Branko Begović



Općina PITOMAČA

• Pregled povijesti • Izabrane teme •

Općina Pitomača,
Pitomača 2022.

ISBN 978-953-48184-1-1

Koprivničko-križevačka županija



Općina Pitomača

osnovana: 1993.
broj naselja: 12.
Župa sv. Vida:
osnovana 1710.
Prvi spomen Pitomače:
1535.
Površina: 158,14 km kvad.
ili 15 814 ha
Broj stanovnika (2011.):
10 049



Općina Pitomača
• katastarske općine •





Podloga: Google Earth, 2021. • Grafička obrada: Begović B., 2021.

Općina PITOMAČA

Povodom

- **30 godina od obnove Općine Pitomača (1992./1993. - 2022./2023.)**

(Ukazom dr. Franje Tuđmana i donošenjem Zakona o lokalnoj samoupravi Hrvatskog sabora od 29. prosinca 1992. - prvi izbori su održani 7. veljače 1993.)

- **150 godina od smrti hrvatskog pjesnika Ilirca Petra Preradovića (1872. - 2022.)**

Naslovnica: veduta Pitomače iz zraka - pogled prema Gajevoj ulici. Foto: "Foto Begović" 11/2021.
Gore: grb Općine Pitomača - prihvaćeno 2. svibnja 1995., odobreno 13. srpnja 1995.

Stranice 2 i 3: pregledna slikovna karta Općine Pitomača 1.

Branko Begović: **Općina PITOMAČA**
● Pregled povijesti - Izabrane teme ●

Urednik, grafička priprema i prijelom:
Branko Begović

Za nakladnika:
Željko Grgačić

Nakladnik:
***Općina Pitomača*,** Gajeva 26/I., 33405 *Pitomača*
www.pitomaca.hr
opcina@pitomaca.hr

Recenzenti:
akademik *Dragutin Feletar* (*Koprivnica*),
Ivan Zelenbrz, prof. (*Virovitica*), vlč. *Ivica Puškadija* i *Dubravka Sabolić*, prof. povijesti (*Virovitica*)

Suradnici: vlč. *Ivica Puškadija*, *Dragutin Feletar, Ivan Zelenbrz*, *Marinko Barčan*, *Zorko Marković*, *Branko Novosel, Rajko Stilinović*, *Zdravko Grbačić* i *Mladen Vezmarović*

Izvornik kartografskog prikaza (str. 20)**:**
TK 25 - DRŽAVNA GEODETSKA UPRAVA REPUBLIKE HRVATSKE (Odobrenje od 19. 3. 2015. Ur. br.: 541-04-02/1-15-3)

Fotografije i druge ilustracije:
Branko Begović (u nastavku u potpisima *BMBB* - ili ako nije drugačije navedeno ili uopće nije navedeno), *"Foto Begović"* Pitomača, *Mato Zeman*, *Darko Domitrović*, *Ivan Erhatić*, *Arheološki muzej u Zagrebu* i dr.

Korektura i lektura, te kolacioniranje tekstova: *Branko Begović i Željka Begović*

Lektura (Petar Preradović): *Marin Domović*

Tisak: (?)

Prijevod na engleski jezik i lektura:
Vanessa Kovač

Prijevod na njemački jezik (Petar Preradović): *Jasna Nemčević*
Lektura njemačkog jezika (Petar Preradović): *Ana Pavlić*
Lektura (Iz povijesti bankarstva Pitomače): *Mirko Lauš*

Naslovnica: *Branko Begović* i *Željko Grgačić*

Prvo izdanje rukopisa Branko Begović: *"Pitomača kroz prošlost, 1 ● Pregled povijesti - Izabrane teme"*, završeno je u svibnju 2015. godine. Ovo je drugo i dopunjeno izdanje pod nazivom *"Općina Pitomača ● Pregled povijesti - Izabrane teme ●"* završeno u veljači 2022.

ISBN 978-953-48184-1-1

CIP zapis: dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem: 001126206

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, kopirati ili koristiti na bilo koji drugi način bez pisanog odobrenja nakladnika. No part of this book may be reproduced, copied or used in any manner whatsoever without the express written permission of the publisher. ©

ISBN 978-953-48184-1-1
9 789534 818411

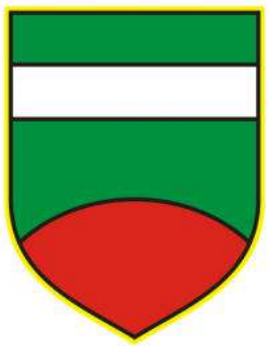

Općina Pitomača

• Pregled povijesti •
• Izabrane teme •

Općina Pitomača,
Pitomača 2022.

ISBN 978-953-48184-1-1

Kazalo

Pregled povijesti sa izabranim temama – povodom 30 godina od obnove/osnivanja Općine Pitomača 1992/93. - 2022/23.

Pregledna karta 1 2-3
Uvodna riječ Željka Grgačića, načelnika Općine Pitomača 14
Predgovor 17
Iz recenzija 18
Uvod 20
Arheološki nalazi i lokaliteti na području Općine Pitomača 35

Pregled povijesti – izabrane teme

1. Na području Općine Pitomača ljudi su živjeli prije oko 8 000 godina 49
2. Pitomačka Podravina u doba Rimskog carstva 53
3. Trasa rimske ceste Petovion-Mursa (Ptuj-Osijek) kroz područje Općine Pitomača dijelom je očuvana 53
4. Antički arheološki nalazi na području pitomačke općine brojni su 58

5. U vrijeme Rimskog carstva u pitomačkoj Podravini se nalazilo nekoliko naselja 62
6. U srednjem vijeku - do 14. stoljeća 77
7. O ranosrednjovjekovnom groblju Črlena Klisa kod Pitomače 79
8. Crtice iz povijesti srednjovjekovnih naselja i župa na području današnje pitomačke općine – srednjovjekovne crkve i župe sv. Bartola u Bartolovcu, sv. Valentina u Kopačevcu, sv. Martina u Čresnu i Blažene Djevice Marije u Gracu 81
9. Pitomača u kasnom srednjem vijeku (1535. i 1564.) 94
10. Područje između Đurđevca i Virovitice u doba turske okupacije bilo je gotovo potpuno pusto 95
11. Osnivanje današnje Pitomače - u doba Vojne krajine 101
12. Kako je Pitomača izgledala 1780. - 1782. i kako je Križnica gotovo dvjesto godina bila dio Otrovanca? 112
13. Barokna drvena kapela svetog Križa u Sedlarici - nestala drvena sakralna barokna arhitektura na pitomačkom području 119
14. Župna crkva sv. Vida u Pitomači – primjer kasnobaroknog sakralnog graditeljstva u Podravini - prilozi za poznavanje povijesti župe svetog Vida u Pitomači 139
15. Kronološki pregled važnijih događaja i zanimljivosti u Pitomači od 1871. do 1941. godine 157
16. Nešto o elitnim pitomačkim obiteljima druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća 163
17. Pitomački kraj u doba Drugog svjetskog rata - prva i najgora epizoda u Pitomači dogodila se 1942. godine 173
18. Razdoblje od pola stoljeća nakon Drugog svjetskog rata (1945. - 1991.) 181
19. Stanovništvo Općine Pitomača - (Statistika, demografska kretanja, govorne i etnografske karakteristike i dr.) 193
20. Gospodarstvo Općine Pitomača - pregled 205
21. Društveno-kulturne i prosvjetne aktivnosti - Školstvo, zdravstvo, vatrogastvo... & udruge, društva i klubovi na području Općine Pitomača (Pregled svih udruga, društava i klubova...) 213
22. Crtice iz najnovijeg doba - Općina Pitomača (1992/93. - 2021.) - Pregled razdoblja • Domovinski rat, projekti Općine Pitomača, proračuni Općine Pitomača 1993. - 2020... 225

Naselja Općine Pitomača

Dinjevac 258
Grabrovnica 262
Kladare 268

Križnica & pitomački zaseoci/konaci 272
Mala Črešnjevica 277
Otrovanec 280
Sedlarica 287
Stari Gradac 291
Starogradački Marof 297
Turnašica 299
Velika Črešnjevica 305

Prilozi

A. Table I. - XXI. (Arheološki nalazi sa područja Općine Pitomača) 315
B. Izbor iz župnih spomenica: 1. Župe sv. Vida u Pitomači (1891. - 1941.), 2. Župe sv. Petra apostola u Starom Gracu (1924.) i 3. Župe Presvetog Trojstva u Turnašici (1821. - 1936.) 338
C. Izbor dokumenata i prikaza iz povijesti Pitomače i okolnih naselja (do 21. st.) 377
D. Prilozi za povijest lovstva Pitomače 399
E. Iz povijest bankarstva Pitomače (Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača) 409
F. Iz registara obrtnika, inokosnih i društvenih tvrtki Pitomače i okolnih naselja (1876. - 1978.) 441
G. Izbor razglednica i veduta Pitomače od 1900. godine 463
H. Pregled prezimena/obitelji Pitomače 483
I. Časopis "Naša crkva", Pitomača 1971. (faksimil verzija zabranjene publikacije) 491
J. Pregled značajnih i zaslužnih osoba rođenih u Pitomači i oko nje i svih onih koji su se istaknuli na području svojih aktivnosti, a na korist pitomačkog kraja 499
K. Petar Preradović • život-djelo-bibliografija 503

Prirodne vrijednosti na području Općine Pitomača 551
Izvori i literatura 555
Bilješke (fus-note) 571
Zahvale 594
Pogovor i ključne riječi 597
Summary 599
Bilješka o autoru 600

Pregledna karta 2 608-609



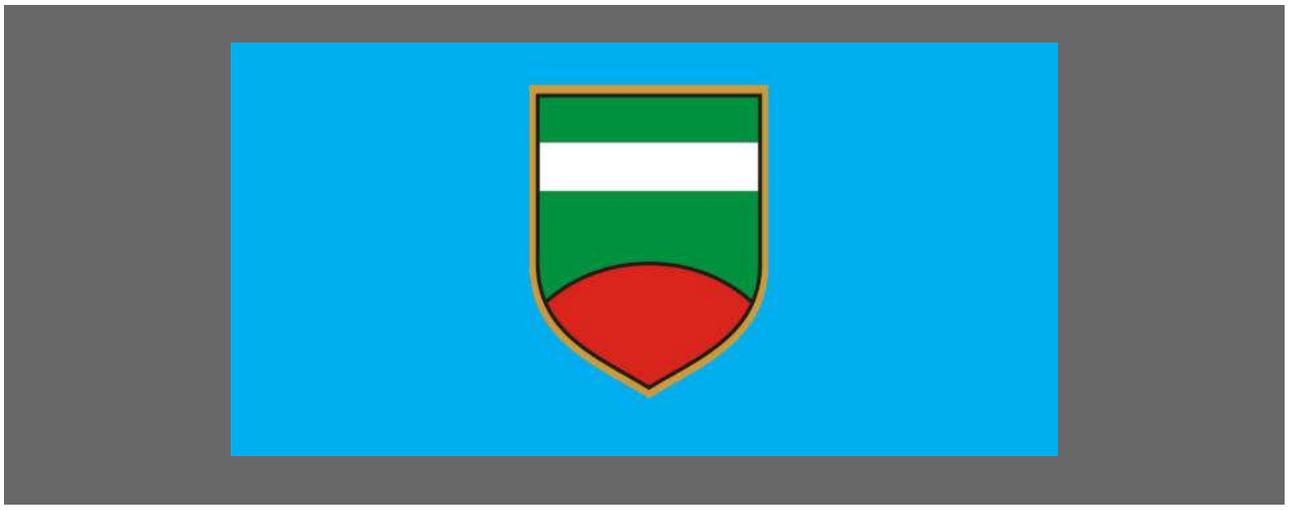







Grb Pitomače: u zelenom polju je srebrna ili bijela greda i u dnu crveni brijeg. Zastava je plava sa zlatno obrubljenim grbom u sredini. Ideja je prihvaćena 1994., a odobrena 13. srpnja 1995. - simboli su posvećeni na općinski praznik, blagdan sv. Vida, 15. lipnja 1995. godine.
Opis grba: u zelenom crveni brijeg koji nadvisuje srebrna/bijela greda. Opis zastave: zastava omjera 1:2 plave boje sa žuto obrubljenim grbom Općine Pitomača u sredini.[1)]

Općina Pitomača je 2011. godine pokrenula inicijativu za ponovnim usvajanjem grba iz 1985. godine (bez zvijezde), za kojega je idejno rješenje dao Mirko Lauš, a likovno ga izveo Josip Šimić. Statutom iz 2013. godine potvrđen je izgled grba iz 1995. godine. Gore lijevo: verzija grba iz 1985. C/B i u boji, koji je, u stvari, bio usvojen (pri tadašnjoj Mjesnoj zajednici Pitomača) u studenome 1984./početkom 1985. godine. Gore desno: jedan od suvenira Pitomačkih jubileja iz 1985. sa starim grbom (privjesak). Prijedlog Mirka Lauša je bio da se taj grb može kolorirati (tj. polja odozgo prema dolje): plavo-zeleno-žuto-plavo-crveno.

Više vidjeti https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-vt2.html#hr-vt-pi (posljednji pristup 11.12.2021.).

Naredne stranice (12-13): pogled na središnji dio Pitomače iz zraka (11/2021.).


PLODINE



Uvodna riječ Željka Grgačića, načelnika Općine Pitomača

Dragi moji *Pitomačani*! Dragi moji čitatelji kojima dođe u ruke ova monografija. Kao i svi Vi koji ste bili samo jednom ili pak više puta u *Pitomači*, ili, pak, u nju namjeravate doći, želim *Vam* se ovom prigodom obratiti sa nekoliko riječi. Kao načelnik jedne lijepe, prosperitetne i značajne općine na zapadnom dijelu *Virovitičko-podravske županije* i prostoru *Sjevero-zapadne Hrvatske*.

Željko Grgačić, načelnik Općine Pitomača (2021.).



Kao što možete vidjeti iz uvoda u ovu monografiju, *Pitomača* je staro podravsko i hrvatsko naselje. Njezini su stanovnici, kao i stanovnici pripadajućih naselja općine (a kojih ima dvanaest), uvijek preživjeli i

preživljavali razne i brojne nedaće, koje su ih snalazile tijekom prošlosti. Ponekada su u nekim segmentima svoje povijesti morali počinjati čak i od samog početka. Međutim, uvijek su sve to prebrodili i ponovo stali na svoje noge, nadasve, čak su činili mjesto i cijeli ova prostor boljim, jačim i stabilnijim u gotovo svim pogledima. Jer, jednostavno je, od pamtivijeka, ovaj narod takav. Ako ga nešto ne uništi, tada ga isto to ojača. O svemu tomu možete se uvjeriti i u ovoj knjizi ili monografiji.

Područje *Općine Pitomača* ima burnu, dugu i zanimljivu povijest. Uvijek je sudjelovalo u povijesnim zbivanjima, koja su se odnosila i na šire prostore u kojim god društveno-političkim sustavima se nalazilo. Stoga prostor *Pitomače* i njezine općine zauzima značajno mjesto u povijesti, kako starijoj, tako i novijoj *Republike Hrvatske*, pa i ovoga dijela *Europe*, kojoj od uvijek pripada.

Stoga smo odlučili predstaviti povijest *Pitomače* i *Pitomačke Podravine* na nešto drugačiji način, ali tako da se, u digitalnom ili tiskanom obliku, što detaljnije i zanimljivije to učini.

Nije nam cilj ponavljati podatke i teme koje su poznate, već obraditi i prezentirati što više novih informacija, događaja i podataka, kako bi se stekao što vjerodostojniji, jasniji i popularniji prikaz povijesti i sadašnjosti ovoga podravskoga kraja.

Vjerujemo da će ova knjiga biti poticaj istraživačima povijesti, kulturnim, društvenim i drugim djelatnicima, gospodarstvenicima, zaljubljenicima u prošlost i ovaj pitomi podravski kraj, pa i putnicima namjernicima, da se bolje informiraju o *Pitomači* i njezinoj općini i da razigraju maštu, te ovdje pronađu neki svoj interes, ma kojoj sferi on pripadao.

Stoga! Pozivam Vas u *Pitomaču* i sva naselja koja čine *Općinu Pitomača*.

Uvijek ste nam dobro došli. U svako doba dana i noći. I nadamo se da ćete, kako ovu monografiju, tako i sve prekrasne dojmove odnijeti kući i pokazati svojim prijateljima, gostima. A mi Vas, i njih uvijek očekujemo s ljubavlju i dobrom namjerom.

Željko Grgačić,
načelnik Općine Pitomača,
veljače 2022. godine





Desno: pogled na središnji dio Gajeve ulice u središtu Pitomače gdje se nalazi zgrada Općine Pitomača (prostor Zagrebačke banke i drugih privatnih prostora). Izgrađena i završena do 1994./1995. godine. Foto: 11/2021.



Slika Zima u Pitomači (ulje na platnu, 1956.), jedna je od nekoliko veduta Pitomače, koje je 1950-ih godina naslikao Dragutin Ančić. Veduta Pitomače: pogled prema crkvi od početka Gajeve ulice. Lijevo se vidi nekadašnji most preko kanala/potoka Šušulića (Vira), a kanal kroz Gajevu ulicu, koji danas više ne postoji i ulijevao se u njega, bio je toliko dubok da su preko njega bile izrađene stepenice. Dragutin Ančić (1906., Biograd - 1986., Zrenjanin), slikar i pedagog. 1950-ih godina živio je i radio (u osnovnoj školi) u Pitomači. Bio je učenik Vladimira Becića, a u vrijeme boravka u Pitomači radio je s podravskim naivcima, gdje je otkrio i afirmirao Ivana Lackovića - Croatu. Ova slika se nalazi u obiteljskoj zbirci Ivana Šoštarića iz Pitomače.[2)]

Predgovor

Prirodna bogatstva, ljepota prirode, marljiv narod, kao i još mnogo drugih epiteta, karakteristike su upravo područja općine, koje se središte nalazi u *Pitomači*. Sastoji se od 12 naselja. Ta naselja su podijelja u čak pet rimokatoličkih župa i to su župe: *Pitomača*, *Stari Gradac*, *Turnašica*, *Kozarevac* i *Kloštar Podravski*. Prostor u srcu ravne i plodne *Podravine*, između rijeke *Drave* i *Bilogore,* od uvijek je bio povoljan za naseljavanje. Stoga nije nimalo slučajno, što *Pitomaču* i okolne prostore čovjek obitava već gotovo osam tisuća godina. Povijest ovoga kraja vrlo je bogata, stoga imamo sačuvano mnogo raznih arheoloških nalaza, pisanih podataka, umjetničkih djela i drugoga iz raznih povijesnih i kulturnih razdoblja.

Ovom ćemo prilikom pokušati, prema dostatnoj građi, na jednom mjestu napraviti presjek povijesti ovoga kraja, a prema tome i predstaviti veliki dio onoga što se sačuvalo iz bogate prošlosti *Pitomače* i okolnih mjesta, ali sa naglaskom na do sada nepoznate i slabije poznate podatke, no u sastavu opće poznatih činjenica. Na temelju sve te građe i ostataka iz prošlosti pokušat ćemo, na što jasniji i jednostavniji način, prikazati povijesna zbivanja kroz stoljeća i načiniti što jasniju sliku - što se to zbivalo tijekom prošlosti u ovom kraju. Osim mnogo sitnih arheoloških nalaza, ovdje je sačuvano nekoliko vrlo vrijednih nalaza. Posebno iz vremena *Rimskog carstva*. Tu su dvije velike ostave (blago) rimskog novca i nalaz rimske brončane uljanice. Uglavnom su svi nalazi slučajni nalazi, jer na ovom području detaljnijih arheoloških istraživanja gotovo da i nije bilo. Ostali nalazi, kako iz vremena do prije oko 2 000 i više godina, pa tako i iz kasnijih razdoblja, npr. srednjega vijeka, najčešće su također slučajni i površinski. Danas još ne pronađeni još uvijek samo čekaju prigodu da ih se otkrije i prouči. Pored svih ovih nalaza o kojima će biti riječi, na području općine *Pitomača* je sačuvano i dosta kulturno-povijesnih spomenika s inventarom. Najviše iz vremena baroka i kasnijih razdoblja, a važno je spomenuti i nekoliko srednjovjekovnih utvrda, od kojih su tri u prilično dobrom stanju.

Osim navedenoga, još je mnogo onoga što treba spomenuti ovom prilikom, a nadasve o životu ljudi današnjih naselja ovog područja tijekom protekla oko tri stoljeća, koliko, u kontinuitetu, postoje. Mnogo toga će ovdje biti spomenuto, a mnogo toga i neće, jer je tijekom vremena palo u zaborav ili su materijalni ostaci nestali ili, pak, nemamo u ovoj knjizi dovoljno prostora za to. Pa će biti potrebna još poneka knjiga. U svakom slučaju se nadamo, da će i ovaj rad, sada ponešto dopunjen u odnosu na izdanje iz 2015. *Pitomača kroz prošlost 1*, biti dobar prilog i od velike koristi za daljnja istraživanja povijesti ovog dijela *Podravine* i *Hrvatske*, te da će se dobiti bolji uvid u prošlost ovog lijepog, pitomog kraja. Potrebno je reći i to da je ovaj prikaz samo jedan pregledni segment iz izuzetno bogate povijesti pitomačkoga kraja.

Ovom prigodom želim zahvaliti *Općini Pitomača*, koja je uvidjela da je svaka zapisana riječ, i sve ono što je zapisano na temelju činjenica, trajna ostavština - a ono ne zapisano, nikada se nije niti dogodilo.

U Pitomači, prosinca 2021.
Branko Begović

Iz recenzija

*"**O**sim fra Paškala Cvekana, upravo je Branko Begović najupućeniji povjesnik Pitomače i pitomačkog kraja. Uz neke specijalizirane teme, Begović je o Pitomači već objavio šest knjiga, koje su svojedobno pobudile znatno zanimanje javnosti. Nakon višegodišnjih istraživanja sada je napisao obimno djelo o najvećem naselju istočne Podravine....Ova monografija predstavlja velik stručni i populizatorski prinos boljem poznavanju prošlosti i sadašnjosti općine Pitomača. Autor je konzultirao doista obimnu izvornu građu i dokumentaciju, a skupio je i zavidni ilustracijski materijal. Ovom monografijom Pitomača je konačno dobila svoju temeljitu povijest, ali i vrsnu i reprezentativnu knjigu."*

Akademik Dragutin Feletar (Koprivnica)



*"**U** novije vrijeme, kad općenito jenjava zanimanje za knjigu, u hrvatskoj publicistici učestala su tiskana izdanja u kojima se objavljuju raznovrsni sadržaji iz kulturne povijesti naših pokrajinskih gradova i sela. Pitomača u tome zauzima istaknuto mjesto s nizom knjiga i članaka u zbornicima, časopisima i novinama te na web portalima i blog stranicama, a kao autor osobito se ističe Branko Begović-Bego. Prije gotovo 40 godina objavljena je prva njegova knjiga: Tri stoljeća Pitomače, 1985. I sljedeći su naslovi označeni imenom mjesta... (vidjeti stranicu broj 600 u ovoj knjizi)*

***S**vaka od tih knjiga obogaćena je rezultatima sve širih i dubljih istraživanja..., a ova nova, koja sadrži izabrane teme iz povijesti Pitomače, odnosno prostora na kojem se nalazi to poznato podravsko općinsko središte, odlikuje se dobrim izborom i obradom raznovrsne povijesne građe, lijepim grafičkim rješenjima i skladnim rasporedom slika i teksta. Pregled povijesti ovog dijela Podravine na graničnom zapadnom području Slavonije, nedaleko od Virovitice, izložen je na 500 stranica u dvadesetak poglavlja.*

***P**očinje prikazom zemljopisnog položaja i prirodnih značajki, potom se retrospektivno osvrće na pretpovijesna vremena pokazujući arheološke nalaze i lokalitete. Iz antičkog doba na terenu pitomačke Podravine locira dionice trase poznate rimske ceste Petovion-Mursa. Zatim ocrtava tragove srednjovjekovnih naselja, posebice ondašnjih župa te izlaže prve pisane spomene Pitomače, i drugih mjesta, u listinama iz 16. stoljeća. Podsjeća nas kako je prostor između Đurđevca i Virovitice bio opustošen i gotovo nenaseljen u doba turske okupacije Slavonije (16. i 17. stoljeće) sve do osnivanja Vojne krajine kad je u 18. stoljeću osnovana Pitomača, a utemeljena su, ili obnovljena, okolna naselja. U tom središnjem dijelu knjige Begović istražuje crkvenu povijest te prilaže arhivsku dokumentaciju Župe sv. Vida u Pitomači i drugih župa s toga područja. Pokazuje se kako su župske spomenice važni povijesni izvori. U drugom dijelu knjige izložen je kronološki pregled povijesnih zbivanja tijekom 19. i 20. stoljeća, posebno se spominju sudbonosni događaji iz Drugog svjetskog rata, a crtice iz novije povijesti obilježene su Domovinskim ratom.*

Značajnu vrijednost imaju prilozi s povijesnim obilježjima naselja u okvirima općine Pitomača (Dinjevac, Grabrovnica, Kladare, Križnica i pitomački zaseoci/konaci, Mala Črešnjevica, Otrovanec, Sedlarica, Stari Gradac, Starogradački Marof, Turnašica i Velika Črešnjevica).

Na brojnim stranicama knjige izloženi su raznoliki prilozi, primjerice table s arheološkim nalazima te izbor povijesnih dokumenata, osobito iz župskih spomenica (Župe sv. Vida u Pitomači, Župe sv. Petra apostola u Starom Gracu i Župe Presvetog Trojstva u Turnašici), a zanimljivi su i prilozi za povijest lovstva, pa i bankarstva (Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača). Dokumentarnu vrijednost ima izbor iz registara obrtnika, inokosnih i društvenih tvrtki Pitomače i okolnih naselja. Pozornost čitatelja poglavito će zaokupiti razglednice i vedute Pitomače. Knjiga izabranih tema iz prošlosti Pitomače bogato je ilustrirana i skladno grafički opremljena. Dodatnu vrijednost knjizi daje iscrpna bibliografija."

Ivan Zelenbrz, prof. (Matica hrvatska, Ogranak Virovitica)



"Sve što je lijepo u životu neka vam bude na radost. To vrijedi i za ovu knjigu povijesti Pitomače i pitomačkog kraja. U njoj je u slici i riječi zabilježeno mnogo povijesnih podataka, koji govore o mnogim značajnim događajima starije i nove povijesti pitomačkoga kraja. Ovo djelo nam se daje u ruke kao dragocjen prilog poznavanju prošlih zbivanja u kulturnom i vjerskom životu, a današnji naraštaji s ovom knjigom dobivaju zaista lijep dar u ruke vrijedan poštovanja.

Prikupljanjem povijesne i arheološke građe, autor je probudio iz stoljetnog sna mnoge spise i slike povijesnih osoba, zaspalim stranicama probudio život za daljnje stoljeće, oživio prostore i prizvao u sjećanje događanja. Zapisano se otimlje zaboravu i predaje današnjim naraštajima na upoznavanje i poštivanje naše povijesti, jer narod bez povijesti nema ni budućnosti.

U ovoj knjizi se spominju mnoge osobe koje su nas zadužile svojim životom i radom. Rado ih se i ponosom prisjećamo. Duše pokojnih preporučamo Božjem milosrđu, a za žive molimo mir i blagoslov od Gospodina Isusa Krista, zagovor sv. Vida mučenika, te obilje nebeske pomoći naše nebeske Majke, Blažene Djevice Marije, Kraljice Hrvata!"

Vlč. Ivica Puškadija, 2015. (župnik u Pitomači od 2005. do 2020.)





"Branko Begović, svoja višegodišnja istraživanja pretočio je u novu knjigu o povijesti Pitomači. Knjiga donosi pregršt podataka iz daleke i bliže prošlosti Pitomače i pripadajućih naselja. Biti će koristan izvor podataka, nastavnicima i učenicima, a starijima podsjetnik na mladost i neka ljepša prohujala vremena."

Dubravka Sabolić, prof. povijesti (Virovitica)



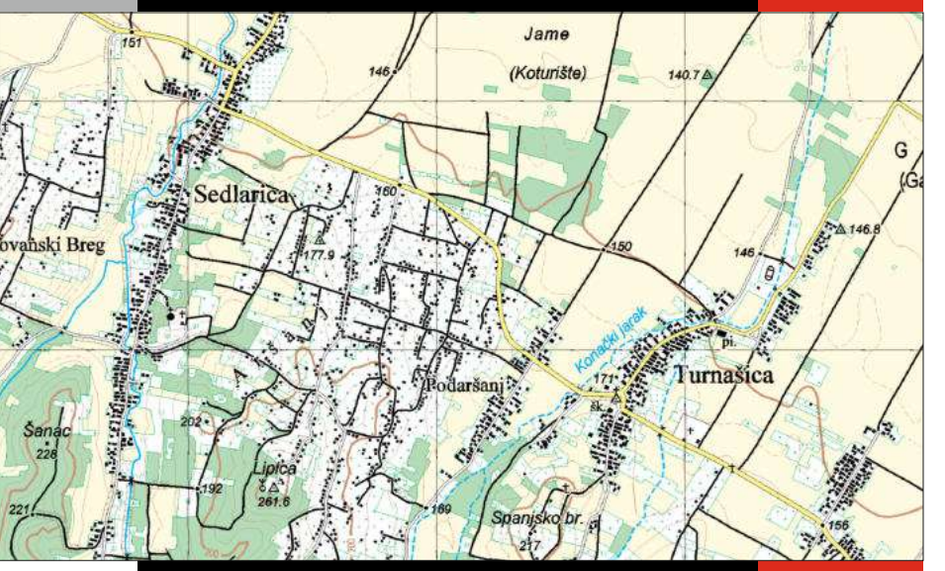

Nekoliko detalja *Pitomače* i okolice na topografskoj karti (1:25 000) - TK 25, prema stanju iz 2001. godine. Gore: *Pitomača*, *Kladare*, *Dinjevac*, *Grabrovnica* i *Otrovanec*. Desno: *Turnašica* i *Sedlarica*.

© DRŽAVNA GEODETSKA UPRAVA

Uvod - opći pregled

Pitomača je danas općinsko središte u srcu *Podravine* i središte jedne od najvećih i najzapadnijih općina *Virovitičko-podravske županije*. Nastala je, odnosno obnovljena je, 1993. godine od najistočnijeg dijela nekadašnje, za socijalističke *Jugoslavije*, velike *Općine Đurđevac*. *Općinu Pitomača* danas sačinjavaju naselja: *Pitomača, Grabrovnica, Mala i Velika Črešnjevica, Otrovanec, Sedlarica, Turnašica, Dinjevac, Stari Gradac, Kladare*, te manja sela (zaseoci) *Križnica, Šašnato polje* (*Šukale*), *Starogradački Marof*, *Banov brod* i *Đuretina*. Ovo područje posljednjih oko sto godina obitava oko 11 000 stanovnika (2011.: 10 049). Općinsko središte *Pitomača*, udaljeno je od *Đurđevca* oko 16, od *Virovitice* 18, *Koprivnice* i *Bjelovara* oko 40, a od *Zagreba* oko 110 km. Područje općine smješteno je između rijeke *Drave* i obronaka *Bilogore*, uglavnom na ravničarskom prostoru *Srednje-podravske nizine*. Po sredini općine prolazi podravska magistrala, te željeznička veza prema središnjoj i istočnoj *Hrvatskoj*. Istočni dijelovi općine (*Križnica*, *Starogradački Marof*, *Đuretina*) nalaze se u pograničnom prostoru sa *Republikom Mađarskom* (granicu uglavnom čini rijeka *Drava*), te na međi, koja je u povijesti odvajala *Hrvatsku* od *Slavonije*.

Cijelo vrijeme postojanja *Općine Pitomača*, kako u prošlosti tako i danas, ona se prostire na površini od 29 000 jutara zemljišta od čega je više od 50% obradivo, dok je plodno čak oko 90%, odnosno 26 000 jutara zemljišta. Gotovo sva od navedenih današnjih naselja nastajala su od kraja 17. do sredine 18. stoljeća, dok su zaseoci ili nekadašnji konaci (kao *Križnica*, *Đuretina*, *Šašnato polje* i dr.) kasnijeg datuma, iz kraja 19. i početak 20. stoljeća. No, ovdje je radi izvanredno dobrih pogodnosti za život, čovjek živio još prije 5 000 i više godina, dok je neposredno prije poznate dugotrajne okupacije i dijela *Hrvatske* od strane *Turaka* sredinom 16. stoljeća, gotovo na mjestu svakog današnjeg naselja bilo neko manje ili veće srednjovjekovno naselje, pa i nekoliko župa sa crkvama[3)]

Glavno oblikovanje vanjskog izgleda zemljišta nastalo je u *diluviju*, odnosno u posljednjem razdoblju geološkog razvoja *Zemlje*, kada se pojavio i čovjek. Čitav taj teren se, naime, nalazi u području *Đurđevačkih pijesaka* (*Hrvatske Sahare*), za



Prije oko 5-8 milijuna godina područje Podravine bilo je sastavni dio tzv. Panonskog mora. U to vrijeme u moru su živjele razne životinje, a nadasve školjke. Voda iz mora se postepeno povlačila posljednjih nekoliko milijuna godina. Na kraju je sasvim nestala prije oko 1-2 mil. godina, a ostale samo velike rijeke. Iza vode su u fosiliziranom obliku ostali razni svjedoci postojanja mora. 2011. pronađen je u Velikoj Črešnjevici na obroncima Bilogore, prilikom iskapanja pijeska, ovaj fosil školjke iz porodice Ostreidae (kamenica). Pronašao ga je Rudolf Dravec iz V. Črešnjevice 4. srpnja. Foto: 2011.

koje se sa sigurnošću tvrdi da su nastali upravo u to doba. Kada se *Drava* povukla, a razina vode opala, pijesak se osušio i vjetar ga je raznosio, te kroz duga vremenska razdoblja, stvarao velike naslage i stalno nove oblike tla (tzv. *eolska erozija*). Pod utjecajem kiše, izlijevanja vode iz rijeke i potoka, a u novije doba i ljudskih intervencija, pored pijeska se talože i nastaju i drugi materijali, kao što su šljunak, ilovača i dr., dok humus, kojega ima djelomično na cijelom području, nastaje krčenjem šuma i drugog biljnog pokrova.[4)]

S obzirom na prirodnu raznolikost pitomačko područje danas pripada tzv. *Panonskoj regiji* - središnjoj pod regiji. Tlo je uglavnom *hidromorfnog* podrijetla. Najzastupljenije je pet vrsta tala i to *kiselo lesivirano pseudoglejno tlo na praporu* - oko 23 %, *pseudoglejna zaravni* - oko 19 %, *močvarno glejno tlo* - oko 12 %, *obrončani pseudoglej* - oko 9 % i *močvarno glejno vertično tlo* - oko 8 %.[5)]

Istočna područja općine su plavno područje rijeke *Drave*, koja kod *Križnice* pravi veliki zavoj i niz manjih i većih rukavaca, ponegdje i teško pristupačnih pa se pojavilo i specifičnih područja, koja su ušla u program zaštićenih krajolika. Kao što je npr.: *Križnica*, *Jelkuš*, *Širinski otok*, močvarno stanište *Vir*. U prošlosti, ova mutna i tajanstvena rijeka često je plavila okolinu i uništavala usjeve, a tek izgradnjom prvog pravog nasipa 1827. godine, na zapovijed nekadašnjih vojno krajiških vlasti, po prvi put je većim dijelom ukroćena i vraćena u današnje korito. Rijeka *Drava* poznata je po brojnim prirodnim bogatstvima, kao što je pijesak, šljunak, obilje ribe, ali i po velikoj količini zlata u obliku sitnih čestica. Neki stručnjaci procjenjuju da u njezinom toku danas ima mnogo više od 100 tona zlata, pa se ona svrstava u tri europske najzlatonosnije rijeke. Ovo je bio i razlog da se tijekom povijesti razvio, danas već zaboravljeni, zanat ispiranja zlata na rijeci *Dravi*, koji je stoljećima jednom dijelu stanovništva značio opstanak, a profesionalno se vađenjem zlata ovaj narod bavio još i prije svega 40-ak godina. Oko rijeke ipak još uvijek postoji mnoštvo močvarnih predjela, prepunih vrbika i šikara, pa stoga susrećemo i prikladne narodne nazive zemljišta: *Skres, Berek, Berečanec, Neteča, Šašnato polje, Jalšik, Crni jarek, Berečne livade, Razlev, Jošine, Gušća, Brezik* itd.[6)]

Zapadno i jugozapadno od rijeke prema *Pitomači* i *Starome Gracu*, pa sve do *Dinjevca*, *Grabrovnice* i *Male Črešnjevice* sve do *Bilogore*, nadovezuju se kompleksi bjelogorične šume (hrast, bukva, grab, jasen), a zatim je cijeli nizinski prostor plodna ravnica, povremeno obrasla manjim predjelima šuma bagrema ili akacije. Gotovo isključivo šumama obrasli su obronci *Bilogore* oko i južno od *Turnašice*, *Sedlarice*, *Velike* i *Male Črešnjevice*. Isključivo navedenom bjelogoricom, a tek samo djelomično crnogoricom, koja je unešena pošumljavanjima u novije doba. Kažimo i to, da je cijeli ovaj prostor od *Drave* do *Bilogore* sve do sredine 18. stoljeća bio vrlo bogat šumama hrasta lužnjaka. U to doba, u vrijeme vladavine *Marije Terezije* između 1740. i 1780. godine, počinje intenzivno iskorištavanje ovih šuma i veliki dio drvene mase starog hrasta se od tada odvozi u susjednu *Mađarsku* ili *Austriju* i drugdje.[7)]

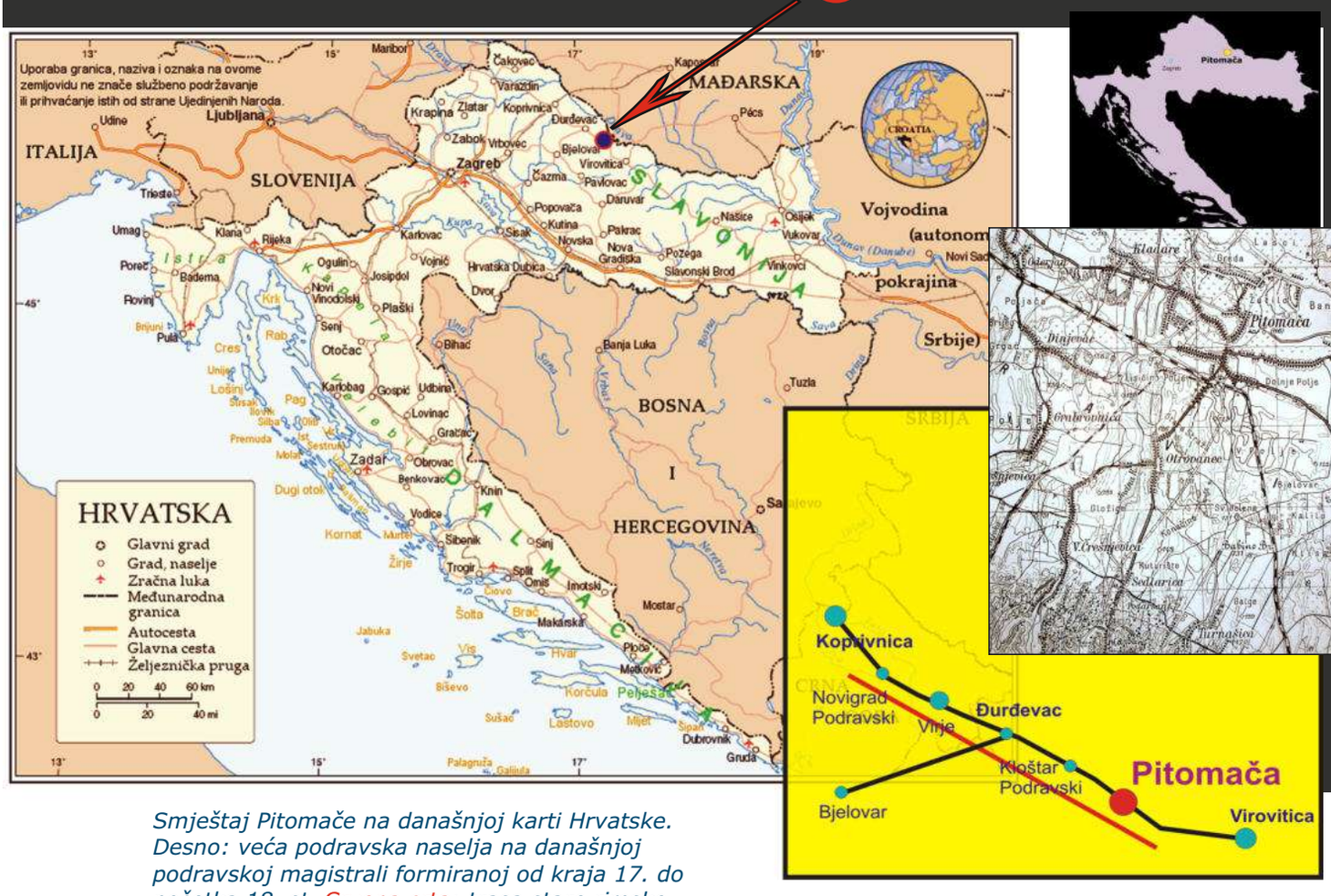

Smještaj Pitomače na današnjoj karti Hrvatske. Desno: veća podravska naselja na današnjoj podravskoj magistrali formiranoj od kraja 17. do početka 18. st. Crvena crta: trasa stare rimske ceste Ptuj-Osijek (Petovion-Mursa), koja je postojala od pretpovijesti, preko Rimskog carstva, pa sve do 17. st. Karta desno: detalj pitomačke Podravine prema reambulaciji iz 1930. U podlozi Zemljovid RH prema UN iz 2006.[8)]

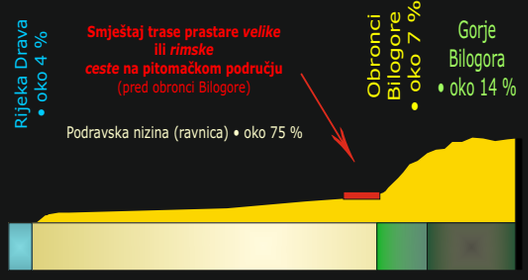

Zemljište na području Općine Pitomača uglavnom je ravničarsko (pogodno za poljoprivrednu proizvodnju) - oko 75 %. Rijeka Drava i plavno područje rijeke Drave na ovom području zauzima oko 4 % ukupnih površina, dok se oko 7 % nalazi na obroncima gorja Bilogora. Ovdje se najviše uzgaja vinova loza, te postepeno, prema jugu počinju uglavnom bjelogoričnom šumom obrasla područja Bilogore, koja se sastoji od mnoštva manjih ili većih brežuljaka. Nekadašnja rimska cesta (u srednjem vijeku nazivana Velikom cestom) prolazila je isključivo predbilogorskim prostorom, dok se današnja Podravska magistrala (koja je formirana do početka 18. st.) pruža isključivo kroz ravničarski dio.

Općina Pitomača. Grafički prikaz smještaja u odnosu na županije i susjedne općine. Naselja koja pripadaju Općini Pitomača. Grafički prikaz: BMBB, 2015. - 2021.





Poplavljene površine na Banovom Brodu kod skele u rujnu 2014. godine. Foto: D. Domitrović, 2014. Desno gore na narednoj stranici: poplave u prošlosti bile su česta pojava. Godina 1951. biti će zapamćena kao godinom velikih poplava u pitomačkom kraju. Fotografije iz privatne zbirke autora.

Sjeverni obronci *Bilogore* kod *Turnašic*e, pa sve do *Velike Črešnjevice* velikim su dijelom pjeskovita zemljišta. Stoga je to područje od davnina bilo povoljno za uzgoj vinove loze, a prema nekim indicijama tu se vinova loza uzgajala još prije oko 2 000 godina (prvenstveno prostor oko *Turnašice*). Tradicija uzgoja vinove loze ostala je sve do danas.[9)]

Čitavi ovaj nizinski teren su sa svih strana okruživali i presijecali dosta vlažni i močvarni predjeli i ritovi. Međutim, kopanjem nekoliko većih i manjih kanala (npr. kanal, koji ide paralelno sa *Dravskom ulicom* u *Pitomači*, zatim kanal, koji iz *Sedlarice* dolazi do *Otrovanca* i ide sve do *Kladara*, kanal kroz *Veliku Črešnjevicu* itd.) cijeli ovaj prostor potpuno je isušen, dok je veliki dio tih kanala u najnovije doba bez vode. Isušivanjima ovog tla doprinijele su i razne seizmološke promjene u zemljinoj kori, kao npr. potresi, koji su jačeg intenziteta zabilježeni više puta proteklih stotinjak godina: 1880. (kada je stradala i poznata zagrebačka katedrala), 1938. godine (*"Bijaše potres zemlje 27. ožujka 1938., jedan minut poslije podne, bijaše nedjelja…"*) itd. Danas se ostaci vlažnog i močvarnog zemljišta mogu naslutiti još jedino po nazivima, koje je stvorio i zapamtio narod; *Rit, Ritakovec, Berek, Razlev, Đolta, Limbuš, Kalilo* i dr., te rjeđe po zemljištu, koje za kišnih godina teže upija vodu. To je u prošlosti bio jedan od razloga što su se dosta često pojavljivale poplave - izlijevanjem voda iz *Bilogore* prema *Pitomači* (najveće posljednje su bile 1951. i 1965. godine). No, još i usprkos svemu sve do prije nekoliko



Močvarni prostori nekada: u centru Grabrovnice (Berek) 1955. i Otrovanca (Cr(i)kvenica) 1930-ih godina (desno - na narednoj stranici). Danas ti prostori više nisu močvarni, iako se prilikom padanja jakih oborina voda još uvijek dosta često akumulira, za što je prvenstveno zaslužan sastav tla. Fotografije iz privatne zbirke autora.

1951. godina: poplavljeni centar Pitomače. Desno: razlijana rijeka Drava na Banovom brodu 1951. godine. Foto: iz zbirke autora.









Pejsaž sličan ovome u Križnici oko rijeke Drave nije se znatno mijenjao tisućama godina. Još prije oko 200 godina tzv. Starom Dravom tekao je glavni tok rijeke, a danas je močvara. Foto: BMBB.



Prilikom jačih oborina još se uvijek na brojnim mjestima diljem općine Pitomača mogu vidjeti ostaci nekadašnjih bara. Ti se prostori nakon jačih kiša i danas vrlo brzo napune vodom, pa stoga nije nimalo rijetka pojava iznenadnih prelijevanja vode preko umjetnih brana, odnosno nasipa, na kojima se najčešće nalaze ceste (desno dolje: nakon proloma oblaka 1998. na ulazu u Pitomaču od Starog Graca). Lijevo dolje: vječita spremišta vode nakon jačih kiša na južnom dijelu Otrovanca (Foto: 2014.).







Bjelogorične šume u Bilogori i oko rijeke Drave danas samo podsjećaju na nekadašnja vremena, kada su ovdje postojale velike i prastare šume najviše hrasta (gore i dolje: Bilogora). Foto: Branko Sobota, 2005. U sredini: Banov brod. Foto: 2015.

desetljeća bile su česte i poplave oko rijeke *Drave*. Razina podzemnih voda još prije dvadesetak godina bila je dosta visoka (viša oko tri do četiri metra u odnosu na danas), što također potvrđuje postojanje močvarnog tla u prošlosti. Posljednjih godina ta se brojka smanjila, pa je vrlo primjetan pad razine podzemnih voda. Ovaj prostor, kao i prostor susjednih općina, dosta je bogat zemnim plinom i naftom. Nalazi se u tzv. *Panonskom naftonosnom bazenu*, koji je formiran uglavnom u *neogenu*. Stoga ovdje imamo i nekoliko bušotina od kojih općina dobiva stanovitu novčanu rentu. Nafta se ovdje počela eksploatirati još prije oko 100 godina. *Bilogora* je bogata lignitom. Gotovo je tijekom 100 godina kopanje ugljena velikom broju ovdašnjeg stanovništva i doseljenika osiguravalo egzistenciju.

Sama *Pitomača* (uži centar) nalazi se na 116 metara nadmorske visine, a najviša točka na 227 metara (radarski centar *Lipica*). Budući da je sastav zemljišta vrlo raznolik i da prevladavaju vrste tala pogodne za ratarsku obradu, nije nimalo čudno što ovdje uspjevaju i uspijevale su u prošlosti raznolike ratarske kulture, od kukuruza, raznog žita, duhana, vinove loze, do raznog povrća i voća. Prema tome, područje današnje općine *Pitomača*, u gospodarskom smislu, je uglavnom orijentirano na ratarsku i stočarsku proizvodnju. Slično je bilo i kroz povijesti.

Rijeka *Drava* plavila je i još uvijek plavi sebi okolna područja. Zato je prostor oko rijeke gotovo uvijek bio nenastanjen, međutim ne i neprelazan.

Negdje na području pitomačkog dijela *Drave* se pretpostavlja prijelaz na lijevu stranu rijeke, i to već u vrijeme *Rimskog carstva* - budući da je rijeka *Drava* bila rimska granica (*rimski limes*) prema sjevernim prostorima *Europe*. To jest, u vrijeme kada se ovaj kraj nalazio u sastavu *Rimskog carstva* (u provinciji *Gornja Panonija* - *Panonnia Superiore*), ali i kasnije. Taj prijelaz znanstvenici često smještaju upravo na mjesto (i oko njega) gdje se i danas nalazi prijelaz (skelom i pješačkim mostom) preko rijeke u *Banovom brodu* prema *Križnici*. Razlog za to je višestruko opravdan. Pretpostavlja se postojanje vicinalne ceste, koja se od *rimske magistrale*, negdje kod *Prugovca,* račvala prema sjeveru i dalje prema istoku kroz današnji *Kloštar Podravski*, *Kladare* i *Pitomaču* do *Drave*. O tome svjedoče brojni arheološki nalazi i postojanje nekoliko naselja na ovom potezu u srednjem vijeku.

Do izgradnje brojnih kanala od prve polovice 19. st. do 1970-ih godina brojne močvare nizale su se diljem ravničarskog dijela ovoga kraja. Danas ih više nema ili se pojavljuju u jakim kišnim razdobljima. Stoga si možemo zamisliti ovo područje prije dvjesto i više godina: mješavina močvara i starih šuma usred kojih se mjestimično nalaze iskrčene šumske površine pretvorene u ratarske, a iz kojih se izdižu pjeskoviti brežuljci na kojima se malo što moglo uzgajati.[9a)]









Ovakav izgled krajolika na prostoru između rijeke Drave i Bilogore (lijevo - centra Pitomače), odnosno mnoštvo oranica i drugih ratarskih površina, posljedica su krčenja starih šuma, koje su se ovdje nalazile još sve do druge polovice 18. stoljeća. Ostaci šuma još su djelomično vidljivi na prostoru oko rijeke Drave (predio Banov brod, Šašnato polje, Đuretina, Križnica). Imamo dokaze da je u srednjeg vijeka u okolici Drave postojalo nešto obradivog zemljišta, koje je dobiveno vjerojatno krčenjem šuma. Najviše obradivog zemljišta se nalazilo na prostoru bliže Bilogori, gdje je zabilježeno postojanje više naselja i utvrda. Još prije oko 200 godina rijeka Drava nije tekla ovim koritom, već je do Banovog broda, gdje se danas nalazi skela, tekao potok/kanal Strug, na kojem su se nalazili brojni mlinovi, a pored njega imanja Otrovančana (slike gore), a prema Đuretini Pitomačana. Lijevo dolje: nepregledna podravska ravnica. Fotografije snimljene iz zrakoplova: Marijan Begović (Foto "Begović" Pitomača), 1998.

Pitomačka ravna, plodna i pitoma ravnica prostire se na oko 90 % ukupnog zemljšta općine Pitomača. Gotovo svo navedeno zemljište je obrađeno. Uglavnom su to danas oranice, a rijetko pašnjaci i kultivirane livade, te šumsko zemljište. Na cijelom ravničarskom dijelu, koji je nekada obrađivan na primitivan način, sa konjima i kravama i na isto takav način se uzgajale najviše razne žitarice, a dolaskom krumpira, kukuruza i drugih unesenih kultura i one, danas se uzgajaju na vrlo moderne načine. Počev od navedenih, pa sve do uzgoja duhana (kojega je uzgoj od 1960-ih godina u Pitomači i okolici načinio gospodarsku "revoluciju"), raznog povrća i voća. Dolje: pogled na Pitomaču od jugozapadne strane - tipična slika pitomačkog pejsaža (Foto: BMBB, 2009.) i zimski idilični pogled sa Bilogore prema Pitomači. Foto: 2014. Naredna stranica: lijevo dolje - obradivo zemljište između Dinjevca i Brennerove vile (zapadni dio Pitomače) uz ponešto brdovitog terena čini ovaj prostor vrlo dojmljivim. Od Bilogore prema Pitomači za lijepoga vremena pogled seže više desetaka kilometara. Stoga je tijekom povijesti ovo bio vrlo važan strateški položaj (desno dolje).







Pravih i velikih močvara danas više nema. Postoje samo njihovi ostaci. Na primjer, na prostoru sjeverno od Pitomače, tzv. Lasci, jedno je od rijetkih močvarnih prostora udaljenije od Drave. Ovakvi, idilični iako neplodni motivi danas su vrlo rijetki na desnoj obali Drave, a sve do sredine 19. st. bili su uobičajeni prizori - pogotovo istočno i SI od Pitomače. Foto: BMBB.





Pogled na polja između Dinjevca, Otrovanca i Pitomače - lijevo.

Zapadni vrtovi Vinogradske ulice prema Dinjevcu i Otrovancu - desno.





















Pogled na vinograde u Otrovanskom bregu (gore) i na Pitomaču iz vinograda u Aršanju. Foto: 2014. i 2007. Desno gore: pogled prema Aršanju iz Otrovanskog brega. Foto: BMBB.

Osnovna mreža kanala (tzv. 2 kategorije) na području Općine Pitomača.

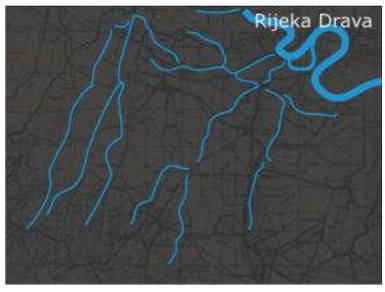



Osnovna mreža kanala dravskog sliva u pitomačkom kraju počela se kopati od sredine 19. st. Na ovu mrežu nastavlja se još mnogo manjih kanala diljem općine. Najveći od njih je Kopanjek (ili Strug) i dolazi od zapadne strane, te se kod Đuretine ulijeva u Dravu. Fotografije gore lijevo (od gornje strane): Josina reka u Sedlarici, odvojak od Josine reke prema JZ u Kladarama, Josina reka od Dinjevca do Kladara, kanal u centru Velike Črešnjevice (narod ga jednostavno zove Reka, Rijeka ili Črešnjevica). Na prostoru sjeverno od Starog Graca slijeva se nekoliko osnovnih kanala ovog prostora (Neteča, Kalilo, Lendava), te se ovdje formirala bara, odakle voda nastavlja teći u rijeku Dravu. Ta se bara zove Neteča ili Iliman, a čini se da je i do kopanja ovih kanala ona bila prirodni vodeni rezervat. Oko nje je pronađeno tragova obitavanja ljudi od prije 500 i više godina (fotografija dolje desno). Na tim kanalima diljem općine nalaze se brojni mostovi, koji su danas mahom betonski (i samo ponegdje drveni), a izgrađeni su uglavnom od 1930-ih do 1970-ih godina. U daljoj prošlosti bili su isključivo drveni. Foto: 2014



Gore: pogled na obronke Bilogore kod Sedlarice i Velike Črešnjevice, na tzv. Aršanj i Otrovanski breg, gdje se u kontinuitetu više od 300 godina uzgaja vinova loza. Pretpostavlja se da se vinova loza ovdje uzgajala i u vrijeme Rimskog carstva. (Foto: M. Zeman, 25. rujna 2011.).

Ostaci istočnog dijela đurđevačkih pijesaka na pitomačkom prostoru vidljivi su još i danas diljem cijele općine. Nekada, još i sve do prije oko 100 godina tu su postojale dine, koje su se brzo selile u vrijeme kada je zapuhao jači vjetra, a ljudima bi taj fini prah ulazio u kuće - kroz prozore, vrata i svaku rupicu. Stoga, nije nimalo čudno što su taj pijesak ovi ljudi koristili kao građevinski materijal - bio im je pri ruci. Nakon uvoza bagrema iz Amerike u Europu (prvo u Nizozemsku 1601. godine, a zatim galopom invazija teće diljem Europe), kojemu upravo ovakva, pješćana podloga i ovdašnja klima odlično odgovara (Robinia pseudoacacia), ova se vrsta toliko proširila proteklih sto godina, da su posvuda izrasle čitave šume bagrema, koji i danas ima izuzetnu gospodarsku i uporabnu vrijednost. Spomenimo ovom prilikom da je još jedna druga invazivna biljka, podrijetlom iz Amerike, ali ne tako plemenita, na tlu Hrvatske, i to po prvi put, zabilježena 1940. godine (detektirao herbolog prof. dr. Josip Kovačević u sjemenu crvene djeteline), odnosno 1941. (Zavod za javno zdravstvo RH) upravo u Pitomači, a to je ambrozija (Ambrosia ili partizanka).[10)]



Naselje	(Upravna) općina	Kotar. i žup-an. oblast	Kotar. sud i sud. stol	Oružnička postaja	Brzojavna postaja	Posljednja pošta	Pripad. konaci
Pitomača	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	Brestić, Đuretina, Kalilo, Križnica, Pustoš
Dinjevac	Kloštar Podr.	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Kloštar Podr.	Kloštar Podr.	
Grabrovnica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	
Kladare	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	
Križnica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	
Mala Črešnjevica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	Dio - Ugljenik Črešnjevica
Otrovanec	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	
Sedlarica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	Podaršanj
Stari Gradac	Špišić Bukovica	Virovitica-Osijek	Virovitica-Osijek	Virovitica	Pitomača	Špišić Bukovica	Starograd. Marof
Starograd. Marof	Špišić Bukovica	Virovitica-Osijek	Virovitica-Osijek	Virovitica	Pitomača	Špišić Bukovica	
Turnašica	Špišić Bukovica	Virovitica-Osijek	Virovitica-Osijek	Virovitica	Vukosavlje-vica	Špišić Bukovica	
Velika Črešnjevica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	Dio - Ugljenik Črešnjevica

U tabeli lijevo su prikazana naselja koja se danas (od 1993.) nalaze u sastavu općine Pitomača. Takvo stanje nije bilo uvijek. Nakon ukidanja Vojne krajine, pa sve do 1962. naselja općine koja su danas u njezinom sastavu pripadala su kako je prikazano. Osnova: 1913. Od 1962. do 1993. godine sva ova naselja su bila u sastavu Općine Đurđevac.[11)]

Prema: 1913., 1984/5., 2007., 2020.	Obradivo	Neobradivo	Plodno	Neplodno	Ukupno jutara	Ukupno km^2
Općina Pitomača	18 670	8 787	24 437	3 020	27 457	158,1
U postocima	32 %	68 %	89 %	11 %	100 %	100 %

Najveći dio obradivog zemljišta na ovom području nastao je od druge polovice 18. stoljeća krčenjem starih hrastovih šuma, te nakon sredine 19. st. kopanjem niza kanala, odnosno isušivanjem močvarnog zemljišta, kojega je bilo na cijelom ovom području. Stanje (obradivo, odnosno obrađeno zemljište) kako je navedeno u ovoj tabeli ne izmjenjeno je već više od 150 godina.[12)]









Pitomačka Podravina preko objektiva Mate Zemana, jednog od naših najnagrađivanijih fotografa na globalnom nivou.

Gore: pogled na obronke Bilogore i podbilogorska naselja sa Podgorički, bogatog srednjovjekovnog arheološkog nalazišta i vinorodnog područja smještenog zapadno od Grabrovnice. Foto: Mato Zeman, 28. ožujka 2010.

Dolje: pogled na pitomačku ravnicu sa najpoznatijeg vinorodnog predjela Aršanj (Lipica) istočno od Sedlarice. Foto: Mato Zeman, 13. ožujka 2008.



Ostava (blago) rimskog novca 3. stoljeća, koja je pronađena 1966. godine u vrtu Slavka Lončarevića u Dravskoj ulici 165 u Pitomači. Dio blaga je izložen u stalnoj postavi Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu. Foto: Arheološki muzej u Zagrebu, 11/2014. ©

Arheološki nalazi pronađeni na području Općine Pitomača (pregled)

1. Neolitik - brončano doba (oko 6000. g. p. Krista - 1300. g. p. Krista):
• Pitomača - Šodrana, kamena sjekira i keramički materijal; Lasci, kamena sjekira; Berek kod Starog Graca, kamena sjekira • Grabrovnica - Bajnice, Markov bajer i Podnatiže, kameni mlat, dijelovi kamenih sjekira i keramika • Sedlarica, keramički materijal • Stari Gradac - Iliman/Neteča, ulomci keramike (?) • Starogradački Marof - ostava brončanih predmeta • Velika Črešnjevica - Vaktarna, kamena sjekira i ulomci keramike • Kladare - istočni dio sela, keramička posuda • Sedlarica - nekropola kulture polja sa žarama

2. Željezno doba (8. st. p. Krista - 1. st.):
• Otrovanec - (južni dio sela), oružje, ulomci keramike
• Pitomača - Orešje/Lasci, keltski novac (?), ulomci keramike

3. Antika (doba Rimskog carstva - 1. - 5. st.):
• Pitomača - Dravska ulica, ostava novca 3. st. u keramičkoj posudi, keramika; Molvica, novac 1. st.; Pitomača - centar, novac 1. st.; Berek, novac 3. st., Lasci/Orešje, novac i keramika • Turnašica - crkva/trasa rimske ceste, novac 1. - 3. st., keramika i dr. • Velika Črešnjevica - selo, kasnoantički grob ratnika, novac i ljudske kosti • Otrovanec - selo, ostava novca 3. st. u keramičkoj posudi, staklena suznica, brončana uljanica, ulomci grnčarije i građevnog materijala, dijelovi nakita i staklenih posuda, dijelovi oružja i dr., pojedinačni nalazi novca • Turnašica-Sedlarica-Velika Črešnjevica-Grabrovnica, trasa rimske ceste, ulomci rimske keramike, rimski novac i dr.

4. Srednji vijek (10. - 17. st.):
• Pitomača - Črlena Klisa, bjelobrdska nekropola, sa keramikom i nakitom (10. - 16. st.); Pitomača - Dravska ulica, keramički materijal (13. - 17. st.); Orešje/Lasci, keramički materijal • Stari Gradac - Kranjčev breg ili Peski bjelobrdska nekropola (10. - 13. st.); ostaci srednjovjekovne gradine ? (13. -16. st.); centar, keramički ulomci • Grabrovnica - Podgoričke, keramički materijal (13. - 16. st.) • Pitomača-Otrovanec - Črlena Klisa, keramika, novac, oružje, razni građevni materijal-dijelovi cigle, keramička lula (10. - 16. st) i dr. • Velika Črešnjevica - Gradina (Babičanka), gradina sa jednim opkopom (tranšejom), keramički materijal, novac, željezne strelice, dijelovi oružja i oruđa, te konjske opreme, razni građevinski materijal (13. - 16. st.) • Mala Črešnjevica - crkva/selo, ostaci gotičke crkve, keramički materijal, novac (14. - 16. st.) • Sedlarica - Šanac, gradina sa dva reda opkopa (tranšeja), keramički materijal (13. - 16. st.), novac, oružje, čavli, građ. materijal; Aršanj, keramički materijal (14. - 16. st.) • Turnašica - selo, dijelovi gotičke crkve, keramički nalazi (13. - 16. st.) • Stari Gradac -Starogradački Marof - Iliman, keramički materijal (14. - 16. st.) • Grabrovnica - selo, keramički materijal, novac (?) (14. - 16. st.); Grabrovnica - raskršće Grabrovnica, Velika i Mala Črešnjevica (Vaktarna) - keramički materijal (14. - 16. st.); Gušća - keramički ulomci (14. - 16. st.); Podgoričke - keramika • Velika Črešnjevica - selo, gradina sa jednim opkopom, keramički materijal, novac, strelice, čavli i ostaci raznog građevinskog materijala i dr. (13. - 16. st.) • Dinjevac - selo, keram. ulomci (16. - 18. st.).[13)]







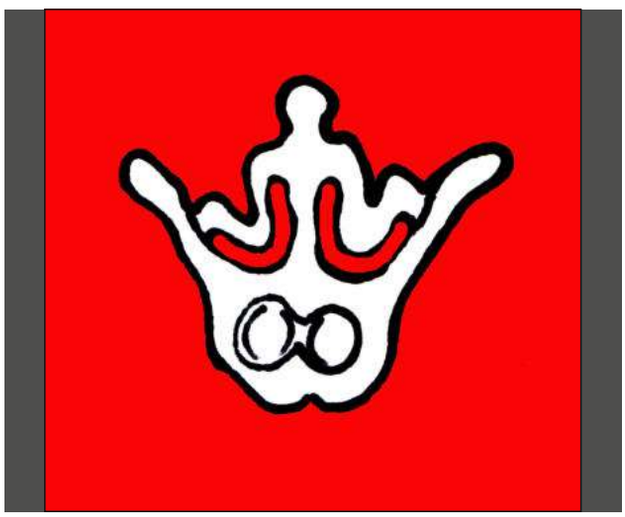

Sedlarica - gradina Šanac: izvrstan umjetnički iskucani bakreni ne uobičajeni ukras (aplikacija) za vojnički oklop ili konjsku opremu (?), sa stiliziranim motivom nage ženske figure u obliku carske krune. Čini se da je, prema sačuvanim rupicama, bio čavlićima zakucan na koži ili drvetu. Srednji vijek (14. - 16. st.), a možda i pretpovijest (?). Promjer: 24 mm. Foto: 2021. Dolje: grafička verzija stilizirane figure. U privatnoj zbirci autora.

Arheološki nalazi i lokaliteti na području Općine Pitomača

U rijeci *Dravi* i oko nje, cijelim njezinim tokom kroz *Općinu Pitomača*, ljudi već stoljećima često pronalaze (iskopaju prilikom vađenja šljunka ili pijeska, nađu na obali nakon što je voda odnijela naslage i sl.) relativno dosta cijelih ili djelomično cijelih fosiliziranih kosti pretpovijesnih životinja od kojih je većina danas izumrla. Tako se pronalaze brojne kosti ili dijelovi kosti vunastog mamuta (*Mammuthus*), koji je izumro prije oko 10 000 godina (prilikom posljednjeg zatopljenja), jednog pretka današnjeg konja (*Equus caballus*), te brojnih drugih, ne identificiranih životinja. Osim toga iz rijeke *Drave* ljudi od davnina vade često i ogromne trupce smeđe/crnog karboniziranog drveta (najčešće hrasta - *Quercus*), koje je često staro i više tisuća godina, a od kojega se još i danas izrađuju razni uporabni predmet koji imaju iznimnu kvalitetu i dugotrajnost.

Pitomača – na području *Pitomače* pronađeno je pretpovijesnih nalaza na nekoliko lokaliteta, a ne nedostaje ih niti iz vremena *Rimskog carstva* (antičkog doba), te kasnijih razdoblja.

- *Pitomača - Šodrana*, kamena sjekira i keramički materijal (*neolitik - rano brončano doba*). Artefakti su se čuvali u *Muzejskoj zbirci Pitomača*, a nestali su nakon zatvaranja zbirke 1991. godine.
- *Pitomača - Orešje/Lasci* sjeverno i SZ od *Pitomače*, keramički ulomci i građevinski materijal, čavli i dijelovi čavala i željeznih predmeta, rimski i keltski novac (željezno doba ?, antika, srednji vijek).
- *Pitomača - Lasci*, kamena sjekira (*neolitik - rano brončano doba*). Pronađeno 1993. prilikom trajanja lova *LD "Fazan" Pitomača*.
- *Pitomača/Otrovanec - Črlena Klisa*, bjelobrdska nekropola, sa keramikom i nakitom (S i O ukosnice/kopče, djelomično sačuvani kožni ukras sa kovanim bakrenim nitnama na glavi pokojnice, jednostavni prsten), novac, mnogo dijelova cigle i žbuke, kovani čavli, željezne kopče, kamen



Nekoliko nalaza fosiliziranih kostiju pretpovijesnih životinja. Velika kost pripada mamutu, a pronađena je u rijeci Dravi 1998. godine kod Đuretine. 2014. poklonjeno Gradskom muzeju u Virovitici. Foto: BMBB, 1999.







Točna lokacija pronalaženja ostave rimskog novca u Pitomači - danas. Foto: BMBB.

U sredini: fotografija na licu mjesta pronalaska ostave rimskog blaga u Pitomači 1966. godine. Slavko Lovrenčević drži glineni lonac sa rimskim novcem. Desno: iskopana rupa u kojoj je pronađeno blago.

za obilježavanje groba - vapnenac (10. - 14. st.). Nalazi su se čuvali u *Muzejskoj zbirki Pitomača* osnovanoj 1988. Nakon *Domovinskog rata* i prestankom rada zbirke dio nalaza je zagubljen. Sačuvano je nekoliko skica nalaza i objavljeni materijali.
- *Pitomača* – selo/centar, keramički materijal (18. st.).
- *Pitomača - Dravska ulica*, keramički materijal, građevni materijal, novac (?), glinene kugle (srednji vijek).
- *Pitomača/Otrovanec - Črlena Klisa - Selišće*, keramika, oružje, građevni materijal, keramička lula i dr. (11. - 16. st). Dio nestao zatvaranjem *Muzejske zbirke Pitomača* 1992.
- *Pitomača - Dravska ulica* (lokacija nalaza ostave rimskog novca i oko nje), ulomci rimske keramike.

Nalazi antičkog i srednjovjekovnog novca u *Pitomači*:

Skupni nalaz:
- Dana 4. studenoga 1966.[14)] iskopao je *Slavko Lončarević*, obrtnik (kovač) i poljoprivrednik iz *Pitomače*, u dvorištu svoje kuće, *Dravska ulica 165* (u dosta literature navodi se da se radi o kbr. 75 u *Dravskoj ulici*, međutim, to nije točno). Ostava je pronađena na oko 100 m iza obiteljske kuće prilikom zakopavanja repe navedenoga dana (podaci iz razgovora s *Anom Lovrenčević* rođ. *Crnec*, 20. studenoga 2014.). Ovaj podatak je vrlo značajan, budući da se u ovom slučaju lokacija pronalaska nalazi u krugu, odnosno prostoru, gdje se desetljećima pronalazi mnoštvo ulomaka razne srednjovjekovne keramike, pa i novca(?). Još oko 100 m dalje pronađena je već spomenuta pretpovijesna kamena sjekira na *Šodrani*. Od ovog prostora pogled puca na sam centar *Pitomače* i pitomačku crkvu, a nesumnjivo je da se ovdje nalazilo srednjovjekovno naselje - najvjerojatnije već spomenuti *Pitomci*. Ovo govori o određenom kontinuitetu naseljavanja ove lokacije kroz više stoljeća, čak i tisućljeća. Ostava je pronađena na dubini od 0,60 m u glinenom loncu s oko 2000 primjeraka rimskog carskog novca 3. st. Nalaznik je obavijestio *Arheološki muzej* u *Zagrebu*, i premda je dio materijala raznesen, 1 644 komada dopremljeno je u *Arheološki muzej u Zagrebu* zajedno s recipijentom, a oko 400 primjeraka je raspršeno. Sadržaj: *Trebonianus Gallus* (251. - 253.), *Gallienus* (253. - 268.), *Salonina*, *Postumus* (258. - 268.), *Tetricus* (268. - 273.), *Claudius II.* (268. - 270.), *Quintillus* (270.) i *Aurelianus* (270. - 275.). Blago je bilo sakriveno u glinenom ćupu u vrijeme vladavine cara *Aurelijana* (između 270. i 275. godine).
Pojedinačni nalazi:
1. Slučajno iskopani primjerak zlatnog novca (aureus) *Nerona* (54. - 68. g.). Pronađen je na položaju *Molvica-Gredičke*, a iskopala ga je u jesen 1936. *Terezija Halavuk* kopajući krumpir. Novac je kovan u *Rimu* između 63. i 68. godine. Čuva se u *Arheološkom muzeju u Zagrebu*. Lokacija pronalaska ovog novca je nejasna. Položaj *Molvice* do *Gredički*





Srednjovjekovni lokalitet u Dravskoj ulici u Pitomači. Nalazi se 200-tinjak metara od lokacije gdje je pronađena ostava rimskog novca. Lokacija se nalazi zapadno od lokacije Šodrana. Foto: BMBB, 2014.

je dosta veliko područje i to između *Nazorove ulice* i *Ulice Pavleka Miškine*. Danas, ali i nekada na predjelu *Molvice* nema zemljišta, koje bi ljudi zvali *Gredičke*, već neki tako nazivaju predio zapadno od tzv. *Peskare* gdje se vadio pijesak, *Podmolvičke Gredinke*. *Gredičke* i danas ljudi zovu prostor južno od *Lenišća* (dio *Ulice P. Miškine*). Još jedan pitomački predio narod naziva *Gredinkama*, a to je prostor južno od *Vuljičke*, odnosno *Ulice A. Kovačića*. Prezime *Halavuk* vrlo je često u *Ulici Pavleka Miškine*, pa možemo samo nagađati o kojem se zapravo prostoru radi, odnosno - gdje je u stvari pronađen ovaj zlatnik? Poznavanje točne lokacije bilo bi od velike koristi prilikom ubiciranja vicinalnih cesta iz doba *Rima* u ovom kraju. Na karti iz 1780-ih godina spominju se *Gredichke* na prostoru spomenutih *Lenišća*.

2. Slučajno iskopani zlatni primjerak također cara *Nerona* (54. - 68. g.) na vrtovima zapadne strane *Ulice J. J. Strossmayera* kbr. 19 (nekada obitelji *Simić*). Pronađen je 1970-ih godina. Kasnije mu se trag zagubio.

3a. Slučajni površinski nalaz rimskog novca na predjelu od *Dravske ulice* prema *Bereku* (južno od *Dravske ulice*). Pronašao ga je akademski slikar *Rudolf Brkić* (rođ. u *Pitomači*, živi u *Zrenjaninu*, *Vojvodina*) nepoznate godine 1960-ih. 3b. Slučajni nalazi rimskog novca 3. - 4. st. na vrtovima u *Dravskoj ulici* kbr. 55-85 krajem 2010-ih.

4. Slučajno pronađeni primjerci rimskog novca vjerojatno *Konstancija II*. (4. st.) sa mnoštvom keramike i građevnog materijala na predjelu *Lasci/Orešje* sjeverno od Pitomače, nedaleko lokacije, gdje je pronađena kamena sjekira 1994. godine. Pronađeno 2014. Novčići nisu najbolje sačuvani.

6. Na predjelu *Črlena Klisa* prilikom rekognosciranja terena sredinom 1980-ih gotovo na površini u jednom prekopanom grobu, pronađen je srebrni kvartir kralja *Žigmunda* (1430. - 1437.). Nalazio se u *Muzejskoj zbirci Pitomača* osnovanoj 1988. godine. Nakon *Domovinskog rata* i prestankom rada zbirke novčić je zagubljen. Ostala je sačuvana skica novčića iz 1987. godine.

Na trasi rimske ceste od *Vukosavljevice/Turnašic*e (od skretanja za *Špišić Bukovicu*) do *Grabrovnice*: *Galijen*, *Konstancije II.*, *Gordijan* i dr. Pronađeno je od sredine 1980-ih do











Pogled na lokalitet Lasci/Orešje sjeverno od Pitomače. Osim mnoštva keramike iz rimskog i srednjovjekovnog doba pronađen je rimski i keltski (?) novac. Nedaleko ovog mjesta, istočno, pronađena je kamena sjekira starosti oko 4 - 7 000 godina. Foto: 2014. i 2021.





Gradinu na Babičanki narod okolnih naselja naziva i Turski grobovi.

Lijevo: ulaz u podzemnu prostoriju gradine na Babičanki 1980-ih. Te godine je prostorija u unutrašnjosti bila visoka gotovo 2 metra. Foto: BMBB, 1984. Desno: isti ulaz snimljen u travnju 2014. Tada je bila visoka svega 1 metar. Vanjština gotovo da i nije promijenjena kroz 30-ak godina. Foto: BMBB, 4/2014.

2014. preko 50 primjeraka rimskog novca. Otprilike, toliko ih se uspjelo evidentirati i prikupiti.

Dinjevac – naselje je, koje se nalazi paralelno sa *Kladarama* i zapadno od *Pitomače*. Ovo je jedino naselje na području *Općine Pitomača*, gdje se ne pronalaze nalazi stariji od 18. stoljeća. Međutim, na području južno od današnje kapele, prema *Grabrovnici* i oko tog prostora primijećeni su tragovi ulomaka neke starije keramike (15. - 16. stoljeća?).



Dolje: centar Grabrovnice, tzv. Hat ili At danas. Gore: srednjovjekovni lokalitet u pozadini rodne kuće Petra Preradovića, tzv. Gušća. Na ovom se mjestu pronalazi mnogo ulomaka keramike i građevnog materijala. Nesumljivo je to lokacija nekog naselja iz toga doba. Foto: 2014.

Grabrovnica – najzapadnije je naselje u *Općini Pitomača*. Stara rimska cesta danas je vidljiva već na istočnom i jugozapadnom dijelu mjesta i



Pogled na predio Bajnice u Grabrovnici (jug). Foto: BMBB, 2014.



prolazi južnim dijelom grabrovničkog groblja i nastavlja dalje prema jugozapadu i *Velikoj Črešnjevici*. Na ovoj dionici i danas i u prošlosti su ljudi pronalazili razne ulomke keramike i primjerke rimskog novca. U *Grabrovnic*i se pronalaze pretpovijesni arheološki nalazi (površinski) i to ulomci keramike i dijelovi glinenih posuda. Pronalaze se i cijeli primjerci kamenog oruđa i oružja, a najčešće na predjelu *Bajnice*. Najvjerojatnije se radi o razdoblju neolitika - ranog brončanog doba. Iz ovog razdoblja pripadaju i nalazi kamenog oruđa i oružja, te keramičkih ulomaka, koji se pronalaze oko 300-500 metara jugoistočno od raskrižja cesta za *Veliku* i *Malu Črešnjevicu*, *Grabrovnicu* i *Babičanku* (tzv. *Vaktarna* – prema *Velikoj Črešnjevici*). Ovdje je pronađena jedna cijela kamena sjekira - mlat. Nešto





Mala Črešnjevica - u srednjem vijeku središte župe sv. Martina i naselje Čresno. Pogled od zapadne (lijevo) i sjeverne strane (desno). Dolje (lijevo i u sredini): centar naselja južno i jugoistočno od crkve. Foto: BMBB, 2014.



Hat ili At u središtu Grabrovnice 1955. godine. Sa tog prostora ljudi su stoljećima odvozili pijesak za gradnju, i tom su prilikom pronalazili ulomke keramike, ljudske kosti, pa čak i novac. Ništa od toga nije se sačuvalo, pa ne možemo znati o kojem se vremenu radilo. Na vrhu brijega vidi se već tada stoljetna lipa ispod koje je, kako kaže predaja, učio pjesnik Petar Preradović. Lipa je još uvijek živa, ali u vrlo lošem stanju. Fotografija je iz zbirke obitelji Domitrović iz Pitomače. Fotografija lipe: 2015.



sličnih nalazi pronađeno je na prostoru *Podnatiže*, zapadno od naselja. Zatim na predjelu *Markov bajer* južno od groblja. U središtu mjesta sjeverno od nekadašnje bare *Berek* nalazi se jedna uzvisina zvana *Hat* (ili *At* – možda od tur. = konj), odakle su u prošlosti ljudi vadili pijesak i tim prigodama su, prema pričanjima mještana, često pronalazili razne dijelove ćupova i dijelove ljudskih kostura. U selu postoji priča, koja kaže da su ovdje ratovali *Turci*, pa se može pretpostaviti da su ti nalazi mogli biti srednjovjekovni. Osim toga, na oko 400-450 metara istočno, iza rodne kuće pjesnika *Petra Preradovića*, nalazi se lokacija *Gušća*, gdje se na površini (na cca 400-600 metara kvadratnih) pronalazi mnogo srednjovjekovnog keramičkog materijala i ostataka cigle, pa i oružja. Srednjovjekovnog keramičkog materijala pronalazimo i na manjoj uzvisini na oko 50-100 metara SI od *Vaktarne*, nedaleko trase stare rimske ceste (južno). Sličnih nalaza ima i na predjelu *Podgoričke* prema *Kozarevcu*. Postoje naznake da bi na lokalitetu *Vaktarna* moglo biti i starijih nalaza.

Kladare – je nazapadnije naselje općine. Pretpostavlja se da je negdje pored ovog naselja ili kroz njega u vrijeme *Rimskog carstva* prolazila vicinalna (sporedna) cesta, koja se od magistralne rimske ceste (*Petovion-Mursa*) odvajala prema sjeveru negdje kod *Prugovca* (?) i prolazila prema istoku, odnosno *Pitomači* (*Dravska ulica*), sve do rijeke *Drave*. U zapadnom dijelu naselja je 1989. pronađen dio pretpovijesne keramičke posude koja nije izrađena na kolu, a potječe iz oko 1300. g. p. *Krista - kulturi polja sa žarama virovitičke grupe*. U *Kladarama*, u samom centru naselja kod kapele, spominje se da su pronađeni keramički ulomci koji bi se mogli datirati u srednji vijek. Međutim, nešto više nalaza iz toga vremena nema sačuvanih.





Gušća - izvrsno očuvani srednjovjekovni pećnjak nekada je bio sastavni dio srednjovjekovne peći. Ostataka pećnjaka na ovoj lokaciji ima mnogo, te oni dokazuju postojanje stambenih objekata, te naselja u to doba. Vjerojatno 15. - 16. st. - izrađeno pod utjecajem Osmanlija. Pronašao Zdravko Grbačić iz Grabrovnice. Foto: Z. Grbačić, 12/2014. U zbirci Zdravka Grbačića u Grabrovnici.

Križnica i prekodravlje – na području današnje *Križnice* i okolnog prostora nije pronađeno arheoloških nalaza.

Mala Črešnjevica – najudaljenije naselje od središta današnje općine od davnina je poznato po brojnim nalazima keramičkog materijala - posebno se pronalaze oko stare crkve u središtu naselja. Sve do 1990-ih ovdje je stajala barokizirana i proširena gotička zidana crkva, koju su od početka 18. st. koristili vjernici pravoslavne vjere, ali je u srednjem vijeku ovdje bila (od 13. do sredine 16. st.) rimokatolička župna crkva *sv. Martina*. Ostaci dijela ove crkve iz srednjeg vijeka vidljivi su u apsidi i istočnoj strani broda (sačuvani su gotički prozori i poligonalna apsida), dok su svi ostali dijelovi građevine iz 18. st. Dakle, barokizirani. Oko građevine se nalazi i do 2 m visoki i gotovo 100 cm debeo zid iz baroknog vremena (možda je sličan postojao ranije ?), a unutar tzv. cinktora pronalazi se mnogo keramičkih srednjovjekovnih ulomaka keramike, a pronađeni su i primjerci srednjovjekovnog novca. Konfiguracija zemljišta oko crkve nagovještava postojanje obrambenog dijela, međutim, da je ovdje nekada bila i utvrda možemo samo nagađati. Razni keramički ulomci iz razdoblja srednjeg vijeka pronalaze se i u centru naselja, koje je u stvari smješteno ispod i oko crkve. U srednjem vijeku ovdje se nalazilo naselje, koje je imalo svoj posjed i župu *Čresno*. Od tog toponima je, u stvari, nastalo današnje ime *Črešnjevica*. Trasa rimske ceste prolazi nešto sjevernije od naselja, a moguće je postojanje kakve sporedne ceste, koja je povezivala *Čresno* sa magistralom. Nešto više od jednog

Lokacija u Otrovancu, gdje je 1972. godine pronađena ostava rimskog novca 3. stoljeća. Đuro Škvarić nakon 43 godine na mjestu nalazišta rimskog blaga. Foto: 5/2015.



Pismo Zdenke Dukat, iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Đuri Škvariću 1972. godine u vezi naknade za pronađeno blago.







Lazarusova karta Hrvatske i Slavonije (detalj) iz 1528. godine (lijevo).[15] *Utvrda u Donjoj Bakvi (Špišić Bukovici) prikazana je razrušena. Desno: granica između ostataka Hrvatske i Turskog carstva sredinom 17. st. bila je na potezu od Starog Graca, preko Črlene Klise do Turnašice.*[16]

kilometra jugoistočno, na prostoru zvanom *Babičanka*, nalazi se srednjovjekovna utvrda. To je gradina 13. - 17. st. sa jednim opkopom, koja je služila okolnom stanovništvu za zaštitu u ratnim vremenima srednjega vijeka. Na platou gradine i oko njega pronađeno je i ljudi i dalje pronalaze, na površinskom sloju, mnogo ulomaka i cijelih keramičkih posuda (ćupova, pećnjaka i dr.), te ostataka mnogo građevnog materijala, srednjovjekovnih novčića (od 15. do 17. st.), dijelova konjske opreme, oružja, oruđa, čavala i sl. Od novaca pronađen je jedan srebrni denar *Alberta II. Austrijskog* (1437. - 1439.), te dva primjerka srebrnog denara *Ludovika II.* (1516. - 1526.) i *Ferdinanda II.* (koji su loše očuvani). Pronalazak ovog primjerka novca *Ferdinanda II.* iz 1622. godine na ovom mjestu, govori nam da je u to vrijeme gradina služila kao zaklon od osvajačke turske vojske.

Otrovanec – je susjedno naselje *Pitomači* sa južne strane. Najstariji arheološki nalazi pronađeni u *Otrovancu* potječu iz starijeg i mlađeg željeznog doba, a pronađeni su na južnom dijelu *Otrovanca* u sklopu površine od oko 400 x 300 metara. Ovdje se na površini pronalazi mnogo antičkih arheoloških nalaza. U tom sektoru je 1972. godine pronađena ostava rimskog novca 3. stoljeća. 2013. godine ovdje je pronađena jedna brončana rimska uljanica fine i umjetnički kvalitetne izrade u obliku ljudskog stopala. Potječe iz perioda 2. - 3. st. Osim toga na ovom se prostoru desetljećima pronalaze brojni drugi nalazi, kao ulomci rimske i starije keramike, dijelovi antičkih staklenih posuda, oružja i oruđa, nakita, pojedinačni nalazi rimskog novca, pronađen je jedan rimski ključ i dr. Sve upućuje, pa čak i malo povišeni položaj cijele lokacije, na postojanje nekog bogatog i većeg naselja (ili čak i utvrde ?) na ovom mjestu iz vremena *Rimskog carstva*, ali možda i iz ranijeg doba. Veliki dio jedne rimske fino izrađene keramičke posude pronađen je 2014. (a 2021. i nekoliko kosti i zadno rimske čaše i dijelovi keramičke posude) i na sjevernom dijelu mjesta, nedaleko kapele *svete Jelene*. Trasa stare *rimske ceste* prolazi na oko 4-500 metara južno od lokaliteta na jugu *Otrovanca*, do koje ceste se u rimsko doba nalazio neki lokalni put. Sve upućuje na postojanje takvog jednog odvojka od raskršća današnjih poljskih putova prema *Črlenoj Klisi* i *Otrovancu* kod *Sedlarice.* Na području *Katastarske*



Lijevo: već početkom 1980-ih (1989. godine znanstveno potvrđeni lokalitet na Črlenoj Klisi) je bilo odlagalište smeća. Foto: BMBB, 1979.

Od godine 2015. Črl(j)ena Klisa je prestala biti odlagalište otpada/smeća.[16a]





Črlena Klisa (lijevo): dobrovoljna akcija razčišćavanja raslinja i pripreme uoči pokusnih iskapanja na bjelobrdskoj nekropoli Črlena Klisa 1989. godine, koja je vodio danas akademik Željko Tomičić (i Gradski muzej u Virovitici). Tom je prilikom potvrđeno postojanje bjelobrdskog groblja na redove (10. - 13. st.), međutim nije se uspijela locirati srednjovjekovna građevina (crkva), iako je cigle i drugog građevnog materijala na ovome mjestu bilo u izobilju. Desno: lokacija na kojoj se nalazi mnogo građevnog materijala. Ovdje se je sasvim sigurno nalazila crkva sv. Valentina u Kopačevcu - snimljeno 1986. godine. Već tada se ovdje, osim odvoženja pijeska, bacalo smeće. Foto: BMBB.

općine Otrovanec smješten je, već spomenuti, srednjovjekovni lokalitet *Črlena Klisa*, na kojem je pronađena *bjelobrdska nekropola* (potvrđena pokusnim arheološkim iskapanjima 1989. godine). Osim toga na ovome mjestu pronalaze se brojni ostaci građevnog materijala (cigla, žbuka), te ulomci keramike, ljudskih kosti. Pronađeni su i dijelovi kao i cijeli primjerci srednjovjekovnog oružja (nož, strelica i dr.), te razni drugi predmeti (keramička lula, npr.), a i novac kralja *Žigmunda*. Ovaj lokalitet sastoji se od dva dijela: na povišenom dijelu nesumnjivo se nalazila zidana sakralna građevina i groblje, a oko 100 m jugozapadno ispod njega naselje (na poljskom putu prema *Turnašici*) - lokacija *Selišće*.

Skupni nalaz rimskog novca:
- Prema pismenoj obavijesti *Mije Zvonareka* iz *Otrovanca* kod *Pitomače*, tada učenika 7. razreda osmogodišnje škole, on je u zimi 1972. godine kod kuće *Đure Škvarića*, oko 10-ak metara južno od kbr. 155 na pješačkoj stazi i dubini od 80 cm, prigodom kopanja kanala za vodovod, otkopao glineni lonac s više od 500 primjeraka *tzv. antoninijana*. Dana 1. ožujka 1972. je ekipa *Arheološkog muzeja* u *Zagrebu* u sastavu *Vera Vejvoda*, viši kustos, *dr. Predrag Brozović*, tajnik i *Zdenka Dukat*, kustos, boravila u *Otrovancu* radi otkupa materijala. Dio nalaza (350 primjeraka) uvršten je u numizmatičku zbirku *Arheološkog muzeja* u *Zagrebu*. Ostalo je raspršeno. Sakrivanje blaga može se datirati u vrijeme vladanja cara *Galijena* između 253. i 268. godine.
Sadržaj: *Elagabalus* (218. - 222.), *Gordianus III.* (238. - 244.), *Philippus I.* (244. - 249.), *Otacilia Severa*, *Trajanus Decius* (248.- 251.), *Trebonianus Gallus* (251. - 253.), *Volusianus* (251. - 253.), *Valerianus* (253. - 259.), *Mariniana*, *Gallienus* (253. - 268.) i *Salonina*.

Srednjovjekovna gradina Šanac (ili Gradina). Desno: pogled na gradinu sa sjevera. Pogled sa srednjovjekovne utvrde Šanac u Sedlarici prema selu i sedlaričkom groblju sa kapelom sv. Križa na čijem je mjestu, sve do 1963. godine, stajala prvih desetljeća 18. st. izgrađena poznata istoimena drvena barokna kapelica sa bogatim i vrijednim inventarom. Brežuljci oko ovog prostora stoljećima su bili ljudima zaštita od raznih napadača i osvajača, dok je zemljište obrađivano još od davnina. Foto: 2014.





- pojedinačni nalazi rimskog novca 3. i 4. st. pronađeni su na vrtovima kbr. 155-69 (i toj okolici) u nekoliko navrata, a posljednji put 2014. godine. Do danas je evidentiran pronalazak 20-ak primjeraka rimskog novca.

Sedlarica – je najjužnije naselje *Općine Pitomača*. Oko nje nalaze se poznati pitomački vinogradi, a u razgovoru ljudi često spominju pronalaženje rimskog novca i srednjovjekovne keramike na predjelu *Aršanj* ili *Lipica*. Danas nije poznato gdje se ti nalazi čuvaju. U *Sedlarici* je pronađeno arheoloških nalaza (nekropola) iz kasnog brončanog doba i to *kulture polja sa žarama virovitičke grupe*, a na najsjevernijem dijelu naselja povremeno se dobro vidi trasa rimske ceste na kojoj se često, na ovoj etapi površinski pronađu rimski novci, ulomci keramike i dr. Posebno na povišenoj lokaciji kod i oko raskršća poljskih putova istočno od mjesta, koji vode za *Otrovanec* i *Črlenu Klisu*. Pa možemo pretpostavljati da se u vrijeme *Rimskog carstva* ovdje račvala kakva vicinalna cesta prema obližnjem *Otrovancu*, koji je bogat rimskim nalazima. Na brežuljku zapadno od centra sela, preko puta sedlaričke kapele i groblja nalazi se dosta velika srednjovjekovna gradina/utvrda (13. - 16. st.) sa dva opkopa. Narodni naziv joj je *Šanac*. Na platou utvrde i oko njega desetljećima ljudi pronalaze ulomke srednjovjekovne keramike, ostataka cigle, oružja, oruđa i razne druge arheološke nalaze.

Stari Gradac – najistočnije je naselje općine. Najstariji nalazi potječu iz 10/11-13. stoljeća (*bjelobrdska kultura*). Pronađeni su nakon *Drugog svjetskog rata* na prostoru između *Starog Graca* i *Turnašice*, lokaciji zvanoj *Kranjčev breg* ili *Peski*. Prvo iskapanje bilo je 1954. godine, a pronađene su, između ostaloga i bjelobrdske karičice sa S završetkom. Lokacija se nalazi oko 2,5 km sjeverno-sjeveroistočno od trase rimske magistralne ceste. Osim ovog nalazišta dosta srednjovjekovnih nalaza pronalazi se na predjelu *Iliman*, koji je smješten oko 1,5 km sjeverno od crkve. Nešto istočnije od *Ilimana* neki naziru obrise srednjovjekovne nizinske gradine/utvrde i to gotovo pored kanala *Lendava* ili *Neteča*, koji dolazi iz pravca *Bušetina-Rogovac*.[17)] Ovdje se također pronalazi dosta keramičkih ulomaka 14. - 16. stoljeća. Ulomaka iz srednjeg vijeka pronalazi se i u samom centru mjesta. Ovdje se nesumnjivo nalazilo naselje *Gradac* ili *Gereci* (*Gereczy*). O navedenom bjelobrdskom lokalitetu možemo spomenuti pokoju riječ. Iz dnevnika *Drage Dopplera* doznajemo, da je 1954. *Kranjčev breg* tumulastog oblika. Prije *Drugog svjetskog rata* ovdje su seljaci vadili pijesak, ali u vrijeme rata taj se posao prekinuo. Nakon rata se opet nastavio, a prvi nalazi, koje su seljaci počeli otkapati, u obliku ljudskih kosti i grobnih dodataka, pojavljuju se u proljeće 1954. Odmah netom organizirana su zaštitna arheološka iskopavanja kojima je otkriveno ukupno 38 grobova poredanih vrlo gusto i sa dosta malo grobnih priloga. Od priloga je pronađeno nekoliko S-karičica, dva brončana prstena, tri željezne kopče i niz drugih željeznih aplikacija i dijelova raznih predmeta i ulomaka keramike. Sav pronađeni materijal danas se čuva u *Gradskom muzeju* u *Virovitici*.

Starogradački Marof – jedno je od nekoliko naselje u *Općini Pitomača*, koja su nastala u 19. stoljeću. Međutim, u samom centru mjesta slučajno je pronađena ostava brončanih predmeta koja se datira u period kasnog brončanog doba (1600. - 750. g. p. *Krista*). Radi se o *kulturi polja sa žarama*. Tada su se u grobove stavljali obilni prilozi. Ovdje se najvjerojatnije nalazila nekropola, a vjerojatno (u blizini) i naselje.

Turnašica – naselje je, koje je poznato po tome što je u njemu sačuvan cijeli zvonik i dio sakralne građevine (crkve) još iz pred turskog vremena. Sjevernim dijelom naselja prolazi trasa rimske ceste, koja se na nekim mjestima vidi odlično. Gotovo je u izvornom obliku. Stoga se može pronaći kamenje debelo i više desetaka centimetara. Na ovoj dionici često se na površini pronalaze pojedinačni nalazi rimskog novca, te mnogo ulomaka keramike, a na trasi prema *Vukosavljevici* pronađeni su i dijelovi staklene rimske posude, zatim razni dijelovi željeznih i drugih predmeta. Spominje se podatak, da je prije 40-ak godina pronađen jedan primjerak rimskog novca, zasigurno na trasi ove ceste (možda i oko crkve ?). Današnja crkva *Presvetog Trojstva* barokizirana je gotička srednjovjekovna župna *crkva sv. Bartolomeja*, koja se nalazila u srednjovjekovnom naselju *Sveti Bartol* (*Zentbertel*), Gornja Bukovica ili Bakva, odnosno *Bartolovec* ili neobičnog imena *Chapathaka* (*Čapataka*) – danas *Turnašica*. Od te stare crkve sačuvan je u





Lijevo: pogled na prostor Iliman ili Neteča između Starog Graca i Starogradačkog Marofa, gdje ljudi pronalaze srednjovjekovne ulomke keramike. Moguće je da su neki takvi nalazi i iz starijeg vremena, pretpovijesti. U sredini i desno: Kranjčev breg kod Starog Graca, bjelobrdska nekropola, koja je danas nestala. Odnosno, nestao je (devastiran je) cijeli brijeg ili lokacija iskapanjem pijeska posljednjih 60-ak godina. Ovdje je vjerojatno bilo groblje srednjovjekovnog naselja Gradeca ili Gerecija. Foto: BMBB.

potpunosti zvonik i sjeverna strana broda. Apsida je danas zaobljena i potječe s kraja 18. st. (1782.). Osim tornja i sjevernog zida broda na vanjskoj sjevernoj strani sačuvan je jedan gotički zidani potporanj ili konzola. Oko crkve i u krugu od oko 200 metara često se pronalaze ulomci srednjovjekovne keramike. Navedena građevina/crkva spominje se 1658. godine kao dobro očuvana. Nije jasno da li se oko crkve nalazila i kakva fortifikacija, a ne bilježe ju niti naslućuju sačuvani pisani izvori. Toranj ima odličnu stratešku poziciju za promatranje prostora prema sjeveru, istoku i zapadu, pa nije isključena mogućnost postojanja nečeg sličnog možda i u antičko doba.

Velika Črešnjevica – je naselje koje se nalazi jugozapadno od *Pitomače*. Kroz centar naselja, oko 100 metara zapadno od skretanja prema *Grabrovnici* i *Maloj Črešnjevici* vidljiva je trasa rimske/antičke ceste. Na području ovog naselja pronađeni su početkom 1980-ih godina ostaci jednog rimskog groba u kojem se, osim kostiju nalazio i primjerak rimskog novca, te nekoliko metalnih ostataka. Nalaz je pronađen na vrtovima prve kuće na prvom zavoju od *Otrovanca*. Osim toga, u *Velikoj Črešnjevici* je u proljeće 2014. godine otkrivena srednjovjekovna gradina, koja se nalazi oko 200 metara istočno od kuća na najjužnijem dijelu mjesta. Gradina ima jedan opkop, a na platou i oko njega na površini su pronađeni brojni ostaci građevnog materijala, kovanih čavala, dijelova metalnog oruđa i oružja, srednjovjekovni novac, ulomci keramike i sl. Na platou gradine pronađeni su prije desetak ili više godina srebrni denari *Ludovika II.* (1516. - 1526.). Gradina je egzistirala najvjerojatnije od sredine 13. do druge polovice 16. stoljeća. Budući da se nalazi na privatnom posjedu i u šumi bila je poznata samo nekolicini mještana, pa stoga nije nigdje bila niti zabilježena.[18)]

Lijevo: iako je brijeg na kojem se nalazi današnja župna crkva kružnog oblika, čini se da se ovdje nije nalazila nikakva fortifikacija. To se dobro može vidjeti i na jednoj karti iz sredine 1860-ih godina. Kružna zaobilaznica i devijacije brijega čini se da su produkt novijeg doba i ljudske intervencije radi prilagođavanja ceste i okolnog terena. Desno: kroz Veliku Črešnjevicu trasa rimske ceste prolazi kroz centar naselja, nešto južnije od skretanja prema Grabrovnici. Foto: BMBB.

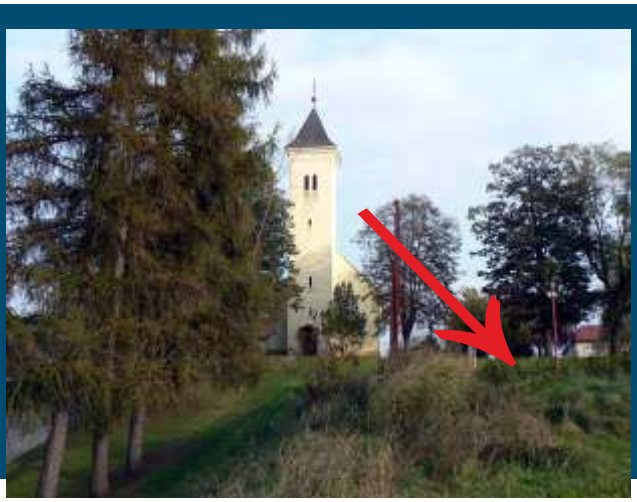


1

Pregled povijesti Pitomače • izabrane teme

Dvije naredne stranice: Trg kralja Tomislava (od 1946. do 1991. Trg maršala Tita) ili Glavni trg ispred crkve prvih godina 20. st. Središnja zgrada: obitelji S. Đurđevića (tzv. Izica ili kuća Kovačević), a desno, obitelji Brenner. Vjerojatno iz 1905. godine. Iz zbirke autora.



Pitomača. Glavni trg.

5994

Gub i pozdrav svima tkogod za

Tvoja kći Adela



Draga mama!

igoh u Pitomaću zdrava sam nemoj se
list danas primi pozdrav od svoju





Keramička posuda, koja nije izrađena na lončarskom kolu, pronađena je 1989. godine na istočnom dijelu Kladara. Potječe iz razdoblja brončanog doba - kultura polja sa žarama virovitičke grupe (starost oko 3 300 godina). Datiranje dr.sc. Zorko Marković 2015. Nalaz je pronađen prilikom kopanja kanala za vodovod na dubini od oko 130 cm. Ovo je jedinstveni nalaz na području općine Pitomača, jer je sačuvano više od pola posude. Sličan detalj takve posude pronađen je 2018. na predijelu Orešje/Lasci. U zbirci autora.

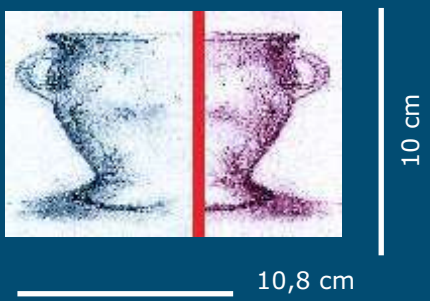

1. Područje pitomačke općine ljudi su obitavali prije 5 - 8 000 godina

Pretpovijesno doba ovog dijela *Hrvatske* dosta je nepoznato i neistraženo. Određena klasifikacija raznih povijesnih razdoblja do antičkog doba učinjena je zahvaljujući arheolozima i povjesničarima. Značajno je spomenuti, da je vrijeme od početka nove ere, pa sve do oko 1-5 000 godina unatrag, doba kada su mnoge razvijene svjetske kulture već i propale i nestale, a ovdje je čovjek još uvijek hodao sa štapom i kamenom sjekirom i selio se u potrazi za hranom.

Na pitomačkom području sačuvano je malo nalaza iz toga doba. Sačuvano je ponešto keramičkih ulomaka i svega pet cijelih kamenih sjekira ili mlatova. Spomenimo da nam je poznato nekoliko lokacija na kojima su pronađeni određeni ostaci stariji od 2-3 000 godina, pa ih spomenimo. Kako smo već naveli, uglavnom oko rijeke *Drave* vrlo često pronalazimo ostatke mamuta i divljeg konja stare oko deset tisuća godina, no ne znamo da li ih je ovdje čovjek lovio i jeo.

U prvom redu, to je prostor oko *Grabrovnice* (predio *Bajnice*) gdje se pronalaze brojni nalazi iz perioda neolitika-ranog brončanog doba, a na kojem je prostoru uglavnom i evidentirana pretpovijesna keramika (ostaci ćupova i sl. i jedan cijeli kameni mlat). Nadalje, tu je prostor između *Velike* i *Male Črešnjevice* (ispod tzv. *Babičanke*) zvan *Vaktarna*, zatim *Markov bajer* kod *Grabrovnice*, gdje je pronađena jedna kamena sjekira i keramički ulomci također iz istog razdoblja. Sličnih nalaza, ali njih svega nekoliko pronađeno je na predjelu *Podnatiže*. Nešto više istočno, na južnom dijelu *Otrovanca*, često se pronalaze ulomci grnčarije, a pronađena je i jedna željezna strelica iz posljednjih stoljeća stare ere. U *Pitomači* nedalekom *Starogradačkom Marofu* pronađena je ostava kasnobrončanih predmeta i od bronce, a keramičkog materijala ima i u *Sedlarici* (*kultura polja sa žarama*). Na području same *Pitomače* i uže okolice pronađene su tri kamene sjekire i to jedna na lokaciji *Lasci* sjeverno od centra mjesta, jedna na predjelu *Šodrana* u



Kamena sjekira pronađena na predjelu Lasci sjeverno od Pitomače. Period neolitik - rano brončano doba (oko 6 000 prije Krista - 1 300. prije Krista). Datiranje: dr. sc. Zorko Marković 2015. U privatnoj zbirci obitelji Mlinjarić u Pitomači. Foto izvor - B. Begović: Pitomača, 1995.

Dravskoj ulici i jedna na predjelu *Berek* prema *Starome Gracu*. Na lokaciji *Šodrana* pronađeno je i nekoliko keramičkih pretpovijesnih ulomaka.

Dakle, ponešto je ipak i sačuvano što nam potvrđuje obitavanje čovjeka pretpovijesnog doba u *Pitomači* i okolici. Kontinuitet naseljavanja od toga doba se ne prekida. U doba *Rimskog carstva* ovo je sastavni dio rimske pokrajine *Gornja Panonija*, a propašću istoga carstva ovdje dolaze *Hrvati* (*Slaveni*). O svemu tome svjedoče brojni arheološki nalazi.

U to, pretpovijesno doba ovaj dio *Hrvatske* bio je nastanjen *Panonima*, vjerojatno *Jasima*, koji su bili pleme *Panona* na ovim prostorima sve do oko 3. st. p. *Krista*. Tada ovdje prodiru *Iliri* s balkanskog poluotoka. U razdoblju narednih 300 godina ovdje doseljavaju *Kelti*, koji donose kovani novac i rotirajuće grnčarsko kolo, koje se do prije oko 2 000 godina nije koristilo u *Podravini*. Znanstvenici su zaključili da je prostor između *Đurđevca* i *Virovitice* nastanjen *Keltima* između 3. i 2. stoljeća pr. *Krista*. Nakon proteklih mnogobrojnih migracija iz područja rijeke *Rajne* u srednju *Europu*. Ovo panonsko-keltsko stanovništvo ostalo je u ovim krajevima živjeti i u narednim stoljećima, kada je *Rimsko carstvo* proširilo svoju dominaciju na sjever sve do *Dunava*. Tada starosjedilačko stanovništvo prima dio rimske kulture i prilagođava je svom načinu života.[19)] Međutim, jedan dio panonsko-keltske kulture preživljava i *Rimsko carstvo* i kasnije provale *Germana*, te se reflektira na ranu slavensku kulturu u *Podravini* povezujući tako pretpovijesnu romaniziranu kulturu sa srednjim vijekom i doseljavanjem *Hrvata* u *Podravinu*.[20)]







Kamena sjekira pronađena u Velikoj Črešnjevici 1970-ih godina. Dimenzije: duž. 89, debljina 50, šir. 40 mm. Rupa za dršku nije dovršena već je izbušena svega 15 mm (promjer 18 mm). 1980-ih godina se nalazila u privatnoj zbirci obitelji Šegregur u Pitomači, a danas u Muzeju grada u Koprivnici.



Lijevo gore: jugoistočni prostor od raskršća putova za Veliku i Malu Črešnjevicu, Babičanku i Grabrovnicu - dosta ulomaka keramike, kamena sjekira, tamno tlo sa pepelom, već je početkom 1980-ih godina davalo do znanja da je u pretpovijesno doba ovdje obitavao čovjek. Prvo rekognosciranje ovog terena vršio je Muzej grada Koprivnice 1984./85. (dr.sc. Zorko Marković) Foto: BMBB, 1983. Desno: Otrovanec (jug), željezna strelica iz željeznog doba (8. - 1. st. p. Krista) - keltska strelica (?). Dim.: 7 x 2,3 cm. Izvor: B. Begović: Tri stoljeća Pitomače, 14. Lijevo gore (izvor): Google Maps 2014.



Rekonstrukcija drške.







Lijevo: kamena sjekira pronađena na predjelu Berek istočno od centra Pitomače prema Starom Gracu. Pronašli su ju djelatnici bivše tvrtke PD "Borik" Pitomača. Dimenzije: duž. 84, šir. 48, vis. 40, šir. rupe 17 mm. U privatnoj zbirci autora. Foto: BMBB.

Prikazana kamena sjekira pronađena je sredinom 1990-ih godina na dosta vlažnom prostoru, tzv. Bereku kod Staroga Graca. Ovako nasađena izgledala je i u vrijeme upotrebe, prije oko 5-8 000 godina, odnosno u tzv. neolitiku-ranom brončanom dobu. Kako su pokazala arheološka istraživanja, ovdje je čovjek živio u to doba uglavnom u blizini vode (rijeke Drave), a stanovao u kolibama od šiblja. Jeo je uglavnom ribu i divljač, te sve ono što je pronašao jestivo u prirodi, a ovakve i slične kamene sjekire bile su mu osnovni alat - tada iznimne vrijednosti, a služile su i kao oružje, ali i oruđe. Na kojem su stupnju razvoja živjeli tadašnji ljudi teško si možemo predočiti. U vrijeme kada je po Podravini čovjek još uvijek hodao sa kamenom sjekirom Egipćani su već imali piramide, a starogrčka kultura već je bila u punoj snazi. Životni je vijek bio kratak, svega 40-ak godina. Živjelo se prljavo i neuredno, a jelo samo onda kada se nešto pronašlo ili ulovilo. Tadašnji se čovjek nije brijao, ni šišao, a vjerojatno rijetko prao u vodi. Bio je obučen samo u životinjsko krzno ili hodao gol. Sigurno su vladale razne bolesti ... Najteže je, sigurno, bilo zimi, budući da ovdje nema špilja, koje se koliko-toliko mogu zagrijati i pružiti stanovitu zaštitu i udobnost, ako ne od ničeg drugog onda od kiše i snijega. Pokušamo li danas upotrijebiti ovu kamenu sjekiru vidjet ćemo da sa njom možemo dosta toga učiniti, iako teško. Na primjer, možemo presjeći jabuku, krušku i sl. Možemo ju upotrijebiti za kopanje nekakvog korijenja, možemo isjeći meso, razbiti kost ili orah. Možemo isjeći sitnije komade drveta, presjeći tanju granu, ali i obraditi drugi kamen. Njome, na kraju konca, možemo ubiti manju životinju.









Markov bajer, južno od groblja nedaleko trase rimske ceste u Grabrovnici. Nalazi dijelova kamenih noževa pretpovijesnog doba. Vjerojatno se radi o razdoblju neolitika-ranog brončanog doba (od cca 6000. - 1600. g. prije Krista). Pronašao Zdravko Grbačić iz Grabrovnice. Foto: Z. Grbačić, 12/2014.



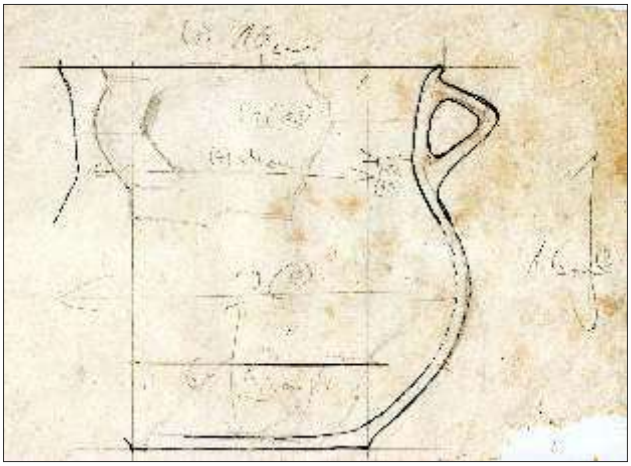

Gore: pogled na lokalitet Bajnice - Grabrovnica, jug. Na karti: crveno = Bajnice, žuto = trasa rimske ceste kod Grabrovnice. Podloga: Google Maps 2014. Dolje: rekonstrukcija glinene posude iz kasnog brončanog doba pronađene na Bajnicama 1980-ih godina - crtež BMBB 1986. U privatnoj zbirci autora. Pronađeno kao površinski nalaz prilikom oranja njive.

Desno: pogled na Šodranu u Dravskoj ulici. Foto: 2015.

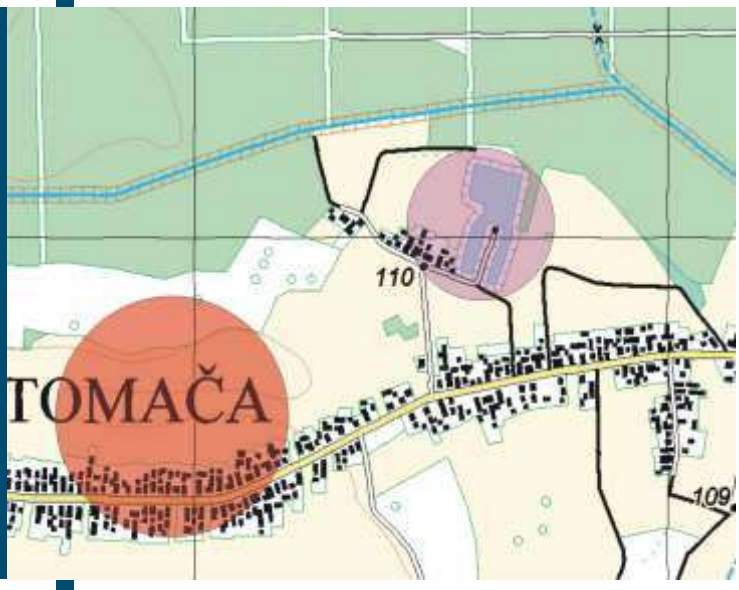

© DRŽAVNA GEODETSKA UPRAVA

Područje Šodrane u Dravskoj ulici u Pitomači i ono u neposrednoj blizini karakteriziraju brojni nalazi (kontinuirano) od pretpovijesnog vremena, preko antike (nalazi rimskog novca) sve do srednjeg vijeka. Čini se da je ta lokacija bila u prošlosti vrlo povoljna za stanovanje. Sve do prije stotinjak godina to je područje bilo močvarno i šumovito. U daljoj prošlosti nije bilo tako. Nekih stotinjak metara zapadno od Šodrane nalazi se veliki srednjovjekovni lokalitet (Dravska ulica) na kojem se pretpostavlja postojanje srednjovjekovne Pitomače (pod imenom Pitomci), ali i u antikno doba postojanje neke ceste prema rijeci Dravi. Lokalitet Šodrana danas je sastavljen od niza manjih bara, koje su prilagođene (poribljavanjem i drugim zahvatima) za sportski ribolov. Sve do prije 30-ak godina ovdje se strojevima vadio šljunak. Upravo je to je posljedica postojanje istih bara, odnosno graba. Danas se šljunak više ne vadi. Sve do današnjih dana, a pogotovo u vrijeme kada se vadio šljunak, ovdje su se pronalazili ulomci keramike iz pretpovijesnog doba, koji su mogli potjecati čak i iz neolitika (prije oko 7 - 8 000 godina). Pored toga, tu je pronađena i jedna cijela kamena sjekira iz istog vremena - vidi stranicu ispred. Sama činjenica da je taj prostor bogat šljunkom nagovještava moguće ne postojanje močvara i neugodnog prostora za stanovanje prije više stoljeća ili tisućljeća. Stoga možemo konstatirati, da je prostor oko Šodrane mjesto gdje ljudi žive već nekoliko tisuća godina. Možemo reći i to da je taj prostor (potvrđeno arheološkim nalazima) mjesto na kojem se nalazilo neko naselje dugi niz stoljeća - računajući, možda i srednjovjekovne Pitomce.



Pretpovijesni lokalitet Šodrana u Dravskoj ulici u Pitomači. (Izvor podloge: www.dgu.hr)

Lokacija na kojoj se desetljećima pronalazi mnoštvo srednjovjekovne keramike, ostataka cigle, keramičkih kugli (za ložišta ili praćke) i drugog građevnog materijala, kovanih čavala, novca (?) - od centra mjesta udaljeno oko 400-500 m zračne linije. Količina pronađenog materijala ponekad je bila toliko velika da su ljudi 1980-ih godina njome ispunjavali upojne jame. Osim toga, u ovom sektoru, stotinjak metara zapadnije, prema centru Pitomače, pronađena je ostava rimskog novca 3. stoljeća, te dijelovi rimske keramike i pojedinačni nalazi rimskog novca.

2. Pitomačka Podravina u doba Rimskog carstva

U vrijeme kada je *Rimsko carstvo* proširilo svoju dominaciju i na ovaj dio *Hrvatske* ovdje, na prostoru današnje općine *Pitomača*, su postojale naseobine *Panona*, koji su tijekom ranijih stoljeća bili izmiješani s *Ilirima* i *Keltima*. Romanizacija je bila i ovdje sveprisutna. Na primjer, postojeća naselja su dobivala romanske ili romanizirane nazive. Sudeći prema pronađenim arheološkim nalazima u vrijeme *Rimskog carstva* (sve do 4. - 5. st.) ovdje je bilo dosta frekventno. Jedan od razloga je taj što je južnim dijelom pitomačke općine prolazila spomenuta i važna još pretpovijesna *velika cesta* (tzv. *"via magna"* - postojala sve do 17. st.) ili *rimska magistralna cesta*, koja je povezivala tadašnje vojne i distriktne centre *Petovion* (Ptuj) i *Mursu* (Osijek) u *Gornjoj Panoniji*. Vrijeme je do danas dosta izbrisalo tragove te ceste, međutim, traku kojom je prolazila moguće je pronaći i uočljiva je, posebno nakon jesenjeg ili proljetnog oranja, kao nešto svjetlija zemljišna traka pomiješana sa šljunkom. Glavna cesta bila je gotovo potpuno ravne trase, dok su se na sve strane granale razne sporedne ili vicinalne ceste (pogotovo prema *Dravi* i granici *Carstva* radi kontrole granice), od kojih se neki dijelovi naziru, ili pretpostavljaju i danas. Na području kod današnjeg prijelaza za *Križnicu* u *Šašnatom polju* pretpostavlja se postojanje riječnog prijelaza rimskog limesa (granice), doduše ne na mjestu gdje je danas korito rijeke jer se ono u prošlosti pomicalo. Da li su i točno gdje bila rimska naselja na pitomačkom području danas nam nije potpuno jasno, a nismo niti posve sigurni, koja su to njihova imena. Sigurno je jedno, a to je da se na prostoru od oko *Špišić Bukovice* do oko *Prugovca* spominje 3 ili više manjih ili većih postaja, tj. naselja od kojih su neka vjerojatno bila i utvrđena. Ovom ćemo prilikom, u nekoliko poglavlja, na temelju do danas pronađenih arheoloških nalaza (uzimajući u obzir i brojne nove, do danas javnosti nepoznate nalaze), novom analizom pisanih podataka, analizom konfiguracije terena i drugih čimbenika, pokušati razjasniti stanje na ovom prostoru od prije oko 1 500 do 2 000 godina. Ovo je u svakom slučaju vrlo važno, jer je kontinuitet kasnijih naseljavanja i formiranja naselja, odnosno društveno-političkih segmenata nakon seobe naroda uvijek pratila osnova načinjena u vrijeme *Rimskog carstva*, a to se prvenstveno odnosi na infrastrukturu, odnosno rimsku cestu koja je preživjela tisućljeća. Nakon kraha ovog čudesnog, *Rimskog carstva* na ovom prostoru ipak je preživio narod od kojeg je dio, odnosno osnova bilo potomstvo *Panona*, ali sada konglomerat u kojem su sudjelovali, kako smo već spomenuli i *Kelti*, i *Iliri*, i *Romani*, te u tada najnovije doba, između 6. i 10. stoljeća, pod raznim utjecajima brojnih putujućih i lutajućih naroda. Tako je najčešće i pravilo da tamo, gdje je u vrijeme *Rimskog carstva* postojalo kakvo naselje, manje ili veće, nesumnjivo će u blizini, ako ne i na samom mjestu (jer moramo uzeti u obzir i prirodne čimbenike - promjenu izgleda zemljišta kroz stoljeća i sl.) ljudi formirati novo naselje, *"na starim temeljima"*.[21)]

3. Trasa rimske ceste Petovion-Mursa (Ptuj-Osijek) kroz područje općine Pitomača dijelom je očuvana

Cesta poznata kao *rimska* ili *antička cesta* u vrijeme svojega postojanja bila je jedina prometna veza istoka i zapada između rijeke *Drave* i *Save*. U vrijeme *Rimskog carstva* povezivala je već spomenute velike distriktne i vojne centre *Petovion* (Ptuj) s *Mursom* (Osijek), a njezin značaj je bio višestruki i u vrijeme *Rimljana* i kasnije. Kada je ta cesta nastala, nije poznato. Pretpostavlja se da su joj korijeni iz pretpovijesti, no o tome konkretnih dokaza nema, ali indicija da. Ova magistrala bila je u upotrebi sve do kraja 17. stoljeća, odnosno do istjerivanja *Turaka* iz *Slavonije*. U srednjem vijeku bila je

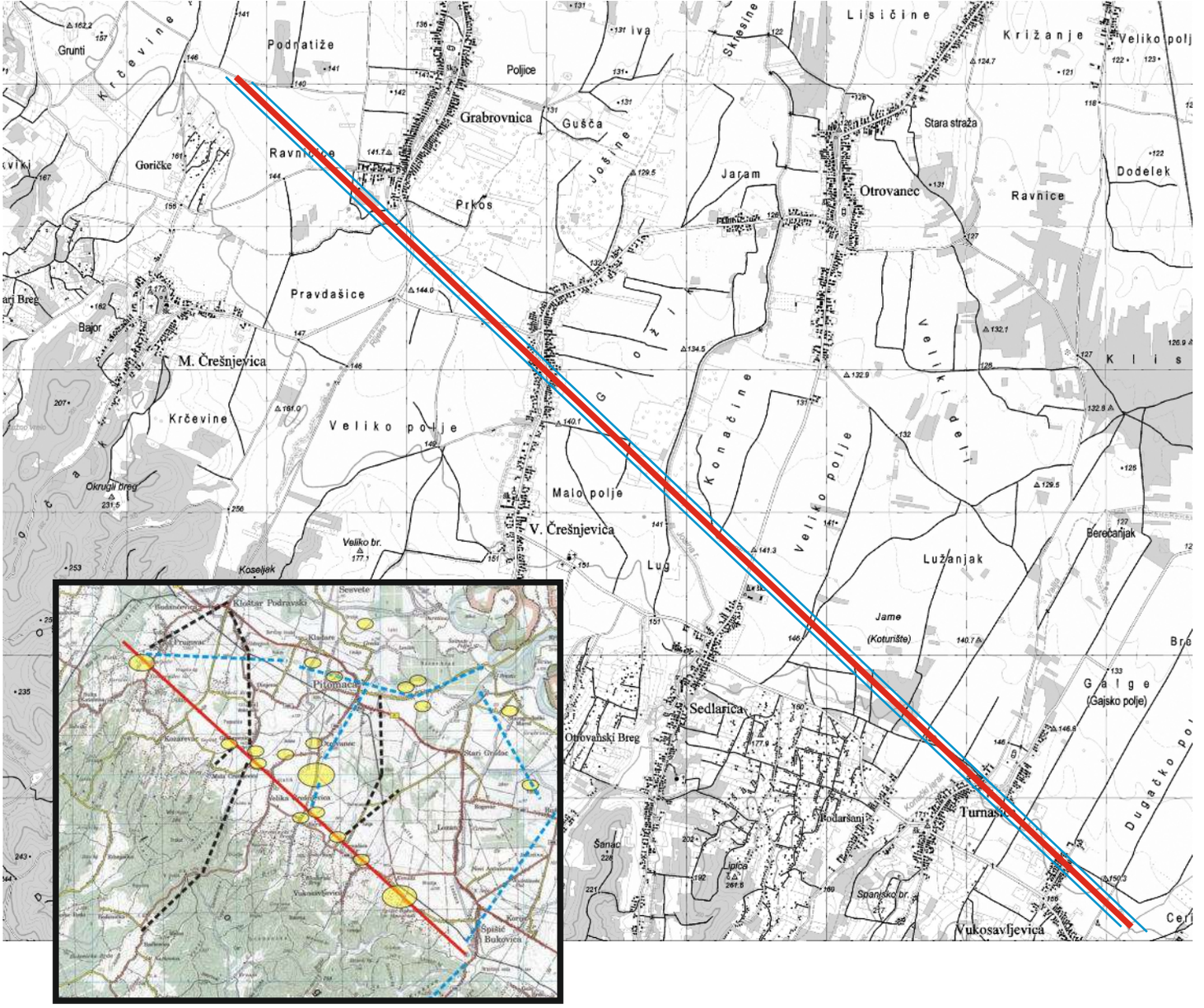

Vidljiva trasa antičke ceste kroz područje općine Pitomača. Širina (cca do 15 m) između dvije plave linije = isključivi prostor na kojem se uočava trasa u raznim oblicima i kvaliteti očuvanosti. Pregledom trase 1985. - 1986. godine u odnosu na danas, može se kazati da je posljednjih 30 godina trasa drastično devastirana, a čiji je uzrok uporaba suvremene teške agromehanizacije jer cesta prolazi na oko 90 % dužine kroz obradivo agrarno područje. Sudeći prema navedenome, možemo predmijevati daljnje devastiranje njezine trase, a tijekom narednih desetljeća i potpuni nestanak trase, odnosno stapanje danas još vidljivih ostataka sa okolnim tlom. Kroz područje općine Pitomača trasa ove ceste danas prolazi u dužini od 8,4 km. Lijevo dolje - izvor: Podravski zbornik 1986., 149.[22] Karta lijevo: plavo --- moguće trase vicinalnih cesta u rimsko doba • crno --- moguće trase sporednih cesta u srednjem vijeku.

- pretpovijesna i antička nalazišta. Izvori karata u podlozi.[23]

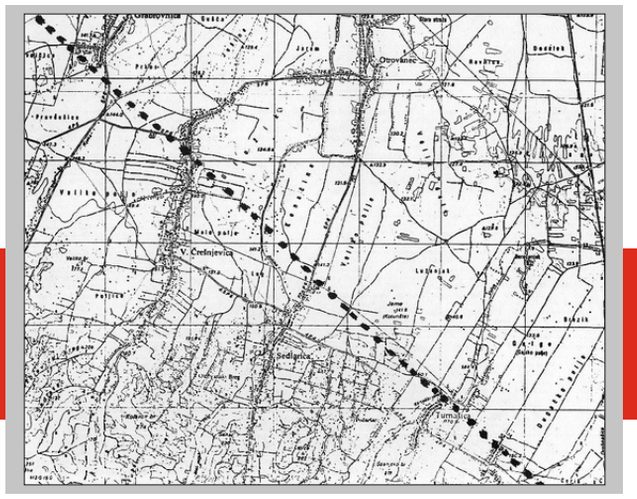

Dolje desno: presijek trase antičke ceste kakav je bio vidljiv na prostoru oko 50 metara sjeverno od stare školske zgrade u Sedlarici 1985. Danas se na tom mjestu cesta vidi samo kao rasuti šljunak po zemljištu. Izvor: Podravski zbornik 1986., 146.[24]

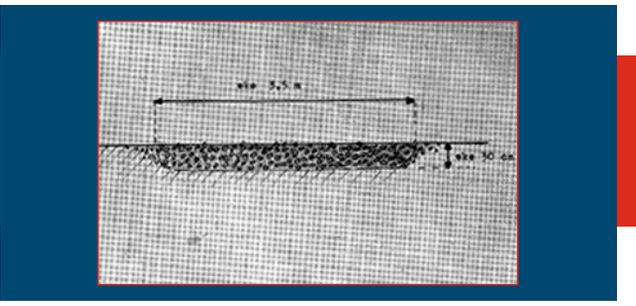

doslovno jedina prometna veza prostora *Slavonije* oko *Osijeka* sa prostorom središnje i zapadne *Europe*. Jedina je razlika bila u tome što su *Rimljani*, koji su imali jaku vojnu silu kontinuirano obnavljali i popravljali njezinu trasu, dok se to u srednjem vijeku nije radilo. Nije zabilježen gotovo niti jedan slučaj konkretne i planske obnove ili značajnijeg planskog popravka ove ceste (npr. čišćenje od raslinja, navažanje novog šljunka i sl.). Prestankom opasnosti od turske vojske i u prostoru oko *Pitomače* značaj ove ceste prestaje, jer se osnivaju nova naselja izvan "dometa" trase ove ceste (sticajem povijesnih okolnosti), a i sama nekadašnja *"velika cesta"* bila je, doslovno, u vrlo lošem stanju i već do 15. stoljeća ponegdje i teško raspoznatljiva.

Danas se trasa navedene, stare rimske ili antičke ceste na području od *Ptuja* do *Osijeka* vidi dosta varijabilno. Međutim, na području današnje općine *Pitomača* ona se vidi u cijeloj svojoj dužini - gotovo odlično. Stoga ćemo ovom prilikom prikazati trasu ove ceste u što jasnijem obliku. Kao i sve rimske ceste, pa tako je i ova bila izgrađena vrlo pomno, birana je trasa, koja je rijetko bila na udaru kišnih bujica, pješćanih nanosa ili brze erozije tla ili brze promjene konfiguracije tla. Stoga je to na ovom području prostor na obroncima *Bilogore* ili tzv. pred obroncima bilogorskih brežuljaka koji se stapaju sa plodnom ravnicom. Ovo je u vrijeme o kojem govorimo bilo vrlo važno, jer je cesta uvijek morala biti prohodna i nikada se nije znalo kada će njome morati proći jake vojne snage. Osim toga cestom su putovali razni obrtnici, trgovci, razni aristokrati i plemići i dr. ljudi koji su svaki novi osvojeni prostor, od strane *Rimljana*, činili frekventnim i zanimljivim za život i posao, a ujedno i širenje cijelog sustava ovog ogromnog aparata i carstva - kao što je to bilo *Rimsko carstvo*. Bez dobrih puteva i cesta, tj. osnovne infrastrukture ne bi, u stvari niti bilo *Rimskog carstva*. S tom konstatacijom rijetko se tko ne slaže.

Veseli breg-Grabrovnica-Velika Črešnjevica

Materijal koji je korišten za gradnju isključivo je bio šljunak, od sitnijeg do vrlo debelog (i do nekoliko desetina centimetara u promjeru). Sa sitnijim šljunkom rađena je tzv. drenaža za ispust odnosno protočnost viška voda. Prostor gdje je na trasi ceste navožen šljunak bio je iskopan, očišćen od zemlje i zamijenjen šljunkom. Šljunak se dovozio iz područja rijeka, u ovom slučaju šljunkom bogate i ne daleke rijeke *Drave*, koja njime obiluje i danas. Od zapadne strane, antička cesta ulazi na područje općine *Pitomača* kod *Grabrovnice*, od južnog dijela predjela *Veseli breg* (sjeverno od *Kozarevca*) prolazi kroz predio *Podnatiže* i spušta se jugoistočno prema južnom dijelu grabrovničkog groblja. Odatle trasa nastavlja do predjela *Bajnice* na južnom dijelu *Grabrovnice* (poznati

Kvaliteta očuvanosti vidljive trase na području općine Pitomača 2014. godine (dolje). Desno gore: trasa na sjevernom dijelu Turnašice. Dolje desno: oko 30 % trase ceste vidljiv je na ovakav način - detalj istočno od stare školske zgrade u Sedlarici. Frontalno: jedan od većih kamena sa trase kod Turnašice. Foto: BMBB.

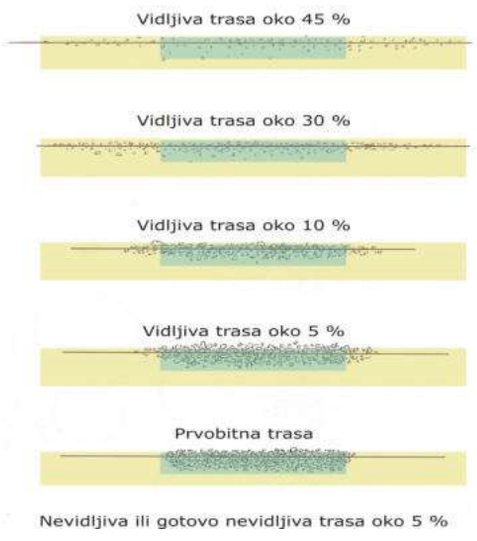



pretpovijesni lokalitet). *Grabrovnic*u trasa stare ceste napušta na prostoru stotinjak metara sjeverno od ceste *Velika Črešnjevica* do raskršća *Vaktarna*. Na prostoru *Grabrovnice* trasa ceste se vidi u cijeloj dužini, međutim, na niti jednom mjestu drugačije osim na način, da je mnogo šljunka pomiješano sa zemljom. Uzrok tome su obrade zemljišta za ratarsku proizvodnju i to posljednjih desetljeća, kada se koriste ogromni strojevi i specijalizirana oruđa koja usitnjuju tlo, pa s time i sve primjese. Tako na velikom dijelu trase imamo u potpunosti samljeven šljunak, gotovo do neprepoznatljivosti. Sudeći prema izgledu šljunka, njegovoj boji i drugim osobinama, šljunak na cesti sasvim je sigurno porijekla iz nedaleke rijeke *Drave*, a ne sa nalazišta šljunka pomiješanog sa žutom ilovačom, koji se posljednjeg stoljeća vadio, npr. na *Babičanki* kod *Velike/Male Črešnjevice* ili *Vukosavljevice*. Najbolje se na tom području vidi trasa kod *Bajnica, odnosno* južno od prvih zapadnih kuća u *Grabrovnici* na južnoj strani mjesta.

Velika Črešnjevica-Sedlarica

U *velikoj Črešnjevici* trasa presijeca cestu, koja od tog naselja vodi do spomenute *Vaktarne* i to na oko 100 metara od raskršća u *Velikoj Črešnjevici* prema *Vaktarni*. Kroz *Veliku Črešnjevicu* trasa ceste presijeca okomiti položaj mjesta, pa stoga niti ne prolazi kroz neko naseljeno područje u ovom mjestu. Kroz središte *Velike Črešnjevice* trasa se vidi na oko 50-ak metara južno od mosta i raskršća (odvojka) prema *Grabrovnici* i *Maloj Črešnjevici*. Ovdje je cesta vidljiva na sličan način kao i na prostoru *Grabrovnice.* Međutim, takva situacija nije bila prije oko 30 godina. U to vrijeme šljunčana trasa se vidjela izuzetno dobro na cijelom navedenom prostoru i bila široka oko 5-7 m, a uzrok današnjeg stanja neupitno je uporaba spomenute snažne agro mehanizacije. Nedaleko od navedene *Vaktarne*, nekoliko desetina metara južno od trase ceste, nalazi se već spomenuto srednjovjekovno nalazište, a oko 400-500 metara cestovne linije dijeli trasu (južno) od lokacije, gdje je na sjevernoj strani mjesta pronađen grob rimskog ratnika (3. - 4. st.?).




Grabrovnica, zapadno od groblja.


Grabrovnica, zapadno od groblja.


Grabrovnica, jug.

Trasa ceste na južnom dijelu Grabrovnice. Foto: BMBB, 2014. Gore: izvor podloge Google Earth 12/2014.

Sedlarica-Otrovanec-Turnašica-Vukosavljevica

Prostor između *Velike Črešnjevice* i *Sedlarice* obilježava odličan pregled trase, koja se na pojedinim mjestima vidi izuzetno dobro. Između ceste *Otrovanec-Sedlarica* i *Velike Črešnjevice* trasa se vidi i na satelitskim snimkama - SZ od stare školske zgrade u *Sedlarici* (predio zvan *Malo polje*). Trasa ovdje prolazi na oko 50 m sjeverno od navedene zgrade i nastavlja dalje prema istoku. Na oko 200 metara siječe razmeđe poljskih putova koji vode od sjevernih obronaka *Aršanja* prema *Otrovancu* i *Črlenoj Klisi*. Od ovog raskršća sjeverno se nalazi južni dio *Otrovanca* (udaljen oko 450 m), koji je poznato arheološko nalazište pretpovijesnog i antičkog doba (do 4./5. st.). Dalje se trasa prostire, od navedenog raskršća koje se nalazi na manjoj uzvisini, preko oranica na JI (prostor sjeverno od *Podaršanja*) sve do bagremovih šuma i sjevernog dijela *Turnašice*, gdje presijeca kompleks jedne privatne pilane i na tom mjestu prolazi djelomično gotovo po samoj mjesnoj cesti na tom dijelu *Turnašice*. Od navedene pilane prema istoku trasa dolazi do jednog privatnog voćnjaka i na ovom se dijelu vidi gotovo u izvornom obliku. Ovdje je cesta odlično sačuvana zahvaljujući neredovitoj obradi zemljišta, i čak je neko vrijeme bila neobrađivana radi neplodnosti i velike količine šljunka (ili šodra), koji je ponegdje debeo i do 20x20 cm, a u zemlju sloj dubok i do 60 cm. Dalje se trasa prostire sjeverno od turnašičkog groblja i dodiruje lokalne vinograde, te se nastavlja do sjevernog dijela nogometnog igrališta u *Vukosavljevici*. U tom mjestu trasu gotovo da prati lokalna seoska asfaltirana cesta (u smjeru SZ-JI), a dalje prema *Špišić Bukovici* prate ju u neposrednoj blizini i paralelno poljski putovi. Cijelo područje ove trase antičke ceste, počev od *Veselog brega* do *Vukosavljevice* prate brojni površinski arheološki nalazi iz pretpovijesnog vremena, doba antike do srednjeg vijeka, budući da drugačijih nalaza nije moglo biti nađeno, jer arheoloških iskapanja nikada nije bilo. Na predjelu *Podnatiže* kod *Grabrovnice*, na trasi i oko nje pronađeni su pretpovijesni keramički ulomci (?), a na samoj trasi od grabrovničkog groblja do predijela *Bajnice* rimski novac i dijelovi fibula, dok na navedenom predjelu *Bajnice* (desetak metara od trase ceste) mnoštvo



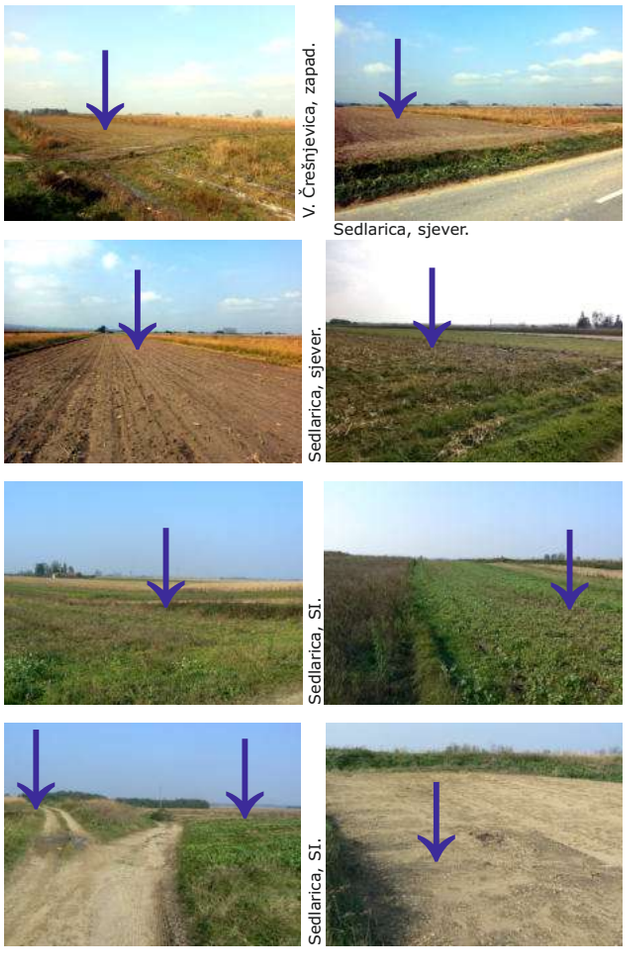

Trasa ceste kroz V. Črešnjevicu i sjeverno od Sedlarice. Foto: BMBB, 2014. Gore: izvor podloge Google Earth 12/2014.

Sedlarica, sjeverno od Aršanja.



keramičkih ulomaka i dijelova kamenog oruđa i oružja. Na trasi oko 100 metara od *Vaktarne* kod *Velike Črešnjevice* (tik do ceste) je srednjovjekovni lokalitet (možda i antički ?) s mnoštvom ulomaka keramike, dok je novac nađen na trasi u nastavku do sredine *Velike Črešnjevice*. Dosta keramičkih ulomaka, fragmenata starog stakla, glinenih kugli, dijelova metalnih predmeta, dijelovi potkova, rimskog novca, srednjovjekovnih i antičkih strelica i dr. pronađeno je na potezu trasi od stare sedlaričke škole do bagremovih šuma koje se prostiru sjeverno od *Podaršanja*, a rimskog novca najviše na trasi kroz *Turnašicu*. Trasa ceste kroz istočni dio *Turnašice* prema *Vukosavljevici* također je prepuna nalaza, da bi na istočnoj strani *Vukosavljevice* broj nalaza na samoj cesti i neposredno oko nje, bio izuzetno velik, tako da svaki laik može zaključiti postojanje nekog starog naselja. Ovdje je pronađeno mnoštvo građevnog materijala (cigle, žbuke, obrađenih vapnenačkih kamenih ploča), ulomaka keramike, dijelova staklenih posuda, rimskog novca (dosta često *Konstancija II.* - kao i na trasi kod *Sedlarice* i *Turnašice*), dijelova fibula, raznih željeznih predmeta, rimskog nakita i dr. Ovdje, kao i kod raskršća putova prema *Otrovancu* kod *Sedlarice* od *Aršanja*, rimski novac se doslovno pronalazi, odnosno može se pokupiti, nakon jačih kiša - na površini njiva. Zanimljivo je spomenuti da se na ovom području, odnosno od centra *Turnašice* do istočnog dijela *Vukosavljevice* nalazi pronalaze već desetljećima. Okolno stanovništvo isplelo je priču o velikom blagu, koje se nalazi sakriveno negdje na ovom prostoru, kao i o postojanju nekog velikog zidanog starog mosta u *Vukosavljevici*, a koji je bio dio grada. Most je nestao pod zemljom nakon brojnih poplava i nanosa pijeska i zemlje, ali je još uvijek tu.[25)]

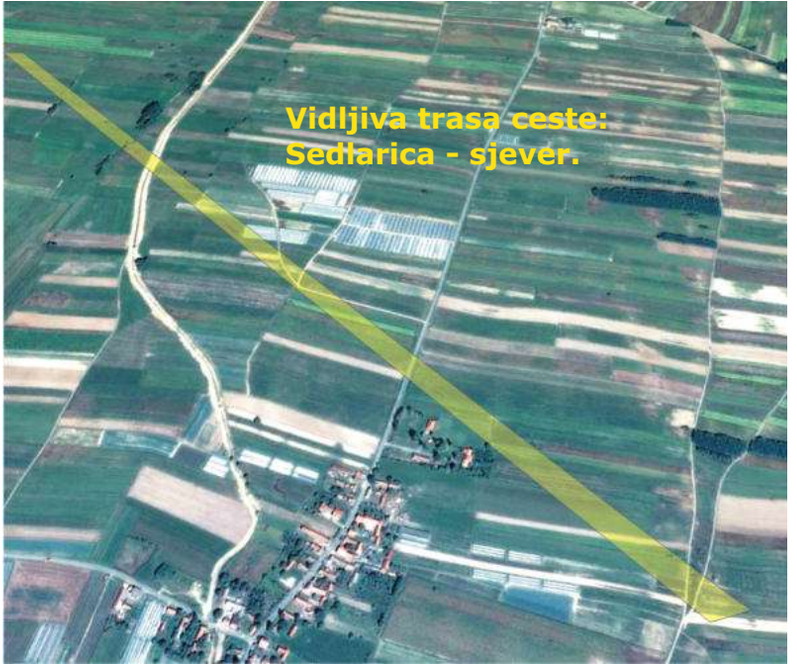

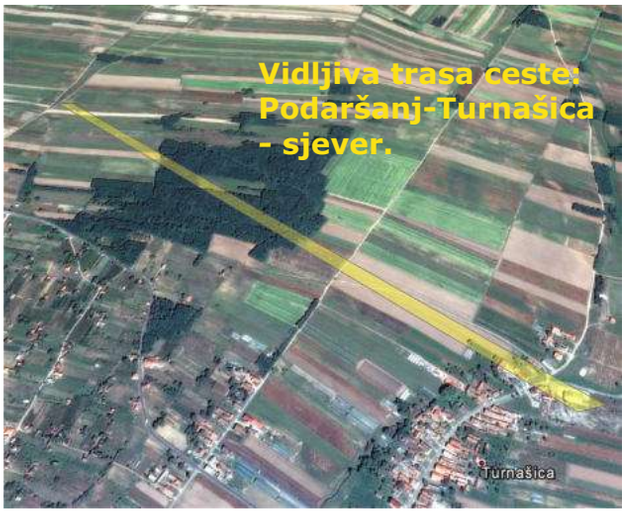



Turnašica, sjeverni dio.

Trasa ceste kroz Turnašicu. Foto: BMBB, 2014. Gore: izvor podloge Google Earth 12/2014.



Turnašica, sjeverni dio.

4. Antički arheološki nalazi na području pitomačke općine brojni su

Područje općine *Pitomača*, kako je već spomenuto, bogato je arheološkim nalazima iz vremena *Rimskog carstva*, iako nikada nisu vršena stručna arheološka iskapanja. Dakle, nalazi su isključivo slučajni. Najviše nalaza, a što je i razumljivo pronalazi se na i oko trase rimske ceste, međutim izvrsnih nalaza imamo i izvan trase ceste.

Najpoznatiji nalaz ovog dijela *Podravine* nesumnjivo je rimsko blago pronađeno u *Dravskoj ulici* u *Pitomači*, zatim ono u *Otrovancu*, a tu je i pojedinačni nalaz brončane rimske uljanice iz *Otrovanca*, te zlatni novac cara *Nerona* pronađen 1936. u *Pitomači*. No, ništa nisu od manje povijesno-kulturne vrijednosti i svi ostali nalazi pronađeni diljem općine, od kojih su do danas brojni bili potpuno nepoznati, neobjavljeni i neevidentirani. Ovdje valja spomenuti i nalaze koji nisu sa područja pitomačke općine, ali su izuzetno važni (i gotovo potpuno novi) za temu o kojoj ovdje govorimo. Vjerujem da će, nakon objavljivanja i ove edicije biti više zanimanja za proučavanje ovog područja od strane arheološke struke. Tu su prvenstveno nalazi antičke keramike, građevnog materijala, raznih metalnih dijelova, dijelova nakita, dosta rimskog novca 3. i 4. stoljeća (tzv. *antonini*) i drugog na staroj cesti kod *Vukosavljevice*, te slični nalazi kod *Sedlarice* i na potezu iste ceste od *Turnašice* do navedene lokacije u *Vukosavljevici*. Pregledavanjem današnje trase stare rimske ceste u tijeku 2014. godine (dijelom i 2020.), što je bilo određena priprema za izradu ove edicije, prikupilo se, što kod stanovništva na terenu iz okolnih naselja, što na samoj trasi ceste i lokalitetima mnogo materijala, pa se može načiniti dosta pregledna slika nalaza antičkog doba. Naravno, i na temelju ranije pronađenih nalaza.

- Na trasi ceste kod *Sedlarice*, kod križanja poljskih putova, koji vode od *Sedlarice* prema *Otrovancu* i *Črlenoj Klisi* osim raznih ulomaka keramike, pronađeno je na površini, posljednjih oko 30 godina 4 rimska novčića, keramička kugla (za praću?), dio staklene posude, jedna željezna strelica, više primjeraka novca 18. st. i više neprovjerenih nalaza dijelova oružja i oruđa (antika/srednji vijek ?).
- Od ovog raskršća vodi poljski put nekih oko 400 metara sjeverno, po manjim piješćanim brežuljcima i dosta ravno sve do



Pogled na antičku cestu i istočni dio Vukosavljevice na kojem se na površini već više desetljeća pronalaze izvrsni i brojni antički, a vjerojatno i stariji arheološki nalazi. Dolje: trasa antičke ceste vidljive kod Vukosavljevice. Na potezu od ovog mjesta do centra Turnašice pronalazi se izuzetno mnogo arheoloških artefakata iz antičkog doba. Foto: 2014.





↓= vidljiva trasa stare antičke ceste.
▭ = na kartografskim prikazima - vidljiva trasa stare antičke ceste.



Trasa antičke ceste od centra Turnašice do Vukosavljevice. Podloga izvor: Google Earth, 12/2014.



južnog dijela *Otrovanca*, gdje je na području od cca 200 x 200 m (i većoj površini) pronađeno posljednjih 30-40 godina mnogo arheoloških nalaza. Prvenstveno je tu spomenuta ostava rimskog novca 3. st., koja se danas čuva u *Arheološkom muzeju* u *Zagrebu.* Nešto novčića iz te ostave je ostalo sačuvano kod okolnog stanovništva. Zatim: stakleni dio ogrlice ili narukvice, brončana rimska svjetiljka, dosta ulomaka keramike, željezni rimski ključ, željezna strelica, desetak dijelova raznih željeznih predmeta i čavala (pronađeno do 1984.), velika kamena ploča nepoznatih dimenzija bez natpisa, brojni ostaci prepečene cigle, dio rimske posude sa djelomičnim natpisom (pečatom ?), dijelovi plavkastih staklenih posuda, a pronađeno je, osim sadržaja ostave novca iz 1972. još 16 pojedinačna nalaza rimskog novca 3. i 4. st.: *Klaudija II. Gotskog* (5), *Konstansa I.* (3) i 8 loše očuvanih (dio vjerojatno *Galijenus*?).

- *Otrovanec* - centar naselja kod kapele početkom 2014. pronađena je, kako je već navedeno, gotovo polovica keramičke posude čije se karakteristike mogu pripisati antičkom vremenu. 2021. nedaleko tog mjesta pronađeno je zadno rimske posude, te nekoliko kosti.

- *Velika Črešnjevica* - prva kuća na sjeveru naselja. Početkom 1980-ih godina pronađen je grob rimskog ratnika. Osim kostura u grobu je pronađen i rimski novac.

- *Turnašica* - centar naselja prema *Vukosavljevici* trasom stare ceste. Na ovom prostoru do 2014. godine pronađeno je ukupno 5 primjeraka rimskog novca (toliko je evidentirano), zadno staklene posude, više ulomaka keramičkih posuda, te dijelova metalnih predmeta.

- *Vukosavljevica* - istočni dio naselja na trasi *antičke ceste*. Ovdje se na površini pronalaze brojni nalazi ulomaka keramike, građevnog materijala, dijelova staklenih posuda, raznih ostataka metalnih predmeta, pronađeno je više dijelova fibula, jedan brončani prsten, dok je do 2014. pronađeno oko 70 primjeraka rimskog novca 3. i 4. stoljeća. Najčešće se pronalazi *Konstancije II.* (337. - 361.), *Klaudije II. Gotski* (268. - 270.), *Gordijan* i drugi. Osim toga spominju se podaci o pronalasku zlatnog legionarskog prstena sa apliciranim crnim ahatom u kojem je ugraviran stilizirani rimski bog *Neptun*, prikazan u obliku ribe kako drži trozubac (osti sa tri ravna zuba). Slična gravura nalazi se i na prethodno spomenutom brončanom prstenu, no nije odlično sačuvana. Naime, nesumnjivo se radi o oznakama rimske legije br. XXX., koja je osim boga *Neptuna* imala simbole jarca i boga *Jupitera*. Poznato je da su i u ovom dijelu *Rimskog carstva* ratovale i nalazile se rimske oružane snage, tj. dijelovi više rimskih legija - u tadašnjoj rimskoj *Gornjoj Panoniji* (*Panonia Superiore*). Ovdje su rimske snage čuvale (do 5. st.) rimski limes (granicu) od provala raznih sjevernih i istočnih plemena. U literaturi i izvorima spominje ih se nekoliko, ali ne i *XXX.* („*Ulpia Victrix*") legija, koju je osnovao car *Trajan* 105. godine u ratu sa *Dačanima* (*Dacija* = danas prostor *Rumunjske* i *Moldavije*). Ista legija postojala je sve do 4. stoljeća. O navedenom simbolu, odnosno bogu *Neptunu* znamo iz pisanih rimskih izvora, međutim, do danas nikada nije bio pronađen nikakav konkretan materijalni dokaz. Ovo nesumnjivo dokazuje boravak *XXX. rimske legije* u ovom dijelu *Podravine*, ali i to, budući da je ovdje pronađeno mnogo i građevnog materijala, da se na ovome mjestu nalazila legionarska utvrda (logor ?) i naselje - u 3. i 4. stoljeću.

- *Pitomača - Molvice/Gredičke* (?), spomenuti zlatnik cara *Nerona*, koji je ovdje pronađen 1936. godine, još jednom govori da se i na ovom dijelu pitomačke općine kretao bogati sloj tadašnjeg rimskog



Dva primjerka rimskog novca raspršenog iz ostave u Otrovancu. Lijevo: novac Aleksandra Severa (222. - 235.), i desno Emilijana (253. - 254.). B. Begović: Tri stoljeća Pitomače, 1985., 189-190.



Dio narukvice ili ogrlice od murano stakla pronađen 1983. godine u Otrovancu. Dimenzije: 25 x 18 x 9-12 mm. B. Begović: Tri stoljeća Pitomače, 1985., 189-190. Lijevo: rekonstrukcija.

društva, a potvrda tome je i pronalazak drugog zlatnog novca cara *Nerona* nedaleko današnjeg župnog dvora u *Pitomači*, to jest gotovo na samom mjestu lokacije gdje se do druge polovice 18. stoljeća nalazila drvena župna crkva sv. *Vida*.

- Nalaza iz doba *Rimskog carstva* nalazimo i na relativno neobičnom mjestu, a to je već spomenuta lokacija na predjelu *Lasci/Orešje* sjeverno od *Pitomače*, prema *Podravskim Sesvetama*. Ovdje je, navodno prije desetak godina pronađeno nekoliko keltskih kovanica (?), a u ljetu 2014. pronađen je (kao površinski nalaz), pored mnoštva keramike i građevnog materijala i jedan rimski, vjerojatno *Konstancije II*.

- Jedan zanimljivi, iako neidentificirani primjerak rimskog novca (vjerojatno 3. - 4. st.) pronađen je u *Dravskoj ulici* u *Pitomači* prema tzv. *Bereku*, tj. *Starom Gracu* - dosta blizu rijeke *Drave*. Rimski novac 2021. nađen je i na vrtovima kbr. 55-85 u *Dravskoj ulici*. Ovi nalazi, kao i svi navedeni, a tu je prvenstveno nezaobilazna i bogata ostava novca iz *Dravske ulice* u *Pitomači* iz 1966. dokazuje postojanje neke vicinalne, sporedne ceste koja je dolazila do rijeke *Drave*.

Vicinalne (lokalne) ceste na pitomačkom području

Da li su postojale u vrijeme *Rimskog carstva* na ovom prostoru kakve sporedne ceste i koje su bile njihove trase danas nemamo konkretan odgovor. Ako uzmemo u obzir da je arheoloških nalaza iz antičkog vremena u blizini *Pitomače* pronađeno i u nedalekom *Prugovcu*, gdje je na oko 3 km JZ od centra mjesta (predio *Peskuljače - Peskulaće*) pronađena 1887. ostava novca 1. - 2. st., a u mjestu i oko njega mnogo primjeraka 2. - 4. st. (te više fibula), jedan se odvojak vjerojatno odvajao kod *Prugovca* prema sjeveru, *Kloštru Podravskom*. Prilikom opisivanja ovog nalazišta *Peskuljače* 1888. navodi se da je na ovome mjestu već bilo pronađeno starog novca, crijepova i kovanih željeznih predmeta (valja napomenuti da se navedeni lokalitet nalazi gotovo na samoj trasi antičke ceste). Spomenimo i nalaze u *Bušetini*, gdje je 1873. godine pronađena velika ostava rimskog zlatnog nakita i rimskog novca na predjelu *Konaki - Fioke* SZ od centra mjesta, a južno od kanala *Galovca* i ako



Arheološki nalazi vjerojatno iz rimskog groba pronađeni prilikom kopanja kanala za polaganje kanalizacijske mreže na prostoru Otrovanca (kbr. 58-64.). Pronađeni su ostaci glinenih posuda i ljudskih kosti. Foto: 2021.





Otrovanec - jug: dio keramičke posude sa ostacima natpisa - oznakom majstora?. Pronađeno 2001. Foto: 2014.



Rimska cesta - raskršće poljskih puteva kod Sedlarice prema Crlenoj Klisi i Otrovancu: glinena kugla (promjer 38 mm) za praćku. Pronađeno 2014.

uzmemo u obzir raspored nalaza antičkih nalaza na području *Pitomače* tada možemo ustanoviti da se gotovo kroz sam centar današnje *Pitomače* od 1. - 4. st. prostirala neka sporedna cesta u pravcu I-Z. Trasa se može pretpostavljati povezivanjem lokacija pronalaženja navedenih nalaza.

Osim toga slična jedna cesta vjerojatno je dolazila prema rijeci *Dravi* od strane današnjeg *Starog Graca* i *Starogradačkog Marofa*, odnosno *Bušetine*. Ako uzmemo u obzir pronađenu ostavu brončanodobnih predmeta u *Starogradačkom Marofu*, zatim postojanje značajnog naselja i posjeda *Gereczy* (*Gereci/Gradec*), koje se nalazilo na mjestu današnjeg *Starog Graca*.

Budući da je sasvim jasno postojanje rimskog naselja na južnom dijelu *Otrovanca*, koje se nalazi oko 400 metara sjeverno od trase rimske ceste, postojanje ceste, koja je spajala to naselje sa antičkom cestom također je neupitno, a sudeći prema izvrsnoj poziciji današnjeg poljskog puta od *Otrovanca* do trase antičke ceste kod *Sedlarice*, možemo zaključiti da se današnji poljski put (ili u najmanju ruku neki stariji put paralelno sa trasom tog puta) koristio i prije 1 600 i više godina.[26)]



Gore: trasa stare rimske ceste - raskršće poljskih puteva kod Sedlarice prema Črlenoj Klisi i Otrovancu: željezna strelica (67x19 mm). Pronađeno 2014. Foto: 2014.









Otrovanec - jug. Lokalitet iz vremena antike i starijeg željeznog doba. Foto: BMBB, 2014.

5. U vrijeme Rimskog carstva u pitomačkoj Podravini se nalazilo nekoliko naselja

Već se duže od jednog stoljeća vode rasprave i polemike o ubiciranju rimskih naselja, koja se spominju u više antičkih izvora na ili pored trase stare rimske ceste, a veliki dio znanstvenika slaže se sa konstatacijom da su se neka naselja, koja spominju ti izvori, nalazila negdje u okolici *Pitomače*. Uzimajući u obzir prikazane arheološke nalaze, pomno mjerenje udaljenosti između njih, mjerenje udaljenosti iz izvora i još

Pogled na južni dio Otrovanca, najbogatijeg antičkog nalazišta na području općine Pitomača. Nesumnjivo je da sa na ovome mjestu, a što dokazuju brojni arheološki nalazi, te konfiguracija tla, kao i mogući ostaci intervencije ljudi na, ovdje neprirodan izgled zemljišta nalazilo neko veće i važnije rimsko naselje - vjerojatno do 5. st. Podloga izvor: Google Earth 12/2014.

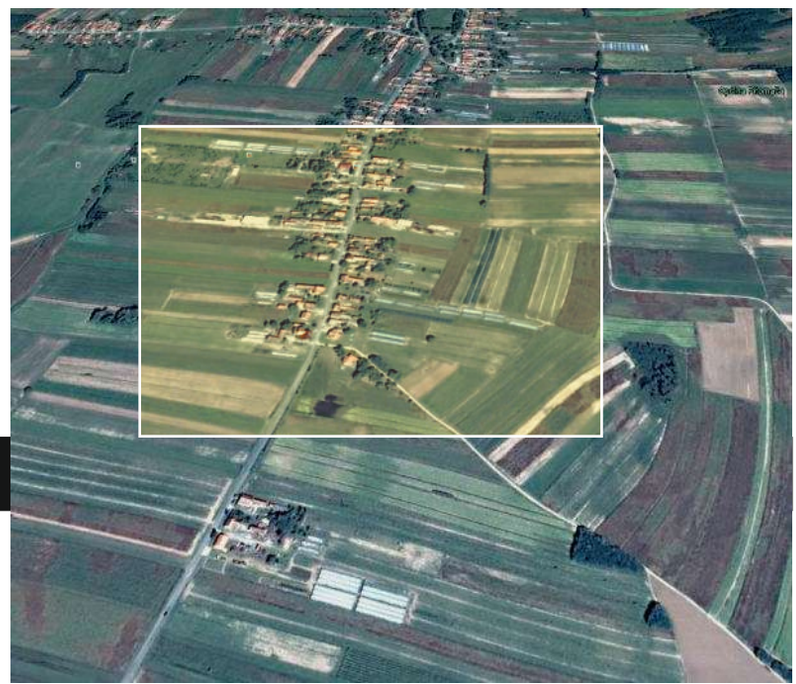



Otrovanec - jug. Najbogatiji antički lokalitet na području općine Pitomača. Foto: BMBB, 2014.

neke elemente pokušati ćemo ovom prilikom odgovoriti na pitanje koja mjesta i gdje su egzistirala prije oko 1 600 i više godina. Prema dosadašnjim studijama i istraživanjima, na području današnje općine *Pitomača* u vrijeme *Rimskog carstva* nesumnjivo je postojalo najmanje jedno naselje, a kroz područje općine prolazila je već spomenuta poznata antička/rimska cesta, te najmanje još jedan ogranak (ili vicinalna cesta) kojime se dolazilo do rijeke *Drave* i zatim ju se prelazilo skelom. Na temelju usporedbi udaljenosti nekoliko *rimskim itinerara* (jedna vrsta putopisa) i poznate *Peutingerove karte* (*Tabule*), koja potječe najvjerojatnije zaključno iz 4. stoljeća, uzimajući u obzir arheološke nalaze iz doba *Rimskog carstva*, kao i iz starijih vremena (*keltski* i *ilirski* nalazi i sl.), a prateći trasu spomenute *rimske ceste* nesumnjivo se može ustanoviti da je na području današnje općine *Pitomača* u to vrijeme stanje vjerojatno bilo kako stoji u nastavku ove kratke rasprave.



Desno: metalni ukrasni dio ili vojničkog oklopa ili konjske opreme pronađen na trasi ceste kod Turnašice.



Dolje: obrađeni kamen vapnenac iz Vukosavljevice (trasa antičke ceste) koji je služio vjerojatno kao tarac poda nekog stambenog objekta. Foto: 2014.

Putovanje ovom, rimskom cestom nekada nije bilo nimalo ugodno niti udobno. Pogotovo kada su putovanja bila daleka i duga. Putovalo se konjima, kravama, volovima ili pješice, a i gotovo najkraći put bio je vrlo naporan i činio se dug i spor. Možemo si samo zamisliti karavanu od nekoliko ili 10-ak takvih zaprega, odnosno kola koja su 333. i 334. godine putovala ovom cestom ili šljunčanim drumom od *Bordeauxa* u *Francuskoj* do *Svete zemlje*, *Jeruzalema*. Svaka zaprega mogla je, ako govorimo o dugim stazama, dnevno proći optimalno 20 do 40 kilometara bez promjene zaprege (konja, npr.), a i do 100 sa promjenom zaprege, koja se vršila na tzv. *mutatio* ili *mansio* postajama. Ali to i nije bilo jeftino i malo tko si je mogao takvo što priuštiti, osim vojske i aristokracije ili kakvog bogatog trgovca ili obrtnika. *Mutatio* (*mutacijo*) postaje su bile najčešće samo usputne stanice, gdje se mogao promijeniti konj (lat. *mutatio*, od *muto* = promjena, mijenjanje, mjesto za promjenu), a kod takvih postaja nalazila su se uglavnom manja, ali i veća naselja. *Mansio* (lat. *mansio*, od *maneo* = boravak, ostajanje, noćište, ali i palača, dvorac i sl.) postaje nudile su i konak (prenoćište sa hranom, trgovačkom i obrtničkom ponudom i sl.). Te postaje obično su bila veća naselja, a ponekad i dobro utvrđena. Upravo na jednom takvom putovanju navedenih godina nastao je itinerar (putni vodič - opis nekog putovanja sa pregledom stanica i udaljenosti) kojega je nepoznati hodočasnik napisao i spomenuo neka naselja, koja su se, negdje oko ove antičke ceste ili upravo na njoj, nalazila i na današnjem pitomačkom području. To je poznati *Itinerarium Burdigalense* - također poznat i kao *Itinerarium Hierosolymitanum* odnosno *Jeruzalemski itinerar*.[27] On donosi od *Ptuja* prema *Osijeku* doslovno ova naselja (hrvatska inačica): *grad Petovion, mutacijo Ramista, mansijo Akva viva, mutacijo Popul, grad Jovija, mutacio Sunista, mutacijo Piret, mansijo Lentola, mutacijo Kardono, mutacijo Kukona, mansijo Serota, mutacijo Bolencij, mansijo Marinijana, mutacijo Serena, mansijo Bereba, mutacijo Jovalija, mutacijo Mursela* i *grad Mursa*. Osim ovog itinerara sačuvano ih je još dva, koji su načinjeni otprilike u isto vrijeme, a koji se odnose i na ovu cestu, danas *Ptuj-Osijek*. To je *Antoninski itinerar* (*Itinerarium Antonini Augusti*)[28] kojega je original iz 3. stoljeća i *Ravenski itinerar* (*Itinerarium Ravennatis*) anonimnog autora iz *Ravene*, koji donosi samo









*Rimska brončana umjetnički oblikovana uljanica (svjetiljka) nekog bogatog Rimljanina iz 2. ili 3. stoljeća. Pronađena je 16. svibnja 2013. godine na južnom dijelu Otrovanca, već od ranije poznatom arheološkom lokalitetu. Pronašao ju je Dominik Maraković (9,5 godina), na vrtovima obiteljske kuće u Otrovancu kbr. 244 a. Uljanica je dimenzija 10,5x3,2 cm i vis. 4,9 cm. na vanjskoj strani stopala nalaze se upisana velika slova **S V U** u okomitom nizu što je oznaka majstora koji je svjetiljku izradio. Sačuvana je izvrsno. Foto: BMBB, 5/2013.*



Slučajni i površinski nalazi rimskog novca na području pitomačkog kraja (od Grabrovnice do Vukosavljevice) nisu rijetka pojava, kako danas tako i nekada. Pronalaze se najčešće, zajedno sa drugim nalazima (kao ulomci keramike, ostaci nekih metalnih predmeta, dijelova staklenih posuda i sl.) u zimi ili u proljeće, nakod duboke obrade zemljišta. Najviše se takvih nalaza pronalazi na trasi antičke ceste i oko nje. Najčešće su to razni novčići rimskih careva Konstancija II., Galijenusa, Gordijana, Klaudija II. Gotskog i dr. (2. - 4. st.). Na ovoj slici su prikazani rimski novci pronađeni u razdoblju od početka 1980-ih do 2014. godine. U privatnoj zbirci autora.

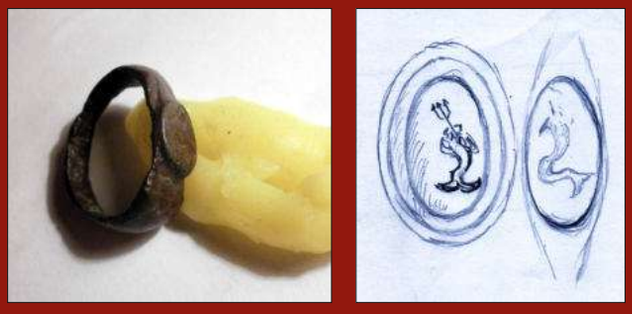

Skica gravure na crnoj ahatnoj aplikaciji na, zlatnom prstenu pronađenom na trasi rimske ceste između Turnašice i Špišić Bukovice. Nesumnjivo je prikazan rimski bog Neptun ili simbol XXX. rimske legije Ulpia Victrix (desno). Lijevo: brončani posrebreni prsten pronađen na trasi rimske ceste kod Turnašice/Vukosavljevice sa modificiranim prikazom boga Neptuna, ili zaštitnika rimske tridesete legije Ulpia Victrix. 3. - 4. stoljeće. Dimenzije: 21x16x6/7 mm.

toponime, ali ne i udaljenosti.[29)] Potrebno je napomenuti da su udaljenosti u njima označene rimskim miljama (1 rimska milja = 1480(2) metara, odnosno koraka), međutim treba uzimati u obzir da ova mjera, korak, je u stvari dosta neprecizna i ponegdje se računa da je 1 korak 143 cm, negdje i manje. Odnosno varira, pa tako preciznost upisanih vrijednosti dosta odstupa. To je vidljivo već kod zbroja vrijednosti od *Petoviona* do *Murse* (vidi tabele), koji je različit kod svakog itinerara i u svakom slučaju je to jedan od razloga. Drugi od razloga nesumnjivo je ubrajanje ili ne ubrajanje udaljenosti od same trase ceste do postaje/naselja. *Antoninski itinerar* anonimnog autora donosi samo veća naselja (mansio i gradove). Još jedan značajni izvor, ako ne i najznačajniji je *Peutingerova karta* (*Tabula Peutingeriana*),[30)] koja donosi i toponime i udaljenosti, a odnosi se na razdoblje od 1. do 4. st. (za nastanak navodi se godina oko 250.).[31)]

U navedenom *Jeruzalemskom itineraru* od *Ptuja* do *Osijeka*, odnosno *Petoviona* do *Murse* ima 165 rimskih milja ili 244,2 km, dok u *Antoninskom* je ta udaljenost nešto veća i iznosi 170 r. m. ili 251,6 km, dok je udaljenost u *Peutingerovoj karti* najmanja i iznosi 156 r. m. ili 230,88 km. Prilikom određivanja udaljenosti od *Ptuja* do *Osijeka* trasom ceste, koja je danas ili vidljiva ili je bila vidljiva do nedavno ili se može pretpostavljati ustanovio sam da je udaljenost 252 km. Zračna udaljenost između ta dva mjesta iznosi 239 km, dok je cestovna današnjom cestom 277 km. Razumljivo je da je trasom stare ceste udaljenost manja od današnje cestovne budući da je trasa prolazila, kako smo spomenuli, vrlo sofisticiranim izborom trase i izuzetno ravno – kako bi se što brže i sigurnije spojila ova dva velika rimska centra u *Gornjoj Panoniji*. Kažimo da je provincija *Gornja Panonija* ustanovljena 103. godine, a upravno sjedište bilo je u gradu *Carnuntumu* (oko 30 km istočno od *Beča* – na *Dunavu*, u *Gornjoj Austriji*). Možemo spomenuti, još jednom, da izbor prilikom gradnje ceste od strane *Rimljana* nije ovisio o već





Gore: dijelovi staklenih rimskih posuda kakve se nalaze na trasi rimske ceste diljem općine Pitomača. Desno: zadno glinene rimske posude pronađeno na trasi ceste kod Sedlarice, na razmeđi poljskih putova prema Otrovancu i vinorodnim obroncima u Aršanju. Foto: BMBB, 2014.

postojećim naseljima već su kasnije izgrađena naselja bila prilagođavana cesti. Vjerojatno je i to jedan od razloga nejednakih udaljenosti navedenih u itinerarima i karti, jer su mnoga naselja egzistirala još u pretpovijesti (što u dosta slučajeva dokazuju arheološki nalazi u kontinuitetu od pretpovijesti do antike), a dolaskom *Rimljana* stanovnici nisu željeli mijenjati lokaciju, pa su ostajala izvan prometnice i nešto udaljena od nje. I na ovoj rimskoj cesti bili su postavljani miljokazi i vjerojatno ih je na potezu od *Osijeka* do *Ptuja* bilo mnogo. Malo ih se sačuvalo, a jedan je pronađen u *Podgajcima Podravskim* na kojem je zabilježena udaljenost do *Petoviona* od 137 r. m. (oko 204 km) i koji potječe iz 236. godine.[32)] Ovo naselje od *Ptuja* trasom stare ceste danas dolazi na oko 205/6 km.

Za povijest pitomačkog kraja zanimljivi toponimi, odnosno naselja od *Osijeka* (*Murse*) donosi i navedeni *Jeruzalemski itinerar*, u kojem na oko 110-om kilometru dolazimo do *mutacijo* postaje *Cocconis* (na 73 r. m.), a u stvarnosti do prostora oko *Špišić Bukovice*/*Vukosavljevice*. Naselje *Cucconis* (*Kukona*, *Kokona*) navodi i *Ravenski itinerar*, ali samo da se nalazi između *Sirote* i *Lentulisa*, a udaljenosti nema. Ovo naselje navodi se i na nadgrobnom spomeniku *Ulpija Kokceja* iz 3. st. pronađenog u *Rimu* na kojem piše, da je *Ulpije* bio pripadnik carske konjičke straže rođen u zaseoku *Kukoni* općine/kotara *Jovija* kod grada *Akva Balise* (*Daruvarske Toplice*, u rimsko doba *Aqua Balisae*) - *"D(is) M(anibus) / Ulpius Cocceius eq(ues) s(ingularis) d(omini) n(ostri) / castris nov(is) t(urma) Kasti ex Pan(nonia) / sup(eriore) natus ad Aquas Balizas / pago Iovista vic(o) Coc[3]/netibus stip(endiorum) XII ann(orum) XXX [3] / Victor frater et Iul(ius) Proc[3] / [he]r(e)d(es) feceru[nt]."*[33)] Vjerojatna veza *Kukone*, koja se nalazila sjeverno od obronaka *Bilogore* u ovom slučaju je bilo postojanje najbližeg većeg grada, a to su bile *Akva Balise - Daruvar*, a sa kojime je nesumnjivo postojala cestovna veza do rimske ceste *Petovion-Mursa*, a kako je *Daruvar* i danas povezan preko *Bilogore* (*Grubišnog Polja*, *Velikih Zdenaca*) do *Podravine* kod *Virovitice*, možemo pretpostavljati postojanje odvojka takve ceste negdje između *Virovitice* i *Vukosavljevice*. Osim toga, valja spomenuti postojanje takve, vicinalne ceste od *Daruvara* starom cestom (možda je osnova još iz rimskih vremena), koja je djelomično još i danas u uporabi preko *Rašenice*, *Male* i *Velike Peratovice* i koja dolazi do južnog dijela *Špišić Bukovice* prema *Vukosavljevici*. U *Rašenici* je bilo pronađeno rimskog kovanog novca, dok se *stara cesta* (*„via antiqua*"), kao i *„velika cesta*" (rimska magistrala *Ptuj-Osijek*) spominju u srednjovjekovnim ispravama vezanim za mjesto *Rachicha* (danas navedena *Rašenica* sjeverno od *Daruvara*).[34)] Spomenutu *Joviju Jeruzalemski itinerar* ne navodi, ali ju zato spominje *Peutingerova karta* u redoslijedu prema zapadu, međutim nema *Kukone*, već je na toj karti *Joviji* susjedna *Serota* na istok, a na zapad *Lentola*, odnosno *Luntulis*. Udaljenost između *Serote* i *Lentola* je svega 18 r. m. dok je u *Jeruzalemskom itin.* 30 r. m., ali je slična udaljenost i u *Antoninskom itineraru*, 31 r. m. Ovdje je očito da je u *Tabuli* nešto izostavljeno na ovoj etapi, te je i taj nedostatak jedan od razloga što zbroj svih vrijednosti udaljenosti od *Ptuja* do *Osijeka* od stvarne udaljenosti, po trasi rimske ceste, nedostaje oko 20 km. U *Jeruzalemskom itin.* zapadno od *Kukone* na oko 14 i nešto kilometara navodi se *Kardono*, koji je nesumnjivo postojao negdje na prostoru gdje se nalazila i *Kukona* jer ga navodi i *Ptolemej* u svojoj karti iz 2. stoljeća. Iza *Karduna* na zapad dolazi spomenuta *mansijo* postaja *Lentola*. Možemo se zapitati, zašto dokazano vrlo precizan itinerar, kao što je to *Jeruzalemski* nije zabilježio naselje *Joviju*, koja je bila distriktno središte? Možda stoga što se nije nalazila na samoj ruti rimske ceste, već nešto izvan nje. U svakom je slučaju na području između *Serote* i *Lentole* od 2. - 4.

stoljeća bila nešto složenija situacija ma gdje se na području *Slavonije* ili *Podravine* ta mjesta nalazila. Kako u *Tabuli* iza *Serote* nakon 10 r. m. dolazi *Jovija*, a u *Jeruzalemskom itin. Kukona* također nakon 10 r. m. moglo bi se zaključiti da se radi o istom mjestu. To natpis sa spomenika *Ulpije Kokceja* opovrgava, to jest to ni u kojem slučaju nisu ista mjesta. Kako *Jovija* od zapadne strane dolazi do *Lentole* nakon 8 r. m. u *Tabuli*, a *Jeruzalemskom itin.* od *Lentole* prvi susjed na istok je *Kardono* nakon 10 r. m. možemo zaključiti da bi u ovom slučaju oba ova podatka bili točni, jer od zapadne strane u *Tabuli* nema nejasnih naselja, što bi značilo da su *Jovija* i *Kardono* u stvari isto mjesto, kao što je to nešto zapadnije *Jovija* i *Botivo*, odnosno *Jovija Botivo*. Možda se i upravo radi raspoznavanja navode dva imena? Nejasno i dalje ostaje područje između *Jovije* i *Serote* u *Tabuli*, i podatak od 10 r. m. između ta dva mjesta sigurno ne odgovara stvarnosti. Da su *Jovija* i *Kardono* dva ista ili vrlo bliska mjesta smatra dosta znanstvenika, na primjer *Levin-Arnold* 2000. prema *Talbert* 2000., a slično navodi i *Miller* 1916.[35)] Pojavile su se u novije vrijeme i brojne internetske stranice sa podacima da se *Jovija Kardono* nalazi u centru *Gradine* oko 10 km sjevero-istočno od *Virovitice* i oko 5 km dislocirano od trase rimske ceste. Neki kod groblja u tom mjestu vide i amfiteatar.[36)] Osim toga treba spomenuti, da u stvari *Jovija* nije nigdje navedena kao kakva postaja (*mutacijo* ili *mansijo*), već *Kardono*, pa se stoga pretpostavlja da je *mutacijo Kardono* služio za dva mjesta (i *Joviju* i *Kardono*), jer je nesumljivo sama *Jovija* bila veće mjesto, koje nije moralo biti na samoj trasi ceste.[37)] To potvrđuje natpis na spomeniku *Ulpija Kokceja* gdje stoji *pagus Iovista*. Sasvim je izvjesno da su ova dva naselja morala biti značajno blizu, ali i to da se *mutacijo Kardono* nalazio na cesti, a *Jovija* u njegovom zaleđu izvan ceste i veza između njih nedvojbeno postoji. Stoga uporaba imena *Jovija Kardono* ili *Jovija Karodunum* je potpuno opravdana. U ovom slučaju možemo *pagus Joviju* locirati u *Otrovanec*, a *Kardono* kod skretanja sa glavne ceste prema *Otrovancu*, negdje na istom raskršću. No, ovo je samo pretpostavka.

Susjedno *Lentoli* prema zapadu navodi se *mutacijo* postaja *Piret* i u *Tabuli* i u *Jeruzalemskom itin.*, a njemu pak *Sunista*, koju spominju sva ova četiri izvora. Od *Lentole* do *Suniste Jeruzalemski itin.* navodi 44 r. m., *Tabula* 23 r. m., dok u *Antoninskom* 32 r. m., ali sa opaskom da se *„hic Sinistra"* (*„ovdje je Sinistra"*), nalazi između *Lentole* i *Jovije Botivo*, ali ne na kojoj udaljenosti. Vjerojatno u sredini? Udaljenosti od *mansijo* postaje *Serote* do istočnije *Marinijane* u *Antoninskom it*. je 20 r. m., *Jeruzalemskom* 19, a *Tabuli* također 20 rimskih milja. I njih spominje *Ravenski itinerar*. Više-manje sve ostale udaljenosti u nastavku između naselja i prema *Mursi* i prema *Petovionu* u svim izvorima su približno iste, pa stoga nema potrebe sumnjati da se ta naselja nisu nalazila na tim udaljenostima. Odstupanje od izvora do izvora je relativno malo. *Antoninski itinerar* je zabilježio isključivo i samo *mansijo* postaje i gradove između ova dva panonska središta, i te su mjere zasigurno bile dosta precizne, jer je preciznost ovog itinerara također dokazana na drugim područjima. Treba spomenuti da se u nekim radovima, koji se bave problematikom ubiciranja navedenih naselja navodi i naselje *Lonia* ili *Louta*. Treba odmah reći da to naselje uopće nigdje nije zabilježeno u izvorima i u stvari nije niti postojalo. Radi se, naime o krivom čitanju ili prepisivanju podataka, pogotovo iz *Peutingerove karte* koja je sve do nedavno bila vrlo nedostupna javnosti, pa čak i njezine kopije. Zapravo se radi o *Joviji* (ili "Iouia"), koju spominje ova karta, a *"Lonia"* je produkt konstrukcije između krivog čitanja "Iouia" u *Louta* i *Luntulisa.*[38)] Čak se već 1518.[39)] pojavila dilema, da li se radi o slovu „L" ili „I" kod mjesta *Jovija* (*Botivo*) u *Antoninskom itineraru*, odnosno upisano je slovo „L"ouia. Naselje koje se spominje u *Jeruzalemskom itineraru*, a niti u jednom od drugih navedenih izvora, kao susjedno mjesto *Kukoni* udaljeno je od nje 10 r. m. zove se *Cardono* (*Kardono*). U *Ptolemejevoj Geografiji* iz 2. stoljeća[40)] nalazimo dva naselja koja se spominju na trasi rimske ceste oko sredine puta između *Osijeka* i *Ptuja* i koja smo već spomenuli, a to je *Lentudum* (nesumnjivo *Lentola*) i *Carrodunum*, koji se sasvim sigurno odnosi na *Cardono* iz *Jeruzalemskog itinerara*. *Ptolemej* navodi u topografskim bilješkama i koordinate položaja ova dva naselja, a to bi danas bilo, *Lentudum* (39° 10' 45° 45') negdje oko *Virovitice* i *Carrodunum* (39° 40' 46° 0') negdje oko *Đurđevca*/*Pitomače*, gdje 46 paralela presijeca rimsku cestu. *Marković* navodi da *Karodunum* treba tražiti u unutrašnjosti negdje na donjem toku rijeke *Mure.*[41)] *Ptolemej* vjerojatno nikada nije bio u *Karodunumu*, već je odredio poziciju prema uputama sa terena.

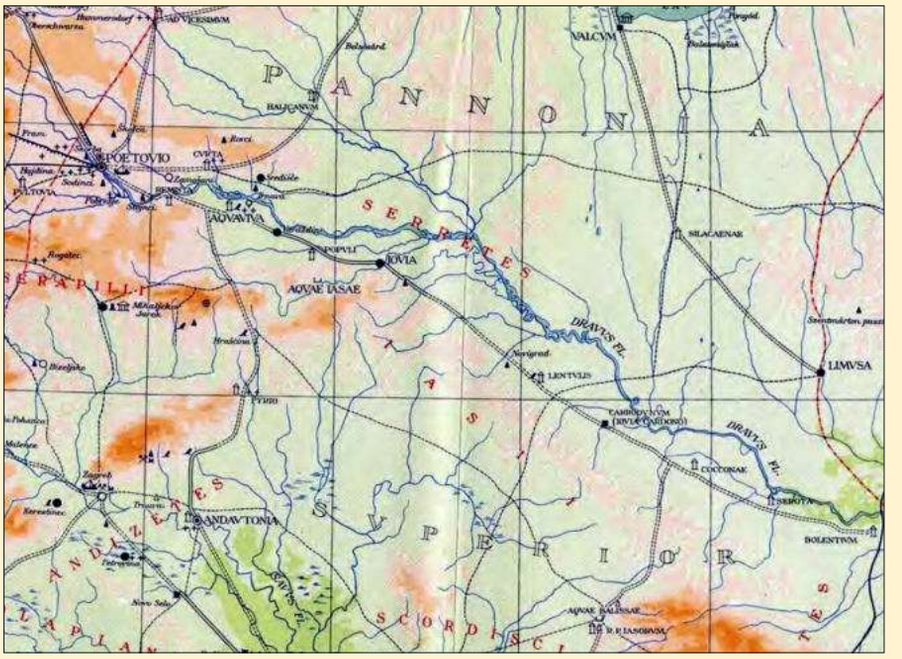



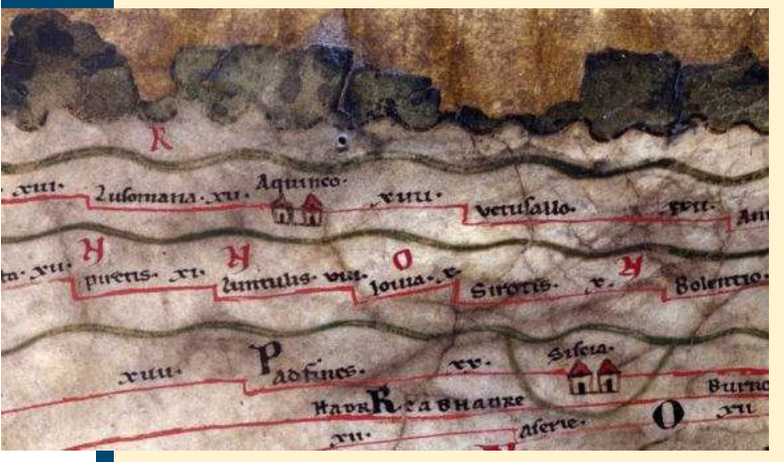

Lijevo: *TIR* ili karta *Rimskog carstva* načinjena na temelju znanstvenih saznanja, Rim 1961. Desno: moguća trasa rimske vicinalne ceste do *Akva Balise* od magistrale *Petovion-Mursa* (*Ptuj-Osijek*). Podloga izvor: Google Maps.

Gore lijevo: *Peutingerova karta* ili *Tabula Peutingeriana* koju je 1265. godine preslikao jedan redovnik iz *Kolmara* u *Francuskoj*, a dobila je ime po staretinaru *Konradu* - u stvari je ona jedna vrsta itinerara. Pretpostavlja se da je original nastajao u periodu od 1. do 4. st. Ovdje je prikazan segment sa *Gornjom Panonijom* i naseljima koja su nekada postojala i na području *Podravine*. Dolje: trasa antičke ceste *Petovion-Mursa* sa lokacijama naselja prema izvorima - točne i moguće točne lokacije.



Kukona (*Cucconis*, *Cocconis*) je naselje za koje *Mayer* još 1935. godine kaže da bi se trebalo porijeklo ovog imena tražiti u njegovom smještaju na nekakvoj okuci, zavoju ili račvi putova, raskrižju cesta. Može se pretpostavljati *Kukonin* položaj, sudeći i prema objašnjenju na ploči *Ulpija Kokceja*, na raskrižju putova od rimske ceste prema *Daruvaru* ili *Akvi Balise*, a što nesumnjivo stavlja poziciju lokacije ovog mjesta u isti nivo sa *Daruvarom*, odnosno sjeverno od ili iznad *Daruvara* na staroj, rimskoj cesti.

Jovija (*Iouia*, *Iovista*, *Iouiae*) je toponim koji upućuje na ilirsko podrijetlo, međutim na prostoru istočne *Podravine* i zapadne *Slavonije* danas nemamo potvrde o obitavanju ilirskih plemena. Značio bi da se radi o nečem novom u odnosu na nešto starije ili staro. Na primjer nedaleka mutacijo postaja *Sunista* značila bi nešto starije, starije naselje. Budući da su ovdje u 4. i 3. stoljeću p. *Krista*, govorim o prostoru od *Koprivnice* do *Slatine*, doselili *Kelti*, a što dokazuju i nalazi njihovog novca (*Kozarevac*, *Šemovec*, *Ludbreg*, *Lasci/Orešje Pitomača* ?), ime bi moglo biti keltskog porijekla i imati osnovu u imenu njihovog boga neba *Jova* (*Iova*). *Jovija* je sigurno bila distriktno središte, odnosno sjedište tadašnjih župa. U rimsko doba *Jovija* (*Iouia, Iovia*) kao ime vrlo je često u upotrebi (imena osoba, naselja itd.).[42] Postoje mišljenja da su *Joviji*, koja je nesumnjivo bila distriktno mjesto pripadala naselja *Kardono* i *Kukona*, koja su jedina za sada poznata.[43]

Kardun, *Kardunum* (*Car(ro)dunum*, *Cardono*) prema *Mayerovoj* toponomastici bio bi galskog ili keltskog porijekla i potjecao od galskog *„carre"*, što znači kola (kolska zaprega) i *„dunum"*, što znači utvrda, tvrđava. Sličnu osnovu ima i glavno središte *Gornje Panonije Karnuntum* (*"Carnuntum"*). Prema tome bi ovaj toponim označavao mjesto koje je utvrđeno kolima ili kolskim zapregama, na onaj način kako to navodi *Gaj Julije Cezar* u *Galskim ratovima*.[44] Osim toga osnova imena može se povezati sa latinskom *„cardo"*, što znači okuka, zavoj, račva putova, pa bi se to naselje nalazilo negdje na nekakvom raskršću. Baš kao i *Kukona*?

Lentola (*Luntulis, Lentulis, Lentolis*) vjerojatno ima osnovu od lat. *lentus*: žilav, gibak ali čvrst, dugotrajan, pa i star. Možda, u prenošenom značenju govori o nekom naselju, koje se na tom mjestu nalazi dugo. Govori da je naselje na određenom mjestu već dugo, pa je ovu pridjevnu latinsku osnovu preuzeo panonski narod koji je ovdje živio do dolaska *Rimljana*.

Otrovanec (jug) i _Vukosavljevica_ (istok) – _Jovija Kardono_ i _Kukona_?

Prema ovoj kratkoj raspravi i predstavljenim mjerenjima i opisima antičke ceste možemo ustanoviti da su se, i to nesumnjivo, neka od spomenutih naselja nalazila na južnoj okolici *Špišić Bukovice*, te oko *Otrovanca*, *Sedlarice* i *Turnašice*. Najpoznatije i najveće rimsko (ali i pretpovijesno) nalazište, kako smo već spomenuli, na području *Pitomače* nalazi se na južnom dijelu *Otrovanca* i udaljeno je oko 400-500 m od trase antičke ceste. Na ovom lokalitetu nisu vršena nikakva arheološka istraživanja, no to nije razlog, da se ovdje ne pronalazi mnogo arheoloških nalaza toga doba. Pronalaženje dijelova građevnog materijala, ulomaka keramike, raskošne brončane uljane svjetiljke, novčano blago, dijelovi oružja itd. govori da je ovdje postojalo veće naselje možda i utvrđeno, jer u to vrijeme ovakva brončana umjetnički izrađena uljanica nije se mogla samo tako naći niti u velikim gradovima *Carstva*. Prostor na kojem se nalazi ovaj lokalitet povišen je u odnosu na okolno dosta nisko i vodonepropusno tlo. Sa istočne strane lokaliteta, ali i na drugim mjestima nalazi se nekoliko mjesta gdje su sasvim sigurno ljudskom rukom formirani i do oko 100 cm visoki nasipi pomalo stopljeni u okolno područje (koji postepeno sve više nestaju radi ratarske obrade tla mehanizacijom), a kanal koji prolazi na zapadnoj strani lokaliteta i koji se nalazi ucrtan i na jednoj karti iz 1782. godine (nosio je ime *Sedlarica*, a danas *Josina reka*) nije produkt kopanja kanala u vrijeme *Vojne krajine* od 19. st. i vjerojatno je postojao još u doba *Rima*. Taj kanal izvire na južnom dijelu *Sedlarice*, međutim u najnovije doba uglavnom presuši, a kada se nivo voda u njemu i uslijed jakih kiša podigne i zatim padne iza vode ostaju isprani brojni dijelovi keramičkih posuda i raznih drugih predmeta iz antičkog doba.

PEUTINGEROVA KARTA	ANTONINSKI IT. (1518.)	JERUZALEMSKI IT. (1735.)	RAVENSKI IT. (1860.)
Mursa maior (Mursa hrv.)	Mursa civ.	civitas Mvrsa	Mursa maior
10 r.m. 14.8 km		10. r.m. 14.8 km	
Mursa minor (Mursela)		mvtatio Mersella	Mursa minor
9 r.m. 13.32 km	26 r.m. 38.48 km	8 r.m. 11.84 km	
Iouallio (Jovalija)		mvtatio Iovalia	Ioballios
9 r.m. 13.32 km		8 r.m. 11.84 km	
Berebis (Bereba)	Vereis	mansio Vereis	Berevis
10 r.m. 14.8 km		10 r.m. 14.8 km	
Seronis (Serena)	22 r.m. 32.56 km	mvtatio Serena	Serenis
9 r.m. 13.32 km		8 r.m. 11.84 km	
Marinianis (Marinijana)	Marinianis	mansio Mavrianis	Marinianus
10 r.m. 14.8 km		9 r.m. 13.32 km	
Bolentio (Bolencij)	20 r.m. 29.60 km	mvtatio Bolenta	Balenilo
10 r.m. 14.8 km		10 r.m. 14.8 km	
Sirotis (Serota)	Serota	mansio Serota	Sirote
10 r.m. 14.8 km		10 r.m. 14.8 km	
		mvtatio Cocconis	Cucconis
		10 r.m. 14.8 km	
Iouia (Jovija)	31 (32) r.m. 45.88 km	mvtatio Cardono	
8 r.m. 11.84 km		10 r.m. 14.8 km	
Luntulis (Lentola)	Lentulis	mansio Lentolis	Lentulis
11 r.m. 16.28 km		22 r.m. 32.56 km	
Piretis (Piret)		mvtatio Piretvr	
12 r.m. 17.76 km	32 r.m. 47.36 km	22 r.m. 32.56 km	
Sonista (Sunista)	hic Sinistra (Siniota ?)	mvtatio Svnista	Sonista
9 r.m. 13.32 km		9 r.m. 13.32 km	
Botiuo (Jovija Botivo)	Iovia	civitas Iovia	Botivo
8 r.m. 11.84 km		9 r.m. 13.32 km	
Populos (Popul)	18 r.m. 26.64 km	mvtatio Popolis	Populos
11 r.m. 16.28 km		10 r.m. 14.8 km	
Aqua viva (Akva viva)	Aqua viva	mansio Aqva viva	Aquaviva
10 r.m. 14.8 km		9 r.m. 13.32 km	
Remista (Ramista)	20 r.m. 29.60 km	mvtatio Ramista	Remista
10 r.m. 14.8 km		9 r.m. 13.32 km	
Petavione (Petovion)	Patavione	civitas Petovione	Petaviona
Mursa maior	Mursa civ.	civ. Mursa	
156 r.m. 230,88 km	170 r.m. 251.60 km	165 r.m. 244.20 km	
Petavione (Petovion)	Patavione civ.	civ. Petavione	

Popis naselja u izvornik obliku iz izvornika: Peutingerove karte (sa hrv. inačicama), Antoninskog itinerara (1518.), Jeruzalemskog (1735.) i Ravenskog itinerara (1860.). Dolje: zračna udaljenost od pojedinih mjesta sa kojima se mogu povezati naselja iz antičkih izvora i udaljenosti trasom rimske ceste.

Od	Do	Avionska udaljenost • u km	Cestovna udaljenost • u km - rimskim m.	Udaljenost rimskom cestom • u km - rm
PTUJ (centar)	OSIJEK (Donji grad)	239	277 187.1	252 170.2
PTUJ	LUDBREG	60	68 45.9	62 41.8
PTUJ	VIRJE	94	109 73.6	98 66.2
PTUJ	ŠPIŠIĆ BUKOVICA	127	146 98.6	134 90.5
PTUJ	VIROVITICA	134	153 103.3	143 96.6
PTUJ	OREŠAC	147	170 114.8	157 106
PTUJ	DONJI MIHOLJAC	192	223 150.6	204 137.8
PTUJ	VALPOVO	214	247 166.8	227 153.3
PTUJ	PETRIJEVCI	225	259 175.0	238 160.8
OSIJEK	PETRIJEVCI	14	18 12.1	14 9.4
OSIJEK	VALPOVO	25	30 20	25 16.8
OSIJEK	DONJI MIHOLJAC	47	54 36.4	48 32.4
OSIJEK	OREŠAC	92	107 72.2	95 64.1
OSIJEK	VIROVITICA	105	124 83.7	109 73.6
OSIJEK	ŠPIŠIĆ BUKOVICA	112	131 88.5	118 79.9
OSIJEK	VIRJE	145	168 113.5	157 106
OSIJEK	LUDBERG	179	209 141.2	190 128.3
OSIJEK (Donji grad)	PTUJ (centar)	239	277 187.1	252 170.2
PTUJ	FORMIN	13	15 10.1	14 9.4
FORMIN	PETRIJANEC	15	17 11.4	16 10.8
PETRIJANEC	BARTOLOVEC	17	18 12.1	17 11.4
BARTOLOVEC	LUDBERG	14	15 10.1	15 10.1
LUDBREG	KUNOVEC BREG	13	14 9.4	14 9.4
KUNOVEC BREG	DRAGANOVEC	7	9 6	7 4.7
DRAGANOVEC	VIRJE	14	16 10.8	15 10.1
VIRJE	PRUGOVEC	14	16 10.8	15 10.1
PRUGOVEC	OTROVANEC	8	12 8.1	9 6
OTROVANEC	ŠPIŠIĆ BUKOVICA	10	14 9.4	12 8.1
ŠPIŠIĆ BUKOVICA	VIROVITICA	7	7 4.7	8 5.4
VIROVITICA	OREŠAC	15	17 11.4	16 10.8
OREŠAC	DONJI MIHOLJAC	46	54 36.4	47 31.7
DONJI MIHOLJAC	SVETI ĐURAĐ	5	5 3.3	5 3.3
SVETI ĐURAĐ	PODGAJCI PODRAVSKI	3	3 2	3 2
PODGAJCI PODRAVSKI	VALPOVO	14	16 10.8	15 10.1
VALPOVO	PETRIJEVCI	10	11 7.4	10 6.7
PETRIJEVCI	OSIJEK (Donji grad)	14	18 12.1	14 9.4

**Nedostaje 21 km – otprilike današnje stanje koje nedostaje do Ptuja. Označavanje dionica nije bilo precizno pa stoga moramo računati na odstupanja na pojedinoj dionici i do 1 km – razlike. Odnosno, manjak kilometara možemo objasniti smještajem dosta naselja izvan glavne trase ceste, negdje na nekoj vicinalnoj cesti (to uopće nije neuobičajeno jer se mnogo velikih i vrijednih arheoloških nalaza pronalazi dosta daleko od glavne - pa možda nisu uvažene vrijednosti od glavne trase do određenog naselja). Kada bi prema tome locirali 230i km od Ptuja prema Osijeku tada bi on bio nekoliko kilometara jugoistočno od Vaplova, odnosno na pola puta između označene Murse maior i Iovallie. **Nedostaje 16 km – otprilike današnje stanje koje nedostaje do Ptuja, a ako prepolovimo vrijednosti, koje se spominju od Lentulisa-Piretur-Sunista, tada će nedostajati još oko 20 r. m.*

Crveno u tabeli = problematične i nejasne sekvence. U Antoninskom itin. između Lentole i Jovije Botivo navodi se naselje Sinistra, međutim udaljenosti se ne spominju. U Tabuli Peutingeriane u svakom je slučaju došlo do pogreške, odnosno nedostaju neka naselja ili naselje. Vjerujem da nedostaje Kukona između Serote i Jovije i udaljenost od 9 ili 10 r. m. U Jeruzalemskom itin. ovo su netočne udaljenosti. Vjerojatno bi trebale biti upola manje!

PREMA PEUT. KARTI	DANAS NA TOME MJESTU od Murse - Osijeka	ANTONINSKI ITIN.	DANAS NA TOME MJESTU od Murse - Osijeka	JERUZALEMSKI ITIN.	DANAS NA TOME MJESTU
Mursa maior (Mursa hrv.)	Osijek - Donji grad	Mursa civ.	Osijek - Donji grad	civitas Mvrsa	Osijek - Donji grad
10 r.m. 14.8 km	Jugozapadno od Josipovca prema Petrijevcima (južno od mjesta)			10. r.m. 14.8 km	Jugozapadno od Josipovca prema Petrijevcima (južno od mjesta)
Mursa minor (Mursela)				mvtatio Mersella	
9 r.m. 13.32 km	Jugozapadni dio (od) Valpova	26 r.m. 38.48 km	Podgajci Podravski (južno od naselja)	8 r.m. 11.84 km	Jugoistočni dio (od) Valpova
Iouallio (Jovalija)				mvtatio Iovalia	
9 r.m. 13.32 km	Podgajci Podravski (centar -jugozapadno)			8 r.m. 11.84 km	Podgajci Podravski (centar -jugoistočno)
Berebis (Bereba)		Vereis (mansio - odmorište)		mansio Vereis	
10 r.m. 14.8 km	Istočno (- centar) od Viljeva			10 r.m. 14.8 km	Istočno od Viljeva
Seronis (Serena)		22 r.m. 32.56 km	Čađavica (bliži prostor oko mjesta)	mvtatio Serena	
9 r.m. 13.32 km	Čađavički lug istočno od Čađavice			8 r.m. 11.84 km	Južno od Podravske Moslavine, prema Krčeniku
Marinianis (Marinijana)		Marinianis (mansio)		mansio Mavrianis	
10 r.m. 14.8 km	Sjeverno od Gornjeg Miholjca			9 r.m. 13.32 km	Sjeverozapadno od Gornjeg Miholjca, prema Orešcu
Bolentio (Bolencij)		20 r.m. 29.60 km	Orešac	mvtatio Bolenta	
10 r.m. 14.8 km	Sjeverno od ceste Borova - Pčelić/prema Orešcu			10 r.m. 14.8 km	Sjeveroistočno od ceste Borova - Pčelić, prema Orešcu
Sirotis (Serota)		Serota (mansio)		mansio Serota	
10 r.m. 14.8 km	Špišić Bukovica (jug - jugozapad)			10 r.m. 14.8 km	Špišić Bukovica (jug) /Vukosavljevica - jug Virovitica
				mvtatio Cocconis	
Iouia (Jovija)		31 (32) r.m. 45.88 km	Prugovac - prostor jugozapadno od prugovačkog brega gdje se nalazi selo	10 r.m. 14.8 km	Otrovanec (jugoistok)
8 r.m. 11.84 km	Otrovanec (jug)			mvtatio Cardono	
Luntulis (Lentola)		Lentulis (mansio)		10 r.m. 14.8 km	Jugoistočno od Prugovca
11 r.m. 16.28 km	Zapadno od Prugovca			mansio Lentolis	
Piretis (Piret)				22 r.m. 32.56 km	Južno od Koprivnice
12 r.m. 17.76 km	Jugozapadno od Virja	32 r.m. 47.36 km	Ludbreg - jug	mvtatio Piretvr	
Sonista (Sunista)		hic Sinistra (Siniota ?)		22 r.m. 32.56 km	Jugozapadno od Koprivnice
9 r.m. 13.32 km	Draganovec južno od Koprivnice - zapadno od Starigrada			mvtatio Svnista	
Botiuo (Jovija Botivo)		Iovia (civitas - grad)		9 r.m. 13.32 km	Jugoistočno od Ludbrega
8 r.m. 11.84 km	Zapadni dio Kunovec brega sjeveroistočno od Koprivnice			civitas Iovia	
Populos (Popul)		18 r.m. 26.64 km	Južno od Petrijanca	9 r.m. 13.32 km	Jugoistočno od Bartolovca
11 r.m. 16.28 km	Zapadni dio Ludbrega prema Kučanu Ludbreškom			mvtatio Popolis	
Aqua viva (Akva viva)		Aqua viva (mansio)		10 r.m. 14.8 km	Južno od Petrijanca
10 r.m. 14.8 km	Bartolovec - istočno od Varaždina			mansio Aqva viva	
Remista (Ramista)		20 r.m. 29.60 km		9 r.m. 13.32 km	Rijeka Drava kod Drnavskog Brežja
10 r.m. 14.8 km	Petrijanec - sjeverozapadno od Varaždina NEDOSTAJE 21 KM ?!			mvtatio Ramista	
				9 r.m. 13.32 km	Formin - južno NEDOSTAJE 16 KM ?!
Petavione (Petovion)	Ptuj - centar	Patavione	Ptuj - centar	civitas Petovione	Ptuj - centar

Na oko 145/7 km (83 r. m.) trasom ceste od *Osijeka*, što je udaljenost u *Jeruza. itin.* od *Murse* do *Kardona* doći ćemo otprilike do prostora oko *Sedlarice*, odnosno do trokuta između *Turnašice*, *Velike Črešnjevice/Grabovnice* i *Otrovanca*. Najbliže arheološko nalazište na ovom prostoru, odnosno i gotovo jedino je u *Otrovancu* (jug sela), stoga nema razloga ne locirati *Kardono* upravo na ovu lokaciju. Ako se od *Otrovanca* vratimo oko 14 km ili oko 10 r. m. cestom prema istoku, tj. udaljenošću koja je od *Kukone* do *Kardona* doći ćemo do istočnog dijela *Vukosavljevice*, i to trasom ceste koja se ovdje, preko *Turnašice* i centra *Vukosavljevice* vidi odlično, a na jednom dijelu u *Turnašici* i gotovo u izvornom obliku. Na ovome mjestu ljudi na površini već desetljećima pronalaze mnoštvo ulomaka keramike, cigle, raznih dijelova željeznih predmeta, rimskog novca, rimski nakit i dr., međutim ovaj lokalitet nije bio zapažen pa još nigdje nije evidentiran ili kako drugačije istražen. Na raskršću poljskih putova za *Š. Bukovicu* i to gotovo oko 300 metara u krug na obroncima *Bilogore* u smjeru istok-zapad nesumnjivo se nalazilo veće rimsko naselje u 3. i 4. stoljeću. Sudeći i prema količini novca koji se ovdje pronalazi ako nije bilo veliko naselje onda su nesumnjivo ovdje boravili dijelovi rimskih legija najposlije u 4. st. Posljednjih 30-ak godina, prema dostupnim podacima, ovdje je nađeno više desetina primjeraka rimskog novca toga doba, a ovdje su nesumnjivo boravili pripadnici XXX. rimske legije *Ulpia Victrix*, o čijem boravku u *Gornjoj Panoniji* do sada nismo imali dokaze. Postojanje vojničkog (manjeg ili većeg, kratkotrajnog ili dugotrajnog) legionarskog logora za sada je neupitno, a prema tome i naselja u blizini ili pored njega. Možemo samo nagađati i kazati, da su riječi na nadgrobnoj ploči *Ulpija Kokceja* iz 3. stoljeća u kojima se isključivo navodi manje naselje *Kukona* kao njegovo rodno mjesto, da je ono u stvari bilo tada opće poznati stacionar legionarskih trupa, iz kojega je potekao važan član još važnije carske konjaničke straže u *Rimu*. Ako uzmemo u obzir postojanje vicinalne ceste prema *Daruvaru*, koja se radi konfiguracije tla i postojanja prastarih velikih šuma mogla najbolje izgraditi na potezu od *Špišić Bukovice/Vukosavljevice* preko *Peratovica* i dalje na sjever do *Daruvara*, jer upravo ovdje postoje nizinske usjekline i čistine, odnosno postojanje raskršća u blizini spomenutog lokaliteta - to bi opravdalo pretpostavku o porijeklu toponima *Kukona*, kao i poziciju *Kukone* u odnosu na *Akva Balise* i kotar *Joviju*. To bi značilo samo jedno, a to je da se ovdje do 4. stoljeća gotovo sigurno, nalazilo naselje *Kukon*a.

Budući da se čine problematičnima i nepotpunima udaljenosti navedene u *Tabuli Peutingeriane* od *Serote* do *Lentole* i usprkos sumnjivoj udaljenosti između *Lentole* i *Jovije Botivo*, temeljem i komparativnih podataka iz *Antoninskog itinerara* od *Lentole* do *Jovije Botivo*, ako od *Ptuja* izmjerimo trasom ceste prema istoku oko 100 km (oko 80 r. m.) što odgovara udaljenosti od *Petoviona* do *Jovije* i dodamo oko 9-10% na tu udaljenost što je nesumnjivo razlika koja se prilikom mjerenja i upisivanja vrijednosti u *Tabulu* zagubila iz već spomenutih razloga, dobivamo vrijednost od oko 110 km - doći ćemo do prostora između *Sedlarice*, *Velike Črešnjevice* i *Grabrovnice*. Najbliži rimski lokalitet i koji je bio u kontinuitetu više stoljeća nalazi se u *Otrovancu*. Stoga se postavlja pitanje da li je na tom mjestu bila *Jovija* ili *Karodunum*? Ili pak neko drugo naselje.

***Prugovec* (jugozapad) – *Lentola*?**

Od *Jovije* do *Lentole* prema *Peutingerovoj karti* ima oko 12 km, a od *Kardon*a do *Lentole* oko 14,5 km. Ako uvažimo navedenih 9-10% udaljenosti, koje se kontinuirano gube u *Tabuli*, tada će navedena udaljenost iznositi oko 13 km. Od *Otrovanca* spomenutom kratkom vicinalnom cestom južno do rimske ceste kod sjevera *Sedlarice*, pa zatim oko 12,5 km prema zapadu dolazimo točno do predjela *Peskuljače*, oko 3 km JZ od centra *Prugovca*. Na ovom je mjestu još 1887. pronađena spomenuta ostava rimskog novca,[44a)] a razni antički arheološki nalazi, kao i rimski novac pronalaze se i danas na tome području, kako na trasi ceste tako i na samom tom vinogradarskom području. U blizini ovog prostora nalaza iz tog doba nema uokolo minimalno 10 km (osim u središtu *Prugovca*). Možemo zaključiti da se jedino ovdje mogla nalaziti mansijo postaja/naselje *Lentola*.

Naudovac/Orešac – Serota?

Na oko 63 r. m. ili 93 km od centra *Osijeka* trasom rimske ceste dolazimo do prostora oko *Naudovca/Orešca*, prema *Jeruzalemskom it. Tabula* bilježi nešto drugačiju udaljenost između ova dva mjesta, i to sa 69 r. m. (102 r. m.), a *Antoninski it.* sa 68 r. m. (oko 100 km). U ovoj blizini nema većih ili značajnijih lokaliteta iz rimskog doba, kao i značajniji kontinuitet obitavanja osim u *Orešcu* i oko njega (predjeli *Dvorina*, korito *Brežnice*, *Svetina*, *Luka* i dr.), iako su udaljenosti diferentne i do 7-9 km. Ovdje se trasa ceste pojavljuje na JI dijelu od *Naudovca*, odakle nastavlja prema *Novakima* i *Orešcu*. Gotovo da nema sumnje da se ovdje nalazila *mansijo* postaja *Serota*. Na oko 15-ak kilometara od *Špišić Bukovice/Vukosavljevice* prema istoku dolazimo do oko sjevernog dijela prostora od *Suhopolja Jeruzalemski it.* (*Kukona-Serota*). U *Antininskom it.* od *Lentule* do *Serote* ima oko 46 km, a ta udaljenost otprilike odgovara trasom ceste od *Peskuljača* kod *Prugovca* do prostora *Naudovac/Orešac*.

Od prostora *Prugovca*, odnosno *Lentole* ako prihvatimo pretpostavku da se nalazila JZ toga mjesta, prema zapadu, prema udaljenostima u *Jeruzalemskom itineraru* prvo dolazi *mutacijo* postaja *Piret*, a zatim *mutacijo Sunista*. Naime, ove udaljenosti su izuzetno i neuobičajeno velike između dvije postaje za promjenu konja, i stoga ih možemo smatrati pogreškom i netočnima. Na ovom se mjestu ili kod prijepisa ili na koji drugi način dogodila pogreška, jer i fizički, odnosno praktičke naravi promjena konja na 33 km (20 r. m.) moguća je, ali i vrlo ekstremna. Da je tako možemo vidjeti uvidom u udaljenosti između postaja na drugim mjestima navedenim u ovom itineraru. Naime, nigdje nije zabilježena veća udaljenost od 18, eventualno 19 r. m. i to isključivo između gradova ili velikih naselja. I to u samo nekoliko slučajeva. Čak se ta udaljenost, od uobičajenih 8 do 10 r. m. (12-15 km) znatno ne penje niti u područjima ekstremne klime, na primjer pustinjske u afričkom dijelu *Carstva* radi nedostatka vode iako se udaljenosti ipak povećavaju u prosjeku na oko 14-15 r. m. Da su ove udaljenosti prepolovljene ili za četvrtinu smanjene na ova dva mjesta tada bi dolazilo do manjeg dispariteta prilikom usporedbi za ubiciranje naselja u odnosu na udaljenosti prema *Tabuli*, iako i u njezinim vrijednostima i upisanim naseljima na nekim mjestima postoje nejasnoće. Tada bi se i u *Jeruzalemskom itineraru* smanjila ukupna udaljenost koja se navodi, međutim, za to, kako smo već spomenuli, može se objasniti vjerojatno ne uzimanjem u obzir udaljenost izvan trase, te vjerojatno i mjerenja od početka nekog naselja ili kraja, ovisno odakle se u njega došlo. Ako bi prepolovili navedene udaljenosti, tada bi od *Lentole* (*Prugovca* ?) na oko 15-16 km došli točno do *Brežanca* u *Novigradu Podravskom* - *Piret*. A odatle još oko 16,5 km SZ dolazimo do južnog dijela *Kunovec Brega* - *Sunista*. Oko 13 km od *Suniste* i u *Hier. Itin.* i u *Tabuli* je *Jovija Botivo*, a od *Rasinje* dolazimo na toj udaljenosti do *Ludbrega*. Moramo naglasiti i ponoviti da se pronađeni arheološki nalazi ni u kojem slučaju ne smiju zaobići. U stvari danas su nam oni glavni dokaz o postojanju naselja i obitavanju čovjeka na nekoj lokaciji. Nakon još 12-13 km SZ dolazimo do prostora *Jalžabet-Bartolovec* (*mutacijo* postaja *Popul*), a još nakon oko 15 km do Petrijanca – *mansijo Akva viva*. Oko 14 km (9 r. m.) od *Petrijanca* nalazi se *Formin*[46] u *Sloveniji*, koji je isto toliko, kako i stoji u navedenim

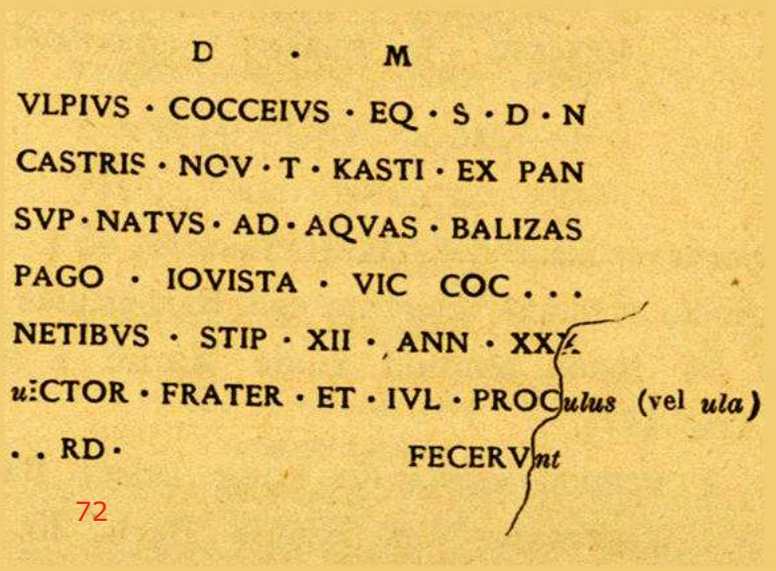
D · M
VLPIVS · COCCEIVS · EQ · S · D · N
CASTRIS · NOV · T · KASTI · EX PAN
SVP · NATVS · AD · AQVAS · BALIZAS
PAGO · IOVISTA · VIC COC . . .
NETIBVS · STIP · XII · ANN · XXX
uICTOR · FRATER · ET · IVL · PROCulus (vel ula)
. . RD · FECERVnt

Tekst sa mramornog nadgrobnog spomenika Ulpija Kokceja, pripadnika carske konjaničke straže u Rimu iz 3. stoljeća. U 18. stoljeću ta se ploča nalazila na vanjskoj strani zida jedne vinogradarske vile u Italiji. Ulpije je bio rođen u mjestu Kukoni (vjerojatno danas istočni dio Vukosavljevice) nedaleko tadašnjeg kotarskog središnja Jovija (Kardono ?) koja se, gotovo sigurno, nalazila na mjestu današnjeg Otrovanca.[45]



Vukosavljevica istok - ovdje su iz satelita također vrlo jasno vidljivi ostaci rimske ceste. Izvor podloge: Google Maps.



Sedlarica sjever, desetak metara sjeverno od stare škole - iz satelita vidljivi ostaci rimske ceste. Izvor podloge: Google Maps.



Sedlarica SI, stotinjak metara istočno od stare škole - iz satelita vidljivi ostaci rimske ceste. Raskrižje poljskih putova prema Č. Klisi, Otrovancu i Aršanju. Ovdje se na površini pronalazi mnogo antičkih nalaza. Izvor podloge: Google Maps.



Desno: trasa rimske ceste kod Turnašice/Vukosavljevice: željezni ključevi vjerojatno iz antičkog doba (3. - 5. st.). Dužina: 5,4 i 4,6 cm.

izvorima udaljen od *Ptuja*. Sve ove lokacije bogate su antičkim nalazima i odudaraju od svih pojedinačnih i slučajnih antičkih nalaza, kao na primjer novca na području trase rimske ceste ili neposredno kod nje. U *Novigradu Podravskom*, predjelu *Brežanec* je pronađeno, između ostaloga i kupalište, u *Kunovec Bregu* i sjajno sačuvana antička nekropola, a u *Ludbregu* gradsko, odnosno urbano naselje. U *Jalžabetu-Bartolovcu* pronađeni su i ostaci rimske vile, a u *Petrijancu* ogromna ostava novca, srebrnog posuđa i drugog. Sve su ovo jedinstveni nalazi na trasi navedene ceste i nesumnjivo dopunjuju usporedna mjerenja udaljenosti iz navedenih itinerara i *Peutingerove karte*.

Od položaja antičkih lokaliteta u *Orešcu* (*Seroti*) na oko 15 km dolazimo do prostora jugoistočno od *Sopja*, pa bi ovdje trebali tražiti rimski *Bolencij*, posebno stoga što je na položaju *Bataluše* pronađena bogata ostava luksuznog posuđa iz 2. - 3. st. Trasom ceste na oko 15 km od *Sopja* dolazimo do trokuta *Podravska Moslavina – Zvonimirovac – Čađavica*, te pretpostavljam da ovdje treba tražiti *mansijo Marinijana*. Ne možemo isključiti mogućnost ubiciranja *Marinijane* na prostor *Slatine*, koja je oko 8 km južno od poznate trase rimske ceste. Na to upućuje mnogo rimskih nalaza u *Slatini*, te se ne isključuje mogućnost postojanja naselja izvan trase, iako je ovo dosta daleko. Možda se ipak radi o nekom potpuno drugom naselju. Od prostora kod *Podravske Moslavine* na oko 14-15 km istočnije dolazimo do prostora istočno od *Viljeva*, a možda se ovdje može uzeti u obzir i jug *Donjeg Miholjca* (?), što je čak i vjerojatnije, pa bi ovdje trebali tražiti *Serenu*, uzimajući u obzir kontinuitet života na ovom prostoru. Još oko 15 km dalje smješteni su *Podravski Podgajci* i tu bi trebali locirati *Berebu*. Razlog je više nego dovoljan jer je ovdje pronađeno u više navrata raznih brončanih nalaza, pa čak i skulptura, te rimski kameni miljokaz, a antički ostaci pronalaze su svugdje uokolo naselja. Odatle na oko 13 km dolazimo točno do *Valpova* gdje je najvjerojatnije egzistirala *Jovalija*, a na još oko 13,5 km do prostora *Petrijevaca*, gdje je nesumnjivo bila *Mursela* ili *„mala"* *Mursa* (*„Mursa minor"*). U ova dva posljednja slučaja, kao i u slučajevima nekoliko naselja od strane *Ptuja* na rimskoj cesti nepotrebno je špekulirati jer je situacija oko ubikacije rimskih naselje iz ovdje prikazanih izvora dosta jasna, pa je potrebno definirati i odlučiti koje se mjesto na kojoj lokaciji

nalazilo. Jer, tako brojni arheološki nalazi, pronalaženi negdje i stoljećima, u mnogo slučajeva znanstveno dokazane pozicije nalaza, lokaliteta i drugog i koji odgovaraju pozicijama u odnosu na podatke iz pisanih izvora zavređuju biti u nekoj direktnoj odluci, a ovdje je naziv naselja na određenom mjestu. Nešto pomnije o ostalim mjestima na trasi rimske ceste *Petovion-Mursa* ovom se prilikom nećemo baviti, jer je potrebno detaljnije istraživanje, a ovom prigodom to i nije tema. Možda se u budućnosti pronađu kakvi konkretni spomenici sa natpisima nekih od navedenih naselja, pa će se ubiciranje pojedinog naselja, utvrde ili grada moći obaviti vrlo precizno.

Nakon što su *Rimljani* 8. godine pokorili starosjedilačka *panonsko-keltska* plemena i na prostoru današnje *Sjeverozapadne Hrvatske*, a prema tome i pitomačke *Podravine*, *Rimljani* odmah počinju, radi lakše uprave i opće kontrole uređivati novoosvojene teritorije. Od 10. godine *Dalmacija* i *Panonija* su zasebne provincije, a između 105. i 107. car *Trajan Panoniju* dijeli na dva dijela, *Gornju* i *Donju*. Takvo stanje ostalo je do oko 325. kada *Konstantin Veliki* dijeli svaku panonsku provinciju na još dva dijela, i ta podjela ostaje sve do podjele cijeloga carstva na *Istočno* i *Zapadno* 395. godine, i na kraju do raspada, koji je uslijedilo zbog unutarnje političke situacije, te sve žešćih i češćih pritisaka nomadskih plemena sa sjevera i istoka.

Na pitomačko područje početkom prvog stoljeća stanovništvo koje se zateklo nakon osvajanja moralo se prilagoditi novim navikama, običajima i od samih početaka počinje romanizacija ovog naroda, koja je kroz naredna oko četiri stoljeća u potpunosti nametnuta u svim porama života. Zlatni novac cara *Nerona* iz polovice prvog stoljeća pronađen u *Pitomači* dokaz su, da su ljudi na području *Pitomače* boravili i trgovali već i tada. Vlasnike ovih zlatnika sigurno je zadesila zla sreća kada im je ispao ovaj novac iz vrećice ili su novac odnijeli u grob iz nepoznatih razloga. Domaće stanovništvo, koje su zatekli *Rimljani* živjelo je u selima diljem ravničarskog prostora od *Drave* do obronaka *Bilogore* ili *Papuka*. *Rimljani* su ubrzo nakon dolaska organizirali i upravu na terenu, pa su tako postojali kotari (općine, župe) sa središnjim mjestom i kojima su pripadala manja sela. Prije dolaska *Rimljana* ovdje je narod živio na plemenski način, a sada su, ponajprije mlađi, morali odlaziti u legionare. Najčešće se više nisu niti vraćali kući. Kako se to dogodilo spomenutom *Ulpiju Kokceju*. Osim običnih naselja gotovo svih ovih stoljeća granično područje, tzv. *rimski limes* prolazio je dijelom rijekom *Dravom*, a njega su čuvali vojnici (legionari i pomoćne čete), koji su bili raspoređeni diljem i *Gornje Panonije*. I na pitomačkom prostoru postojali su manji ili veći vojni tabori, a poznato je da su se ovdje, u hrvatskom dijelu *panonskog limesa* kretali ili povremeno bili stacionirani dijelovi legija ili cijele legije i to *I. i II. Adiutrix*, *V. Macedonica*, *VII. Claudia pia fidelis*, *X. Gemina*, *XIV. Gemina* i *VI. Herculia*. Sa nesigurnošću se dodaju i još dvije: *IV. Flavia* i *XIII. Gemina*





Kardono i Lentola na Ptolemejevoj karti i u njegovim topografskim podacioma u djelu Cosmographia iz 2. stoljeća. Izdanje: 15. stoljeće. Lijevo i desno dolje: izdano u Ulmu 1492. godine.

(?).[47] *Mócsy*[48] pretpostavlja da je nakon *Prvog dačkog rata* (101. - 102. godine) i *XXX. Ulpia* ("Victrix") legija poslana u *Panoniju*. Njegova se pretpostavka može dokazati pronalaskom dva prstena na prostoru *Turnašice-Vukosavljevice* (jedan brončani, manji i jedan zlatni (?) sa crnim ahatom - nedaleko kojih su se nalazili razbacani novci 3. i 4. stoljeća, a najviše *Konstancija II.)* u kojima je ugraviran stilizirani bog *Neptun*, koji je bio glavni zaštitnik i simbol ove poznate legije. Poznato je da je *Konstancije II.* 350. zaratio sa *Magnencijem* (350. - 353.), koji je bio uzurpirao dijelove carstva na *Zapadu* i ubio mu brata *Konstansa*, te da se velika i poznata bitka između njihovih vojski održala 28. rujna 351. godine kod današnjeg *Osijeka* (*Murse*), u kojoj je *Magnencije* izgubio, međutim, rat je trajao još dvije godine.[49] Ne znamo koje su legije bile u ovoj bitki, ali možemo reći da je svakako navedena *XXX. Ulpia Victrix* nešto radila tih godine u *Gornjoj Panoniji* najposlije u navedenom prostoru. To nesumnjivo dokazuju vrlo česti nalazi novca *Konstancija II.* na rimskoj cesti i oko nje od *Špišić Bukovice* do *Turnašice-Sedlarice-Otrovanca*, a primjerak je pronađen čak na pretpvijesnom (i srednjovjekovnom) lokalitetu *Lasci/Orešje* sjeverno od *Pitomače*. U svakom slučaju sredinom 4. stoljeća se ovdje nešto događalo.

U 5. stoljeću upadi barbarskih plemena u *Rimsko carstvo* bivali su toliko jaki, da je bilo pitanje dana kada će početi konačna osvajanja i rušenje carstva. Koliko su dugo ova naselja oko današnje *Pitomače* još postojala u obliku proteklih više od četiri stoljeća nije poznato. Mogao ih je srušiti i spaliti *Atila*, koji je harao u 5. stoljeću sve do današnje *Italije*. Spominje se u nekim izvorima da je to bilo 441. godine. U to vrijeme seobe naroda već su počele, a prostor nekadašnje *Gornje Panonije* biti će stoljećima gotovo pust jer je stanovništvo pred brojnim naletima nomada bježalo prema zapadu i jugu. Takvo stanje zadržalo se narednih nekoliko stoljeća sve dok nisu *Slaveni* prešli *Karpate* i uputili se i u ove prostore.[49a]

Dolje: najvjerojatnije gornji dio brončane rimske pisaljke (stilus) za pisanje po voštanim pločicama (četvrtasti dio kojime su se brisale greške), sa stiliziranim uzorkom kore drveta. Iz 3. - 4. stoljeća? Pronađeno na trasi rimske ceste između Turnašice i Vukosavljevice. U privatnoj zbirci autora.







Rimske kovanice koje prikazuju rimske vojnike - pronađene na trasi rimske ceste. Desno: avers i revers novca Konstancija II. (337. - 361.), sina Konstantina Velikog, koji je ratovao u Panoniji 351. godine[50] *- to je novac koji se često pronalazi na rimskoj cesti od Grabrovnice do Vukosavljevice. Foto: BMBB.*



Karta rimske Gornje i Donje Panonije i Ilirika Abrahama Orteliusa, Antwerpen 1590. godine.[51)]











Trasa rimske ceste Vukosavljevica-Turnašica-Sedlarica-Grabrovnica: dijelovi brončanih rimskih fibula (kopči koje su se koristile za ukras i u svrhu pričvršćivanja odjeće, tzv. ziherice), tzv. križaste fibule - od 3. stoljeća. Fibule se pronalaze na oranicama gdje prolazi trasa rimske ceste. Prve slične nalaze ljudi su zabilježili još 1970-ih godina. Lijevo: dijelovi oklopa rimskih vojnika, bronca (24x28 mm). A: Grabrovnica, 1987.

6. U srednjem vijeku - do 14. stoljeća

Srednji vijek je povijesno razdoblje, koje se računa otprilike od propasti *Rimskog carstva* pa sve do kraja 16. stoljeća. To je jedno od najmračnijih razdoblja u ljudskoj povijesti, isprepleteno brojnim ratovima, seobama velikih naroda, doba uglavnom velike bijede, siromaštva, epidemija, raznih izopačenih filozofija društava izazvanih religijama… U to vrijeme i na području *Pitomače* i okolice ljudi ne prestaju živjeti. Propašću *Rimskog carstva* propalo je mnogo naselja i u *Podravini*. Ovdje se nije dogodilo, kao npr. u *Dalmaciji*, da propašću toga velikoga *Carstva* ne propadne sasvim i kultura, koja je preživjela raspad *Carstva*. Pod pritiskom *Avara* iz prostora *Karpata Slaveni*, odnosno *Hrvati*, već u 6. stoljeću dolaze sve do *Jadranskoga mora*, gdje su zatekli ostatke raspadnutog *Rimskog carstva*, koje se 395. godine podijelilo na *Zapadno* i *Istočno* (*Bizant*).

Tragova kulture starih *Slavena*, odnosno *Hrvata* na području današnje *Podravine* iz vremena od 6. do 11. stoljeća ima sačuvano relativno malo. Rabili su uglavnom porozne i ne dugotrajne materijale u svojem svakidašnjem životu, pa je to jedan od dokaza njihovog primitivnog načina života. Stari *Hrvati* toga doba, a i kasnije, živjeli su u rodovima, koji su bili povezani u plemena, a svako pleme je stvaralo zasebna naselja. Dokaza da su stari *Slaveni* doselili u tom razdoblju i na pitomačko područje nalazimo tek za razdoblje 10. - 11. stoljeća. Tako nalazimo ostatke tzv. *bjelobrdske kulture* (kada se stari *Hrvati* još nisu pokrstili ili su se počeli pokrštavati) na nekoliko lokacija na pitomačkom području, a to su uglavnom nekropole (groblja) ili pojedinačni nalazi keramike. Nalaza iz ranog srednjeg vijeka, odnosno *bjelobrdske kulture* imamo u *Starome Gracu*, na *Črlenoj Klisi* (između *Pitomače* i *Turnašice*), te u *Grabrovnici*. Uglavnom su na tim mjestima pronađeni, osim kostura, ostaci keramičkih posuda, nalazi novca iz kasnijeg vremena, nakita (poznate S ukosnice) i dr. Na *Črlenoj Klisi*, npr. pokusnim iskapanjima 1989. godine pronađeno je, na dubini od oko 40-60 cm, nekoliko grobova *na redove* iz razdoblja od 10/11. do 13. st., ali i iz kasnijeg doba. Na tome se mjestu desetljećima pronalaze bjelobrdski grobovi sa mnoštvom S ukosnica, jednostavnim prstenima i ukrasima, koje lokalno stanovništvo kada ih pronađe čuva kao uspomenu. U samom mjestu *Pitomača*, na već spomenutoj lokaciji u *Dravskoj ulici* nedaleko *Šodrane* masovno se pronalaze keramički ulomci srednjovjekovnog doba. Međutim, budući da do sada nisu podrobnije istraženi i da nije pronađena nekropola ili kakav konkretan dokaz iz vremena prije oko 12-14. st. ne možemo govoriti o *bjelobrdskoj nekropoli* na mjestu *Pitomače*, niti u njezinom centru, a niti na navedenom mjestu, koje se od centra nalazi oko pola kilometra istočno. Na *Kranjčevom bregu* južno od *Starog Graca* još 1950-ih godina pronađena je *bjelobrdska nekropola*, što je u svakom slučaju još jedan dokaz dolaska starih *Hrvata* na ove prostore do 11. stoljeća. Dakle, možemo ustvrditi da na područje općine *Pitomača* stari *Hrvati* doseljavaju otprilike nakon 900. godine, odnosno u 10. stoljeću i to na nekoliko lokacija. Da li su zatekli kakvo stanovništvo iz prethodnih razdoblja - možemo samo nagađati. Ali vjerojatno ne. Već do 13. stoljeća na ovom je prostoru bilo formirano nekoliko naselja, a od početka 14. stoljeća već se spominju i župe koje su u svojem sastavu imale mala sela ili pak kmetska selišta. No, sve su to uglavnom bila mala naselja iako je poneko imalo svoju župnu, a tada i zidanu crkvu.

Nakon pripajanja *Hrvatske Mađarskoj* od početka 12. stoljeća, već za nedugo uslijedilo je prvo veliko i katastrofalno razaranje i ovoga dijela *Hrvatske*. Naime, 1224. godine ujedinio je, u povijesti poznati mongolski poglavar *Temudžin* (tzv. *"Đingis-kan"*), razna plemena istočnih zemalja i krenuo u osvajanje *Azije* i *Europe*. Ali za samo tri godine umire, a pohod preuzima njegov sin *Ugadaj* (*Ogutaj*). Tako dijelovi te vojske pod vodstvom *Batu-kana* 1242. godine uspijevaju doći sve do gotovo srca *Europe*, u *Hrvatskoj Zagreba*. Ta je vojska iza sebe ostavljala doslovno prah i pepeo. Sva je sreća što je iste godine umro i *Ugadaj*, te se ova silna vojska povukla prema istoku - u strahu što će biti sa njihovom matičnom državom.

Da se ovakvo iznenađenje više ne bi ponovilo i da puk ne bih imao gdje se sakriti prilikom ovakvog ili sličnih upada tuđih vojski, već iste 1242. godine



Mala Črešnjevica - detalj južnog zida broda nekadašnje, srednjovjekovne župne crkve svetog Martina u Čresnu koje osnove potječu iz 14., a možda i 13. stoljeća. Nakon rekonstrukcije gotičkih prozora iz 2001. godine. Foto: 2015.

kralj *Bela IV.* zapovjedio je, uz njegovu subvenciju i davanje olakšica plemstvu i vlasnicima posjeda, izgradnju manjih utvrda/skloništa, tzv. gradina, između ostalih lokacija i po cijeloj sjevernoj strani *Bilogore*, *Kalnika* itd. Tako je u nekoliko godina napravljeno mnoštvo takvih utvrda, a na području pitomačke općine poznate su nam na tri mjesta. I to na tzv. *Babičanki* južno od *Male* i *Velike Črešnjevice*, u centru *Sedlarice* i u centru *Velike Črešnjevice*, a moguće je njihovo postojanje i sjeveroistočno od centra *Starog Graca*, te na brijegu oko crkve u *Maloj Črešnjevici*, te oko crkve u *Turnašici*. No, za ove potonje postoji malo elemenata, koji bi potvrdili njihovo postojanje.

Najveća gradina se nalazi u *Sedlarici* i ta je i najbolje očuvana. Ima dva opkopa u dvije razine, a smještena je na zapadnoj strani glavne ulice, na najvišoj koti od koje pogled tuče prema nizini, a preko puta brijega na kojem se danas nalazi groblje i lokalna kapela. Na samom platou pronađeno je mnoštvo ulomaka keramike, oružja i oruđa, ostataka građevnog materijala 13. - 16. st., a nekada je postojao i ulaz u podzemnu prostoriju i to sa južne strane. Narod ovu gradinu zove *Šanac* (na karti iz 1782. *Gradina*), dok *Z. Lovrenčević* na ovu lokaciju ubicira srednjovjekovno naselje *Farkaševec* (*"Farkasfeulde"*).[52)] Nedaleko od nje, na *Babičanki* južno od *Velike Črešnjevice* nalaze se u narodu zvani *Turski grobovi* ili gradina *Trešnja* (dijalekt) - *Črešnja*, što je u stvari gradina iz navedenog doba. Ima jedan opkop, a sačuvan je djelomično i ulaz u unutrašnju prostoriju. Na platou je pronađeno mnoštvo keramičkih predmeta, kao i mnoštvo ulomaka keramike, kao npr. cijeli pećnjaci s oznakama majstora na zadnu (križ ili osmokraka zvijezda), dijelovi zdjela i raznih drugih posuda. Svugdje okolo se pronalaze ostaci građevnog materijala, kovanih čavala, dijelova konjičke opreme, oružja i oruđa. U svakom slučaju vidljivo je da se ovdje život odvijao dugotrajno i aktivno. Konjske potkove koje su pronađene i koje se svrstavaju u radni tip, odnosno nosili su ih konji koji su radili na polju, pokazuju da se u određenim trenucima ovdje živjelo dosta dugo.[53)]

Oko 500 metara južno od centra *Velike Črešnjevice* nalazi se još jedna gradina toga tipa, a koja je javnosti otkrivena tek 2014. godine. Naime, lokacija je, osim što je dosta ne pristupačna, i u privatnom vlasništvu dugi niz godina, pa nitko nije obraćao pažnju o čemu se ovdje zapravo radi. Gradina ima jedan opkop, a na cijelom njezinom prostoru, površinski, pronalaze ljudi mnogo ulomaka keramičkih posuda, građevnog materijala, kovanih čavala i klinova, oružja i oruđa, novca itd. Ova utvrda/gradina nema nikakav lokalni naziv, a nesumnjivo joj osnove potječu iz navedenog razdoblja, nakon provale *Mongola*. Sve ove tri gradine nalaze se na rubnim područjima *Bilogore* i nedaleko srednjovjekovnih naselja *Čresno* i *Bartolovec*, koja su imala i svoju župu i posjedi, i kojima su ove gradine najvjerojatnije bile u sastavu. Ove, a i brojne druge gradine ili utvrde u okolici (*Bačkovica*, *Kozarevac*, *Špišić Bukovica* itd.) bile su izgrađene u navedeno vrijeme. Međutim, ovakve velike provale neke druge, velike vojske, kao što je to bila mongolska, neće biti još gotovo dva i pol stoljeća, do provale *Turaka*, koji se ovdje povremeno bilježe već početkom 16. st., pa i nešto ranije. Ove gradine imale su svoju funkciju u srednjem vijeku, odnosno poslužile su za sakrivanje naroda u vrijeme raznih razmirica plemstva od 13. do 16. stoljeća.[54)]

7. O ranosrednjovjekovnom groblju Črlena Klisa kod Pitomače

Tijekom srpnja 1989. godine *Institut za arheologiju*, u suradnji s *Gradskim muzejom Virovitice* i tadašnjom *Zavičajnom muzejskom zbirkom Pitomače*, obavio je pokusna arheološka iskopavanja na već spomenutom položaju *Črlena Klisa* (mještani *Otrovanca*, pa i *Pitomače* izgovaraju ovaj toponim dosta često i kao *Črljena Klisa*). Na sjeverozapadnom i jugoistočnom rubu zaravni otvorene su dvije pokusne arheološke sonde (A i B). U sondama su bili otkriveni dijelovi dvoslojnog srednjovjekovnog groblja/nekropole. Naime, otkriven je stariji stratum groblja s kosturnim pokopavanjem





Podravina oko Pitomače na srednjovjekovnim kartama G. de Jode iz 1593. i J. Sambucusa - A. Orteliusa iz 1572. godine. Izvor: Granice Hrvatske na zemljovidima od XII. do XX. stoljeća, Katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1992/1993.

pokojnika na dubinama od 0,47 do 0,90 m. Grobne cjeline bile su orijentirane u smjeru istok-zapad, tj. s glavama pokojnika na zapadu. U bjelobrdskom sloju grobova (10.-12. stoljeće) otkrivene su u ponekim grobnim cjelinama, pojedinačne nakitne tvorevine. Riječ je o jednostavnom prstenu i karičici sa S-petljom. Iznad horizonta bjelobrdskih grobova otkriveni su recentniji, također srednjovjekovni, grobovi bez ikakvih grobnih priloga. Dvoslojna situacija upućuje na mogućnost postojanja ranijega sakralnog objekta, oko kojega je u kontinuitetu obavljeno pokopavanje u crkvenom groblju.[55)] Popis župa iz 1501. godine navodi srednjovjekovno selo *Kopačevec* (sa župom *svetog Valentina*), koje je uništeno tijekom osmanske opasnosti. Još u vrijeme turske okupacije *Slavonije*, sredinom 17. stoljeća, narod je ovo mjesto prozvao *crvena crkva*, kako bi ostala trajna uspomena na mjesto gdje je bila od opeke (crvene cigle) građena crkva. Otuda i ovaj dragocjeni toponim *Črlena Klisa* (kako je već spomenuto: crkva = lat. *ecclesia*, tur. *kilise*), koji je do naših dana očuvao uspomenu na crkvu.[56)] Isto mjesto susjedni Otrovančani nazivaju *Sveta Jelena*, i to stoga što su, nakon osnivanja mjesta, na *Črlenoj Klisi* nedalekog današnjeg mjesta *Otrovanca* prvih godina 18. st. ovdje zatekli i obnovili zidanu gotičku crkvu, koju su nazvali *sveta Jelena* (*Jelena Križarica*), a kasnije isto ime dali kapeli koju su izgradili u svojem naselju. Da je bilo tako svjedoči iskaz *Andrije Vinkovića* iz 1658. godine, koji je spomenuo da se na *Črlenoj Klisi* nalazi stara zidana crkva, ali nije znao kojega je bila imena, jer u tom kraju nitko nije živio već desetljećima. Kaže i to da se ispod *Črlene Klise*, pod brdima (*"infra Cherlenam Kliszam sub montibus"*)[57)] nalazi crkva *sv. Bartolomeja* (župna crkva u *Gornjoj Bukovici* ili *Gornjoj Bakvi*, odnosno *Bartolovcu* ili *Zentbertalu*, odnosno 1479. *Bakwa Zenthberthalam*)[58)] Radi se o današnjoj crkvi u *Turnašici*, koja je barokizirana i proširena 1782. godine. Valja se nadati kako će buduća arheološka istraživanja u okolici *Pitomače*, svakako dati odgovor koji je bio točan položaj crkve *sv. Valentina* u nekadašnjem *Kopačevcu*, kao i opseg pripadajućega groblja, odnosno rasvijetliti kontinuitet bjelobrdske kulture u ovom dijelu dravsko-dunavsko-savskog međuriječja.

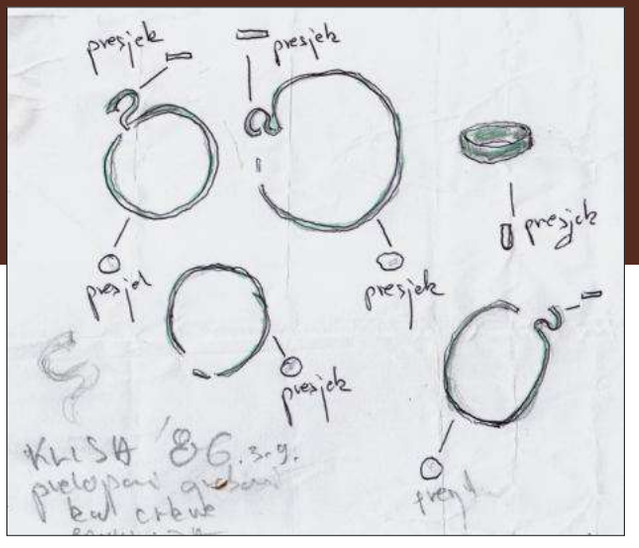

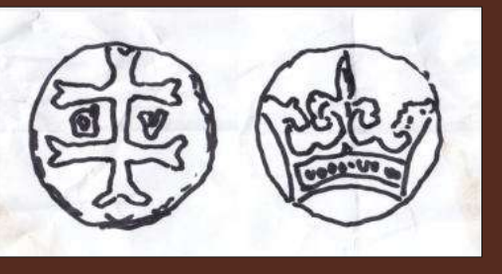



Črlena Klisa - nekropola: novac kralja Žigmunda (1430-1437.), srebrni kvartir, promjer: 12-13 mm, 0,55 gr. Pronađen 1988. godine. Lijevo: nekoliko bjelobrdskih karičica (sa S završetkom) pronađenih 1986. godine. Desno: srednjovjekovna strelica pronađena 1980ih godina na lokaciji Selišće na Č. Klisi - na kojoj se nalazilo naselje, oko 50 metara južno od groblja i crkve. Crteži: BMBB 1986. i 1988. Foto strelice: 1984.

Osim navedenih nalaza prilikom službenog pokusnog iskapanja tijekom 1989. godine, na ovome mjestu je tijekom povijesti pronađeno dosta raznih srednjovjekovnih nalaza (uglavnom prilikom kopanja pijeska za gradnju), pa tako i dijelova ili cijelih ukosnica (ili karičica) i sa S završetkom (evidentirano ih je desetak), još jedan jednostavan prsten, mnogo ulomaka keramike, novac kralja *Žigmunda* (*Sigismund*) i mnogo ostataka cigle i žbuke.[59)]

8. Crtice iz povijesti srednjovjekovnih naselja i župa na području današnje pitomačke općine

Sve do konačne turske okupacije ovog dijela *Hrvatske* 1552. godine, koje je završilo paljenjem utvrde *Gorbonok* ili *Grabovnik* i zauzimanjem Virovitice prostor današnje općine *Pitomača* obitavalo je stanovništvo na više lokacija. Područje je pripadalo, dio istočnog dijela povećem vlastelinstvu kojemu je sjedište bilo u *Donjoj Bakvi* (*Špišić Bukovici*), zapadni i SZ dio gorbonočkom vlastelinstvu kojega je sjedište nesumnjivo bilo u *Kloštru Podravskom*, a zasebna nešto veća imanja bila su sa sjedištem u *Bartolovcu* (*Turnašica*), *Gerecu* (*Stari Gradac*), *Kopačevcu* (*Črlena Klisa*) i *Čresnu* (*Mala Črešnjevica*). Sudeći prema popisima župa i crkava iz 1334. i 1501. godine i raznoj drugoj arhivskoj građi, na ovom prostoru su u srednjem vijeku postojale četiri župe, te više kmetskih naselja i mnogo njihovih selišta od kojih za neka znamo lokacije gdje su se nalazila, a za mnoga ne. Bile su to župe *Blažene Djevice Marije* u *Gracu - Starom Gracu* (*Gerecz*), *svetog Bartolomeja* ili *Bartola* u *Zentbertalu* ili *Bartolovcu - Turnašici* (*ZenthBertal*, *Berthalamowcz, Chapathaka* - u stvari *Gornja, Felse* ili *Superiore Bakva* ili *Bukovica*), *svetog Valentina* u *Kopačevcu - Črlena Klisa* južno od *Pitomače* (*Kopachowcz*), te *svetog Martina* u *Čresnu – Maloj Črešnjevici* (*Chresno*, *Chresnyo*). Na području svake župe nalazila su se manja sela i selišta u kojima su živjeli kmetovi. Iz raznih dokumenata od 13. do 16. stoljeća vidljivo je da se na današnjem pitomačkom prostoru *Podravine* i u neposrednoj blizini spominje niz manjih i većih naselja. Tako doznajemo za naselja i posjede: *Bušina, Štefanec, Papročinec, Vrbindol, Varalja, Zeljanec, Pitomci, Poričje, Gorica, Mitinci, Srednja, Medvednik, Dragovanić, Orešje, Konec, Zentadrian, Prepuštovec, Vrljanovdol, Manri, Boričevica, Kopačevec, Zentbertal* ili *Bartolovec, Čresno, Kresnjak, Gradec* ili *Gerec, Lozanci* ili *Lozan, Podgorje, Nart* neka su od njih. Vlastelinstva koja su se prostirala i na ovo područje, bila su u graničnom prostoru *Virovitičke i Križevačke županije*, a kasnije ovdje prolazi granica sa *Turskim carstvom*, koja je dugoročno dogovorena mirom na *Žitvi* 1606. Od sredine 16. st. ovo postaje vrlo nesiguran kraj, pa posjedi postepeno prestaju postojati. Narod bježi u šume, ali se povremeno i ponekad ipak vraća u svoja stara naselja. U tako nastaloj situaciji veleposjednici ostaju bez prihoda, pa su posjedi gotovo sasvim zapušteni. Iz isprave od 1564. kojom kralj *Ferdinand*, te godine kada je i sam umro, potvrđuje pravo vlasništva, odnosno darovnicu pokojnoga (dvojnoga) *kralja Ivana Zapolje* za neka imanja i posjede i u *Virovitičkoj županiji* i to u korist obitelji *Tahi* (vranskom prioru *Ivanu* i sinovima *Đuri* i *Franji*), među kojima su i *Pitomci*, *Bartolovec*, *Buš(et)ina* i drugi, vidljivo je da tada ipak još uvijek postoji interes za ove posjede, dakle donekle su donosila zaradu. Iz kasnijeg vremena više nemamo takvih dokumenata, ali da je dio naroda uvijek bio negdje u blizini svojih starih naselja dokaz je pronađeni novac *Ferdinanda II.* iz 1622. na gradini *Babičanki*, te spomen *Črešnjevice* na jednoj karti iz 1639. godine.

Osim naselja na ovom prostoru, kako smo već spomenuli, postojalo je nekoliko gradina/utvrda, koje se nalaze na obroncima *Bilogore*, a služile su u svrhu sakrivanja i obrane u slučaju nekog rata ili opasnosti. To su bile one utvrde kojih je izgradnja počela sredinom 13. st., odmah nakon provale *Tatara* i *Mongola* 1242. godine, a po naredbi i uz pomoć kralja *Bele IV.*

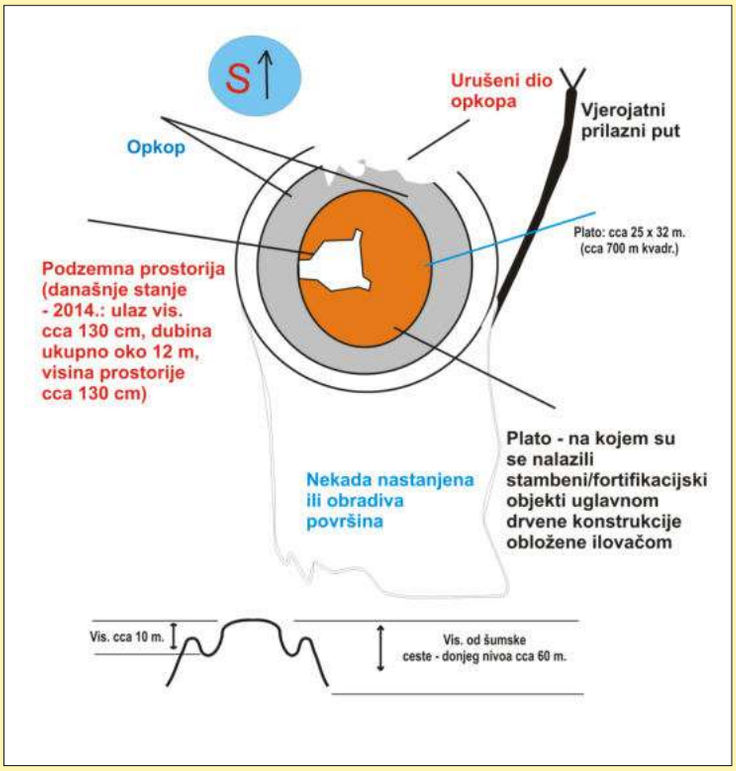





Presjek od sjeverne strane (2014.)
Črešnja - Babičanka



Gradina Črešnja na Babičanki jedna je od najstarije poznatih u ovome kraju. Usprkos tome ona je i najbogatija raznim arheološkim nalazima, isključivo površinskim, budući da ih prekriva samo lišće i tanki sloj humusa, koji nestaju nakon kiša i vjetra. Sve fotografije: BMBB, 2014.[60)]



Srednjovjekovna željezna sjekira pronađena na gradini Črešnja na Babičanki južno od Velike Črešnjevice (14. - 16. st.). Foto: BMBB, 2014.





Novac Alberta II. pronađen na Babičanki (1437. - 1439.) - gore. Desno: novac Ferdinanda II. iz 1622. godine. U zbirci autora.





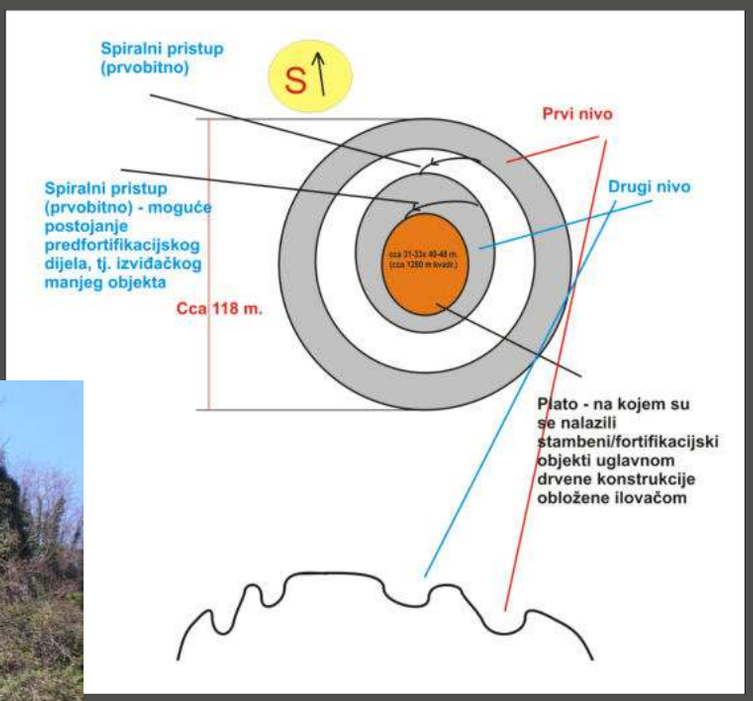

Presjek od istočne strane (2014.) - *Sedlarica (Šanac - Gradina)*

Gradina Šanac, koju se na karti iz 1782. naziva jednostavno Gradina, najveća je od tri sačuvane na području pitomačke općine. Njezino postojanje bilo je važno stoljećima, jer se narod ovdje sakrivao pred raznim vojskama. U 2. svjetskom ratu služila je kao osmatračnica i sklonište partizanske vojske. Izvor karte: Google Maps, 2014.[61)]







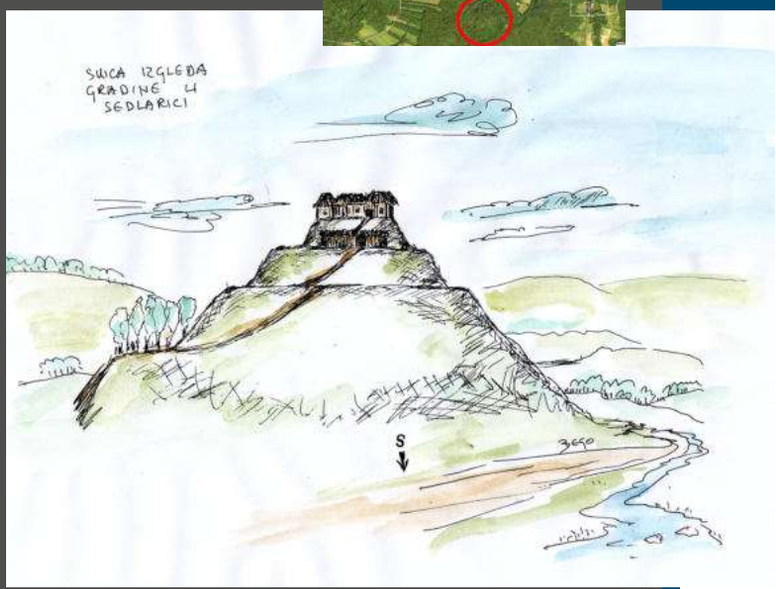



Na ovoj gradini ljudi su stoljećima pronalazili brojne arheološke nalaze. Od keramike, čavala, oruđa i oružja, kao što je i ova helebarda (15. - 16. st.) koju je pronašao Franjo Kralj iz Sedlarice 1970-ih godina. Sve fotografije: BMBB.



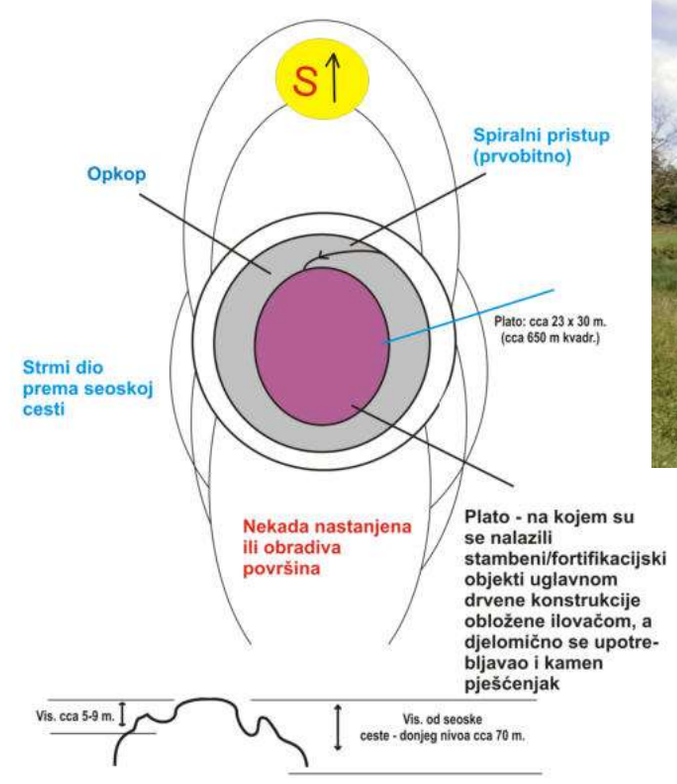

Presjek od sjeverne strane (2014.) *Velika Črešnjevica* - selo (jug)



Novootkrivena gradina u Velikoj Črešnjevici obrasla je starom šumom bagrema i lipe. Teško je pristupačna. Razlog što je bila mnogo stoljeća sakrivena, možemo tražiti u tome što je bila u privatnom vlasništvu i što je na vrlo nepristupačnom terenu. Osim toga vlasnici zemljišta, odnosno bagremove šume, sve do 2014. godine, jednostavno su smatrali da se radi o prirodnim devijacijama zemljišta. Jedino su znali, prema pričanju starijih mještana, da su na ovom mjestu dosta često svoje punktove imali partizani, u vrijeme Drugog svjetskog rata. Foto: BMBB, 2014.[62)]



Novac pronađen na gradini u Velikoj Črešnjevici kralja Ludovika II. (1516. - 1526.) iz 1526. - dolje, i Maximiliana I. (1486. - 1519.) - gore. Foto: BMBB, 2014. U zbirci autora.





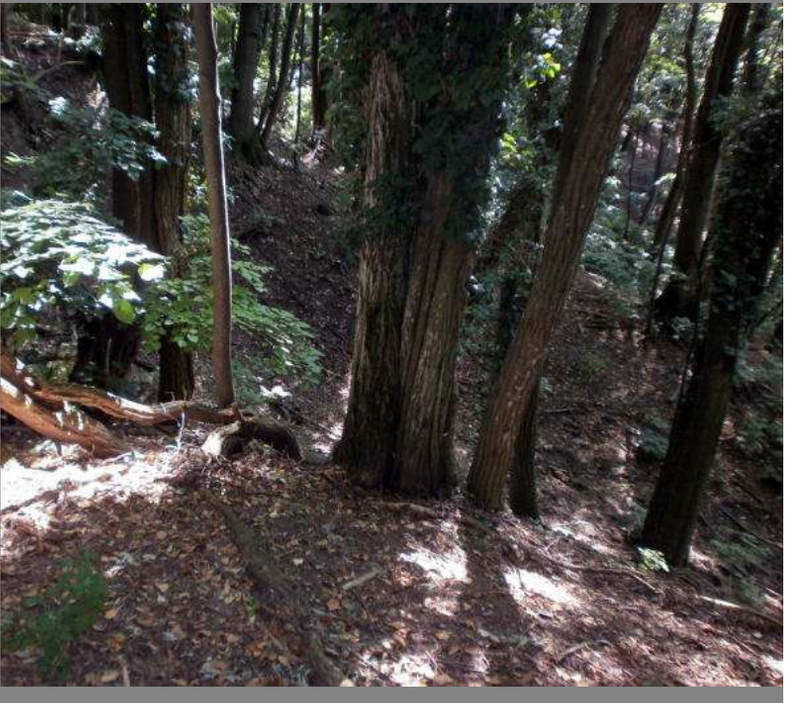

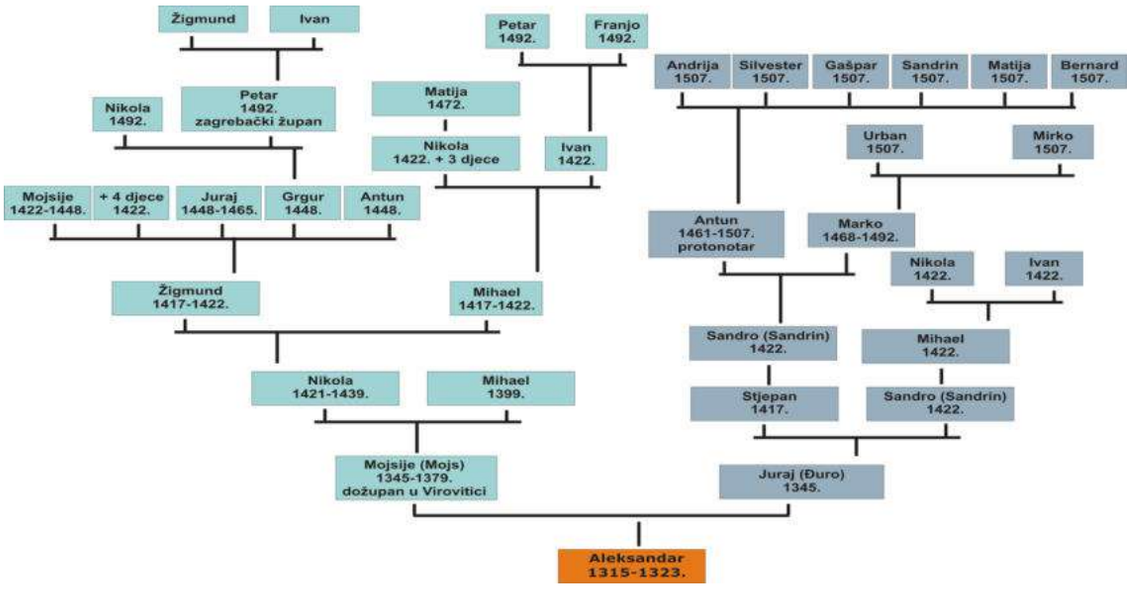



Rodoslovlje poznate srednjovjekovne obitelji Gerec (14. - 16. st.), koja ima svoje korijene iz današnjeg Starog Graca - u srednjem vijeku Gereci/Gradec. Desno: plemićki grbovi te obitelji.[63)]

Gradec* ili *Gerec* (*"Gerecz", "Gradecz"*) – *Stari Gradac

Gradec ili *Gerec*, koji se počinje spominjati u izvorima od 13. stoljeća, a postoji još od 11. st., što su dokazali arheološki nalazi na *Kranjčevom bregu*, kako smo kazali, prethodnik je mjesta *Stari Gradac*. U trag ovog naselja dolazimo od kraja 13. stoljeća. Naime, imanje *Gerec* u to vrijeme bilo je u vlasništvu visokog dostojanstvenika i člana elite kralja *Andrije Mojsija* (1272. bio čak i ban Slavonije, a i varaždinski župan), a kasnije i sina koji se zvao isto kao i otac, ali nakon smrti nije ostavio nasljednika.[64)] Tada to imanje, kao i razna druga i u *Križevačkoj županiji* (na primjer *Chresno – Čresno*) dolaze u vlasništvo brata *Aleksandra*. On se u izvorima naziva *de Gerecz* (iz *Graca-Gradeca-Gereca*), a isto tako i njegovi nasljednici naredna dva stoljeća. U stvari toj je lozi kasnije ovo ime (toponim) ostalo kao prezime. Navedeni *Aleksandar* 1323. bio je u službi bana *Nikole Gutkeleda* i borio se u *Hrvatskoj*. O narednim generacija *Aleksandrove* loze (*de Gereczy*) danas znamo relativno dosta, a u vlasništvu te obitelji imanje i naselje *Gradec* ostalo je sve do kraja 15. st. i prvih godina 16. stoljeća. Cijelo ovo razdoblje obitelj *Gereci* bila je vrlo utjecajna, kako u *Hrvatskoj* tako i u *Mađarskoj*, a često i na velikim funkcijama, dok su i na lokalnoj razini predstavljali elitu. 1530. *Ivan Gereci* bio je povjerenik *kralja Ivana Zapolje*, a 1570-ih godina *Antun Gereci* je kapetan karlovačke tvrđe. I tijekom 17. i 18. stoljeća *Gereczy* su bili plemići koji su imali posjede širom *Hrvatske* i bili su infiltrirani u visoko društvo toga doba. Npr. majka poznatog *Aleksandra Patačića* (1697. - 1747.) bila je *Tereza Gereczy*. Obitelj *Gereczy* nekada je bila poznata plemićka i velikaška hrvatsko-mađarska obitelj. Na primjer: *Mojsije Gereczy* (1345. - 1379.) - virovitički dožupan, *Nikola* (1422.) - vodio rat protiv *Husita*, *Ivan* (1422.) – veleposjednik, *Antun* (1461.) - pravnik u službi *kralja Matijaša*, *Đuro* (1465.) - visoki kraljevski sudac, *Petar* (1492.) - zagrebački župan, *Gašpar* (1524.) - arhiđakon, *Bartol* (1566.) - kapetan *Kaniže*, *Stjepan* (1619.) - banski procjenitelj.[65)]

Gradec je 1334. imao kapelu *Blažene Djevice Marije*, a župa je osnovana kasnije. Vjerojatno u 15. stoljeću, a do tada je bio vjerojatno filijala župe u *Bartolovcu*. Kao župa spominje se prilikom pobune seljaka protiv *Pavlina* u *Donjoj Bukovici* 1479.[66)] Ostaci crkve iz ovoga vremena bili su u funkciji sve do 1905. godine. Na jednoj karti iz 1780-ih godina *Virovitičke županije* pozicija ove crkve ucrtana je na mjestu, nedalekom današnjeg mjesnog groblja, tj. iza današnjeg vatrogasnog doma. Crkva se



Smještaj tri najbolje sačuvane gradine na području općine *Pitomača* kojih osnova potječe iz 13. stoljeća. Podloga izvor: Google 1/2015.

lijepo vidi i na katastarskim kartama 19. st. Bila je dosta daleko od *Kranjčevog brega*. Stoga možemo kazati da je na *Kranjčevom bregu* bilo u srednjem vijeku samo groblje/nekropola, od kojega danas nije ostalo ništa. U to vrijeme, krajem 18. stoljeća mještani *Starog Graca* rimokatoličke vjere, prema raspoloživim podacima, jednostavno su bili u manjini u odnosu na pravoslavno (*Vlaško*) stanovništvo, i bilo je pravo čudo samo održati na životu filijalu, a kamoli poduzimati nekakve veće akcije u vezi obnove te kapele, odnosno participacije *Staroga Graca* u financijskoj konstrukciji turnašičke župe. Novi doseljenici nakon oslobođenja *Slavonije* od *Turaka*, zatekli su ostatke gotičke zidane župne crkve. 1733. godine kanonik vizitator za tu staru crkvu kaže da je na otvorenom polju (gdje je nekada bilo i naselje), nije obijeljena i ima sakristiju na sjevernoj strani, a ispred/iznad ulaza drveni zvonik sa manjim zvonom. Ta lokacija nalazi se oko 200 metara jugozapadno od današnje župne crkve *svetog Petra* u *Starom Gracu*.

Koje je veličine taj posjed tada bio ne znamo točno, međutim, sigurno nije bio mali što možemo zaključiti iz činjenice da je uopće bio vrijedan spomena. Podaci koji se spominju prilikom poreznih popisa od 1495. na dalje, ne mogu nam dati potpuno jasnu sliku o tome. Također se prema do sada poznatim izvorima ne mogu odrediti točne granice posjeda. Godine 1501. u *Gerecu* ili *Gradecu* je župnik *Matija*, a živi i jedan prebendar imena *Gregur*. 1495. godine na posjedu je popisano točno 100 kmetskih selišta. 1507. čak 256 selišta. Tada župnik ima dva selišta, kao i 1513. kada ih je ukupno 148. 1517. u *Gradecu*/*Gerecu* je 141 selište.

Čresno* (*"Chresno", "Chresnyewo"*) – *Mala Črešnjevica

U više navrata dokazano je da se ovo naselje, posjed i crkva, a možda i utvrda nalazilo na navedenom mjestu, tj. oko današnjeg centra *Male Črešnjevice*. Konfiguracija cijelog brijega gdje se crkva danas nalazi govori da je na ravnom platou oko crkve (oko 100 x 130 m), sa kojega puca pogled prema sjeveru, možda u srednjem vijeku postojala kakva utvrda iako ju povijesni izvori ne bilježe.

Čresno kao posjed i naselje se pojavljuje u pisanim izvorima od 13. stoljeća, slično poput spomenutog *Gereca*. Naime, i posjed/zemlju *Črešnjevicu* ("Cheresneu") 1231., odnosno pola posjeda *kralj Andrija* dao je za nagradu grofu *Tomi Makarejevom* za zasluge u ratu protiv kralja *Mirka* (*Emerika*). Druga polovica bila je u vlasništvu nekog *Nikole*. 1251. godine se spominje i rijeka, odnosno danas potok (nekada je možda bio veći?) *Črešnjevica* (*Cheresneuicha*), i to je vjerojatno *potok Črešnjevica*, koji se tako zvao još i u 18. st., a zove se i danas – prolazi centrom *Velike Črešnjevice*, a izvire u *Bilogori* oko 7 km južno od *Velike Črešnjevice*. Tada južno ili odnosno jugoistočno granica sa posjedom *Česmica* (*Chezmicha* – 1251.), koja se nalazila prema današnjem *Bjelovaru*, poznatoj po mjestu rođenja humanista, pjesnika i diplomate *Janusa Pannoniusa – Ivana Česmičkog* (1434. - 1472.). Potok se spominju samo u kontekstu oznake međe posjeda. Kod sjevernih granica posjeda *Česmica* na istočnoj strani od nekog *čreta* (močvare – *chret*) kod potoka *Crnca* (*Chernec*) dolazi se preko jednog mlina do dijela međe kod *Črešnjevice*, odakle se međa prostire do stabla *jagnjeda* („iagned" - *Populus nigra*) koja i inače rastu u močvarama i nastavlja se do stabala na samoj obali *potoka Črešnjevice*. U topografskom smislu ovaj podatak ne govori ništa drugo osim da *Česmica* graniči sa *Črešnjevicom*. Taj se posjed navodi i 1259. kao *terram Chresnieucz*, a oko posjedovanja posjeda *Cheresneuicha* nagađali su se 1266. neki *Stjepan i Đuro od roda Drživoja* sa zagrebačkim županom *Andrijom*, bratom čazmanskog arhiđakona *Petra*, koji tada dolazi u vlasništvo. 1286. župan *Andrija* prodao je posjed *Črešnjevicu* županu *Petru* i njegovom bratu *Ivanu* koji su bili iz današnjeg *Šandrovca* (*Mosyna*) za 40 maraka. Do kada je imanje bilo u njihovom vlasništvu ne znamo, ali ono dolazi u posjed spomenutog *Aleksandra*, sina spomenutog velikaša *Mojsija* (*Moys*) i na isti način prelazi u ruke *Aleksandra* kao i *Gradac* – 1333. potvrđeno mu je vlasništvo na posjed *Cheresneu*. *Mojsijevi* nasljednici kao vlasnici su još i 1358., koje se godine spominje velika (rimska) cesta kod *Čresna*. 1315. spominje se kao *Chresnevicza*.[67)] Tko je bio vlasnik imanja kasnijih godina, za sada nam nije poznato. Posjed *Čresno* 1507. godine ima 43 selišta, a narednih godina sve manje. 1513. godine 24, a 1517. 26. Prvi posjednici čestica na kojima su se nalazila ova selišta spominju se 1513.





Srednjovjekovna barokizirana crkva u Maloj Črešnjevici. Lijevo: 2014. i 1994. (desno). Foto: BMBB navedenih godina.

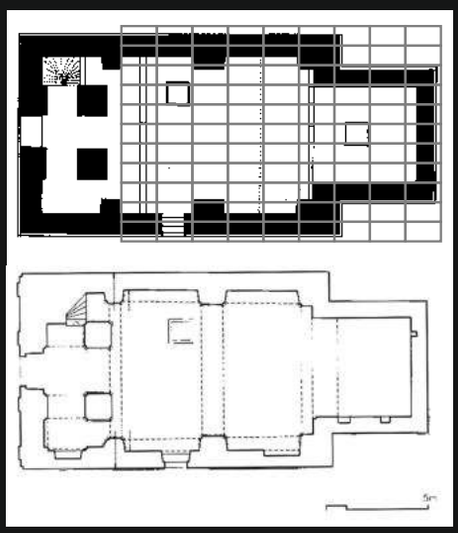

Tlocrti crkve 1986. (B. Begović) i 2003. (M. Stepinac). Mrežom odvojeni dio tlocrta označava dijelove koji su postojali još od 13. do 16. st.[68a)]



Idilični prizor kod nekadašnje srednjovjekovne župne crkve svetog Martina u Česnu u jesen 2014. godine. Foto: BMBB, 2014.

Istočni i južni prozor u vrijeme otvaranja (7/2001.), odnosno skidanja u 18. st. stavljene zidne zapune.



Šupljina prozora (horizontalni presjek). Tipični gotički šiljati oblik prozora.

Zaštitne intervencije na apsidi i brodu 2001. godine.



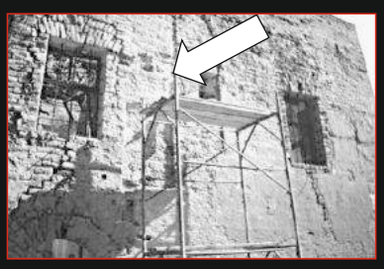





Petar "Fychur" (*Fič(o)ur*), te neki *Urban* i *Kuzma* bez prezimena. Navedeni *Fičur* (*Fychor*, *Fychwr*) imao je 3 selišta u *Čresnu* (1507., 1513., 1517.) i 10 u *Gerecu* (1495.).[68)] Turske vojske koje su ovdje djelovale od oko sredine 16. stoljeća pa naredno stoljeće nisu zaobilazile ni ovo mjesto. Narod se nastojao sklanjati u okolne šume, a jedan dio je pronalazio zaštitu i u nekoj od utvrda, koje se nalaze u okolici, kao gradina na *Babičanki*, u *Velikoj Črešnjevici*, gdje nesumnjivo ostaje neko vrijeme i živjeti. Župa i župna crkva *sv. Martina* u *Čresnu*, koja se spominje 1334. i 1501. navodi se i prilikom pobune seljaka u *Donjoj Bukovici* 1479. Posjed *Čresno*, kao *Cheresno* spominje se zajedno sa *Gradecom* i *Kopačevcom* 1448. (kao susjedna) prilikom davanja u zalog neke od njih, te nekih drugih posjeda - za nabavu oružja.[69)]

Kopačevec ("Kopachowcz", "Kopachoucz", "Chopachovcz") – Črlena Klisa

Popis od 1334. ne donosi naselje, odnosno ime župe ili crkve koje bi se moglo povezati sa *Kopačevcom* iz 1501., odnosno naseljem, koje bi se nalazilo na današnjoj *Črlenoj Klisi* između *Pitomače* i *Turnašice*. Nema dvojbe da je, osim onih u *Čresnu*, *Gerecu* i *Bartolovcu*, odnosno *Turnašici* bila jedina i zidana crkva koja je uvom kraju preživjela *Turke*. U stvari, čini se da su samo zidane crkve i preživjele, svaka na svoj način, a sve župne crkve, u stvari, su i bile zidane. 1733. kanonik *Komarnički arhiđakon Juraj Gabrijel Bistrički* prilikom vizitacije nove pitomačke župe navodi da je nekadašnja župna crkva na *Črlenoj Klisi* (*Cherlenam Klisam* – od crveni pijesak ili crvena cigla/opeka i klisa = crkva - lat. *ecclesia*, tur. *kilise*), sada kapela, obnovljena i koriste ju *Otrovančani* koji žive oko 2 km zapadno, i sada nosi ime *svete Helene* ili *svete Jelene Križarice*.[69a)] Navodi, što je svakako vrlo dragocjeni podatak, da je dimenzija: 6 orgija duga (10,7 m), 3 orgije široka (5,4 m), a visoka 2,5 orgije (3,8 m). U svakom slučaju mislim da je pretjerana procjena fra. *Paškal Cvekana* koji kaže da je u tu crkvu moglo stati 400 ljudi. Dodaje i to da nema oltara nego samo sliku *svete Jelene*, i nema tornja. Groblje tada postoji, ali su *Otrovančani* prekinuli pokapati svoje mrtve jer im je groblje predaleko. Pa su odlučili preseliti i groblje i crkvu u svoje selo - *Otrovanec*. Stoga možemo pretpostaviti da tada, 1334. nije niti postojalo kao župa, ali kao naselje i kmetski posjed sasvim sigurno da, jer to dokazuju arheološki nalazi pronađeni na *Črlenoj Klisi*. Na ovome mjestu, budući da je ostala nakon *Turaka* sačuvana nekadašnja župna crkva, koja se spominje 1501. godine, odnosno župnik *Petar* (*de Kopachewcz*). Ime ove župe i crkve se ne spominje u ovom popisu, ali se zato spominje desetak godina kasnije, točnije u dokumentu pisanom u *Križevcima* 1515.,[70)] odnosno zahtjevu *Ane*, udovice *Petra Horvata* iz *Kopačevca*, koja pred podžupanom i županijskim sucima traži da *Križevačka županija* provede istragu oko nasilnog ponašanja stanovitog *Davida*, sina *Andrije Thewka* (*Andreas Thoka de Kopachowcz* - 14. svibnja 1495., koji se ranije spominje u jednoj parnici te godine) iz *Kopačevca.*[71)] Ovdje se navodi, u podilazećem tonu, da je županija *Križevačka* osnivač i gospodar i *župne crkve svetog Valentina u Kopačevcu* (*ecclesia Sancti Valentini parochiali in dicta Kopachowcz*). Nemamo razloga sumnjati da se prilikom popisa od 1501. godine crkva zvala drugačije, tj. da je imala drugog patrona.[72)] Budući da se među svim okolnim župama koje se navode 1479.[73)] ne spominje i ona, možemo kazati da je osnovana između 1479. i 1501. godine

Kopačevačka obitelj *Thonka* bila je vrlo cijenjena i šire od lokalnog nivoa. To možemo vidjeti iz jednog dokumenta od 26. lipnja 1530. godine kojom prilikom kralj *Ivan Zapolja* iz *Budima* piše i daruje za zasluge jedan posjed (*Thybonych*) *Andriji Budoru iz Budrovca*, te daje nalog čazmanskom kaptolu da prilikom uvođenja navedenog *Andrije* u posjed ovog posjeda traži da bude prisutan *„...ili Ivan de Gerecz ili Blaž de Progowcz ili Franjo Thonka de Kopachowcz*".[74)] Prema trenutnim podacima najstariji pisani zapis mjesta *Kopačevca* nalazimo 20. lipnja 1416. godine i to u jednoj ispravi pisanoj prigodom saslušavanja *Ladislava* i *Andrije* (*filii* – sinova, djece) *Towka (Tonka) de Kopachewcz* u parnici *Petra iz Lužanca* protiv nekog *Tome* iz istoga mjesta. *Kopačevec*,



Dvije srednjovjekovne karičice pronađene na Črlenoj Klisi prilikom kopanja pijeska prije 1985. godine. Promjer 40 mm.

GODINA UBIRANJA POREZA	VRSTA I IZNOS POREZA	KOTAR PLEMIĆKOG SUCA (PROCESSUS JUDICIS NOBILIUM)	MJESTO	IME PRVOG UPISANOG POSJEDNIKA	PRVI POSJEDNIK: INSTITUCIJA, SLUŽBA	BROJ OPOREZIVIH SELIŠTA (PORTA, DIM)
1507	Dika	0	Zenth Berthalam	David		24
1507	Dika	0	Zenth Berthalam	Franciscus		17
1507	Dika	0	Zenth Berthalam		Župnik (plebanus)	3
1513	Dika-60 denara	Bartholomeum de Bwdauelge i Johannem de Oresya	Zenth Berthalam	David		32
1513	Dika-60 denara	Bartholomeum de Bwdauelge i Johannem de Oresya	Zenth Berthalam	Franciscus		18
1513	Dika-60 denara	Bartholomeum de Bwdauelge i Johannem de Oresya	Zenth Berthalam		Župnik (plebanus)	3
1517	Dika-50 denara	Stephanus Nagh de Lad, Johannes Litteratus de Oresya	Zenth Berthalam	Davidis		54
1517	Dika-50 denara	Stephanus Nagh de Lad, Johannes Litteratus de Oresya	Zenth Berthalam	Franciscus		7
1517	Dika-50 denara	Stephanus Nagh de Lad, Johannes Litteratus de Oresya	Zenth Berthalam		Župnik (plebanus)	2
1520	Dika-50 denara	Franciscus-notarius*	Zenth Berthalam	Davidus		48
1520	Dika-50 denara	Franciscus-notarius*	Zenth Berthalam		Župnik (plebanus)	2

GODINA UBIRANJA POREZA	VRSTA I IZNOS POREZA	KOTAR PLEMIĆKOG SUCA (PROCESSUS JUDICIS NOBILIUM)	MJESTO	IME PRVOG UPISANOG POSJEDNIKA	PREZIME PRVOG UPISANOG POSJEDNIKA NA ČESTICI	PRVI POSJEDNIK: INSTITUCIJA, SLUŽBA	BROJ OPOREZIVIH SELIŠTA (PORTA, DIM)	BROJ NAPUŠTENIH, SPALJENIH I UNIŠTENIH SELIŠTA (AKO SU UPISANI)
1495	Dika	Andreas Toca	Gerecz	Petrus			16	
1495	Dika	Andreas Toca	Gerecz	Mathias			3	
1495	Dika	Andreas Toca	Gerecz	Stephanus	Peres		9	
1495	Dika	Andreas Toca	Gerecz		Fychor		10	
1495	Dika	Andreas Toca	Gerecz	Marcus			32	
1495	Dika	Andreas Toca	Gerecz	Nicolaus			20	
1495	Dika	Andreas Toca	Kopachowcz	Andreas	Thoca	Judex nobilium	27	
1495	Dika	Andreas Toca	Kopachowcz			Capitulum Albense	22	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz	Gerecz	Petrus			20	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz	Gerecz	Nicolaus			10	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz	Chresno	Urbanus			15	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz	Gerecz			Župnik (plebanus)	1	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz	Gerecz	Anthonius		Magister	32	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz	Gerecz	Petrus		Litteratus	42	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Kopachowcz	Petrus	Horwath		8	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Chresno	Petrus	Fychwr		3	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Gerecz	Petrus			30	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Gerecz	Nicolaus			13	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Chresno	Urbanus			25	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Gerecz		Perees		2	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Gerecz			Župnik (plebanus)	2	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Gerecz	Antonius		Magister	42	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Gerecz	Petrus		Litteratus	62	
1507	Dika	Georgius de Chapolowcz-dio kotara	Kopachowcz	Andreas	Chonka		13	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Gerecz	Anthonius		Magister	45	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Gerecz	Petrus			62	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Gerecz	Nicolaus			11	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Gerecz	Franciscus			28	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Gerecz			Župnik (plebanus)	2	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Chresnyo	Petrus	Fychur		3	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Chresnyo	Urbanus			21	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Kopachowcz	Georgius	Saffarych		2	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Kopachowcz	Benedictus	Thowka		11	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zebenya	Kopachowcz	Petrus	Horvath		8	
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Gerecz	Anthonius		Magister	22	desolatus-per mortem 3
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Gerecz	Petrus	Gerecz, de		73	desolatus-per mortem 3
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Gerecz	Mathias			24	desolatus 1
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Gerecz	Franciscus			20	desolatus-per mortem 2
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Gerecz			Župnik (plebanus)	2	
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Chresno	Petrus	Fychwr		3	desolatus-per mortem 1
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Chresnyo	Urbanus			20	
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Chresnyo	Cosma		Vicejudex	3	
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Kopachowcz	Bernardus	Safarych		3	
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Kophachowcz	Benedictus	Thoka		15	desolatus-per mortem 3
1517	Dika-50 denara	Georgius de Chapalowcz	Kophachowcz	Petrus			7	desolatus-per mortem 1

Popisi sela radi evidencije poreza za naselja Gerecz (Gerec/Gradec - Stari Gradac), Chresno (Česno - Mala Črešnjevica), Kopachowcz (Kopačevec - Črlena Klisa) i Zenth Berthalam (Bartolovec, Gornja Bukovica - Turnašica) za godine 1495., 1507., 1513., 1517. i 1520. godine.[75]

odnosno *Petar Toka* od *„Kopacsovcs"*, možda otac *Ladislava* i *Andrije* spominje se 1427. kod sklapanja ugovora o međusobnom nasljeđivanju u *Križevačkoj županiji*.

Na zanimljivom se mjestu *Kopačevec* spominje 1481. godine, i to u *„Osudi plemića Križevačke i Virovitičke županije od 2. veljače 1481."*.[76] Naime, događaji koji su uslijedili do ove optužbe odnose se na pobunu protiv *kralja Matijaša* i u potpunosti imaju političke konotacije i veliki dio spisa ovog predmeta tijekom povijesti je zametnut ili uništen. Zanimljivo je spomenuti da se kao optuženi ovdje navodi *Đuro Šafarić* (*Georgium Safarycz de Kopasowcz*) iz *Kopačevca*, a kao prisežnik tog sudskog zasjedanja je *Mirko Tonka (Tuka?) iz Kopačevca*, iz već navedene lokalno i regionalno elitne kopačevačke obitelji (*Emericum Thoka de Kopachowcz*). *Kopačevec* je krajem 15. i početkom 16. stoljeća bio najmanje župno mjesto i sa najmanje selišta, u odnosu na okolna mjesta. Čak niti župnik u to vrijeme nije imao selišta, kako je to imao onaj u *Gerecu*. Godine 1495. u *Kopačevec* ima ukupno 49 selišta, a 1507. samo 21. Isto takvo je stanje bilo i 1513., također 21 selište. Četiri godine kasnije, 1517. u *Kopačevcu* je samo 4

Naredna stranica - lokacija Črlene Klise sa označenom napuštenom starom crkvom (do sredine 16. st. sveti Valentin). Ispod nje naznačena je stara, tada u funkciji i župna crkva u Turnašici, nekada svetog Bartola. Karta iz 1782. godine. Nedaleko od ostataka crkve na Č. Klisi nalazi se polje/predio Kopnica, kojega ime možemo povezati sa srednjovjekovnim Kopačevcem. Danas taj toponim više ne postoji. Dolje: Črlena Klisa (sv. Helena/Jelena) na karti 1865/69.





naselja više, tj. 25, no i taj podatak govori da su ljudi unatoč sve većoj turskoj opasnosti obnavljali i povećavali imanja. Navedenih godina vlasništvo kmetskih selišta *Kopačevca*, odnosno posjeda dijele *Bernard Šafarić*, *Đuro Šafarić*, *Benedikt* i *Andrija Thoka*, te *Petar Horvat* („*Thoka*", „*Thoca*", „*Chonka*", „*Thowka*", zatim „*Safarych*" i „*Horvath*" ili „*Horwath*"). Najviše selišta imala je obitelj *"Thowka"* (vjerojatno prezime *Tuka*?, možda *Tukač*?).[77)] Prilikom popisivanja imovine, odnosno selišta radi naplate poreza spomenutih godina (1495. - 1507.) bilježnik i povjerenik za distrikt gdje se nalazio *Gerec*, *Gorbonok* itd. bio je upravo spomenuti *Andrija Tuka/Tonka* iz *Kopačevca* (*Kopacsovc*). Spomenimo da je prilikom poznate pobune kmetova protiv pavlina u *Donjoj Bukovici* 1479. godine proces vodio plemićki sudac *Andrija Thoka* iz *Kopačevca*.[78)]

Naselje *Kopačevec* je sigurno napušteno u potpunosti do kraja 16. stoljeća, a u koliko navrata su ga *Turci* palili i rušili ne možemo znati, ali svakako još i ranije. Valja i ovom prigodom spomenuti da niti *Turcima* nije bilo u interesu potpuno spaliti naselja, jer u protivnom ne bi imali, u slijedećem naletu na ovaj prostor, nikakve koristi, odnosno ne bi imali što odnijeti. Domaći narod se u svakom slučaju bojao turske vojske jer su *Turci* odvodili ljude u zarobljeništvo, otimali djecu i žene, pa je stoga stanovništvo gledalo što bolje se sakriti i preživjeti. Kako se navodi u jednom opisu stanja oko *Đurđevca* iz 1548. godine, gdje je narod oko tvrđave doslovno živio u močvarama i kao u špiljama doslovno je preživljavao u strahu od naleta *Turaka*. Crkve *Turci* nisu u potpunosti rušili i iz razloga da privuku ljude, kako bi imali što opljačkati. Nalaz jedne turske keramičke lule 16. stoljeća sa apstraktnim ornamentima na mjestu (prostor *Selište*) gdje se nalazilo naselje na *Črlenoj Klisi* (oko 50-ak metara jugozapadno od mjesta gdje se nalazila crkva *svetog Valentina* i groblje, na kojem su nađeni bjelobrdski nalazi iz 11. stoljeća) vrlo jasno govori o povremenoj prisutnosti *Turaka* i u ovom mjestu.

Nakon istjerivanja *Turaka* iz *Slavonije* sredinom 1680-ih godina i u ovom kraju počinje, iako jako teško, obnova i naseljavanje nekih starih i osnivanje nekih novih naselja. Na *Črlenoj Klisi* se naselje ne obnavlja, međutim, spominju se neki podaci koji daju naslutiti da se planiralo obnoviti staru župu u *Kopačevcu*. Tako se 1702. nedaleko *Prugovca*, odnosno između *Đurđevca* i *Virovitice* spominje i *Kopacsevcz*. Međutim, osim samog tog spomena ne znamo više ništa.[79)]

Farkaševac ("*Farkasfeulde*") – *Sedlarica* ili?

Godine 1985. *Z. Lovrenčević*[80)] je bez dvoumljenja ubicirao ovo naselje i posjed na mjesto današnje *Sedlarice*, područje gradine *Šanac* i to na temelju jednog dokumenta. Ostala dva dokumenta koje je uzeo u obzir odnose se na određenog *Farkasiusa*, sina *Damijanovog*, koji je imao posjede susjedno *Prodaviću*, odnosno *Virju*. Prema ovom dokumentu ne možemo konkretno saznati da li se radi o *Sedlarici* ili kojoj drugoj gradini koja se nalazi u blizini *Male Črešnjevice*, odnosno *Čresna*, koje se neupitno spominje 1358.,[81)] pored velike ceste (*rimske ceste* – „*via magna*"). Razlog je taj što se oko *Male Črešnjevice*, na istočnoj strani (ili i južno) nalazi još srednjovjekovnih gradina, kao gotovo u centru *Velike Črešnjevice*, te na *Babičanki* južno od *Velike Črešnjevice*, pa i u *Bačkovici*. Osim toga na ovom je prostoru, na nekoliko mjesta, pronađeno dosta arheoloških nalaza toga vremena i na tim lokacijama su nesumnjivo postojala manja ili veća naselja, te kmetska selišta. Istočno od *Čresna* ili *Male Črešnjevice* i južno od *velike ceste* nalazi se dosta veliki lokalitet *Vaktarna*, gdje nalazi nedvojbeno dokazuju postojanje naselja. Osim toga tu je i lokalitet *Gušća*, koji se u stvari nalazi istočno od *velike ceste* kod *Grabrovnice*. Naime, 1358. godine se navodi da se *Farkasfeulde* nalazi istočno od *Čresna*, istočno od velike ceste (nekada rimska cesta), a na istoku se spominje posjed gospodina *Nikole Palatina* i braće u *Bakvi* ("*vicinaretur cum possessione Domini Nicolai Palatini et fratrum eiusdem, Boko(u)na vocate*") - ovdje se radi o redovnicima *Pavlinskog samostana*



Popis crkava 1334.	Popis župnika 1501.	Današnje naselje
Item ecclesia sancti Petri de Becoa. *Zatim crkva svetog Petra u Bakvi.*	Mathias plebanus de Bakwa. *Matija župnik u Bakvi.*	Špišić Bukovica
Item ecclesia sancti Martini de Twuiski. *Zatim crkva svetog Martina u Trnju.*	Stephanus plebanus in Spinis. *Stjepan župnik u Trnju.* (Ali ne u ovom redoslijedu.)	Trnovitica
Item ecclesia sancti Ambrosii. *Zatim crkva svetog Ambrozija.*		Kod današnje Virovitice (danas ne postoji)
Item capella beate virginis de Grech. *Zatim kapela Blažene djevice u Gracu.*	Mathias plebanus in Gerecz. Gregorius prebendarius ibidem. *Matija župnik u Gracu. Gregur prebendar u istom mjestu.*	Stari Gradac
Item ecclesia sancti Bartholomei. *Zatim crkva svetog Bartolomeja.*	Augustinus plebanus sancti Bartholomei. Thomas, Valentinus et Barnabas, prebendarii ibidem. *Augustin župnik svetog Bartolomeja. Tomo, Valentin i Barnaba prebendari iste crkve.*	Turnašica
	Petrus plebanus de Kopachewcz. *Petar župnik u Kopačevcu.*	Črlena Klisa
Item ecclesia sancti Adriani de Grabounok. *Zatim crkva svetog Adrijana u Gorbonoku.*	Plebania sancti Adriani vacat.	Oderjan, kasnije Kloštar Podravski
Item ecclesia sancti Martini de Cheresneu. *Zatim crkva svetog Martina u Česnu.*	Diminicus plebanus in Progowcz. *Dominik župnik u Prugovcu.*	Mala Črešnjevica = Cheresneu ili Chresno • Prugovac = Porog ili Progowcz
Item ecclesia sancti Nicolai filiorum de Porog. *Zatim crkva svetog Nikole u Prugovcu.*	Benedictus plebanus de Chresno. *Benedikt župnik u Česnu.*	Mala Črešnjevica = Cheresneu ili Chresno • Prugovac = Porog ili Progowcz

Popis (crkava i kapela) iz 1334. i (župnika i prebendara) 1501. godine.[83] *Lijevo: Črlena Klisa na kartama iz 1782. - 1784. i 1865. - 1869. godine.*[84]

u *Donjoj Bukovici* (danas južno od *Špišić Bukovice*). Budući da se ovaj posjed, a posebno *Česno* dosta spominje u znanstvenim povijesnim radovima, koji se bave razdobljem od 13. do 16. stoljeća na ovom području ovo je razlog što u *Prilozima* ove knjige[82] koristim priliku i donosim prijepise i nekoliko osnovnih poznatih dokumenata, koji se odnose i na ova mjesta. Posebno stoga što je ovo često polazna točka kod ubiciranja posjeda i naselja u ovom dijelu *Podravine,* u srednjem vijeku. Doduše posjed *Farkasfeulde* nalazimo u izvorima i ranije. Npr. 1324., 1326., 1327.,[85] ali i kasnije, 1425.,[86] a iste godine spominje se oko *Đurđevca* posjed i naselje *Farkasowcz* (*Farkaševac*). Zanimljivo je spomenuti da se iste, 1425. godine u nekoliko navrata u popisima naselja oko *Đurđevca* spominje i *Sedlarica* (*Zedlaroucz*, *Zedlarowcz*).[87] Da li se radi o istom naselju i da li se ono, ili koje od navedenih nalazilo na mjestu današnje *Sedlarice* ne možemo znati. To će sasvim sigurno pokazati neka druga istraživanja.

Navedena listina od 6. lipnja 1425. (*Budim*) donosi preko 90 toponima, odnosno naselja između *Virja* i granice sa *Slavonijom*: *"opidi Zenthgewrgh necnon tributi et nundinarum inibi celebrari et exigi solitarum, item villarum Ciglenicze, Zenthlowryncz, Peterkowcz, Zrachynkouch, Darynoucz, Brezowycza, Kwakangorycza, Deche, Netech, Zenthpal, Werbouch, Bynouch, Gorbonokfew, Predrimeh ac tributi in eadem exigi soliti, Lusancz, Kopriwna, Wochetincz, Kozeryancz, Mykethyncz, necnon medietatum trium possessionum Pychoucz, Daryzlouch et Zarowysna alio nomine Banychoucz vocate et appellatarum, item totalium possessionum Hechancz alio nomine Hekateleke, Zusycza ac loci veteris castri et tributi ibidem habiti, Hothwa et tributi similiter in eadem exigi soliti ac domus colonicalis Choboz vocate, Oresya, Prodawyz, Gregoryancz, Bosyakovina, Adryanfalua, Lyzychincz, Dezenowcz, Supancz, Machkovicza et tributi eiusdem, Knesoucz, Zemyncz et predii Zenthkyral, Kochycza, Kwchykoucz, Breg, Drasouch, Gulincz, Zwethiloucz, Peresgreda, Wolyaroucz, Zedlaroucz, Bresancz, Wyfalu alio nomine Nedelyste, Hrochfalva, Rechkowyna, Jedisouch, Lymbus, Nadbozyo, Kysbozyo, Zerdahel, Cherztwecz, Gunyak, Sumechecz, portionis scilicet sue in eadem habite, preterea Jakupuocz alio nomine Kesethyncz, Berlosna, Cherovicza, alia Cherovicza, Ostruga ac vadi Drawe, item Zygeth, Krikangorycza, Brezyna, Balenthgoricza, Kethydkozy, Farkasowcz, Chehowcz, Polena, Drawycza, Mykethyncz, Zgorye, Lonka ac vadi Drawe".*[88]

Bartolovec-Gornja Bukovica ("Zenth Berthalam", "Berthalamowcz", "Bakwa Zenthberthalam", "Chapathaka") – Turnašica

O smog listopada 1658. zagrebački kanonik *Andrija Vinković* (komarnički arhiđakon) isključivo navodi, u pismu biskupu *Petretiću* u *Zagrebu* da se iza *Prugovca* u kojem je *crkva sv. Nikole*, nalazi crkva nepoznatog imena u *Črlenoj Klisi*, a





Od srednjovjekovne crkve svetog Bartola danas je sačuvan cijeli toranj, te sjeverni i zapadni dio zapadnog dijela broda. Otvori na prvom i drugom nivou zvonika služili su u prošlosti kao puškarnice, a na gornjem nivou za osmatranje. Jedna od sačuvanih konzola na SZ kutu broda služila je, kao i ostale koje su srušene, kao sigurnosni potpornji (dolje). Ostali dijelovi crkve su barokizirani 1782. Foto: BMBB.











ispod *Črlene Klise* (*„infra Cherlenam Kliszam*"), pod brijegovima, čitava je crkva *svetog Bartolomeja*. Iz kasnijeg opisa od 1698. vidimo da ju *Turci* uopće nisu dirali, pa je ostala gotovo cijela i tih narednih 40 godina. Sasvim je jasno da se radi o *Turnašici* i da je to crkva koja se spominje 1334. i 1501. godine, koje godine je ovdje *župnik Augustin*, te ima čak tri prebendara (*Valentina*, *Tomu* i *Barnabu*), tj. tri svećenika koji su dobili posjede na području župe na uživanje (*„Augustinus. Plebanus S. Bartholomei. Thomas, Valentinus et Barnabas, prebendarii. Ibidem.*"). Nakon popisa od 1334. *Bartolovec* (*„Zenthberthalan*") kao posjed se navodi 1397. godine,[89] i to odmah do (*Donje*) *Bukovice*, pa se čak i napominje da je taj posjed skoro identičan sa njim (*„quandam possessionem nostram Zenthberthalan, alio nomine Bakua vocatam, in Comitatu de Wereuche habitam*").[90]

Ova crkva nalazila se u naselju koje se dosta rijetko spominje u izvorima i tek nešto malo podataka imamo od kraja 14. do sredine 16. st. Zvalo se *Bartolovec*, odnosno *Berthalamowcz* (mađ./lat.) ili u mađarskom obliku *Zenthberthalam* (npr. 1504. - *„Item litteras ad ZenthIwan prope ZenthBertalan egregio David de eadem dare debeant.*") ili *Zenth Bertalam*. 1535. spominje se posjed u obliku *Bertholomya*, a 1564. kao *Bertholyomlya-Gorycza*, što jasno govori da se *Bartolovec* nalazio na obroncima *Bilogore*, tim više što sada znamo da je naselje *Gorica* (potječe od starog izraza za vinograd) susjedno *Bartolovcu* – naime 1535. se spominju zasebno.[91] Na istoku je selo, župa i posjed graničilo sa donjobukovačkim posjedima i posjedima pavlinskog samostana *sv. Benedikta* (*Also Bakwa – Donja Bukovica*, koja se nalazila južno od današnje *Špišić Bukovice* - danas je sačuvana jedino gradina, tj. ostaci nekadašnje utvrde ili kaštela), na sjever sa selom i posjedom *Kopačevac*, prema sjeveroistoku sa *Gerecom* (*Gradecom*), a prema zapadu sa *Čresnom*. Stoga u popisima poreza krajem 15. i početkom 16. stoljeća i dolazi u grupi sa ovim naseljima. Nešto sjevernije, bliže rijeci *Dravi* ali i u okolici nalazilo se još naselja no ona nisu bila župska mjesta, pa se stoga rijeđe i spominju. U ispravi iz 1494. gdje *ban Ladislav* dogovara uzajamno nasljeđivanje na pravo vlasništva na *Gorbonok* i posjede sa *Stjepanom od Grabovnika*/*Gorbonoka* kao dio gorbonočkog (kloštranskog) posjeda navodi se posjed *Oressya* (*Orešje*) koje bi se moglo nalaziti na području današnjih *Kladara* ili sjeverno od njih. Godine 1506. godine *Bartolovec* se spominje sastavnim dijelom gorbonočkog vlastelinstva (*Berthalamowcz*).[92] Srednjovjekovna *Bukovica ili Bakva* (*Gornja* i *Donja*) imala je dvije župne crkve, odnosno dvije župe. I to *sv. Petra* u *Donjoj Bukovici* (koja se često naziva samo *Bukovica*, odnosno *Bakva - Bakua*, *Bakwa*) i *sv. Bartolomeja* u *Gornjoj Bukovici* koja se po svojem zaštitniku često nazivala i *Sveti Bartol*, pa od tuda *Zentbertal* ili *Bartolovec*. Dakle, kako smo već spomenuli *Bartolovec* koji se nalazio na mjestu *Turnašice* u stvari je *Gornja Bakva* ili *Gornja Bukovica*, koja se 1479. spominje kao *Bakwa Zenthberthalam*. Godine 1447. župnik u *Bartolovcu* (*Gornjoj Bukovici - Turnašica*) je *Matej* (sin *Tome*) koji je iste godine poklonio pavlinima u *Donjoj Bukovici* 43 jutra odlične zemlje[93] nakon čega iz zavisti dolazi do negodovanja među plemstvom. *Matej* je župnik još i sve do 1464. godine kada pavlinima poklanja još neke posjede. U ožujku 1479. došlo je do poznate pobune seljaka u *Donjoj Bukovici*, i to prvenstveno radi ubiranja desetine, te su kmetovi napali samostan. Tada je u *Bartolovcu* (*Gornjoj Bukovici*) župnik *Tomo* (*"Thomas plebanus Sancti Bartholomei"*)[94] koji odmah nakon izbijanja pobune intervenira i piše iz *Bartolovca* (*in Zenthberthalam*)[95] kako je javno opomenuo seljake neka samostanu odmah nadoknade štetu. Pobuna je okončana naredne, 1480. godine. Još se u više navrata spominje naselje i posjed *Bartolovec*, *Gornja Bukovica* ili, u mađarskoj verziji *Szenthberthalam*. Ranije se pojavljuje 1397., zatim 1398. godine, dok se u jednoj parnici iz 1407. spominju vinogradi na posjedu *Zentbertalam ili Čapataka* (*"verőcemegyei Chapathaka alio nomine Zenthberthalam birtok"*), ili današnje *Turnašice.*[96] Kojega je značenja i podrijetla imenica *Chapathaka* (*Čapataka*) potpuno je nejasno. Ovom toponimu nalazimo 1366. sličan naziv jednog potoka u okolici *Šandrovca* (?) - *Lypouichapataka*.[97] Inače, o vinogradima u ovom kraju ima govora još 1342. godine.[98]

Godine 1507. *Bartolovec* ima 44 kmetska sela (3 su župnikova), 1513. godine 53, dok se 1517. taj broj povećao na 63. 1520. godine u *Bartolovcu*, odnosno *Turnašici* je ukupno 50 selišta i nisu upisane primjedbe o srušenim selištima. *Bartolovec* nalazimo i u izvrsnom popisu ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela, koji su između 1526. i 1556. godine dospjeli u turske ruke, kao *Szent Bertalam* („Szentbertalan"),[99] što znači da je stradao navedenih godina, ali ne i da je prestao

postojati jer se naselje spominje sa posjedom 1564. godine. Narednih godina ga nesumnjivo uništavaju *Turci*.[100)]

9. Pitomača u kasnom srednjem vijeku (u listinama 1535. i 1564. godine)

Budući da na prostoru *Pitomače*, odnosno užeg centra nemamo dovoljno arheoloških nalaza koje bi mogli pripisati razdoblju starijem od 18. stoljeća ne možemo tvrditi da je na prostoru samog centra mjesta postojalo kakvo naselje u srednjem vijeku. Ovdje govorim o prostoru oko 500 metara od današnje crkve, odnosno najstarijeg dijela *Pitomače*. Međutim, nešto dalje arheološki nalazi se i danas pronalaze, a osim onih iz vremena antike kojih je ipak dosta, dosta je mnogo nalaza iz srednjeg vijeka, a kojih sastav govori da je na tom mjestu nesumnjivo egzistiralo neko naselje od, najkasnije, 14. do 16. stoljeća. Ovo se odnosi na lokalitet koji se nalazi u današnjoj *Dravskoj ulici*, a drugi nešto sjevernije od centra *Pitomače*, i to je već također spomenuta lokacija *Orešje/Lasci*.

U jednom dokumentu iz 1535. godine u kojem se nabrajaju i naselja bukovačkog vlastelinstva spominju se ***"Pythomeczy"*** (što je latinizirani domaći naziv za nešto što je pitomo, pogodno za život i sl. - *Pitomci*, *Pitomec*, *Pitomeci*, *Pitomeči*, *Pitomača*) što je i jedan od dva pisana spomena toga mjesta, tj. plemićkog posjeda koji je nesumnjivo imao svoja selišta. Na kojoj se lokaciji točno ono nalazilo ne znamo točno, ali nesumnjivo na jednom od ova dva, jer drugih srednjovjekovnih lokaliteta u bližoj okolici nema. Već smo ranije spomenuli da je na ovom prostoru moglo postojati naselje *Orešje*, a ono se najvjerojatnije nalazilo na navedenoj lokaciji *Orešje/Lasci* i koje bi moglo biti preteča današnjih *Kladara*, što možemo vidjeti u poglavlju o *Kladarama*. Budući da u okolici *Pitomače* ne postoji drugi, a niti sličan toponim koji ima osnovu *pitom-*, ovdje se zasigurno radi o današnjoj *Pitomači*. Dakle, *Pitomci* bi se nalazili na onom drugom lokalitetu, i to u *Dravskoj ulici*, na vrtovima neparnih kućnih brojeva od oko 189 na dalje, tj. nedaleko mjesta gdje je 1966. godine pronađena ostava rimskog novca. U stvari dokument od 4. listopada 1535. je vezana darovnica na darovnicu izdanu nešto ranije iste godine, koju je izdao kralj *Ferdinand* (1527. - 1564.) i darovao *Ivanu Tompi* i *Petru Palffyju* kaštel *Donju* (*Alsо*) *Bakvu* (*Špišić Bukovica*) u *Virovitičkoj županiji*, te plemićku kuriju *Temerje* u *Križevačkoj županiji* sa posjedima (njih preko 40), a koji su prije toga bili u vlasništvu *Ladislava Benčika*, odnosno *Benčića*. *Ivan Tompa* (kojega *Ferdo Šišić* naziva *Tupoglavi* ?)[101)] bio je brat zagrebačkog *biskupa Šimuna Tompe* (Tupoglavog ?), koji je ujedno bio i *Zapoljin* ban *Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*. *Petar Patallfy* bio je pak sin *Šimunove sestre Klare* udane *Bakač*. Tko je bio u stvari *Ladislav Benčik* ili *Benčić de Cirkvena* i zašto se često u to vrijeme spominje u vezi s *Ivanom Tompa*, biskupovim bratom, nije teško pogoditi. Bio je rođak i pristalica *Ivana Zapolje*, transilvanijskog vojvode i ugarskog kralja koji je sudjelovao na *Zapoljinoj* strani u borbi za prijestolje između njega i *Ferdinanda* od 1527. do 1540., odnosno i do same smrti *Ivana Zapolje* te godine. Svoje posjede, među njima i *Bakvu* (*Š. Bukovicu*), stekao je još kao član obitelji (po nekoj ženskoj lozi u rodu) *Lovre Iločkoga* (*Újlaki*), sina poznatog *Nikole Iločkoga*, jednog od najmoćnijih velikaša 15. stoljeća. *Zapolji* je ostao vjeran cijelo vrijeme građanskog rata i zato mu je kralj *Ferdinand* oduzeo sve posjede. Iako je *biskupa Šimuna* postavio za bana baš *Ivan Zapolja*, iz raznih dokumenata možemo vidjeti da je *Šimun* nekoliko puta mijenjao strane. Ali početkom 1535. godine, kada je bilo jasno tko će pobijediti, ponovo postaje *Ferdinandov* pristalica. Sva zaplijenjena *Benčićeva* imanja (pa tu i posjed *Pitomaču – Pitomci*)[102)] dobili su biskupov brat *Ivan Tompa* i nećak *Petar Palffy* 1535. To nije bilo ništa neuobičajeno. Moćni biskup *Šimun* omogućio je pak svojim rođacima pohod po ratni plijen. Ipak i u to vrijeme je morala postojati neka logika ili razlog po kojem su „pljenitelji" polagali pravo na određene posjede.

Godine 1564., 10. siječnja i to nešto prije nego što je umro (u srpnju 1564.) kralj *Ferdinand*, potvrđuje pravo vlasništva, odnosno darovnicu pokojnoga








Pogled na srednjovjekovni lokalitet u Dravskoj ulici. Foto: BMBB, 2014. Karta: izvor Google Earth (1/2015.). Žuto = navedeni lokalitet - crveno = najstariji dio Pitomače (1710.). Nadmorska visina ovog lokaliteta je od 107 do 110 metara, u stvari je za više metara iznad prosjeka ostalog okolnog prostora.

(dvojnoga) kralja *Ivana Zapolje* za neka imanja i posjede i u *Virovitičkoj županiji* i to u korist obitelji *Tahi* (vranski prior *Ivan* i sinovi *Đuro* i *Franjo* – poznatiji iz seljačke bune 1573.). Jedno od njih, koja se spominju i 1535. godine je i *Pitomača*, odnosno *Pitomci*. Dakle, *Pitomci* su u tih 30 godina prešli u ruke *Tahijevih* koji su do 1552. bili vlasnici utvrde u *Kloštru Podravskom* (*Gorbonok*) i pripadajućeg posjeda (imanja) i koju su *Turci* 2. kolovoza iste godine spalili pa je *Franjo Tahi* javio dosta kratko kralju u *Beč* i ovo: *„Gorbonuk je spaljen!*". Šteta je što osim navedenih dokumenata nemamo ih više sačuvanih (ili pronađenih) jer se radi o vremenu kada je već 12 godina *Virovitica* bila u *turskim* rukama. Osim *Pitomaca* u ovom se dokumentu navodi još niz naselja (pa i *Bartolovec* – na mjestu današnje *Turnašice*, zatim *Bušetina*), koja su se tada nalazila u ovom kraju i još ih se uvijek isplatilo imati jer su donosila neku dobit. Ili se mislilo da će turska opasnost brzo proći, pa će donositi dobit? Znači da ih *Turci* nisu potpuno razorili još dosta dugo nakon okupacije virovitičkog kraja. Barem do 1564. godine.[103)]

10. Područje između Đurđevca i Virovitice u doba turske okupacije bilo je gotovo potpuno pusto

Kada je početkom 17. stoljeća potpisan dogovor sa *Turcima* o primirju i granici *Carstva* na pitomačkom području više i nije bilo nastanjeno niti jedno mjesto (granica je prolazila na potezu od *Turnašice* preko *Črlene Klise* do *Starog Graca*). Uglavnom su u korov zarasla sva naselja (ono što je ostalo od paljenja i rušenja), a ostali su u pojedinim mjestima samo ostaci zidanih crkava (*Gradec*, *Čresno*, *Bartolovec*, *Kopačevec*, tj. *Stari Gradac*, *Mala Črešnjevica*, *Turnašica* i *Črlena Klisa*). Slično je bilo i na cijelom prostoru od *Virovitice* do *Đurđevca*. Iako je 1607. godine bilo potpisano primirje upadi turske vojske do *Đurđevca* i dalje na zapad nisu prestajali, tako da je ovo bio vrlo nesiguran i opasan kraj za obnavljanje starih naselja i osnivanje novih. Narod je uglavnom boravio po bilogorskim šumama ili oko rijeke. U tim su uvjetima i na tim mjestima vjerojatno obrađivali i ponešto zemljišta. To potvrđuje i pronađeni novac na gradini *Babičanki* iz 1622., a da li su *Turci* napadali i ovu gradinu, na kojoj je nesumnjivo bilo života prvih desetljeća 17. stoljeća (o čemu svjedoči mnoštvo nalaza na njoj) ne možemo znati, ali prema velikoj količini strelica, od kojih su neke sasvim sigurno iz 16. st., a možda i 17. je vrlo moguće. Ovdje su strelice razbacane posvuda. Da se kakav jak napad dogodio ranije sasvim bi sigurno strelice, koje su tada bile dragocjene, bile pokupljene, kao i brojne



Već na karti (granice Varaždinskog generalata) iz 1639. godine i to u pravilnom redoslijedu od Đurđevca prema istoku, uz granicu sa Turcima iza Kalinovca, spominje se Črešnjevica (Chresnitza) što može značiti da je već tada oživjelo ovo područje. Ili da nije u potpunosti niti napušteno (?) Autor karte je J. L. S. Winkler. Na koju se Črešnjevicu misli - ne možemo znati, ali vjerojatno Malu Črešnjevicu, jer je na karti ucrtana crkva. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, "Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda. Uvezeni spisi Varaždinskog generalata, sv. 1. Karta Varaždinskog generalata iz 1639.", između listova 195-196. ©

Karta nedvojbeno prikazuje da je u to vrijeme na ovom prostoru ipak bilo života i izuzetno je vrijedan dokument za ovaj dio povijesti pitomačkog kraja.



druge stvari. Sve upućuje na uništenje ove gradine i svakog života u njoj nakon 1622. godine. Kao na *Babičanki*, tako veliki broj nalaza se ne pronalazi niti na gradini u *Sedlarici* niti u *Velikoj Črešnjevici*, stoga je sumnja još opravdanija. Tek krajem prve polovice 17. stoljeća počinje postepeno obnova naselja na prostoru oko *Đurđevca* i zapadnije (*Virje*, *Novigrad*…), ali se na pojedinim zemljopisnim kartama toga doba (već od 1639. godine na dalje) počinju pojavljivati nazivi nekih danas postojećih naselja i istočnije od *Đurđevca*. Tako je, navedene 1639. godine, na jednoj karti ucrtana i *Črešnjevica*, te *Kalinovac*.

O stanju na pitomačkom području iz tog doba doznajemo ponešto iz već spominjanog izvještaja zagrebačkog kanonika *Andrije Vinkovića* od 1658., u kojem on spominje veliku zidanu crkvu u *Maloj Črešnjevici*, zatim crkvu na *Črlenoj Klisi*, te crkvu u *Turnašici* (na obroncima) koju *Turci "nisu spalili"*. Ova konstatacija baš i nije uobičajena, jer *Turci* u osnovi nisu palili i rušili vjerske objekte, već, ako su živjeli u blizini, pretvorili bi ih u džamije ili što drugo. Palili su i pljačkali naselja i nastambe. Stoga nam se nameće mogućnost da su kartografi toga doba ucrtavali u karte ona mjesta u kojima se najviše sačuvalo (npr. građevnih objekata). Tako bi *Črešnjevica*, koja je ucrtana 1639. godine, u stvari bila ucrtana sačuvana crkva *sv. Martina*.

O vakvo, opustošeno stanje na ovom je području trajalo sve do oslobođenja *Virovitice* 1684. godine, iako je već nešto ranije i bilo obnovljeno i osnovano nekoliko naselja zapadno od *Pitomače*, kao npr. *Kalinovac*, pa i *Kloštar Podravski* (nekadašnji *Gorbonok*). Glavno formiranje današnjih naselja (ili obnavljanje nekad postojećih) područja pitomačke općine počinje 1690-ih godina i traje sve do prvih desetljeća 18. stoljeća. Do 1730-ih godina već su sva danas postojeća mjesta (sela) osnovana ili obnovljena, odnosno najviše kolonizirana novim stanovništvom.[107a)]

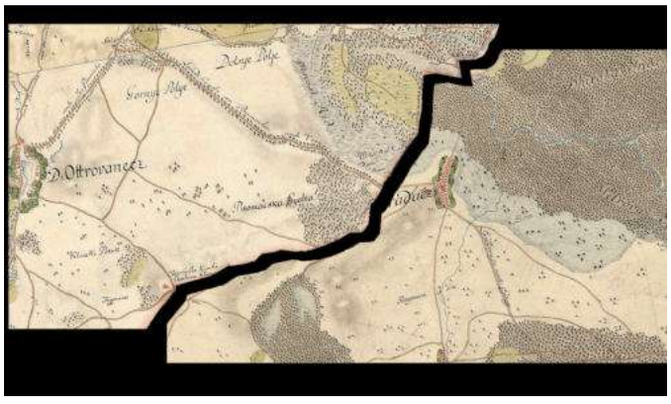

Dolje: J. Sambucus & A. Ortelius - karta Hrvatske i okolnih zemalja 1572. godine (Illyricum). U desnoj gornjoj sekciji nalazi se Podravina (kopija iz zbirke Ivana Dubravčića, Delft, Nizozemska, 2011.). Lijevo: povijesna granica između Slavonije i Hrvatske prolazila je preko Črlene Klise (prema karti iz 1780-ih). Otprilike - to je u 17. st. bila i granica sa Turskim carstvom.



bus Lochychy, et Sancti Martini in Districtu Bussany, in Cottu Modrusiensi existen et habitas Egregiis Stephano Klynchych de Banywerh, ac Antonio et Michaeli Klynchych de eadem Banywerh, pro eorum fidelibus servitiis novae donationis titulo contulit, salvo jure alieno. I. 338.

1535. Anno Dni Millesimo Quingentesimo Trigesimo quinto. Viennae feria quinta proxima ante festum Nativitatis Dni, datae sunt Literae manu Regia subscriptae, quibus mediantibus Sua Mattas Possionem Zthanchythy in Cottu Zagrabiensi existen cum omni jure suo Regio nobili Mathiae Vydossyth ac Sophiae Consorti, et Joanni filio, ac Catharinae filiae ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis novae Donationis titulo perpetuo contulit, salvo jure alieno. I. 354.

1535 Anno Dni Millesimo Quingentesimo Trigesimo quinto. Viennae in vigilia festi Nativitatis Dni, datae sunt Literae manu Regiae Mattis subscriptae, quibus mediantibus Sua Mattas totales portiones possionarias nobilis Pauli Baynikowyth de Boynikowcz in Possionibus Sybilyncz, Boynikowcz, Gragyazenthmiklós et Horzowa vocatis omnino in Crisiensi et alias intra ambitum Regni nostri Sclavoniae existen ad sex duntaxat sessiones jobbagionales se exten, quae per notam Infidelitatis ejusdem Pauli ad Suam Mattem devolutae existunt, et redactae, nobili Stephano Bosnyák ipsiusque haeredibus, et posteritatibus suis universis simul cum jure suo Regio Sua Mattas dedit, donavit, et contulit in perpetuum salvo jure alieno. I. 357.

1535 Anno Dni Millesimo Quingentesimo Trigesimo quinto. Viennae in festo B. Francisci Confessoris datae sunt Literae manu propria Regiae Mattis subscriptae, quibus mediantibus Sua Majestas ad intercessionem Rendmi in Xto Patris Dni Simonis Eppi Ecclesiae Zagrabiensis Castellum Bakva vocatum cum oppido Bakwa, item Possiones Alsó Bakwa, Bwsyna, Stepancz, Prepostowcz, Paprochyancz, Verlanow, Dol, Warallya, Zelyancz, Pythomezy, Porychye, Manry, Borychewicza, Bertholomya, Goricza, Mythynczy, Ozlethynczy, Pod Crysnyak, Zrednya, Swdyn, Medwednyk, et Dragowancz, in Werewcze, item Hrwssowcz, Dezynowcz, Ilynczy Sybakowcz, Kwrchakowcz, Zelnicza, Matherigna Vez, alio nomine Pyzdancz Capella, Banchy, Cheperleyanczy, Thybrow, Dol, Kwrowczy, Bryzthowecz, Zuha, Recha, Glawe, Kwzolowcz, alio nomine Gathalowcz, Myhallyewytthya Gorycza, nec non portiones

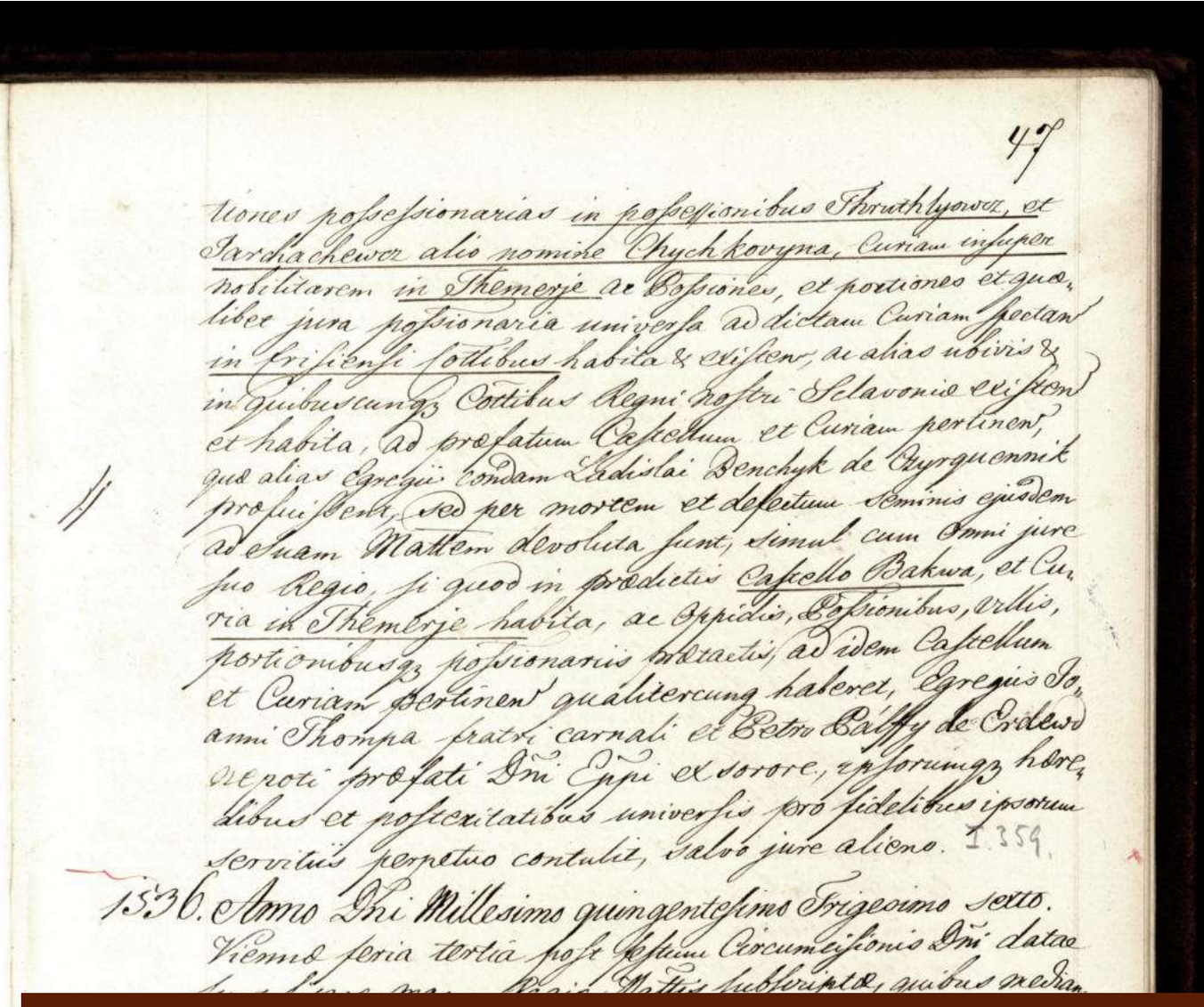

Stranice 98-99: faksimil dokumenta/darovnice od 4. listopada 1535. godine pisane u Beču, u kojem se po prvi poznati put u pisanom obliku spominje Pitomača - Pitomci ("Pythomezy"). Original u HDA u Zagrebu, Fond br. 3, Prava kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije - Transumpta documentorum iura Croatica tangentium - Donatorum regnorum saecularum, tomus I, knj. 8, str. 46-47. © Vidi npr. i Bojničić,[104] Kreačić,[105] Šišić.[106]

"Anno domini millesimo quingentesimo quinto, Viennae in festo beati Francisci confessoris, datae sunt literae manu propria regiae maiestatis subscriptae, quibus mediantibus sua maiestas ad intercessionem reverendissimi in Christo patris domini Simonis episcopi ecclesiae Zagrabiensis castellum Bakwa vocatum cum oppido Bakwa, item possessiones Also Bakwa, Bwsyna, Stepancz, Prepostowcz, Paprochyancz, Verlanow, Dol, Warallya, Zelyancz, Pythomezy, Porychye, Manry, Borychewicza, Bertholomya, Goricza, Mythynczy, Ozlethynczy, Pod Crysnyak, Zrednya, Swdyn, Medwednyk et Dragowancz in Werewcze, item Hrwssowcz, Dezynowcz, Uynczy, Sybakowcz, Kwrchakowcz, Zelnicza, Matheryna Vez alio nomine Pyzdancz, Capella, Banchy, Cheperleyanczy, Thybrow, Dol, Kwrowczy, Bryzthowecz, Zuha, Recha, Glawe, Kwzolowcz alio nomine Gathalowcz, Myhallyewytthya Gorycza, nec non portiones possessionarias in possessionibus Thruthlyowcz et Jarchachewcz alio nomine Chychkovyna, curiam insuper nobilitarem in Themerje ac possessiones et portiones et quaelibet iura possessionaria universa ad dictam curiam spectantia in Crisiensi comitatibus habita et existentia, ac alias ubivis et in quibuscunque comitatibus regni nostri Sclavoniae existentia et habita ad praefatum castellum et curiam pertinentia, quae alias egregii condam Ladislai Benchyk de Czyrquennik praefuissent, sed per mortem et defectum seminis eiusdem ad suam maiestatem devoluta sunt, simul cum omni iure suo regio, si quod in praedictis castello Bakwa et curia in Themerje habita, ac oppidis, possessionibus, villis, portionibusque possessionariis praetactis, ad idem castellum et curiam pertinentibus, qualitercunque haberet, egregiis Joanni Thompa fratri carnali et Petro Palffy de Erdewd nepoti praefati domini episcopi ex sorore, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis pro fldelibus ipsorum servitiis perpetuo contulit, salvo iure alieno."

- Transkript sa dopunama prema *Ferdi Šišiću*.[107]

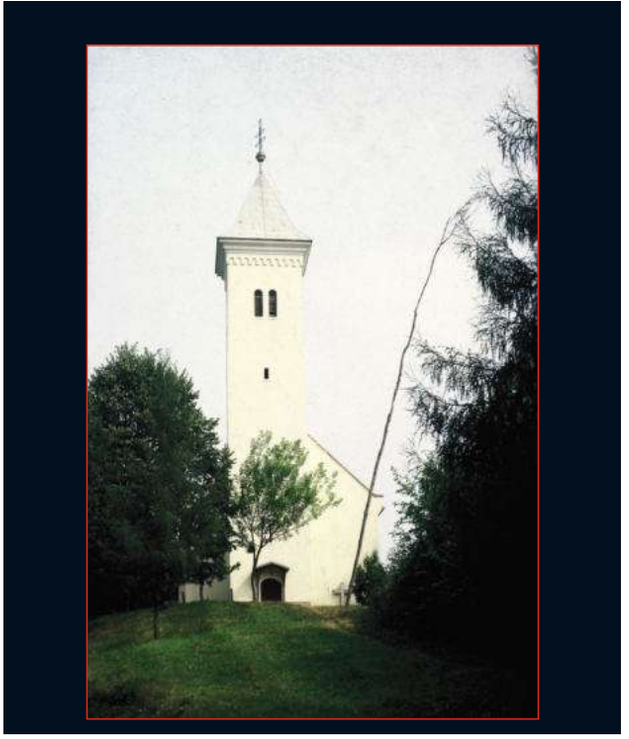

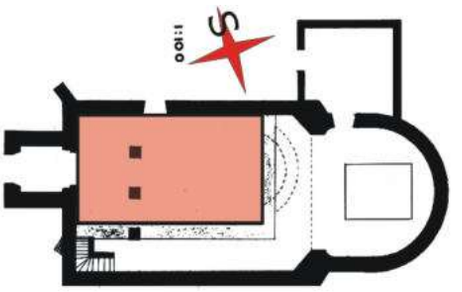

Župna crkva Presvetog Trojstva u Turnašici imala je, do proširenja u 18. st. (1782.) neuobičajeno velik, gotovo ogroman toranj, u odnosu na brod, pa se može konstatirati da je u srednjem vijeku bio izgrađen djelomično i u vojne svrhe - osmatranje područja prema današnjoj Pitomači i okolici. Foto: 1988. Lijevo dolje: tlocrt crkve Presvetog Trojstva u Turnašici. Crveno - brod do 18. st., BMBB.

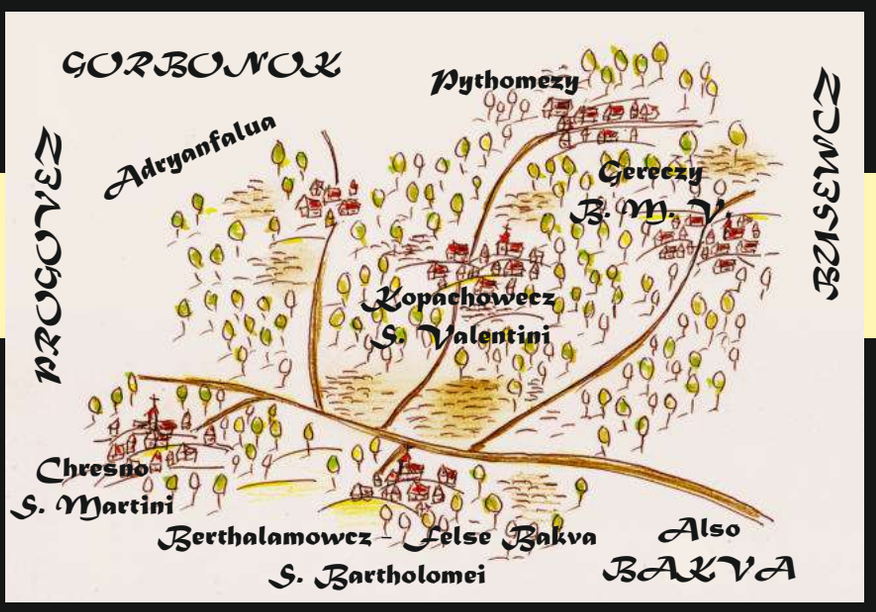

Naselja i središta župa na području današnje općine Pitomača oko 1530. godine. Čresno = Mala Črešnjevica, Bartolovec = Turnašica, Kopačevec = Črlena Klisa, Gereci = Stari Gradac i Pitomci = Pitomača (bez župe). Prostor ove četiri župe, kao i posjede, okruživale su, između rijeke Drave i Bilogore župe: Prugovec, Kloštar Podravski (Gorbonok), Oderjan, Bušetina i Donja Bukovica (Bakva). Danas nam nije poznato kojoj su župi pripadali Pitomci. (Rekonstrukcija: BMBB, 2014.)
Dolje: veduta Pitomače - pogled sa istočne strane, srednjovjekovnog lokaliteta i lokacije pronalaska rimskog blaga 3. stoljeća. Na ovom mjestu je najizglednije postojanje Pitomače koja se spominje 1535. i 1564. godine. Od župne crkve sv. Vida ovaj je prostor udaljen oko pola kilometra. Foto: BMBB.



11. Osnivanje današnje Pitomače - u doba Vojne krajine

Vojna krajina ima svoje korijene još u 16. stoljeću, no 1754. godine dolazi do važnog preustroja, kojom se prigodom definiraju osnove života u *Vojnoj krajini*, te osniva *Đurđevačka regimenta (br. 6)* u sastavu koje je bila i satnija - kumpanija također br. 6 (*"Pittomacher Compagnia No. 6"*) sa sjedištem u *Pitomači*. Godine 1684. pokrenuta je velika akcija oslobađanja dijelova *Hrvatske* i *Slavonije* od *Turaka*, a što je i učinjeno iste i narednih godine. Nakon toga opustjele prostore na nekadašnjoj granici, kao što je to pitomački, trebalo je nanovo naseliti pa su ga krajiške vlasti naseljavale raznim stanovništvom sa ciljem da ubuduće čuvaju zemljište od napadača, a za uzvrat će dobiti zemljište na obrađivanje. Od oko 1690. do prvog desetljeća 18. st. ovdje je kolonizacija tekla iz različitih pravaca, od zapadne *Podravine*, pa sve do *Slavonije* koja je bila pod *Turcima* ili *Osmanlijama*, i koju su *Turci* u 17. st. dijelom naselili sa stanovništvom srpskog porijekla. Njih se nazivalo *Vlasima*. Naime, krajišnici su dobivali zemljište u tzv. vojničko leno, u jednu vrstu kupljenog najma, a zauzvrat su morali ratovati za cara. U *Vojnoj krajini* živjelo se, još od 17. stoljeća u krajiškim kućnim zadrugama kojima je na čelu bio starješina, a koji je ujedno bio i glavni posjednik i nosilac lena, tj. obavljanja vojničke službe. Članovi zadruge nisu bili suposjednici, ali su na temelju običajnog prava obavljali vojničku službu. Tek je zakon od 1807. podrobnije i jasnije regulirao krajiške kućne zadruge, statuse članova, prava i obaveze itd., a nadasve je to učinio temeljnim krajiškim zakonom od svibnja 1850. godine. Doba *Vojne krajine* karakteriziralo je to, da je svaki sposoban muškarac od 18 do 60 godina morao služiti vojsku, a za uzvrat je dobivao nepokretnu i pokretnu imovinu. U *Varaždinskom generalatu* su krajiški posjedi (ili potpune sesije) bili od 34 jutra ili rali (prvih desetljeća 18. st. 16 jutara ili rali – što je ovisilo o kvaliteti zemljišta), u što se ubrajala kuća, gospodarske zgrade, oranice, livade, a ništa od toga se nije moglo otuđiti, prodati staviti u zalog i sl., osim u izuzetnim slučajevima. Život u ovakvim uvjetima, pod stalnom vojničkom stegom i uvijek caru na usluzi nije bio nimalo lak. Krajišnici nisu mogli biti obrtnici, već su se zanatom mogli baviti samo za vlastite potrebe, nisu mogli imati trgovine, kasnije nekakve manufakture i sl. Takav način života u stvari kočio je opći razvoj mjesta. Kada ovdje govorimo o određenom razvoju *Pitomače* onda podrazumijevamo povećanje mjesta prvenstveno u demografskom smislu, i to uglavnom doseljavanjima, a samo u neznatnoj mjeri u gospodarskom, koje se



1717.-1732.

Gore: ime Pitomače iz Matične knjiga krštenih i vjenčanih 1717. - 1732. godine. Dolje: dio kanonske vizitacije od 28. veljače 1710. godine. Prvi spomen toponima/ojkonima Pitomača u 18. st. U HDA u Zagrebu.



1710.

Dolje: detalj matične knjige rođenih i vjenčanih 1771. - 1732. župe sv. Vida u Pitomači. Dio matice vjenčanih za 1721. - 1722. godinu. U župnom uredu u Pitomači.

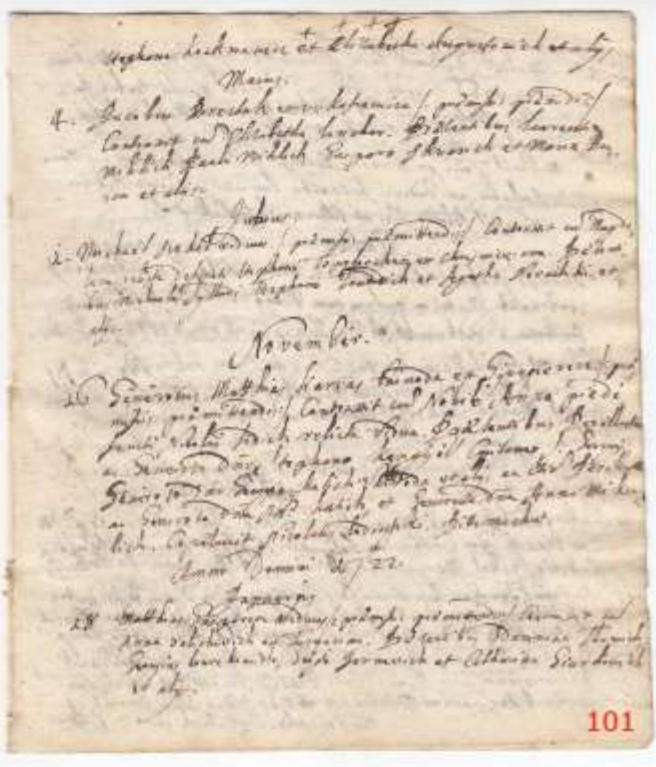



Najvrijedniji i najeminentniji rad primjenjenih umjetnosti (sakralnog posuđa) na području pitomačke općine - barokna monstranca (pokaznica) iz župne crkve *sv. Vida*. Visina 61, baza 16 cm, pokaznica 25x30 cm, nodus 25 cm. Pozlaćena i posrebrena mjed. Oko 1770. godine. Nepoznati majstor. U najnovije vrijeme obnovljeno. Prije toga potpuna obnova 1897. U župnoj crkvi *sv. Vida* u *Pitomači*. Detalj.







Kasnobarokni kalež župne crkve svetog Vida. Pozlaćena mijed. Druga polovica/kraj 18. st. Nepoznati majstor. Gore: detalj. U župnoj crkvi sv. Vida u Pitomači. Osim toga župna crkva u Pitomači posjeduje i izvrstan barokni ciborij iz druge polovice 18. st.

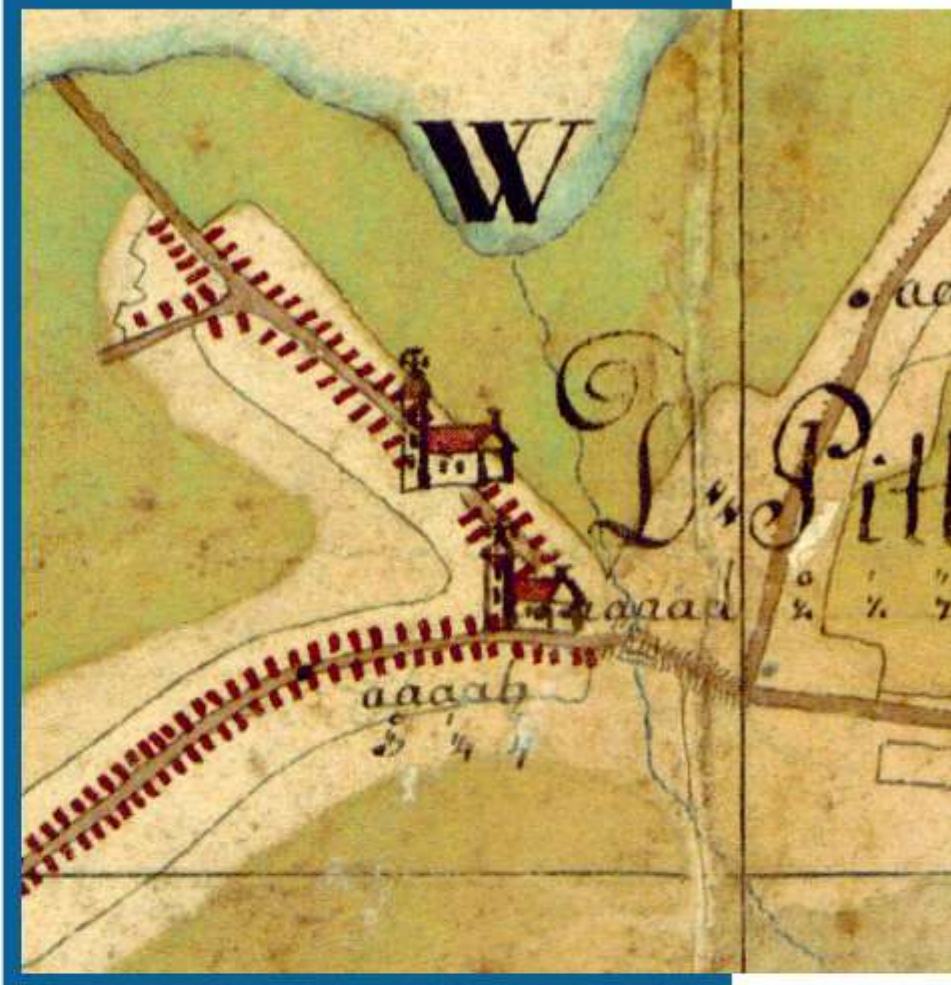



Pitomača na starim kartama 18. st. Na karti izrađenoj za planiranje odvodnje i obrane od poplava iz 1780. (gore) i na vojnoj karti iz 1782. (dolje). Na obje karte ucrtane su stara i nova župna crkva sv. Vida, s time što su obje karte izuzetno precizne.

moglo odraziti, na primjer, izgradnjom kojeg novog mlina na *Dravi* vlasnik kojega je dobivao više "*ušura*", ili kupovinom kojeg konja ili vola negdje u susjednom virovitičkom vlastelinstvu, ili pak izgradnjom nove kuće i sl. Vremena su se počela mijenjati nakon sredine 19. st. kada krajiška uprava postaje postepeno fleksibilnija na svim područjima, pa postepeno dopušta naseljavanje trgovaca i obrtnika iz *Austrije* ili *Mađarske*. No, to je vrijeme već bilo sumrak jedne čudne, za brojne narode potpuno izrabljivačke ali za vlastodršce učinkovite tvorevine zvane *Vojna krajina*, koja je obilježila dobar dio povijesti i *Pitomače* i usjekla se u mentalitet ovog naroda, koji je u osnovi dosta nepromijenjen ipak ostao sve do danas. Neki se slažu da je život u *Vojnoj krajini* bio u mnogo čemu mnogo ne podnošljiviji i teži od onoga u čistom feudalnom uređenju, kao npr. *Turnašici*, *Starom Gracu*...[107b)]

Dosta je teško u kratkim crtama, ali jasno i britko objasniti ovaj dio povijesti *Pitomače*. To ćemo upravo pokušati. Doseljavanje ili koloniziranje područja između *Đurđevca* i *Virovitice* vrlo je intenzivno nakon oslobođenja *Virovitice*, jer je to područje do tada ostalo gotovo potpuno pusto, a najveći dio naselja osnovan je u posljednjem desetljeću 17. i prva dva desetljeća 18. stoljeća. Ljudi koji bi došli u neko mjesto koje je postojalo do *Turaka*, ili na neku pustu zemlju sagradili bi kuće, ili obnovili kakve stare kuće koje su eventualno zatekli, izabrali si zemljište za obradu, a kada ih se sakupilo više dali bi ime naselju i to prijavili nekom oficiru ili podoficiru, ili pak nekom „*crkvenjaku*" koji je pak obavijestio vlasti o tome.

Novoosnovana naselja u ovom kraju su se vodila kao jedna vrsta vlasništva „*đurđevačke tvrđe*", odnosno *Đurđevačke pukovnije* (u svakom slučaju kao vlasništvo cara), a koje su istočne međe formirane do kraja 1710-ih godina. Još posljednjih godina 17. st. i prvih godina 18. st. vodila se stanovita borba između kapetana đurđevačke utvrde (krajine) na zapadu i vlasnika *Virovitičkog vlastelinstva* (tada pod upravom, konkretno, *Bečke dvorske komore*) nakon istjerivanja *Turaka*, i to kome će koje novo osnovano ili obnovljeno mjesto pripasti. Tako su mještani *Kloštra Podravskog* i *Črešnjevice* (*Velike*) odlučili 1702. da će ući

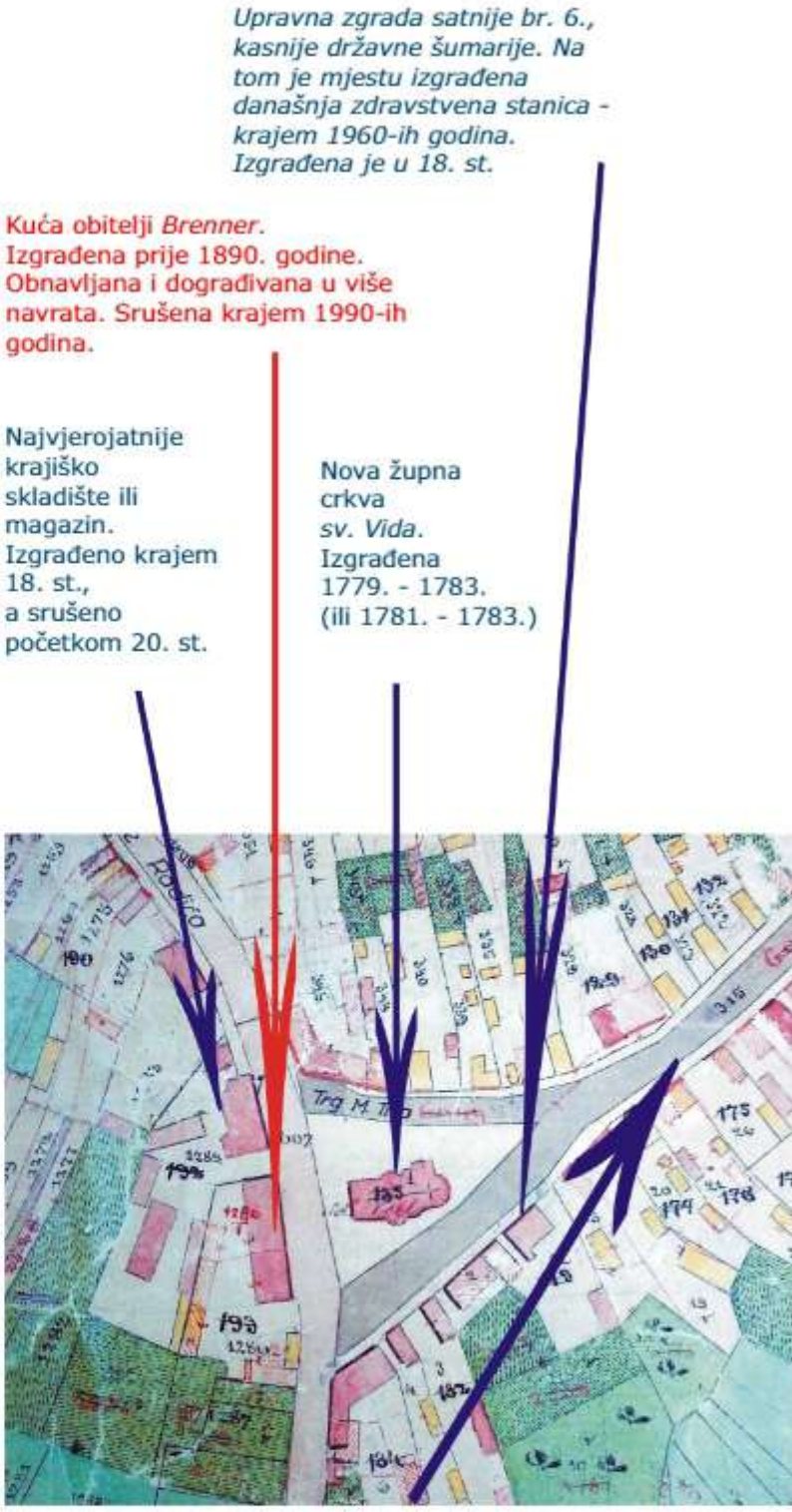

Dolje: Donji kraj ili početak ulice J. J. Strossmayera, najstariji je dio Pitomače. Foto: BMBB, 2014. U dnu se vidi župni dvor (farof) koji je vjerojatno zidan još sredinom 18. st., dok se na tom mjestu nalazio od osnivanja župe. Preko puta se nalazila prva, drvena župna crkva. Gore: podloga, katastarska karta iz 1868. godine.





Pečatnjak (pozitiv) pitomačke graničarske pukovnije (Pittomacer Compagnie) br. 6 iz prvih desetljeća 19. st.[108]

u sastav *đurđevačke krajine*, a ne feudalnog posjeda *Virovitice*. Mještani *Turnašice*, te današnjeg *Starog Graca*, su pripali obnovljenom *Virovitičkom vlastelinstvu* i u početku se nisu bunili. *Pitomačka satnija* ili *kumpanija*, koja je prema ustroju od 1754. i sasvim regularna *kumpanija br. 6*, imala je u svojem sastavu naselja: *Podravske Sesvete, Kloštar Podravski, Suhu Katalenu, Malu* i *Veliku Črešnjevicu, Kozarevac, Sedlaricu, Grabrovnicu, Dinjevac, Otrovanec, Kladare* i *Pitomaču*. Sve do ukidanja *Vojne krajine* 1871. i razvojačenja spomenuto stanje je ostalo nepromijenjeno. No, budući da je bila distriktno središte od prvih desetljeća, to se odražavalo i stanovitim razvojem naselja *Pitomače*. Iz godine u godinu u mjesto je doseljavalo sve više raznog stanovništva, pa se broj iz godine u godinu i povećavao, te se i mijenjao sastav stanovništva. Ovaj dio *Hrvatske* specifičnih je obilježja, što se tiče demografske slike, jer se osnivanje ili koloniziranje starih, srednjovjekovnih naselja, ili formiranje novih, počelo provoditi kako smo već spomenuli. U ovome kraju, *Pitomači* i okolici u to vrijeme stvari i nisu tekle baš glatko. Razni vojnici sa svojim obiteljima, iz zapadnijih dijelova *Podravine* ili drugih zapadnih dijelova *Hrvatske*, te i istočnih, koja su do nedavno bila pod turskom okupacijom, a nadasve stanovnici pravoslavne vjere (*Vlasi*) dolazili su, ali ponekad i ubrzo odlazili. Odličan je primjer *Turnašica*, koja je kolonizirana do 1698., a zatim brzo raseljena. Živjeti na ovom prostoru prije oko 300 godina nije ni u kojem slučaju bilo jednostavno, bezbrižno niti lako.

Pitomaču je osnovalo, odnosno obnovilo srednjovjekovnu *Pitomaču*, stanovništvo koje je došlo uglavnom iz područja *Đurđevca*, *Koprivnice* i dijelom *Mađarske*, te *Slavonije* u potrazi za boljim životom, o čemu svjedoče prezimena zapisana od 1717. do 1733. godine. Godine 1702. u sastavu kloštranske župe (koja je te godine osnovana) ne nalazimo i *Pitomaču*, što može značiti da još uvijek nije službeno bila priznata u svojim granicama, kao što su to bile susjedne *Podravske Sesvete*, koje su dobile 1695. godine povelju o međama posjeda, a koju je potpisao tadašnji zapovjednik đurđevačke utvrde *Hanibal grof Heister*. Možda još tada ljudi uopće nisu počeli dolaziti na ovu lokaciju? *Pitomaču* ne spominje kanonik vizitator koji je posjetio *Kloštar* 1706. Sličnu povelju navedenoj najvjerojatnije nakon 1706. godine izdao je nadležni vojni zapovjednik i za *Pitomaču*, no o njoj danas nemamo podataka. U to vrijeme, dakle krajem 17. i početkom 18. st., zapovjednici su bili *Sigismund Josip grof Ratkay* (1697. - 1702.), *Ivan grof Herberstein* (1702. - 1704.), *Franjo Adam grof Steinbeiss* (1705. - 1708.), te posljednji do osnivanja pitomačke župe 1710. *Ivan Josip grof Galler* (1708. - 1710.). Navedeni

dokument sačuvan u *Podravskim Sesvetama* (u prijepisu u župnoj *Spomenici*) ima višestruku vrijednost za povijest tog vremena i ovog kraja. *Grof Hanibal Heister* navodi da je poslao svojeg zamjenika *Pavla Patačića* da ustanovi međe *Sesveta*, te dodaje da je sve unutar navedenih međa *„i daje se što je sve njihovo"* obijem spolovima, kako čista zemlja, iskrčena, tako i ne iskrčena, te livade. *Heister* dodaje da oni zauzvrat moraju služiti u vojsci *„Oni pak da budu dužni cesarove i kraljeve Svetosti svakom vernom junačkom službom i oružjem da budu svigda gotovi na zapoved gospodina Obrstara, vicekapetana iliti komendanta vojvode i zastavnikov Gjurgjevečki i kotoma ako bi to gradu ili varoši potrebno bilo"*. Istočna međa *Sesveta* se navodi *Drava* sve do vodovrata na jug, što je ušće kanala *Struga* ili *Kopanjeka* na *Đuretini*. Južna međa *Sesveta*, ali i sjeverna *Pitomače* koja ide tim kanalom, koji je sredinom 19. st. i kasnije uređen, ostala je sve do danas.

Budući da se naselje *Pitomača* ne spominje u sastavu novo osnovane župe u *Kloštru Podravskom* (1702.), a niti u opisu prilikom posjete komarničkog arhiđakona *J. Šubarića Kloštru Podravskom* 1706. godine, možemo zaključiti da je pravo postojanje mjesta *Pitomače* počelo između 1706. i 1710. godine. Ne možemo isključiti određena naseljavanja i ranije, međutim formiranje *Pitomače* kao naselja i u službenom obliku dogodilo se upravo tada i sigurno dosta brzo. Vjerojatno se u tijeku jedne ili najviše dvije godine doselilo stotinjak ljudi negdje iz zapadne i srednje *Podravine* i ovdje organiziralo naselje. Vjerojatno je to bilo 1707. i 1708. godine. Da li su doseljenici zatekli kakvo autohtono stanovništvo ne možemo znati. Osnivanje župe u *Pitomači*, travnja 1710. godine, na zahtjev od 28. veljače 1710. ne govori da je naselje sa filijalama tada bilo vrlo veliko, već da je bilo dovoljno organizirano da može imati župu, a dovoljno veliko i jako u gospodarskom smislu i odlučno da može uzdržavati župnika i izgraditi, te održavati crkvu. Kako u veljači 1710. novosagrađenoj kapeli *sv. Vida* u *Pitomači* još nije bio pokriven samo zvonik, a ona je bila i iznutra koliko-toliko uređena možemo utvrditi da je kapela građena 1709. godine, a završena u prvoj polovici 1710. godine. Valja napomenuti, da osnivanje današnjeg naselja *Pitomača*

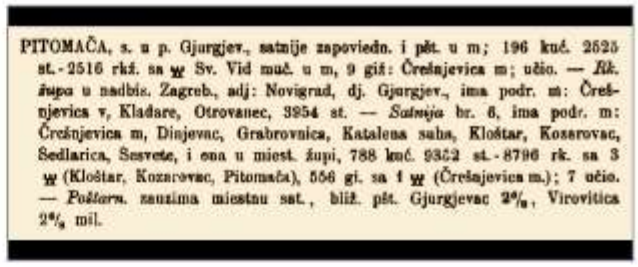

PITOMAČA, s. u p. Gjurgjev., satnije zapoviedn. i pšt. u m; 196 kuć. 2525 st.-2516 rkž. sa ♆ Sv. Vid muč. u m, 9 giž: Črešnjevica m; učio. — *Rk. župa* u nadbis. Zagreb., adj: Novigrad, dj. Gjurgjev., ima podr. m: Črešnjevica v, Kladare, Otrovanec, 3954 st. — *Satnija* br. 6, ima podr. m: Črešnjevica m, Dinjevac, Grabrovnica, Katalena suha, Kloštar, Kozarovac, Sedlarica, Sesvete, i ona u miest. župi, 788 kuć. 9352 st.-8796 rk. sa 3 ♆ (Kloštar, Kozarovac, Pitomača), 556 gi. sa 1 ♆ (Črešnjevica m.); 7 učio. — *Poštarn.* zauzima miestnu sat., bliž. pšt. Gjurgjevac 2%, Virovitica 2% mil.

Podaci o Pitomači 1866. godine - u Miestopisnom reičniku kraljevinah Dalmacije, Hervatske i Slavonije, V. Sabljara. U to vrijeme u Pitomači je i poštanski ured. Prema nekim podacima organizirani poštanski promet počinje 1805. godine. Zanimljivo je spomenuti, da se danas sačuvao poštanki pečat pitomačke pošte iz 1869.

Posljednji mlin - vodenica na Dravi na Banovom brodu. 1960-ih godina bio je u vlasništvu obitelji Široki (Šuvakov melin), a na ovome mjestu mlin se nalazio preko 100 godina. Foto: 1965. Otprilike ovako, ali pokrivene raženom slamom ili drvenom šindrom, izgledale su sve dravske vodenice, te gotovo svi ostali mlinovi na potocima prije 150 i više godina.





Najčešće na ovakav način način se stoljećima u mlinove vozilo žito na "meljavu". Foto: 1960-ih (kod istog mlina). Na mjestu ovog mlina danas ima svoj atelje poznati slikar i kipar Josip Šimić (rođ. 1947.).



Posljednja tipična krajiška kuća od pletera u Pitomači srušena je 1988. godine. Nalazila se u današnjoj ulici V. Nazora (ili Molvici), a bila je građena oko 1850. godine. Foto: 1984. (na slici ispred kuće je Ivan Smrček Imbrica).

nema nikakve veze sa mišljenjem u narodu, a koje govori da je *Pitomača* u stvari bila na *Črlenoj Klisi* i da su se stanovnici nakon *Turaka* preselili na današnje mjesto *Pitomače*. Već smo prema podacima u prethodnim poglavljima mogli vidjeti da navedeno uopće nema nikakve povijesne i znanstvene osnove. Narod koji je do 1710. godine naselio mjesto nesumnjivo je znao da je do prije 100-ak godina u blizini bilo naselje *Pitomci*, pa su obnovili ime, ali u novom obliku, u skladu sa vremenom - *Pitomača*. Godine 1714. *Pitomača* ima 64 kuće, što je oko 500 žitelja, što i nije malo za tih 6-7 godina, od kada su se ljudi počeli doseljavati u mjesto.

Srednjovjekovno arheološko nalazište u *Dravskoj ulici*, uzimajući u obzir i ranije spominjanu sporednu (vicinalnu) cestu koja je nedvojbeno vodila još u rimsko doba prema rijeci *Dravi*, kao i sporedna cesta koja je dolazila od *Starog Graca* (u srednjem vijeku *Gereci*) do *Drave* nesumnjivo je povezivala ovaj lokalitet/naselje sa ostatkom ovog dijela *Hrvatske*. Tako možemo prepoznati dio trase te ceste u podravskoj magistrali od pitomačke crkve do zapadnog dijela *Kladara* prema skretanju u *Oderjan*, dok se u srednjem vijeku nastavljao i dalje, sve do *Kloštra Podravskog* (tada *Gorbonoka*) i dalje, do *Đurđevca*. Kako se većina naselja u ovom prostoru, koja su bila cijelo 17. stoljeće na udaru od *Turaka* raselila i ostala pusta stvaranje koliko-toliko sigurnijeg vremena nakon oslobođenja *Virovitice* i velikog dijela *Slavonije* 1684. godine vjerojatno dio potomaka iz srednjovjekovnog naselja *Pitomci*, i nekih drugih bližih naselja, vratio se oko 1707. ili 1708. godine i sa drugim dijelom stanovništva iz navedenog, zapadnijeg dijela *Podravine* ponovo započinje život starih *Pitomaca*, ali sada, možemo reći, i novog mjesta. Neupitno je da su ljudi naselje obnovili i pomaknuli ga nešto zapadnije od navedenog lokaliteta u *Dravskoj ulici*, i to bliže tada novo formiranoj, odnosno današnjoj magistrali, ali opet u početku prema sjeveru, jer je isti prostor, za razliku od starog mjesta bio i nešto povoljniji, povišeniji, suši i manje okružen močvarama, prema tome i povoljniji za život - uzimajući u obzir na primjer samu nadmorsku visinu ovih lokacija, tj. početka *Strossmayerove ulice* (115-120 m nadmorske visine – što su u

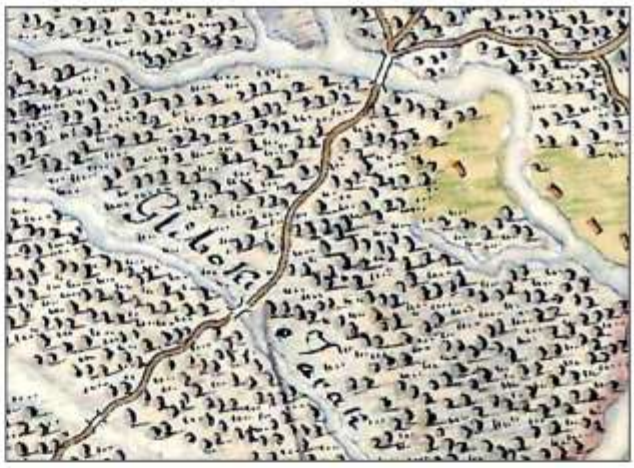

Najveći most na (tada velikom potoku ili) kanalu Strugu, odnosno do glavnog korita rijeke Drave, koja se 1782. godine nalazila na mjestu današnje Stare Drave u Križnici, nalazio se 1780-ih otprilike na mjestu današnje kapelice sv. Ivana u Šašnatom polju. Prije njega morao se prijeći nešto manji most preko Glibokog jarka, da bi se moglo doći do današnje Križnice. Dolje: vinogradi na obroncima Bilogore 1782.: Aršanj, Kladarski i Otrovanski breg tada su već postojali.

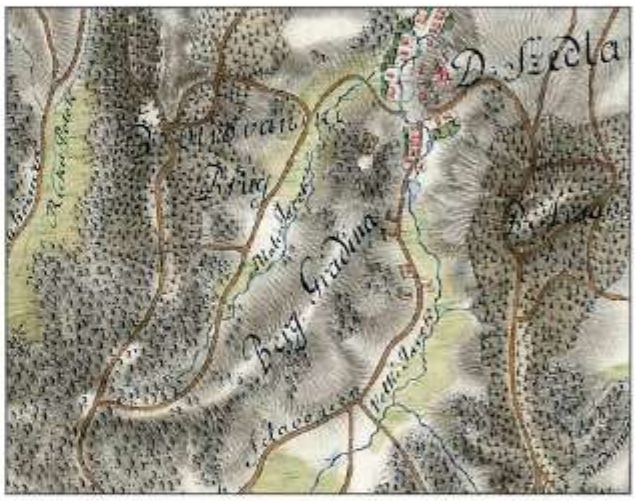





Posljednje sačuvano mlinsko kamenje nekog od mlinova - vodenica iz Banovog broda. Na gornjem je uklesana 1859. godina. Foto: 2014.

stvari uzvisine oko ravničarskog i močvarnog zemljišta, povišene 5-6 metara). Navedena tvrdnja je sasvim sigurno točna, budući da nigdje na prostoru centra *Pitomače*, kao i bliže okolice do danas nije pronađen nekakav arheološki lokalitet, ili barem kakvi arheološki nalazi osim na navedenom mjestu.

Valja kazati i to da je život na prostorima *Vojne krajine* i susjednog feudalnog *virovitičkog vlastelinstva* u biti zaista i bio vrlo sličan. Valja skratiti i pojasniti. Razlika, na primjer, između *Pitomače* oko godine 1760., što je oko 50 godina od formiranja mjesta, i *Starog Graca* bila je u tome što su *Pitomačani* imali zemlju koja je bila vlasništvo cara, dok je zemlja u *Starom Gracu* bila vlasništvo vlastelina, ovdje konkretno obitelji *Pejačević*, tada. Krajišnik je plaćao svoje imanje odlaskom u ratove i uvijek bio spreman za odlazak u rat ili kakvu vojnu intervenciju, a kmet je plaćao vlastelinu poreze u naturi i novcu. Vlastelin nije posjedovao vojnu silu, pa je, na primjer, kako je to bio slučaj kod pobune kmetova u *Starom Gracu* 1837. morao unajmiti vojsku, tj. krajišnike iz *Pitomače* i ostatka *Đurđevačke pukovnije* da uguše pobunu. Da ironija bude veća, naplata ove akcije krajišnika još se godinama povlačila, od virovitičkih županijskih vlasti, vlastelina do višega nivoa.

Koliko je kuća i obitelji bilo u *Pitomači* 1710. godine, nije nam poznato, ali je broj od 64, četiri godine kasnije, tj. 1714. bio znatan broj. 19 godina kasnije, 1733. *Pitomača* ima 120 kuća, a cijela pitomačka župa čak 446 - od čega je 52 *Vlaške* u *Starom Gracu*, a u *Velikoj Črešnjevici* tih je godina više pravoslavnih nego rimokatoličkih, kojih je 1733., kao i ranije, svega 8. Treba napomenuti da su podaci o ukupnom broju kuća i stanovnika u ova dva naselja u literaturi različiti, te neprecizni jer se temelje na kanonskim vizitacijama i raznim drugim podacima. Sve u svemu broj stanovnika se iz godine u godinu povećavao, a *Pitomača* se morala izgrađivati i širiti. Prvih 60-ak kuća početkom 1710-ih godina bilo je smješteno od današnje crkve do otprilike današnjeg kbr. 70 u *Strossmayerovoj ulici*, a što je kod današnjeg prvog velikog zavoja prema *Ulici Pavleka Miškine*, i na kraju tzv. *Donjeg kraja* i što otprilike odgovara navedenom broju kuća iz 1714. Kako se broj kuća povećao do 1733., i to duplo, a sudeći prema nešto kasnijim kartama iz 1780. i 1782. godine, *Pitomača* se počela širiti uz magistralu i to prvo prema *Kladarama*, prema zapadu, a tek kasnije prema jugu i u drugim pravcima. Jedino, sudeći prema kanonskim vizitacijama do sredine druge polovice 18. stoljeća možemo dobiti neka, i to štura saznanja o izgledu mjesta. Podaci iz vizitacija velikim dijelom se baziraju na opisima crkava, unutra i izvana i sl., dok o životu župljana malo kažu. Život je nesumnjivo bio vrlo težak i gotovo ga je danas nemoguće opisati i shvatiti. Dosta o životu mještana možemo saznati iz sjajnih opisa, koje su nam ostavili pitomački župnici zapisujući u župnu *Spomenicu* od posljednjeg desetljeća 19. stoljeća – vidi dijelove prijepisa župne *Spomenice* u *Prilozima* ove knjige.[109)]

Sve do ukidanja *Vojne krajine* u mjestu se nalazilo nekoliko profanih većih zgrada, a koje su služile krajiškoj upravi. Uprava satnije broj šest najvjerojatnije se nalazila u kasnijoj zgradi *Državne šumarije* (na mjestu današnje *Zdravstvene stanice*) i sudeći prema svojem obliku sasvim je sigurno građena u 18. stoljeću, a možda još i sredinom 18. st. Osim župne crkve tada, a i kasnije to bi bila najvažnija zgrada u *Pitomači* i cijeloj tadašnjoj satniji. Gotovo je nedvojbeno da se zgrada koja je ucrtana u karti iz 1782. na tome mjestu odnosi upravo na navedenu zgradu. Oficirska zgrada, koja se navodi te godine, je drvena i nalazi se pored stare crkve i u lošem



Stara graničarska puška, tzv. nabijača kakve su imali svi krajišnici - iz krajiške zadruge Đakić iz Pitomače. Sredina 19. st. Mehanizam i drugi metalni dijelovi sačuvani u originalu, ostalo replicirano i obnovljeno u kućnoj radinosti. Foto: BMBB.

je stanju, pa je sasvim vjerojatno da je navedena, zidana zgrada građena nešto ranije, i prije današnje crkve. Ovdje nećemo spominjati župni dvor koji se i tada nalazio na današnjem mjestu, no ne možemo još uvijek točno znati da li je bio drven, djelomično zidan ili potpuno zidan, odnosno od kada je zidani.

Kod navedene satnijske zgrade u to se vrijeme događao sav društveni i javni život. U njoj je stanovao jedan viši i nekoliko nižih oficira. Tu su krajišnici davali straže, ovdje su se čitali razni proglasi i zapovijedi. Ispred nje su krajišnici bili kažnjavani davanjem javnih batina, vjerojatno se tu počela održavati i prva školska nastava, doduše na njemačkom jeziku. Jedan izvještaj iz 1759. izričito navodi postojanje takve škole u *Pitomači*, no, o školstvu u to doba znamo dosta malo. U izvorima se navodi nekoliko učitelja i statističkih podataka iz toga doba i to je gotovo sve. Kasnije se navodi da se nastava održavala u nekoj vojnoj zgradi gdje se održavala vojna obuka, a gdje je to bilo ne možemo znati. Te, njemačke škole bile su tzv. trivijalke, a djeca, isključivo muška su podučavana u lijepom pisanju i računanju, prvenstveno za vojnički kadar. Tek reformom školstva od 1860. uvodi se hrvatski jezik i nastava je četvero razredna sa opetovnicom. Prema nekim podacima škola je utemeljena za svu djecu 1800. godine, a utemeljila ju je satnija. Tek od 1860. se uvodi pravi učiteljski kadar, a do tada su učitelji bili župnici ili kapelani, a često i krajiški oficiri i podoficiri. Od učitelja sredinom 19. stoljeća znamo i za *Pavla Filjaka* (koji je bio i orguljaš) i poznatog pitomačkog učitelja toga vremena *Matiju Kosa*, kojega spomenik i danas stoji na pitomačkom groblju (umro 1869.).

Društveno-kulturni život krajišnika svodio se isključivo na narodne običaje vezane za opći i vjerski život (rođenje, vjenčanje, smrt itd.) i radove u prirodi, a uz koje se vezala pjesma, ples, glazba, odjeća itd.

Mnogo toga poznatog i nepoznatog, dobrog i lošeg dogodilo se u *Pitomači* tijekom tih oko 160 godina. Tijekom svih tih godina svakodnevni život krajiških obitelji i zadruga uglavnom je tekao uobičajeno. Rijetko se nešto bitno mijenjalo u životu



Lijevo: krajiški serežan u prvoj polovici 19. st. Oni su bili vojska, koja je pazila na granicu, a osim toga služila je i kao jedna vrsta vojne policije - za održavanje reda u postrojbama u domicilu. Odjeću su im radili članovi zadruge, a bili su i dodatno plaćeni. U sredini: graničarski vojnik pješak kakvih je, kada se išlo u neki rat bilo najviše. Sve rezervne postrojbe bile su obučene u narodne nošnje i naoružane raznim oružjem. Desno: graničarski pješački časnik, kakvi su se, uglavnom po jedan nalazili u svakom selu satnije.

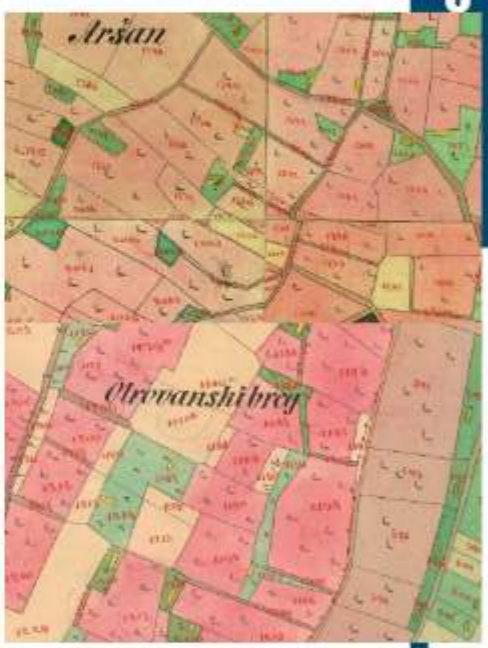

Dva najpoznatija vinorodna brijega Aršanj i Otrovanski breg na katastarskim kartama iz 1868. godine. Već tada su u potpunosti bili zasađeni vinovom lozom.

Žetva je bila jedan od najvažnijih poslova u vrijeme krajiških zadruga, ali i kasnije. Stoga su svi članovi neke zadruge, ili čak ujedinjene dvije ili tri, odlazili na posao uzajamno. Ovo je fotografija sa razmeđa 19. i 20. st. snimljena u okolici Pitomače, prilikom jedne takve žetve.



ovih ljudi. Neki od muških članova zadruga kojih je u *Pitomači* 1733. godine, na primjer, bilo oko 220, ili su bili negdje na ratištu ili su bili kod kuće, obrađivali zemlju, pekli rakiju, obrađivali vinograde, napasali stoku, rušili šumu itd.

Vinograde *Pitomačani*, ali i mještani drugih naselja, su imali na najpovoljnijim pozicijama za uzgoj vinove loze, a to su pješčani obronci *Bilogore*, od *Kozarevca/Grabrovnice* pa sve do *Vukosavljevice*. Tamo gdje se nalaze i danas. Vinogradarstvo je bilo vrlo važno i gotovo da nije postojala kuća koja nije imala barem omanji vinograd. Čini se da se ovdje vinova loza počela opet uzgajati svega nekoliko godina od osnivanja *Pitomače*, *Sedlarice*, *Kladara* itd., a već smo ranije spomenuli da se uzgajala i oko 200 i više godina ranije. Još za života pitomačkog župnika *Nikole Ledinskog* (1715. - 1730.) navodi se podatak da je ostavio na uživanje *Pitomačanima* vinograd od 10 kopača u *Aršanju*, a 1733. doznajemo da župnik ima pravo vinotočja na prostoru cijele župe, što govori da u to vrijeme vinogradi već postoje. Vinograd od 10 kopača ili motika (koliko mogu 10 kopača okopati za jedan dan) u to vrijeme nije bio mali (o župnom vinogradu možete više vidjeti u prijepisu *Spomenice* župe *sv. Vida* u *Prilozima* ove knjige).[110)] Oko 1780. godine površine zasađene vinogradima oko *Velike* i *Male Črešnjevice*, *Sedlarice*, *Turnašice* i prema *Vukosavljevici* bile su značajne. Ovdje su vinograde imali i krajišnici pitomačke satnije, te kmetovi virovitičkog vlastelinstva naselja *Stari Gradac* i *Turnašica*. Ne možemo prema sačuvanoj karti odrediti točnu površinu, međutim oko 100 jutara zemljišta je sasvim sigurno bilo pod vinovom lozom. 1782. navode se poimence prostori gdje su zasađeni vinogradi: *Arsany* (*Aršanj*), *Kladarski jarek*, *Otrovanski brieg* i *Gradina* sjeverno od *Otrovanskog briega*. U ovim nazivima možemo prepoznati današnji *Otrovanski* i *Kladarski* breg, te *Aršanj* ili *Lipicu*. Spomenimo da se smatra da je danas poznati *Aršanj* dobio ime prema nekim predjelima u *Mađarskoj*, međutim, te konstatacije nisu točne budući da se radi o dosta udaljenim prostorima (npr. *Harkanj*) za to vrijeme (oko 1730.). *Aršanj* u stvari znači ništa drugo nego lipa ili lipova šuma, od mađarskog jezika koji se ovdje tada mnogo koristio – mađ. *harsan* = lipa, a koja je ovdje bila, i još uvijek je vrlo zastupljena šumska vrsta. Da je tako potvrđuje i naziv *Aršanja* na karti iz 1865./69. gdje se spominje kao *Harsan*, te današnji toponim *Lipica*, što je ništa drugo nego *Harsan* u prijevodu – danas predstavlja najviši vrh u tom gorju, gdje se nalazi istoimeni radarski centar. Oko *Turnašice* i *Sedlarice* u biti nije niti bilo drugih nasada osim vinove loze, što se može vidjeti po crtanom simbolu: vinova loza oko kolca. Kmetovi sela *Stari Gradac* i *Turnašica* ovdje su imali 1736. godine vinograde od 117 kopača (sve zajedno), a najvećeg je imao neki *Turnašičan Mato Dolinac*, od 8 motika. Veličina vinograda prosječnih obitelji tijekom 18. i 19. stoljeća kretala se uglavnom od 2 do 4 motike. Mnogo vinograda navodi se i oko *Male* i *Velike Črešnjevice*, dok su *Starogračani* imali vinograde južno od *Turnašice*, pa se cijeli brijeg nazivao (1865. - 1869.) *Gradačko brdo* (ili *Veliko brdo*). Tijekom 18. i 19. stoljeća u vinogradima se nisu gradile klijeti, već se grožđe vozilo kući, gdje se i držalo vino. Izgradnja klijeti, i to od blatom omazanog pletera na pocekima, kao što su se gradile i kuće do tada, počela je tek u drugoj polovici 19. stoljeća, uglavnom nakon ukidanja *Vojne krajine*, a onaj koji je u to vrijeme mogao ju sagraditi i održavati bio je dobar gazda.

Jedna od elementarnih potreba u vrijeme o kojem govorimo bilo je mljevenje žita i kukuruza, koji se ovdje tada već sadio - 1736. u *Turnašici* imamo, doduše i prezime *Kukuruz*, koje je do danas nestalo. Mlinovi su se nalazili na rijeci *Dravi*, gdje je postojalo, osim vodenica i mlinova na tzv. skelama (veći spojeni čamci) ili u obliku vodenica, ali i mnogo njih na manjim ili većim potocima, posebno sjeverno i istočno od *Pitomače*. Godine 1780. na rijeci *Dravi* kod *Križnice* ucrtano je 7 mlinova, a 1780ih godina bilo ih je ovdje petnaestak i još toliko u okolnim mjestima. Od mlinova iz doba *Vojne krajine* danas se nije sačuvalo gotovo ništa. Ostala su sačuvana dva mlinska kamena od nepoznatog mlina sa *Banovog broda* na kojima je uklesana 1859. godina i koji danas služe kao kontejneri za cvijeće. Do prve polovice 19. st. ljudi su mogli doći do mlina na način da su na svojoj zemlji, koju su imali u leno, izgradili mlin za potrebe svoje zadruge, ali im je bilo dozvoljeno vršiti *meljavu za ušur* (plaćanje u naturi). 1736. *Gračani* su imali jedan mlin na *Dravi*, a on je u stvari pripadao vlastelinu. Stanovnici *Starog Graca* i *Turnašice* često su vozili *na meljavu* u *Krajinu*, jer im je bilo jeftinije, a vlastelin je tako mogao teže kontrolirati prihode.

Naziv *Banov brod* za ovdašnje stanovništvo ne govori ništa drugo nego da je i ovdje *Dravu* prešao dio trupa *bana Jelačića* u rujnu 1848. godine, u ratu protiv Mađara, u odlasku prema *Pákozdu* kod *Balatona*, gdje se održala glavna bitka. Međutim, istina je posve drugačija. Ovaj toponim, kao *Panovszky Prod* (ili *Banovski Brod*) spominje se već na jednoj karti 1780. godine. Porijeklo nije moguće objasniti. Moguće je da je ovdje imala svoj konak neka od obitelji *Ban*, koja se spominje na području pitomačke župe.

Veliki dijelovi konaka pored rijeke bili su u vrijeme *Vojne krajine* u vlasništvu *Otrovančana* i *Sedlaričana*, a osim toga, oni su koristili i pravo na ribolov, korištenje šuma za žirovinu, te sječu drva za vlastite potrebe. No, budući da je *Mađarska* bila blizu, još od kraja 18. st. drvo se prodavalo u susjednu *Mađarsku*. Problem prijevoza drveta iz prekodravlja se povećao kada se korito rijeke pomaknulo, otprilike na današnje mjesto, jer je bio veliki problem prevesti drva na desnu obalu malim drvenim čamcima. Stoga su vlasnici počeli trgovati sa *Mađarima* do kojih se moglo doći jednostavnijim, suhim putovima, koji su spajali *Mađarsku* i *Hrvatsku* već od 1850-ih godina, a vjerojatno i ranije. Napasanje stoke u šumama i branjevinama, te livadama u ovom prostoru također je bilo unosno. Vlasnici konaka, a to su bili isključivo *Otrovančani* u *Križnici* i okolici, u to vrijeme već su imali organizirano vođenje stoke na ispašu, uglavnom mađarske stoke, pa su od 1850-ih godina imali i plaćene čuvare. Tako se spominje, pred sam kraj *Vojne krajine* (oko 1870. - *Status animarum župe Pitomača*) npr. *Imbro Benček*, biruš[111] u *Križnici*, *Stjepan Milić*, svinjar[112] u *Križnici*, *Stjepan Blaž*, čordaš u *Križnici*, *Janko Krapec*, biruš u *Križnici*, *Josip Šamu*, kočijaš u *Križnici*, Kaplar, biruš u *Križnici*, *Josip Hodoly*, biruš u *Križnici*. Nešto kasnije, od 1880-ih godina ovaj dio šuma i oranica postepeno su počeli zakupljivati i preuzimati *Mađari* obitelji *Šomšić*, te *Prinke*.

Krajem 18. stoljeća na pitomačkom području još uvijek nije rastao bagrem, i nitko nije niti znao za drvo bagrema ili akacije (*agacije* - kako ovdašnji narod naziva ovo drvo). Tek od 1820-ih godina u *Mađarskoj* počinje eksperimentalna sadnja ove vrste, a 1853.









Gore (crveni krov): od 1872. zgrada državne šumarije (danas zdravstvena stanica), a do tada uprava Pitomačke satnije br. 6. Izgrađena vjerojatno sredinom 18. st. Srušena 1960-ih. Lijevo: ista zgrada 1934. - zapadna strana. Lijevo dolje: zgrada krajiškog skladišta - sa trijemom. Nalazila se na uglu Radićeve ulice i trga kralja Tomislava. Izgrađena krajem 18. st., a srušena početkom 20. st. Izvor: razglednice iz početka 20. stoljeća.



Skulptura sv. Ivana Nepomuka u kapelici u Gajevoj ulici: barokni rad u kamenu s kraja 18. st. (oko 1780.) Kapelica je podignuta u 19. st. U 18. st. stajao je na zidanoj ogradi mosta na potoku Šušuliću. Vis. 120 cm. Nakon 2000. godine kapelica je preseljena oko 10 metara južnije. Lijevo: stara kapelica (1994.), a desno nova.





uvidjelo se da je bagrem odličan za vezivanje pijesaka. Tek posljednjih desetljeća 19. st., tj. od oko 1880. godine na dalje, pojavile su se prve šume bagrema i oko *Pitomače*. Danas ih je stotinjak hektara.

Krajišnici nisu smjeli graditi drugačije kuće do drvenih, od pletera omazanog ilovačom, na pocekima. Morale su biti obijeljene vapnom, a u dvorištu svake kuće moralo se posaditi barem jedno stablo duda i oraha. I dud i orah tijekom godine bio je od višestruke koristi (hrana za ljude, životinje, izrada rakije, list za stelju, drvo za ogrjev, list za lijek, drvo za izradu predmeta itd.), a to su ljudi vremenom shvatili i sami, a taj, nekada zapovijedani običaj, počeo je nestajati posljednjih desetljeća. Što se tiče duda, sredinom 19. st. on je bio dobra alternativa za zaradu, odnosno uzgoj dudovog svilca koji se je naveliko uzgajao i u pitomačkom kraju.

Izvan granica *Vojne krajine* u vrijeme njezina postojanja malo se je znalo o krajišnicima i naseljima u *Podravini*. Ali se znalo da je ovo prostor koji je, za to vrijeme nedavno, branio *Europu* od *Turaka*. Tako godine 1801. *Talijan Francesko Apostoli* piše da je, ne znajući pravo stanje, i *Pitomača* (*"Pitomachia"*) *"kvadratna utvrda sa zaštitnim jarcima"*.[113)]

12. Kako je Pitomača izgledala 1780. i 1782. godine i kako je Križnica gotovo dvjesto godina bila dio Otrovanca?

Godine 1771. *Pitomača* je imala 168 kuća i 1475 stanovnika, a 1783. 188 kuća (prema nekim podacima 157) i 1497 stanovnika, od čega 1087 odraslih, 343 oženjena para i 410 djece. *Otrovanec* je te, 1783. godine imao 38 kuća, 92 vjenčana para, 130 djece i 317 odraslih, ili ukupno 447 stanovnika.[114)] Međutim, broj stanovnika ne odgovara stvarnosti jer su *Otrovančani* negdje od sredine 18. st. pa sve do 20. st. imali svoje konake, tj. jedan dio je i stalno živio na prostoru koji je danas *Križnica*, *Širinski otok* i *Širine*. Stoga ćemo pokušati rekonstruirati izgled *Pitomače* i jednog dijela okolice 1780. i 1782. godine, ali i kasnijih godina, kako bi shvatili ono što stoji u naslovu ovog poglavlja.

Kada bi se navedenih godina prošetali *Pitomačom* tada bi zatekli ovakvo stanje, koje ćemo pokušati, usporedno sa današnjim stanjem i opisati. Ove dvije karte u osnovi su gotovo identične s time što je prva rađena isključivo namjenski, kao prijedlog reguliranja odvodnje i obrane od poplava, koje su ovdje bile česte oko rijeke *Drave*, dok je druga rađena u vojne svrhe i izuzetno je precizna i detaljna, i kao takva je tada vrijedila za vojnu tajnu. U to vrijeme ogromne poplave su se dogodile u lipnju i studenom 1770. godine, što se odrazilo na odluku vlasti o što bržoj izgradnji nasipa i reguliranju korita rijeke, koja kada se razlijala još je više vlažila ovo ionako vlažno, močvarno i brojnim potocima ispresijecano tlo. Na drugoj karti, iz 1782. godine ucrtano je preko 130 kuća u *Pitomači*, a ako ovdje ubrojimo i okolne pitomačke konake tada je taj broj gotovo identičan sa stvarnim stanjem.

Godine 1780. današnja župna crkva *svetog Vida* bila je u punom zamahu izgradnje koja je počela godinu ili dvije ranije. 1782. potpuno je sazidana i pokrivena, ali ne i dovršena, jer je posvećenje izvršeno tek na godinu, 1783. godine i to na dan 12. rujna, odnosno *Ime Marijino*. Dvije osnovne i jedine ulice tada su bile današnja *Ulica braće Radića*, te *Strossmayerova ulica*, ili *Donji kraj* do prvog zavoja. Oko sto metara od današnje crkve, koja je još uvijek bila u završnoj fazi izgradnje, nalazila se 1782. u dosta lošem stanju stara drvena župna crkva, otprilike u dvorištima danas kućnih brojeva od 7 do 11, a pored nje, dalje prema donjem kraju, otprilike u dvorištu kbr. 15 stara drvena zgrada u kojoj su boravili krajiški časnici *Pitomačke satnije* broj 6. Nasuprot drvene

crkve i tada se nalazio župni dvor ili farof, koji je tada vjerojatno još uvijek bio drveni ili djelomično zidan. Hodajući prema sjevernom dijelu *Donjeg kraja* kojemu je završetak sličio na trg i bio dosta širok, kao i cijela ova ulica, a što se nije znatno promijenilo sve do danas, put bi nas odveo dalje prema sjeveru, današnjom *Ulicom Pavleka Miškine* ili *Gredom*. Kod današnjeg kućnog broja 8 u *Ulici Pavleka Miškine* ili *Gredi* došli bismo do manjeg potoka, koji je presijecao ne nastanjenu cestu i kojega se prolazilo drvenim mostom, a on se prema istoku protezao do jednog drugog potoka koji je dolazio do današnjeg potoka ili kanala *Vira*, odnosno *Šušulića*. Oko dvjesto metara dalje došli bi do drugog mosta i drugog kanala, odnosno potoka, tj. istog onog kojega ostaci postoje i danas, a koji je zajedno sa prethodnim sakupljao vodu iz polja i kanala koja je dolazila iz *Kladara*. Stotinjak metara dalje došli bi do raskršća poljskih putova na uglu današnje *Ulice Pavleka Miškine* i *Ulice Tina Ujevića*. *Ujevićevom ulicom* mogli smo, kao i danas doći do *Podravskih Sesveta*, ili kod tadašnjeg i sadašnjeg *Orešja* skrenuti prema istoku, prema tada (1780.) zvanoj *Maloj Đuretini* (današnja *Đuretina*) i dalje do potoka *Struga* koji se danas naziva i *Kopanjek* po tome što je iskopan, odnosno djelomično izravnan i produbljen isti potok *Strug*, odmah nakon velike poplave u lipnju 1827. godine. Od navedenog raskršća *Ulicom Pavleka Miškine*, ili *Gredom* prema predjelu *Lenišće*, i dalje prema istoku preko nekoliko potoka, kroz šume i preko dosta močvarnog zemljišta došli bi do današnjeg *Šašnatog polja* (*Šukala*), a 1780. godine zvanog *Šukalo* i dalje nastavili do današnje *Dravske ulice* koja se tada nazivala, u doslovnom prijevodu, *"putem do pitomačkih mlinova"*. Dolaskom do, otprilike, današnjeg *Banovog broda* i *Šašnatog polja*, te *Brestića* danas nastaju problemi prilikom usporednog objašnjavanja, jer se pejzaž, a nadasve tok rijeke *Drave* i mnoštvo malih i većih potoka (na kojima su se nalazili brojni mlinovi) koji su se nalazili upravo na ovom području (1780. - 1782.), a kojih danas više nema, doslovno promijenio do ne prepoznatljivosti.

Naime, navedeni potok *Strug* (*„Struga oder Pistra"* – 1780.) odnosno *Bistra* kod *Gjuretine* (*Đuretine*) tekao je, sve do današnjeg *Širinskog otoka* otprilike koritom današnje *Nove Drave* gdje se nalazi viseći most na *Banovom Brodu*, a glavni tok rijeke bio je, otprilike, današnja *Stara Drava* u današnjem prekodravlju, *Križnici*. Ovdje su meandri rijeke znakoviti i već odmah nakon navedene poplave od 1770. godine izgrađeno je i ovdje nešto nasipa koji su ipak kasnije štitili prostor prema *Pitomači* i *Starom Gracu*. No, do oko 1850. tok rijeke kod današnjeg *Banovog Broda* je konačno poprimio današnji izgled. Godine 1780. i kasnijih godina mostovni prijelaz preko, tada većeg, spomenutog potoka *Struga* nalazio se kod današnje novoizgrađene kapelice *sv. Ivana Nepomuka* u *Šašnatom Polju*, a tu se nedaleko mosta nalazio poveći otok *Sigetec* koji bi danas odgovarao poljima iza navedene kapelice. Prijelaz skelom nalazio se 1860-ih godina na prvom kilometru prema *Križnici*, na današnjoj cesti od visećeg mosta, i danas je na mađarskoj strani. Tek početkom 20. st. *Drava* se kod *Banovog broda* stvarno nalazi u današnjem koritu.

Godine 1780. i 1782. na navedenim kartama na desnoj obali *Drave* ucrtane su i upisane *Franjićeva* i *Tišljarova jada*, te još dosta predjela unutar meandara, a koji se danas nalaze u prekodravlju i od kojih neki postoje i danas: *Križnica*, *Mala Križnica*, *Vuska luka*, *Crni jarak* itd. Prema kasnijim podacima (1865. - 1869, 1885.) saznajemo da su na ovom prostoru živjele povremeno, a neke i stalno, obitelji čije je porijeklo bilo iz tada susjednog *Otrovanca* ili su u *Otrovancu* imale domicil.

Što se zapravo dogodilo? Naime, u prvoj polovici 18. st. *Pitomača* koja je naseljena pored podravske magistrale na povišenom terenu, koji se nalazi na početku *Strossmayerove ulice* i oko današnje crkve prema *Kladarama*, gravitirala je u prvoj polovici 18. st. i kasnije prema sjeveru i zapadu, dok se na istok, otprilike prostorom koji se zove *Berek* između *Starog Graca* i današnje *Pitomače* u to vrijeme prostirala međa sa *Slavonijom* i virovitičkim vlastelinstvom. Međa je od samog početka 18. st. u stvari već bila formirana i protezala se pored nekadašnjeg naselja *Kopačevca* na *Črlenoj Klisi* (prema *Turnašici*), na kojoj se zidana ruševna crkva *svetog Valentina* nalazila još sve do 1780-ih godina, a i mnogo kasnije (*Pitomačani* su za tu granicu znali pisati *"megja proti Slavonium"* - 1873. godine).[115] Kako su i zašto doseljenici nakon 1700. godine za formiranje *Otrovanca*











Jedan od izuzetno rijetko sačuvanih i vrijednih predmeta pitomačke narodne svečane nošnje. Pitomačka poculica - ukrasna platnena kapa (prednja i zadnja strana) - osnova potječe iz oko 1855. godine, a možda i posljednjeg desetljeća 18. st. i prvih desetljeća 19. st. • uzimajući u obzir ugradnju nekih svilenih traka i detalja proizvedenih u manufakturi. Takve poculice su u vrijeme Vojne krajine, ali i kasnije, nosile udane žene.
Ovo je jedan od posljednjih sačuvanih odjevnih orginalnih predmeta iz toga vremena. Poculica se stavljala na glavu, ali i na prigodno izrađenu frizuru. Ovo je najatraktivniji dio narodne pitomačke nošnje. U vlasništvu Ivke Skender iz Pitomače. Foto: fotograf Branko Begović - Pitomača, preslika BMBB 1984.
Gore: originalne snimke navedene poculice (1984.). Desno: prednja i zadnja strana navedene poculice prema istom predlošku (Branko Begović, ulje na platnu, 2014.).
Naredna stranica: fotografije iste poculice (danas - nakon 35 godina) 29. prosinca 2021. - prikaz svih dijelova ovog izuzetnog predmeta. Dolje lijevo: pogled na vrh poculice. Foto i graf. obrada: BMBB.





Prikaz poculice na narednoj stranici (u smijeru kazaljke na satu). Foto: 2021.



1.



2.



3.



4.



5.



6.



7.



8.

izabrali upravo tu lokaciju (današnjeg *Otrovanca*) nije potpuno jasno. No, na neki je način i razumljivo imajući u vidu da taj dio zemljišta nije bio toliko pjeskovit, kao što je bio prostor na *Črlenoj Klisi*, a unutar povišenog terena nalazilo se i poveće jezero ili bara u kojoj se sakupljala voda prikladna za napajanje stoke, a okolno zemljište bilo je i tada izvrsno za poljoprivrednu obradu. U odnosu na *Pitomaču Otrovanec* je bio u mnogo boljem položaju, jer je *Pitomača* sredinom 18. st. i ranije, ali i kasnije bila okružena močvarama, potocima, kanalima, barama, ritovima, posebno na istočnoj i sjevernoj strani, a smrad ustajale vode i vlaga koja je stalno bila prisutna u zraku još je 1890-ih godina bila, posebno za ljetnih mjeseci, nesnošljiva.[116)] Sudeći prema navedenim kartama možemo odlično vidjeti da je *Otrovančanima* nedostajalo vode za mlinove i šuma za sječu drva. *Otrovančani* su do 1710. formirali svoje naselje, počeli održavati zatečenu kapelu na *Črlenoj Klisi* koju su nazvali *sveta Jelena* (u srednjem vijeku *sv. Valentin*), ali vjerojatno nisu ovdje nikoga pokapali (ili vrlo rijetko) jer je bilo predaleko, a misa se održavala svega jednom u godini - 22. svibnja (*sv. Jelena*). Godine 1733. kanonik vizitator *Juraj Bistrički*, koji je posjetio pitomačku župu, navodi da je groblje na *Črlenoj Klisi* zapušteno, a da kapelu održavaju *Otrovančani*, i ona je loše opremljena. U to vrijeme je imala samo jednu sliku *svete Jelene*, jer bi lopovi sve ono što se našlo u kapeli opljačkali. Tada kapela više nije imala tornja. Četiri godine kasnije, 1737. godine u kapelu je udario grom i ona je izgorjela, a mještani *Otrovanca* zatražili su od zagrebačkog biskupa dozvolu da podignu novu kapelu u svojem mjestu, što im je dozvoljeno, a oni su je 1746. i izgradili od hrastovog drveta. Na karti i iz opisa 1782. godine vidimo da drvena kapela u *Otrovancu* još uvijek stoji, a najveća i zidana građevina je vojnička štacija ili straža, koja postoji još i danas (iako vjerojatno obnovljena u novom duhu vremena), a to je zgrada stare škole.

Iz sredine 1860-ih godina imamo popis i poziciju kuća, tj. konaka u kojima je živio dio *Otrovančana* i to nešto malo na desnoj obali *Drave*, na tadašnjim lokacijama *Širine* i *Brestić* - otprilike to su i današnje lokacije na desnoj obali rijeke. Ovdje su bile obitelji iz *Otrovanca* koje su se krstile i vjenčale u sastavu pitomačke župe: *Kolar, Haramičić, Predragović, Šklebek, Pintar* i *Sesvečan*. One su ovdje imale minimalno 6 mlinova. Na lijevoj obali *Drave* tada se navode kuće obitelji *Miholjančan*, *Antoljak* (vjerojatno iz *Sedlarice*), *Kakša*, *Zvonarek*, *Frančić*, *Žoko* (*Živko*), *Viri* (?), *Majdak*, *Franjić*, *Predragović*, *Kovač*, *Malčec* (iz *Pitomače*), *Rakitničan*, *Tišljar*, *Šimunija* i *Iveza*, te nekakve ciganjske kuće, a vjerujući karti tu je bilo najmanje 35 kuća. Slično bilježi i karta od 1782. godine, na kojoj se samo navode već spomenuti predijeli (kao i 1780.), a ne i imena vlasnika. Gotovo pola obitelji spomenutih 1848. godine (vidi prikaz naselja *Otrovanec*) imalo je kuće i manje posjede na ovim mjestima.

Godine 1873., nakon ukidanja *Vojne krajine* šume u današnjem prekodravlju kod *Križnice* su pripale *Imovnoj općini đurđevačkoj* (*IOĐ*), a konaci, koje su imali *Otrovančani*, ostali su pojedinim obiteljima još desetljećima, dok neki imaju zemljišta još i danas.

Međutim, današnja lijeva obala *Drave*, kako smo spomenuli, početkom 1780-ih godina u stvari je bila desna i najveći potok bio je *Strug* preko kojega se lako prelazilo mostom. Nakon postepenog ravnanja toka rijeke na ovome mjestu, uslijed brojnih poplava i probijanja nasipa i sl. korito se promijenilo, pa su kuće ostale na lijevoj strani. Ovdje su *Otrovančani* ostali sve do početka 20. stoljeća, a zašto, djelomično o tome dobro govori 1885. kotarski šumar *Imovne općine đurđevačke Martin Starčević*, koji piše o stanju i problemu gospodarenjem šumama i površinama u *Križnici*, današnjem prekodravlju: *„..Šume Križnica, Uskaluka te Frajničeva jada obsižu površinu od 890 ralih obkoljenu je s tri strane Dravom, a četvrta jest imanje grofa Šomšića. Prošle godine htio je gospodarstveni ured imovne občine gjurgjevačke neprodatimi preostatcii za trgovca Gutmana, žitelje občine Pitomača nodieliti ogrievnim drvom; nu ovi se odrekoše, te blagodati sbog nemogućnosti i težkoće prevoza preko Drave; kao i zločestog rek bi neprolaznog puta. Uslijed toga morao je gospodarstveni ured ote ostanke drveta dražbom prodati, te je iste dostao zakupnik Prinke. I tako jest, ota šuma za pravovlastno imovinsko žiteljstvo tako rekuć nepristupna – izuzam nekoliko – do 10 konačarah sela Otrovanec, koji jedino tamo obitavaju, da mogu lakše drvo krasti i prodavati, te tudju stoku u te šume uz*

sniženu pristojbu na pašu tjerati. Svi oni pako žitelji, koji si nepostaviše zadatkom života nedopuštenim načinom šumom baratati, prodali su svoj posjed grofu Šomšiću...Već prvo je napomenjeno, da je upitna šuma sbog Drave nepristupna, te da se njom koriste izključivo tudjinci, izuzam deset konačara sela Otrovanec, koji dovoljno paše u planini imadu. Nadalje sve, kad bi se upitne dielčice i pošumile, to pravovlasno žiteljstvo, kojemu ta šuma u prvom redu pripada (misli se na seljake koji su bili graničari i kojima je nakon ukidanja Krajine ostalo pravo uživanja šuma putem IOĐ), nebi se niti uživanjem paše niti drveta okoristiti moglo, sbog Drave..." (cijeli tekst plana o gospodarenju prekodravlja vidi u *Prilozima*). [117]

Od drvene kapele *svete Jelene* u *Otrovancu* 1782. godine, kada bi krenuli prema *Pitomači* prošli bi kroz potpuno nenaseljenu *Vinogradsku ulicu*, ili *"Preispan"* (*Prešpan* – 1865. - 1869. godine). Otprilike na sredini ulice, oko današnjih kbr. 150 zatekli bi jednu manju baru, koji se prostor i danas, u vrijeme jakih kiša napuni vodom. Preko nje se prolazilo mostom. Nešto dalje, na istočnoj strani odvajao se poljski put, koji postoji djelomično i danas i koji se nastavljao na poljski put koji je od današnje *Ulice Antuna Mihanovića* (*Gornje polje*, kasnije zvano *Veliko polje*) vodio, a i danas vodi, do *Črlene Klise*. Nekoliko stotina metara dalje u *Vinogradskoj ulici* prošli bi mjesto gdje je današnja željeznička pruga i došli do tada novog pitomačkog (današnjeg) groblja koje je ovdje preseljeno iz centra mjesta, tj. spomenutog *Donjeg kraja* oko drvene kapele u *Strossmayerovoj ulici*. Preseljeno je vjerojatno posljednjih godina 1770ih. Danas se taj prostor naziva *Gmanje*, odnosno dolazi od njemačkog izraza za mjesni ili općinski prostor, a koji se u stvari spominje pod nazivom *Gmaina* 1868. godine, ali je tim imenom označen uglavnom prostor preko puta današnje policijske postaje prema *Dravskoj ulici*, na koji se nastavlja *Donje polje*, a kojega se 1782. naziva *„pastuhova livada*" i tada je bio ograđena livada. U *Vinogradskoj ulici* do groblja se skretalo, otprilike, putem koji

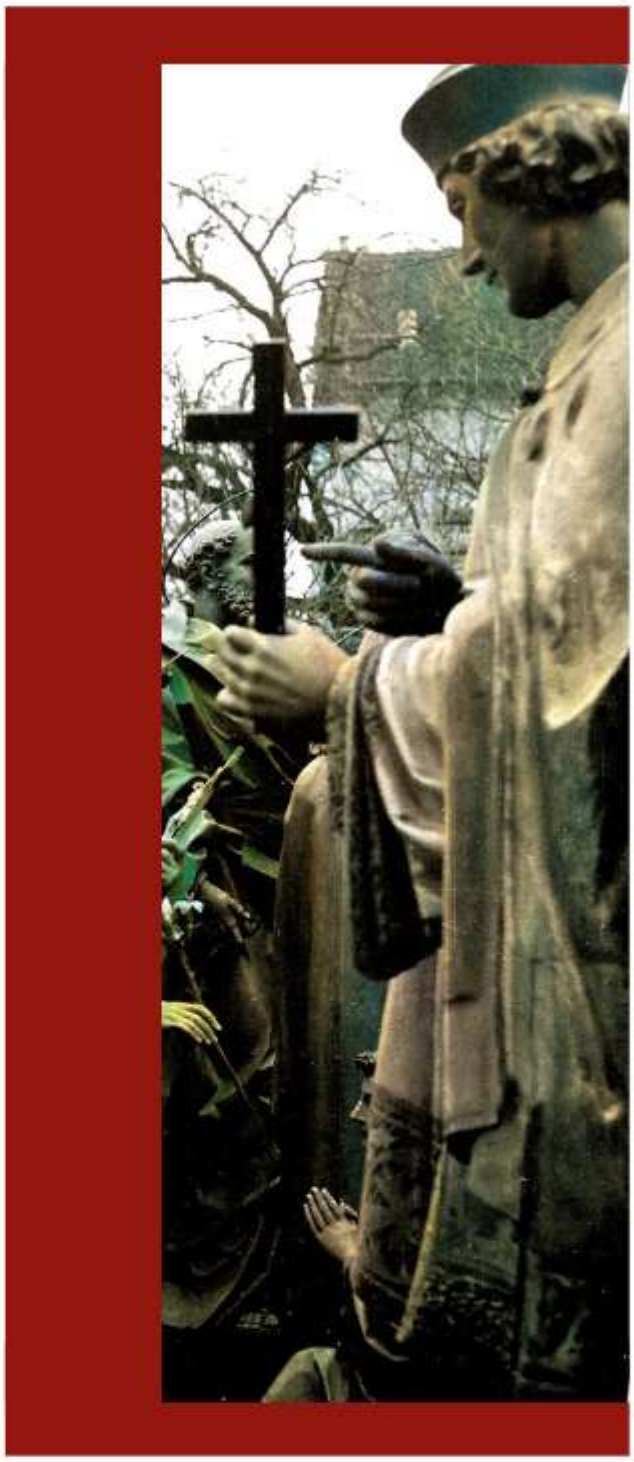

Gore: detalj sačuvanih skulptura nakon požara župne crkve sv. Vida 1968. U prvom planu - sačuvana barokna skupltura sv. Valentina iz 18. st. (foto iz arhiva župe sv. Vida u Pitomači).

Natpis na gredi sa krova župnog dvora, koja je bila ugrađena u štagalj obitelji Sitar do 1980-ih godina na Trgu kralja Tomislava. Greda je dobivena od župnika između dva svjetska rata. Natpis je prepisan 1986. godine i govori da je krovište građeno 1789., ako ne i cijeli današnji zidani stari župni dvor, tzv. farof. Crtež: BMBB, 1989.



postoji i danas, a to je ulaz prema nogometnom igralištu, i dalje prema groblju, ali sa sjeverne strane groblja i dalje prema današnjoj *Mihanovićevoj ulici*, odnosno *Ritakovcu*, odnosno dalje, prema jugu: *Črlenoj Klisi*, *Turnašici* itd. Stotinjak metara dalje u *Vinogradskoj ulici*, do raskršća sa današnjom *Gajevom* taj je prostor praktički trokutasti prostor na kojem se nalazila 1782. krajiška streljana (mjesto današnje drvne industrije, nekada *"Gaj" Pitomača*), a na mjestu današnje kuće (*Gajeva* 48), odnosno poslovne zgrade na raskršću od *Vinogradske* prema *Gajevoj ulici*, koju je nekada izgradilo nekadašnje poduzeće *Univerzal* iz *Bjelovara*, a na mjestu obiteljske kuće *Husinec*, nalazila se 1780-ih godina, ali i sve do postojanja *Vojne krajine*, zgrada vojnog krajiškog štaglja, gdje su se čuvale žitarice i sijeno.

Hodajući 1780-ih godina dalje današnjom *Gajevom ulicom* prema današnjoj, tada novoj crkvi, na desnoj strani vidjeli bi već spomenutu ograđenu *"pastuhovu livadu"* na kojoj su se čuvali konji i stoka (kasnije tzv. *Gmanje*, koje se ime od kraja 19. stoljeća koristi i za prostor gdje je danas nogometno igralište i *Šenoina ulica*, jer je sav taj općinski/državni prostor bio u stvari i sajmište), i tek bi na raskršću sa *Preradovićevom ulicom*, zvanom *Nova ulica* i *Dravskom ulicom* došli do prvih nekoliko kuća. Taj se dio nije značajno naseljavao niti narednih sto godina, do sredine 19. st., do kada je jedino nastanjena *Preradovićeva* (*Nova*) *ulica* koja vodi prema *Dinjevcu*. Ako bi 1780-ih godina krenuli u *Dravsku ulicu*, odnosno *"put do pitomačkih mlinova"* nakon stotinjak metara došli bi do jednog, pa zatim i drugog mosta preko bare, koja se nalazila otprilike na prostoru gdje je danas nova srednja škola *Stjepana Sulimanca*. Dalje današnjom *Dravskom ulicom*, na desnoj strani ostajalo bi nam *Donje polje*, a na lijevoj strani prvo bi prošli pored velike livade *Brdarice* ili *Brdarica*, a zatim livade *Melinke* ili *Melnika* (1868. *Meliki*), koja se prostirala sve do današnje *Šodrane* u *Dravskoj ulici*. Sjeverno od ove dvije livade, vezalo se, nakon malog pojasa šume tzv. polje *Medvečka* (1860-ih *Medvečko polje*), koje je dobilo ime možda po srednjovjekovnom posjedu i selu spomenutom 1535. i 1564. godine *"Medwednyk"* (*Medvednik*) - koji se možda nalazio negdje oko ove lokacije. To će za sada još uvijek ostati tajna. U 19. stoljeću dio spomenutih livada *Brdarica* i *Melinke* navode se pod imenom *Žutilo*, dok je najveći dio livada *Melinki* u to vrijeme bio oranice.

Ako bi krenuli *Gajevom ulicom* od navedenog raskršća sa *Dravskom ulicom* dalje prema crkvi 1780-ih godina ne bi došli do kuća sve do mosta na kanalu ili potoku koji se danas zove *Vir* ili *Šušulić* (do svetog *Ivana*), a tada *Sedlarica*, jer je dolazio iz *Sedlarice*, i prolazio zapadno od *Otrovanca* i koji djelomično starim tokom teče i danas. Kod nove župne, današnje crkve, koja je 1782. već bila gotovo potpuno završena, zatekli bi nekoliko kuća, a na trgu, koji je već tada bio formiran (danas *Trg kralja Tomislava*), tj. na mjestu današnje *Zdravstvene stanice*, zidanu krajišku jednokatnu zgradu u kojoj se nalazila uprava *Pitomačke satnije* br. 6, a vjerojatno je bila izgrađena prije 1780. godine. Ista zgrada postojala je sve do 1960-ih godina, kada je srušena i na istom mjestu napravljena današnja, već spomenuta zgrada *Zdravstvene stanice Pitomača*. Nakon ukidanja *Vojne krajine* 1871./72. godine u njoj je bila smještena uprava *Državne šumarije Pitomača*.

Kada bi tih, 1780-ih godina nastavili hodati uz crkvu prema sjeveru, odnosno prema *Kladarama* podravskom magistralom, preko puta ceste koja je do nove crkve dolazila od *Donjeg kraja* nalazio se vojni krajiški magazin koji se može vidjeti početkom 20. st. na nekim razglednicama *Pitomače*. Srušen je prvih desetljeća 20-og stoljeća. Dalje na sjever, prema *Kladarama* prolazili bi pored čitavog niza kuća, odnosno pored oko 80 posto kuća *Pitomače*. Najveća koncentracija stambenih objekata bila je upravo u *Ulici braće Radića* i već te godine *Pitomača* je bila gotovo spojena sa *Kladarama*. Na kraju navedene ulice 1782. spominju se kuće *Cigana*, a gotovo identičnu sliku stanja navodi i karta iz 1780. godine. Oko 80 godina kasnije, što je vidljivo na katastarskoj karti iz 1868. i karti iz 1865. - 1869. današnja *Ulica braće Radića* je naseljena u toj mjeri da se morala širiti, a to je načinjeno formiranjem ulice, koja danas nosi ime *Vladimira Nazora*, a nalazi se između predjela *Molvica* i *Đolik*, te se nastavlja sve do današnje *Preradovićeve ulice*. U to vrijeme sve ulice i njive omeđivane su stablima ili javora ili kakvih drugih

stabala (lipa, kesten, orah, dud), što je, sudeći prema kartama sredine 19. stoljeća, davalo jedan izvrstan vizualni efekt ograđivanjem posjeda, ali i jednu dojmljivu sliku sređenosti istih posjeda, ulica, kanala i putova. Krajem 18. stoljeća navedena ulica kroz *Đolik* i *Molvicu* postojala je, ali samo kao poljski put.[118)]

13. Barokna drvena kapela svetog Križa u Sedlarici - nestala drvena sakralna barokna arhitektura na pitomačkom području

Budući da je na području današnje *Pitomače* ipak sačuvano i nešto arhitekture iz vremena baroka, ali i iz post baroknog doba, te dosta ambijentalnih vrijednosti, možemo kazati da je ovo prostor gdje je sačuvano dosta blaga iz vremena 18. i 19. stoljeća. Zato je važno prezentirati dio kulturno-povijesne baštine ovoga kraja i ovom prigodom. Neki od tih spomenika nisu ostali sačuvani u izvornom obliku, kao što je to primjer sa kapelicom *svetog Križa* iz *Sedlarice*, međutim, ostali su razni zapisi, te dijelovi originalnih detalja, koji mogu poslužiti prigodom proučavanja ovoga dijela umjetničke i kulturne baštine pitomačkog kraja. Stoga je ovo odlična prilika kazati koju riječ upravo o njoj.

Stara drvena gradnja u *Podravini* danas je prava rijetkost, a drvene sakralne arhitekture danas više uopće niti nema sačuvane. Nakon novog naseljavanja prostora koji je u 17. stoljeću bio granični pojas sa *Turskim carstvom* (između *Virovitice* i *Đurđevca*), nadasve od druge polovice 17. i početkom 18. stoljeća tražio je dosta brzu gradnju objekata, a ujedno i najjeftiniju. A to je bio upravo navedeni način: drvena gradnja od hrastovog drveta, kojega je u to vrijeme u ovom dijelu *Hrvatske* bilo u izobilju. Tako je u to vrijeme u *đurđevačkoj* i *pitomačkoj Podravini* izgrađeno na desetine župnih crkava i kapela, od kojih se danas nije sačuvala niti jedna. Na području pitomačke općine tijekom 18. stoljeća izgrađene su tri drvene građevine: župna crkva *sv. Vida* u *Pitomači* 1709. - 1710. (srušena 1786. - 1787.), kapelica *sv. Jelene* u *Otrovancu* 1746. - 1747. (srušena nakon 1787.) i kapelica *sv. Križa* u *Sedlarici*, o kojoj će ovdje biti nešto više riječi, jer je jedan od posljednjih objekata te vrste u *Podravini* i *Hrvatskoj* o kojoj je sačuvano dosta pisanog, foto i drugog materijala.

Župna crkva *sv. Vida* u *Pitomači* koja se nalazila u *ulici J. J. Strossmayera* preko puta župnog dvora (danas vrtovi kbr. 5-9) bila je vrlo velika, tako da je u nju stalo (prema podacima iz *Protokola kan. vizitacija*) oko 1 000 osoba i oko 70 na kor. Ovaj broj od 1 000 nesumnjivo je uveličan, ali je svakako bila velika - da je u nju stalo i najmanje 500 osoba. Oko crkve se nalazilo groblje, ostaci kojega ljudi, koji žive na tome mjestu, još uvijek otkapaju prilikom obrade zemljišta ili kopanja dubljih iskopa. 1782. godine crkva je u vrlo lošem stanju. Prvih godina svojeg postojanja ona ima samo jedan oltar i to glavni, i samo jednu sliku *sv. Vida*, a narednih godina u njoj je smješteno ukupno četiri oltara; glavni *sv. Vida* izgrađen do 1733.; bočni na sjevernom zidu *BDM* i na istome zidu *sv. Franje Ksaverskog* izgrađeni također do 1733. godine: te oltar *presvetog Sakramenta* na južnom zidu koji je bio izgrađen između 1742. i 1744. godine. Osim ovih

Naredne stranice: detalj tabulata kapele svetog Križa u Sedlarici. Snimljeno 1988. Foto: BMBB. U Gradskom muzeju u Virovitici. Primjer seoske likovne primjenjene umjetnosti iz prve polovice 18. stoljeća. Skulpture sv. Kleofine i sv. Ivana, te Corpus Christi sa oltara kapele sv. Križa drvene crkve u Sedlarici - nakon restauracije (2014.). Na dnu: skulpture sv. Kleofine i sv. Ivana prije restauracije (u Gradskom muzeju u Virovitici).
Glavni oltar sv. Križa iz 1743. godine (Foto: 1916.). Dolje: anđeli sa atike glavnog oltara koji su sačuvani u današnjoj kapeli. Desno dolje: skulpture Blažene Djevice Marije i Salome sa glavnog oltara iz 1743. godine. Sačuvano u današnjoj kapelici sv. Križa u Sedlarici. Foto: BMBB.







Kapela svetog Križa u Sedlarici snimljena 1916. godine. Gore: pogled sa istočne strane. U sredini: pogled od sjevera. Dolje: pogled na brijeg sa grobljem i kapelicu od istočne strane, prema apsidi. Foto: V. Tkalčić, 1916. Etnografski muzej u Zagrebu. Gore i dolje lijevo: današnja kapela sv. Križa u Sedlarici. Izgrađena 1964. Foto: BMBB. Osnovni tlocrt stare kapele sv. Križa. BMBB.



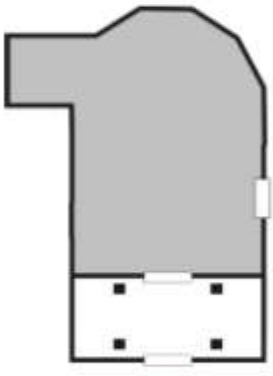









U stalnoj postavi Gradskog muzeja u Virovitici. Foto: 2014. (gore i desno) i 2022. (lijevo).







Gore: dio tabulata i atika glavnog oltara iz 1743. godine. Dolje: detalj tabulata bivše drvene kapele sv. Križa u Sedlarici. Foto: V. Tkalčić, 1916. Etnografski muzej u Zagrebu.



oltara na sjevernom zidu do 1733. postavljena je i nova propovjedaonica, i to na mjesto starije koja je bila vrlo jednostavna i vjerojatno izgrađena odmah nakon 1710. Tu propovjedaonicu izradio je isti majstor koji je radio oltar *presvetog Sakramenta* između 1742. i 1744. Drvena župna crkva imala je glavni ulaz sa zapadne strane i jedan od južne, iz groblja. Dakle, u crkvu se ulazilo i glavnim ulazom, koji bi danas gledao prema *OŠ Petra Preradovića*. Put se od crkve blago spuštao prema zapadu do centra naselja, gdje je danas početak *Strossmayerove ulice*. Južni ulaz gledao je prema samoj *Strossmayerovoj ulici* i nasuprot današnjeg župnog ureda. Crkva je nakon oko 67-68 godina postojanja, unatoč brojnim obnovama bila dotrajala, pa su mještani odlučili izgraditi novu crkvu. Ali na povoljnijem mjestu. Današnjem. Stoga je stara crkva, nakon izgradnje današnje, zidane crkve srušena, a upotrebljivi materijal prodan i razdijeljen mještanima. Oltari i propovjedaonica nakon izgradnje nove crkve preseljeni su u nju, i tu su ostali sve do početka 19. st. Tada su zamijenjeni novima, jer su bili mali u ogromnoj i visokoj građevini, ali i u vrlo lošem stanju radi vlage koja je bila prisutna u mjestu. Posljednjeg desetljeća 19. stoljeća bili su i ti oltari u vrlo lošem stanju pa su u vrijeme župnika *Kovačića* zamijenjeni novima. Oni su gotovo u potpunosti izgorjeli u požaru crkve 1968. godine. Spašene su uglavnom skulpture.

Kapela *svete Jelene* u *Otrovancu* izgrađena je na istom mjestu gdje se i danas nalazi zidana kapela. 1746. godine mještani su već navozili dovoljno građevnog materijala za izgradnju kapele i tada su ju upravo počeli graditi. Do 1750. ona je potpuno završena, a uređen je interijer i pribavljen potreban inventar. Te godine glavni oltar ima samo sliku *svete Jelene*. Novi, današnji oltar dao je izgraditi, prema nekima, *Ivan Severinski*, pitomački župnik, između 1756. i 1758. godine. Na vrhu atike u kartuši nalazi se upisana 1769. godina, što neki drže godinom izgradnje današnje zidane kapele, a što nije točno.[118a)] Ova godina, sudeći prema karakteristikama oltara vjerojatno je godina izrade oltara. Kanonik vizitator koji je 1787. godine posjetio pitomačku župu i zabilježio da je nova pitomačka crkva završena, dodaje da je kapela u *Otrovancu* vrlo trošna, te je nagovarao mještane neka



Kartuše sa glavnog oltara sv. Križa iz Sedlarice u kojima su upisane godine izgradnje oltara - 1743. Gradski muzej u Virovitici.



Pogled na ulazni, ograđeni trijem u kapelu svetog Križa u Sedlarici 1916. godine. Na slici je župnik župe Presvetog Trojstva iz Turnašice Vladimir Vrbanić. Foto: Etnografski muzej u Zagrebu.







Detalji drvene kapele sv. Križa u Sedlarici. Gore lijevo: sakristija. Desno gore: trijem na ulazu. Lijevo u sredini: drvena šindra. Desno: pogled na svetište. Lijevo: zvonik kapele i prozor na sakristiji. Foto: 1916.



krenu u izgradnju nove kapele. Čini se da je tako i učinjeno nekoliko godina kasnije. Stara kapela je do 1790. srušena, a oltar, koji i danas stoji preseljen u novu, današnju kapelu. 1782. godine navodi se da je kapela od drveta, a vojnička zgrada (današnja stara škola) od kamena, tj. zidana.

Nedaleko današnje kapele u *Sedlarici*, na susjednom brijegu prema zapadu nalazila se u srednjem vijeku utvrda i naselje, a nakon osnivanja naselja nakon *Turaka* ovdje je sagrađena drvena kapelica između 1716. i 1733. , a najvjerojatnije odmah nakon 1717. godine. 1733. godine je završena ali nije obijeljena. Do godine 1743. pitomački župnik *Ivan Severinski* organizirao je sakupljanje novca i iste godine dao postaviti u kapelu 3 oltara (glavni *sv. Križa*, i bočne *Preobraženja Gospodinova* i *sv. Jakova*). Sve do godine 1742. i *Sedlarica* i *Turnašica* pripadale su župi u *Pitomači*. Te godine *Turnašica* postaje zasebna župa, a kojoj je pripojena i *Sedlarica*, ali tek 1790. godine. 1764. ili 1765. isti župnik nabavlja i orgulje (harmonij), koje su se sačuvale sve do danas u *Gradskom muzeju* u *Virovitici*, koje je ovaj otkupio od crkvenog odbora turnašičke župe 20. siječnja 1962. za 12.000 tadašnjih dinara. Do kraja 18.

Gore: oslikana ograda kora na zapadnoj strani broda kapele svetog Križa u Sedlarici 1916. godine.

Dolje: barokne orgulje (harmonij - nabavljeno 1760-ih godina) iz kapele svetog Križa, koje je kupio Gradski muzej u Virovitici. U Gradskom muzeju u Virovitici. Foto: BMBB.





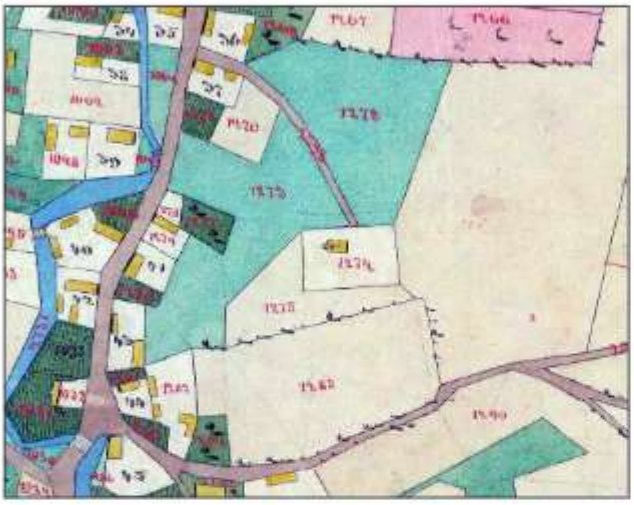

Detalj katastarske karte iz 1868. godine sa česticom (br. 1274) na kojoj se nekada nalazila drvena kapelica sv. Križa u Sedlarici iz početka 18. stoljeća. Gore: Sedlarica sa označenom kapelicom sv. Križa 1782. godine.





Zvono u sedlaričkoj kapeli iz 1717. godine. Te godine je najvjerojatnije izgrađena stara, drvena kapela u Sedlarici. Zvono je i danas u funkciji. Foto: 2014.

stoljeća kapela je bila u vrlo lošem stanju, pa ju se kontinuirano moralo popravljati u narednom razdoblju.

Kao i brojne ostale drvene kapele i crkve iz navedenoga doba i ova je bila jednobrodna. Zidovi su bili načinjeni od drvenih tesanih hrastovih dasaka/greda i omazani blatom, a zatim obijeljeni vapnom. Bili su debeli gotovo dvadeset centimetara. Krov je bio pokriven šindrom, drvenim krovnim kalanim daščicama, kakve su se koristile, pored ražene slame, u vrijeme *Vojne krajine* i prilikom pokrivanja kuća. Imala je zvonik iznad ulaza, orijentiran od istoka prema zapadu, a ispod tornja, na zapadnoj strani se nalazio kor. Ispred glavnog ulaza sa zapadne strane kod sedlaričke kapele nalazio se otvoreni trijem ograđen ogradom od tankih letvica. Apsida je bila trostrana, odnosno uzete su tri strane osmerokuta. Još jedan, sporedni ulaz u brod nalazio se na južnoj strani, a mala sakristija bila je prislonjena na sjevernoj strani prema apsidi. Oko crkve nalazilo se neograđeno groblje, a pogled od glavnog ulaza pucao je prema južnim obroncima *Bilogore* i na naselje, koje se nalazilo ispod kapele. U kapeli je odmah po izgradnji kapele postavljeno malo zvono koje se koristi i danas. Znamo gdje ga je, tko i kada izlijao, jer na njemu stoji natpis: „FRANZ ANTONI PIGMETH IN GRAZ GOSS MICH 1717" (*Izlio me Franjo Antun Pigmet u Gracu 1717.*). Po svemu sudeći zvono je naručeno u vrijeme kada su mještani počeli razmišljati o izgradnji kapele, pa su sakupili novac i naručili zvono. Vjerojatno 1716. godine. Nećemo pogriješiti ako konstatiramo da je kapela izgrađena upravo naredne, 1717. godine. Kapela je imala jedan mali, polukružni prozorčić na apsidi (iza oltara). Jedan prozor nalazio se i na istoku sakristije, a slična dva su bila na istočnom dijelu južne strane broda prema apsidi. Na sjevernoj strani broda nije bilo niti prozora niti vrata, ali je unutrašnjost bila u potpunosti prekrivena oslikanim tabulatom (drvenim stropom).

Unutrašnjost ove kapele izgledala je vrlo šaroliko i raskošno, barokno i monumentalno iako je bila mala. Cijeli strop ove kapele, kako je spomenuto, bio je presvučen daskama na kojima je bilo naslikano mnoštvo ornamentiranih slika, sa dosta prizvuka baroka, uglavnom raznim motivima iz svijeta flore. Umjetnički je bila

oslikana i ograda kora na koji se išlo malim ljestvama što su bile postavljene na južnom zidu kapele. Ovi slikarski radovi vrlo su specifični i kvalitetni, pa im je vrijedno posvetiti nekoliko redaka. Stil kojim su slike rađene gotovo je kod svih njih isti. Za razliku od onih na tabulatu, na ogradi kora bilo je samo sedam slika i na svakoj od njih, osim one središnje na kojoj se nalazio *Krist*, bila su naslikana po dva sveca: cijeli ciklus je predstavljao *Krista* i dvanaest apostola.

Svi slikarski radovi iz kapele, premda djeluju raskošno i gotovo sasvim u stilu baroka, izrađeni su ipak dosta nespretno, neuko i kriju ruku jednog najvjerojatnije običnog, ali darovitog seljaka. Ni jedna slika ne krije iza sebe pravog slikara, vještog crtača vičnog slikarskim radovima. Tabulat je oslikan na gotovo grafički način, a slično i likovi svetaca. Linije su kruto omeđene. Na njima se sasvim prepoznaje ruka koja je bila vještija u izradi rezbarija za koje je trebao grub crtež, a i boja je ovdje nešto gotovo sasvim sporedno. Tek ono što doprinosi da sve djeluje šarenije, odnosno barokno.

Ornamentirani ukrasi sa tabulata zapravo su vrlo jednostavni i često se ponavljaju, premda na prvi pogled tako ne djeluju. Gotovo su nabacani jedan do drugog, bez posebnog i određenog reda što, u stvari, i jest jedno od obilježja baroka. Međutim, oni su gotovo identični sa stoljeće ili stoljeće i pol mlađim ukrasima na preslicama (služile su za namatanje *"pređe"* prilikom predenja niti lana i konoplje) kojih nalazimo širom *Podravine*, i koji su također izrađeni vrlo neuko, ali vrlo jasno i efektno, i s ljubavlju izrezbareni u zimskim večerima. Kada je tih ukrasa na preslicama više, oni su opet bez nekog određenog reda. Da pronađemo ukrašene preslice ili kakve druge rezbarije iz *Sedlarice* iz prve polovici 18. st., bile bi ornamentirane vrlo slično ili gotovo isto kao i one od sto i više godina kasnije i sve bi to bilo vrlo slično ovom tabulatu. Malo je toga izmišljeno na slikama sa tabulata, što i nije posebno značajno za barok. Svi ovdje prikazani motivi mogu se pronaći u *Sedlarici* ili oko nje, posebno vinova loza (koja se ovdje sadi od davnina) i grožđe, razno lišće, poljsko cvijeće, pa i ćupovi, u kojima se ono nalazi, bili su sličnog oblika ćupovima koji su naslikani na ovoj oplati. Razlika je u tome što je sve to na tabulatu dosta stilizirano i po subjektivnom ukusu onoga koji je slike radio. Slike sa tabulata sasvim sigurno više govore o etnografiji ovog kraja u 18. st. no o samom umjetniku, njegovom stilu i baroku. Čini se da je barok bio vrlo blizak seoskoj umjetnosti i seoskom načinu ukrašavanja svakodnevnih i važnih stvari. Barem ovdje u *Podravini*. Šareno. Posebno su zanimljive slike na drvenim pločama sa ograde kora. Figure su vrlo disproporcionalne, vrlo čudne, neke su debele, zdepaste i niske, dok su druge mršave, izdužene i sve gotovo iskrivljene. Posebno zdepasto djeluje figura *Krista* u sredini. Na slikama je ipak vrlo malo onoga što, u stvari, čini barok.

Svaki lik sveca, kojih se na svakoj ploči nalazio po dva, gotovo je potpuno nezavisno postavljen u odnosu na onog susjednog. Između likova nema gotovo nikakve veze, svaki svetac, u stvari, želi reći neku svoju dosta nejasnu priču. I premda su figure samo stajale i gledale prema promatraču, one zrače određenom dinamikom. One ipak nisu sasvim nepokretne. Likovi su inače vrlo jednostavno izvedeni, nemaju nikakvu pozadinu, djeluju gotovo prostački, jadno i tužno. Djeluju kao da se žele nečega osloboditi. Oni, možemo reći, nemaju neku svoju slobodu života i razmišljanja. U njima je malo onog apostolskog, metafizičkog, u njima je malo onog dostojanstva, koje nalazimo u povijesti umjetnosti – oni naprosto djeluju gotovo kao obični ljudi. Ljudi iz puka. Vrlo je jasno da su svi slikarski radovi djelo nekog seoskog priučenog majstora seljaka-grafičara/slikara ili jednostavno seljaka, ali svakako vrlo darovitog, koji se vjerojatno u selu najviše bavio rezbarstvom. On je u ove slike unio i nešto iz svojeg života, nešto malo svoje ratovima, stalnom vojničkom stegom i teškim životom napaćene duše, ono što bi nam želio reći svaki seljak iz tih, davnih vremena. On nam je ostavio jednu sekvencu iz seoskog života koja se stoljećima nije mijenjala.

Kod izrade likova ovaj slikar bio je mnogo nesigurniji nego kada je radio ornamente vezane za prirodu. A što se drugo tada više od ornamentiranih motiva iz svijeta flore obrađivalo i koristilo za ukras? Možemo reći i ovo. Svakako je

izvorna, seoska umjetnost i premda sa raznim, sad jačim ili slabijim utjecajima, kod svih naroda najljepša i najvrjednija, jer ona je još uvijek veliki dio svih nas i iz kasnijih pokoljenja i sigurno najshvatljivija. Mnogo od takve umjetnosti možemo vidjeti na ostacima tabulata i sačuvanim fotografijama, koje nam prikazuju interijer ove kapele.

Najljepši od oltara u ovoj kapeli bio je glavni ili veliki oltar. Iako mu se ne zna majstor izvrsno je djelo prve polovice 18. stoljeća. U sredini se nalazilo prekrasno raspeće, a desno od njega kipovi *Majke Božje* i *sv. Kleofine*. Na lijevoj strani su bili kipovi *svetog Ivana* i *Salome*. Oltar je bio na dva kata, mramoriziran, obojen i pozlaćen. Na sreću, sve ove skulpture danas su sačuvane.

Do godine 1939. kapela je u više navrata posjećivana i fotografirana i od strane znanstvenika, a bila je u tako lošem stanju da se odlučilo krenuti u demontažu cijele unutrašnjosti. U *Etnografskom muzeju* u *Zagrebu* čuvaju se negativi ove kapelice, koje su slikali *Vladimir Tkalčić* 1916. (br. 3-10), *Tereza Paulić* 1938. (br. 3867-3880), te *Milovan Gavazzi* 1939. godine (br. 3995-3997.). Inventar koji je skinut prenesen je velikim dijelom u *Etnografski muzej* u *Zagrebu* i *Muzej za umjetnost i obrt* u *Zagrebu*, gdje se nalazi i danas, a dio je spremljen u prostorije župnog ureda u *Turnašici*, te kasnije prenesen u *Gradski muzej* u *Virovitici* (dio je otkupljen), dok je jedan dio raspršen. Nakon demontaže došao je i prošao *Drugi svjetski rat*, a kapela je, iako oštećena, stajala na brijegu još nekoliko desetljeća. Početkom 1960-ih godina krov je naveliko prokišnjavao, i bilo je pitanje dana kada će se kapela sama srušiti. Konačno je cijela građevina srušena u svibnju 1963. godine nakon čega je već iste godine počela izgradnja nove, zidane današnje kapele. Dovršetak zidanja nove kapelice bio je u svibnju 1964. godine. Spomenuta kapelica bila je jedan od posljednjih drvenih baroknih sakralnih spomenika u *Hrvatskoj*, a zaista posljednji u *Podravini*.[119)]

Godine 1782. *Pitomača* je opisana ovako:

"Selo Pitomača („Pitomacha")

Udaljeno je pola sata (hoda) od Kladara, sat i pol od Sesveta, sat od Dinjevca, tričetvrt sata od Otrovanca, sat i četvrt od Gradca u Slavoniji. Udaljenosti su računane od crkve.

Leži na zemaljskoj cesti prema Slavoniji, na širokoj ravnici koja se prema jugu povrh streljane povisuje u blago uspinjuće male brežuljke. Oni se protežu oko 4000 koraka prema zapadu i preko njih vode putovi u Otrovanec. Uzvisina na zemaljskoj cesti prema Slavoniji povrh vojnog štaglja, gdje se može vidjeti ograđena tzv. pastuhova livada, dominira nad donjim dijelom sela. Isto tako, nad gornjim dijelom sela dominira uzvisina desno i lijevo od ciganskih kuća, a prema sjeveru graniči s velikim barama.

Potok Sedlarica, koji protječe dolje uz selo i ispod livada Brdarica utječe u baru kod mlina Dokuše, ima dva hvata širok i hvat duboki jarak, teče kroz označeno žbunje ispod uzvisine Lisnje. Sasvim je pust, na livadama opet postaje ravan, na livadama je zarastao žbunjem i trskom, stoga se preko njega konjima i kolima nigdje drugdje ne može prijeći, osim označenim putem. Ljeti sasvim presuši, za neprestane se kiše podno mosta prelijeva. Tada se tako širi do vojnog štaglja, da se teško može proći i zemaljskom cestom, koja kraj njega prolazi i izgrađena je povišeno, jer se riskira da se teškim vozilima ogrezne.

Zemaljska cesta koja vodi u Viroviticu u Slavoniji okreće se prema Dinjavcu i njezina su obilježja već objašnjena. I put koji ide u Sesvete bit će opisan kod Sesveta. Put koji od zadnjih kuća sela vodi uzduž livada Brdarice i Melnika, preko rijeka Vira i Neteče, potom preko Glibokog jarka i rijeke Struga u krčevine i k mlinovima za žito na Dravi, uzduž livada širok je i ima čvrsto tlo. No kroz baru preko upravo označena mosta tim se putem može proći samo za jako suha vremena, koje je ovdje vrlo rijetko, a proći se može samo u ovoj zemlji uobičajenim vozilima. Mnogo kola i konji u koloni ubrzo bi ogrezli u izlivenom potoku.

Jedina crkva u mjestu građena je od kamena. U njoj se zbog njezine znatne visine može smjestiti jaka vojna postrojba koja može braniti ceste koje ulaze u selo. Druga crkva izgrađena dalje gore i časničko konačište od drva su, a k tome su obje zgrade vrlo ruševne. Živež se može prevoziti zemaljskom cestom."[120)]

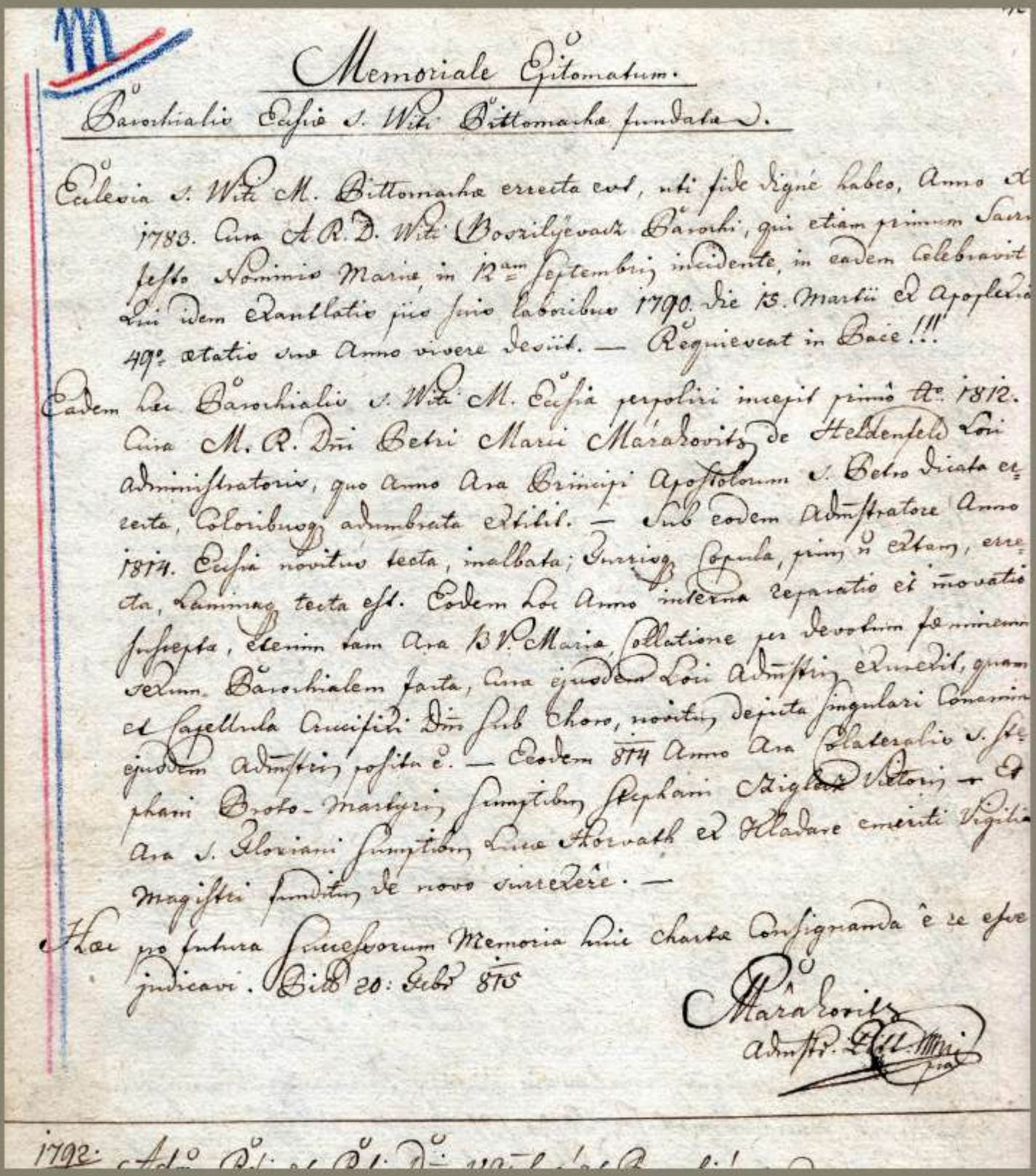

Memoriale Epitomatum.

Parochialis Ecclesiae S. Witi Pittomachae fundatae.

Ecclesia S. Witi M. Pittomachae erecta est, uti fide digne habeo, Anno A. 1783. Cura A. R. D. Witi Boszilyevacz Parochi, qui etiam primum Sacrum festo Nominis Mariae, in 12am Septembris incidente, in eadem celebravit. Qui idem exantlatis piis suis laboribus 1790. die 15. Martii ex Apoplexia 49o aetatis suae Anno vivere desiit. — Requiescat in Pace!!!

Eadem haec Parochialis S. Witi M. Ecclesia perpoliri incepit primo Ao 1812. Cura M. R. Dni Petri Marci Marakovitz de Heldenfeld Loci administratoris, quo Anno Ara Principi Apostolorum S. Petro dicata erecta, Coloribusque adumbrata extitit. — Sub eodem Admstratore Anno 1814. Ecclesia novitus tecta, inalbata; Turrisque Copula, prius non extans, erecta, Laminaque tecta est. Eodem hoc Anno interna reparatio et innovatio suscepta, etenim tam Ara B. V. Mariae Collatione per devotum foeminarum sexum Parochialem facta, Cura ejusdem Loci Admstris exurexit, quam et Capellula Crucifixi Dni sub Choro, novitus depicta singulari Conamine ejusdem Admstris posita e. — Eeodem 814 Anno Ara Colateralis S. Stephani Proto-Martyris sumptibus Stephani Sziglecz Victoris — Et Ara S. Floriani sumptibus Lucae Horvath ex Kladare emeriti Vigiliae Magistri funditus de novo surrexere. —

Haec pro futura Successorum Memoria huic chartae consignanda e re esse judicavi. Pitt 20: Febr 815

Marakovitz
Admstr. Pitt. Mri

1792: Adm. Pti et Pti Dni ...

Jedinstveni dio protokola pitomačke župe, slučajno pronađen, koji govore o izgradnji župne crkve i njezinom uređenju.

Pitomački župnik Petar Marko Maraković de Heldenfeld (župnik 1817. - 1830., odnosno od 1809., od kada je mijenjao bolesnog župnika Martina Fergića) 20. veljače 1815. je zapisao u župnim protokolima, koji se vode od 1787., da je nova crkva svetog Vida posvećena 12. rujna 1783., na Ime Marijino, a građena je za župnika Vida Bosiljevca, koji je 1790. umro od kapi. Župnik Maraković je 1812. dao napraviti oltar sv. Petra, a 1814. bila su završena još tri oltara za župnu crkvu: BDM, sv. Stjepana (pokrovitelj Stjepan Ciglec) i sv. Florijana (pokrovitelj Luka Horvat iz Kladara). Osim toga 1814. dao je izgraditi novu kupolu (lukovicu) na crkvi (zvoniku), te oslikati kapelu svetog Križa ispod kora. Ovo je najstariji i najautentičniji zapis o gradnji župne crkve sv. Vida, koji se do danas sačuvao. Navedeni oltari zamijenjeni su krajem 19. st. novima, a njihovi dijelovi (skulpture i dr.), koji su se čuvali u apsidi i na tavanu uglavnom su izgorjeli u požaru crkve 1968. godine. Navedeni protokoli se čuvaju u župnom uredu u Pitomači i predstavljaju dio župne Spomenice, koja se, prema tome, počela voditi te godine, 1787.[121]

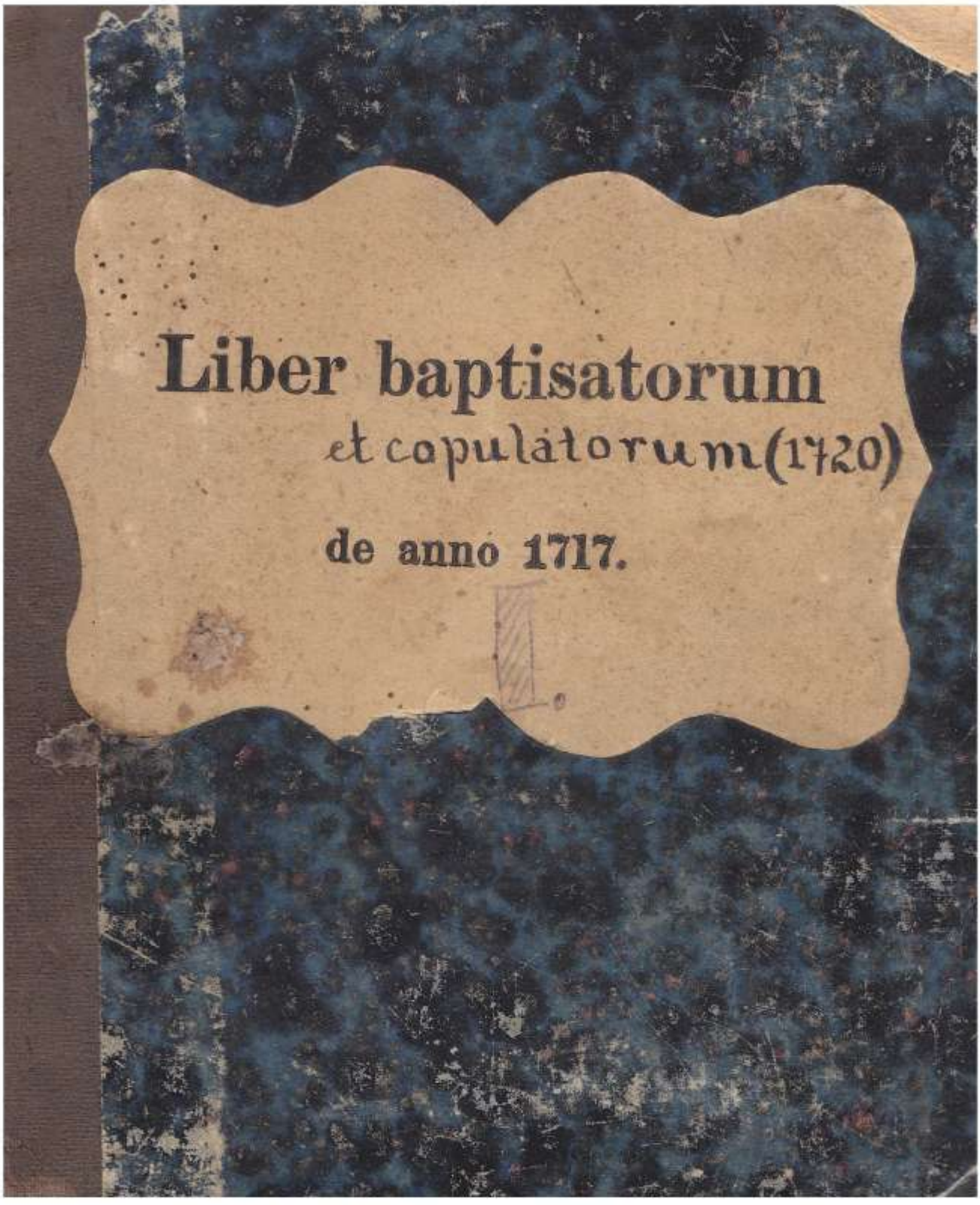

Gore: naslovnica najstarije matične knjige krštenih i vjenčanih župe sv. Vida u Pitomači. INDEX – redoslijed/raspored – svezak 1: - od 21.1.1720. vjenčani, - 1721. cijela vjenčani, - 1722. cijela vjenčani, - 1723. cijela vjenčani, - 1724. cijela vjenčani, - 1725. cijela vjenčani, - 1726. cijela vjenčani, - 1727. cijela vjenčani, - 1728. cijela vjenčani, - 1729. cijela vjenčani, - 1730. cijela vjenčani, - 1731. cijela vjenčani, - od 28.8.1729. kršteni, - 1729. ostalo kršteni, - 1730 cijela kršteni, - (bilješka/nota župnik Maraković iz 1818.), - 1731. cijela kršteni, - do 14.2.1732. kršteni, - 1718. cijela vjenčani, - 1719. cijela vjenčani, - do 21.1.1720. vjenčani, - od 9.8.1726. kršteni, - 1726. ostalo kršteni, - 1727. cijela kršteni, - 1728. cijela kršteni, - do 28.8.1729. kršteni, - od 17.2.1723. kršteni -1723. ostalo kršteni - 1724. cijela kršteni, - 1725. cijela kršteni, - do 8.8.1726. kršteni, - od 8.9.1717. kršteni, - 1717. ostalo kršteni, - 1718. cijela kršteni, - 1719. cijela kršteni, - 1720. cijela kršteni, - 1721. cijela kršteni, - 1722. cijela kršteni, - do 17.2.1723. kršteni. Matična knjiga se čuva u arhivu župe sv. Vida u Pitomači, gdje se nalazi i skenirana verzija iste matične knjige (u digitalnom obliku).

Uredili i skenirali: Branko Begović i Ivica Puškadija 5/2015-12/2015.


Karta iz 1781. - 1783.
D. Budanchericza
D. Prugoreczi
D. Oderian
D. Hladare
Greda Polye
D. Pitomachie
D. Dinyarecz
Velika Polye
Dolnye
Gornye Polye
D. Grabrovnicza
D. Kozarovecz
D. Ottrovanecz
D. Mala Czeressnyericza
D. Velisza
Czeressnyericza
D. Szedaricza
D. Tornassicza



Jedinstvena karta (Općina Pitomača) iz početka 1780-ih godina. Prostor istočnog dijela Varaždinskog generalata i granice s tadašnjim vlastelinstvima Špišić Bukovica i Virovitica.

Izvor: www.maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-slavonia i www.maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-varazdin (posljednji pristup 12.12.2021.).


Karta iz 1865. - 1869.
Limbus
LIMBUS
Jštvanodol
GJURETINA
Kopanjek Canal
Orešje
Lasci
Greda
Kladare
zu Kladare
Oderion
Medvečko polje
Pitomača
Molvica
Gjolik
ŽUTILO
Pitomača T.P. 62.70
Lisicina T.P. 70.16
Dolnje polje
Preispan
Veliko polje (gornje)
Krizanje
Grabovnica
Otrovanec
zu Otrovanac
Klisno polje
Klisa
Klisa
Mala Čresnjevica
Velika Čresnjevica
Sveta Helena
Pravdašice
Galge
GJOLTA
Plaski
Sedlarica
Turnašica
Harsan
Zavěrtnica
Gradačko berdo
Veliko brdo
Vukosavljevica
Staro berdo


Rudinovac
Frajnića Jada
Brestička Jada
KRIŽNICA
Cerljenika
PAKAJ
Brestički věrbak
Šašnato polje
Miholjančan
Antoljak
Kakša
Frančić
Žoke
Majdak
Frajnić
Malcec
Zigeunerhütten
Pedragović
Rakitničan
Kovač
Tišljar
Simunja
Brestić
Širine
Kolar
Pedragović
Sklebek
Pintar
DRAU
VUSKA LUKA
Alte Drau
NOV BROD
Waldkultur
Netečka Mlaka
Meierhof
Brezovo pole
Lescáky T.P. 56.90
FLUSS
Bok
BANOV BROD
Stari Gradac
Neteča
Lanjk T.P. 57.45
Rit
Bereg
Podertine
SVIBAKI
Bok
Baskovo Polje
Gradac
BOK
Baškovo
Bok T.P. 56.11
Gradac T.P. 65.40
Peski
Koruščevica
Jakov
Baškovo
Veliki breg
Rogovac
Bušetina T.P. 61.93
Bielovina
Rogovac
Bušetina
Žutora
Bok
Bašča
Lozan
ŠOVICA
Turanovac
Ročišće
GJOLTA
GJOLTA
Šovica
Jelav
Rastik
Koria


Karta iz 1869. - 1887.
Kloster (Pf.)
Kopanjek - Kanal
Petrovečke livade
Kladare
Oderian
Veliko polje
Pod livade
Livadke
Dinjevac
Banov B
Pitomača (Pf.)
Dolnje polje
Veliko polje
Veliko polje
Grabovnica
Varginica
Otrovanec
Krizanje
Veliko polje
Mala Crešnjevica (Pf.)
Klisno polje
Pravdašće
Velika Crešnjevica
Klisa
Ravnišće polje
SVETA HELENA
Pravdašice
GALGE
Djolta
Sedlarica
Turnašica (Pf.)
Zavertnica
Vukosavljevica


DRAU FL.
Brod W.
Banov Brod
Berek
Podertine
Gradac
Jakov
VELIKI-BREG
Lozan
Djolta
Lendava
Kis erdő
FRANIČEVA ADA
Križnica
Puszta Fert
KIS LUKA
Stara Drava
Pitomača
Nagy Luka
SANC
Velika Grabina
Bok
JASINA
Jasina
Kõnaki
Mali Berek
Veliki Bid
Na bačine
Lukovec
Kreutz Wald
Općina Pitomača



Karte na prethodnih šest stranica. Izvor: www.maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-varazdin, www.maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-slavonia, www.maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-croatia i www.maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000 (posljednji pristup 20.12.2021.).

Gore: područje Općine Pitomače (župa Pitomača, Turnašica i druge župe) na karti Zagrebačke biskupije J. Szemana iz 1822. godine (Mappa Dioecesis Zagrabiensis/delineata per Josephum Szeman..., Pest 1822.). Na karti su vidljivi ostaci stare, srednjovjekovne crkve u Starom Gracu. Navedene godine pitomački je prostor pripadao župama Pitomača, Turnašica, Kloštar P. i Kozarevac. Ništa značajnije nije se promijenilo sve do danas. Promijena se je dogodilo jedino u tome da je Stari Gradac obnovio svoji župu 1919. godine. Faksimil karte: arhiv Župe Presvetog Trojstva u Turnašici. 2005.

14. Župna crkva sv. Vida u Pitomači - primjer kasnobaroknog sakralnog graditeljstva u Podravini • prilozi za poznavanje povijesti Župe sv. Vida u Pitomači • aktivnosti u pitomačkoj župi 2005. - 2020.

U *Podravini* je sačuvano dosta sakralnih baroknih i barokiziranih građevina iz gotovo svih razvojnih razdoblja ovog stila, kao i karakteristika, a u tom okviru značajno mjesto zauzima župna crkva *sv. Vida* u *Pitomači*.

Prema osnovnim karakteristikama crkava nesumnjivo možemo vidjeti da je već i sam tlocrt pitomačke crkve jedan od najskladnijih, sa najčistijim i najjasnijim linijama i sigurno je projekt nekog vrsnog krajiškog arhitekta, koji je imao iskustva sa projektiranjem i gradnjama crkava i sličnih, zahtjevnijih objekata. Ova crkva je tipičan, ali i jedinstveni primjer kasnobarokne građevine ovog kraja (ali i *Podravine* i *Hrvatske*) sa križnom osnovom. Kako do danas nije objavljen gotovo nikakav opis i prikaz ove crkve, rijetko će se tko ne složiti da se to ne učini ovom prigodom.

Izgradnja i osnovne povijesne bilješke

Izgradnja jedne građevine, kao što je ogromna pitomačka župna crkva, iziskivalo je mnogo umijeća, novaca, vremena i volje. Kada je točno izgradnja počela ne znamo, ali je građevina na današnjem mjestu već ucrtana na karti iz 1780. godine. Godine 1782. ona je završena, a naredne godine, 12. rujna i posvećena. Ista, 1783. godina uklesana je na zaglavni kamen iznad južnih vrata broda ove građevine. Dakle, gradnja je

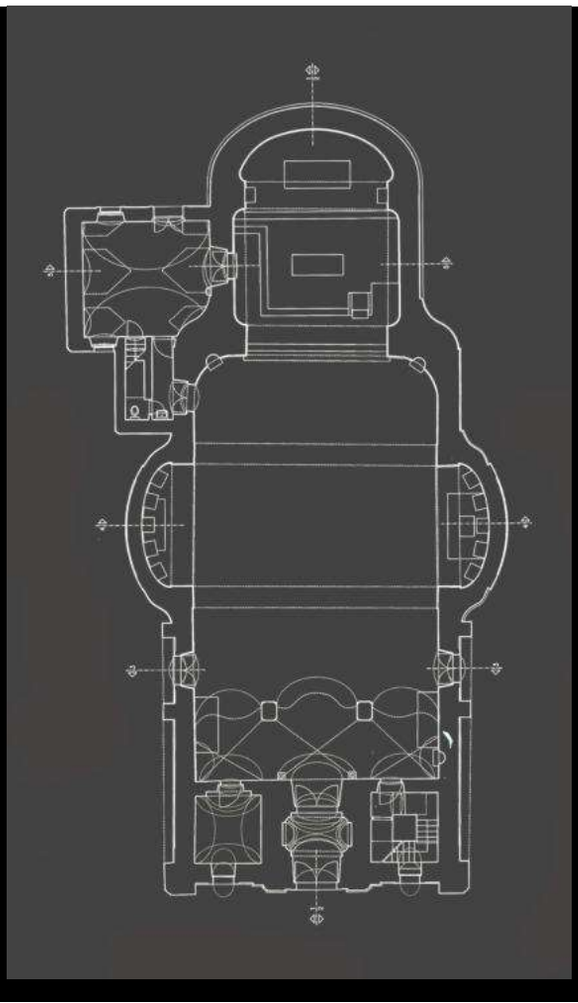



Lijevo: tlocrt prizemlja župne crkve 2009. - 2010.[122] Gore: iz daleka prepoznatljivi motiv pitomačke župne crkve svetog Vida početkom 1990-ih godina. Dolje: pojednostavljeni osnovni tlocrt župne crkve.

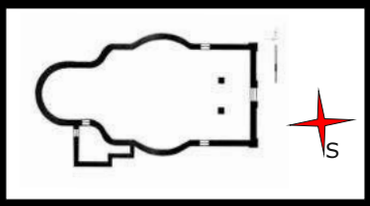

sasvim sigurno trajala minimalno 2-3 godine, pa je sigurno bila započeta do 1779. godine, odnosno posljednje godine vladanja *Marije Terezije* (1740. - 1780.), a završena prvih godina jozefinskog perioda (*Josipa II.* – 1780. - 1790.).

Na žalost, gotovo da i nemamo podataka o tome. Godine 1787. vizitator *Pizetty* navodi da je crkva upravo sagrađena, a stara, drvena srušena. A što nesumnjivo odgovara stvarnosti. Godine 1783. pitomačka župa ima preko 300 kuća, a 1789. 2543 stanovnika, što je sasvim sigurno bilo dosta malo za takav projekt. Prilikom izgradnje nesumnjivo je ususret izašla i krajiška vojna uprava, a što se može vidjeti iz njezine važnosti prilikom vojnog opisa 1782. godine, gdje se navodi da u crkvu može stati jaka vojna postrojba, koja može braniti ceste koje ulaze u selo.

Gradnja je završena za župnika *Vida Bosiljevca* (župnik do 1790.), a započeta u vrijeme župnika *Mihaela Šegrta* (1768. - 1782.) kojemu je *Bosiljevac* bio pomoćnik i vjerojatno čak i upravljao pitomačkom župom više od deset godina (umro je 1790. od kapi, prema nekima, od iscrpljenosti i problema stvorenih izgradnjom ove crkve).

U sjeverozapadnoj *Hrvatskoj* postoji više crkava izgrađenih, otprilike, u isto vrijeme kada je izgrađena i pitomačka, međutim, nije moguće povezati ju direktno sa niti jednom od njih. Postoje određene sličnosti, npr., sa župnom crkvom *sv. Martina* u *Martijancu*, koja je također izgrađena u potpunosti nanovo nakon velike poplave 1770., no pitomačka je specifična, budući da tijelo građevine nije izgrađeno u osnovnom i prvenstveno zamišljenom obliku i kompaktno. Naime, pitomačka crkva izvorno nije imala zidani svod iznad broda, već drveni. Ovo govori, i to da građevina nije dovršena na način kako se planiralo, vjerojatno zbog nedostatka novaca. Nakon 1783. na njoj su vršene razne i brojne preinake i popravci, a godine 1968. došlo je do požara izazvanog, navodno, električnim instalacijama na koru uslijed čega je izgorjela u potpunosti tijekom jedne noći. Sasvim je sigurno da bi katastrofa izazvana u noći 22. na 23. studenoga te godine bila sasvim sigurno znatno manja, da je postojao zidani svod. I vjerojatno bi se požar mogao i ugasiti,

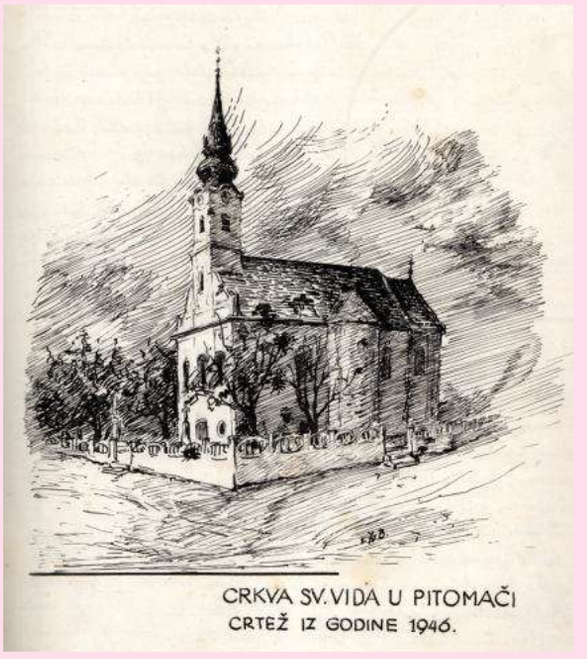

Gore: crtež župne crkve iz župne Spomenice 1946. godine. Dolje: izuzetno rijetke fotografije glavnog oltara sv. Vida 1930-ih godina.[123)]







međutim, suha drvena građa i strop koji nije promijenjen od vremena izgradnje početkom 1780-ih godina apsolutno je pospješilo širenje vatre. Prema sačuvanim fotografijama može se dobro vidjeti da je upravo strop bio najveći problem prilikom širenja i rasplamsavanja požara, od kojega se on proširio na zvonik i dalje. Jer, svetište, koje je bilo boltano nije stradalo. Sigurno bi bilo slično i sa brodom. Nije mnogo zidanih crkava u *Hrvatskoj* tijekom posljednjih 300tinjak godina stradalo od požara, a da se nije radilo o ratnim djelovanjima. Doduše, one su i bile zidane, ako su bile značajnijeg tipa, kako bi što duže opstale i smanjile se štete od čestih manjih ili većih požara. Jer su se u prošlosti i crkve i kapele gradile najčešće od drveta, kako smo već ranije spomenuli. Primjerice, crkvi *sv. Marka* u *Zagrebu* 1645. izgorio je krov, a zidani svodovi su ostali sačuvani u znatnoj mjeri. Slično je bilo i sa, npr., crkvama u *Varaždinu* u požaru 1776.

Kratki opis crkve

Crkva je izgrađena u kasnobaroknom stilu, ali već sa naznakama klasicističkih elemenata. Npr. te su građevine tzv. longitudinalnog, ili uzdužnog oblika zbog dobivanja što više prostora radi funkcionalnosti (sve češće od druge polovice 18. st.), za razliku od ranijeg najčešće centralističkog oblika ili tipa, prozori su zaobljenog gornjeg dijela, itd. Monumentalna je to sakralna građevina u stvari kasnobarokno-klasicističkog stila i izvrsno arhitektonsko ostvarenje u okvirima i *Podravine* i *Hrvatske*.

Današnja crkva je duga, zajedno sa lađom, zvonikom i svetištem 34 metra, a široka 11, 4 metra. Lađa ili brod dug je 20,8 metara, dok je svetište dugo 9,5 i široko 7,5 metara. Na južnoj i sjevernoj strani broda nalaze se dvije bočne polukružne apside/kapele za smještaj manjih oltara, tako da tlocrt ima izgled križa, preciznije trolista. Apsida ili svetište je naglašenog zaobljenog tipa, boltano nadsvođeno. Na sjevernoj strani vezano na svetište i sjeverni dio broda smještena je sakristija dimenzija 5,7 x 3,8 metara, iznad koje se nalazi prostorija sa malim korom, te izlaz prema propovjedaonici. Zvonik crkve smješten je iznad pročelja gdje je smješten i veliki kor. Svod iznad svetišta je bačvaste forme i izvornog je oblika, dok je današnji



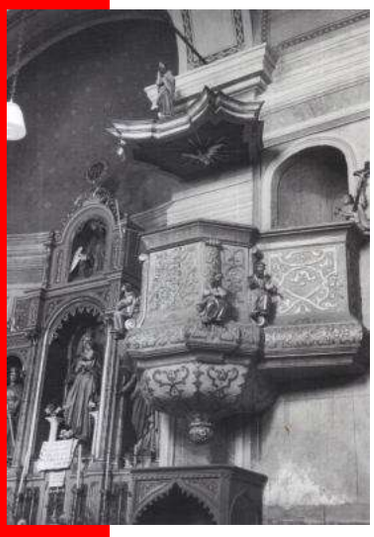



Pogled na propodvjedaonicu i sjeverni zid u župnoj crkvi 1960ih (gore) i 1957. (Foto: N. Vranić).[124)]

strop lađe betonski i izgrađen je nakon požara 1968. godine. Izvorno je bio drveni tabulat, koji je vjerojatno bio i oslikan (?), a izgorio je u navedenom požaru i bio je ključni problem prilikom širenja požara.

Pročelje crkve je visoko i široko razvedeno sa zaobljenim zabatom na čijim se krajevima nalaze metalne vaze. Pročelje je razčlanjeno profiliranim pilastrima i izvedeno u dva nivoa: u prvom nivou su glavna ulazna vrata, a sa svake strane po jednim elipsastim (tzv. okulusom) prozorom sporednih prostorija ispod kora, a u drugom sa tri jednaka prozora u razini glavnog kora i kojom se odvaja nivo u visini krovišta. Iznad se uzdiže zvonik još u dva nivoa koje obilježavaju kutni pilastri sa profilacijama i prozorima na svakoj strani. Kod zabata nalazi se jedna vrsta atike koja se nalazi u sastavu tornja, dok je pokrov tornja (ili „lukovica") danas nešto izmijenjen u odnosu na onaj od prije požara 1968., a koji je potjecao iz 1814. To je u biti i bila prva kupola lukovičaste forme sa četiri lanterne u gornjem dijelu, koji danas izgleda ponešto drugačije i manje upadljivo u odnosu na prvotni izgled. Između kupole i gornjeg nivoa zvonika gdje se nalaze zvona, koja su ponovo zazvonila 2014. nakon više desetljeća, smještena je mehanička ura sa analognim brojčanicima ("ciferplat") načinjenim po uzoru na one sa stare ure, koju je oko 1860. postavio *Petar Seiler* iz *V. Kaniže*, a koja je nastradala u požaru 1968. - stari brojčanici, na opće čudo, preživjeli su požar (jedan je do 1992. čuvan u *Zavičajnoj muz. zbirci* u *Pitomači*). Iz ovih razloga pogled na crkvu sa zapadne strane izgleda impresivno i dominira ovim prostorom. Vidljiva je gotovo sa svih strana na udaljenosti od više kilometara, i nesumnjivo predstavlja najprepoznatljivije obilježje pitomačkog kraja.

Crkva ima tri ulaza u centralni dio, odnosno brod ili lađu, i to sa juga, sjevera i zapada, te ulaz u sakristiju sa istočne strane. Na južnoj strane dominira nekoliko metara naglašenija bočna apsida ili kapela na koju se veže glavna apsida, koja je pokrivena stožastom formom pokrova, kakvi su stavljeni i na svaku od dvije bočne kapele. Na sjevernoj i sjeveroistočnoj strani građevine dominira jednokatna sakristija koja je dozidana na sjeverni dio apside.

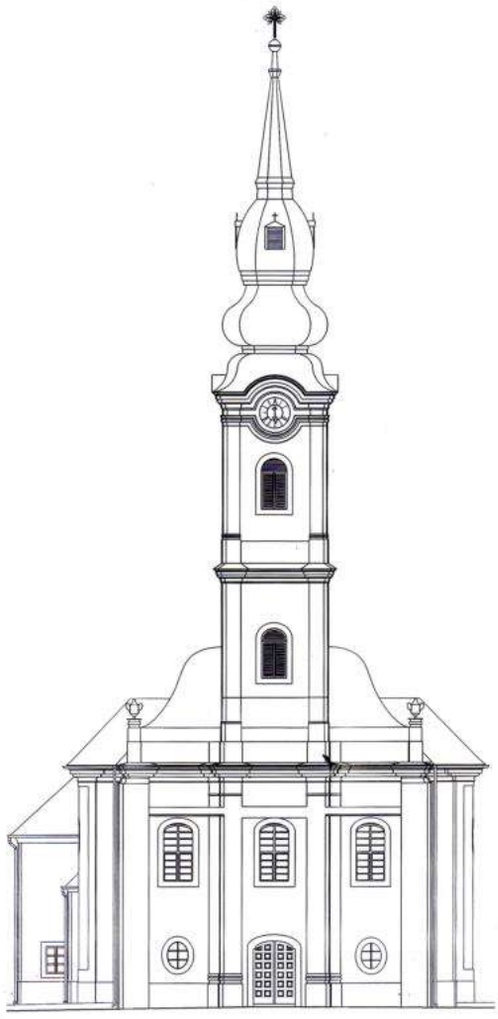

Župna crkva sv. Vida; zapadno pročelje građevine (gore). Dolje lijevo: južno pročelje. Desno dolje: istočno pročelje.[125)]

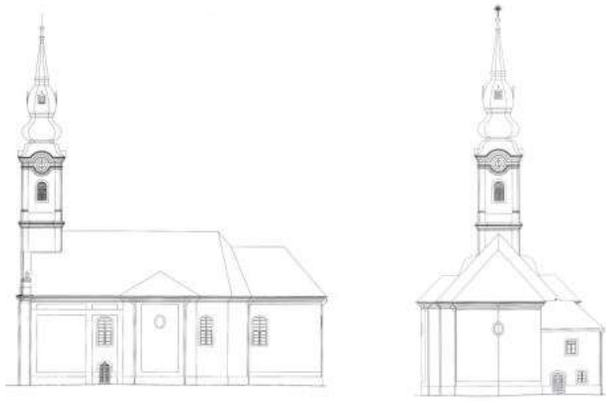



Pogled od stare školske zgrade nakon 1945.[126)]





Gore: požar crkve u Pitomači u najjačoj fazi snimljen u noći 22. na 23. studenoga 1968. Iz privatne zbirke obitelji Radanovića iz Pitomače.



Unutrašnjost crkve prije požara imala je raskošan izgled. Profilacije pilastara, obojani zidovi sa raznim uzorcima, skladni i proporcionalno prilagođeni oltari i drugi inventar sjajio je toplinom i baroknom razigranošću boja i oblika iako do požara veliki dio inventara više nije bio barokni - tek pokoja skulptura svetaca.

Osnovni inventar crkve, a to su oltari i propovjedaonica koji su rađeni kroz prošlost možemo razvrstati u četiri etape:

- prva je prilikom premještanja oltara iz stare drvene župne crkve vjerojatno 1783. godine i to *sv. Vida* (izgrađen do 1733.), *BDM* (izgrađen

U sredini: pogled na tužne ostatke crkve nakon požara 1968. Dolje: dio skulptura sa oltara koje su spašene iz požara. Iz arhiva Župe sv. Vida u Pitomači.





Pogled na župnu crkvu sv. Vida u Pitomači 2014. godine sa istočne strane, odnosno od najstarijeg dijela Pitomače - Ulice J. J. Strossmayera.

također do 1733.) i *presvetog Sakramenta* (1742. - 1744.), te propovjedaonice (izgrađene 1742. - 1744.) i orgulja (instalirane do 1783. – da li nove ili preseljene iz crkve, ne navodi se u vizitaciji od te godine)

- druga je prilikom zamjene dotrajalih baroknih oltara novima i to izgradnja novoga *sv. Petra* (1812.), zamjena *BDM* novim, izrada novih *sv. Stjepana* i *sv. Florijana* (1814.), te vjerojatno i propovjedaonice (?), dok je stari glavni oltar *sv. Vida* bio čini se ostavljen, jer je bio izvrstan kiparski rad
- treća etapa bila je zamjena oltara u vrijeme župnika *Josipa Kovačića* (1891. - 1908.) i to glavnog starog baroknog *sv. Vida* (1897., rad kipara i rezbara *Josepha Runggaldiera*, iz *St. Ulricha - Gröden u Tirolu*), izgradnja oltara *sv. Ane* (1893. – barokni retabl kupljen u *Varaždinu* od crkve *sv. Nikole*, a 1894. dodan kip *sv. Ane J. Runggaldiera*, te 1902*. Presvetog srca Isusova*, rad *F. Stuflesera*), *sv. Josipa* (1893. – također kupljen u *Varaždinu* kod iste župe), *Majke Božje* (1891., rad *J. Runggaldiera*) i *sv. Valentina* (1893., rad istog autora). Stare orgulje, vjerojatno one koje se navode 1783. (?) zamijenjene su 1904. a izgradila ih je tada poznata austrijska firma *Rieger*, koja postoji i danas
- četvrta nakon požara od 1968. godine, kada su izgorjeli svi retabli, a sačuvane skulpture su raspoređene unutar župne crkve, te kapele u *Kladarama*.

Požar crkve iz 1968. godine načinio je građevini velike štete. Odmah nakon požara narod je pohrlio obnovi crkve iako je bila zima, te je građevina već početkom 1969. bila pokrivena, a tijekom iste godine crkva je obnovljena, tako da je za *Vidovo* 1970. (15. lipnja) i posvećena. Tijekom narednih desetljeća mučila se muka oko statike cijele građevine, kao i rješavanju brojnih drugih problema i neriješenih stavki izazvanih požarom. Tek 2009. godine, ogromnim zalaganjem pitomačkog župnika *Ivice Puškadije* radi se konzervatorska studija sa idejnim prijedlogom obnove i uređenja. Nakon toga konačno počinju radovi na rješavanju statike cijele građevine, nadasve zvonika i uređenju interijera i eksterijera u skladu sa konzervatorskim i restauratorskim pravilima, kako bi građevina opet dobila sjaj kakav je imala u vrijeme prvotne faze izgradnje crkve prije 230 godina i kao takva bila u što dugotrajnijoj funkciji.

Kronološki pregled važnijih datuma iz povijesti župne crkve i župe[127)]

1709. - 1710. – izgrađena prva, drvena kapela/župna crkva *sv. Vida*.

1710. – osnovana *župa sv. Vida u Pitomači*. U sastavu župe: *Pitomača*, *Kladare*, *Otrovanec* i *Sedlarica*.

1710. - 1714. – prvi župnik *Đuro Mužinić*.

1733. – u sastavu župe *Pitomača* su*: Pitomača, Kladare, Vukosavljevica, Turnašica, Otrovanec, Stari Gradac, Lozan, Sedlarica* i *Velika Črešnjevica*.

1715. - 1730. – župnik je *Nikola Ledinski*.

1717. – najstarije sačuvane matične knjige pitomačke župe.

1731. - 1732. – župnik župe *sv. Vida* je *Nikola Gregurić*.

1742. – *Turnašica* se odvaja iz pitomačke župe u sastavu koje se od tada nalazila *Turnašica*, *Stari Gradac*, *Lozan* i *Vukosavljevica*.

1732. - 1768. – *Ivan Severinski*, župnik.

1768. - 1782. – župnik je *Mihael Šegrt*.

1779. - 1783. – izgrađena današnja župna crkva *sv. Vida*. Najzaslužniji za izgradnju bio je župnik *Vid Bosiljevac* (župnik od oko 1772.).

1770-ih godina – preseljeno groblje iz današnje *Strossmayerove ulice* na današnje mjesto (tzv. *Borik*).

1780. – navodi se i nova crkva *sv. Vida*, kao i stara drvena crkva.

Oko 1780. – podignut pil *sv. Ivana Nepomuka* u današnjoj *Gajevoj ulici*.

1782. – spominju se obje crkve zajedno. Stara je u vrlo lošem stanju.

1783., 12. rujna – posvećena nova župna crkva.

1787. – počeli su se voditi protokoli župe *sv. Vida* (jedna vrsta *Spomenice*), srušena stara drvena župna crkva.

Prije 1789. – izgrađen današnji župni dvor.

1790. – *Sedlarica* je izdvojena iz pitomačke župe i pripojena *Turnašici*.

1790. – umro župnik *Vid Bosiljevac*.

1790. - 1817.(?) – župnik je bio *Martin Fergić*.

1817. (1812.?) - 1830 – župnik pitomačke župe je bio *Marko Maraković pl. Heldenfeld*.

1815. – upisani prvi poznati i sačuvani podaci o izgradnji crkve i njezinom





Župna crkva sv. Vida u Pitomači 1998. godine.



Pogled na apsidu i južnu kapelu župne crkve sv. Vida 1999. godine.



Sjeverna strana crkve sa sakristijom u ljetu 2007. godine, prije velikih zahvata, koji su slijedili na restauraciji zgrade - počev od 2009. godine.



Lijevo: stara "lukovica" (kupola) na zvoniku, koja je uređena za župnika Antuna Halle između 1872. i 1887. Desno: kupola nakon požara prema projektu M. Fučića iz 1969. godine. Nesumnjivo je stara kupola bila mnogo elegantnija i vjerojatno je ista takva bila načinjena prigodom prve izvedbe 1814.





Detalji iz interijera župne crkve sv. Vida nakon posljednje obnove i konzervacije završene 2014. godine. Gore: detalj sa mozaikom sv. Valentina iz 1982. Desno: pogled na kor. Foto: BMBB.

uređenju u prorokole koje je započeo pisati *Vid Bosiljevac*.

1812. - izgrađen oltar *sv. Petra*.

1814. - postavljeni novi oltari *BDM*, *sv. Stjepana* i *sv. Florijana*. Postavljena prva kupola na zvoniku – forme koja je izgorjela 1968.

1830. - 1843. – bio je pitomački župnik *Stjepan Benutzy*.

1842. - potpuno obojena i uređena crkva.

1843. - 1847. – *Matija Thonhauzer*, župnik.

1847. - župnik župe bio je *Ivan Katkić*.

1847. - 1857. – župnik pitomačke župe je bio *Danijel Prusac*.

1854. - podignuto kameno raspelo ispred župne crkve.

1857. - 1858. – župnik je bio *Franjo Dropčec*.

1858. - 1871. – bio je župnik *Josip Điketa*.

Oko 1863. – postavljen mehanički sat na zvoniku.

1871. - 1872. – župnik župe *sv. Vida* u *Pitomači* je bio *Karlo Mračić*.

1872. - 1887. – župnik je bio *Antun Halla*.

1872. - 1887. – obnovljena kupola na zvoniku – ista je izgorjela 1968. Na župnom dvoru zamijenjena drvena šindra crijepom. Postavljen prvi "munjovod" na crkvu.

1887. - 1891. – župnik je bio *Juraj Forko*.

1888. - napravljeni novi prozori na crkvi i popravljena propovjedaonica.

1889. - nabavljen novi križni put.

1891. - 1908. – župnik pitomačke župe je bio *Josip Kovačić*.

1891. - početak pisanja župne *Spomenice* u kontinuitetu.

1891. - 1897. – nabavljeni za župnu crkvu oltari: *sv. Vida, sv. Ane*, *Presvetog srca Isusova*, *sv. Josipa*, *Majke Božje* i *sv. Valentina*.

1893. - prekriveno i obnovljeno krovište župne crkve i zvonika.

1896. - uređen prostor oko crkve navažanjem 300 vozova zemlje, sadnjom lipa i drugih biljaka, te ograđen drvenom ogradom - letvicama.

Od 1900. - *Križnica* je u sastavu pitomačke župe.

1902. - slikar *Oton Iveković* naslikao u svetištu župne crkve četiri evanđelista i prizor iz života *sv. Vida*.

1904. - nabavljene i postavljene orgulje koje su 64 godine kasnije izgorjele u požaru i, prema nekima bile i uzrok požaru.

1908. - od lipnja do rujna župnik je *Karlo Blažeković*.

1908. - 1936. – župnik župe bio je *Petar Mihinić*.

1916. - za potrebe vojske skinuta dva manja zvona sa tornja.

1917. - skinuto za potrebe vojske veliko zvono teško 750 kg.

1923. - nabavljena iz slovenske „Tovarne i livarne zvonova" u *Ljubljani* 3 zvona (*sv. Vid*, teško 762 kg – F, *sv. Marija*, teško 401 kg – A i *sv. Florijan* od 252 kg - C), koja su zvonila u F-duru.

1932. - podignuta današnja betonska ograda oko crkve. Crkva je u potpunosti







Nakon konzervatorskih zahvata završenih 2014. godine. Gore lijevo: pogled sa kora prema sjevernoj strani broda. Desno gore: detalj južne strane kora sa profilacijama. Desno: strop ispod kora. Foto: 2014.

obnovljena iznutra.

1934. - blaženi *Alojzije Stepinac* u *Pitomači*.

1936. - 1944. – pitomački župnik je bio *Martin Kožar*.

1938. - obnovljen stari župni dvor.

1944. - 1945. – župnik je bio *Ćiril Podržaj*.

1946. - 1949. – župnik pitomačke župe bio je *don Bartul Ganza*.

1950. - 1979. – *Ivan Demšić Krnjak*, bio je župnik u *Pitomači*.

1964. - u Pitomaču došle časne sestre *Služavke Maloga Isusa*. Samostan je bio smješten u rodnoj kući *vlč. Petra Širokog* u *Strossmayerovoj ulici* koji ju je poklonio časnama. Ista kuća je obnovljena i dograđena 2000/01. - današnji samostan.

1968. - katastrofalni požar župne crkve u kojoj je izgorjelo gotovo sve.

1969. - obnovljeno krovište crkve i unutrašnjost. Nabavljena su nova, današnja zvona (*sv. Vid*, teško 852 kg – F, *sv. Marija* 418 kg – A i *sv. Florijan* 253 kg – C) koja zvone, kao i ona koja su se rastopila 1968. u F-duru. Obnovljena

1970. - novoobnovljena crkva, velikim naporima stavljena u funkciju i posvećena.

1969. - 1970. - napravljena nova kupola na zvoniku (nacrt; *Mladen Fučić*, izvedba: tesar *Mato Juračak* iz *Martinske Vesi* i limar *Jože Geršak* iz *Slovenije*)

1977. - temeljita obnova starog župnog dvora.

1982. - u župnoj crkvi u svetištu izrađen mozaik *sv. Vida* (autor kipar i slikar *Ante Starčević*) umjesto 1970. godine postavljenog križa.

1983. - proslavljena 200 godišnjica izgradnje župne crkve.

1979. - 2002. - pitomački župnik je bio *Stjepan Deskar*.

2002. - 2005. - župnik u *Pitomači* je *Matija Vonić*.

2004. - postavljen i posvećen novi oltar *sv. Vida* u svetištu župne crkve.

2005. - župnik je *Ivica Puškadija* – dvadest i sedmi župnik po redu.

2006. - 2007. - izgrađen novi župni dvor u pozadini staroga.

2007. - 2014. - opsežni konzervatorski i restauratorski radovi na obnovi župne crkve *svetog Vida*. Intenzivno počela obnova crkve (2007.) kada je župna crkva uvrštena u program zaštite kulturnih spomenika *Ministarstva kulture RH*. Tada se započelo izradom



2020. - župnik *Ivica Puškadija* premješten je u župu *Starigrad Koprivnica*, a na njegovo mjesto je došao *Siniša Preiner,* kao župnik župe *sv. Vida* u *Pitomači.*[128)]

Pogled na centralni dio crkve sa svetištem. Foto: vlč. I. Puškadija, 2014.



Jedan od najvrijednijih baroknih sačuvanih predmeta primjenjenih umjetnosti iz doba baroka nesumnjivo je ciborij ili čestičnjak župne crkve svetog Vida. Srebro, djelomično pozlaćeno, nepoznati majstor iz oko 1760. - 1780. godine (druge polovice 18. st.). Dimenzije: baza; 15 cm, visina; 21,5 cm; kupa 7 x 13 cm; poklopac 12 cm. Nodus je podijeljen na tri dijela, a između njih se nalaze anđeoske glavice. Podnožje ili baza je šesterolisna ukrašena iskucanim cvjetnim košaricama, anđeoskim glavicama i rokajima. Kupa ciborija je ukrašena srebrnom mrežastom stiliziranom aplikacijom na pozlaćenoj glatkoj površini, dok je na vrhu poklopca koji je ukrašen s i c viticama smješten pozlaćeni križ.

Prilikom obnove kaleža i ovog ciborija 1933. godine, koje je dao na popravak i pozlaćivanje župnik Petar Mihinić, tada renomirana tvrtka Naša sloga iz Ljubljane, prilikom slanja računa u siječnju 1934., poslala je i slijedeći dopis, vezano za ciborij: "Samo imamo, da još nešto pripomenemo: Polupana kupa izradjena je od vrlo jakog srebra, te smo istu sa velikim trudom još uredili prema propisima skof. ordinarijata. Takodjer smo i poklopac popravili, da se može sada dobro zatvoriti ciborij.
Velika šteta bi bila, da bi se promjenila nova kupa, koja bi bila izradjena od mjedi, jer na taj način izgubi ciborij svoju starinsku vrijednost. Ciborij je starinsko delo, te umjetniške vrijednosti. Možemo Vam čestitati, da imate tako lijep i fin ciborij take starinske vrijednosti, što se dandanas težko nadje. Ciborij je sav izradjen od najfinijeg srebra, te Vam toplo preporućamo, da jako pazite na njega..." (u arhivu župe sv. Vida u Pitomači). Foto: vlč. I. Puškadija i BMBB, 2015. - obrada BMBB.[129)]

dokumentacije. Od tada do 2014. učinjeni su izuzetno važni i složeni radovi kakvi nisu rađeni nakon požara crkve 1968. Učinjeno je, pod nadzorom *Konzervatorskog zavoda* slijedeće: zamjena krovišta na sakristiji, izrađene nove okapnice, trijumfalni lukovi i vaze na pročelju, novi oluci i vertikale za oborinske vode, načinjena je ventilirana drenaža i odvodnja oborinskih voda, injektirani su temelji tornja sa 62 pilota dubine do 750 cm (x 80 cm), injektirane su pukotine na pročelju crkve i uklonjeni armirano-betonski stupovi i grede na bočnim dijelovima crkve. Osim toga, načinjeno je novo stubište na toranj, skinuta žbuka izvana i iznutra, te popravljena klasična ura i stavljena u funkciju stara zvona. U cijeloj crkvi je načinjena potpuno nova elektroinstalacija sa svim rasvjetnim tijelima, dok je stavljen novi pod kamenom *„Boticcino semi clasico*", postavljeno novo ventilo-konvektorsko grijanje i nabavljene nove orgulje. Pored navedenog učinjeno je još niz potrebnih zahvata, npr. obnova profilacija pilastara, bojanje interijera, postavljen je novi *Križni put* itd. Vidljivo je da je između 2007. i 2014. izvršena detaljna obnova crkve, tako da će građevina biti stabilna u dužem vremenskom periodu, a restaurirana je u duhu vremena kada je izgrađena – kasnobarokno-klasicističkom.[130)]

Svećenici i časne sestre - rođeni u Pitomači i pitomačkoj okolici:

Svećenici:
- *Petar Glavašić*, navodi se 1760. u *Pitomači* kao kapelan i rođen u *Pitomači*
- *Stjepan Marković*, rođen u *Pitomači* 1782., mlada misa 1806. u *Pitomači*, umro 1815.
- *Ivan Kuček*, rođ. 1837. u *Pitomači*, zaređen 1860.
- *Emil (Milan) Beluhan* (sin učitelja *Beluhana* u *Otrovancu*), rođ. 1877. u *Otrovancu*, zaređen 1901.
- I*van Demšić Krnjak*, rođ. 1909. u *Pitomači*, zaređen 1933. u *Pitomači*, umro 1998.
- *Petar Široki Kateheta*, rođ 1912. u *Pitomači*, zaređen 1936., bio župnik u *Starom Gracu* i *Turnašici*
- *Stjepan Šimeta*, rođ. 1910. u *Pitomači*, zaređen 1947., dugo godina predavao klasične jezike u *Dječačkom sjemeništu* u *Zagrebu* i *Đakovu*
- *Ivan Došlin*, rođ. 1930. u *Pitomači*, zaređen 1954., bio župnik u *Bučju* i *Bjelovaru*
- *Ivan Đurtan*, rođ. 1932. u *Pitomači*, zaređen 1958.,bio upravitelj župe u *Maloj Gorici*, *Podravskoj Moslavini* i *Kalinovcu*
- *Ivan Tambolaš*, rođ. 1945. u *Otrovancu*, mlada misa bila 1974. (*"Nakon osmoga razreda odlazim u Zagreb, u sjemenište na Šalatu. Odatle stupam u Družbu Isusovu i završavam kompletnu isusovačku formaciju i studij u Zagrebu, na Jordanovcu. Postdiplomski studij ili magisterij iz biblijskog pastorala završavam u Frankfurtu 1978. Zaređen sam za svećenika 1974. u Zagrebu i tu vršim dvogodišnju službu župnog pomoćnika, na Jordanovcu. Poslije magisterija u Frankfurtu, tri sam godine kapelan u župi Presvetog Trojstva u Prečkom u Zagrebu. Odatle sam imenovan na dužnost rektora u sjemeništu u Dubrovniku od 1982. do 1988. Odatle sam premješten ponovo u Zagreb, u Palmotićevu, za ekonoma kuće i Provincije od 1988. - 1995. Godine 1995. imenovan sam župnikom na Jordanovcu u župi Bezgrješnog srca Marijina u Zagrebu. Tu sam do 2006. kada sam premješten na dužnost župnika u župi sv. Jakova u Opatiji, gdje sam i sada."*)
- *Marijan Mihoković Grk*, rođ. 1947. u *Pitomači*, zaređen 1976., bio župnik u *Bjelovaru*, a trenutno je župnik u *Hamiltonu* u *Kanadi*
- *Tomislav Begović*, rođ. 1951. u *Pitomači*, mlada misa 1977.
- *Branko Sajković*, rođ. u *Pitomači*
- *Blaž Kovač*, rođ. u *Pitomači*
- *Siniša Dudašek,* rođ. 1974. u *Pitomači* (*"Tu je završio Osnovnu školu. Na Katoličkom Bogoslovnom Fakultetu u Zagrebu je diplomirao 1998., a za svećenika je zaređen 1999. u Varaždinu. Mlada misa bila je u Pitomači iste godine. Nakon ređenja, imenovan je župnim vikarom u župi Đurđevac, a nakon toga u župi sv. Nikole u Varaždinu. Od 2002. godine župnik je župe u Ferdinandovcu. Od 2006. je župnik župe sv. Mihaela ark. u Sračincu kod Varaždina, gdje je i danas. Pored toga, predstojnik je Ureda za pastoral duhovnih zvanja i ministranata varaždinske biskupije i član Vijeća za zvanja pri HBK.").*

Časne sestre:
- *Marija Predragović - Viktorija (Pitomača), Sestre*



Pogled na stari i novi župni dvor (farof) na početku Strossmayerove ulice. Stari je izgrađen vjerojatno prije 1780., dok je novome kamen temeljac položen 2006., a završen je do 2010. godine.



Pil Žalosne Gospe sa mrtvim Isusom ispred župne crkve. Do 1990-ih ovdje je stajala kamena skulptura Žalosne Gospe sa mačem u srcu iz sredine 19. st. Lijevo: fotografija iz 1978. Desno: 1997. Manja: 2014.

milosrdnice, Ana Vunak – Marta (Pitomača), SMI Marina Smolek – Veronika (Pitomača), SMI, Jasna Kolar – Gabrijela (Pitomača), SMI, Anica Zrinski – Franciska, Pohoda Marijina, Janica Begović – Laureta, Sv. Vinka – Milosrdnice, Katica Begović – Vlasta, S. Vinka - Milosrdnice, Ana (Ivana) Šimeta – Berhmana (sestra Stjepana Šimete), akademska slikarica, SMI.[130a)]
"S.M. Viktorija Marija Predragović, rođena je 1976. u Pitomači. Krštenje je primila u župi sv. Vida kao i ostale sakramente inicijacije. Najstarija je od troje djece: brata Nevena i mlađe sestre Ružice. Od najranijih dana, zajedno s roditeljima, ne samo nedjeljom nego i običnim danima dolazi u crkvu. Posebno na marijanske pobožnosti u svibnju i listopadu. Osnovnu školu završila je u Pitomači. Po završetku osnovne škole 1990. godine dolazi u Zagreb u samostan sestara Služavki Malog Isusa gdje je primljena kao kandidatica. Upisala se u VIII. gimnaziju na gornjem gradu u Zagrebu i uspješno završila. Nakon dvije godine novicijata 1996. godine polaže prve redovničke zavjete. 1996. godine upisuje na KBF studij katehetike i

pomaže u kućnim poslovima. Doživotne zavjete polaže 2002. godine u samostanu Betlehem, Kraljevec u Zagrebu. Nakon uspješno završenog studija odlazi na župu Kloštar Podravski, gdje djeluje kao vjeroučiteljica i voditeljica liturgijskog pjevanja u župi. Više je godina bila učiteljica novakinja u Družbi, a kao katehistica odlazi na godinu dana u Kanadu, na našu katoličku misiju. Sada vrši dužnost vjeroučiteljice u OŠ Kloštar Podravski i Podravske Sesvete. S. M. Gabrijela Jasna Kolar, rođena 1962. u Pitomači. Osnovnu školu završila u Pitomači, srednju u Đurđevcu. Osjetivši Božji poziv ulazi u samostan Družbe sestara Služavki Malog Isusa u Zagreb 1996. godine. Prve redovničke zavjete polaže 1999. godine u zagrebačkoj katedrali. Nakon položenih zavjeta upisala je i uspješno završila stručni studij kateheze Dobrog Pastira po načelima pedagogije Marije Montessori. Od polaganja prvih zavjeta uz nastavak školovanja obavlja različite dužnosti: odgajatelj djece predškolske dobi u D V Cvjetnjak-Zagreb, vođenje domaćinstva i služba sakristanke na župi u Krašiću i Kloštru Podravskom. Zadnjih je godina u Rimu, u Kolegiju Germanicum et Hungaricum, gdje obavlja sakristansku službu u sjemeništu za studente iz njemačkog, mađarskog i hrvatskog govornog područja. S. M. Veronika Marina Smolek, rođena 1981. u Virovitici, Pitomača. Po završetku osnovne škole, koju je pohađala u Pitomači i nakon ljetnih praznika 1995. ulazi u kandidaturu Družbe sestara Služavki Malog Isusa u Zagreb. Doživotne zavjete položila je 2007. također u našem samostanu Betlehem u Zagrebu. Kao kuharica po struci uglavnom je obavljala kuharske i domaćinske poslove u kapucinskom samostanu u Rijeci, na župi u Retkovcu i u našim samostanskim kućama. S. M. Marta Ana Vunak, rođena 1989. u Virovitici, Pitomača. U župnoj crkvi sv. Vida primila je sakramente kršćanske inicijacije. Nedjeljni odlazak na sv. misu bio je neizostavna točka u radnom tjednu obitelji Vunak, u kojoj je odrastala uz mlađeg brata Tomislava. Bila je u župnoj crkvi aktivna ministrantica od osnovne škole, sve do odlaska u samostan. Osnovnu školu završila je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Virovitici. Gledajući redovnice u župi i zanimanje za sve crkveno odvelo ju je nakon završene gimnazije 2008. u samostan sestara Služavki Maloga Isusa u Zagreb." [131)]

Pitomački slikar Darko Domitrović Miki naslikao je 2014. novi Križni put za župnu crkvu u Pitomači. Foto: 2014.





Kameno raspelo ispred župne crkve svetog Vida u Pitomači podignuto je 1854. godine. Dala ga je podići Pitomačanka Julijana Smolčić. Foto: 2014.





Gore lijevo: kapelica Gospe Lurdske iz 1931. na uglu Gajeve i Mihanovićeve ulice. Desno: kapelica podignuta na kraju Preradovićeve ulice 1996. povodom 15 godišnjice osnivanja Astronomskog društva Pitomača. Dolje lijevo:raspelo iz 1930. godine u Donjem kraju - Strossmayerova ulica. Desno: raspelo podignuto 1938. u tadašnjoj Jelačićevoj ulici - danas ulica braće Radića. Foto: 2014. Slična raspela nalaze se i u Dravskoj (1931.) i Preradovićevoj ulici (1930.). Foto: BMBB.





Pregled radova u župi sv. Vida Pitomača od jeseni 2005.- 2020.

„Intenzivna obnova pitomačke crkve je započela 2007. kada smo nakon javljanja na natječaj *Ministarstva kulture* uvršteni u program *Zaštite kulturnih spomenika*. Tada je započeto s izradom dokumentacije, te je bilo potrebno pristupiti jačoj i temeljitijoj sanaciji crkve.

- Projektna dokumentacija
- Snimka postojećeg stanja i konzervatorska studija
- Elaborat nosivosti tla
- Statički proračun tornja
- Projekt ventilirane drenaže oko crkve
- Projekt injektiranja temelja tornja
- Projekt izrade novog poda crkve
- Projekt unutrašnjeg uređenja

Izvedeni radovi:
- Zamijenjeno je krovište na sakristiji i pokriveno bakrenim limom
- Izrađene su nove bakrene okapnice na tornju i pročelju, te trijumfalni lukovi i vaze; stavljeni su i novi oluci (žljebovi) i vertikale za oborinsku vodu od obojenog lima
- Napravljena je ventilirana drenaža oko crkve i odvodnja oborinskih voda
- Injektirani su temelji tornja (62 mlazno-injektirana pilota na dubinu od 7,5 m i promjera 80 cm)
- Injektirane su pukotine na pročelju i zidovima crkve
- Uklonjeni su armirano-betonski stupovi i grede na bočnim dijelovima crkve (po nalogu Konzervatorskog zavoda!)
- Izrađeno je novo stepenište, podesti i žaluzine na toranj, te je djelomično podaskan tavan crkve
- Servisirana su klasična zvona i više puta popravljan toranjski sat
- Odbijena je žbuka na crkvi izvana i iznutra radi isušivanja od vlage
- Promijenjeni su svi prozori na crkvi
- Napravljena je potpuno nova elektro-instalacija sa svim rasvjetnim tijelima (novi elektro-ormar, ožičenje, reflektori i lusteri)
- Nabavljene su nove elektronske orgulje sa 30 registara i klavijature za crkvu i sve kapele
- Ugrađen je uređaj za potiskivanje vlage po principu elektro-osmoze
- Uređen je sanitarni čvor ispod stepeništa za emporu sakristije
- Ožbukana je unutrašnjost crkve i izrađena je nova sokla
- Izrađen je novi pod sa završnim kamenom Boticcino semiclassico
- Novo je ventilo-konvektorsko grijanje
- Novo je ozvučenje crkve i kora
- Napravljene su preinake stepeništa u svetištu crkve
- Uređene su i tapicirane klupe i kupljena je sedilija, te 30 stolaca
- Izrađena je profilacija na korskoj ogradi i stupovima
- Kupljeni su novi tepisi
- Novi je sav sakristijski namještaj i ormari na empori sakristije

• Nove su postaje Križnoga puta (ulje na platnu)
• Crkve je iluzionistički oslikana, a na svodu svetišta je umjetnička slika koja prikazuje četiri evanđelista i Duha Svetoga
• Kupljeno je puno liturgijskog pribora i posuđa: ciborij, dva vječna svjetla u svetištu, pozlaćeni su svi kaleži i dva ciborija, baldahin za tijelovsku procesiju, misali, lekcionari, procesijski križ, četiri kompleta misnica – u svim liturgijskim bojama, albe, svi oltarnici, kadionica, lađica, procesijske svijeće, novi uvez svih matičnih knjiga, haljine za prvopričesnike i krizmanike, projektor, usisavači, kosilica, stalak za svijeće, konzole za kipove, rozete, stolić, komode i klecala …)
• Uređena je empora iznad sakristije (učionica)
• Izrađena je fasada na cijeloj crkvi po etapama (toranj i pročelje nismo financijski mogli zajedno s lađom crkve)
• Postavljena je nova gromobranska instalacija
• Zamijenjen je s južne strane bakreni pokrov (93m^2) i pripadajući žljeb (šteta nastala uslijed vremenskih uvjeta)
• Obnovljeno je i postavljeno 12 drvenih kipova spašenih iz crkve za vrijeme požara 1968.

Sve ukupno u crkvu je uloženo od 2007. do 2020. 4.091.700 kn

• Izvori financiranja obnove crkve:
• Župljani župe Sv. Vida Pitomači u vidu dobrovoljnih priloga, donacija i od • Obiteljskog dara: 2.069.700 kn (50,5 %)
• Sredstva Ministarstva kulture: 1.000.000 KN (24.4 %)
• Varaždinska biskupija: 612.000 KN (14,9 %)
• Općina Pitomača: 250.000 KN (6,1 %)
• Virovitičko-podravska županija: 170.000 KN (4,1 %)

• Novi župni dvor (farof). Uz veliku pomoć *Varaždinske biskupije* sagrađen je i blagoslovljen po rukama tadašnjeg varaždinskog biskupa mons. *Josipa Mrzljaka* 17.6.2007. novi župni dvor. Radovi su počeli 4.9.2006. do kada je prikupljena sva potrebna dokumentacija. Izgradnja i opremanje novog župnog dvora sa dvorištem, ogradom, te kasnije sjenicom i pokrovom gospodarskih zgrada iznosila je oko 3.800.000 kn. Od toga 2.850.000 kn sam uspio dobiti iz naše biskupije, a ostalo su darovi naših župljana: dio od *Obiteljskog dara*, dar kod blagoslova obitelji ili namjenski darovi za gradnju i obnovu.

• Otrovanec. Obnavljali smo u skladu sa svojim mogućnostima i kapelu *Sv. Jelene Križarice* u *Otrovancu*. Promijenjeno je krovište, limarija, oluci i vertikale za oborinsku vodu (žljebovi), stavljena je gromobranska instalacija, napravljena je djelomična ventilirana drenaža, fasada, prozori, ozvučenje, sakristijski ormar, misno ruho, misal i lekcionari, osvjetljenje, klavijatura, stolci u svetištu, novi keramički pod, euharistijski oltar, stolić i ambon, sanitarni čvor, grijanje i uređaj za isušivanje od vlage po principu elektro-osmoze. U obnovu kapele je utrošeno nešto više od 500.000 kn, od čega je 230.000 kn donacija *Općine Pitomača*, a ostalo su darovi župljana *Otrovanca* i *Pitomače*.

• Velika Črešnjevica. U filijalnoj kapeli *Sv. Ilije* u *Velikoj Črešnjevici* sami mještani su napravili nove stepenice u kapelu i pred desetak godina kapelu pobojali iznutra, a popravljena je i instalacija struje nakon udara groma. Osim

toga nabavljena je nova klavijatura i tabernakul u svetištu.

• Kladare. U kapeli *Uznesenja BD Marije* kupljeno je novo misno ruho, klavijatura, ozvučenje i ugrađen je uređaj za isušivanje od vlage po principu elektro-osmoze. Zalaganjem mještana Kladara elektrificirano je i zvono.

• Križnica. U kapeli *Sv. Antuna Padovanskog Općina Pitomača* je elektrificirala zvono.

• Šašnato Polje. Restauriran je drveni kip *Sv. Valentina* (koji je izvorno bio u pitomačkoj crkvi i stradao je u požaru, a pred dvadesetak godina je dan u *Šašnato polje* i za tu priliku retuširan i „prerušen" u *sv. Ivana Krstitelja*. Restauracijom je vraćena originalna boja i oblik.

• Župna klijet u Aršanju iz 1913. godine. Temeljito je obnovljena 2009. i župna klijet koja je bila u polu raspadnutom stanju. Zamijenjen je krov, stavljen betonski serklaž, ožbukana, opločena kamenom, namještajem. U obnovu je utrošeno cca. 90.000 kn.

• Život župe u brojkama… Od početka mog župnikovanja u *Pitomači*, od kraja kolovoza 2005. do 10.8.2020. na posljednje ovozemaljsko počivalište ispratili smo 1475 župljana. Krstili smo 953 župljana i vjenčali 346 bračnih parova. Pripremili smo mnoge mlade na sakramente, a posebno sam ponosan na nova duhovna zvanja u našoj župi: redovničke doživotne zavjete č.s. *Marte* (*Ane*) *Vunak*, mladu misu vlč. *Filipa Jakupca* i našega bogoslova *Marija Špoljarića*.

• Kroz minulih 15 godina uložio sam u izgradnju i obnovu naše župe preko 8.500.000 kn. Gradio sam i obnavljao sa srcem i željom da se - posebice stari povijesni objekti - spase od propadanja, a sama obnova da bude što kvalitetnija. U tim nastojanjima morao sam na nekim projektima poštivati zahtjeve *Konzervatorskog zavoda* i *Varaždinske biskupije*, koji su djelomično i financijski sudjelovali u obnovi, odnosno gradnji.

Zahvaljujem svima vama koji ste se uključili u obnovu svojim darovima i molitvama. Zahvaljujem na svakom savjetu, dobronamjernoj kritici, podršci i pomoći bilo koje vrste. Posebno sam ponosan na našu crkvu. Vjerujem i nadam se da ćete se rado okupljati u njoj, moliti i zahvaljivati *Bogu*, ali i dalje brinuti o njoj da bude ponos i ukras naše Pitomače.
U Pitomači, 8. kolovoza 2020. Ivica Puškadija"



Desno: vlč. Ivica Puškadija. Ivica Puškadija je rođen 13.5.1976. u Varaždinu. Odrastao je u Novom Marofu i župi u Remetincu, gdje je kršten i primio sakramente. Za svećenika Varaždinske biskupije je zaređen 17.6.2000. po rukama biskupa mons. Marka Culeja i te iste godine je poslan za kapelana u župu Uzvišenja Sv. Križa Vratišinec u Međimurju. Od 2001.- 2003. bio je kapelan u župi Sv. Marije Magdalene u Ivancu, a od jeseni 2003. postaje župnik u župi Uznesenja BDM na Bednji. 2005. godine imenovan je župnikom u župi sv. Vida u Pitomači.

Naredna stranica: snimka iz zraka 29. prosinca 2021. Pogled od južnog dijela Pitomače prema sjeveru i zapadu - prema Ulici Braće Radića i J. J. Strossmayera. Foto: 12/2021.




foto begović





Gore: pogled od Ulice braće Radića, sa tornja župne crkve sv. Vida prema sjeveru, pogled od Gajeve ulice (2007.) i pogled sa tornja župne crkve prema zapadu. Dolje: početak Gajeve ulice - sa tornja župne crkve svetog Vida u Pitomači. Foto: 2014.

15. Kronološki pregled važnijih događaja i zanimljivosti u Pitomači od 1871. do 1941. godine

Godine 1871. (8. lipnja) - Ukinuta *Vojna krajina*, odnosno i *Đurđevačka pukovnija*. Razvojačenje je trajalo još gotovo cijelo desetljeće. Prilikom diobe „carskih dobara" tada dolazi do osnivanja *Imovne općine đurđevačke* (polovica svih pašnjaka i šuma postaju skupno vlasništvo nekadašnjih krajišnika/graničara – druga polovica postaje državno dobro, pa nastaju *Državne šumarije*).
- 1871. godine - Radi vrlo čestih požara Pitomačani su bili prisiljeni kupiti prvu ručnu vatrogasnu štrcaljku.
- 1871. - 1872. godine - Ukidanjem *Vojne krajine* nestaje *pitomačke satnije br. 6* i *Pitomača* postaje sjedište novoformirane *Upravne općine Pitomača* u *Kotaru Đurđevac*. Prvi općinski načelnik nakon ukidanja *Vojne krajine* bio je *Stjepan Makvić* (do 1876.?), a kasnije su načelnici *Franjo Mihoković* (1876.?-1881.), *Đuro Veličan* (1882. - 1892.) i *Dragutin Karl Götz st*. (1893. - 1915.?).
- 1870-ih godina - Počinje raspadanje krajiških kućnih zadruga čime se u *Pitomači* značajno povećava broj kuća. Tako su, na primjer, raspadnute zadruge, odnosno na domicilnom kućnom broju izvršeni diobni ugovori starih pitomačkih obitelji *Bedeković* (kbr. 13) 1878., *Prepelec* (kbr. 77) 1891., *Španić* (kbr. 85) 1881., *Kožar* (kbr. 90) 1888., *Kovač* (kbr. 131) 1885., *Makvić* (kbr. 140) 1876., *Crlenjak* (kbr. 145) 1887., *Šostaric* (kbr. 150) 1878., *Dinković* (kbr. 153) 1874., *Jakupec* (kbr. 242) 1892., *Došlin* (kbr. 416) 1890. itd. Tih godina počinje još učestalije doseljavanje stanovništva iz raznih krajeva *Hrvatske* i raznih zemalja *Europe* potaknuto stvaranjem sve povoljnijih gospodarskih prilika.

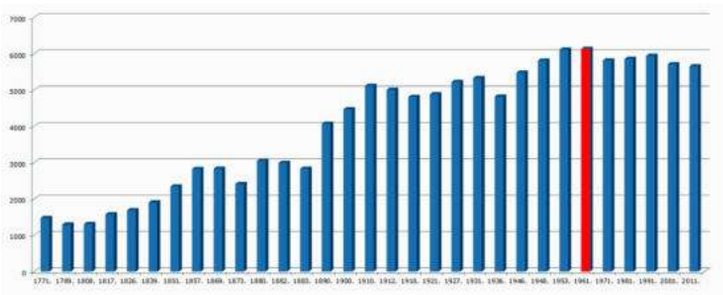

Grafički prikaz broja stanovnika u Pitomači (naselja) od 1771. do 2011. godine.

1771.	1789.	1808.	1817.	1826.	1839.
1475	1297	1309	1578	1690	1905
1851.	**1857.**	**1869.**	**1873.**	**1880.**	**1882.**
2341	2825	2834	2412	3049	2992
1883.	**1890.**	**1900.**	**1910.**	**1912.**	**1918.**
2834	4069	4469	5115	5006	4806
1921.	**1927.**	**1931.**	**1936.**	**1946.**	**1948.**
4883	5220	5327	4820	5478	5810
1953.	**1961.**	**1971.**	**1981.**	**1991.**	**2001.**
6114	6135	5814	5857	5942	5712
2011.					
5651					

Osnovni statistički podaci o broju stanovnika naselja Pitomače od 1771. do 2011.
Više vidi poglavlje 19. u ovoj knjizi.

- 1873. godine - U *Zagrebu* je pretopljeno staro pitomačko zvono, koje je stajalo još u drvenoj crkvi od početka 18. stoljeća. Bilo je lijevano 1656. godine u *Bratislavi*.
- 1874. godine - Uređeni odnosi oko gospodarenja šumama i pašnjacima. Osnovana *Državna šumarija* u *Pitomači*. Sve do *2. svjetskog rata* postojala je *Državna šumarija* i šumarija *IOĐ*.
- 1878. godine - Spominje se prvi konkretni ugostiteljski objekt u *Pitomači* - *"Vinotočionica kod Ivana Hebranga"*.
- 1880. godine - I u *Pitomači* se osjetio jaki potres, trajao je 15ak sekundi, a oštećen je i stanoviti broj stambenih i drugih zgrada.
- oko 1880. godine - Pojavljuje se prvi pravi službeni liječnik u *Pitomači* - *Antun Bazijanec*. U isto se vrijeme pojavljuje i prvi apotekar - *Šandor Jugović*. Kasnijih godina u *Pitomači* je bio liječnik *Andrija Španić*, a sve do *Drugog svjetskog rata* ljekarnu je imao *Eustahije Jurkas*.
- oko 1885. godine - Osnovan je najpoznatiji pitomački ugostiteljski objekt (postojao preko 80 godina) - *"Svratište k lovačkom rogu"* obitelji *Stejskal* - u *Gajevoj ulici*, koje je desetljećima bilo središte društvenog života *Pitomače*.
- oko 1889. - U upotrebu je stavljena prva, od kasnije desetak kuglani pored ugostiteljskih objekata - gostionica.
- oko 1890. (1892.?) - Osnovana *Pučka čitaonica i knjižnica*. Prve prostorije su se nalazile u sastavu gostionice obitelji *Stejskal* na uglu današnje *Domjanićeve* i *Gajeve ulice*.
- 1888. godine - Postavljen je kamen temeljac za novu, danas najstariju zgradu škole na početku *Strossmayerove ulice* - *Trg kralja Tomislava*.
- 1893. godine - Načelnik *Upravne općine Pitomača* postaje veleposjednik i trgovac *Dragutin Karl Götz st. Pitomača* tada ima oko 70 obrtnika, 7 raznih trgovina i 3 ugostiteljska objekta, te 4 069 žitelja.
- 1892. - 1893. godine - Počelo je u pitomačkom kraju (*Velika Črešnjevica*) otvaranje prvih rudnika lignita. Organizirana eksploatacija počela je nekoliko godina kasnije (*"Pitomačko-črešnjevački ugljenici"*). Pojavio se prvi bicikl u *Pitomači*.
- 1893. - 1894. godine (31. siječnja 1894. godine) - Osnovano je *Dobrovoljno vatrogasno društvo Pitomača*. Već prve godine postojanja je imalo 76 aktivnih članova.[132)]
- 1896. godine - Po prvi put je oko župne

Primjer diobnog ugovora, kakvi su se radili u *Pitomači* i drugim dijelovima *Podravine* i *Hrvatske* nakon ukidanja *Vojne krajine*, narednih gotovo 40 godina. Diobni ugovor obitelji *Giba* iz 1873. načinjen je u *Općini Pitomača* (odnosno *Đurđevcu* budući da je općina *Pitomača* bila u konstituiranju) – nastanak kućne zadruge iz kbr. 1 u 306. Danas *Donji kraj* ("Kut"), *Draškovićeva* 4-8. (uredio: *BMBB*)

„Kućni broj 1
Jozo Giba, r. 1828., Jela, njegova žena r. 1832., Šimo, njihov sin r. 1861., Kata, njihova kći 1857. Ukupno ostajući dio cieli duševni broj 4.
Kućni broj 306
Gjuro Giba, r. 1840. (Jozin/Josipov brat), Mara, njegova žena r. 1841., Manda, njihova kći r. 1860., Benko, njihov sin r. 1866. Ukupno izlazeći dio cieli duševni broj 4.
Ukupno sva zadruga cieli duševni broj 8."

(Podjela zemljišta sastoji se od dvije tabele, gdje su detaljno opisani smještaji određene nekretnine, sa brojem katastarske čestice i detaljnim opisima i imenima okolnih vlasnika sa sjevera, zapada, istoka i juga. U prvoj tabeli unosili su se podaci *„ostajućeg*" dijela zadruge, a u drugoj *„izlazućeg*".)

„Ostajući dio zaderži kakti.
Od stanja
pol kuće, 1 štalu, 1 šupu, 1 komoru, pol štaglja.
Od živadi
2 konja,2 ždrebić, 1 kravu, 2 komada svinj.
Od Mertuča
1 lagev 8 veder, 2 lagva 6 veder, 3 brenke po 1 Akov, 1 lagva 7 veder, 1 čebricu, 1 ranjicu, 1 tepsiu, bakrenu, 1 malog kotla.
Od orudja
1 kola, 1 pilu, 1 sekiru, 1 švarbu, 2 motike, 1 kosu, 2 kosice, 1 krampa, 1 žerne, 1 pluga, 1 vojke, 2 hama.

Izlazući dio dobije kakti.
Od stanja
pol kuće, 1 klet u vinogradu, pol štaglja, 1 hambara, 1 kotca, 1 pecanu.
Od živadi
2 konja, 1 kravu, 2 komada svinj.
Od Mertuča
1 lagva 12 veder, 1 brenku 2 vedra, 1 brenku pol Akova, 1 lagva 5 veder, 1 katvu, 1 čebricu, 1 rakinskog kotla, 1 barila, 1 železnog lonca, 1 železnu ranjicu, 1 octenjaka, 1 belitnicu.
Od orudja.
1 kola, 1 pila, 1 sekira, 1 švarbu, 1 krampa, 2 motike, 2 kosice, 1 kosu, 1 korito, 8 krušni zdel, 1 pluga, 1 veliko vuže, 1 lanca, 1 vojke, 2 hama.

Žito, mast, sol, i meso hoće se po dopuščenoj diobi na duše deliti.
Kuću i drugo stanje zavežuje se izlazuči dio sam o svom trošku po obstojećem prepisu narediti.
Da mi rećena zadruga podpunoma znašim diobnim ugovorom zadovoljni jesmo te da posle proti ovom ugovoru nikakovu pravdu podignuti nečemo tverdimo našimi podpisi pred kotarskom oblastjum.
U Gjurgjevcu dne 28. travnja 1873.
ostajući dio Joseph Giba, Jela dtto
izlazući dio Gjuro Giba, Mara dtto..."[133)]

crkve postavljena drvena ograda.
- 1897. godine - Podignut je posljednji glavni oltar u župnoj crkvi (izgorio 1968. godine u požaru crkve).
- 1900. godine (21. siječnja) - U *Pitomači* se zaustavlja prvi vlak (nakon što je izgrađena pruga na relaciji *Virovitica-Kloštar Podravski*).
- 1901. godine - Izgrađena je zgrada željezničke postaje *Pitomača*.
- 1902. godine - Poznati hrvatski slikar *Oton Iveković* oslikao je zidove župne crkve *sv. Vida*. Slike su uništene u požaru 1968. godine i u vrijeme obnova kasnijih godina.
- 1904. godine - Pobune seljaka u *Pitomači* kojom su prilikom mještani napali općinsku zgradu koja se nalazila na mjestu današnjeg *Društvenog doma* i kino dvorane. Intervencijom žandarmerije nekoliko je mještana ubijeno, a nekoliko i ranjeno. Izgrađeno je prvo vatrogasno spremište u današnjoj *Ulici braće Radića*.
- oko 1905. godine – Osnovan je prvi *Tamburaški sastav "Sloga"* kojega su vodili braća *Kos*. On je bio osnova prilikom osnivanja *HPGD „Sloga"* nakon 20 godina.
- 1905. - 1906. godine - Pronađeni su na području *Pitomače* prvi tragovi nafte i zemnog plina.
- 1906. godine (pravila odobrena 26.10.1907.) – Osnovan je *"Hrvatski sokol"*, društvo za promidžbu športa i društvenosti. Društvo koje je imalo narednih 30-ak godina vrlo značajnu ulogu u društvenom i javnom životu mjesta i u kojem se okupljala pitomačka *„inteligencija"* (obrtnici, posjednici, trgovci itd.) – *„viđeniji"* mještani. 1929. društvo mijenja naziv u *„Jugosokol"*, u skladu sa tadašnjom političkom situacijom. Postojao je do početka *Drugog svjetskog rata*.
- 1910. godine - U sastavu *"Hrvatskog sokola"* osnovan je prvi orkestar limene glazbe. *Pitomača* ima 5 115 stanovnika, gotovo koliko i krajem 20. stoljeća. *Pitomačani* ograđuju mjesno groblje današnjom betonskom ogradom.
- 1914. godine - U *Turnašici* južno od *Pitomače* rođen je hrvatski domoljub i političar *Stjepan Sulimanac* (prvi potpredsjednik *Sabora RH*). U *Pitomaču* *Vatroslav Kos*, braća *Gabarići* i *Vilko Husinec* donijeli su prvu pravu nogometnu loptu.
- 1916. godine - Na mjesnom groblju u *Pitomači* izgrađena je reprezentativna grobnica poznate veleposjedničke pitomačke obitelji *Götz*. *Pitomački* fotograf

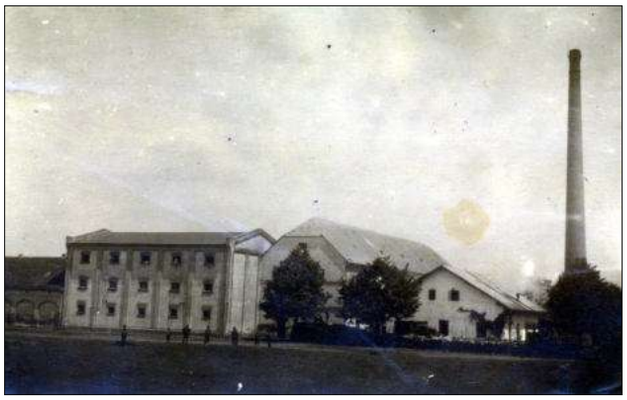





Paromlin u Pitomači između dva rata bila je važna tvrtka za ovaj kraj, odnosno pitomačko gospodarstvo. Sa radom je počeo prije 1915. godine, no konkretne podatke imamo tek od 1920., kada je vjerojatno izgrađen najveći dio zgrada i pogona. Većinski vlasnik je bila obitelj Nöthig. Mlin je izgorio prilikom napada partizana u rujnu 1942. i od tada više nije obnavljan. Gore: pogled na mlin od južne strane. U sredini: brojno stanovništvo pitomačkog kraja, ali i susjednih područja dolazilo je ovdje pohraniti, obraditi ili zamijeniti žito. U strojarnici pitomačkog paromlina. Sve fotografije iz 1927.[134)]



Trgovina Milana Kratohvila u današnjoj Gajevoj ulici (kbr. 27) - kod raskršća sa Dravskom ulicom. Postojala je od 1929. do 1947. godine. Fotografija iz 1930. godine.[135)]

Konrad Hren daje prvu kino predstavu.
- 1917. godine - osnovan je ženski tamburaški zbor (jedan od rijetkih u tadašnje vrijeme u *Hrvatskoj*) - postojao je do kraja 1920-ih godina. Izgrađena u *Aršanju* poznata *Vila Ančica*, obitelji *Götz*, na mjestu gdje se ranije nalazio vinograd pitomačkog župnika.
- 1918. godine - Pljačkanje i razbijanje pitomačkih trgovina od strane pripadnika odbjeglih vojnika sa fronta, tzv. *"zelenokaderaša"*. Tom je prilikom uništen veliki dio trgovina i drugih objekata u mjestu.
- 1920. godine – Počeo sa radom restrukturirani pitomački paromlin na mjestu današnje *Drvne industrije „Gaj"* *Pitomača* (odnosno *TVIN Virovitica*) - vlasništvo obitelji *Nöthig*. Prije navedene godine sačuvano je vrlo malo podataka u vezi rada mlina. Dimnjak paromlina vidi se na razglednicama iz razdoblja *Prvog svjetskog rata*. Prestao je sa radom 1942., nakon što su ga spalili partizani.
- 1921. godine - Osnovan *Koturaški klub "Tomislav"* (biciklistički klub). Postoji do 1941. godine.[136)]
- 1922. godine - Počinje kontinuirano raditi kino. Službeno su uvedeni godišnji sajmovi (15. svibnja, 15. lipnja i 20. srpnja). Tjedni sajmeni dan je u srijedu, a mjesečni sajmovi su bili (i ostali) prvom srijedom u mjesecu. Do kraja 1940-ih godina sajmište se nalazilo na mjestu današnje *ulice A. Šenoe* (koje je do 1930-ih bilo nogometno igralište) i dijelom na istočnoj strani nekadašnje *DI "Gaj"*. Na današnjem mjestu, gdje se nalazi vaga u *Gajevoj ulici*, nalazi se od 1949. godine.
- 1924. godine - Osnovano *Prosvjetno družtvo "Osvit"*, te prvi pjevački mješoviti zbor pod ravnanjem učitelja *Ivana Skubina*, koji je brojio 70-ak članova, te uspješno nastupao sve do *2. svjetskog rata* širom *Hrvatske*, ali od 1925. u sastavu *HPGD "Sloga"*.
- 1925. godine (10. ožujka) - Osnovano *HPGD "Sloga" Pitomača* (pri osnivanju dobila naziv *Pjevačko tamburaški zbor "Sloga"* - ime *HPGD* nosi od 1935. g.)
- 1925. godine - Osnovan je *Pitomački športski klub* (*PŠK*)- danas *Nogometni klub Pitomača*, te *Teniski klub*. U *Pitomači* egzistira 114 obrtnika, 16 trgovačkih i 11 ugostiteljskih radnji.
- 1929. godine - Zasvijetlila je u *Pitomači* prva električna žarulja.
- oko 1932. godine - Osnovana u sastavu



Izvrsna razglednica Pitomače iz, vjerojatno, 1910. godine. Snimka je nesumnjivo načinjena u ljetu, a na razglednici desno se odlično vidi raskršće prema Dravskoj ulici, koja tada još nije bila naseljena, dok su se na njoj potpisali, među ostalima, Fran Žaverski Gabarić, Karl Götz st., Gabrijel Brenner i druga pitomačka "inteligencija" potvrđujući dan nečijeg vjenčanja (?).[137)]



"Kegljin" iz 1918. godine sa jedne od desetak tadašnjih kuglana. Na njemu je urezana navedena godina. Nalazio se u prostorijama Kuglaškog kluba Pitomača do kraja 1990-ih godina - kasnije zagubljen. Foto: BMBB, 1994. Kuglanje na kuglanama pitomačkih gostionica, gdje su čunjeve ili "kegljine" ručno, za sok ili pivu, postavljala djeca ili šegrti bilo je izuzetno popularno 1920-ih i 1930-ih godina. Kuglali su uglavnom obrtnici, trgovci i pitomačka "krema". Osim toga asistenti su morali po povišenoj drvenoj traci puštati kugle do igrača. Sredinom 1920-ih godina u Pitomači je bilo 12 takvih kuglana, a najpoznatija je bila kod Filjaka na željezničkom kolodvoru.



Najstarija poznata fotografija HPŠK, odnosno NK "Pitomača" iz 1929. godine. Snimljeno na stadionu gdje se danas nalazi ulica Augusta Šenoe, preko puta današnjeg nogometnog stadiona. Dolje: žig Općine Pitomača iz 1926. godine.







Izgrađeno 1967. godine. Foto: 2014.



Izgrađeno 1904. godine. Foto: kraj 1960-ih godina.

DVD Pitomača osnovano je 1894., a Hrvatski sokol 1906. godine. Bila su to dva najvažnija pitomačka društva ili udruge oko kojih se vrtio cijeli društveno-kulturni i javni život Pitomače sve do gotovo sredine 20. st. Gore: DVD Pitomača na fotografiji iz oko 1910.[138] Desno: stari (iz 1904. - početak Radićeve ulice) i novi (iz 1967. - Vinogradska ulica) vatrogasni dom DVD Pitomača. Dolje: poznata razglednica Pitomače sa članovima Hrvatskog sokola iz 1911. godine.

Hrvatski sokol 1911. u vrtu Svratišta k lovačkom rogu Viktora Stejskala (s lijeve strane prema dolje) na fotografiji koja je služila kao razglednica Pitomače: Hinko Tomerlin - učitelj i župni orguljaš, Franjo Ambrošić - dimnjačar, nakoj čije je smrti radnju preuzeo Mijo Ambrošić, te kasnije njegova supruga Katica, Vid Kisiček - trgovac, Jakop Krausz - bogati trgovac (imao trgovinu na mjestu kasnije trgovine obitelji Kratohvil), Ante Kočurko - trgovac, Viktor Steiskal - gostioničar, sin osnivača "Lovačkog roga" Vinka Stejskala i supruge mu Elizabete, Dominik Kos - soboslikar, jedan od braće Kos koji su osnovali prvi pravi tamburaški sastav ("Sloga") nešto prije prvog svjetskog rata, Milan Norčić - trgovački pomoćnik o kojemu ne znamo gotovo ništa. Mato Čerepinko - postolar, Josip Beker - uljar (trgovac), dr. Andrija Španić - liječnik, Fran Žaverski Gabarić - ravnatelj škole i učitelj, ranije i župni orguljaš i vrlo aktivni javni i društveni djelatnik Pitomače od kraja 19. st. - objavio prvu knjigu tiskanu o Pitomači (Spomenicu povodom 60e godišnjice Prve obrtne štedno-kreditne zadruge u Pitomači 1922. - tada Pitomačke zanatničke zadružnice), Dragutin Karl Götz st. - trgovac i veleposjednik, tada i načelnik općine Pitomača, Gabrijel Brenner - trgovac, ? (Kos?), Ivan Kos - postolar i fotograf. Sjede: Paulić - trg. pomoćnik (?), Konrad Hren - trgovac i fotograf, prikazao prvu kino predstavu u Pitomači 1916., Milan Kratohvil - trgovac i ekonomski stručnjak i Tomo Kos - općinski bilježnik.









Desno: pečat HPD "Osvit" Pitomača iz 1926. Dolje: pozivnica sa programom za novogodišnju vatrogasnu zabavu 1931. godine.



Dolje: članovi Hrvatskog sokol 1921. godine i članovi novoosnovanog PŠK - Pitomački športski klub (Nogometnog kluba Pitomača).

Skroz dolje: učitelj gimnastike Vilko Husinec (koji je sa Kosom i Gabarićem donio prvu pravu nogometnu loptu) sa članicama ženskog gimnastičkog odjela Hrvatskog sokola u Pitomači 1925. godine.

HPGD "Sloga" tzv. diletantska, odnosno dramska sekcija. Sa prekidima ona djeluje do kraja 1950-ih godina.
- 1932. godine - Ruši se drvena ograda i gradi današnja, betonska ograda oko župne crkve *sv. Vida*. Pojavio se prvi traktor u mjestu.
- 1933. godine - *Diletantska sekcija HPGD "Sloga"* izvela prvu pravu dramsku predstavu *Đ. Estera "Šoštar ašešor"*.
- 1935. godine - prva upotreba električne energije u užem centru. Rođen je u *Pitomači* hrvatski pjesnik *Drago Britvić* (1935. - 2005.).
- 1936. godine - *Pitomačku župu* i *Pitomaču* posjetio blaženi (tada nadbiskup) *dr. Alojzije Stepinac*.
- 1938. godine - Osnovan je u sastavu *HPGD "Sloga"* ženski pjevački zbor. Postojao je do *2. svjetskog rata*. U ožujku se osjetio dosta jak potres. U *Pitomači* je rođen *Marijan Jergović* (+2010.), društveno-kulturno-zdravstveni i javni djelatnik, glazbenik.
- 1939. godine - Počinju mobilizacije rezervnih sastava starojugoslavenske vojske i u *Pitomači* radi pojave ratne klime u *Europi*.[139)]

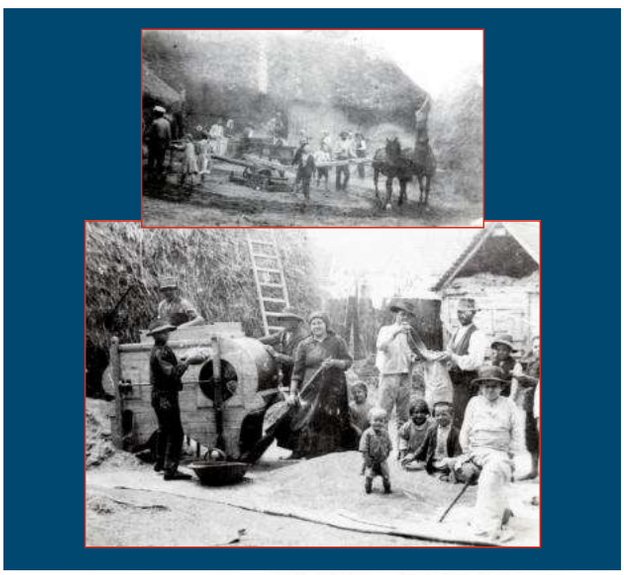



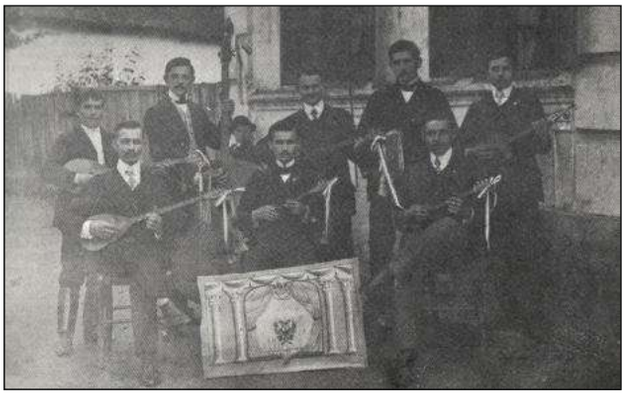

Prvi tamburaški sastav u Pitomači osnovala su braća Stjepan (zidar), Mato (postolar) i Ivan (postolar i fotograf) Kos, te trgovac Milan Kratohvil oko 1906. Dali su naziv "Sloga". U osnovi je ovaj sastav preteća današnjeg HPGD "Sloga" Pitomača. Ova je fotografija iz oko 1914.[140)]



Gore: prvi pjevački mješoviti zbor HPGD "Sloga" iz 1925. pod vodstvom Ivana Skubina imao je preko 70 članova. Osnovan je 1924. kao dio PD "Osvit" i zatim pripojen HPGD "Sloga".[141)]

Gore lijevo: trunjenje žita na "gumnu" 1917. godine u Pitomači. U sredini: nakon toga žito se čistilo ručno u "vetrenjači".[142)] *Dolje lijevo: vršidba žita 1935. godine na parni pogon - negdje u Pitomači. Iz zbirke autora.*

Godine 1940. došlo je do poplave prostora između Pitomače i Otrovanca, tako da je bio poplavljen cijeli prostor od sredine Vinogradske ulice sve do kapele u Otrovancu. Voda se nije dugo povlačila, budući da je taj dio i inače bio dosta vlažan. Stoga su stanovnici Vinogradske ulice unajmili traktor i pumpe, te ispumpavali vodu preko nadvisine, koja se nalazi u tom dijelu ulice. Ovo je neuobičajeni zahvat u to vrijeme. Fotografija u vlasništvu obitelji Zlatko Radanovića iz Pitomače.



16. Nešto o elitnim pitomačkim obiteljima druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća

Nakon ukidanja *Vojne krajine*, ali i ranije, *Pitomača* je bila dobar izbor za ljude, koji su se planirali baviti nekim poslom i zaraditi novac. *Pitomača* je u vrijeme *Vojne Krajine* bila središte satnije, a kasnije *Upravne općine*, i oko nje je gravitiralo mnogo stanovništva, pa su razne trgovine manufakturom i osnovnim potrepštinama bile neophodne i prosperitetne. Slično je bilo i sa zanatlijama kojih ovdje u navedeno vrijeme i nije bilo mnogo. Stoga nakon 1850-ih godina u *Pitomaču* doseljava niz obitelji iz *Austrije*, *Mađarske*, i tadašnjeg cijelog *Austro-ugarskog Carstva*. One su dolazile i sa nešto novca i počele se baviti uglavnom trgovinom.

Tako se pojavljuju židovske i rimokatoličke obitelji *Krausz*, *Kratohvil*, *Götz*, *Brenner*, *Stejskal* i dr. koje su pokušavale, uglavnom trgovinom, doći do bogatstva, što im je i uspijevalo. Kada danas prelistamo literaturu i dostupne izvore o *Pitomači* iz posljednjeg kvartala 19. st. uočit ćemo nekoliko obitelji, koje su se počele isticati na gotovo svim područjima. Kao prvo, to je bila obitelj *Brenner*, koja se je smjestila na najatraktivnijoj lokaciji u *Pitomači*, preko puta župne crkve, te obitelj *Götz*, koji su se, pored bavljenja trgovinom nastojali baviti i poljoprivredom i stočarstvom, pa su kroz desetak godina nakupovali ogromne količine zemljišta, na kojima je radilo uglavnom domaće stanovništvo. Navedene, ali i brojne druge obitelji (kao *Weber*, *Schlesinger*, *Kos* itd.), kao i brojne druge domaće, pitomačke, uglavnom obrtničke obitelji, koje su se bavile obrtničkim i trgovačkim djelatnostima, zatim mlinarskim uslugama ili eksploatacijom ugljena ili bile liječnici ili ljekarnici, zatim obrazovani pravnici i sl. vremenom su stekle određeno bogatstvo i utjecaj i u vrijeme posljednjih nekoliko desetljeća 19. i prvih desetljeća 20. st. činile su elitni dio stanovništva *Pitomače* (tzv. *"inteligencija"*) koji je bio na vrhu piramide upravljanjem *Pitomačom* i okolicom, kako gospodarstvom tako i društvenim i javnim aktivnostima.

Tako od kraja 19. stoljeća te obitelji sudjeluju u kreiranju cijelog javnog života u *Pitomači*. Vrlo bogata, a od oko 1858. godine i najbogatija obitelj, koja je imala posjede u *Pitomači*, bila je obitelj *Stevana Đurđevića* koji je bio porijeklom iz *Male Črešnjevice*, i još uvijek nije jasno na koji je način isti došao do prvobitnog kapitala, da bi krajem 19. st. bio vlasnikom čak nekoliko tisuća jutara zemljišta, u *Pitomači* i oko nje, te *Kloštru Podravskom*, gdje je imao i veliku kuću na raskršću kod pila *svete Obitelji* prema

Lijevo: pogled na zgradu izgrađenu u historicističkom stilu, koju je krajem 19. st. izgradio Stevan Đurđević (tzv. zgrada Izica) snimljena 1910. godine (lijevo) - ugao Gajeve ulice i Trga kralja Tomislava. Iz foto albuma Ankice Kratohvil, supruge Milana Kratohvila, trgovca - na donjoj slici mala djevojčica u bijeloj haljini je Ankica. Fotografije je slikao neki fotograf u prolazu. Iz zbirke autora. Desno: razglednica iz 1936. na kojoj se vidi ljekarna Eustahija Jurkasa. Iz zbirke Dragutina Feletara. Tekst poruke vidi dolje.





Razglednica je poslana Mati Jakupcu iz Pitomače, koji je emigrirao u Francusku. "Drago mije što si mi piso veseli me da si živ i zdrav tako i mi nalazimo se svi živi i zdravi što i tebi želimo a sad te svi zajedno najljepše pozdravljamo zbogom do vidjenja tvoj tetak Majstor."

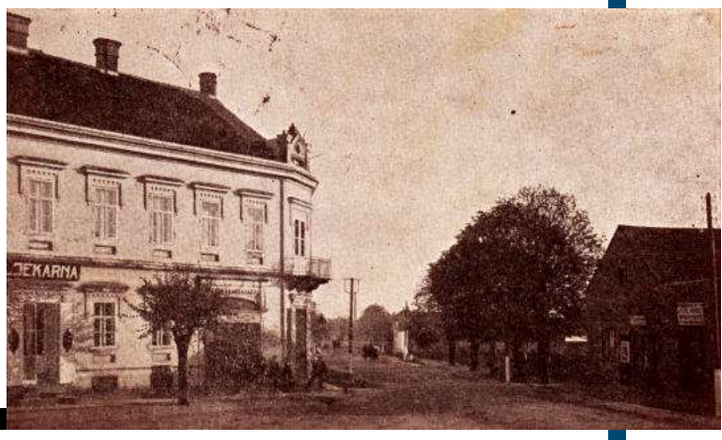

Podravskim Sesvetama. Priča o ovoj obitelji dosta je složena ali i neistražena, te će biti potrebno dodatno istraživanje o podrijetlu njihovog bogatstva i udjelu obitelji *Đurđević* u javnom i gospodarskom životu *Pitomače* u drugoj polovici 19. st. Navodno, kako pričaju stanovnici *Male Črešnjevice*, zemljište na kojem se kopao ugljen (na obroncima *Bilogore*) od davnina, je bilo u njihovom vlasništvu posljednjih pola stoljeća 19. st. Nakon otvaranja rudnika na *Babičanki* i toj okolici (južno od *Velike i Male Črešnjevice*) *Stevan Đurđević* je prodao i na taj način stekao bogatstvo. Međutim, to je možda samo djelomično točno budući da eksploatacija ugljena počinje tek 1890-ih, a tada *Đurđevići* već postepeno nestaju sa scene. Krajem 19. st. pokupovao je, zajedno sa bratom *Đurom Đurđević* mnogo imanja u centru *Pitomače* (npr. imanje ili „grunt" obitelji *Begović* na kbr. 36 oko 1880., obitelji *Šokec* kbr. 43 između 1879. i 1882., obitelji *Fanta-Mesarić* kbr. 136 oko 1890. itd.), a krajem 1870ih upravo je on izgradio poznatu pitomačku historicističku zgradu u *Pitomači*, poznatu kao "*Izica*", kojoj su tijekom povijesti, do rušenja 1969. - 1970. mnogi *Pitomačani* bili vlasnici, nasljedno, ili su je kupili ili zakupili (obitelj *Kovačević*, apotekar *Eustahije Jurkas* itd.). 1880-ih imao je *Đurđević* u toj zgradi i gostionicu, te trgovinu. Došavši u *Pitomaču* župnik *Josip Kovačić* 1891. navodi da su u *Pitomači* samo tri zgrade na kat: "*U Pitomači su samo tri kuće na kat i to škola* (izgrađena 1888. - 1889.), *državna Šumarija* (izgrađena u drugoj polovici 18. st.) *i kuća nekoga veleposiednika Gjurgjevića. Ostale su kuće, kao i sam župni stan, prizemne, od kojih su neke , kao n. p. kuće trgovaca Brennera i Götza na trgu kod crkve dosta ugledne.*" Bavio se i raznim poduzetničkim poslovima. Npr. godine 1893. čak mu je pitomački župnik povjerio prekrivanje i obnovu krovišta crkve i tornja, sa čime tadašnji župnik *Josip Kovačić* i nije bio zadovoljan, ali je *Đurđević* bio previše moćan da mu se išta prigovori, žalio se župnik u župnoj *Spomenici*. Glavna figura ove obitelji bio je *Stevan Đurđević*, rođen oko 1840. godine. Isti, koji se u dokumentaciji bivše *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača* spominje kao *Stjepan* bio je od 1866. do 1868. i predsjednik, odnosno ravnatelj zadruge. Tu je funkciju obnašao još tri mandata, od 1871. do 1882. godine. Prilikom sklapanja poslova i kupovine imanja spominje se


Parcelacija posjeda
„Mala Trešnjevica"
kraj Pitomača,
Prilika za naseljenike

Oglas o prodaji dijela đurđevićevog posjeda u Maloj Črešnjevici 1909. godine.

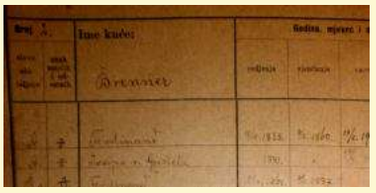



Status animarumi (Stanje duša) župe u Pitomači (detalji) obitelji Brenner (kbr. 2) i Götz (kbr. 8 i 98).[143)]



Razglednica Pitomače sa Götzovom i Brennerovom kućom iz serije "5" iz 1905. godine. Poslala obitelj Götz. Desno: ista zgrada početkom 1990-ih.[144)]





Gore: Brennerova kuća snimljena 1994., nekoliko godina prije rušenja, i 1997. Dolje: detalj profilacija iznad prozora dijela Brennerove kuće. Zgrada lijevo: dijelomićno se nalazila u vlasništvu obitelji Šokec. Čini se, da je na ovome mjestu (zgrada desno gore - koja se često vidi na razglednicama prvih desetljeća 20. st., i nalazila se preko puta kbr. 8, odnosno obitelji Götz - danas ugao Radićeve ulice i trga k. Tomislava) u vrijeme Vojne krajine stajao krajiški magazin, a koju su zgradu Brenneri kupili. O tome još uvijek ne znamo konkretne podatke.





njegov brat *Đuro*, dok je *Stevanova* supruga bila *Sofija*. Imao je petero djece: *Jelenu, Sofiju, Kostu, Milana* i *Stevu*, koji je pak imao ženu *Jelisavetu* i koji su između dva svjetska rata podigli nadgrobni spomenik ovoj obitelji i to preko puta samog ulaza u današnju crkvu u *Maloj Črešnjevici*. Navedeni *Stevan Đurđević*, nakon ukidanja *Vojne krajine*, na prvim izborima za *Hrvatski sabor* održanim 5. rujna 1871. bio je čak *Unionistički* protukandidat *Josipu Miškatoviću*, članu *Strossmayerove Narodne liberalne stranke* za tadašnji podravski izborni kotar. Prilikom izbora predsjednik komisije je bio *Ferdinand Brenner*, koji je glasovao za *Đurđevića*, što govori da je bio u dobrim odnosima sa njim. *Đurđević* je ovom prilikom izgubio izbore.[145)] Nakon oko 1905. ovoj se obitelji počinje gubiti svaki trag, a priča u okolnim mjestima govori, da je jedan od *Stevanovih* nasljednika jednostavno zakockao/zakartao cijelo imanje *Đurđević*. Što se točno dogodilo ne znamo, ali je sigurno da su velike količine zemljišta došle i u posjed nekih veleposjednika iz drugih krajeva *Hrvatske*, npr. 340 jutara 1909. bio je vlasnik *Marko Mileusnić* iz *Bukovca* koji ju tte godine prodaje (*"Parcelacija posjeda prije Gjordjevićev u Podravini, "Mala Trešnjevica" kraj Pitomače, 340 rali u ravnici sjenokoše i oranice, na kojoj raste na jednoj rali 14 do 16 metričkih centi pšenice. Cijena po rali 400 forinti. Od željezničke postaje Pitomača udaljeno 8 kilometara. Prilika za naseljenike...Obratite se na vlastnika: Marka Mileusnića, veleposjednika u Bukovcu..."*).[146)]

Obitelj *Brenner* došla je iz *Austrije* sredinom 19. st., i to *Franz Brenner* (1802. - 1865. – njegova supruga *Ana r. Hauer* 1819. - 1863.) čiji se nadgrobni spomenik sticajem okolnosti danas nalazi na groblju u *Otrovancu*. On je imao i sina *Ferdinanda Brennera* (1835. - 1903.), a isti ukupno sedmero djece, kao i *Gabrijela Eduarda* (1874. - 1922.) koji je preuzeo trgovački posao nakon smrti oca. Godine 1859. *Franz* i *Ferdinand* osnivaju najpoznatiju pitomačku trgovinu, koja je postojala u povijesti mjesta, pa je u impresumu stajalo: *„Utemeljeno 1859. Ferde Brennera sin - Trgovina željeznom, manufakturnom i špecerajskom robom. Kupnja i prodaja svih zemaljskih plodina. Skladište građevnog drva, dasaka, cementa, raznovrsnog crijepa, vapna i*



Gabriel Brenner (1874. - 1922.). Snimljeno 1912. Dolje: Brennerova vila 1927. godine. Nju su partizani spalili 1942. godine.



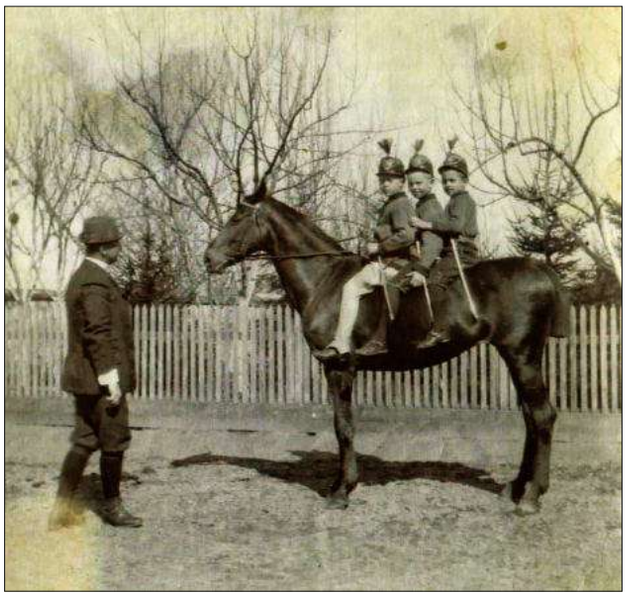

Gore: Josip Brenner, konjanički major sa djecom Paulom i Peterom, te Ferdinandom (Feri - sjedi zadnji na konju) 1913. u Pitomači. Desno: Ferdinand Brenner Feri (1907. - 1975.). Snimljeno 1960-ih. Iz zbirke obitelji Višnje Jergović rođ. Brenner iz Pitomače.

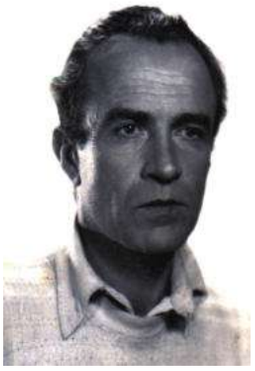

gospodarskih strojeva". Nekada je *Brennerova* kuća imala kućni broj 2, dok je drugi *Franzov* sin *Đuro*, koji je imao za suprugu *Victoriu Esther* (rođ. 1850., vjenčani 1871.) bio na kbr. 42 u istoj zgradi samo drugi ulaz. On se bavio ugostiteljstvom, a imao je, čini se, i kćerku *Vilhelminu* i to vanbračno (rođ. 1867.)?. Obitelj *Brenner* imala je tih desetljeća brojne ugledne članove obitelji, pa i oficire, razne javne djelatnike. Svemu tome bilo je zaslužno uspješno bavljenjem trgovačkim poslom *Ferdinanda* i *Gabriela Brennera*, koji su mogli školovati i usmjeriti svoju obitelj i bez čijeg utjecaja, čak i na državnom nivou, sve to ne bi bilo moguće. Najzanimljiviji je iz ove obitelji *Milan Brenner* koji je bio prije prvog svjetskog rata na vojnom školovanju sa velikim hrvatskim književnikom *Miroslavom Krležom* i o kojemu je ovaj napisao noveletu[147] koja je objavljena u *„Zapisima sa Tržiča*" krajem prošlog stoljeća.

Gabrielova djeca također su se bavili trgovinom, i nakon njegovog umiranja 1922. posao preuzima i odvjetnik *Branko Brenner*, zatim *Miro*, *Josip* itd., a što je vidljivo i iz registara inokosnih i društvenih tvrtki *Pitomače*. Nakon *Drugog svjetskog rata* komunistička država nacionalizira dio imovine obitelji *Brenner*. Danas na prostoru pitomačke okolice postoje manji obronci, koje narod naziva *Brennerova vila*. Naime, od kraja 19. st. obitelj *Brenner* su imali vinograde na tim obroncima, zapadno od *Pitomače*, prema *Dinjevcu* (danas posjed obitelji *Prepelec*), gdje se nalazila i kuća/ljetnikovac. Navedeni ljetnikovac spalili su partizani 17/18. rujna 1942. godine, kada su spalili i veliki pitomački paromlin, željezničku postaju u *Pitomači*, općinsku zgradu, žandarmeriju, te zgrade *Pitomačko-črešnjevačkih rudnika* na *Babičanki* južno od *Velike Črešnjevice* i dr. Od prekrasnog *Brennerovog* ljetnikovca danas je ostala jedino razglednica iz međuratnog razdoblja.

Danas u *Pitomači* još žive ženski potomci *Josipa Franje Brennera* (nekada na kbr. 42), konjaničkog časnika, majora (1870. - 1930.), sina *Ferdinanda Brennera*, *Gabrijelovog* brata. Prije *Drugog svjetskog rata* trgovinu je vodio i *Ferdinand Brenner – Feri* (10.7.1907. – 2.3.1975.), jedan od najpoznatijih od posljednjih *Brennera*, koji je oženio domaću učiteljicu *Evicu* rođ. *Friščić* (1915. - 2005.) i koji su imali dvoje djece: *Višnju* (rođ. 1941.) i *Ivicu* (rođ. 1940.). Do *Drugog svjetskog rata* živio je na *Brennerovoj vili*, a nakon što je ona spaljena, u dijelu kuće preko puta župne crkve, koji nije bio nacionaliziran. Njegov djed *Ferdinand Brenner* ostavio je 1903. oporučno pitomačkoj župi ogromnih 2400 forinti za nabavku novih orgulja u župnoj crkvi, a koje su i nabavljene 1904. godine. I inače, *Brenneri* su u mnogo navrata pomagali župu i župnika, a nadasve izlazili u susret kada je trebalo pomoći prilikom raznim popravka ili radova na župnoj crkvi. Čak je ulaz u njihovu trgovinu bio napravljen tako da je gledao ravno na oltar crkve, navodno, kako bi mogao raditi u dućanu i "biti kod mise". O posljednjem *Brenneru*, *Feriju Brenneru*, njegov poznanik, a na neki način i prijatelj upravitelj pitomačke šumarije, *Ante Gabričević Mamut* kaže slijedeće: *„Feri Brenner, crn poput ciganina, srednjeg rasta, „gospodin" ili „seljak" – kako bi se obukao (nakon rata bio mi je namještenik), za me je trajno bio i ostao zagonetna „nepročitana" ličnost. Bio je izbojak jedne od nekada vodećih njemačkih posjedničkih – trgovačkih obitelji Pitomače. O tome je dovoljno govorilo i ono što sam kao slučajni promatrač bio zapazio.*

Najveća zgrada mjesta, dugačka masivno građena prizemnica u centru vis a'vis crkve s prostranim skladištima i s stajama u dvorištu pripadala je Brennerima, Feriju i bratiću mu, advokatu dr. Branku Brenneru. Feri je posjedovao još i 8 jutara prvoklasne oranice na početku Dravske ulice. Stanovali su u krasnom zdanju na brežuljku s voćnjakom uz put prema Dinjevcu i Grabrovnici tzv. „Brennerovoj vili", sve dok nije spaljena potkraj 1942. Kasnije su preselili u kuću u Pitomači.

Budući da se za vrijeme rata Feri iskazao kao folksdojčer, partizani su mu zapalili vilu. Međutim, brak s učiteljicom Evicom Friščić, domaćom plavom djevojkom, pomogao mu je da bez većih problema dočeka kraj rata, kao i da spasi ono što se po novim propisima moglo sačuvati. Promatrao sam kako obavlja sve vrste poljodjelskih radova. Pri tome je, uz primjenu mehanizacije, koristio suvremene metode iskorištavanja zemljišta, a stoku je hranio silažom. Nametnula mi se pomisao da je imao neko poljoprivredno obrazovanje, o čemu on nije govorio. Uz to „štrojio" je svinje (muške i ženske), bikove i pastuhe. U tome poslu bio je toliki majstor da mu ni veterinari nisu bili dorasli. Gdje i kada

je to naučio – ni o tome nije govorio. U vrijeme kada sam na Manipulaciji raspolagao s oko 200 grla vlastite konjske zaprege (1947.-1952.) uzeo sam Ferija za vođenje nadzora o njezi i ishrani. On je međutim zalazio i u područje liječenja konja, pa se sukobljavao s našim manipulacijskim veterinarima. Izgledalo mi je da je i u tom poslu bio efikasniji od njih, zbog čega su ga proglašavali šarlatanom i tužili su mi ga (Vlado Grims). Ovo govori da je i taj „zanat" negdje morao naučiti. Gdje i kada – nisam doznao.

Dotjeran, Feri je odavao pravog aristokratu a i kavalira, i namještaj u kući na to je upućivao. Posjećivao je zahvaljujući ženi, veći broj mjesne „gospode". I ja sam sa suprugom navraćao u kuću i bio uvijek čašćen... Feri Brenner je završio život potkraj sedamdesetih godina. Navodno je upao u silažnu jamu kojom prilikom se onesvijestio, a kako se nitko nije zatekao u blizini da mu pritekne u pomoć – umro je."

Ferdinand i *Gabriel Brenner* bili su vrlo aktivni u javnom životu *Pitomače*. Nalaze se među osnivačima *Dobrovoljnog vatrogasnog društva Pitomača* 1894. Još trideset godina ranije *Brenneri* su među osnivačima *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača* 1862., a *Đuro Brenner* (1830. - 1878.) koji je imao gostionicu kod crkve, brat *Ferdinanda Brennera*, od 1868. do 1871. bio je ravnatelj spomenute zadruge. Kasnije je, 1906., *Gabriel* bio među osnivačima pitomačkog *Hrvatskog sokola*.

Treća od obitelji vrlo važna za *Pitomaču* je obitelj *Götz (Gec)*, koji su došli u *Pitomaču* iz *Mađarske* nakon 1860. godine (preciznije, čini se 1867. - 1870.). Bio je to *Karl* (*Carl*) *Dragutin Götz stariji* (1837. - 1915.) koji je oženio *Baru* (*Barbaru*) rođ. *Điketa* (1847. - 1902.). Oni su se vjenčali 1870. i imali desetero djece, od kojih su mnogi od njih umrli u mladosti.

U *Pitomači* ostaju i vode poslove, koje je započeo njihov otac: *Ivan Franjo* (r. 1877. - stradao/poginuo 1915. u ratu), *Milan Stjepan* (rođ. 1889.), te *Dragutin Karl ml*. rođen 1874. godine kao drugo dijete po redu. On se oženio 1906. za *Anu Dezidor* iz *Valjeva* (rođ. 1886.), a umro je u komunističkom logoru u *Valpovu* u listopadu 1945. Po njegovoj





Vila Ančica u Aršanju kod *Sedlarice* izgradila je obitelj *Götz* 1917. godine. Ime je dobila po *Ani* rođ. *Dezidor*, supruzi *Dragutina Karla Götza ml.* Foto: *BMBB*, 2014.

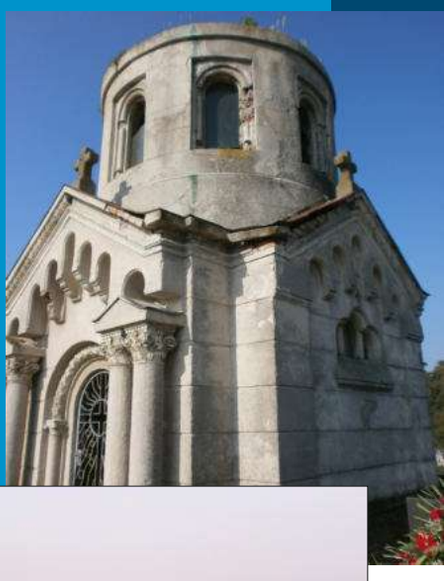

Grobna kapela obitelji Götz u Pitomači (1916.). Posmrtni ostaci iz kapelice preseljeni su u Zagreb, dok je spomenik ostao Pitomačanima kao podsjetnik na jednu od najznačajnijih pitomačkih obitelji u njezinoj povijesti. Foto: 2014. Dolje: detalji profilacija i štukatura sa kapele i osnovni tlocrt.



Desno: kapelica obitelji Götz 1/2022. Obnovila Općina Pitomača.

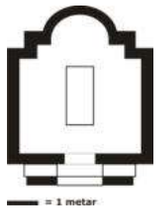







supruzi *Ani* i danas se naziva vinograd u *Aršanju*, "*Vila Ančica"* koju su izgradili 1917. i u koju je voljela odlaziti upravo ona, *Ana* rođ. *Dezidor*. *Milan* je između dva svjetska rata bio općinski načelnik, dok je od 1893. načelnik bio i njegov otac, *Dragutin Karl st.*

Dragutin Götz st. je došao sa određenim kapitalom u *Pitomaču*, a kojoj je mađarskoj obitelji *Götz* pripadao danas ne znamo. Odmah po dolasku u *Pitomaču Götz* je svoju bazu imanja orijentirao na jugoistočni dio *Pitomače*, u današnju *Gajevu ulicu* (ili tzv. *Krešteloveс*), koja je tada bila ne naseljena, te je dosta jeftino kupio početno zemljište (prostor nekadašnjeg *Poljoprivrednog dobra „Borik*"). Čini se da je već 1870-ih krenuo u izgradnju današnje zgrade na uglu *ulice braće Radića* i *trga kralja Tomislava* (tzv. *Bać anijeva kuća*) i tu otvorio dućan već do početka 1880-ih godina (*„Göz tergovac*"). Ovdje je trgovina sve do 1918. godine kada su ju zapalili zelenokaderaši. Nakon prvog svjetskog rata *Götzevi* odmah ne otvaraju na ovom mjestu trgovinu (obnavljaju, ali i uočavaju da se sve promijenilo u odnosu na do ratno doba), već se nakon smrti oca *Karla D. st.* 1915. baziraju na poljoprivrednu proizvodnju i prodaju, a što je već desetljećima bio uhodani posao, kao ostavština *Dragutina Karla Götza st.* Doduše, 1920. *Milan* pokušava otvoriti ponovo trgovinu, ali ju već na godinu zatvara. Iste, 1921. trgovinu otvara *Milanov* šogor *Dragutin Rehman* iz *Slavonskog Broda* (oženio njegovu sestru *Mariju*, 1871. - 1941.), ali kao podružnicu tvrtke *„Korana d.d. za proizvodnju i industriju*" i koja je radila do 1926. godine. Četiri godine kasnije, 1930. na ovom mjestu trgovinu otvara *Eugen Schlesinger*, koji je sa svojim šogorom *Milanom* i njegovim bratom *Josipom Weber* već imao trgovinu kod skretanja prema *Otrovancu* i koju je od 1913. do 1923. vodio *Jenö Schlesinger*. *Eugenov* otac. Zanimljivo je spomenuti da se prva benzinska crpka u *Pitomači* nalazila upravo kod spomenute *Götzove* zgrade (poznata kao *Bać anijeva kuća*) i to već sredinom 1930-ih godina, jer su *Schlesingeri* ujedno imali i prvi automobil u *Pitomači*. Na jednoj razglednici *Pitomače* iz toga doba može se vidjeti, kako su se tada vozila punila gorivom.





Danas preostali dijelovi zgrada obitelji Götz u Gajevoj ulici u Pitomači (nekada kbr. 98). Gore: pozadina obiteljske kuće. Dolje: dijelovi gopspodarskih zgrada (2014.). Pročelje centralne zgrade 1999. Građeno od oko 1880. godine, a možda i ranije. Dolje: Dragutin Karl Götz st. (1837. - 1915.). Lijevo: 1911. Desno: 1912. godine.



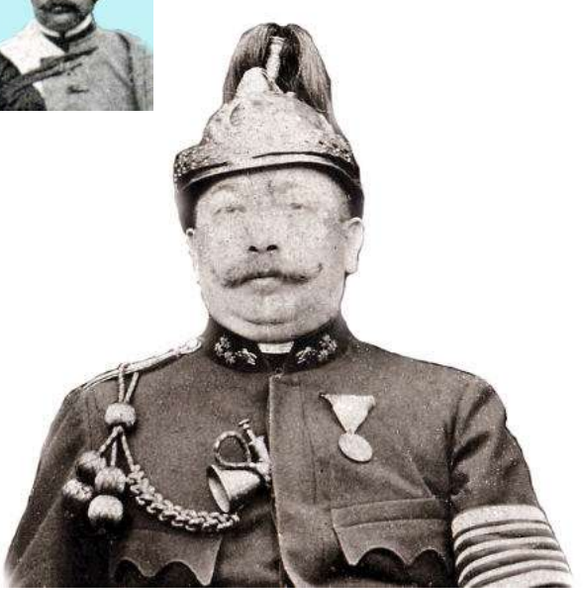

Dragutin Karl Götz st. prijavio je, (do kada danas sežu sačuvani podaci) 1894. godine trgovinu mješovitom robom, dok preciznije podatke za ranije razdoblje nemamo sačuvanih. 1900. trgovinu preuzima *D. Karl ml.* i na njemu se vodi do 1920.

Koliko je obitelj *Götz* bila značajna u *Pitomači* govori podatak da je kod nove posvete zastave ili barjaka tada vrlo važne *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge* u *Pitomači* 1891. za kumu zadruga izabrala *Barbaru Götz r. Điketa*, odnosno suprugu *Dragutina Karla Götza st.*, koji će se na godinu kandidirati i postati načelnik *Općine Pitomača*, jer je upravo 1892. bilo upražnjeno mjesto načelnika pa je *Kraljevska kotarska oblast* u *Đurđevcu*, u srpnju, raspisala natječaj za to mjesto uz poveću plaću od 600 for. godišnje, sa svim pripadajućim privilegijama..

Valja kazati da je ova obitelj do *Prvog svjetskog rata* i kasnije imala svoj interni kovani novac (apoeni od 10, 20, 30, 40 i 50) sa kojim se moglo kupiti samo kod njih, odnosno oni koji su kod njih na imanju radili bili su plaćeni tim novcem. Priče govore, u stvari, da je ova obitelj bila i vrlo darežljiva, unatoč silnom bogatstvu, koje se procjenjuje, nešto prije *Prvog svjetskog rata* na preko 1 000 hektara zemljišta. Naime, jednom zgodom, i to 1908. *Franjo Ivan Götz* bio je krsni kum kćerki svojega predradnika *Mate Ivanica* (*Magdaleni Ivanic* kasnije udanoj *Vranek*) i toj joj je zgodom kupio skupocjenu ogrlicu i naušnice, te joj je oporučno ostavio dio svojeg imanja. Danas je od centralnog dijela imanja, koje su u tijeku i nakon *Drugog svjetskog rata* oteli nasljednicima obitelji *Götz* komunisti i na tom mjestu formirali *Poljoprivrednu zadrugu „Drug Tito"* (istočni dio *Gajeve ulice*) ostala je samo jedna upravna zgrada sa izvornim vinskim podrumom, te nekoliko manjih gospodarskih zgrada nekadašnjeg imanja. Najpoznatija ostavština ove obitelji je spomenuta zgrada u vinogradima u *Aršanju*, te grobna kapelica obitelji *Götz* na pitomačkom groblju. *Vila Ančica* u *Aršanju* izgrađena je 1917., a grobna kapela 1916. i gradili su ih uglavnom ruski zarobljenici iz *Prvog svjetskog rata*. *Götzov* vinograd u *Aršanju* nekada, u 19. st., bio je župni vinograd, a kako je ova obitelj došla do njega nije poznato. Danas ga ima u zakupu



Oko godine 1885. obitelj Götz iza centralnog objekta na posjedu u današnjoj Gajevoj ulici zasadili su manji perivoj sa rijetkim biljkama. Do danas je sačuvano svega nekoliko biljaka, a između njih i 2 ginka (Ginkgo biloba) - u sredini, od kojih je jedan posječen prije oko 30 godina, ali je nanovo potjerao. Foto: 2010.

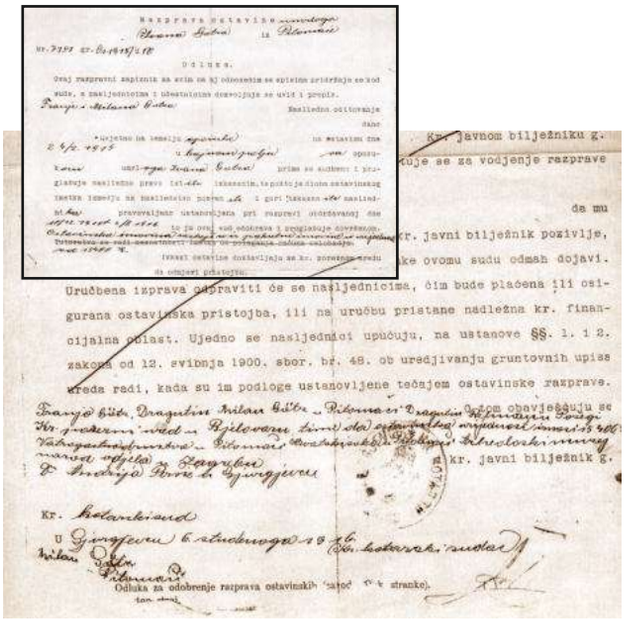

Kr. javnom bilježniku g.

tuje se za vođenje razprave

da mu

kr. javni bilježnik pozivlje,

ke ovomu sudu odmah dojavi.

Uručbena izprava ostaviti će se nasljednicima, čim bude plaćena ili osigurana ostavinska pristojba, ili na uručbu pristane nadležna kr. financijalna oblast. Ujedno se nasljednici upućuju, na ustanove §§. 1. i 2. zakona od 12. svibnja 1900. sbor. br. 48. ob uredjivanju gruntovnih upisa vreda radi, kada su im podloge ustanovljene tečajem ostavinske razprave.

kr. javni bilježnik g.

Odluka za odobrenje razprava ostavinskih

Nakon pogibije Ivana Götza 1915. godine u Prvom svjetskom ratu ostala je pozamašna svota od 15 400 kruna. Budući da se nije ženio oporučno je ostavio dio ovih novca Vatrogasnom društvu u Pitomači, Hrvatskom sokolu u Pitomači, te Arheološkom muzeju u Zagrebu. Iz zbirke autora.



Prvih deset članova DVD Pitomača 1894. godine. Dragutin Götz - trgovac, Fran Ž. Gabarić - ravnatelj škole, ranije i orguljaš u crkvi, Josip Kovačević, učitelj, Gabriel Brenner - trgovac, Viktor Steiskal - mesar i gostioničar, Viktor Nöthig - trg. pomoćnik, Milan Miščević - seljak, Ignac Fauloeter - brijač, Đuro Landi - limar, Ivan Šohinger - kolar. U arhivu DVD Pitomača.

jedna kloštranska obitelji, koja se bavi ugostiteljstvom i turizmom.

Osim navedenih, koji su se isticali svojim bogatstvom i utjecajem u svakodnevnom i javnom životu u razdoblju od oko 1870. do početka 1940-ih godina bilo je i više obrtničkih pitomačkih obitelji. Stanovništvo, kao što su bili obrtnici, trgovci, učitelji, liječnici, svećenici, posjednici, činovnici činili su u *Pitomači* takozvanu "*inteligenciju*". Neki su bili više uspješni neki manje. No, jedna od njih je i nezaobilazna i to je nesumnjivo obitelj *Stejskal* (*Steiskal*), koji su otvorili gostionicu u zgradi koja i danas postoji na uglu *Gajeve ulice* i *ulice D. Domjanića*, još vjerojatno krajem 1880-ih godina, a možda i ranije i koja je gotovo cijelo jedno stoljeće bila poznata pod imenom *„Svratište k lovačkom rogu*". Prvi vlasnik je bio *Vinko Stejskal* (1818. - 1893.) i njegova supruga *Elizabeta*, a nakon njega *Viktor* (1866. - 1929.), te konačno, do i nakon *Drugog svjetskog rata* i nacionalizacije *Tomislav* ili *Cico Stejskal* i njegova supruga *Tanja* rođ. *Kos*. Zgradu su komunisti oduzeli nakon *Drugog svjetskog rata* i sve do 1990-ih godina nalazila se u vlasništvu države, kada je konačno vraćena nasljednicima. Ova gostionica je za *Pitomaču* bila gotovo kultni objekt i prostor u kojem su se tijekom pola i više stoljeća održavale bezbrojne kulturne i javne aktivnosti. U ovoj je zgradi osnovana prva pitomačka *Čitaonica i knjižnica* krajem 1880-ih godina. Ovdje je osnovano *Dobrovoljno vatrogasno društvo* 1894., kasnije, 1906. *Hrvatski sokol*. Ovdje su se održavale dramske predstave, razne priredbe, zabave, desetljećima se koristila kino dvorana sa gledanje filmova itd.

Tijekom tog vremena mogli bi nabrojiti još dosta obitelji i osoba, koje su obilježile neko povijesno razdoblje u *Pitomači*. Svaka na svoj i određeni način, odnosno sudjelovale su u kreiranju povijesti mjesta i okolice: *Kos, Husinec, Šolić, Gregl, Šokec, Gabarić, Hinko Tomerlin, Hren, Kožar* itd. Ovom prilikom nije nam tema govoriti nešto više o tome. Već spomenuti šumar *Ante Gabričević* (u *Pitomači* i upravitelj šumarije od kraja 1940-ih do 1953. - sa nekim prekidima) dodaje, u svojim sjajnim sjećanjima još po koju crticu o *Pitomačanima* toga vremena:

„Vilko Husinec je bio činovnik uprave Pitomačko-trešnjevačkih ugljenokopa.



Zgrada koju je 1890ih, a možda i ranije izgradio D. Karl Götz st. Detalj na zapadnoj strani kuće sa sačuvanim izvronim kućnim brojem 8. Foto: 2014. Gore: razglednica iz 1930-ih godina. Odlično se vidi benzinska crpka, a tada su vlasnici trgovine bili Schesinger-Weber, koji su ujedno i prvi nabavili automobil. Danas ugao Radićeve ulice i trga kralja Tomislava.[148)]





Keramički kamini. koje su nabavili Götzi početkom 20. st. za obiteljsku kuću u kojoj im se nalazio dućan (gore). Ovo su vrlo rijetki predmeti sačuvani od ove obitelji, jer su im imovinu, u prošlosti, komunističke vlasti nakon 1945. jednostavno otele, kao i bezbroj osobnih stvari. Kamin lijevo je radio poznati pečar Martin Pavec 1902. godine. Ovaj posljednji je u zbirci autora.



Viktor Stejskal, mesar i gostioničar (otac Tomislava Stejskala Cice). Bio je drugi vlasnik Svratišta k lovačkom rogu. Foto: 1912.

Oženio je 15 godina stariju Lujzu, nekada lijepu žensku njemačkog podrijetla. Kazivala je kako je Vilko za njom „crkavao", a za sebe je navodila da je bila oficirska dama „nobl" i „hoch", valjda za vremena K. U. K., što nije mogla nikako zaboraviti. Imali su kćerku Liciku koja je postala bankovna činovnica. Udala se za užarskog obrtnika u Bjelovaru. Do određene dobi brak je štimao, ali kasnije, nakon što su godine učinile svoje, Lujza je, tužio se Vilko, postala ljubomorna i nepodnošljiva – valjda s razlogom. Negdje iza rata Vilko ju je napustio. Ostala je bez sredstava za život, pa sam je bio zaposlio u svome uredu. No njoj se nije radilo. Napustila je posao. Za bijedan život zarađivala je ponešto štrikanjem i dobivala skromnu pomoć od općine. Vilko je uzeo sebi ravnu (po godinama) učiteljicu Đurđu.

Josip Husinec bio je Vilkov brat i gostioničar. Njega pamtim po tome što mu je žena poginula prigodom prvog napada na Pitomaču 18. rujna 1942. od komada eksplozijom raznesene skretnice na željezničkoj stanici...Nacek Kos, mehaničar, uz svoj zanatski posao bijaše ujedno i rukovoditelj mjesnog kina, i kao takav viđena osoba. Kino je bilo smješteno u jedinoj većoj prostoriji mjesta, u dvorani Stejskalove kuće, tik do njegove gostionice. Ta dvorana je služila i za održavanje prigodnih zabava i drugih priredbi, a ulaz u nju vodio je kroz birtiju.

U svojoj radnji nedaleko kina Kos je raspolagao malim agregatom – dinamo s pogonskim motorom za proizvodnju električne struje (jedini u mjestu) kojom je opskrbljivao aparaturu i rasvjetu dvorane. U kinu su bile održavane tri predstave; jedna subotom na večer i nedjeljom po podne dvije. Za svake predstave dvorana je bivala redovito puna, čemu su ponajviše doprinijeli njemački žurnali o borbama s istočnog fronta. Kos je imao 6 sinova, svi jedan drugome do ušiju. Za Pitomaču i okolicu ne baš svakidašnja pojava. Po



Sve fotografije su iz 1911. godine i potječu sa fotografije Hrvatskog sokola, koja je snimljena u vrtu/bašti Stejskalovog Svratišta k lovačkom rogu.

Lijevo: Jakob Krausz, trgovac.



Dr. Andrija Španić, liječnik.



Milan Kratohvil, trgovac.



Fran Žaverski Gabarić, ravnatelj škole i bivši orguljaš.



Hinko Tomerlin, učitelj i župni orguljaš.



Konrad Hren, trgovac i fotograf.



Ante Kočurko, trgovac.



Ivan Kos, postolar i fotograf.



Tomo Kos, općinski bilježnik.



Vid Kisiček, trgovac.

rođenju prvog sina poželili su bili curicu. No i drugo dijete bi sin. Nadali su se da će u trećem porodu stići djevojčica, a došao je sin. „Išli su dalje" ne bi li dobili curicu, a ono četvrti put bi sin, potom peti pa šesti sin. U jesen 1944. ispaljena ruska granata iz Mađarske usmrtila je Kosovu suprugu ispred njene kuće. Nacek se kasnije ponovo oženio bivšom časnom sestrom. Jednom sam slušao kako se tuži da ga boli rame, jer da mu je pri spavanju noću otkriveno. Rekli su mu; pa zašto ga ne pokrije! Odgovorio je da ne može, jer da za vrijeme spavanja žena traži da joj rukom pravi uzglavlje. Rodila mu se djevojčica...

Tomislav Stejskal, zvani Cico, u vrijeme mog dolaska bio je činovnik u Nöthigovom mlinu. Nakon što je ovaj izgorio Cico je prešao na rad u mlin u Starom Gracu. Poslije oslobođenja, da bi izbjegao svakodnevno hodanje ili vožnju biciklom do 6 km udaljenoga radnog mjesta i natrag, zaposlio se kod mene u Šumskoj manipulaciji. Stejskalovi, zapravo žena mu Tanja, kći bilježnika Tome Kosa, držali su gostionu. Imali su jedno dijete, kćerku Ružicu. Obzirom na prihode i kuću koja je spadala među najljepše zgrade u mjestu (stan, gostiona, sala za kino i druge priredbe), pripadali su bolje stojećim mještanima. Slušao sam kako su roditelji Cicu, sina, poslali u Beč na studije. Četiri godine slali su mu bogato uzdržavanje očekujući da će im se nakon tog vremena vratiti s inženjerskom diplomom. Kada je došlo vrijeme povratka, iz Beča je došao isti onakav Cico kakav je bio otišao u Beč. Umjesto studija on je „studirao" lijepe Bečanke. Poznati naučenjak, povjesničar dr. Branko Horvat bio mu je ujak, ali ništa od te loze nije se pretočilo u Cicinu krv. Cico je inače bio vrlo lijep, simpatičan, veseo i društven čovjek. Sjećam se da bi svako malo vremena izlazio iz sobe na hodnik ili u WC. Ti su me njegovi počesti izlasci zainteresirali. Počeo sam ga pratiti i jednom ga ulovio kako vadi plosnatu flašicu iz nutarnjeg džepa žaketa i „šljoka" iz nje – valjda rakiju. Tada mi je sve postalo jasno. Dok ovo pišem, nema više ni Cice ni Tanje. Metla vremena prilično ih je rano pomela..."[149)]

Dominik Kos, soboslikar.

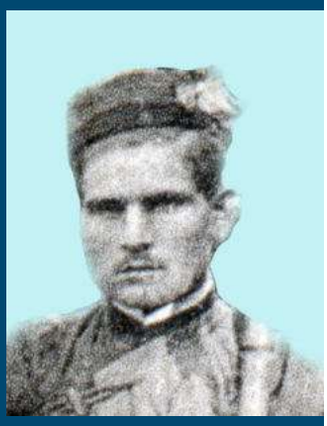

Franjo Ambrošić, dimnjačar.

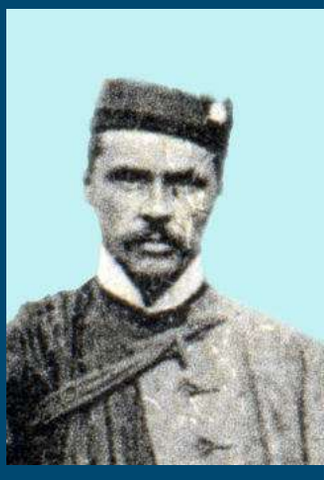

Josip Beker, uljar i trgovac.



Mato Čerepinko, postolar.

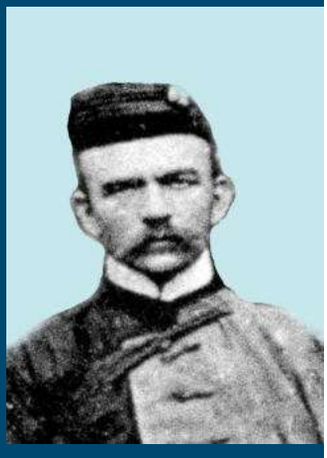

Fotografije su iz 1911. godine.

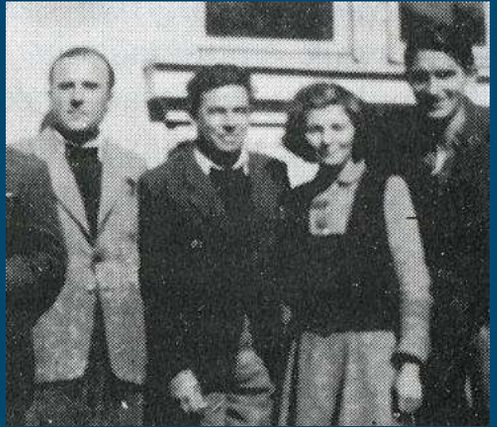

Desno (s lijeve strane na desno): Ante Gabričević Mamut, Tomislav Stejskal Cico, Dragica Martinis i Marijan Stilinović - oko 1950. godine.[150)]

17. Pitomački kraj u vrijeme Drugog svjetskog rata - prva i najteža ratna epizoda u Pitomači dogodila se 1942. godine

Dolaskom 1941. godine, uspostavom *Nezavisne Države Hrvatske* i početkom *Drugog svjetskog rata* u *Pitomači* se gotovo ništa nije promijenilo. *Pitomača* je i dalje bila mirno mjesto. Gospodarski razvijeno, prepuno obrtnika i trgovaca. U mjestu je radio veliki paromlin, ljudi su radili u *Pitomačko-črešnjevačkim rudnicima* u *Velikoj Črešnjevici* itd. Doduše, pojačane su vojne mobilizacije, ali gotovo nikakvih ratnih aktivnosti nije bilo sve do kraja 1942. godine. Postepeno se počeo osjećati nedostatak osnovnih potrepština, no stanje je bilo ipak podnošljivo. Krajem 1941. godine, naime, već počinje odlazak dijela stanovništva u partizane sa područja pitomačke općine u šume južno od *Pitomače* i to najviše stanovnika iz *Velike Črešnjevice*, *Starog Graca* (gdje je 95% stanovništvo bilo katoličko) i *Male Črešnjevice*, gdje se nalazilo gotovo većinsko srpsko, tj. pravoslavno stanovništvo, koje se osjećalo ugroženo od novih hrvatskih vlasti.[151a)]

Činjenica je, da su nove vlasti hapsile dio stanovništva iz navedenih naselja, međutim, to nije bilo ništa neobično jer su se politička hapšenja provodila i u vrijeme *Kraljevine Jugoslavije*, a koju je vodila *srpska klika*. Prave odgovore za navedeno dati će povijest. Tijekom *Drugog svjetskog rata Pitomaču* su obitavale i od naleta partizana čuvale ustaške, žandarmerijske i domobranske snage tadašnje legalne *NDH*. Partizanske vojske, koje su se najčešće nalazile južno od *Pitomače*, u *Bilogori* i bilogorskim šumama napadale su i osvajale mjesto u stvari dosta rijetko, a svakom tom prigodom nastojale su što više opljačkati i načiniti što više štete. *Pitomača* je radi svojeg dotadašnjeg statusa kao glavnog trgovačko-obrtničkog i geopolitičkog središta ovog dijela *Podravine* i partizanima bila zanimljiva, te su sve svoje snage usmjeravali na uništavanje komunikacija, industrije i svega drugog. Najveći uspjeh partizanskih, odnosno komunističkih snaga u ovom kraju bio je u rujnu 1942., pa ćemo nešto reći o tome. Nakon tih zbivanja *Pitomača* više nikada neće biti ono što je bila ranije. *Pitomača*, koja u dotadašnjoj gotovo 250 godišnjoj povijesti nije okusila rat 17/18. rujna 1942. doživjela je pravi pakao.

O tom rujnu 1942. godine tadašnji pitomački šumarski inženjer *Ante Gabričević*, kojega smo već spominjali, a kasnije i upravitelj pitomačke šumarije, koja je 1945. nastala (danas joj je nasljednik *Hrvatske šume Šumarija Pitomača*) ujedinjenjem dotadašnje *Državne šumarije* i *Imovne općine đurđevačke* donosi dosta sjećanja upravo o ovoj prigodi. Od 1925. pa do 1945. godine bio je upravitelj *Državne šumarije Vjenceslav Dubravčić*, a posljednji upravitelj *IOĐ* u *Pitomači*, prije nego što je ukinuta, *Kalinovčan Vinko Lacković*.

Sedamnaestog rujna 1942. *Josip Krajačić*, politički komesar I. odreda II. operativne zone tzv. *NOP*-a *Hrvatske* piše u dnevnik da se partizanske *„snage nalaze na odmaranju kod sela Sedlarice. Operativni štab sprema plan za napad na Pitomaču. Napasti će bosanski proleteri, banijska udarna brigada... a osiguranje će izvršiti treći i peti banijski bataljun*". To se zaista i dogodilo istoga dana u kasno predvečerje. Iz pod bilogorskih predjela oko naselja *Sedlarice*, *Turnašice*, *Velike* i *Male Črešnjevice* jedan dio partizana odmah je spalio postrojenja i zgrade, te razrušio okna u *Pitomačko-črešnjevačkim rudnicima* kod *Velike Črešnjevice* (*Babičanka*), te uništio cijelu infrastrukturu (oko 400 metara kolosijeka, kilometar PTT veza), opljačkao radnike i oteo gotovo sve što su našli (oko 25 000 tadašnjih kuna, 500 kg astralit eksploziva). Te je godine u rudniku radilo preko 300 radnika, koji su živjeli sa svojim obiteljima u zgradama i kućama u tzv. *Staroj* i *Novoj koloniji*.

U gotovo isto vrijeme druga grupa partizana napala je željezničku stanicu u

Kloštru Podravskom, te razrušila željezničku prugu i veze između *Pitomače* i *Vukosavljevice*. Najžešći udar partizani su planirali prema *Pitomači*, i to su i ostvarili. Nakon što su poharali *Otrovanec* i okolicu nastavili su prema *Pitomači*. Tako u izvještaju *Župske redarstvene oblasti u Bjelovaru* stoji da je *„po sudu očevidaca, napad na Pitomaču izvršen s oko 500 naoružanih partizana s puškama, lakim i teškim strojnicama, a bila je i veća masa partizana, koji su uz strahovito urlanje „Živjela narodna vojska" vršili napad."* Zatim se dodaje u izvještaju da *„ako se uzme u obzir da je župa Bilogora donedavno bila jedna od najmirnijih krajeva NDH i ako se uzme u obzir da su ti krajevi u materijalnom pogledu najnapredniji i najbogatiji, onda je bez sumnje, ako igdje drugdje, a ono ovdje, najžurnije nužno da se spriječe sve strahovite posljedice koje bivaju od napada partizana"*. Pitomački župnik *Martin Kožar* zapisao je u župnu *Spomenicu* za 1942.: *„Grupe partizana navaljuju svake noći na vlak, dižu pruge i mostove, a u noći od 17. na 18. rujna, navalili su u većem broju i u našu Pitomaču. Razbili su ustašku stražu, zapalili su: kolodvor, paromlin, općinu, žandarmeriju, poštu, plijen u robi i nekoliko ljudi otjerali su sa sobom u šumu."*

Partizanski udar na *Pitomaču* u noći 17. na 18. rujna, sa četvrtka na petak bio je zaista strašan. Partizani su napravili golemu štetu i već do ranog jutra 18. rujna pobjegli u šumu. Nakon ovog napada *Pitomača* više neće biti gospodarski tako važno mjesto, a to će se odraziti na dosta dugo razdoblje i još sve nakon *Drugog svjetskog rata*. Partizanski, odnosno kasniji komunistički izvori navode slijedeće: *„Na željezničkoj stanici nalazilo se 20 ustaša koji su se pred naletom bosanskih proletera razbježali i posakrivali po njivama. Udarni bataljun je napao ustaški tabor, općinu i žandarsku stanicu. Bilo je 16 žandara od kojih su 3 poginula, 5 zarobljeno, 1 pobjegao, a ostali izgorjeli u kasarni jer su odbili da se predaju. Zapaljen je mlin u kom je izgorjelo 24,5 vagona žita i uništen 1 kamion. Zapaljena je zgrada šumarije, u kojoj je prije toga zaplijenjeno 200 000 kuna. Demolirana je općina i pošta. U pošti je zaplijenjeno 100 000 kuna, a u apoteci i sanitetski materijal. Od žandara i ustaša zaplijenjeno je 12 pušaka s municijom i opremom..."*. Osim toga u

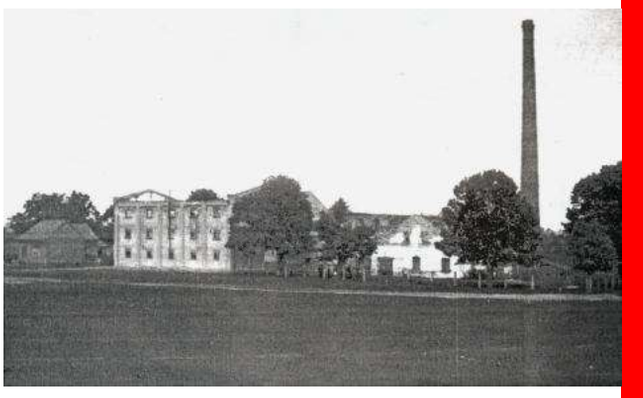

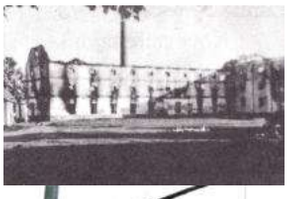

U pjesmi Drage Britvića "Vatrogasna zabava" opjevani Nöthigov paromlin nakon paljenja u rujnu 1942. godine. Dolje: 2014.

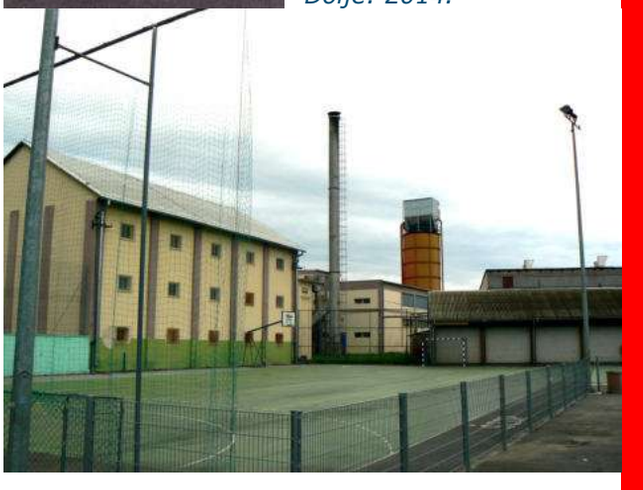

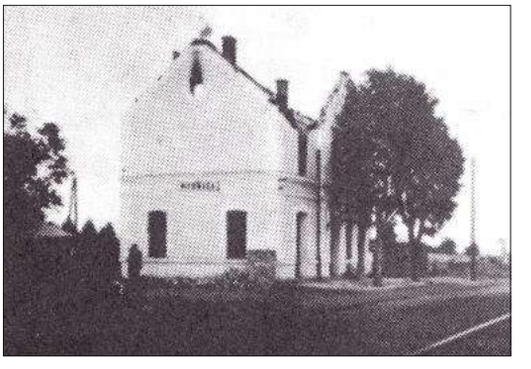

Nakon prve i nesumnjivo najvažnije partizanske akcije u Drugom svjetskom ratu na Pitomaču, u rujnu 1942., ozbiljno je narušeno pitomačko gospodarstvo i to dugotrajno. Gore: Ostaci izgorjele željezničke stanice u Pitomači. Dolje: ostaci zgrada Pitomačko-črešnjevačkih ugljenika.[151)]

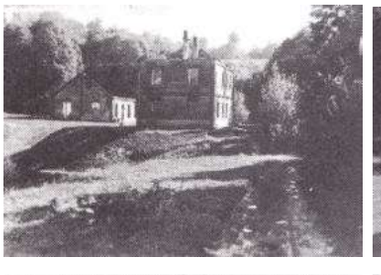

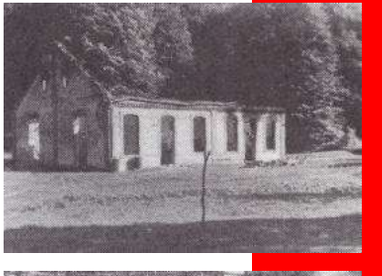

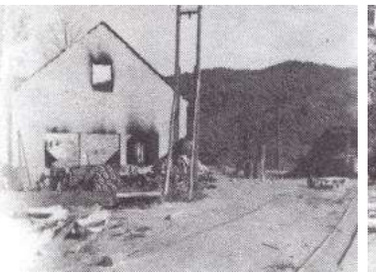

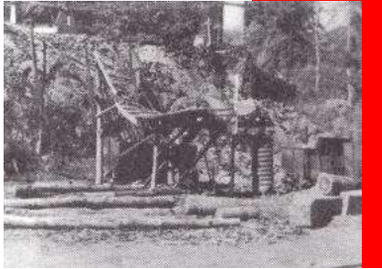

ovim akcijama partizani su oteli, kako se navodi u partizanskim izvorima, 300 kg slanine, 50 pari cipela, 150 vojničkih hlača, šest sanduka šećera, 12 pisaćih strojeva i mnogo čega drugog. Vatra zapaljenih kuća u *Pitomači* negdje oko ponoći, vidjela se čak iz *Starogradačkog Marofa*.

Sjajan i zanimljiv opis, svjedok i ovog nemilog događaja u *Pitomači* zabilježio je spomenuti šumarski inženjer *Ante Gabričević* (dijelovi):

„Po odgovarajućoj brzojavnoj najavi dolaska, u Pitomači nas je dočekao šumarski pisar Češković Marijan...Od ovog dana je otpočelo razdoblje mojega boravka u Podravini (1941.)...Življenje na selu za nas namještenike kojima poslodavac nije osiguravao stan, bilo je dosta tegobno. Stanova za iznajmljivanje bilo je malo, a kada novajlija stigne, ti su većinom zauzeti... Nakon obijanja mnogih pragova pronađosmo u trećoj kući od ugla u Dravskoj ulici sobu i kuhinju kod licitara Stjepana Mohra. Bio je dosta loš, ali bio je jedini raspoloživi stambeni prostor u mjestu. Istoga dana u njega sam uselio. Mohr je bio „folksdojčer". Stanovanje u njegovoj kući skoro me stajalo glave...

Sedamnaestog rujna 1942. četvrtak, dan rane jeseni poput većine prethodnih. Slijedila ga je vedra blaga noć bez mjesečine. Još dugo po zalasku sunca cestom klepetala su seljačka kola natovarena klipovima „žutog zlata", osnove opstanka Podravca i njihove stoke. Težaci umorni od dnevnog napornog rada i neizvjesnosti što je poput more pritiskala sve mještane pred nadolazeću noć, nisu odavali ni glasa životu... Nahranili smo i spremili djecu na spavanje, te nakon što smo ja i supruga večerali, legli smo na počinak. Bila nam je želja da barem nešto odspavamo prije nego li nastane uobičajena pucnjava. Zaspali smo što se veli „prije no što smo legli", ne sluteći da će ova noć biti za nas nova teška životna drama.

Oko jedanaest sati probudila nas je pucnjava kao i prijašnjih noći. Odmah uočismo da se ova razlikovala od svih prethodnih. Dotadašnja uznemiravanja dolazila su uglavnom iz dva pravca; od udaljenih partizanskih plotuna negdje u okolici kolodvora, i „odgovora" branitelja, s nama suprotne strane nedaleko pored crkve. Ove noći pucnjevi su odjekivali odasvud. Poneka puška bi opalila u neposrednoj blizini. Odmah nam bi jasno da to partizani osvajaju Pitomaču.

Pridigli smo se. Zbog niskih prozora spustismo djecu, a potom i sami legosmo na pod da bi se zaštitili od mogućeg naleta metaka. Tom prigodom spazih iznad krovova kuća plamene jezike...negdje pri kraju mjesta u smjeru Bilogore...te pomislih na Nöthigov mlin i željezničku postaju. Na žalost moja slutnja je bila predosjećaj stvarnih događaja što su se odvijali. ležeći na podu začusmo neke glasove, dovikivanja i trku nogostupom. U Mohrovom stanu od kog nas je dijelio samo zid, čula se također nervoza, hodanje i govor. Odjednom se začu „Tras!". Bila je to eksplozija ručne bombe ispred kuće što ju je Mohr bacio kroz prozor. Uz prasak bombe nasta istodobno zveket komada rasprsnutih stakala od pritiska zraka izazvanog eksplozijom bombe i na našim prozorima. Slijedilo je nekoliko puščanih hitaca iz Mohrovog stana. Potom čusmo njihov (Mohr, žena i već odrasli sin i kćerka) bijeg u dvorište.

Mohr je bio kulturbuntaš, što ja za svo vrijeme stanovanja kod njega nisam znao. Jedno nisam imao pojma o tome da u stanu drži oružje. Stoga me je u prvi mah začudilo motanje partizana oko njegove kuće...

U nastalom kratkom zatišju za koje vrijeme su Mohrovi bili „strugnuli" iz kuće, začu se odnekud s puta oštar glas: „Pali banditsku kuću!"...Nakon što je bila izdana naredna za paljenjem, začu se ispod prozora nepoznati glas: „Stanari, napolje, palimo kuću!" Ovo govori da su partizani bili točno upoznati s prilikama u zgradi...

Izašli smo u dvorište... Pod treptajem zvijezda jedva su se nazirali obrisi okolnih predmeta. Na obzorju u pravcu Kolodvora vidjeli su se široki odbljesci, a ponekad bi liznuli i plameni jezici prema nebu nastali izgaranjem objekata što su ih bili zapalili partizani... Iz dvora su postojala dva izlaza: na ulicu gdje su „uredovali" partizani, i u vrt. Za nas je bio moguć samo ovaj drugi put. S djecom u naručju pognuti da izbjegnemo naletu zalutalih metaka pretrčasmo dvor u smjeru ulaza u vrt. Ušavši u vrt – ja sam noseći Mariju, stupao naprijed, a supruga s Krešom me je slijedila – nastavismo kretanje ispod vinove brajde što je pružala sliku kakova tunela, a tamu noći činila još mračnijom. Odjednom zapazih na oko pola metra ispred čela odraz okruglog otvora puščane cijevi. To me je prestrašilo. Stao sam zabuljivši se u tu đavolsku napravu što smrt bljuje. Nisam znao čija je puška, a to i nije bilo presudno. Jedino sam bio siguran da je uperena u mene i da iščekujem kada će planuti. U tome razmišljanju začuh drhtav, osoran zapovjednički glas sličan Mohrovu: „Prolazite, što ste stali!" Laknulo mi je. Pogledao sam čovjeka ispred sebe; da to je bio kućegazda...

Pored Mohra bili smo produžili u vrt, u iščekivanju kada će planuti kuća. Znajući raspored vrtova bijasmo krenuli u smjeru zgrade susjeda Grgačića uz glavnu cestu. U tome je predjelu bilo relativno mirno. Uz to opažao se tračak svjetla kao znak da su ukućani na nogama. Nama se opet žurilo da što prije sklonimo glavu negdje među zidove. Grgačićeve smo poznavali kao dobre ljude i malobrojnu obitelj. Znali smo da će za nas biti mjesta. Primili su nas uz sažaljevanje nakon što smo ispričali što smo doživjeli. Sve do ulaska u Grgačićevu kuću iz pravca našega stana nisu stizali znaci požara, što mi je počelo buditi nadu da će možda zbog nas Mohrova kuća ipak ostati pošteđena. Sjedeći tako izvan direktne opasnosti po život razglabali smo s domaćinima o nenadanim zbivanjima u mjestu i slušali pucnjavu iz pravca žandarmerijske postaje. Drugih žarišta nije bilo. „Civilna straža" i financi su se razbježali čim su naišli partizani. Odjednom trgnu nas i prestraši „rika" snažne eksplozije iz pravca Kolodvora. Idućeg dana doznasmo za posljedice iste; raznesena ulazna skretnica na željezničkoj postaji i stradala žena Husinec Josipa. Od komada željezničke tračnice, nakon što je isti doletio do više od 400 m udaljene kuće, te probio

krov i strop, smrtno je pogođena Husinčeva supruga u kuhinji. Da je uzrok ovoj eksploziji bila 100 kg teška partizanska bomba „krmača", pročitao sam tek u „Večernjem listu" od 3. III. 1981....

Tako smo dočakali zoru. Bio je nastupio mir i tišina kao da je sve u mjestu bilo pomrlo. Nije se više čula pucnjava kao ni pokreti partizana...Odjednom začuše se na putu ispred kuće razgovori nekih susjeda. Najhrabriji od njih najprije su se bili oprezno „naluknuli črez joblok na vulicu" da provjere da li je „čist zrak", da bi se iza toga kuražno pojavili na cesti uz glasan razgovor. Nakon izlaska ovih „prvih lasta" nogostup ispred kuće bi začas ispunjen svijetom. Za primjerom mještana povedosmo se i mi. Među grlatima i onima koji su „sve znali", a za vrijeme noćne borbe nalazili su se poput svih drugih u „mišjoj rupi", zapazih prve Grgačićeve susjede – mesara Sinkovića i slikara Vinogradskog, Rusa koji je kasnije kazivao da je te noći imao stvarnu vezu s partizanima. Nešto podalje središnje ličnosti činili su bačvar Šimo Kerep i moj budući skladištar Jozina Kovačevićev. Od suprotne strane puta oglasili su se govorom obdareni pekar Milan Lovrin, brat mu Mirko – mesar, krojač Florijan Papišta, „urmaher" Kovač i Nacek (Vatroslav) Kos. Ubrzo ovima su se pridružili bravar Fanta, Božo Kos brijač, farbar Pavleković, užar Katulić, mesari Sondi i Šantek, bačvar Majn, trgovci Vedriš, Šokec, Galjer, stolar Jež, gostioničar Stejskal, soboslikar Dominik Kos, kolar Vukalović i još mnogi drugi.

Gonjeni mišlju da saznamo pravo stanje s Mohrovom „hižom" i našim stvarima, noseći djecu u naručju kretali smo se prema Dravskoj ulici. Od prvih ljudi koje smo susreli, doznasmo da je Mohrova kuća ostala pošteđena...Mohr s familijom također se bio vratio kući, ali kasnije sam čuo da su ga partizani negdje ulovili i likvidirali.

Cjeloviti pregled izvršenog partizanskog napada na Pitomaču imao sam tek stigavši na posao u Šumariju. Tako, u centru mjesta pokraj crkve i popaljene općine koja se nalazila u neposrednoj blizini moje Šumarije, stizali su ljudi sa svih krajeva sela. Donosili su vijesti i pričali doživljaje iz protekle noći. Na tome prostoru tada su „prodefilirali" slijedeći viđeniji mještani: mesari Gusta Habijanec i Antun Grgačić, napredni seljaci – Milan Čerepinko i Luka Kovač (Dudar), obojica su kasnije završila u partizanima, krojač Mirko Baćani, poštar Kardašić, učitelji – Miholek i Prepelec, mlinar Cepetić, kolari – braća Britvić Josip i Franjo, opć. pisar Josip Bereš, pekar Milan Čerluka, remenar Franjo Šegregur, nadlugar Imovinske šumarije Mijo Šklebar (kasnije bio u partizanima), bilježnik Franjo Gregl, posjednik Feri Brenner, apotekar Jurkas, stolar Tari, krojač Modrić i drugi.

Prema tragovima što su ih ostavili iza sebe, bilo je vidljivo kako je udar partizana bio usmjeren u prvome redu na slamanje ekonomske moći njihova neprijatelja, a zatim na prikupljanje oružja. Bilanca ovoga prvog napada partizana na Pitomaču bila je: - zapaljen i posve izgorio veliki Nöthigov mlin. Ostali su kao avet stršiti debeli zidovi negdašnjeg krajiškog zdanja u kome je bio podignut, -izgorjela zgrada željezničke postaje, -zapaljena i do temelja izgorjela zgrada uprave rudnika smještena pored kolodvora, - osvojena, zapaljena i potpuno izgorjela zgrada žandarmerijske postaje, - zapaljena, izgorjela zgrada općine sa svime što se u njoj nalazilo, - zapaljena i posve izgorjela „Brennerova vila"...
I pored toga što je Mohrova kuća ostala pošteđena a moje stvari neoštećene, odlučio sam da mi kod Mohra nema više mjesta za opstanak.Zbog svega onoga što smo minule noći doživjeli, nisam mogao zamisliti da bismo i dalje spavali u tome stanu. Prvu večer na prenoćište nas je bio primio prvi susjed Pecek. Sin mu Ivica bio je pisar na Imovinskoj šumariji. Sljedećeg dana već smo preselili u Saića kuću na sastavu „Ritakovca" i „Krešteloveca", u istočnom dijelu sela, na mjestu gdje se odvaja put za Turnašicu ispred „Marijine kapelice" (kip Lurdske Gospe). Novi smještaj bila je slobodno stojeća zgrada na periferiji mjesta podno groblja i Kolodvora..." (više vidi: *A. Gabričević*)[152)]

Ovaj napad na *Pitomaču* i okolicu imao je, u stvari, izuzetno važan gospodarski učinak na *Pitomaču*, posebno nakon uspostave komunističke *Jugoslavije*. U vrijeme narednih godina rata, radi stalnih provokacija, bezbrojnih napada partizanskih snaga na mjesto (završno sa konačnim osvajanjem 1. svibnja 1945.) bilo kakve mogućnosti razvoja bile su gotovo ravne nuli, jer su odmah na početku rata prestale raditi najveće tvrtke. Na primjer. Rad navedenih rudnika se tada gotovo u potpunosti prekida do 18. travnja 1948., a tadašnja vlast se od 1952. ponosila, da je to bila prva radna organizacija na ovom prostoru u kojoj je uvedeno radničko samoupravljanje. Godine 1934. rudnik je proizveo 27 834 tona ugljena, a u prvih 6 mjeseci 1943. godine svega 358 tona, dok je 300-ak radnika, zajedno sa svojim obiteljima, ostalo bez primanja narednih 6 godina. Nakon navedenog pokretanja proizvodnje od strane tadašnjeg *Narodnog općinskog komiteta* u *Đurđevcu* rad je potrajao još do 1964. godine, kada je 265 radnika vadilo preko 44 000 tona ugljena i kada su vlasti odlučile pod svaku cijenu zatvoriti rudnik, iako su procjene o eksploataciji u budućnosti, kako ćemo vidjeti u nastavku, bile sjajne.

Rad *Nöthigovog paromlina* u *Pitomači* prestao je navedenog 18. rujna 1942. i više nije obnovljen. Posljednje točne podatke o osnivanju te tvrtke imamo iz 1920. godine,[153)] u vlasništvu obitelji *Nöthig*, u *Pitomači* doslovno *Vlade Nöthiga* (*„Sjedinjeni paromlini, dioničarsko društvo u Pitomači"* – najkasnija isplata glavnice dioničarima bila je predviđena za 1960. godinu, međutim, to je omela ova partizanska akcija). Ovim je činom *Pitomača*, bez obzira na vlasničke udjele, ostala bez desetak radnih

mjesta, a stanovništvo bez zajamčenog otkupa ili pohrane svojih žitarica. Nakon rata vlasti su nacionalizirale imovinu ove tvrtke, tj. ono što je preostalo (od cijelih zgrada, koje nisu bili spaljene 1942. danas je preostao tzv. *stari mlin*, trokatnica - koja je služila kao skladište kod željezničke pruge u sklopu bivše *duhanske industrije „Duhanprodukt*") i taj prostor nakon rata koristio se kao društveno dobro, te južno krilo mlina koje je kasnije došlo u sastav *drvne industrije „Gaj*" *Pitomača*.

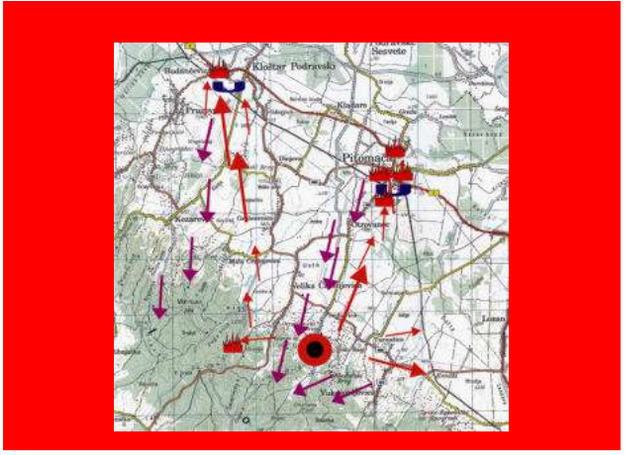

U noći 17. na 18. rujna 1942. partizani su za samo 6-7 sati uništili najvažniju ekonomsku osnovu i skrenuli tijek razvoja Pitomače u narednom razdoblju. Crveno: pravci napada od oko 21 sat 17. rujna. Ljubičasto: pravci povlačenja oko 3 sata ujutro 18. rujna. Crveni krug: polazište.

U spaljenoj zgradi *Općine* koja se nalazila na današnjem *trgu kralja Tomislava* pored tzv. *starog poslovnog centra* nestao je 1942. kompletan arhiv općine *Pitomača* iz razdoblja od oko 70 godina, a zgrada općine se u biti više i nije obnavljala, već je *Općina* preseljena u današnju zgradu *Hrvatskih šuma* sjeverno od crkve. Otprilike na mjestu stare, izgorjele zgrade općine, žandarmerijske stanice i zatvora je nakon rata (od 1952.) počela izgradnja današnjeg *Društvenog doma*, kino sale, ljetne pozornice i stambenog dijela, a koja je završena tek 1970ih godina. Sve ovo navedeno, dovelo je do toga da se prilikom restrukturiranja geopolitičke uprave od 1962. godine *Općina Pitomača* definitivno ukine i pripoji *Đurđevcu*, a zajedno sa time i nestanu nekadašnje predispozicije i mogućnosti za još jači razvoj *Pitomače* u gospodarskom, kulturnom i drugom pogledu, a u čemu su komunističke vlasti nesumnjivo uvidjele određenu opasnost.

Valja napomenuti, da je kao i u svakom ratu pa tako i u navedenom, najviše stradalo civilno stanovništvo. Sudeći na temelju matičnih knjiga toga razdoblja, te nekim drugim izvorima, na području općine *Pitomača* poginulo je ili nestalo oko 120 osoba. Osim toga ovdje se ne ubrajaju romske, njemačke i židovske obitelji, koje su jednostavno odselile radi prilika, odnosno neprilika ili su bile deportirane od ustaških vlasti i više se nikada nisu vratile.

Život stanovništva tih oko 4 godine bio je vrlo težak, nesiguran, a radi ratnih prilika živjelo se u neimaštini i u beskonačnom iščekivanju napada nekih vojski na određeno mjesto. Partizanske vojske, koje su se zadržavale na potezu od *Vukosavljevice* do *Male Črešnjevice* najčešće u šumama osim navedenog napada bivalo je sve više i u *Pitomaču*, uglavnom noćnih, dok su u okolna mjesta takvi upadi bivali gotovo svakodnevnica nakon 1943., od kada je počelo i povremeno višednevno preuzimanje i cijele *Pitomače* i organiziranje upravljanja na novi način. Međutim, borbe za *Pitomaču* uvijek su bile vrlo krvave sa velikim gubicima na obje strane. To dovoljno govori o strateškoj i gospodarskoj važnosti *Pitomače*. Tako i ustaški i partizanski izvještaji za borbe 4/5. listopada 1944. navode žestoke borbe (ustaški izvještaj: "*Tokom čitavog dana 4. X. 1944. vodile su jedinice V. staj. djel. zdruga U. V. (ustaške vojnice) ogorčene borbe sa partizanima, koje još traju. Gubitci na obim stranama su veliki. Kloštar i Pitomača su odsječeni, te s njima nema veze.*").

Krajem 1943. formirana je *Komanda mjesta Pitomače* koja je, kada je uspjela zadržati mjesto u svojim rukama, pokušavala organizirati pridobivanje pitomačkog puka na svoju stranu. Još u siječnju iste godine *Dragutin Mađerić Lujo*, *Franjo Živko*, *Slavko Crnec* i *Đorđe Mikec* negdje u vinogradu u *Otrovanskom bregu* osnovali su partijsku ćeliju. Isti, a i brojni drugi, koji su narednih mjeseci pristupili partiji i već surađivali sa partizanima (npr. fotograf *Eugen Vinogradski*), nastojali su pridobiti narod. Odlična ilustracija o stanju u *Pitomači* je sjajno pismo *Stjepana Banka* (iz *Vukosavljevice*), zapovjednika *Mjesne komande* u *Pitomači* prilikom osvajanja nešto prije 31. 12. 1943.[154]: "*...Inače dobro se osjećamo ovdje. Lijepo smo se smjestili u jednu vilu kod stanice* (danas *Komunalno*



Čempresi ispred današnje robne kuće KTC-a u Pitomači - uspomena na križni put zarobljenih i ubijenih hrvatskih i drugih vojnika od strane tada već Jugoslavenske armije sredinom 1945. Naime, stari Pitomačani tvrde, da je ovdje pokopan najmanje jedan hrvatski vojnik koje(ga) su Pitomačani pokopali nakon što su ih partizani izvukli iz jedne kolone križnog puta oko Vidova 1945. i ubili. Na mjestu tih grobova su kasnije Pitomačani potajno zasadili ove biljke. Dugi niz desetljeća ovo je bila javna tajna, koja se po cijenu života čuvala, međutim, postepeno je pala u zaborav (Podatak u povjerenju iz razgovora, između ostalih i sa gosp. A. K. 1984., koja je tada živjela preko puta.).[154a)]



Povijesna je ironija da su komunističke vlasti 1979. godine oko 20 metara dalje od ovom mjesta postavile bistu tadašnjeg najvećeg pitomačkog komunista, brijača D. Mađerića Luje (rad ak. kipara J. Fluksija) - koja je nestala početkom 1990-ih godina. Foto lijevo: BMBB, 1984.

Da se nešto slično u ovom kraju tada zaista dogodilo, prilikom prolaska jedne Kolone kroz Pitomaču, a to je bilo 16. lipnja 1945. godine, potvrđuje depeša 17. brigade 28. slavonske divizije Jugoslavenske armije od 18. lipnja 1945., gdje se navodi, kako je kod Starog Graca bilo strijeljanje 312 ljudi, s kojega je 5 ustaša pobjeglo. Original depeša: "1945./ 23 / 59 16 o.m. u s. Donjim došlo je 5 ustaša, koji su pobjegli sa strijeljanja iz Graca gdje je bilo strijeljanje i određeno 312 da se strelja. Isti su pričali narodu da su utekli sa streljanja. Drugih promjena nema. Hamdo" (Izvornik, rukopis VA VII, Beograd, Arhiva NOB, kut. 1136, reg. br. 1-15/6.). Nešto pobliže o ovom događaju još uvijek nije poznato, ali je poznato da je tada utvrđeno ubojstvo "zarobljenika između Pitomače i Sladojevaca 1416 ljudi".[155)]

Pitomača). Tu imademo električno svjetlo, vodovod i kupatilo u samoj komandi. Straža se lijepo smjestila u istoj zgradi pošto je velika zgrada... Do sada se je izvuklo oko pet i po vagona žita... Sama Pitomača se malo budi i ako ostanemo još 14 dana da nas banda ne potjera biće u Pitomači posve drugo stanje. Počeo sam održavati sastanke najprije sa inteligencijom zatim drugo veće sa HSS-ovcima i zanatlijama a sada se održavaju ulični sastanci i imade nekog uspjeha naime da se cijela Pitomača upozna sa stvarnim stanjem stvari i da znadu tačno zašto se mi danas borimo kao i cilj same borbe. Najteža mi je muka bila sa intelegencijom s njima sam se gnjavio od 7 sati do pola noći. Bilo je prefriganih tipova ali su mi platili račun (ubijeni). Drugi dan bilo je već malo bolje. Na novu godinu bi trebalo biti javno biranje NOO-a uz sudjelovanje cijele Pitomače koje će Ti sami prvaci pozvati na javni miting. Nitko Ti od Kotarskog NOO-a nije tome prisustvovao i kao da se to njih ništa ne tiče. Nitko ni prstom da makne... Mene Ti danas uopće ne čudi što je stanje u Pitomači i okolici takovo i čudi me da svaki dan ne pucaju na nas. Pazi kad su ustaše predali oružje onda je taj Lujo (Dragutin Mađerić, brijač) *rekao da to nije dosta već da on traži njihove glave. Jasno je da su oni utekli ponovo u Đurđevac i uzeli oružje u ruke. Danas se oni ne daju Gestapovcima... nego ovi* (7) *lutaju i pucaju na naše patrole i bacaju im bombe na njih... Njih vojnički teško je uništiti ali kad su zapucali na patrolu od Odreda i bacili bombe ja sam tu cijelu kuću iselio u uporište a tako isto onih dvojice koji su pucali na nas u Pitomači i vodili bandu. Sada familije tih bojeći se konfiskacije dolaze k nama i mole smiju li se oni povratiti nazad. Mi smo im rekli da ako nisu bili krvavi neka se vrate. Ima izgleda da će se vratiti. Kad malo ugriju stolicu u Pitomači i kad se nahrane onda ćemo ih mobilisati jer izgleda da bi oni svi bili voljni da se bore. Onda ću ih sa svim karakteristikama poslati u Područje pa neka ih deknu koji je to zaslužio... Osim toga taj Lujo je tako drzak prema pojedinim strankama da je to bila ustanova koja je gora nego ikoja Jugoslavenska ili ustaška ustanova. Oni su hapsili, tukli i šišali ljude i žene i onda ih puštali svojim kućama... Ako bude tako kako je počelo biće potpuno sređeno pitanje u Pitomači, a okolo ćemo mnogo lakše uspjeti jer ona sela nisu tako tvrda kao Pitomača..."*[156)]

Često eksponirana fotografija 10. korpusa NOV u stvari je snimljena u kolovozu 1944. kod Velike Črešnjevice. Lijevo: zarobljena njemačka oklopna vozila (ispred Papištine i Stejskalove kuće u Gajevoj ulici - mesnica i gostionica) prilikom jednog osvajanja mjesta u jesen 1944.[157)]





O stradalim i prešućenim žrtvama Hrvatima sa područja Općine Pitomače 1941. – 1945. pripadnici HDV (Hrvatska državna vojska - domobrani, ustaše, legionari itd.) i civili

Banoci Josip, rođen 1919. godine u Pitomači (otac Stjepan). Hrvat, katolik, civil. Strijeljali ga partizani u mjestu Limbuša (kod Pitomače) u svibnju 1945. godine.
Begovac Josip, rođen 1900. godine u Pitomači (otac Stjepan).Hrvat, katolik, oženjen, troje djece, civil. Poginuo od partizanske granate u Pitomači u travnju 1945. godine.
Begovac Petar, rođen 1915. godine u Pitomači (otac Ivan). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Poginuo u borbi s partizanima 1945. godine.
Begović Stjepan, rođen 1924. godine u Pitomači (otac Nan). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik postrojbe Gestapoa. Poginuo u borbi protiv partizana u Piškorevcima 1942/43. godine.
Čupić Milan, rođen 1927. godine u Pitomači (otac Gregur). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik ustaške vojnice. Likvidirali ga partizani na Križnom putu u svibnju 1945. godine kod Rogaške Slatine.
Đakić Josip, rođen 1906. godine u Pitomači. Hrvat, katolik, oženjen, dvoje djece. Pripadnik ustaške vojnice. Poginuo u borbi s partizanima u Bosni 1942. godine.
Filipović Franjo, rođen u Pitomači (otac Ivan). Hrvat, katolik, oženjen, jedno dijete. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Poginuo u borbi s partizanima u Bosni 1942. godine.
Filipović Jakup, rođen 1922. godine (otac Ivan). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Ubili ga partizani na Križnom putu u svibnju 1945. godine.
Filipović Mato, rođen 1910. godine u Pitomači (otac Jakup) Hrvat, katolik, oženjen, četvero djece. Pripadnik postrojba Gestapoa. Poginuo u borbi s partizanima u okolici Našica 1944. godine.
Filipović Petar, rođen 1912. godine u Pitomači (otac Jakup). Hrvat, katolik, oženjen,, jedno dijete. Pripadnik Gestapoa. Poginuo u borbi s partizanima u okolici Našica 1944. godine.
Filipović Stjepan, rođen 1917. godine (otac Ivan). Hrvat, katolik, oženjen, jedno dijete. Pripadnik ustaške vojnice. Poginuo u borbi s partizanima kod mjesta Kalinovac 1944. godine.
Filipović Tomo, rođen 1919. godine u Pitomači (otac Jakup). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik postrojba Gestapoa. Poginuo u borbi s partizanima u mjestu Koška kod Našica 1944. godine.
Galjar Antun, rođen 1912. godine u Pitomači (otac Marko). Hrvat, katolik, oženjen, jedno dijete. Pripadnik postrojba Gestapoa. Poginuo u borbi s partizanima 1944. godine.
Giba Ivan, rođen 1919. godine u Pitomači. Hrvat, katolik, oženjen, jedno dijete. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Nestao na Križnom putu u kolonama smrti kod Bleiburga u svibnju 1945. godine.
Giba Ivan, rođen 1924. godine u Pitomači (otac Florijan). Hrvat, katolik. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Likvidiran od partizana na Križnom putu negdje kod Moslavine u svibnju 1945. godine.
Giba Ivan, rođen 1926. godine u Pitomači (otac Stjepan). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik ustaške vojnice. Likvidirali ga partizani kod Maribora u svibnju 1945. godine.
Giba Mato, rođen 1920. godine u Pitomači (otac Ivan). Hrvat, katolik, oženjen, jedno dijete. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Poginuo pri povlačenju hrvatske vojske kod Dravograda u svibnju 1945. godine.
Giba Nikola, rođen 1919. godine u Pitomači. Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Nestao na istočnom bojištu.
Grgica Mato, rođen 1908. godine u mjestu Prugovec/Pitomača. Hrvat, katolik,oženjen, jedno dijete, civil. Strijeljali ga partizani u Dapčevici 1944. godine.
Hegeduš Franjo, rođen 1918. godine. Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Poginuo u borbi s partizanima.
Hegeduš Ivan, rođen 1920. godine. Hrvat, katolik. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Poginuo u borbi s partizanima.
Horvat Stjepan, rođen 1915. godine. Hrvat, katolik, oženjen, dvoje djece. Pripadnik hrvatske legije. Poginuo u II. svjetskom ratu.

Kenji Josip, rođen 1923. godine u Pitomači (otac Josip). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik postrojba Gestapoa. Poginuo u borbi s partizanima u Našicama 1944. godine.
Kožarić Milan, rođen 1924. godine u Pitomači (otac Stjepan). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik ustaške vojnice. Likvidirali ga partizani negdje kod Maribora u svibnju 1945. godine.
Lovreković Franjo, rođen 1925. godine u Pitomači (otac Josip). Hrvat, katolik, neoženjen. Pripadnik postrojba Gestapoa. Poginuo pri povlačenju hrvatske vojske prema Austriji negdje kod Dravograda u svibnju 1945. godine.
Lovrin Stjepan, rođen u Pitomači. Hrvat, katolik. Poginuo u II. svjetskom ratu.
Mihoković Mato, rođen 1908. godine. Hrvat, katolik, oženjen. Pripadnik hrvatskog domobranstva. Poginuo u borbi s partizanima u Našicama 1944. godine.
Mikec Šimo, rođen 1902. godine u Pitomači. Hrvat, katolik, oženjen, dvoje djece. Pripadnik ustaške vojnice. Poginuo u II. svjetskom ratu 1945. godine.
Pecek Mladen, rođen 1927. godine u Pitomači (otac Vladko). Hrvat, katolik. Domobran. Ubili ga partizani.
Šajatović Josip,rođen 24.3.1906. godine u Pitomači (otac Šime, majka Roza, rođ. Majurec). Hrvat, katolik, oženjen. Pripadnik ustaške vojnice II. stajaći zdrug, XV. bojna. Nestao 11.6.1944. godine u Velikom Grđevcu u borbi s partizanima (H:1290/31-13.III-1945.)
Široki Ivan, rođen 1919. godine u Pitomači (otac Antun). Hrvat, katolik, oženjen, dvoje djece, civil. Ubijen kod Maribora pri povlačenju hrvatske vojske i civila prema Bleiburgu u svibnju 1945. godine.
Švaljek Stjepan, rođen 1909. godine u mjestu Radoboj (otac Jura). Hrvat, katolik, oženjen, jedno dijete. Pripadnik ustaške vojnice. Posljednji put viđen u Bleiburgu, pri povlačenju hrvatske vojske u svibnju 1945. godine.
Švarbić Franjo, rođen 1927. godine. Hrvat, katolik,neoženjen. Pripadnik ustaške vojnice. Nestao na Križnom putu u kolonama smrti, posljednji put viđen kod Bleiburga u svibnju 1945. godine.
Švarbić Stjepan, rođen 18.9.1914. godine u Pitomači (otac Mato). Hrvat, katolik, oženjen, dvoje djece. Pripadnik ustaške vojnice. Poginuo u borbi s partizanima u mjestu Kalinovac u listopadu 1944. godine.
Tometić Ivan, rođen 1919. godine u Pitomači (otac Mato). Hrvat, katolik.Pripadnik hrvatskog domobranstva. Partizani ga strijeljali u mjestu Dapčevica 1944. godine.
Vida Antun, rođen 1902. godine u Pitomači. Hrvat, katolik, oženjen, četvero djece, civil. Ubili ga partizani u Velikom Grđevcu 14.6.1944. godine.

Tijekom II. svjetskog rata, na području Pitomače nestale su osobe slijedećih prezimena: dvije osobe s prezimenom Rakitničan iz ulice Petra Preradovića, dvije osobe s prezimenom Dinković, također iz Preradovićeve ulice, te jedna osoba prezimena Međurečan iz iste ulice, zatim jedna osoba prezimena Došlin iz ulice Lj. Gaja. Drugih podataka o navedenim osobama nema, s obzirom da su njihove porodice potpuno izumrle na tom području. (Prema izjavi mještana Pitomače: Š. Šajatović, T. Giba i M. Tometić.)

Komisija za popis i pronalaženje žrtava u sastavu M. Kožar i J. Tratnjak s područja Pitomače, načinila je popis i popisne kartone za ukupno 329 žrtava kako slijedi: Pitomača – 132 žrtve, Sedlarica – 76 žrtava, Turnašica – 10 žrtava, Stari Gradac – 33 žrtve, Križnica – 5 žrtava, Otrovanec – 49 žrtava, Velika Črešnjevica – 16 žrtava i Đuretina – 5 žrtava. Isti kartoni poslani su u srpnju i listopadu 1997. godine u Zagreb – Saborskoj komisiji za pronalaženje žrtava rata i tamo pohranjeni. Za sada navedeni kartoni kao i podaci iz njih nisu dostupni te se imena tih osoba nažalost ne nalaze na popisu ovog spomenara. Prema izjavama mještana toga kraja, računa se da je u vrijeme II. svjetskog rata i poraća nestalo oko 650 osoba s tog područja, no zbog nestanka cijelih obitelji, a i protekloga vremena od 50 godina, za njihova imena i sudbine pouzdano se ništa ne zna.[158)]

(Izvor (citirano) – Pelikan M. i Gazda M.: Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine, Osijek 2003., str. 229-231.)

18. Razdoblje od pola stoljeća nakon Drugog svjetskog rata (1945. - 1990.)

Završetak *Drugog svjetskog rata* u *Pitomači* dočekan je kao i diljem cijele *Hrvatske*. Narodu je bilo važno da je rat konačno završio, ma tko god pobijedio. Još i danas kod starijih ljudi zna se čuti poslovica, kao odgovor na pitanje - kako je bilo u tom ratu: *"Ili kAnti ili kTiti, doma nesmeš biti!"*

Još 1943. komunisti su u *Pitomači* (22. siječnja u vinogradima u *Otrovanskom bregu*) osnovali partijsku ćeliju, a 10. listopada 1943. i *Mjesni Narodno oslobodilački odbor*, koji će nakon rata, u stvari, imati funkciju političko-društvene uprave. *Mjesni* NOO sačinjavali su predsjednik *Franjo Živko*, te *Milan Mesarić*, *Milan Čerepinko* (tajnik), *Mijo Mihoković*, *Josip Veličan* i *Stjepan Sondi*. Od 1952. on je *Općinski Narodno oslobodilački odbor*. Prvi članovi komunističke partije su bili *Franjo Živko*, *Dragutin Mađeric Lujo*, *Đorđe Mikec*, *Slavko Crnec*, *Josip Fric* i *Jela Mađerić*. U travnju 1943. osnovana je *SKOJ-evska* grupa u *Pitomači*, a u rujnu iste godine *Antifašistički front žena* (*AFŽ*). Nakon rata počinje funkcionirati *Općina Pitomača*, ali na čelu sa novom, komunističkom vlašću. Prvi je predsjednik bio *Franjo Živko*. Dolazi do restrukturiranja uprave, a sjedište općine, budući da je zgrada stare općine u ratu bila stradala (na mjestu zgrade bivše *Poljoprivredne zadruge Pitomača* i društvenog doma južno od crkve) i ubrzo bila srušena, seli se u zgradu današnje *Šumarije Pitomača* (*Hrvatskih Šuma)*. Krajem rata i prvih godina nakon njega, *Mjesni NOO* koristio je prostorije u zgradi nekadašnje *Mjesne zajednice* i još ranije u vlasništvu *Pitomačko-črešnjevačkih ugljenika* (rudnika), odnosno danas *Komunalno Pitomača d.o.o.* u *Vinogradskoj ulici*. *Općina Pitomača* je u sastavu *Kotara Đurđevac* do 1955. kada se pripaja *kotaru Virovitica*. I kao takva opstaje sve do 1962. godine, kada se formira velika *Općina Đurđevac*, sa sjedištem u *Đurđevcu* i kojoj je pripojena *Pitomača*. Kao neposredno političko-teritorijalno tijelo u upravi 1. veljače 1965. je ustrojena *Mjesna zajednica Pitomača*, a narednih godina i u svakom mjestu bivše *Općine Pitomača*, te je ona kao takva ostala sve do novog preustroja nakon proglašenja *Republike Hrvatske* 1991., odnosno restrukturiranja 1993. godine i novog, posljednjeg osnivanja, tj. obnove *Općine*.

Pregled gospodarstva

Nakon rata i dolaskom nove vlasti nade, koje su obećavali komunisti, postepeno su već prvih godina bivale sve manje – da će svima biti dobro. Počinje agrarna reforma, oduzimaju se veći posjedi i dijele siromašnima ili bez zemljašima, dolazi do određene raspodjele imovine, ali i do prisilne naplate državnih poreza i nameta, koji su bili ogromni. Tako još i danas kod naroda kruže priče kako su se poslije rata *„meli tavani*", odnosno porezi su se naplaćivali nemilosrdno i narod je bivao još siromašniji nego do tada. Počeli su nestajati *„veliki gazde*", ili jednostavno, gazde, a radovi za opće dobro bivali su sve češći, a tijekom cijelog ovog razdoblja i uobičajeni. Počinje osnivanje *Seljačkih radnih zadruga* u *Pitomači* i okolnim selima u koje je narod jednostavno morao pristupiti, ako je želio preživjeti. Prilikom ulaska u zadrugu svaki član je morao zadrugi dati svoju zemlju, a to je ljudima teško padalo. *Hrvatske seljačke zadruge*, koje su bile osnovane još prije *Drugog svjetskog rata* krajem 1940-ih godina morale su se prilagoditi novim pravilima i uskladiti svoj rad (kao ona u *Otrovancu, Sedlarici, Pitomači, Turnašici*). Ona u *Pitomači* postala je 1948. godine *SRZ „Drug Tito*", a od 1946. u nju je učlanjeno gotovo više od pola svih članova i to bez zemljaša koji su dobili zemlji na temelju agrarne reforme od 1946. godine. *Seljačke radne zadruge* se ukidaju 31. prosinca 1953. pa tako i ova u *Pitomači* i iz nje nastaje *„Poljoprivredno dobro*". Još 1943. na mjestu nekadašnjeg središta posjeda veleposjedničke obitelji *Götz* u *Gajevoj ulici* osnovana je *Poljoprivredna zadruga Pitomača* koja je nakon rata postala *Opća poljoprivredna zadruga*. Članovima te zadruge nakon rata je podijeljena gotovo sva imovina obitelji *Götz*. 1. kolovoza 1957. *PD* je pripojeno *OPZ-u*, ali sve do 13. svibnja 1966. ono djeluje samostalno. Te godine *Poljoprivredno dobro* i *Opća*

poljoprivredna zadruga postaju *Zadružno poljoprivredni kombinat*, koji 1974. godine postaje *Radna organizacija* (*OUR* – kako se to tada nazivalo) sastavljena od dva *OOUR-a* (*Osnovna organizacija udruženog rada*): *OOUR „Ekonomija*" i *OOUR „Trgovinsko-uslužna djelatnost i kooperacija*". 11. listopada 1978. godine *OOUR „Ekonomija*" se izdvojio i djelovao sve do početka 1990-ih godina kao *Poljoprivredno dobro „Borik*" *Pitomača* koje je te godine posjedovalo 1 400 jutara zemljišta – isti podatak vrijedio je i za godinu 1990. Nakon *Domovinskog rata „Borik*" je privatiziran. Onaj drugi *OOUR*, koji je proizašao iz *OPZ-a*, 1974. postaje *Radna organizacija* (*RO*) *„Trgovinsko-uslužne djelatnosti i zadrugarstvo*", a od 1978. *Poljoprivredna zadruga Pitomača*, koja je početkom 1980-ih godina pripojena *SOUR-u „Agropodravina*" *Đurđevac* i kao takva je dočekala privatizaciju početkom 1990-ih godina.

Spomenimo ukratko, da je bivše *PD „Borik*" *Pitomača* od 1979. do 1989. bio značajan izvoznik lukovica cvijeća, a proizvodio je i merkantilnu i sjemensku pšenicu, kukuruz, šećernu repu, a zapošljavao od 80 do 133 stalna radnika, te stotinjak sezonaca. *Poljoprivredna zadruga Pitomača* je, npr., 1984. zapošljavala 34 radnika i imala do 300 kooperanata (individualnih poljoprivrednika: tov svinja, junadi, otkup mlijeka i dr.).

U ovom razdoblju, između 1945. i 1991. godine, značajno je spomenuti još neke firme koje su djelovale na području današnje općine *Pitomača*, a vezane su i za ratarstvo. Jedna od njih je bio *„Duhanprodukt*" *Pitomača*, koji je nastao kao produkt/organizacija drugih poduzeća. 1945/47. godine osnovana su *Mjesno obrtno poduzeće, Mjesno ugostiteljsko poduzeće* i *Kino „Sloga*" *Pitomača*. 1. lipnja 1951. *Mjesno ugostiteljsko poduzeće*, *Mjesno obrtno* i *Kino „Sloga*" ukinuto je i osnovano *Mjesno komunalno poduzeće*, koje se, pored ugostiteljstva i građevinarstva bavilo i stolarijom i održavalo kino predstave. Godine 1957. osnovana je i *Krojačka zadruga „Sloga*" *Pitomača*, koja je od 1982., pa do početka 1990-ih, odnosno ukidanja, radila u sastavu *Poljoprivredne zadruge Kalinovac*. 15. kolovoza 1960.



Stavljanje u funkciju rudničke pruge Vaktarna-Podvis u studenomu 1963., godinu dana prije zatvaranja rudnika. Dolje: suluda i politički konotirana izgradnja separacije ugljena na željezničkoj postaji u Pitomači 1966. godine (projekt je bio potpisan 29.9.1965.).





Slavko Šoštarić: "Benzinska pumpa u Pitomači", ulje, 1963. Tih se godina benzinska postaja nalazila na pola puta u odvojku od Gajeve ulice prema pitomačkom groblju.[159)]

Detalj zgrada gdje se nekada nalazila Duhanska industrija "Duhanprodukt". Proizvodnja duhana od 1970-ih godina napravila je gospodarsku "revoluciju" u pitomačkom kraju. Radi manje potražnje duhana proizvodnja je smanjena u pitomačkom kraju, međutim, još je uvijek značajna. Foto: 2014.



godine konačno je osnovano i *Duhansko poduzeće*, i već 1961. je nabavljen prvi stroj za fermentaciju duhana. Pod vodstvom tadašnjeg direktora *Milana Pavičića* i tehnologa *Marka Repca* nastaje veliko poduzeće za proizvodnju i obradu duhana *„Duhanprodukt*", koje je od 1960-ih do 1980-ih godina napravilo „duhansku revoluciju" u privredi ovoga kraja, proizvodnjom duhana tipa *„svjetla Viržinija*". Kažimo da je od kraja 1960-ih pa do sredine 1980-ih *„Duhanprodukt*" zapošljavao i preko 300 stalnih radnika, te više stotina sezonaca. Svoje pogone *„Duhanprodukt*" je izgradio oko jedne od zgrada nekadašnjeg paromlina pored željezničke pruge, a 1980-ih godina proizvodnja duhana se kretala preko 4 500 tona duhana, koji se izvozio u desetak država diljem svijeta. Proizvodnja duhana u pitomačkom kraju danas je još uvijek dosta unosan posao, međutim, količine, koje se danas proizvode, nisu poznate.

Godine 1951. osnovano *Mjesno komunalno poduzeće* imalo je tri djelatnika, a direktor je bio *Ivan Krmpotić*. Dvije godine kasnije ono proširuje svoje poslovanje na pilanu s brzohodnim gaterom, piljenje trupaca i prodaju dasaka, izradu razne građe itd., a 1953. otvara i trgovinu sa svojim proizvodima. Godine 1954. ono postaje *Prerađivačko poduzeće „Gaj*" *Pitomača*, a 1956. proširuje proizvodnju na izradu školskog, kancelarijskog, te kuhinjskog i sobnog namještaja i drvnu galanteriju. Uslijedila je reorganizacija i poduzeće postaje 1959. godine *„Gaj*" – *poduzeće za proizvodnju školskog, uredskog i kućnog namještaja*, a već 1961. prerasta u *Drvno industrijsko poduzeće „Gaj*" *Pitomača*. 1973. postaje jedan od *OOUR-a „Gaj*" *DIP*, a od 1978. je u sastavu *Drvno industrijskog kombinata TVIN Virovitic*a i konačno, 1981. se udružuje sa velikim *SOUR-om „Bilokalnik*" iz *Koprivnice*. Kao takvo dočekalo je privatizaciju početkom 1990ih godina, da bi nekoliko godina kasnije došlo u vlasništvo *Drvne industrije TVIN* iz *Virovitice*, gdje se nalazi i danas. Pitomačka drvna industrija osnovana je i razvila se na mjestu nekadašnjeg paromlina u *Vinogradskoj ulici*, kojega su partizani spalili 1942. Navedimo podatak da je drvna industrija u *Pitomači*, koja je oko 60% svojih proizvoda izvozila izvan *Hrvatske*, godine 1963. proizvela 42 000 komada



Detalj prilikom izgradnje visećeg pješačkog mosta na Banovom brodu 1967. godine. Most je dug 250 metara.





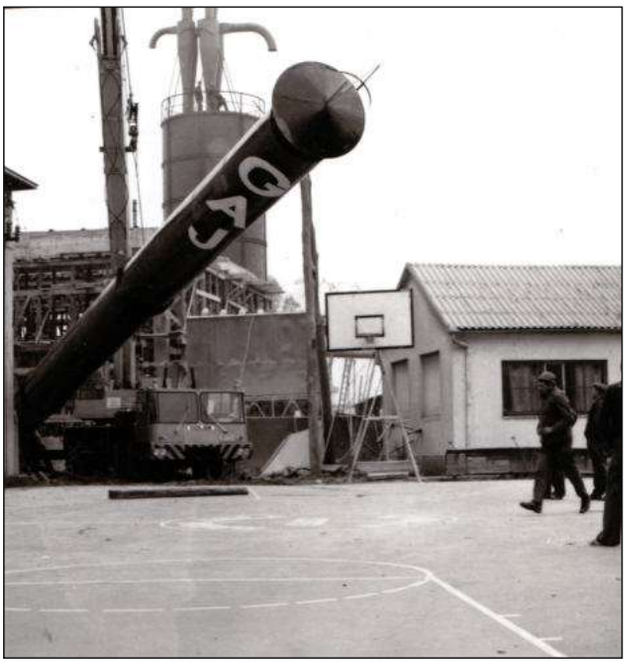

Dimnjak drvne industrije "Gaj" u Pitomači podignut je 22. listopada 1977. Do Drugog svjetskog rata ovdje se nalazio zidani dimnjak pitomačkog paromlina obitelji Nöthig (zidan prije 1915., no rad paromlina za sada se na nikakav način ne može pratiti prije 1920. g.) koji je dominirao Pitomačom, kao i navedeni.[160)]

raznog namještaja, 1973. 62 000, a 1983. 85 000 komada raznog namještaja. Godine 1984. u toj industriji je bilo zaposleno 370 radnika. Od 1976. do 1982. upravitelj je bio *Antun Kukavica*, a od 1982., do početka 1990-ih, *Ivan Čurić*. Godine 1982. uprava tadašnje *Radne organizacije „Gaj"* *Pitomača* izgledala je ovako: *Ivan Čerepinko* (zamjenik direktora), *Marija Petrović* (rukovoditelj financijske službe), *Alojz Jakupec* (voditelj proizvodnje*), Barica Mihoković* (sekretar *Radne organizacije*), *Ivan Habijanić* (rukovoditelj komercijale), *Pavao Horvat* (rukovoditelj održavanja), *Ružica Lincmajer* (rukovoditelj planova i analize), *Ivan Špiranec* (predsjednik tadašnjeg *Zbora radnih ljudi*), *Mira Habijanić* (predsjednik *Radničkog savjeta*), *Josip Begović* (sekretar tadašnje *Osnovne organizacije saveza komunista*), *Stjepan Makvić* (predsjednik tadašnje *Osnovne organizacije saveza sindikata*) i *Vladimir Ivanic* (predsjednik tadašnje *Osnovne organizacije saveza socijalističke omladine*). 1977. godine u *Pitomači* je otvoreno predstavništvo tada vrlo jake poljoprivredne tvrtke *„Intercommerce"* iz *Umaga* pod imenom *„Interprodukt"*. Tri godine kasnije ovaj, tada *OOUR*, izgradio je farmu za tov junadi u *Starom Gracu* kapaciteta 3 600 grla junadi i otkupio oko 200 ha zemljišta za proizvodnju ratarskih kultura za potrebe farme. Godine 1985. je zapošljavao 40ak radnika, a tada se bavio i proizvodnjom teladi i svinja u kooperaciji, te je imao klaonicu pored farme. Početkom 1990-ih *„Interprodukt"* je privatiziran i nosio je ime *„Interprodukt"* *d.d.* (*dioničko društvo za poljoprivredu, proizvodnju, trgovinu i usluge* – kao takvo ugašeno 2012.), a vlasnik 50% udjela 1997. je postala *Mesna industrija Braća Pivac d.o.o.* Danas je farma u *Starom Gracu* potpuno u njihovom vlasništvu. Cijelo vrijeme svojeg postojanja farma je proizvodila oko 1 000 komada teladi i oko 5 000 komada svinja godišnje.

Sve ovo dobro govori o relativno dobro razvijenoj industriji i organiziranoj poljoprivrednoj proizvodnji u *Pitomači* i okolici u navedenom periodu. Kako se može vidjeti *iz Registra obrtnika* nakon rata nešto obrtnika je ostalo raditi, a prvih desetak godina neki su nanovo, a neki opetovno prijavljivali obrtničke radnje. No, broj obrtnika, kojih je bilo između dva svjetska rata više se nikada neće ponoviti, ali treba kazati da su se obrtnici u *Pitomači* i okolici koliko-toliko dobro snalazili sve do 1960-ih godina, kada im broj zapaženo počinje opadati. Treba napomenuti, da je ovo četrdesetpetogodišnje razdoblje obilježeno dosta teškom općom situacijom do 1970-ih godina. Brojna iseljavanja, odnosno emigracije i odlazak na rad u zemlje zapadne Europe, *Njemačku, Francusku, Italiju, Austriju*, bio je gotovo svakodnevna pojava. Godine 1985. tražio sam podatak od tadašnjeg općinskom zavoda za statistiku u *Đurđevcu* o broju svih onih koji rade u inozemstvu, pa i u drugim tadašnjim republikama *SFRJ* (*Slovenija*, npr.), ili su iz tih razloga i članovi obitelji također izvan *Hrvatske*. Na taj upit, dobio sam odgovor, koji je bio nejasan i nepotpun: 1971. na privremenom radu 105, a 1981. 135. (svega oko 2,3%). Pretpostavlja se da je taj broj bio mnogostruko veći. Rad u industriji ili spomenutim firmama u ovom je razdoblju nosio stanovitu sigurnost dohotka, što je garantirao sam sustav, međutim, sve veće pozicije koje su i inače bile povezane za političko-društveno djelovanje, odražavale su se i na financijsku situaciju stanovništva u cjelini. Tako su sve više i visoke funkcije vodili ljudi iz komunističkih struktura i prema tome su bili najbolje plaćeni, jer su, što je jasno, sami odlučivali o tome. Radništvo se zadovoljavalo sigurnim prihodom, ma kakav on bio. Onaj koji je želio nešto više, u okvirima normalnih svakodnevnih ustaljenih uvjeta, morao je posegnuti za kreditima, a što je bilo izuzetno popularno i isplatilo se od kraja 1970-ih godina, pa i sve do raspada *SFRJ*. Život poljoprivrednika, a njih je bilo oko 90% prvog desetljeća nakon rata, bio je izuzetno težak. Sama pomisao da seljak više nema svoje zemlje, ili je ima vrlo malo, svega jutro ili nekoliko, činio je nervozu među pučanstvom i nezadovoljstvo. Stoga je policijska presija morala biti vrlo jaka.

Evo još nekoliko zanimljivosti i podataka iz ovog razdoblja, a koji se tiču gospodarstva. 1983. godine *Mjesna zajednica Pitomača* u sastavu *općine Đurđevac* bila je, između nekoliko desetina *Mjesnih zajednica*, druga po redu po visini ostvarivanja nacionalnog dohotka. Prvih dvadeset godina nakon rata veliki doprinos razvoju privrede doprinosio je i stvarao zaradu stanovništvu već spomenuti rudnik ili rudnici u *Bilogori* (ranije *Pitomačko-črešnjevački rudnici*), čija se eksploatacija do 1964. godine popela do nevjerojatnih 44 000 tona iskopanog ugljena godišnje i gdje je radilo više

od 300 radnika. Nakon rata rudnici u *Pitomači*, odnosno *Velikoj Črešnjevici* nacionalizirani su, a počinju sa radom odlukom *NOK-a Đurđevac* 18. travnja 1948. Sredinom 1954. dobivaju naziv *Rudnici ugljena „Bilo"* i bili su prvo poduzeće na području današnje općine *Pitomača* u kojem je 1952. bilo uvedeno tzv. samoupravljanje. Nikome nije jasno zašto su rudnici zatvoreni (likvidirani) 1965. godine, i to upravo onda kada se eksploatiralo najviše ugljena. Iz razgovora sa nekim ljudima, koji su u to vrijeme bili općinski službenici u *Đurđevcu*, navodno se radilo o političko-gospodarskim razlozima, odnosno prevelike eksponiranosti jakog i tada sve značajnog pitomačkog gospodarstva u odnosu na neka druga područja i mjesta. Pruga, poštanske veze i druga infrastruktura, kojih je veliki dio građen i davno prije *Drugog svjetskog rata*, demontirana je već do 1967. godine. Ovaj je rudnik gotovo 70 godina zauzimao značajno mjesto u pitomačkom ili podravskom rudarstvu, a i šire u *Hrvatskoj*. Danas ispod zemlje još uvijek leže ogromne količine ugljena lignita, koje vjerojatno nikada neće biti izvađene, a u šumama oko tzv. *Nove* ili *Stare kolonije* danas se još mogu pronaći tzv. „iberlaufi", odnosno duboki zračnjaci, koji su se nekada kopali radi dotoka svježeg zraka u rudarska okna. Godine 1965. još su u funkciji bile jame *„Podvis"*, *„Oštra kosa"* i *„Oštra kosa II."*, a nekoliko inžinjera, studenata, radnika u rudniku i drugih, koji su uvidjeli besmislenost likvidacije rudnika, ujedno i prosperitet ovog kraja narednih ¼ stoljeća pokušali su pokrenuti proizvodnju ili neprekinuti ju. Međutim, to je bilo nemoguće. Tadašnje političke strukture jednostavno su u tome vidjele stanovitu prijetnju, koju bi prouzročio dodatni razvoj ovog kraja. Naime, 29. rujna 1965. potpisan je, čak i odobren projekt za izgradnju rudarske separacije na željezničkoj postaji u *Pitomači*. Zanimljivo je da je separacija narednih godinu dana izgrađena, međutim, rad rudnika ipak je bio prekinut sa obrazloženjem da su gotovo sva okna „metanska" ili „bez obrazloženja", a separacija nikada nije, u stvari, proradila. Analiza, npr., samo okna *„Oštra kosa II."* bila je slijedeća: zalihe su 1 500 000 tona ugljena, vađenjem 200 tona dnevno bila bi vrlo profitabilna narednih 25 godina. Radila se je i dokumentacija za rekonstrukciju jame *„Podvis"* i rezultati analize su bili





Pogled na južni dio današnjeg trga kralja Tomislava od zgrade stare škole. Foto: 1968.



Dramska sekcija
Hrvatskog pjevačkog i glazbenog društva »S L O G A«
PITOMAČA

PRIKAZUJE
5. lipnja 1954. u 20 sati
I. PUT
Razrušeni život
Drama u 3 čina - Napisao France Finžgar
Režiser: Lauš Mirko

Lica:

Urh Kante - - - - - - - Stejskal Tomislav
Lenčka, njegova kći - - - - Varga Mira
Tona, Urhova štićenica - - - Podunajec Marija
Martin, mlad seljak - - - - Fabijanec Đuro
Ferjan - - - - - - - - Stilinović Marijan
Sirk, siromašan seljak - - - Šostarić Martin
Mica Slana - - - - - - - Fabijanec Margita

Događa se u jednom slovenskom brdskom naselju u vremenu između dva rata.
Duža stanka iza prvog čina
Tehnički rađovi na pozornici: Šostarić Slavko i Prepelec Mato
Dekoracije: Kožar Vlado i Šostarić Slavko
Rasvjeta i maska: Iskra Branko Šaptalac: Šačko Marija

Predstava se održava u KINO - DVORANI

Ulazne cijene: I. MJESTO 50 din, II. MJESTO 40 din.

Tiskara »MPM« Koprivnica 1954.

Plakat za izvedbu "Razrušeni život" u režiji Mirka Lauša 1954. godine.



Jedan od niza tzv. promenadnih koncerata (u dvorištu župne crkve - prije nedjeljne mise) pitomačke limene glazbe krajem 1940-ih godina.

slični.[161)] No, na sve zamolbe i upite odgovor vlastodršca je bio negativan. Ovo spominjem iz razloga, jer je još uvijek u *Pitomač*i rijetko kome jasno zašto su ti rudnici prekinuli eksploataciju i doživjeli likvidaciju. A upravo je navedeno bio razlog. Vezano za geofizička podzemna istraživanja o količinama ugljena na ovom području već je 1948. godine počela opetovna potraga za naftom i zemnim plinom. Iste su godine i otvorene dvije bušotine u *Sedlarici*, međutim, eksploatacije nije bilo ni nakon ispitivanja 1957. i 1958. kada su utvrđena nova nalazišta i plina i nafte oko rijeke *Drave* i u *Bilogori*. Tek nakon 1978. počinje eksploatacija prvenstveno zemnog plina na dvije bušotine kod *Đuretine* i u *Šašnatom Polju*. Osim navedenih bušotina kasnije su otvorene i još neke, nove. Ove bušotine stanovništvu dopunjuju godišnji proračun, kako ranije posredno preko nekadašnje *Općine Đurđevac*, tako još i danas, ali u značajnijoj mjeri i direktno u općinski proračun.

Prema statističkim podacima iz 1971. i 1981. godine u *Pitomači* se poljoprivredom bavilo oko 45 % stanovništva 1971., i oko 25,3 % 1981. godine. Postoji podatak da je 1981. u industriji radilo oko 16% stanovništva, a svega oko 1,2% su bili obrtnici. Godine 1981. privređivalo je, prema podacima iz popisa stanovništva te godine, 44,2% stanovništva. Ostalo su bila djeca predškolskog i školskog uzrasta, umirovljenici, invalidi i ratni vojni invalidi.

Sredinom 1980ih godina nešto više od 53% ukupnog zemljišta *KO Pitomača* (10 120 jutara), odnosno tadašnje *MZ Pitomača*, bile su oranice. Livade su zauzimale oko 10%, pašnjaci 4%, šume 17%, a voćnjaci i vinogradi svega oko 50 jutara ili oko 0,5%. Sličan izgled strukture poljoprivrednog zemljišta bio je i desetljećima ranije. Godine 1960. u društvenom sektoru je proizvedeno 345,6 tona pšenice i 740,5 tona kukuruze, dok za privatni sektor nemamo podatke. Godine 1983. proizvedeno je duhana 4687 tona, pšenice ukupno (privatni i društveni sektor) 3808 i kukuruza 8 448 tona. Iz tog vremena postoje i neki podaci o broju stoke i peradi u *Pitomači*. Godine 1960. zabilježeno je 1 060 konja, 1 670 krava, 7 600 svinja, 110 ovaca i 32 000 komada peradi. Dvadeset i tri godine kasnije (1983.) u *Pitomači* je svega 150 konja, 1 100 krava, 7 000 svinja, 55 ovaca i oko 24 000 peradi. Procjenjuje se da je navedene 1960. godine u *Pitomači* bilo proizvedeno ukupno 1 340 000, a 1982. 2 200 000 litara mlijeka.

Liječenje i zaštita stoke i drugih životinja organizirano se vrši od 1950. godine. Do 1963. *Veterinarska ambulanta Pitomača* pripadala je *Veterinarskoj stanici* u *Virovitici*, a od tada, pa sve do danas u *Đurđevcu*. Ambulanta nema svoju zgradu do 1976., kada se gradi današnja zgrada u *ulici braće Radića*, a do tada su se koristila razna dvorišta i privatne kuće. Iz tog razdoblja bilo je u *Pitomači* više veterinara, koji su živjeli sa ovim narodom, a nesumnjivo je najpoznatiji bio *Tomislav Široki - Šuvak*.

I nakon *Drugog svjetskog rata* najvažniji način trgovanja seljaka, zanatlija i trgovaca održavao se je na sajmovima, a nadasve trgovina stokom, peradi i drugim životinjama, te raznim kućanskim i drugim potrepštinama. 1949. godine stočno sajmište se, nakon više od stoljeća seli iz *Vinogradske ulice* (sa *Gmanja*) na istočni dio *Gajeve ulice* kod današnje benzinske postaje, gdje je iste godine izgrađena i stočna vaga, koja postoji još i danas. Tjedni sajamski dan ostao je i dalje srijedom, a glavni godišnji na *Vidovo* (15. lipnja) i 29. srpnja. Takvi, spomenuti sajmovi, bili su vrlo popularni i održavali su se na ovome mjestu sve do kraja 1980-ih godina, od kada postepeno počinje njihovo izumiranje.

Sajmove navedenih dana niti socijalističke vlasti nisu mogle zabraniti, već je njihovo izumiranje uslijedilo promjenom načina trgovanja. Još 1942. godine pitomački paromlin doživio je veliku palež od strane partizanskih vojski, pa se nakon rata u značajnoj mjeri povećala potreba za mlinarskim uslugama. Stoga je bio otvaran čitavi niz raznih motornih mlinova diljem područja općine, a prestao nije raditi niti poznati *Šuvakom mlin* (vodenica) na *Banovom Brodu*, na ušću kanala *Šušulića* u *Dravu*. No, 1970-ih i on je morao biti zatvoren, jer su mljevenje žita počela preuzimati veća poduzeća, pa je usluga postajala jeftinija, i više se nije, ili se je postepeno sve manje, mljevenje vršilo plaćanjem usluge u naturi (tzv. *„ušurom*"). Od 1955. do 1957. godine na području općine *Pitomača*

bilo je ukupno 13 privatnih mlinova, a krajem 1980-ih više niti jedan.

Osim mlinarskog obrta od 1945. do 1970-ih godina na ovom je području (područje današnje općine *Pitomača*) bilo upisano/prijavljeno ukupno čak oko 400 obrtnika. Stoga možemo rezimirati i reći da je *Pitomača* tih godina zaista bila još uvijek dosta jako obrtničko-trgovačko središte ovog dijela *Podravine*. Prvih desetljeća nakon rata još uvijek žive i stari zanati, kao npr. brdari, postolari, kolari, kotlari, kovači itd., a 1953. u *Velikoj Črešnjevici* prijavljen je prastari zanat *„vađenje zlata"* (*Đuro Kovač*), no nakon početka 1970-ih godina oni postepeno izumiru, a pojavljuju se, usporedno s razvojem tehnologije razni novi, kao npr. vodoinstalateri, elektroinstalateri, monteri centralnog grijanja, strojobravari itd. Dosta dobar rad obrtnika i raznih poduzeća pratio je i bankarski sektor, pa tako odlično posluje *Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača*, a 1974. poslovnicu otvara *Poslovna jedinica Đurđevac Zagrebačke banke*, a 1990-ih i kasnije još nekoliko drugih banaka.

Nakon rata, u vrijeme kojega je u *Pitomači* još uvijek opstalo 7 trgovačkih radnji, trgovački obrti postepeno nestaju, jer se vrši nacionalizacija zgrada trgovaca, te otvaraju razne društvene trgovine. Najveću trgovinu u to vrijeme otvorilo je *Trgovačko poduzeće „Sloga"* iz *Đurđevca* (robna kuća – danas *KTC*) početkom 1980-ih, te još 1970-ih *„Univerzal"* *Bjelovar* – na raskršću putova za *Otrovanec* i *Viroviticu*. Sve privatne trgovine do 1970ih su sasvim nestale, a 1984. godine u Pitomači je bilo ukupno 29 raznih trgovina u društvenom vlasništvu i navedena robna kuća. U sastavu te robne kuće nalazio se i ugostiteljski objekt istog vlasnika, dok je diljem mjesta i općine ugostiteljskih privatnih objekata 1970ih i 1980ih godina bilo relativno mnogo. Razne ugostiteljske radnje ili obrte komunističke vlasti su, za razliku od trgovačkih, dozvoljavale. Tako je 1984. godine bilo samo u *Pitomači* 7 privatnih ugostiteljskih objekata i 8 u društvenom sektoru, a diljem područja današnje općine, ukupno čak 32.

U gostionicama cijelo to vrijeme prodavalo se i domaće vino, koje se je proizvodilo na obroncima *Bilogore* južno od *Pitomače*, oko *Turnašice, Podaršanja, Sedlarice* i *Velike Črešnjevice* (*Aršanj* ili *Lipica*, *Kladarski breg*, *Otrovanski breg*, *Črešnjevački breg*, *Turnašički breg*, *Podaršanj*). 1960. godine ovdje je rasla vinova loza na oko 360 ha zemljišta, a sredinom 1980-ih na preko 420 ha. Sve do 1960-ih godina sađene su isključivo hibridne sorte, a od tada i razne sortne vrste, kao rizling, frankovka, graševina itd. Procjenjuje se da je samo 1960. godine, u sklopu organiziranog unapređivanja vinogradarstva, zasađeno oko 200 000 čokota vinove loze raznih kvalitetnih sorti. Brojni vinogradari ovoga kraja udružili su se i 1982. godine osnovali *Udrugu vinogradara, podrumara i voćara „Aršanj"* *Pitomača*, a 1983. organizirali i prvu izložbu vina na kojoj je izložen 81 uzorak domaćih vina sa navedenih područja. Slijedeće godine izloženo je 82 uzorka itd. Vezano za vinogradarstvom, ovdje možemo spomenuti i uzgoj voća i pčelarstvo. Pčelarstvo je ovdje prisutno, kako smo već spomenul,i od pamtivijeka, ali tek nakon 1991. pitomački se pčelari organiziraju u udrugu. Ali med proizvode uglavnom za vlastite potrebe i nešto malo za prodaju. 1980-ih godina pitomački pčelari bili su udruženi u sastavu kloštranskog pčelarskog društva i to isključivo radi što jeftinije nabave potrepština i repromaterijala, a nešto manje radi otkupa meda. Što se tiče raznih voćarskih plantaža još 1980-ih godina ili ranijih vremena, one su bile vrlo rijetke na području koje zauzima današnja općina Pitomača. Manju plantažu jabuka tih je godina zasadila obitelj *Stjepana Blažinčića* iz *Turnašice*, a tek kasnijih desetljeća pojavljuje se još nekoliko plantaža jabuka, breskvi i šljiva. Osim voća dosta ljudi se odlučuje, posljednjih 30-ak godina, uzgojati razne druge biljke na plantažnom uzgoju i to najviše oraha, a nešto manje šumskih vrsta drveta, kao što je npr. joha, topola ili hrast.

Uzgoj šuma i gospodarenje šumama i u ovom kraju, *Zakonom* od 17. travnja 1947. godine, kada šume postaju općenarodno dobro, dobiva posebnu dimenziju. Nakon bezvlašća u vrijeme rata sada se definitivno ukida *Imovna općina đurđevačka*, pa sve šume, osim privatnih, a kojih je bilo dosta malo u to vrijeme, dolaze pod jednu upravu. Reorganizacijom uprave nastala je *Šumarija Pitomača*, koja je pripala *Bilogorsko-podravskoj regiji*. 1960-ih dolazi do raznih udruživanja u šumarska

gospodarstva, pa je tako pitomačka šumarija 1966. pripojena *ŠG „Mojca Birta"* u *Bjelovaru*, koje je u svojem sastavu imalo još 21 tadašnji *OOUR*. *Šumarija* u *Pitomači* npr. 1984. je raspolagala sa oko 2 600 ha i imala zaposleno 30 radnika, a sječa je iznosila oko 11 000 metara kubičnih raznog drveta. U vrijeme do 1990-ih gospodarenje šumama u *Pitomači* imalo je veliki značaj, jer je bilo direktno vezano, radi proizvodnje sirovine za pitomačku drvnu industriju (*„Gaj"* *Pitomača*).

Gospodarenje šumama usko je povezano i za gospodarenjem divljači, a vezano za to u *Pitomači* je još u rujnu 1945. osnovano prvo lovačko društvo i to *LD „Fazan"* *Pitomača*. Kako sa divljači da je važno i gospodarenje sa ribljim fondom koji je, radi rijeke *Drave* ovdje vrlo velika i značajan za ovdašnje stanovništvo. Odmah nakon rata, 1948. godine krenulo se organiziranjem uzgoja i zaštitom uzgoja ribe, ali i privrednim ribolovom, pa je stoga te godine osnovano *„Mrežarsko-udičarsko društvo"* kojega je sjedište bilo u *Đuretini*. Bavilo se privrednim ribolovom, međutim, već nekoliko godina kasnije, 1952. ono postaje sportsko – *Sportsko ribolovno društvo „Šaran"* *Pitomača* koje postoji i danas. 1984. imalo je preko 225 članova. Ovo, kao i sva druga slična društva osnovana kasnije imala su i imaju svrhu obnovu fonda riba i kontrolirani ribolov u svrhu turističke promidžbe i gospodarske koristi. Valja spomenuti da su ovdje, na pitomačkom području 1980-ih godina ulovljeni rijetki kapitalni primjerci soma, zatim kečige i drugih ribljih vrsta. Pitomačka ribička društva posljednjih desetljeća brinu se o stanju ribljeg fonda na vodama rijeke *Drave*, te tzv. *Šodrane* u *Dravskoj ulici*, odnosno *Ulici Mate Lovraka*.

Ovaj dio *Pitomače*, oko sredine *Dravske ulice* nakon *Drugog svjetskog rata* još je uvijek bio vrlo rijetko naseljen. Širenje mjesta na tom dijelu počelo je značajnije od 1960-ih godina, a slično možemo kazati i za sve ostale dugačke ulice *Pitomače* (*Preradovićeva, Gajeva, Vinogradska*). *Dravskom ulicom* dolazi se do rijeke *Drave* na *Banovom Brodu*, gdje se nalazi prijevoz skelom na lijevu obalu rijeke, a 1967. godine na inicijativu i financiranjem novoformirane *Mjesne zajednice Pitomača*, mještana *Križnice*, a uz pomoć pripadnika tadašnje

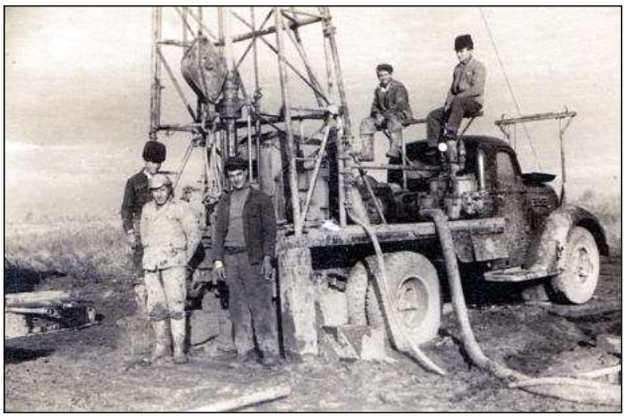

Tragovi nafte i zemnog plina na pitomačkom području pronađeni su još početkom 20. st. i to u Sedlarici. Od 1924. naftu eksploatirala jedna filijala "Petrolej d.d." njemačke naftne tvrtke "Elwerath" (koja postoji i danas) sve do 1930-ih godina. Ista tvrtka navozila je trasu ceste od Sedlarice do Otrovanca i izgradila prugu. Nakon 1945. ponovno su otvorene neke bušotine, a ovo je fotografija iz 1950. iz početka Otrovanskog brega u Sedlarici, betonski ostaci koje bušotine postoje i danas. Bušenja i eksploatacija je prekinuta 1960-ih radi nerentabilnosti, ali se krajem 1970-ih otvaraju bušotine zemnog plina na Banovom Brodu koje rade i danas.

Spektakularni prolaz tadašnjeg predsjednika SFRJ i komunističkog vođe Josipa Broza Tita 1978. godine.[162)] Prvi put je Tito bio u Pitomači 1916. kada je radio na popravku paromlina u vrijeme boravka u Velikom Trojstvu.[163)]



Sa prve izložbe vina 1983. godine Udruge vinogradara, podrumara i voćara "Aršanj" Pitomača osnovane 1982. godine. Tadašnji politički i gospodarski dužnosnici Pitomače i tadašnje Općine Đurđevac prije domijenka u nekadašnjem PD "Borik" u Gajevoj ulici. Iz zbirke autora.



JNA izgrađen je pješački viseći most dug 250 metara. Ova duga pitomačka ulica, kao i sve ostale ulice i ceste sve do jeseni 1965. bile su prašnjave ili blatne. Tada počinje prvo asfaltiranje, i to na etapi kroz centar mjesta, tj. *Gajeve ulice* od *Đurđevca* prema *Virovitici*. 1971. asfalt je stavljen na drum prema jugu (prema *Bilogori*), a tek do kraja 1973. asfaltirane su sve ulice u mjestu. Kasnije, do 1984. godine asfaltirani su i nogostupi gotovo po svim pitomačkim ulicama. Valja spomenuti da je kod današnje župne crkve još i sve do 1959. godine južno od građevine, pored današnje *Zdravstvene stanice* prolazio stari put kojime se spajala podravska magistrala sa najstarijim dijelom *Pitomače*. Sudeći prema karti iz 1782. godine, čini se da je prostor, gdje se danas nalazi crkva *svetog Vida*, bio čistina i jedna široka ulica. Navedene, 1959. godine taj put je zatvoren, a prostor pretvoren u park. Već smo spomenuli da se pitomačko groblje do druge polovice 18. stoljeća nalazilo oko 200 metara sjeverno od današnje crkve. Sve do 1981. godine bio je običaj da se pokojnici dan ili dva drže u kući, te se kolima ili na nosilima, u vrijeme kada je određen sprovod, voze do groblja. Tek je te godine izgrađena mrtvačnica koja postoji i danas, a navedeni običaj je zabranjen.

Sve do drugog desetljeća nakon *Drugog svjetskog rata* glavno prijevozno sredstvo na dalje relacije bila je željeznica. Kako robe, tako i putnika. Kroz pitomačku željezničku postaju sredinom 1980-ih godina godišnje se prevozilo oko 1 850 vagona raznolike robe. Podatak za ovu godinu govori, da je tada načinjen ukupni promet od oko 60 000 tona robe. Godine 1982. bio je izvršen veliki remont pruge, a iste godine je kroz pitomačku željezničku postaju prolazilo 28 vlakova dnevno. Osim prijevoza željeznicom 1970-ih godina, a posebno nakon postavljana asfalta na magistralnu trasu sve je značajniji bio autobusni promet i to prvenstveno putnika. Godine 1983. kroz *Pitomaču* su prolazile čak 44 razne linije autobusa. Kako je rijeka *Drava* kod *Pitomače*, odnosno *Banovog broda* dosta široka i duboka (do 20 i više metara širine i do 10 m dubine, u vrijeme većih vodostaja) rijeka je plovna sve do *Donjeg Miholjca*. Stoga se je cijelim navedenim tokom rijeke tijekom 1950-ih do 1980-ih, ali i kasnije, teretnim prijevozom prevozila razna roba, a nadasve šljunak i



Pitomačka limena glazba 1973. godine. Fotografija iz zbirke obitelji Dražena Kukavice iz Pitomače. S lijeve strane sjede: Antun Kukavica (tadašnji direktor Tvornice namještaja "Gaj"), Stjepan Laslo (fotograf), Ivan Bedeković, Jakob Begović, Stjepan Mihoković i Franjo Filipović. Stoje: Stjepan Čerepinko, Milan Španić, Ivan Ivanic, Stjepan Marović, Ivan Rakijašić i Stjepan Kovačić.



Pitomačani nakon kuglačkog susreta u gostima u Zagrebu 1971. godine; (stoje s lijeve strane) prvi - Branko Begović, četvrti - Franjo Pankasz, peti - Đuro Rengel, osmi - Zdravko Mikolčić: (čuće) prvi - Andrija Vranek, drugi - Ljubo Saraja, treći - Željko Grgačić, šesti - Marijan Bajc.



Aktraktivna fotografija sa susreta NK "Pitomača" i NK "Osijek" (1:1) 1962. godine na pitomačkom Gmanju. Iz zbirke autora.[164)]

pijesak, koji se na pitomačkom području tada vadio u izobilju.

Već smo vidjeli da je električna energija u *Pitomači* jednom užem krugu stanovnika bila dostupna i prije *Drugog svjetskog rata*. Godine 1945. *Vatroslav Kos* preuredio je, u centru *Pitomače*, svoj dotadašnji agregat na izmjeničnu struju i snabdijevao uži centar mjesta, a od 1957. i 1960. *Pitomača* je, kao i sva okolna mjesta prikopčana na električnu mrežu *Osijek – Varaždin*. Narednih godina, i to od 1976. do 1984. ovdje je provedena cjelokupna plinofikacija, dok su ulice *Pitomače*, kao i ostalih pitomačkih okolnih naselja, dobile pitku vodu (gradski ili ulični tip) u razdobljku od 1971 do 1980. godine. Zanimljivo je spomenuti, da su neka mjesta vodovod dobila i ranije, kao npr. *Turnašica*, koja je dobila vodovodnu mrežu još 1949. godine.

Možemo napomenuti, da je navedeno razdoblje u *Pitomači* i okolici karakterizirao, dosta značajan privredni razvoj na gotovo svim područjima gospodarstva. I unatoč brojnim potezima komunističkih vlasti, koje su pokušavale usporiti razvoj pitomačkog gospodarstva, to im ipak nije uspjelo, ali je razvoj trebao biti kud i kamo veći i značajniji. O tome će se vjerojatno raspravljati nekom drugom prigodom. Budući da je opća gospodarska situacija ipak bila, u određenim okvirima i povoljna i u *Pitomači* nakon kraja 1960-ih godina nije nedostajalo niti društveno-kulturnih aktivnosti, iako su one gotovo uvijek imale politički naboj. Stoga, donosimo osnovni pregled ovog razdoblja.[165)]

Kronološki pregled društvenog, kulturno-javnog života u razdoblju od 1945. do 1991. godine

Tijekom rata brojna društva ili udruge prestale su raditi, ili su radile u toj mjeri samo da bi opstale ili su pak prestale svoje djelovanje i postojanje. Prvih godina nakon rata, unatoč novim pogledima na društveno-kulturni i javni život, u novom političkom okruženju, počeo je postepeno oživljavati.
- 1945. godine - Osnovano *Lovačko društvo* (udruga) *"Fazan" Pitomača*. Obnovljen je nogometni klub *PŠK* pod imenom *NK "Sloga"*. Današnji naziv *NK "Pitomača"* dobiva 1950. godine. Ponovno okupljena *Limena glazba HPGD "Sloga"*.
- 1945./1946. godinu - Osnovan *Kuglaški klub Pitomača*.
- 1948. godine - Osnovano *Mesarsko-ugostiteljsko poduzeće*, koje je vremenom preraslo u tvornicu namještaja *"Gaj" Pitomača*. Od 1998. godine ista se nalazi u vlasništvu *DI "TVIN" Virovitica*. Grupa mještana osniva *"Mrežarsko-udičarsko društvo"*.
- 1949. godine - Uređuje se nogometno igralište na današnjem mjestu u *Vinogradskoj ulici*, a u *Gajevoj ulici* (u *Kreštelovcu*) novo sajmište.
- 1950. godine - Počela elektrifikacija područja *Općine Pitomača*. Završena je potpuno 1957. godine.
- 1951. godine - Došlo je do nezapamćene poplave, kojom je prilikom bila poplavljena gotovo cijela *Pitomača*. Iste godine grupa mještana osniva *Šahovski klub*. Rođena je u *Pitomači* hrvatska pjesnikinja *Božica Jelušić*.
- 1952. godine - Iz *"Mrežarsko-udičarske udruge"* osniva se *Športsko ribolovna udruga "Šaran" Pitomača*.
- 1956. godine - Po prvi put osnovano *Turističko društvo Pitomača*.
- 1957. godine - Osnovan je *Kino klub "Slavica"*, koji je vrlo aktivno i uspješno djelovao u *Pitomači* sve do 1988. godine, a od 1971. godine održavao je tzv. *FEDAF* (*Festival dječjeg amaterskog filma*). Sve je to osnovao i vodio učitelj *Mirko Lauš*. Osnovan *RK Pitomača*.
- 1958. godine - Osnovana izviđačka organizacija u Pitomači.
- 1960. godine - Izgrađena je zgrada *Zdravstvene stanice Pitomača*. 1978. godine zgrada je proširena.
- 1962. - U centru mjesta završena je gradnja prve faze zgrade *Društvenog doma* sa kino dvoranom. Ukinuta je *Općina Pitomača*, a *Pitomača* pripojena velikoj *Općini Đurđevac*. Osnovna škola u *Pitomači* dobila ime *Osnovna škola Petra Preradovića*. Osnovana prva folklorna grupa u *ulici Pavleka Miškine*, koja je temelj današnjeg *KUD-a "Pitomačanka"*.
1963. godine - Počela je s radom prva *Radio postaja Pitomača* u sastavu *Narodnog sveučilišta*, koje je osnovano 1957. godine. Sveučilište je postojalo do 1975. kada je

ukinuta *Radio postaja Pitomača* i *Knjižnica i čitaonica* i pripojena *Đurđevcu*. Zanimljivo je spomenuti da je cijelu tehniku za radio stanicu izradio *Filip Novosel*, koji ju je kasnije poklonio *Pitomači*. *Radio postaja Pitomača* radila je 13 godina na 1 358 Khz, na srednjem valu. Nakon 25 godina, 1998. osnovan je *Pitomi radio*, koji radi danas.[166)]
- 1964. - 1988. godine - Izgrađena moderna četverostazna kuglana u *Pitomači*, pored tadašnje drvne industrije *"Gaj"* kod mjesnog groblja.
- 1967. godine - U *Pitomači* izlažu svoje radove poznati hrvatski slikari naivci: *Ivan Generalić*, *Mijo Kovačić*, *Franjo Filipović*, *Martin Hegedušić* i *Mato Generalić*. Izgrađeno je današnje vatrogasno spremište (vatrogasni dom) u *Vinogradskoj ulici*. Iste je godine izgrađen viseći most preko rijeke *Drave* prema *Križnici*, te zgrada *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge* u *Pitomači* u *Gajevoj ulici*.
- 1969. godine - Počela je obnova izgorjele župne crkve u *Pitomači*, a počinje i izgradnja nove zgrade *Osnovne škole "Petra Preradovića"*. Izgradnja sa dvoranom je završena 1980. godine. Tiskan je prvi turistički vodič *Pitomače*.
- 1970. godine (15. lipnja) - Završena djelomična obnova župne crkve sa posvetom koju je obavio zagrebački kardinal *Franjo Kuharić*. Crkva je djelomično obnovljena do 1975. godine.
- 1971. - U mjestu je otvorena samostalna izložba poznatog slikara *Ivana Generalića*. Osnovan je *Košarkaški klub "Pitomača"*. U *Pitomači* živi 5 814 stanovnika.
- 1973. godine - Otvorena je samostalna izložba poznatog podravskog slikara *Josipa Turkovića*.
- 1974. godine - Grupa mještana na čelu sa *Lukom Hrvatićem* osnovala je *Astronomsko društvo* (službeno osnovano 1981. godine). Svoje predstavništvo otvara u *Pitomači Zagrebačka banka*.
- 1975. godine - Prestaje s radom *Radio stanica Pitomača* i *Narodno sveučilište*.
- 1977. godine - Izgrađena je ljetna pozornica pored *Društvenog doma*. Osnovani su *Stolno teniski* i *Rukometni klub*, koji djeluju u sklopu iste godine osnovanog *Športskog društva "Pitomača"*.
- 1978. godine - Objavljena je knjiga *P. Cvekana: Od Kopačevca do Pitomače*.
- 1980. godine - Završena je izgradnja posljednje faze školske zgrade *osnovne škole*. Školska dvorana je dograđena 1984.
- 1981. godine - Osnovano *Astronomsko*



Muški pjevački zbor HPGD "Sloga" na nastupu u Virju 1974. Prava obnova sloginih zborova nakon 1945. nastupa 1967. od kada, narednih desetljeća pod vodstvom Marijana Jergovića, Luke Biočića, Franje Gregla, Pavla Bana, te Ružice Glogoški doživljavaju pravu renesansu. Prvo je obnovljen muški, zatim 1971.,ženski pjevački zbor, a nešto kasnije i mješoviti. Od 1967. obnovljen je i tamburaški sastav, pod vodstvom Franje Brkića, koji postaje sastavni dio zborova narednih preko 20 godina, u kojem je periodu "Sloga" imala bezbroj nastupa diljem tadašnje Jugoslavije i susjednih zemalja. U najnovije vrijeme HPGD "Sloga" vodi Štefica Kaša. 2015. "Sloga" je proslavila svoju 90-u godišnjicu postojanja.



Pitomački obrtnici i službenici na uobičajenom nedjeljnom druženju u gostionici kod Vekonje (pored željezničke postaje) u Pitomači 1972. godine: 1 - Slavko Bušetinčan (direktor tadašnje Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača), 2 - Franjo Britvić (kolar, otac pjesnika Drage Britvića), 3 - Martin Šoštarić (činovnik), 4 - Ivan Veličan (vlasnik vršilice za žito), 5 - Josip Bereš (bilježnik), 6 - Franjo Bauer Feri (lutkar), 7 - Pavao Horvat (bravar), 8 - Josip Tomazetić (trgovac), 9 - Ivan Kostadinović (stolar) i 10 - Ivan Giba (kovač). Fotografija iz privatne zbirke Franje Veličana Canje iz Pitomače.



Ljetno nedjeljno popodne uz crno pivo na Gmanju 1965. godine.

društvo Pitomača. Osnovali su ga bivši članovi astronomske grupe *OŠ Petra Preradovića* pod vodstvom učitelja *Luke Hrvatića*. Sredinom 1980-ih godina brojilo je preko 100 članova, što učenika što odraslih. Treba reći da je društvo, u stvari, utemeljeno još 1973. godine, ali tada u sastavu *Osnovne škole Petra Preradovića*.
- 1982. godine - Osnovana je *Udruga vinograda, podrumara i voćara "Aršanj" Pitomača*. Prva izložba vina bila 1983.
- 1983. godine - Izgrađena je na tzv. *"Brennerovoj vili"* zvjezdarnica *Astronomskog društva Pitomača*. Potpuna izgradnja je završena 1988. godine. Kasnije je nabavljen i teleskop.
- 1985. godine - Obilježeni su *"Pitomački jubileji"* povodom 300 godišnjice osnivanja *Pitomače*. Tiskana je knjiga *B. Begovića:Tri stoljeća Pitomače*, a predstavljen prvi, iako ne službeni, grb *Pitomače* (autora *Josipa Šimića* i *Mirka Lauša*). Navedene godine obilježene su brojne obljetnice: 90 godina *DVD-a Pitomača*, 60 godina *HPGD-a "Sloga"* itd., kojim je prigodama priređeno mnogo društveno-kulturnih programa.
- 1986. godine - Ponovno je počela s radom *Mjesna knjižnica i čitaonica* (pri tadašnjem *SSRNH*), a otvorio ju je poznati hrvatski književnik *Zvonimir Majdak*. Bila je smještena u prostorijama stare škole. Radila je do 1991. Nakon *Domovinskog rata* obnovljena je u potpunosti 2003. u zgradi društvenog doma gdje se nalazila do ukidanja 1975. i tu je i danas.
- 1988. godine - Organizirana je prva *"Kletijada"*, na kojoj su nastupala pitomačka društva koja u vrijeme *Martinja* po svojim vinogradima krstila mošt u vino. Osnovana *Zavičajna muzejska zbirka*.[167)]



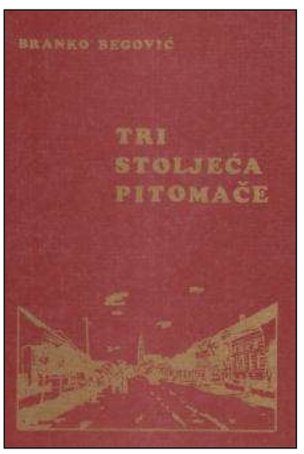

Dva prva cjelovita prikaza Pitomače: fra Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978. i Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.



Prva etapa izgradnje nove školske zgrade OŠ Petra Preradovića u Pitomači. Pogled od Štrosmajerove ulice. Snimljeno 1970-ih godina.[168)]



Zdravstvena stanica u Pitomači početkom 1970-ih godina. U parku zapadno od zgrade 1960. godine podignuta je kosturnica i spomenik antifašističkim borcima iz Drugog svjetskog rata. Spomenik je podigla tadašnja organizacija SUBNOR-a u Pitomača.



KUD "Pitomačanke" 1974. godine. Iz zbirke autora. Tada je predsjednik KUD-a bila Marija Petrović.

Detalj iz etnografskog dijela nekadašnje Zavičajne muzejske zbirke osnovane 1988. godine. Nalazila se u prostorijama stare školske zgrade. Foto: 1989.



19. Stanovništvo Općine Pitomača - pregled

Iako arheološki nalazi i pisani izvori bilježe obitavanje stanovništva na pitomačkom dijelu podravlja od prije više tisuća godina, u kontinuitetu ovaj prostor čovjek obitava posljednjih oko 320 godina. Gotovo sva naselja područja *Općine Pitomača* nastala su nakon istjerivanja *Osmanlija* ili *Turaka* posljednjih desetljeća 17. st. Prostor cijele općine u vrijeme osmanlijske okupacije od sredine 16. st. do 1680-ih bio je uglavnom pust, a samo dio pred turskih srednjovjekovnih naselja je obnovljen na istoj ili obližnjoj lokaciji, a osnovana nova naselja uglavnom od 1690-ih do početka drugog desetljeća 18. st. Tako je *Pitomača* obnovljena oko 1705. godine, ali nešto zapadnije, u odnosu na srednjevjekovne *Pitomce*. Obnovili su ju, tj. osnovali stanovnici zapadnijih krajeva *Podravine*. Kajkavci. *Mala Črešnjevica* je u stvari obnovljeno srednjovjekovno *Čresno* gdje se nalazilo središte župe *sv. Martina*, a obnovili su ga doseljeni stanovnici pravoslavne vjere (*Srbi* koji su živjeli u istočnijim slavonskim krajevima pod turskom okupacijom – u stvari bili su saveznici sa *Turcima*) prvih desetljeća 18. st. Slično se je dogodilo i sa *Velikom Črešnjevicom* i *Grabrovnicom*. Njih naseljavaju štokavci. U *Turnašicu* još krajem 1690-ih doseljavaju vojnici iz *Križevaca* i okolice (i njihove obitelji), koji su se borili protiv *Turaka* itd. U prvom valu doseljavanja u *Turnašicu* isti odlaze, ali se desetak godina kasnije na tu lokaciju doseljavaju stanovnici iz susjedne *Sedlarice* koja je nastanjena prvih godina 18. st. vojnicima iz zapadnijih krajeva. Kajkavci. I tako dalje. Slično je bilo i sa *Otrovancom*, *Kladarama* i *Dinjevcom*. Više o pojedinom mjestu vidi poglavlje 2. u ovoj knjizi (*Pregled povijesti naselja Općine Pitomača*).

Narednih desetljeća 18. st. dolazi do manjih i većih migracija kako iz susjednih naselja u neko susjedno naselje, tako iz drugih dijelova *Hrvatske* i *Slavonije*. Prvih desetljeća 18. st. počelo je formiranje granica buduće *Vojne krajine*, pa je tako ubrzo načinjena međa između civilnog dijela *Slavonije*, te dijela koji će narednih 150 i više godina biti pod vojnom upravom. Ta međa u to vrijeme uglavnom prati bivšu među između *Osmanlijskog carstva* i *Hrvatske*. Tako su *Stari Gradac* i *Turnašica* pripali virovitičkom vlastelinstvu i koja su gravitirala *Virovitic*i, dok su ostali dijelovi pripali tzv. *Đurđevačkoj pukovniji*, kako smo već mogli vidjeti, i pukovniji br. 6 sa sjedištem u *Pitomači*.

Brojne migracije tijekom 18. i 19. st., pa i kasnije, na području *Općine Pitomača* nisu značajnije mijenjale govornu sliku stanovništva ovog prostora. Osnovne govorne karakteristike pitomačkog dijela *Podravine* i danas čini konglomerat ekavske kajkavštine sa mješavinom štokavske (i)jekavštine koja je najviše izražena u južnim i jugozapadnim naseljima (*V.* i *Mala Črešnjevica*, te dio *Grabrovnice*), te dijelom najistočnijim naseljima (prvenstveno *Starom Gracu* i dijelom *Turnašici*). Samo središte općine, *Pitomača*, tijekom prošlosti, budući da je bila središte graničarske pukovnije i kasnije trgovačko-obrtničko središte doživljavala je brojne migracije, a posebno imigracije iz *Mađarske*, pa i *Austrije* i *Njemačke*. Tako se postepeno unosi i dosta riječi mađarskog i njemačkog podrijetla, koja su ostala u uporabi sve do danas.

Sve vrijeme postojanja *Vojne krajine*, a to je do 1860-ih i početka 1870-ih godina, na pitomačkom prostoru nije se mnogo toga mijenjalo. Tek od tada pa sve do razdoblja između dva svjetska rata *Pitomača* postaje zanimljivo odredište brojnim sposobnim trgovcima i obrtnicima, mahom *Nijemcima*, *Mađarima*, *Židovima* itd. (kao obitelji *Götz*, *Brenner*, *Krausz*, *Kratohvil*, *Fischer*, *Schleisinger*, *Fanta* i dr.) U vrijeme *Vojne krajine* narodna nošnja i narodni običaji nisu se mnogo razlikovali od okolnih naselja, kao što je *Kloštar Podravski*, *Podravske Sesvete*, pa i *Đurđevac*. Ali i u odnosu na one prema istoku.

Vrlo jednostavna nošnja širokog puka koja se je sastojala prvenstveno od dvije vrste odjeće i obuće, a to je ona za svaki dan i ona za svetkovine danas se smatra narodnom nošnjom. A uglavnom se prezentira ona koja se je nosila u vrijeme

Godina	1829.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	Opaska
Općina PITOMAČA 1829. - 2011.	**6221**	**7200**	**8088**	**8311**	**10323**	**11736**	**13283**	**12962**	**13942**	**14183**	**14667**	**13897**	**12532**	**11618**	**11106**	**10465**	**10059**	Nastala 12/1992. (izbori 2/1993.) iz stare Općine Đurđevac.
Sedlarica	**461**	**475**	**514**	**516**	**653**	**819**	**1045**	**1061**	**1139**	**1040**	**1057**	**933**	**776**	**545**	**451**	**377**	**363**	
Stari Gradac	**931**	**1208**	**1375**	**1236**	**1379**	**1515**	**1677**	**1631**	**1649**	**1500**	**1548**	**1318**	**1050**	**897**	**863**	**725**	**674**	Do 1900. godine iskazivano pod imenom Gradac.
Starogradački Marof	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**53**	**57**	**43**	**223**	**419**	**470**	**479**	**379**	**355**	**295**	**256**	**247**	**
Turnašica	**274**	**301**	**347**	**322**	**388**	**417**	**457**	**423**	**483**	**404**	**416**	**401**	**373**	**407**	**382**	**394**	**333**	
Velika Črešnjevica	**679**	**583**	**617**	**702**	**905**	**1068**	**1392**	**1320**	**1455**	**1102**	**1112**	**972**	**879**	**705**	**610**	**542**	**515**	

Broj stanovnika od 1829. do 2011. godine za područje Općine Pitomača - u obimu naselja koja se danas nalaze u njezinom sastavu. • Zelenom bojom označene vrijednosti = zabilježen najveći broj stanovnika tijekom posljednjih 200 godina • Crvenom bojom označene vrijednosti = zabilježen najmanji broj stanovnika tijekom 200 godina za područje općine i naselja Općine Pitomača. Izvori: www.dzs.hr i Nagy L.: Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum Notiae politicogeographicostatisticae partium Regno Hungariae adnexarum, seu Slavoniae et Croatiae, Litoralis item HungaricoMaritimi commercialis, et confiniorum militarium Hungaricorum, 2, Budae 1829., str. 64, 69, 186-190.

* Iskazuje se od 1880. Te godine iskazivano pod imenom Uska Luka. Do 1931. godine iskazivano kao dio naselja.

** Iskazuje se od 1900. Do 1948. kao dio naselja, a od 1953. kao naselje. U 1900. iskazano pod imenom Novi Marof, a do 1981. godine pod imenom Marof Starogradački. (www.dzs.hr)

Godina	1829.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	Opaska
Općina PITOMAČA 1829. - 2011.	6221	7200	8088	8311	10323	11736	13283	12962	13942	14183	14667	13897	12532	11618	11106	10465	10059	Nastala 12/1992. (izbori 2/1993.) iz stare Općine Đurđevac.
Dinjevac	371	395	423	404	568	651	784	702	697	691	730	653	637	567	502	491	458	
Grabrovnica	408	354	445	405	610	699	764	736	748	800	789	723	605	544	487	467	405	
Kladare	394	404	485	497	615	691	740	748	752	703	679	647	614	575	540	523	467	
Križnica	0	0	0	174	154	174	179	195	194	405	428	396	271	174	136	123	128	*
Mala Črešnjevica	212	156	173	153	307	423	460	473	500	475	481	446	359	281	244	207	199	
Otrovanec	572	799	875	853	675	757	792	747	775	834	843	794	775	711	654	648	624	
Pitomača	1919	2525	2834	3049	4069	4469	4936	4883	5327	5810	6114	6135	5814	5857	5942	5712	5646	

Godina	1733.	1771.	1781.-1783.	1783.	1787.	1827.	1829.	1857.
Dinjevac	24 (B)	33 (A)	37 (A)	33 (A)	20 (A)	68 (A)	68 (A)	35 (A)
Grabrovnica	9 (B)	25 (A)	35 (A)	38 (A)	21 (A)	65 (A)	65 (A)	34 (A)
Kladare	40 (B)	43 (A)	35 (A)	37 (A)	28 (A)	62 (A)	62 (A)	40 (A)
Mala Črešnjevica	?	?	23 (A)	?	?	40 (A)	40 (A)	19 (A) ?
Otrovanec	50 (B)	46 (A)	26 (A)	38 (A)	37 (A)	90 (A)	90 (A)	59 (A)
Pitomača	220 (B)	168 (A)	137 (A)	57 (A) ?	156 (A)	297 (A)	297 (A)	196 (A)
Sedlarica	60 (B)	60 (A)	45 (A)	57 (A)	55 (A)	81 (A)	81 (A)	41 (A)
Stari Gradac	50 (B)	101 (A)	43 (A)	?	?	149 (A)	149 (A)	120 (A)
Turnašica	25 (B)	52 (A)	31 (A)	?	?	48 (A)	48 (A)	39 (A)
Velika Črešnjevica	60 (B)	14 (A)	45 (A)	13 (A)	14 (A)	119 (A)	119 (A)	57 (A) ?

Broj kuća (A) i kućedomaćina (B) u naseljima Općine Pitomača od 1733. do 1857. godine. U načelu, broj kućedomaćina je isto što i broj kuća, međutim nije nužno i obavezno.[169] Izvori • Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659. - 1859., Podravski zbornik '83, Koprivnica 1983., str. 160 (1733. - 1857.), www.maps.arcanum.com (1781. - 1783.) i Nagy L.: Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum Notiae politicogeographicostatisticae partium Regno Hungariae adnexarum, seu Slavoniae et Croatiae, Litoralis item HungaricoMaritimi commercialis, et confiniorum militarium Hungaricorum, 2, Budae 1829., str. 64, 69, 186-190 (1829.).

svetkovina. Obična svakodnevna odjeća u svim naseljima bila je uglavnom ista ili vrlo slična. I muškarci i žene su uglavnom nosili opanke bez „nosa" ili bili bosi. Muški su imali bijele široke hlače (tzv. gače) od tri pole, te široke košulje preko kojih se nalazio crni prsluk. Na glavi je bio jednostavan šešir ili u zimi šubara. Žene su nosile široke lanene suknje, a na gornjem dijelu bijele košulje ili bluze. Preko suknje nosila se je pregača ili „frtun". Na glavi su žene nosile platnene kape (poculice) ili marame. U vrijeme svečanosti nosila se je nešto svečanija odjeća i obuća. Takva odjeća bivala je ukrašena izvezenim raznobojnim cvjetnim i sl. detaljima. Najviše je to bilo izraženo, kako smo već mogli vidjeti kod ženskih platnenih kapa ili poculica. Od prvih desetljeća druge polovice 19. st., pojavom manufakturne proizvodnje stanovništvo počinje nabavljati razne do tada neuobičajene ukrase, pa i cijelu odjeću (razne košulje, kaputе, cipele, hlače itd.). Do početka 20. st., odnosno nakon dolaska značajnog broja stranaca iz drugih dijelova tadašnje Austro-ugarske monarhije i u *Pitomači* se pojavljuje tzv. građanski štih, kako kod odjeće i obuće, tako i kod govora. Uporabom stranih riječi i izradom odjeće kakva se je nosila u gradovima monarhije. Tako je do kraja 1920-ih godina *Pitomača* imala već dobro formiran, na određeni način, i građanski sloj stanovništva.

Treba napomenuti da se ipak narodne nošnje razlikuju od mjesta do mjesta. Naime, u svakom su selu različiti samo neki detalji. Tako, npr. susjedni *Stari Gradac* i *Starogradački Marof* nemaju istu nošnju. Doduše sličnu, ali ne istu. Tako je i sa svim ostalim naseljima. O etnografskim i etnološkim obilježjima pitomačkog kraja bila bi potrebna posebna monografija iz pera etnologa i etnografa.

Narodni običaji koji su bili uglavnom vezani za život i crkvu malo su se mijenjali

tijekom stoljeća. Najraskošniji su bili oni svatovski, a više o njima vidi u *Prilozima* ove knjige.

Opće etnografske i etnološke karakteristike ovoga kraja, kako je već ranije spomenuto uglavnom su slične susjednim krajevima *Podravine* i zapadnog dijela *Slavonije*. Nacionalni sastav stanovništva veći dio povijesti uglavnom su bili *Hrvati*, rimokatolici. U naseljima *Velika* i *Mala Črešnjevica*, te *Grabrovnici* tijekom povijesti bilo je ponešto pravoslavnih *Srba*, dok se *Židovi* pojavljuju uglavnom u *Pitomači* i *Turnašici* tijekom 19. st. (npr. 1829. u *Turnašici* je živjelo 5 *Židova*).[170)]

Sudeći prema posljednjim popisima stanovništva demografska slika na području *Općine Pitomača* dosta je zabrinjavajuća. Broj stanovnika kontinuirano opada. Prirodni prirast manji je od prirodnog odlijeva. Tako da imamo dosta smanjeni natalitet, a povećani mortalitet. Uzrok tome je dosta značajno iseljavanje u zemlje *Zapadne Europe*.

Uzimajući u obzir najnovije podatke popisa stanovništva iz 2021. čini se da će demografi i srodne službe imati relativno mnogo posla – rasprava etc. i stvaranja prijedloga za promjenu trenutne demografske slike i na području *Općine Pitomača*.

Tijekom povijesti na pitomačkom dijelu Podravine najzastupljenije je hrvatsko stanovništvo rimokatoličke vjeroispovijedi. Kako nekada, tako i danas.

Tako je godine 1829. prostor današnje *Općine Pitomača* obitavalo ukupno 6221 duša. Najviše rimokatolika, zatim pravoslavaca i nešto malo Židova.

1829. je živjelo u:
Dinjevcu – ukupno 371 osoba, od kojih 335 katolika i 36 pravoslavaca
Grabrovnici – ukupno 408 osoba, od kojih 260 katolika i 148 pravoslavaca
Kladarama – ukupno 394 osobe, sve katolici
Maloj Črešnjevici – ukupno 212 osoba, od kojih 40 katolika i 172 pravoslavaca
Otrovancu – ukupno 572 osobe, sve katolici
Pitomači – ukupno 1919 osoba, od kojih 1898 katolika i 21 pravoslavac
Sedlarici – ukupno 461 osoba, od kojih 459 katolika i 2 pravoslavca
Starom Gracu – ukupno 931 osoba, sve katolici
Turnašici – ukupno 274 osoba, od kojih 269 katolika i 5 Židova
Velikoj Črešnjevici – ukupno 679 osoba, od kojih 191 katolik i 488 pravoslavaca.[171)]

Nakon ukidanja *Vojne krajine* i ustroja općina početkom 1870-ih godina, prostor Pitomače bio je vrlo povoljan za naseljavanje. Dolazili su trgovci, obrtnici, poduzetnici, zatim radnici u črešnjevačkim rudnicima, te na imanju obitelji *Prinke* u *Križnici*, pa je nacionalna i vjerska slika postajala sve složenija. Ovo se dobro može vidjeti u popisu stanovništva iz 1910. godine. Prema prikazanim tabelama vidljiv je značajan priljev *Mađara* (*Križnica*, *Mala Črešnjevica*, *Pitomača*, *Velika Črešnjevica*, *Stari Gradac* i *Sedlarica*), zatim *Nijemaca*, a doselilo se i dosta *Židova*. Te godine, na početku 20. st. najviše pravoslavaca, odnosno Srba zabilježeno je u *Maloj* i *Velikoj Črešnjevici*, te *Grabrovnici*. U odnosu na prethodno prikazani popis, *Židova* je na području pitomačke općine najviše zabilježeno u *Pitomači*. Vidjeti tabele na str. 201. (Izvor: A MAGYAR SZENT KORONA ORSZÁGAINAK 1910. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁSA - A népesebb puszták, telepek s egyéb külterületi lakott helyek (Horvát-Szlavonországokban egyes belységek)..., Budapest 1912., str. 637 i 727).

Prema posljednjem uređenom popisu stanovništva na području pitomačke općine 2011. je živjelo 98,62% *Hrvata*, a više od 1% nije imala niti jedna manjina. Najviše je bilo *Srba* (0,46%) i *Albanaca* (0,37%). Te godine je zabilježeno još 12

82 Podžupanija belovarska.

Upravne občine	Porezne občine	Mjesta	Broj kućah	Broj stanovnikah	Površina poreznih občinah: □ miljah	ralih	□ hvatih	Spada k župi: r. k.	g. iz.
13. Pitomača.		Pitomača	235	2.834	1	2.238	1.217	Pitomača	Črešnjevica
		Kladare	41	485		1.034	876	„	—
		Kloštar	125	1.423		3.076	597	Kloštar	„
		Budančevica	22	314		675	1.560	„	—
		Dinjevac	39	423		1.246	787	„	„
		Otrovanec	53	875		1.013	1.129	Pitomača	—
		Sesvete	146	1.802		3.014	879	Kloštar	—
		Prugovac	84	980		2.132	1.409	„	—
		Grabrovnica	43	445		1.314	258	Kozarevac	„
		Črešnjevica mala	16	173		2.259	870	—	„
		Črešnjevica velika	64	617		2.397	553	Pitomača	„
		Katalena suha	46	496		3.549	62	Kozarevac	—
		Kozarevac	43	445		3.041	676	„	—
		Sedlarevac	48	514		2.865	272	Turnašica	—
		Ukupno	1.005	11.826	3	9.859	1.545		

Godine 1871., prvim geopolitičkim ustrojem nakon ukidanja Vojne krajine, Pitomača je dobila svoju Upravnu općinu br. 13. I to u okvirima nekadašnje krajiške pukovnije br. 6. Dodijeljena je Bjelovarskoj županiji, te Podžupaniji bjelovarskoj. Prvi preustroj zbio se je Na temelju naredbe kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade od 5. veljače 1875. broj 221 pr. i provedenoga zatim zaokruženja upravnih občinah.[172)]

126

Obstojavše od godine 1871. upravne občine	Ove občine utjelovljene su dielom ili cielim područjem svojim	Novo arondiranoj občini	U podžupaniji
Občina: **Novigrad** *u kotaru gjurgjevačkom*	nepromienjeno	**Novigrad**	Koprivnica
Občina: **Gjurgjevac**, „ **Kalinovac**, „ **Ferdinandovac**, „ **Budrovac**	cielokupno područje svih 4 občinah	**Gjurgjevac**	Belovar
„ **Kloštar**, „ **Pitomača** *u kotaru grubišnopoljskom*	cielokupno područje obih	**Pitomača**	„

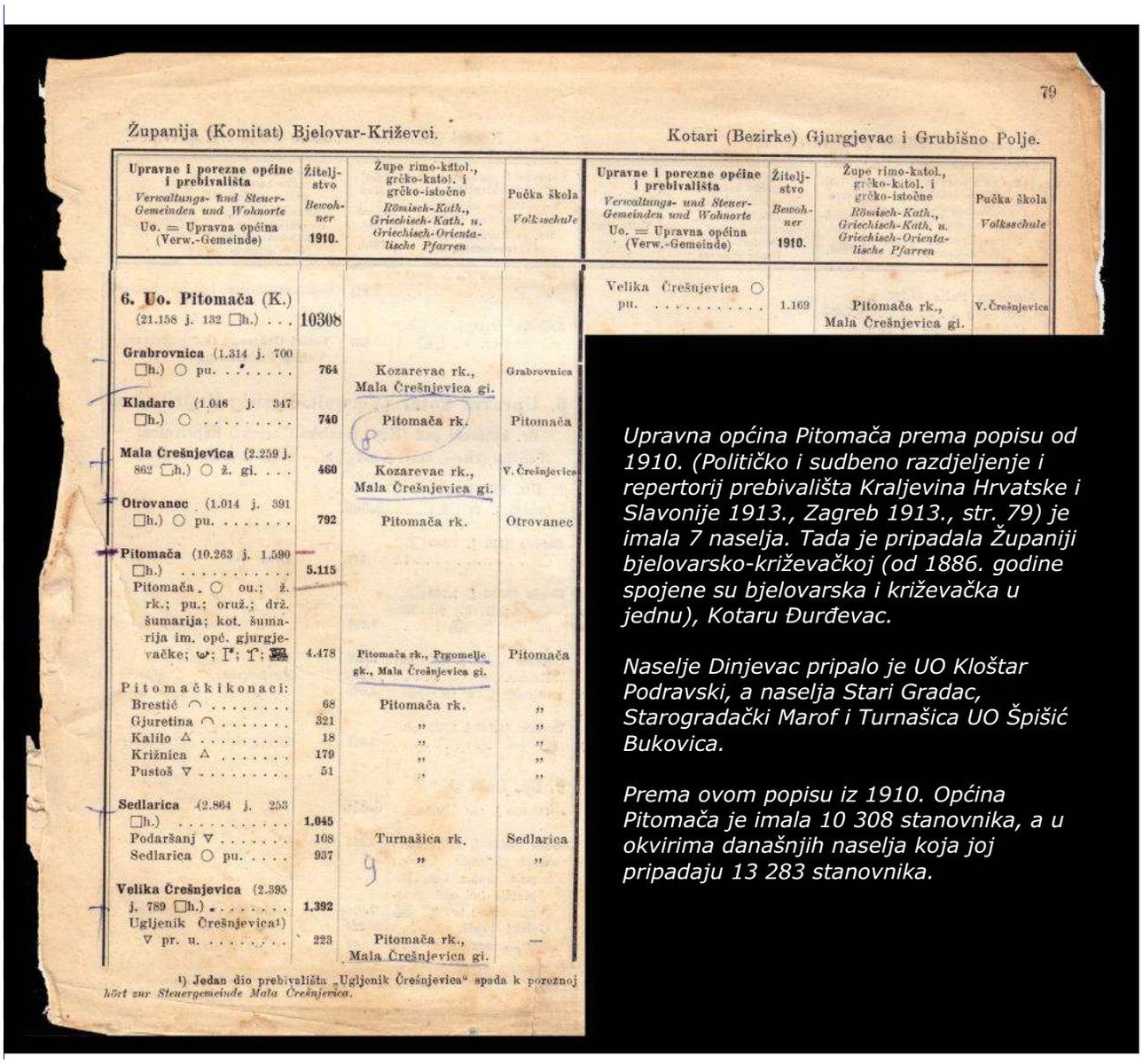

79

Županija (Komitat) Bjelovar-Križevci. Kotari (Bezirke) Gjurgjevac i Grubišno Polje.

Upravne i porezne općine i prebivališta *Verwaltungs- und Steuer-Gemeinden und Wohnorte* Uo. = Upravna općina (Verw.-Gemeinde)	Žitelj-stvo *Bewoh-ner* 1910.	Župe rimo-katol., grčko-katol. i grčko-istočne *Römisch-Kath., Griechisch-Kath. u. Griechisch-Orienta-lische Pfarren*	Pučka škola *Volksschule*
6. Uo. Pitomača (K.) (21.158 j. 132 □h.) . . .	10308		
Grabrovnica (1.314 j. 700 □h.) ○ pu.	764	Kozarevac rk., Mala Črešnjevica gi.	Grabrovnica
Kladare (1.046 j. 347 □h.) ○	740	Pitomača rk.	Pitomača
Mala Črešnjevica (2.259 j. 862 □h.) ○ ž. gi. . . .	460	Kozarevac rk., Mala Črešnjevica gi.	V. Črešnjevica
Otrovanec (1.014 j. 391 □h.) ○ pu.	792	Pitomača rk.	Otrovanec
Pitomača (10.263 j. 1.590 □h.)	5.115		
Pitomača ○ ou.; ž. rk.; pu.; oruž.; drž. šumarija; kot. šumarija im. opć. gjurgjevačke; ; ;	4.478	Pitomača rk., Prgomelje gk., Mala Črešnjevica gi.	Pitomača
P i t o m a č k i k o n a c i:			
Brestić ◠	68	Pitomača rk.	„
Gjuretina ◠	321	„	„
Kalilo △	18	„	„
Križnica △	179	„	„
Pustoš ▽	51	„	„
Sedlarica (2.864 j. 253 □h.)	1.045		
Podaršanj ▽	108	Turnašica rk.	Sedlarica
Sedlarica ○ pu.	937	„	„
Velika Črešnjevica (2.395 j. 789 □h.)	1.392		
Ugljenik Črešnjevica[1]) ▽ pr. u.	223	Pitomača rk., Mala Črešnjevica gi.	—

[1]) Jedan dio prebivališta „Ugljenik Črešnjevica“ spada k poreznoj *hört zur Steuergemeinde Mala Črešnjevica.*

Upravne i porezne općine i prebivališta *Verwaltungs- und Steuer-Gemeinden und Wohnorte* Uo. = Upravna općina (Verw.-Gemeinde)	Žitelj-stvo *Bewoh-ner* 1910.	Župe rimo-katol., grčko-katol. i grčko-istočne *Römisch-Kath., Griechisch-Kath. u. Griechisch-Orienta-lische Pfarren*	Pučka škola *Volksschule*
Velika Črešnjevica ○ pu.	1.169	Pitomača rk., Mala Črešnjevica gi.	V. Črešnjevica

Upravna općina Pitomača prema popisu od 1910. (Političko i sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta Kraljevina Hrvatske i Slavonije 1913., Zagreb 1913., str. 79) je imala 7 naselja. Tada je pripadala Županiji bjelovarsko-križevačkoj (od 1886. godine spojene su bjelovarska i križevačka u jednu), Kotaru Đurđevac.

Naselje Dinjevac pripalo je UO Kloštar Podravski, a naselja Stari Gradac, Starogradački Marof i Turnašica UO Špišić Bukovica.

Prema ovom popisu iz 1910. Općina Pitomača je imala 10 308 stanovnika, a u okvirima današnjih naselja koja joj pripadaju 13 283 stanovnika.

nacionalnosti sa po svega nekoliko osoba, te nekoliko ne izjašnjenih osoba. Katolika je bilo 97,31%, a pravoslavaca 0,72%.[173)]

Ovdje navedeni podaci o nacionalnom i vjerskom sastavu odnose se na dosta velika razdoblja od oko 100 godina (1829., 1910. i 2011.). Ovi podaci su okvirni pokazatelji. Naime, najveće promjene su se zbivale tijekom i nakon 1870-ih, zatim nakon I. i II. svjetskog rata, kada su uslijedile razne migracije. Određene promjene zbile su se i nakon i tijekom *Domovinskog rata* (1991. – 1995.). Prema vrlo brojnim sačuvanim podacima valjalo bi napraviti zasebnu i detaljnu analizu i prikaz nacionalnog i vjerskog sastava područja *Općine Pitomača* od 1820-ih godina do početka 21. st. Odnosno posljednjih 200 godina. Ovom prigodom ovo nam nije namjera, već samo uputiti na tu mogućnost. Ovom prigodom treba dodati i to da je na pitomačkom prostoru tijekom proteklih više od 250 godina prisutno dosta stanovnika *Roma* (ili *Cigana* – *„Zigeuner*“ – 1781.-1782. - www.mapire.eu). Prema službenim statističkim podacima danas nije moguće niti za jedno razdoblje, pa čak niti za trenutno stanje, utvrditi o kojem se, dotične godine ili godina, broju tih stanovnika radi. Na navedenoj karti iz 1781.-1782. *„Zigeuner*“ su upisani na kraju ulice (danas *Ulica braće Radića*) prema *Kladarama*. Sredinom 19. st. tzv. ciganske kuće (kolibe) ili *„Zigeunerhutten*“ spominju se na prostoru *Križnice*, a na navedenom mjestu u *Pitomači* spominje se *„Zigeunerhugel*“ ili ciganski brijeg (1865.-1869. www.mapire.eu). Vjerojatno se radi o tzv. *Peskima* prema *Podravskim Sesvetama* od *Ulice braće Radića*.

U odnosu na 1910., odnosno 1913. godinu na području tadašnje Općine Pitomača nije se mnogo toga promijenilo.

Dinjevac je i dalje ostao pod Upravnom Općinom Kloštar Podravski.

Izvan uprave Općine Pitomača i dalje je ostao Stari Gradac, Starogradački Marof i Turnašica - koji su se nalazi u sastavu Općine Špišić Bukovica.

Stari Gradac (sa konacima) imao je čak 2339 stanovnika, a Turnašica svega 483.

Ova dva, odnosno tri naselja (Stari Gradac, Starogradački Marof i Turnašica) nisu se nalazila u sastavu Općine Pitomača sve do preustroja od 1993., odnosno Uredbe Sabora RH od 29. prosinca 1992. godine.

Navedenim preustrojem geografsko-političke samouprave Općina Pitomača je pripojena Virovitičko-podravskoj županiji i od tada stanje je nepromijenjeno, dok su u njezin sastav uvrštena naselja Stari Gradac, Starogradački Marof, Turnašica, te Dinjevac. Današnja se općina prostire na 5 katoličkih župa i to - Pitomača (Pitomača, Kladare, Otrovanec, Križnica i V. Črešnjevica), Kozarevac (M. Črešnjevica i Grabrovnica), Kloštar P. (Dinjevac), Stari Gradac (Stari Gradac i Starogradački Marof) i Turnašica (Sedlarica i Turnašica).

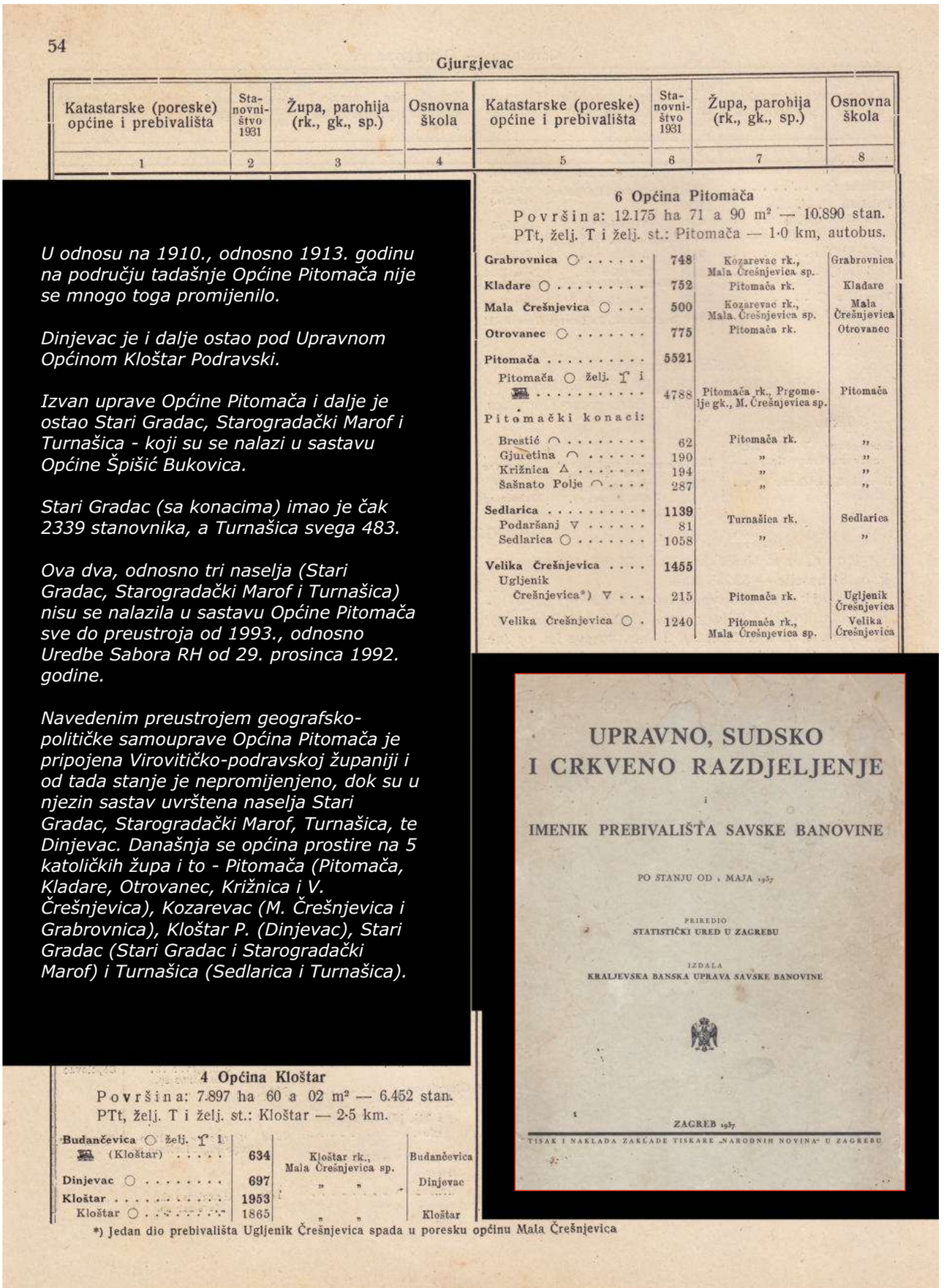

54

Gjurgjevac

Katastarske (poreske) općine i prebivališta	Stanovništvo 1931	Župa, parohija (rk., gk., sp.)	Osnovna škola	Katastarske (poreske) općine i prebivališta	Stanovništvo 1931	Župa, parohija (rk., gk., sp.)	Osnovna škola
1	2	3	4	5	6	7	8

6 Općina Pitomača

Površina: 12.175 ha 71 a 90 m² — 10.890 stan.
PTt, želj. T i želj. st.: Pitomača — 1·0 km, autobus.

Grabrovnica ○	748	Kozarevac rk., Mala Črešnjevica sp.	Grabrovnica
Kladare ○	752	Pitomača rk.	Kladare
Mala Črešnjevica ○	500	Kozarevac rk., Mala Črešnjevica sp.	Mala Črešnjevica
Otrovanec ○	775	Pitomača rk.	Otrovanec
Pitomača	5521		
Pitomača ○ želj. T i	4788	Pitomača rk., Prgomelje gk., M. Črešnjevica sp.	Pitomača
Pitomački konaci:			
Brestić	62	Pitomača rk.	„
Gjuretina	190	„	„
Križnica △	194	„	„
Šašnato Polje	287	„	„
Sedlarica	1139	Turnašica rk.	Sedlarica
Podaršanj ▽	81		
Sedlarica ○	1058	„	„
Velika Črešnjevica	1455		
Ugljenik Črešnjevica*) ▽	215	Pitomača rk.	Ugljenik Črešnjevica
Velika Črešnjevica ○	1240	Pitomača rk., Mala Črešnjevica sp.	Velika Črešnjevica

UPRAVNO, SUDSKO
I CRKVENO RAZDJELJENJE
i
IMENIK PREBIVALIŠTA SAVSKE BANOVINE

PO STANJU OD 1. MAJA 1937

PRIREDIO
STATISTIČKI URED U ZAGREBU

IZDALA
KRALJEVSKA BANSKA UPRAVA SAVSKE BANOVINE

ZAGREB 1937

TISAK I NAKLADA ZAKLADE TISKARE „NARODNIH NOVINA" U ZAGREBU

4 Općina Kloštar

Površina: 7.897 ha 60 a 02 m² — 6.452 stan.
PTt, želj. T i želj. st.: Kloštar — 2·5 km.

Budančevica ○ želj. T i (Kloštar)	634	Kloštar rk., Mala Črešnjevica sp.	Budančevica
Dinjevac ○	697	„ „	Dinjevac
Kloštar	1953		
Kloštar ○	1865	„ „	Kloštar

*) Jedan dio prebivališta Ugljenik Črešnjevica spada u poresku općinu Mala Črešnjevica

Rijetko citirana edicija Statističkog ureda u Zagrebu, Kraljevske banske uprave Savska banovina - Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Savske banovine po stanju od 1. maja 1937., Zagreb 1937., str. 54 i 128.

Vármegye, járás, község; rt. és tj. város	A helységek, egyes városoknál a városrészek megnevezése	Jelenlévő népesség	6—11 éves gyermekek száma	Anyanyelv: magyar	német	tót	oláh	ruthén	horvát	szerb	egyéb	Vallás: latin szert. kath.	görög	református	ág. hitv. ev.	görög keleti	unitárius	izraelita	egyéb	Irni és olvasni tud
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Pitomača pk.																				
Grabrovnica ak.	*Grabrovnica*	*764*	*131*	*12*	—	*38*	—	—	*673*	*31*	*10*	*726*	—	—	—	*31*	—	*7*	—	*294*
Kladare ak.	*Kladare*	*740*	*94*	*4*	—	—	—	—	*732*	*4*	—	*736*	—	—	—	*4*	—	—	—	*283*
Mala Črešnjevica ak.	*Mala Črešnjevica*	*460*	*76*	*205*	—	—	—	—	*125*	*100*	*30*	*338*	—	—	—	*119*	—	*3*	—	*127*
Otrovanec ak.	*Otrovanec*	*792*	*104*	—	*1*	—	—	—	*790*	—	*1*	*792*	—	—	—	—	—	—	—	*466*
Pitomača ak.	Pitomača	4478	616	96	18	—	—	—	4337	9	18	4431	5	7	—	9	—	26	—	2188
»	Gjuretina	321	53	7	1	—	—	—	312	1	—	318	2	—	—	1	—	—	—	74
»	Križnica	179	20	170	—	—	—	—	9	—	—	174	—	5	—	—	—	—	—	73
»	Egyéb helységek	137	19	1	—	—	—	—	85	—	51	137	—	—	—	—	—	—	—	17
	Összesen	*5115*	*708*	*274*	*19*	—	—	—	*4743*	*10*	*69*	*5060*	*7*	*12*	—	*10*	—	*26*	—	*2352*
Sedlarica ak.	Podaršanj	108	15	9	—	—	—	—	99	—	—	108	—	—	—	—	—	—	—	45
»	Sedlarica	937	124	42	1	7	—	—	882	1	4	929	—	7	—	1	—	—	—	429
	Összesen	*1045*	*139*	*51*	*1*	*7*	—	—	*981*	*1*	*4*	*1037*	—	*7*	—	*1*	—	—	—	*474*
Velika Črešnjevica ak.	Ugljenik Črešnjevica	223	20	26	12	—	—	—	119	6	60	212	—	4	—	6	—	1	—	118
»	Velika Črešnjevica	1169	181	122	8	—	—	—	559	437	43	714	1	13	—	437	—	4	—	494
	Összesen	*1392*	*201*	*148*	*20*	—	—	—	*678*	*443*	*103*	*926*	*1*	*17*	—	*443*	—	*5*	—	*612*
Podravske Sesvete pk.																				
	Összesen	*4097*	*573*	*10*	*6*	—	—	—	*3998*	*2*	*81*	*4078*	*2*	—	—	*2*	—	*15*	—	*2103*

Špišić Bukovica pk.																				
Bušetina ak.	Bušetina	1.351	220	61	1	—	—	—	1.230	1	58	1.331	—	7	—	1	—	12	—	707
»	Guščica	36	8	29	—	—	—	—	7	—	—	27	—	2	7	—	—	—	—	20
»	Okrugljača	191	33	183	2	—	—	—	6	—	—	187	—	3	1	—	—	—	—	98
	Összesen	*1.578*	*261*	*273*	*3*	—	—	—	*1.243*	*1*	*58*	*1.545*	—	*12*	*8*	*1*	—	*12*	—	*825*
Lozan ak.	Lozan	802	122	223	11	—	—	—	565	2	1	782	—	10	1	2	—	7	—	335
»	Rogovac	130	17	119	5	—	—	—	6	—	—	129	—	1	—	—	—	—	—	72
	Összesen	*932*	*139*	*342*	*16*	—	—	—	*571*	*2*	*1*	*911*	—	*11*	*1*	*2*	—	*7*	—	*407*
Stari Gradac ak.	Stari Gradac	1.617	245	202	—	—	—	—	1.415	—	—	1.607	—	5	—	—	—	5	—	957
»	Egyéb helységek	117	16	98	—	—	—	—	19	—	—	117	—	—	—	—	—	—	—	48
	Összesen	*1.734*	*261*	*300*	—	—	—	—	*1.434*	—	—	*1.724*	—	*5*	—	—	—	*5*	—	*1.005*
Špišić Bukovica ak.	Gjolta	10	1	—	—	—	—	—	10	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	4
»	Špišić Bukovica	1.906	292	180	578	2	—	—	1.124	1	21	1.882	—	—	—	1	—	23	—	1.205
	Összesen	*1.910*	*293*	*180*	*578*	*2*	—	—	*1.134*	*1*	*21*	*1.892*	—	—	—	*1*	—	*23*	—	*1.209*
Turnašica ak.	*Turnašica*	*457*	*83*	*14*	*2*	—	—	—	*438*	—	*3*	*453*	—	*4*	—	—	—	—	—	*276*

	Összesen	*882*	*131*	*7*	*12*	*2*	—	—	*791*	—	*61*	*819*	*2*	—	—	—	—	*2*	—	*191*
Kloštar pk.																				
Budančevica ak.	*Budančevica*	*601*	*69*	*16*	—	—	—	—	*576*	—	*9*	*594*	—	*3*	—	—	—	*4*	—	*371*
Dinjevac ak.	*Dinjevac*	*784*	*121*	*8*	*1*	—	—	—	*741*	*7*	*27*	*777*	—	—	—	*2*	—	—	—	*319*
Kloštar ak.	Kloštar	1477	199	104	10	1	—	—	1333	7	22	1456	—	5	—	7	—	9	—	890
»	Oderjan	415	53	18	—	—	—	—	397	—	—	414	—	1	—	—	—	—	—	170
	Összesen	*1892*	*252*	*122*	*10*	*1*	—	—	*1730*	*7*	*22*	*1870*	—	*6*	—	*7*	—	*9*	—	*1060*

Izvor: A MAGYAR SZENT KORONA ORSZÁGAINAK 1910. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁSA - A népesebb ..., Budapest 1912., str. 637 i 727.

Nacionalni i vjerski sastav stanovništva prema popisu 1910. godine. Gore: naselja u sastavu tadašnje Općine Pitomača. Dolje: naselja u sastavu tadašnje Općine Špišić Bukovica (Stari Gradac i Turnašica). Dinjevac se je nalazio u sastavu Općine Kloštar Podravski - vidjeti u pripadnom tekstu. Iz ovog popisa doznajemo da je na prostoru današnje Općine Pitomača i početkom 20. st. živjelo uglavnom hrvatsko stanovništvo rimokatoličke vjere.



I između dva svjetska rata najveći dio stanovništva na području Općine Pitomača bavio se je poljoprivredom. Uglavnom ratarstvom i stočarstvom - uzgojem žita, kukuruze, krava i sl. Ovo je fotografija iz sredine 1930-ih godina (negdje u Pitomači) u pauzi (ili ručak) prilikom vršidbe žita. Ovdje se može odlično vidjeti kako se je u to vrijeme svakodnevno odjevao pitomački seljački puk. Foto: privatna zbirka autora. Grafička obrada: BMBB.



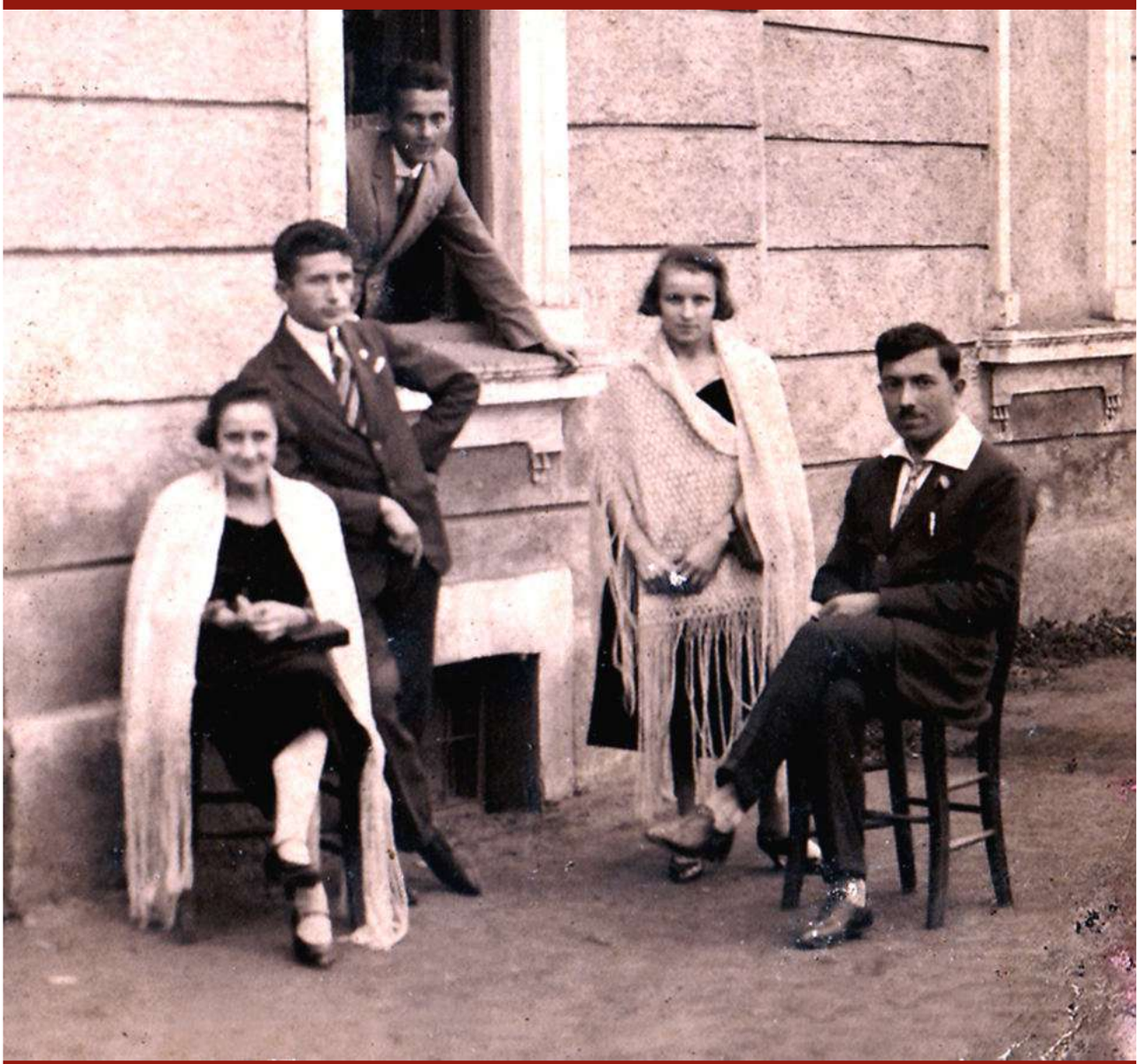

Ovako se je između dva svjetska rata odijevao trgovačko-obrtnički (može se reći građanski) sloj stanovništva na području Pitomače. Foto: 26. rujna 1926. Iz privatna zbirke autora.
Dolje: grafički prikaz broja stanovnika naselja Općine Pitomača od 0-200, 200-500, 500-1000 i 1000 i više stanovnika. Prema popisu iz 2011. godine (www.dzs.hr). Neslužbeni podaci popisa stanovništva 2021.[174)]



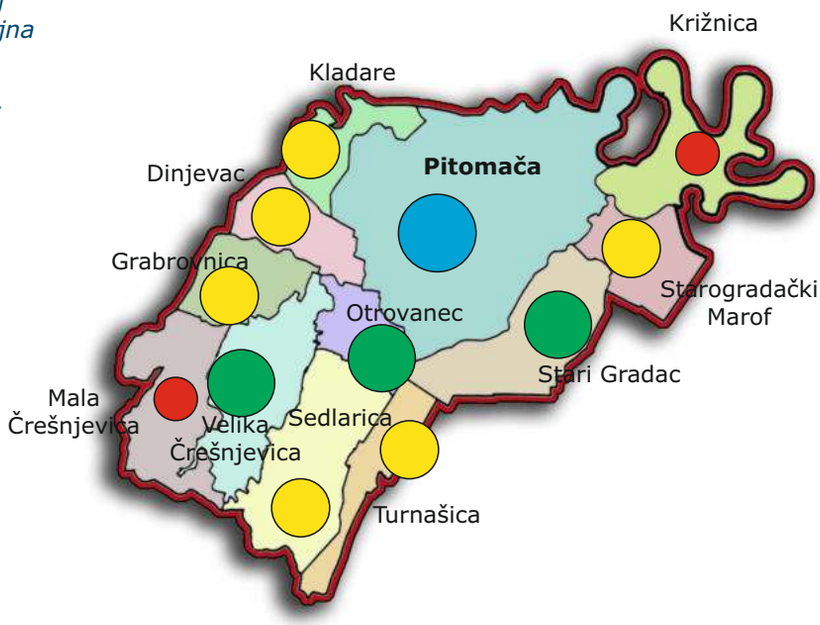

20. Gospodarstvo Općine Pitomača - opći pregled

Obrtništvo i zanatstvo, te trgovačko-ugostiteljske djelatnosti počele su se na području *Općine Pitomača* početi značajnije razvijati tek dokinućem *Vojne krajine* početkom 1870-ih. No, kako je dio današnje *Općine Pitomača*, a to je *Stari Gradac* i *Turnašica* bio pod upravom, odnosno u vlasništvu vlastelina (virovitičkih) na tom prostoru se je dozvoljavala prodaja usluga i proizvoda još krajem 18. stoljeća.

Tako, npr. imamo 1771. zabilježene trgovce u tim naseljima. Naime, evidentirani su stanoviti *„Deszetnik Turnassicza Latinus Cum vino et capris...Gyuro Berdar Gradacz Latinus Cum bobus et setigeris...*" (Gavrilović S.: Popis trgovaca u Sremskoj i Virovitičkoj županiji 1771. godine, Starine JAZU 52, Zagreb 1962. str. 329.) Odnosno, neki *Desetnik* iz *Turnašice*, trgovac vinom i kozama, te neki *Đuro Brdar* trgovac volovima i čekinjama od koza, svinja i sl.

Do sredine 19. st. stanovništvo je uglavnom radilo, kako smo već spomenuli, kod kuće i gotovo sve što je jednoj obitelji bilo potrebno za život. Jer, kako smo mogli vidjeti, život graničara, se je sastojao uglavnom odsustvom iz kuće i bivanjem na raznim ratištima. Život se postepeno počeo mijenjati od početka druge polovice 19. st. Stoga u *Pitomaču*, koja je tada bila sjedište jedne od pukovnija, počinje značajnije doseljavanje *Mađara*, *Nijemaca*, *Židova* itd. koji su se uglavnom bavili raznim zanatskim djelatnostima, trgovinom. Prema sačuvanim izvorima (vidi *Priloge* u ovoj knjizi, u poglavlju F.) imamo upise u razne registre od sredine 1870-ih pa na dalje. Kako zanatlija, obrtnika, tako i trgovaca, te raznih tvrtki.

Osim navedenoga sačuvani su izuzetno vrijedni popisi prema popisu od 1880. i 1890. godine, pa ih ovdje donosimo u cijelosti. (Izvor - Jekelfalussy József: Magyarország iparosainak és kereskedőinek czím- és lakjegyzéke, Budapest 1885. i 1892.) (Imena i prezimena navedena su prema originalnom upisu u navedeni registar, odnosno prilikom popisa iz 1880. i 1890. godine. Prema tome – ništa nije mijenjano, osim što je Gj upisano kao Đ. U zagradi je dodan broj stranice na kojoj su određeni obrtnici, trgovci i sl. upisani.)

Po abecedi i po naseljima:

1885.
Dinjevac – Feri Štefan, Gjori Štefan, kovači (str. 1478.)
Kladare – Čikvar Mato, Pintarić Jakob, kovači (s. 1482.)
Kladare – Drakšić Josip, klobučar-šeširdžija (s. 1439.)
Kladare – Friedel Franjo, birtijaš – gostioničar (s.1460.)
Kladare – Škripac Franjo, tišljar-stolar (s. 1386.)
Otrovanec – Kolar Martin, postolar (s. 1412.)
Otrovanec – Leibnik Josef, birtijaš – gostioničar (s. 1465.)
Otrovanec – Vitković Andro, kolar (s. 1446.)
Otrovanec – Vitković Janko, Pavlić Stevo, kovači (s. 1486.)
Pitomača – Bohm Matija, soboslikar (s. 1426.)
Pitomača – Čikvar Ivan, Badanjek Mato, Prino Josip, Perhut Đuro, Beker Jozo, Fanta Martin, Stanoević Novak, Fanta Mato, postolari (s. 1412.)
Pitomača – Đurđević Đuro, mlinar (s. 1518.)
Pitomača – Đurđević Đuro, pilana i trgovina drvenom robom (s. 1421.)
Pitomača – Đurđević Đuro, Steiskal Vinko, Knohr Franjo, birtijaši (s. 1460.)
Pitomača – Đurđević Stevo, arhitekt, zidar i poduzetnik (s. 1420.)
Pitomača – Farber Ivan, Kramar Franz, Hlumsky Franjo, krojači (s. 1533.)
Pitomača – Fratz (Frast ?) Josip, Coretti Ivan, zidari (s. 1497.)

Pitomača – Götz Dragutin, Brenner Ferdo, trgovci vinom (s. 1399.)
Pitomača – Götz Dragutin, Brenner Ferdo, trgovine mješovitom robom (s. 1562.)
Pitomača – Götz Dragutin, Brenner Ferdo, „trgovci (poljoprivrednim) proizvodah" (s. 1554.)
Pitomača – Gotz Dragutin, pekar (s. 1526.)
Pitomača – Herceg Franjo, bravar (s. 1502.)
Pitomača – Hurčak Dominik, Kobar Bolto, Vlašić Mato, Šohinger Valent, Šohinger Petar, Komletinski Ivo, kolari (s. 1447.)
Pitomača – Karoli Martin, Sokol Miko, Perko Đuro, Karoli Gabriel, bačvari (s. 1437.)
Pitomača – Katulić Miho, užar (s. 1500.)
Pitomača – Kindler Josef, Papert Ignac, tokari (s.1420.)
Pitomača – Korparić Mato, Ciglec Josip, Pandurić Mato, opančari (s. 1396.)
Pitomača – Kovačić Ivan, Tary Gabriel, Bažant Ivan, tišljar-stolar (s. 1388.)
Pitomača – Kraliček Đuro, Pavlić Franjo, Lovrin Štefo, Maistor Ivo, Nady Đuro, Metelko Anton, Pavlić Mato, kovači (s. 1487.)
Pitomača – Krausz Jakob, trgovac sitnom robom – sitničar (s. 1542.)
Pitomača – Kristan Đuro, urar (s. 1524.)
Pitomača – Kujek Antun, tesar (s.1381.)
Pitomača – Steiskal Vinko, Đurđević Đuro, mesari (s. 1506.)
Sedlarica – Marešić Martin, Gregurek Šimo, Kovač Imbro, Hampovčan Ivo, mlinari (s. 1519.)
Stari Gradac – Blech Josip, trgovac sitnom robom – sitničar (s. 1539.)
Stari Gradac – Gjory Friedrich, postolar (s. 1408.)
Stari Gradac – Husinec Ivan, birtijaš (s. 1458.)
Stari Gradac – Husinec Ivan, kolar (s. 1444.)
Stari Gradac – Petrović Mato & Comp., Kolar Tomo & Comp., mlinari (s.1513.)
Stari Gradac – Vuković Jozo, Fink Johan, Berašević Ivan, kovači (s.1481.)
Stari Gradec – Husinec Ivan, mesar (s. 1505.)
Turnašica – Ceterori Tomo, pećar (s. 1440.)
Turnašica – Nemeth Pal (Pavao), mesar (s. 1507.)
Turnašica – Nemeth Pavo, birtijaš – gostioničar (s. 1471.)
Turnašica – Sprun Izidor, mlinar (s. 1522.)
Velika Črešnjevica – Belajec Lajo, birtijaš – gostioničar (s. 1472.)
Velika Črešnjevica – Kapan Pavel, Novaković Mato, Radvičić Glišo, Voinović Josip, Vucković Jovo, mlinari (s. 1521.)
Velika Črešnjevica – Rengel Petar, kovač (s.1477.)

1892.
Dinjevac – Gyeri Stefo, kovač (s. 2216.)
Dinjevac – Magić Đuro, postolar-šuster (s. 2133.)
Dinjevac – Perneg Ludwig, stolar (s. 2094.)
Dinjevac – Rotter Heinrich, krčmar (s. 2186.)
Grabrovnica – Ivesa Mato, stolar (s. 2095.)
Kladare – Habek Miko, tesar (s. 2083.)
Kladare – Hrženjak Josip, postolar (s. 2137.)
Kladare – Kostanjević Anton. trgovac sitnom robom – sitničar (s. 2304.)
Kladare – Sobota Pavao, lončar (s. 2158.)
Otrovanec – Bošković Tobija, Kohn Miško – trgovac sitnom robom – sitničar (s. 2306.)
Otrovanec – Bošković Tobija, krčmar (s. 2196.)
Otrovanec – Fanta Mijo, užar (s. 2243.)
Otrovanec – Miholančan Tomo, Živko Martin, tesari (s. 2085.)
Otrovanec – Vindiš Martin, ciglar (s. 2323.)
Otrovanec – Vitković Andro, kolar (s. 2111.)
Otrovanec – Vitković Antun, kovač (s. 2225.)
Otrovanec – Vitković Franjo, stolar (s. 2058.)
Pitomača – Balia Mato, Ciglec Josip, Korparić Mato, Pandurić Mato, Pandurić Stefan, opančari (s. 2128.)
Pitomača – Beker Josip, Čikvar Ivan, Fanta Matija, Fanta Martin, Haban Štefan, Kos Jakob,

Kovač Blaž, Mesarić Paul, Vunak Josip, postolari (s. 2140.)
Pitomača – Bohm Heinrich, bojadiser – soboslikar (s. 2163.)
Pitomača – Bomes Mato, Majn Pavao, Sobota Marko, Šajić Andro, lončari (s. 2160.)
Pitomača – Britvić Martin, Horvat Janoš, Hurčak Dominik, Komletinski Ivan, Šohinger Petar, Šohinger Valent, Soilinger Tomo, Vlašić Matija, kolari (s. 2112.)
Pitomača – Cizl Šandor, pekar (s. 2281.)
Pitomača – Čapo Mijo, Komletinski Jakob, čizmari (s. 2123.)
Pitomača – Đurđević Đuro, Steiskal Vinko, mesari (s. 2254.)
Pitomača – Fanta Blaž, muški krojač (s. 2293.)
Pitomača – Fraz Joso, Kureti Johan, Urk Andrija, zidari (s. 2338.)
Pitomača – Gotz Karl-Dragutin, Munz S., „trgovci bez pobliže oznake" (s. 2180.)
Pitomača – Hrženjak Barbara, krčmar (s. 2197.)
Pitomača – Ivanović Boltek, Kohn Bernard, Krausz Jakob, Sedlaček Lajoš, Šprem Martin, trgovci sitnom robom – sitničari (s. 2307.)
Pitomača – Kaich Ferdo, bravar (s. 2246.)
Pitomača – Karoli Gabriel, Karoli Martin, Kerep Martin, Mehaš Đuro, Perko Đuro, Rozenberg Anton, Sokol Miho, bačvari (s. 2173.)
Pitomača – Katulić Mijo, užar (s. 2243.)
Pitomača – Kisch (Kiš) Janoš, Kraljiček Đuro, Lovrin Štefo, Maistor Ivo, Metelko Anton, Pavlić Franz, Pavlić Martin, Pavlić Stefan, Pintarić Petar, kovači (s. 2226.)
Pitomača – Kvaternik Martin, staklar (s. 2327.)
Pitomača – Landi Đuro, limar (s. 2104.)
Pitomača – Papert Ignatz, Šohinger Matija, tokar-dragser (s. 2154.)
Pitomača – Pavleković Jozef, krznar (s. 2316.)
Pitomača – Sadil Dragutin, Szabo Šandor, remenari (s. 2276.)
Pitomača – Tulajd, Gollob Ferencz J. Zellacz, rudnik ugljena lignita (s. 2181.)
Sedlarica – Furčić Đuro, opančar (s. 2129.)
Sedlarica – Grlanc M., muški krojač (s. 2294.)
Sedlarica – Kostanjević Đuro, trgovac sitnom robom – sitničar (s. 2308.)
Sedlarica – Kuća Franz, Smrček Marko, Spitek Ivo, kovači (s. 2228.)
Sedlarica – Torbašinović Tomo, mesar (s. 2255.)
Sedlarica – Vedrinski Janko, limar (s. 2104.)
Stari Gradac – Husinec I.(van), kolar (s. 2107.)
Stari Gradac – Husinecz I.(van), krčmar (s. 2188.)
Stari Gradac – Kovač Antal, Nagj Đuro, Vuković Jozo, kovači (s. 2218.)
Stari Gradac – Križan Ignac, Lovrenčić Jozo, postolari (s. 2135.)
Turnašica – Četeroci Tomo, Paal Josip, lončari (s. 2161.)
Turnašica – Kuća Josip, kolar (s. 2114.)
Turnašica – Nemet Pavao, krčmar (s. 2203.)
Turnašica – Nemet Pavao, mesar (s. 2256.)
Turnašica – Weiss V., trgovac sitnom robom – sitničar (s. 2310.)
Velika Črešnjevica – Hausner Moritz, trgovac sitnom robom – sitničar (s. 2300.)
Velika Črešnjevica – Kopecki Vencel, tesar (s. 2080.)

Po vrsti obrta ili zanata:

1885. (popis iz 1880.)

„Trgovci (poljoprivrednim) proizvodah" 2
Arhitekti, zidar i poduzetnik 1
Bačvari 4
Birtijaši 8
Bravari 1
Klobučari 1
Kolari 8
Kovači 17
Krojači 3
Mesari 4

Mlinari 13
Opančari 3
Pećari 1
Pekari 1
Pilana i trgovina drvetom 1
Postolari 10
Sitničari 2
Soboslikari i bojadisari 1
Tesari 1
Tišljari (stolari) 4
Tokari 2
Trgovci mješovitom robom 2
Trgovci vinom 2
Urari 1
Užari 1
Zidari 2
Ukupno: 26 vrsta obrta i zanata – Ukupno: 98 obrtnika i zanatlija

1892. (popis iz 1890.)

Bačvari 7
Bravari 1
Ciglari 1
Čizmari 2
Kolari 11
Kovači 17
Krčmari 5
Krznari 1
Limari 2
Lončari 7
Mesari 4
Muški krojači 2
Opančari 6
Pekari 1
Postolari 13
Remenari 2
Rudnici ugljena 2(?)
Sitničari 11
Soboslikari i bojadisari 1
Staklari 1
Stolari ili tišljari 3
Tesari 6
Tokari 2
Trgovci bez posebne oznake 2
Užari 2
Zidari 3

Ukupno: 26 vrsta obrtnika i zanatlija – Ukupno: 114 obrtnika i zanatlija

Sudeći prema navedenim podacima (računajući i Priloge F.) *Pitomača* i okolica postala je od kraja 19. st., pa sve do kraja 20. st. važno trgovačko-obrtničko-zanatsko središte ovog dijela *Hrvatske*.[174a)]

Valja napomenuti da su u gospodarskom lancu ponude i potražnje raznih proizvoda veliki značaj, kako smo već spomenuli imali sajmovi. Najvažniji godišnji je bio onaj za *Vidovo* 15. lipnja, a sajmeni dan je sve do danas ostala srijeda.

O raznim zadrugama nakon *Drugog svjetskog rata* vidi poglavlje 18. Sudeći prema *Zadružnom leksikonu FNRJ* (tom, 1, Zagreb 1957., str. XI i XIII) na pitomačkom području su navedene *Opće poljoprivredne zadruge* u *Pitomači*, *Otrovancu* i *Sedlarici*, te *Stočarska zadruga u Pitomači*.

U spostavom samostalne *Republike Hrvatske* i privatizacijom 1990-ih prestaju postojati velike tvrtke (navedene u poglavlju br. 18 u ovoj knjizi). Međutim, stanovništvo se i dalje nastavilo baviti proizvodnjom duhana, koje ovdje ima tradiciju staru preko 50 godina. Posljednjih 20-ak godina uvodi se intenzivniji uzgoj povrtlarskih i voćarskih kultura (prvenstveno paprike, paradajza, luka, patlidžana i dr.) dok se veliki dio stanovništva još uvijek bavi ratarstvom (uzgojem žitarica), a uzgoj stoke u svrhu proizvodnje mlijeka i mesa postepeno nestaje. U najnovijem razdoblju dolazi do osnivanja brojnih tzv. OPG-ova (*Opća poljoprivredna gospodarstva*), te i nekoliko privatnih tvrtki koje se bave proizvodnjom ljekovitog bilja i proizvodnjom drugih, pa i industrijskih proizvoda (proizvodnja plastenika i staklenika i sl.). Još uvijek postoji nekoliko građevinskih tvrtki, pa i obrtnika i zanatlija, dok se vinogradarstvom stanovništvo bavi uglavnom u obliku *„vikendaša*", iako postoji i nekoliko OPG-ova koji se bave proizvodnjom i prodajom kvalitetnih vina.

P osljednjih desetljeća pojavljuju se veliki trgovački centri, dok manje trgovačke radnje postoje uglavnom u manjim naseljima.

V alja dodati da se na području *Općine Pitomača* posljednjih godina dosta pažnje posvećuje organiziranju raznih turističkih ponuda, pa je stoga *Turistička zajednica Općine Pitomača*, koja ima svoje začetke još iz kraja 1950-ih godina, tijekom godine organizira brojna događanja, a pored već gotovo 30 godina tradicije organiziranja *Glazbenog festivala pjesme Podravine i podravlja* u *Pitomači* i raznih društveno-kulturnih aktivnosti *Centra za kulturu „Drago Britvić*" i sadržaja brojnih drugih udruga frekvencija stanovništva kroz prostor *Općine Pitomača* sudjeluje u gospodarskom prihodu ovog pučanstva.

T reba dodati i to da je opća infrastrukturna mreža na području *Općine Pitomača* kontinuirano u redovitom održavanju, ili u obnovi, rekonstrukciji ili u izgradnji. Prema potrebama.

T ijekom prošlosti u *Pitomači* je postojalo više raznih novčarskih zadruga ili udruga. O tome više vidjeti *Priloge* u ovoj knjizi pogl. E. O povijesti šumarstva već smo govorili u poglavlju 18, dok priloge za povijest lovstva možete vidjeti u *Prilozima* ove knjige poglavlje D.

„U gospodarstvu Općine Pitomača tradicionalno su najzastupljenije djelatnosti trgovina, prerađivačka industrija, građevinarstvo i poljoprivreda. Izgradnjom poduzetničkih zona na području Općine Pitomača nastoji se poticati poduzetnike na ulaganja i investiranje. Prostornim planom uređenja Općine Pitomača „ucrtane" su gospodarsko – proizvodne zone i to: unutar područja naselja Pitomača „KLAS" i „KALILO"; unutar područja naselja Otrovanec „RAZLEV" i unutar područja naselja Kladare „RAKITKA I", „RAKITKA II" I „RAKITKA III". Poduzetnička zona „Rakitka I" u Kladarama je novoizgrađena zona s izgrađenom potrebnom infrastrukturom neposredno uz magistralnu cesta D-2.

Izvor: „Strategija razvoja Općine Pitomača 2015. - 2020."

Neki od važnijih gospodarski subjekata:

SPIDER GRUPA d.o.o. čini povezani poslovni sustav koji se bavi uzgojem, preradom ljekovitog i aromatičnog bilja, te opremanjem čajeva. Tvrtke u sastavu Spider grupe

specijalizirane su za organski (EKO / BIO) uzgoj ljekovitog i aromatičnog bilja, preradu i proizvodnju biljnih i voćnih čajeva. Sirovine se uzgajaju na vlastitim površinama, certificiranima za organski (EKO/BIO) uzgoj. U suradnji sa obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Hrvatskoj i susjednim zemljama, proizvodimo sirovine koje prerađujemo u vlastitom modernom pogonu prerade i proizvodnje.

Izvor: www.spidergrupa.hr/, www.gardenolo.com/o-nama/o-spider-grupi/

JAN SPIDER d.o.o. – djelatnosti proizvodnje i prerade aromatičnog, ljekovitog i začinskog bilja[175)]

HERBARIUM d.o.o. – djelatnosti prerade i pakiranja čajeva vlastitih robnih marki Herbarium i Gardenolo; uzgoj ljekovitog bilja, tikvi uljarica i industrijske konoplje.

PLANTAŽE d.o.o. za proizvodnju i obradu bilja – djelatnosti proizvodnje u ekološkom sustavu te obradom kamilice u vlastitom pogonu za obradu, surađuje s brojnim kooperantima iz regije, a koji na svojim vlastitim površinama proizvode ekološku i konvencionalnu kamilicu. Kompletna proizvodnja poduzeća plasira se na tržište EU (Zapadna Europa).Proizvodnja poduzeća temelji se na zaokruženom proizvodno-tehnološkom procesu, u smislu cjelovite obrade predmetnog poljoprivrednog zemljišta u okvirima održivog poljoprivrednog gospodarenja i ekološke poljoprivredne proizvodnje, osnovne obrade poljoprivredne sirovine (ljekovito bilje – kamilica) i proizvodnje poljoprivrednih poluproizvoda za inozemnog naručitelja (različiti stupnjevi frakcija kamilice).

Izvor: www.plantaze.hr/

POISON CITY d.o.o. – djelatnosti proizvodnje i prerade aromatičnog, ljekovitog i začinskog bilja, proizvodnja čajeva i ljekovitog bilja te od 2008. godine proizvodnja eterična ulja kamilice i lavande. Smještena je na adresi Otrovanec 94, 33405 Pitomača (po lokaciji je i dobila ime) u samom srcu ravne nam Podravine, na magistralnoj cesti na pola puta između Osijeka i Zagreba udaljena oko 120 kilometara od obaju velikih središta. Na sjeveru je omeđena prekrasnim rukavcima rijeke Drave, na jugu sa još ljepšim Bilogorskim gorjem, koje obiluje sa nasadima kvalitetne vinove loze i voćnjaka. Osnovna djelatnost tvrtke je proizvodnja, otkup i prerada ljekovitog bilja te proizvodnja i pakiranje voćnih i biljnih čajeva, te čajnih mješavina.

Izvor: www.poisoncity.hr/index.htm

HIDROCOM d.o.o. – trgovina vodovodnog repromaterijala

„KLESAR" izrada nadgrobnih spomenika, Kladare 19b, vl.. Damir Pankasz – djelatnosti rezanja, oblikovanja i obrade kamena.

ALUFERIT GRAĐENJE d.o.o. – proizvodnja metalnih konstrukcija i njihovih dijelova

KOGRAD d.o.o. – gradnja cjevovoda za tekućine i plinove (vodovod, kanalizacija, plin, elektroenergetski i telekomunikacijski kabeli); izgradnja komunalne infrastrukture (industrijske zone, pješačko/biciklističke staze, parkirališta, igrališta i dr. sportski tereni."[176)]


KONZUM
foto begović

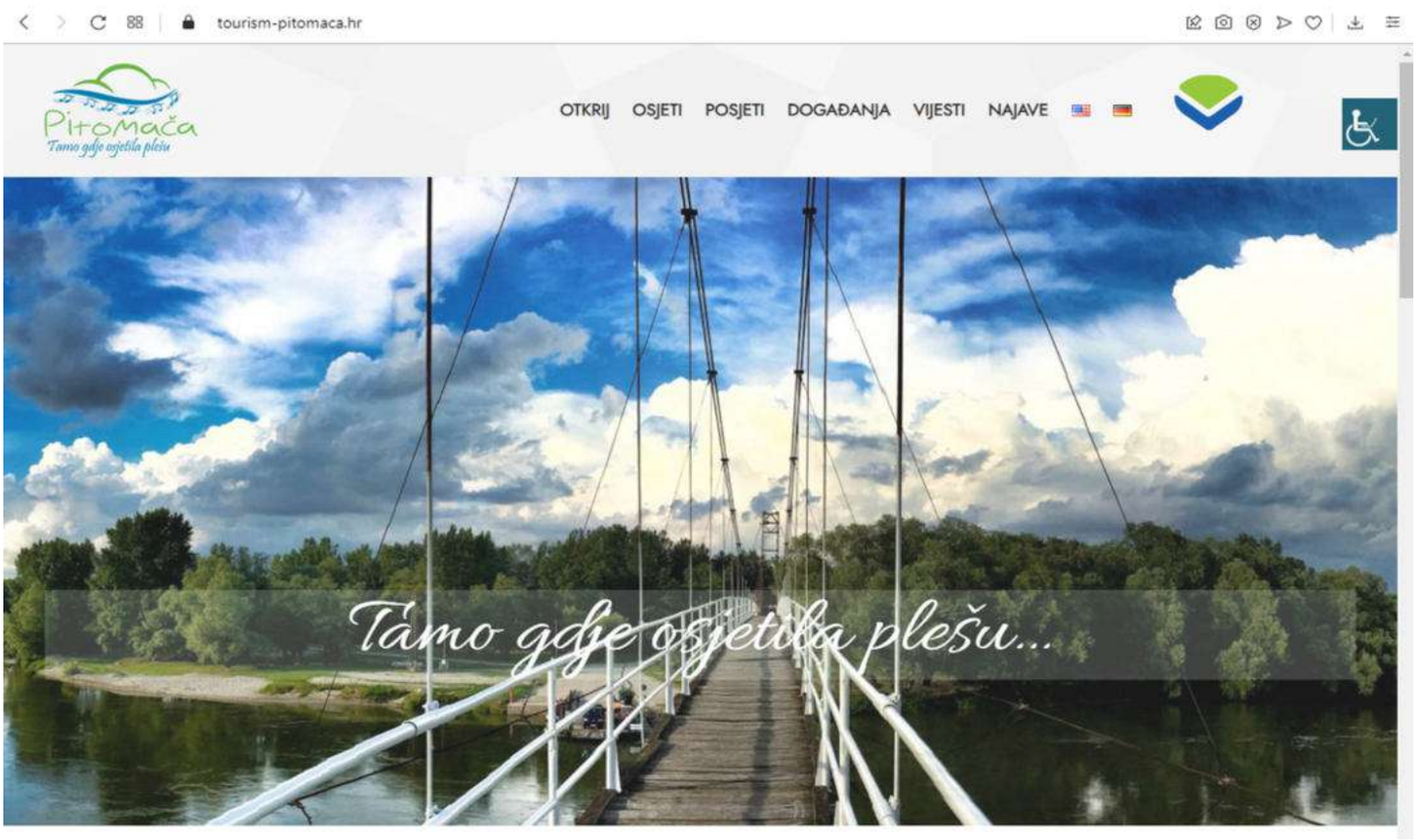

Gore: naslovnica web stranice Turističke zajednice Općine Pitomača. www.tourism-pitomaca.hr (posljednji pristup 1/2022.)
Turistička zajednica (tj. Turističko društvo) u Pitomači osnovana je prvi put 1956. godine. Nakon osnivanja/obnove Općine Pitomača 1993., krajem 1990-ih se pokreće turistička djelatnost u cilju obogaćivanja društvene-kulturne i javne ponude, a u svrhu doprinosa u gospodarskim djelatnostima, odnosno stavljanja turizma u sinergiju sa društveno-kulturnim životom i gospodarstvom.



21. Društveno-kulturni, prosvjetni i javni život Općine Pitomača - pregled (pregled udruga, klubova i društava)

Društveni život u prošlosti, kako smo već mogli vidjeti, kao i diljem cijele *Hrvatske* uglavnom se je svodio na održavanje raznih narodnih običaja vezanih za crkvu, te za sam život, a to je rođenje, smrt. Iako se organizirano školstvo za široki puk u Pitomači i okolici spominje sredinom 18. st. narod je sve i do početka 20. st. bio uvelike nepismen.

Još 1759. godine u *Pitomači* se spominje da djeluje njemačka *„općinska"* škola *„Gemeinschule"* tzv. trivijalka u kojoj su krajiški časnici podučavali dječake kako bi se dalje mogli školovati za časnički kadar ili krajiške činovnike. Nastava se u to vrijeme odvijala na njemačkom jeziku. Od godine 1800. ovu školu mogla su pohađati sva djeca *Pitomače*. Nakon ukidanja *Vojne krajine* 1871. (i razvojačenja) i reforme školstva, u *Pitomači* je osnovana *Opća pučka škola* koja se pohađala četiri godine te još dvije godine tzv. opetovnica. Godine 1873. gradi se nova, danas stara školska zgrada, zgrada u kojoj se je nalazila prvo pučka škola, a nakon izgradnje druge faze izgradnje koja je počela 1969. i koja je završena izgradnjom školske sportske dvorane 1980., stara školska zgrada služi za potrebe raznih društava. Tako u njoj prostorije ima *Kino klub „Slavica"*, od 1986. do 1991. smještena je *Mjesna knjižnica i čitaonica*, od 1989. do 1991. *Etnografsko-muzejska zbirka* itd. Osnovna škola današnje ime nosi od 1962. (*OŠ Petra Preradovića*). U navedenu staru školsku zgradu 1999. smještena je novoosnovana *Srednja škola Stjepana Sulimanca* u *Pitomači*, koja je započela svoj rad školske godine 1999./2000. kao područni odjel virovitičkih srednjih škola i to: *Strukovne i Industrijsko-obrtničke škole*, te su se 2003. godine, točnije 29. travnja, stekli uvjeti za osamostaljenje škole, rješenjem *Trgovačkog suda u Bjelovaru* 15. listopada 2012, škola je dobila novi naziv: *Srednja škola Stjepana Sulimanca*. Ova škola obrazuje kadrove u redovnom četverogodišnjem, trogodišnjem i programu za vezane obrte u slijedećim zanimanjima: upravni referent, agroturistički tehničar, hotelijersko – turistički komercijalist, poljoprivredni gospodarstvenik, frizer, cvjećar, prodavač, kuhar, konobar i automehaničar.

OŠ Petra Preradovića ima područne škole u 10 naselja: *Dinjevac*, *Grabrovnica*, *Kladare*, *Mala Črešnjevica*, *Otrovanec*, *Sedlarica*, *Stari Gradac*, *Starogradački Marof*, *Turnašica* i *Velika Črešnjevica*.

Prvi rezultati organiziranog školstva u pitomačkom kraju počeli su biti vidljivi tek krajem 19. i prvih godina 20. st. Iako je još od 1880-ih godina u *Pitomači* i okolici bilo relativno mnogo obrtnika, raznih zanatlija, trgovaca i poduzetnika do osnivanja prvog važnog društva dolazi tek 1894. osnivanjem DVD-a *Pitomača*. Zanimljivo je da su pitomačani organizirali mjesnu knjižnicu i čitaonicu još prvih godina 1890-ih, i to u sastavu gostionice, odnosno *„Svratišta k lovačkom rogu"* obitelji *Stejskal* (još i danas postoji zgrada na uglu *Gajeve* u *Domjanićeve ulice* – južni ugao).

Spomenuto osnovano *Dobrovoljno vatrogasno društvo* biti će narednih gotovo 100 godina glavni nositelj općeg društvenog, javnog i kulturnog života *Pitomače*. Osim fundamentalne svrhe (zaštite od požara i gašenja požara) društvo organizira brojne pučke vatrogasne zabave sa raznim kulturnim, npr. dramskim i drugim sadržajima. Narednih godina mahom pitomački poduzetnici, obrtnici i tzv. elita osnivaju 1906. *Hrvatski sokol*, a narednih godina više društava koja su se bavila kulturom. Kao *Prosvjetno društvo „Osvit"* (1924.) koje je imalo svoju zasebnu knjižnicu, zatim 1925. *PTZ „Sloga"* iz koje je nešto kasnije nastala *HPGD „Sloga" Pitomača* itd. Još prvih godina 20. st. braća *Kos* osnivaju tada poznati tamburaški sastav, a već 1917. *Pitomača* ima i ženski tamburaški zbor.[177)] I tako dalje.

O društvima, klubovima i udrugama već je dosta rečeno u poglavljima 15. i 18. prvog dijela ove knjige, međutim ovdje ćemo načiniti kraći presjek svih udruga, budući da su upravo one osnovni nositelj javnog kulturno-društvenog života *Pitomače* i okolice. Godine 2014. na području *Općine Pitomača* bilo je registrirano ukupno 47, a 2016. ukupno 40 raznih udruga, društava i klubova (Arhiv *Općine Pitomača*). Godine 2021. evidentirano je čak 69 udruga na području *Općine Pitomača*.

Udruge, društva i klubovi Općine Pitomača 2021./2022. (Red. broj., naziv., sjedište, OIB i osnovni podaci.)

10000961 Paintball i Pikado klub "Delta" Pitomača, Kladare 33a, Kladare 03967364836 Aktivna - Osnovano 2013. godine. Klub vodi Manfred Kodžaga. Cilj Udruge je promicanje i unapređenja sportskih aktivnosti njenih članova, te razvijanju i popularizaciji pikada kao sporta, te promicanja i unapređenja paintballa kao društveno-zabavne igre.

10000336 Nogometni klub "Otrovanec", Otrovanec 228, Otrovanec 37894348762 Aktivna - Osnovan 5. siječnja 1998. Predsjednik kluba je Antun Oberan. Klub je osnovan u cilju promicanja i unapređenja sportskih aktivnosti njenih članova te razvijanju i popularizaciji nogometa. Takmiči se u 3. ŽNL – zapad.

10000503 Košarkaški klub "Pitomača", Vinogradska 34, Pitomača 26292496918 Aktivna - Klub je osnovan 2001. Predsjednik je Davor Jakupec. Klub je osnovan u cilju promicanja i unapređenja sportskih aktivnosti njenih članova te razvijanju i popularizaciji košarke.

10000075 Vatrogasna zajednica Općine Pitomača, Vinogradska 32, Pitomača 89397874251 Aktivna - Osnovana je 1997. Dugogodišnji predsjednik zajednice je Željko Palković. Zapovjednik zajednice je Zdravko Fras.

10000197 Udruga umirovljenika Hrvatske Općine Pitomača, Vinogradska 6, Pitomača 50332761834 Aktivna - Osnovana je 1998. Aktualna predsjednica je Marica Kovačev. Cilj osnivanja Udruge je zaštita i unapređenje prava umirovljenika, uspješno ostvarivanje društvenih i materijalnih interesa umirovljenika, poboljšanje njihovog položaja u lokalnoj i široj društvenoj sredini te međusobna suradnja i pomoć. Udruga organizira brojne izlete svojih članova, a ima preko oko 75 matičnih članova.

10001086 Aeroklub "Pitomača" Pitomača, Ljudevita Gaja 26I, Pitomača 98770505822 Aktivna - Osnovan 2021. Predsjednik Ivan Kos. Od kraja 1990-ih u Pitomači je već djelovao sličan klub. Osim ovog kluba spominje se postojanje i Aero kluba „Krila Pitomače", koje je predsjednik Zdravko Jakupec.

10001030 Pitomački prijatelji životinja, Ljudevita Gaja 26/I, Pitomača 18328435885 Aktivna - Osnovano 2017. Predsjednik je Hrvoje Takač. Udruge je svrha organiziranje smještaja, zbrinjavanja i udomljavanja napuštenih i izgubljenih životinja u suradnji s nadležnim ministarstvom, jedinicama lokalne i regionalne samouprave i veterinarskim organizacijama, te aktivnosti u svrhu smanjenja broja napuštenih i izgubljenih životinja kao i aktivnosti protiv svih oblika zlostavljanja životinja.

10001017 Fitnes klub Pitomača, Trg kralja Tomislava 19, Pitomača 99208369626 Aktivna - Osnovan je 2017. Predsjednik kluba je Boris Kolar. Klub je osnovan u cilju promicanja, razvoja i unapređenja zdravog života te bavljenja edukativnim radom na za promicanje zdravlja i sporta. Ukupnim aktivnostima Kluba nastoji se promicati sportsko ponašanje, međusobno razumijevanje, tolerancija i odgovornost svih članova Kluba, poticanje nulte tolerancije prema nasilju u sportu i svakoj vrsti ovisnosti, te usvajanje etičkih vrijednosti kroz bavljenje sportom.

10000316 Kulturno umjetničko društvo "Podravka" Starogradački Marof, Društveni dom, Starogradački Marof 42342166149 Aktivna - Osnovan 1998. Predsjednica KUD-a je Željkica Mihoković, a blagajnica Kata Miklić. Područje djelovanja KUD-a je kultura i umjetnost. Djelatnosti su: Kulturna baština; Zaštita i očuvanje materijalnih kulturnih dobara, zaštita i očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara, Izvedbene umjetnosti; Plesne umjetnosti, Kulturno – umjetnički (glazbeni i scenski) amaterizam.

10000362 Kulturno umjetničko društvo "Petar Preradović" Grabrovnica, Grabrovnica 100, Grabrovnica 98238160913 Aktivna - Današnji KUD je osnovan 1994. Draženka Slavica je današnji predsjednik (dopredsjednica Marija Kovačević-Švarbić, a tajnik Jasminka Milaković). KUD ima korijene iz

početka 1970-ih kada je osnovan Aktiv žena Grabrovnica. Do danas KUD je organizirao 38 smotri folklora.

10000862 Streljački klub "Trap" Pitomača, Grabrovnica 63, Grabrovnica 64385220357 Aktivna - Klub je osnovan 2011. Predsjednik kluba je Darko Rengel, a tajnik Luka Rengel. Područje djelovanja kluba je sport, streljački sport, a djelatnosti su sudjelovanje u sportskim natjecanjima, sportska priprema, sportska poduka, organizacija i provođenje sportskih natjecanja i sportskih priredbi. Okuplja više desetina članova sa područja Općine Pitomača.

10000953 Športsko ribolovni klub "Križnica" Križnica, Društveni dom 30, Križnica 04269363663 Aktivna - Klub je osnovan 14. 9. 2013. Aktualni predsjednik kluba je Željko Salaj, dok je tajnica Marija Štukar. Osnovni cilj Udruge je razvijanje i promicanje sportskog ribolova na slatkim vodama, koji obuhvaća natjecateljski ribolov i rekreativni ribolov. Organizira i sudjeluje na raznim natjecanjima diljem Hrvatske.

10000519 Astronomsko društvo Pitomača, Trg kralja Tomislava 9, Pitomača 50699853569 Aktivna - Današnje društvo je osnovano 2001. godine. Današnji predsjednik je Igor Maresić, a dopredsjednik Ivan Sondi. Osnovni ciljevi Društva jesu promicanje astronomije, astronautike i srodnih znanosti te razvijanje i unaprjeđivanje amaterskog rada u području astronomije, srodnih znanosti i pratećih tehničkih disciplina na području Virovitičko-podravske županije. Društvo ima svoje korijene još u Astronomskom društvu Pitomača osnovanog 1981., koje je nastalo od nekadašnje Astro grupe mladih iz 1973. U početku ga je vodio Luka Hrvatić, a kasnije Branko Novosel.

10000315 Športski nogometni klub "Aršanj", Sedlarica 7, Sedlarica 12510704375 Aktivna - Osnovano 1998. godine. Danas je predsjednik kluba Branko Rengel, a tajnik Milan Matović. Klub je osnovan u cilju promicanja i unapređenja sportskih aktivnosti njenih članova te razvijanju i popularizaciji nogometa. Takmiči se u 3 ŽNL – zapad.

10000984 Proizvođačka organizacija "Mliječni put Hrvatske", Velika Črešnjevica 39, Velika Črešnjevica 25664519465 Aktivna - Organizacija je osnovana 2015. Predsjednik udruge, a ujedno jedan od osnivača, je Mario Rengel, a dopredsjednici Branko Karamarković i Nikica Stanković. Okuplja članove koji se bave proizvodnjom mlijeka, mliječnih proizvoda, govedine i teletine i naslonjeni su na proizvodnju mlijeka i mesa.

10000047 DVD Kladare, Kladare 33b, Kladare 49261758134 Aktivna - Društvo je osnovano 1930. godine. Danas je predsjednik društva Ivan Brlas, a zapovjednik Zdravko Fras. Ima 70 članova i preko 20 opremljenih operativaca. Jedno je od aktivnijih vatrogasnih društava na području Općine Pitomača. Društvo je dobro opremljeno, a prije nekoliko godina u Kladarama je izgrađen novi vatrogasni dom. Društvo svake godine održava Memorijal posvećen Jurici Botkoviću.

10000090 Ženski rukometni klub "Pitomača" Pitomača, Tina Ujevića 8, Pitomača 14621995858 Aktivna - Klub je osnovan 1978. godine. Predsjednik kluba je Tomo Filipović. U sezoni 2017/2018. rukometašice su igrale u 1. HRL, dok danas igraju u 3. HRL.

10000735 Sportsko rekreativna udruga "Shinobi" Pitomača, D. Domjanića 32, Pitomača 18677298354 Aktivna - Udruga je osnovana 2009. godine. Predsjednik, a ujedno i prvi predsjednik i osnivač je Dominik Tešić, a tajnik Marino Đakić. Područje djelovanja udruge je sport, a djelatnosti su sudjelovanje, organiziranje i provođenje sportskih aktivnosti, natjecanja, sportska priprema, sportska poduka te organizacija raznih manifestacija.

10000995 Udruga pitomačkih mažoretkinja, Petra Preradovića 3, Pitomača 89734483100 Neaktivna - Ova udruga trenutno nije aktivna, a posljednji predsjednik je bila Andrea Pavoković. Bila je osnovana 2016. godine, kao pokušaj obnove pitomačkih mažoretkinja koje su djelovale u sastavu Društva Naša djeca od 2001. do 2005. godine pod vodstvom Željke Begović.

10000092 Glazbeni festival "Pjesme Podravine i podravlja" Pitomača, Ljudevita Gaja 26/I, Pitomača 41536552128 Aktivna - Ova udruga ima svoje korijene iz prvih godina 1990-ih. Godina osnivanja se uzima 1993. godina, a do danas je održano 28 festivala. Predsjednik skupštine udruge danas je Rajko Stilinović, koji je ujedno bio i suosnivač festivala. Više o festivalu vidjeti https://www.pitomacafestival.hr (posljednji pristup 13.1.2022.). Treba spomenuti da je tijekom proteklih gotovo 30 godina na festivalu predstavljeno više od 500 novih glazbi, a na njemu nije sudjelovalo malo koje poznato ime hrvatske estrade i glazbe. Na festivalu je afirmirano i mnogo novih glazbenika, tekstopisaca, te izvođača (kao što su Podravski mužikaši, Licitari, Stjepan Lach itd.). Vidjeti navedenu web stranicu.

10000319 Nogometni klub "Podravec" Dinjevac, Dinjevac, Vladimira Nazora 88, Dinjevac 06231116095 Aktivna - Klub je osnovan 1976. godine. Predsjednik kluba je Dominik Bastalić, a tajnik

Tomislav Dokuš. Natječe se u III. ŽNL Virovitičko-podravske županije. Više o klubu vidjeti https://web.facebook.com/nkpodravec.dinjevac/?_rdc=1&_rdr (posljednji pristup 13.1.2022.)

10000356 Stočarsko-ratarsko-mehanizacijska udruga Općine Pitomača, Dinjevac, Društveni dom, Vladimira Nazora 44, Dinjevac 15780243024 Aktivna - Osnovana je 1998. godine. Aktualni predsjednik je Mato Bastalić, a tajnik Ivica Presečan. Cilj udruge je da kao strukovna organizacija djeluje na unapređenju i poticanju gospodarskog, socijalnog i kulturnog položaja seljaka i ostalih stanovnika sela. Osobito radi na unapređenju razvoja poljoprivredne proizvodnje te poduzetništva kao održivog razvoja stanovnika na području općine Pitomača i šire.

10000179 DVD Stari Gradac, Matije Gupca 1c, Stari Gradac 32902981220 Aktivna - Društvo je osnovano 1927. godine. Predsjednik društva je Josip Oberan, a zapovjednik Darko Penzar. Društvo je dobro opremljeno vatrogasnom opremom. Više vidjeti https://web.facebook.com/dvd.starigradac?_rdc=1&_rdr (posljednji pristup 13.1.2022.). Društvo kontinuirano ima oko 80 registriranih članova.

10000017 Lovačka udruga "Fazan" Pitomača, Velika Črešnjevica 260, Velika Črešnjevica 85330388561 Aktivna - Društvo ili udruga je osnovana 1946. godine. Danas je predsjednik društva Darko Pavleković, a tajnica Ivana Erhatić. Više o lovstvu vidi Priloge u ovoj knjizi, poglavlje D.

10000117 Lovačka udruga "Fazan" Stari Gradac, Gornji Podaršanj 22, Turnašica 35574445693 Aktivna - Udruga je osnovana 1949. godine. Danas joj je predsjednik Miroslav Koren. Udruga raspolaže sa oko 2800 ha na prostoru sjeverno i sjeverozapadno od Starog Graca do mađarske granice na sjeveroistok. 1985. društvo je izgradilo dom i streljanu u polju i šumi između Starog Graca i Turnašice. Do Korena dugogodišnji predsjednik je bio Franjo Štolar. Više o lovstvu vidi Priloge u ovoj knjizi, poglavlje D.

10000893 Udruga "Čuvarice kulturne baštine" Kladare Kladare 83, Kladare 87260867287 Aktivna - Udruga je osnovana 10. 1. 2012. Predsjednik udruge je Majda Kodžaga, a zamjenice Ivka Mađar i Sanja Rupić. Cilj udruge je očuvanje i prenošenje narodnih običaja i kulturne baštine ovoga kraja na mlađe naraštaje. Udruga broji 30-ak aktivnih članova. Redovito provodi razne radionice kao što su, čehanje perja, pisanje guščjim perom i tintom, radionice tkanja, te izrade ručnih radova kao i radionice s uskrsnom i božićnom tematikom. Održava godišnje više manifestacija kao Noć otvorenih vrata Etno zbirka Bakina priča, Izložba pisanica i matkanje pisanicama na Matkanu nedjelju itd. Etno zbirka je uređena i otvorena za javnost 2019. godina na inicijativu Ivke Mađar, a uz pomoć svih članica i članova udruge, te brojnih pravnih i fizičkih osoba, a uz veliku potporu općine Pitomača i Virovitičko-podravske županije. Etno zbirka Bakina priča smještena je u jednom dijelu stare školske zgrade.

10000947 Powerlifting klub "Maksimum"Frana Galovića 8, Pitomača 39884049183 Aktivna - Klub je osnovan 2013. Predsjednik kluba je Luka Kovač (ostvario značajne rezultate na međunarodnom nivou), a dopredsjednik Mario Rengel. Udruga je osnovana radi promicanja, razvoja i unapređenja powerlifting sporta, vježbanja u teretanama i radu s utezima, na sportskoj i rekreativnoj razini.

10000514 Zajednica športsko ribolovnih klubova Općine Pitomača, Ljudevita Gaja 26/I, Pitomača 59926944293 Aktivna - Osnovana je 2001. godine. Predsjednik zajednice je Darko Tkalčec, a tajnik Željko Salaj. Dopredsjednik je Tomo Filipović. Svrha - razvitak i promicanje ribolovnog sporta na području Općine Pitomača; poticanje vrhunskog sportskog stvaralaštva i stvaranje uvjeta za postizanje vrhunskih i vrsnih sportskih dometa; razvitku sportskih aktivnosti djece i mladeži, te sportsko-rekreacijskih aktivnosti građana i invalidnih osoba; promicanju odgojnih funkcija sporta, razumijevanja, tolerancije odgovornosti kroz bavljenje sportom; zaštita voda i ribljeg fonda u vodama koje su dobivene na gospodarenje i poribljavanje i druge aktivnosti vezane za sportski ribolov.

10000123 Karate klub "Pitomača", Trg kralja Tomislava 7, Pitomača 70917701881 Aktivna - Klub je osnovan 1994. godine, ali djeluje još od 1980-ih. Aktualni predsjednik je Goran Perović, a tajnik kluba Alan Uremović. Klub je osnovan u cilju promicanja i unapređenja sportskih aktivnosti njenih članova te razvijanju i popularizaciji karate sporta na području Općine Pitomača i okolice. U više navrata članovi kluba bili su prvaci Hrvatske u više kategorija. Kao Toni Jakupec, Alen Uremović, Marko Bogović, Dominik Prtenjača i drugi. Treneri su bili Veljko Kajtazi, Igor Petrović, Toni Jakupec. Članovi nastupaju na turnirima diljem Hrvatske i Europe.

10000006 Udruga žena Dinjevac, Društveni dom, Vladimira Nazora 44, Dinjevac 76229035756 Aktivna - Osnovana je 1997., a svoje korijene ima još iz 1959. godine. Danas je predsjednica Svetlana Bastalić, tajnica Petra Ratajec, a blagajnik Đurđica Presečan. Bavi se očuvanjem kulturne i etno baštine dinjevačkog kraja. Organizira svake godine Dinjevačke susrete pjesme i plesa. Kontinuirano ima oko 15 članica.

10000089 Odred izviđača "Bilogorci" Sedlarica, Sedlarica 5, Sedlarica 49737391762 Aktivna - Odred je osnovan 1997. godine. Svoje korijene ima još iz 1972. godine osnovane Izviđačke čete „Bilogorci". Predsjednik je Ivan Jurić, a načelnik odreda Neven Minanović. Ovo je jedno od izuzetno aktivnih i poznatih društava toga tipa u Hrvatskoj.

10000178 DVD Grabrovnica, Grabrovnica bb, Grabrovnica 60732164256 Aktivna - Društvo je osnovano 1942. godine. Danas mu je predsjednik Božidar Ciglenec, a zapovjednik Ana Ciglenec. Za svoje potrebe društvo je dobro opremljeno, dok tijekom svake godine sudjeluje na brojnim pokaznim i takmičarskim vježbama diljem županije i šire.

10000701 Nogometni klub "Kladare", Kladare 81, Kladare 19663417743 Aktivna - Klub je osnovan 1961. godine. Tada je nosio ime NK „Sloga" Kladare. Danas je klubu predsjednik Dominik Maresić, a tajnik Danijel Tambolaš. Klub svake godine organizira Memorijalni turnir posvećen Zdravku Pankazu. Takmiči se u 3. ŽNL - zapad.

10000305 DVD Mala Črešnjevica, Mala Črešnjevica 34, Mala Črešnjevica 45834994976 Aktivna - Društvo je osnovano 1968. godine. Danas mu je predsjednik Dražen Lazar, a zapovjednik je Neven Milanović. Više o društvu vidjeti https://web.facebook.com/people/Dvd-Mala-Cresnjevica/100063455234053/?_rdc=1&_rdr (posljednji pristup 14. 1. 2022.). Društvo danas broji 30-ak članova.

10000044 DVD Otrovanec, Otrovanec 92, Otrovanec 29142485355 Aktivna - Osnovano 1930. godine. Danas (2022.) je predsjednik Mihael Ingola, a zapovjednik David Tržić. Društvo broji 80-ak članova i dobro je opremljeno opremom. Jedno je od aktivnijih društava toga tipa na području Općine Pitomača.

10000042 DVD Pitomača, Vinogradska 32, Pitomača 11224286564 Aktivna - Društvo je osnovano 1894. godine i jedno je od najstarijih društava u ovom kraju. Danas je predsjednik Marko Đakić, a zapovjednik Željko Živko. Danas broji oko 80 članova, od kojih je 20 operativnih. Vatrogasni dom se nalazi u Vinogradskoj ulici i izgrađen je 1967. godine. Društvo je dobro opremljeno vatrogasnom opremom i vozilima. U sastavu prostorija uređen je Muzej DVD-a Pitomača u kojem je prikazana povijest ovog društva tijekom posljednjih gotovo 130 godina postojanja. Više vidi Novosel Milka: 120 godina vatrogastva u Pitomači, Pitomača 2014., te poglavlja 15. i 18. u ovoj knjizi.

10000440 Stolnoteniski klub "Pitomača", Vinogradska 19, Pitomača 57321040089 Aktivna - Klub je osnovan 1999. godine. Danas mu je predsjednik Mirko Debeljak, dopredsjednik Tomislav Krmić, a tajnica Ana-Marija Čajkulić. Klub ima žensku i mušku ekipu (u više kategorija), dok se ženska ekipa takmiči u 1. hrvatskoj stolnoteniskoj ligi. Više vidjeti https://web.facebook.com/Stolnoteniski-klub-Pitomača-305043520024250/ (posljednji pristup 14.1.2022.).

10000122 Lovačko ribolovna udruga veterana Domovinskog rata "Vidra" Pitomača, Đuretina 33, Pitomača 64507280109 Aktivna - Udruga je osnovana 1998. godine. Danas joj je predsjednik Josip Đakić, dopredsjednik Vlado Rep, a tajnik Dinko Begović. Udruga broji 70 članova. Udruga raspolaže lovištima oko rijeke Drave, to jest sjeverno od podravske magistrale, tj. ceste D2. Lovački dom ima na Đuretini. Više o lovstvu vidi Priloge u ovoj knjizi, poglavlje D.

10000681 Pčelarska udruga "Bagrem" Pitomača, Velika Črešnjevica 132, Velika Črešnjevica 76553047169 Aktivna - Udruga je osnovana 2008. godine. Predsjednik udruge je Dražen Jakupec. PU „Bagrem" je osnovana u cilju promicanja, razvitka i unapređenja pčelarstva Republike Hrvatske. Udruga ima preko 40 članova s oko 4500 košnica.

10001068 Trkački klub "Virovitica", Velika Črešnjevica 209, Velika Črešnjevica 86270584123 Aktivna - Klub je osnovan 2020. godine. Predsjednik kluba danas je Nikola Subota, dopredsjednik Danijel Kutjevac, a tajnik Dean Lovrenčec. Udruga je osnovana u cilju promicanja i razvitka i unapređenja auto-moto sporta. Nadalje, Udruga se osniva radi usklađivanja posebnih i zajedničkih interesa, planiranja, organiziranja, razvoja i promicanja sportskih natjecanja.

10001026 Udruga žena "Gušćarice" Grabrovnica, Grabrovnica 69, Grabrovnica 70031819966 Aktivna - Udruga je osnovana 2017. godine. Predsjednik joj je danas (2022.) Lidija Dmitrus, tajnica Jadranka Maljčec, a blagajnica Jasmina Dardić. Ciljevi djelovanja Udruge su: očuvanje kulturne baštine i tradicije grabrovničkog kraja. Udruga ima 20 članica.

10001025 Globalni institut optimizma Slavuj, Križnica 30, Križnica 40828413372 Neaktivna - Osnovano 2017. godine. Udruga je trenutno neaktivna. Predsjednik i osnivač je bio Siniša Cmrk.

10000573 Kulturno umjetničko društvo "Marijan Pavleković-Pajo" Otrovanec, Otrovanec

92, Otrovanec 16752527310 Aktivna - Društvo je osnovano 19. siječnja 2005. godine. Prvi predsjednik je bila Željka Begović, zatim Mirjana Gomerčić, dok je danas predsjednik Marija Osmanović. Ciljevi djelovanja KUD-a su organiziranje manifestacija kojima su nosioci odrasli i djeca, a koje se odnose na očuvanje tradicije i kulturne baštine Otrovanca. Od prve godine osnivanja organizira smotre folklora. KUD kontinuirano ima 20-ak članova.

10000124 Ženski kuglački klub "Pitomača", Vinogradska 19, Pitomača 87836150886 Aktivna - Osnovan je 1993. godine. Predsjednik kluba je Marijan Bajsar. Od 1993. do 2002. klub je nastupao pod nazivom „Duhanprodukt". U posljednjoj sezoni (2020./2021.) natjecao se u 2. hrvatskoj ligi za žene – istok. Trenira i organizira natjecanja na kuglani u Pitomači.

10000634 Limena glazba Pitomača, Vinogradska 19, Pitomača 57686388265 Aktivna - Osnovana je 2006. godine. Danas joj je predsjednik Tomislav Mlinjarić. Prva limena glazba u Pitomači spominje se još u sastavu Hrvatskog sokola oko 1910. godine.

10000048 DVD Dinjevac, Dinjevac, Vladimira Nazora 38, Dinjevac 61437592531 Aktivna - Društvo je osnovano još 1927. godine. Spremište društvo ima pored mjesne kapelice i društvenog doma. Danas je predsjednik društva Marijo Vlašić, a zapovjednik Mato Bastalić. Društvo ima 70 aktivnih članova od kojih je 10 operativnih. Društvo posjeduje svu potrebitu vatrogasnu opremu.

10000400 Kuglački klub "Pitomača", Vinogradska 19, Pitomača 14172940515 Aktivna - Klub je osnovan odmah nakon Drugog svjetskog rata, 1946. godine. Danas mu je predsjednik Ivan Kolar, a dopredsjednik Josip Kovačić. Trenira i natječe se na četverostaznoj kuglani u Pitomači kojoj je izgradnja počela još 1964. godine. Kasnije je modernizirana. Natječe se u 3. hrvatskoj ligi - Istok - Zona Osijek.

10000579 Rekreacijsko društvo "Zeleno srce Pitomača", Gajeva 26I, Pitomača 21752957778 Aktivna - Društvo je osnovano 2005. godine, dok je danas predsjednik društva Marijan Bajsar. Dopredsjednik je Ivan Kos. Društvo je osnovano s ciljem okupljanja mještana Pitomače i okolice, bez obzira na spol i starosnu dob, zainteresiranih za sportske rekreativne aktivnosti (npr. vožnja biciklom, planinarenje, pješačenje itd.). 2021. društvo je imalo 66 članova. Više vidi https://www.zelenosrce.com (posljednji pristup 14.1.2022.).

10000570 Humanitarna udruga "Podravsko sunce", Trg kralja Tomislava 11, Pitomača 90043534806 Aktivna - Udruga je osnovana 2004. godine. Predsjednica udruge je (2022.) Štefa Kaša, zamjenica predsjednice Branka Perović, a tajnik Goran Perović. Ciljevi udruge su promicanje, razvitak i unapređenje socijalnih i ljudskih prava i interesa članova Udruge radi poboljšanja kvalitete njihova života i oblikovanja slobodnog vremena, u suradnji i provođenju aktivnosti sa srodnim udrugama, organizacijama civilnog društva u zemlji i inozemstvu. U stvari, udruga se bavi isključivo raznim humanitarnim aktivnostima, npr. prikupljanjem sredstava organiziranjem zabava, sudjelovanjem na sajmovima i sl. u svrhu prikupljanja sredstava za borbu protiv raka dojke i dr. Vidi i poglavlje 22. u ovoj knjizi.

10001041 Romska udruga "Munhro ilo", Ljudevita Gaja 42a, Pitomača 59 949685582 Aktivna - Osnovana je 2018. godine. Predsjednik udruge je Vlado Šajn. Prema statutu ciljevi rada Udruge su promicanje, unaprjeđenje i zaštita ljudskih prava, a osobito prava romske nacionalne manjine, sukladno važećim i ratificiranim konvencijama od strane Republike Hrvatske, a napose Općoj deklaraciji o ljudskim pravima UN-a, Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i dodatnih Protokola uz tu Konvenciju, uredbama i direktivama Europske unije, ali i ostalim međunarodnim ugovorima koje je Republika Hrvatska sklopila i koji ju obvezuju, a odnose se na područje ljudskih prava, te promicanje, unaprjeđenje i zaštita Ustavom zajamčenih prava i sloboda.

10000041 DVD Turnašica, Vatrogasna 2, Turnašica 11060763139 Aktivna - Društvo je osnovano 1926. godine. Danas mu je predsjednik Josip Nemet, a zapovjednik Marko Nemet. Do 1938. u sastavu društva je bilo i tada izdvojeno i novoosnovano DVD Vukosavljevica. Današnji vatrogasni dom je izgrađen 1974. godine. Turnašica je jedno od najaktivnijih DVD-a na području VZ Općine Pitomača. Ima preko 100 članova, od kojih 20-ak operativnih. Više vidjeti https://blog.dnevnik.hr/dvdturnasica/?page=blog&subdomain=dvdturnasica i http://dvdturnasica.blog.hr/ (posljednji pristup 14.1.2022.).

10000317 Športsko ribolovni klub "Šaran" Pitomača, Ljudevita Gaja 26/I, Pitomača 24494425374 Aktivna - Klub je osnovan 1948. godine. Danas (2022.) je predsjednik kluba Đuro Tot, a dopredsjednik Darko Begović. Posljednjih godina klub ima kontinuirano oko 80 članova. Bazne vode su mu tzv. Šodrana u Dravskoj ulici u Pitomači. Više vidjeti https://web.facebook.com/srksaran.pitomaca/?_rdc=1&_rdr (posljednji pristup 14. 1. 2022.). Takmiči se na brojnim turnirima, a i sam organizira razne kupove.

10000678 Sportska zajednica Općine Pitomača, Ljudevita Gaja 26/I, Pitomača

03158251912 Aktivna - Zajednica je osnovana 30. siječnja 2008. godine. Danas joj je predsjednik Tihomir Šokec, a tajnik Zlatko Novak-Jembri. U osnovi to je savez svih udruga koje se bave sportskim aktivnostima na području Općine Pitomača. Cilj Zajednice je da svojim djelovanjem pridonosi: razvitku i promicanju sporta na području Općine Pitomača, poticanju vrhunskog sportskog stvaralaštva i stvaranju uvjeta za postizanje vrhunskih rezultata, razvitku i poticanju sportskih aktivnosti u dječjem uzrastu i među mladima, promicanju odgojnih funkcija sporta, fair playa, sportskog ponašanja, razumijevanja, tolerancije i odgovornosti, te nultoj toleranciji prema nasilju u sportu i svakoj vrsti ovisnosti.

10000797 Likovni klub "Duga" Pitomača, Ljudevita Gaja 26/I, Pitomača 72485536270 Aktivna - Klub je osnovan 11. prosinca 2009. godine. Predsjednici su do danas bili Stjepan Ivanec (2009. - 2011.), Zlata Šokec (2011. - 2013), Lojzika Rukavina (2013. - 2015), Želimir Kukavica (2015. - 2017), Matija Golubić (2017. - 2019.) te Lojzika Rukavina (2019. do 2021.). Tajnik udruge je Matija Golubić, a od 2022. i predsjednik. Klub je organizirao više samostalnih i skupnih izložbi svojih članova, a tijekom ovih oko 10 godina u evidenciji se nalazi oko 70 bivših i sadašnjih članova, što govori da se na pitomačkom području veliki broj stanovništva bavi likovnim i srodnim umjetnostima: Vesna Bajić, Ivan Derežić, Darko Domitrović, Vladimir Drimal, Igor Đanić, Milena Đurđević, Ankica Fijala, Ana Fras, Žarko Giba, Matija Golubić, Nikolina Golubić, Anđela Ivanec, Stjepan Ivanec, Tomo Klaić, Petra Klemen, Darija Koprivčanec, pok. Bernarda Kovačić, Želimir Kukavica, Ivan Lovreković, Romina Lukačić, Jaroslava Lulić, Mirjana Magić, Ivan Majstor, Božica Majurec Hanić, Bara Mihoković, Milka Novosel, Božidar Puškaš, Marijana Rešetar, Lojzka Rukavina, Tomislav Saić, Zlata Šokec, Zlata Šandor, Ivanka Mostovljanec, Jasna Galovec, Ivka Mađar, Marica Erhatić, Zdravko Benko, Hrvoje Takač, Jelka Štaub, Antonia Karačić, Monika Međurečan, Krunoslav Lukačić, Mišela Bačić Baronica, Drago Marelja, Žarko Tomazetić, Zorka Forko, Zdravko Tišljar, Zdravka Tišljar, Danijel Predragović, Mirta Đurašević, Dubravka Krmić, Ivan Krmić, Mirta Đurašević, pok. Miroslav Vukčević, pok. Ivan Seidl, Snježana Babić, Slavica Vlajinić, Šimun Saić, Tomislav Krpan, Valentina Pajtl, Goran Kosović, Tanja Bedeković, pok. Mirko Tomaić, Tihomir Giba, Anđelka Brdar, Jasna Tulić, Ivan Rođak, Jelka Dent, Mirna Deskar.

10001031 Društvo sportske rekreacije "Sprint", Trg kralja Tomislava 2, Pitomača 42998971276 Aktivna - Udruga je osnovana 2018. godine. Danas joj je predsjednik Dario Petrović, a tajnik Boris Cvetković. Društvo je osnovano u cilju organiziranja i razvitka sportskih aktivnosti, rekreacije i zajedničkih izleta djelatnika Slatinske banke d.d. i povezanih društava.

10000045 DVD Sedlarica, Sedlarica 64, Sedlarica 53534816709 Aktivna - Društvo je osnovano 1937. godine. Danas mu je predsjednik Mario Čajkulić, a zapovjednik Ivan Gašparić. Društvo broji preko 70 članova, od kojih je 10-ak operativnih. Društvo ima nekoliko ekipa, te je dobro opremljeno vatrogasnom opremom i vozilom. Jedno je od aktivnijih društava VZ Općine Pitomača i redovito se natječe na svim priređenim natjecanjima na području pitomačke VZ i šire.

10000495 Vodovodna udruga "Aršanj" Sedlarica, Sedlarica 186, Sedlarica 19393852171 Aktivna - Udruga je osnovana 2001. godine. Danas joj je predsjednik Damir Kožar, a dopredsjednik Tomislav Mlinjarić. Udruga je osnovana s ciljem promicanja, razvitka i unapređenja vodovodne mreže na području Vinogorja „Aršanj" te osiguranjem snabdijevanja pitkom vodom svih članova Udruge radi korištenja za piće, tehnološke i slične potrebe.

10000043 DVD Velika Črešnjevica, Velika Črešnjevica 130, Velika Črešnjevica 17464709124 Aktivna - Društvo je osnovano 1937. godine. Predsjednik društva je Željko Palković, a zapovjednik Mario Rengel. Društvo je jedno od najaktivnijih DVD-a na području VZ Općine Pitomača. Ima ukupno oko 110 članova, od kojih je 20-ak operativnih. Društvo je odlično opremljeno svom potrebitom vatrogasnom opremom i vozilima. Vatrogasni dom i spremište se nalazi pored mjesne kapelice u središtu naselja.

10000183 Sportski nogometni klub "Turnašica", Braće Radića 39, Turnašica 89904505231 Aktivna - Ovaj nogometni klub je osnovan 1978., ali je djelovao i ranije (pod imenom NK „Sloga"). Takmiči se u 3. ŽNL – zapad. Danas je predsjednik kluba Slaven Krapac, a tajnik Luka Lach.

10000350 Nogometni klub "Croatia" Grabrovnica, Grabrovnica 100, Grabrovnica 98983787211 Aktivna - Klub je osnovan 31. ožujka 1975. godine (vidi osnivače kluba, dio 2. ove knjige - Grabrovnica). Danas mu je predsjednik Matija Pavić, a tajnik Ivan Kovačević. Takmiči se u 2. ŽNL – sjever. Više vidjeti https://web.facebook.com/NK-Croatia-Grabrovnica-126978480689445/?_rdc=1&_rdr (posljednji pristup 14.1.2022.).

10000622 Konjički klub "Zlatni klas" Otrovanec, Otrovanec 228, Otrovanec 81693641558 Aktivna - Klub je osnovan 2006. godine. Danas je predsjednik kluba Branko Tkalčec. Svrha: poticanje i razvijanje konjičkog sporta, tradicionalnih vrijednosti, organiziranje konjičkih turnira, organiziranje škole jahanja vožnja kočijama, suradnja s jedinicama lokalne samouprave, udruživanje u druge sportske i srodne organizacije, razvijanjem ljubavi prema konjičkom sportu i uzgoju. Osnivači: Branko Tkalčec,

Nikola Nemčević, Martina Tišljar, Bernard Tkalčec, Carmen Keber, Damir Keber, Branko Keserica, Svjetlana Šelimber i Goran Smiljanić.

10000314 Udruga vinogradara, podrumara i voćara "Aršanj" Pitomača, Trg kralja Tomislava bb, Pitomača 91648646551 Aktivna - Udruga je osnovana 1982. godine. Danas je predsjednik udruge Zlatko Jakupec, a dopredsjednik Vladimir Kovač. Djelatnosti udruge su: stručno osposobljavanje i izobrazba na području vinogradarstva i voćarstva putem stručnih predavanja, demonstracijskih prezentacija, savjetovanja, stručnih izložbi i posjeta uzornim vinogradarima i voćarima, unapređenje vinogradarstva i voćarstva nabavom kvalitetnog sadnog materijala, pomoćnih i zaštitnih sredstava za njegu i uzgoj vinograda i vina, voćnjaka i voća, opreme za preradu i skladištenje, osposobljavanje članova za podizanje kvalitetnih nasada vinograda i voćnjaka, proizvodnju kvalitetnog grožđa i voća, preradu i njegovanje i proizvodnju vina i proizvoda od voća, očuvanje prirodnog okoliša prilikom obrade i zaštite vinograda i voćnjaka, izmjena iskustava sa srodnim udrugama, praćenje bolesti i štetnika na vinogradarskim i voćarskim kulturama i pravovremeno obavještavanje članstva o tim pojavama, te instruiranje članova o suzbijanju bolesti i štetnika, te zaštiti vinograda i voćnjaka, organiziranje izložbi vina, rakija, grožđa i voća, promicanje interesa članova i njihovih interesa na državnoj i međunarodnoj razini, poduzimanje mjera za sprečavanje nesreća i poboljšanje uvjeta rada, suradnja s državnim i javnim ustanovama ili službama, kao što su Služba za obranu od tuče, Zavod za zaštitu bilja, Hrvatski zavod za poljoprivrednu savjetodavnu službu i drugo, suradnja s trgovačkim društvima i obrtnicima, koji se bave nabavkom, proizvodnjom i prodajom zaštitnih sredstava, gnojiva, alata i inventara vezanog uz djelatnost ove udruge, suradnja sa Općinskim Poglavarstvom i Općinskim vijećem Općine Pitomača u svezi sudjelovanja na privrednim, kulturnim i povijesnim manifestacijama u Općini Pitomača. Redovito svake godine organizira izložbe vina, počev od 1983. godine. Udruga ima kontinuirano do 100 članova.

10000886 Športsko ribolovni klub "Greda" Pitomača, Mihovila Pavleka Miškine 23, Pitomača 55057501627 Aktivna - Klub je osnovan 2011. godine. Danas je predsjednik kluba Damir Begović, dopredsjednik Tomo Filipović, a tajnik Nikola Prtenjača. Klub ima preko 60 aktivnih članova, dok se brine o vodama na području Đuretine i rijeke Drave na tom prostoru. Redovito sudjeluje na raznim takmičenjima koja se priređuju na području Općine Pitomača i oko nje. Više vidjeti https://web.facebook.com/ŠRK-GREDA-Pitomača-296190360532122/ (posljednji pristup 14.1.2022.)

10000182 Nogometni klub "Pitomača", Vinogradska 19, Pitomača 98773681069 Aktivna - NK Pitomača je osnovan 1921. godine. Danas je predsjednik kluba Denis Nemčević, a tajnik Ivan Kostelac. Kroz ovu dugu povijest u klubu je igralo više stotina igrača, dok je sam klub doživljavao razne padove i uspone. Tijekom ovih 100 godina gotovo da i nije prestao postojati. Za detaljniji prikaz rada ovog kluba treba vidjeti knjige Begović B.: Nogomet u Pitomači, Pitomača 2001. i Barišić D., Pecek B., Petković V. i Stilinović R.: Osamdeset godina nogometa u Pitomači, Pitomača 2002. Više vidjeti https://web.facebook.com/nkpitomaca1921/?_rdc=1&_rdr (posljednji pristup 14. 1. 2022.). Ekipe: Seniori (IV NL BJ-KC-VT), U-11 (Pioniri U-10 "B" Središte Varaždin), U-13 (Pioniri U-12 "B" Središte Varaždin), U-15 (Pioniri U-14 "B" Središte Varaždin), U-9 (Pioniri U-9), Juniori (Juniori Vir-Pit A) i U-15 (Pioniri U-15). Klub ima svoj stadion na tzv. Gmanju pored groblja, a ovdje se nalazi od 1949. godine. Vidjeti i fus-notu br. 164 u ovoj knjizi.

10000320 Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo "Sloga" Pitomača, Trg kralja Tomislava 8, Pitomača 52245119061 Aktivna - Društvo je osnovano 1925. godine kao PTZ „Sloga". Kasnije, 1930-ih, dobiva ime Pjevačko i glazbeno društvo. Danas je predsjednik društva Štefca Kaša, koja je ujedno i voditelj zborova. Kao i gotovo tijekom cijele svoje povijesti društvo je bilo i ostalo vrlo aktivno. Teško je i gotovo nemoguće u nekoliko rečenica opisati rad ili pregled rada HPGD „Sloga", kao i o svim osobama koje su obilježile rad ovoga društva. O počecima vidi Begović B.: Prilog poznavanju povijesti društvenog života u Pitomači, Podravski zbornik 85., Koprivnica 1985., str. 133-139 (https://hrcak.srce.hr/file/338837). Tijekom povijesti u sastavu ovog društva djelovala je limena glazba, tamburaški sastavi, više raznih mješovitih, ženskih i muških zborova, a nekada i kazališna grupa. Vidi više i dio 1., pogl. 15. i 18. u ovoj knjizi. Valja spomenuti da je prvi zborovođa bio Ivan Skubin (1920-ih), a kasnije Pavao Ban, Marijan Jergović..., Đurđica Glogović, te Stefa Kaša, u najnovije doba. O ovom društvu valja napisati zasebnu ediciju povodom 100 godišnjice postojanja društva.

10000467 Športsko ribolovni klub "Smuđ" Križnica, Dravska 144, Pitomača 55981119629 Aktivna - Klub je osnovan 2000. godine. Danas je predsjednik kluba Davor Crlenjak, dopredsjednik Zvonko Kralj, a tajnik Luka Crlenjak. Klub raspolaže vodama na tzv. Staroj Dravi u Križnici (tzv. Graba), te kontinuirano sudjeluje na raznim natjecanjima diljem Hrvatske gdje redovito pojedini članovi osvajaju razna odličja. Više vidjeti https://web.facebook.com/ŠRK-SMUĐ-KRIŽNICA-217366198327082/ (posljednji pristup 14.1.2022.). Klub broji ukupno oko 100 članova.

10001058 Teniski klub Pitomača, Ljudevita Gaja 26/1, Pitomača 96212178796 Aktivna - Klub je osnovan 2019. godine. Danas je predsjednik kluba Davor Deskar, a tajnik Goran Perović. Spomenimo ovom prigodom da je u Pitomači između dva svjetska rata djelovao teniski klub, koji je tzv. „tenis plac" imao u pozadini kuća kod današnje kapelice sv. Ivana Nepomuka u Gajevoj ulici i između

željezničke pruge i zgrade današnjeg Komunalnog poduzeća Pitomača u Vinogradskoj ulici.

10000177 DVD Starogradački Marof, Starogradački Marof 57, Starogradački Marof 86475031936 Aktivna - Društvo je osnovano 24. ožujka 1968. godine. Danas mu je predsjednik Darko Kajzer, a zapovjednik Alen Hrvoić. U vrijeme osnivanja društvo je već imalo oko 70 članova. Danas društvo ima 40-ak članova od kojih 10-ak operativnih.

10000318 Udruga žena Velika Črešnjevica, Velika Črešnjevica 177, Velika Črešnjevica 19899764957 Aktivna - Udruga je osnovana 12. prosinca 1997. godine. Danas joj je predsjednica Marina Siladić, a tajnica Martina Šimunija. Udruga je osnovana s ciljem s ciljem promicanja, razvijanja i unapređenja kulture te njegovanja kulturne tradicije kao i okupljanja mještana Velike Črešnjevice i okolice. Zadatak je Udruge osmisliti i ponuditi svojim članovima kulturne sadržaje za kvalitetnu organizaciju slobodnog vremena.[178)]

Centar za kulturu "Drago Britvić" Pitomača, Trg kralja Tomislava 2, Pitomača 60008389709 Aktivno - Osnovan je 2015. godine. Objedinjavanje i koordiniranje rada svih ustanova, kulturnih destinacija i manifestacija na području općine Pitomača. U suradnji s Ministarstvom kulture centar je adaptirao i opremio pitomački Društveni dom, otvorio kino i dr. - nakon gotovo pola stoljeća. Volonterski ravnatelj centra: Rajko Stilinović. Više vidjeti www.pitomaca.hr/3203-2/ (posljednji pristup 8.3.2022.).

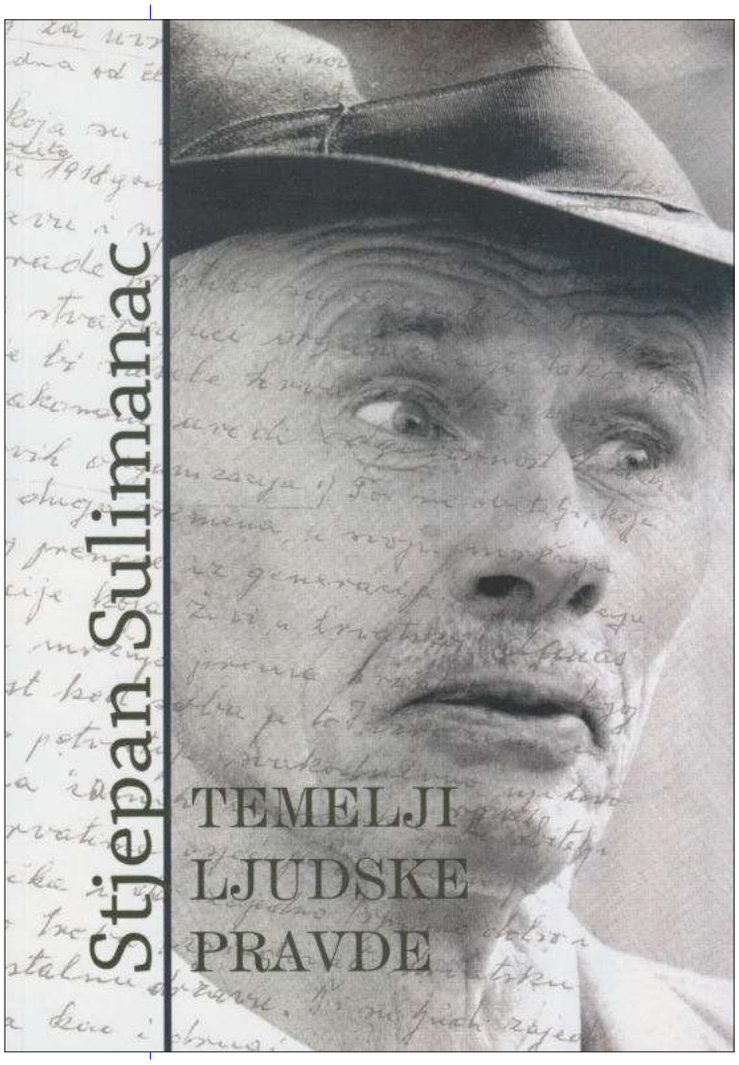

Lijevo: naslovnica novog izdanja Temelja ljudske pravde Stjepana Sulimanca, Pitomača 2019. Nakladnik: Centar za kulturu „Drago Britvić" Pitomača.





Pogled na prostor južno od župne crkve, gdje je Turistička zajednica Općine Pitomača izgradila kućicu, maketu toka stare i nove Drave, te visećeg mosta. Foto: 2018. i 2020.



Najstarija društva na području Općine Pitomača danas su DVD Pitomača (osnovano 1894.), NK Pitomača (osnovano 1921. godine kao Pitomački športski klub - PŠK) i HPGD „Sloga" Pitomača (osnovano 1925. kao Pjevačko tamburaški zbor - PTZ). Gore: NK Pitomača, osvajači Kupa VPŽ 2021. na svoj 100-ti rođendan.[179)]





Godine 2024. DVD Pitomača će proslaviti 130 godina postojanja (1894. - 2024.), a godine 2025. HPGD „Sloga" sto godišnjicu od osnivanja društva.

Lijevo: 2020. godine HPGD „Sloga" obilježilo je 95 godišnjicu postojanja objavljivanjem nosača zvuka Miruj, miruj srce moje.[180)]

Naredna stranica: pogled na sjeverni dio Pitomače pored Podravske magistrale, prema Podravskim Sesvetama i Ulicu braće Radića i dio Trga kralja Tomislava. Foto: 5.1.2022. Str. 224: pogled na Gajevu ulicu i dio Trga kralja Tomislava. Foto: jesen 2021.





22. Crtice iz najnovijeg doba (1991. - danas)

Dolaskom 1990. i 1991. godine i proglašenja nezavisnosti *Republike Hrvatske*, *Pitomača* i dalje ostaje u sastavu nekadašnje *Općine Đurđevac*. 1992. dolazi do novog geopolitičkog preustroja i *Pitomača* konačno (*Uredbom predsjednika RH dr. Franje Tuđmana* i *Zakonom o lokalnoj samoupravi Hrvatskog sabora* od 29.12.1992.), nakon 30 godina dobiva svoju općinu, te se pripaja novoformiranoj, odnosno na neki način obnovljenoj *Virovitičko-podravskoj županiji*, čime postaje najzapadnija općina iste županije. Prva upravna tijela formirana su početkom 1993. (nakon izbora 7. veljače 1993.). Početak 1990-ih protjecao je u *Pitomači* isto kao i kod većine naselja *Podravine* i to u gotovo svim pogledima. Godine 1990/91. *Pitomačani* se odmah uključuju u *Domovinski rat*, pa tako iz nekadašnjeg *Mjesnog štaba Civilne zaštite* nastaje *Civilna zaštita* koja je odmah uključena u obranu *Hrvatske*. Osim toga mještani odlaze, najviše tijekom 1991. u razne policijske i vojne postrojbe i aktivno sudjeluju u obrani države na brojnim ratištima i u brojnim postrojbama. Najviše *Pitomačana* i mještana općine borilo se u sastavu *105. bjelovarske* i *127. virovitičke gardijske brigade*, međutim, i u sastavu brojnih drugih postrojbi, kao što je *1.*i *2. gardijska brigada*, razne jedinice *MUP-a* itd. Mnogi od njih dali su i svoje živote (1991. - 1995.).

Razdoblje nakon 1991. godine u *Pitomači* karakterizira prilagođavanje na nove uvijete tržišne ekonomije, dok je društveno-kulturni život i dalje aktivan i ne stagnira, čak postaje i aktivniji. Osim toga dolazi do znakovitog razvoja školstva otvaranjem, prvo srednje obrtničke škole u staroj školskoj zgradi, a 2013. *Pitomača* dobiva i zasebnu, novu zgradu srednje škole - danas nosi ime *Stjepana Sulimanca*. Godine 1993. dolazi i do osnivanja jedne nove udruge ili društva, koje danas nosi naziv *Festival Pjesme Podravine i podravlja* i koje je posljednjih 28 godine pronijelo ime *Pitomače* širom svijeta, kao što je to svojevremeno radio *Kino klub „Slavica*" sa organiziranjem *FEDAFA* i prisustvovanjem na festivalima dječjeg amaterskog filma diljem svijeta. Mnogo se promjena i zbivanja dogodilo posljednjih 30 godina, za što će biti potrebna zasebna edicija u kojoj bi se obradio ovaj dio povijesti *Pitomače*. Ovom prigodom nije nam bila namjera baviti se samo novijom prošlosti mjesta i općine, iz već navedenih razloga, već ćemo samo prikazati nekoliko priloga. Nekih detalja iz novije povijesti moramo se prisjetiti.

Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 1993. - 1997.:
Damir Begović, *Pitomača*, HSS, predsjednik – načelnik *Općine*
Ivan Prepelec, *Pitomača*, HSS, zamjenik načelnika
Željko Pecek, *Pitomača*, HSS, zamjenik načelnika
Tomo Begović, *Pitomača*, HDZ,
Marijan Jergović, Pitomača, HDZ,









Gore: odlazak branitelja sa područja Pitomače i okolnih mjesta na Istočno slavonsko bojište u prosincu 1991. godine. Gore: pitomački branitelji na bojištu. Desno gore: rijetka fotografija iz kretanja u akciju helikopterom. Desno dolje: na prvoj crti 1992. godine.

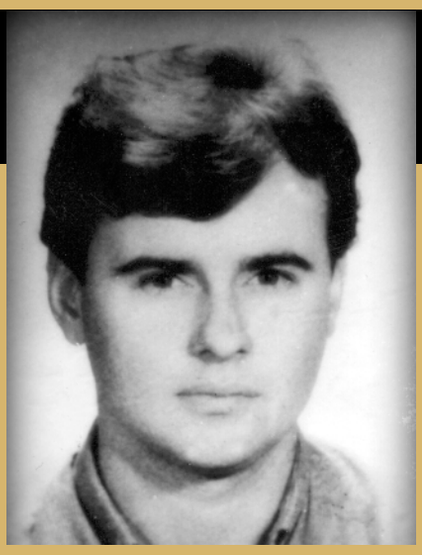

Juriša Petar, 31.7.1960. - 6.7.1991. MUP

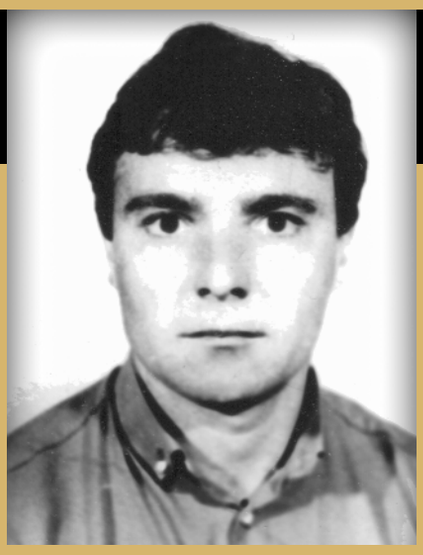

Kovačević Branko, 13.10.1962.- 14.10.1991. 105. gardijska brigada HV

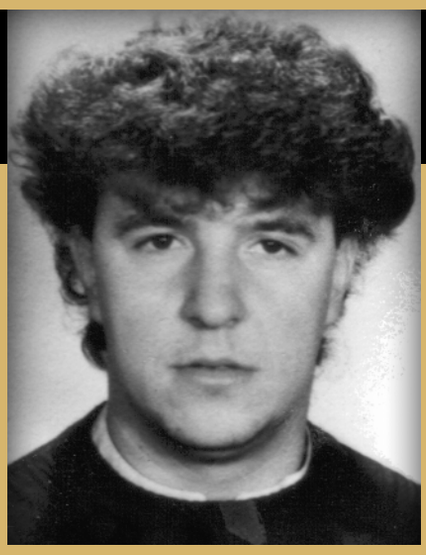

Rengel Ivan, 26.5.1962. - 29.10.1991. 105. gardijska brigada HV

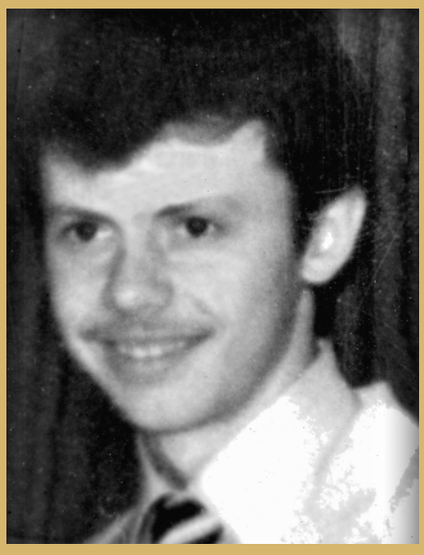

Tomljanović Željko, 3.3.1961. - 18.11.1991. 105. gardijska brigada HV

Begović Željko, 10.12.1957. - 27.12.1991. MUP

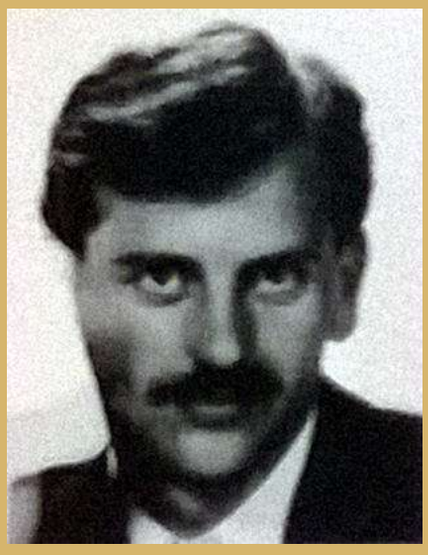

Dikšić Ivan, 24.6.1964. - 4.12.1991. 105. gardijska brigada HV

Ferić Ivica, 17.11.1966. - 15.1. 1992. 105. gardijska brigada HV



Osmanović Ivica, 27.3.1972. - 22.12.1991. 1. gardijska brigada HV

Saić Marijan, 28.8.1970. - 21.2.1992. 105. gardijska brigada HV



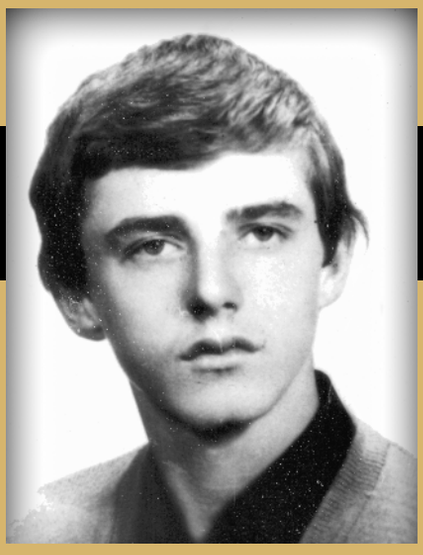

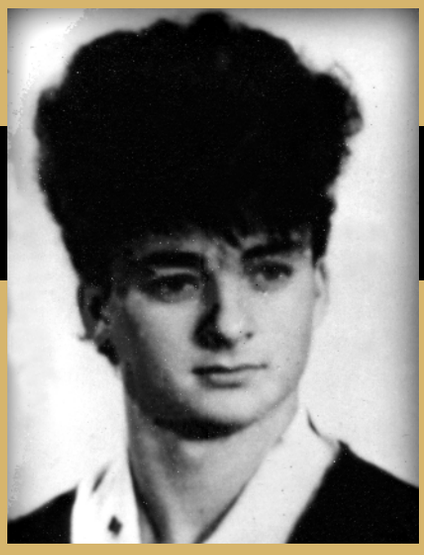



Pankaz Zdravko, 22.9.1968. - 18.9.1992. 105. gardijska brigada HV



Barčan Ivica, 23.7.1972. - 18.9.1992. 105. gardijska brigada HV



Knežić Božidar, 22.12.1972. - 19.10.1992. 127. gardijska brigada HV



Tržić Anđelko, 25.11.1972. - 21.4.1994. 2. gardijska brigada HV



Grbačić Tomislav, 3.8.1971. - 3.6.1994. 127. gardijska brigada HV



Štukar Marijan, 28.4.1963. - 1.5.1995. 81. gardijska brigada HV

Tišljarec Željko, 1.10.1962. - 15.9.1995. 81. gardijska brigada HV



Hranilović Silvijo, 8.12.1971. - 15.9.1995. 81. gardijska brigada HV



Prethodne stranice: branitelji sa područja Općine Pitomača poginuli u Domovinskom ratu 1991. - 1995.[181)]



Spomen obilježje u centru Pitomače poginulim braniteljima u Domovinskom ratu 1991. - 1995. sa spomenikom prvom hrvatskom predsjedniku dr. Franji Tuđmanu na Trgu kralja Tomislava.

Spomen obilježje je podignuto 1995., a spomenik dr. Franji Tuđmanu 2007. i rad je akademskog kipara Ante Jurkića iz Zagreba.

Naredna stranica: pogled na župnu crkvu sv. Vida u Pitomači i najstariji dio Pitomače - Strossmayerovu ulicu (ili Donji kraj). Foto: 11/2021.


ŠKOLA

Općinsko vijeće Općine Pitomača 2021. - 2025.

• Rikard Bakan, HDZ, predsjednik • Mario Čajkulić, HDZ, potpredsjednik

Članovi:

• Mario Čajkulić, HDZ • Rikard Bakan, HDZ • Manfred Kodžaga, HDZ • Svetlana Bastalić, HDZ • Ivica Peterfi, HDZ • Mario Rengel, HDZ • Željka Begović, HDZ • Zdravko Sesvečan, HDZ • Tomislav Lovreković, HDZ • Siniša Bedeković, DP, ZELENA LISTA, HSS BRAĆE RADIĆ • Zdravko Dijaković, DP, ZELENA LISTA, HSS BRAĆE RADIĆ • Tihomir Gregurek, SDP • Mirna Lovreković, SDP • Mirko Pavleković, HSS • Zlatko Majstor, HSPD

Foto: Foto Begović Pitomača, lipnja 2021.



Naredna stranica: faksimil rezultata izbora lokalne samouprave Općine Pitomača održanih 16. svibnja 2021.[182)]

OPĆINSKO VIJEĆE OPĆINE PITOMAČA

Broj birača na obrađenim biračkim mjestima:	7.828	
Pristupilo glasovanju:	3.690	47,14 %
Glasovalo birača (prema glasačkim listićima):	3.689	47,13 %
Važećih listića:	3.589	97,29 %
Nevažećih listića:	100	2,71 %

Pojedine kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

1. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ — 2.045 glasova — 56,97 %

   Nositelj liste: ŽELJKO GRGAČIĆ

2. DOMOVINSKI POKRET - DP
   ZELENA LISTA
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA BRAĆE RADIĆ - HSS BRAĆE RADIĆ — 482 glasa — 13,42 %

   Nositelj liste: SINIŠA BEDEKOVIĆ

3. SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP — 426 glasova — 11,86 %

   Nositelj liste: DANIJEL BIJUK

4. HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS — 328 glasova — 9,13 %

   Nositelj liste: MARIJAN MIKEC

5. HRVATSKA STRANKA PRAVNE DRŽAVE - HSPD — 308 glasova — 8,58 %

   Nositelj liste: ZLATKO MAJSTOR

U općinsko vijeće po kandidacijskim listama izabrani su:

1. **HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ**

   9 mjesta

   1. ŽELJKO GRGAČIĆ
   2. RIKARD BAKAN
   3. MANFRED KODŽAGA
   4. SVETLANA BASTALIĆ
   5. IVICA PETERFI
   6. MARIO RENGEL
   7. ŽELJKA BEGOVIĆ
   8. ZDRAVKO SESVEČAN
   9. TOMISLAV LOVREKOVIĆ

2. **DOMOVINSKI POKRET - DP**
   ZELENA LISTA
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA BRAĆE RADIĆ - HSS BRAĆE RADIĆ

   2 mjesta

   1. SINIŠA BEDEKOVIĆ
   2. ZDRAVKO DIJAKOVIĆ

3. **SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP**

   2 mjesta

   1. DANIJEL BIJUK
   2. MIRNA LOVREKOVIĆ

4. **HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS**

   1 mjesto

   1. MARIJAN MIKEC

5. **HRVATSKA STRANKA PRAVNE DRŽAVE - HSPD**

   1 mjesto

   1. ZLATKO MAJSTOR

Značajniji provedeni projekti Općine Pitomača, projekti koji su u tijeku i planirani projekti u naredonom razdoblju na području Općine Pitomača (prema podacima iz 1/2022.)[183)]

Provedeni projekti:

- Proširena poduzetnička zona Rakitka i njeno infrastrukturno opremanje
- Izgrađena nova zgrade Srednje škole Stjepana Sulimanca
- Povećana energetska učinkovitosta društvenog doma u Starom Gracu
- Pojačano održavanje dijela nerazvrstane ceste u Vinogradskoj ulici u Pitomači, odvojak oko mjesnog groblja
- Ugrađeno hidraulično vertikalno podizne platforme za prijevoz osoba s invaliditetom
- Izgrađena Vodosprema Sedlarica
- Izgrađen Vatrogasnog doma u Kladarama
- Projekt Life Old-Drava
- Izgrađene zgrade Područnih škola u Grabrovnici, Dinjevcu, Otrovancu, Starom Gracu, Sedlarici i Velikoj Črešnjevici
- Petrov vrt u Grabrovnici – I. faza
- Preradović&Csokonai
- Izgrađena dječja igrališta u svim naseljima Općine Pitomača
- Poučno-edukativna staza Banov brod
- Izgrađeno reciklažno dvorište Pitomača
- Opremljena i nabavljena multimedijska oprema za IC Kuća Petra Preradovića u Grabrovnici

- Energetska obnova zgrade dječjeg vrtića u Pitomači
- Solarna elektrana na zgradi dječjeg vrtića u Pitomači
- Društveni dom – izgradnja i opremanje vatrogasnog doma i kulturnog centra u Starogradačkom Marofu
- Poduzetnički inkubator U Pitomači
- Nogometni centar „Gmanje" u Pitomači i Mala sporstka dvorana
- Uređena kino i koncertna dvorana Doma kulture u Pitomači

Projekti u provedbi:

- Sustav odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda aglomeracije Općine Pitomača
- Spektar – preuređenje zgrade stare škole u Pitomači u prostor za pružanje socijalnih usluga
- Područna škola u Kladarama
- Centar za posjetitelje Križnica
- EAGLE – izgradnja turističko-informativnog centra Klopotec u Kladaraskom bregu
- Dogradnja Dječjeg vrtića Potočnica
- Sustav vodoopskrbe zaseoka Šašnato polje i naselja Križnica

Planirani projekti:

- Rekonstrukcija Trga kralja Tomislava u Pitomači
- SRCE – sportsko rekreacijski centar u Pitomači
- FAROF – zavičajni muzej u Pitomači
- Proširenje poduzetničke zone u Kladarama
- Rekonstrukcija stare škole u Starom Gracu u područni odjel Dječjeg vrtića Potočnica
- Dom za starije i nemoćne osobe u otkupljenim zgradama tvrtke Gaj u Pitomači

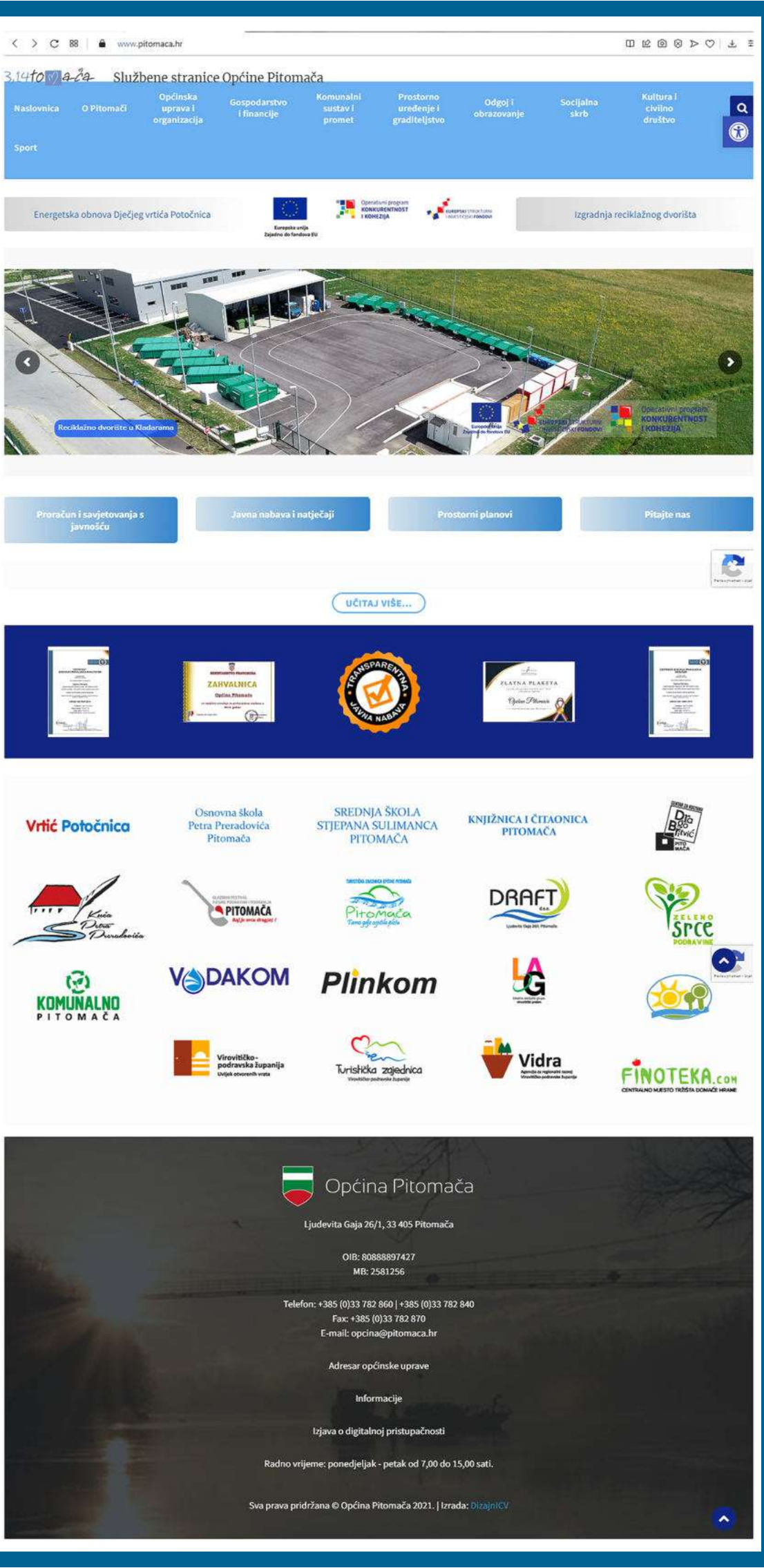
www.pitomaca.hr
Službene stranice Općine Pitomača
Naslovnica
O Pitomači
Općinska uprava i organizacija
Gospodarstvo i financije
Komunalni sustav i promet
Prostorno uređenje i graditeljstvo
Odgoj i obrazovanje
Socijalna skrb
Kultura i civilno društvo
Sport
Energetska obnova Dječjeg vrtića Potočnica
Izgradnja reciklažnog dvorišta
Reciklažno dvorište u Kladarama
Proračun i savjetovanja s javnošću
Javna nabava i natječaji
Prostorni planovi
Pitajte nas
UČITAJ VIŠE...
ZAHVALNICA
TRANSPARENTNA JAVNA NABAVA
ZLATNA PLAKETA
Vrtić Potočnica
Osnovna škola Petra Preradovića Pitomača
SREDNJA ŠKOLA STJEPANA SULIMANCA PITOMAČA
KNJIŽNICA I ČITAONICA PITOMAČA
Kuća Petra Preradovića
PITOMAČA
Pitomača
DRAFT
ZELENO SRCE PODRAVINE
KOMUNALNO PITOMAČA
VODAKOM
Plinkom
LAG
Virovitičko-podravska županija
Turistička zajednica
Vidra
FINOTEKA.COM
CENTRALNO MJESTO TRŽIŠTA DOMAĆE HRANE
Općina Pitomača
Ljudevita Gaja 26/1, 33 405 Pitomača
OIB: 80888897427
MB: 2581256
Telefon: +385 (0)33 782 860 | +385 (0)33 782 840
Fax: +385 (0)33 782 870
E-mail: opcina@pitomaca.hr
Adresar općinske uprave
Informacije
Izjava o digitalnoj pristupačnosti
Radno vrijeme: ponedjeljak - petak od 7,00 do 15,00 sati.
Sva prava pridržana © Općina Pitomača 2021. | Izrada: DizajnICV

Godina	Proračun Općine PITOMAČA	
1993.	Prihodi	210.100.000,00 (?)
	Rashodi	210.100.000,00 (?)
1994.	Prihodi	3.545.000
	Rashodi	3.545.000
1995.	Prihodi	3.470.459
	Rashodi	3.364.961
1996.	Prihodi	5.515.499
	Rashodi	5.491.090
1997.	Prihodi	6.607.966
	Rashodi	6.738.619
1998.	Prihodi	7.303.788
	Rashodi	6.926.918
1999.	Prihodi	5.674.310
	Rashodi	5.615.466
2000.	Prihodi	6.987.929
	Rashodi	6.965.970
2001.	Prihodi	9.138.589
	Rashodi	8.275.768
2002.	Prihodi	10.165.516
	Rashodi	9.758.193
2003.	Prihodi	15.960.774
	Rashodi	16.746.400
2004.	Prihodi	10.076.842
	Rashodi	10.393.140
2005.	Prihodi	9.838.911
	Rashodi	9.986.600
2006.	Prihodi	9.449.144
	Rashodi	9.793.645
2007.	Prihodi	12.766.762
	Rashodi	13.693.504
2008.	Prihodi	13.453.681
	Rashodi	14.011.894

Godina	Proračun Općine PITOMAČA	
2009.	Prihodi	11.989.611
	Rashodi	11.825.096
2010.	Prihodi	15.684.348
	Rashodi	15.841.049
2011.	Prihodi	14.213.356
	Rashodi	14.130.172
2012.	Prihodi	15.556.823
	Rashodi	19.150.112
2013.	Prihodi	19.183.895
	Rashodi	23.339.271
2014.	Prihodi	16.412.866
	Rashodi	15.766.496
2015.	Prihodi	20.235.551
	Rashodi	18.417.447
2016.	Prihodi	17.557.642
	Rashodi	16.824.387
2017.	Prihodi	20.598.130
	Rashodi	15.939.952
2018.	Prihodi	33.774.346
	Rashodi	29.195.503
2019.	Prihodi	31.609.754
	Rashodi	27.716.694
2020.	Prihodi	31.190.478
	Rashodi	24.805.880

Proračuni Općine Pitomača. Zbirni podaci proračuna Općine Pitomača od obnove (osnivanja) 1993. do 2020. godine - prihodi i rashodi. Izvor: arhiv Općine Pitomača i Ministarstvo financija RH (dostupno na www.mfin.gov.hr (posljednji pristup 9. prosinca 2021.).

Za 1993. godinu podaci su prikazani u tadašnjim hrvatskim dinarima. Ostalo u hrvatskim kunama.

Prethodna stranica: naslovnica službene web stranice Općine Pitomača. Posljednji pristup 17.12.2021. www.pitomaca.hr.

Obuhvat aglomeracije Pitomača

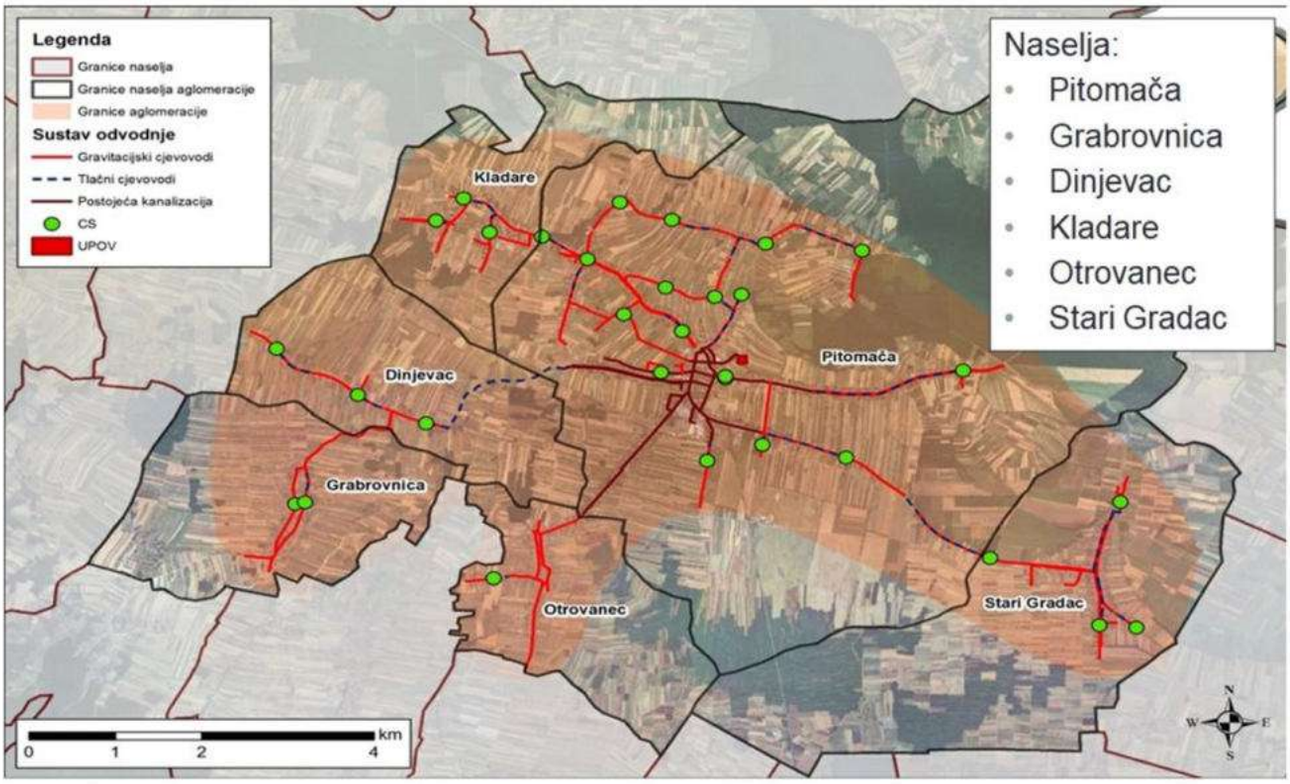



Jedan od najvećih projekata Općine Pitomača posljednjih desetljeća je izgradnja kanalizacijskog sustava gotovo na cijelom prostoru Općine Pitomača. Izvor: Općina Pitomača.

Lijevo: radovi provedbe aglomeracije 2020. godine u Otrovancu.

Desno: Centar za posjetitelje Križnica – Interpretacijskog centra rezervata biosfere Mura – Drava – Dunav.

Faza izgradnje: rujna 2021.

Naredna stranica: slikovni prikaz istog projekta u Križnici iz 2018. godine.





Pitomača
Tamo gdje osjetila plešu





"Veduta Pitomače" (pogled na centralni dio mjesta sa župnom crkvom sv. Vida, i okolnim zgradama). Foto: B. Novosel, 2015.

U nastavku donosimo članove prvih Općinskih vijeća i Općinskih poglavarstava Općine Pitomača od 1993. do 1997. godine. Od 1993. do 2017. vidi na kraju ovog poglavlja - *prema www.izbori.hr (posljednji pristup 17.12.2021.).*



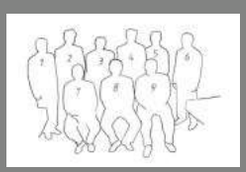

Prvo Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 1993. - 1997.:
1. Ivan Ila, 2. Zdravko Dijaković, 3. Marijan Jergović, 4. Rajko Stilinović, 5. Tomo Kovačević, 6. Tomo Begović, 7. Željko Pecek - zamjenik načelnika općine, 8. Damir Begović - načelnik Općine Pitomača, 9. Ivan Prepelec - zamjenik načelnika Općine.



Prvo Općinsko vijeće Općine Pitomača 1993. - 1997.:
1. Božidar Ferić, 2. Stjepan Marović, 3. Tomo Smiljanić, 4. Darko Franjić, 5. Ivan Blagus, 6. Mirko Franjić, 7. Ivan Jakupec, 8. Tomo Brkić, 9. Rajko Stilinović, 10. Mato Dent, 11. Tomo Fičko, 12. Pavao Filjak - predsjednik Općinskog vijeća, 13. Damir Begović - načelnik Općine Pitomača, 14. Zvonko Domović - zamjenik predsjednika Općinskog vijeća. (Nedostaje vijećnik Josip Đakić).

Snimljeno 1997. godine. Fotografije iz privatne zbirke obitelji Hrvoje Šokca iz Pitomače. Foto, obrada: BMBB, 12/2014.

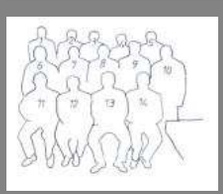

Naredna stranica - Srednja škola Stjepana Sulimanca u Pitomači. Lijevo: faza izgradnje 2013. Desno: 2015. Dolje: 12/2021.
Gore: zgrada u kojoj se nalazi Općina Pitomača. Građena je do 1994. godine, a završena do 1995. Foto: 2016.

Tomo Kovačević, *Grabrovnica*, HDZ,
Rajko Stilinović, *Pitomača*, HDZ
Zdravko Dijaković, Pitomača, HSS 1/1996.
Ivan Ila, Dinjevac, HSS 1/1996.

Općinsko vijeće Općine Pitomača 1993. - 1997.:
Pavao Filjak, *Kladare*, HSS, predsjednik *Općinskog vijeća*,
Tomo Fičko, *Starogradački Marof*, HSS, dopredsjednik *OV* 4/1993.
Zvonko Domović, *Dinjevac*, HSS, dopredsjednik *OV* 5/1993.
Ivan Tanić, *Mala Črešnjevica*, HDZ
Mirko Franjić, *Otrovanec*, HSS
Stjepan Marović, *Pitomača*, HSS
Tomo Brkić, *Pitomača*, HSS
Ivan Blagus, *Pitomača*, HSS
Božidar Ferić, *Pitomača*, HSS
Josip Đakić, *Pitomača*, HDZ
Rajko Stilinović, *Pitomača*, HDZ
Mato Dent, *Grabrovnica*, HDZ
Damir Begović, *Pitomača*, HSS
Darko Franjić, *Otrovanec*, HSS
Ivan Jakupec, *Dinjevac*, HSS
Tomo Smiljanić, *Otrovanec*, HSS[184)]









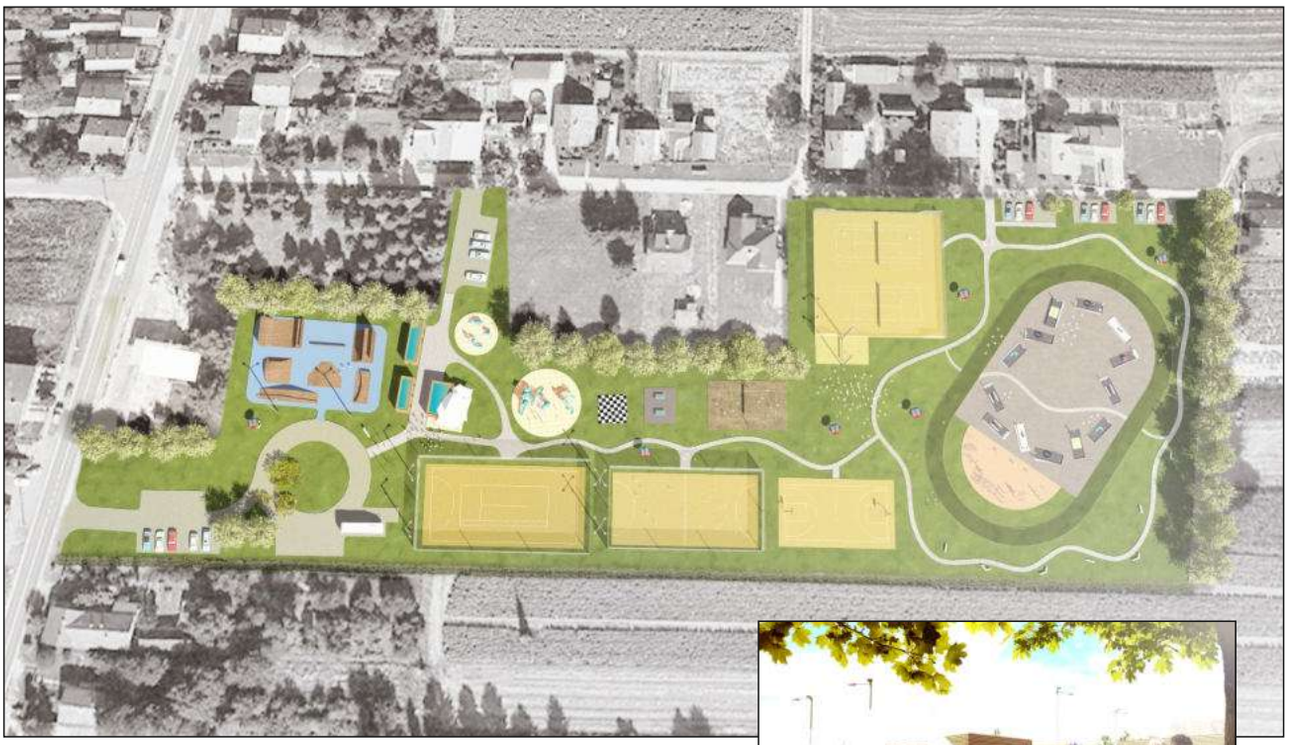



Dolje: pogled na središnji dio Pitomače i župnu crkvu sv. Vida od južne strane. Foto: 2021. Naredna stranica: veduta Pitomače - Ulica Ljudevita Gaja. Pogled od južne strane. Foto: 2020.





Prethodna stranica gore: raspored i smještaj Sportsko rekreacijskog centra Pitomača (Gajeva ulica - staro sajmište). Desno: ilustracija detalja projekta. Projekt je započet 2016. godine.
Gore: Turističko-informativni centar Klopotec u Kladarskom bregu pokrenula je Općina Pitomača u suradnji s tvrtkom Draft d.o.o. 2020. Realizacija ovog projekta očekuje se narednih godina. Izvor: www.pitomaca.hr





Gore: pogled iz zraka na prostor sjeverno od župne crkve i sjeverni dio Trga kralja Tomislava i početak Ulice J. J. Strossmayera. Foto: 12. studenoga 2021.

Desno: poznata veduta Pitomače sa dimnjaka nekadašnje drvne industrije "Gaj" Pitomača 1995. godine. Foto: Marijan Begović.









Gore desno: zgrada nekadašnje obitelji Götz. Zgrada je izgrađena 1880-ih godina. Pogled sa crkvenog tornja prema Radićevoj ulici (gore) i ulici J. J. Strossmayera (lijevo) - Hrvatske šume, a u pozadini stara i nova zgrada Osnovne škole Petra Preradovića. Foto: 2014.







Pitomača je i nakon Domovinskog rata ostala jako obrtničko i trgovačko središte ovog dijela Podravine. U njoj danas radi mnogo obrtnika, te privatnih manjih i većih tvrtki i trgovačkih radnji. Osim toga postoje i brojna predstavništva ili filijale trgovačkih, bankarskih i drugih tvrtki. Gore: Jan spider d.o.o. - Prerada ljekovitog i aromatičnog bilja i EKO uzgoj ljekovitog bilja jedna je od najuspješnijih pitomačkih tvrtki posljednjih oko 20 godina i vodeća hrvatska tvrtka koja je bavi ljekovitim bijem. Osnovao ju je još 1990. godine Nikola Nemčević i njegova obitelj. Foto: 1999. (gore) i 2014.



Gore: pogled prema župnoj crkvi od Srednje škole Stjepana Sulimanca. Foto: 2015. U sredini desno: pogled na južni dio trga kralja Tomislava krajem 1990-ih godina od južne strane. Na ovom se mjestu danas nalazi ulica S. Sulimanca. Gore: isti prostor od Dravske ulice 1915. Dolje: pogled na isti prostor sa tornja župne crkve 2014. U zgradi pored društvenog doma (desno) je smještena Glazbena škola dr. Marijana Jergovića koja je osnovana njemu u spomen 2011. godine.









Festival Pjesme Podravine i podravlja utemeljen je u jesen 1992. godine. Lijevo: plakat za koncert "Tamburaško sijelo" koji je prethodio osnivanju festivala, a 2021. godine predstavljenog po 28 put. Plakat za prvi festival 1993 [185)]

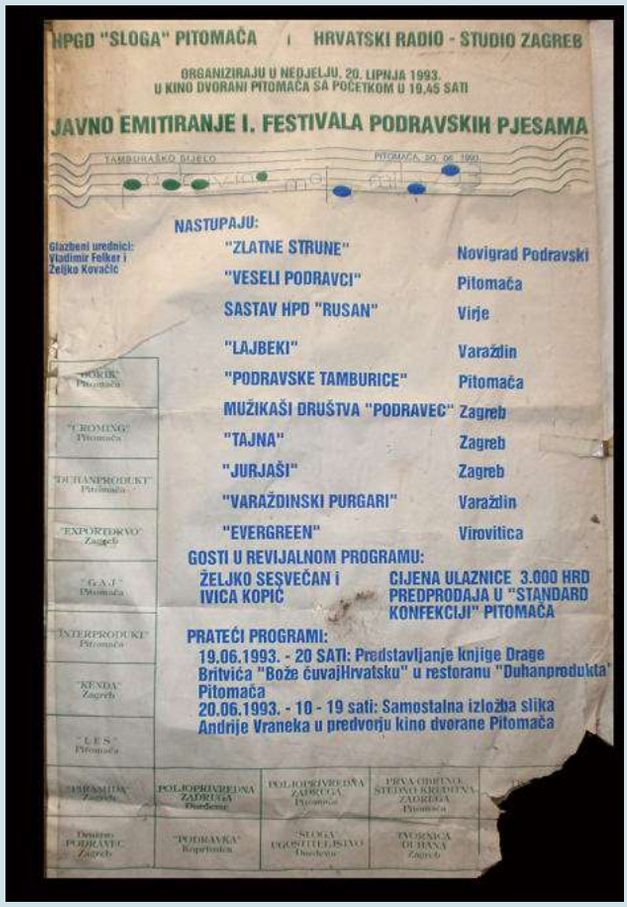

Dolje lijevo: utemeljitelji festivala (s lijeve strane) Karlo Crnčić, Rajko Stilinović, Marijan Jergović, Željko Kovačić, Krešo Filipčić i Vladimir Felker. Foto: 2008. godine. [186)]





Već prepoznatljivi dekor Festivala Pjesme Podravine i podravlja. Prizor nastupa Ane Majstor (ud. Filipović) i Patrie 1998. godine. (Više o festivalu). [187)]

DVD Pitomača ima sačuvanu obilnu arhivsku građu. Stoga je, na prijedlog tadašnjeg predsjednika društva Ivana Šimunovića 1997. osnovan Dokumentacijski centar koji je smješten u vatrogasnom spremištu. Centar danas vodi Milka Novosel. Foto: B. Novosel, 2014.





Sa jedne izložbe plakata i kino opreme Kino kluba "Slavica" početkom 1990-ih godina koju je organizirao utemeljitelj i dugogodišnji voditelj istog kluba Mirko Lauš (1926-2005.), još od 1957. godine. Njemu u spomen 2005. osnovan je Foto-video klub "Mirko Lauš". Foto: BMBB.

Humanitarna udruga "Podravsko sunce" u Pitomači jedna je od rijetkih udruga humanitarnog tipa u ovom dijelu Hrvatske nakon Domovinskog rata. Utemeljena je 2005. godine, od kada se bavi sakupljanjem sredstava za kupovinu uglavnom neophodnih medicinskih aparata, ali i za druge humanitarne svrhe. Predsjednik udruge je Štefica Kaša.



Zvjezdarnica Astronomskog društva Pitomača na Brennerovoj vili. Foto lijevo: B. Novosel, 2006. Desno: zvjezdarnica se nalazi pored obiteljske kuće obitelji Prepelec. Nalazi se na prostoru zapadno od Pitomače prema Dinjevcu. Na ovome se mjestu do 1942. godine (srušili su ju partizani) nalazila vila sa vinogradima obitelji Brenner po kojoj ovaj predio danas nosi ime. Foto: 2015.



Znak TZ Općine Pitomača iz 1997. Autori: Rikard Bakan i BMBB.



Gore: pogled na južni dio trga kralja Tomislava 1996. godine. Dolje: isti prostor u međuvremenu je preuređen i izgrađena kuća za potrebe Turističke zajednice općine Pitomača. Foto: 2014.



Pogled na ulaz posljednje etape zgrade osnovne škole u Pitomači sredinom 1990-ih godina.[188)]



Karate klub Pitomača osnovan je 1994. godine. Prvi trener je bio Veljko Kajtazi, a predsjednik Vlado Drvenkar, zatim Zdravko Petrović, a danas Tomislav Jakupec. Cijelo vrijeme svojeg postojanja klub postiže brojne uspjehe. Sa jednog takmičenja u Pitomači 2004. godine (gore): Toni Jakupec, višestruki prvak na brojnim turnirima diljem Hrvatske i Europe. Osim ovog kluba u novije vrijeme djelujovao je i Karate klub "Sokol".



Nastup KUD-a "Pitomačanka" za Vidovo 1999. godine. Ovaj KUD je jedno od vrlo aktivnih društava u Pitomači. Posljednjih 20-ak godina bilježi brojne nastupe širom Hrvatske i svijeta, te predstavljanjem narodne pitomačke nošnje, pjesme i plesova promovira Pitomaču. Budući da je od 19. st. na dalje, radi doseljavanja stanovništva iz raznih dijelova Europe i gradova, dolazi do uporabe odjeće kakva se nosila u gradovima (ovisno o povijesnom razdoblju), te utjecaja, može se reći čak i miješanja domaće narodne nošnje sa elementima koji su pristizali iz urbanih sredina. Pod vodstvom Vesne Bedeković sredinom 1990-ih godina u okviru ovog KUD-a načinjene su rekonstrukcije nošnji kakve su se vjerojatno nosile prvih desetljeća 20-og stoljeća (veća fotografija).

OPĆINSKO VIJEĆE OPĆINE PITOMAČA

Ukupno birača: 9.202, glasovalo: 6.823 ili 74,14%, nevažećih listića: 228 ili 3,34%

Pojedine općinske liste dobile su slijedeći broj glasova:

1.	HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ	2.284	33,47%
2.	HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS	3.824	56,04%
3.	NEZAVISNA OPĆINSKA LISTA	472	6,91%

*U općinsko vijeće **po općinskim listama** izabrani su:*

1. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ dobila je 3 mjesta

   1. Josip Đakić
   2. Rajko Stilinović
   3. Mato Dent

2. HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS dobila je 5 mjesta

   1. Damir Begović
   2. Pavao Filjak
   3. Darko Franjić
   4. Ivan Jakupec
   5. Tomo Smiljanić

*U općinsko vijeće **po izbornim jedinicama** izabrani su:*

I	Zvonko Domović	HSS
II	Tomo Fičko	HSS
III	Ivan Tanić	HDZ
IV	Mirko Franjić	HSS
V	Stjepan Marović	HSS
VI	Tomo Brkić	HSS
VII	Ivan Blagus	HSS
VIII	Božidar Ferić	HSS



Izbori za lokalnu samoupravu na području *Općine Pitomača* održani su:

- **7. veljače 1993. godine**
- **13. travnja 1997. godine**
- **25. svibnja 2001. godine**
- **15. svibnja 2005. godine**
- **17. svibnja 2009. godine**
- **19. svibnja 2013. godine**
- **21. svibnja 2017. godine**
- **26. svibnja 2021. godine**

Općinsko vijeće općine Pitomača

Ukupno birača: 8.561
Glasovalo birača: 6.210 72.00 %
Nevažećih listića: 149 2.35 %

Pojedine kandidatske liste dobile su:

1. Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) 3.137 51.88 %
2. Hrvatska seljačka stranka (HSS), Hrvatska socijalno liberalna stranka (HSLS) 2.629 43.48 %
3. Hrvatska stranka prava - 1861 (HSP - 1861) 142 2.35 %
4. Hrvatska stranka prava (HSP) 139 2.30 %

U općinsko vijeće po kandidatskim listama izabrani su:

1. Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) dobila je 7 mjesta:

1. Rajko Stilinović
2. Ivo Erhatić
3. Antun Ingola
4. Zdravko Petrović
5. Ivan Majstor
6. Mato Dent
7. Mato Koren

2. Hrvatska seljačka stranka (HSS), Hrvatska socijalno liberalna stranka (HSLS) dobile su 5 mjesta:

1. Ivan Begović
2. Pavao Filjak
3. Dražen Bogović
4. Branko Tišljarec
5. Željko Palković

U općinsko vijeće po izbornim jedinicama izabrani su:

I. Izborna jedinica

1. Darko Franjić HSS 771
2. Tomo Kovačević HDZ 746

Izabran(a) je: ***Darko Franjić, (HSS)***

II. Izborna jedinica

1. Josip Đakić HDZ 768
2. Marijan Jagar HSLS 743
3. Mirko Turniški HND 61

Izabran(a) je: ***Josip Đakić, (HDZ)***

III. Izborna jedinica

1. Branko Giba HSLS 768
2. Željko Grgačić HDZ 724

Izabran(a) je: ***Branko Giba, (HSLS)***

IV. Izborna jedinica

1. Stjepan Dakić HDZ 756
2. Stjepan Marović HSS 648

Izabran(a) je: ***Stjepan Dakić, (HDZ)***

Godine 2007. došlo je opetovno do krize vlasti u Općini Pitomača, pa su održani novi/izvanredni izbori.

U Općinsko poglavarstvo su izabrani:

Željko Grgačić, Pitomača, HDZ, predsjednik – načelnik Općine
Rikard Bakan, Pitomača, HDZ – zamjenik načelnika
Neven Bedeković, Pitomača, HDZ
Vesna Bedeković, Pitomača, HDZ
Damir Blažinčić, Turnašica, HDZ
Branko Giba, Pitomača, HSLS
Rajko Stilinović, Pitomača, HDZ

Za predsjednika Općinskog vijeća bio je izabran Ivan Erhatić, Dinjevac, HDZ.

(Izvor: arhiv Općine Pitomača)

OPĆINSKO VIJEĆE OPĆINE PITOMAČA

Ukupno birača: 8.755
Glasovalo birača: 3.924 44,82%
Nevažećih listića: 96 2,45%

Pojedine kandidacijske liste dobile su slijedeći broj glasova:

1. DEMOKRATSKI CENTAR – DC 66
   Nositelj liste: RENGEL ĐURO
2. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA – HDZ 933
   Nositelj liste: ERHATIĆ IVAN
3. HRVATSKA NARODNA STRANKA -HNS 216
   Nositelj liste: Dr. GALEŠEV RADOVAN
4. HRVATSKA SELJAČKA STRANKA – HSS 1.674
   Nositelj liste: DIJAKOVIĆ ZDRAVKO
5. HRVATSKA SOCIJALNO LIBERALNA STRANKA – HSLS 464
   Nositelj liste: GIBA BRANKO
6. HRVATSKA STRANKA PRAVA – HSP 73
   Nositelj liste: NOVAKOVIĆ VJEKOSLAV
7. LIBERALNA STRANKA – LS 106
   Nositelj liste: ŠPEGELJ ZLATKO
8. SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE – SDP 292
   Nositelj liste: GIBA ZDRAVKO

U općinsko vijeće po kandidacijskim listama izabrani su:

1. **HRVATSKA SELJAČKA STRANKA – HSS**
   7 mjesta
   1. ZDRAVKO DIJAKOVIĆ
   2. TOMO FILIPOVIĆ
   3. JOSIP POLJAK
   4. PAVAO FILJAK
   5. ŽELJKO GUCEK
   6. DRAŽEN BOGOVIĆ
   7. FRANJO RUŽIĆ
2. **HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA – HDZ**
   4 mjesta
   1. IVAN ERHATIĆ
   2. IVAN MAJSTOR
   3. MATO DENT
   4. ŽELJKO GRGAČIĆ
3. **HRVATSKA SOCIJALNO LIBERALNA STRANKA – HSLS**
   2 mjesta
   1. BRANKO GIBA
   2. MARIJAN JAGAR
4. **SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE – SDP**
   1 mjesto
   1. ZDRAVKO GIBA
5. **HRVATSKA NARODNA STRANKA -HNS**
   1 mjesto
   1. DR.RADOVAN GALEŠEV

Godine 2000. došlo je do krize vlasti u Općini Pitomača, pa su te godine održani novi/izvanredni izbori.

U Općinsko poglavarstvo (poglavarstva su ukinuta 2009.) su izabrani:

Zdravko Dijaković, Pitomača, HSS - predsjednik – načelnik Općine
Zdravko Giba, Pitomača, SDP - zamjenik načelnika
Petar Čulumovic, Pitomača, SDP
Nikola Nemčević, Pitomača, HSLS
Željko Čupen, Kladare, HSS
Ivan Begović, Pitomača, HSS
Marijan Dent, Grabrovnica, HSS
Tomo Fičko, Starogradački Marof, HSS
Marijan Jagar, Stari Gradac, HSS

Za predsjednika Općinskog vijeća bio je izabran Branko Giba, Pitomača, HSLS - predsjednik *Općinskog vijeća*, 3/2001. dao ostavku -
umjesto njega član vijeća *Ranko Posavec, Pitomača*, HSLS – novi predsjednik *Marijan Jagar* 4/2001.

(Izvor: arhiv Općine Pitomača)

OPĆINSKO VIJEĆE OPĆINE PITOMAČA

Ukupno birača:	8.643	
Glasovalo birača:	3.726	43,11%
Važećih listića:	3.679	98,79%
Nevažećih listića:	45	1,21%

Pojedine kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

1. HRVATSKA NARODNA STRANKA - HNS
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS
   SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP
   Nositelj liste: ZDRAVKO DIJAKOVIĆ — 1.693
2. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ
   Nositelj liste: ŽELJKO GRGAČIĆ — 1.247
3. HRVATSKA SOCIJALNO LIBERALNA STRANKA - HSLS
   Nositelj liste: SINIŠA SILADIĆ — 330
4. HRVATSKA STRANKA UMIROVLJENIKA - HSU
   Nositelj liste: FRANJO PANKASZ — 194
5. HRVATSKA STRANKA PRAVA - HSP
   Nositelj liste: VJEKOSLAV NOVAKOVIĆ — 107
6. LIBERALNA STRANKA - LS
   Nositelj liste: IVKA SKENDER — 67
7. DEMOKRATSKI CENTAR - DC
   Nositelj liste: MARIJAN SILADIĆ — 41

U općinsko vijeće po kandidacijskim listama izabrani su:

1. HRVATSKA NARODNA STRANKA - HNS — 1.693
HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS
SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP
8 mjesta

1. ZDRAVKO DIJAKOVIĆ
2. PETAR ČULUMOVIĆ
3. MILAN JAKUPEC
4. TOMO FILIPOVIĆ
5. JOSIP POLJAK
6. DARKO KOLOŠ
7. ŽELJKO GUCEK
8. MATO ČUPAN

2. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ — 1.247
6 mjesta

1. ŽELJKO GRGAČIĆ
2. RIKARD BAKAN
3. IVAN ERHATIĆ
4. TOMISLAV LOVREKOVIĆ
5. KAROLINA HRVOIĆ
6. TOMO KOVAČEVIĆ

3. HRVATSKA SOCIJALNO LIBERALNA STRANKA - HSLS — 330
1 mjesto

1. SINIŠA SILADIĆ

OPĆINSKO VIJEĆE OPĆINE PITOMAČA

Ukupno birača:	8.509	
Glasovalo birača:	4.283	50,33%
Važećih listića:	4.191	97,85%
Nevažećih listića:	92	2,15%

Pojedine kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

1. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ
   HRVATSKA SOCIJALNO LIBERALNA STRANKA - HSLS
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS
   HRVATSKA STRANKA UMIROVLJENIKA - HSU
   Nositelj liste: ŽELJKO GRGAČIĆ — 2.470 glasova
2. SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP
   HRVATSKA NARODNA STRANKA - LIBERALNI DEMOKRATI - HNS
   Nositelj liste: HRVOJE VRANEK — 1.055 glasova
3. HRVATSKA STRANKA PRAVNE DRŽAVE - HSPD
   Nositelj liste: ZORAN ČOP — 262 glasova
4. NEZAVISNA OPĆINSKA LISTA - IVAN BEGOVIĆ
   Nositelj liste: IVAN BEGOVIĆ — 209 glasova
5. HRVATSKA STRANKA PRAVA - HSP
   Nositelj liste: TATJANA SESVEČAN — 195 glasova

U općinsko vijeće po kandidacijskim listama izabrani su:

1. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ
HRVATSKA SOCIJALNO LIBERALNA STRANKA - HSLS
HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS
HRVATSKA STRANKA UMIROVLJENIKA - HSU
10 mjesta

1. ŽELJKO GRGAČIĆ
2. MIRKO PAVLEKOVIĆ
3. IVAN ERHATIĆ
4. MARKO ĐAKIĆ
5. MARIN ARAGOVIĆ
6. KREŠIMIR BOSNIĆ
7. FRANJO PANKASZ
8. JOSIP POLJAK
9. RIKARD BAKAN
10. ŽELJKA BEGOVIĆ

2. SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP
HRVATSKA NARODNA STRANKA - LIBERALNI DEMOKRATI - HNS
4 mjesta

1. HRVOJE VRANEK
2. IVANA DESKAR
3. MILAN JAKUPEC
4. IVAN KOVAČEVIĆ

3. HRVATSKA STRANKA PRAVNE DRŽAVE - HSPD
1 mjesto

1. ZORAN ČOP

OPĆINSKO VIJEĆE OPĆINE PITOMAČA

Ukupno birača:	7.963	
Glasovalo birača:	3.480	43,70 %
Glasovalo birača - listići:	3.480	43,70 %
Važećih listića:	3.367	96,75 %
Nevažećih listića:	113	3,25 %

Pojedine kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

1. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS
   Nositelj liste: ŽELJKO GRGAČIĆ — 2.267 glasova 67,33 %
2. SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP
   HRVATSKA NARODNA STRANKA - LIBERALNI DEMOKRATI - HNS
   HRVATSKA STRANKA PRAVNE DRŽAVE - HSPD
   Nositelj liste: MARIJAN RENGEL — 696 glasova 20,67 %
3. HRVATSKA STRANKA UMIROVLJENIKA - HSU
   Nositelj liste: FRANJO PANKASZ — 157 glasova 4,66 %
4. HRVATSKI DEMOKRATSKI SAVEZ SLAVONIJE I BARANJE - HDSSB
   Nositelj liste: IVAN BEGOVIĆ — 148 glasova 4,40 %
5. HRVATSKA SOCIJALNO - LIBERALNA STRANKA - HSLS
   Nositelj liste: DAVOR SKENDER, bacc.oec — 99 glasova 2,94 %

U općinsko vijeće po kandidacijskim listama izabrani su:

1. **HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ**
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS
   13 mjesta
   1. ŽELJKO GRGAČIĆ
   2. DAMIR BEGOVIĆ
   3. RIKARD BAKAN
   4. MARIN ARAGOVIĆ
   5. NADA ŠEGREGUR
   6. ZDRAVKO SESVEČAN
   7. ŽELJKA BEGOVIĆ
   8. MIRKO PAVLEKOVIĆ
   9. TOMISLAV LOVREKOVIĆ
   10. JOSIP POLJAK
   11. TOMO FILIPOVIĆ
   12. MARIJAN MIKEC
   13. DINKO BEGOVIĆ
2. **SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP**
   HRVATSKA NARODNA STRANKA - LIBERALNI DEMOKRATI - HNS
   HRVATSKA STRANKA PRAVNE DRŽAVE - HSPD
   4 mjesta
   1. MARIJAN RENGEL
   2. IVANA DESKAR
   3. MARIJAN ČOP
   4. ZORAN KOVAČ

OPĆINSKO VIJEĆE OPĆINE PITOMAČA

Ukupno birača:	8.071	
Glasovalo birača:	3.718	46,07 %
Glasovalo birača - listići:	3.718	46,07 %
Važećih listića:	3.623	97,44 %
Nevažećih listića:	95	2,56 %

Pojedine kandidacijske liste dobile su sljedeći broj glasova:

1. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ
   HRAST - POKRET ZA USPJEŠNU HRVATSKU
   Nositelj liste: ŽELJKO GRGAČIĆ — 2.104 glasova 58,07 %
2. SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS
   HRVATSKA NARODNA STRANKA - LIBERALNI DEMOKRATI - HNS
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA BRAĆE RADIĆ - HSS BRAĆE RADIĆ
   Nositelj liste: DANIJEL BIJUK, prof. — 1.129 glasova 31,16 %
3. MOST NEZAVISNIH LISTA - MOST
   HRVATSKA STRANKA PRAVNE DRŽAVE - HSPD
   Nositelj liste: ZLATKO MAJSTOR — 390 glasova 10,76 %

U općinsko vijeće po kandidacijskim listama izabrani su:

1. **HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA - HDZ**
   HRAST - POKRET ZA USPJEŠNU HRVATSKU
   10 mjesta
   1. ŽELJKO GRGAČIĆ
   2. RIKARD BAKAN
   3. MARIO ČAJKULIĆ
   4. DINKO BEGOVIĆ
   5. IRENA HORVAT
   6. IVICA PETERFI
   7. MARIO RENGEL
   8. TOMISLAV LOVREKOVIĆ
   9. MANFRED KODŽAGA
   10. ŽELJKA BEGOVIĆ
2. **SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE - SDP**
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS
   HRVATSKA NARODNA STRANKA - LIBERALNI DEMOKRATI - HNS
   HRVATSKA SELJAČKA STRANKA BRAĆE RADIĆ - HSS BRAĆE RADIĆ
   5 mjesta
   1. DANIJEL BIJUK, prof.
   2. MARIJAN MIKEC
   3. MARIJAN RENGEL, ing.
   4. IVANA DESKAR, dipl. oec.
   5. MIRKO PAVLEKOVIĆ
3. **MOST NEZAVISNIH LISTA - MOST**
   HRVATSKA STRANKA PRAVNE DRŽAVE - HSPD
   2 mjesta
   1. ZLATKO MAJSTOR
   2. MARIJAN ČOP

Cjelovita izdanja od 1986. o Pitomači, iz Pitomače i Pitomačana o Pitomači...

1986., Smiljanić V.: Pjesme i plesovi iz Hrvatske, Zagreb
1991., Sulimanac S.: Naše pravice, Zagreb (drugo izdanje - Pitomača 2019.)
1993., Britvić D.: Bože čuvaj Hrvatsku, Zagreb
1995., Begović B.: Pitomača, Pitomača; Lauš M.: Trideset godina Kinokluba „Slavica" 1957-1987., Zagreb
1996., Petar Preradović – Ljudsko srce, Virovitica
1998., Bagarić Z.: Pitomači s ljubavlju, Pitomača; Jergović M. i Stilinović R.: Naše pjesme, naši snovi, Pitomača
1999., Begović B.: Pitomačka dobrodošlica, Pitomača; 1999., Leček S. i Botica S.: Za slobodu i pravicu (Stjepan Sulimanac), Zagreb
2001., Begović B., Nogomet u Pitomači, Pitomača
2002., Barišić D., Pecek B., Petković V. i Stilinović R.: Osamdeset godina nogometa u Pitomači, Pitomača;
2002., Sesvečan S.: Veliko srce bake Soke, Zagreb; Stilinović R.: Gdi zvira kaj, Pitomača
2003., Begović B.: Pozdrav 'z Pitomače, Pitomača; Jergović M.: Pjesme moje Podravine, Pitomača; Stilinović R.: Pismo Pitomačanima Tam, Pitomača
2004., Jergović M.: Podravske pjesme, polke i čardaši, Pitomača
2006., Hrvatić N.: Cvijeće snova, Pitomača; Šelimber V., Dolenec J. i Kovač B. (voditelj projekta: Zdenka Kos):Rječnik pitomačkog govora, Pitomača
2007., Britvić D.: Mirno teku rijeke, Zagreb; Jelušić B.: Flauta u inju, Vinkovci (ovdje navedeni radovi B. Jelušić samo su izbor bogatog opusa); Stilinović R.: Čez trnje rož dišečih, Pitomača
2008., Jergović M.: Izabrane skladbe, Virovitica
2009., Naše plavo nebo (zbornik radova), Pitomača (uredio Luka Hrvatić)
2011., Rešetar M.: Podravina, ti i ja, Osijek
2012., Jelušić B.: Čišćenje globusa, Đurđevac; Stilinović R.: Pjesma moje Podravine, Pitomača
2013., Bakan R.: Priručnik iz osnova ekološke poljoprivrede, marketinga ekoloških proizvoda i ekoagroturizma, Pitomača
2014., Novosel, M.: 120 godina vatrogastva u Pitomači, Pitomača; Šojat M.: Matice krštenih rimokatoličke župe sv. Vida u Pitomači 1858.-1870., Virovitica; Hrvatić N.: Novi put-Nevo drom-Nove kalje, Zagreb-Pitomača;
2014., Baričević D.: Žetveni ručak Podravine i Slavonije – obed za mašinače, Pitomača
2015., Mađar I.: Kako su to radili naši stari – Lan od sjemena do platna, Kladare; Begović B.: Pitomača kroz prošlost, 1, Pitomača
2016., Hrvatić L.: Bajka o Golom otoku, Pitomača
2018., Vlatko Rupić V. i Jereb L.: Počeci igranja rukometa i osnivanje Odreda izviđača u Virovitičko-podravskoj županiji, Zagreb; M. Medak Gaga: Petar Preradović kao nadahnuće, Pitomača
2019., Jelušić B.: Dravom i podravljem, Koprivnica; Sulimanac S.: Naše pravice, Pitomača (drugo izdanje)
2021., Skender I.: Pjesmarica, Pitomača

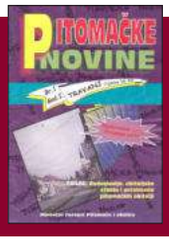

Prvi časopis koji je u Pitomači izlazio u kontinuitetu (mjesečno) bile su Pitomačke novine, koje su izlazile od 2001. do 2003. godine. Glavni urednik je bio B. Begović. Lijevo: naslovnica br. 1 iz travnja 2001. U novije vrijeme izlaze Pitomačke crtice u nakladi Općine Pitomača.[189)]
Dolje i naredna stranica: naslovnice cjelovitih izdanja od 1991. godine - kronološki redoslijed.

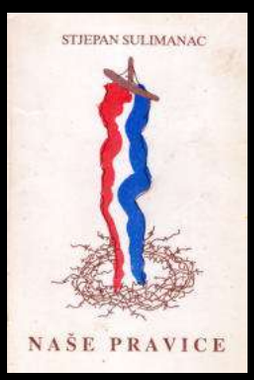



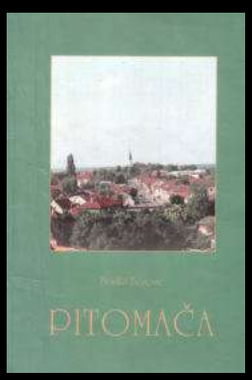





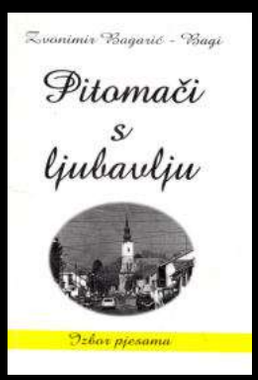



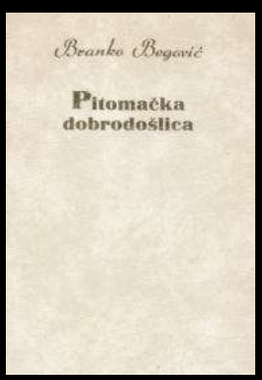

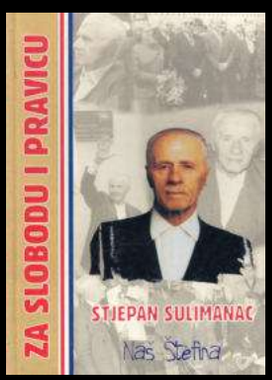




Osamdeset godina nogometa u Pitomači
1921. - 2001. godine
Darko BARIŠIĆ
Branko PECEK
Vlado PETKOVIĆ
Rajko STILINOVIĆ


Sofija Sesvečan
VELIKO SRCE BAKE SOKE
NOVA STVARNOST

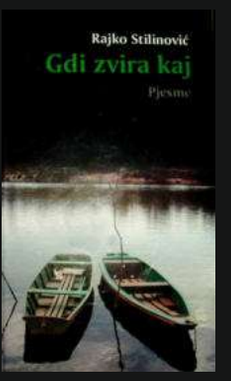
Rajko Stilinović
Gdi zvira kaj
Pjesme

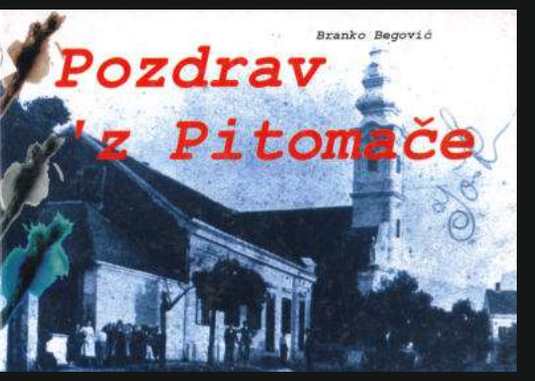
Branko Begović
Pozdrav z Pitomače


PJESME MOJE PODRAVINE
PJESMARICA TRADICIONALNIH I SKLADANIH PODRAVSKIH PJESAMA
VRATI SE NA PODRAVSKE ŠIRINE
PODRAVKA ME MAJKA RODILA
JA SAM JUNAK IZ DOLINE
PREDI NEG ODEMO SPAT
PODRAVINO MOJA MILA
VATROGASNA ZABAVA
KUMA, KUMA, KUMICE
TRI LJUBAVI MOJE
VILE PODRAVSKE
POTOČIĆ MALENI
MOJ ANGELEK...
Urednik: dr. Marijan Jergović

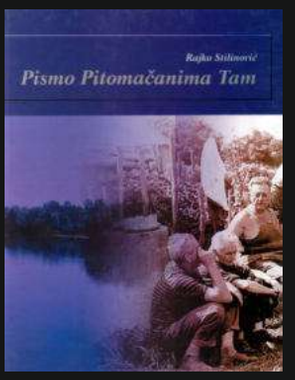
Rajko Stilinović
Pismo Pitomačanima Tam


Podravske
pjesme, polke i čardaši
Urednik: dr. Marijan Jergović


Rječnik pitomačkog govora
Projekt pitomačkih učenika
Gimnazije Petra Preradovića Virovitica


Drago Britvić
Mirno teku rijeke


Božica Jelušić
Flauta u inju
riječ


Rajko Stilinović
ČEZ TRNJE ROŽ DIŠEČIH
Nove pjesme

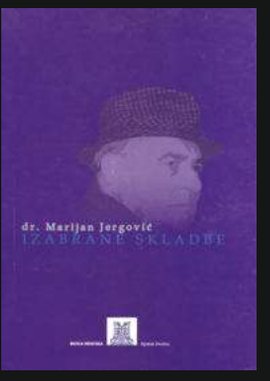
dr. Marijan Jergović
IZABRANE SKLADBE


Naše plavo nebo

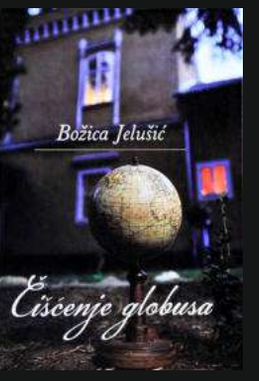
Božica Jelušić
Čišćenje globusa


Rajko Stilinović
PJESMA MOJE PODRAVINE
Spomenar uz dvadeseti rođendan


Rikard Bakan
PRIRUČNIK IZ OSNOVA EKOLOŠKE POLJOPRIVREDE, MARKETINGA EKOLOŠKIH PROIZVODA I EKOAGROTURIZMA
ECOLOGICAL AGRICULTURE BASICS HANDBOOK

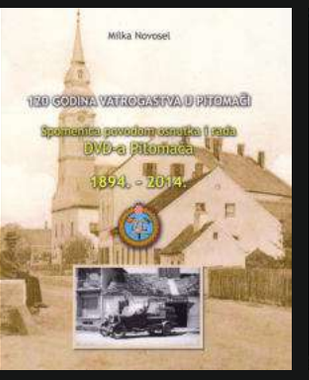
Milka Novosel
120 GODINA VATROGASTVA U PITOMAČI
Spomenica povodom osnutka i rada
DVD-a Pitomača
1894. - 2014.

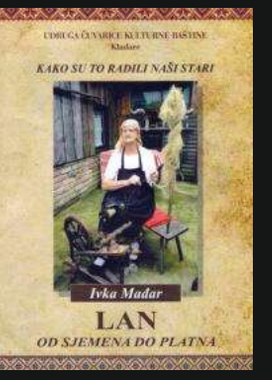
KAKO SU TO RADILI NAŠI STARI
Ivka Madar
LAN
OD SJEMENA DO PLATNA


Luka Hrvatić
Bajka o Golom otoku

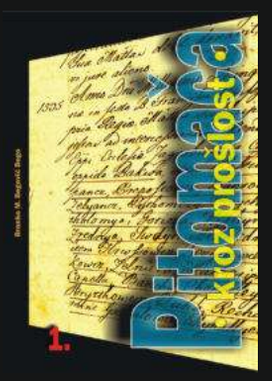
Pitomača
kroz prošlost
1.


Božica Jelušić
Dravom i Podravljem

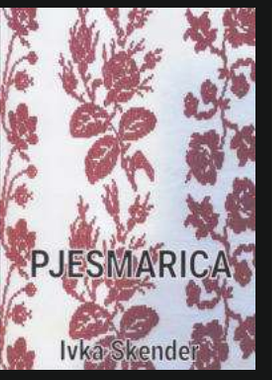
PJESMARICA
Ivka Skender


PJESME I PLESOVI IZ HRVATSKE
U IZVOĐENJU ANSAMBLA
TAJNA

2

Pregled povijesti naselja Općine Pitomača

Nazivi naselja današnje *Općine Pitomača* upisani u izvorima i literaturi od 1717. do 2021. Izvori i literatura: matične knjige vjenčanih i rođenih župe sv. Vida u Pitomači 1717. – 1732. (Liber baptisatorum et copulatorum (1720) de anno 1717.) (1717. – 1732.); www.mapire.eu (1781. – 1783.); Lipszky de Szredlicsna I.: Repertorium locorum..., Budae 1808. (1808.); Nagy L.: Notitiae politico-geographico-statisticae..., Budae 1829., str. 64, 69, 186-190 (1829.); Sabljar V.: Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hérvatske i Slavonije, Zagreb 1866. (1866.); www.mapire.eu (1865. – 1869.); Pregled političkoga i sudbenog razdieljenja...na temelju naredbe...od 5. veljače 1875..., Zagreb 1877., str. 82 (1875.); www.mapire.eu (1869. – 1887.); Topografska karta RH prema reambulaciji iz 1930., Zagreb 2002. (1930.) i Topografska karta RH www.dgu.hr (2021.)[190)]

Dinjevac

Dinievecz - 1717. – 1732.
Dinyavecz - 1781. – 1783.
Dinyevecz - 1808.
Dinyevecz - 1829.
Dinjevac - 1866.
Dinjovac - 1865. – 1869.
Dinjevac - 1875.
Dinjevac - 1869. – 1887.
Dinjevac - 1930.
Dinjevac - 2021.

Grabrovnica

? - 1717. – 1732.
Grabrovnicza - 1781. – 1783.
Grabrovnicza - 1808.
Grabrovicza - 1829.
Grabrovica, Grabrovnica - 1866.
Grabovnica - 1865. – 1869.
Grabrovnica - 1875.
Grabovnica - 1869. – 1887.
Grabrovnica - 1930.
Grabrovnica - 2021.

Kladare

Kladare, Cladare - 1717. – 1732.
(Berslianovecz/Bršljanovec – do 1724.
starije naselje na mjestu ili pored Kladara)
Kladare - 1781. – 1783.
Kladare - 1808.
Kladare - 1829.
Kladare - 1866.
Kladare - 1865. – 1869.
Kladare - 1875.
Kladare - 1869. – 1887.
Kladare - 1930.
Kladare - 2021.

Križnica

Nema - 1717. – 1732.
Krissnicza - 1781. – 1783.
Nema - 1808.
Nema - 1829.
Nema - 1866.
Križnica - 1865. – 1869.
Nema - 1875.
Križnica - 1869. – 1887.
Križnica - 1930.

Križnica - 2021.

Mala Črešnjevica

Chresnievicza (?) - 1717. – 1732.
Mala Czeressnyevicza - 1781. – 1783.
Mala Chresnyevicza - 1808.
Chresnyevicza Mala - 1829.
Črešnjevica mala, Trešnjevica mala - 1866.
Mala Črešnjevica - 1865. – 1869.
Črešnjevica mala - 1875.
Mala Črešnjevica - 1869. – 1887.
Mala Črešnjevica - 1930.
Mala Črešnjevica - 2021.

Otrovanec

Otrovanecz - 1717. – 1732.
Ottrovanecz - 1781. – 1783.
Otrovanecz - 1808.
Otrovanecz - 1829.
Otrovanec - 1866.
Otrovanec - 1865. – 1869.
Otrovanec - 1875.
Otrovanec - 1869. – 1887.
Otrovanec - 1930.
Otrovanec - 2021.

Pitomača

Pittomacha - 1717. – 1732.
Pitomacha - 1781. – 1783.
Pittomacha - 1808.
Pittomacha - 1829.
Pitomača - 1866.
Pitomača - 1865. – 1869.
Pitomača - 1875.
Pitomača - 1869. – 1887.
Pitomača - 1930.
Pitomača - 2021.

Sedlarica

Szedlaricza - 1717. – 1732.
Szedlaricza - 1781. – 1783.
Szedlaricza - 1808.
Szedlaricza - 1829.
Sedlarica - 1866.
Sedlarica - 1865. – 1869.
Sedlarica - 1875.
Sedlarica - 1869. – 1887.
Sedlarica - 1930.
Sedlarica - 2021.

Stari Gradac

Gradecz - 1717. – 1732.
Gradacz - 1781. – 1783.
Gradac - 1808.
Gradacz - 1829.
Gradac - 1866.
Gradac - 1865. – 1869.
Gradac - 1875.
Gradac - 1869. – 1887.
Stari Gradac - 1930.
Stari Gradac - 2021.

Starogradački Marof

Nema - 1717. – 1732.
Nema - 1781. – 1783.
Nema - 1808.
Nema - 1829.
Nema - 1866.
Nema - 1865. – 1869.
Nema - 1875.
Nema - 1869. – 1887.
Starogradački Marof - 1930.
Starogradački Marof - 2021.

Turnašica

Turnasicza - 1717. – 1732.
Turnassicza - 1781. – 1783.
Turnassicza - 1808.
Turnaschicza - 1829.
Turnašica - 1866.
Turnašica - 1865. – 1869.
Turnašica - 1875.
Turnašica - 1869. – 1887.
Turnašica - 1930.
Turnašica - 2021.

Velika Črešnjevica

Chresnievicza - 1717. – 1732.
Velika Czeressnyevicza - 1781. – 1783.
Velika Chresnyevicza - 1808.
Chresnyevicza Wel. - 1829.
Črešnjevica velika, Trešnjevica velika - 1866.
Velika Črešnjevica - 1865. – 1869.
Črešnjevica velika - 1875.
Velika Črešnjevica - 1869. – 1887.
Velika Črešnjevica - 1930.
Velika Črešnjevica - 2021.





Pitomačka satnija broj 6 na karti Đurđevačke pukovnije iz 1782. godine. U sredini: sve satnije Đurđevačke pukovnije iste godine prikazane su na navedenoj karti (kopija iz Državnog arhiva u Bjelovaru).[191)]



Topografska karta u mjerilu 1:25 000 (TK25) - JZ dio općine Pitomača. Izvor: DGU Zagreb.

© DRŽAVNA GEODETSKA UPRAVA

Područje današnje općine *Pitomača* ima 12 naselja i nekoliko zaseoka ili konaka. Većina naselja je osnovano u prvoj polovici 18. stoljeća i svako se je razvijalo i živjelo na specifičan način. Tako je sa svim naseljima i danas. Svako od njih ima svoju zasebnu priču. *Općinu Pitomača*, kako smo već spomenuli, sačinjavaju naselja: *Dinjevac, Grabrovnica, Kladare, Križnica* i pitomački zaseoci ili konaci (*Đuretina, Banov brod, Šašnato polje* i *Brestić*), *Mala Črešnjevica, Otrovanec, Sedlarica, Stari Gradac, Starogradački Marof, Turnašica* i *Velika Črešnjevica*.

Neka od ovih naselja imaju vrlo dugu povijest, a neka ne. Ovom prilikom prikazati ćemo, ukratko, pregled povijesti i osnovne podatke o svakom naselju, kako bi što jasnije i brže dobili sliku o svakom mjestu.

Treba napomenuti, da su naselja pitomačke općine u prostoru raspoređena poput šahovske ploće, odnosno svako od njih ima svoje zasebno područje, pa su tako raspoređene i katastarske općine svakog navedenog mjesta. Na području ove općine gravitira pet rimokatoličkih župa (*Pitomača, Stari Gradac, Turnašica, Kozarevac* i *Kloštar Podravski*), dok 3 imaju sjedište unutar granica današnje općine. Na sjeveru općina graniči sa *Mađarskom*, dok na zapadu sa *Koprivničko-križevačkom*, a na jugu *Bjelovarsko-bilogorskom* županijom. Na zapadu i sjeveru su međe sa općinom *Kloštar Podravski* i *Podravske Sesvete*, a na istoku sa općinom *Špišić Bukovica*, dok na jugu ima za susjede općinu *Velika Pisanica*. Godine 2011. na području općine *Pitomača* živjelo je 10 049 stanovnika, na 159,14 kvadratnih kilometara.

(Svi citati 1781. - 1784.: Horbec I. i Jukić I.: *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Virovitička županija*, Zagreb 2002., sekcija 1. i Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija*, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.)

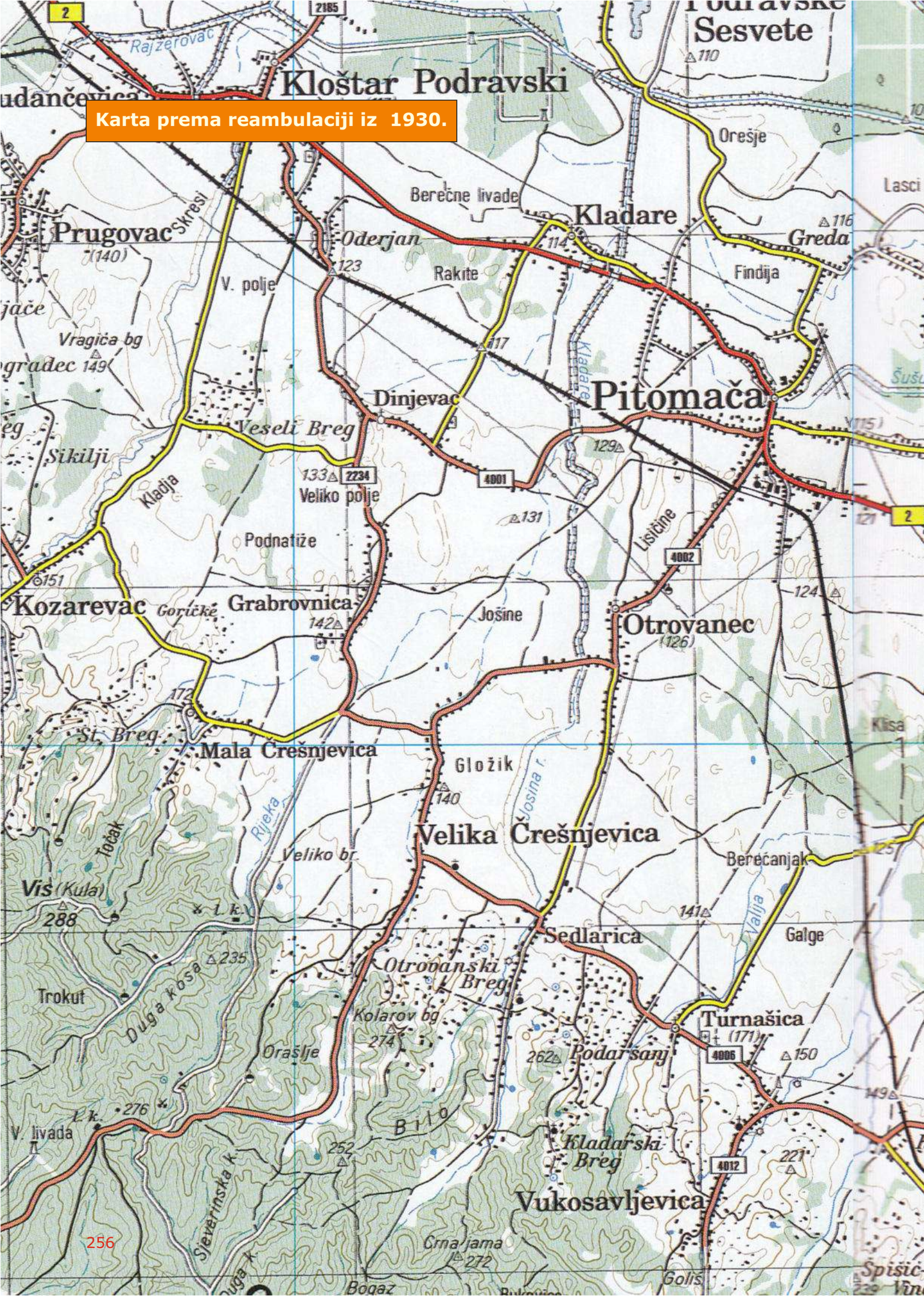
Karta prema reambulaciji iz 1930.
Kloštar Podravski
Sesvete
Orešje
Berečne livade
Kladare
Greda
Prugovac
Skresi
Oderjan
Rakite
Findija
V. polje
Vragiča bg
Dinjevac
Pitomača
Veseli Breg
Šikilji
Kladja
Veliko polje
Podnatiže
Lisičine
Kozarevac
Goričke
Grabrovnica
Jošine
Otrovanec
Sv. Breg
Mala Črešnjevica
Gložik
Josina r.
Rijeka
Velika Črešnjevica
Veliko br.
Berečanjak
Vis (Kula)
Točak
Sedlarica
Galge
Otrovanski Breg
Trokut
Duga kosa
Kolarov bg
Turnašica
Orašlje
Podarsanj
V. livada
Bilo
Kladarski Breg
Vukosavljevica
Sjeverinska k.
Crna jama
Bogaz
Golis
Spisić
Klisa
Valija
Lasci
Šušu
Kladare
2185
2234
4001
4002
4006
4012


Đureševa greda
Jada
Kis-erdő
Nagy-irtás
Loganj
Jelkuš
Đuretina
Šašnato Polje
Lenišće
Banov brod
Križnica
Širine
Kis-Lóka
St. Drava
Brestić
Šušulić
Lendava
Szilonics-puszta
Krčevine
Starogradački Marof
Baškovo
Berek
Grabrina
Gakovac
Okrugljača
Bok
Stari Gradac
(116)
Neteča
Jasina
Gakovac
Jakov
Konaki
Čičugino
Rogovac
Bušetina
Lozan
Čičinovac
Dolta
Turanova
N. Bušetina
Šovice
Novi Antunovac
Konaki
Hrastje
Bušetinski Put
Linija
N. Selo
Lendava
Brezovica
4003
4007
4008
2

Dinjevac

Dinjevac je smješten na zapadnom dijelu općine *Pitomača*, gdje ona graniči sa općinom *Kloštar Podravski*, kojoj je u prošlosti bio i u sastavu. Njega čini u stvari jedna duga ulica, a centar naselja, ujedno i najstariji dio mjesta, nalazi se na zapadnoj strani *Dinjevca*. *Dinjevac* je u potpunosti nizinsko mjesto okruženo plodnim oranicama. Na jug graniči sa *Grabrovnicom*, na sjever sa *Kladarama*, zapad sa *Oderjanom*, a na istoku sa *Pitomačom* i *Otrovancom*.

Naselje *Dinjevac* osnovano/naseljeno je, kao i brojna druga mjesta u ovome kraju i to na samom kraju 17. i početku 18. stoljeća. Za razliku od većine naselja općine *Dinjevac* je u to vrijeme potpuno novo naselje, a nalazimo ga u sastavu župe *sv. Benedikta* u *Kloštru Podravskom* od samog njezinog osnivanja 1702. godine. Dinjevac je cijelo vrijeme svojega postojanja malo naselje sa 300-ak stanovnika, koji su se bavili poljoprivredom, kao i svi graničari i tek krajem 19. st. taj se broj povećao, odnosno udvostručio, da bi posljednjih dvadesetak godina broj stanovnika ponovno bio u opadanju. Sve do ukidanja *Vojne krajine* mjesto je u sastavu pitomačke krajiške satnije (kumpanije) br. 6., a preustrojom od 1871. *Dinjevac* je pripao *Upravnoj općini* u *Kloštru Podravskom*.

U prošlosti u *Dinjevcu* nije bilo nikakve kapele dosta dugo, već samo pil, tj. zidani stup sa kamenom skulpturom *svetog Jakoba* (u odijelu putnika sa štapom i tikvicom za vodu). Pil se nalazio na jugozapadnoj strani naselja, prema *Grabrovnici*, nedaleko današnje kapelice. O ovome pilu govori kloštranski župnik *Matija Saraga* u kloštranskoj župnoj *Spomenici* 1780. godine, što znači da je kip zajedno sa postoljem bio napravljen u baroknom stilu prije navedene godine. Isti pil je jasno označen na krajiškoj karti iz 1782. godine. Od svojih početaka *Dinjevac* nije imao groblje u selu, već su se pokojnici vozili u *Kloštar Podravski* ili *Grabrovnicu*. Današnje groblje je otvoreno 1913. godine (prema *P. Cvekanu*), a samo nekoliko godina ranije, 1908., mještani su samoinicijativno i bez znanja i odobrenja

1717-1732.

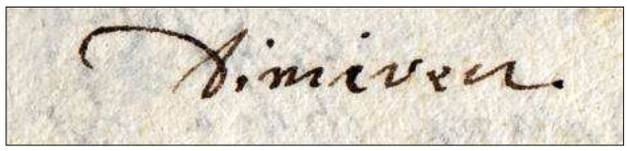

Dinjevac iz Matične knjige krštenih i vjenčanih župe Pitomača 1771. - 1732. (1722.). Dolje: lokacija Svetinje, nekada pila sv. Jakoba. Plavo = sjeverni dio Grabrovnice, crveno = lokacija Svetinje, tj. sv. Jakoba. Foto: 2014.





Pil svetog Jakoba na karti iz 1782. godine. Nalazio se oko 100 metara od današnje kapele prema Grabrovnici na lijevoj strani tadašnjeg poljskog puta.



Gore: centar Dinjevca sa kapelom sv. Čirila i Metoda. Foto: BMBB.

nadležnog župnika i vlasti, izgradili kapelu svetih *Ćirila* i *Metoda*, a iste godine im je kloštranski župnik *Stjepan Šmidt* nabavio i zvono.

Ta kapela do početka 1970-ih godina bila je već dotrajala i konačno su, uz zalaganje kloštranskog župnika *Alojzija Stelle*, izgradili novu kapelu 1972. godine (dimenzija 30 x 10 m) na istome mjestu gdje su 1908. izgradili prvu. Kapela je sasvim završena do 1973. kada je svečano blagoslovljena - 7. srpnja.

Prva škola u *Dinjevcu* osnovana je 1832. godine, a danas se tu nalazi četverogodišnja područna škola *Osnovne škole Petra Preradovića* u *Pitomači*. Nakon rušenja stare školske zgrade iz početka 20. st., u najnovije vrijeme (2012. - 2013.), je izgrađena potpuno nova školska zgrada. Na ukupan broj stanovnika u *Dinjevcu* je nekada školu pohađalo ili relativno mnogo, ili jako malo djece. Tako 1850. godine u školu ide 32 učenika (14 dječaka i 18 djevojčica), a godine 1882. godine samo 6-ero. Posljednjih desetak i više godina *Dinjevac* ima oko 40 djece koja polaze osnovnu školu.

U mjestu djeluje više udruga ili društava. Godine 1927. godine osnovano je *Dobrovoljno vatrogasno društvo Dinjevac*, a njegov je utemeljitelj bila *Ana Torbašinović*. Društvo ima svoje spremište kod kapele i društvenog doma. Od 1976. u mjestu postoji *Nogometni klub „Podravec"*, kojega su inicijatori bili *Ivan Jakupec*, *Ivan Erhatić* i *Mladen Spitek*. Osim toga u mjestu djeluje i *Udruga žena „Hrvatska žena"*, osnovana 1997., a koju danas vodi *Marija Šostarec*. Ova udruga ima korijene iz 1959. godine, nešto nakon što su u *Dinjevac* došli učitelji *Bobek Ivanka* i *Stjepan*, koji su bili aktivni društveno-kulturni djelatnici u *Dinjevcu*. Te, 1959. godine *Ivanka* je osnovala *Udrugu žena Dinjevac*, koja je imala u svojem sastavu dramsku i folklornu grupu.

Kako je *Dinjevac* dobio ime ne možemo sa sigurnošću tvrditi. U narodu još uvijek postoji priča, odnosno predaja, koja govori o mjestu na malom zavoju prema *Grabrovnici*, i koja kaže da se na tom mjestu nekada nalazila nekakva crkva ili kapela. U stvari, kako smo već







Centar naselja sa kapelom sv. Ćirila i Metoda izgrađenom 1972. godine. U sredini osnovni tlocrt kapele. Foto i tlocrt: BMBB, 2014.

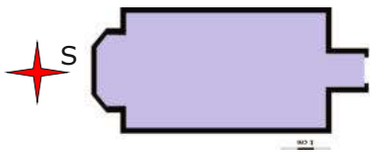

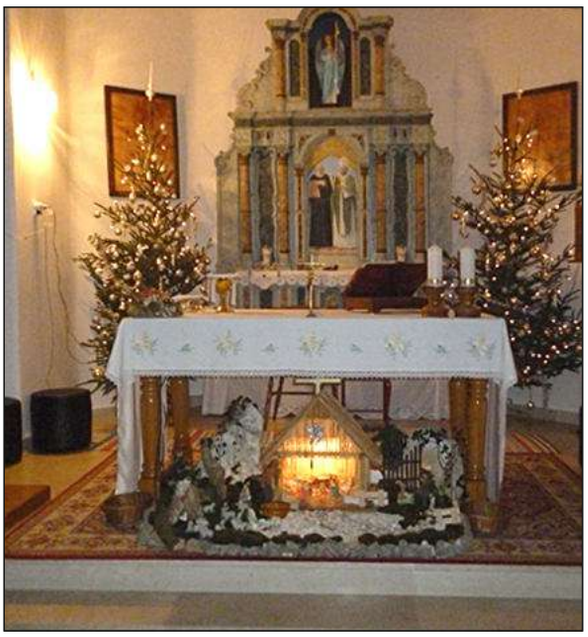

Unutrašnjost kapele u Dinjevcu. Foto: I. Erhatić, 2011.

spomenuli, tu se nalazio pil *sv. Jakoba*. *Dinjevčani* to mjesto i danas, kao i nekada, nazivaju *Svetinja*, a nekada je bio običaj da muškarci kod tog mjesta skinu šešire, a žene se prekriže. Samo ime naselja nesumnjivo potječe ili od korijena imenice *dinja*-vac ili *dina*-vac. To bi značilo da se radi o mjestu, gdje ljudi uzgajaju dinje (lat. *Cucumis melo*). Poznato je da se i u ovom kraju *Hrvatske* zaista uzgajaju dinje od pamtivijeka, međutim, da li je nekada ovo područje bilo toliko poznato po tome da se naselje nazove po njoj – ne znamo. Osnova imena ne sumnjivo se može povezati i sa pješčanim nanosima, odnosno dinama, jer ovo mjesto još uvijek pripada u rajon đurđevačkih pijesaka. Ostaci pješčanih dina iz prošlosti i danas su uočljivi kao manji brežuljci, no pijesak vjetar više ne raznosi, kao što je to radio prije stotinu i više godina. *Dina* = nanos pijeska, *dinavec* = mjesto gdje su nanosi pijeska. Na primjer, 1782. ovo selo se spominje kao *Dinyavecz*, a 60 godina ranije, 1721., kao *Dinievecz*.

Naselje su osnovali stanovnici čiji su preci bili starosjedioci nekih okolnih srednjovjekovnih naselja i koji su krajem 17. stoljeća doselili se iz lokacija i naselja u kojima su se sakrivali pred turskim vojskama. Prvo doseljavanje počelo je od *Đurđevca* i okolice. Dijelom već odmah, a kasnije i sve više, doseljavaju stanovnici zapadnijih krajeva *Hrvatske* (*Međimurje*, *Kalnik*, zapadni dio *Podravine*: *Koprivnica*, *Križevci* i dr.), te dijelom iz krajeva koji su bili pod turskom okupacijom. Kasnija doseljavanja, od oko 1750-ih godina nisu imala značajan doprinos pri stvaranju demografske slike kakva je danas. U *Dinjevcu* se govori kajkavskim jezikom i to ekavskim narječjem, ali sa uplitanjem štokavštine. Kažimo da je u mjestu 1780. godine bilo ukupno 30 rimokatoličkih kuća (317 duša, i 75 oženjenih pari), te 3 pravoslavne kuće.

Godine 1733. u mjestu se navode 24 kućedomaćina, a 1771. ovdje živi 332 mještana u 33 kuće. 1783. u mjestu je također 33 kuće, a 4 godine kasnije samo 20. 1789. ovdje obitava 291 osoba, a 19 godina kasnije 288. Isti je broj ostao i 1817. kada je evidentirano 287 ljudi. Do 1826. broj nešto raste, pa imamo ukupno 301 stanovnika, a na godinu, 1827. ovdje je ukupno 68 kuća u kojima se živi. 1839. bilježimo da je broj stanovnika



Stara, više od sto godina stara zgrada osnovne škole srušena je 2012. godine (Foto: 1994.). Na istom mjestu naredne godine je napravljena nova, današnja školska zgrada (dolje).





Vatrogasni dom u Dinjevcu. Foto: I. Erhatić,2015.

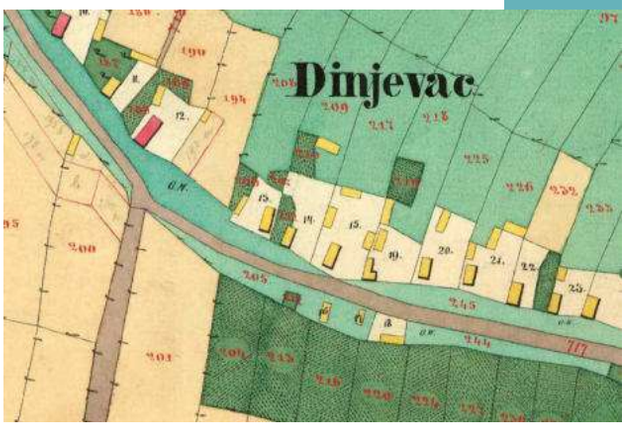

Središte Dinjevca na katastarskoj karti iz 1868. godine. Ni u to vrijeme južna strana naselja nije bila nastanjena, a niti je bilo formirano groblje.

narastao i tada ih je 366, a do 1851. broj se penje za još desetak: 377. Trend porasta broja stanovnika izazvan sve boljom gospodarskom situacijom nakon ukidanja *Vojne krajine* i općih dobrih prilika, nastavlja se i narednih gotovo pola stoljeća.

Dinjevac (broj stanovnika): 1857. *395*, 1869. *423*, 1880. *404*, 1890. *568*, 1900. *651*, 1910. *784*, 1921. *702*, 1931. *697*, 1948. *691*, 1953. *730*, 1961. *653*, 1971. *637*, 1981. *567*, 1991. *502*, 2001. *491*, 2011. *453*.

Matične knjige se vode od 1720. godine (župa *Kloštar Podravski*). Prve matice sačuvane su u župnom uredu u *Kloštru Podravskom* i to vjenčanih do 1741., umrlih do 1772., krštenih do 1832. Matice krštenih za razdoblje od 1832. do 1858. su u HDA u Zagrebu, 1858-1877. (za Dinjevac) u DAB, od 1878. - 1887. u DAB-u, a od 1887. - 1948. u MU *Kloštar Podravski*. Matice vjenčanih od 1741. do 1813. su u HDA, 1834. - 1857. u HDA (nedostaje 1814. - 1833.), 1858. - 1881., 1881. - 1887., 1888. - 1901. u HAB, 1902. - 1924., 1925. - 1946. u MU *Kloštar Podravski*. Matice umrlih 1772. - 1831., 1831. - 1858. u HDA, 1858. - 1869. (za *Dinjevac*) - 1878., 1878. - 1892., 1892. - 1907., 1908. - 1927. u DAB. od 1928. - 1949 u MU *Kloštar Podravski*.

Najznačajnija zgrada u mjestu nesumnjivo je kapela *svetog Ćirila i Metoda* izgrađena 1972/1973. Pored kapele nalazi se društveni dom, a u pozadini vatrogasno spremište. U mjestu je podignuto raspelo na groblju u središtu mjesta: *Podignut godine 1911.* i raspelo na početku naselja na istočnoj strani, od *Pitomače*: *Na Slavu Božju Podigoše Ivan i Treza Ščavničar 1925.*

Godine 1782. *Dinjevac* (*"Dinyavecz"*) je opisan ovako: *"Udaljeno je pola sata (hoda) od Oderjana i Kladara, sat od Pitomače, tričetvrt sata od Otrovanca, punih četvrt sata od Grabrovnice, sat i četvrt od Male Črešnjevice, nepuni sat i četvrt od Kozarevca i sat i četvrt od Prugovca. Prema jugozapadu izgrađeno je na povišenu položaju, koji se od sredine sela prema zapadu ponešto povisuje, no od Velikog polja niže završeva u malim padinama. Prema Grabrovnici teren se spušta i selo dominira nad njim. Naprotiv, između ovog sela i potoka Sedlarice nalazi se, doduše, nevisoka, no ipak široka uzvisina koja isto tako dominira nad cijelim okolnim krajem.*

Male bare označene u selu nastaju samo od kišnice, dugo se održe i služe za napajanje stoke. Istog je obilježja i bara koja se nalazi podno Velikog polja. Ona se



Jedna od posljednjih zidanih ljepotica izgrađenih početkom 20. stoljeća. Ovo je tipičan primjer unošenja modernih elemenata, u ovom slučaju naglašavanja pačetvorina ne izvornom bojom, ali sa ciljem vizualnog uljepšavanja. Osim izbora boje, na ovoj i sličnim građevinama najčešće se zamijenjuje stara stolarija novom i to od novih materijala, a najčešće se poštivaju samo dimenzije otvora. U svakom slučaju ovo je jedan od primjera, kako se ipak može sačuvati, i staviti u funkciju starija kuća ovoga kraja, gdje ih je danas sačuvano vrlo malo. Ova kuća se nalazi u Mirogojskoj ulici 7 u Dinjevcu. Foto: BMBB, 2014.



Udruga žena Dinjevac pod vodstvom Ivanke Bobek 1960-ih godina. Iz privatne zbirke Ivana Erhatića iz Dinjevca.

Dinjevačka raspela. Lijevo: na istočnom dijelu sela iz 1925. i na groblju iz 1911. godine. Foto: 2014.





za česte kiše izlijeva u označenoj šumici u jarak širok dva koraka i dubok tri stope, a ispod zemaljske ceste (podravska magistrala) kod Pilјeničkog mosta nestaje u bari Limbušu i ne da da ona presuši. Preko narečenog se jarka izvan putova ne može prijeći niti na konju, a još manje vozilima. Potok Sedlarica za vlažna vremena čini vrlo močvarnima žbunje kojim protječe, napose oko mlina Dokuše, gdje se taj potok općenito razlijeva, ali se brzo ne suši. Na otvorenom tlu njegovo je korito načinjeno od čvrste zemlje.

Putovi koji odavde idu u Prugovac, Grabrovnicu i Oderjan široki su, imaju čvrsto tlo i ponešto su pjeskoviti te stoga za svaka vremena dobri za prolaz teških vozila. Putovi prema Otrovancu, Pitomači i Kladarama za kišna su vremena vrlo močvarni na livadama i u žbunju kojim prolaze."[192]

Grabrovnica

Nalazi se južno od *Dinjevca*, na najzapadnijem dijelu općine. Mjesto se razvilo pored ceste orijentirane od sjevera prema jugu, dok se u centru mjesta do prije 30-ak godina nalazila velika bara *Berek*, koja je u novije vrijeme zatrpana, pa se voda povukla, a prostor je iskorišten za izgradnju sportskih objekata i livade. Na zapadu *Grabrovnica* graniči sa *Kozarevcom* (općina *Kloštar Podravski*), dok su na jugu i istoku susjedna naselja *Velika* i *Mala Črešnjevica*, te *Otrovanec*.

Južnim dijelom naselja danas se još uvijek odlično vide tragovi već spominjane *rimske ceste* oko koje se pronalaze brojni arheološki nalazi iz pretpovijesnog perioda (*Bajnice*, *Markov bajer*), antike i srednjeg vijeka (*Podgoričke*, *Gušća*, *Vaktarna*, *Hat* ?). Stoga se sa pravom ovdje pretpostavlja postojanje nekog većeg naselja u srednjem vijeku, a da li se ovdje može locirati u srednjem vijeku veliko naselje, utvrda (i centar posjeda) *Gorbonok* (*Grabovnik*, *Grbonok*, *Grabovnica* i sl.), koje se spominje još do 17. stoljeća, još uvijek možemo samo nagađati. Naselje je nastalo ili je obnovljeno staro, neko srednjovjekovno naselje prvih desetljeća 18. st. Tijekom povijesti je dosta malo naselje, što se može



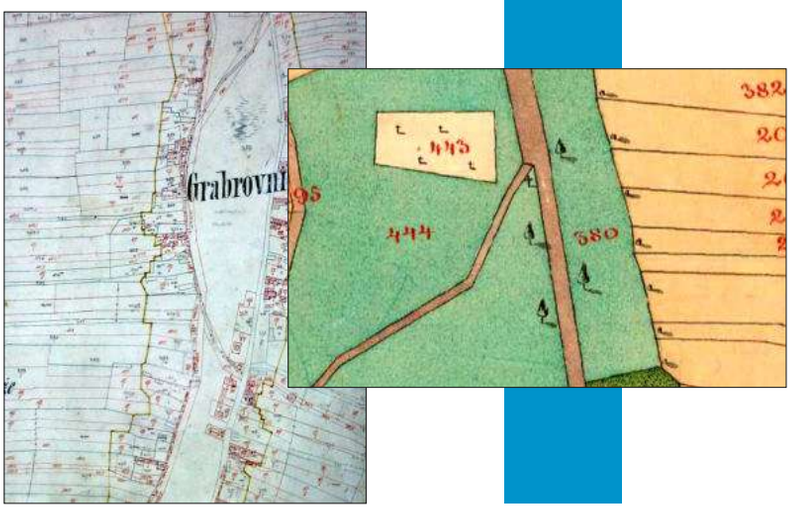

Potrebno je spomenuti da se na katastarskoj karti iz 1868. na predjelu Hat ili At nalazi ucrtano groblje. Na karti iz 1782., a koja vrijedi za izuzetno preciznu vojnu kartu, ne. Postojanje groblja na ovome mjestu mještani ne pamte niti bilježe. Međutim, pamte da su prilikom iskapanja pijeska za građevinske svrhe pronalazili kosti (a neki navode i novac ?). Čini se da su Grabrovničani neko vrijeme u 18. i 19. st. pokapali svoje mrtve upravo ovdje.

Ovaj podatak baca potpuno novo svijetlo na pretpostavke o postojanju nekog starijeg, srednjovjekovnog naselja ili utvrde na lokaciji Hat, a koja je danas devastirana odvoženjem pijeska. Biti će potrebna dodatna i pomnija istraživanja da se razjasni ova tema, jer se pojavljuju brojna nova pitanja. Na primjer, često se u literaturi poistovjećuje srednjovjekovni Grbonok ili Gorbonok sa Grabrovnicom ili Grabovnicom ili Grabovnikom, kojega neki smještaju upravo na navedeni Hat, tj. na mjesto današnje Grabrovnice. Na nekim kartama 17. st. ucrtana je, npr., Grabovnica itd.? Sudeći prema ovoj karti iz 1868. na Hatu se, u stvari nalazilo samo groblje od kraja 18. i tijekom 19. st., sve dok nije, vjerojatno oko 1900. godine, formirano današnje groblje.

vidjeti iz statističkih podataka, a poznato je po tome što je ovdje rođen poznati hrvatski pjesnik *Ilirac Petar Preradović* (1818. - 1872.). Godine 1733. ima svega 9 kućedomaćina. 1780. župnik *Matija Saraga* iz *Kloštra Podravskog*, čijoj župi je *Grabrovnica* pripadala do 1789., kada je dodijeljena novoosnovanoj župi u *Kozarevcu* kojoj pripada i danas, spominje da je u *Grabrovnici* 273 duše koje žive u 22 kuće, a ima 49 oženjenih parova. Spominje i to, da je ovdje 10 kuća u kojima žive vjernici pravoslavne vjere. Tijekom cijele povijesti mještani su se bavili uglavnom poljoprivredom, a slično stanje je ostalo i danas. Nešto je obrtnika egzistiralo u periodu od početka do kraja 20. stoljeća, ali taj broj nije bio veliki. Vidi *Priloge* ove knjige.[193)] U doba *Vojne krajine* ovdje su, kao i u drugim okolnim mjestima *Đurđevačke pukovnije* živjeli krajišnici-graničari, koji su često odlazili u ratove diljem *Europe*, a za interese *Austrijskog*, odnosno *Ugarskog* carstva. Godine 1775. u mjestu je izgrađena krajiška zidana štacija, odnosno kuća u kojoj su se držale straže i koja je u stvari bila središte mjesta (ovdje su se čitali važni proglasi, odavde se odlazilo u ratove, ispred nje se krajišnike kažnjavalo batinama itd.) i u kojoj je podoficir bio i otac pjesnika *Petra Preradovića Johann* i upravo se u njoj i rodio poznati pjesnik. Zahvaljujući brizi o toj zgradi radi ovog događaja ona je ostala sačuvana u odličnom stanju, a danas je u njoj smješten *Muzej Petra Preradovića*.

U *Grabrovnici* nije bilo nikakvog sakralnog objekta sve do 1912/1913. godine, kada je izgrađen samo zvonik. I ta izgradnja može se zahvaliti na neki način pjesniku *Petru Preradoviću*. Naime, 1909. Prilikom postavljanja spomen ploče *Petru Preradoviću* na navedenoj zgradu, mještani su od svojeg župnika u *Kozarevcu* posudili malo zvono, međutim, nisu ga više željeli vratiti. Odmah je uslijedila izgradnja drvenog zvonika i postavljanje zvona. No, zvono je ipak vraćeno, a dvije godine kasnije mještani su izgradili i zidani zvonik (1912. godine) i u njega stavili novo zvono, kako ga ne bi morali posuđivati. 1983. - 1984. na ovaj toranj dozidana je današnja kapelica *sv. Florijana*.

Ovo malo naselje tijekom povijesti pratili su brojni požari,



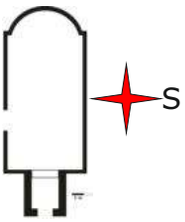

Kapela sv. Florijana nadograđena je na stari zvonik iz 1912/13. Pogled na centralni dio sela sa društvenim i vatrogasnim domom i kapelicom. Lijevo: osnovni tlocrt kapelice sv. Florijana izgrađene 1984. Foto: 2014.



Dolje: pogled na nekadašnju baru u centru Grabrovnice, ispred rodne kuće Petra Preradovića prvih desetljeća 20-og stoljeća.



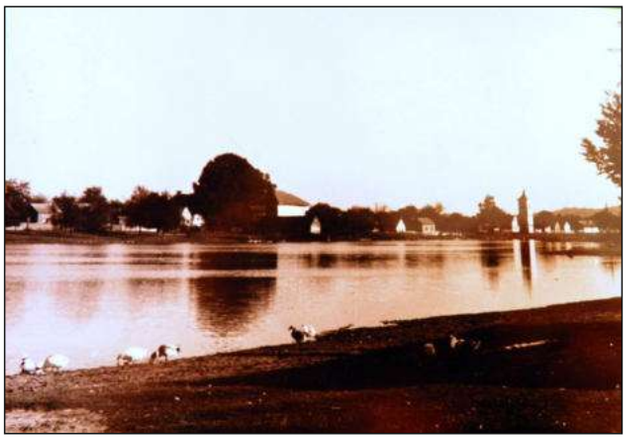

a najpoznatiji, koje i danas narod spominje bili su između 1839. i 1851., te 1873., kada je izgorjelo preko 50% kuća. Do 1852. djeca su u školu odlazila u *Kloštar Podravski* i *Đurđevac*, a od tada u *Dinjevac*. Prva škola u mjestu počela je raditi 29. lipnja 1893. Od 1901. djeca kreću u školu u te godine završenu zgradu i to na mjestu starog krajiškog magazina preko puta rodne kuće *Petra Preradovića* - u stvari samo je dozidan kat. U najnovije vrijeme, 2010. - 2011. izgrađena je nova školska zgrada u centru mjesta. Godine 1925. u mjestu je osnovana prva knjižnica i čitaonica, a tek od 1928. otvara se današnje groblje. Sudeći prema raspelu sa groblja (1921.) ono je vjerojatno otvoreno i ranije. *Vatrogasno društvo* osnovano je 9. travnja 1942. godine. Za mjesto je značajno da je 1966. godine isušena velika bara *Berek*, pa je u mjestu bivalo manje komaraca i neugodnih mirisa po ustajaloj vodi. *Grabrovničani* 1947. osnivaju *Poljoprivrednu zadrugu*, a još 1944. su osnovali *Mjesni narodno oslobodilački odbor* od kojega će 1965. nastati *Mjesna zajednica Grabrovnica* - postojala sve do početka 1990-ih godina. Od važnijih datuma značajno je spomenuti elektrifikaciju sela 1958., te izgradnju društvenog doma 1972. - 1973. godine. Iste godine asfaltirane su ceste, a naredne godine izgrađen i vodovod. Te godine osnovan je *Aktiv žena Grabrovnica* u čijem se sastavu nalazi i folklorna grupa (od 1994. *KUD „Petar Preradović" Grabrovnica*), koja vrlo aktivno djeluje sve do najnovijeg vremena. Od 1978. održavaju se u rodnoj kući *Petra Preradovića Susreti pjevačkih zborova i folklornih grupa*. Navedenu folklornu grupu vodila je niz godina *Zdenka Krupski*, a prvi nastup bio je 1974. godine. Dvije godine kasnije sudjeluju na *Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu* (1976.), dok je tijekom povijesti nastupala na bezbroj nastupa. Danas *KUD „Petar Preradović"* vodi (predsjednica KUD-a) *Marija Šimunić*.

Sportski *Nogometni klub Croatia* osnovan je još 1975. godine, a danas je jedan od najuspješnijih i najbolje rangiranih klubova u općini *Pitomača.*

Još godine 1968. otvoren je muzej u rodnoj kući pjesnika *Preradovića*, a naredne godine počinju sa održavanjem (19. ožujka) *Susreti mladih*



Stara zgrada osnovne škole, nekada krajiškog skladišta dograđenog 1901. Foto: 2014.



Pogled na vatrogasni dom u centru mjesta 2014. godine.



Osnivanje NK „Croatia" Grabrovnica 31. ožujka. 1975. S lijeve strane:
Prvi red; Ivan Ivesa, Ivan Magdić, Ivan Tržić, Antun Krupski – predsjednik, Ivan Kostelac, Petar Tržić, Marijan Budrović, Tomo Kovačević i Mirko Martinčević – potpredsjednik.
Drugi red; Andrija Sesvečan, Branko Tržić, Ivan Sesvečan, Branko Vučko, Franjo Kovačić, Franjo Kranjec, Zdravko Grbačić – tajnik, Franjo Tratnjak i gosti: Vlado Petković (NK Pitomača), Drago Marjanović i Tomo Golubić (NK „Mladost" Kloštar Podravski).
Treći red; Tomo Mrak, Tomo Mrak – blagajnik, Vido Herak, Marijan Peterfi, Ivan Dravec, Josip Pintarić i Ivan Fric. Iz privatne zbirke Z. Grbačića iz Grabrovnice.

literata osnovnih i srednjih škola koje nose ime *Petra Preradovića*.

Prva grabrovnička prezimena koja su zabilježena u matičnim knjigama sredinom 18. stoljeća bila su: *Benger, Ciglenec, Cupan, Grbačić, Kiseljak, Kovačević, Kovačić, Kralj, Martinčević, Milaković, Mrak i Tržić.* U govoru grabrovničkog stanovništva prevladava kajkavski ekavski, ali, kao i u *Maloj* i *Velikoj Črešnjevici* sa znatnim primjesama štokavske ijekavštine. Godine 1771. mjesto ima 25 kuća, a 1783. 38. Tih godina je broj stanovnika uglavnom ujednačen, pa je 1771. obitavalo *Grabrovnicu* 256 stanovnika, 1789. 213, a 1808. svega 212. Devet godina kasnije, 1817., broj se ipak povećao, na 303, a 1826. na 330. 1839. godine ovdje živi 353 žitelja, a sredinom 19. st., 1851. 320. Imamo i podatke da je 1787. ovdje bila samo 21 kuća, ali se taj broj povećao narednih desetljeća, tako da je 1827. bilo već 65. 1857. *Grabrovnica* ima samo 34 kuće.

Grabrovnica (broj stanovnika): 1857. *354*, 1869. *445*, 1880. *405*, 1890. *610*, 1900. *699*, 1910. *764*, 1921. *736*, 1931. *748*, 1948. *800*, 1953. *789*, 1961. *723*, 1971. *605*, 1981. *544*, 1991. *487*, 2001. *467*, 2011. *405*.

Matične knjige se vode od 1819. (župa *Kozarevac)*. Matice krštenih 1819. - 1857. u Hrvatskom državnom arhivu. 1858. - 1877., 1878. - 1897. u Državnom arhivu Bjelovar. 1898. - 1918., 1919. - 1924., 1924. - 1934., 1935. - 1948. u MU Kloštar Podravski. Matice umrlih 1819. - 1857., 1858. - 1877. u HDA. 1878. - 1905. u DAB. 1906. - 1946. MU Kloštar Podravski. Matice vjenčanih 1820. - 1831., 1832. - 1857., 1858. - 1877. HDA. 1878. - 1904. DAB. 1905. - 1924., 1924. - 1948. u MU Kloštar Podravski.

U mjestu je najznačajniji objekt spomenuta rodna kuća *Petra Preradovića* sagrađena 1775., a koja je posljednjih oko 100 godina obnavljana u više navrata i danas je zaštićeni spomenik kulture nulte kategorije. U njoj se nalazi muzej posvećen pjesniku, te knjižnica i čitaonica. Preko puta nje nalazi se stara školska zgrada iz 1901. (renovirana krajiška zgrada), dok se kapela *svetog Florijana* nalazi pored društvenog doma i vatrogasnog spremišta.

Godine 1782. *Grabrovnica* (*"Grabovnicza"*) je opisana ovako: *"Udaljeno je sat i tričetvrt od Prugovca, tričetvrt sata od Kozarevca, nepunih pola*



Folklorna grupa KUD-a "Petar Preradović", tada Aktiva žena na 11-oj međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu 1976. godine. Iz privatne zbirke Z. Grbačića iz Grabrovnice.

Pročelje jedne od posljednjih prekrasnih zidanih kuća u Grabrovnici iz razdoblja između dva svjetska rata. Ovakvih i sličnih kuća iz tog razdoblja sve je teže pronaći na području općine Pitomača, a nekada su bile ogledalo vrijednosti određene obitelji. Foto: BMBB, 2014.



Javna raspela su oduvijek služila i kao određeni orijentir u razne svrhe i čak su se ucrtavala u karte. Tako je raspelo na Hatu vidljivo, doduše nije bilo kameno, već drveno ili metalno, već na katastarskoj karti iz 1868. U narodu su bila, i još uvijek su od velike važnosti, jer se putem njih odaje počast svojoj vjeri, a nekada su bila vežan orijentir. S lijeve strane: raspelo na Hatu (1923.), u centru mjesta (oko 1920.) i na groblju (1921.).



sata od Male Črešnjevice, punih pola sata od Otrovanca, punih četvrt sata od Dinjevca.

Ovo se selo nalazi na povišenu položaju i leži podijeljeno u 12. i 17. sekciji. Ni s koje strane nije nadvišeno. Na sredini sela ostaje veliki prostor koji u ljetno doba sasvim presuši, no ipak tu se u proljeće od vode jezera koja se slijevaju s uzvisina stvaraju jezerca dubine čovjeka. Ta jezerca služe za napajanje stoke jer se u dalekoj okolici, kada potoci presuše, ne može naći druge vode, osim nekoliko zdenaca. Potok Velika črešnjevica, koji otječe dalje od ovog sela, spomenut je kod sela Male Črešnjevice.

Putovi koji iz ovog mjesta idu u spomenuta sela imaju pjeskovito tlo, no ograničeni su živicama i šipražjem. Put prema Dinjevcu širok je, no dug samo četvrt sata. U svako se doba posvuda može voziti teškim vozilima.

Časničko konačište od kamena je, dominira nad ravnicom prema selu Pitomači i vrlo je pogodno da se tu izgradi položaj. Općenito, isto se tako mogu iskoristiti sve uzvisine oko sela."

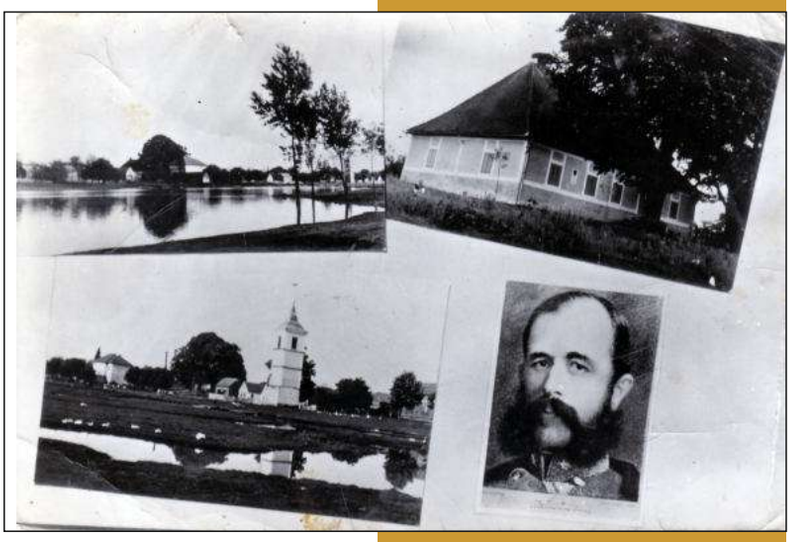



Gore: razglednica izdana povodom otvorenja muzeja *Petra Preradovića* 1968. godine. Desno: rodna kuća *Petra Preradovića* snimljena oko 1900. godine. Dolje: *Preradovićeva* rodna kuća 2014.

Petar Preradović

(*Grabrovnica*, 19. ožujka 1818. – *Fahrafeld – Austrija*, 18. kolovoza 1872.)

Školovao se u *Đurđevcu, Bjelovaru, Bečkom Novom Mjestu*, a službovao je diljem tadašnje *Vojne krajine*. U službi je došao do generalskog čina, a već od mladih dana uključio se u *Ilirski pokret* kojega je predvodio *Ljudevit Gaj* i brojni drugi preporoditelji *Hrvatskoga narodnoga preporoda*. Značajni je predstavnik ovoga pokreta u *Hrvatskoj* i jedan od najznačajnijih hrvatskih pjesnika uopće. Za života je objavio dvije zbirke pjesama, a mnoštvo drugih pjesama objavljivao je u raznoj periodici. 1960-ih godina, a povodom 150-e godišnjice njegovog rođenja pokrenuti su brojni projekti revitalizacije njegovog imena i djela i u *Grabrovnici*, što je i učinjeno 1968. godine,



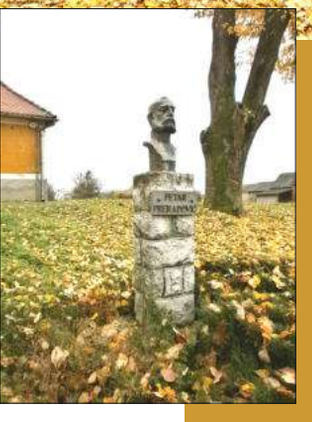

Naslovnice Preradovićevih zbirki pjesama Pervenci (Zadar, 1846.) i Nove pjesme (Zagreb, 1851.). Desno: bista Petra Preradovića, prigodom 150-godišnjice rođenja, otkrivena je 23. lipnja 1968. godine, rad akademskog kipara Mihajla Kajfeša, a otkrio ga je književnik Dobrica Cesarić.

koje je godine otvorena spomen muzejska zbirka velikome pjesniku. Posljednjih 50-ak godina njegovom promoviranju, kao i promoviranju *Grabrovnice*, pitomačkog kraja i ujedno hrvatske kulturne baštine najzaslužniji su bili hrvatski pjesnik *Dragutin Tadijanović* i učitelj *Luka Hrvatić* iz Pitomače, bez kojih ime *Petra Preradovića* ne bi sjalo u istoj mjeri kao što danas sjaji.

Putnik (1844.) - odlomci

Bože mili, kud sam zašo!
Noć me stigla u tuđinju,
Ne znam puta, ne znam staze,
Svud go kamen noge gaze,
Trudne noge po pustinju!

Još noćišta nijesam našo!
Sjever brije s snježnog brda,
A tuđincu siromaku
Još je vaći mrak u mraku,
Još je tvrđa zemlja tvrda!

Naokolo magla pada,
Zastrta je mjesečina,
Ne vidi se zvjezdam traga;
Majko mila, majko draga,
Da ti vidiš svoga sina!

Da ti vidiš njega sada
Okružena bijedom svega,
Ti bi gorko zaplakala,
Ruka bi ti zadrhtala
Od žalosti - grleć njega!
.....
"Tebi opet duša diše,
Tebi opet srce bije;
Domovino, majko sreće,
K tebi opet sin se kreće,
Od radosti suze lije!"

Primi opet Svoje dijete,
Dovijeka će tvoje biti,
Ljubit tebe svako doba,
U tvom polju daj mu groba,
Tvojim cvijećem grob mu kiti![194)]

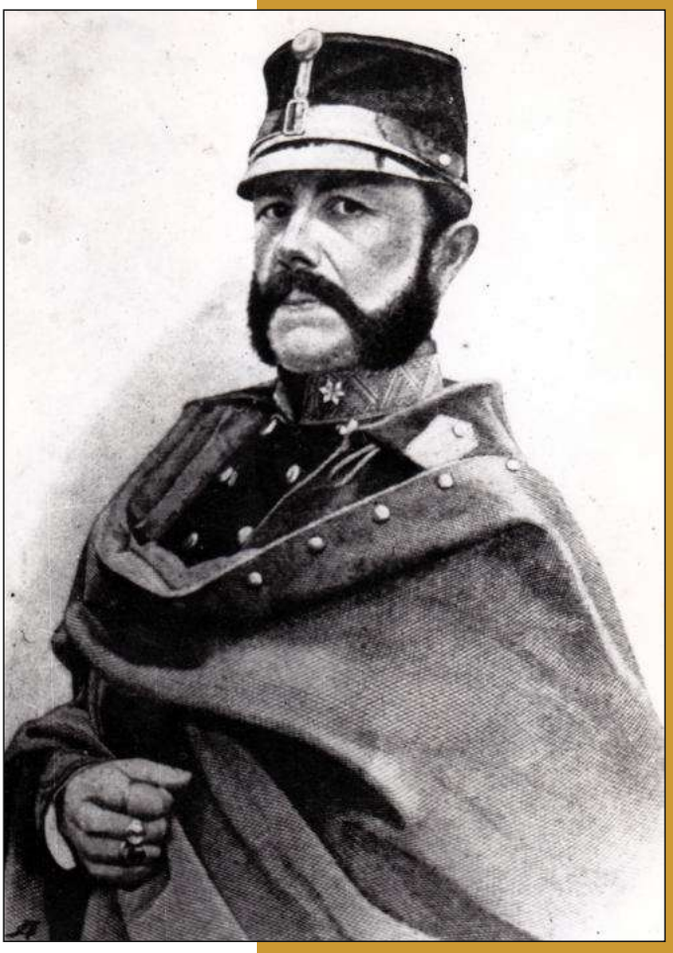

Kladare

Najzapadnije mjesto općine *Pitomača* doslovno se nastavlja na zapadni dio *Pitomače*, odnosno *ulicu*



Petar Preradović je pokopan 21. kolovoza 1872. godine u Beču. 11. srpnja 1879. godine njegovi su posmrtni ostaci izvađeni i preneseni u arkade na Mirogoju, gdje je pokopan 14. srpnja 1879. godine. Nadgrobni spomenik izradio je kipar Ivan Rendić. Desno: spomenik Petru Preradoviću na Mirogoju u Zagrebu. Foto: Zdravko Grbačić, 2014.

braće Radića. Na zapadu graniči sa *Kloštrom Podravskim*, a sa sjevera *Podravskim Sesvetama*. Smještene su na podravskoj magistrali, dok je centralni dio mjesta odvojen, nešto sjevernije, i čini ga jedna paralelna ulica. Paralelno sa *Kladarama*, nešto južnije prostire se naselje *Dinjevac*.

Na istočnom dijelu naselja 1989. pronađeni su, kao slučajni nalaz dijelovi keramičke pretpovijesne posude, a do danas nije poznato postojanje nekog konkretnog naselja u vrijeme srednjeg vijeka ili ranijih razdoblja. Najbliži arheološki lokalitet nalazi se na predjelu *Orešje/Lasci* sjeverno od mjesta. U kakvoj je vezi kroz povijest ovaj lokalitet imao sa današnjim *Kladarama* nije poznato. Postoji priča da su se stare *Kladare* nalazile na tom predjelu, no to ne možemo dokazati. Naime, još u srednjem vijeku se (1494., 1506...), u sastavu gorbonočkog vlastelinstva, spominje naselje *Orešje* (*Oresya*, *Oressya*). U ovom kraju, kako smo spomenuli, postoji navedeni toponim, koji se sačuvao iz prošlosti, pa možemo pretpostavljati, da je nekakvo naselje zaista i postojalo do *Turaka*, a nakon njih narod je obnovio naselje početkom 18. st. Osim srednjovjekovnih nalaza, na *Orešju/Lasci* se pronalaze i antički, te pretpovijesni nalazi, a ima i mlađih, vjerojatno iz 18. st.

Kladare se nalaze u sastavu pitomačke župe odmah nakon nekoliko godina od njezina osnutka 1710. godine. Osnovane su brzo nakon oslobođenja *Virovitice* od *Turaka*, i to najvjerojatnije već u prvom desetljeću 18. st. *Kladare* se ne spominju u kanonskim vizitacijama sve do 1733. godine, međutim, spominju se 1724. u matičnoj knjizi krštenih i vjenčanih pitomačke župe navedene godine (1771. - 1732.). U istoj knjizi/matici spominje se i naselje *Bršljanovec* (*Berslianovecz*), ali takav toponim danas u okolici *Pitomače* ne postoji. Još je *Paškal Cvekan* 1978. primijetio da se postupno, kada se pojavljuju *Kladare* prestaje spominjati *Bršljanovec*, a u oba mjesta navode se u ovoj matičnoj knjizi ista prezimena. Zaključak može biti samo slijedeći: ili su to ista mjesta, pa se jedno mjesto naziva različitim imenima, ili se radi o dva susjedna mjesta, koja su se pretočila u jedno. I *Cvekan* pretpostavlja da se



Godine 1724. u matičnoj knjizi krštenih i vjenčanih pitomačke župe (1717. - 1732.) spominju se i Bršljanovci i Kladare. U kojoj su konkretnoj vezi ta dva naselja još je uvijek tajna, ali se može pretpostaviti da se radi, u stvari, o istom mjestu koje se nalazilo na dvije zasebne (nedaleke?) lokacije. Tome u prilog ide postojanje identičnih prezimena, koja se spominju u matičnim knjigama, i u jednom i u drugom mjestu. U župnom arhivu u Pitomači.



Kapela BMD iz 1932. godine u centru mjesta. Foto: 1999. (lijevo) i 2014. Pogled na unutrašnjost kapele. Foto: 2015.

Bršljanovec možda nalazio na lokaciji *Orešje*, za koje *„stanovnici Kladara drže (na temelju usmene predaje) lokacijom starih Kladara*". Pod godinom 1724. (kolovoz-rujan 1724.) u matičnoj knjizi krštenih i vjenčanih navode se oba spomenuta mjesta, i *Kladare* i *Bršljanovec*, a prezimena mještana koja se spominju u njima podudaraju se: *Haraminec, Puškarić, Magdić, Brdar, Sabolić, Špiranec, Cetinjan, Badanjek* i dr. *Bršljanovec* se prvi put spominje 1717., a *Kladare* 1724. koje se godine obadva mjesta spominju zajedno u razmaku od mjesec dana. Narednih godina i dalje se spominju oba mjesta, međutim *Bršljanovec* sve rijeđe, a *Kladare* sve češće, da bi do 1729. *Bršljanovec* sasvim nestao. Tih godina *Kladare* se navode kao *Cladare* ili *Kladare*. Na karti iz 1782. godine *Kladare* (*Kladara*) su prikazane kao jedno malo naselje na, u stvari pored, magistralne ceste u kojem nema nikakvog značajnijeg i većeg objekta. Naredne, 1783. godine, u *Kladarama* je 37 kuća. Tijekom povijest, kako možemo vidjeti iz statističkih podataka, *Kladare* su i dalje malo naselje. Ovdje se narod bavio i još uvijek se bavi uglavnom poljoprivredom, a na istočnom dijelu naselja prostire jedan dio tzv. pitomačke industrijske zone, gdje neke firme imaju svoje pogone. Posljednjih 100-ak godina i u *Kladarama* je egzistiralo nešto obrtnika (vidi *Priloge* ove knjige - F). U ovome mjestu nije postojala niti kapela niti groblje sve do 1932. kada je sagrađena današnja kapela *BDM*, a inventar uređen u duhu vremena. Mještani *Kladara* niti danas nemaju svoje groblje već koriste ono u *Pitomači*. Prva škola u mjestu je osnovana 1832. godine. Do 1911. godine bila je u sastavu pitomačke škole, ali se tada izdvaja. Zgrada je izgrađena 1929., a ovdje je nastavu predavao i *Zlatko Špoljar*, naš poznati književnik. Škola je izgrađena zahvaljujući poduzetnosti *Badanjek Valenta, Stjepana Novosela, Čikvar Antuna i Magdić Benka*. Tada je to bila četverogodišnja škola, pa su se viši razredi polazili u *Pitomači*. Škola je danas područna škola *OŠ Petra Preradovića Pitomača*.

Nogometni klub „Sloga" Kladare osnovan je 1961. godine, dok je mjesno *Dobrovoljno vatrogasno društvo* osnovano još 1930. godine. Posljednjih nekoliko desetljeća *Dobrovoljno vatrogasno društvo Kladare* jedno je od najaktivnijih i najorganiziranijih društava na području





Spomenik palim braniteljima u Domovinskom ratu 1991. - 1995. Petru Juriši i Zdravku Pankazu. Autor: hrvatski slikar i kipar Josip Šimić, 1998. Gore: preseljena skulptura pored zgrade DVD-a. Desno: prvotno smještena skulptura kod NK Kladare. Foto: 2014.

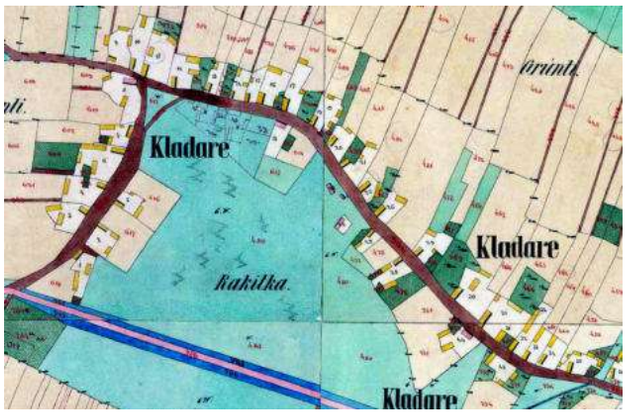

Kladare na katastarskoj karti iz 1868. godine. Još tada se naselje prostiralo izvan trase podravske magistrale. Centar naselja smatrao se od trokuta gdje se nalazi seoska vaga do današnje kapelice. Nastavak prema Pitomači bio je tada gotovo spojen sa današnjom Radićevom ulicom. Od sakralnih objekata tada nije postojalo ništa osim raspela koje je ucrtano na lokaciji kapelice, na karti iz 1865. - 1869. To je i bio razlog da je upravo na tom mjestu 1932. izgrađena današnja kapelica BDM.





Pogled na dio centra naselja, kod tzv. vage, gdje se nekada nalazila seoska stočna vaga i vaga za potrebe mještana. Pogled na centar mjesta od podravske magistrale. Foto: 2014.

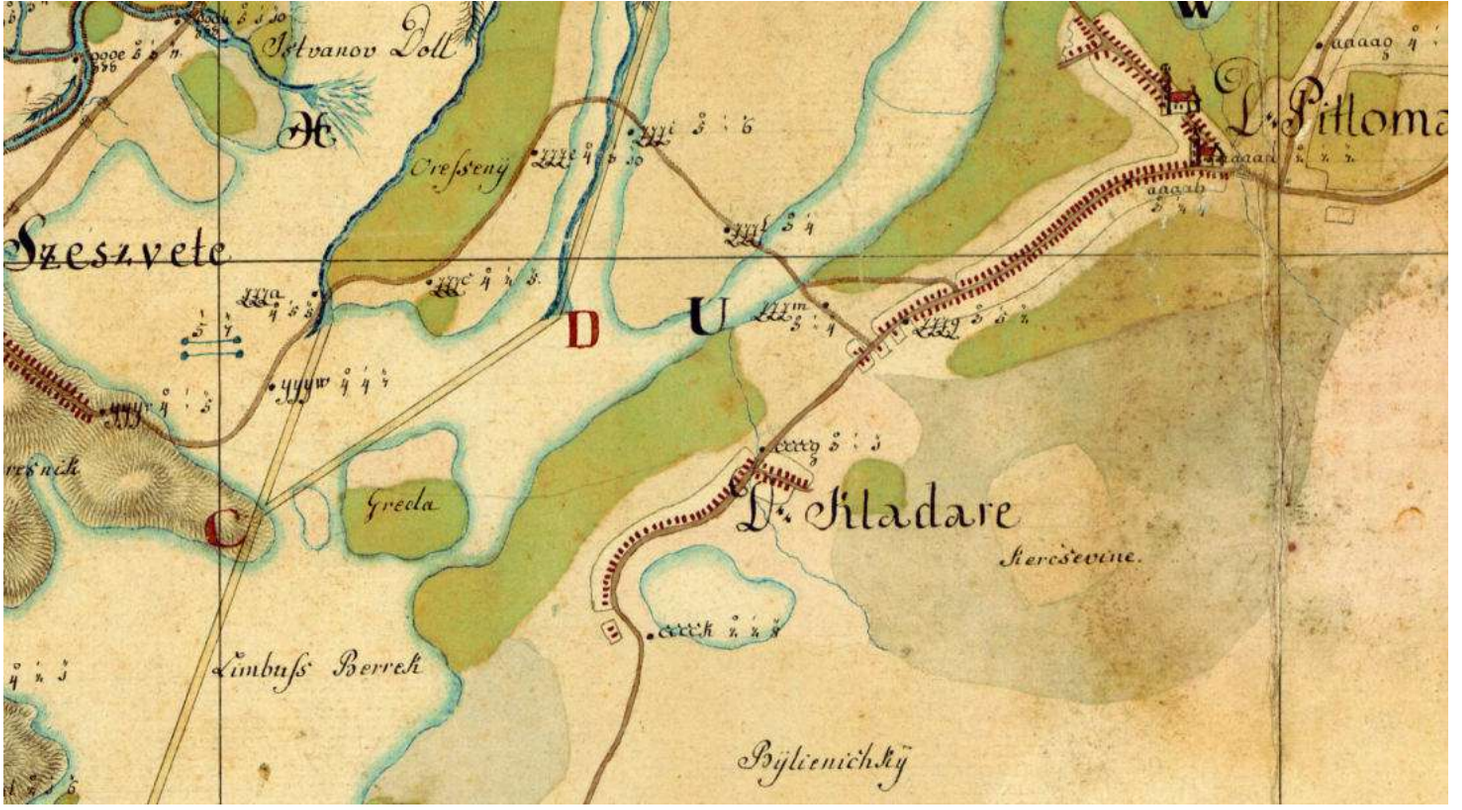

Kladare na karti iz 1780. godine. Ovo je prvi poznati prikaz naselja: rasporeda ulica, močvarnih predjela, kanala i dr.[195)]

općine *Pitomača*, te *Vatrogasne zajednice Virovitičko-podravske županije*. 2008. godine izgrađen je u centru mjesta novi vatrogasni dom. 2014. predsjednik društva bio je *Darko Tkalčec*.

Još jedno od vrlo aktivnih društava u *Kladarama* je *Udruga žena „Kladarka"* *Kladare* (*„Čuvarice kulturne baštine"*) koja je osnovana još 1980. godine. Najistaknuti član nedvojbeno je *Ivka Mađar* iz *Kladara*, a društvo je nastupalo na brojnim smotrama i manifestacijama diljem zemlje i inozemstva. Udruga se bavi očuvanjem, prezentacijom i njegovanjem narodne i kulturne baštine *Kladara*. Valja spomenuti da u mjestu živi i radi poznati slikar naivac *Stjepan Ivanec*.

Osnova imena *Kladare* nesumnjivo potječe od imenice *klada-*, što u svakom slučaju govori da je u prošlosti ovdje bilo mnogo (starih) šuma, koje su rušene, a klade prevožene gdje je drvo bilo potrebno. Kako smo već spomenuli *Bršljanovec* je bio naselje koje se nalazilo ili na samom mjestu današnjih *Kladara* ili negdje u blizini, a podrijetlo imena možemo tražiti u biljci bršljanu koji invazivno i samoniklo raste u okolnim šumama (bršljan – *Hedera helix*). Možemo samo pretpostaviti i reći da je početkom 18. stoljeća stanovništvo obnovilo starije naselje koje je bilo obraslo bršljanom, po kojem su mu dali ime, a kasnije ga pripojili novom, koje je dobilo ime *Kladare*.

Kladarski govor isključivo je kajkavska ekavština, a naselje je prvih desetljeća 18. stoljeća naselilo stanovništvo, koje je došlo prvenstveno iz područja *Đurđevca* i zapadnijih dijelova *Podravine*. Prve statističke podatke imamo iz 1733. godine kada je zabilježeno 40 kućedomaćina. 1771. *Kladare* imaju 43 kuće, 1787. taj broj pada na čak 28 iz nepoznatih razloga. Možemo pretpostavljati da je tih godina došlo do velikog požara? 1827. broj kuća se više nego udvostručio od posljednjeg podatka, ima 62, a 30 godina kasnije taj broj stagnira: 1857. 40 kuća. Gotovo tijekom jednog stoljeća naselje ima između oko 300 i 400 stanovnika. 1771. taj je broj točno 300, 1789. i 1808. 280, 1817. 307, 1826. 322, a 1839. 400. Godine 1851. u *Kladarama* živi 450 stanovnika, nakon kojeg se vremena taj broj kontinuirano povećava, a najnapućenije su bile između dva svjetska rata.

Godine 1848. u *Kladarama* je 41 kućedomaćin, a prezimena se navode te godine ova: *Badanjek, Bajsar, Brlas, Biščan, Busić, Cetinjan, Čikvar, Čop, Galetić, Habek, Herent,*

Horvat, Ivanec, Klinžić, Korpadi, Magdić, Mađeric, Maretić, Matančić, Mesarić, Novogradec, Novosel, Pavunović, Petrušić, Pintarić, Rendulić, Šubić, Špiranec, Tambolaš i *Zlatar*.

Kladare (broj stanovnika): 1857. *404*, 1869. *485*, 1880. *497*, 1890. *615*, 1900. *691*, 1910. *740*, 1921. *748*, 1931. *752*, 1948. *703*, 1953. *679*, 1961. *647*, 1971. *614*, 1981. *575*, 1991. *540*, 2001. *523*, 2011. *468*.

Matične knjige se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u *Pitomači*). Matice krštenih 1732. - 1768., 1768. - 1810., 1810. - 1832. i 1832. - 1857. (HDA u *Zagrebu*). Matice krštenih 1858. - 1871., 1871. - 1892. - *Kladare* (DAV). 1893. - 1903., 1904. - 1910., 1910. - 1921., 1922. - 1928., 1929. - 1945. i 1945. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice vjenčanih 1732. - 1832., 1832. - 1857. i 1857. - 1871. - *Klad.* (HDA). 1871. - 1892. - *Klad.* i 1893. - 1903. (DAV). 1904. - 1922. i 1923. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), 1786. - 1832., 1832. - 1857. i 1858. - 1871. - *Klad.* (HDA). 1871. - 1892. - *Klad.*, 1893. - 1903. i 1904. - 1912. (DAV). 1912. - 1928. i 1929. - 1949. (MU u *Pitomači*).

U mjestu je danas kapela *Blažene Djevice Marije* izgrađena 1932., a u njoj su sačuvane dvije skulpture (možda barokne ?) koje su se do požara nalazile u pitomačkoj župnoj crkvi - skulptura *sv. Izidora* i skulptura *sv. Ivana Krstitelja*. U kapeli se nalazi oltar *BDM* koji je izgrađen 1930-ih godina. Stara školska zgrada izgrađena 1912. godine još uvijek je u dobrom stanju, a u tom dijelu, odnosno centru mjesta nalazi se i nogometno igralište, društveni dom, te vatrogasno spremište. Godine 1998. u tom dijelu mjesta podignut je spomenik kao sjećanje na branitelje *Petra Jurišu* i *Zdravka Pankaza*, koji su poginuli u *Domovinskom ratu* 1991. - 1995. Rad slikara i kipara *Josipa Šimića Šime*. Raspelo ispred kapelice je podignuto 1904. godine i na njemu piše *Spasitelju za nas raspetom ovaj znak svoje ljubavi postavlja selo Kladare 1904.* Na istom se je mjestu, što je za mještane vrlo važno, raspelo nalazilo još u prvoj polovici 19. st.

Godine 1782. *Kladare* (*"Kladara"*) su opisane ovako: *"Udaljeno je tričetvrt sata od Kloštra, puni sat od Sesveta, pola sata od Pitomače, pola sata od Oderjana, puni sat od Otrovanca. Izgrađeno je na ravnici koja se, uzduž zemaljske ceste iz Kloštra u Slavoniju, prema Kloštru podiže u raznim*

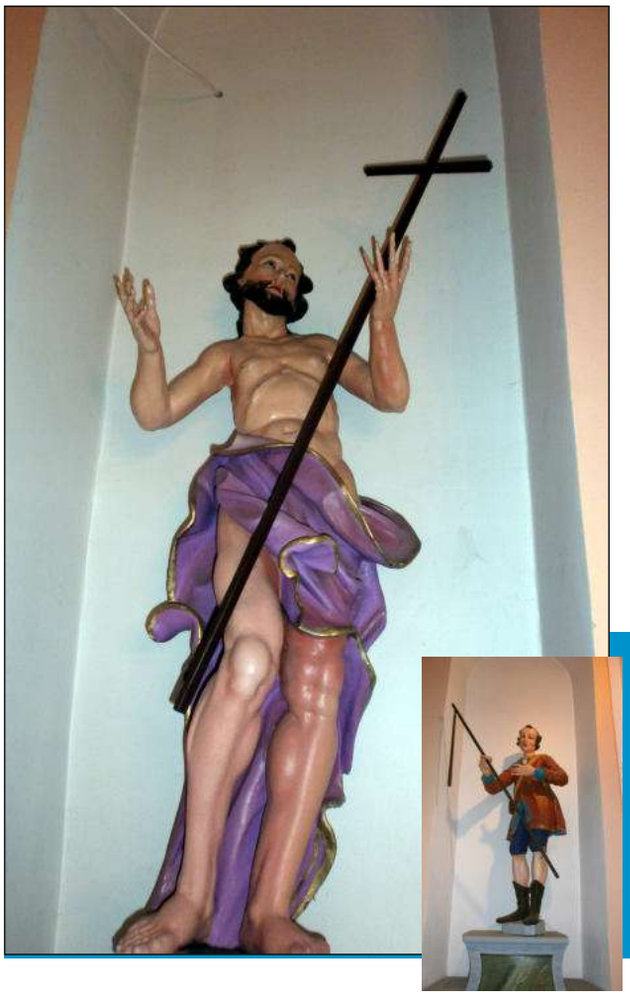

Sveti Ivan Krstitelj i sv. Izidor iz kladarske kapele. Skulpture potječu sa nekog od starijih oltara pitomačke župne crkve. Vjerojatno sa onih koji su postavljeni 1814. godine (?) koje je dao postaviti župnik Maraković. U svakom slučaju potječu iz razdoblja kasnog baroka. Foto: 2015.

Nekoliko primjera starih zidanih kuća iz perioda između dva svjetska rata koje polako, ali sigurno nestaju, i za koju godinu ih uopće nećemo moći vidjeti. Dolje: kuća Andre Maturanca izgrađena 1918. godine. Foto: 2014.









brežuljcima, na kojima stoji nekoliko kuća koje dominiraju nad ostalima. Posred sela uleknina je u kojoj se skuplja kišnica i između močvara čini mnoštvo malih bara. Močvare ljeti toliko presuše da blago može uči na pojilo, čemu ta voda, koja ima više pjeskovito no glibljivo dno, može vrlo dobro poslužiti. Ta voda ima jaraka koji ide kraj kuća ispod mosta, kojime se višak kišnice odvodi, a proširuje se na livadama i tvori močvare.

Na donjem kraju sela također ispod mosta prolazi jarak, u koji se za jako kišna vremena izlijeva potok Sedlarica i širi se po spomenutim livadama. Iznad sela preko njega se nigdje ne može prijeći, osim označenim putem u Pitomaču, i to samo za suha vremena. Zemaljska cesta koja iz ovoga sela ide u Kloštar već je opisana u broju 6, drugi njezin mali komadić prema Pitomači ima čvrsto tlo, širok je i za svakakva vremena dobar za prolaz teških vozila. Kolni put prema Dinjevcu koji je na označenim livadama neprekidno ograđen živicom, ima, dokle god je naznačen kao kolni put, čvrsto i ponešto pjeskovito tlo, no na livadama je stalno močvaran, osim za vrućih ljeta.

Uzvisine koje leže uz zemaljsku cestu prema Kloštru i protežu se do iznad mlake u selu te dominiraju na zemaljskom cestom, pružaju ovdje dobar vidik. U svakom se slučaju u nuždi mogu iskoristiti da bi se pokrilo zemaljsku cestu koja iz Slavonije dolazi kroz Pitomaču. Desno bi se krilo na Velikom polju naslonilo na Kozarevac potok, a lijevo krilo na Kladare."[196]

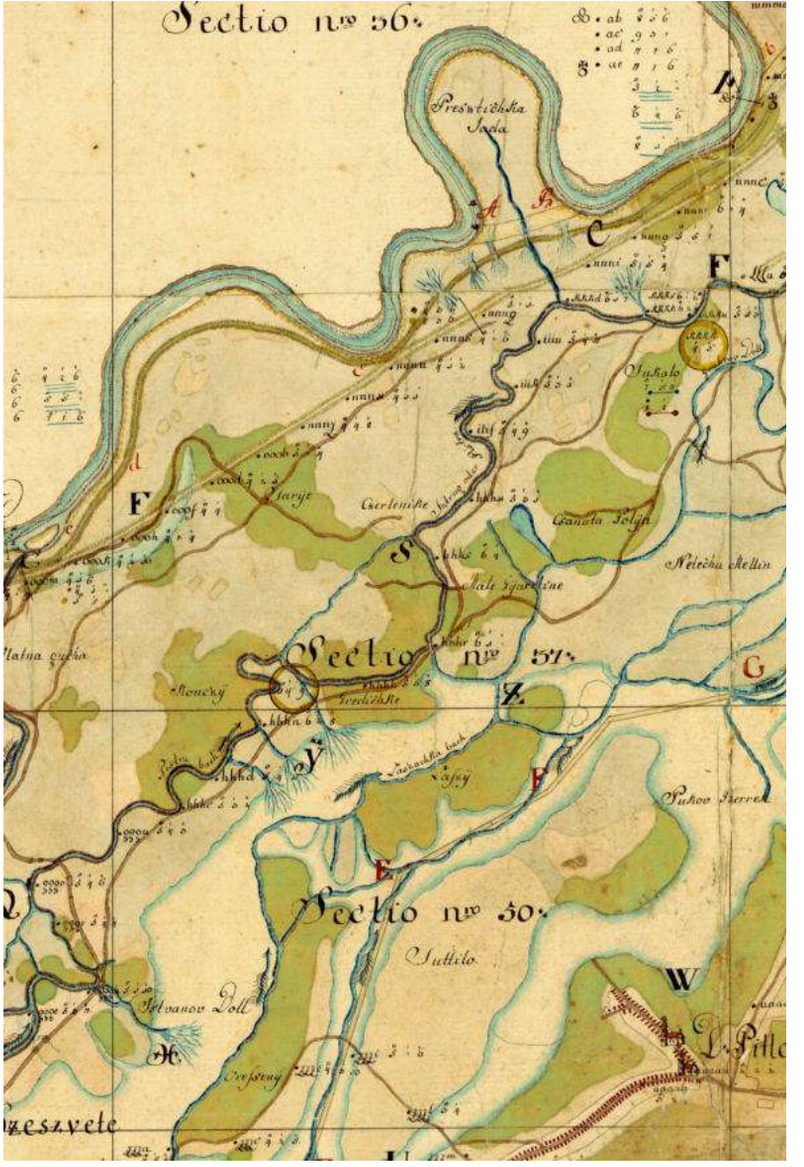

Gore: detalj karte iz 1780. sa prostorom oko današnje Đuretine, tj. sjeverno od Pitomače. Ispod: 1 - danas pozicija ušća kanala Struga (Kopanjeka) u Dravu na Đuretini i 2 - pozicija visećeg mosta i skele na Banovom Brodu.[197]

Križnica i pitomački zaseoci/konaci (Đuretina, Banov brod, Šašnato polje i Brestić)

Križnica je jedino naselje na području općine, koje se nalazi na lijevoj obali rijeke *Drave*, i koju okružuje granica sa *Mađarskom*. U stvari *Križnica* se nalazi između navedene granice i rijeke

Položaj i premještanje korita rijeke Drave kod Križnice od 1784. do 1966. prema Bognar A., 2008.[198]

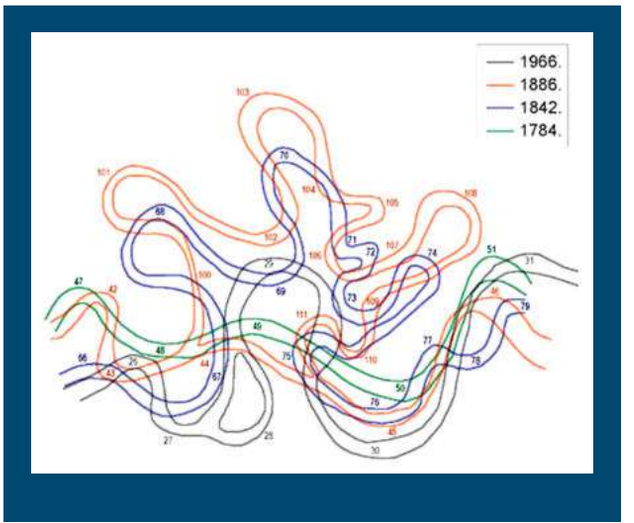



Područje sjeverno i istočno od Pitomače, današnja Đuretina, Šašnato Polje, Križnica i okolni predjeli (otprilike sjeverno od podravske magistrale Stari Gradac-Kladare) na jedinstvenoj karti iz 1780. godine („Nacrt podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje") izrađenoj vezano za regulaciju voda rijeke Drave i oko nje. Na karti se navode brojni predjeli, mlinovi i potoci oko Pitomače, od kojih su neki do danas već i zaboravljeni, a neki su sačuvani i sve do danas u nešto promijenjenom obliku: Male Gjuretine (Mala Đuretina), Sukalo (Šukale - kod i ili Šašnato polje), Csanata Polija (Šašnato polje), Sarije (Šarje), Gredichke (Gredičke na Gredi), Konczy (Konci), Laszcy (Lasci), Laszachka bach (Lasački potok), Puhov berrek (Puhov berek istočno od Pitomače), Netecha Mellin (mlin Neteča), Netecha bach (potok Neteča), Presntichka Jada (Brestička jada), Vushka Lucca (Uska luka), Kriszniza (Križnica), Mala Krisniza (Mala Križnica), Tislerova Jada (Tišljarova jada), Zeilenika (Zelenika), Franiseva Jada (Franjićeva jada), Grabrov Doll (potok), Strug oder Pistra (potok/kanal Strug), Suttilo (Žutilo), Istvanov Doll (Ištvanov dol), Creseny (potok Črešnjevica), Kercsevine (Krčevine kod Kladara), Panovszky Prod (Banov brod), Gradacsky Mellin (Gradački mlin), Puchek Mellin (Fučekov mlin), Puchek bach (Fučekov potok), Veliki Raszlev, Pistra bach (potok Bistra ili Strug), Kerchevine (Krčevine kod Starog Graca).[199)]

Dolje: fragment karte iz 1780. na kojoj je prikazano područje današnje Križnice.

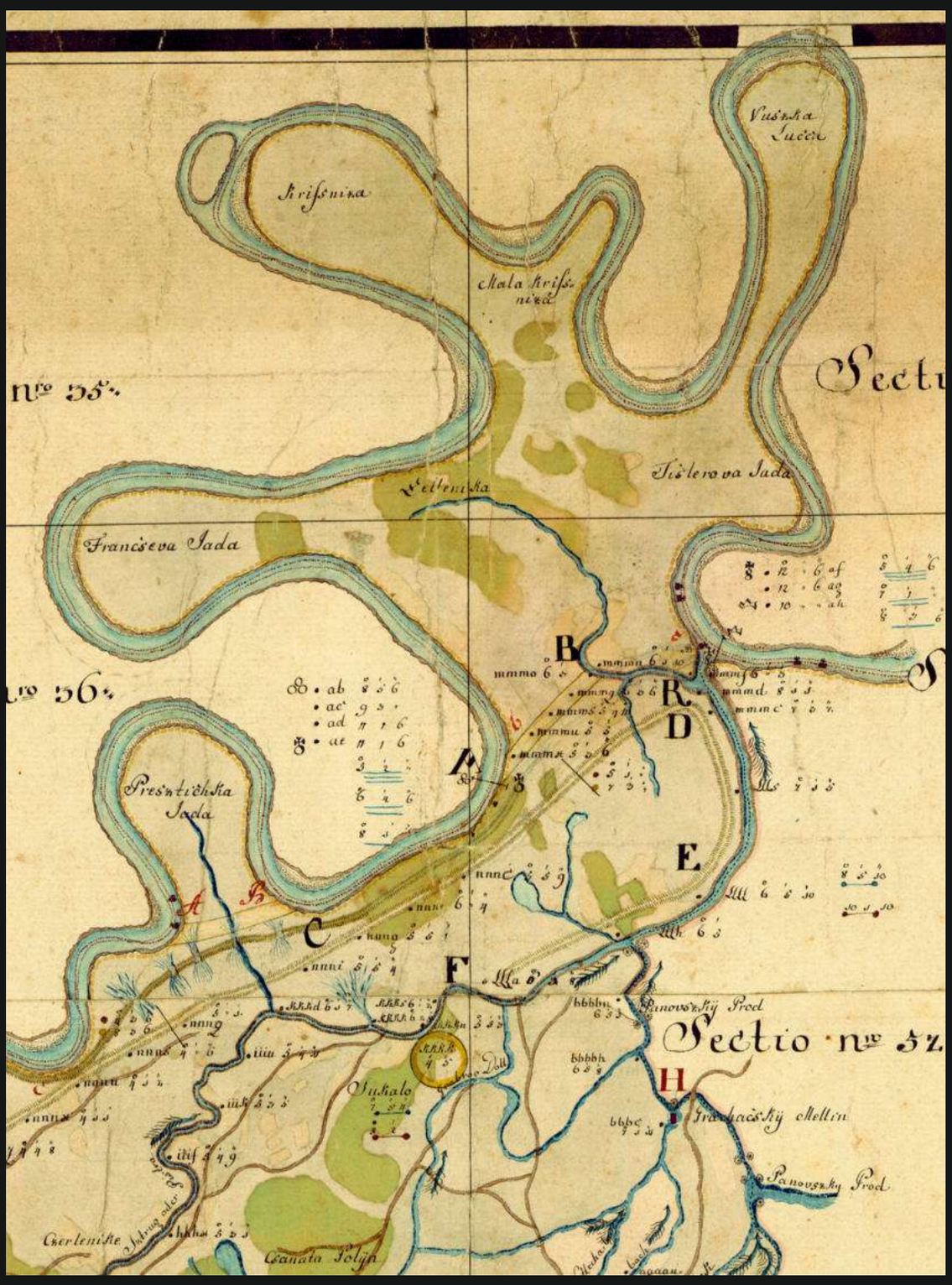

nalazi između navedene granice i rijeke *Drave*, i ovdje rijeka svojim vijuganjem stvara oblik dlana sa pet prstiju. Osim nje na području općine nalazi se još četiri naseljena zaseoka ili konaka, kako ih se nekada zvalo. To je *Đuretina*, koja se nalazi na sjevernom dijelu općine pored kanala *Struga* ili *Kopanjeka* koji se tu ulijeva u *Dravu*, zatim *Banov brod* koji se nalazi na kraju (najistočnije) *Dravske ulice*. *Šašnato polje* ili *Šukale*, smješteno je nedaleko rijeke *Drave* prema *Ulici Pavleka Miškine* (i predjelu *Lenišća* – nastavak navedene ulice koja se još naziva i *Greda*), dok se *Brestić* nalazi pored same rijeke i to nešto južnije od skele i visećeg mosta.

O ovim zaseocima se dosta malo zna, pa koristim ovu priliku za nešto konkretnije reći o njima. Sva ova navedena naselja ili zaseoci, danas su dosta mala, dok u prošlosti nije bilo tako. 1885. godine prostor današnje *Križnice* obuhvaćao je oko 890 jutara zemljišta, mahom šuma. Osim *Križnice*, u prekodravlju se tada spominju dijelovi naselja *Franjićeva jada* i *Uska luka*, te imanje grofa *Šomšića*. Tadašnja *IOĐ* (*Imovna općina đurđevačka*) imala je mnogo problema sa šumama koje su se nalazile na lijevoj obali rijeke *Drave*. Krajem 1870-ih godina, u vrijeme nakon ukidanja *Vojne krajine* i formiranja *IOĐ* šume oko današnje *Križnice*, bile su teško dostupne, odnosno teško se drvo čamcima prevozilo prema *Pitomači*. Stoga su već tih godina vlasti počele prodavati ih ili davati u zakup. Najveći zakupnik od početka 1880-ih bila je obitelj *Prinke* iz *Baboče* koja se raznim nasljeđivanjima i rodbinskim vezama (do sredine 19. stoljeća) domogla dijela imanja i grofovske titule obitelji *Šomšić* (*Somssich*) iz *Baboče* (odnosno porijeklom iz *Šoprona* u zapadnoj *Mađarskoj*), gdje i danas stoji dvorac obitelji *Prinke* koja je iz navedenih razloga povremeno koristila i grb grofova *Somssich*. Kako je obitelj *Prinke* imala posjede i u susjednoj *Mađarskoj*, a iskorištavanje šuma bio je unosan posao, *Ignac* i kasnije sin *Aleksandar* (*Šandor*) *Prinke* zakupljuju od *IOĐ*-e, a zatim i kupuju gotovo cijelu ranije navedenu površinu šuma i zemlje (oko 890 jutara) u i oko današnje *Križnice*, a krajem 1870-ih ovdje naseljavaju radnike i njihove obitelji, te grade krajem 1880-ih godina manju kuriju, odnosno upravnu zgradu na mjestu današnjeg ugostiteljskog objekta „*Dravska iža*" (obitelji *Fabčić*) u *Križnici*, od



Prijelaz skelom preko rijeke Drave na Banovom brodu 1970-ih godina. Prijelaz skelom na ovom mjestu postoji od kraja 19. stoljeća. Foto: iz zbirke autora.

Đuretina i okolni pitomački konaci na kartama iz 1782. i 1865. - 1869. (dolje).



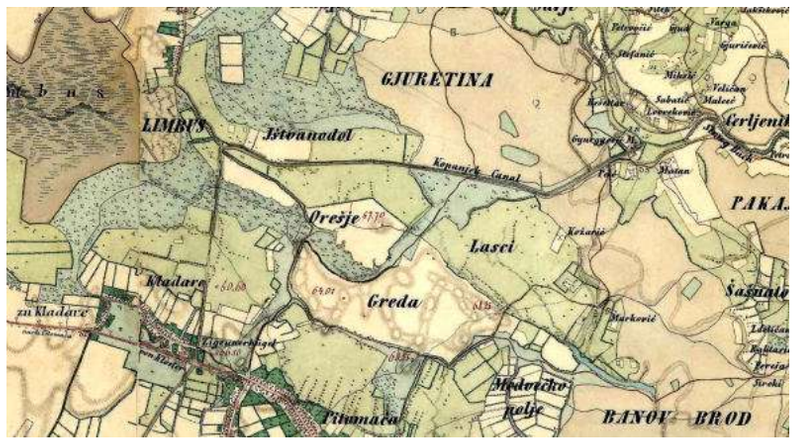

Dolje: kapelica sv. Antuna u centru mjesta, gdje se krajem 19. i početkom 20. st. nalazilo središte Prinkovog imanja u Križnici. Foto: 2005.



koje dijelovi postoje i danas. Do 1880. već je u *Križnicu* (odnosno *Usku luku* i *Franjićevu jadu*, te dio imanja grofa *Šomšića*) doseljeno/naseljeno 174 stanovnika uglavnom iz *Mađarske*. U popisu od 1870. *Križnica* se ne spominje niti u kojem (naseljenom) obliku. Grofovi *Prinke* osim što su bili zakupnici šuma bili su i lovozakupnici, na takozvani *in solidum* način i to lovišta u današnjoj *Križnici*, jer još nisu postojala lovačka društva. *Ignac* (1810. - 1903.) i *Šandor* (*Aleksandar*, 1844. - 1923.) *Prinke* pokopani su na groblju u nedalekoj susjednoj mađarskoj *Baboči*. *Ignac* je imao i kćerku *Mariann Györkiné Prinke* (1856. - 1920.). Njihovi nasljednici su 1939. godine relativno povoljno prodali i dvorac u *Baboči*, kao i cijela imanja, koja su imali i to državi, a dijelom i radnicima koji su radili na imanjima (ovdje se podrazumijeva i dio imanja u *Križnici*). *Prinkeov* dvorac u *Baboči* do 1983. bio je škola, a kasnije je pretvoren u muzej i turističku atrakciju. *Križnica* svoj nastanak, na neki način duguje navedenoj obitelji *Prinke*, međutim, samo u promotivnom smislu. Povijesna istina je čudna i potpuno drugačija. Naime, još do oko 1760. godine mnogo šuma i zemljišta na prostoru današnjeg prekodravlja, koje je tada bilo na desnoj obali toka rijeke, uspijeli su kupiti krajišnici iz *Otrovanca* (i *Sedlarice* ?) i to na danas još neobjašnjen način. Prema tome, današnja je *Križnica* u direktnoj vezi sa *Otrovancom*. Navedena *Franjićeva jada* (a tu je i *Tišljarova jada*) u stvari je dobila ime po vlasnicima toga dijela prekodravlja (obitelj *Franjić* i *Tišljar*). Nešto smo o tome već govorili i još ćemo ponešto reći, međutim, vjerujem da će buduća istraživanja razjasniti vlasničke i druge odnose *Otrovanca* i *Križnice*, posebno stoga što je ovo, danas prekodravlje, turistička i atraktivna destinacija.

Godine 2003., zahvaljujući prvenstveno zaljubljeniku u prirodu i *Križnicu* pokojnom gospodinu *Stipi Loziću Baškaradi* asfaltiran je put od visećeg mosta do centra *Križnice*. Njemu je u čast asfaltirani dio ceste, od mosta do centra *Križnice*, prozvan *Lozićev put*. Godine 1999. izgrađena je u *Križnici* kapelica *svetoga Antuna* (zaslugom pitomačke *obitelji Grgačić*), a 1998. (14. siječnja) upisano je u registar *DVD Križnica*, kojega je 2014. bio predsjednik *Mario Sesvečan*. Škola u *Križnici* otvorena je





Gore: čamcem po rijeci Dravi. Dolje: viseći most na Banovom Brodu izgrađen 1967. godine. Foto: BMBB, 2005. i 2014.



Grb velikaške obitelji Somssich (Šomšić) kojega je koristila i obitelj Prinke. Lav, koji stoji na kraljevskoj kruni u desnoj prvoj šapi drži tri strelice i simbolizira vjernost kruni od strane grofova Šomšić. Isti takav lav, koji se propeo stoji iznad štita na oklopu sa kraljevskom krunom. Šomšići, koji su porijeklom iz Međimurja, dobili su plemićku titulu u prvoj polovici 18. st.[200)]





1938. u jednoj prostoriji nekadašnje staje posjednika *Prinkea*, dok danas škola u tom mjestu ne radi, već djeca odlaze u *Pitomaču*.

Križnica je danas turističko mjesto, a rijeka *Drava* i neke okolne površine su zaštićeno područje prirode. *Križnica* je u stvari kultivirani krajolik sa naseljem *Križnica*. Ovdje *Drava* čini meandre na malom prostoru, u velikim zavojima kakvih nema od *Austrije* do ušća u *Dunav*. Izolirani je prostor, a *Drava* se prelazi skelom, i nema kopnene veze osim visećeg pješačkog mosta, koji je izgrađen 1967. - 1968. godine u dužini od 250 metara. Stari tok rijeke *Drave* i vode stajaćice su staništa za mnoge vrste riba. *Križnica* je bogata i ugroženim i zaštićenim vrstama ptica. Osim nje u okvir zaštićenih krajolika ulazi i *Jelkuš*, *Širinski otok* i močvarno stanište *Vir*, na čijoj se zaštiti počelo raditi još 2000. godine. U program preventivne zaštite regionalnog parka *Područje rijeke Mure i Drave Križnica* i spomenuta područja ušla su 2008. godine.

Đuretina i svi ostali zaseoci u današnjem obliku nastali su sredinom 18. stoljeća radi iskorištavanja šuma, livada i obradivog zemljišta. U tijeku 18. i 19. stoljeća ovdje se nalazilo i više mlinova (na potezu *Đuretina* – ulijevanje *Struga* u *Dravu*, te *Brestić* i *Banov brod* - uzimajući u obzir promjene toka rijeke), odnosno vodenica, što je također doprinijelo naseljavanju zaseoka. Godine 1913. *Pitomača* ima 5 konaka/zaseoka u kojima živi ukupno čak 637 žitelja. Tada se navode konaci *Brestić* sa 68 stanovnika, *Đuretina* (*Gjuretina*) sa 321, *Kalilo* sa 18, *Križnica* sa 179, i *Pustoš* 51. *Šašnato polje* danas je u stvari pitomačka ulica prema rijeci *Dravi*, a *Banov brod* prostor gdje se nalaze šume, te skela i viseći most za *Križnicu* i u biti nema stalno nastanjenih kuća. U popisima stanovništva posljednjih desetljeća ovi zaseoci upisuju se u sklopu naselja *Pitomača*.

Već samo po sebi ime *Križnica* asocira na prostor gdje dolazi do križanja nečega, a u ovom slučaju su to šume, razni poljski putovi, vode. O porijeklu imena *Đuretina* postoji nekoliko verzija, a niti jedna nije dovoljno uvjerljiva, jer se toponim *Đuretina* (*Gjuretina*) spominje još u karti iz 1780. godine. Stoga



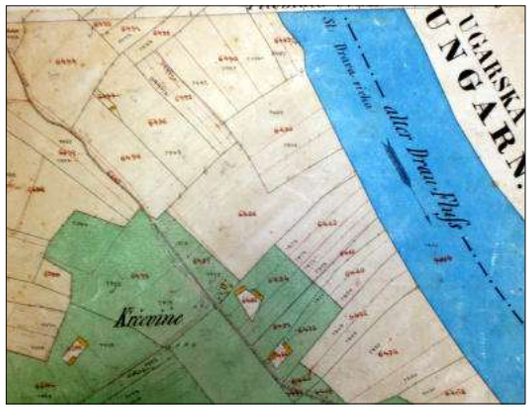

Dijelovi Križnice i Đuretine na katastarskoj karti iz 1868. godine. Već tada bila su u potpunosti isparcelirana zemljišta, kako državnog zemljišta, tako i konačara iz Otrovanca, Pitomače i drugih mjesta. Kanal na Đuretini, koji je dobio ime Kopanjek je iskopan nakon poplave 1827., a ovdje je prikazan dio koji se i danas lako raspoznaje (desno). Dolje: kanal Kopanjek ili Strug danas. Danas je on granica između Koprivničko-križevačke i Virovitičko-podravske županije, te općine Podravske Sesvete i Pitomača. Foto: 2014.





Kapelica sv. Ivana u Šašnatom polju (Šukale), na raskrižju putova od Banovog broda-Šašnatog polja prema rijeci Dravi i Ulici P. Miškine. Podignuta je na inicijativu slikara naivca Ivana Derežića Bazare 1994. i kipara i slikara Josipa Šimića.

možemo samo nagađati podrijetlo imena, a vjerojatno će istraživanja u budućnosti to razjasniti. *Kalilo*, *Brestić*, *Jada*, *Šašnato polje*, dobili su imena po izgledu i konfiguraciji terena.

Dodajmo još ponešto podataka iz povijesti ovih naselja. O prostoru današnje *Đuretine* imamo nekih podataka iz 1865. - 1869. godine, gdje se na jednoj krajiškoj karti, te katastarskim kartama navodi da je *Gjuretina* ne samo prostor južno od *Struga*, koji je označen od rijeke *Drave* prema zapadu oko 500 m, a u nastavku kanal *Kopanjek*, već i sjeverno od njih, prema *Podravskim Sesvetama*. Naime, ovdje se navodi u jednoj karti čitavi niz krajiških, pojedinačnih imanja (konaka) i to označenih prezimenima. Tako imamo južno od ovih kanala ili potoka imanja obitelji: *Matan*, *Peić*, *Petrovčić*, *Kožarić* i *Marković* (kod predjela *Lasci*), a sjeverno, na sesvečkoj strani, brojna druga kao: *Lovreković*, *Malčec*, *Veličan*, *Mikšić*, *Varga*, *Rešetar*, *Đurđević* i drugi, i nesumnjivo su sva porijeklom iz *Pitomače*. Valja napomenuti da su tada, u zaseocima *Šašnato Polje*, *Brestički Vrbaki*, *Brestić* i *Širine* živjele obitelji, odnosno imala proširena imanja (konake) obitelji *Široki*, *Zdeličan*, *Rakijašić*, *Fereža*, *Šoštarić*, *Begović* i *Pecek* u *Šašnatom Polju*, *Gregurković*, *Bedeković*, *Filjak*, *Sitec* i *Barčan* u *Brestičkim Vrbakima*, *Kolar*, *Predragović*, *Sildebek*, *Pintar*, *Sesvečan* i *Haraminčić* u *Brestiću* i *Širinama*. Na tada već lijevoj obali rijeke *Drave*, gdje je *Križnica*, imanja su imale obitelji *Miholjančan*, *Antoljak*, *Kakša*, *Frančić*, *Zvonarek*, *Žako*, *Majdak*, *Franjić*, *Iveza*, *Viri*, *Predragović*, *Rakitničan*, *Kovač*, *Tišljar*, *Šimunija* i *Malčec*. Tada je prekodravlje bilo podijeljeno na predjele *Franjićeva jada*, *Križnica* i *Vuska luka*. Otprilike nešto zapadnije od današnjeg *Crnog jarka* u *Križnici* spominju se i ciganjske kuće (*"Zigeunerhütten"*), odnosno *Cigani* ili *Romi* imali su svoje kuće i posjed isto kao i na sjevernom dijelu *Pitomače* prema *Kladarama*. Godine 1780. na današnjem križničkom području navode se predjeli (uglavnom naseljeni): *Franjićeva jada*, *Mala Križnica*, *Križnica*, *Tišljarova jada* i *Presnička* (*Brestička*) *jada*, a 1782. i predjeli *Križnica*, *Vuska luka*, *Podrtina*, *Brestička jada*. Ovi podaci govore da su vlasnici šuma, oranica i dr. imanja u *Križnici* i prekodravlju, i koji su bili gotovo isključivo iz *Otrovanca*, došli u vlasništvo navedenog područja prije 1780. godine (*Franjićeva jada* - od vlasnika šume i imanja *Franjić*, *Tišljarova jada* - od vlasnika imanja *Tišljar*) - o tome smo već govorili u prethodnim poglavljima. Što se u stvari dogodilo i na koji su način *Otrovančani* došli do ovih posjeda prije 1780. godine nije jasno.

Govor *Križničana* danas, karakterizira konglomerat ekavštine, ijekavštine, kajkavštine i štokavštine, te mađarskog jezika, što je apsolutno razumljivo. *Križnica* je 2011. godine imala 128 stanovnika i 84 stambene jedinice, od kojih su veliki dio kuće za odmor. Navedeni statistički podaci prije 1880. godine nisu u skladu sa činjeničnim stanjem, međutim stvarne podatke nemamo.

Križnica (broj stanovnika): 1869. *O*, 1880. *174*, 1890. *154*, 1900. *174*, 1910. *179*, 1921. *195*, 1931. *194*, 1948. *405*, 1953. *428*, 1961. *396*, 1971. *271*, 1981. *174*, 1991. *136*, 2001. *123*, 2011. *128*.

Matične knjige za *Križnicu* i navedene zaseoke se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Ostale matične knjige - matice krštenih samo za *Križnicu* 1871. - 1892. (DAV). 1893. - 1903., 1904. - 1910., 1910. - 1921., 1922. - 1928., 1929. - 1945. i 1945. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice vjenčanih 1871. - 1892. i 1893. - 1903. (DAV). 1904. - 1922. i 1923. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice umrlih 1871. - 1892., 1893. - 1903. i 1904. - 1912. (DAV). 1912. - 1928. i 1929. - 1949. (MU u *Pitomači*).[201)]

Mala Črešnjevica

Mala Črešnjevica je najudaljenije naselje od *Pitomače*, ali je zato i jedno od najstarijih na području općine *Pitomača*. Nalazi se na jugoistočnom dijelu općine, u susjedstvu sa *Velikom Črešnjevicom* na istoku, *Grabrovnicom* na sjeveru, te *Kozarevcom* na zapadu. Južni dijelovi graniče sa *Bjelovarsko-bilogorskom* županijom. Nalazi se na obroncima *Bilogore*, a dijelom se prostire i u *Bilogoru*.

Današnja *Mala Črešnjevica* poznata je po tome što su ovdje krajem 17. i početkom 18. stoljeća krajiške vlasti doselile dosta vlaških, odnosno pravoslavnih obitelji sa područja, nekada, od *Turaka* okupirane *Slavonije*. Tako početkom 18. stoljeća ovo naselje nazivaju *pagus Valachorum* ili *Vlaško selo*, a poznato je i po tome što 1698. godine stanovnici, zajedno sa stanovnicima *Kloštra Podravskog* nisu pristali biti dio virovitičkih posjeda, već su *„dozvolili da ih posvoji*" đurđevački krajiški kapetan. *Črešnjevica* je u sastavu pitomačke župe od samog njezinog osnivanja 1710. godine, a od osnivanja župe u *Kozarevcu* pripada njoj. Treba reći da prvih desetljeća 18. stoljeća u njoj gotovo da i nije bilo rimokatoličkog življa. Valja spomenuti i to da je na mjestu današnje *Male Črešnjevice* još od 13. stoljeća postojalo naselje *Čresno* koje je imalo i svoju župu *svetog Martina*, te posjede na prostoru južno od današnje *Grabrovnice*, oko *Velike Črešnjevice* i vjerojatno *Kozarevca*. Župa se spominje 1334. i 1501. godine, a *Čresno* postepeno mještani raseljavaju i napuštaju od sredine 16. stoljeća, odnosno kako je opasnost od *Turaka* bivala sve veća. Tijekom 18. stoljeća nekadašnju gotičku crkvu *sv. Martina* obnavljaju, dograđuju i barokiziraju stanovnici pravoslavne vjere i to u više navrata, a 1763. godine izgrađuju danas još uvijek postojeći toranj. Crkva je bila u dosta dobrom stanju sve do početka 1990-ih godina kada je stradala od eksplozije, međutim, upravo taj događaj je urokovao otkrivanje gotičkih elemenata na ovoj građevini. Do kraja 1980-ih godina *Mala Črešnjevica* bila je pravoslavna parohija kojoj su pripadala okolna mjesta *Kozarevac*, *Grabrovnica*, *Velika Črešnjevica* itd. Od 1932. bila je u sastavu *Zagrebačke eparhije*, dok je pravoslavna parohija ukinuta 1952. radi malog broja vjernika. Crkva je tada nosila ime *"318 Bogonosnih otaca"*. Prema podacima iz 1985. godine u *Maloj Črešnjevici* je tada obitavalo svega 5 obitelji pravoslavne konfesije, a broj stanovnika 1981. godine iznosio je 279 (odnosno 281, 1981.). Oko *Male Črešnjevice* u *Bilogori* nalaze se velike zalihe ugljena lignita, pa je još od kraja 19. st. vršena značajna eksploatacija. Ovdje se ugljen vadio vjerojatno još i ranije, možda i u srednjem vijeku, a prekid rudarstva zapečaćen je 1965. godine likvidacijom tadašnjeg rudnika *„Bilo*" *Pitomača*. I u *Maloj Črešnjevici* u drugoj polovici 19. stoljeća imala je svoja imanja veleposjednička obitelj koju je bogatom učinio *Stevo Đurđević* (ovdje je to imanje bilo domicilno), koja je imala imanja i u *Pitomači*, nadasve veliku zgradu na trgu pored župne crkve *svetog Vida* u *Pitomači*, te u *Kloštru Podravskom*. Sva imanja ove obitelji, jedan od nasljednika *Steve Đurđevića* izgubio je na čudan način. Priča govori da ih je izgubio na kocki. To za sada ne možemo znati. U svakom slučaju, prvih godina 20-og st. dio posjeda prelazi u vlasništvo drugih obitelji.

Prva škola u *Maloj Črešnjevici* otvarena je 1930., a prvi učitelj je bio *Albert Pepeonik*. Pravoslavno groblje u mjestu postoji od 18. stoljeća, dok je rimokatoličko otvoreno 1937. godine, južno od crkve i pravoslavnog groblja. Još 1945. osnovan je *Mjesni NOO*, koji je bio prethodnica *Mjesnoj zajednici* osnovanoj 1965. godine, a koje je prvi predsjednik bio *Nikola Brković*. 1959. mjesto je elektrificirano, dok je izgradnja vodovoda bila u planu još 1952. kada je izgrađeno nekoliko bunara, ali je vodovod izgrađen tek 1972. *Dobrovoljno vatrogasno društvo* osnovano je 1968., a koje je godine izgrađen i društveni dom sa poslovnim prostorom u kojem je dugi niz godina bila trgovina u društvenom vlasništvu. Asfalt u mjestu je postavljan od 1973. godine.

Postoji nekoliko mišljenja o podrijetlu imena ovoga mjesta, kao i imena susjedne *Velike Črešnjevice*. Kako je ovo bilo staro srednjovjekovno mjesto *Čresno*, zanimljivo je nešto reći o tome. Nakon drugog svjetskog rata, budući da je ovdje živjelo dosta stanovnika koje je govorilo štokavski i samo je mjesto nosilo ime *Trešnjevica*. To je ispravljeno početkom 1990-ih, jer se u starijim povijesnim izvorima naselje bilježi kao *Cheresneucz*, ili npr. *"Arsenia Harar zu Črešnjevica*" 1862., tj. u kajkavskom obliku. Porijeklo se najčešće stavlja u vezu sa kajkavskim izgovorom za voćku trešnju (*čerešnja – črešnja)*, dok se napominje i moguće kultno značenje, odnosno teoforično porijeklo. Možda „od kultnog mjesta na kojem se slavio bog *Chur* ili *Chres*" (iz staroslavenske religije i mitologije). Još iz rimske religije znamo da je *Ceres* rimska božica žita i poljodjelstva, a *Čur* (ili *Chur*) se u staroslavenskoj navodi kao božanstvo nižega reda, koje je povezano sa poljoprivredom. No, ovaj bog je poznat isključivo kod istočnih starih *Slavena*. Postoje i mišljenja da navedeni „bog" *Chres* ili *Chrs*, *Kres* ili *Chorsu* (*Čres*, *Črs*, *Kres*, *Čorsu*) i sl. potječe od staroslavenske riječi *krêsъ* iz koje je nastala novoslav. *krês* ili *krijes*, vatra koja

se pali u nekim prigodama (*Chres* je u stvari = oganj, vatra ?). Odličan poznavatelj staroslavenske religije i mitologije *Nodilo*, dodaje da sama riječ *kres* ili *krijes* potječe od navedene staroslaven. riječi i da u stvari označava samu imenicu „bog", „neki bog" – ne određeni. *Nodilo* još potkrepljuje: "Pa i sami ruski bog *Chorsъ* kao da se uvrije, te osta u našem adverbu „tokorse": *to-korse* sinonim je za to-bože, dakle u nas *Kors* kao da znači ipak bog neki." Osim toga čini se da se kod starih *Hrvata* ipak može utvrditi štovanje boga *Chresa*, *Kresnika* i sl., a koji je povezan sa ognjem, vatrom, krijesom, paljenjem krijesa u zdravstvene svrhe, kako ljudi tako i životinja (?). Pa je tako do danas od ovog običaja vezanog za navedenog boga ostalo paljenje krijesa na *Ivanje* (*Ivan dan*). U ovom slučaju mogli bismo čak i povezati jaku vatru ili oganj (kres, krijes, chres…) sa *Črešnjevicom*, ako uzmemo u obzir ogromna nalazišta lignita (koji kad gori stvara jako svijetlo) koja se nalaze upravo oko *Črešnjevica*. Valja spomenuti da se močvarna područja još u 13. st. spominju oko *Črešnjevice* - npr. 1251. *"chret"*, *"cheret"* - *čret* (močvara) pa je vrlo velika mogućnost da se ime pojavilo u vezi sa tim starim izrazom.[202)]

Stanovništvo, koje je ovdje doseljeno do početka 18. stoljeća, govorilo je štokavski, a budući da ga je bilo u većini svi ostali stanovnici i doseljenici govorno su asimilirali. Govor *Maločrešnjevčana* gotovo je identičan onome iz *Velike Črešnjevice*. Podatke o broju kuća imamo tek od 1827. godine, kada je ovdje zabilježeno 40 kuća, a trideset godina kasnije, 1857. samo 19. 1826. u mjestu živi 186 stanovnika, 1839. 157, a 1851. 131.

Mala Črešnjevica (broj stanovnika): 1857. *156*, 1869. *173*, 1880. *153*, 1890. *307*, 1900. *423*, 1910. *460*, 1921. *473*, 1931. *500*, 1948. *475*, 1953. *481*, 1961. *446*, 1971. *359*, 1981. *281*, 1991. *244*, 2001. *207*, 2011. *198*.

Matične knjige (za rimokatolike) se vode od 1819. (župa *Kozarevac*). Matice krštenih 1819. - 1857. u Hrvatskom državnom arhivu. 1858. - 1877., 1878. - 1897. u Državnom arhivu *Bjelovar*. 1898. - 1918., 1919. - 1924., 1924. - 1934., 1935. - 1948. u MU *Kloštar Podravski*. Matice umrlih 1819. - 1857., 1858. - 1877. u HDA. 1878. - 1905. u DAB. 1906. - 1946. MU *Kloštar Podravski*. Matice vjenčanih 1820. - 1831., 1832. - 1857.



Pogled na barokiziranu gotičku crkvu svetog Martina 1989. godine. Svetište i istočni dio broda potječe iz srednjeg vijeka. Foto: BMBB.



Centar mjesta sa društvenim/vatrogasnim domom. Foto: 2014. Dolje lijevo: barokna kamena škropionica ili krstionica iz oko 1760. godine školjkastog tipa iz črešnjevačke crkve. Desno: raspelo u sjevernom dijelu sela iz 1922. godine.





1858. - 1877. HDA. 1878. - 1904. DAB. 1905. - 1924., 1924. - 1948. u MU *Kloštar Podravski*.

Na području općine *Pitomača* črešnjevačka crkva jedna je od dvije građevine u sastavu kojih su sačuvani gotički elementi ili dijelovi zgrade iz srednjega vijeka. Druga je u *Turnašici*.

Godine 1782. *Mala Črešnjevica* (*"Mal. Czeresnievicza"*) je opisana ovako: *"Udaljeno je puni sat i četvrt od Ribnjačke, sat i tričetvrt od Bedeničke, tričetvrt sata (hoda) od Kozarevca, nepunih pola sata od Grabrovnice, sat i četvrt od Dinjavca, punih pola sata od Velike Črešnjevice. Ovo selo dijelom leži na povišenom položaju, dijelom na podnožju gore, na potoku Repušini, koji se blizu sela spaja s potokom Točkom, koji se spušta s gora. Kraj oko sela jako je ispresijecan jarcima.*

Potok Repušina, koji protječe kroz ovo selo i spušta se s Bilogore, nema važnosti, no budući da se obrušava s visokih i strmih gora, za jaka je kišna vremena vrlo brz i visoko nabuja. Istog je takva obilježja i potok Velika črešnjevica, koji nastaje iz sutoka potoka Nikinca i Male črešnjevice. Svi ti potoci izviru na podnožju Bilogore. Potoci Repušina i Velika črešnjevica odtječu kao i sve gorske vode vrlo brzo i teku jarkom pjeskovita dna širokim dva do tri koraka. Oba se potoka spajaju četvrt sata ispod sela. Ni preko jednog se od ta dva potoka ne može prijeći osim preko označenih mostova, jer to priječi šikara i dubina jarka. Ljeti, pak, potoci sasvim presuše i od njih se tada mogu vidjeti samo korita. Potok Repušina, pak, ostavlja za sobom u selu razne mlake u kojima se napaja stoka. Žbunje koje se ovdje nalazi nema važnosti.

Kolni put koji vodi u Bedeničku već je opisan u broju 15. Putovi prema Kozarevcu, Grabrovnici i Velikoj Črešnjevici imaju pjeskovito tlo, stoga se može proći za svaka vremena i svakim vozilom. Jedina zapreka ovdje jest mnogo živica, koje sužavaju put!

Nad selom dominiraju uzvisine položene iza njega, s kojih se najbolji vidik pruža prema sjeveru.

Crkva koja se ovdje nalazi građena je od kamena. Ona dobro može poslužiti da bi se dobro obranio prodor neprijatelja iz gore. U ostalome valja još primijetiti da se nalazi na povišenu terenu."[203)]

Otrovanec

Otrovanec se veže na *Pitomaču* od južne strane na *Vinogradsku ulicu*. U osnovi mjesto se nalazi pored ceste koja vodi od *Pitomače* do *Sedlarice* i *Bilogore*, a dijelom i prema *Velikoj Črešnjevici*. U naselju su se tijekom prošlosti nalazile tri velike bare oko kojih su mještani izgradili kuće, pa su stoga u glavnoj ulici kuće sagrađene dosta daleko jedna od druge (istočni red od zapadnog). Prva bara, a danas park sa stablima bora, vrbe, oraha, breza i pačempresa pored kapele zove se *Cr(i)kvenica* i bila je puna vode sve do kraja 1970-ih godina, kada je navožena i danas rijetko u njoj ima vode. Navodno su iz nje 1780-ih godina ljudi vadili ilovaču i od nje pekli ciglu za izgradnju kapele. U središtu mjesta je bila ista takva bara, koja se naziva *Berek*, dok se treća (*Razlev*) nalazi južno od puta prema *Velikoj Črešnjevici*. Danas *Otrovanec* okružuju plodne oranice, a nekada su se ovdje prostirali pijeskoviti predjeli i prastare hrastove šume.

Mjesto je nastalo na sasvim novoj lokaciji i to prvog desetljeća 18. stoljeća. Od osnivanja naselja, od 1710. ono se nalazi u sastavu pitomačke župe, dok je u svakom političko-upravnom i gospodarskom smislu direktno vezano za *Pitomaču*. Budući da su *Otrovančani* zatekli nedaleko od sela, na *Črlenoj Klisi*, dosta sačuvanu srednjovjekovnu crkvu (nekada župna crkva *sv. Valentina* u *Kopačevcu*) odlučili su ju održavati iako se nalazila dosta udaljeno od naselja. Crkvu su održavali i oko nje svoje pokojnike pokapali sve do 1737. godine, kada je u kapelu udario grom i ona je izgorjela. Kasnije ju i zapuštaju. Naredne godine mještani sele groblje u *Otrovanec*, a 1746/47. grade novu, drvenu kapelu u mjestu, i to na lokaciji gdje se danas nalazi zidana kapela *svete Jelene*. Ova kapela je dotrajala već do 1787. pa se nekoliko godina kasnije krenulo k izgradnji zidane, današnje kapele. Do kraja 18. stoljeća kapela je izgrađena, međutim, pored nje narednog stoljeća je stajao drveni zvonik. On je zamijenjen zidanim tek 1883. godine (visok 14 metara). Ovim zahvatom dobiven je današnji izgled kapelice. Kako je *Otrovanec* bio krajiško mjesto, pripadajuće kumpaniji/satniji, odnosno satniji u





Cijeli retabl oltara. Foto: 2009. Za menzom stoji vlč. Ivan Tambolaš, koji je rođen u Otrovancu.











Detalji oltara svete Jelene Križarice (sv. Helene): sa anđelima na tebernakulu (desno), sa skulpturom sv. Barbare (gore), centralnom figurom sv. Jelene (sasvim gore), atika (u sredini) i cijeli retabl (gore desno). 1769. godine. Ta je godina upisana u kartušu u atici. Foto: BMBB.



Gore: skulptura mađarskog sveca sv. Mirka (Emerika - koji se poštovao u vrijeme Vojne krajine) na oltaru sv. Jelene Križarice u Otrovancu.

Oltar u Otrovancu je prema Paškal Cvekanu (54) izgrađen između 1756. i 1758. Uobičajenog je tipa toga doba, kakvi su se radili u manjim kapelicama širom Podravine. U sredini oltara, u niši, se nalazi sv. Jelena, a desno od nje sv. Barbara i sv. Mirko. Na lijevoj strani od sv. Jelene je skulptura sv. Lucije, a do nje sv. Ladislav. U sredini se nalazi tabernakul na kojem su dva anđela.

U sredini atike smješten je kip sv. Ivana Evanđelista. Lijevo od njega je sv. Ivan Krstitelj, a desno Zaharije. Na atici, sa svake strane, smješten je po jedan anđeo u klečećoj pozi, između kojih se nalazi kartuša u kojoj piše "Sv. Jelena 1769." Cvekan smatra da je to godina izgradnje današnje kapele, a što nije točno, jer je stara drvena kapela još 1782. u funkciji[204)] iako u lošem stanju. Vjerojatnije je, da je to godina izgradnje oltara, kojega je načinio neki nepoznati, ali dobar barokni majstor.

Pitomači, morao je imati i štaciju, odnosno zgradu, gdje se okupljala vojska i gdje su se držale straže. Danas je u mjestu sačuvana zidana zgrada krajiškog tipa, kakve su se gradile u 18. stoljeću. To je zgrada stare škole, a sudeći prema nekim elementima, npr. dimnjacima, krovnoj konstrukciji, svodu podruma i dr. sigurno je iz tog razdoblja. Možemo sa sigurnošću kazati da je ova zgrada ucrtana na karti đurđevačke pukovnije 1782. godine. Spominje se da je škola u *Otrovancu* osnovana 1792., i čini se da se nastava održavala već tada u navedenoj krajiškoj zgradi. Neki podaci kažu da se nastava u ovoj zgradi počela održavati tek po ukidanju *Krajine*. U školskoj *Spomenici* postoje podaci u vezi sa time, međutim dosta su teško razumljivi. Iz 19. stoljeća znamo za učitelje: *Tomu Rakitničana*, podoficira, *Đuru Kolara*, lončara, *Ivana Haramінčića*, *Tomu Predragovića* (1862.), *Stjepana Beluhana*, a u 20. stoljeću najznačajniji i najpoznatiji je bio *Vjekoslav* (*Slavko*) *Rauh*. 2008. godine završena je izgradnja nove školske zgrade, pa su učenici preseljeni iz spomenute zgrade, koja je nakon toga predana na upravljanje otrovanjskim društvima, prvenstveno *KUD-u*. Još krajem 19. st. u mjestu posluje trgovac i „krčmar" *Židov Tobija Bošković* (spominje se 1891. i 1892.). Između dva svjetska rata se spominju dvije trgovine mješovitom robom (*Tkalčec* i *Poštarić*). Valja spomenuti ovom prilikom da je u *Otrovancu Hrvatska seljačka zadruga* osnovana već 1911. godine. Ne znamo točan broj članova i drugo iz rada ove zadruge, ali je nesumnjivo uspješno djelovala i sve do drugog svjetskog rata. U vrijeme oko prvog svjetskog rata u mjestu radi gostionica, a vlasnik je bio *Nikola Dijaković* iz sela. U *Otrovancu* je od davnina bilo raznih obrtnika.[205)]

Godine 1905. piše *Hinko Hranilović*: *„Preko pješčana, ali bujna polja, vodi rahli kolnik u Pitomaču, ogromno selo, što se je poređalo uz drum i otegnulo daleko tamo sa bijelom crkvom i bijelim zvonikom, podignuta godine 1783., a posvećena sv. Vidu. Iz Pitomače vodi kolnik opet ravnicom do Otrovanca, u kojem se kuće razmaknule za tri-četiri ulice daleko. Na tom prostoru ima livada, ima i lokava bistre vode, a na okolo toliko gusaka, kao sigurno u nijednome selu domovine. Dalje od Otrovanca otegnula se*

*Sedlarica, otkuda vodi kolnik podno Bila u Turnašicu a onda do Vukosavljevice. Odavde kreće**š** željeznicom preko Virovitice, Daruvara, Badljevine u Pakrac i Lipik, da iz nedogledne ravni zamakne**š** u brdovite i gorovite krajeve ravne i plemenite Slavonije…*".[206)]

Gotovo u svim mjestima, a posebno u manjima najveću ulogu u društvenom životu imala su dobrovoljna vatrogasna društva. Tako je 1. siječnja 1930. godine ono osnovano i u *Otrovancu*. Osnivači "vatrogasne čete" bili su: *Martin Vitković, Mato Šimunija, Aleksa Šoštarić, Rok Zvonarek, Jakob Klemenčić, Florijan Pavleković, Ivan Rakitničan, Nikola Dijaković, Petar Rakitničan, Mijo Predragović, Tomo Predragović, Adam Sesvečan, Josip Kolar, Ivan Makvić* i *Tomo Kolar*. Prvi predsjednik je bio *Tomo Predragović*, tajnik *Aleksa Šoštarić*, dok je blagajnik bio kovač *Martin Vitković*. U jeku borbi 1944. *Otrovančani* osnivaju *Mjesni NOO* iz kojega je 1965. nastala *Mjesna zajednica Otrovanec*. Elektrifikacija mjesta počela je 1958. godine. 1971. asfaltirana je glavna cesta kroz naselje (ostale, sporedne ceste kroz selo 2001.), a naredne godine izgrađen ulični vodovod na području cijelog sela. Do 2014. naselje je priključeno na magistralni vodovod. Godine 1977. osnovan je *Aktiv žena*, a 2005. osnovano je *Kulturno umjetničko društvo Otrovanec*, koje danas nosi ime jednog od glavnih osnivača i pokretača društva *„Marijana Pavlekovića Paje*". Godine 2014. predsjednik *KUD-a* je *Mirjana Gomerčić*. Društvo se aktivno bavi očuvanjem kulturne i povijesne baštine svojega kraja. Od 1978. i narednih godina počelo je isušivanje bara *Berek* i *Crkvenica* koje je završeno 1979. te je godine uređeno i nogometno igralište i 12. kolovoza osnovan *Nogometni klub „Zlatni klas*". Prvi članovi bili su: *B. Tkalčec, S. Makvić, S. Škvarić, S. Mikolčić, A. Kakša, M. Dikšić, J. Tkalčec, Ž. Živko, M. Rakitničan, M. Sesvečan, I. Dikšić, A. Živko, Đ. Fonjak, A. Ingola, B. Makvić, D. Franjić, I. Hampovčan, S. Franjić, V. Miholančan, D. Abramović* i prvi predsjednik *Zlatko Mlakar*. 1995. klub mijenja ime u *NK Otrovanec*. Godine 1983. - 1984. građen je današnji društveni dom, nakon što je srušena stara zgrada, koju je oko 1913. izgradila *Seljačka zadruga*. Valja napomenuti da je 1977. godine u *Otrovancu* otvoren *Restoran „Zlatni klas*" (obitelji *Branka Tkalčeca*), koji



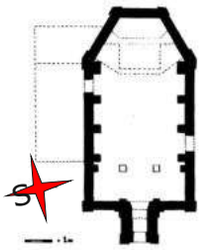



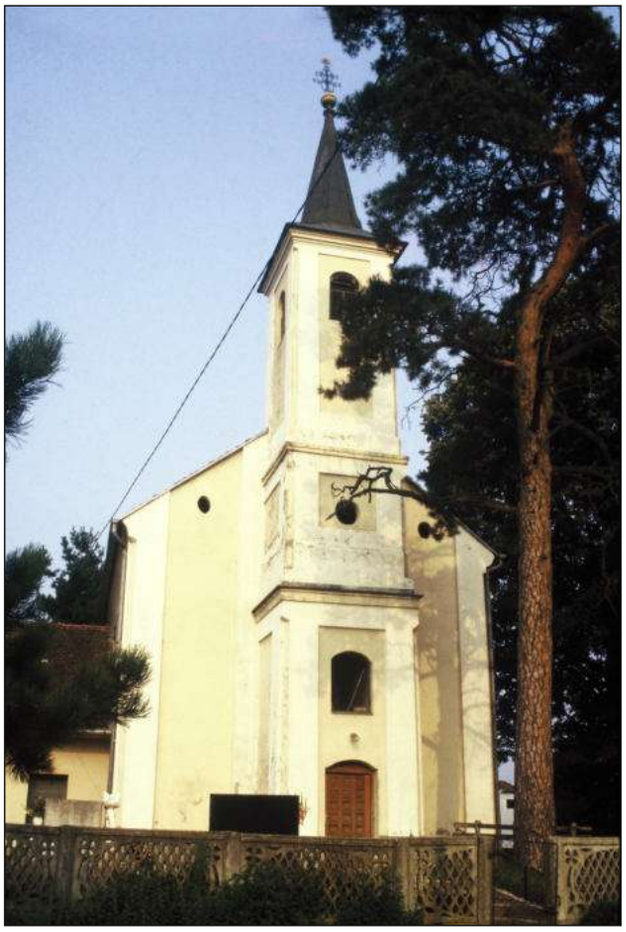

Kapela sv. Helene (Jelene) u Otrovancu 1988. (gore). Izgrađena je nakon 1782., a zvonik je dozidan 1883. godine. Dolje: 2020.



već gotovo 40 godina uspješno posluje i u svojem sastavu ima brojne sadržaje zasnovane na etnografiji i etnologiji ovoga kraja, a desetljećima promovira ekološke načine proizvodnje hrane, pića i pristup životu općenito baziran na toj osnovi. Tako u ponudi već desetljećima ima relaksacijsko i terapeutsko jahanje konja, koje uzgaja desetljećima, dok se bavi i očuvanjem tradicije u svim pogledima, nadasve u gastronomskom. U sklopu *Restorana „Zlatni klas" Otrovanec* 2006. godine osnovan je *Konjički klub „Zlatni klas" Otrovanec*, kojega su osnivači bili *Branko Tkalčec, Nikola Nemčević, Martina Tišljar, Bernard Tkalčec, Carmen Keber, Damir Keber, Branko Keserica, Svjetlana Šelimber* i *Goran Smiljanić*.

Nastanak imena *Otrovanec* nesumnjivo je povezan sa otrovom, međutim, koja je ispravna opcija nikada nećemo saznati. Neki navode da je selo dobilo ime po otrovnoj ili zagađenoj vodi, koja se nalazila u okolnim barama, *"pa kada bi blago vode pilo, oboljelo bi ili uginulo"* (otrov, *otrov*-anec: nešto otrovano, otrovano mjesto nečime i sl.).[207] Čini se da sve ostale priče, kao npr. da je u šumama oko mjesta nekada bilo mnogo otrovnih zmija, ili da je oko mjesta raslo mnogo otrovnih gljiva i sl. nisu utemeljene, no, u svakom slučaju je osnova i dalje ostala ista. Tako, na primjer danas čak postoji i jedna firma koja u svojem nazivu ima ovu osnovu: *Poison City* (*„otrovni grad"*) *d.o.o. Otrovanec*.

Godine 1714. u *Otrovancu* su 22 kuće, a kućedomaćini su: *Stanislav Bregovec, Nikola Sović, Blaž Hegediš, Stoić, Živko, Plantavi, Ivan Kolar, Pejak, Lovro Horvat, Luka Remenar, Martin Đerić, Nikola Lončarić, Andrija Gušić, Stjepan Kartić, Nikola Horvatić, Tomo Mesić, Ivan Jugović, Stjepan Horvatić, Pavao Vranček, Ivan Pintar, Ivan Job* i *Luka Kovač*. U školskoj *Spomenici* iz *Otrovanca* navode se još i ova prezimena, otprilike iz tog vremena: *Biškup, Drnjenčan, Đurtan, Galetić, Funtek, Iveza, Jagučan, Oderjanec, Panić, Šgajić, Šafran, Špoljar* i *Šinkić*, međutim, ne znamo pravi izvor.

Godine 1733. *Otrovanec* ima 50 kućedomaćina, a 1771. 46 kuća. Narednih godina taj se broj značajno ne mijenja sve do 1827. kada je u selu već



Pogled na Crkvenicu ispred kapele sv. Jelene 1970-ih godina.[208] Iz obiteljskog foto-albuma obitelji Slavka Franjića iz Otrovanca. Dolje: krajiška štacija, kasnije škola. Zgrada je izgrađena početkom 19. st. Jedna je od dvije sačuvane zgrade iz doba Vojne krajne na području Općine Pitomača (druga je u Grabrovnici). Foto: 2014.



Dolje: kapelica sv. Sofije, koju je 1999. dala u centru sela izgraditi Sofija Sesvečan Soka (1923. - 2005.), nadaleko poznata iscjeliteljica. Foto: 2014.





Lijevo dolje: barokna vrata (jug) sa kapelice sv. Jelene iz oko 1790. od pačetvorina. 2010. zamijenjena su novima. Foto: 1999.



Pogled na centar Otrovanca sa Crkvenicom 12/1984. godine.

NK Otrovanec (tada NK "Zlatni klas") - 1981/82. dodjela pehara za 1 mjesto općinske B lige. S lijeve strane: A. Kakša, S. Škvarić, S. Kolar, J. Dišić i A. Ingula.





Dolje: Udruga žena Otrovanec početkom 1980-ih godina u narodnim nošnjama Otrovanca.



Raspelo na otrovanjskom groblju postavljeno je 1914. godine "Bogu na slavu". Foto: BMBB.

90 kuća (1783. 38, 1787., 37). 1857. *Otrovanec* ima 59 kuća. 1771. u mjestu je 465, 1789. 353, 1808. također 353, 1817. 430, 1826. 459, 1839. 585, a 1851. godine 653 stanovnika. Najveći broj stanovnika zabilježen je odmah nakon *Drugog svjetskog rata*, a od tada broj kontinuirano pada. Razlog su nesumnjivo gospodarske prilike, koje su natjerale ljude na iseljavanje u inozemstvo 1960-ih godina, te preseljenje u veće sredine u potrazi za boljim životom. Otrovančani govore ekavski/jekavski kajkavski, i svaki drugi način nije autentičan. Osim toga u *Otrovancu* se na mnogo riječi naglašava posljednji slog, što je tipično samo za ovo mjesto. Ovo je naselje nastalo doseljavanjima iz zapadnijih dijelova *Podravine* (*Đurđevac*, *Koprivnica*), a kasnije su zabilježena doseljavanja i iz Zagorja pa je tako u oblikovanju govorne slike vrlo mnogo utjecala podravska, te kajkavsko-zagorska struja kajkavštine. Godine 1848. u *Otrovancu* je 48 kućedomaćina, a prezimena su te godine slijedeća: *Ban, Dijaković, Franjić, Funtek, Haraminčić, Hegedušić, Ivanović, Ivčić, Iveza, Kolar, Kalenik, Kakša, Kovač, Majdak, Makvić, Medić, Mihaljić, Mihoković, Miholjančan, Oberan, Pavleković, Pintar, Predragović, Rakitničan, Sesvečan, Šerbeđija, Šimunija, Šklebek, Šostaric, Tišljar, Tkalčec, Vitković* i *Zvonarek*. Navedene godine u *Otrovancu* je na kućnom broju 12 krajiška štacija (*"Statio Officinalis"*), te *"Stan liećnika"*, a pitomački župnik navodi i vojnu *"Patrolanu"* na kbr. 47, a na kućnom broju 46 "učionu" ili *"Schola Comunitatis"* (koja se nalazila u određenoj vezi sa obitelji *Zvonarek* sa kbr. 32). Tada je već odavno bila izgrađena današnja zgrada stare škole u kojoj se tada nalazila krajiška štacija, ali se u to vrijeme ovdje nalazio i liječnik.[209)] Ne možemo objasniti o ćemu se ovdje u stvari radi. Vjerojavatno je to bio satnijski liječnik (iz Pitomače) koji je dolazio po potrebi i u *Otrovanec*. Prema ovim podacima možemo vidjeti da se škola, kao i vojnička dežurana, nalazila u zasebnoj zgradi. Gdje se ona nalazila danas još uvijek ne možemo znati. Stara škola ? Treba kazati i to da se prezimena, koja se navode 1714., do danas sačuvalo svega njih 8 (*Đurtan, Horvat, Iveza, Kolar, Kovač, Medić, Pintar* i *Živko*), dok se u matičnim knjigama 1717. - 1732. navode sva navedena prezimena od 1714., te sva ona koja se navode i 1848. Od 25 prezimena iz 1848. do danas ih se sačuvalo

25, a od onih koja se navode 1714. svega 5 (*Đurtan, Horvat, Iveza, Kolar* i *Pintar*). Budući da se, u odnosu na 1714. godinu, najviše novih prezimena pojavljuje nakon 1720. godine možemo zaključiti da se jaki val doseljavanja u *Otrovanec* dogodio između 1720. i 1730-ih godina. Potrebno je i ovdje spomenuti da su *Otrovančani* od prve polovice 18. stoljeća pa narednih oko 200 godina bili vlasnici velikog dijela današnjeg prekodravlja *Križnice*. Na koji su točno način i kada došli do tih konaka, još uvijek nije potpuno jasno.

Otrovanec (broj stanovnika): 1857. *799*, 1869. *875*, 1880. *853*, 1890. *675*, 1900. *757*, 1910. *792*, 1921. *747*, 1931. *775*, 1948. *834*, 1953. *843*, 1961. *794*, 1971. *775*, 1981. *711*, 1991. *654*, 2001. *648*, 2011. *623*.

Matične knjige se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u *Pitomači*). Matične knjige krštenih 1732. - 1768., 1768. - 1810., 1810. - 1832. i 1832. - 1857. (HDA u *Zagrebu*). Matične knjige krštenih: 1858. - 1871., 1871. - 1892. (DAV). 1893. - 1903., 1904. - 1910., 1910. - 1921., 1922. - 1928., 1929. - 1945. i 1945. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice vjenčanih 1732. - 1832., 1832. - 1857. i 1857. - 1871. (HDA). 1871. - 1892. i 1893. - 1903. (DAV). 1904. - 1922. i 1923. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), 1786. - 1832., 1832. - 1857. i 1858. - 1871. (HDA). 1871. - 1892., 1893. - 1903. i 1904. - 1912. (DAV). 1912. - 1928. i 1929. - 1949. (MU u *Pitomači*).

Otrovanec ima odlično sačuvanu malu kapelu *svete Helene* izgrađenu u gotovo neodređenom stilu jer je u mnogo navrata dograđivana. U kapeli je izvrsno sačuvan glavni oltar iz sredine 18. stoljeća, vjerojatno iz 1769. Posljednjih desetljeća u potpunosti je oltar restauriran i jedan je od najbolje sačuvanih baroknih oltara u *Podravini*. Osim kapele sačuvana vojno krajiška zgrada (stara škola) jedna je od dvije zgrade takvog tipa sačuvanih na području općine (druga je ona u *Grabrovnici*).

Godine 1782. *Otrovanec* (*"Otrovanecz"*) je opisan ovako: *"Udaljeno je punih pola sata (hoda) od Grabrovnice, pola sata od Velike Črešnjevice, tričetvrt sata od Sedlarice, tričetvrt sata od Pitomače, tričetvrt sata od Dinjavca.*

Leži na ravnici i nadvisuju ga pješčana brda položena prema istoku. Potok Sedlarica, živice i žbunje čine taj položaj na južnoj i zapadnoj strani neuporabljivim za konjicu. Potok Sedlarica već je spomenut kod istoimena sela, isto tako teče kroz gusto žbunje, kroz koje se ne može proći niti konjima niti bez njih. Pješice bi to bilo moguće samo kada bi se žbunje posjeklo. Posred sela se, uz pomoć malog jarka koji istječe iz potoka Sedlarica, stvara jezerce za napajanje stoke. No to jezerce, isto kao i voda koja se skuplja na brežuljcima, za vruća vremena naskoro opet presuši. Bara Rit, koja ovdje nastaje iz različitih istoka rijeke Strug, neprohodna je, stoga se odatle ovamo može doći samo po označenim livadama i kroz Pitomaču, no i to tek za velike suše.

O rijeci Dravi, koja ovdje utječe u ovu sekciju, već je govoreno u 12. sekciji. Široki Gradački jarak i rijeka Strug, koja se izlijeva u Dravu u 12. sekciji, imaju promjenjivu širinu i dubinu i spajaju se s potocima Virom i Netečom, koje smo najprije spomenuli. Oba ta potoka dotječu iz bara.

Šuma Pitomačka đolta uz zemaljsku cestu prema Slavoniji, koja je s jedne strane opkoljena graničnim humcima, nije obrasla visokim stablima. Kroz nju se može samo projahati. Zemaljska cesta, koja dolazi iz Pitomače iz 12. sekcije i ide u Gradac u Slavoniji, široka je, pjeskovita, dolje niže ima pak čvrsto tlo, i u svako je doba, a napose pak, ljeti, uporabljiva za teška vozila. Putovi prema Pitomači i Dinjavcu pjeskoviti su, široki i uporabljivi za teške topove. Put koji ide prema Grabrovnici, a prolazi pored mlina i bare Avline brane za vlažna je vremena vrlo blatnjav. Putevi prema Sedlarici i Velikoj Črešnjevici opisani su kod tih mjesta. Putem koji vodi k mlinovima na Gradačkom jarku može se proći samo za jako suha vremena.

Časničko je konačište građeno od kamena i ono se lako može dovesti u stanje za obranu. Crkva je, naprotiv, od drva.

Uzvisina na kojoj stoji stara crkva, Črljena klisa, ima vrlo povoljan položaj za obranu prema ravnici. Neprijateljski bi korpus ovdje mogao zapriječiti daljnji prodor koloni koja bi dolazila iz Koprivnice po zemaljskoj cesti prema Ilidži (Lipiku) u Slavoniji ako svoje desno krilo nasloni na baru Rit, lijevo na brdo Lisinu, a Pitomaču ostavi ispred fronte. Živež se može prevesti na zemaljsku cestu u Pitomaču i odatle kroz Viroviticu u Slavoniju ili u Koprivnicu."[210)]

Sedlarica



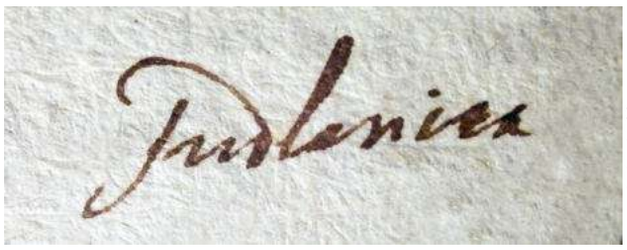

1717-1732.

Sedlarica je smještena podno *Bilogore*, na južnom dijelu općine *Pitomača*. Na istoku graniči sa *Turnašicom*, a na zapad sa *Velikom Črešnjevicom*. Na sjeveru joj je susjed *Otrovanec*, dok su južni dijelovi granica sa općinom *Velika Pisanica*. Naselje se prostire uz cestu koja od *Otrovanca* vodi prema *Bilogori*. Gotovo paralelno sa tom cestom od davnina prolazi prirodni potok *Sedlarica* (nalazi se i na karti iz 1782.), koji se danas naziva *Josina reka* ili *Reka* (*Rijeka*).

Kako na području *Sedlarice* bili pronađeni ostaci iz pretpovijesti, stoga možemo reći da ovdje narod živi tisućljećima. Sjevernim dijelom naselja danas se još uvijek može vidjeti trasa rimske ceste *Petovion-Mursa*, dok se pretpostavlja u srednjem vijeku postojanje nekog naselja u samom centru selu, nadasve stoga što se preko puta današnje kapelice i groblja nalazi odlično sačuvana srednjovjekovna gradina/utvrda nazvana *Šanac*, a koja je bila u funkciji do kraja 16. stoljeća. Doduše, godine 1425. spominje se naselje *Sedlarica* (u obliku *Zedlaroucz*, *Zedlarowcz*) na ovom prostoru, ali ne znamo točnu ubikaciju.[211)]



Središnji dio naselja. Pogled na zgradu nekadašnje Hrvatske seljačke zadruge, koja je nakon 1990. privatizirana. Foto: 2014.

Današnje naselje osnovano je prvih godina 18. stoljeća, i već 1710. godine je u sastavu pitomačke župe. Godine 1790. pripojeno je turnašičkoj župi. *Sedlarica* je i danas poznata u krugovima koji se bave proučavanjem povijesti umjetnosti, i to po baroknoj drvenoj *kapeli svetog Križa* (izgrađena vjerojatno 1717.), koja je na mjestu današnje kapele na groblju stajala sve do početka 1960-ih godina. Nakon njezinog rušenja, 1965. je izgrađena na istome mjestu današnja kapela *sv. Križa* (*Uzašašće* ili *Spasovo* – 40 dan nakon *Uskrsa*), a preostali inventar, kao skulpture i drugo, prenijeto je u nju, dok je jedan dio još ranije pohranjen u *Etnografski muzej u Zagrebu* i *Gradski muzej u Virovitici* – vidi poglavlje br. 13.



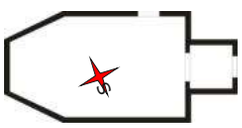

Kapela sv. Križa u Sedlarici koja je izgrađena na mjestu poznate drvene barokne kapele iz početka 18. st. Foto: BMBB.

Škola u *Sedlarici* postoji još od 1768. godine, a nalazila se u zidanoj zgradi krajiške štacije koja je bila smještena u centru mjesta – srušena krajem 1980-ih godina. Već 1934. godine mjesto dobiva dobrovoljno vatrogasno

društvo. Ono od iste godine koristi 1932. godine izgrađene prostorije *Seljačke zadruge Sedlarica* (kod današnje stare školske zgrade) na sjevernom dijelu naselja, koja je bila osnovana još 1920. Ista zadruga imala je svoje prostorije u zgradi na raskršću prema *Turnašici*, a 1937. godine je prenešena u službeni zadružni registar. U tim prostorijama nakon *Drugog svjetskog rata*, pa sve do 2014. godine, nalazila se osnovna škola. Do 1979. godine ona je nosila ime *Vlade Franjevića* i tada je integrirana u *OŠ Petra Preradovića u Pitomači*. Do te godine ovdje je održavana osmogodišnja nastava. Godine 2014. izgrađena je nova školska zgrada u centru mjesta, dok će ova stara poslužiti u neke druge društvene svrhe.



Zgrada stare škole i nakon osnovne funkcije i danas plijeni pozornost prolaznicima svojim nedvojbeno atraktivnim izgledom, u svako godišnje doba. Foto: 2014.



Jedna od posljednjih zidanih ljepotica u središtu Sedlarice iz početka 20. stoljeća (kbr. 63). Kroz nekoliko godina moći ćemo ih vidjeti još samo na fotografijama. Foto: 2014.

Treba spomenuti, da se upravo na prostoru katastarske općine *Sedlarica* nalazi najveći dio vinograda koji se nalaze na prostoru općine *Pitomača*. Vinogradi se nalaze na bregovima nazvanim: *Aršanj - Lipica*, *Kladarski breg*, *Otrovanski breg* i *Podaršanj*.

Godine 1937. osnovano je *Dobrovoljno vatrogasno društvo*, a 1998. i *Udruga žena „Bilogorka"* *Sedlarica* koja nastoji očuvati kulturno-povijesni identitet mjesta. 2014. godine predsjednica udruge je *Anita Gašparić*. Udruga sudjeluje na brojnim smotrama folklora i drugim manifestacijama širom općine i *Hrvatske*. Značajno je spomenuti i jedno posebno društvo, odnosno udrugu, koja postoji u *Sedlarici* od 1972. godine. To je *Izviđačka četa „Bilogorci"*, a osnovao ju je te godine *Ivan Jurek* i još 15 mještana. Starješina i voditelj je i danas *Ivan Jurek Ivek*, a četa je poznata diljem *Hrvatske* kao jedno od izuzetno aktivnih društava te vrste već više od 40 godina.

Spominju se podaci, da su između dva svjetska rata u *Sedlarici* postojale dvije trgovine (*Stjepana Vašinga* i *Petra Mlinarića*). O obrtnicima *Sedlarice* vidi u *Prilozima* ove knjige.[212)] *Mjesni NOO odbor* osnovan je u *Sedlarici* još 1943., dok su komunisti osnovali svoju partijsku ćeliju 1945. godine, a koja je djelovala na području *Sedlarice*, *Turnašice* i *Velike Črešnjevice*. 1958. mjesto je elektrificirano, a 1965. osnovana je *Mjesna zajednica*, ali zajedno sa *Turnašicom*. 1971. godine asfaltirane su ceste kroz mjesto, a iste godine je izgrađen i vodovod, koji je 1983. doživio preuređenje. 2014. *Sedlarica* je spojena na magistralnu vodovodnu mrežu. *Nogometni klub "Aršanj" Sedlarica* osnovan je 1981. godine.

Položaj naselja neupitno ima veze sa davanjem imena mjestu. Naselje se nalazi između pod bilogorskih bregova i podsjeća na *sedlo = Sedlarica*. Naselje su prilikom prvog doseljavanja početkom 18. stoljeća naselili *Hrvati* kajkavci iz zapadnijih krajeva, a navodi se podatak da su istočniju *Turnašicu* naselili ljudi iz *Sedlarice* i *Pitomače*. Stoga je govor u ovome mjestu ekavski kajkavski, no doseljavanja tijekom 19. i početkom 20. stoljeća iz raznih mjesta *Hrvatske* štokavskog dijalekta začinila su kajkavštinu.

Kanonska vizitacija iz 1733. godine navodi da je u *Sedlarici* 60 kućedomaćina, a isto se navodi i 1771. godine (60 kuća). 1783. i 1787. godine broj kuća je 57 i 55, a do 1827. se taj broj povećao na 81 stambenu jedinicu. Iz nepoznatog razloga do

1857. broj kuća se smanjio za 40 – vjerojatno je bio u pitanju nezabilježeni požar. 1771. mjesto obitava 447 stanovnika, a 1789. 452. Do 1808. godine broj se smanjio na 357. 1817. ovdje živi 457, 1826. 421, a 1839. 414 stanovnika. Sredinom 19. stoljeća, 1851. u *Sedlarici* je ukupno 418 žitelja.

Sedlarica (broj stanovnika): 1857. *475*, 1869. *514*, 1880. *516*, 1890. *653*, 1900. *819*, 1910. *1045*, 1921. *1061*, 1931. *1139*, 1948. *1040*, 1953. *1057*, 1961. *933*, 1971. *776*, 1981. *545*, 1991. *451*, 2001. *377*, 2011. *364*.

Matične knjige za *Sedlaricu* se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u *Pitomači*). Matične knjige krštenih 1732. - 1768., 1768. - 1810. (HDA u *Zagrebu*). Matice vjenčanih 1732. - 1832. (HDA). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), 1786. - 1832. (HDA). Ostalo isto kao i za *Turnašicu*.

U listopadu 2005. godine podignuto je u centru mjesta spomen obilježje u *Domovinskom ratu* poginulim braniteljima *Marijanu Štukaru* i *Ivanu Rengelu*.

Godine 1782. *Sedlarica* (*"Szedlaricza"*) je opisana ovako: *"Udaljeno je sat i pol (hoda) od Brzaje, pola sata od Turnašice u Slavoniji, isto toliko od Velike Črešnjevice, tričetvrt sata od Otrovanca.*

Zgrade ovog sela leže u uskoj dolini, nad kojom dominiraju uzvisine s obiju strana. Kroz njega prolazi zemaljska cesta koja iz Pitomače vodi u Ilidžu. Prema sjeveru okruženo je ravnicom. Veliki i Mali jarak, koji se ovdje spajaju, nastaju s obiju strana brda Gradine nedaleko od sela, a blizu njega se i spajaju, teku kroz ovo selo i dobivaju ime Sedlarica, pod kojim i teku prema Otrovancu. Ti potoci za jako kišnih vremena ili nakon otapanja snijega postaju jako brzi, šire se po livadama te ih cijelo ljeto ostavljaju ponešto močvarnima pa se preko njih može proći samo na označenim putovima. Spojeni potok ima tri koraka širok i četiri stopa dubok jarak, pjeskovito dno, pa se preko njega nigdje drugdje ne može prijeći, osim preko označenih mostova. Ljeti tako presuši da njime ne teče ni kaplja vode i stoga ga se u to doba pješice može prijeći na raznim mjestima, na livadama i kroz žbunje između Sedlarice i Otrovanca i dalje niže, ali nikada konjima i kolima. Prva gornja bara koja nastaje zbog nasipa napravljenog za mlin, služi napajanju vode, no ljeti ima malo vode.

Šuma na Maloj kosici, preko brda Otrovanskog brijega na Bilogori, obrasla je visokim stablima, gusto je zarasla žbunjem i kroz nju se može proći samo naznačenim putovima. Zemaljska cesta koja u ovo selo dolazi iz Ilidže (Lipika) u Slavoniji preko Brzaje i vodi u Viroviticu u Slavoniji, u gori u šumi ima, doduše, čvrsto tlo, no za kišna je vremena vrlo blatnjava, zbog glibljiva se tla ne suši lako, povrh toga je i uska pa se tu jedinica ne može jako raširiti. cesta, pak u dolini Velikog jarka postaje pjeskovita, nastavlja se i kroz ovo selo i dalje kroz Turnašicu u Slavoniji te odavde do Virovitice. Put u gori prema Otrovanskom brijegu u šumi je iste kakvoće kao i kroz vinogoru Otrovanski brijeg. I on je pjeskovit i takav se nastavlja do izlaza na put u Veliku Črešnjevicu. U dolini Malog jarka put je kroz označene livade stalno močvaran te je zato njime teško proći kolima i konjima. Putovi prema Gradcu i Turnašici u Slavoniji, potom prema Otrovancu i Velikoj Črešnjevici, kao i poljski



Spomenik u centru naselja, kod društvenog doma i nove zgrade osnovne škole, poginulim braniteljima u Domovinskom ratu: "Ivan Rengel i Marijan Štukar. Poginuli vitezovi Domovinskog rata. U njihovu čast i slavu Općina Pitomača, Hrvatski branitelji i mještani Sedlarice X 2005". U pozadini je nova školska zgrada. Foto: BMBB.

putovi, široki su, pjeskoviti i za svakakva se vremena mogu proći teškim vozilima. Putovi koji vode u vinogoru Aršanj zbog visine te gore vrlo su strmi, imaju pjeskovito tlo, a takvi se nastavljaju kroz cijelu vinogoru i stalno se održavaju u dobrom stanju. Putovi koji idu iz doline Velikog jarka te sa zemaljske ceste brdom Malom kosom, potom uzduž granice sa Slavonijom kroz šumu, blatnjavi su i za najmanja vlažna vremena i zbog jake se sjene teško suše, uski su i uporabljivi samo ljeti. Putevi od Brzaje i Zrinske prema graničnim humcima, prvi preko vinogore, a drugi preko brda Gajeva, na otvorenim mjestima imaju čvrsto tlo, no mogu se proći samo na konju i pješice. U šumi su, pak, iste kakvoće kao i prethodni putovi i njima bi se lakim vozilima moglo napredovati samo u najnužnijim slučajevima.

Od brda Aršanja i Otrovanskog brijega pruža se vrlo dobar vidik. Od brda se Aršanja pa do stare crkve Črljene klise te odavde do bare Rita može zauzeti položaj prema Slavoniji. Isto tako korpus koji je potisnut s položaja Otrovanca broj 4 ili s prethodno opisanog položaja može izvući vrlo velike koristi iz brda Aršanja i Otrovanskog brijega kao i s brda koja se protežu od Velike Črešnjevice do ovamo te može obraniti zemaljsku cestu u Ilidži (Lipiku). Živež se iz ovog sela može prevoziti kroz Otrovanec i odavde kako je rečeno u broju 4."[213)]







Gore: Turistička zajednica općine Pitomača posljednjih desetljeća je uredila prostor oko kapelice sv. Martina u turističke svrhe (Foto: 2014.).

Kapelica sv. Martina u Kladarskom bregu izgrađena je 1930-ih godina. Lijevo: 1970-ih. Desno: 2014.

Desno: put prema najvišoj točki Aršanja ili Lipice. Nalazi se već na karti iz 1782. godine, a svi ovi i ostali poznati vinorodni predjeli (Kladarski i Otrovanski breg, Lipica ili Aršanj) pripadaju katastarskoj općini Sedlarica. Foto: 2007. Desno gore: radarski centar na Lipici u sumrak 2009. Dolje: zima i proljeće 2014. Dolje lijevo i desno: raspelo iz 1930. u Kladarskom bregu (kojega je podigla obitelj Šelimber iz Pitomače) i zavjetna kapelica Gospi od zdravlja na Lipici (koju je podigla obitelj Stjepana Đakića iz Pitomače 2005.). Foto: 2014.















1717.-1732.

Stari Gradac

Stari Gradac je najistočnije i najveće naselje općine *Pitomača*. U njemu je smještena župa *sv. Petra apostola*, koje se neke filijale prostiru i na područje susjedne općine *Špišić Bukovica*. Naselje se nalazi, svojim velikim dijelom, pored podravske magistralne ceste na oko 4,5 km od *Pitomače* i na oko 12 km od *Virovitice*.

Stari Gradac je postojao u srednjem vijeku pod imenom *Gereci* ili *Gradec* („*Gereczy*") i bio je mjesto iz kojeg su potjecali poznati plemenitaši *de Gereczy*. Spominje se i 1334. godine u *Ivanovom popisu* župnih crkava i kapela i tu se navodi, da je u *Gerecu* kapela *Blažene Djevice Marije*. U popisu župa iz 1501. godine spominje se *župnik Matija* i *prebendar Grgur*. Ovo naselje nalazimo u popisima poreznih obveznika od 1495. na dalje, a naselje prestaje postojati, gotovo u pravom smislu riječi, nakon osvajanja *Virovitice* 1552. godine. O njemu više nema niti traga. Postoje nejasnoće oko lociranja srednjovjekovnog *Gereca*. Oko 1200 metara jugozapadno od današnje crkve na prostoru zvanom *Kranjčev breg* (ili *Peski*), u polju prema *Turnašici* nesumnjivo se nalazilo groblje (*bjelobrdska kultura,* 11. - 13. st.). Čini se da naselje na tom mjestu nije postojalo, već je bilo na današnjoj lokaciji, jer se još do 19. stoljeća sačuvala srednjovjekovna zidana crkva, koja se nalazila iza današnjeg vatrogasnog doma. Danas je mjesto, gdje se nalazilo navedeno groblje pusto, a sama lokacija devastirana je posljednjih 50-ak godina odvoženjem pijeska u građevinske svrhe. Kada su početkom 1950-ih godina mještani današnjeg naselja počeli nanovo kopati i odvoziti pijesak nakon rata, kako je već rečeno, počele su se pojavljivati ljudske kosti, pa su pozvani arheolozi, te je već 1954. godine izvršeno arheološko istraživanje, kojom su prigodom pronađeni



Pogled na župnu crkvu i kuću koja se nalazila sa zapadne strane, gdje je danas poslovna zgrada. Snimljeno 1960-ih godina. U arhivu župe u Starom Gracu.





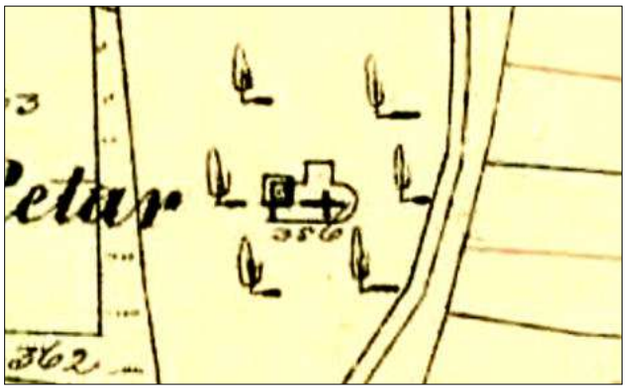

Centar mjesta na katastarskoj karti iz 1868. Ovdje se odlično vidi lokacija gdje se nalazila stara, srednjovjekovna crkva, nekada BDM, a kasnije sv. Petra apostola. Srušena 1905. Desno: lokacija stare župne crkve nalazi se otprilike iza današnjeg doma DVD, prema groblju. Foto: 2014.



Župna crkva svetog Petra apostola. Izgrađena je 1905. godine u neogotičkom stilu. Desno: osnovni tlocrt današnje crkve sv. Petra apostola. Foto: 2014.

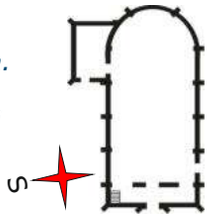

nalazi *bjelobrdske kulture*. Možemo reći da je na ovom mjestu postojalo groblje na kojem su mještani *Gerecija* pokapali svoje mrtve.

Nakon Turaka mjesto je obnovljeno, a stanovnici koji su se ovdje zatekli početkom 18. st. izjasnili su se da žele pripadati virovitičkom vlastelinstvu, a ne *Vojnoj krajini*, kako se to dogodilo u *Maloj Črešnjevici* i *Kloštru Podravskom* nešto ranije (oko 1700.). Stoga, kmetovi koji su živjeli na selištima nisu trebali odlaziti u ratove, kao oni iz susjednih sela (npr. *Pitomače*, *Sedlarice*, *Otrovanca* itd. – koji su bili u sastavu *Vojne krajine*), ali su trebali davati poreze vlastelinu. Ti porezi su najčešće bili vrlo veliki pa se narod bunio. Do prve veće bune došlo je već 1755. i to upravo na virovitičkom vlastelinstvu, počev od *Turnašice i Starog Graca* (uz sudjelovanje još 4 naselja). Ljudi su se pobunili protiv povišenja poreza, a glavni kolovođe ovom prilikom su bili, iz *Starog Graca,* selski knez (kojega je birao vlastelin) *Pavao Jager*, zatim *Pajo Podravac* i *Matija Juh*(*g*?). Prema presudi *Marije Terezije*, nakon izvršene istrage, osuđeni su na 3 godine tamnice. Godine 1837. ponovo dolazi do pobune seljaka ili kmetova. Naime, seljaci nisu dopustili provesti popis vlastelinskih prihoda. Buna je izbila opetovno u *Starom Gracu*, te *Lozanu*. Glavni kolovođe bili su iz Starog Graca i to *Josip Zvonarić*, *Mihajlo Špegelj*, *Tomo Šimunić*, *Mihajlo Tomišanec* i *Mihajlo Galjar*. Popis je ipak načinjen na silu jer su vlastelini dovezli krajišku vojsku iz susjedne *Đurđevačke regimente* (*Pitomače* i okolice). Kada se sve smirilo sva je vojska povučena, osim iz *Starog Graca*, jer je u tom selo bilo najžešće.

Početkom 18. stoljeća, odnosno 1733. godine u mjestu se nalazi zidana kapela *svetog Petra apostola* (kasnije župna crkva), a naselje je obnovljeno prvih godina 18. stoljeća, odnosno nanovo nastanjeno. Ta, srednjovjekovna crkva je obnovljena u to vrijeme, dok se od prvog desetljeća 18. st. *Stari Gradac* navodi u sastavu župe u *Pitomači*. 1733. u *Gracima* je 60 kuća, a od toga 52 *Vlaške*. Dakle svega je 8 kuća rimokatolika. Godine 1742. pripaja se novoj župi u *Turnašici*, a tek od 1919. konačno, i za stalno, ima svoju župu. Stara crkva preživjela je sve do 1905. godine, kada su



***Župa sv. Petra apostola – Stari Gradac* - župnici:**

Marko Mikić (1790.) - do 1800.
Pavao Odobačić 3 mj. 1800.
Ilija Banjavčić 1800. - 1803.
Andrija Dijaković 1803. - 1806.
Andrija Fergić 1806. - 1811. (ugaš. župa)
Miroslav Vernik 1919. (samostalna kapelanija), 1921. - 1924. (župnik)
Ante Špoljar 1924. - 1927.
Ivan Balenović 1927. - 1935.
Augustin Zeljak 1935. - 1943.
Viktor Vincek 1943. - 1945.
Vlastimir Fijala 1945. - 1949.
Pero Široki 1949. - 1971.
Marko Trstenjak 1971. - 1989.
Stjepan Mostečak 1989. - 2002.
Slavko Patrle 2002. - 2016.
Boris Divković 2016. - 2021.
Ivan Pofuk 2021. -





Župna crkva u Starom Gracu. Gore: pogled na pročelje. U sredini: pogled na sjeverne strane na apsidu i sakristiju. Dolje: raspelo ispred pročelja crkve. Na ovom se mjestu u 18. i 19. st. nalazio samo zvonik.

mještani odlučili sagraditi novu, današnju crkvu na novoj lokaciji, ali na kojem je mjestu već 1783. bio smješten manji zvonik. Crkva je izgrađena u neogotičkom stilu, dok je posljednju detaljnu obnovu doživjela 2005. godine, povodom 100-e godišnjice postojanja. U župnoj crkvi nalaze se dva starija oltara (glavni) *sv. Petra apostola* i bočni na istočnoj strani broda *sv. Antuna Padovanskog*, te jedan noviji ispod kora *Gospe Lurdske*. Na koru su orgulje iz početka 20. stoljeća austrijske proizvodnje, međutim, nisu u funkciji. Od svojeg osnutka, kao i susjedna *Turnašica*, bio je u sastavu virovitičkog vlastelinstva, odnosno do 1726. taj je prostor bio pod upravom i u vlasništvu bečke dvorske komore. Tada prelazi u vlasništvo *Josepha Folcka de Cordona*. U njegovom je vlasništvu do 1750., kada prelazi u vlasništvo *Marka Aleksandra Pejačevića*, te rođaka *Ignaca*, *Josipa* i *Henrika Pejačevića*. 1745. dolazi do uvođenja županijskog uređenja, pa tako nastaje i *Virovitička županija*, a u njihov sastav ulaze i navedena dva mjesta, *Stari Gradac* i *Turnašica*. U *Pejačevićevim* rukama je vlastelintvo sve do 1841. kada ga kupuje njemačka kneževska obitelj *Schaumburg-Lippe*, u čijim je rukama sve do 1911. kada vlastelinstvu postaje vlasnik grof *Ivan Drašković*.

Godine 1736. u *Starom Gracu* je bilo: *domaćinstava i kuća 56, očeva porodice 55, oženjene braće i sinova 9, braće i sinova s navršenih 15 god. 2, inkvilina 3, konja 23, volova 35, krava i junadi 104, svinja 211, pčela 3 košnice, oranice 188 jutara, livada 71 kosac, vinograda 53 motike, mlin vodenica na Dravi 1.* Do 1720. godine ovdje je doselilo 52 domaćinstva, koja su obrađivala 12,5 selišta. Uvjeti za život bili su vrlo loši, pa su se do 1724. kolonisti natrag odselili u *Hrvatsku* i to čak 22 obitelji. Te godine kmetovi su obrađivali 8,5 selišta, a 3 su bila zapuštena. Međutim, kroz nekoliko godina opet se nastavlja kolonizacija, pa 1746. već imamo 74, 1766. 96, 1783. 104, 1806. 109, a 1848. 145 domaćinstava. *Starogradački* kmetovi su u prvoj polovici 19. stoljeća obrađivali 43,25 selišta sa preko 1000 jutara oranica, a tu je bilo i dosta livada, vinograda itd. U prosjeku je jedno selište imalo oko 23 jutra oranica – selište je posjed na selu kojega je vlastelin davao na uživanje kmetovima, a sastojao se od kuće, dvorišta, gospodarskih zgrada

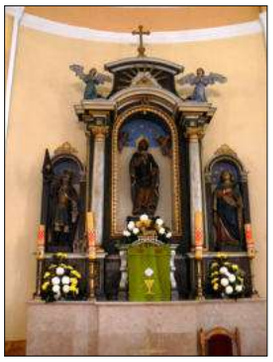

Glavni oltar sv. Petra apostola iz 1905/06. godine izrađen u tirolskoj formi. Foto: 2014.



Pogled na glavni brod i apsidu župne crkve. Foto: 2014.





Lijevo: orgulje u župnoj crkvi iz oko 1910/20. Desno: mjedeni pacifikal 19. st. Foto: 2014.





Vitraži u župnoj crkvi svetog Petra apostola izrađeni su 1982. i 1990. godine. Gore: vitraž majke Božje (1982.) i sv. Nikole (1990.). Foto: 2014.





kućnim vrtom, te oranica i livada izvan sela. Ovisno o veličini i kvaliteti tla i sl. vlastelin je ostvarivao vlasnička prava. Upravo je ovo bio razlog bune u *Starom Gracu* 1837. Kmetovi nisu dozvolili uvid u točno stanje poreznih obveznika radi što manjeg davanja vlastelinu u Virovitici. Naravno da su se *Gračani* bunili, jer su obrađivali velika i bogata selišta pa su željeli što više zadržati za sebe. Upravo radi toga, radi obuzdavanja naroda, ali i radi dosta malog broja rimokatolika nije *Gracima* dozvoljeno održavanje vlastite župe. Za razliku od siromašnije i manje Turnašice kojoj je dozvoljeno osnivanje župe već 1742., kako je to već spomenuto.

Škola u *Starom Gracu* otvorena je prvi put 1856. godine i osim tog podatka u župnoj *Spomenici* još je upisano vrlo malo. 25. listopada 1888. za ravnatelja *Pučke škole* u *Starom Gracu* došao je *Ivan Blažeković*, koji je do tada bio u *Bušetini*. Prva škola u mjestu je sazidana 1908. godine, a cijeli trošak je iznosio 14 000 kruna. Godine 1920. za upravitelja škole dolazi *Milan Pavlović*. 1922. on je premješten u Lozan, a na njegovo mjesto je došao *Ante Pilepić*. Nakon *Drugog svjetskog rata*, do 1979., škola nosi ime *Osnovna škola „Matija Gubec"* i te godine biva pripojena *OŠ Petra Preradovića* u *Pitomači*. Godine 2012. završena je izgradnja nove, današnje školske zgrade.

Gračani imaju groblje na oko 200-ak metara jugozapadno o centra (crkve), a ovdje se ono nalazi, čini se, od početka 18. st. Tijekom novije povijesti *Stari Gradac* gravitira *Pitomači*, pa je stoga veliki dio svojeg postojanja bio u sastavu općine *Pitomača*. U vrijeme *Drugog svjetskog rata Stari Gradac* je bio poznato partizansko uporište, što je nakon rata ostavilo velike posljedice na stanovništvo, odnosno, ovdje je bila jaka komunistička struja cijelo razdoblje od 1945. do 1990. godine.

U najnovije vrijeme hrvatske povijesti stanovništvo aktivno počinje sudjelovati u obrani *Hrvatske*, počev od 1991. godine, dok je u ovom mjestu rođen poznati hrvatski general *Martin Špegelj* (*Stari Gradac*, 11. studenog 1927. - *Zagreb*, 11. svibnja 2014). *Dobrovoljno vatrogasno društvo* u mjestu osnovano je 1927., a tek 1961. je izgrađen današnji vatrogasni dom. Danas je predsjednik *Slavko Vuković*. Elektrifikacija mjesta izvršena je 1958., a sedam godina kasnije kroz centar mjesta je stavljen asfalt.

Još 1949. godine osnovano je *Lovačko društvo „Fazan"* *Stari Gradac* koje i danas raspolaže sa oko 3 800 ha zemljišta, a lovački dom društvo ima na predjelu *Kalilo* između *Turnašice* i *Starog Graca*, gdje se nalazi glavnina lovišta. 2014. godine je predsjednik društva bio *Franjo Štolar*. *Nogometni klub „Mladost"* *Stari Gradac* osnovan je 1994., a 1998. osnovano je i *Kulturno umjetničko društvo „Gračanke"*, koje se bavi očuvanjem i njegovanjem tradicije ovoga kraja.

9. travnja 1825. u *Gracu* se oko 11 sati dopodne pojavio veliki požar, koji je za 4 sata spalio 54 kuće sa svim pripadajućim gospodarskim zgradama. Izgorio je i župni dvor. Prilikom tog požara palo je zvono sa drvenog tornja, koji se nalazio na mjestu današnje crkve. Ovaj požar napravio je velike štete u mjestu. Godine 1827. prišlo se popravku dosta zapuštene i ruševne tada još kapele *svetog Petra*, koja je bila i svjedok predturskog doba i postojanja srednjovjekovnog *Gereca*. Kapela je popravljena, nanovo je prekriven brod, zvonik i sakristija i to doprinosima mještana *Graca* i *Lozana* uz veliko zalaganje turnašičkog župnika. Ovom je prilikom u zvonik, koji je stajao na mjestu današnje crkve još od sredine 18. st., postavljeno zvono. Ono je stajalo na stupovima u središtu mjesta više od 100 godina, kako navodi turnašički župnik u *Spomenici*. Radi se vjerojatno o zvonu, koje je još uvijek sačuvano u župnoj crkvi u *Starom Gracu*. Na karti iz 1781. - 1783. u središtu mjesta je ucrtan nekakav zvonik.

Stari Gradac je od uvijek bio naselje u kojem se stanovništvo bavilo isključivo poljoprivredom, pa je takvo stanje ostalo sve do danas. Naselje su nakon *Turaka* obnovili, odnosno naselili *Hrvati* starosjedioci, odnosno njihovi potomci i potomci *Srba* (*Vlasi*) koji su se i ovdje doseljavali nakon istjerivanja *Turaka*, tj. sa nekadašnjeg turskog područja, gdje su doseljeni u vrijeme *Turskog carstva*. Osim ove dvije osnovne grupe nakon oko 1700. u ovom kraju sve prisutnija je i treća, značajna grupa doseljenika i

to iz sjeverozapadnijih krajeva *Hrvatske*. Osim toga, kasnijih godina bilježe se brojne pojedinačne i grupne migracije iz *Hrvatske*, kao npr. *Zagorja*, *Međimurja*, okolice *Koprivnice* i *Križevaca*. Stoga je danas govor *Gračana* ekavski, ali uz mješavinu kajkavštine i štokavštine, no gdje ovo prvo prevladava. Stoga su i prezimena podrijetla iz već navedenih prostora. Najčešća prezimena u *Starom Gracu* danas su: *Deskar, Poljak, Čižmar, Špegelj, Jagar, Brdar, Hanić, Paradinović, Zelenbrz, Krmić*. Zanimljivo je spomenuti podatak iz župne *Spomenice* gdje se 1920. godine navode mjesta odakle su doselili neki *Gračani*: *Kloštar, Pitomača, Đurđevac, Virje, Novigrad Podravski, Grubišno Polje, Kalinovac, Beloslavci* i *Đulovac*.

Najstariji statistički podatak iz godine 1733. u mjestu navodi 50 kućedomaćina, a 1771., odnosno oko 40 godina kasnije 101 kuću. 1827. u mjestu je zabilježeno 149 kuća, a 1857. nešto manje, 120. 1771. godine mjesto obitava 873 stanovnika, 1789. 875, 1808. godine 896, 1817. 922, a 1926. 913. Od godine 1839. taj je broj iznad 1 000, tako da je te godine u mjestu 1 022 žitelja, a 1851. 1 211.

Stari Gradac (broj stanovnika): 1857. *1 208*, 1869. *1 375*, 1880. *1 236*, 1890. *1 379*, 1900. *1 515*, 1910. *1 677*, 1921. *1 631*, 1931. *1 649*, 1948. *1 500*, 1953. *1 548*, 1961. *1 318*, 1971. *1 050*, 1981. *896*, 1991. *863*, 2001. *725*, 2011. *666*.

Matične knjige za stanovnike *Starog Graca* i pripadajuća mjesta nalaze se u matičnim knjigama župe Pitomača (do 1742.), te *Turnašica* za razdoblje 1742. - 1790. i 1811. - 1919. (u HDA i DAV). Matične knjige od 1919. do danas nalaze se u župnom uredu u *Starom Gracu*, te u matičnom uredu u *Pitomači* i *Špišić Bukovici*.

Župna crkva *sv. Petra apostola*, izgrađena 1905. godine, od ambijentalnih vrijednosti ima sačuvan veliki oltar, koji je izgrađen u tirolskom stilu 1905. - 1906., te bočni oltar *sv. Antuna* iz 1924. Orgulje su izgrađene u austrijskoj radionici „*Opus 1537 Gebrüder Rieger Jägerndorf*" prvih desetljeća 20. st. U župi je sačuvano malo, gotovo ništa starijeg, vrijednog inventara. Ističe se lijepi pacifikal 19. st. (vis. 20,5 cm, sa bazom od 10, 1 cm), koji se čuva u župnom uredu. U crkvi je sačuvano navedeno malo zvono, koje danas nije u funkciji jer je puknuto,

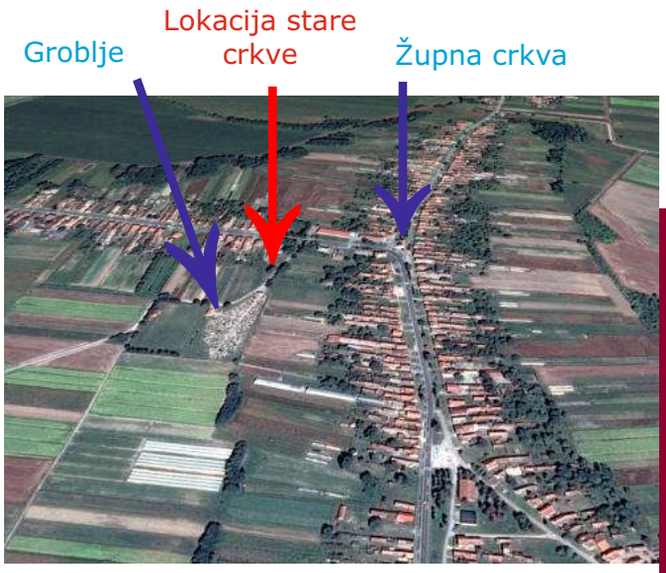

Pogled na Stari Gradac od južne strane. Lokacija stare i nove crkve, te današnjeg groblja. Izvor: Google Earth.



Stara školska zgrada koja je izgrađena još 1908. godine preko puta novoizgrađene crkve. Foto: 2014.



Vatrogasni dom je izgrađen 1961. desetak metara sjevernije od lokacije gdje se nalazila stara župna crkva. Foto: 2014.



Jedna od posljednjih ljepotica (zidanica) izgrađenih između dva svjetska rata. Foto: 2014.

međutim, sudeći prema formi zvona i drvenog nosača, te metalnih ukrasa može se pretpostaviti da se zaista radi o zvonu koje potječe iz 18. stoljeća. Moguće je da je to ono zvono (teško oko 12-13 kg plus drveni nosači i metalni ukrasi), koje se spominje 1733. u staroj obnovljenoj srednjovjekovnoj kapelici. *Bjelobrdski nalazi* koji su pronađeni na *Kranjčevom bregu* danas se nalaze pohranjeni i dijelom izloženi u *Gradskom muzeju u Virovitici*. Osim ovih nalaza, pretpostavlja se postojanje srednjovjekovne gradine sjeverno od crkve (na oko 1,2 km), na predjelu *Iliman* (*Neteča*), gdje se pronalazi dosta ulomaka srednjovjekovne keramike, a u tom prostoru neki su evidentirali, prije 30-ak godina, nizinsku gradinu/utvrdu sa opkopima (nizinski *burg*) iz perioda 13. do 16. st. U mjestu se nalazi 5 javnih raspela: - kod crkve *Na slavu Božju podiglo selo St. Gradac 1900. god.*, - na groblju *Na slavu Bozju Podiglo selo St. Gradac 1900*, - prema *Starogradačkom Marofu*. *Na slavu Božju Sv. Godine 1933. St. Gradec ulica dolnja*, - prema *Starogradačkom Marofu* (drugo). *Na Slavu Božju podigao narod Iz Dravske ulice St. Gradac 1933. 1988 ob*, - na ulazu u mjesto sa juga *Na slavu Božju Sv. Godine 1933. St. Gradac ulica gornja*.

Između 1781. i 1783. godine *Stari Gradac* (*"Gradacz"*) je opisan ovako: *"Udaljeno je od Vukosavljevice puni sat i tričetvrt, od crkve sela Turnašica sat, od Lozana punih pola sata, od gostionice u šumi na zemaljskoj cesti tričetvrt sata, od trgovišta Virovitica dva sata i tričetvrt, sat i pol od Bušetine, puni sat od rijeke Drave i četvrt sata od granice Varaždinskoga generalata. Udaljenosti su izmjerene od crkve.*

Selo leži na ravnom polju i nad njim dominira uzvisina položena prema jugozapadu. Prema sjeveru i istoku selo je, međutim, okruženo znatnom barom koja presuši rijetko i samo za vrućih ljeta toliko da ju pojedinačno pješaci u nuždi mogu prijeći. I kolni put proveden prema rijeci Dravi uporabljiv je lakim kolima samo za suha vremena i suha tla.

Preko potočića koji se ovamo spušta od Lozana, i ovdje utječe u upravo spomenutu baru, ne može se u blizini sela prijeći ni na konju niti kolima zbog njegova duboka jarka, osim preko jakog drvenog mosta koji ga premošćuje na zemaljskoj cesti (podravska magistrala). U ostalome potočić nije ni od kakve važnosti.

Velika šuma, raznovrsno nazivana, seže prema sjeveru i sjeverozapadu do Struga i rijeke Drave. Presijecaju je jako blatnjavi jarci Neteča i Kobas i više drugih isto takvih bara i jaraka koji u vlažna doba za rastuće vode natapaju spomenute rijeke. Oni prelazeći preko obala češće poplavljuju cijelu šumu i takoreći nikad sasvim ne presuše. Šuma je obrasla visokim i gustim stablima tako da se kroz nju odavde nikuda ne može napredovati niti konjem niti kolima osim kolnim putem koji iz sela prolazi k rijeci Dravi i koji je također uporabljiv tek za laka vozila u suho doba.

Prolazna zemaljska cesta iz Varaždinskog generalata za Osijek itd. ima u cijelosti gledano prostranu širinu i od Pitomače naovamo prilično čvrsto tlo, no odavde prema Virovitici kroz šume Lozan i Đolta, koje se dotiču, tlo se za lošega vremena jako razmoči i postaje vrlo nepogodno za teška vozila. Ostali putovi koji odavde vode u bliža okolna mjesta najvećim su dijelom pjeskoviti i dobri za vožnju. Ipak je iznimka put koji kroz šumu ide prijeko k rijeci Dravi, koji se, kao što je već rečeno, može proći samo lakim kolima za suha tla i vremena. Gostionica u šumi na opisanoj zemaljskoj cesti izgrađena je od drveta.

Živež se odavde prolaznom cestom može provesti ili kroz Varaždinski generalat

Lijevo: zvono vjerojatno iz 18. st. Raspela u Starom Gracu, od pamtivjeka su bila, na neki način putokazi. S lijeve strane: na ulazu od Virovitice u ulici Gornjoj, na groblju, u ulici Dolnjoj i Dravskoj. Foto: 2014.







preko Koprivnice u Ugarsku ili u cijelu Slavoniju."[214)]

Starogradački Marof

Starogradački Marof je smješten na najistočnijem dijelu općine nedaleko rijeke *Drave*, a graniči sa općinom *Špišić Bukovica*. Na jugu mu je susjed *Stari Gradac*, dok je naselje formirano u kružnom obliču. Od *Pitomače* je udaljen oko 9 kilometara.

Na području *Starogradačkog Marofa* pronađena je ostava brončanih pretpovijesnih predmeta, pa se stoga s razlogom može reći, da je ovdje narod živio i prije više od 3 000 godina. Možemo samo pretpostavljati i reći da se negdje u ovoj blizini u srednjem vijeku nalazilo jedno od nekoliko naselja, koja se spominju u listinama 16. i ranijih stoljeća, kao npr. *Poričje* ili *Luka* (*"Loka"*) koja nesumnjivo trebamo tražiti negdje na ovom prostoru. Današnje naselje formirano je posljednjih godina 19. stoljeća kao posjed nekih bogatijih *Gračana*. Postoje naznake, koje ukazuju na postojanje neke starije ceste, koja je negdje pored *Marofa* dolazila od južne strane do rijeke *Drave*, odnosno graničnog prostora u vrijeme *Rimskog carstva*, te srednjeg vijeka. No, ta mogućnost još nije dokazana. Do *Drugog svjetskog rata* ovdje se nalazilo nekoliko većih zemljišnih posjeda, međutim, naselje se, što zbog izoliranosti što zbog općih prilika nije uspjelo značajnije razviti iako se u današnje vrijeme mještani naselja ne bave isključivo poljoprivrednom proizvodnjom.

Škola u *Starogradačkom Marofu* počinje raditi nakon *Drugog svjetskog rata*, 1946. Iz školske godine 1964. - 1965. sačuvan je izvrstan i zanimljiv tekst tadašnjeg učitelja *Pavla Valjevca*: *"U lipnju 1964. godine doselio sam se u Starogradački Marof. Selo je udaljeno 4 km od Starog Graca gdje se nalazi matična škola, 16 km od Virovitice i 9 km od Pitomače poznate po trgovini i drugim znamenitostima. Škola je zapravo adaptirana vlastelinska kuća. Osim stana za učitelja i dvorišne zgrade postoje dvije učionice. Tu je i veliko dvorište sa nešto*

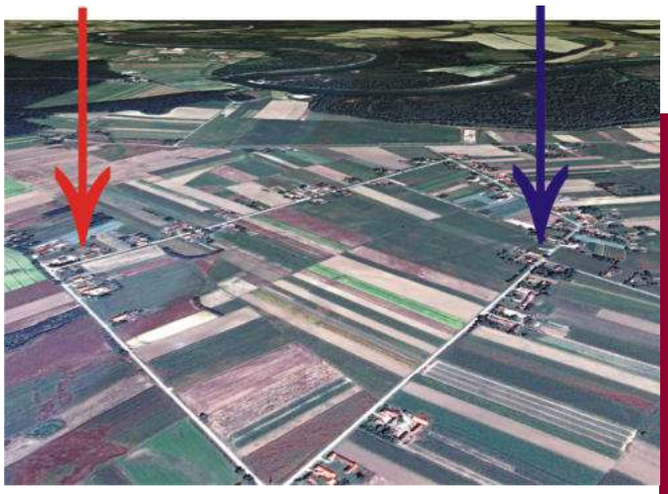

Pogled na Starogradački Marof od južne strane. Izvor podloge: Google Earth.

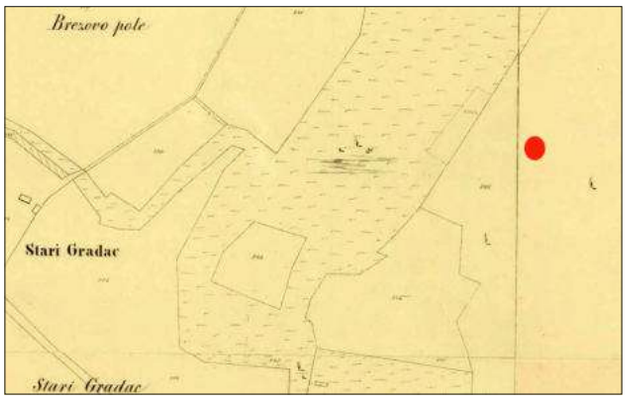

Godine 1868. prostor Starogradačkog Marofa još je uvijek bio uglavnom poljoprivredno i dijelom neobrađeno zemljište. Crvena točka = lokacija današnje kapelice sv. Krunice.



Kapelica svete Krunice u Starogradačkom Marofu izgrađena je 2004. godine dobrovoljnim prilozima mještana. Foto: 2014.

voća i malim igralištem. Ispred zgrade se nalazi školski vrt. Dvorište je djelomično ograđeno, a vrt zapušten. Struje u selu nema. Morati ću se priviknuti na svjetlo petrolejke. Tvrde ceste nema i kada padne kiša može se samo u gumenim čizmama krenuti na put. Selo je razbacano na prostoru od 8 km. Kuće su građene bez nekog plana, a stanovnici su doseljeni iz cijele Podravine. U selu je mala privatna gostionica i mlin. Svi sastanci i društvene aktivnosti održavaju se u prostoru škole. Postoji doduše seoska zgrada, ali nije uređena. U jednoj učionici postoji zidna dekoracija, koju je izradio moj prethodnik Franjo Hoti. Te godine upisan je 41 učenik od prvog do četvrtog razreda." Godine 2014. završena je nova školska zgrada u mjestu.

Dobrovoljno vatrogasno društvo osnovano je još 1968. godine, a 2014. ono ima ukupno 70 članova, dok je predsjednik *Alen Hrvoić*, tajnik *Ivan Posavec*, blagajnik *Davor Sesvečan*, a zapovjednik *Vlado Sesvečan*. 1998. mještani osnivaju i *KUD „Podravka*", kojega su tijekom prošlosti uglavnom vodile *Đurđica Jelušić i Ivka Skender*. Prije desetak godina (2004.) u mjestu je izgrađena kapelica *Svete Krunice*.

U popisima stanovništva *Starogradački Marof* se iskazuje od 1900. do 1948. kao dio naselja, a od 1953. kao samostalno naselje. Godine 1900. iskazano je pod imenom *Novi Marof*, a do 1981. pod imenom *Marof Starogradački*. Od svojeg osnutka *Marof* pripada župi u *Starom Gracu*, sa kojim je naseljem i inače najuže povezan. U stvari *Marof* je nastao od više konaka ili imanja u katastarskoj općini *Stari Gradac*, čiji su stanovnici posjedovali ova zemljišta i prodavali ga doseljenicima. Stoga je nastanjen dijelom iz *Starog Graca*, ali najviše iz podravskih naelja oko *Koprivnice* i *Đurđevca*, prvenstveno radi izvrsne i vrlo plodne i kvalitetne zemlje, koja je produkt plavljenja rijeke *Drave*. Toponim *Marof* potječe od riječi *marof* (njem.), što znači majur ili salaš, posjed, a *starogradački* je pridjev koji označava vlasništvo, odnosno pripadnost. Stoga se lako može zaključiti da se radi o naselju, odnosno posjedu, koji je bio u vlasništvu *Staroga Graca*.

Starogradački Marof (broj stanovnika): 1890. *O*, 1900. *53*, 1910. *57*, 1921. *43*, 1931. *223*, 1948. *418*, 1953. *470*, 1961. *479*, 1971. *379*, 1981. *355*, 1991. *295*, 2001. *256*, 2011. *247*.

Matične knjige za stanovnike *Starogradačkog Marofa* nalaze se u DAV župe *Turnašica* 1811. - 1919. Matične knjige od 1919. do danas nalaze se u župnom uredu u *Starom Gracu*, te u matičnom uredu u *Pitomači* i *Špišić Bukovici*.[215)]



Pogled na centar naselja sa kapelicom iz 2004. godine. Foto: 2014.

Lijevo: zgrada stare škole. U sredini: jedan od preostalih konaka u *Starogradačkom Marofu* iz početka 20. st. Konaci su se u stvari sastojali od osnovnog stambenog objekta i okolnih gospodarskih zgrada, oko kojih se nalazila zemlja ili šuma. Ovakvi su se konaci, ali ne zidani, već drveni i pokriveni slamom ili šindrom nalazili na *Đuretini*, u Križnici, *Šašnatom Polju*, *Brestiću*, *Širinama* još prije 200 i više godina.

Raspelo u centru mjesta nalazi se još od 1930-ih godina, a danas je obnovljeno. Foto: 2014.







Turnašica



Turnašica se nalazi na graničnom jugoistočnom dijelu općine. Graniči sa naseljima *Sedlarica* na zapadu, *Starim Gracom* na sjeveru i sjeveroistoku i *Vukosavljevicom* na istoku. *Turnašica* je uvijek bila u nekakvom graničnom pojasu. U vrijeme turske dominacije na granici sa *Turskim carstvom*, kasnije na granici feudalnih posjeda sa vojno krajiškim teritorijem itd. Na istoku graniči sa općinom *Špišić Bukovica*, a na jug sa općinom *Velika Pisanica*.

Turnašica je jedno od najstarijih naselja na području općine *Pitomača*. Spominje se u srednjem vijeku od oko 13. stoljeća pod imenom *Sveti Bartol*, *Bartolovec* ili *Zentbertal* (mađ. verzija imena *Sveti Bartol*), te *Chapathaka* (1407.). U stvari *Bartolovec* je nekadašnja *Gornja Bukovica* ili *Bakva*. Mjesto je tada imalo svoju župu i zidanu župnu crkvu posvećenu *svetom Bartolu*, a po kojoj je dobilo i ime (spominju popisi od 1334. i 1501. itd.) od koje su dijelovi, a to je toranj i dio broda, ostali sačuvani do danas.

Tijekom 16. i 17. stoljeća i okupacije *Slavonije* od strane *Turaka* stanovnici *Bartolovca*, odnosno župljani *župe svetog Bartola*, vrlo su često bježali pred turskim vojskama i to u šume, koje se i danas nalaze na obroncima *Bilogore* južno od mjesta, a kada bi opasnost prošla povremeno bi se vraćali u svoje naselje. Čini se da u to doba u naselju nisu obrađivali zemlju, već negdje drugdje, međutim, toliko im važan toranj (bio je u funkciji osmatračnice) i crkva nisu zauvijek napustili. Da li su u nekim trenucima na tornju, koji na zapadnoj strani ima za to doba tipične puškarnice, boravile i turske snage, ne možemo znati. Vjerojatno da, jer su *Turci* poštedjeli gotovo cijelu građevinu, što može značiti da su ju i oni povremeno koristili za osmatračnicu.

Kakvo je stanje u naseljima u ovom kraju bilo u drugoj polovici 17. stoljeća, možemo dobro vidjeti iz slijedećih izvještaja. Godine 1658., kako je već više puta spomenuto, izvršen je očevid stanja naselja u ovom kraju, pa tako kanonik *Andrija Vinković* piše te godine, da

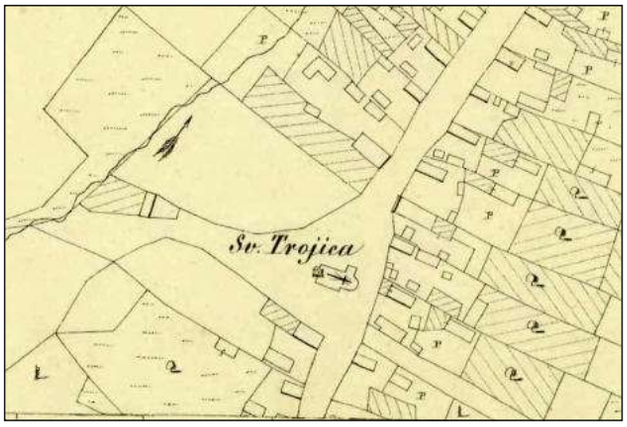

Sa katastarske karte od 1868. godine. Južno od crkve ucrtana je zgrada škole koja je građena 1823., a na potoku Valiji zapadno od crkve nalazio se mlin -vodenica. Ucrtan je i današnji župni dvor koji je bio izgrađen 1859. godine.

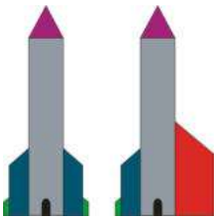

Izgled pročelja crkve u srednjem vijeku i nakon proširenja 1782. (crveno), koja godina je ispisana na glavnim ulaznim vratima u crkvu (lijevo dolje). Foto: 2014. Zeleno: konzole.







Pogled na župnu crkvu sa južne strane (lijevo) i zapadne strane (gore). Foto: 2014. Dolje: centar mjesta u zimi 2014.



ispod *Črlene Klise* stoji od strane *Turaka* gotovo nedirnuta zidana crkva sa tornjem. 10. svibnja godine 1698. *Komorski popisivač Gabriel Hapsz* piše doslovno ovaj opis *Turnašice*: "*Ovo mjesto je od Virovitice zapadno udaljeno 2 milijarija, a za turskog vladanja bijaše uvijek napušteno, velikim hrastovima okruženo. Svi stanovnici ovoga mjesta su seljaci, koji su prije toga bili vojnici Križevačkog područja, odakle su ovo mjesto nastanili, pošto su se nejednom borili u predjelima Prekosavskim protiv neprijatelja, gdje su tri tjedna boravili. Kuće malene prema običaju svojih strana nastavaju. Granice i područja ne mogu znati, jer su u napuštenim šumama, gdje se ne poznaju granične točke. Za obradivu zemlju također ne mogu znati, kad ne znaju ni za granice. U tom mjestu se nalazi neka ruševna crkva koja se može lako opraviti, s jednim tornjem k tome čitavim. Nigdje nisu nađeni mlinovi niti mjesta za meljavu. Što se ostaloga tiče nije se našlo ništa što bi bilo vrijedno zapisati.*".

Te, 1698. godine je u mjestu 14 porodica čiji su bili kućedomaćini: *Grga Galić, Juraj Horvatin, Nikola Katić, Martin Okić, Mirko Ivanešić, Nikola Balatinac, Mato Dugina, Blaž Martinac, Juraj Čižmešija, Andrija Hercegović, Luka Janković, Mato Bresković, Andrija Galović* i *Martin Ivančević*.

Dakle poslije *Turaka Turnašica* je nastanjena do 1698., ali je kasnije napuštena, odnosno 1716. godine kanonik vizitator, koji je posjetio *Pitomaču*, kaže da u *Turnašici* nema stanovnika. Čini se da su uvijeti za život bili vrlo loši pa su ovi doseljenici ubrzo napustili mjesto, ali narednih godina ipak doseljavaju neki drugi kolonisti. U matičnim knjiga pitomačke župe iz 1717. i nekoliko kasnijih godina nalazimo krštenih i vjenčanih iz *Turnašice*, pa možemo kazati da je posljednje pravo doseljavanje bilo od 1716. do 1720. godine. Godine 1736. *Turnašica* ima: *29 kuća i domaćinstava, očeva porodice 28, oženjene braće i sinova 7, braće i sinova s navršenih 15 godina 4, udovica s posjedom 1, inkvilina (bez zemlje) 1, konja 8, volova 24, krava i junadi 36, svinja 123, pčela 4 košnice, oranica 116 jutara, livada 49 kosaca, vinograda 64 motike*. Cijeli popis vidi u *Prilozima* ove knjige.[216)]

Turnašica od svojeg novog osnivanja, pa sve do osnivanja



Pogled na Turnašicu od poznatog vinogorja Aršanj. Foto: BMBB.



Matične knjige umrlih župe u Turnašici vjerojatno iz 1742. godine. U župnom uredu u Turnašici.



Današnji župni dvor izgrađen je 1859. godine. Foto: 2015.

Dio Zagrebačke biskupije oko Turnašice na karti J. Szemana iz 1822. godine. Ispod Špišić Bukovice vide se ruševine pavlinskog samostana sv. Benedikta koji se nalazio u nekadašnjoj Donjoj Bukovici (14-17. st.). Na mjestu Turnašice tada je bilo naselje Gornja Bukovica (Bartolovec, Zentbertal ili Čapataka) i župna crkva sv. Bartola.



nove, vlastite župe *Presvetog Trojstva* 1742. pripadala je župi u *Pitomači*. Godine 1716. crkva nosi ime *Blažene Djevice Marije*, a današnje se spominje od 1733. Kao što smo spomenuli, kod određivanja granica mjesta, stanovnici su se izjasnili da žele pripasti virovitičkom vlastelinstvu. Stoga su kmetovi trebali davati poreze vlastelinu. Ti porezi su uglavnom bili vrlo veliki, pa se narod bunio. Do prve veće bune na virovitičkom vlastelinstvu došlo je već spomenute 1755. i to počev upravo od *Turnašice i Starog Graca*. Ljudi su se pobunili protiv povišenja poreza, a glavni kolovođe u *Turnašici* ovom prilikom su bili seoski knez (kojega je birao vlastelin) *Filip Galjer*, zatim *Pavao Abramović* i *Andrija Grgetin zet*. Nakon ugušenja bune *Marija Terezija* ih je osudila na 3 godine tamnice. Iste godine buknula je još jedna pobuna u *Turnašici*: „Vlastelinske i županijske vlasti budno su pratile situaciju na selu. Upravitelj vlastelinstva javio je krajem lipnja da su se ponovno pobunili seljaci u *Turnašici*. Usred noći napali su i ubili svog mještanina *Pavla Falića*. Kad je provizor zajedno s virovitičkim apotekarom *fra Bonifacijem* pokušao ispitati razloge ubojstva, seljaci su izjavili da su u napadu na *Falića* sudjelovali svi (*„szvi id est omnes*") i *„da su ubili nekažnjenog lopova*". Upravitelj *Cargnioni* ocijenio je da se u *Turnašici* radi o novoj buntovničkoj konspiraciji. Istraživanje događaja preuzela je zatim *Kraljevska komisija*, ali je nakon ispitivanja skupine osumnjičenih *Turnašićana* zaključila da *Falićevo* ubojstvo nije povezano s pripremanjem nove bune. Krivci za ubojstvo predani su stoga vlastelinu da im on sudi. Vlastelinski fiškal je 12. srpnja 1755. u kući gradačkog kneza otkrio škrinju s novcem, kojega su seljaci sakupili za svoje zajedničke potrebe, vjerojatno za financiranje parnice protiv vlastelina. Prikupljanje tog novca ocijenjeno je kao buntovnička akcija."

Prva škola u *Turnašici* osnovana je 1810. godine, a izgradnja zgrade započeta je 1823. godine. Ista zgrada doživjela je početak 1990-ih godina, kada se krenulo izgradnji današnje, nove školske zgrade, koja je završena 1996. Nova škola područna je škola *OŠ Petra Preradovića* u *Pitomači*, ali nosi ime *Stjepana Sulimanca Štefine*. Godine 1832. obnovljena je župna crkva, a 1834. i župni dvor. Turnašički župnik u župnoj *Spomenici* navodi još neke

***Župa Presvetog Trojstva - Turnašica* - župnici:**

Mihael Gučić 1742. - 1770.
Ivan Domladovec 1770. - 1790.
Franjo Koosz 1790. - 1804.
Antun Biškup 1804. - 1811.
Andrija Fergić 1811. - 1829.
Josip Zrnec 1829. - 1843.
Ivan Kasostan Grgesina 1843. - 1880.
Mijo Domitrović 1880. - 1907.
Vladimir Vrbanić 1908. - 1923.
Ćiro Goszl 1923. - 1934.
Augustin Zeljak 1934. - 1935.
Ivan Balenović 1935. - 1956.
Dragutin Denačić 1956.
Jakša Marijanović 1956. - 1971.
Petar Široki 1971. - 1984.
Josip Zidarić 1984. - 1985.
Juraj Prelec 1985 . - 1996.
Ivan Žmegač 1996. - 1999.
Branko Švogor 1999. - 2002.
Ivan Mlikota 2002. - 2004.
Josip Vračarić 2004. - 2008.
Pejo Oršolić 2008. - 2010.
Mihael Kos 2010. - 2017.
Ljubiša Krmar 2017. - 2020.
Nikola Legac 2020. - 2021.
Zdravko Radoš 2021. - danas

Broj stanovnika na području župe *Turnašica*

1931. godine:
Turnašica – 483 rimokatolika
Vukosavljevica – 1 249 rkt.
Sedlarica – 1 058 rkt.
Lozan – 811 rkt.
Brzaja – 77 rkt. 183 pravoslavaca
Cremušina – 27 rkt. 359 prav.
Sibenik – 139 rkt. 324 prav.
Podaršanj – 81 rkt.
Ukupno= 3 925 rkt. 866 prav.

1946. godine - ukupno: 2 846 duša
1997. godine - ukupno: 1 537 duša
2013. godine - ukupno: 1 299 duša (B3)

Turnašički župnici Mijo Domitrović (župnik 1880. - 1907.) i Ćiro Goszl (1923. - 1935.). Iz arhiva župe u Turnašici.





podatke iz povijesti mjesta. Tako kaže da je u selu 1843. napravljena nova žitnica, a da je 1847. od jakoga vjetra stradala župna crkva. 1859. izgrađen je novi, današnji župni dvor na istome mjestu gdje je bio i stari, dok su gospodarske zgrade napravljene kasnije, do 1867. godine.

U prosincu 1943. osnovan je *Mjesni NOO* kojega je predsjednik bio *Franjo Arapinec*. Vodovod u *Turnašici* jedan je od prvih vodovoda izgrađenih u ovom dijelu *Hrvatske*. Izgrađen je 1949. na bazi prirodnog pada, a postoji i danas, unatoč priključenju na magistralnu mrežu, u najnovije doba. Elektrifikacija sela izvršena je 1959., a glavna cesta je asfaltirana 1971. Godine 1978. osnovan je *Nogometni klub „Turnašica"*, koji se ranije zvao *NK „Sloga"*.

Hrvatska Seljačka zadruga Turnašica u zajednici sa *Vukosavljevicom* osnovana je 1906., a 1931. proslavila je 25 godišnjicu postojanja. Ista je zadruga 1934. godine poslala poznatog domoljuba i prvog potpredsjednika *Hrvatskoga Sabora Stjepana Sulimanca* na tečaj za knjigovođe u *Zagreb*, a kojega je *Sulimanac* i završio iste godine i u njoj kasnije radio neko vrijeme. U pozadini (na slici prilikom proslave 1931. godine) je zgrada koja je bila sagrađena 1920-ih godina (u kojoj se nekada nalazio *DVD Turnašica*), a u to vrijeme na istočnoj strani zgrade postojao je i dućan sa mješovitom robom *Tome Jankovića*, te prostorije *Zemljišne zajednice Turnašica*. Između dva rata u *Turnašici* su bile još dvije trgovine, i to *Pavla Nemeta* i nekog *Habijanca*. Nakon *Drugog svjetskog rata* u *Turnašici* je stalno najmanje jedna trgovina i gostionica.

Drugog srpnja 1926. godine mještani osnivaju *Dobrovoljno vatrogasno društvo* u zajednici sa *Vukosavljevicom*. Već 1938. društvo se razdijelilo na dva dijela; *DVD Turnašicu* i *DVD Vukosavljevicu*, te od tada djeluju samostalno. U navedenoj zgradi društvo je radilo sve do 1974. kada je izgrađen novi vatrogasni dom na istome mjestu. *DVD Turnašica* je danas jedno od najaktivnijih društava, ne samo općine već i županije i šire. Ima sedam osnovnih postava ili ekipa: djeca, mladež, Muški A, Muški A „Biseri", Muški B, Ženski A i B. 2014. godine predsjednik društva je bio *Alojz Lach*.







U župnoj crkvi, koja je dimenzija 22x9 m, sačuvana su 3 barokna oltara i barokna propovjedaonica: glavni Presvetog Trojstva iz 1738., dok su sporedni oltari i propovjedaonica iz 1749. godine. Moguće je da je autor propovjedaonice poznati Stjepan Severin iz Križevaca, koji je djelovao u Podravini u to doba.



U Turnašici nalazimo tri raspela koja su dali podići župljani: prema Vukosavljevici (1937. - darovala obitelj Nemet iz Turnašice, lijevo u sredini), kod crkve (1924. - darovali isti, lijevo) i na groblju (1921. - dolje). Dolje desno: kamena skulptura sv. Vendelina na obroncima južno od crkve, pored župnog vinograda (barok, kraj 18. st.). Glava mu je stradala u II. sv. ratu. Foto: 1987. i 2014.









Vrlo je očito da je današnji naziv nesumnjivo povezan sa nekakvim tornjem, a imajući u vidu spomenuti toranj kojega su zatekli doseljenici krajem 17. st., kao najatraktivniji dio naselja i gotovo jedino što je bilo upečatljivo, sasvim sigurno je mjesto dobilo ime po njemu: turanj, toranj, turnj, tornj. U latinskom jeziku *Turnašica* se spominje kao *Tornašica* (*Tornasicza*), a vjerojatno se u početku tako i izgovaralo. Budući da su u *Turnašicu* doseljavali krajišnici i iz kajkavskih naselja, *Tor-* je promijenjen u *Tur-*, što je u biti i osnova imenice toranj, kaj. *turanj*.

Poslije tursku *Turnašicu* naselilo je stanovništvo iz zapadnije *Sedlarice* i sjevernije *Pitomače* prvih desetljeća 18. stoljeća, ali i kasnije. Stoga je osnovna govorna karakteristika gotovo identična sa govornim karakteristikama u *Sedlarici*, što uopće nije teško ustanoviti, pogotovo na terenu.

U *Turnašici* je 1733. godine svega 25 kućedomaćina, a 1771. 52 kuće. 1827. je zabilježeno 48 kuća, te 1857. 39. 1771. godine *Turnašica* ima svega 318 stanovnika, a 18 godina kasnije (1789.) tek 223. Od tada se narednih oko 70 godina broj neznatno mijenja. 1808. ima 211, 1817. 279, 1826. 262, 1839., 284 i 1851. 286 žitelja.

Godine 1720. u *Turnašici* je bilo 32 domaćinstva, 1746. 33, 1766. 49, 1783. 46, a 1807. i 1846. 36 domaćinstava. Godine 1783. bilo je 381 stanovnik, i do 1802. smanjio se na 223. 1720. godine u *Turnašici* je bilo 7,5 selišta, a od kraja 18. st. do prve polovice 19. st. 15-16 kmetskih selišta.

Turnašica (broj stanovnika): 1857. *301*, 1869. *347*, 1880. *322*, 1890. *388*, 1900. *417*, 1910. *457*, 1921. *423*, 1931. *483*, 1948. *404*, 1953. *416*, 1961. *401*, 1971. *373*, 1981. *407*, 1991. *382*, 2001. *394*, 2011. *332*.

Matične knjige za *Turnašicu* se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u *Pitomači*). Matične knjige krštenih 1732. - 1768. (HDA u Zagrebu). Matice vjenčanih 1732. - 1832. (HDA). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), (HDA). U župnom uredu u *Turnašici* sačuvana matica umrlih, jedna godina - 1742.?). Ostale matice za period do 1858. u HDA u *Zagrebu*, a ostalo (župa *Turnašica*) u DAV i MU *Pitomača* i *Špišić Bukovica*.



Na mjestu gdje je 1823. izgrađena prva školska zgrada, 1996. izgrađena je nova škola koja nosi ime poznatog hrvatskog domoljuba S. Sulimanca.



Današnji vatrogasno - društveni dom.



Članovi DVD Vukosavljevica-Turnašica 1934. godine. Dolje: proslava 25 godišnjice Hrvatske seljačke zadruge Turnašica 1931. godine ispred stare zgrade doma. Na tom je mjestu 1974. izgrađen novi dom. Iz zbirke autora.



Turnašička crkva *Presvetog Trojstva* jedna je od dviju građevina na području općine, koje u sebi imaju sačuvane gotičke elemente iz oko 13. i kasnijih stoljeća. Ova crkva je barokizirana tijekom 18. stoljeća, pa je dodatno vrijedan kulturno-povijesni spomenik. U njoj je sačuvano 3 barokna oltara i barokna propovijedaonica, pa je tako građevina i sa ambijentalnim baroknim vrijednostima.

Između 1781. i 1783. godine *Turnašica* (*"Turnassicza"*) je opisana ovako: *"Udaljeno je od sela Vukosavljevice punih četvrt sata (hoda), od Lozana sat i četvrt, a od crkve sela Gradca sat i tričetvrt. Udaljenosti su određene od crkve.*

Ovo selo leži na granici Varaždinskoga generalata na podnožju vinogorja Turnašica, koja dominira nad njim i nad cijelim krajem. Potok koji teče s lijeve strane sela ne zaslužuje ovdje spomena.

Južno položene šume visoke i strme Bilogore, kao i putovi, iste su kakvoće kao što je rečeno u broju 1 (Putovi oko ovoga sela gotovo su bez iznimke pjeskoviti, kroz goru uski, za loša vremena za teška su vozila i konjicu vrlo teško prolazni i imaju loše mostove.).

Živežne se namirnice mogu prevoziti kao što je zabilježeno u prošlom broju (Živež se može prevesti ili kroz Gradac ili kroz Lozan na zemaljsku cestu i njome ili u cijeli Varaždinski generalat ili u Osijek u Slavoniji.)."



Jesenje maglovito jutro na prostoru oko župne crkve i zgrade Osnovne škole Stjepana Sulimanca. Foto: 2014.

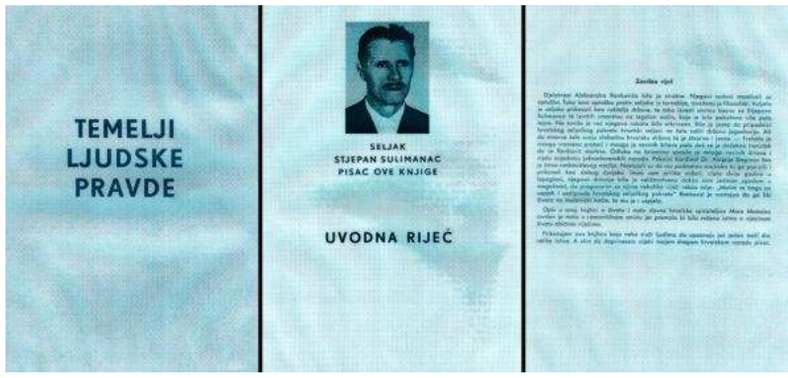

Naslovna stranica i uvod knjige Stjepana Sulimanca tiskane u Beču 1971. Radi ove knjige Sulimanac je opet završio na robiji, u komunističkim zatvorima.

Stjepan Sulimanac
(*Turnašica*, 27. srpnja 1915. - *Turnašica*, 19. svibnja 1994.)

Hrvatski domoljub, političar, pisac i prvi potpredsjednik *Sabora RH* nakon osamostaljenja. U politici se aktivirao još u *Kraljevini Jugoslaviji* šireći ideju o osamostaljivanju *Hrvatske*. Za komunizma često je hapšen i zatvaran. 1971. godine tiskao je u vlastitoj nakladi knjigu *Temelji ljudske pravde*, radi koje je također bio osuđivan. Objavljivao je razne članke domoljubne tematike, a za života je objavio i još jednu knjigu, *Naše pravice* (1991.). Članke je objavljivao u *Danici*, *Maruliću*, *Hrvatskom zadrugaru* i drugdje.[217)]



Stjepan Sulimanac u društvu dr. Franje Tuđmana, prvog hrvatskog predsjednika, u Zagrebu 1990. godine, u vrijeme kada su osnivali Hrvatsku demokratsku zajednicu. Iz zbirke autora.

Velika Črešnjevica

Naselje ispod *Bilogore* koje se razvilo uz stari potok *Črešnjevica* u smjeru sjever-jug. Smješteno je između *Sedlarice*, *Male Črešnjevice*, *Otrovnca* i *Grabrovnice*. Na sjevernoj strani graniči sa *Otrovancem*, dok južni dio zadire u bilogorske obronke i šume, a na rubnim područjima od davnina se uzgaja vinova loza (*Črešnjevački breg*).

Nastala je početkom 18. stoljeća doseljavanjima ljudi iz okolice *Đurđevca*, *Koprivnice* i središnje, te zapadne *Podravine*, i već od 1710. godine se nalazi u sastavu pitomačke župe *sv. Vida*. U mjestu je prvih godina nakon osnivanja doseljeno dosta stanovništva pravoslavne vjeroispovijesti, krajišnika/graničara- stanovnici, koji su došli iz istočnijih krajeva *Slavonije*, sa područja koje je bilo pod turskom okupacijom. Značajno doseljavanje zabilježeno je od kraja 19. stoljeća, nakon otvaranja poznatih *Pitomačko-črešnjevačkih rudnika* (ugljenokopa) u *Bilogori* i u vrijeme njegovog rada do početka 1960-ih godina (likvidacije 1964. - 1965.), u kojem su razdoblju vađene ogromne količine smeđeg ugljena-lignita.

U sredini naselja, na južnom dijelu prema *Sedlarici* danas stoji još uvijek dobro sačuvana, kako smo već ranije spomenuli, jedna od niza utvrda, koje su izgrađene još u 13. stoljeću, nakon provale *Tatara* i *Mongola*. Utvrda je narodu, koji je ovdje i u okolici živio u srednjem vijeku, služila kao zaštita od raznih vojski, a nadasve turske od sredine 16. stoljeća.

Škola u *V. Črešnjevici* postoji od 1790. godine, a prvi je poznati učitelj bio *Marko Bjelajac*, koji je ovdje učio djecu od oko 1825. godine, pa sve do sredine 19. st. Godine 1892. mjesto je dobilo školsku zgradu u povodu 100 godina školstva u mjestu, a zgrada postoji i danas. Renovirana je i služi kao društveni dom i vatrogasno spremište, dok su djeca preseljena u novu školsku zgradu izgrađenu 2006. godine.

Danas ima vrlo aktivno *Dobrovoljno vatrogasno*



Spomenik Stjepanu Sulimancu ispred osnovne škole u Turnašici. Autor: A. Jurkić 2009. („Braća društva Hrvatskog zmaja Hrvatska demokratska zajednica 09. rujna 2009. Stjepan Sulimanac - Braćo Hrvati"). Foto: 2014.



1717.-1732.





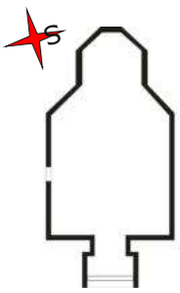

Centar naselja sa kapelicom svetog Josipa izgrađenom 1999. godine. U sredini: unutrašnjost kapelice. Foto: 2014. Desno: osnovni tlocrt kapelice u Velikoj Črešnjevici.

društvo, koje je osnovano još 1937. godine. Već između dva svjetska rata u mjestu su postojale dvije trgovine, jedna nekog Židova, a druga *Radulović-Juris*. *Velika Črešnjevica* je bila u tijeku *Drugog svjetskog rata* jako partizansko uporište, a nakon njega stanovnici su u značajnoj mjeri simpatizirali komuniste. U ratu od 1941. - 1945. poginulo je mnogo mještana u borbi protiv fašizma, pa je u centru mjesta podignut i spomenik, te spomen ploče.

Črešnjevčani su među prvima na području općine *Pitomača* osnovali tada aktualne razne društveno-političke, odnosno komunističke organizacije: 1942. *Mjesni narodno oslobodilački odbor*, 1943. *Antifašistički front žena* i *Omladinsku organizaciju*. Električna energija u naselje je dovedena 1958. godine, dok je centar mjesta asfaltiran 1971., koje godine se počinje izgrađivati i mjesni vodovod sa pripadajućih 4 bunara. Problem vode danas je riješen (2014.) priključkom na magistralni vodovod koji prolazi kroz *Pitomaču*. U naselju, prema *Sedlarici* nalaze se dva groblje, to jest postoji pravoslavno i rimokatoličko, na kojem je 1974. izgrađena mrtvačnica sa tornjem ili zvonikom. Godine 1967. je otvoreno novo rimokatoličko groblje (na današnjem mjestu). Zanimljivo je spomenuti da su tom prigodom postavljena dva identična raspela i to po jedno na svako groblje, a posvećenju i jednog i drugog prisustvovali su pitomački župnik *Ivan Demšić Krnjak* i pravoslavni *paroh Molan*.

U mjestu postoji *Nogometni klub „Bilogorac"* *Velika Črešnjevica*, koji je osnovan 1978. i koji se takmiči u lokalnoj ligi, dok se nogometno igralište nalazi u centru naselja. Nedaleko njega je 1999., po prvi put u povijesti, izgrađena *kapela sv. Josipa*.

Još 1973. godine u *Velikoj Črešnjevici* osnovano je *Lovačko društvo "Jelen"*. Imalo je lovište od željezničke pruge u *Pitomači* do *Bilogore*, te 30-ak članova, a predsjednik je bio *Radivoje Novaković*. Društvo je funkcioniralo sve do kraja 1970-ih godina.

Stanovništvo je danas porijeklom dosta šarolikog sastava, a u govoru prevladava jekavska štokavština, sa mješavinom kajkavske ekavštine. Stoga govor odudara od okolnih sela (*Otrovanec*, *Sedlarica*), koja su uglavnom kajkavsko-ekavskih karakteristika, osim u odnosu na *Malu Črešnjevicu*, gdje su govorne karakteristike dosta slične.

U *Velikoj Črešnjevici* 1733. godine ima već 60 kućedomaćina. Između 1771. i 1787. navode se podaci koji govore da je tih godina u mjestu svega 13-14 kuća, a 1827. 119. Naime, ne možemo znati stvarno stanje jer se podaci temelje na kanonskim vizitacijama, a koje nisu uvijek bilježile i rimokatoličko i pravoslavno stanovništvo. Godine 1857. zabilježeno je 57 kuća u *Velikoj Črešnjevici*. Godine 1771. u mjestu se spominje 148 duša, a 1789. 161. Godine 1808. u mjestu živi 457 stanovnika, što je konačno, čini se, ispravan podatak. 1817. u *Velikoj Črešnjevici* je 453 žitelja, a 1826. 642. Godine 1839. 549 i 1851. 542 stanovnika u stvari je bio prosjek posljednjih sto godina, počev od početka druge polovice 19. stoljeća. Najveći broj stanovnika u mjestu zabilježen je u razdoblju između dva svjetska rata. Godine 1848. u *Velikoj Črešnjevici* je bio 21 kućedomaćin rimokatoličke vjere, međutim, ne znamo koliki je bio točan broj pravoslavnog življa. Prezimena te godine (rimokatolika) u *Velikoj Črešnjevici* su bila slijedeća: *Benger, Dikšić, Horvat, Kološ, Kos, Kovačević, Lovrenčec, Makvić, Nikšić, Siladić, Špoljarić, Tandarić, Verzaj* (*"Werzay"*), *Vlahek* i *Vastrovski* (*"Vastrovzky"*).

Velika Črešnjevica (broj stanovnika): 1857. *583*, 1869. *617*, 1880. *702*, 1890. *905*, 1900. *1068*, 1910. *1392*, 1921. *1320*, 1931. *1455*, 1948. *1102*, 1953. *1112*, 1961. *972*, 1971. *879*, 1981. *704*, 1991. *610*, 2001. *542*, 2011. *514*.

Matične knjige se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u *Pitomači*). Matice krštenih 1732. - 1768., 1768. - 1810., 1810. - 1832. i 1832. - 1857. (HDA u *Zagrebu*). Matice krštenih: 1858. - 1871., 1871. - 1892. - *V. Črešnjevica*. (DAV). 1893. - 1903., 1904. - 1910., 1910. - 1921., 1922. - 1928., 1929. - 1945. i 1945. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice vjenčanih 1732. - 1832., 1832. - 1857. i 1857. - 1871. -

V. Češ. (HDA). 1871-1892. - *V. Češ.* i 1893-1903. (DAV). 1904-1922. i 1923-1949. (MU u *Pitomači*). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), 1786. - 1832., 1832. - 1857. i 1858. - 1871. - *V. Češ.* (HDA). 1871. - 1892. - *V. Češ.*, 1893. - 1903. i 1904. - 1912. (DAV). 1912. - 1928. i 1929. - 1949. (MU u *Pitomači*).

Godine 1782. *Velika Črešnjevica* (*"Vel. Czressnievicza"*) je opisana ovako: *"Udaljena je dva i četvrt sata (hoda) od Bedeničke, isto toliko od Bačkovice, puna tri sata od Čađavca, pola sata od Sedlarice, Otrovanca. Zadnje su udaljenosti određene od gostionice. Leži na ravnici na podnožju gore i vodom ga, kao i okolni kraj, natapa potok Reka. Ta je ravnica neuporabljiva za konjicu zbog jaraka i živica.*

Potok Reka, koji dotječe s gore i ovdje je razdijeljen u razne kanale, nema važnosti, teče samo za jake kiše i nakon otapanja snijega. U to je doba vrlo brz te stoga na raznim mjestima u selu ima velike rupe i udubljenja. Općenito ima jarak širok tri koraka i dubok dvije do tri stope. Preko njega se nigdje drugdje ne može prijeći, osim na označenim mjestima preko mostova. Potok ima pjeskovito dno, ljeti, pak, sasvim presuši, a ispod sela spaja se s potokom Velikom črešnjevicom i tvori naznačenu baru Huma branu, koja je vrlo muljevita i čini vodu crnom te je stoga ta voda pitka samo za rogatu stoku. Bara nastaje uglavnom zbog ovdje izgrađena nasipa.

Put koji iz ovog sela kroz goru ide u Čađavac i Bačkovicu na uzbrdici je vrlo strm, pjeskovit i kroz cijelu je vinogoru usječen, a put uzduž potoka Reke ima čvrsto tlo, a dalje je već opisan kod tih sela u 16. sekciji, brojevi 16. i 17. Putovi i pješačke staze prema susjednim selima bez iznimke imaju pjeskovito tlo i uporabljivi su za teška kola za svakakva vremena.

Nad selom dominiraju uzvisine uz njega. Iz vinograda koji se nalaze na višem kraju sela može se pregledati ravnica do bara. Da bi se neprijatelju zatvorilo prolaze u goru, trebalo bi izgraditi šance i u spomenutu vinogradu i na Otrovanskom brijegu, položenom između ovog sela i Sedlarice te kod brda Gradine, te ih povezati palisadama.

Živež se može prevoziti kroz Otrovanec i Pitomaču, na prolaznu zemaljsku cestu prema Virovitici u Slavoniji."[218)]



Amblem bivšeg Lovačkog društva "Jelen" iz Velike Črešnjevice, koje je postojalo 1970-ih godina.



Centar Velike Črešnjevice 2014. Ispred zgrade društvenog doma, stare školske zgrade nalazi se 1975. godine podignut spomenik palim borcima u borbi protiv fašizma, a u nastavku je bivša društvena zgrada u kojoj su se svojevremeno nalazile prostorije raznih društvenih organizacija (SUBNOR, Mjesna zajednica i sl.), trgovina, Poljoprivredna zadruga i dr. Danas je u privatnom vlasništvu.





Lijevo: stara zgrada škole, a današnji društveni dom izgrađen je 1892. U pozadini se nalazi nova školska zgrada iz 2006., kao područna škola OŠ Petra Preradovića u Pitomači. Dolje: raspelo u centru mjesta iz 1912. (podigla obitelj Vidović) i kod potoka iz 1936. (podigla Hrv. selj. zadruga). Foto: 2014.

Mjesto	1781. - 1784.	1865. - 1869.	1930.	Google 2021.
Dinjevac				
Grabrovnica				
Kladare				
Križnica	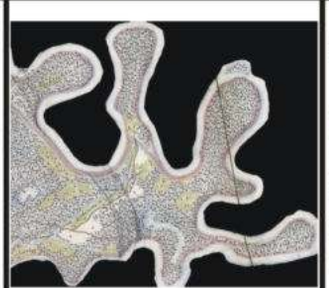		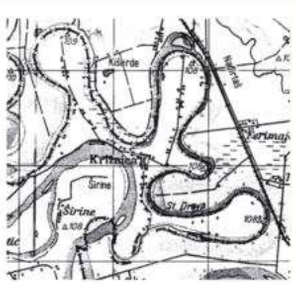	
Mala Črešnjevica		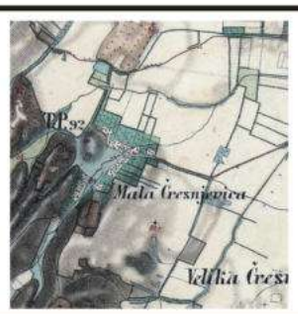		
Otrovanec			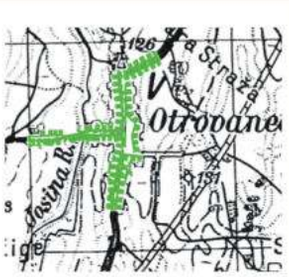	

Mjesto	1781. - 1784.	1865. - 1869.	1930.	Google 2021.
Sedlarica			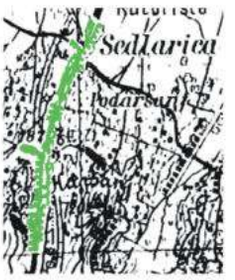	
Stari Gradac	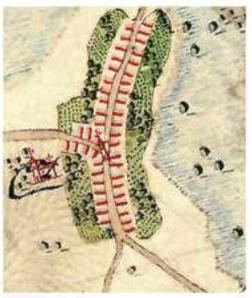			
Starogradaški Marof				
Turnašica	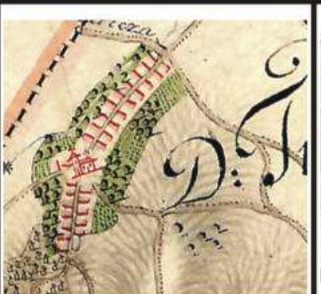		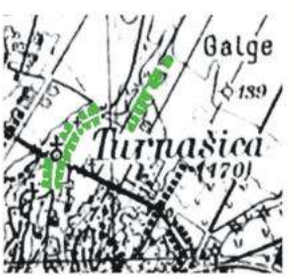	
Velika Črešnjevica				
Đuretina (zaseok)				



Zimska idila - pogled prema Velikoj Črešnjevici od jugoistočne strane - od poznatog vinorodnog Otrovanskog brega i Sedlarice. Foto: BMBB, 2014. U sredini: pogled na bilogorske obronke južno od Grabrovnice i Velike Črešnjevice - od tzv. Vaktarne. Foto: BMBB, 2015.



Stranice 308-309: komparativne karte naselja Općine Pitomača 1781. - 1784., 1865. - 1869., 1930. i Google Maps (2021.).[219)] Dolje: avionska snimka tromeđe između Koprivničko-križevačke, Virovitičko-podravske županije i Republike Mađarske na Đuretini. Foto D. Feletar: 2008.[220)]



Prilozi

U ovom dijelu ovog prikaza o *Pitomači* dopuniti ćemo sa slikovnim i pisanim podacima u obliku zasebnih priloga. Ovom prigodom imamo posebnu prigodu objaviti i dijelove župnih spomenica svih župa koje se nalaze na području *Općine Pitomača* (osim *Kozarevca* i *Kloštra Podravskog*), a to možemo zahvaliti, prvenstveno župniku vlč. *Ivici Puškadiji* iz *Pitomače*, zatim vlč. *Slavku Peterleu* iz *Starog Graca* i vlč. *Mihaelu Kosu* iz *Turnašice*. Osim toga ovom prigodom donosim izbor prijepisa izvornih dokumenata koji su od posebne važnosti i značaja za područje pitomačke općine, te dijelova nekoliko izvrsnih prikaza iz povijesti ovoga kraja. Nadalje donosim priloge za povijest lovstva *Pitomače* i okolice, što je zasebna, ali vrlo značajna društveno-gospodarska grana, te priloge iz povijesti bankarstva, nadasve bivše *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge u Pitomači.* Na kraju donosim izvode iz registara obrtnika i drugih tvrtki koji su u rasponu od oko 100 godina (od oko 1876. do 1978. godine) djelovali u *Pitomači* i na području općine Pitomača. Registar je predstavljen u originalnom redoslijedu, međutim kod registra iz 1960./62. predstavljeni su obrtnici po abecedi. Predstavljeni su dijelovi četiri registra obrtnika, a budući da se radi i o prijepisima registara postoji u više navrata i ponavljanje vlasnika obrta. Što se tiče popisa obrtnika valja napomenuti da u većini popisa nisu naznačene odjave obrta, budući da su brojni vlasnici u više navrata odjavljivali i nanovo prijavljivali obrt, te je teško ili nemoguće pratiti trajni prekid. Nadam se da će ovi prilozi biti od značajne koristi u proučavanju povijesti *Pitomače* i okolice u budućnosti.

Kako bismo dodatno oživjeli sjećanja na staru *Pitomaču*, donosim izbor razglednica i veduta, sa kratkim opisima, unatrag 100 i više godina, te faksimil tada (1971.) zabranjenog časopisa *"Naša crkva"*. Na samom kraju predstavljamo pregled značajnih i zaslužnih osoba, te rukopis o *Petru Preradoviću* s opsežnom bibliografijom.

















Okomiti friz lijevo: izbor glinenih emajliranih posuda za svakodnevnu uporabu iz vremena između dva svjetska rata pronađenih na području općine Pitomača. U to vrijeme, kao i u ranije doba ovo su bili vrlo važni predmeti u svakom domaćinstvu.

A. Table I-XXI • Arheološki nalazi sa područja općine *Pitomača*

B. Izbor tekstova iz župnih spomenica:

1. ***Župe sv. Vida* u *Pitomači* (1891. - 1941.)**
2. ***Župe sv. Petra apostola* u *Starom Gracu* (1924.)**
3. ***Župe Presvetog Trojstva* u *Turnašici* (1821. - 1936.)**

C. Izbor dokumenata i prikaza iz povijesti *Pitomače* i okolnih mjesta

D. Prilozi za povijest lovstva u *Pitomači*

E. Iz povijest bankarstva *Pitomače* (*Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača)*

F. Iz registara obrtnika, inokosnih i društvenih tvrtki *Pitomače* i okolnih naselja (1876. - 1978.)

G. Izbor razglednica i veduta *Pitomače* od 1900. godine

H. Pregled prezimena obitelji *Pitomače*

I. Časopis *"Naša crkva"*, Pitomača 1971. (reprint verzija)

J. Pregled značajnih i zaslužnih osoba rođenih u Pitomači i oko nje i svih onih koji su se istaknuli na području svojih aktivnosti, a na korist pitomačkog kraja

K. Petar Preradović • život-djelo-bibliografija





Tradicionalni način gradnje stambenih objekata od pletera (šiblja omazanog blatom). Ovakav način gradnje prisutan je na ovom prostoru tisučljećima. Danas više gotovo da i nema sačuvane cijele kuće izgrađene na ovakav način. Na vodoravno postavljene tesane grede postavljale su se okomite, manje, pa zatim na njih vodoravne, a između se plelo vrbovo ili kakvo drugo šiblje i zatim omazivalo ilovačom. Kasnije se zid bijelio vapnom.



Ovo su rijetki ostaci nekadašnje, danas isčezle gradnje u Kladarskom bregu. Ovom tehnikom prije nešto više od sto godina bile su izgrađene gotovo sve kuće u Pitomači i svim okolnim mjestima. Mogle su se izgraditi male i jako velike kuće. Obično su se pokrivale ražnatom slamom, a rijeđe "šindrom" (kalanim drvenim daščicama). Foto: 2014.

A. Table I-XXI • Arheološki nalazi sa područja općine *Pitomača*

Pitomačko područje bogato je, kako smo već spomenuli, arheoloških nalazima iz raznih povijesnih perioda. U ovih 20-ak tabli prikazani su nalazi (izbor) sa svih važnijih lokaliteta od početka 1980-ih do danas na području Općine Pitomača. Veći dio lokaliteta, odnosno nalaza na području *Općine Pitomača* datirao je *dr.sc. Zorko Marković* od 1983. do 1996. i 2015. godine, te akademik *Željko Tomičić*.[221)] Vjerujem da će ovaj prikaz biti od značajne koristi u budućnosti prilikom proučavanja povijesti ovoga dijela *Hrvatske*, odnosno *Podravine*. Osim grafičkog ili fotografskog prikaza dodan je i profil određenog predmeta, ili dijela predmeta. U potpisu su osnovni podaci, a u dnu karta sa ucrtanom lokacijom određenih nalaza, te razdoblje iz kojega su neki nalazi.

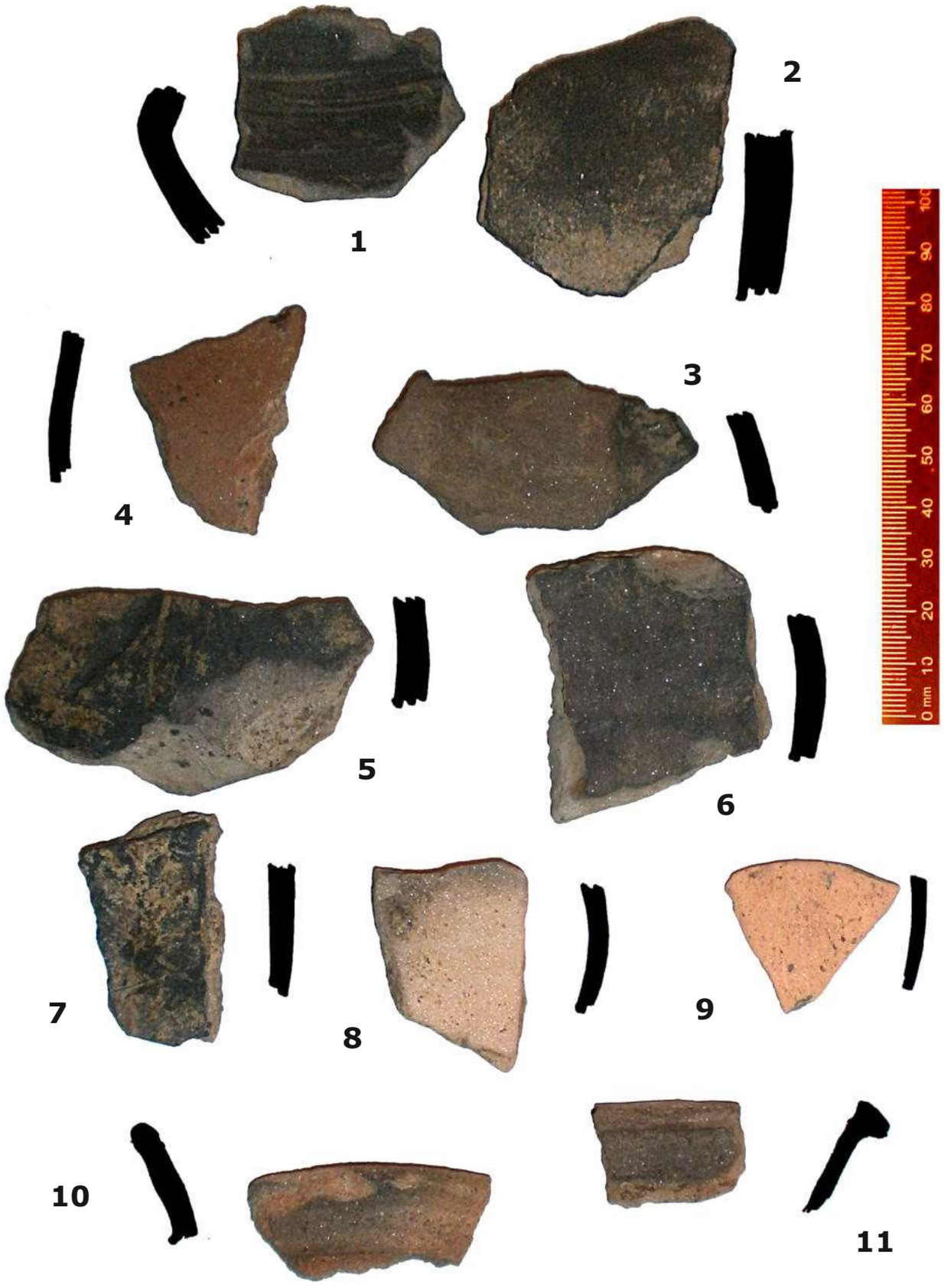

Tabla I. • **Trasa rimske ceste *Turnašica-Vukosavljevica*:** 2-9 - dijelovi tijela keramičkih posuda, 1, 10-11 - profili ulomaka gornjih rubova posuda. Pronađeno: između 1985. i 2014. Foto: *BMBB*, 2014.



antika

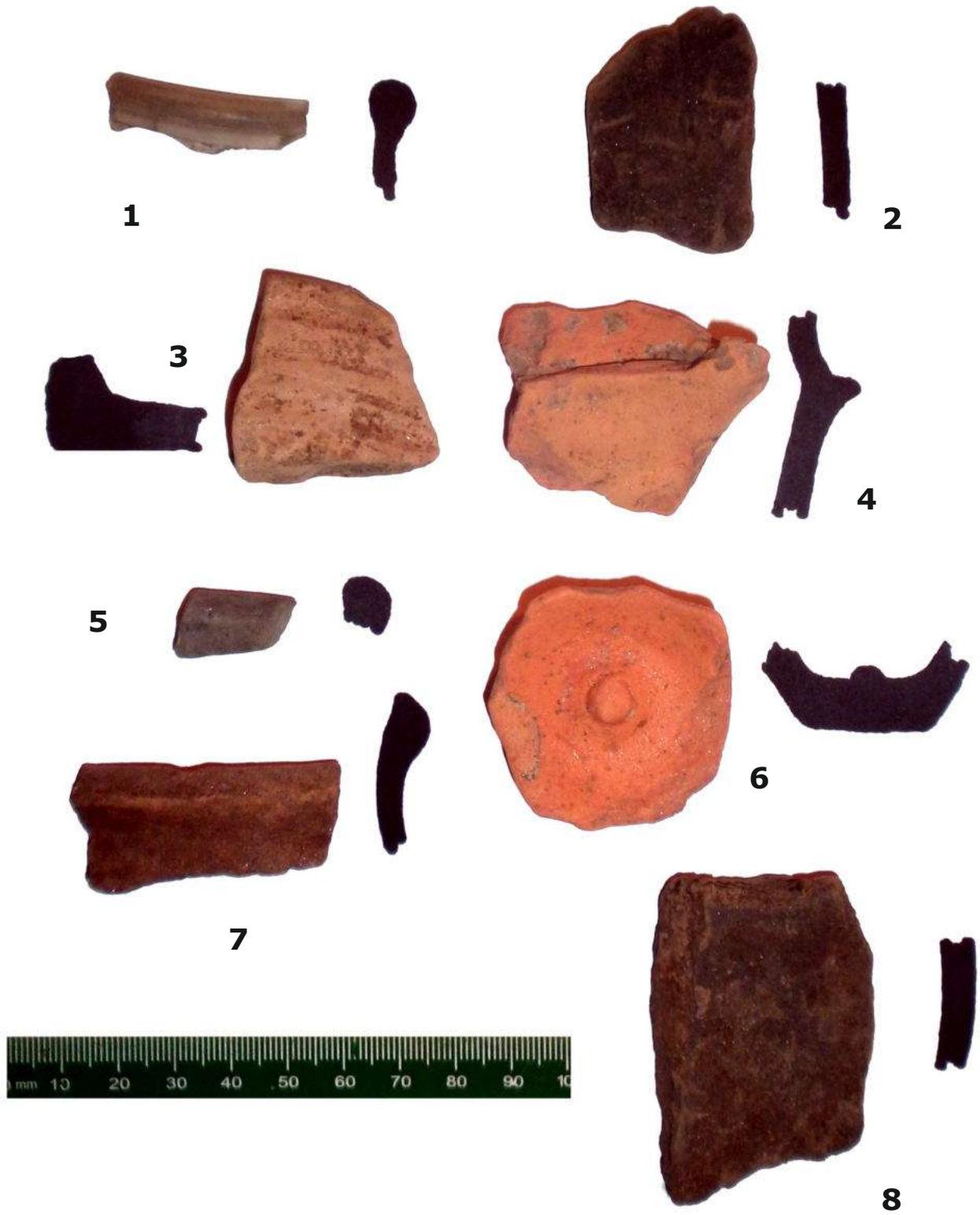

Tabla II • **Trasa rimske ceste *Turnašica-Vukosavljevica*:** 1 - ulomak gornjeg ruba staklene posude sivkaste boje, 2, 4, 8 - dijelovi tijela keramičkih posuda, 3 i 6 - ulomci zadna keramičkih posuda, 5 i 7 - profili ulomaka gornjeg ruba posuda. Pronađeno: od 1985. do 1989. Foto: *BMBB*, 2014.

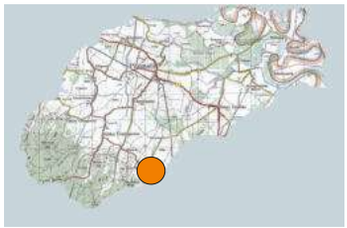

antika

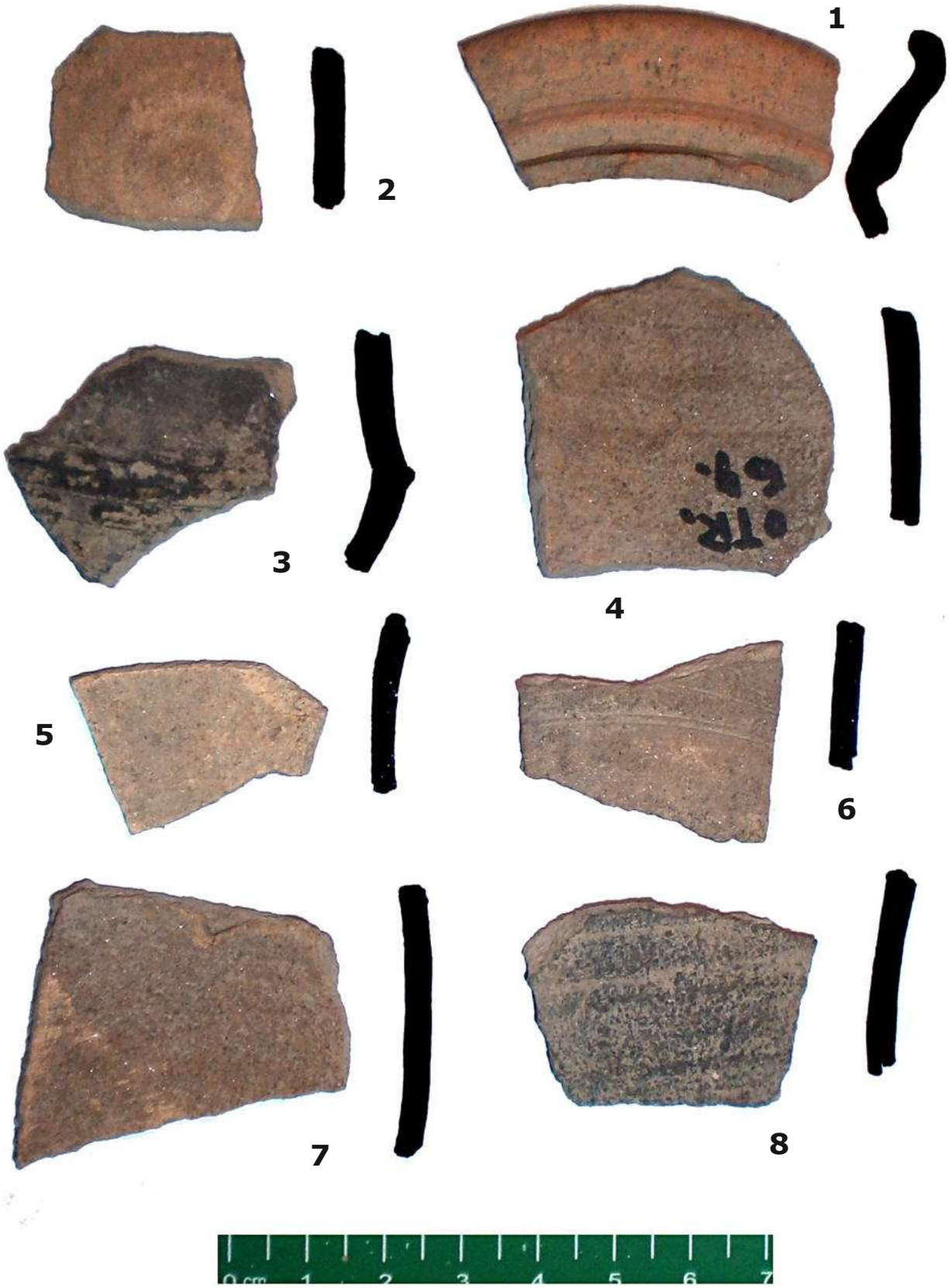

Tabla III. • ***Otrovanec*, centar sela (kbr. 64):** 2-8 - dijelovi tijela keramičkih posuda, 1 - profil ulomka gornjeg ruba posude. Pronađeno: 2014. Foto: *BMBB*, 2014.

pretpovijest, antika



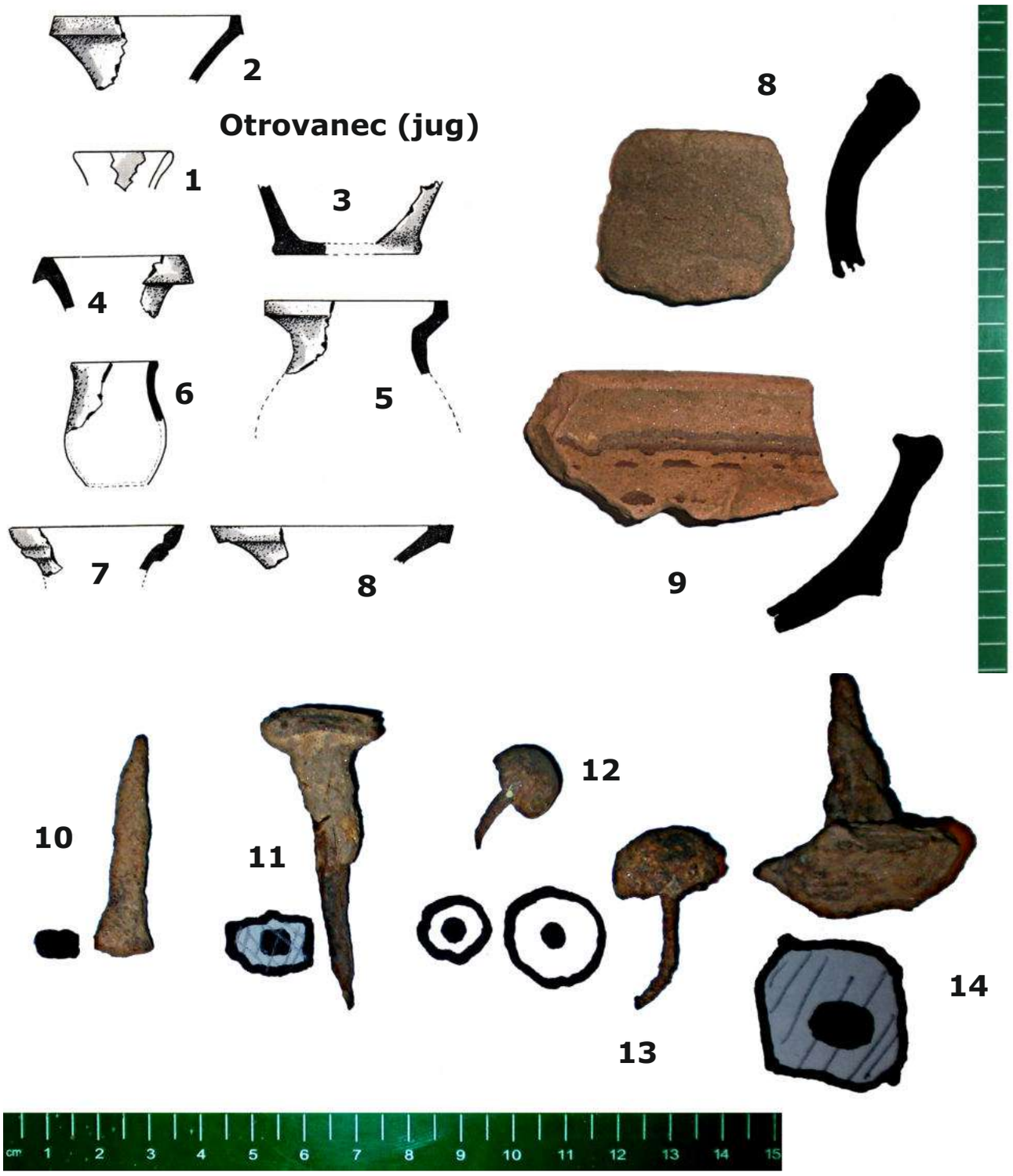

Tabla IV. • ***Otrovanec* (jug):** 2-8 - dijelovi keramičkih posuda, 1 - profil ulomka plavkaste staklene posude (B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 1985., 179-180). Pronađeno. prije 1984. ***Pitomača, Dravska* 165, vrtovi prema predjelu *Belinke* (lokacija pronalaska ostave rimskog novca 1966.):** 8-9 - profili ulomaka gornjih dijelova posuda. Pronađeno: 2014. Foto: *BMBB*, 2014. ***Sedlarica***, trasa rimske ceste na raskršću poljskih putova prema *Otrovancu*: 10-11 - željezni kovani čavli. ***Turnašica*, trasa rimske ceste:** 12-14 - kovani željezni čavli. Pronađeno: prije 1998. Foto: *BMBB*, 2014.

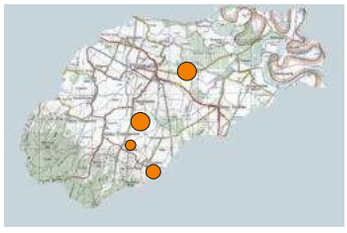

pretpovijest, antika

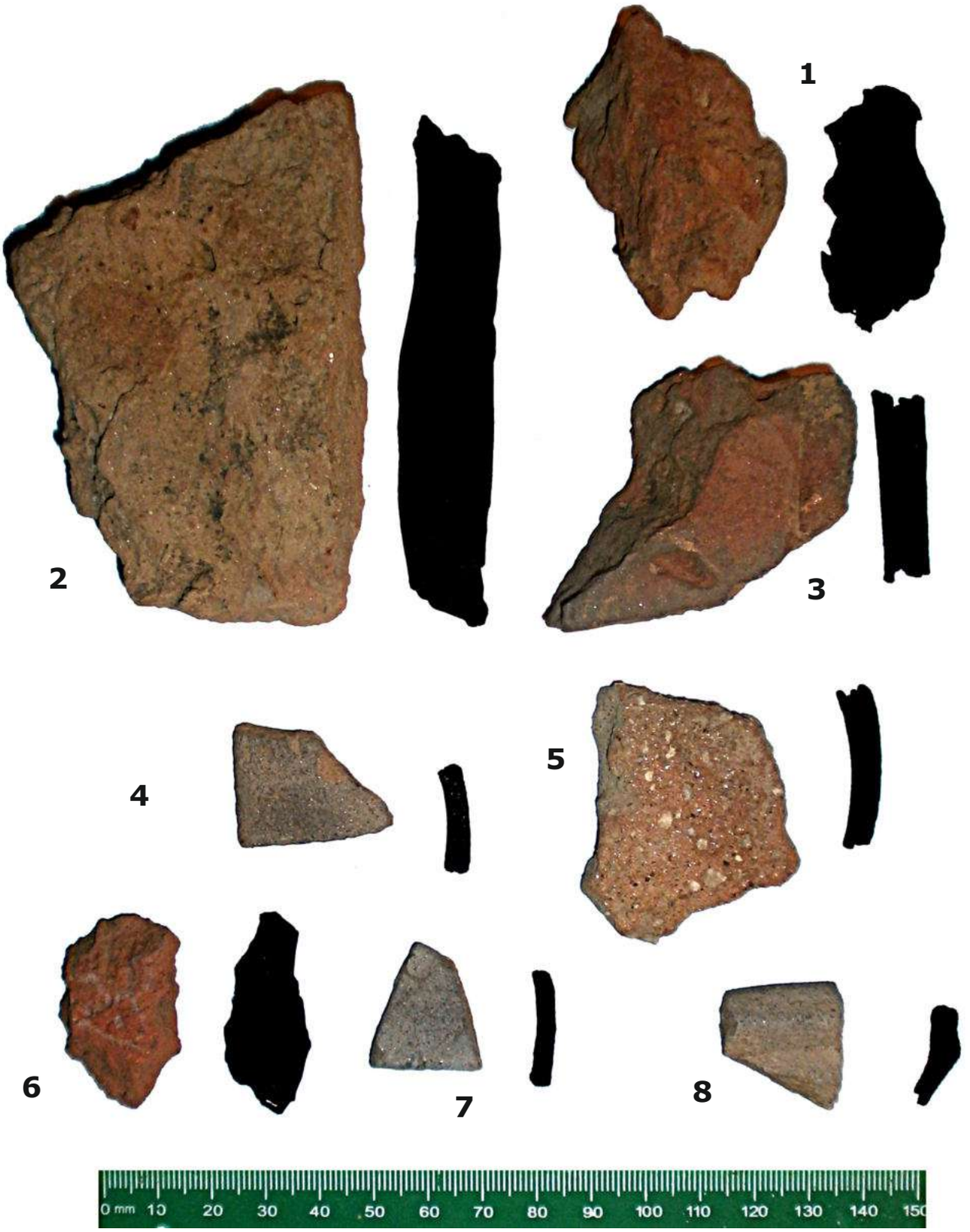

Tabla V. • ***Otrovanec*, jugoistočni dio sela:** 1-2, 6 - dijelovi ostataka građevnog materijala (cigle), 3-5, 7-8 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: 2014. Foto: *BMBB*, 2014.



pretpovijest, antika

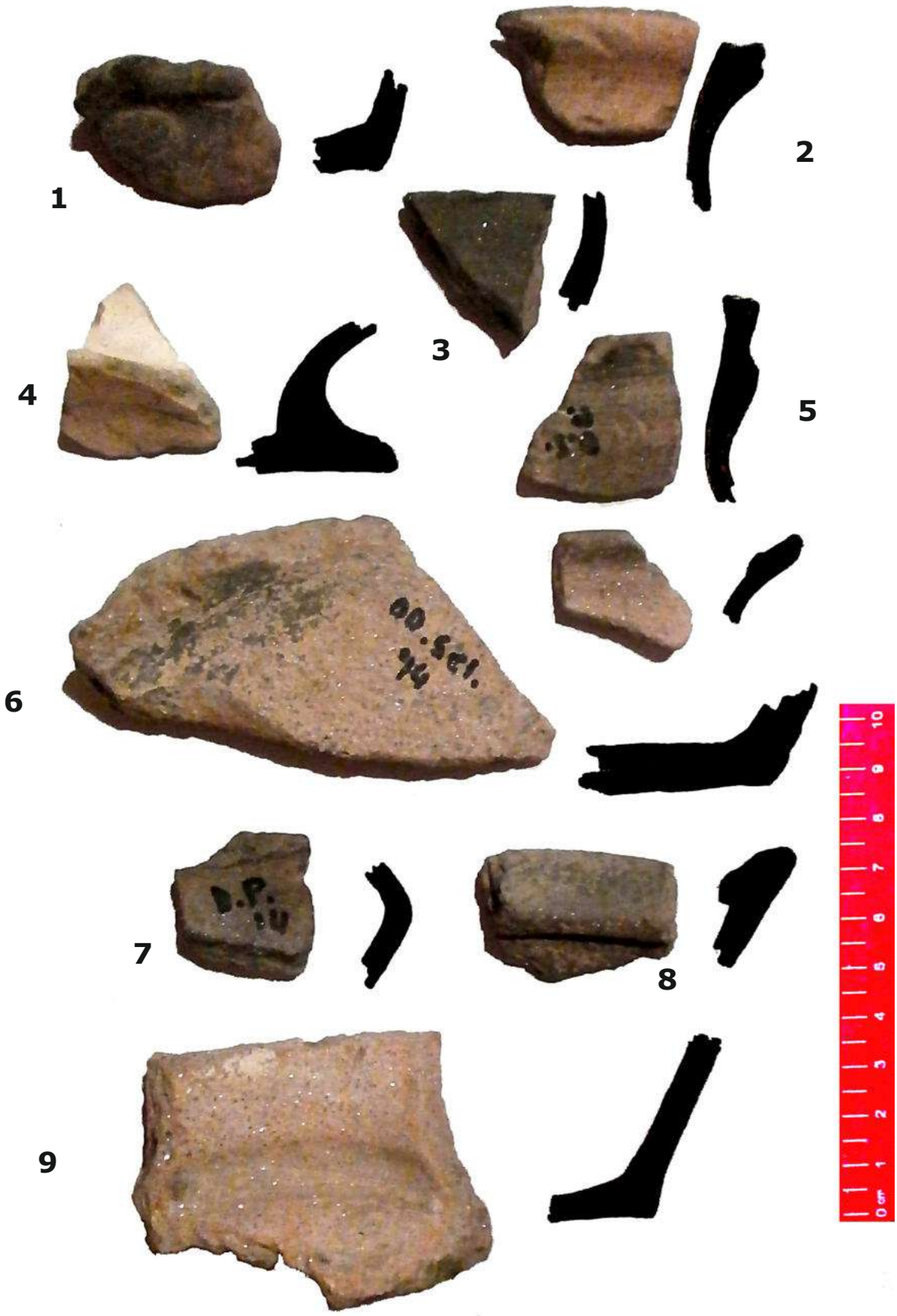

Tabla VI. • ***Pitomača, Dravska ulica*** **vrtovi kbr. 235-247:** 1, 4, 6 i 9 - ulomci zadna keramičkih posuda, 2-3, 5. 7-8 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: od 1986. do 1990. i 2014. Foto: *BMBB*, 2014.



antika (?), srednji vijek

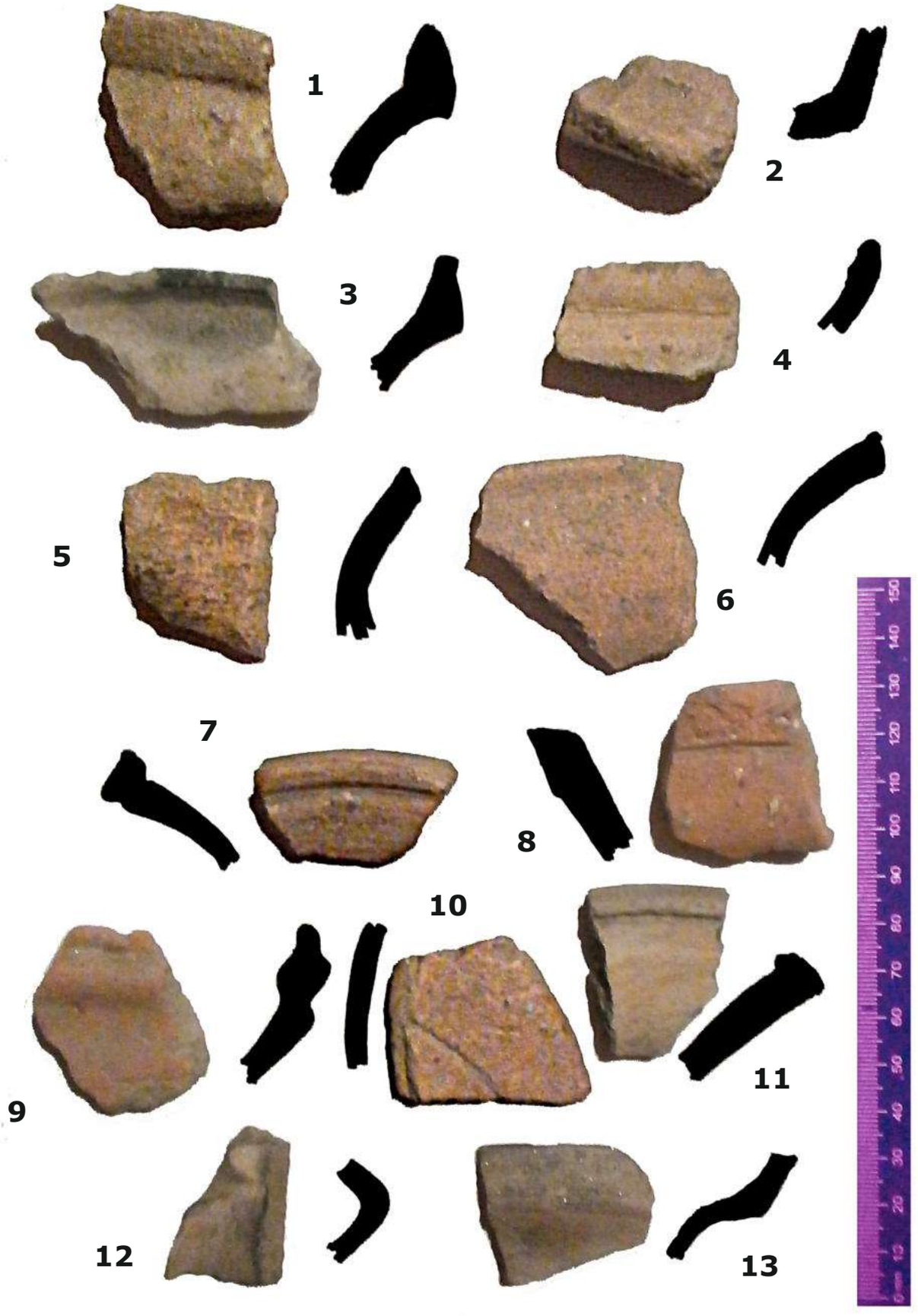

Tabla VII. • ***Pitomača*, predio *Lasci/Orešje*:** 2 - ulomci zadna keramičkih posuda, 1, 3-13 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: 2010-2014. Foto: *BMBB*, 2014.

pretpovijest (?), antika, srednji vijek



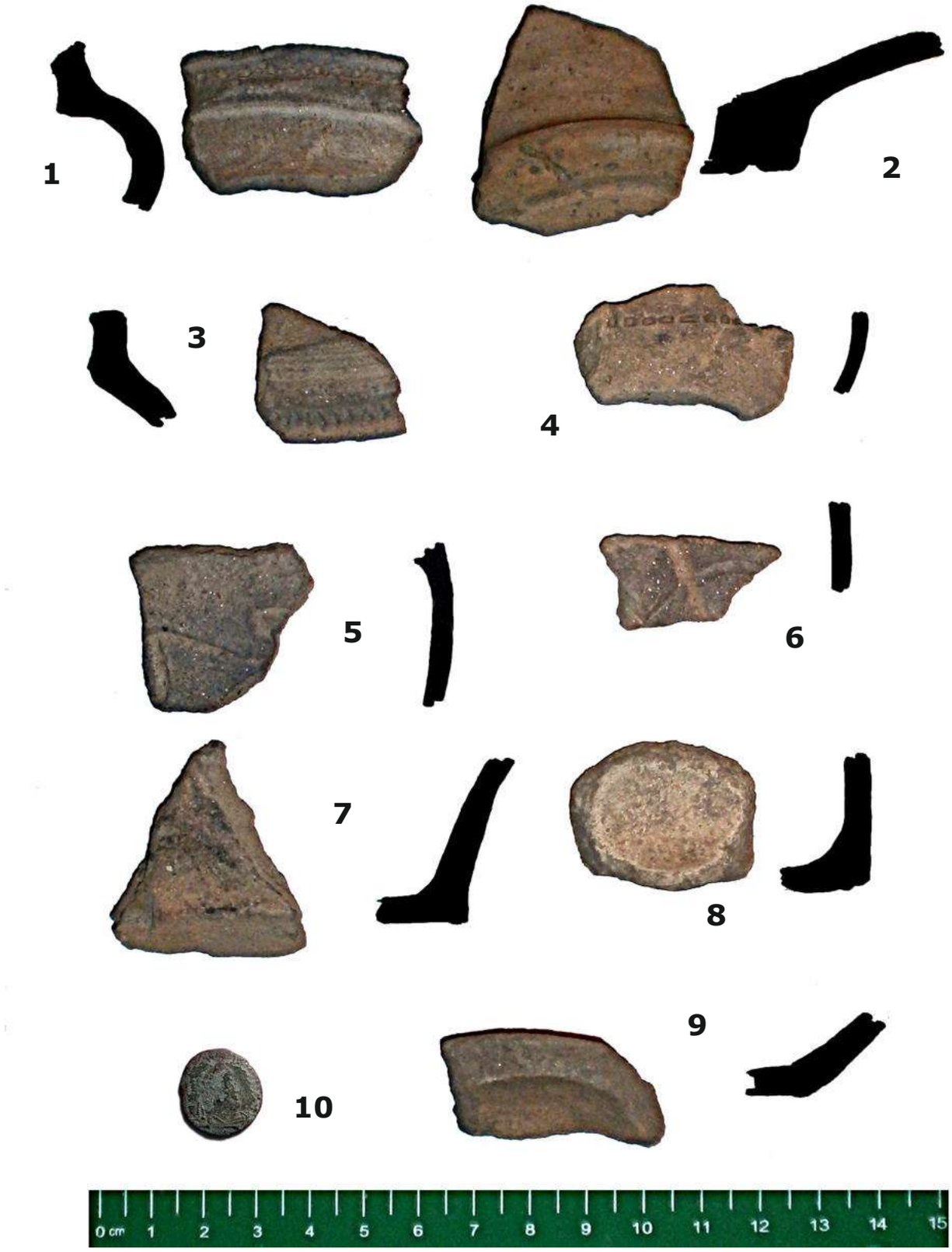

Tabla VIII. • ***Pitomača*, predio *Lasci/Orešje*:** 2, 7-9 - ulomci zadna keramičkih posuda, 1, 3-6 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: 2010-2014. Foto: *BMBB*, 2014. 10 - rimski novac sredine 4. st. Vjerojatno Konstancija II. Foto: *BMBB*, 2014.



pretpovijest (?), antika, srednji vijek







Tabla IX. • ***Otrovanec*, selo (kbr. 64):** 1-2 - ulomci keramičke posude. Pronađeno: 2014. Foto: *BMBB*, 2014. Trasa rimske ceste *Sedlarica-Turnašica*: 3 - Avers kovanice *Klaudija II. Gotskog* (3. st.). 4. Avers kovanice *Konstancija II.* (4. st.).

antika





Tabla X. • ***Sedlarica*, gradina *Šanac*:** 2 i 4 - ulomci zadna keramičkih posuda, 1, 3, 5-8 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: 1984. - 2014. Foto: *BMBB*, 2014.



srednji vijek (14. - 16. st.)



Tabla XI. • ***Velika Črešnjevica*, selo - gradina:** 1 - dio pečene ilovače kojom je bilo omazano pruće na stambenom objektu, 2-3 - ulomci keramičkih posuda. Pronađeno: 2014. Foto: *BMBB*, 2014. ***V. Črešnjevica/M. Črešnjevica*, gradina "Črešnja" ili "Babičanka":** 4-6 - ulomci gornjih dijelova glinenih posuda, 7 - srebrni denar kralja *Ludovika* iz 1521. Pronađeno: 1984. - 2014. Foto: *BMBB*, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)





Tabla XII. • ***V. Črešnjevica/M. Črešnjevica*, gradina *Črešnja* ili *Babičanka*:** 1 i 3 - ulomci zadna keramičkih posuda, 2 - profil ulomka gornjeg ruba keramičke posude. 6-11 - dijelovi i zadna pećnjaka sa oznakama majstora (zvijezda i križ), i ulomci keramičkih posuda (B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 181). Pronađeno: 1984. - 2014. ***Stari Gradac, Kranjčev breg*:** 4-5 - ulomci gornjih rubova glinenih posuda. Pronađeno: 2014. ***Velika Črešnjevica*, selo - gradina:** 6 (a-c) - dio iskucanog i lijevanog mjedenog predmeta, najvjerojatnije baza svjećnjaka (75 x 85 mm). Pronađeno: 2014. Foto: *BMBB*, 2014.



srednji vijek (13. - 16. st.)

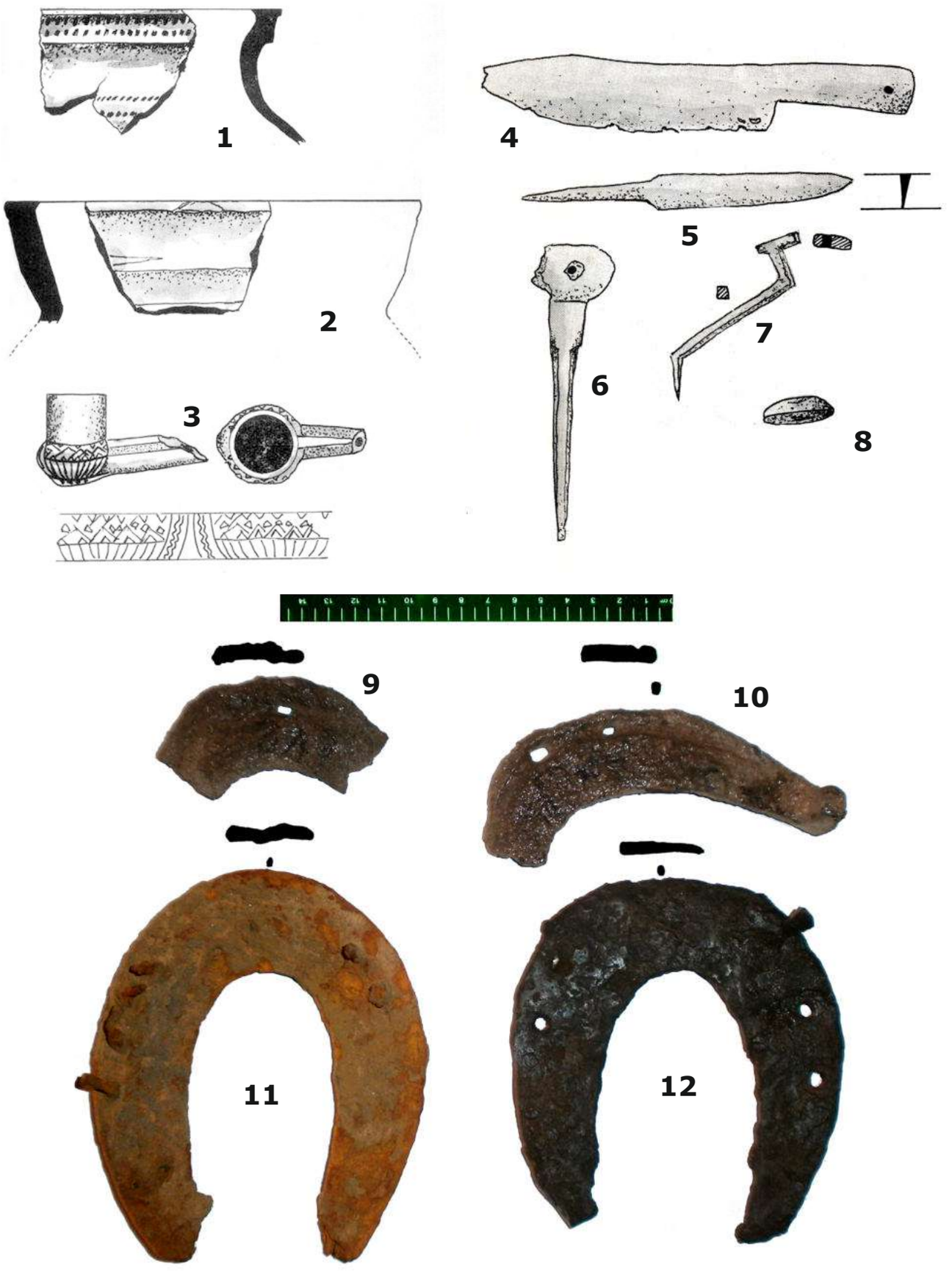

Tabla XIII. • ***Pitomača/Otrovanec, Črlena Klisa*:** 1-2 - ulomci gornjih dijelova glinenih posuda, 3 - keramička lula sa ornamentima, 4-8 - razni željezni predmeti (B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 183-187). ***V. Črešnjevica/M. Črešnjevica*, gradina *Črešnja* ili *Babičanka*:** 1-26 - željezni kovani čavli. Pronađeno: od 1984. do 2014. Foto: *BMBB*, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)



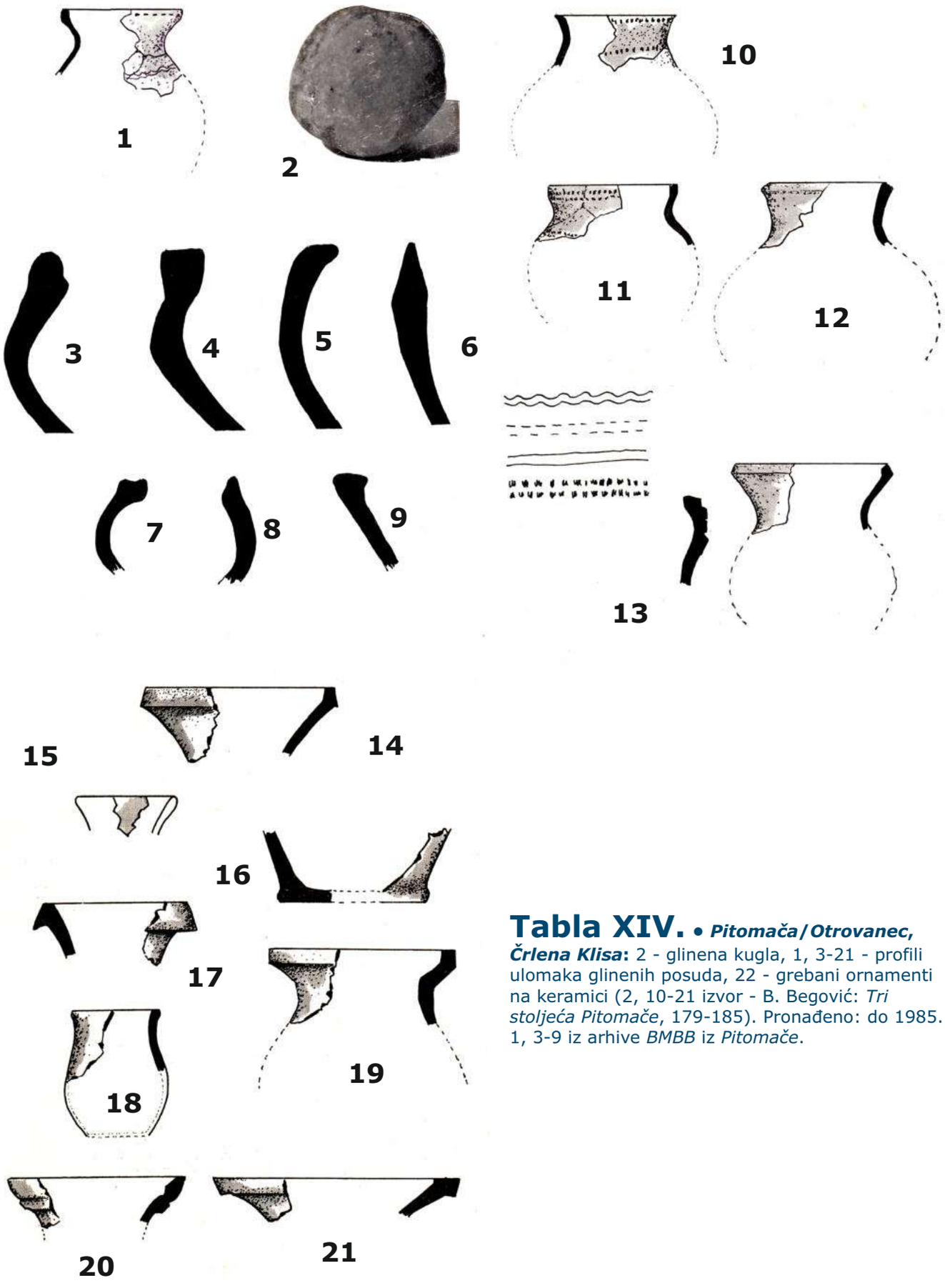

Tabla XIV. • ***Pitomača/Otrovanec, Črlena Klisa*:** 2 - glinena kugla, 1, 3-21 - profili ulomaka glinenih posuda, 22 - grebani ornamenti na keramici (2, 10-21 izvor - B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 179-185). Pronađeno: do 1985. 1, 3-9 iz arhive *BMBB* iz *Pitomače*.



srednji vijek (13. - 16. st.)



Tabla XV. • ***V. Črešnjevica/M. Črešnjevica*, gradina *Črešnja* ili *Babičanka*:** 1-3 - željezne strelice, 4-13 - željezni dijelovi sječiva i drški noževa. Pronađeno: od 1984. do 2014. Foto: *BMBB*, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)



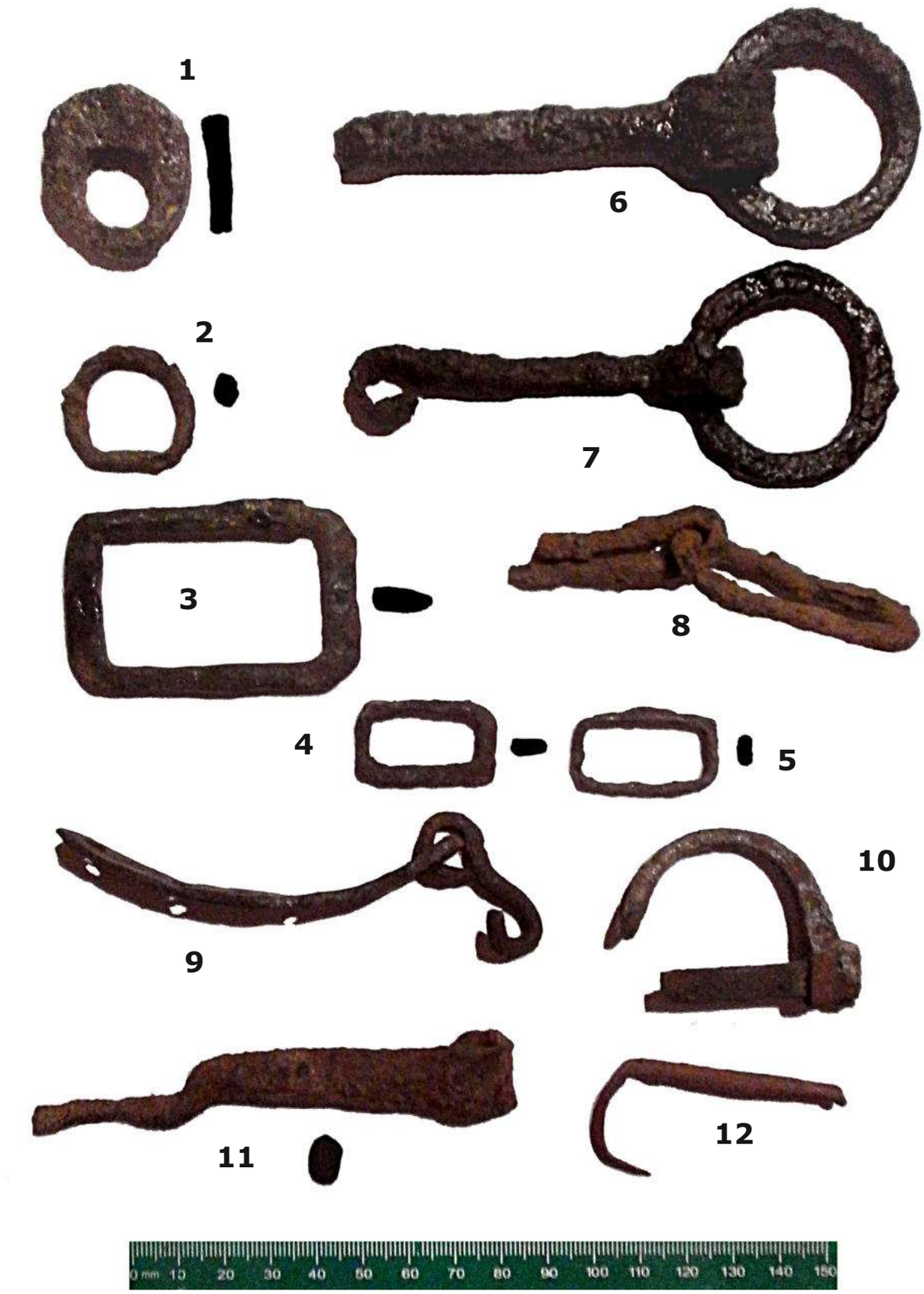

Tabla XVI. • ***V. Črešnjevica/M. Črešnjevica*, gradina *Črešnja* ili *Babičanka*:** 1-5 - kovane željezne karike, 6-12 - kovani željni dijelovi jahačke opreme ili pokućstva. Pronađeno: od 1984. do 2014. Foto: *BMBB*, 2014.



srednji vijek (13. - 16. st.)



Tabla XVII. • ***V. Črešnjevica/M. Črešnjevica*, gradina *Črešnja* ili *Babičanka*:** 1-26 - željezni kovani čavli više vrsta i tipova. Pronađeno: od 1984. do 2014. Foto: *BMBB*, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)





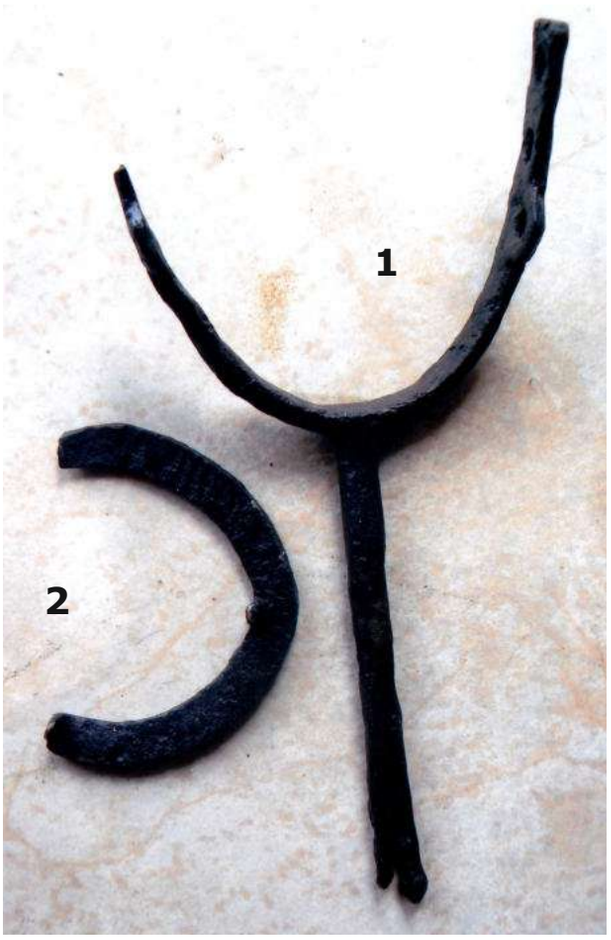

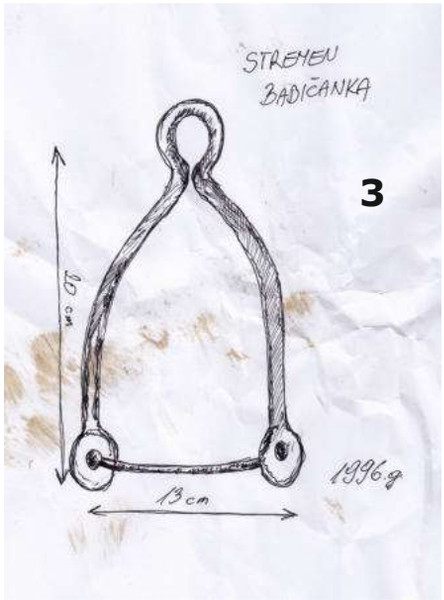



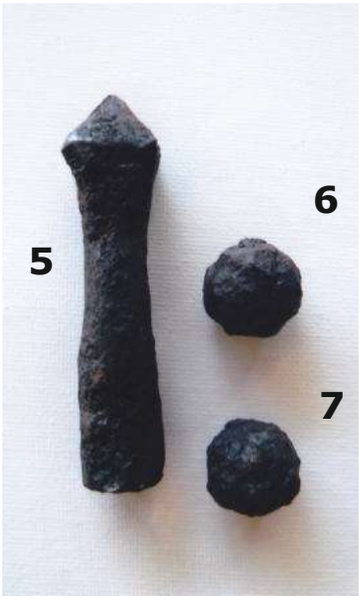

Tabla XVIII. • ***V. Črešnjevica/M. Črešnjevica*, gradina *Črešnja* ili *Babičanka*:** 1 - konjičke ostruke, 2 - dio potkove (?), 3 - stremen, 4 - nekoliko tipova strelica (rekonstrukcija), 5 - strelica samostrela, 6-7 - pušćane željezne kugle. Pronađeno: od 1994. do 2014. Foto: *BMBB*, 2014.



srednji vijek (14. - 17. st.)

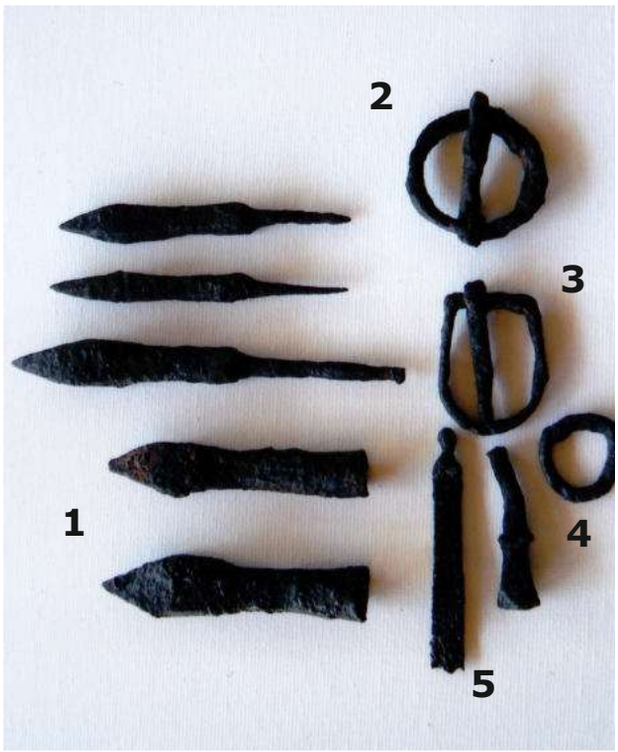











Tabla XIX. • ***V. Črešnjevica/M. Črešnjevica*, gradina *Črešnja* ili *Babičanka*:** 1 - željezne strelice, 2-4 - željezne karike sa odjeće, 5 - dijelovi konjičke opreme (?), 8 - željezna drška manjeg noža (duž.: 97 mm), 9 - brončani ukras sa konjičke opreme (? - dim.: 17x10x7 mm). ***Sedlarica*, selo gradina *Šanac*:** 6 - željezne strelice, 7 - željezna puščana kugla. ***Pitomača, Dravska ulica* okolica *Šodrane*:** željezna sjekira (dim.: 15x3,5 cm). Pronađeno: između 1995. - 2014. Foto: *BMBB*, 2014.

srednji vijek (14. - 17. st.)



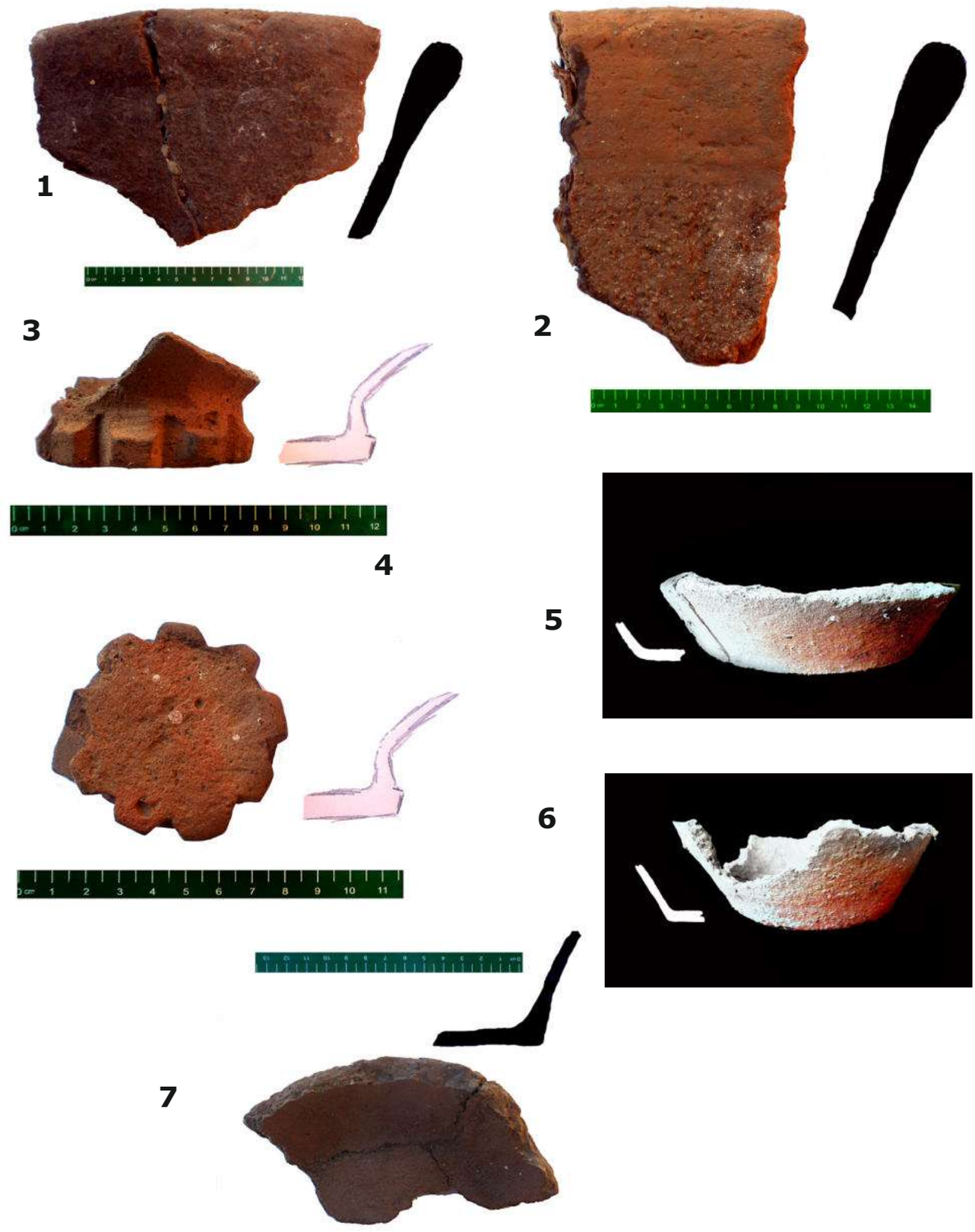

Tabla XX. • ***Grabrovnica*, lokalitet *Gušća*:** 1-2 - dijelovi velikih glinenih posuda, 3-4 - dijelovi zadna glinene posude zupčaste osnove. ***Grabrovnica*, predio *Podgoričke*:** 5-7 - dijelovi zadna keramičkih posuda. Pronađeno: od 1985. do 2014. Foto: *BMBB*, 2014. 5 i 6 foto: *Z. Grbačić*, obrada *BMBB* 2014.



srednji vijek (13. - 16. st.)

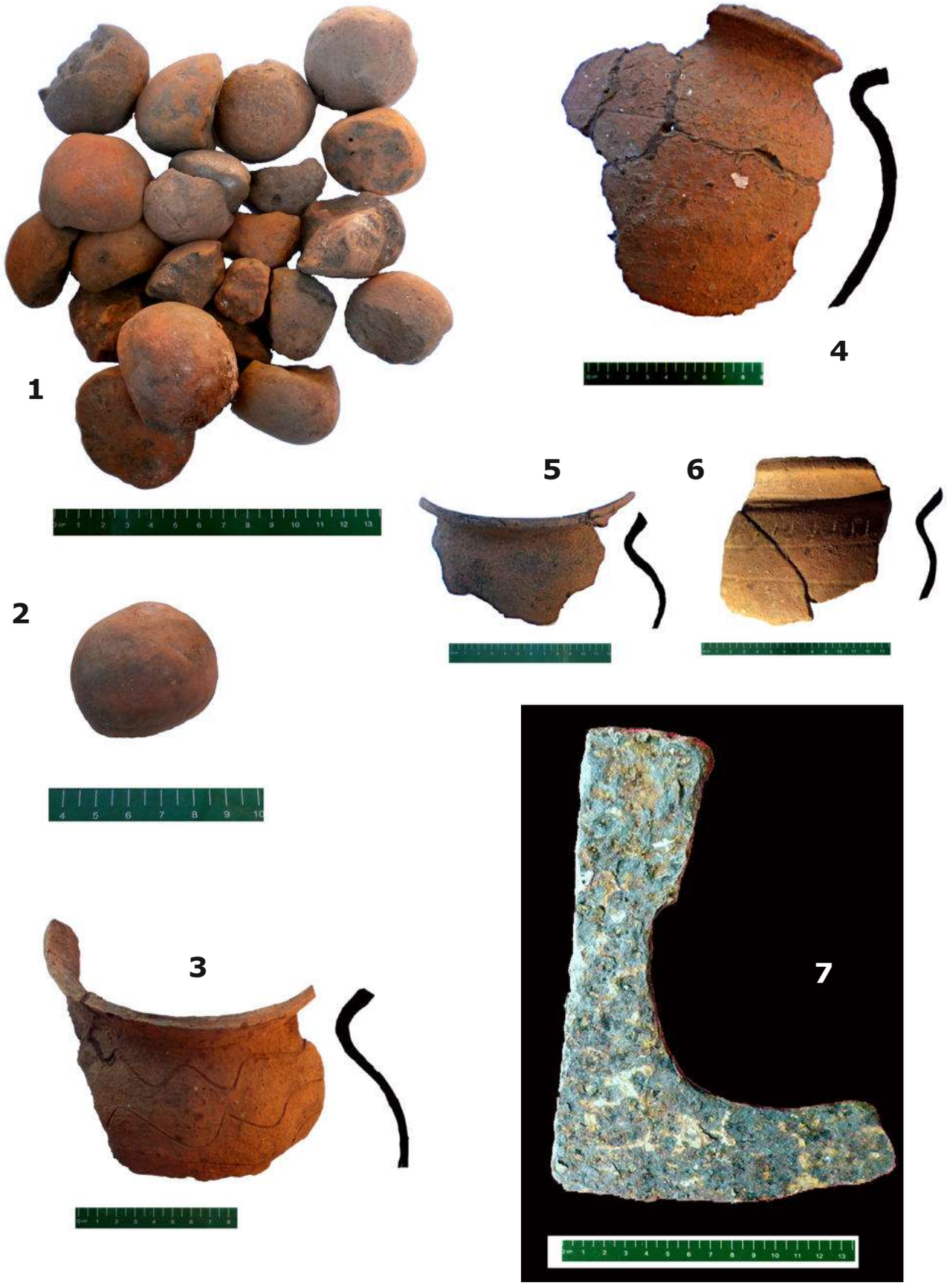

Tabla XXI. • ***Grabrovnica*, predio *Podgoričke*:** 1-2 - glinene kugle za održavanje vatre i/ili kugla za praćke. ***Grabrovnica*, *Vaktarna*:** 3-6 - dijelovi keramičkih posuda. ***Grabrovnica*, predio *Gušća*:** željezna sjekira (7). Pronađeno: od 1985. do 2014. Foto: *BMBB*, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)











Srednjovjekovni kovani čavli sa platoa gradine u *Velikoj Črešnjevici* (13. - 16. st.). Foto: *BMBB*, 2014. Mnogo kovanih čavala pronađeno je na sve tri srednjovjekovne gradine.



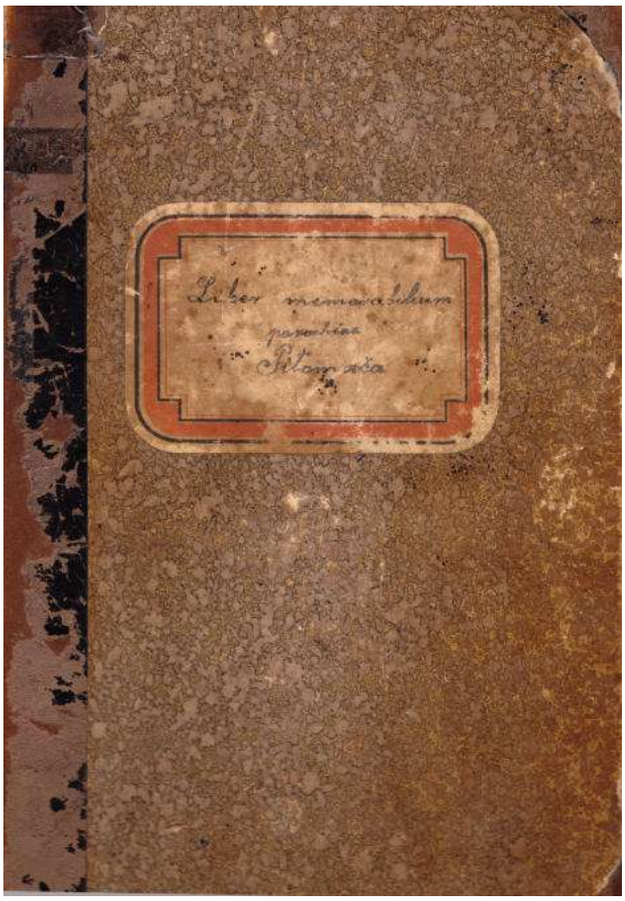

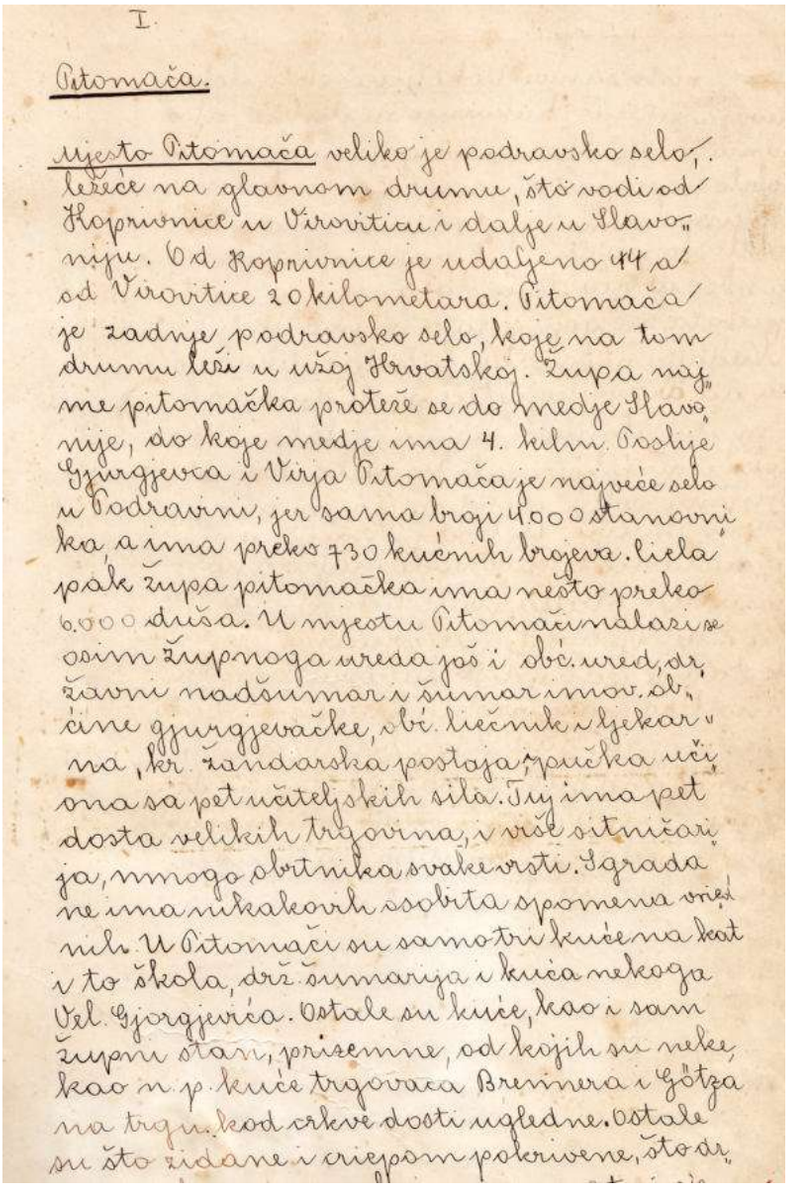

I.

Pitomača.

Mjesto Pitomača veliko je podravsko selo, ležeće na glavnom drumu, što vodi od Koprivnice u Virovitici i dalje u Slavoniju. Od Koprivnice je udaljeno 44 a od Virovitice 20 kilometara. Pitomača je zadnje podravsko selo, koje na tom drumu leži u užoj Hrvatskoj. Župa najmre pitomačka proteže se do međe Slavonije, do koje međe ima 4. kilm. Poslije Gjurgjevca i Virja Pitomača je najveće selo u Podravini, jer sama broji 4000 stanovnika, a ima preko 730 kućnih brojeva. Cielа pak župa pitomačka ima nešto preko 6.000 duša. U mjestu Pitomači nalazi se osim župnoga ureda još i obć. ured, dr. žavni nadšumar i šumar imov. ob. čine gjurgjevačke, obć. liečnik i ljekarna, kr. žandarska postaja, pučka uči ona sa pet učiteljskih sila. Ima pet dosta velikih trgovina, i više sitničarija, mnogo obrtnika svake vrsti. Zgrada ne ima nikakovih osobita spomena vrijednih. U Pitomači su samotri kuće na kat i to škola, drž. šumarija i kuća nekoga Vel. Gjorgjevića. Ostale su kuće, kao i sam župni stan, prizemne, od kojih su neke kao n. p. kuće trgovaca Breinera i Götza na trgu kod crkve dosti ugledne. Ostale su što zidane i crienom pokrivene, što dr.



Gore lijevo: naslovnica Spomenice župe u Pitomači. Desno: faksimil stranice br. 1 pitomačke župne Spomenice.

Lijevo: Josip Kovačić, župnik u Pitomači od 1891. do 1908. prvi je počeo voditi Spomenicu 1891. godine koju donosimo u nastavku.

Sve fotografije vezane uz Spomenicu župe u Pitomači su iz arhiva župe sv. Vida u Pitomači.

B. Izbor tekstova iz župnih spomenica

Budući da se dobila jedinstvena prilika objaviti, odnosno objelodaniti spomenice, odnosno dijelove spomenica sve tri župe koje imaju sjedište na području općine *Pitomača* valja napomenuti da su upravo one jedan od osnovnih izvora za povijest *Pitomače* i okolnih mjesta, a koje do danas nisu bile dostupne široj javnosti. Ovdje ćemo objaviti dijelove *Spomenica* župe *Pitomača*, *Stari Gradac* i *Turnašica*, s ciljem što jednostavnije dostupnosti podataka u svrhu proučavanja i predstavljanja povijesti ovoga kraja. Nadamo se da će i ovo biti jedan od doprinosa, kao prilog poznavanju povijesti ovog dijela *Podravine* i *Hrvatske*. Pitomačka župna *Spomenica* je predstavljena u izvornom obliku, kako bi se, prilikom čitanja osjetila *„patina*" i dobila čar prošlih vremena. Prijepis i obrada podataka *Branko Begović Bego* 2014/2015.

1. Spomenica *Župe svetog Vida* u *Pitomači*

Spomenica pitomačke Župe svetog Vida sačuvana je u dva sveska. Prvi svezak je od 1787. godine, i sadrži prijepise važnijih dokumenata („Protocoll. ab Anno 1787, die 28. Aprilis: inceptum"), a drugi, „Liber memorabilium parochiae Pitomača" počeo je pisati župnik Josip Kovačić 1891. godine. Ovaj dio je nesumnjivo izvrstan, opsežan i jedinstven izvor o povijesti Pitomače (kao i cijele pitomačke župe) na čak preko 250 stranica. Ovom prilikom donosim dijelomični prijepis originala pisanog od 1891. do 1941. godine (u Spomenici str. 1 – 198, sa određenim preskocima). Ovom prigodom još jednom želim izraziti posebnu zahvalu pitomačkom župniku vlč. Ivici Puškadiji koji je dozvolio objavljivanje podataka iz Spomenice. Oba sveska se čuvaju u župnom uredu u Pitomači.

"I
Pitomača.

Mjesto Pitomača veliko je podravsko selo, ležeće na glavnom drumu, što vodi od Koprivnice u Viroviticu i dalje u Slavoniju. Od Koprivnice je udaljeno 44, a od Virovitice 20 kilometara. Pitomača je zadnje podravsko selo, koje na tom drumu leži u užoj Hrvatskoj. Župa najme pitomačka proteže se do medje Slavonije, do koje medje ima 4 kilometra. Poslije Gjurgjevca i Virja Pitomača je najveće selo u Podravini, jer sama broji 4000 stanovnika, a ima preko 730 kućnih brojeva. Ciela pak župa pitomačka ima nešto preko 6000 duša. U mjestu Pitomači nalazi se osim župnoga ureda još i Općinski Ured, državni nadšumar i šumar Imovne Općine gjurgjevačke, obć. liečnik i ljekarna, kr. Žandarska postaja i pučka učiona sa pet učiteljskih sila. Tu ima pet dosta velikih trgovina, i više sitničarija, mnogo obrtnika svake vrsti. Zgrada ne ima nikakovih osobita spomena vriednih. U Pitomači su samo tri kuće na kat i to škola, drž. Šumarija i kuća nekoga veleposiednika Gjurgjevića. Ostale su kuće, kao i sam župni stan, prizemne, od kojih su neke , kao n. p. kuće trgovaca Brennera i Götza na trgu kod crkve dosta ugledne. Ostale su što zidane i crijepom pokrivene, što drvene i slamom pokrivene, pa zato i cielo mjesto, prem veliko, ima izgled sela. Samo mjesto leži na pjeskovitoj valovitoj ravnici, koja ako i jest pjeskovita ipak je dosta plodna, ako se gnoji nešto samo. U okolici osobito dobro uspievaju žitarice, kukuruze su slabije, ako izuzmemo predjel blizu Drave, gdje su i kukuruze osobito liepe, pošto ima ondje više humusa. Što čini samo mjesto Pitomaču a i sav okoliš dosta pustim jest pomanjkanje voća i u obće drveća. Voće slabo uspieva, a i što bi uspievalo, ne gaji se radi nemarnosti žitelja. Nadalje ne ima tuj nikakva tekućega potoka do Drave, koja teće dosti daleko od mjesta Pitomače najme 7. kilm. Mjesto potoka ima iskopanih kanala, koji odvode suvišnu vodu osobito u zimi i za velikih kiša u Dravu. Uslied pomanjkanja drveća, nestašice tekuće vode i ugrijana pješćana tla vlada ovdje ljeti velika sparina, a kad vjetar digne prašinu i piesak u zrak, tad se jedva diše. Takova zagušljiva atmosfera naravno da ne prija ni plućima ni očima. Radi toga boluju ovdje ljudi mnogo od sušice i od upale očiju, da i ne spominjem trahama, koji je silno razgranjen, te prelazi od roditelja na djecu, od susjeda na susjeda itd.

II
Župna crkva u Pitomači.

Po kazivanju starih ljudi stajala je stara župna crkva pitomačka pod imenom sv. Helene na Klisi, a poslije sv. Vida preko puta sadanjega župnoga stana na zemljištu, gdje se sada nalaze kuće Barčana. Oko crkve bijaše i groblje. Što dokazuju često nahadjane ljudske kosti, pače i čitave lubanje, te ostanci odiela i cigle, što se na tom mjestu još i dan danas iskapaju.

Današnja župna crkva sv. Vida sagradjena je na pitomačkom trgu godine 1783. nastojanjem tadanjega pitom. župnika Vida Bosiljevca koji je u tako novosagradjenoj crkvi iste godine 1783. dne 12. rujna t. j. na Malu Gospu prvu sv. misu služio. Isti je župnik u dobi od 49 godina svoga zaslužnoga života dne. 15. ožujka 1790. od kapi umro.
Tu tako novo sagradjenu crkvu počeo je najprije uredjivati Petar Maraković de Heldenfeld, tadanji upravitelj župe i to godine 1812. koje je godine podignut i uriešen slikarijom žrtvenik na čast sv. Petru, prvaku Apostola. Pod istim upraviteljem župe je crkva g. 1814. iz nova pokrivena, pobieljena, kupula na tornju (koje do onda nije bilo) postavljena i dašćicami pokrita. Iste godine počela se crkva i iz nutra uredjivati i obnavljati. Milodari najme pobožnih duša ženskoga spola, a brigom i nastojanjem župe upravitelja, podignut bi žrtvenik bl. dj. Marije. Njegovim je takodjer nastojanjem iznova oslikana kapelica Razpetoga Krista pod korom. Iste godine 1814. iznova su podignuti pokrajni žrtvenici: sv. Stjepana Prvomuč. Troškom Stjepana Cigleca, bačvara, koji je u Stat. Anim. one dobe ubilježen kao darežljivi dobrotvor crkve i žrtvenik sv. Florijana, troškom Luke Horvata, izsluž. stražmeštra.

Da li je, i što je poslije toga u crkvi i oko nje učinjeno, ne zna se, jer nije nigdje ubilježeno. Toliko se znade, da je za župnika Halle oko g. (?) na novo načinjena kopula na tornju i pokrivena limom, te postavljen munjovod. Za administratora Jur. Forka načinjeni su g. 1888 novi prozori troškom od 120 fr. i popravljena prodikaonica troškom od 100 fr. –

sve to na račun crkv. blagajne.

Početkom 1891. dodje na ovu župu župnik Josip Kovačić. Crkva je bila pusta bez oltara i nepobieljena , daščani krov crkve prokisavao je, limena kupula zahrdjala, a munjovod raztrgan. Prva mu je bila briga da se crkva crijepom pokrije, kupula pobojadiše, munjovod postavi i crkva iznutra i iz vana pobieli. To je sve i učinjeno godine 1893. troškom od 3.600 fr. koji je trošak pokriven pripomoćju vis. Vlade sa 1.000 fr. a ostalo nametom župljana. Mnogo toga nije učinjeno solidno, osobito dalo bi se prigovarati krovu crkvenomu, što je preriedko pokriven nu tomu je kriv nesolidni poduzetnik poznati ovdje bivši veleposjednik grčkoiztočnjak Stevo Gjorgjević, komu je župnik dosta prigovarao, ali bez koristi i uspjeha, jer je on za onda bio uvažen i moguć.

Iza toga popravka dao se župnik na unutrašnje uredjenje crkve. Kako je crkva bila bez svakoga oltara - jer one tri mensae, na kojjih su bili postavljeni sviečnjaci, nisu se mogli smatrati oltari, dolikujući župnoj crkvi - dao se na skupljanje milodara, da oltare podigne. Kao poticalo, dobro mu je došla velevriedna udova pok. učitelja pitomačkoga Matije Kosa, preudata kasnije Puškarić, koja javi župniku da je naumila u svojoj župnoj rodnoj crkvi dati postaviti oltar na čast Majci božjoj. To je ona sbilja i izvršila, davši izraditi kod kipara Runggaldiera prekrasan žrtvenik Majke Božje za 1000 for. koji je u župnoj crkvi u lijevoj absidi postavljen i dne 28/10 1891 po njenom odličnom sinu preč. g. kanoniku čazmanskomu St. Kosu svečano blagoslovljen. Potaknuti tim plemenitim darom i primjerom oduševili se župljani i rado doprinosili i u gotovom novcu i u žitu za oltare, koji su se još imali podići u crkvi. Tim načinom sabrano je najprije 1000 fr. i za tu svotu kod istoga umjetnika načinjen oltar sv. Valentina, koji je sada na mjestu, gdje je prije bila na zidu naslikana nakazna slika sv. Petra, te predstavljala oltar sv. Petra, najme u desnoj absidi postavljen, a dne. 10/9. 1893. na Ime Marije po v. g. Jos. Hiteru, podravci djokonu svečanim načinom blagoslovljen.

Za tim su daljnjim dobrovoljnimi prinosi nabavljena dva starija oltarića iz župne crkve u Varaždinu troškom od 200 fr. koji su onda, posve obnovljeni postavljeni na prazna mjesta između svetišta i ladje, gdje su i nekoć prije bili oltari, ali su kaznije



Župnik Juraj Forko. U Pitomači župnik od 1887. do 1891. godine.



Karlo Blažeković bio je župnik svega nekoliko mjeseci 1908. godine.

Petar Mihinić. Pitomački župnik od 1908. do 1936. godine.



izbačeni (valjda zbog trošnosti ili kao nagrade).

To su sadanji oltari sv. Josipa i Ane, za koje je nove lijepe naslovne kipove iz nova izradio gore spomenuti Jos. Runggaldier. Tako postavljeni oltari, koji stoje obadva blizu 600 fr. blagoslovljeni su dne. 15/4. 1894. t. j. na III. nedjelju po Uskrsu.

Sada tek pošto su bili postavljena sva četiri nova pokrajna oltara isticala se još više potreba novoga glavnoga žrtvenika, dosadanji bo glavni žrtvenik, sastojeći se bih od menze, tabernakula i naslovne na zidu viseće slike sv. Vida, bio je opreka s novimi oltari, te su župljani rado prionulu uz poziv svoga župnika, da sabiraju milodare za novi veliki žrtvenik. Ali kako je glavni žrtvenik morao biti ljepši, a potom i skuplji od ostalih, nije se župnik pouzdao da traži sve od župljana, koji su jur mnogo u kratko vrieme doprinieli za popravak i urešenje crkve, pa je zato pokucao na vrata vis. Vlade, koja je i sbilja dala u to ime pripomoć od 800 fr. i k tomu dala izraditi nacrt i troškovnik. Budući je pako žrtvenik stajao podpunih 1510 fr. to su župljani ipak doprinieli i za taj žrtvenik preko 700 fr. a to sve dobrovoljnimi prinosi u gotovom novcu ili u žitu, koje je tada župnik obratio u novac i priveo svojoj svrsi. Žrtvenik je izradjen po Jos. Runggaldieru u St. Ulrich-Grödenu, kao i oni pokrajni, dočim su slike sv. Vida i presv. Trojstva načinjene u Zagrebu po Iv. Baueru, slikaru i profesoru u obrtnoj školi.

Tom su prigodom takodjer iz dobrovoljnih prinosa naroda posrebrenjeni sviečnjaci na velikom oltaru svjetiljka za vječnu luč, luster u sredini crkve i oni sa strane popravljeni i očišćeni, dotično posrebreni taj tako postavljeni i uriešen glavni žrtvenik blagoslovljen je na naročitu želju župnika i župljana dne. 7. listopada 1897 uz veliko saučešće naroda i okolišnih svećenika po domaćem odličnom sinu i velikom dobročinitelju ove župe preč. g. Stj. Kosu, kanoniku čazmanskomu. Tom sgodom uveo je isti preč. gospodin u ovoj župi i bratovštinu presv. srca Isusova, za čije članove je prije toga držao tri dana propovjedi i poduku. Na velikoj njegovoj ljubavi, koju je i ovom sgodom pokazao za svoj narod neka mu je ovdje za sva vremena izrečena harna hvala!

Ovdje je red, da se spomenu glavniji dobročinitelji župne crkve prigodom njene obnove. Na prvom mjestu mi je spomenuti jur gore navedenu veleštovanu gospoju Mariju Puškarić udovu pok. učitelja pitomačkoga Matije Kosa, koja je sama dala postaviti oltar sv. Marije troškom od 1000 fr. i time učinila temelj svemu kasnijemu radu oko urešenja crkve. Isto tako veliki je dobročinitelj crkve njezin vriedni sin preč. g. kanonik Stjepan Kos, koji ne samo da je župniku i njegovom radu vazda prijateljski svojim savjetom u pomoć bio, u radu ga bodrio, župljane oduševljavao, već je i materijalno dvaput, svaki put sa 100 fr. u pomoć pritekao. Prečastni g. Mijo Smetiško, kanonik zagrebački darovao je na za molbu domaćega župnika na dvaput, svaki put po 50 fr.. Ostalih manjih dobročinitelja domaćih i stranih ne ćemo spominjati, ali će jih spominjati zahvalni narod, i njihova će imena biti „scripta in libro vitae".

Svakako se pako mora potomstvu za vječnu spomen ostaviti da su za ukras crkve najmanje doprinieli ovdjašni bogati trgovci i tako zvana inteligencija, koja se je od svega toga držala na strani, kao što se uviek u obće od crkve tudji.

Može se u obće reči, da su najviše darovali siromasi, pa zato i u ovom slučaju vriedi ona Isusova „Beati pauperes guoniam ipsorum est regnum coelorum".

Ta tako iz vana i iz nutra uredjena crkva stajala je na zapuštenom pjeskovitom trgu, neogradjena, nezaštićena od blaga, konja, peradi, pasa, što se sve oko nje skitalo i onečišćavalo ju. Da se tomu doskoči, da se prostor i trg oko crkve poljepša, nakani župnik crkvu ograditi i oko nje mali perivoj urediti. To je on g. 1896 malom pripomoći od strane obćine, nekim neznatnimi inimi prinosi, te potporom crkv. blagajne, a najviše svojim žrtvami, započeo i dalje nastavlja. Dao je najprije crkvu letvicama ograditi, s južne i zapadne strane crkve, podzidati s istih strana do tri sto vozova zemlje navoziti, zatim lipe i omorike zasaditi, sav prostor travom zasijati i neke nasade urediti itd. Isto takove lipe dao je zasaditi i diljem od crkve do župnoga stana. Tim je trg i ona ulica do župnoga stana dobila posve drugo, milovidnije lice.

III
Župa pitomačka.

Župa pitomačka obuhvata sljedeća sela: Pitomača (God. 1897 = 4035 duša katolika, 15 židova i 5 gr. iztočne) Kladare (744 duše) Otrovanec sa 848 duša i Vel. Črešnjevica sa

900 duša (507 Katol i 380 gr. ist.) te razpršene konake kod Drave, kamo se je jur mnogo žitelja iz spomenutih sela izselilo i ondje trajno nastanilo. Do godine 1790., kako se razabire iz starih Matica, spadala je u ovu župu i Sedlarica, koja je valjda te godine pripojena Turnašici. Odavle po svoj prilici dolazi da župnik pitomački još i danas uživa jednu oranicu čak kod Sedlarice, izvan područja svoje župe.

Po vjeri žiteljstvo je pitomačke župe skroz katoličko osim sela Vel. Črešnjevica, gdje imade sa preko 500 katolika pomiešanih do blizu 400 gr. iztočnih. U ovom su selu još pred nekoliko godina gr. iztočni nadmašivali brojem katolike, pače vjerojatno je da je to selo u početku bilo napučeno samimi gr. iztočnimi žitelji, nu sada je obratno. Time se tumači. zašto je sve do g. 1893. bila pučka škola u Vel. Črešnjevici u rukuh gr. iztočnjaka, tako da do pomenute godine nije nikad ondje bio namješten učitelj katolik. Istom godine 1893. premješten je kazne radi odavle učitelj Rade Vojnović, a ujedno odredjeno da odsele imade na toj školi biti učitelj katolik. O tom je obavješten pitomački župnik Josip Kovačić odpisom vis. kr. zem. Vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 31/12. 1893. br. 17335 povodom njegve u tom smislu podnešene predstavke. Poslije te godine namiešta se na toj školi vazda učitelj katolik, što je posve pravedno, budući da školu polazi vazda dvie trećine rimokatoličke djece.

Po karakteru je težko opisati ovaj narod. Glavne su mu značajke neiskrenost, prevrtljivost i neljubaznost. On nije nikomu iskren pa zato ni on ne vjeruje nikomu. On misli da nije moguće, da čovjek uvjek onako misli, kako govori, već da se mora ravnati prema vlastitoj koristi. Pitomačanu nije ništa osobita da što obeča, pa slaže, pa kao što on bez ikakova si predbacivanja savjesti slaže, tako ni on nije baš uvredjen, ako tko u obečanju njega prevari. On je veoma ponizan kad koga što treba, ali ohol i drzovit, kad te ne treba ili pače kad ti trebaš njega. Vladanje mu je dosta surovo, ili bolje recimo neugladjeno. Možda i nehotice, ali te on svojim ponašanjem vriedja. Prema svojim poglavarom, kao ni u obće prema odličnijim ljudem ne ima štovanja, a kamo li onoga pieteta, što je značajna crta u našega naroda. On te štuje samo tada i tako dugo, kada te i dokle te treba. Za to i njemu ne imponira tvoja odlična služba, znanje, čestitost, ali će mu



Martin Kožar. Župnik pitomačke župe od 1936. do 1944. godine.



Petar Široki Kateheta, poznati svećenik rođen u Pitomači, koji je bio župnik u Starom Gracu i Turnašici. Foto: 1930-ih godina. (16 J.)





Gore: mlada misa Ivana Demšića 1933. godine u Pitomači. Župnik u Pitomači od 1950. do 1979. godine.

imponirati tvoje bogatstvo, ako te treba i tvoja vlast, ako te se boji. Za čudo je uprav, da ovaj narod ni svojih svećenika ne štuje niti ljubi, premda vrlo rado polazi crkvu, rado sluša liepe propoviedi itd. Čini se, kao da svećenika samo tako dugo poštuje dok ga vidi u crkvi, dočim ga vani ne susreta s ni malo ljubeznosti ni povjerenja. Pitomačan, a i uopće Podravac drži, da se svećenika tiču samo crkvene stvari; njegovo da je misu služiti, krstiti, pokapati i t.d. a za ostale stvari – popa nije briga. To su mu mnijenje valjda uciepili graničarski oficiri, koji su, da sebe uzdignu, vazda svećenike potiskivali.

Pa zato se riedko dogadja, da župljan dodje svoga župnika pitat za kakav savjet, kako to po drugih stranah naše domovine biva, pa ako kada i dodje, to dodje tek onda, kad je obašao sve seoske mudrace, trgovce, obć. pisare itd.

Nadalje ne pozdravlja ovaj narod svojih svećenika, kad jih sastaje, onom ljubaznošću, kako se to vidi n.p. u Zagorju i drugdje, već ga pozdravlja nekim načinom od običaja ili pod moraš. Kad svećenik sastane na ulici kojega župljanina i rieč mu ponudi, taj se ne smatra tim nagovorom počašćenim, već gleda, da se kratkimi odgovori oslobodi neprijatnoga mu razgovora. O svojih i obće o svećenicih ovaj narod u svih prigodah veoma rado govori, ali redje s poštovanjem, već obično s omalovažavanjem i priezirom, redje da jih pohvali, ali rado da njihovo djelovanje i život oštro kritišu, čerugavaju, ogovaraju. Kad o svećenicih medju sobom razgovaraju, rado rabe naziv „pop", koja jih rieč služi za posprdni nazov za svećenike, i što ji još pokudnije za starijim se povadjaju i djeca, koja drugdje barem sa najvećim štovanjem o svećenicih govore.

Rado je već spomenuto, ovaj narod rado ide u crkvu, ali se po svem čini, da većina to čini više od navade, nego li od prave pobožnosti. To zaključujem odatle, što se u crkvi veoma rado razgovaraju, smiju, na sve strane ogledavaju, pače i tuku, tako te se moraju nemirnjaci često i oblasti prijavljivati, da jih kazni. Kod ženskoga spola, čini se, da je razlog polasku crkve još i to, da tom sgodom pokažu svoje svilene rubce, nove suknje, da se sa sastanu s prijateljicom i izpripoviedaju jim se. Ili ne mora li čovjek doći do toga zaključka videći, kako ženske grnu u crkvu osobito po većih blagdanih, kad se mogu što ljepše nakititi, kako u crkvi nose molitvenike, ali jih premnoge ni ne otvore, kako se poslije sv. mise i večernice po ciele ure kod crkve u hrpah razgovaraju itd.

Od mana, kojim je ovaj narod najviše sklon, jesu ogovaranja, klevete, a na pose bludnost, koja se, kao ni u Slavoniji, ne drži baš tako odurnom strasti i težkim griehom. Razširenju te opačine bit će kriva soldačija, koja je nakon razvojačenja krajine ovdje dulje vremena bila nastanjena i ženski sviet kvarila. Nije tomu davno, da je mlada snaha smatrala sramotom, kad ne bi imala „šogora" (tako se ovdje zovu ljubavnici), ali ni mužkarac obično nije bio zadovoljan samo sa svojom ženom. Uslied toga nije jedan drugomu ni zamierao njegove stramputice.

Godine 1891. bilo je u župi pitomačkoj blizu 30 parova konkubinaraca, a isto toliko razstavljenih supruga. Bilo je od potrebe mnogo energije pozvanih na to faktora, da se je to jedno i drugo ako skoro iz ove župe odstranilo. Ali kako je sklonost za te opačine u narodu duboko uvriežena, pokazuju ponovni slučajevi prilježništva i razstave, koji su se opet samo velikom uztrajnošću i silom mogli prepriečiti.

I kradja, osobito kradja konja, dogadjalo se do ne davna veoma čestih. Stariji ljudi pripoviedaju, a to se je spažalo i do ne davno, da nije bilo noći a da se ne bi gdjegod u selu komu štogod ukralo. Krala se perad, svinje, konji (ove posljednje je obično ne stajalo u noći s pašnjaka), iz smoćnice i tavana meso itd. I doćega župnika niesu poštedili tati, ukravši mu godine 1891. iz koca dva debela prasca. Tati većinom nisu bili domaći župljani, već stranci, i to ili Magjari ili Slavonci, osobito iz sela Turnašica, Bušetina, Turanovec, Gradac. Nu mora se priznati da su neki ljudi bili jataci, bez kojih oni prvi ne bi mogli tako sigurno i tako često izvadjati kradje. Hvala Bogu, toga je zla skoro posve nestalo, te se samo riedko kada dogodi, da se komu što ukrade. U ostalom to se svagdje sbiva.

Sve ovo, što je rečeno, ne smije se naravno protegnuti na sve župljane pitomačke. Ima i u ovoj župi i veoma nabožnih, čestitih, svomu župniku privrženih ljudi. Da toga ne ima, ne bi se bilo dalo u crkvi toliko toga i znatnimi žrtvami župljana izvesti i nabaviti, niti bi se bez podpore dobrih ljudi dalo toliko zla umanjiti. Ali kad se opisuje narod kojega kraja, tad se mora iztaknuti ono, što se u obće opaža i kako se narod u većini svojoj motriocu prikazuje.

Ima i liepih običaja, kao npr. glasno i pravilno moljenje svega naroda u crkvi, a isto tako i liepo pjevanje crkvenih pjesama, što se oboje tako svidja svakomu, koji je kada

došao u ove krajeve i prisustvovao službi božjoj. Hvala je vriedan običaj i taj da ljudi žele, da jim se svaki pokojnik, pa i najmanje diete, po svećeniku od kuće sprovadja, samo se o tim običajem ne slaže preneznatna štolarina, što ju u to ime davaju svećeniku, kao što i ta okolnost, da redovito mrtvaca skoro nitko od ukućana ili inih ne prati. Nadalje ljudi mnogo drže do nedjelja i blagdana, te jih savjestno svetkuju idući redovito k službi božjoj u tolikom broju, da je crkva svake nedjelje i kod rane, a osobito kod poldanje (ili kako oni vele „velike") mise dubkom puna. Svetkuju dapače i neke tako zvane „Svećece" t.j. neke Svetce osobito štuju, pa idu na takove dane u dosti velikom broju k sv. misi, dapače ni nerade težih posala. Na te dane se je do ne davno (do god. 1895.) i k misi sa svimi (osim velikoga zvona) zvonilo, a učitelj dolazio orguljat. Pošto je od te godine učitelj Gabarić prestao dolazit orguljat, to se od tada ni ne zvoni sa više nego jednim zvonom, kao i u obične dane. Od narodnih običaja spomena je vriedno tek „Matkanje", t.j. mijenjanje pisanica (bojadisanih te izšaranih jaja) na bielu („matkovnu") nedjelju. Izmjenjivanje pisanica znači sklapanje užega prijateljstva osobito medju ženskom čeljadi. Matkanje biva tako, da se jaje s jaje kucne, jaja medjusobno izmiene, dotične se poljube i time postanu „matke", pa si vele „Ti".

IV
Užitci župnika pitomačkoga.

1) Župnik pitomački uživa godišnju plaću u novcu 1000 kruna. K tomu dobiva od dvaju fundiranih kapelana u ime hrane i dvorbe od svakoga po 25 kruna mjesečno, i to u svakom slučaju bi li ti kapelani namješteni ili ne.
2) U naravi dobiva uslied najnovije odredbe, priobćene ovomu župnomu uredu po Kr. podžupaniji u Belovaru godine 1884. br. 2831. – župnik deset hvati drva za sebe, a četiri hvata za kapelana, ako je ovaj namješten, ako pak kapelana ne ima, tada se ta četiri hvata drva za kapelana ne davaju, kako je to riešila vis. kr. zem. Vlada naredbom od 30. studenoga 1892. br. 8516. priobćenom župnom uredu 16. listopada 1894. br. 10682.
Za čudo, kako se je ta kompetencija drva mienjala i to mienjala uvjek na štetu župnika.

Župnik Halla piše občinskom uredu u Pitomači dne. 25. studenoga 1883., da je on sve do prije 5, 6 godina dobivao godimice 16 hvati drva za sebe i kapelana, pak zahtieva, da mu se i nadalje daje isti quantum. Obć. poglavarstvo odgovara na tu tužbu posve lakonički, da mu o tom višku nije ništa poznato.

Što više. Zastupstvo imovne občine gjurgjevačke zaključilo je 30. prosinca 1897., da se župnim občinam ima sniziti kompetencija ogrievnih drva na ciglih 6 hvati. I vis. je kr. zem. Vlada odpisom od 13. travnja 1898. god. br. 15436. taj zaključak odobrila, ako potrajni prihod šuma imov. občine ne dotiče za redovito podmirenje potrebština za sve pravoužitnike, samo valja svim pravoužitnikom kompetenciju razmjerno sniziti. To je priobćeno župnim uredom dopisom gospodarskoga ureda imov. občine gjurgj. od 8. lipnja 1898. br. 2117. Na sreću, taj zaključak do danas (7/3. 1902.) nije proveden.
Kolike li i u tom razlike izmedju negda i sada! Nekoč je najme župnik dobivao 20 hvati drva za sebe a 10 hvati za kapelana, kako to svjedoći sljedeće riešenje Nj. Veličanstva:...

...3) Štolarina
U župi pitomačkoj pobiru se ove štolarne pristojbe.
1) za krštenje 10 filira
2) od upeljivanja 10 filira
3) od sprovoda djeteta do 7 godine 1 Kr. 60 fil. (ako mu zvoni veliko zvono, tada pripada crkvi 2 Kr. župniku 2 Kr. a zvonaru 36 f.)

4) od sprovoda odrasla čovjeka 4 Kr. 20 fil.; za pjevani requij 2 Kr. 20 fil. služećem svećeniku, 60 fil. orguljašu, a 40 fil. crkvi za svieće i 36 f. zvonaru. Ako se pako služi pjevani Reguij „cum Libera" tada dobije služeći svećenik 2 Kr. 60 fil., orguljaš 60 fil., crkva 1 Kr., a zvonar 36 fil.

Svaki se mrtvac od kuće sprovadja, pa i najmanje diete, što je došlo u običaj sigurno zlorabom dobrote svećenika. Taj abusus morat će se što prije dokinuti poradi sve većega broja župljana i sve većma rastućega posla.

Prigodom vjenčanja aje se župniku u ime štolarine i jedan vagan žitka, jedan voz drva i jedna pečenka (puran ili guska). Ne može li dotični mladoženja dati drva ili pečenku, dužan je za svako od toga dati po dvie krune. Ako ne ima žitka odplaćuje ga prema tržnoj

cieni. – Budući da se prečesto dogadjalo, te su se upisani i navješteni već zaručnici opet bud s kojega razloga razišli, to je naredio župnik Kovačić, a taj su običaj poprimili i svi okolišni župnici, da se pečenka ili drva uplati sa 2 krune odmah prigodom upisa zaruka. I tomu nije bilo s nikoje strane prigovora.

4. Župne foringe

Od vajkada voze župljani pitomački svoje duhov. pastire na sva susjedstva, sprovode, ispovjedi besplatno. Isto tako i na korone....

5. Župnički vinograd

Župnik pitomački posjedovao je nekoč nekakav vinograd/od dvie rali/, - u kojem briegu ne spominje se u pismih. Budući da je taj vinograd tečajem godina – ne zna se čijom krivnjom, - bio skoro posve propao, obrati se župnik Maraković g. 1823. na General-Comando u Zagreb molbom, da prisili župljane pitomačke, nebi li isti vinograd iz nova zasadili, kako su ga dužni bili i obradjivati. Zapovjedništvo Regimente očitova se na to, da je vinograd u istinu zapušten, ali da se župljani pitomački ne bi smjeli siliti, da sami oni zasade novi vinograd, pošto su sada od župe odciepljeni Sedlaričani (Sedlarica je sve do god. 1790. spadala u župu pitomačku, kako se vidi iz Matica/. – koji su zajedno s Pitomačani imali taj vinograd obradjivati. Nadalje, da je taj vinograd htio neki Šohinger, župljan pitomački zamjeniti za 2 rali svoga grunta, ali da je sada on već umro, a sin mu neće o kakovoj zamjeni da znade. Da su župljani g. 1809. na obradjivanje toga vinograda (koji da je u početku bio altaristički) nagovoreni. Napokon misli Zapovjedništvo Regimente, da bi se taj spor najlaglje riešio tako, da se župniku, u mjesto toga vinograda dade jedna ral občinskoga zemljišta tako zvane Hutwaide. Na ovaj predlog pristade i nadb. duh. Stol ddto 20. veljače 1824. br. 742., a c. k. Ratno ministarstvo/Hofkriegs-Rath/ dne 20. studenoga 1823. br. 4732. izda Rescript, kojim se provedba te zamjene odredjuje. Župniku se daje ral pašnjaka, koji je občina dužna ograditi, a župnički vinograd ima se podieliti medju siromašnije župljane. Taj Rescript priobćen je župniku i občini po General Comandi u Zagrebu dne 20. ožujka 1824. br. 636 – to zamienjeno zemljište biti će valjda sadanja župnikova ograda, ležeća kraj druma, vodećega u Gradec izmedju kuća Živka i Gibe.
Župnici pitomački.
U koliko se je moglo iz matica ustanoviti bili su od god. 1715. u župi pitomačkoj sljedeći župnici odnosno upravitelji župa.

1. Gjuro Mužinić / od g. 1710. - 1715./ -
2. Nikola Ledinsky / od g. 1715. - 1730./ -
3. Nikola Gregurić / od g. 1730. - 1732./ -
4. Ivan Szeverinzky / od g. 1732. - 1768./ -
5. Mihael Šegerth / od g. 1768. - 1782./ - On na čelu matice kršćenih od 1728. g. ovako sam o sebi i svom župnikovanju piše: „Anno 1768. 6. junii venif/utinam numquam venisset:/infelici sua...Idem qui supra Segerth m. p.“ („Godine 1768. šestoga lipnja došao sam (o da nisam nikada došao) nesretnom svojom sudbinom iz župe Šandrovec u župu Pitomaču. Slijedeće godine, odnosno 1769. u mjesecu studenomu kanonski meje ustoličio kloštranski župnik Matija Ivan Szaraga uz prisustvo četvorice oficira njegova Veličanstva i osmorice vojnika pod oružjem“)
6. Vid Boszilyevacz /od 1772 - 1791./, koji je ovom župom još pod svojim neposrednim predšatnikom, kao administrator punih 8 godina upravljao te kasnije i župnikom postao. Pod njegovim župnikovanjem sagradjena je sadašnja župna crkva sv. Vida.-
7. Martin Fergich /1791. - 1817. bio prije toga kapelanom u Molvah.
8. Petar Marko Maraković de Heldenfeld /1817. - 1830./ Bio prije toga kapelan „St. Varyensis“, - iza godine 1809. najprije administratorom, a kasnije, najme god. 1817. pravim župnikom.-
9. Stjepan Benutzy /1830. - 1843./. Bio prije toga punih 18 godina župnikom u Dragancu. Ovaj znameniti muž dao je dobrovoljnimi prinosi puda prije svoje smrti 1842. godine crkvu sv. Vida iz nova pomaljati. Ima na groblju kameni spomenik.
10. Matija Thonhauzer /1843. – 1847./. Bio prije župnikom u Sigetcu, a nakon trogodišnjega župnikovanja ovdje, imenovan bi župnikom u Belovaru.
11. Ivan Katkić, administrator od 25/1. 1847. – 1/8. 1847.-

12. Daniel Prusac župnik od 1/8. 1847. pak do 1/10. 1857. kad je umro. Zakopan je u varaždinskom groblju, gdje ima postavljen kameni spomenik.
13. Franjo Drobčec, administrator od 1/10. 1857. - 1/5. 1858. Isti je ovdje kapelanovao već od godine 1843. kad je postao iza smrti župnika si administratorom ovdje, a godine 1858. kao takav premješten u Molve.-
14. Josip Gjiketa / 1/5. 1858. - 24/10. 1871./. Rodjen je u Gjurgjevcu. Bio je najprije župnikom u Molvah, za tim u Pitomači. Vriedno je spomena, da je s malom iznimkom za cielo vrieme župnikovanja bio bez kapelana, dočim su prije u ovoj župi službovala većinom po dva kapelana. Kako župljani još i danas kazuju bio je dobra duša, rado pomilovao siromaha, bio je i vesele ćudi, te rado na veselje prizivao u župni stan prijatelje, koji su se njegovom dobrotom obilno i služili. Umro je kao siromah i pokopan u ovdašnjem župnom groblju, gdje mu je administrator Forko sakupljenimi od naroda prinosi godine 1890. dao postaviti čedan kameni spomenik.
15. Karlo Mračić, odministrator od 1/11. 1871. - 1/6. 1872. g.
16. Antun Halla (1/6. 1872. - 8/3. 1887.). Rodjen je u Maroš – Vašarhelyu u Ugarskoj 11/5. 1820. godine, a umro kao župnik pitomački 8/3. 1887. Zakopan je u ovdašnjem župnom groblju, gdje ima liepi kameni spomenik. Ostavio je za pokoj duše si alt. zakladu od 100 for. Po kazivanju bio je točan i energičan župnik. Za njegova župnikovanja je župni stan liepo bio popravljen i criepom pokriven, dočim je sve do njega bio pokriven daščicami.
17. Juraj Forko, administrator od 8/3. 1887. – 8/1. 1891. Rodio se u Ladislavu, župe Zlatar. Kapelanovao ovdje od 20/4. 1886. do smrti župnikove, kad je postao administratorom. Kao takav upravljao je ovom župom sve do 8/1. 1891., kad je u istom svojstvu premješten u Kozarevac. Bio je čovjek plemenita srdca, radin, a uz to veseljak i strastven lovac.
18. Josip Kovačić rodio se 28/2. 1853. u Zlataru, kapelanovao tri godine u Gradcu kod Vrbovca, zatim šest godina služio u zagrebačkom nadb. orfanatrofiju kao nadstojnik nauka i ujedno obavljao službu duh. pomoćnika kod sv. Petra u vlaškoj ulici. Dne 1/1. 1887. ostavio je to svoje mjesto, postavši župnikom u Sv. Ivan kod Jaske. Tuj je kroz četiri godine župnikovanja proživio najljepše dane svoga života, ponesao sa sobom ljubav i štovanje svojih župljana, kao što i on nije tih svojih prvih župljana nikada izbrisao iz ugodnih svojih uspomena. Ostavio je pak ovu župu, što su mu vinogradi – taj najznatniji njegov prihod – uslied filoxere u dvie godine posve bili uništeni, uslied istoga zla i narod veoma osiromašio, pa je volio tu župu zamieniti sa župom u bivšoj krajini, gdje se je nadao, da će na stalnu mjesečnu plaću i manju brigu za vremenitu existenciju, moći sve svoje sile posvetiti slavi Boga i spasu naroda i svoga. Kasnije je mnogo puta taj svoj prenagljeni korak požalio i ne će ga prežaliti do smrti. Ovdje je, istina, našao nekakvu mjesečnu plaću, ali je našao i silnoga posla, koji s tom plaćom i inimi dohodci nije u nikakvom razmjerju. K tomu nije našao župljana, kakove je ondje ostavio; nije našao onakovih liepih družtvenih prilika, kakove su ondje medju župnikom i župljani vladale, osobito onoga iskrenoga, toploga medju njimi saobraćaja, što je u ovih stranah nepoznato; ostavio onaj divni, zdrav gorski kraj, a došao u ovu dosadnu i pjeskovitu ravnicu, itd. itd. U ostalom bila je to božja volja, - hvala Bogu!

Razne bilježke

Javna raspela. U samom mjestu Pitomači nalaze ova javna razpela uz putove, i to u ulici, koja vodi u Kloštar dva su razpela, od kojih je jedno (prvo od crkve) kamenito, što ga ex voto podigla Julijana Smolčić (Gregurić), supruga načelnika pitomačkoga; drugo razpelo je nešto gore dalje na desnoj strani drveno prije sa limenim, sada pako sa livenim i pozlaćenim Corpusom. Treće razpelo je u Novoj ulici drveno, prije sa limenim, sada sa drvenim Corpusom. Četvrto podignuto je izvan sela na drumu vodećem u Viroviticu a takodjer je drveno prije sa limenim, sada sa livenim i pozlaćenim Corpusom. Pošto su najme tri potonja razpela bila jur iztrunula, a limeni na njih Corpusi posve izlizani, to je župnik Kovačić sabranimi dobrovoljnimi prinosi župljana dao podignuti nova ukusna razpela sa lievanimi Corpusi (osim onoga u novoj ulici, koji je od drva), te su ta razpela prigodom prosnih procesija g. 1898. blagoslovljena dozvolom preč. nadb. duh. Stola po istom župniku. Sav trošak oko podignuća tih razpela iznosio je 117 fr. 33 x.

U svibnju 1893. g. podignuli su Jakob i Dora Zdeličan iz Pitomače kbr. 5. svojim troškom novo drveno razpelo sa limenim Corpusom „u Doljnjem kraju“ na mjestu, gdje se

skreće na Gredu. Oni su ujedno utemeljili zakladu u iznosu od 20 Kr. za uzdržavanje toga razpela, pa je ta svotica naredbom nadb. duhov. Stola od 5/5. 1893. br. 2109. u I. hrv. štedionicu u Zagrebu na knjižicu br. 81538. pohranjena. Razpelo je po podarcidjakonu v. g. Jos. Hitaru, župniku iz Virja iste godine i mjesca svečano blagoslovljeno.

U srpnju 1898. god. podignuo je Šimun Kovač iz Pitomače kbr. 619. svojim troškom, pred svojom kućom u „Dravskoj ulici" drveno razpelo sa limenim corpusom, koje je po domaćem župniku J. Kovačiću u istom mjesecu dozvolom nadb. duh. stola i blagoslovljeno. Za uzdržavanje toga razpela utemeljio je zakladu od 20 Kr., koja svotica je naredbom nadb. duh. stola od 15/7. 1898. br. 2885. u I. hrv. štedionicu u Zagrebu na knjižicu br. 7078. u pohranu stavljena.

U Otrovancu podignuto je 1899. g. na račun kapele novo razpelo na groblju. Razpelo je drveno, a „corpus" na limu liepo naslikan. Trošak iznosi 27 fr., a samo drvo je dobljeno bezplatno od imov. općine gjurgjevačke.

U Vel. Črešnjevici pred kućom Fr. Ingole, gdje je stajalo trošno već razpelo, podignuto je 1902. g. novo ukusno razpelo sa livenim i pozlaćenim „corpusom". Drvo za to razpelo darovala je na molbu istoga Fr. Ingole imovna općina gjurgjevačka, a „corpus" i ostalo nabavljeno je i uredjeno iz preostatka od novonabavljenoga zvona kapelskoga u Otrovancu (19 fr. 69 x) i prinosi (12 fr. 25 x) župljana u Vel. Črešnjevici.-

Zvono sv. Antuna Pad. u Otrovancu. God 1899. nabavljeno je i postavljeno u toranj kapele u Otrovancu zvono na čast sv. Antuna Pad troškom od 277 fr. 77 novčića. Trošak za zvono namaknut je iz kapelske blagajne iznosom od 100 for. i dobrovoljnimi prinosi u žitku i novcu iznosom od 177 fr. 77 nov. Zvono nabavljeno je kod zvonolievca Maxa Samasse u Ljubljani, gdje po biskupu Dru Jegliću i posvećeno. Težina mu iznosi 159 kilograma (1 kgr. stoji 1 fr 50x).

Žrtvenici u kapeli u Otrovancu.

Nije poznato, kad je postavljen glavni žrtvenik sv. Helene u otrovanjskoj kapeli, ali nije valjda star kao sama kapela jer u prijašnjoj kapeli, koja je bila mnogo niža od sadanje ne bi mogao bio ni stajati, k tomu je drvo iz kojega je načinjen još dobro sačuvano. Taj zubom vremena već oštećeni i nagrdjeni žrtvenik dao je god. 1892. župnik J. Kovačić troškom od 120 fr. obnoviti na račun kapelske blagajne. Obnovu izveo je koprivnički kipar Rihar.

Drugi oltar u toj crkvici bijaše podignut na čast sv. Antuna Pad. s desne strane blizu vel. žrtvenika. Taj oltarić bio je posve razkliman i trošan. Jedina slika sv. Antuna bila je još posve sačuvana – jer novija. Budući da je taj oltarić za kapelu od veće važnosti od velikoga žrtvenika, jer se svake godine na čast sv. Antuna obdržava ovdje na nedjelju poslije Antunova proštenje, koje je dosta posjećeno, - to je župnik Kovačić g. 1902. dao načiniti novi oltarić i u nj stavio istu sliku sv. Antuna. Ali jer je mjesto, gdje je do sada taj oltar stajao bilo sakriveno i neugledno, dao je taj obnovljeni oltar sv. Antuna postaviti na mjesto, gdje je do onda stajao oltar sv. Elizabete, koji je poradi posvemašnje trošnosti i rugobe odstranjen iz kapele. Trošak za taj oltarić iznosio je 50 fr., koji je podmiren iz kapelske blagajne. Oltar je dosti ukusno načinio stolar Viličnik iz Kloštra.

Mrtvačka kola bratovštine presv. Srdca I. u Pitomači.

Kako u većini mjesta na selu, tako su se i u Pitomači mrtvaci na groblje ili nosili ili vozili na običnih, često i od gnoja zamrljanih kolih. Onaj prvi način bio je preskup, jer ako je pokojnik bio malo podalje, k tomu i odrastao, moralo se je uzeti osam momaka, koji su ga nosili izmjenice, pa, ako jih se i nije moralo novcem platiti, valjalo jih je poslije sprovoda dobro počastiti. Vožnja pako mrtvaca na zamazanih kolih bila je nedostojna. To oboje ponukalo je župnika Kovačića da je ponukao članove bratovštine Srdca Is., neka bi si nabavili pristojna mrtvačka kola, koja bi preminilim članovom služila bezplatno, ostalim pako župljanom uz stanovitu pristojbu. Bratovštinari se rado odazvaše pozivu župnika, te prinosi od 1 kr. sabraše u godini dana sabraše u tu svrhu svotu od 464 kr. 40 fil. – Kola su nabavljena kod kolara Supana u Zagrebu za 600 kruna, te su na Sesvete 1902. stigla u Pitomaču. Budući pak da su kola stajala više, nego li je od članova sabrano u tu svrhu prinosa, to se je taj manjak nadopunio stranom iz preostalih prinosa za nabavljenu Statuu presv. Srdca Isusova (93 kr. 55 fil.), stranom iz ostalih milodara, unišlih u škrablicu, namještenu kod oltara Srdca Is. (71 kr. 48 fil.).

Da je župnik svojom osnovom dobro pogodio, vidi se po tom, što su ta kola osim bratovštinara odmah počeli rabiti i ostali župljani uz pristojbu od 1 fr., o kojoj pristojbi vodi se poseban račun, te se upotrebljava za pranje i čišćenje te popravak kola.

Oltar i kip presv. Srdca Isusova.

Kada se je god. 1897. ustrojila u župi pitomačkoj bratovština presv. Srdca Is. nije u župnoj crkvi bilo posebnoga oltara presv. Srdca Is., već su se bratovštinari više godina okupljali pred slikom, što je bila smještena na oltaru sv. Ane. Bratovštinari su često izjavljivali želju, da bi rado imali ne samo dostojan kip, nego i poseban oltar posvećen presv. Srdcu Isusovu. Ta jim se želja pretvorila u tvrdu odluku, kad su g. 1901. na svom hodočašću u Mariju Bistricu vidjeli u gradačkoj crkvi prekrasnu statuu presv. Srdca Is. Čim naime prispješe kući izjave svom župniku, da su tvrdo odlučili nabaviti onakovu statuu Srdca Is., kakovu su vidjeli u Gradecu, te namoliše župnika, neka odmah počme kupiti prinose. Župnik se je njihovoj želji odazvao, počeo skupljati prinose, a narod se u tolikoj mjeri odazvao, da je u nekoliko mjeseci za kip sabrana liepa svota od 259 kr. 60 f. Kip je nabavljen iz St. Ulrich-Grödena od Stuflessera, te stoji bez dopreme 158 kr., a s dopremom 166 kr. 55 fil. Ta statua postavljena je na mjesto statue sv. Ane, a ova premještena na oltar sv. Josipa (iznad ovoga). Uslied toga dobio je bivši oltar sv. Ane ime presv. Srdca Isusova, čija statua nalazi se tuj na glavnom mjestu. Oltar taj blagoslovljen je po domaćem župniku na blagdan presv. Srdca Isusova 1902. godine.

Preostali od statue novac upotrebljen je za nabavu mrtv. kola suglasno sa prizvanimi članovi bratovštine.

Slikanje župne crkve.

U ovo posljednjih deset godina je narod ove župe toliko žrtva prineo za svoju crkvu, da se je župnik veoma težkim srdcem odvažio, da izvede još nešto, što mu je toliko na duši bilo – najme slikanje župne crkve. A ipak to se je moralo učiniti, jer je sada sve u crkvi bilo novo, a zidovi crkve zamazani, strop na mjestih popadao itd. Znao je župnik unaprijed, da će to malo težje ići, ali nije klonuo duhom, te je dne 23. listopada 1898. god. prvi put pozvao narod, neka za ukrašenje svoje crkve prinosi milodare. I uistinu išlo je to težje, što se vidi po tom, da se je tek god. 1902. moglo pristupiti k slikanju. Do polovice te godine sabrano je od naroda što u žitku što u novcu svega skupa 734 for. 61 nov. Kad je k tomu nadošao znameniti dar od 200 fr., što ga na molbu župnikovu poklonio njegov nezaboravni nekadašnji principal-župnik a još uvijek veleštovani prijatelj preč. g. Mijo Smetiško, kanonik zagrebački, moglo se je početi sa slikanjem.

Slikanje bi povjereno domaćemu slikaru g. Otonu Iveković, profesoru na obrtnoj školi u Zagrebu za cienu od 700 fr. On sam naslikao je u sanktuariju, na svodu, četiri evangjelista, i k tomu još uz posebnu nagradu od 25 fr. nad vrati sakristije jednu sliku iz života sv. Vida. Po općem sudu slike su mu evangjelista dobro ispale, doćim se ona na stieni ne svidja. Dekorativnu slikariju izveo je soboslikar iz Zagreba Matoš. Sav trošak, uračunav slikanje i ostale tom sgodom nuždne popravke, pak skele itd. iznosio je 947 fr. 56 novčića.

Vriedno je, da se spomene, da je na molbu župnikovu potrebite za skele daske bezplatno uzajmio vriedni virovitički gradj. poduzetnik g. Pav. Rohrbacher, a grede i stupove stranom ovdašnji trgovac g. Gabriel Brenner, stranom seoska općina pitomačka. Neka jim je svim ovdje izrečena srdačna hvala!

I tako je župna crkva ovom slikarijom, ako i ne Bog zna kako sjajno i razkošno ukrašena, a to ipak učinjena je milovidnijom i kuća božja dostojnijom. Učinilo se, što se je prema raspoloživoj svoti učiniti moglo, a uzme li se u obzir i trošni, drveni strop, koji neće moći dugo potrajati, nije se veći novac u slikanje ni baciti smio, kad bi ga i bilo.
Čitao sa veseljem dne 25, kolovoza 1903. Josip Banješ, podarhidjakon.

Vanjsko ličenje župne crkve.

Budući da je vanjsko lice župne crkve poradi izprane sa zidova boje bilo odviše ružno; to je u jeseni godine 1903. već po treći put za župnikovanja župnika Kovačića ponovno iz vana oličena. Trošak ličenja iznosio je 410 kr. 98 f., a namiren je dielom (275 kr. 74 f.) iz preostatka gradjev. crkv. fonda, koji je bio pohranjen u belov. štedionici, a ostalo namireno je iz crkv. blagajne. To ličenje izvedeno je pod upravom i nadzorom

župnika, koji je čitav posao rukovodio, meštre izplaćivao i račune vodio. Ta radnja prouzročila je župniku toliko briga, srdčbe i posla, da je odlučio ne uzeti na sebe tolike odgovornosti kod izvadjanja sličnih radnja.

Ličenje kapele u Otrovancu.

U jesen 1903. god. pokrivena je kapela u Otrovancu criepom, dočim je do sada bila pokrivena šindrom, oličena je iznova iz vana i iz nutra, te obojadisana sva vrata i prozori, načinjena nova vrata i prozor u sakristiji. Trošak iznosio je 793 kr. 49 fil., koji je pokrit nametom sela Otrovanec i Vel. Črešnjevica. I taj posao izveden je takodjer u vlastitoj režiji crkv. odbora pod rukovodjenjem župnika. Samo tim načinom mogle su se uz prekrivanje krova izvesti i ostale gore navedene radnje, koje niesu bile u proračunu, niti su bile nametom osigurane. Dapače, tim načinom je od 400 fr. koji su bili samo za krov osigurani nametom, prištedjeno još 55 kr. 41 f. koja svotica metnuta je u kapelsku blagajnu, da se upotrebi za eventualne daljne potrebe kapelske.

„Sv. križni put" u župnoj crkvi.

Sv. križni put u župnoj crkvi u Pitomači nabavila je mjeseca srpnja 1889. gdja Marija Kos – Puškarić, majka preč. g. Stjepana Kosa, kanonika čazmanskoga. Taj križni put podigao je i blagoslovio na Cvjetnicu dne 30. ožujka 1890. godine O. Krisostom Krajne, franjevac i kateheta virovitički, kao delegat P. Hieronima Horvata, gvardijana samostana u Virovitici.

Pošto su se izvorni spisi o tom zametnuli i nestali, izdan je „Dupplicat" svjedočbe o blagoslovu „sv. križnog puta" u župnoj crkvi pitomačkoj, koja se svjedočba čuva u okviru pod staklom u istoj župnoj crkvi. Dozvola za podignuće i blagoslov „sv. križnog puta" podieljena je odpisom preč. nadb. duhovnoga Stola u Zagrebu od dne 23. ožujka 1890. br. 1152.

Nove orgulje u župnoj crkvi.

Jednu od najvećih briga zadavale su župniku stare i skroz i skroz pokvarene orgulje u župnoj crkvi. Ove se popraviti više niesu dale, jer su bile već posve skoro trule, a i piskala je već mnogo manjkalo, a na drugo nove i to takove, koje bi dolikovale velikoj i liepoj župnoj crkvi težko se je uz siromaštvo naroda i toliko već njegove za crkvu darovane prinose i pomisliti. U toj brigi sievnu župniku i svoj župi sjajan trak nade, da će te stare orgulje zamieniti ne za dugo druge nove i župne crkve dostojnije. Bog dragi taknu najme srdce ovdašnjega veleposjednika i trgovca g. Ferdinanda Brennera, te on pred svoju smrt odredi, da njegovi baštinici imadu za nabavu novih orgulja iz njegove ostavštine izplatiti župnoj crkvi znamenitu svotu od 2400 kruna. To su poslije njegove smrti njegova vriedna djeca i učinila i tako je udaren temelj, da se je moglo misliti na nabavu novih orgulja. Za ovaj liepi dar neka bude plemenitom darovatelju i njegovim baštinikom ubilježena najsrdačnija hvala, a dragi Bog neka bude platcu!

Obodren tim znamenitim darom nije župnik dugo oklevao, da iznese pred narod predlog o nabavi orgulja, za koje da je doduše udaren temelj, ali koje se tom svotom za našu crkvu ne mogu nabaviti nego će trebati razpisati namet na župljane. Za kratko vrieme sbilja su zastupnici župljana pozvani na dogovor i pristaše, da se takov namet razpiše. Pošto je kr. kot. oblast u Gjurgjevcu zaključak župljana odobrila te namet u iznosu od 3600 kr. na župljane razpisala budu orgulje u mjesecu listopadu 1903. godine kod znamenite tvrtke „Rieger et Comp." u Jägerndorfu za svotu od 6300 kruna naručene. Onih do te svote manjkajućih 600 kruna namakne župnik iz crkv. blagajne (200 kr. dozvolom duh. Stola) i dobrovoljnimi prinosi. Orgulje su u crkvi postavljene već 27/II – 5/III. 1904. i po vještacih pronadjene kao vrlo solidne, skladne i ukusne.

Organista župne crkve.

Dok je u Pitomači službovao samo jedan učitelj, taj je uvijek bio i orguljaš župne crkve, kao što je to do najnovijega doba i posvuda bivalo. Zadnji takov učitelj organista bio je Pavao Filjak. Kad je on bio umirovljen (1889. g.), dodje na njegovo mjesto zet mu Franjo Gabarić, koji je na temelju natječaja nastupio službu učitelja-organiste. Tokom godina umnožao se broj ovomjestnih učitelja tako da jih je d. 1899. bilo već pet i to: tri učitelja i dvie učiteljice. Učitelj Gabarić je i nadalje obavljao orguljašku službu, ako se je i

opažalo, da njegova revnost i točnost, koju je u obavljanju te službe pokazivao prijašnjih godina, malakše. Da ga se potakne, da u revnosti ne popusti povišena mu je na predlog domaćega župnika orguljaška nagrada za godišnjih 40 kruna i to 20 k. iz općinske, a 20 k. iz crkv. blagajne. To je učinjeno dne 15. ožujka 1896. na temelju naredbe vis. kr. zem. Vlade, odjela za bogoštoviju i nastavu od 24. siečnja 1896. br. 4967. ex 1895., prema kojoj su se po svih župah zapisnički imali ustanoviti dohodci učitelja kao orguljaša. U tom zapisniku, koji je sastavljen u prisutnosti zastupnika crkvene općine i mj. šk. odbora navadjaju se sljedeća orguljaška beriva: pod točkom 2.: „Nagradu za tu (orguljašku) službu ostaje i nadalje dosadanja najme 120 fr. u gotovom, zatim livada i ograda koju je učitelj-orguljaš do sada uživao; nu obzirom na revnost dosadašnjega orguljaša da mu se povišica nagrade sa 10 fr. iz općinske, a 10 fr. iz crkvene blagajne, dakle povišica za 20 fr. godišnjih."

Žalibože opažalo se sve više, da ni obečana povišica nije bila kadra u organisti Gabariću uzplamtiti revnost za orguljašku službu, koja mu je postojala sve dosadnija, jer tobože njegova učiteljskoga zvanja nedostojna. Počeo je sve više prkositi. Prestao je svirati na tako zvane „Svečece" t.j. kod misa na manje neke dane svetačke, kako je to uvjek prije bivalo. Prestao je svirati kod obavljanja sv. križnog puta u korizmi i kod svibanjskih i listopadskih večernica. Župnik ga je ponovno blago opomenuo ustmeno i pismeno, napokon se i kr. kotarskoj oblasti pritužio – ali sve uzalud. Osim toga počeo je od sprovoda tražiti veće pristojbe, isto tako i od pjevanih „Requija", pa kad mu toga župnik nije mogao dozvoliti, prestao je ići na sprovode i svirati Requije.

Kad mu je na opetovane prijave kr. kot. oblast naložila, da orguljaške dužnosti prema prijašnjim običajima i nadalje ima obavljati, nadje se on uvriedjenim te se podneskom svojim na kr. županijsku oblast od 2. listopada 1901. odreče orguljaške službe, što mu županijska oblast i dozvoli svojim riešenjem od 4. listopada 1901. br. 18262. – ne pobrinuvši se, tko će odsele službu orguljašku u Pitomači obavljati. Svatko si može predstaviti neugodni položaj u koji je time zapao župnik i ciela župa. Gabarić nije htio više svirati, a učitelj Kovačević, koji je znao nešto svirati, nije htio ili bolje, bojao se je tu službu za koju se je smatrao nedoraslim, preuzeti, dočim treći učitelj Gjuroković nije znao svirati baš ništa. I tako je župa pitomačka bila bez orguljaša od mjeseca kolovoza 1901. do rujna 1902. god.

U to vrieme si je župnik pomagao, kako je znao i mogao. Na sreću je u to doba bio ovdje muzici vješt kapelan God, koji je svirao Requije i razne mise, a kod poldanjih misa, koje je on služio, znao bi kadšto svirati otrovanski učitelj Černe, a više puta i vriedna gospoja ovdašnjega ljekarnika g. Jugovića. Župnik pako pisao je i obilazio, da izhodi, da se ovamo namjesti učitelj, koji zna orguljati. To mu je napokon uz podporu moćnih prijatelja pošlo za rukom, te je ovamo namješten učitelj iz Gotalova Tomrlin, a na njegovo mjesto premješten je odavle učitelj Gjuroković. Sad je odlahnulo župniku i župljanom i to tim više, što je novi učitelj pokazao sposobnosti a što više, mnogo volje za orguljašku službu. Nu sada je nastala nova neprilika. Kad se je zatražilo od dosadašnjega orguljaša Gabarića, da novomu učitelju organisti predade na uživanje ogradu i livadu, koju je on do sada kao orguljaš uživao, - on to uzkrati, tvrdeći, da on to uživa kao učitelj, a ne kao orguljaš. Godina dana je imala proteći dok je župnik kod svih instancija morao dokazivati, da to zemljište nije on uživao kao učitelj, već kao orguljaš. I premda je i kr. kot. oblast i županijska oblast uvidila opravdanost dokaza župnikovih i u tom smislu obe oblasti izdale odluke, da najme Gabarić imade ustupiti pomenuto zemljište Tomrlinu i on ipak, podupiran svojim uplivnim zaštitnikom i mj. šk. nadzornikom, ovdašnjim posjednikom Dragutinom Götzom, tjerao je stvar čak do vis. Vlade koja je napokon svakoj prepirci učinila kraj izdavši dne 17. srpnja 1903. br. 8499. riešenje kojim odluke kr. kot. oblasti (od 6/5. 1903. br. 7367.) potvrdjuju. I tako se na temelju te Vladine odluke ne ima više bojati organista pitomački, da bi mu se to zemljište oduzelo.

Da se u buduće izbjegne svakomu nesporazumku izmegju organiste i župnika, dotično crkv. općine načinjen je s učiteljem-organistom g. Tomrlinom sljedeći pismeni

Ugovor

sastavljen u Pitomači dne 7. rujna 1903. izmedju crkvene općine u Pitomači i učitelja Hinka Tomerlina, kao župnog orguljaša u pogledu nagradjivanja i vršenja orguljaških dužnosti.

§. 1.
Dužnosti orguljaša.
Podpisani učitelj kao orguljaš obvezuje se, da će orguljati nedjeljom i blagdanima kod svake rane i poldanje sv. mise, večernica, svagdanjih zornica, zatim kod sljedećih zgoda:
1/. Kod obavljanja križnoga puta u korizmi.
2/. Kod svibanjskih i listopadskih Marijanskih večernica, koje se redovito obavljaju na dva dana u tjednu.
3/. Na dane: sv. Valentina, sv. Blaža, sv. Matije ap., na 40 mučenika, sv. Josipa, tri posljednja dana velikoga tjedna, sv. Florijana, na prosne dane, na dan presv. Srca Isusova, sv. Alojzija, sv. Ivana Krst., sv. Cirila i Metodija, sv. Ane i sv. Katarine.
§. 2.
U filijalnoj crkvi: na dan sv. Ivana Evangj. sv. Antuna dužan će biti orguljaš orguljati, kojom prigodom pripada ga zajedno sa dotičnim svećenikom predprega i objed, eventualno odšteta od 2 Kr. za objed, ako bi se takav svećenika odštetivao.
§. 3.
Nagrada orguljašu:
U ime nagrade za orguljanje pripada orguljašu godišnje 260 K., slovi: dvie sto, šestdeset kruna, koje dobiva iz občinske blagajne.
Zatim u naravi: oranica i sjenokoša, koju su dosadašnji učitelji, kao orguljaši uživali.
Ako bi privatnici zahtjevali pjevanu misu, to će biti orguljaš dužan orguljati uz posebnu nagradu od 1 K.
Mise za pokojne dužan je takogjer orguljaš orguljati uz posebnu nagradu od 60 filira.
Kod sprovoda ima orguljaš takodjer prisustvovati, ako to stranka zaželi, uz nagradu i to: kod odraslih 1 K., a kod djece 60 filira.
§. 4.
Ovaj ugovor sastavljen je u 4 istopisa, te nakon pročitanja zaključen i podpisan.

Hinko Tomerlin v.r.
orguljaš

Josip Kovačić v.r.
župnik
Lovro Sabolić v.r.
crkv. starješina
Gjuro Mikšić v.r.
crkv. starješina

Pobuna naroda u Pitomači 1904.

U mjesecu veljači 1904. g. razširio se bio cielom Podravinom od Novigrada do Pitomače glas, da će se seljakom oduzeti njihov seoski skupni posjed t. zv. zajednice, da će se plaćati porez od svake šljive, kokoši, pluga itd. Taj glas razširio je neki bezdušni agitator, koji je prolazio tajno Podravinom, te medju narod dielio nekakve po njem izmišljene i napisane proglase, u kojih se čitaju gore navedene laži i poziva se narod na odpor. Tomu se bezdušniku nije moglo ući u trag. Uslied toga počelo je u cieloj Podravini vrjeti, narod je stao tražiti spise o „Zajednicah" i došlo je skoro po svih većih mjestah do gungule proti obć. činovnikom. U Gjurgjevcu su bacili sve obć. činovnike iz ureda i poderali mnogo obć. spisa i knjiga. Navalili pače i na kot. oblast, te se je kot. pristav Dogan mogao tek biegom (spustivši se s prvoga kata kroz prozor) spasiti, da ga nije rulja zlostavila.

U Pitomači je došlo do katastrofe. Dočim najme nigdje drugdje nije bilo krvoprolića, ovdje se je prolila krv. Dne 24. veljače 1904. stalo se naime kupiti pred obć. sgradom ljudstvo, te zahtjevati od obć. bilježnika spise o „Zajednici", da vide, da li su jim u istinu oduzete. Kad je bilježnik Jankač kroz prozor dosti grubo izjavio, da ovdje ne ima na kakvih spisah, već ako ih hoće vidjeti, neka odu kot. oblasti, pa kad je narod opazio, da su odmah prizvani u ured oboružani oružnici, pa kad je k tomu netko počeo u tornju župne crkve u stran zvoniti, stane sakupljeni pred obć. zgradom narod silno halabućiti i tvorno na vrata obć. ureda navaljivati, cigle na prozore bacati itd. Videći to oružnici stanu na vrata sgrade te naperenimi bajuneti odbijati narod, da ne provali u sgradu. Neki su tom prigodom i ubodeni, jer se ne htjedoše maknuti. Ali kad su neki počeli grabiti za žandarske bajunete,

da žandare razoružaju, tada postaje vodnik stražmešter Biondić izpali nekoliko hitaca na što se je svjetina odmah razbježala, ali žalibože jedan je ostao na mjestu mrtav ležati. Bio je to Gjuro Jakupec, otac petero djece iz Pitomače kbr. 110. Više njih bilo je isto težje što manje ranjenih, a od tih su trojica ranam i podlegli. To su Andrija Magjar, 33 godišnji seljak iz Pitomače kbr. 286. koji je još isti dan umro, Marko Smrček, mladić od 24 godine iz Pitomače kbr. 391., koji je 4. ožujka umro u belov. bolnici, te Gregor Paša iz Pitomače kbr. 191. 67 god. star, koji je od posljedica zadobivene rane umro 7. veljače 1905. u Pitomači (Liečnik je konstatovao, da su mu pluća kuglom skroz prostrieljena i za čudo je još skoro 1 godinu dana živio).

Narod je bio uslied toga tako ogorčen, da se niti nakon užasne katastrofe nije htio razići, već se je i dalje na hrpe sabirao po trgu oko crkve i ulicah, halabučio i dalje u stran zvonio. Badava je i bolestni župnik s kreveta ustao te medju njih došao, da jih miri. Nije uspio, jer se tuj bilo sročilo žalibože sve, što je najnevaljanijega i najrazuzdanijega u župi. Veoma neznatan broj bio je tuj starijih i treznijih ljudi, a i ti su bili postrance i glavnu rieč su vodili neki poznati vikači i razuzdani mladići. I neke poznate ženskinje su se žalibože iztakle, potičući svojimi primjedbami na odpor. I samo Bog znade, ne bi li bilo došlo još do gorega, da nije isti dan stiglo vojništvo, koje je načinilo odmah mir i red, ali i ostalo u Pitomači na teret pučanstva preko mjesec dana. U pohvalu budi ovdje spomenuto, da se slo Kladare nije ni malo miešalo u tu bunu, pa zato nije ni platilo nikakve odštete za uzdržavanje vojništva. Sva su druga sela više ili manje učestvovala, a najviše Pitomačani. Glavni krivci su kasnije kažnjeni zatvorom i to dosti blago, jer je bio narod zaveden. Općenito se drži, da ne bilo došlo do bune, a još manje do krvoprolića, da je bilježnik Jankač, koji, budi mimograd rečeno, nije u narodu obljubljen, kušao narodu stvar protumačiti i da je bar nekoje od seljaka pustio u sobu te jim pokazao spise o Zajednici, ako jih je imao, ili jih uvjerio, da su poslani kot. oblasti, ako je bilo tako. Stražmeštar pak Biondić nije po općem sudu smio odmah pucati u narod, već je mogao kušati prestrašiti narod, strieljajući u zrak.

Vidio prigodom dieljenja sv. potvrde i vizitacije kanoničke. U Pitomači, dne 17. svibnja 1908. Ivan Krapac posveć. biskup.

Godine 1901. Barjak presv. Srca Isusova kupljen kod tvrdke Zambach & Muller za 280 kr. koja je svota namaknuta dobrovoljnim prinosima župljana, članova društva presv. Srca.

Godina 1906.

Cementne skaline postavljene pred župnim stanom sa troškom od 48 .48 Kr. Trošak podmiren sa preostatkom gradj. fonda žup. stana, koj je iznosio 34. 84. Kr. preostatak platio je župnik.

Godine 1906. Mrtvačnica. Na ovdašnjem groblju bila je 1906. jednostavna od dasaka skup sbijena mrtvačnica, na onoj strani prama Kolodvoru. Budući da je ista drvenjara bila posve trula, manjkavog krova, zamolio je župnik Kr. Kot. oblast u Gjurgjevcu, da izda nalog ovdašnjemu obćinskomu poglavarstvu, da se podigne nova, dostojna mrtvačnica. Na taj nalog, zaključiše sela Pitomača i Kladare (koja se služe tim grobljem) da će podignuti novu mrtvačnicu. – Župnik želeći, da se podigne što ljepša sgrada pozva odbore spomenutih sela, kao i odbor ovdašnje obrtne zadruge na dogovor, da se ovom prilikom slože u tom, nebi li svi ti odbori sagradili sgradu, u koju bi se uz sobu za mrtvačnicu, smjestila i kola obrtne zadruge, kao i ona bratovštine presv. Srca. – Time je ciela sgrada postala većom i smještena na ulaz groblja.

Sgrada je vlasničtvo sela Pitomača i Kladari, ali pravo služnosti smještaja svojih mrtvačkih kola uživaju: obrtna zadruga Pitomača i bratovština presv. Srca Isusovoga, jer su jedna i druga, dopriniele za zidanje sgrade po 200 Kruna. – Sgradu dužna je uzdržavati u dobru stanju prije spomenuta sela Pitomača i Kladare. Gradnju mrtvačnice izveo je na obće zadovoljstvo tesar Kujek za jednu hiljadu i sto Kruna.

Godine 1907.

Popravak župnog stana. – Župni stan nije imao zgodne sobe za ured, stoga je župnik zamolio, da se takova načini iz dosadanje prostrane kuhinje i smočnice na južnoj

strani. – Kr. Kot. oblast odredila je da se u to ime imade raspisati namet, a župljani zamolili i Kr. zem. vladu, da im primogne nositi trošak. Vis. Kr. zem. vlada usliša molbu i darova u to ime podporu 600 Kruna, a sedamsto Kruna razpisano je medju narod, jer je tolika svota prema proračunu bila nuždna, da se zatražene preinake obave. – Radnju izveo je Stjepan Sulimanac, zidar u Pitomači sa 10% popusta. – Ali su ga to više radnje izniele 217. Kruna. – Koliko je od ubranoga nameta preostalo u blagajni obć. ureda, nije ovomu Župnomu uredu poznato.

Godina 1908.

Pećnica na župnom dvorištu bila je u derutnom stanju. Župnik, nehtijući da se u ovoj slaboj godini i po drugi put uznemiruje razpisivanjem nameta, sagradio je sam, sa svojim materijalom i novcem od preko 200 Kr. pristojnu sgradu za Krušnu peć, za kotao i štednjak.

Na 16. svibnja usrečio je svojim visokim posjetom župu presv. g. posv. biskup dr. Ivan Krapac, da dieli sv. potvrdu i obavi kanoničku vizitu. – Potvrdjenika bilo je 2682. – Ovom zgodom uručio je presv. g. biskup domaćemu župniku dekret kojim ga preuzv. gosp. nadbiskup imenuje, uz priznanje njegovih zasluga u marljivom vršenju dužnosti, začastnim prisjednikom nadbiskupskoga duhovnoga stola, sa pravom nositi pojas „viola. coloris" – nu nije dugo se uživao te časti jer je na 23. lipnja naglom smrću umro. Odvezao se toga dana u vinograd k težacima, tamo si je poslie ručka legao ali, kad ga nije bilo dugo iz sobe pogledaju težaci kroz prozor u sobu a on mrtav leži na podu. Udarila ga kap. Župnikovao je u Pitomači 18. god. Bio je to potpun čovjek: brižan za crkvu. Koju je ostavio u najljepšem redu: marljiv u pastvi; promicao je u župi duhovni život, te je župu ostavio u najljepšem redu. Unatoč svih tih vrlina nije bio obljubljen u Pitomači, jer je znao više put oštrim načinom a i sarkastičnim koriti pogreške naroda a toga Pitomačan ne trpi – on želi da se ga mazi i gladi unatoč njegovih mnogih poroka. – Iza njega postao je upraviteljem župe tadašnji kapelan Karlo Blažeković, dok nije na 19. rujna 1908. god. bio imenovan za župnika.

Petar Mihinić, kapelan u Petrijancu kod Varaždina preuzeo je službu u župi Pitomača na 15. listopada. Petar Mihinić rodjen je 13. 6. 1870. u Gjurgjevcu. Kapelanovao je od 1893-1896. u Drnju – od 1896-1906. u Ludbregu a 1906. bio je postavljen za upravitelja u Kloštar Podravski nu tuj je ostao samo 10. mjeseci, jer ga magjaronska vlada nije htjela imenovati župnikom, te je morao opet na kapelaniju i to k svome bratu Stjepanu u Petrijanec, gdje je bio do 1908., kad je bio po banu barunu Pavlu Rauchu svom osobnom prijatelju imenovan za župnika u Pitomači. Našao je župu u liepom redu – čast svaka pokojnom župniku Josipu Kovačić. – Petar Mihinić župnik

Godina 1909.

Na župnom stanu bilo je popravaka, koje su župljani najvećom pripravnošću dali izvesti. Plot oko župnog dvorišta bio je potpuno trošan, te ga je na zamolbu župnika župna občina dala iznova načiniti poduzetniku Imbri Horvatinoviću za 1200 Kruna, dočim popravke na župnom stanu zidar Petar Podgorelec za 300 Kr.

Godina 1910.

Početkom siečnja bivši kapelan Karlo Blažeković namješten je za upravitelja župe Podravske Sesvete, a namješten je za kapelana u Pitomaču Mihovil Kolarić. Iste godine jest sagradjeno groblje sa liepom betonskom ogradom. Bilo je tuj mnogo borbe, dok se je pristalo na tako velik izdatak ali su konačno bili kapacitirani protivnici i stvar je liepo izveo jedan majstor iz Križevca. – Petar Mihinić.

Godina 1911.

Crkva župna, kako se je već tužio prijašnji župnik bila je zlo pokrivena – rietko poletvan krov i lako je za većih ljetnih i zimski oluja, kiša i snieg kroz krov padao na strop crkve, koji je od drva. Videći župnik kako je eternit vrlo dobro sredstvo za pokrivanje krovova osobito ovako visokih stanja kako je crkva. Za to se je odlučio posavjetovavši se sa boljimi ljudi, da se crkva pokrije eternitom. Novac u tu svrhu sabrao se je dobrovoljnim prinosima a radnju je izvela tvrdka Bernardo Braun iz Fiume za 3176 Kruna. Cieli krov sa svojim daskama dao je pokriti trgovac Gabriel Brenner za svotu od 1256 Kr. – S onim

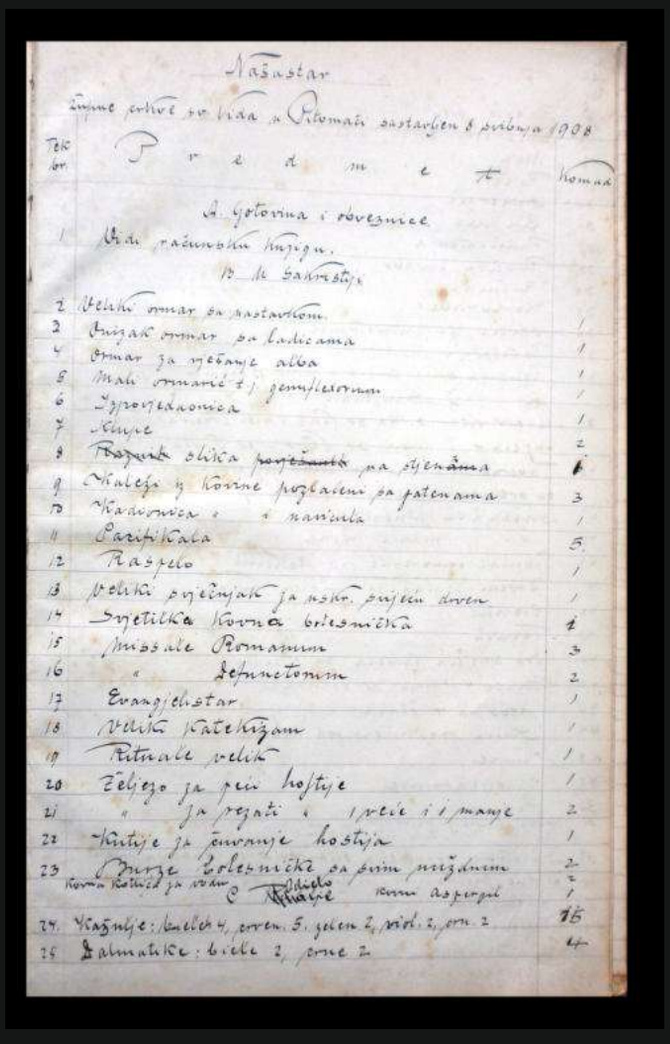

Našastar

župne crkve sv. Vida u Pitomači sastavljen 8 prosinca 1908

Tek br.	P r e d m e t	Komada
	A. Sakristija i odvezznice	
1	Vidi računsku knjigu.	
	B. U Sakristiji	
2	Veliki ormar za pastavlom.	1
3	Manji ormar za laducama	1
4	Ormar za nebanje alba	1
5	Mali ormarić t. zemljetorum	1
6	Izpovjedaonica	1
7	Klupe	2
8	Raspelo slika poprečnata na stenama	1
9	Maleža z kovne pozlaćeni za patenama	3
10	Kadionica s naručja	1
11	Caritikala	5
12	Raspelo	1
13	Veliki svjećnjak za nsko. pujsku dreven	1
14	Svetilka kovna brlesnička	1
15	Missale Romanum	3
16	" Defunctorum	2
17	Evangjelistar	1
18	Velika katekizam	1
19	Rituale veliki	1
20	Željezo za pen hostije	1
21	" za rezati " 1 preće i 1 manje	2
22	Kutije za čuvanje hostija	1
23	Burze bolesničke za pun nrizdrim Kovna kalnica za vrav [illegible] rum asperge	2 1
24	Kragnje: bielih 4, crven. 3, zelen 2, vič. 2, ore. 2	13
25	Dalmatike: biele 2, crne 2	4

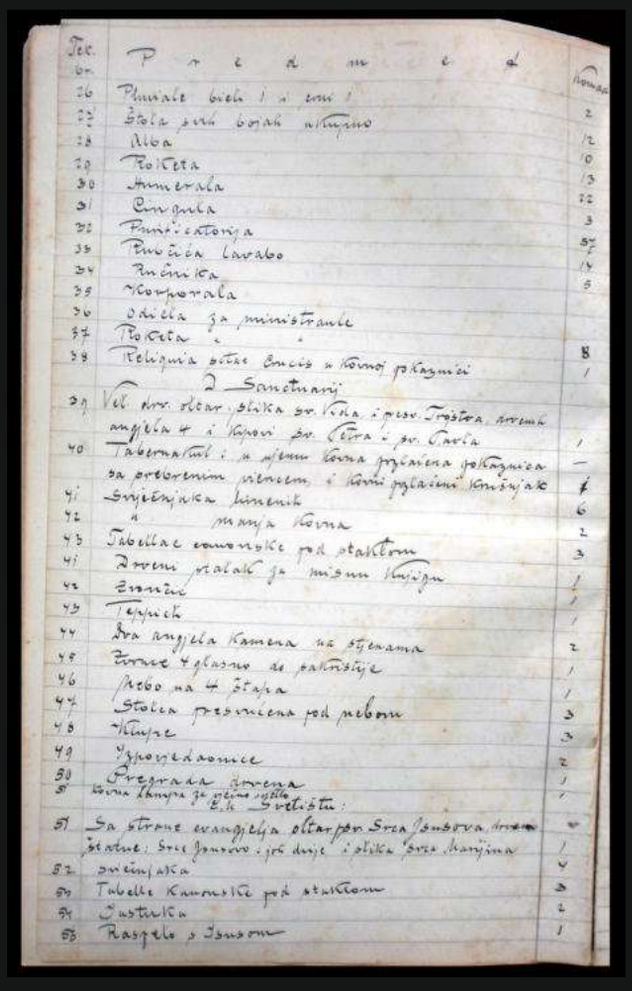

Tek br.	P r e d m e t	Komada
26	Pluviale bieli 1 i crni 1	
27	Štola svih boja skupno	2
28	Alba	12
29	Roketa	10
30	Amerala	13
31	Cingula	12
32	Purificatorija	3
33	Pavučica lavabo	57
34	Ručnika	14
35	Corporala	5
36	Odjela za ministrante	
37	Roketa " "	
38	Relignia pitae Crucis s kovnoj pokazniči	8 1
	D Sanctuari:	
39	Vel. drv. oltar; slika sv. Vida i pusv. Trojstva, krunu angjela 4 i kipovi sv. Petra i sv. Pavla	1
40	Tabernakul: s njem kovna pozlaćena pokaznica za preborenim nebrom i kruni pozlaćeni križjak	— 1
41	Svjećnjaka limenik	6
42	" manja kovna	2
43	Tabellae canonicae pod staklom	3
44	Dreven pozlak za misnu knjigu	1
45	Zvonce	1
46	Tepnich	1
47	Dva angjela kamena na stenama	2
48	Zvonce 4 glasno na pakništje	1
49	Krbo na 4 štapa	1
50	Stolca prezmicna pod nebom	3
51	Klupe	3
52	Izpovjedaonice	2
53	Pregrada drvena kovna kanura za vrime izpita	1
	E. U Svetištu:	
54	Sa strane evangjelja oltar por. Srca Isusova, krunu štatue: Srce Jezusovo i još dvije i slika Srca Marijina	1
55	svećnjaka	4
56	Tabelle Canonicae pod staklom	3
57	Pastirka	2
58	Raspelo s Isusom	1

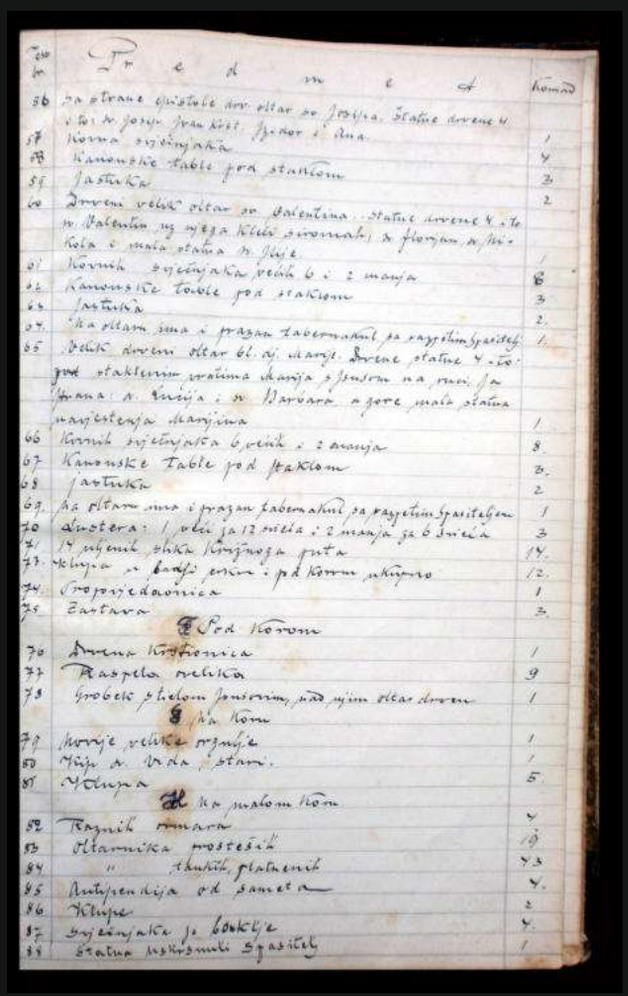

Tek br.	P r e d m e t	Komada
56	Sa strane svetišta drv. oltar sv. Josipa. Štatue dreven 4 i to: sv. Josip, Isus dječ. i Ana.	1
57	Kovna svećnjaka	4
58	Kanonske table pod staklom	3
59	Pastirka	2
60	Dreven veliki oltar sv. Valentina: štatue dreven 4 i to sv. Valentin sa njega kleči gospodin i Florjan s njim kola i mala štatua N. Gjje	1
61	Kovna svjećnjaka velika 6 i 2 manja	8
62	Kanonske table pod staklom	3
63	Pastirka	2
64	Na oltaru ima i prazan tabernakul za razpelom Spasitelj	1
65	Veliki dreven oltar bl. dj. Marije. Dreven štatue 4 - to pod staklenim vratima Marija s Isusom na ruci, Ja Joakim i Ana; Marija i Barbara a gore mala štatua najsvetnja Marijina	1
66	Kovnih svjećnjaka 6 veliki i 2 manja	8
67	Kanonske Table pod staklom	3
68	Pastirka	2
69	Na oltaru ima i prazan tabernakul za razpelom Spasitelj	1
70	Luster: 1 veli za 12 svića i 2 manja za 6 svića	3
71	14 njemih slika križnoga puta	14
72	Klupa u banji crnim i pod kovnu skupno	12
73	Izpovjedaonica	1
74	Zastava	3
	F. Pod kovnom	
75	Drvena krstionica	1
76	Raspelo velika	9
77	Grobek pletenom žicom, nad njim oltar dreven	1
	G. Na koru	
78	Orgje velike regulje	1
79	Misa s. Vida [illegible]	1
80	Klupa	5
	H. Na malom koru	
81	Tragnik ormara	4
82	Altarnika postešik	19
83	" slabih platnenih	43
84	Antipendija od samta	4
85	Klupe	2
86	Svjećnjaka za bokove	4
87	Štatua Isukrstnoh Spasitelj	1

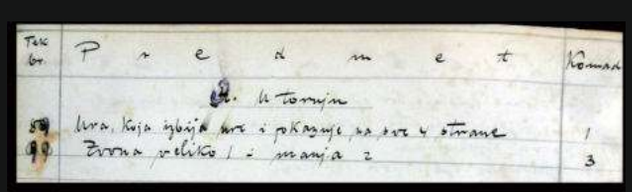

Tek br.	P r e d m e t	Komada
	K. U Tornju	
89	Ura, koja izbija sve i pokazuje na sve 4 strane	1
90	Zvona velika 1 i manja 2	3

Tzv. Našastar iz 1908. godine iz župne Spomenice župe sv. Vida u Pitomači. Stranice 1-4.

criepom, koj se je skinuo sa crkvenog krova, pokrile su se župne štale, koje su bile pokrivene sa slamom. Ujedno su se bojadisale na župnom stanu sve sobe, koje su bile već vrlo uprljane. Svi ti troškovi namireni su crkvenim nametom a radnje je preuzeo trgovac Gabriel Brenner.

Godina 1912.

Župnik Pitomački imao je nadarbinsku zemlju od 1. rali 300o hvati u Krešteloveu izmedju kuće Ivana Živka i Grgura Gibe, ali susjedi napose susjed Živko toliku su štetu pravili župniku na toj oranici, da je imao slabe koristi od nje te je bio prinuždden da tu oranicu zamieni za još jedanput tako velikom oranicom, koju mu je dao Ivan Živko na Križanju. Zamjena ta za ono vrieme bila je vrlo povoljna a i preć. duh. stol. ju je odobrio. – Ove godine ustrojena je škola u Kladarama. Djeca iz Kladara su polazila u školu pitomačku, ali jer je bilo dovoljno sposobnjaka u Kladarama za samostalnu školu i jer su tu želju i žitelji izrazili, to se je Kladare odciepilo od Pitomače i uredili si svoju školu. Župnik domaći poklonio je školi u Kladarama sve svoje poučne i zabavne knjige napose knjige Matice hrvatske sve od g. 1883. – u svemu preko 300 knjiga.

Godina 1913.

Na tornju župne crkve trebalo je mnogih popravaka a napose trebalo je toranj nanovo obojadisati. Sve te radnje izveo je Stjepan Main od 423. Krune. U Pitomači ima svaki i siromašniji čovjek svoj vinograd – imadu ga i g. učitelji a jedini ga nema župnik – on je željan da ga tko u jesen pozove u vinograd. To je uviek bolilo župnika i on odluči da će kupiti za nadarbinu vinograd. Zamoli da mu Preč. duh. stol. dozvoli alt. novcem kupiti vinograd u Aršanju od Steve i Jele Maronković. Dozvola je došla i vinograd je kupljen za 1200 Kr. ali tuj je bila kliet stara i potpuno trošna, te je trebalo novu graditi. U tu svrhu posudio je župnik 1200 Kr. alt. glavnica uz obvezu da ih u roku od 10 god. vrati – svake godine 120 Kr. Sad se počelo zidati. Kuća u vinogradu liepa je načinjena – velikom mukom i brigom župnika koj je zapravo sam kliet načinio, jer je morao posudjenih 1200. Kr. vratiti. Župljanima u pohvalu mora se spomenuti, da su dali sav privoz – doveli sav nuždan materijal. - Mnogi su još dovezli gnoja, da se je mogao cieli vinograd liepo pognojiti. Kliet je bila gotova na 25. lipnja a vinograd dobro obradjivan počeo je bujno tjerati - ali na 12. srpnja ga potulkla tuča silno. Ipak je dobio župnik 9. hekti vrlo dobroga vina. Glavno je uz pomoć Božju učinjeno a gospodin Bog dao milost župniku da se liep niz godina nauživa svog truda i muke u družtvu sa svojimi dobrimi prijatelji župljani, a kad ga već ne bude na svietu neka se njegovi nasljednici učine koj Memento za župnika, koji im je stvorio kusculum i neka se mole za pokoj njegove duše. Vinograd je bio posvećen u mjesecu studenom 1913. po turnašičkom kapelanu Andriji Busiji, a prisustvovali su tom činu još moj brat Stjepan Mihinić župnik u Petrijancu, Dioniz Vukovarac župnik u Nevincu, novi kapelan Stjepan Malec, Hinko Tomerlin – osobiti prijatelj župnika i trgovac Gabriel Brenner sa svojom ženom Vlatkom.

Godina 1914.

Na 28. lipnja 1914. posjetili su Bosnu prestoljonasljednik Ferdinand i njegova žena Sofija Hohenberg, prigodom kojega je izveden na njih atentat, te obojica bili od napadača – srpski mladići, ubijeni. Dogadjaj strašan koji je za sobom povukao i strašne posljedice. Strogom iztragom ispostavilo se je, da je glavni začelnik toga atentata Srbija – viši oficiri – pod pokroviteljstvom samoga srpskoga prestolonasljednika i kad je Austrougarska tražila satisfakciju od Srbije za taj čin – ovo je naravski na nagovor Rusije i Francuske tu satisfakciju uzkratila. I sad je nastao strašan rat već dugo očekivan i prepravljan. Na jednoj strani Rusija, Engleska, Francuska i Srbija a na drugoj Njemačka, Austrougarska i Turska. I veseljem rekao bi pošli su i Hrvati u rat ni ne sanjajuć, što ih čeka u tom ratu. – Navalilo se najprije na Srbiju, ali naskoro prve viesti o palim i ranjenim bolno su odjeknule u srcima sirotama, udova, otčeva i matera.

Godina 1915.

Rat sveudilj traje i veće žrtve traži. Mobilizuje se sve više naroda. Borba je na razni fronti. Talijanska koja je bila saveznica Austrougarskoj kroz mnogo godina čini nevjeru i pristupa protivnicima, da zaštiti svoje interese i udovolji svojoj grabežljivosti.

Ove godine kupio je župnik za nadarbinu od Franje Götza jednu ral zemljišta i to sa altarijskim novcem a drugu ral darovao je Franjo Götz na nagovor župnika uz obvezu, da se služe tri pjevanja requiema za njegove roditelje Karla i Barbaru Götza i za u ratu paloga brata Ivana. Sad župnik ima 6 ½ jutra oranice – dočim je 1908. g. imao samo 3 ½ jutra oranice bez vinograda i tri i pol rali zemljišta. Župa je meliorirana, te će župnik uz pomoć božju moći pristojno živjeti.

Godina 1916.

Ove godine umro je car i kralj Franjo Josip I: čovjek plemenita srca, dobre čudi, koga je silno boljelo toliko mrcvarenje na ratištima. Njega je naslijedio nadvojvoda Karlo, čovjek koj se nije spremao za tako važno dostojanstvo – ali ga hvale kao dobroga, vjerskoga i plemenitoga čovjeka.

Godina 1917.

Crkva župna imala je tarac vrlo trošan. Zato je župnik gotovinom što ju je imao dao napraviti po firmi Schreiner liepi keramitni tarac, koji je stajao 6100. Kr. Ujedno je tom zgodom načinita liepa ograda izmedju svetišta i ladje crkvene za svotu od 554. Kruna. Radove je izveo Viktor Plemić bravar u Zagrebu. Tim taracom crkva je odmah poprimila liep gradski izgled.

Te godine uzeli su sa tornja i zadnje zvono (veliko) težko 750 kg, dočim su druga dva uzeli već 1916. god. Trebala je tobože država materijal od zvona za oružje. Učinila je slobodna zidarija – koju smeta zvonenje. Rekao bih da je od onog časa i sreća ratna skrenula na stran protivnika. Kad su krvnici bacali sa visokog tornja zvonove na zemlju – kako je sve gorko plakalo i u srcu svakome se nješta bunilo. Ali šta ćeš – moraš se pokoriti sili. Nestalo je milih zvonova, koji su narod sjećali na molitvu i zvali ga u crkvu, da se pomoli svemožnom stvoritelju. Pitomačani bili su veliko zvono kroz noć odpeljali i zakopali u vrt Kate Živko, ali prestrašeni, izkopali ga opet i dopeljali na njegovo mjesto. Bili su kukavice. Virovski, miholjanski i drugi župljani sakrili su svoja zvona i niesu ih predali vlastima.

Godina 1918.

God. 1918. sudbonosna jest za Hrvatski narod. Ratna sreća prošla je posvema na stranu Engleske i Francuske pogotovo, kad se knjima priključila silna Amerika. Njemačka vojska bila je potučena u Francuskoj a Austrougarska na talijanskoj fronti – uslied izdaje Čeha neprijatelja ove države od početka rata. Konac svega je bio, da je car Vilim bio svrgnut i odpremljen u Holandiju a i car Karlo a Hrvatska se je 29/10. 1918. proglasila slobodnom od Austrougarske a vladu je preuzelo „Narodno vieće". Žalostni dogadjaji su sada sliedili u Hrvatskoj. Pokazali smo da niesmo zreli za slobodu. Vojnici vraćajući se oboružani sa fronte svojim kućama robili su, ubijali, plienili a k njima se pridružila i domaća rulja. Tako je i u Pitomači na 30/10. 1918. bila strašna strka i nesreća kakve sviet ne pamti. Vojnici ovdješne konjske bolnice dobivši „slobodu" napili se i onda udari oko podneva na trgovine najprije na Židove: Šleisingera, zatim Krauza, Böhma a poslie kad se pridružilo toj rulji još veća i kad su se opili, tad se išlo i dalje otimati i robiti. Bezdušnici su upalili i dvie kuće Krauzovu i Götzovu. Sramota za Pitomaču. Trajalo je to plačkanje do preko pol noći a sudjelovalo je kod toga obćenito sve – riedki su bili, koji niesu okaljali ruke tudjim dobrom. Drugi dan 31/10. opet se skupilo svieta sa sela, da nastave zulume i počeli su sa kućom šumara i jamačno bi bili išli i dalje, da nije nastupila reakcija sa strane samih domaćih žitelja i rulju se je protjeralo iz mjesta. Tad se ustrojila narodna straža, koja je čuvala i podržavala mir a došla je odmah i vojska iz Bjelovara a napose srbijanski vojnici, koji su pomalo zaposjeli Hrvatsku, jer su hrvatski vojnici ostavili garnizone i došli kućama, da na žalost tuj plačkaju.

Narod se je tečajem vremena primirio i sam odsudio ona silna nepočinstva, što ih je učinio u svojoj zasljepljenosti. Nema govora, da je bilo mnogo zloporaba i neurednosti kod trgovaca tečajem rata, ali to nije ipak bio zgodan način da se učinjena nepravda osveti. Na 1. prosinca 1918. otišli su iz Zagreba zastupnici naroda – koji su sami sebe delegirali – od nikoga na ovlašteno – u Beograd i tamo su na čelu sa Dr. Antom Pavelićem, priznali kralja Petra svojim kraljem i stupili u svezu sa Srbijom uz naročitu obavezu, da Hrvatskom ima upravljati narodno hrvatsko vieće a Srbijom srbski predstavnici do Konstituante – ona ima da odredi ustav.

Godina 1919.

Naskoro se oparilo, da su Hrvatski od Srba infamno prevareni – sa Hrvatima se postupalo kao robljem. Na mjesto banova postavljaju najgore ljude – raztepu narodno vieće i gospodare iz Beograda. Novac su nam najprije uzeli 20% gotovine a poslie 4 krune uzeli za dinar. Tako su nam dali oćutjeti da su gospodari – koji su drzoviti ne na svoju već na pobjedu svojih saveznika. Ponos hrvatski se na svakom koraku povredjuje a narod trpi i prigušuje u sebi bies.

Koncem kolovoza bio je premješten iz Pitomače kapelan Malec Stjepan, koji je ovdje punih 7. godina kapelanovao. Bio je u službi čovjek zelozan – malo prenaglog temperamenta – radi česa ga niesu njeki ni voljeli, ali je bio čovjek sposoban. Mnogo si je dao truda za crkvenim pjevanjem. Njega je nasljedio mladomisnik Martin Gušlin – liepa pojava i fizički i duševno – inteligentan vrlo i svojim nastupom mnogo obećaje. Djeca ga osobito vole i odana su mu i voli ga narod silno radi velike njegove nježnosti i dobrote.

Godina 1920.

U narodu vlada sveudilj nezadovoljstvo radi preuzetnosti Srba. Radić Stjepan izkorišćuje taj momenat za svoj prestiž pred narodom i napada u svom domu napose svećenstvo – popove – oni da su svemu zlu u Hrvatskoj krivi. Posljedica kakovih kleveta jest, da se narod otudjuje svom svećenstvu – i još više da ga počima mrziti. Ima i pametnih ljudi ali malo. Crkve poslie rata bivaju prazne – napose mnogi mužkarci ne polaze službu božju niti se izpoviedaju o Uzkrsu. Zlo se širi silnom brzinom. Medju narodom nema ljubavi: nema se ni medju onima, koji su si najbliži. Te godine bile su i bune zaradi žigovanja stoke. Pokušan je bio i atentat na prestolonasljednika Aleksandra. Pod konac godine bio je izbor za Konštituantu: seljačka ili Radićeva stranka dobiva u Hrvatskoj 49. mandata dakle najviše, ali u Beograd na skupštinu ne ide, jer zastupnici neće priseći Kralju.

Godina 1921.

Župa Pitomača ima oko 8000 duša. Žalostno je! Ideš k sv. misi bez zvona: mrtvaca nose na groblje bez pratnje zvona. Odlučio je župnik u dogovore sa kapelanom, da će ići od kuće do kuće i sakupljati za zvona. Težak i mučan posao obijati tudje pragove a sve sa njekim nepovjerenjem gleda u Tebi i pita: neće li nam pak sad Srbi zvonove uzeti. Uviek moraš te sumnje razbijati, ali prestali niesmo i sakupila se do mjeseca rujna liepa svota, te smo mogli odma tri zvona naručiti. Sad je već i ljudima bilo drago i daruju mnogi koji se prije protivili – što je poštenoga i što ima iole vjere želi imati zvona.

Godina 1922.

Na 16. kolovoza umro je srbski kralj Petar Karagjorgjević a nasliedio ga je prestolonasljenik Aleksander I. Na 7. lipnja umro je vriedni orguljaš i učitelj Hinko Tomerlin. Dugo je bio bolestan, dok ga nije Gospod riešio muka. Bio je krasan drug i prijatelj – odan svećenstvu a vrlo savjestno vršio je svoju orguljašku službu. Njemu se ima zahvaliti liepo i zkladno pjevanje u crkvi pitomačkoj. Pokoj mu bio plemenitoj duši.
Ove godine je i crkva ogradjena pristojnom ogradom, koja je stajala oko 80000 Kr.

Godina 1923.

Dugo očekivane zvonove, koji su bili naručeni već g. 1921. dobili smo ih iz Ljubljane od „Tovarne i livarne" na 10. veljače a svečanom procesijom dopratili smo sa kolodvora na 11/2. do župne crkve. Neopisivo je to bilo veselje. Najveće zvono se zove sv. Vid težko 762, kg. i sv. Marija težka 401. kg. i sv. Florijan 252. kg. Tuj su zvonovi: narodu je srce puno veselja – samo nas muči još jedna misao: hoće li liepo i skladno zvonjeti kao stari zvonovi. I kad su ih konačno na 13/2. postavili u toranj i kad su najprije jednim, pak drugim, onda trećim zazvonjeli svakoj kršćanskoj duši orosilo se oko od radosti – jer imamo opet mile i krasne zvonove, koji će nas pozivati k službi božjoj i pratiti na vječni pokoj naše mile pokojnike. Zvonovi sa postavljanjem stajali su 200 000 Kr. Taj novac sabran je milodari što u novcu što u žitu. Žito je po selu kupio kroz dvie godine Ignac Mikšić i stekao si velike zasluge svojimi marom i požrtvovnošću. Sad je trebalo crkvu izvana takodjer urediti, jer je bila već trošna i novi crkveni odbor prihvati a i sav narod vanjski popravak crkve i tako se u jesen crkva i toranj uredio sa svotom od blizu 200 000

Kr., koju će narod izplatiti nametom. Pitomačani su u obće ponosni na svoju crkvu i tu ne žale uglavnom troška samo neka se pošteno i pametno radi. God. 1923. dobili smo i orguljaša vrlo sposobnoga koj je počeo na sam uzkrs svirati. Za crkvu i narod tako vješt orguljaš, kakav je g. Ivan Skubin, jest velika sreća i blagodat. Odmah se je sastavio zbor od djevojaka, koji je pod ravnanjem g. kapelana Petra Gjipale i orguljaša Ivana Skubina silno uznapredovao. Djevojke pjevaju u crkvi najteže stvari – pjevaju liepo – skladno – a sve zaslugom i marom dvojice napomenutih vještaka. Svaki svećenik, koji ima iole sluha i sposobnosti morao bi u sjemeništu učiti glasbu i pjevanje. Gospodi Ivi Skubinu i domaćem kapelanu svako priznanje i hvala od naroda a od Boga plaća za toliki silni trud i muku, što ju ulože pjevajuć sa mladeži.

Godina 1924.

Ove godine na 16. i 17. svibnja bila je sv. Potvrda u župi Pitomača. Sv. Potvrdu dielio je presv. biskup Dr. Premuž. Mora se spomenuti, kako su se mužkarci moći reći posvema abstinirali kod dočeka biskupa. Takvo neraspoloženje i još više mržnju na biskupe i svećenstvo stvorio je Stipe Radić – ta nesreća hrv. naroda. Zahvaliti moram načelniku Milanu Götzu kaj je dao načiniti pristojan slavoluk a došli su kod dočeka vatrogasci i sokolaši, zatim mnoštvo žena i tako se nije toliko primjetilo, da su se seljaci abstinirali od dočeka. Sv. potvrdu je primilo preko 2000 osoba. Presv. gosp. Dr. Premuž bio je dva dana u Pitomači: počastio je posebno pitomačku župu, jer je držao na 17/5. pontifikalnu sv. misu, prigodom koje je pjevao krasno mješoviti zbor mladeži, koju je uvježbao kapelan Pero Gjipalo i ravnatelj Ivo Skubin. Susjedi su spremno pomagali kroz dva dana a osobito se iztaknuo susjed Fric Bubanić iz Špišić Bukovice sa svojim izvanrednim govorancijama kod stola. Presvietlog je domaći župnik odpratio u Kalinovac, gdje je bila potvrda sliedeći dan na 18/5. Duh sv. Boga je podijelio Presvietli župljanima neka im obilno poda svoje darove! Pitomača 20/12. 1924. Petar Mihinić župnik.

Godina 1925.

God. 1925. jest jubilejska godina i ujedno tisućgodišnjica kraljevstva hrvatskoga. Koncem mjeseca svibnja išlo je veliko hodočašće Hrvata u Rim predvodjeno svojim nadbiskupom Dr. Antunom Bauerom, da ondje dobije blagodati jubilejske godine i da zajedno sa ocem kršćanstva proslave u Rimu hiljadu godišnjicu kraljevstva Hrvatskoga. Hodočastnika je bilo 6. dubkom punih vlakova na broju oko 3000. Nadbiskup Dr. Ante Bauer predao je sv. ocu dar Hrvata kalež sa željom, da i on poput svoga predšastnika Ivana služi tim kaležom na oltaru sv. Petra misu i blagoslov sav hrvatski narod. Sv. otac na same duhove je služio sv. misu iz toga dragocienoga kaleža.

Hrvatske hodočastnike primio je sv. otac u posebnoj audienciji i saslušao adresu i odgovorio na nju oduljim govorom. Iste godine bila je sinoda nadbiskupije zagrebačke od 24/8. – 28/8., koje već nije bilo preko stotinu godina. Naredne godine naručene su dvie statue sv. Franje i sv. Antuna iz Tirola za svotu od 14 000 D. Carina je bila skuplja nego statue. Veliku zaslugu za naručbu tih statua ima kapelan Pero Gjipalo.

Naručen je za svotu od 3000 D. plavi pluvial. U mjesecu rujnu nastala je promjena kapelana. Dosadanji kapelan Pero Gjipalo otišao je za upravitelja župe Sladojevci a u Pitomaču je namješten za kapelana mladomisnik Ivica Žinić.

Godina 1926.

Početkom godine uzbrojio je gosp. kapelan Žinić orlovsko društvo – zbor mladića – koji su vježbali i kojima je u njihovim prostorijama držao predavanja.
Već u ljetu bio je nastup tih orlova, kojemu su prisustvovali i orli iz Gjurgjevca i Bjelovara. Gosp. kapelan dao si je mnogo truda sa tima orlima – držao je mnoge sastanke snjima a pripremao je i liepe predstave u župnom dvorištu, koje su bile vrlo dobro posjećivane od župljana unatoč hajke pristaša Radićeve stranke, koji su po naputku svoga vodstva bili proti svakom plemenitom radu svećenstva medju narodom.
U jeseni je graditelj orgulja Ovčarić temeljito popravio orgulje za svotu od 2500 D. Radio je na njima oko 10. dana i ujedno ih je pokrio platnom da ne ide prašina na njih.

Godina 1927.

U mjesecu srpnju bio je u Pitomači veliki orlovski slet. Bilo je to impozantno slavlje.

Došli su orlovi iz Zagreba, Cirkvene, Bjelovara, Virovitice, Gjurgjevca, Slatine i još njekih mjesta. Prekrasna povorka orlova stupala je u svojim odorama sa kolodvora u župno dvorište, gdje je bilo već sve spremito za poslie podnevni nastup. Iz Zagreba došao je Presvietli Milan Strahinšćak, koj je imao svećanu sv. misu, kojoj su prisustvovali orlovi i množtvo nabožnog naroda. Radi silne mase ljudi bila je sv. misa vani u parku. Poslie sv. mise je bilo zborovanje. Govorio je prekrasno Dr. Merc, Dr. Prokulipac i Marica Stanković. Posebnu pažnju pobudio je Dr. Merc svojim upravo svetim gestima i pobožnošću, koja mu je iz govora i lica odsjevala. Poslie podne bio je nastup u dvorištu župnom uz vrlo liepu predstavu, koju su izvadjali orli i domaće djevojke. Zabava je bila posjećena od množtva naroda i trajala je do pola noći.

Koncem rujna bio je gosp. kapelan pozvan u Osiek, da odsluži svoju dužnost. Tamo je oztao 6 mjeseci, a podpisani je kroz cielu zimu ostao sam na težkoj župi. Pitomača dne 20. prosinca 1928. Petar Mihinić župnik.

Godina 1928.

Gosp. kapelan vratio se iz vojničtva njekako pred Uzkrs. Zima je bila jaka i duga, te ju je podpisani teško snašao nalazeći se sam na župi.

Dana 20. lipnja Puniša Račić pucao je u parlamentu i tom zgodom ubio je do smrti Pavla Radića i Dr. Gjuru Basarićeka, dočim je teško ranio Stjepana Radića i Dra Pernara. Stjepan Radić nije mogao preboljeti i on je umro na 8. kolovoza. Žalost ali nekakva divlja vladala je u cieloj Hrvatskoj. U Zagrebu je masa u pola noći dolazila u župne dvorove i na Kaptol i zahtjevala da se u pola noći zvoni i naviesti smrt „vodje hrv. naroda". Isto se je po uputi vodstva činilo i na selima. Svigdje se zahtjevalo stavljati na crkve crne barjake i zvonjeti. Takva je uputa dolazila iz Zagreba od vodstva. Sprovod mu je bio izvanredan. Ciela Hrvatska po svojim izaslanicima je sprovela Stjepana Radića na vječni počinak. Umro je veliki talenat – ali nesredjen – rekao bi, da je čovjek bio skroz pokvareni tip i moje je uvjerenje, da je on bio najveća nesreća za Hrvatsku. Hrvati povjerili su vodstvo svojih ideala skroz nesredjenom čovjeku i za to će tu svoju pogrešku težko okajati.

Koncem rujna umro je dekan kotara Nikola Medvedec župnik u Gjurgjevcu a za dekana je imenovan župnik u Pitomači. To naimovanje primili su veselo svi sukolarani u dekanatu.

Vriedno je spomenuti, kako je Ivan Skubin učitelj i orguljaš stupio u stranku Radićevu – družio se sa najgorim ljudima u selu – protivnicima vjere, crkve i svećenstva – a sve je to činio, da ugodi nemislećoj masi i da izpliva na površinu kao ljubimac naroda čovjek, koj je bio prije demokrata – pribićevićevac – a sad stupa u stranku Radićevu – naravski tamo gdje je vlast. Ujedno je došlo od vodstva Radićeve stranke, da se ne pozdravlja one, koji su protivnici stranke i tu zapovied su savjestno vršili pitomački izraziti radićevci.

Godina 1929.

Ove godine slavi sv. otac 50. godišnjicu svoga svećenstva, zato je ista godina proglašena jubilarnom. Ujedno i naš vrli i umni nadb. Dr. Ante Bauer slavi svoju 50. godišnjicu misničtva.

Za crkvu su naručene dalmatike za svotu od 6520. D., nož za hostije za 670. D. i luster za 8000. D.

Na 6. siečnja je raspušten parlament a vlada na brzu ruku čini mnoge reforme. Dokidaju se sva družtva, koja imaju plemenska obilježja kao orlovi i hrv. sokoli a samo imaju ostati sokol kraljevine Jugoslavije.

U mjesecu svibnju radilo se na tom, da se vjeronauk izbaci iz škole. Na poticaj Katoličkog saveza u Zagrebu slali su se podpisi župljana unutra toga zakona u Beograd – ali sve nebi koristilo, da nije naš veliki nadbiskup Dr. Bauer sam išao na Bled u audienciju kralju i spriečio taj inzult van razuma na naše pravo.

Koncem listopoada blagoslovio je novo sagradjenu crkvu u Gjurgjevcu Preuz. nadbiskup. Crkva je u narodnom slogu – vrlo liepa a stoji oko jedan milijun i 500 hiljada dinara. Pitomača dne 10. prosinca 1929. Petar Mihinić župnik i dekan.

Godina 1930.

Želja je bila već odavna župnika, da se obave sv. poslanja u župi Pitomača i ta želja

ispunila se. Na 22. veljače došli su misionari dominikanci i održali misije kroz tjedan dana. Posjet propovijedi bio je silan. Unatoč što je bilo još zimsko doba, sve to nije smetalo, da ne bi narod u masama došao u crkvu i slušao rieč božju. Uspjeh je bio silan i oduševljenje veliko. Narod sa suzama u očima odpratio je oce Dominikance i težko se od njih rastavio. Dao Bog, da te misije imaju brojni spomen u narodu i duševnu korist!

Od 15/8. do 17/8. bio je Euharistički kongres u Zagrebu. Iz Pitomače sa župnikom i kapelanom išlo je dosta naroda, da prisustvuje slavlju Euharističkog Spasitelja. Neizbrisivi utisci sa slavlja ostali su srcima našim. Samo živa vjera u Euharističkog Spasitelja može da se uzdigne nad zemaljsko gmiženje ovoga svieta, koji viziva jedino u udovoljavanju svojih nižih instinkta. Puni oduševljenja za Boga i vjeru svoju vratili smo se iz bielog Zagreba svojim kućama.

U politici biva sve veća tama. Vide se već konture te nove države, za koju se imaju žrtvovati svi narodi sa svim svojim atributima. Nije li ta Jugoslavija jedna bizantinska varka? Treba sve uništiti, da konačno bude ostvareno Dušanovo carstvo. Bezkarakternost i podlost biva naplaćivana a sve koji slobodno misle progoni se zakonom o zaštiti države. Glasoviti učenjak sveučilišni profesor Dr. Šuflaj stradava. Bude ubijen na ulici kao pseto i tuj nema nikakve iztrage. Prije toga ubojstva proboravio je večer kod gosp. Gašparca a zagrebačka policija u obće ne poziva te ljude na preslušanje – očito je, da ga je ista dala i ubiti. Dr. Šuflaj bio je dobar katolik i dobar Hrvat! Pokoj mu vječni!

Godina 1931.

Crkva u Pitomači nije popravljana već od god. 1911. zato je župnik prijavio stvar sekciji u Bjelovar i došla je komisija, koja je u sporazum sa izaslanicima župe odredila, što se ima popraviti na crkvi i župnom stanu. Troškovnik je bio odredjen sa 36000. D. Naravski, da su župljani mrmljali: oni su uviek za čekanje boljih vremena, a na žalost dolaze sve gora.

U mjesecu kolovozu prestao je konačno Skubin svirati orgulje uz pismenu poruku, da neće više nikada za njih sjesti. I prije u par navrata prestao je svirati, ali opet su ga namolili ljudi, da svira. Sad je već i ljudima postalo to odkazivanje bez razloga za ćudno i više ga nitko ne moli, da svira.

Ove jeseni su izbori za parlament ali žalosni. Glasovao nije nitko osim činovnika i njekih slabića i to ti je parlamenat, koji kroji sudbinu narodu! Kako se čini i ono što nije uspjelo Austrijancima i Magjarima kroz stoljeća učiniti, Srbi su to sa Hrvatskom učinili u jednom deceniju. Ponosne Hrvatske nestaje a tko izvjesi danas barjak crven, biel i plavi, taj se najoštrije kažnjava. Žandarmerija je u svim većim selima i ona tuće i mrcvari valjda po višem nalogu, tko bi pokazao kakav znak, da je Hrvat, već je aut i državni elemenat, tko zapjeva staru hrvatsku popevku. Boli to u duši!

Godina 1932.

Konačno uz veliki napor došlo je do popravka crkve. Opravak oltara preuzeo je Miloš Hohnjec iz Celja za 36955. D. bojadisanje crkve Franjo Horvat iz Maribora za 35900. D. Počeli su sa radnjom na 21 lipnja i svršili na 20. rujna. Posao je liepo izveden. Mnogo je to muke stajalo i mene i gosp. kapelana. Tu svotu, koja se imala platiti poduzetnicima imao sam posudjenu kod seljaka a i u zadrugi a jer su nastale težke novčane prilike, nisu mogli ni ljudi ni zadruga udovoljavati mojim zahtjevima. K tomu smo morali po cieloj crkvi skele malaru postaviti. Koliko je tu bilo brige, dok se ta silna gradja dovezla iz šume i izklesala! 50. kola je vozilo tu gradju. Hvala Bogu. Sve se je prebrodilo i danas imamo krasnu crkvu. Na 25. rujna bio je blagoslov crkve i divna svečanost. Iz Zagreba je došao domaći sin Dr. Milan Beluhan i on je držao propovied u predvečerje, drugi dan kod prve mise, a i svećanu misu je sam služio i propoviedao. Svet i neumoran čovjek! Učenik sveca biskupa Langa. Da spomenem nješta za buduća pokolenja. Imali smo trošan Križni put: slike crne i umazane. Kipar je te slike izprao sa špiritom i polakirao sa Francuskim lakom. Statue na oltarima čistio je sa kefom i sapunicom. Dobro je, da se statue svaku godinu opraše a i oltari. Oko crkve je takodjer načinita ograda od cementa. Domaći sin Josip Begović graditelj u Virovitici na molbu moju preuzeo je nadzor nad gradnjom te ograde i sam je načinio nacrt prema kojemu se ima raditi. Ogradu je preuzeo Petar Krušec zidar iz Gjurgjevca za 39500. Gosp. Josip Begović dao si je mnogo truda, da je ta ograda liepo izašla i neka mu bude ovdje za vjećni spomen izrečena najljepša hvala od svega naroda a Bog mu naplatio

njegovu „požrtvovnost"!

Ljetos smo dobili jedan novi filijal „Križnicu" preko Drave. Dosadanji vlastnik majura Križnica razprodao je svoj posjed a takodjer i imovna občina i kako je tamo preko Drave nastalo selo od preko 70 kuća: velika muka za svećenika radi Drave i silne daljine.
Na blagdan Presv. Srca Isusova dao je kapelan Ivica Zinić sliku Srca Isusova, koja se javno u procesiji nosi po obićaju ovjenćati sa trobojkom i eto ti odmah od kotarske oblasti progonstva: on je bio osudjen na globu od 300. D a jedna djevojka Jalža Golubić, koja je navodno kitila sliku sa 100. D.

U jesen je u Lici izbila pobuna protiv ovoga režima, ali je ugušena po žandarmeriji i vojsci. Njekoji kolovodje pobjegli su u Italiju kao Marko Došen i drugi. Prije Uzkrsa umro je župnik u Kalinovcu Slavko Fišter. Bio je dobar prijatelj i susjed. Godina 1932. bila je u rodu dobra.

Pšenice je bilo malo ali zato kukuruze mnogo, siena a i vina dosta. Šteta samo, što je sve slabe ciene. Pitomačani su razdijelili svoju zajednicu, pak su dobili svaki po jedno jutro zemlje, a te zemlje jer su počinjene, rodile su obilno.

Godina 1933.

Na 2. srpnja imao je prvu sv. misu mladi gospon Ivan Demšić domaći sin. Držim da u Pitomači nije bilo nikada primicijenta i za to je narod sa silnim interesom prisustvovao toj svečanosti. Masa naroda došla je iz okolišnih župa a iz same župe, da primi blagoslov mladomisnika i uzveliča tu svečanost. Manuduktor je bio podpisan a propoviedao je dominikanac o. Jordan Viculin. Radi silnog mnoštva naroda nije se mogla služiti sv. misa u crkvi već se je načinio oltar vani uz sakristiju. Ciela svečanost prošla je u najuzornijem redu i narod se je razišao razdragan svojim domovima.

Kako je nastao pokret „Križarski" po župama u biskupiji, to smo i mi ustrojili bratstvo Križarsko. Prijavilo se u bratstvo preko 20. mladića. Ujedno se je osnovala Kongregacija djevojaka. U Kongregaciju se prijavilo preko 50 djevojaka.

Na bladgan Imena Marijina, kad je u nas proštenje primane su bile djevojke u Kongregaciju a mladići u Križarsko bratstvo. Bila je to liepa i dirljiva svečanost.
Godina 1933. proglašena je od sv. oca pape jubilarnom godinom u spomen 1900. godišnjice obstanka sv. crkve katoličke. I naši župljani uznastojali su, da budu dionici jubilarnih oprosta, te se udešavali pohodi crkava a konačni je bio na blagdan Imena Marijina. Na blagdan Imena Marijina poslie podne bila je u župnom dvoru krasna predstava koju su izvele djevojke iz Kongregacije. Davala se „Kći Jairova", a komad je uvježbao gosp. kapelan. Predstava je vrlo liepo izpala i zadovoljila podpunama slušateljstvo. Godina ova bila je prilično dobro: sreća za narod, jer da je samo jedna godina slaba, nastupila bi smjesta katastrofa. Narod biva sve siromašniji – blago prodaje da podmiri državne poreze. Utjeruje se bez srca! Smatrani smo pobijedjenima a i u stara vremena postojala je poslovica: I to doživljujemo od braće „Srba". U Pitomači dne 3. prosinca 1933. Petar Mihinić župnik i dekan. Na kanonskoj vizitaciji i sv. potvrdi. U Pitomači dne 9. IX. 1934. Vidio: Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup koadjutor.

Godina 1934.

Dana 30/5. dobila je naša biskupija koadjutora u osobi mladog svećenika Dr. Alojzija Stepinca. Preuzvišeni nadbi. Dr. Bauer stavljao je razne vriedne svećenike u predlog ministarstvu, ali svi nisu bili dovoljno nacionalni – kad se Preuzvišeni sjetio na Dr. Stepinca, koj je za vrieme rata bio, kako kažu Srbi „na Solunskom frontu" i to je upalilo i kralj ga je odmah potvrdio.

S velikim veseljem hrv. narod primio je to imenovanje, jer je instiktivno ćutio, da će u mladom nadbiskupu dobiti marljiva i dobra poglavara a i dobroga hrv. patriotu.
U mjesecu rujnu 8. i 9. bila je u župi Pitomača sv. potvrda. Došao je sam koadjutor i to je prva župa gdje je on dielio sv. potvrdu. Narod je s velikim slavljem dočekao Preuz. nadbiskupa i kao sjenice pozdravio ga je domaći župnik i Kongreganstica Jelka Demšić. U večer je bila bakljada, prigodom koje je Dr. Zinić pozdravio koadjutora a on se prekrasnim govorom zahvalio. Drugi dan oko 1. sat bila sv. potvrda a poslie podne bila je u župnom dvoru priredba koju su dali Križari. Predstavljali su „Garcia Moreno". Drugi dan je Preuzvišeni otišao u Kozarevac.

Na 9. listopada ubijen je u Marsilji naš kralj Aleksandar I – ubio ga je navodno

Bugarin u savezu sa njekim emigrantima iz Hrvatske. Mislim da bi državnici morali paziti, da ne provadjaju silom svoje ideje, jer jakost države ne ovisi o tom, je li se ona zove Jugoslavija i je li ona centralistički uređena. Već je li u njoj ljubav, blagostanje, pravednost i jednakost, a rekao bi toga nema u našoj državi i zato postoje trzavice i nezadovoljstvo.

Godina 1935.

Polovicom ožujka otišao je iz Pitomače kapelan Žinić Ivan, koj je bio ovdje skoro 10. god. Ličnost jaka, impulsivna i oduševljen za sve što je plemenito. Ljubio je crkvu a i domovinu i njegov rad bio je posvećen tim idealima. Pitomača imala bi mnogo da mu zahvali. Poslie njega se iste godine 2. kapelana izmijenila a sadanji Pero Halužan došao je na 15/8. 1935. Na 5. svibnja bili su izbori za parlamenat. Seljačka stranka uz vodju Dr. Mačka postigla je veliki broj mandata. Državnici jedva jedanput vide hrv. pitanje i željeli bi da ga rieše ali sigurno na svoj način.

Godina 1936.

Početkom siečnja 1936. umirovljen je dosadašnji župnik i dekan Petar Mihinić. Služio je punih 27. godina u Pitomači. Ljubio je svoj narod i nastojao je, da ga duševno preporodi a kakvim uspjehom je to izveo, Bog dragi neka bude sudac, kome se vruče moli, da mu griešniku bude na sudnjem danu milostiv.

Dne 6. veljače 1936. imenovao je preuzv. gosp. Alojzije Stepinac, nadbiskupski koadjutor za župnika u Pitomači Martina Kožara. Isti je rođen 2. XI. 1878. u Gjurgjevcu, prvu sv. misu služio je god. 1902. te bio kapelan u Virju zatim Varaždinu, god. 1911. u listopadu postalo je katehetom i profesorom na kr. vel. gimnaziji u Požegi, gdje je bio do 5. srpnja 1919. kad je postao župnikom u Bučju i tamo je službovao do 6. veljače o. g. Službu u Pitomači nastupio je 5. ožujka.

U mjesecu travnju pozlačen je i drugi ciborij kod Leonharda u Zagrebu za 350 dinara. Josip Kožar iz Grede već je prije darovao 1400 dinara, da se nabavi novo kandilo pred velikim oltarom. Kandilo je nabavljeno kod Vlatka Mesića u Zagrebu od mjedi i dobro pozlaćeno stoji 1000 dinara. Postavljeno je u crkvi 27. lipnja.

Dne 12. srpnja služio je prvu sv. misu domaći sin Petar Široki. Propovijedao je msgr. Dr. Milan Beluhan, manuduktor bio je domaći župnik. Naroda je bilo mnogo.

U mjesecu srpnju počeli su popravci na crkvi. Trošak je namiren posebnim crkvenim nametom. Iznajprije je skinut s tornja križ i jabuka, da se pozlate. Tada se mislilo izmjeniti oko 30m kvadratnih lima i dva puta obojadisati. No dokazalo se, da je sav lim istrunuo, te je trebalo sav izmjeniti. Dapače bila je i drvena oplata na tornju trula, te se je i nju moralo izmjeniti svega oko 30 m. Sav toranj pokriven je novim pocinčanim limom, koji je i pobakren tako, da imade lijepi izgled. Tom zgodom je ustanovljeno, da je površina lima 238 m kvadratnih, a ne kako je bilo u proračunu 180 m kvadratnih.

Iza toga je objeljen toranj, prekrita lađa crkve ponovno etermitom i uređeni žljebovi.

Istodobno je prekrit župni stan, popravljeni svi prozori i vrata, te obojadisani i obojadisane sve sobe tako da cijeli župni stan imade prijatan izgled.

Na dan imena Marijina blagoslovljen je novi barjak društva katoličkih muževa. Blagoslov je obavio vel. g. župnik iz Sesveta Karlo Blažeković i održao tom zgodom i propovijed, a poslije mise bilo je zborovanje kod crkve.

Hrvatska seljačka gospodarska sloga nabavila je kameniti križ dobrovoljnim prionosima katolika iz Velike Črešnjevice. Križ je postavljen u polovici sela na lijepom prostoru. Na 2. kolovoza bio je križ blagoslovljen po domaćem župniku.

Dne 1. prosinca otišao je kapelan Petar Halužan za kapelana u Gornju Stubicu. Narod je za njim jako žalio, sada je župnik ostao sam na tako ogromnoj župi. Kapelana ne može dobiti radi nestašice svećenstva.

Godina 1937.

Kapela u Kladarama imala je privremeni oltar. Zato su Kladarčani željeli, da se postavi pravi oltar. Glavni dio novca dala je zemljišna zajednica a ostalo su darovali dobrovoljnim prinosima žitelji. Oltar je izradio stolar iz Kloštra, obojadisao ga je Janko Serp, a kipovi Bl. Dj. Marije u nebo uzete, te sa strane sv. Mihael i sv. Florijan naručeni su od „Naše Sloge" u Ljubljani.

U sakristiji	Kom. 1943.	Kom. 1908.	Opaska 1943.
Veliki ormar sa nastavkom	1	1	
Ormar za vješanje alba	1	1	
Ormar za vješanje kazule	0	1	
Klecalo	1	1	Nema ga sada
Ispovjedaonica sa 2 klupice	1	1	
Klupe	3	2	
Peć željezna	1	0	
Slika	1	1	
Kaleži sa patenom	4	3	
Kadionica sa navikulom	2	1	
Pacifikala	3	5	
Raspela	1	1	
Lampaši za pričest bolesnika	2	1	
Misala velikih	3	3	
Misala za mrtve	2	2	
Evanđelistar	2	1	
Priručnika 4, obrednika 4, obred. knjiga 3	11		
Željezo za peći hostije	1	1	
Željezo za rezati hostije	2	2	
Kutija za čuvati hostije	2	1	
Burze za prič. bolesnika sa 2 kutije	2	2	
Svetilnica sa aspergilom	2	1	
Lavabo	1	1	
Kovni kotlić za vodu	1	2	
Stolić - drveni	1	0	
Odiela			
Kazula bielih 7, crvenih 4, zel. 2, ljub. 4, crn. 2	19	15	
Dalmatike biele 2, crne 2, crv. 2	6	4	
Pluviali bieli 2, crne 2, ljub. 1	5	2	
Štola raznih	10	12	
Alba	13	10	15
Roketa	15	13	
Humerala	17	22	
Cingula	7	3	
Purifikatorija	43	57	
Ručnika - lavabo	12	19	
Korporala	30		
Ministranskih odiela zel. 2, crn. 6, crv., 4, ljub. 4	16		
Roketića za ministrante	16	8	
Svječnjaka	5		
Lojtra, dugačka 1, i 1 raztezača l.	2		
Svetište			
Veliki drveni oltar sa 2 slike, 2 kipa, 4 anđela i 3 k.t.	1	1	
Tabernakul i pokaznica 1, ciborij 2, zastora 2	1	1	
Starinski oltar iza velikog oltara	1		Bio prije na Božjem grobu
Svječnjaci kromirani, novi	6	6	Lim, na malom koru
Kanonske tablice pod staklom	3	3	
Stalak za knjigu sa svilnim pokrivačem	1	1	
Zvončić 1, 2 alđela na zidu	1, 2	3	
Jastuka za ministrante i svećenike	3		
Sag	1	1	
Zvonce 4 - glasno kod sakristije	1	1	
Nebo sa 4 štapa	1	1	
Tapeciranih stolaca pod nebom	5	3	
Klecala	3	3	
Izpovjedaonica (iza vel. oltara)	1		Bila prije u lađi
Pričestna ograda	1	1	
2 kipa sa strane sa svečama	2		

Lađa			
Oltar Srca Isusova sa 3 kipa i 1 slikom	1	1	
Svećnjaka kromiranih novi	4	4	Sad na malom koru
Kanonske tablice	3	3	
Stalak za knjigu	1		Nekad bio jastuk
Jastučića za ministr.	2	2	
Oltar sv. Josipa sa 3 kipa i 1 slikom	1	1	
Svećnjak kromiranih, novi	4	4	Sad na malom koru
Kanonske tablice	3	3	
Jastučića za ministr.	2	2	
Kovno vječno svietlo na užu	1		Staro bilo u svetištu
Oltar sv. Valentina sa 5 kipa	1	1	
Svećnjaka kromiranih novih	6	8	Sad na malom koru
Kanonske tablice	3	3	
Tabernakul sa moćima sv. Vida	1	1	
Oltar M. B. sa 4 kipa	1	1	
Svećnjaka kromiranih novih	6	8	Sad na malom koru
Kanonske tablice	3	3	
Tabernakul prazan	1	1	
Luster veliki i 2 manja	3	3	
14 slika križnoga puta	14	14	
Klecala 8, izpovjedaonica 1	9	9	
Divna propovjedaonica	1	1	
Zastava 3 i mis. Križa 1	4	3	
Predvorje pod korom			
Oltarić Lurdske M. B. s kipom	1		Nekad ga nije bilo
Svećnjaka kromiranih kod LMB	4		
Raspela 5, klecala 4	9	9	
Božji grob 1, korpus novi 1, svečnj. 4, jaslice 1	7	7	
Veliki kor			
Orgulje	1	1	
Klecalo 1, drveni podij 1	2	1	Podij kasnije načinjen
Mali kor			
Ormara drvenih	3	4	Jednog ormara razbila granata 1945.
Oltarnika 32 i 5 sagova	32+5	62	
Oltarnika platnenih pokrivača	35		
Antipendija (tanki uski)	22	4	
Klecala	2	2	
Svećnjaka za baklje 4, i stari sa oltara	28	4	
Sve stvari za veliki tjedan i obrede			
Knjižnica sa 696 knjiga	1	1	
Toranj			
Sat željezni	1	1	
Zvonova	3	3	

Dne 9. svibnja, obavio je blagoslov oltara dekan kotara gjurgjevačkog preč. g. Adolf Blaga, koji je tom zgodom održao i propovijed.

U mjesecu srpnju objeljen je dolnji dio župne crkve tako da sada imade crkva lijepi izgled.

Dne 6., 7. i 8. kolovoza održan je euharistički kongres u Koprivnici, te je iz Pitomače prisustvovalo oko 70 osoba i župnik.

Kladarske žene sakupile su neku svotu novaca i zato su kupile barjak čiselske Majke Božje. Slike na barjaku oslikao je Janko Serp iz Pitomače. Taj barjak bio je blagoslovljen po domaćem župniku na dan 3. listopada. Dne 7. prosinca umro je hrvatski metropolita i nadbiskup Dr. Ante Bauer.

Godina 1938.

Još pod konac g. 1937. općinsko vijeće pitomačko poslalo je župniku svoju odluku, da neće dati župniku drva, ako ne da izabrati novi crkveni odbor. Takav crkveni odbor, da je postojao za prijašnjeg župnika (posebno je pak crkveni tutori) da se on brine za sve potrebe župnikom župne crkve i župnog stana. Taj će odbor donijeti zaključke, koji će onda prihvatiti opć. odbor i tako će župnik dobiti sve što mu treba. Po sebi je to izgledalo vrlo dobro, ali se je u praksi pokazalo vrlo zlo i da je to težnja radićeve stranke, da kako je zavladala općinom da tako zavlada i crkvom ali u svemu. Kad se je taj odbor sastao zaključio je, da se župniku dade samo 2 hvata drva, htio je praviti zaključke kako se imade upravljati milostinjom, kako se ima zvoniti, koliko plaće orguljašu u kratko bio je to car Josip II. Videći to župnik pobrinuo se, da je taj crkveni odbor bio poslan na odmor, da više ne radi.

Selo Križnica do sada nije imalo škole, pa je župnik od svog dolaska nastojao, da se škola podigne. Općina je išla na ruke, te je već prije kupljena štala bivšeg vlasnika Prinke preuređena za školu. Školska zgrada je dobro uređena i zgrada je blagoslovljena po župniku 28. kolovoza.

Početkom mjeseca rujna došao je ovamo za kapelana Ivan Franjetić do tada kapelan u Virju.

U mjesecu rujnu Janko Serp obnovio je kip sv. Ivana Nepomuka i lijepo obojadisao kapelicu. Žitelji iz t. zv. Dolnjeg kraja, pošto im je bio križ trošan i neizgledan, ograda oko križa porušena, sakupili su dobrovoljne darove, te su postavili novi kameni križ i željeznu ogradu. Taj križ je blagoslovljen po domaćem župniku 25. rujna.

U mjesecu lipnju kupljena je kod Ecclesije u Ljubljani nova kadionica za 665 dinara. Kod iste tvrdke kupljena je kazula bijele boje za svaki dan uz cijenu od 965 dinara i velum za 815 dinara.

U mjesecu listopadu očišćene su orgulje po tvrtki Brandl iz Maribora.

Monika Zorković ostavila je u svojoj oporuci 4.000 dinara crkvi. Taj legat je isplaćen sa 3.000 dinara u gotovom, a 1.000 dinara dano je uložnom knjižicom. Od gotovine kupljena je kazula crvene boje za svetkovine.

Potres koji je bio u proljeće ove godine, srušio je sa tornja kapelice sv. Helene u Otrovancu križ, a osim toga je bio i lim na tornju od rđe posve izjedan. Poradi toga moralo se je pristupiti temeljitom popravku tornja.

Kad je skinuta jabuka – jer je bila od lima i bojadisana – vidjelo se, da je i ona od lima izjedana, te je naručena od pojasara Mesića u Zagrebu nova od bakra, koja je u vatri pozlaćena uz cijenu od 2.000 dinara.

Stari lim je sav skinut, jer popravljati nije se dalo, te je toranj sav pokrit pocinčanim galvaniziranim limom. Površina lima je točno izmjerena te iznosi 24.78 m kvadratnih, lim i pokrivanje po m kvadratnom 70 dinara, ukupno 1.734,60 din.

Godina 1939.

Kao što prije tako se i sad gaji crkveno pjevanje. No sad osobito u školi, gdje poučava djecu u crkvenom pjevanju vrijedna učiteljica Marija Sabljak. Naša su djeca školska na Duhovski ponedjeljak pjevala koralnu misu „De angelis" u crkvi Srca Isusova u Zagrebu. Inače ta ista djeca pjevaju svake nedjelje skladno i umjetnički, zato na tu đačku misu dolazi najviše inteligencija i obrtnici, no ni to nije bilo dugo jer je te godine ostao župnik bez kapelana, odlaskom Ivana Franjetića...

...Baš pred Vidovo proštenje 14. lipnja, poslije podne oko 3 sata nadvili se nad

cijelom Podravinom tmurni i crni oblaci. Očekivalo se zlo, koje je brzo i nadošlo i to tako strašno da ljudi stari ne pamte već dugo. Padala je gusta kiša sa tučom, velikom kao orasi. Zatukao je led ovogodišnju ljetinu, a prolom oblaka istoga dana nanio je također veliku štetu, jer su bile poplave po cijeloj Podravini.

Svi okolišni svećenici našega dekanata došli su ove godine na koronu, gdje su se raspravljala važna crkvena pitanja, a pogotovo pastoralna, kako bi se što uspješnije radilo u vinogradu Gospodnjem.

Bogu budi hvala! što smo pod konac godine dobili mi Hrvati od jugoslavenske vlade svoju banovinu Hrvatsku. No sad je dozvoljena opet hrvatska zastava, što prije nije bilo.

Godina 1940.

Na sam Uskrs navečer se vidjelo neko čudno svijetlo na sjevernom dijelu neba. Dnevne su novine svakako tumačile taj rijetki pojav, a priprosti narod drži da će se nešto zlo dogoditi.

Na euharistijskom kongresu u Đurđevcu pjevaju djeca pitomačka kod Pontifikalne mise lijepo da su se svi divili, koralnu misu „De angelis". Taj je kongres bio za cijelu Podravinu kao 1300 godišnjica veze Hrvata sa Svetom Stolicom.

Ovogodišnje vidovsko proštenje uzveličao je sa svojim posjetom preuzv. g. Parević, dubrovački biskup i otslužio svečanu misu.

U Đuretini je u privatnoj kući osnovana škola za djecu iz Đuretine i Šašnatog Polja. To je jedan teret više za svećenika, jer je to šesta vanjska škola (Otrovanec, Vel. Črešnjevica, Kladare, Križnica, Ugljenik a sad i Đuretina).

Nijemci protežu rat u Dansku, Norvešku, a zatim u Belgiju, Nizozemsku, Luksemburg i u Francusku. Italija se pridružuje Nijemcima, te proteže rat i u Afriku, no na svoju nesreću. Francuzi u ratu saveznici s Engleskom. Sovjeti u ratu s Rumunjskom. Sklopljen trojni ugovor u Berlinu: Japan, Italija i Njemačka. Strahovita bombardiranja. Taj se ratni metež osijeća i kod nas jer naši mladiči odlaze na vojne vježbe, kopaju kanale, grade cementne bunkere i zapreke po poljima. Taj se manjak muškaraca vidi i u crkvi.

Na godinu će se navršiti 1300 godina, otkako je Papa Ivan IV, rodom Dalmatinac, dakle iz naših zavičaja, otpremio posebno poslanstvo u zemlje, koje je zaposjeo Hrvatski narod, pa je tim činom sv. Stolica prvi put došla u dodir s nama Hrvatima. To je bio događaj od velike važnosti za Hrvate, jer su otada Hrvati prihvačali vjeru, koju je Rim širio i naučao, postali su predziđe kršćanstva. Toj katoličkoj vjeri imadu Hrvati zahvaliti, što su kroz vjekove gajili neizbrisivo svijest suverenog života i što su u Kristovoj crkvi uvidjeli sve što je dobro, upoznali kulturu i civilizaciju. Za sve to zahvali gospodinu Bogu, narodnu jubilejsku godinu 1941. proslavit će hrvatski narod kao neki veliki blagdan, kao pravi narodni blagdan. Zato su ove godine velike pripreme za taj naš narodni blagdan, a i mnogo se radi, da se blaženi naš Nikola Tavilić proglasi svecem.

Službenici crkve:

1. Sv. Otac Papa Pio XII
2. Preuz. g. Dr. Alojzije Stepinac, nadb. zagrebački
3. Preč. g. Adolf Blaga, dekan i župnik u Ferdinandovcu
4. Vlč. g. Martin Kožar, župnik (u Pitomači)
5. Antun Mihoković, zvonar
6. Stjepan Filjak, orguljaš
7. Ivan Došlin, crkveni starješina
8. Nikola Demšić, crkveni starješina..."

2. Spomenica *Župe sv. Petra apostola* u *Starom Gracu*

Spomenica starogradačke Župe sv. Petra apostola sačuvana je u jednom svesku, a počeo ju je pisati župnik Ante Špoljar 1924. godine. Sudeći prema navedenim podacima u ovoj Spomenici najvjerojatnije se navedeni župnik služio turnašičkom Spomenicom započetom 1821., a moguće je da su postojali i neki nama nepoznati zapisi iz prvog perioda postojanja župe od 1790. do 1811. godine. Ova Spomenica je izvrstan izvor podataka za detaljnije proučavanje

povijesti Staroga Graca i okolnih naselja. Ovom prilikom želim opetovno izraziti zahvalu župniku vlč. Slavku Patrle koji je dozvolio objavu podataka. Čuva se u župnom uredu u Starom Gracu.

„Povijest župe sv. Petra Apostola u Starom Gracu.

Ljeta Gospodnjega 1924.

Župa sv. Petra u Starom Gracu leži u milovidnom predjelu na granici između Hrvatske i Slavonije šest kilometara daleko od Pitomače, ca 14 kilometara daleko od Virovitice. Tu župu sačinjavaju sela Stari Gradac, pustara Stari Gradac i selo Rogovac. Čitava župa ima 2200 duša. Stari Gradac i pustara Stari Gradac nastavaju većinom starosjedioci uz mnogo doseljenih Madžara dok selo Rogovac nastavaju sami doseljenici iz raznih mjesta Hrvatske i Slavonije.

Stari Gradac spadao je nekada pod župu Presvetoga Trojstva u Turnašici, osnovanu godine 1742. po barunu Marku Pejačeviću, dok je prije toga spadao zajedno sa svojom maticom pod župu sv. Vida u Pitomači. Za kuge naime, koju je u osamnaestom vijeku harala u Slavoniji, došao je u duhovnu pashu iz Pitomače u Turnašicu kapelan Miško Gjučić pa kako se radi kuge nije mogao ni smio povratiti, bude postavljen za prvoga župnika ili upravitelja novo osnovane župe Presvetog Trojstva u Turnašici.

Drugi župnik župe Presvetog Trojstva u Turnašici bio je Janko Domladovac, rodom iz Karlovca. Narod ga je štovao i upravo svesrdice volio. Župnikovao je dvadeset godina i veoma uspješno djelovao. On udari prve temelje proširenju župske crkve, koja je do tada bila mala kapela pod visokim tornjem, po ćemu i dobi samo mjesto ime Turnašica.

Poslije Janka Domladovca posta župnikom u Turnašici Franjo Kos, koji je ujedno bio podarhiđakon čitavoga arhiđakonata Vaška. Franjo Kos župnikovao je četrnaest godina, od godine naime 1776. pa do godine 1790. kada bude imenovan zagrebačkim kanonikom.

Godine 1790. osnovana je župa u Starom Gracu. Prvi župnik novo osnovane župe bijaše Marko Mikić, rodom iz Kutjeva. Prije toga bio je kapelanom u Turnašici. Kao župnik djelovao je deset godina. Sahranjen je bio u kapeli sv. Petra u Starom Gracu.

Iza Marka Mikića posta župnikom u Starom Gracu Pavao Odobačić, Virovitičanin, dotada kapelan u Sopju. Župnikovao je samo tri mjeseca, a onda bude premješten kao župnik u Sopje. Godine 1800. posta župnikom u Starom Gracu Ilija Banjavčić. Župnikovao je veoma kratko vrijeme, jer je umro 1803.

Četvrti župnik u Starom Gracu bio je Andrija Dijaković, rodom iz Oriovca, nekada duhovni pomoćnik u Kobašu, a onda u Starom Gracu. Župnikovao je u Starom Gracu od godine 1804. do godine 1806., kada bude premješten u Sladojevce.

Poslije Andrije Dijakovića posta župnikom Andrija Forgić, Virovitičanin, dotada kapelan u Feričancima. Andrija Fergić bio je župnikom u Starom Gracu samo do godine 1811. Dne 27. ožujka 1811. bijaše umro Turnašički župnik Antun Biškup, rodom Varaždinac, nekadašnji Pavlin. Budući da su te godine Stari Gradac i Lozan natrag pripojeni svojoj matici župi Presvetog Trojstva u Turnašici, premjesti grof Antun Pejačević Andriju Fergića kao župnika u Turnašici.

Godine 1743. pobuniše se protivu vlastele i upravi carske komore seljaci oko Virovitice, Pakraca, Požege i Cernika. Buntovnici poslaše poslanstvo u Beč k carici Mariji Tereziji, koji su je zamolilo, neka ih pridruži varaždinskoj krajini, gdje se ne plaćaju porezi. No Marija Terezija odluči drugačije. Dne 22. travnja 1743. dođe radosna vijest, da je kraljica i carica Marija Terezija odredila, da se Slavonija sjedini s Hrvatskom. Marija Terezija imenova 1. srpnja 1745. utemeljitelja Turnašičke župe baruna Marka Pejačevića srijemskim, grofa Ljudevita Patačića virovitičkim i baruna Ladislava Vajaja požeškim županom. Tom su seprigodom držale prve županijske skupštine, koje toplo zahvališe saboru i bunu, što su sjedinjene „s preslatkom majkom Hrvatskom”...

Godine 1755. obavljao se po nalogu carice, Marije Terezije popis pučanstva. Zbog toga popisa narod se bio silno uzrujao. Seljački svijet stao se bojati, da će doći novi veliki porezi. Govorkalo se po selima: odsele plaćat ćemo porez od vola, trave, konja, vinograda, žene, djece, dapače i od svoje glave. Kako su vlastela i onako izrabljivali svoje kmetove, buknu u ožujku 1755. seljačka buna iznajprije pod Kalnikom, a onda oko Križevaca, Zagreba, u Moslavini i u virovitičkoj županiji. Lozinka bijaše: svi pod krajinu, da se riješimo

tlake!...Dne 22. studenoga 1780. prestavi se kraljica i carica Marija Terezija, a vladu preuze car Josip II...

...Godine 1820. obavi po nalogu zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca u čitavom virovitičkom kotaru kanoničku vizitaciju podarhiđakon Andrija Fergić, inače turnašički župnik.

Godine 1821. dijelio je dne 3. i 4. listopada sakramenat svete potvrde i obavio kanoničku vizitaciju preuzvišeni gospodin Maksimilijan Vrhovec, biskup, zagrebački. Tom svečanom prigodom odlikova (3. X.) svojim visokim posjetom Turnašičku župu i generalni vikar biskup Josip Žalec.

Dne 5. svibnja 1821. preminu od raka na želucu bivši francuski car Napoleon Bonaparte...

...Ove i prošle godine jedva se narod malko oporavio od silne nevolje, koja je ubijala narod od gopdine 1814. do godine 1819. Bijaše naime nastupila užasna nerodica poradi silnih kiša. Zavlada toliki glad, da je narod na na mnogim mjestima skapavao i umirao od glada. Svijet je dobivao zemljanu boju lica, noge mu oslabiše i želudac si pokvario. Narod se svačim prehranjivao: pljevom, brašnom od samljevenih kukuruznih klipova, različitim travama i lišćem. Jedina je sreća bila u toj nesreći, što su se radi silnih kišarazlile rijeke i napunile ribama sve potoke, grabe i kanale. Zbog toga nastala je grdna skupoća: novo vino po 15 forinti, staro po 50 forinti, par utovljenih svinja po 400 forinti, a par konja po 1000 forinti u srebru!..

Godine 1825. zadesi selo Stari Gradac užasna nesreća. Dne desetoga travnja te godine buknu oko jedanaest sati ujutru silan požar, koji uzrokova plamen iz krušne peći. Za četiri sata pretvori vatra u pepeo pedeset i četiri kuće sa svim gospodarskim zgradama. Žrtvom požara bude i župni dvor, zvonik sa zvonom, bilježnikova kuća, gospoštijski dom, mnogo se krava, konja i svinja zagušilo, a izgorio je i jedan čovjek, neki dječak grčkoistočnoga zakona...

...Godine 1827. u Starom Gracu je iznovice opravljena ruševna kapela sv. Petra, pokrivena je, sagrađen toranj i veća sakristija. Troškove podmiri nešto sama kapela, a nešto žitelji iz Staroga Graca i Lozana. Do toga popravka stajala je kapela u različitom stanju stotinu godina. Tom je prigodom postavljeno u toranj veliko zvono, koje se je prije nalazilo u sredini sela. Žitelji davali su ručne težake, a sav posao rukovodio je i nadgledao Turnašički župnik i podarchiđakon Virovitičkoga kotara v. g. Andrija Fergić...

...Godina 1828. bijaše slabo rodna, zobi i sijena bilo je malo, šljiva upravo ništa, ostaloga voća veoma malo, samo je vina bilo mnogo. Bila je naime velika suša. Zima se je započela u mjesecu prosincu i potrajala sve do mjeseca travnja, putovi su bili tako neprohodni, da su ljudi koncem mjeseca ožujka dočekali odlazak snijega kao veliki dar Božji...

...Dne 26. travnja 1829. preminu v. g. Andrija Fergić, Turnašički župnik i podarhiđakon Virovitičkoga kotara. Župnikovao je u Starom Gracu oko pet godina, pa u Turnašici osamnaest godina. Sahranjen je dne 27. travnja 1829. u pet sati poslije podne. Njegove smrtne ostanke pratilo je šesnaest svećenika i nepregledna povorka domaćega i stranjskoga pučanstva. Počivao u miru!

Godine 1829. dne 1. svibnja imenova grofica Marija Pejačević, rođena Janković Turnašičkim župnikom dotadašnjega Voćinskoga župnika: Josipa Zrnca (1829 do 1843.)...

...Dne 19. ožujka 1843. u crno se zavila slavna Turnašička župa, jer je toga dana preminuo Josip Zrnec, Turnašički župnik i isluženi podarchiđakon. Župnikovao je trinaest godina. Počivao u miru!

Ivan Grgesina (1843. do 1879.)

Godine 1843. dne 15. svibnja imenovan je za župnika u Turnašici Ivan Grgesina, kapelan u Pitomači, rodom iz Virovitice...

...Godine 1848. stupi dne 2. prosinca na prijesto Franjo Josip I.

Ove se dakle godine vodio rat s Madžarima. Vodili su ga Hrvati, Slavonci i Srbi. Na Dravi držali su seljaci neprestani kordon. Virovitičkoj županiji došla je u pomoć požeška garda. Baš ta Virovitička županija naginjala je sad na jednu, sad na drugu stranu, bila je naizme sada uz Bana, sada uz Madžare. Tomu su bila kriva županijska gospoda, kojima je u pogledu narodnosti srce uvijek tuklo za Madžare, iako ih je ban Josip Jelačić restaurirao u Virovitici. Kiseli, pravnik virovitičke gospoštije i lukački župnik Talijan podigoše veliku bunu među seljacima i tako ih predobiše za madžarsku stranu, da nijesu više htjeli slušati ni svoje vlastite župnike. U Turnašičkoj su župi bili svi seljaci na Talijanovoj strani, župnu su

crkvu htjeli zatvoriti i župniku zabraniti obavljati službe.

U to ime bijahu došli lozanski knez Vido Šušnić s još desetorica, no jer su manjkali ljudi iz drugih sela, ne usudiše se to učiniti. Poslije odrediše, da se ima ubiti župnik Ivan Grgesina i duhovni pomoćnik Franjo Pokaz, a iza toga se po nalogu župnika Talijana i pravnika Kiselija zagroziše, da će ih protjerati preko granice, ako ne budu s njima držali. Bog sam zna, što sve ne bi bili uradili, da nam ban Josip Jelačić nije bio došao baš u ovo vrijeme u Viroviticu i Gradačkoga buntovnog kneza Matu Petrovića oštro ukorio i zaprijetio mu s vješalima, ako se ne mane ćorava posla...Eduard Talijan izgubio je lukačku župu radi bune, koju bijaše podigao, on se je klatario po Madžarskoj, budući da nije smio na hrvatsku stranu, dapače ga Madžaroni izabraše za poslanika za peštanski sabor. Generali Rot i Filipović izdaše Madžarima 8.000 graničarske vojske. Madžari poslaše proste vojnike natrag bez oružja, dok časnike otpremiše u Peštu...

...Poslije prevrata i rata dobiše županije sasvim drugu upravu. Razdijeljene su na podžupanije. Virovitička županija dobi ime Osječka...

Godine 1856. otvorena je škola u Starom Gracu.

Godine 1856. dođe za kapelana u Turnašicu Ivan Matelić, koji je godine 1857. umro u Starom Gracu i tamo pokopan.

Dne 20. svibnja 1859. prestavi se slavni ban Josip Jelačić pun gorčine radi nezahvalnosti bečkoga dvora. Slava mu i vječiti spomen u Hrvatskom narodu...

Godine 1879. preminu dne 30. prosinca Ivan Grgesina, župnik u Turnašici i podarchiđakon Virovitičkoga kotara. Počivao u miru!

Mijo Domitrović (1880 do 1907.)

Početkom mjeseca srpnja godine 1880. posta župnikom u Turnašici Mijo Domitrović...

Godine 1888. dijelio je u turnašićkoj župi dne 7. kolovoza sakramenat svete potvrde i obavio kanoničku vizitaciju presvetli gospodin biskup Franjo Gašparić.

Dne 25. listopada 1883. preuze upravu pučke škole u Starom Gracu Ivan Blažeković, premješten ovamo iz Bušetine...

U drugoj polovici godine 1905. sazidana je nastojanjem župnika Mije Domitrovića nova kapela sv. Petra u Starom Gracu. Sav trošak preuzela je na sebe zemljišna zajednica. Taj trošak iznosio je 18. 000 Kruna.

Godine 1907. preminu dne 28. listopada od griješke na srcu turnašički župnik Mijo Domitrović. Uzorno je župnikovao dvadeset i sedam godina. Počivao u miru!

Poslije smrti neprežaljenoga župnika Mije Domitrovića bude imenovan upraviteljem župe duhovni pomoćnik Eduardo Bertelj.

Vladimir Vrbanić (1908 do 1919.)

U ožujku godine 1908. dođe za župnika u Turnašicu Vladimir Vrbanić, dotadašnji župnik u Špišić Bukovici, rođen u Cerniku dne 21. rujna 1870.

Godine 1908. sazidana je u Starom Gracu nova škola. Sav trošak iznosio je 14.000 kruna...

...Osvitom godine 1919. počelo se živo raditi o tom, da u Starom Gracu osnuje lokalna kapelanija. Matica u Turnašici veoma je daleko, preko sedam kilometara, put do nje veoma loš osobito u jeseni, proljeću i zimi, a sama Turnašička župa vrlo prostrana, pa je tako u duhovnom pogledu Stari Gradac bio prikraćivan, a ipak je morao udovoljavati obvezama prema Turnašičkomu župniku kao i ostala sela. Da se dođe do lokalne kapelanije održana je dne 6. svibnja 1919. kod općinskog poglavarstva u Špišić Bukovici pred mješovitim povjerenstvom rasprava. Podarhiđakon Virovitičkoga kotara Osvald Sajko i župnik u Turnašici Vladimir Vrbanić prepustiše odluku nadbiskupskomu duhovnom stolu, koji na temelju kanona 1427. crkvenoga zakonika odlukom od 21. studenoga 1919. broj 11837. odredi privremeni osnutak lokalne kapelanije u Starom Gracu i proglasi ju otvorenom danom prvoga prosinca 1919., a lokalnim kapelanom imenova Miroslava Vernika, duhovnoga pomoćnika na dopustu.

U područje lokalne kapelanije uvrštena su područna sela Turnašičke župe: Gradac, pustara Stari Gradac i pustara Rogovac.

Povjereništvo za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji svojim rješenjem od 2. siječnja 1920. broj 4352. ex 1919. odredi, da lokalni kapelan u Starom Gracu ima dobivati ove dohotke...

Matice se počeše voditi i to vjenčanih od 27. prosinca 1919., krštenih od 1. prosinca 1919., a umrlih od 10. prosinca 1919. Bilo sve to Bogu na slavu i na probitak puka lokalne kapelanije!

Godine 1920. stao je rogovački vlastelin Vinko Augustin parcelirati svoje imanje. Mnogo zemlje pokupovaše mnogi žitelji iz Staroga Graca (Ivan, Mato, Tomo i Josip Čižmar), mlin kupi Antun Mrazović, a uz mlin 16 rali zemlje za 27.000 dinara, a ostalo pokupovaše doseljenici iz Pitomače, Kloštra, Gjurgjevca, Virja, Novigrada, Grubišnoga polja, Kalinovca, Gjulovca, Beloslavca i od druguda.

Dne 1. travnja 1920. preuze u svoje ruke upravu pučke škole u Starom Gracu g. Milan Pavlović...

Opet: Samostalna župa u Starom Gracu (1921. do 1924.)

Odlukom prečasnoga nadbiskupa duhovnoga stola u Zagrebu od 21. listopada 1921. broj 8003. proglašena je lokalna kapelanija u Starom Gracu samostalnom župom, a prvim župnikom nove župe bude imenovan dosadašnji lokalni kapelan Miroslav Vernik, rodom Varaždinac...

Ove godine (1922.) napokon je dovršena gradnja župnoga stana, koji se prošle godine gradio preko tri mjeseca – stajao osim podvoza i ručnih težaka 86150 dinara, a gospodarske zgrade preko 16.000 dinara.

U svibnju godine 1922. raziđe se pjevački zbor u Starom Gracu zbog raznih razmirica, koje nastaše među župnikom i župljanima...

Dne 10. prosinca 1922. bude premješten u Lozan ravnajući učitelj Milan Pavlović, a na njegovo mjesto imenovan Anto Pilepić kao privremeni učitelj...

Godina 1924. počela se je s mnogim snijegom i kišom. Po svemu se moglo vidjeti, da će biti vlažna i vrlo močvarna...“

3. Spomenica *Župe Presvetog Trojstva* u *Turnašici*

Spomenica turnašičke Župe Presvetog Trojstva sačuvana je djelomično i to u tri dijela. Najstariju sačuvanu je 1821. počeo voditi na latinskom jeziku Andrija Fergić, a dijelovi iste su prevedeni 1970-ih godina. Posljednju je počeo voditi Ivan Balenović 1935. godine. Spomenica obiluje detaljima iz rada župe, kao i brojnim događajima oko raznih obnova crkve, župnog dvora itd. i izvrstan je izvor za detaljnije proučavanje povijesti područja Turnašice, Sedlarice, Starog Graca i Vukosavljevice. Ovom prilikom predstaviti ću najvažnije dijelove koji se odnose na župu, župnu crkvu i neke najvažnije događaje u 18. i 19. st. Posebna zahvala župniku Župe Presvetog Trojstva vlč. Mihaelu Kosu koji je dozvolio objavu navedenih dijelova Spomenice. Svi dijelovi Spomenice čuvaju se u župnom uredu u Turnašici.

„Župa u Turnašici podignuta je 1742. Podigao ju je Marko Pejačević. Prije toga je bila filijala Pitomače sa svojim filijalama. Kapelan iz Pitomače Mihael Gučić je imao službu u Turnašici. Budući da je u Slavoniji vladala kuga bio je spriječen da se vrati u Pitomaču, postao je prvi upravitelj ili župnik u Turnašici.

Njega je naslijedio kao drugi Ivan Domladovecz iz Karlovca, koji je kod naroda bio cijenjen i zvali su ga Janko. 20 godina je bio župnik. Postavio je temelje za proširenje crkve, koja je bila naime mala kapela pokraj visokog tornja.

Turnašica se zove po tome tornju.

Taj je župnik sahranjen u crkvi.

Treći župnik je bio Franjo Koosz Virovitičanac, koji je od vice-rektora sjemeništa u Požegi 1776. postao župnik i vice-arhiđakon cijelog Vaškanskog arhiđakonata. 1790. ga je Maksimilijan Vrhovec imenovao zagrebačkim kanonikom. Župom je upravljao 14 godina.

Crkvu koju je Ivan Domladovec započeo Kos je dovršio. U župnom stanu je podzidao donji dio i dignuo kat. Za njegovo vrijeme i Gradec, Bukovica dobiše vlastite župnike.

Posjed Sedlarica (Szedlariza) iz Pitomače je pripojena Sedlarici. Patron je bio Josip

Pejačević. Kapelani: Marko Mikić i drugi.

Kosa je naslijedio Antun Biškup, varaždinac koji je posredstvom patrona Antuna Pejačevića iz župe Podgorač došao u Turnašicu 1790. Postao je vice-arhiđakon virovitičkog kotara. Ostao je u Turnašici do 1811. Umro je od angine, koja ga je držala 24 sata. Pokopan je na groblju. Nabavio je crkvi luster, svjećnjake i druge stvari. U župnom stanu nabio je stepenice iz prizemlja u gornji kat i prvi je kao Jakov po njima se penjao. Naslijedio ga je izabran od Antuna Pejačevića Andrija Fergić, koji je u svibnju 1811. došao iz Gradačke župe.

On je dao crkvu popločiti tesanim kamenjem sve do kora 1816. Cijelu crkvu je popločio 1820. Toranj je započeo pokrivati 1818., a završio 1821. godine.

Izradio je hambar, podrum, štalu.

7. 3. 1812. postao je vice-arhiđakon. U lipnju 1812. bio je kanonski pohod koji je obavio Stjepan Šoštarec arhiđakon.

4. 10. 1821. bila je potvrda i kanonski pohod. Obavio je biškup Verhovec.

Stepenice na kor podignute 1814. koje su bile drvene.

Gradacz: župa je podignuta 1790...

...1825. 9. 4. u Gradcu je nastao požar oko 11 sati prije podne. Za 4 sata vatra je spalila 54 kuće sa svim pripadnim zgradama. Izgorio je i župni dvor. U zvoniku su se slomila zvona.

1826. Na blagdan Presv. Trojstva bila je u Turnašici mlada misa mladomisnika Franje Fergić.

1827. U mjesecu ožujku i travnju podignuta je nova štala za konje. Podigli su ju župljani svojem svečeniku.

1827. U Gradcu ruševna kapela popravljena, prekrivena, toranj i proširena sakristija ukrašena djelomično doprinosom kapele, djelomično naroda iz Gradca i Lozana...

1828. Plodna godina. Sijena malo. Velika suša. Vina mnogo. Župni vinograd je donio oko 120 unča. Šljiva dosta, jabuka dosta. Zima počela u prosincu.

1829. Zima je trajala do travnja. Dva puna mjeseca. Tek koncem ožujka oslobodili se snijega.

25. 2. 1824. srušio se u školi jedan dio zida na učenike. Nitko nije stradao. Škola je 1823. iznova započeta. 1829. 26. 4. umro je Andrija Fergić, pošto je 18 godina bio župnik u Turnašici. 27. 4. u 4 poslije podne sahranjen je uz prisustvo 16 svečenika i mnoštvo naroda.

1829. 1. 5. imenovan je po Mariji Pejačević, rođenoj Janković, župnikom u Turnašici Josip Zernec...

...1832. Župna crkva potpuno obnovljena. Sakristija pokrita. Zvonik obnovljen. Crkva iznutra i izvana pobijeljena. Malo zvono puklo, novo napravljeno 1833. na toranj uz sudjelovanje mnoštva župljana podignuto.

1834. Župni dvor potpuno obnovljen i pokriven pomoću gospodstva iz Virovitice...

...1843. 19. 2. umro je Josip Zernec, isluženi vice-arhiđakon i župnik Turnašički pošto je 13 godina upravljao župom...

1843. 15. 5. naslijedio ga je Ivan Kasostan Gergesina, kapelan iz Pitomače, rođen iz Virovitice...

1845. Bunar pred pivnicom...

...1843. Nova žitnica...

1847. Stradala crkva od velikog vjetra i pokrita 1848...

...1859. Podignut je novi župni dvor. Crkva oslikana, podignut zidani kor, nabavljene nove orgulje s 10 registara 1000 forinti sakupljenih po župljanima. Novi bunar popravljen, jer je jedini bunar ispod crkve selo imalo. Štala za konje podignuta 1867....

...1935-1936.g.

Budući nisam našao knjige spomenice osim male bilježice, nabavio sam novu knjigu Spomenica i stavljam u nju poznate događaje. Župnik Mijo Domitrović, koji je nešto pisao u ovoj maloj knjizi spomenice umro je 1907. 28. X. i pokopan na ovdašnjem groblju. Novo imenovani župnik je Vladimir Vrbanić rodom od Cernika. Nastupio je kao župnik 1908. g. 28. II., a umro je i ovđe pokopan 1923. 23. XII.

Njegov nasljednik je Ćiro Göszl, dosadašnji umpravitelj „m sp. et mat." Rođen g. 1887. 7. VII. u Orljavcu kod Požege. Upravlja ovom župom od 1. I. 1923. g. – 5. kolovoza 1935. g. Umro je 5. VIII. 1935. u Daruvaru i tamo pokopan. Ostavio je u narodu lijepu

uspomenu kao i čovjek dobra i milosrdna srca. Volio je i mnogo podupirao sirotinju svoje župe. Njegov nasljednik je Ivan Balenović dosadašnji župnik u Starom Gracu. Rođen 27. kolovoza 1887. u Sunji. Ovu je župu preuzeo 1. X. 1935. g. od 1. VIII – 1. X. upravljao je župom Aug. Zeljak. Premješten je za upravitelja župe Stari Gradac...”

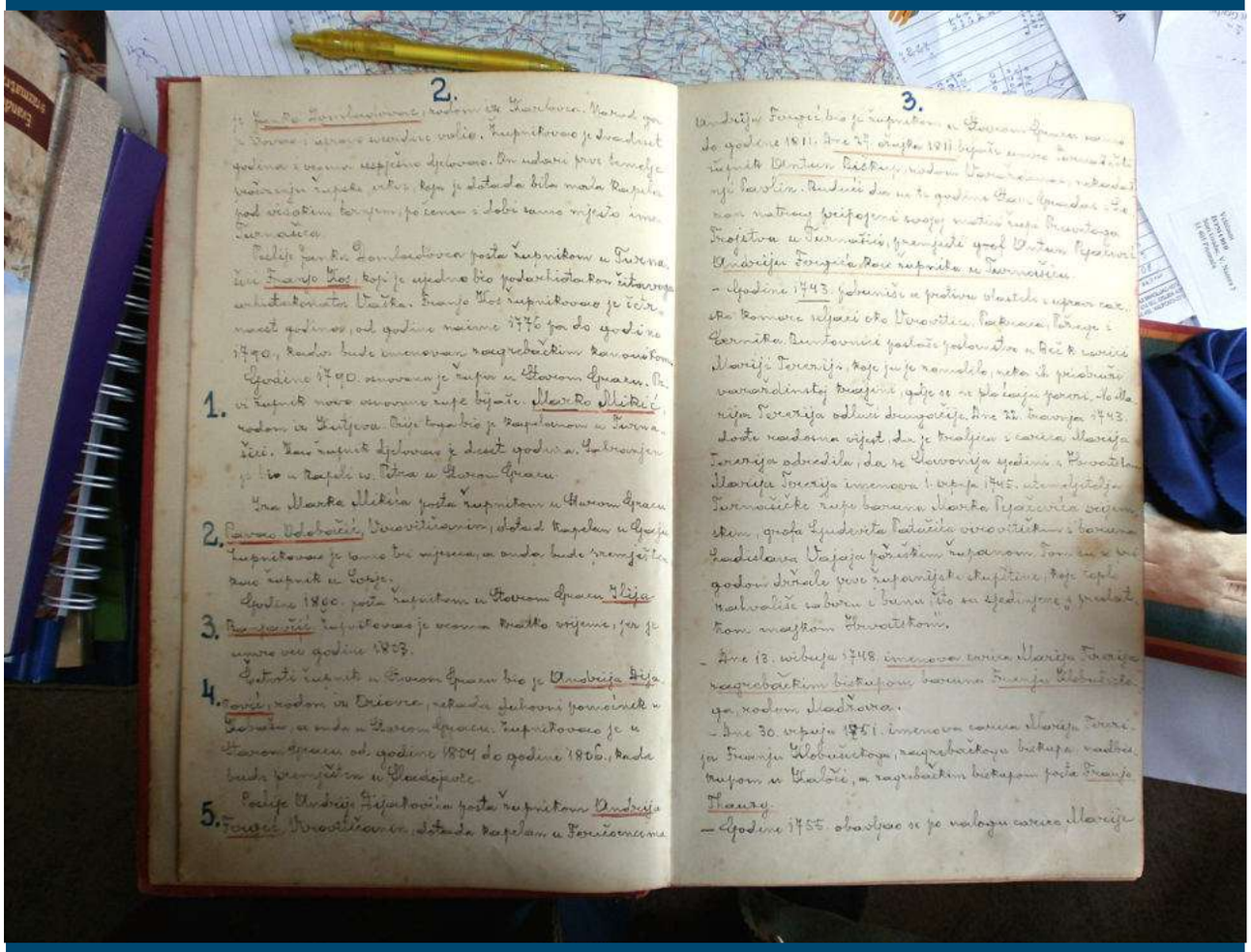

Stranica broj 2 i 3 Spomenice župe u Starom Gracu, koja se vodi od 1924. godine.

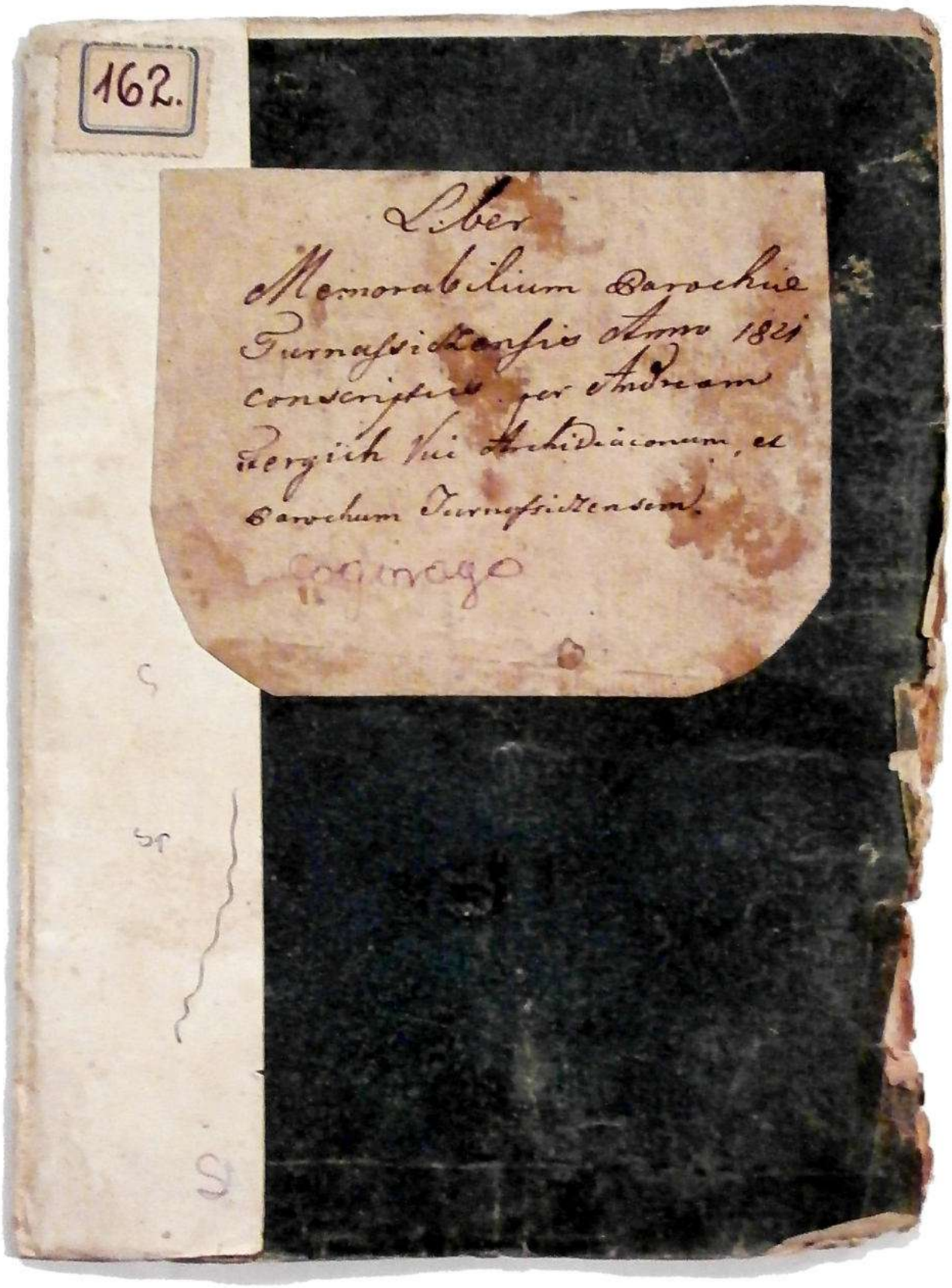
162.
Liber
Memorabilium Parochiæ
Turnasidensis Anno 1821
conscriptus per Andream
Herzich Vic Archidiaconum, et
Parochum Turnasidensem.

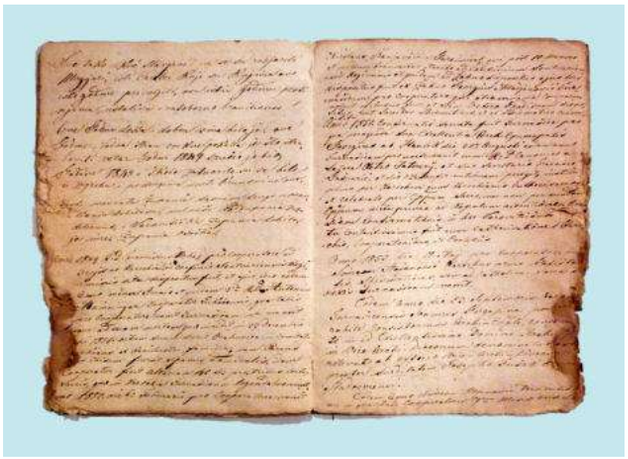

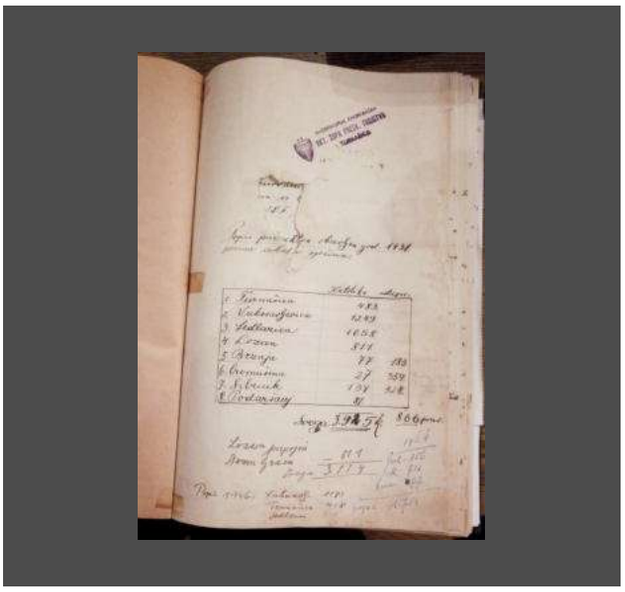



Spomenica Župe Presvetog Trojstva u Turnašici. Naslovnica (prethodna stranica) i nekoliko detalja. Spomenica se vodi od 1821. godine. Gore: detalj župne Spomenice iz 1931. godine. U župnom uredu u Turnašici.



Društvo Srca Isusova godine 1907. župe u Pitomači. U sredini župnik Josip Kovačić i kapelan Karlo Blaženković. U arhivu župnog ureda u Pitomači.



Zbor Malih orlova pitomačke župe 1932/33. godine. Sa kapelanom Ivanom Žinićem. U arhivu župnog ureda u Pitomači.



Mali crkveni zbor župe sv. Vida u Pitomači 1933. godine. Lijevo župnik Petar Mihinić, a desno kapelan Ivan Žinić. U arhivu župnog ureda u Pitomači.

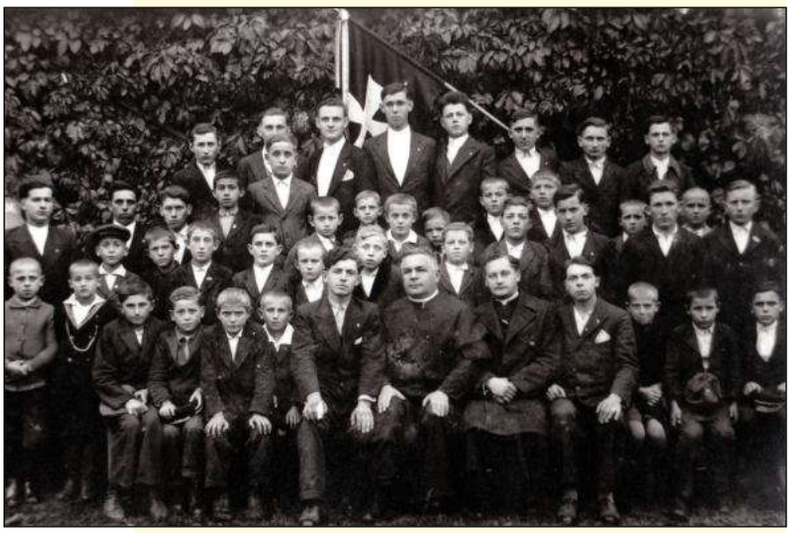

Mali križari pitomačke župe oko 1940. u vrijeme župnika Martina Kožara (1936. - 1944.) - lijevo. Desno je kapelan Petar Halužan. U arhivu župnog ureda u Pitomači.

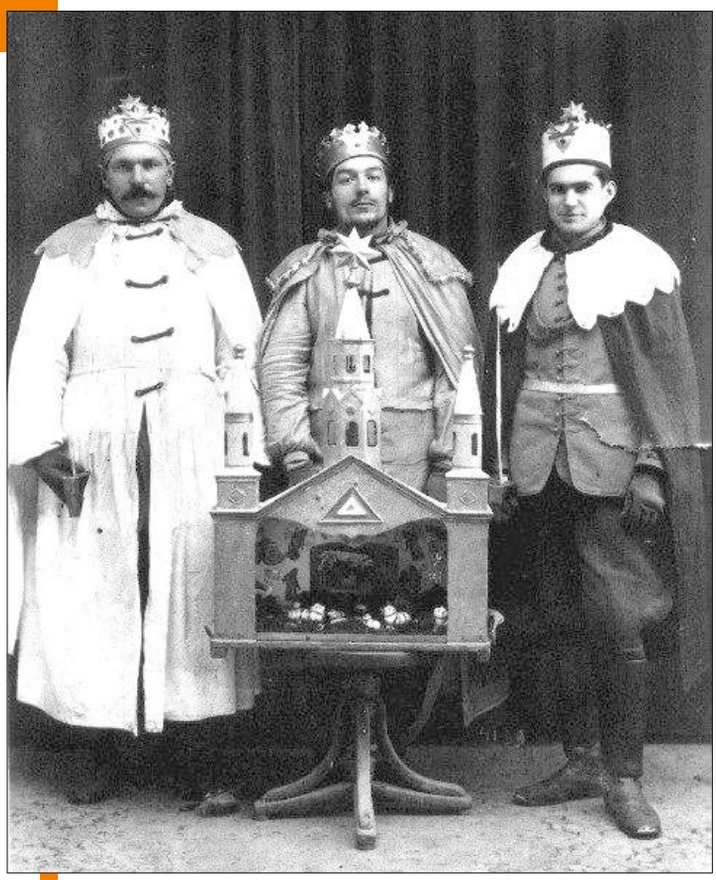

Jedan od običaja, koji se je u narodu zadržao sve do danas, a izvodio se od *davnina* je obilaženje kuća sa *jaslicama* i pjevanje raznih napjeva povodom katoličkog blagdana *Tri kralja* (6. siječnja). Na ovoj su slici pitomačka *Tri kralja* 1933. godine sa raskošnim *jaslicama*. Lijevo je limar *Korparić*, zatim ? (*Tuk*) i krojač *Švaljek*.[222)]

C. Izbor dokumenata i prikaza iz povijesti Pitomače i okolnih naselja

1.

2. - 7. stoljeće - prijepisi *Jeruzalemskog, Antoninskog* i *Ravenskog itinerara.*

U navedenim itinerarima (odnosno opisima putovanja) između *Petoviana* i *Murse* (*Ptuj-Osijek*) navodi se 15, odnosno 17 naselja/postaja. Od 1. do 5. stoljeća minimalno dva naselja nalazila su se na području današnje *Općine Pitomača*, a koja se navode u prikazanim itinerarima. U nastavku donosim dijelove prijepisa tekstova ovih itinerara raznih autora, odnosno izvora, budući da se gotovo nigdje u jasnom i jednostavnom izvornom obliku ne donose na jednome mjestu, pa često dolazi do raznih pogrešaka prilikom uporabe ili transkripcije.

Itinerar načinjen prema naredbi cara Antonina Pija – Antoninski itinerar (Itinerarium Antonini Augusti, 2. - 3. stoljeće):

-„…Patauione Ciuitas MPXVIIIAqua Viua MPXXL(I)ouia MPXVIIIHIC SINISTRALentulis MPXXXIISerota MPXXXIIMarinianis MPXXVereis MPXXII…" (1518.) - P. Mela – F. Asulanus: *Pomponivs Mela. Ivlivs Solinvs. Itinerarivm Antonini Avg. Vibivs Seqvester. P. Victor de regionibus urbis Romae. Dionysius Afer de Situ orbis Prisciano Interprete*, Venetis 1518., 145.
-„…130 1 Aqua viva……mpm XX 2 Iovia…….mpm XVIII 3 Lentulis……..mpm XXXII…130 1 aquauia …3 ante Lentulis add siniota P hic sinistra add inter versus 2 et 3, inter verus 3 et 4 N lentulus v XVIII q…130 4 Serota…….mpm XXXI 5 Marinianis……mpm XX 6 Vereis…….mpm XXII……130 4 sirota LNP (e super r L, fortasse rec m) XXXI sic P, XX V, XXXII reliqui 5 marianis P, mariannis R, marinianis (corr marina) L, marimanis OQ, marniueris J XXII J post mpm XX N habet lacunam et ciuitas mpm XXVI…" (1848.) - G. Parthey – M. Pinder: *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*, Berolini 1848., 61-62.
-„…AQVA VIVA. M.P. XX. IOVIA. M.P. XVIII. LENTVLIS. M.P. XXXII. SEROTA. M.P. XXXII. MARINIANIS. M.P. XX. VEREIS. M.P. XXII….Jovija. Lugduni Lovia vulgarunt: sed alterum MSS. & Itin. H agnoscum. Dicta videtur a Diocletiano Jovio, qui cum collega Maximiano Herculeo alarum ex cohortium castra toto Rheni et Istri et Euphratis limite restituit, teste Eumenio Orat. Pro instaurandis Scholis C. 18. Forte etiam cohortes legionis Joviae hic in statione fuerunt: quid porro miramur mansionem hanc ita dici, cum his Imp. Respublica simul Herculea diceretur et Jovia, ut turpiter blandiens Mamertinus ait Paneg. I. in Maximianum C. 13. Ceterum inter hanc & sequentem mansionem Lugdunense exemplar & scripti quidam HIC SINISTRA interponunt, indicantes, uti puto, iter in partem sinistram flecti. LENTVLOS M.P.XXXII. In Regio ex Jovia, que superior est mansio, ex hac mansione, unum videtur conslatum nomen Siniotalentibus. SEROTA M.P. XXXII. Habetur in tribus, prater Regium, exemplaribus, in quo Sirota M.P. XXXI. Legitur. SEROTA. Amplestimur hoc ob librorum concordiam & Itin. H., quod & eadem M. P. edit Tabula Regio Suritae asentitur…" (1735.) - P. Wesselingio: *Vetero romanorum Itineraria sive Antonini Augusti Itinerarium cum integris…*, Amstelaedami 1735., 130.

Itinerar, kojega su načinili hodočasnici iz francuskog grada Bordeauxa u Jeruzalem - Jeruzalemski itinerar (Itinerarium Hierosolymitanum ili Burdigalense, 333. - 334. godine):

-„…562 1 mutatio Piretur.....mil XII 2 mansio Lentolis…..mil XII 3 mutatio Cardono…..mil X 4 mutatio Cocconis…..mil XII 5 mansio Serota…..mil X 6 mutatio Bolenta…..mil X 7 mansio Maurianus…..mil VIIII 8 intras Pannoniam superiorem. 9 mutatio Serena…..mil VIII codex H …562 6 bolenta, recens corr bolentia, H…" (1848.) - G. Parthey – M. Pinder: *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*, Berolini 1848., 266-267.

-„…MVTATIO RAMISTA. M. VIIII. MANSIO AQVA VIVA. M. VIIII. MVTATIO POPOLIS. M. X. CIVITAS IOVIA. M. IX. MVTATIO SVNISTA. M. IX…SVNISTA. Sonista in Tabula & Ravennate cum eadem ferme M.P. distantia. MVTATIO PERITVR. M.XII. MANSIO LENTOLIS. M. XII. MVTATIO CARDONO. M. X. MVTATIO COCCONIS. M. XII. MANSIO SEROTA M. X. MVTATIO BOLENTIA. M. X. MANSIO MAVRIANIS. M. VIIII. INTRAS PANNONIAM SVPERIOREM. MVTATIO SERENA. M. VIII. MANSIO VEREIS. M. X. MVTATIO IOVALIA. M. VIII. MVTATIO MERSELLA. M. VIII. CIVITAS MVRSA. M. X…PERITVR. Eodem Piretis, quod sine dubio melius. Forte a Piro, ut quercetum, roboretum, aliaque, formatum est. Pirri in Vossiano MS. Dici ad A. Itin. P. 266 adscriptum est. LENTOLIS. Tabula Luntulis, sed ex Ravennate & Itin. Antm Luntulis rectum este coligitur. Ptolemaeus habet …quod ex ΛΕΝΤΟΥΛΟΝ originem accepisse videtur. CARDONO. Nisi erro atque hujus animi frustra sum, Carrodunum sive…, ut in Coislin. MS. Ligitur, Ptolemaei est: neque obest, quod illi urbs dicatur, hic autem mutatio: nam & alia suppetunt urbium exempla, quae mutationis nomen ferunt. COCCONIS. Solus, quod sciam, Ravennas L. IV. C. 19. Memorat, & Cucconis scribit. SEROTA. Sic quoque A. Itiner. p. 130. Sirotis Tabula, Ravennas vitiosistime Sirote. Haud scio an Ptolemaei ΣΟΡΟΓΑ, pro ΣΟΡΟΤΑ, eodem sit…" (1735.) - P. Wesselingio: *Vetero romanorum Itineraria sive Antonini Augusti Itinerarium cum integris…*, Amstelaedami 1735., 561-562.

Itinerar anonimnog svećenika iz Ravene – Ravenski itinerar (Ravennatis Anonymi Cosmographia, oko 700. godine):

-„…8 Marinianus 9 Balenilo 10 Sirote 11 Cucconis 12 Lentulis 13 Sonista 14 Botivo 15 Populos…" (1860.) - Parthey G. – Pinder M.: *Ravennatis anonymi cosmographia et gvidonis geographica*, Berolini 1860., 215-216.

2.

1251. – U dokumentu se radi o prodaji neke zemlje u *Česmici* i tu se navode međe sa posjedom *Čresno*, današnjom *Malom Črešnjevicom*. Ovdje se navodi čak i potok *Črešnjevica*, te trasa stare, velike/rimske ceste nedaleko koje se nalazilo *Čresno*. Ovo je jedan od prvih dokumenata, osim onoga iz 1231. godine („Predium vero quod est in Cheresneu, quod vocatur Vni sic dividitur, quod medietas pertinet Nicholao, medietas vero Thome comiti."), gdje se konkretno, u pisanom obliku, ponovno, nakon više od oko 800 godina spominje neki toponim na području današnje *Općine Pitomača*.

"Capitulum Chasmensis ecclesie omnibus presens scriptum inspecturis salutem in domino. Ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire, quod constitutis coram nobis Petk, Egnud et Blagona filii Peta cum suis cognatis es consanguineis, videlicet Acha filio Petri, Joan filio Peruizlay pro se et suis cognatis, Duork filio Petrozlaw pro se et suis cognatis et Stephano cognato eorundem, iobagionibus castri de Chezmicha ab vna parte, Bank filio Vysezlay et Cozmathio filio Pridizlay ab altera, iidem Petk, Egnud, Blagona, Acha, Joan, Duork et Stephanus confessi sunt viua voce coram nobis, terram que ab auis dictorum Bank et Cosmathi auis ipsorum ab antiquo erat, pro viginti marcis in pignore deuoluta, concessisse eidem Bank et Cosmathio libero arbitri pro eisdem viginti marcis remitendam, quas se dixerunt coram nobis plenarie recepisse ab eisdem, omnibus cummetaneis(!) dicte terre personaliter astantibus, scilicet Bot et Innosa filiis Paulus, Georgio filio Ruba, Symone filio Versiuoy, Coxano, Borich et Vixyn filiis Milozca, Farcasio filio Drugan, Mock filio Mylani, Martino filio Voync Voyteh, Scebona filiis Voyhna et comite Hudina qui vniuersaliter coram nobis remutacionem dicte terre ratam fore et firmam cumprobarunt(!), tali condicione facta utriusque partis voluntate, quod qualescunque processores uel priuilegium cuiuslibet capituli super facto terre predicte in contrarium presentibus processu temporis ostenderentur uel exhiberentur, nullius sint penitus roboris et valoris. Huius autem terre prima meta incipit ab arbore fiz que est in ripa Coresneuicha et per eundem Ceresneuicha tendens interus per paruum spacium a meridie cadit in aquam Mosina, per eandemque aquam Mosina tendit ad horientem(!) contra in meatum aque per magnum spacium et exit de eodem Mosina ad siccam terram directe infra

molendinum filiorum Milozca filii Voync a terra predicta; deinde capit terram filiorum Milozca directe versus orientem intra molendium eorundem filiorum Milotca et cadit in cheret et transiens eundem cheret exit ad paruum fenile, inde ad vallem dumosam per nimium spacium ad partem meridionalem, de qua ascendit superius per multas metas ad cacumen montis ibique sunt due mete terree et per idem cacumen montis tendit per paruum spacium ad occidentem et cadit dumos auellani meta terra circumfusos ibique remanente terra filiorum Milozca ex parte orientis a sinistra parte commetatur terre Martini filii Voync adiacenti ex parte meridiei et per eidem(!) cacumen montis tendens in meatu solis ad occidentem per multos dumos et metas terras et in eodem cacumine montis procedensper magnum spacium cadit ad quatuor arbores tilie metis terreis circumfusas ibique remanente terra Martini filii Voyne cometatur terre Hudine comitis a meridie adiacenti, quam possidet ex gracia domini regis in Mezzurechia, deinde tendit directe ad occidentem per dumos, ubi sunt mete terree, diuidens terram Hudina comitis; a meridie cadit ad magnam viam versus occidentem et per eandem viam tendens per magnum spacium cadit ad quatuor metas terreas recte supra domum Drusak, iobagionis comitis Hudina prenotati, deinde descendit versus septemtrionem inferius ad aquam Mosine et cadit in caput putei siti in ripaMosine, ibique est arbor gertian meta terrea circumfusa et ibi sunt tres mete teree et cadit in aquam Mosine directe et per eandem tendit inferius in meatu aque, quantum baculus emizi potest et exit de eadem aqua Mosine ad arborem pomi cruce signatam, de qua tendit per parvum spacium et cadit in vallem sitam in medio fenili et inde cadit in fluuium Chernec recte, ubi est pirus cruce signata et descendit per eundem fluuium Chernec tendens usque terram comitis Michaelis, ubi sunt due mete terree; et a terra comitis Mychaelis a fluuio Chernek congreditur ad septemtrionem, remanente terra ad occidentem Mychaeli comiti, ad orientem autem Cusmacio et Bank, peruenit ad medium cherit(!) in quo stat aqua; et remanente terra Mychaelis comitis adher(e)t terra Bot et Junose et in vale ipsius chret egreditur ad orientem, remanente terra a septemtrione Bot et Junose; abhuc in eadem valle ad orientem eundo venit ad arborem kewrus cruce signatam, de illa arbore reflectitur ad meridiem, remanente terra a meridie Bot et Junose ad occidentem Bank Cuzmathio de chret ad partem Chernec; ad meridiem eundo exit ad siccam terram et descendit in Chernec aqud duas metas terras; in Chernec vadit superius per multas metas, remanente terra a meridie Bank et Cosmachio, ex parte vero septemtrionis Bot et Junose; in Chernec superius sundo peruenit ad molendinum Junose et exit ad partem orientis ad pomum cruce signatam et meta terrea circumfusam; deinde ad partem orientis per dictum chret ad partes Cheresneuicha eundo peruenit ad arborem iagned et inde ad arborem fiz et cadit in fluuium Cheresneuicha, inde ad metam primitus nominatam. Vt autem hec series remutacionis robur perpetue obtineat firmitatis, litteras concessimus ad instanciam parcium nostri sigilli munimine roboratas. Datum ab incarnacione domini millesimo ducentesimo quinquagesimo primo."[223)]

3.

24. prosinca 1358., Zagreb - Namjesnik kralja *Ludovika I. Anžuvinca* (1342. - 1382.) *Eustahije* nalaže čazmanskom kaptolu da obiđe posjed *Farkaševac*, na molbu magistra, tj. obrazovanog gospodina *Đure* i njegove žene *Katarine*. Navedeni posjed graničio je sa posjedom kojega je središte bilo u današnjoj *Maloj Črešnjevici*, a nalazio se, vjerojatno, negdje od *Male Črešnjevice* prema *Otrovancu*, *Sedlarici*, *Velikoj Črešnjevici* i *Turnašici* – ali svakako prema *Špišić Bukovici*.

"Nos Leustachius vicarius totius regni Sclavonie generalis per [serenjissimum principem. dominum Ludovicum dei gracia inclitum regem Hungarie deputatus, memorie commendantes tenore presencium quibus expedit significantes uniuersis, quod quia ad statucionem possessionis Farkasfeulde vocate, in tenutis seu per[tinenciis]: possessionis magistri Johannis filii Mych[aelis] filii Moyus hereditarie, Cheresnew nuncupate in comitatu Crisiensi existentis habite, per predictum magistrum Johannem filium Mychaelis nobili domine Katerina nuncupate, sprori sue, consorti videlicet . . . . . [magistri Georgii] filii Mychaelis de Megeryche, quondam domini St[ephani] ducis prothonotarii, ac eidem magistro Georgio, iuxta serim litterarum nostrarum priuilegialium, composicionalium iure

perhempnali tradite per eumdem, magistrum Johannem filium Mychaelis filii Moyus . . . domine Katharine, sorori sue, ac magistro Georgio marito eiusdem mediantibus nostro et capituli Chasmensis hominibus faciendam, noster et eiusdem capituli Chasmensis homines transmitti debebant necessario, ideo predicto capitulo Chasmensi litteratorie scribentes eorum amicitiam requisiveramus diligenter, ut una cum Johanne filio Johannis de Vrusya vel Conrado filio Petri de Syuec, aut Endre filio Andree de Muryna, sive Chak, fratre eiusdem, aliis absentibus homine nostro, eorum idoneum transmitterent testimonium, qui octavo die7 festi beati Nicolai confessoris nunc preteriti ad faciem dicte possessionis Farkasfeulde vicinis et commetaneis suis universis, specialiter predicto magistro Johanne filio Mychaelis [legittim]e inibi convocatis accederet, in quorum presencia idem magister Johannes filius Mychaelis, predictam possessionem Farkasfeulde vocatarh, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis, sub eisdem metis suis antiquis, quibus eadem act[enus](!) vsa extitisset et possessa, eadem prius per suas veras metas et antiquas novis metis in locis necessariis secus veteres erectis, reambulata et ab aliorum possessionariis iuribus undique separata, iuxta eiusdem assumptivam obligacionem ipsis nobili domine et magistro Georgio statueret pacifice possidendam, et post hoc seriem premisse possessionarie statucionis cum cursibus metarum et tocius facti processu nobis amicabiliter rescriberet capitulum Chasmense prenotatum. Quod quidem capitulum Chasmense nobis in octavis festi Epiphanie domini pro faciendo causantibus moderativo iudicio in sede iudiciaria sedentibus in eorum litteris per procuratorem eorumdem nobilis domine et magistri Georgii, mariti eiusdem . . . num exhibitis, nobis rescripserunt in hunc modum, ut idem (!) peticionibus nostris satisfacere cupientes, cum prefato Johanne filio Johannis homine nostro magistrum Petrum socium et concanonicum ipsorum, ad premissa exequenda [duxerunt transmittendum], qui demum ad idem capitulum reversi, eis voce consona retulissent, quod ipsi die prenotato ad faciem prelibate terre seu possessionis Farkasfeulde vocate, iuxta continenciam litterarum nostrarum accessissent ad videndam [statutionem obligations, qu]am praefatus magister Johannes filius Mychaelis sub vinculo et obligamine in litteris nostris privilegialibus expresso eidem magistro Georgio et domine *consorti* eiusdem, natisque eorundem facere debuisset, idem magister Jo[hannes filius Mychaelis presentibus] nostro homine et testimonio ipsius capituli Chasmensis, convocatis universis vicinis et commetaneis eiusdem, et specialiter presentibus magistro Alexandro filio Moyus, Georgio, Moyus et Nicolao filiis eiusdem magistri Alex[andri] astantibus, eandem possessionem cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis ad eandem spectantibus universis, ex beneplacito et consensu eorumdem nobilium absque contradictione aliquali statuisset et assgnasset ipsi magistro [Georgio ac nobili] domine consorti eiusdem memorate in filios filiorum perpetuo et irrevocabiliter pacifice possidendam et habendam. Mete autem ipsius possessionis Farkasfeulde prout eas iidem homo noster et socius eorum ad eos reversi [tandem in scrip]tis eisdem demonstrassent hoc ordine destinquerentur: Prima igitur meta inciperet a parte orientis circa magnam viam, que iret ad Cheresnew, ubi essent due mete terree, inde reflecteretur directe versus per vnam antiquam viam ascendendo veniret ad montem, ubi circa unam viam a parte orientis essent due mete terree; ab hinc versus meridiem eundo per eandem viam veniret usque ad quandam arborem tilie dictam, prope quam in monte essent due mete terree, deinde per eundem montem iret ad caput cuiusdam fossati magni, ubi essent due mete terree; 1 demum per eundem montem et viam eundo ad bonum spacium directe [versus merijdiem veniret ad alias duas metas terreas tenendo semper metas cum predictis Alexandro filio Moyus et filiis eiusdem, ac' Johanne filio Mychaelis filii eiusdem Moyus, ubi per eandem viam declinando versusque [meri]di[em inci]peret tenere metas et vicinaretur cum possessione domini Nicolai palatini et fratrum eiusdem Bakoua vocate, et per Ion gum spacium versus occidentem per eamdem viam eundo, veniret ad alias duas metas terreas tenendo semper metas et vicinitatem cum eodem domino palatino et fratribus eiusdem . . . . . refiecteretur versus ori entern et vicinaretur predictis Alexandro et filiis suis, ac Johanni filio Mychaelis et descendendo veniret ad alias duas metas terreas, deinde exiret ad caput cuiusdam vallis, ubi essent due mete terree, et per eandem vallem iret usque ad fluvium Glozua vocatum, et transeundo eumdem ad orientem essent due mete terree; inde directe ascenderet ad orientem per unam vallem, veniret usque ad quamdam viam, prope quam essent due mete terree et per eandem parum declinando versus septemtrionem iret ad caput cuiusdam vallis, ubi essent due mete terree; ubi iterum versus orientem per

eandem viam ascenderet ad montem, et de eodem monte descendendo per eandem viam iret usque ad priores metas versus orientem, ibique terminaretur. Vnde nos perceptis predictarum litterarum rescriptionalium dicti capituli Chasmensis continentiis premissam possessionariam statucionem per prefatum magistrum Joannem filium Mychaelis modo quo supra prefato magistro Georgio et domine consorti eius memorate, mediantibus prefatis nostri et ipsius capituli Chasmensis hominibus factam et metales cursus [eiusdem iuxta vicariatus nostri officium, secundum seriem preexhibitarum litterarum ipsius capituli Chasmensis rescriptionalium perpetuo stabilientes perdurari et fieri admittimus tenore presencium mediante. In cuius rei memonam, presentibus sigillum vicariatus nostri authentici(!) duximus apponendum. Datum Zagrabie, duodecimo die termini prenotati, anno domini MCCCL° octavo."[224)]

4.

1515., Križevci – Prvi spomen imena *Župe svetog Valentina* u *Kopačevcu*, danas *Črlena Klisa* južno od *Pitomače*. Župa je osnovana vjerojatno nakon 1479. godine, no naselje i groblje ovdje postoji još od 10. - 11. st., što potvrđuju arheološki nalazi bjelobrdske kulture. Dokument je izdao podban *Baltazar Alapić* povodom pritužbe *Ane Horvat*, udovice pokojnog *Petra Horvata* iz *Kopačevca*, koja navodi kako ju je *David*, uz blagoslov njegove braće *Benedikta* i *Franje*, sinova *Andrije Tuka* („Thowka") iz *Kopačevca* zlostavljao i da, u stvari, radi zulume kmetovima. Tih godina *Horvatovi* su imali 8 oporezivih selišta u *Kopačevcu*.

"Nos Balthasar de Alap vicebanus et comes ac iudices nobilium comitatus Crisiensis memorie commendamus, quod cum nos ad instantem et legitimam peticionem nobilis domine Anne relicte quondam Petri Horwath de Kopachowcz Petrum Fekethe de Zazowocz, unum ex nobis scilicet iudicem nobilium ad infrascriptam inquisicionem faciendam de sede nostra iudiciaria legitime destinassemus, qui tandem exinde ad nos reversus nobis retulit eomodo, quomodo ipse ab omnibus, quibus decuisset et licuisset, palam et occulte diligenter inquirens talem de infrascriptis rescivisset certitudinis veritatem, quomodo in dominica quasimodo nobilis David, filius quondam Andree Thewka de Kopachowcz, nescitur quibus motus respectibus, de consensu et voluntate Benedicti et Francisci, filiorum Thewka, fratrum suorum carnalium assumptibus sibi Nicolao Kralycs, Michaele Kralycs, Johanne similiter Kralycs, Blasio fratre eorundem, Thoma Kyral, Berlecz Wrasycs, Stephano Dorycs, jobagionibus ipsorum Benedict i Francisci et David Thowka in porcione ipsorum possessionaria in possessione Pothok vocata in dicto comitatu Crisiensi existenti commorantibus manibus armatis et potenciariis in prefatam dominam exponentem de ecclesia Sancti Valentini parochiali in dicta Kopachowcz fundata instar aliorum Christianorum per eandem possessionem per liberam viam versus domum suam in Kopachowcz habitam proficiscentem ibique eandem dominam exponentem primum verbis illicitis pertractassent, et tandem eciam verberibus affecissent, ac si se fuge presidio eliberari non potuisset, ibi eandem nece miserabili interemissent potencia mediante in preiudicium et dampnum dicte domine exponentis valdemagnum. Datum Crisii anno sexto die dicti inquisicionis prenotate anno domini millesimo quingentesimo quintodecimo."[225)]

5.

10. siječnja 1564., Beč? – Drugi poznati pisani spomen *Pitomaca* (*Pitomač*e) nalazi se u potvrdi darovnice od kralja *Ferdinanda*. Kralj *Ferdinand* potvrdio je darovnicu kralja *Ivana Zapolj*e, vezanu za neke posjede oko današnje *Pitomače*, *Špišić Bukovic*e i *Virovitice*, a u korist vranskog priora *Ivana Tahija* i njegovih sinova *Franje* (poznatog iz seljačke bune 1573.) i *Đure*.

"Anno domini millesimo qvingentesimo sexagesimo quarto emanatae sunt literae sacrae caesareae et regiae maiestatis domini Ferdinandi etc., decima die Januarii, manus subscriptione et secreto sigillo eiusdem impendenti communitae, quibus mediantibus sua

maiestas quasdam binas literas, unas quondam Joannis regis consensus in pargameno patenter confectas, manu sua propria subscriptas et sigillo suo secreto: alteras vero capituli ecclesiae Albensis statutorias et relatorias, similiter in pargameno patenter confectas, sigilloque eiusdem capitulari impendenti communitas, super pura statutione totalis castri Bakwa appellati in comitatu de Verewcze existentis possessionumque Felsew et Also-Bakwa in eodem de Verewcze et Crisiensi comitatibus, nec non possessionum et villarum Bwsina, Stepancz, Paprottyancz, Verbanowdol, Varallya, Zelancz, Pytonczy, Porycza, Mamy, Bertholyomlya-Gorycza, Mwtyncz, Ozletyncz, Zrednya, Zwdyn, Medwednyk et Dragovanch omnino in praescripto de Verewcze, item Hrussowcz, Desmowcz, Ilynczy, Sibakowcz, Kwrthakowcz, Zelnycza, Materinawes alias Pyzdancz, Capella, Banczy, Cheperlyanczy, Thybrowdol, Kwrowczy, Bryzthowecz, Zwhareka, Glawe, Kwsolowcz alio nomine Gatthalowcz et Myhalowytya-Gorycza in dicto Crisiensi, item portionum possessionariarum in Trwthlowcz et Jachachewch possessionibus, omniumque et singulorum emptitiorum quovis niominis vocabulo vocitatorum in eisdem Crisiensi et de Verewcze comitatibus existentibus habitorum et sitorum et teloniorum in eisdem praedistis Stepancz et Bertolomlyagorycza possessionibus exigi solitorum, pro parte magnifici quondam Joannis Tahy prioratus Auranae gubernatoris ac filiorum suorum Francisci et Georgii emanatas, literisque suis privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quoad omnes earum continentias, clausulas et articulos, eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae viribusque earundem veritas suffragatur, ratas, gratas et accepta habendo, acceptavit, approbavit et ratificavit. ac pro praefato Francisco Tahy ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis perpetuo valituras gratiose confirmavit, salvo iure alieno.“[226)]

6.

1698. – Opis *Turnašice*.

“Pagus Tornasicza

Locus iste distat Veroviticza occidentem versus miliaribus 2, qui sub domino turcico semper desertus erat, magnis arboribus quercinis exeretus.

Incolae hujus pagi omnes rustici sunt, qui ante hac milites confinii Crisiensis erant, a quo vero hunc locum inhabitant, non nisi semel in partibus Transzavanis contra hostem fuerunt, ubi tribus septimanis emanserunt, qui omnes catholici sunt.

Domus more suarum partium exiguas inhabitant. Metales et territoria nec dum sciri possunt, cum sint in sylvis desertis, ubi nulli termini metarum noscunuur.

Terra arabiles etiam non possunt sciri, cum nec metales sciantur.

In hoc loco reperitur quaedam ecclesia ruinata, facili reparatione digna, cum una turri ad huc integra.

Molendina, nec loca molaria reperiuntur ullibi.

Quo ad reliqua punca nihil reperitur, quod esset notation dignum.“[227)]

7.

1736. – Popis imovine kmetova *Starog Graca* i *Turnašice*.

“Selo Gradac

Pavo Vedris, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.
Stepho Szmilanich, otac porodice, brat i sin s navršenih 15 god. 1, vol 1, krave 2, svinja 5, oranice 6 jutara, livade 2 kosca.
Miko Tomich, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 6, oranice 5 jutara, livade 2 kosca.
Andro Fatan, otac porodice, vola 2, krave 2, svinja 4, oranice 6 jutara, livade 3 kosca, vinograda 3 motike.
Mato Jug, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 2, svinje 3, oranice 4 jutra, livade 2 kosca,

vinograda 2 motike.
Mikola Jug, otac porodice, oranice 1 jutro.
Ivan Podravacz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konja 2, vola 2, krava i junadi 6, svinja 20, pčela 3 košnice, oranice 8 jutara, livade 3 kosca.
Mato Zunta, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 2, svinje 3; oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.
Stephan Petrovich, otac porodice, oženjene braće i sinova 2, konja 2, vola 2, krava i junadi 6, svinja 30, oranice 8 jutara, livade 3 kosca, vinograda 4 motike.
Gero Deskar, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, brat i sin s navršenih 15 god. 1, konja 2, vola 2, krava i junadi 4, svinja 10, oranice 7 jutara, livade 4 kosca, vinograda 2 motike.
Ivok Petrokovich, otac porodice, konja 2, vol 1, krava i junadi 4, svinja 7, oranice 5 jutara, livade 3 kosca, vinograda 3 motike.
Lovrek Suhomlachan, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 3, svinja 5, oranice 3 jutra, livade 3 kosca, vinograda 2 motike.
Simo Gyketa, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vol 1, krava i junadi 4, svinja 5, oranice 6 jutara, livade 2 kosca.
Juro Berdar, otac porodice, krave 3, svinje 3, oranice 3 jutra, livade 2 kosca.
Stoich Habramovich, otac porodice, vol 1, krave 3, svinje 3, oranice 4 jutra, livade 3 kosca.
Mato Sever, otac porodice, vol 1, krava 1, svinje 2, oranice 2 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.
Juricza Loncar, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konja 2, vola 2, krava i junadi 5, svinja 10, oranice 6 jutara, livade 2 kosca, vinograda 4 motike.
Mihat Hidek, otac porodice, vol 1, krave 2, svinje 2, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.
Mato Klarich, otac porodice, vol 1, krava 1, svinje 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Gergo Klarich, otac porodice, oranice 1 jutro.
Mihat Szelimberg, otac porodice, vol 1, krave 2, svinje 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Tonto Borekovich, otac porodice, konj 1, oranice 2 jutra, livade 1 kosac, vinograda 3 motike.
Lukacz Varga, otac porodice, oranice 3 jutra.
Jacob Tkalacz, otac porodice, krava 1, svinje 2, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.
Matos Sever, inkvilin, konj 1, krava 1, svinje 2, oranice 2 jutra, livade 2 kosca.
Mihok Sabol, otac porodice, svinja 1, oranice 1 jutro.
Ivan Szever, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, vol 1, krave 3, svinja 6, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 4 motike.
Mihok Klostran, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 2 kosca.
Jacob Kollar, otac porodice, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.
Ferencz Jagicz, otac porodice, konj 1, krava 1, svinje 2, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.
Matok Vedris, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 2, svinja 10, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.
Gyurok Valent, otac porodice, svinja 4, oranice 3 jutra.
Mihat Koritar, otac porodice, oranice 1 jutro.
Jurok Kollarov zet, otac porodice, inkvilina 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Tomo Szever, otac porodice, krave 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Peio Czverkovich, otac porodice, krave 3, svinje 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Juro Szever, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, oranice 2 jutra.
Stipan Loncar, otac porodice, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.
Jurok Koniar, otac porodice, vol 1, svinja 1, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Mihok Cismesia, otac porodice, vol 1, krave 2, svinje 3, oranice 3 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.
Jurok Markovicz, otac porodice, svinja 1, oranice 2 jutra.
Jurok Sipus, otac porodice, oranice 1 jutro.
Marko Koniarev, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Marko Tkalcevicz, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 3, svinja 5, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 4 motike.
Jurok Stolcevicz, otac porodice, konj 1, krave 3, svinje 3, oranice 3 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.
Maticz Vedris, otac porodice, konj 1, vola 2, krava i junadi 4, svinja 10, oranice 6 jutara,

livade 2 kosca, vinograda 3 motike.
Miko Desetnik, otac porodice, svinja 4, oranice 2 jutra.
Luka Maticz, otac porodice, krava 1, svinja 1, oranice 2 jutra.
Marko Blasinov, otac porodice, krava 1, svinja 1, oranice 2 jutra.
Stipan Kustravi, otac porodice, svinje 2, oranice 2 jutra.
Jurina Czevicz, otac porodice, krava 1, svinja 1, oranice 2 jutra.
Ivan Erdelovicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konja 2, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.
Ivo Zvonar, otac porodice, krave 3, svinja 5, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Stipan Hidek, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.
Ivan Lelekovicz, otac porodice, vol 1, krave 2, svinje 3, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Vinko Sabolovicz, otac porodice, krava 1, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.

Selo Gradac ukupno: domačinstava i kuća 56, očeva porodice 55, oženjene braće i sinova 9, braće i sinova s navršenih 15 god. 2, inkvilina 3, konja 23, volova 35, krava i junadi 104, svinja 211, pčela 3 košnice, oranice 188 jutara, livada 71 kosac, vinograda 53 motike, mlin vodenica na Dravi 1.[228)]

Selo Turnašica

Luka Gollicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vol 1, krave 2, svinja 8, oranice 6 jutara, livade 3 kosca, vinograda 4 motike.
Andro Gollicz, otac porodice, brat i sin s navršenih 15 god. 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.
Mathia Jankovicz, otac porodice, vol 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.
BartoI Habianacz, otac porodice, krava 1, svinje 2, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.
Gergo Szemberovicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vol 1, krave 2, svinja 6, oranice 6 jutara, livade 2. kosca, vinograda 5 motika.
Bartol Falicz, otac porodice, vol 1, krava 1, svinje 3, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.
Ivo Mavraczicz, otac porodice, brat i sin s navršenih 15 god. 1, vol 1, krava 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.
Juro Kovaczevicz, otac porodice, vola 2, krave 2, svinje 3, oranice 6 jutara, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.
Janko Mavraczich, otac porodice, vol 1, krava 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.
Mihal Cetin, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vol 1, krava 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.
Tomo Martinovich, otac porodice, krava 1, svinje 3, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.
Benko Bokan, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 2, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.
Marko Sullimanacz, otac porodice, krava i junadi 4, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.
Mathos Dolinacz, otac porodice, oženjene braće i sinova 2, konja 2, vola 3, krava i junadi 6, svinja 15, pčela 4 košnice, oranice 10 jutara, livade 4 kosca, vinograda 8 motika.
Ivo Bendekovicz, otac porodice, vol 1, krave 2, svinja 5, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.
Gergo Kukuruz, otac porodice, vola 2, krava 1, svinja 6, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.
Petar Severovicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, krave 3, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.
Juro Passaricz, otac porodice, vol 1, krava 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.
Andro Sullimanacz, otac porodice, krave 2, svinja 5, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.
Andro Kukuruz, otac porodice, konj 1, vola 2, krava 1, svinja 5, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.
Ferencz Baigud, otac porodice, vol 1, svinje 2, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2

motike.
Pavo Falicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vola 2, krava 1, svinja 4, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.
Mato Spolarich, otac porodice, brat i sin s navršenih 15 god. 1, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.
Stepho Kollarich, otac porodice, vola 2, krava 1, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.
Peio Blasekovich, otac porodice, inkvilin 1, svinja 1, oranice 2 jutra.
Juro Bendekovich, otac porodice, svinje 3, oranice 1 jutro, vinograda 2 motike.
Jelicza Horvaticza, udovica, sin s navršenih 15 god. 1, svinja 5, oranice 1 jutro.
Ivan Zvonar, otac porodice, svinja 5, oranice 1 jutro.
Misko Bendekovich, otac porodice, svinje 2, oranice 1 jutro.

Selo Turnašica ukupno: domaćinstava i kuda 29, očeva porodice 28, oženjene brace i sinova 7, braće i sinova s navršenih 15 god. 4, udovica s posjedom 1, inkvilin 1, konja 8, volova 24, krava i junadi 36, svinja 123, pčela 4 košnice, oranica 116 jutara, livada 49 kosaca, vinograda 64 motike."[229)]

8.

1885., Opis stanja u *Imovnoj općini đurđevačkoj* na području *Križnice* i okolice.

"Kako da si imovna občina gjurgjevačka osjegura obstanak?
Piše Martin Starčević, kotarski šumar

Ta komu, da nije poznata jadikovka raznešena diljem domovine hrvatske o rasulu imovnih občina. Toj jadikovki doduše prečesto oduška razna domaća glasila sporazumno. – Razmatrajući raznovrstne oto tužitaljke obzirom na imovnu občinu gjurgjevačku – odlučiti potražiti način, kako bi se dala budućnost i obstanak iste obzirom na raznolike gospodarstvene napremice obezbiedit.

Nakon višegodišnjeg promatranja, sve misli svedoh u jednu, te držeć da bi se ta namisao i kod drugih imovnaih uporabiti mogla na i na drugi način. – Molim Vas visoki cienjeni gospodine uredniče, da sliedeće redke u „Šum. listu" priobćiti izvolite.
Prije svega ipak držim za nuždno spomenuti faktore, koji u prvom redu djeluju na razsulo imovnih občina, a potom i šumogojstvo, načinom da se svaki sviestan Hrvat, a kamo li šumar mora začeti svojski brinuti oko pronašašća sredstva i načina, kako da se taj jedini po Bogu darovani imetak – s kojim je skopčana sudbina narodne sreće i blagostanja, občuva i uzdrži.

Tko poznaje odnošaje, u kojih se imovne občine nalaze, uz koje im se boriti koli sa damaklovim mačem poreznog činovnika toli takodjer i podmirbom unutarnjih potrebština, kao što su plaće činovničeva i službeničeva, nadalje pako, da ima najsvetijom dužnosti i zadatkom života biti svim imovnim občinama ulagati što više glavnice u zapuštene kulture i opustošene goleti – taj se neće čuditi opravdanoj tvrdnji hrvatskih šumara – da je budućnost većine imovnih občina dvojbena – te obstanak istih do temelja uzljuljan.

Uz sve to sveudilj se još slabo haje za toli opravdane tužaljke o posvemašnjem prepadanju šuma – te mjesto da se bar prijavljene štete mogućim pospješenjem raspravljaju i utjerivaju – pozivlje se kvaročinac istom za 2 - godine na razpravu – a o utjerenju dosudjene štete ni govora i.t.d..

Kod takvih odnošaja jest narod još više obodren na haranje i pustošenje šumah, te uz to što se oveći kompleksi prodavaju radi podmirbe potrebština, izdaje se gradjevno i gorivo drvo svim toli mnogobrojnim diobami nastavšimi delbenikom većinom bezplatno.

Narod pako naviknut, sve svoje potrebštine, kao obuću, porez, namet, sol i.t.d. podmiravati – držeć se one: „dok ja spavam šuma raste" – nastoji što više hasne iz šume izvući – te preprodajom drveta raznim neovlaštenikom naročito pako obrtnikom i trgovcem za bud što šume izsjeći.

Uz sve to najveća rekobi neizljećiva rak-rana po uzgoj šuma jest navada pasti po branjevinah.

To bi bili oni faktori, koje objeručke rade u zatoru šuma – te na koje bi se naše

političke oblasti osbiljnije osvrtati morale, no je to žalibože dosad činjeno. Kod tih obstojnostih jest dakako bivstvovanje i obstanak i imovne općine gjurgjrvačke problematičan pak za osigutat budućnost, te riešiti narod nepodnosivog trha, nuždno bi bilo, da se u nekojih šumskih djelovih drugi sistem gospodarenja uvede.
Šume Križnica, Uskaluka te Frajničeva Jada obsižu površinu od 890 ralih obkoljenu je s tri strane Dravom, a četvrta jest imanje grofa Šomšića. Prošle godine htio je gospodarstveni ured imovne općine gjurgjevačke neprodatimi preostatcii za trgovca Gutmana, žitelje općine Pitomača nadieliti ogrievnim drvom; nu ovi se odrekoše te blagodati sbog nemogućnosti i teškoće prevoza preko Drave, kao i zločestog rek bi neprolaznog puta. Usljed toga morao je gospodarstveni ured ote ostanke drveta dražbom prodati, te je iste dostao zakupnik Prinke.

I tako jest, ota šuma za pravovlastno imovinsko žiteljstvo tako rekuć nepristupna – izuzam nekoliko – do 10 konačarah sela Otrovanec, koji jedino tamo obitavaju, da mogu lakše drvo krasti i prodavati, te tudju stoku u te šume uz sniženu pristojbu na pašu tjerati.

Svi oni pako žitelji, koji si ne postaviše zadatkom života nedopuštenim načinom šumom baratati, prodali su svoj posjed grofu Šomšiću.

Uzev nadalje u obzir, da općina Pitomača dovoljno šumske površine posjeduje, te da imovna općina nesmaže troška – ote većinom zapuštene komplekse valjano nasadjivati – lasno je razabrati, da bi se imovinsko zemljište u površini od 890 ralih u Križnici i Uzkojluki bez svakog uštba od šumskog tla odtudjiti, te poljskomu gospodarstvu predati moglo- tim više, što se i same imovne općine uprava naziva: „Šumsko-gospodarstveni ured"-

Za potpuno opravdati taj naslov, eto me sliedećim predlogom:
1. Gospodarenje u šumskim djelčicam Križnica-Uzkaluka imade se iz mreže šumskog tla izostaviti, te poljskomu gospodarstvu predati.
2. Uvesti novi način zakupa tih zemljišta.
3. Stvoriti novu netaknuti se imajući glavnicu, kojom će se budućnost obstanka ove imovne općine osjegurati.

Točka 1.

Već prvo je napomenjeno, da je upitna šuma sbog Drave nepristupna, te da se njom koriste isključivo tudjinci, izuzam deset konačara sela Otrovanec, koji dovoljno paše u planini imadu. Nadalje sve, kad bi se upitne dielčice i pošumile, to pravovlastno žiteljstvo, kojemu ta šuma u prvom redu pripada, nebi se niti uživanjem paše niti drveta okoristiti moglo, sbog Drave.

Osim svega toga neshodne, dapače proti svim propisom lukrativnog gospodarstva postupalo bi se od strane uprave, kad bi se taj skroz izolirani i pravovlastnom žiteljstvu posve nepristupni kompleks opet pošumio samo zato, da se reče: „gdje je bila šuma, imade opet biti".

Naročito pako tečajem 120 godina nebi nosila ta šuma skoro nikakove koristi, već dapaće imovna općina imala bi porez plaćati i tamo neprestance jednoga lugara držati.

Da je u ostalom sigurniji i veći prihod na poljsko, no na šumsko gospodarenje zemljištem upotrebljivati, to je nepobitna tvrdnja – a tim više za Pordavinu, što se to zemljište za svaku granu poljskog gospodarenja eminentno upotrebiti dade.

Točka 2.

Dosadanji sistem u zakup davanja zemljišta nemože se za buduće podnipošto aprobirati, jerbo tako dugo, dok se redovitost zemljišta neizcrpi, imade obiljno zakupnika – koji:
a) Položajem u zakup dati se imajuće površine, graničeć na vlastito zemljište, lasno i bez osebnog troška gospodare.
b) Momentanom potrebom zemljišta, kupe omanju površinu na kratko vrieme i seljani, te po tom cienu zakupnine do moguće visine natjerju.
c) Zakupnici medjusobnim ribanjem iz puke osobne mržnje i podravskog poznatog jala, jerbo se zemljište na nekoliko godinah u zakup daje, natjeravaju se tako daleko, da se prečesto onda zakupnina ovrhom utjerivati mora.

Dosadašnji način u zakup davanju zemljišta uporabiv je s toga samo tamo, gdje se upitno tlo na brzo pošumiti imade ili gdje se paša iznajmljuje – podnipošto pako za trajno

poljsko-gospodarstveno uživanje, gdje se zemljištu oduzeta snaga redovito gnojenjem nadomješćivati mora – za uzmoći isto kao plodonosno nadalje unovčiti.

Neobhodno potrebnim čini nam se , na gore navedeno tako dugo misliti, dok zemljištu još nije redovitost izcrpljena, te što se po tom samo za viekovita vremena bez osjećaja i najmanje štete ili na dulje vremena iznajmiti, ili u vlastitoj regiji obdjelavati može.

Za dokaz ovomu izradjivanju uzeo sam primjer vrlo raznolikih nosivostih u zakup davanog zemljišta, tako n. pr. Frajnićeva jada u području općine pitomačke bila je najprije pet godinah u zakup dana po rali za 7 i 8 for.

Minućem tog roka, reklo se je: površina ta leži posve uMagjariji, tudjincu nećemo šume saditi. Nećemo im dati nikakove paše- dajmo u zakup oto zemljište obzirom na veću nosivost jošte na 10 godina.

Slučaj htjede, te je pristupom novih konkurenta medjusobno ribanje natjeralo zakupninu preko 20 for. po rali – zemljište bo obećavaše zato vrieme cieni odgovarati rodovitošću, pošto isto sastojaše iz ilovače sa malo pieska i premnogo humusa.

Sada se pako općenito znade, da zemljište godišnjom uporabivošću danomce gubi na snazi – kako dugo moći ćemo po tom Frajnićevu Jadu tim načinom u zakup davati, ako pomislimo na budućnost? Na kratko vrieme naći će se konkurencije, nu što će biti onda dok se zemljište iztroši i neplodnim postane? Tako će se morati ral, kako to prečesto u Hrvatskoj biva, po 2-3 for. u zakup dati.

Osim svega toga nije niti kakvoća zemljišta svuda jednaka, tako n. pr. Neposredno nuz Križžnicu jest piesak i humus, na zakupnini Gulješ je skroz pieskovito tlo, te se jedino gnojenjem po sadanjem zakupniku g. Aleksandru Prinke-u plodnosnim uzdržava - o tom sam se osobno osvjedočio.

Razumieva se po tom samo po sebi, da je prednavedeni zakupnik tražio produljenje zakupa, koji mu je i dozvoljen.

Nemože se bo tražiti, da jedan zakupnik za drugoga tlo gnoji, potrebite gospodarstvene sgrade, zdence i t. d. uzdiže, koje su za obdielavanje toli isoliranog gospodarstva neobhodno potrebne, tim, da mu potonji za 4-5 godina bud iz osobne mržnje, bud iz pukok jala toli visoko zakupninu natjerava, da prvi nepostane dostalcem, te tako za bud što uloženu u sgrade glavnicu napustiti mora. Tomu valja stoga na put stati. Nemože bo zdravi čovječanski razum drugačije niti zaključiti, da bi zakupnik nesjeguran, za dulje vrieme zakupa drugačije gospodario, nego da redovitost zemljišta, što moguće više iscrpi sadjenjem i sjetvom dvojeg usjeva u jednoj godini n.pr. ječma i repice i tada isto izsisano imovnoj općini povrati.

Za izbeći s toga takovu postupku zakupnika, moralo bi se mnogo dulje vrieme zakupa u Križnici i Uzkojluki ustanoviti – pa taj upravo postupak dovede me na misao, na koji način bi si mogla imovna općina ustrojiti glavnicu, te tako za viekovita vremena budućnost osjegurati.

Točka 3.

Za utemeljenje glavnice odabrao sam si u mojem kotaru, u općini pitomačkoj riekom Dravom skroz otudjenu posve u Magjariji isoliranu šumsku površinu Križnica-Uzkaluka i Frajnićeva Jada, u površini od po prilici 890 rali. Površina ova iznajmljena neprestance na 40 godinah - osobito sad još imade drveta, iz neizsječenog diela šume, za da si zakupnik potrebite sgrade, drvo, opeku i črep nabaviti može – nadam se, da bi se zaista mogla-uzprkos tomu, što imovina netreba za toli ogromnu zakupninu dati, niti paše nti ikakve sgrade, zdenca ili drva-polučiti ciena po ral od 7 for. poprièčno, uz valjano osjeguranje zakupnine, bez da bi imovina općina ikakovo jamsto pružiti morala.

Uz prihvat moga predloga davale bi upitne površine već posllije 40 god. Nedvojbeno samo uz 4% uložen polag prileżećeg proračuna glavnicu od 526.543 fr. slovom petstodvadeset i šest hiljada i petstočetrdeset i tri forinta!- te daje u ovoj godini ral zbiljne zakupnine uz jamstvo, da će u dobru stanju biti povraćena zakupna površina.

Zakupnik bo kod obveze ugovorom na 40 godinah odmah u početku svoje gospodarstvo tamo uredi, znajuć da može jedino tovljenjem blaga i gnojenjem izići, to po tom redovitnost zemljišta uzdržati.”[230)]

9.

1896., Svatovski običaji u *Pitomači* krajem 19. stoljeća.[231)]

"Ženidbeni običaji. Pitomača u hrvatskoj Podravini.

Priobčuje vjeroučitelj Valentin Cajnko.

Najprije dodju danju k djevojci, koju momak želi snubiti, dvije žene, veleći: „ako imaš volju za njega, kaži, onda dodjemo mi š njim u večer". Ako ona rekne: „pa dodjite", to ih na večer ide pet, i to one dvije žene i dva muškarca, a to su obično otac, brat ili rodjak, te onda mladoženja, ili snubok.

Kad stupe u kuću, pozdrave ukućane ili sa „hvaljen Isus" ili „dobar večer", te vele djevojci: „kaj nas ne ćeš ni pitati, po kaj smo došli?" Ona im na to odgovori: „Ta valjda znate, po kaj ste došli!" Na to sjednu razgovarajući. Kad im je već dosta razgovora, vele mladoženji: „badava mi svi, ako ti ne buš prosil". Na to momak ustane, podje k djevojci, pa sjednuv uz nju, pita ju: „N. (Mara, Jalža) hoćeš li za me ići?" Ako ona pristaje, odgovori „hoću", inače: „tražite si drugu".

Ako joj se momak svidja, ustane mati ili ona pa prostre stol, metnuvši na nj najprije kruha i soli, zatim mesa, kolača i vina, ako ga ima. Prosci izvade flašu rakije i vina (bogatiji i čuturu).

Najprije dadu flašu gospodaru pa on kako već znade nazdravi i preda flašu „gazdarici". Tako ide flaša iz ruke u ruku, dok ne dodje do mlade, a ona preda mladomu. Tomu vele: „na prsten zapijadu". Zatim pozove mladoženjin otac mladu k sebi, položi na stol obično 10 for. Za „kaparu", koje joj novce mladoženja metne u fertun (pregaču).

Djevojka u isto vrijeme postavi na slot žepni rubac za mladoženju. Mladenci tada metnu svoje prstene na tanjur pa ih onda izmijene. Iza toga večeraju, te se dogovore kad će na zapis. To biva obično odmah drugi dan. Ako mladoženja mora tom sgodom poći uz kuću djevojčinu, ide on po nju; ide li ona uz kuću njegovu, podje netko od njezinih (obično otac) po njega. Poslije zapisa kod župnika ugovore, kad će biti „veliki zapojki".

Za velike zapojke zakolje se u mladoženje „svinjče" (od tri, četiri ili više mjeseci). Uzme se vjedro ili pol vjedra vina, pa 1 do 3 flaše rakije, što se nosi k mladoj, gdje su sakupljeni uz njezine rodjake svi oni, koje će zvati „na gosti". A s mladim dodju samo oni, koji su bili došli u „snoboke". Iza pozdrava: „dobar večer, prijatelji", isplati njegov otac preostatak kapare, t.j. 6 for., jer je već platio 10 for.

Sada posjedaju svi za stol te njegov otac uzme flašu s rakijom i nazdravi prijateljstvu. Kad su popili rakiju, piju vino do večere. Ako imadu dosta vina, pozovu i dudaša, pa sprovedu noć u igranki do dana. Kod velikih zapojaka dogovore se, kad će na vjenčanje, i hoće li biti za „mužiku" dudaši ili cigani.

Dan prije svadbe („pred svati") idu u večer po „cimer", a ide budući zastavnik, svatovski starješina i mladoženja (a dudaši ili cigani prate). Dudašu svežu za nogu pijevca, kojega on dva tri koraka vuče za sobom. Toga pijevca onda dignu i ponesu mladinoj majci; osim toga ponesu sa sobom čuturu vina i pogaču. Kod djevojke dočekaju ih sakupljene „cure", koje, držeći se u kolu za ruke, pjevaju:

„Crleno cvetje i modro,
Brala ga Mara (Ili kako je ime mladoj) djevojka
Za onom gorom visokom;
Meče ga jočku (japi, ocu) na krilce,
Jočko ga s krilca na zemlju:
„Ni Mara moja, ni cvetje,
Mara je tudja za mene".

Crleno cvetje i modro,
Brala ga Mara djevojka
Za onom gorom visokom;
Meče ga majki na krilce,
Majka ga s krilca na zemlju:

„Ni cvetje moje ni Mara,
Mara je tudja za mene".

Crleno cvetje i modro,
Brala ga Mara djevojka
Za onom gorom visokom;
Meče ga dragu na krilce,
Dragi ga k sebi privija:
„I cvetje moje i Mara,
Ja sem Maru zaljubil!"

U djevojačkom kolu nalazi se „mala curica", imajući na glavi rešeto, u kom se nalazi „cimer" za mladoženju, t.j. ono umjetno cvijeće, koje nosi mladoženja na šeširu. Kad su to ispjevale, daju im čuturu s vinom i pogaču, što one same ispiju i pojedu. Na to dudaši zasviraju te se zapleše. Dok se djevojke goste pogačom, pristupi k onoj maloj curici, koja drži cimer, *podsnehalja* (ova ide s mladom na vjenčanje), uzme cimer i prišije ga mladoženji na šešir, koji mu je skinula sa glave, a zastavnik mu metne na glavu svoj šešir. Kad je cimer prišila na šešir, uzme ga k sebi djevojčin starješina te ga brižno čuva, dočim ostali plešu. Oko desetog sata, kad misle kući, kaže zastavnik: „ja bi kupil mladoženjin cimer", i zato neka mu pruži ruku starješina mladenkin. Kad je to ovaj učinio, pogadjaju se za cimer. Starješina veli: „Gospon zastavnik, da vi znate" (tom zgodom veli svakomu „vi", pa bio kako mlad), „kaj taj cimer vreci, dali bi za njega pet forinti". Zastavnik mu odgovara: „Dati ću vam za njega 50 krajcarov, jer vam se ne šika (pristaje), kako momu mladoženji; da vi virite, kak vam grdo stoji, vi bi ga dali za 50 krajcarov". Napokon se nagode (obično za jedan forint) te mu zastavnik isplati pogodjenu svotu i dobije cimer. Sada zastavnik draži starješinu po prilici ovako: „Da ste znali, kak vam se šika, ne bi ga dali ni za deset for.", a on sada se tobož kaje, što ga je dao tako jeftino. Zastavnik skine mladoženji sa glave svoj šešir i metne mu njegov „cimer". Na odlasku još pitaju „gazdaricu", „bi li joj poslali" štogod „za zelje", t.j. mesa.

Na dan vjenčanja, kad se svatovi sakupe, „ručkaju": hladetinu, čurke, zelje i meso, a piju najprije rakiju, zatim vino. Kod ručka „podvuča" (poučava) starješina mladoženju i ostale svatove, kako se imadu vladati u mlade. Sada natoči gospodar svatovskomu starješini (to je brat ili rodjak mladoženjin) – jer imade i „domaći" starješina, koji kod stola neprestance sjedi, dočekuje i otpravlja „svate" – flašu vina, kojom pozdravi domaćeg djevojčina starješinu po prilici ovim riječima: „Gospon domaći starešina! Z ovim darom vas pozdravlja naš gospon domaći starešina", a on odgovori: hvala! Odmah na to počmu plesati, dok ne bude doba da krenu u crkvu na vjenčanje. Tada reče svatovski mladoženjin starješina domaćemu nevjestinu starješini: „Gospon! nam je doba, da idemo u crkvu", a on prihvati: „ajde slobodno!" Ako se u crkvu voze, onda osobito paze, da ne sjedne jedan drugomu na gaće ili na suknju. Ako li idu pješke, to prvi stupa zastavnik sa zastavom, načinjenom od većih šarenih rubaca, neprestance „tancajući" pred njima. On mora u opće uvijek tancati, makar sam. Za njim idu dudaši ili cigani, onda djever, držeći za ruku podsnehalju, a ova mladu, a mlada mladoženju, napokon ovaj svatovskog starješinu. U crkvi stane djever s desne, podsnehalja u sredini, a svatovski starješina s lijeve strane. Za vjenčanja drži djever u ruci goruću svijeću, omotanu žepnim bijelim (obično) rupcem, koju rabi docnije kod križanja kruha. Kojim su redom pošli u crkvu, tim se i vraćaju. Kad se približe domu njezinu, postavi (obično majka joj) pred „pocek" (kućni prag) lonac vode, koji mlada nogom trkne, da ga razlije, a to čini zato, da joj bude porod lakši. Zatim raskopaju podsjek, da ne bi možda bila pod njim kakova „coprija", pa da ne predju preko nje. To isto učine i kad idu k njemu. Nadju li štogod, bace u peć. Na to stupi pred mladence domaći starješina sa flašom vina, nazdravljajući mladima, obično ovim riječima: „Bog živi ove mladence, koji su danas u hižni zakon stupili, da jih Bog više godina uzdrži u zdravlju i blagoslovu!" Bolji govornik dodaje još koju riječ. Djever ih zatim odvede u sobu („v hižu") na ručak, gdje mladoj, prije nego mladenci sjednu za stol, daje jedna žena u svezanom rupcu kolače ili jabuku a druga maleno djetešce „nakolenče", koje ona posadi sebi na koljeno, i poda mu u ruke onaj rubac s jabukom ili s kolači. Kad su sjeli za stol, donese obično njezina majka mlijeka, koje je prije poškropila „šćavom" (toga mladenci dakako ne znadu). Od toga mlijeka treba da obojica bar dvije tri žlice okuse, da im budu djeca bjelja.

Tek sada smiju uzeti hladnetine, mesa, kolača itd. U to vrijeme sviraju dudaši u dvorištu, a zastavnik sam, držeći u ruci zastavu „tanca". Kad su se mladenci i gosti „naručkali", prate dudaši zastavnika pred kuću, da objese zastavu. (Iz njegove ruke dočeka ju jedan na tavanu i tuj ju pričvrsti.) Sada podje on sa dudašima u kuću te pleše do objeda, koji je oko trećeg ili četvrtog sata. Kod objeda domaći starješina nazdravi najprije roditeljima mladenaca, zatim rodjacima i ostalim gostima. Odmah iza objeda zastavnik sa podsnehaljom „splesava tance" (to već u mnogih kućah prestaje), t.j. on se s njom dva tri puta okreće veleći: „ovaj tanec gosponu domaćemu starešini", i tako dok ne spomene svih do najmladjega. Kad je to splesavanje gotovo, kaže djever: „ova djeca, koja su danas u hižni zakon stupila, prose božjega blagoslova, najprić od Boga i majke božje, onda od jape i majke". Na što roditelji odgovore: „hoćemo!" Djever uzme onu svijeću, koju je držao kod vjenčanja u crkvi, zapali ju i počima njom križati pred sobom cijeli „hleb kruha", i to tri puta, izgovarajući svaki put, kada preko kruha načini križ: „u ime oca i sina i duha svetoga". Kada učini križ treći put, dodaje k onim riječima „amen" te zamahne svijećom lijevo i desno, govoreći: „sin, kći". Ako svijeća namah ugasne, onda će im biti prvo dijete sin, inače kći. Dok djever križa kruh, donese majka mlade svekrvu par „rubača" (košulju i gaće), a svekrvi oplećak i poculicu. Djever ih zapita: „japo, majko, jeste li zadovoljni s ovim darom?", a oni: „jesmo". Kada je to sve obavljeno, nastavi se ples po prilici do pol noći, kada nešto malo založe, pa onda vode mladu k mladoženji. Tu ih dočeka njegov domaći starješina, koji se do tada zabavljao sa njegovim gostima; on ih pozdravi, a djever ih odmah otpravi u komôru (u selu Otrovancu na tavan), da spavaju. Kad ih je doveo u komoru, veli: „ti njoj izuj lijevu, a ona tebi desnu nogu". Kad je to ona učinila, kaže joj: „a sad ga lupi čižmom po glavi!". Sada joj mladoženja skine vijenac s glave. U tom ih djever ostavi, te podje s ostalim gostovima spavat. U jutro, kad poustaju, dodje podsnehalja, počešlja mladu i metne joj na glavu „poculicu" (koja je spletena od raznobojnih svilenih trakova te se njom razlikuju udate žene od djevojaka u cijeloj pitomačkoj i gjurgjevačkoj okolici.)

Kad je ručak gotov, ide zastavnik po starješinu, dočim se ostali gosti sami skupe. Poslije ručka idu „po pomivanju" (pozovič dobije u košaru kolača, jednu flašu vina i drugu rakije, a djeveru metne podsnehalja oko vrata ručnik od mlade), djever, svatovski starješina, pozovič, zastavnik, podsnehalja i mlada (mladoženja ostaje kod kuće) k rodjacima, koje ova izljubi. Prije nego poljubi koga, veli mu djever: „Ajd, hodi sim! Ti si musast, da te umijem". Obriše ga ručnikom, a ona ga na to poljubi. Kad ga je poljubila, dobije on piti, ali ju zato mora darovati novcem (najmanje jednim novčićem). Kad su se vratili sa „pomivanja" a objed se dogotovio, pošalju kola po njezinu familiju na „prviće". Poslije objeda opet se pleše, a pod objedom se nazdravlja roditeljima, rodjacima i ostalim gostovima. Ona ista kola, koja su dovezla prviće, voze pod večer mladino „ruho" t.j. postelju, stolce, ormar, po tri blazine i po tri jastuka („vanjkuša"). Negda je mjesto ormara bila „ladica", u kojoj su bili ručnici, stolnjaci i plahte, koje je mlada satkala.

Poslije „tanca" odu svi gosti spavati, pa ako imade ostataka jela, vele u jutro u petak: „idemo kobile digati", t.j. idemo da potrošimo, što je ostalo. U predjašnje vrijeme obično svi su se vjenčali u srijedu, te se rijetko koji, kako tvrde stariji, vjenčaše u koji drugi dan; dočim to sada mnogi čine u ponedjeljak.

U nedjelju poslije vjenčanja kreću od mladoženje opet k njezinoj kući na „prviće". Dodje naime njezin otac sa flašom vina, da ih pozove. Kada su tu flašu ispili, ide ih k njezinoj kući opet samo petero na objed, kojom se prigodom samo nazdravlja i razgovara. I time je sve svršeno.

Bude li tko pozvan „u gosti", pa i odličniji, mlada ga odmah, kako stupi u sobu, poljubi, a on ju mora „daruvati". To čini obično i kad gost odlazi."

1) „Pitomača, jedno je od najvećih podravskih sela, po narodnom pripovijedanju nastalo je za turske provale. Selo i crkva naime bijahu na današnjoj „Klisi", gdje imade i sada ostataka opeka. Klisa je odaljena od Pitomače po prilici pol sata prema jugo-istoku usred polja. Mali je to brežuljak sa dosta dubokim jamama, pa jer je na njem sam pijesak, posve je pust. Klisa zove se u naroda i sv. Jelena, jer bijaše ondje – kažu – crkva sv. Jelene. Danas imade na zapadu od Klise zaista crkva sv. Jelene u selu „Otrovanec", koje pripada župi Pitomači. Narod priča: Kad su Turci porušili crkvu na Klisi, preniješe ljudi sv. Jelenu u Otrovanec, a sami se razbjegoše po šumama i močvarama, kojih bijaše dosta u

blizini. Ovi bjegunci počeše si graditi stanove, pa kako su se ondje „pripitomili" – nazvaše i samo mjesto „Pitomača"...Ovdje si sagradiše crkvu preko od današnjega župnoga stana a 1783. Dograđena bi i po župniku Vidu Bosiljevcu blagoslovljena današnja župna crkva sv. Vida, dočim na mjestu, gdje bijaše prijašnja, nalazi se stara kuča „Barčan". Ovdje iskopaše već više puta, kopajući jame, čovječjih kosti, što je znak, da bijaše prema starom običaju oko crkve groblje. Oko ovog mjesta počeše bjegunci, kako narod priča, graditi kuće nakon odlaska Turaka. Tako postajaše s vremenom „Pitomača" sve veće selo.

U Pitomači bijaše nekada, kako se pripovieda, veliko blagostanje, no danas je narod vrlo siromašan, ponajviše zbog dioba nekad imućnih zadruga. No to svoje siromaštvo podnosi narod strpljivo, a hrani se jednostavno: u jutro ili kašom, ili „zafriganom juhom" ili žgancima; o podne se ne kuha, a „užina" je sir, ili slanina ili luk s kruhom; na večer bude ili „zelje" ili repa, ili krumpir, katkad k tomu i „kukuružnjača". Današnji naraštaj tjelesno je vrlo slab, te i po kućama i po odijelu možeš suditi, da je siromašan (Podravina nije baš tako plodna i bogata, kako ju opisuju oni, koji su ovamo samo zavirili). Narod rado polazi crkvu, dočim su gostione obično prazne. Njekada bijahu ljudi veseliji, pjevalo se dosta, jer narod nije znao za bijedu; dok se danas jedva čuje pjevanje uz žetvu. Napjevi su obično u mollu, donekle slični mađarskim napjevima.

Razlog bijedi nijesu samo diobe zadruga, nego i zlo upravljanje njihovih šuma, koje su većim dijelom iskrčene. Budući da pojedina kuća ne dobija dovoljno drva ni za ogrjev, idu ljudi iz nužde „u kvar", te plaćaju grdne globe. U početku nisu plaćali tih globa, pa su one sada kod mnogih narasle do ogromnih svota.

Ljudi se ljubazno susreću. Želi li tko koga upitati, kamo ide, pridodat će: „da Bog da". Običajni su im pozdravi: „hvaljen Isus", „dobar dan, jutro, večer". Čim se djevojka uda, svi ju „poštuju" t.j. govore joj „*vi*", pa i mladja braća.
Od igara najmilije je djeci „koturanje". Jedan kotura drveni kotač batinom „koturnjačom", a drugi ga istom udara.

U Pitomači je naglasak prilično pravilan, dok je u susjednom selu Otrovancu znatno različit te naglasuju n. pr. glagole: hoćémo (hoćêmo ?), idémo, gledáli. U svim selima župe pitomačke, u Otrovancu, Kladarah i Črešnjavici, izgovaraju samoglasnike posve čisto, dok u Kloštru, Sesvetama i Gjurgjevcu izgovaraju *u* poput štajersko-slovenačkog *ũ* n.pr. *krũh*."

10.

1923., Selimov I.: *Astronomski observatorij na Aršanju*.

"Astronomski observatorij na Aršanju

(Fantazija u obliku mogućnosti)
Napisao: Izak Selimov

Jedne je godine u polovici 95. stoljeća poslije I. n. objavio brzojavom bez žica na sve zvijezdarne cijele Europe profesor Enrečić ravnatelj zvjezdarne na Aršanju (Aršanj je najviši brijeg između Sedlarice i Turnašice zasadjen krasnim vinogradima.) vijest, koja je uzbunila svijet. Ta vijest glasi: Našem sunčanom sustavu približava se komet čudnovatiji nego onaj, koji se je pojavio o rođenju Isusovu. Pošto dolazi iz zviježđa Herkula, a naše sunce leti baš prema tom zviježđu, to idu velikom brzinom jedno drugome u susret. Taj ogromni put prevalit će u roku od godinu dana, pa će se, kada će juriti oko našega sunca, sraziti sa našim mjesecom. Sraz će biti katastrofalan za naš mjesec ali ujedno i veličanstveni prizor, jer će se to dogoditi dok naša zemlja bude spram sunca u afelu, a mjesec će biti pun.

Profesor Enrečić bijaše astronom na daleku glasu, jer je svojim znanstvenim radom proslavio ne samo sebe i zvjezdarnu na Aršanju već i hrvatsku.

Pa nije onda čudo, da je vijest o propasti mjeseca uzrujala sav svijet a pogotovo stanovnike Pitomače, koja je napredovala već toliko, da je postala gradom.

Izvanredno izdanje "Pitomačkih novosti" publicirale su prve tu vijest.

Zvjezdarna na Aršanju sagrađena je tek pred dva decenija godina i spada među najmodernije građevine te vrste. Sagrađena je na vrhu aršanja samo što su šiljati vrh

produljili na jednu i drugu stranu te time dobili ravnim za potrebnu zgradu. Razdijeljena je tako praktično, da imade sve nužne prostorije kao: ravnateljska soba, soba za tajnika, knjižnica, soba za računanje, soba za astronomsku uru itd., a najglavnije su sa svake strane dugačke sgrade po jedna kupola, gdje su smješteni u jednoj veliki a u drugoj malji dalekozor. Nas će zanimati samo one dvije kupole. To su dvije okrugla sgrade pokrivene sa bakrom a konstrukcija je od željeza. Pošto ja na krovu kupole samo po jedan otvor, to je mehanizam kupole tako usavršen, da se pod kupole može za dvije minute dignuti, ili spustiti za 10 metara, ili već prema potrebi. Kroz ovaj otvor na krovu gleda teleskop u svemir. Ali ovako bi on bio samo u jedno mjesto uperen, dakle opet posao za mehaničara.

A kako divno je riješen!

Pritiskom jednog puceta dostatno je, da se cijela kupola počne okretati i teleskop namjestiti prema kojoj god strani zvjezdanog neba. Silu za taj mehanizam daje velika električna centrala na Dravi, koja je sagrađena još pred par decenija stoljeća, zaslugom za onda još općinskog odbora. Odavle vode žice na observatorij na Aršanju.

Sam teleskop jedan je od najvećih na svijetu. Leća u velikom teleskopu imade promjer od 145 cm., a leća u manjem teleskopu 110 cm. Usprkos toj ogromnosti slike se vide posve jasno, tako npr. kontinenti pa kanali na Marsu za našeg i njihovog lijepog vremena.

Kraj ove sgrade nalazi se još jedna sgrada takozvana dvorana za meridijan, gdje se nalazi maleni teleskop promjera od 35 cm. Još malo više nalazi se sgrada gdje stanuju ravnatelj, tajnik, 5 astronoma, njihove obitelji, dva činovnika, podvornik te jedan mehaničar.

Sunce je već zašlo. Dolinom se uhvatio sumrak a umor je već svladao svu prirodu. Dok nečujno dolazi mir, sunce još skriveno za onim brdašcem, šalje u visinu nekoliko svojih žarkih zraka, nu i to samo za čas, jer evo već se na nebu pojavljuju prve zvijezde. Još četvrt sata i sve je već na počinku. Sve miruje, samo su astronomi kod svojih aparata da posmatraju nebo.

Pođimo u malu sgradu gdje je meridijan instrument. Na dalekozorovom polju imade 21 vertikalnih konaca paučine, a križaju ih 2 horizontalna pravca.Teleskop je namješten sasvim horizontalno. Zvijezda unilazi u polje teleskopa i astronom ju smještava među ona dva horizontalna pravca.

Već je više od mjesec dana gledao ravnatelj Enrečić velikim teleskopom u velikoj kupoli svaku večer zviježđe Herkulovo, pa mu se isprva činilo da vidi novu zvijezdu u tom zviježđu. Ali čim je više promatrao njezino gibanje, a još više kada je onaj dio neba izložio jednu noć fotografskoj ploći, to se je osvjedočio da je to jedna nova repatica.

Tako je i zadnju večer prije publikacije rečene vijesti upravio teleskop u nju uz asistenciju sviju astronoma ove zvjezdarnice, te mjereći i bilježivši sve što se je god opazivši moglo, odoše na počinak, kada je sunce počelo gasiti im ispred očiju bajoslovne svijetove.

U 11 sati do podne sastadoše se svi zajedno na okupu u sobi za računanje, pa stadoše marljivo računati putanju, veličinu, brzinu kretanja itd. nepoznate repaće zvijezde. Iza kako je bilo sve izračunato i u tančine uglavljeno, dala se je vijest bezžićnim brzojavom u svijet.

Svatko je želio, da doživi ovaj čas i da bude prisutan velebnom prizoru. I onaj čovjek koji se nije nikada zanimao za zvjezdano nebo počeo je da se raspitkiva za observatorij na Aršanju.

Pa šta je čuo? Čuo je, da ga je dao prije dva decenija godina, sagraditi Dragojlo Cegović povrativši se iz Amerike, kamo se je bio odselio njegov djed, jedan član stare obitelji iz Hrvatske. Tamo se je posvetio industruji i u svojoj sreći nije zaboravio svoju staru domovinu, pa podiže ovaj hram znanosti a sebi neumrli spomen. A kada bje sazidan i snabdjeven svim instrumentima najmodernije znanosti odabrao je astronome na glasu stavivši im u dužnost da proslave Hrvatsku.

I dođe teško očekivana večer. Sav svijet na kugli zemaljskoj bješe uzrujan. Istom što je sunce zapalo, izlazio je na istoku veličanstveno poput kakve božice naš mjesec.

Svi brijegovi i čistine bijahu puni mnoštva, da promatraju zadnji puta dragoga našega pratioca, kojemu se je svaki čovjek utjecao: seljak za pomoć, žalostan za utjehu, ljubavnici u veselju itd. a on plovi po beskrajnjoj pućini kao da se to njega ništa i ne tiče.

Pitomački klub "Lipa" sakupio se je u vanrednom broju na Aršanju. Pozorno prateći

mjesec slušahu kratko tumačenje jednoga svoga člana o mjesecu i njegovoj kretnji očekujući znak sa observatorija.

I gle! Veliki reflektor zasja jednoć za znak da će sada izaći komet. Doskora se sa sjeveroistoćne strane pokazao komet, kojemu je glava bila kao nešto spružena elipsa, nešto veća nego naš mjesec a za sobom je vukao grdosinu od repa dug preko 30 stupanja. Znajući klub, da vide mjesec još samo kratko vrijeme, otpjeva mu pjevački zbor: "Luna sije" a komet leti i leti. Eto ga već evo od mjeseca samo za jedno koplje! Prostim se okom vide male eksplozije na njemu, a iz glave strujale su materije. Najednoć kometova glava nenadano sasvim požuti. Upitan observarij o toj promjeni javlja, da sunčane zrake vanredno djeluju na komet i da počinju strujati iz njega ražarene pare natrija. Pred očima gledaoca zbila se je jedna manja eksplozija i onda komet dvostrukom silom poleti u naručaj božice Lune i za hip pomješa se komet sa mjesacom tako, da ne raspoznaješ da li vidiš mjesec ili repaču zvijezdu. Tako potraje par sekunda i onda se zbi tako grozna eksplozija, da su na sve strane letjele gromade i užareni plinovi, od kojim bijaše osobito krasno gledati žarki plamen natrijev. Čudno bješe da za čas nesta kometova repa.

A gledaoci? Oni stajahu kao ukopani promatrajući divan prizor, koji ali ne potraja dugo jer su gusti oblaci, koji se pojaviše već prije na sjeverozapadnoj strani neba, doskora prekrili sav horizont. Velikom grmljavinom spustila se gusta kiša kao plač matere zemlje za svojim čedom mjesecom.

Članovi kluba sklonuše se na poziv ravnateljev u observatorij gdje im isti stane najpripravnije tumačiti cijeli katastrofalni događaj i dodao kako je zemlja a s njome i mi dosta dobro prošli, jer da je komet samo za par dana zakasnio mogao bi se sudariti sa našom zemljom. Kakva je bila katastrofa na mjesecu vidi se najbolje po tome, što u času eksplozije bijahu električni vodovi pokvareni odnosno nisu funkcionirali. Svjetlo eksplozije vidjelo se za 1 i trećinu sekunde, dočim prasak od eksplozije čuti će se istom zorom 14. dana.

Slijedeći dan u večer mjesto našega krasnoga punoga mjeseca izađe na istoku jedan komad njegov velik po prilici četvrtini njegovoj, a drugi komad velik trećini nešto je za njim zaostao. Za njima zaredaše sićušni komadići mjesečevi nalik zvjezdama prvoga pa sve tamo do najsitnijih u 6. redu.

Eto opet posla za astronome, da proračunavaju putanje tih novih svjetova! I komet je zlo prošao. Od onoga velikoga i krasnoga komada nastala su dva, ali zato ipak vrlo svjetla. Svaki za sebe imaše dugačak rep a iz glave strujale su im nekakve materije u obliku svjetlih crta.

Slijedećih večeri opazilo se je, da su zemlja i sunce neizmjerno utjecali na taj komet. Za vrijeme sraza bijahu sunce i zemlja u jednoj ravnini sa kometom, pa ga po Galilejevom tumačenju sile teže privlačiše i zemlj i sunce tako k sebi. da ga je sunce po Nevtonovom zakonu gravitacije tako rekući šćepalo i više ga iz svoje sredine nije pustilo. Dakle morao je komet tj. sada već dva kometa putovati sasvim drugim putovima, nego je do sada putovao. Doskora se je opazilo, da je veći komet ipak primoran, da se okreće oko našega sunca i od njega je udaljen u perihelu 24 milje. Manji komet šćepala je opet naša zemlja, pa je postao njezin satelit. On se okreće oko nje u daljini od 300.000 km. dakle nešto bliže od prijašnjeg mjeseca, a jednoć obleti oko nje u 5 dana. Pošto komet svijetli još svojim svjetlom , to on rasvjetljuje našu zemlju više nego kao bivši pun mjesec. Kako je krasan na večernjem nebu naš novi pratioc! Zemlja je naša dakle za sada dobila, akoprem je bila u velikoj pogibli da izgubi.

Ovaj novi naš satelit leteći oko zemlje dolazi svaki peti dan između sunca i zemlje pa će u to doba biti izložen silnim žarkim zrakama sunca, koje će razorno djelovati na nj ! Ipak će morati jednoć podleći i rasprsnuti se u roj. I to će biti u svoje vrijeme veličanstveni prizor. Poslije pak ukrasiti će ovaj roj naše večernje nebo onako po prilici kao i suze sv. Lovrinca 10. kolovoza pod imenom perzejidi ili pak leonidi 14. studena. Zoru je 14. dana iza katastrofe dočekao klub u jednom ljetnikovcu među vinogradima Aršanja u ljubopitnom očekivanju. Znak ih sa observatorija sve prenu. Svi pođoše na terasu. Vatreni konji Apolonovi još plivaju oceanom a zvijezde redom im nestajahu ispred očiju.” - Objavljeno u *Virovitičanu* 18. studenoga 1923. godine.

11.

1933/1941., Rudolf Horvat: *Hrvatska Podravina, Župe u Hrvatskoj Podravini, Pitomača.*

"Prvi spomen Pitomače nalazimo zabilježen 28, veljače 1710. u izvještaju zagrebačkoga kanonika Grgura Šubarića, koji je po nalogu biskupa Mirka grofa Esterhazija obavio kanoničku vizitaciju u obnovljenoj Podravini. Tada je Pitomača bila još posve malo selo, zapremajući samo onu ulicu, u kojoj se sada nalazi župni dvor. Usred te ulice, a nasuprot sadašnjem župnom dvoru, podigoše pobožni seljaci drvenu kapelicu sv. Vida, koja je kao filijala spadala pod župnu crkvu u Kloštru. Kanonik Šubarić u svome izvještaju, što ga je podnio biskupu zagrebačkomu, kaže, da je "Kapela sv. Vida upravo sagrađena i dobro pokrivena", te da povrh glavnoga žrtvenika ima sliku sv. Vida. "Na tornju, koji još nije pokriven, nalaze se zgodna zvona." Oko crkve bijše dobro uređeno groblje.

Premda je Pitomača g. 1710. brojila malo stanovnika, ipak su oni zamolili kanonika Šubarića, neka kod biskupa izradi, da Pitomača ne spada pod župu u Kloštru. Njihova je molba bila uslišana, te je već mjeseca travnja g. 1710. osnovana posebna župa u Pitomači. Prvim župnikom pitomačkim postade Đuro Mužinić, a pod novu župu dođoše sela: Otrovanec, Sedlarica i Črešnjevica, koju su tada zvali "Vlaško selo" (pagus Valachorum).

Prigodom osnivanja župe u Pitomači sklopljen je sa žiteljima ugovor o tome koliko će oni prinositi za uzdržavanje župnika. Kod rasprave o tom pitanjeu zastupao je biskupa Esterhazija kanonik Šubarić, a krajiškoga pukovnika grofa Kimisiga iz Koprivnice zamjenjivao je kapetan Stjepan Kenđel, zapovjednik krajiške posade u tvrđi Đurđevcu. Točno je određeno, koliko će župljani plaćati u ime štole (za krst, vjenčanje i sprovod). Povrh toga doprinosit će svaka potpuna sesija (tj. posjed od 16 jutara zemlje) župniku na godinu 1 voz drva, 1 mjerov pšenice, dva mjerova drugoga žita i još neka podavanja.

Sve je to iznio u svome izvještaju kanonik Šubarić, kad je 22. veljače 1714. kao arhiđakon prvi put vizitirao novu župu u Pitomači. Šubarić piše, da župna crkva sv. Vida ima sada i pokriven drven tornjić. Župnik Đuro Mužinić ima 30 godina, a u Pitomači službuje već 3 godine i 10 mjeseci. Pod njegovu župu spadaju 64 kuće u Pitomači, 20 u Otrovancu i 8 u Črešnjevici. Prostran župni dvor nalazi se preko puta crkve. (Pripadom spominjem da je župni dvor još i danas na istom mjestu, premda je nova župna crkva građena znatno podalje usred Pitomače.)

Kanonik Grga Šubarić, koji je 15. veljače 1716. vizitirao pitomačku župu, izvješćuje da je župna crkva sv. Vida drvena, ali pobijeljena. Crkva ima sakristiju sa sjeverne strane, a u drvenom tornjiću maleno zvono. U sredini velikog oltara nalazi se lsika sv. Vida. Na sjevernoj strani postoji oltar Bl. djevice Marije. Crkveni kor nije lijep, jer ga je načinio seoski obrtnik. Oko župne crkve postoji dosta prostrano groblje, a u kojemu se poakpaju župljani. Župni se dvor sastoji iz dva dijela. Na istočnoj strani naalzi se kuhinja i stan za družinu, a na zapadnoj strani stanuje župnik Nikola Ledinski. O je u Zagrebu izučio filozofiju i moralku. Zaređen je prije 8 godina. Sada ima 31 godinu, a u Pitomači je župnik istom prve godine. Župnik uživa 3 rali oranice u Otrovancu, zatim livadu od 12 kosaca u Pitomači, te vinograd za 6 kopača na brdu Aršanju kod Sedlarice. Napose ima župna crkva 5 rali zemlje kraj župnikove oranice u Otrovancu. Svaka kuća koja posjeduje cijelu "sesiju" (t.j. 12 do 16 rali oranice uz nešto livade), mora župniku svake godine dovesti iz šume jedna kola izrađenih drva za ogrijev: kuća koja posjeduje samo polovicu "sesije", podaje samo polovicu kola drva za ogrijev. Za obrađivanje svoga posjeda dobiva župnik besplatne težake (radnike). Ona kuća, koja posjeduje barem polovicu "sesije" svoje zemlje, mora župniku dati godimice 6 težaka. Inkvilini ("željari"), koji imaju samo kuću, ali bez vlastite zemlje, podavaju župniku samo po dva težaka na godinu. Kako je župni dvor bio već trošan, obvezali su se župljani pred kanonikom Šubarićem, da će podići novi župni dvor i sve gospodarske zgrade, pa da će oko župnikova dvora načiniti valjanu ogradu. Graničarskomu pukovniku u Đurđevcu pripada "kolatura", t.j. pravo da zagrebačkom biskupu predlaže svećenika, kojega želi iamti za župnika u Pitomači.

Znatan je dohodak župniku u Pitomači nosila štolarina. On je naime prigodom krštenja ubirao od kuma 3 groša, prigodom vjenčanja 4 groša, a za sprovod 3 groša (u Pitomači), odnosno 6 groša ako je sprovod vodio iz područnih sela. Za tihu svetu misu plaćalo se 4 groša, a za pjevane zadušnice 50 denara. (Tada je ugarski forint ili dukat vrijedio 25 groša odnosno 75 novčića ili 100 denara; svaki je groš vrijedio 3 novčića ili 4

denara.).

Pod župu u Pitomači spadahu godine 1716. ova sela: Črešnjevica s 9 rimokatoličkih kuća, Otrovanec s 28 kuća i Sedlarica s 20 kuća. Pitomača je godine 1716. brojila 64 takve kuće, u kojima stanovahu zemljoposjednici: od ovih je 45 imalo cijelu "sesiju" (selište) ili još nešto malo više, a 19 samo polovicu "sesije" zemljišta. Povrh toga stanovahu u Pitomači 33 "inquilina" (željara), koji nijesu imali oranice zemlje, nego samo kuću, dvorište i vrt (potkućnicu). Dok je posjednik cijele "sesije" morao župniku podavati godimice jedan mjerov (vagan) pšenice i dva mjerova drugoga žita, svaki inkvilin donaša župniku samo 1 osmak (oko 20 litara) žita, zatim 1 pile i 1 sir.

Na području pitomačke župe postojahu godine 1716. samo tri kapele. Zidana kapela sv. Helene nalazila se u t.z.v. "Črlenoj Klisi". (To je ono mjesto, gdje je nekad postojala stara Pitomača ili kakvo drugo naselje, kojega nestade god. 1552., kada su Turci zaizeli Viroviticu, te porobili podravinu između Virovitice i Koprivnice). Kanonik Šubarić izvješćuje, da je kapela sv. Helene dobro zaključana i valjano drvom (šindlom) pokrivena, ali inače zapuštena. U toj kapeli služi se sveta misa jedino 22. svibnja na dan sv. Helene. Druga je kapela sv. Petra u tada još nenaseljenom Starom Gracu. I ova je kapela zidana, ali zapuštena: u njoj se služi sv. misa 29. lipnja. Treća je kapela Blažene djevice Marije. Ona se nalazi u (tada još bez stanovnika) selu Turnašici, gdje je prije turskih provala u ove krajeve postojala crkva sa zidanim i još dobrim tornjem. Ova razvaljena crkva adaptirana je sada u spomenutu kapelu Bl. dj. Marije. (Dijecezanski arkiv u Zagrebu: Kanonski vizitacije za godinu 1716.).

Nekadašnju župnu crkvu u Pitomači, koja se nalazila sučelice današnjega župnoga dvora, opisuje u svome izvještaju zagrebački kanonik Gabrijel Juraj Bistrički, koji je 8. svibnja 1733. obavio kanonsku vizitaciju u Pitomači. Bistrički veli od prilike ovako: Sva je crkva sv. Vida podignuta iz drveta, (1) a dobro je pobjeljena iz vanjske i unutarnje strane. Crkva je dosta duga i široka tako, da u nju može stati hiljadu ljudi, a na crkvenu kor jošte 70 osoba. Na vrhu elegantno podignutog drvenog tornja postavljen je španjolski križ. U tornju se nalaze dva zvona, od kojih je veće teško 50 a manje 20 funti. Crkva još nije posvećena. Na sjevernoj strani ima sakristiju s jednim prozorom. U crkvu vode dvoja vrata, a oko scrve nalazi se prostrano groblje. Glavni je oltar u crkvi sv. Vida: uz desnu je stijenu oltar Blažene djevice Marije, a uz lijevu stranu oltar presvetog Otajstva. U novije doba dobila je župna crkva na sjevernoj strani još jedan žrtvenik na čast sv. Franje Ksaverskog.

Župni se dvor godine 1733. nalazio u istoj ulici, gdje bijaše i župna crkva, i to preko puta crkve prema istoku. Prijašnji župnik Nikola Ledinski ostavio je župnicima na uživanje svoj vinograd od 10 kopača na brdu Aršanj. (Taj vinograd postoji i danas, a pripada veleposjedniku Dragutinu Götzu.). U Pitomači je godine 1733 bio župnik Ivan Severinski. On je svršio filozofiju u Beču, a teologiju u Bolonji. Župnik im atek 29 godina, koliko ima i njegov kapelan Mijo Remenar. Učitelj je još uvijek Pavao Hacak, koji podjedno u crkvi obavlja službu orguljaša. Pitomački župnik ima pravo vinotočja, paše, lova i ribarenja u opsegu cijele župe, isto tako i uporabu šume (žirova i sječa). Štolarina donosi župniku godimice oko 80 rajnskih forinti. (Rajnsko je forint vrijedio 20 groša, odnosno 60 krajcera ili 80 denara). U ime lukna dobiva župnik na godinu oko 100 požunskih keblova (vagona) žita. Lukno podavaju krajiški seljaci iz Pitomače, Kladara, Otrovanca, Sedlarice i Črešnjevice. Svaka potpuna sesija zemlje (oko 16 rali) mora dati mjerov pšenice. Tko nema pšenice, mora u zamjenu dati dvostruko toliko drugog žita.

Pod župu u Pitomači spadaju godine 1733. ova čisto katolička sela: Pitomača, Otrovanec, Kladare, Sedlarica, Turnašica, Lozan i Vukosavljevica, te 8 katoličkih kuća iz Črešnjevice. K svetoj misi u Pitomaču dolaze također žitelji iz katoličkog sela "Gradac". Kanonik Bistrički izvješćuje, da Pitomača broji već 220 kuća, Kladare 40, Otrovanec 50, Sedlarica 60, Turnašica 25, Vukosavljevica 40, Lozan 43, Gradac 60, a Črešnjevica 60 kuća, od toga 52 "vlaške".

Na području pitomačke župe postojahu godine 1733. četiri kapele, koje kanonik Bistrički u svome izvještaju opisuje ovako: Kapela sv. helene u polju "Črlena Klisa" duga je 6 hvati, široka 3 hvata, a visoka 2 i pol hvata (2). Ova je kapela obnovljena na starim zidanim temeljima. Nema oltara nego samo sliku sv. Helene nad drvenim stolom, gdje se 22. svibnja služi sv. misa. U kapelu može tom prigodom stati 400 ljudi. Kapela sv. Helene nema tornja. Oko kapele bijaše groblje, ali se više nitko ne pokapa ovdje. Za uzdržavanje

kapele sv. Helene brinu se žitelji iz nedalekog sela Otrovanca.

Kapela sv. Trojstva nalazi se u Turnašici (3), a oko kapele postoji groblje. Ova je kapela dosta prostrana, a ima dvoja vrata: jedna sa sjeverne, a druga s južne strane. U toranj kapele sv. Trojstva smješteno je zvono, teško 30 funti.

Drvena kapela sv. Petra nalazi se na otvorenom polju južno od sela "Gradac". Ova kapela nije pobjeljena, a ima sakristiju sa sjeverne strane. Nad ulaznim vratima u kapeli sv. Petra stoji drven tornjić, u kojem je smješteno zvono, teško 25 funti.

I kapela sv. križa u Sedlarici načinjena je od dreveta, a nije ožbukana ni pobijeljena. Ova kapela ima dvoja vrata i dva prozora, a sa sjeverne starne i sakristiju. U kapeli se nalazi kor i oltar sv. Križa. Nad ulazom u kapelu podignut je drven tornjić, u kome jošte nema zvona. Kapela može primiti samo 100 ljudi.

Iz kanonske vizitacije od godine 1746. saznajemo za ove promjene u župi pitomačkoj. Prije 8 godina, dakle godine 1738. udarila je munja u kapelu sv. Helene na polju "Črlena Klisa". Grom je zapalio krov, te je kapela izgorjela. Često se već događalo, da su zločinci oplijenili ovu kapelu, koja se bez zaštite nalazila izvan sela. Zato je zagrebački biskup Juraj Branjug dozvolio, da se nova kapela sv. Helene prenese iz "Črljene Klise" u selo Otrovanec. Žitelji toga sela dovezli su već na zgodno mjesto dovoljno građevnog drva, te se upravo sada (t.j. godine 1746.) podiže nova kapela sv. Helene u Otrovancu. U Pitomači je još uvijek isti župnik Ivan Severinski. Njegov je kapelan Filip Jelatić. U Črešnjevici ima pak svoje sjedište paroh istočno-pravoslavne crkve.

Oko godine 1785. počela se u Pitomači graditi nova (sadašnja župna crkva sv. Vida, i to usred sela, gdje se sastaju sve tri glavne ulice. Stara župna crkva koja se nalazila nasuprot župnoga dvora, bila je već premalena, a i neugledna. Ovu drvenu crkvu srušili su godine 1787., kada je dovršena gradnja nove zidane crkve. To se dogodilo nešto prije 5. rujna 1787. Toga naime dana, došao je u Pitomaču zagrebački kanonik Ivan Pizetty, da kao komarnički arhuđakon obavi kanonsku vizitaciju. Pizetty u svome izvještaju, što ga je podnio zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu, radosno ističe: da je "upravo sagrađena krasna nova crkva s elegantnim tornje", dočim je "srušena prijašnja stara crkva".

Tada je u Pitomači bio župnik Vid Bosiljevac, rodom iz mrežnice. O njemu izvješćuje kanonik Pizetty, da je gimnaziju učio u Zagrebu i u Varaždin, filozofiju u Zagrebu, a teologiju u Gracu. Bosiljevca, koji ima 47 godina imenovalo je župnikom u Pitomači "ratno vijeće" u Beču, a uveo ga je u službu podarciđakon Martin Korolija, župnik iz Drnja, u prisutnosti pitomačkoga krajiškoga kapetana Antuna Farba.

Pitomača je godine 1787. imala 1611 stanovnika (među njima 331 vjenčani par) u 156 kuća. Poprečno je dakle u svakoj kući stanovalo preko 10 duša, jer je Vojna krajina promicala život u zadrugama. Uz "normalnu školu" imala je Pitomača tada i posebnog orguljaša. Duhovnu su pastvu osim župnika ovaljala dva kapelana: Đuro Stanec i o. Pacifik Starešinić. Stanec bijaše rodom iz Pakraca, teologiju je izučio u Zagrebu i Bolonji, a u Pitomači služi kao kapelan 2 godine. Starešinić je rodom iz Zagreba, te je bio franjevac, ali je sada postao suvišan u svome redu, pošto je kralj Josip II. ukinuo neke franjevačke samostane.

U Otrovancu je kanonik Pizetty našao kapelu sv. Helene u vrlo jadnom stanju. Prijetila je pogibao, da se ova drvena kapela naskoro sama sruši. Zato je kanonik Pizetty nagovarao Otrovančane, neka grade novu zidanu kapelu. U tornjiću drvene kapelice nalazilo se jedno zvono. Otrovanec je godine 1787. brojio 37 kuća, u kojima stanovahu 464 žitelja i među njima bijaše 98 bračnih parova.

U Sedlarici bijaše godine 1787. drvena kapela sv. Križa u veoma lošem stanju. U tornjiću te kapele nalazilo se jedno zvono. Sedlarica je imala 450 žitelja (među njima 111 oženjenih parova), koji stanovahu u 55 kuća.

Selo Kladare brojilo je godine 1787. samo 28 kuća, u kojima je stanovalo 276 žitelja, među ovima 61 vjenčani par.

Pod župu u Pitomači spadalo je jošte 137 rimoatoličkih žitelja (među njima 32 bračna para), koji stanovahu u Črešnjevici. Selo s neprijatnim imenom Otrovanec spominje se prvi put godine 1714. u izvještaju zagrebačkog kanonika Đure Šubarića. Tada je Otrovanec brojio 22 kuće, a vlastnici tih kuća nose ova imena, koja se još i danas većinom nalaze u Otrovancu: Stanislav Bregovec, Nikola Sović, Blaž Hegediš, Stoić, Živko, Plantovi, Ivan Kolar, Pejak, Lovro Horvat, Luka Remenar, Martin Đergić, Nikola Lončarić, Andrija

Gušić, Stjepan Kartić, Nikola Horvatić, Tomo Mesić, Ivan Jugović, Stjepan Horvatić, Pavao Vrenčak, Ivan Pintar, Ivan Job i Luka Kovač. Kanonik Šubarić u izvještaju veli, da je selo Otrovanec u novije doba naseljeno (pagus vulgo Otrovanec noviter insessionatus), a spadalo je pod rimokatoličku župu u Pitomači, koju je 22. veljače 1714. vizitirao kanonik Šubarić kao arhiđakon komarnički. Godine 1733. imao je Otrovanec 50 kuća, kako izvješćuje kanonik Đuro Bistrički, koji je pitomačku župu vizitirao 8. svibnja 1733. Bistrički javlja, da se žitzelji sela Otrovanec brinu za kapelu sv. Helene "in Črlena Klisa". Ova stara kapela postojala je posvoj prilici još u sdernjem vijeku. Kada su Turci godine 1552. zauzeli Viroviticu, pobjegoše Hrvati iz svih sela između Virovitice i Đurđevca. Tada je napuštena, a po svoj prilici i spaljena, kapela sv. Helene u Črlenoj Klisi. Tekar iza godine 1684., kada su Turci maknuti iz Virovitice, počeo je hrvatski narod naseljavati lijepu i plodnu Podravinu. Na starim zidanim temeljima obnovljena je tada i crkva sv. Helene, koja bijaše duga 6 hvati, široka 3, a visoka 2 i pol hvata. 2) U kapelu moglo je stati 400 ljudi; oltara nije imala, već se sv. misa služila nad drvenim stolom, povrh kojega je visjela slika sv. Helene. Oko crkvice bijaše groblje, u koje već godine 1733. nisu nikoga pokapali. Ono mjesto, gdje se nalazila crkvica, zove se još i sada "sveta Helena".

Godine 1738. zadesila je kapelu sv. Helene teška nesreća; u nju je naime udarila struja, te je kapela izgorjela. Žitelji iz sela Otrovanca izjaviše, da su pripravni podići novu kapelu sv. Helene, ali ne na Črlenoj Klisi, već u svomu selu. To im je dozvolio zagrebački biskup Đuro Branjug, jer su prijašnju kapelu sv. Helene češće oplijenili zli ljudi, pošto je kapela bila posve osamljena i dosta daleko od Otrovanca.

Zagrebački kanonik Adam Stjepanić vizitirao je god. 1746. župe u opsegu komarničkog arhiđakonata. Tako je došao i u Otrovanec, gdje su žitelji upravo gradili novu kapelu sv. Helene. Kanonik je kao arhiđakon odobrio zgodno mjesto, koje Otrovančani izabraše kao gradilište za novu kapelu. Po tadašnjem običaju bila je i ova kapela sv. Helene sagrađena od hrastovog drveta. Ali takove crkvice dosta brzo propadaju, jer ih naglo oštećuje kiša i snijeg, zima i vručina. Tako je i kapela sv. Helene u Otrovancu već iza 40 godina bila u ruševnom stanju. To nam opisuje zagrebački kanonik Ivan Pizetty, koji je godine 1787. kao komarnički arhiđakonat obavljao kanonsku vizitaciju u Podravini. Pizetty je došao i u Otrovanec, gdje je nabrojio 37 kuća sa 98 vjenčanih parova i 464 žitelja. Za crkvu sv. Helene kaže Pizet, da je "vrlo ruševna", a ima u tornjiću jedan zvon. Danas je crkva sv. Helene zidana zgrada s prijatnom vanjštinom i nutrinjom, a sagradiše ju i urediše seljaci Otrovančani, koji se s njome i ponose. Prigodom popisa žiteljstva god. 1910. nabrojilo se u Otrovancu 790 stanovnika, koji su svi Hrvati, rimokatoličke vjeroispovjesti."

1) Ova se drvena crkva nalazila znatno dalje od sadašnje zidane crkve sv. Vida i to sučelice (nasuprot) tadašnjega i sadašnjega župnog dvora. Tamo bijaše i staro groblje za Pitomaču. 2) Drži se, da se na tome polju („Črljena Klisa") nalazila stara Pitomača, koju su Turci spalili godine 1552. kada su zauzeli Viroviticu i opustošili Hrvatsku Podravinu, odakle se narod zaklonio preko Drave u južnoj Ugarskoj. 3) Turnašica je godine 1742. odijeljena od Pitomače i proglašena samostalnom župom, kojoj su pridana također sela: Gradac, Lozan, Sedlarica i Vukosavljevica."

12.

Miroslav Krleža: *Smrt u Pitomači,* 1991. (*Slobodna Dalmacija*) noveleta – iz dnevničkih zapisa *„Zapisi sa Tržiča*" (prvi put objavljeno 1988. u *Sarajev*u). Ova verzija je objavljena u *Slobodnoj Dalmaciji* 1991.

"… Gotovo svaki razgovor s Krležom iz toga vremena doticao se smrti. Ispričao mi je u magnetofon priču „Smrt u Pitomači"…Čim je počeo pričati, glas mu je postajao bodriji, neki rezignirani ton koji se osjeća u posljednje vrijeme odjednom bi iščeznuo. „Noveleta" tako ju je nazvao, u obje verzije, registriranoj na magnetofonu i ispričanoj bez registriranja, zvučala je gotovo istovjetno:

To se događa 1908. Godina aneksije Bosne, šezdeseta godišnjica vladavine Franje Josipa, cara austrijskog i kralja hrvatskog. Moja prva regrutska godina u kadetskoj školi u Pečuhu.

U septembru 1908. došli smo u Pečuj, a sad je decembar: već tri mjeseca što spavamo pod vojnim gunjevima, što nas ujutro bude bubnjevi, što nema mame, mamine tople kave, što su sobe hladne, što si regrut, što nosiš pušku i sve ostalo. Naiđe tako trenutak normalne nostalgije kod djeteta: svi smo još dječaci. 14-15 nam je godina, prvi put smo otrgnuti od mame, maminih čajeva i kolača, od kuće i toplog kreveta. Računamo koliko je još dana do Božića: 22. decembra idemo na prvi dopust.

1908. godina bila je hladna, s velikim snjegovima koji su počeli padati već oko Svete Kate…

Napadao veliki snijeg 2. decembra 1908. godine bila je, kako rekoh, šezdesetogodišnjica vladavine Franje Josipa. Prva parada kadetske škole. Slavlje. Blok našeg bataljona, tri stotine i nekoliko kadeta treba da izvrše paradu poslije mise; najprije sveta misa pa poslije nje parada. Bataljon stoji u snijegu. Ispred bataljona, na svom konju koji se zove Čiga, kruži kapetan Čelešnjič. Čekamo svaki čas da se pojavi generalitet pred kojim ćemo defilirati. Svi smo tu, zajedno, svatko na svojoj kapi ima zataknutu borovu grančicu: u čast Franje Josipa, cara austrijskog i hrvatskoga kralja.

Stojimo tako u snijegu i čekamo. Odjednom iz portala dolazi Stabsfeldwebel, narednik po imenu Buda, zapravo magaciner i duša cijele te škole, čovjek s prilično velikom trbušinom kao i Falstaffa i jakim blond brcima, pravim mađarskim. Ide prema nama, žuri se, prilazi kapetanu Čelešnjiču i predaje mu neki telegram. Kapetan je na konju, već isukao sablju jer svakog trena treba da dođu generali. Sekunde se odbrojavaju, nedma više mnogo vremena. Otvara telegram, okreće se prema drugomu vodu: na repu drugoga voda s lijeve strane stojim ja, do mene Milan Brener, moj kolega i drug iz Pitomače. Kapetan Čelešnjič uzvikuje: „Brenere, umro ti je otac. Moraš požuriti na voz koji ide u 9 sati za Sveti Loerinz, da stigneš na vrijeme u Pitomaču". Tako ex abrupto, s neba pa u rebra: „Brener, umro ti je otac."

Mali Brener, sav zbunjen, skine pušku, baci je u snijeg, počne da plače. I tako plačući ode za Stabsfeldwebelom Budom, da stigne na vrijeme na sprovod svome ocu. Sin trgovca Brenera iz Pitomače, dječak kao i ja, odlazi tako prvi od nas regruta: to je bio za sve nas izuzetan događaj.

Udariše trube, stigoše generali, započe defile. Poslije toga, sjećam se, svečani doručak, pa ručak, pili smo šampanjca, slavili šezdesetgodišnjicu cara i kralja Franje Josipa. A Brener prvi ode doma, prepliva tu veliku rijeku koja nas je dijelila od majke, topline, kuće, čajeva, kolača. Tri-četiri dana govorili smo samo o njemu, kako mu je tamo, otišao, eto, iz ovog đavolskog ansambla što se zove kadetska škola, sada je kod kuće.

Vratio se slijedeća nedjelje večernjim vozom iz Pitomače u Pečuj, u kadetsku školu. Na sam sprovod njegova oca nismo više ni pomišljali. Zanimala nas je samo činjenica da je netko od nas bio tamo gdje su mama, topao čaj i krevet, m. kolači i čokolada. Kako mu je bilo u Zagrebu kad je išao da kupi vijence, zatim u posjet kod neke tetke, pa na sprovodu jedini u uniformi. Mali Brener je doživio da bude prvi koji je otišao preko rijeke na drugu obalu i da javi nama kako je na toj drugoj obali.

Donio nam je veliku kutiju kolača, raznih poslastica od čokolade, kupio negdje na nekoj usputnoj stanici na stanicama su bili neki automati u obliku limene kokoške. Baciš novčić u limenu koku i ona ti pokaki jaje). Kupio je ne znam koliko tih čokoladnih jaja i podijelio nam ih. Bio je dijete imućnog trgovca pa je to mogao sebi priuštiti. Sjedili smo na krevetima i jeli, pojeli sve te kolače, jaja, koku. Karmine su bile uglavnom vesele. Smrt u Pitomači otišla je u idilu izleta, koji nam je, zapravo bio predizlet, za dvadesetak dana će bit i naš prvi odlazak kući, mami, na tople čajeve i kolače.

Tako je Milan Brener pokopao svoga oca. Bilo je to, da ponovim, u decembru 1908.

Sada preskočimo 34 godine, sve do decembra 1942. U Zagrebu. Za vrijeme rata drugovao sam s tri doktora; Valterom Rukavinom, Borčićem i Božom Markovićem (koji je mene i Belu pomagao, nabavljao nam životne namirnice i sl.).

Valter Rukavina je bio epidemiolog, putovao je u Bihać, zaradio tamo trbušni tifus, vratio se i ležao kao rekonvalescent. Otišao sam da ga posjetim. Prvi put ga vidi poslije krize koja je bila gotovo smrtonosna. Sjedimo i razgovaramo o ratu , o tome kako mu je bilo u Bihaću, slušamo njegove impresije iz Bosne. Odjednom ulazi njegova žena Vera, kaže da je tu neki gospodin Brener, njihov susjed koji stanuje u istoj kući, hoće i on da vidi njezina muža „ Pa neka izvoli".

Dolazi jedan mlađi čovjek, inženjer Brener. Pozdravlja nas i sjeda kraj mene.

Razgovaramo. Pitam ga: „Jeste li možda iz Pitomače? Od kojih ste Brenera? „ Odgovara da je iz Pitomače, otac mu je imao pilanu. „ Kakav kuriozum! Jeste li ikada čuli za Milana Brenera koji je isto tako bio iz Pitomače i koji je 1914. poginuo na Drini. Dobio kuglu u glavu i poginuo odmah na početku rata. To je bio moj drug iz djetinjstva.“ Kaže da ga nije poznavao jer je kasnije rođen, ali da su braća po stricu, stričevići, što se kaže. Govorili su mu o njemu u familiji.

Kažem mu kako je sve to čudno i ispričam priču o smrti u Pitomači, življe nego što sam vam ja sad ispričao, predočim mu to raspoloženje djece koja čeznu za rodnom kućom, toplim krovom, majkom, za životom koji se razlikuje od grubog vojničkog života u kasarni, o tome kako je Brener prvi od nas otišao pa se vratio, kako je pokopao oca, pa onda otac otišao u drugi plan, o kolačima, jajima od čokolade, karminama.

I dok ja to pričam pojavi se ponovo na vratima Vera, supruga Valtera Rukavine. Blijeda ko smrt. Krv joj se slila u pete. Pomislih da će se onesvijestiti. Stoji, dršće, gleda mene. Ja upravo pričam o smrti u Pitomači. Ona zbunjeno kaže: „Gospodine inženjeru, molim vas došla je vaša žena. Ima nešto važno da vam kaže.“ On se iznenadio što mu je došla žena. Nikad prije nije tu dolazila. Zbunjeno ustaje i izjuri napolje. Vera Rukavina i dalje gleda mene. „Kako znate da mu je umro otac?“

Čula je kako pričam o smrti oca u Pitomači. „Upravo je došla Brenerova žena s viješću da mu je umro otac u Pitomači.“[232)]

D. Prilozi za povijest lovstva *Pitomače*

Lovstvo u *Pitomači* ima dugu tradiciju, a tijekom povijesti, kao i danas ima i značajnu gospodarstvu osnovu. Povijest lovstva u *Pitomači* najviše je vezana za *Lovačku udrugu "Fazan" Pitomača*, što je i razumljivo jer je to najstarije pitomačko lovačko udruženje. Ova tema može se podijeliti na tri osnovna dijela: 1. lovstvo do osnivanja *Lovačke udruge* (društva) *"Fazan"* 1945. godine, 2. djelovanje *Lovačke udruge "Fazan"* 1945. - 1990. te 3. od 1990. do oko 2015. godine - razdoblja kada se osnivaju i nove lovačke udruge, a lovačke površine daju ponovo u zakup.

Za dobar dio poznavanja povijesti lovstva možemo zahvaliti *Dragutinu Tariju*, koji je u razdoblju od 1961. do 1985. godine sastavio kronologiju o lovstvu u *Pitomači* pod nazivom *Kronologija lovačkog društva "Fazan" Pitomača 1945.-1952. god.* (rukopis). Pored toga tu je i *Povijest Lovačkog društva "Fazan" iz Pitomače* u rukopisu autora *Ivana Šimunovića* (pisana od 1980-ih godina), te brojna dokumentacija iz arhiva pitomačkih lovačkih udruga, posebice *Lovačke udruge "Fazan" Pitomača*.[233)]

«1. Lovstvo na području Pitomače do 1945. godine

Početkom 19. stoljeća, po tadašnjim urbarskim zakonima, takozvana "manja kraljevska prava" (krčmarenje, lov, ribolov, ptičarenje i mesarenje) uživala su isključivo vlastela, odnosno zapovjednici i upravitelji krajiških zapovjedništava. *Pitomača* je spadala u *Đurđevačku krajišku pukovniju*. Strogi i nemilosrdni zakoni krajiškog uređenja, željezna disciplina koja je zadirala u sve pore života krajišnika, onemogućila je svaki pokušaj krivolova. Velike površine starih šuma prašumskog tipa bile su idealno stanište za visoku divljač, tako da se lovom smatrao samo lov na jelene, srne, divlje svinje, divlje mačke, kune i vukove. O tome, kakav je odnos bio prema niskoj divljači nema konkretnih podataka.

Donošenjem prvog *Zakona Hrvatskog sabora* od 1848. godine spomenuto je u članu 27. stavka "Ć" lovstvo samo u jednoj rečenici: "Lov je također svakome slobodan, samo ne u šumi vlasteoskoj iliti alodijalskoj." Tim su Zakonom takozvana "manja kraljevska prava" prešla na Općine, koje su ta prava mogle davati u najam, kako je navedeno "od Đurđeva do Miholja" (23.5. do 29.9.).

Razvojačenjem *Vojne krajine*, koje je počelo 1871. godine i trajalo punih deset godina na cijelom teritoriju Krajine, krajišnici su stekli prava slobodnih vlasnika dodjeljenog im zemljišta i imovinskih prava u šumama *Imovne općine*. Razvojačenje u *Pitomači* je izvršeno 1872. godine i osnovana civilna općinska vlast. Tako se navedeni *Zakon od 1848. godine* počeo primjenjivati i u *Pitomači*.

Popuštanjem vojničke discipline po ukidanju krajiških vojničkih pravila lovstvo je ostalo bez kontrole, dolazi do nereda i masovnog ubijanja divljači. Tim povodom osniva se 1881. godine *Društvo za zaštitu lova Kraljevine Hrvatske i Slavonije* - što je temelj organiziranog lovstva.

Nad lovom od tada nadleštvo preuzima *Kotar*, a vlasnici lovišta postaju *Općine* i *Šumarije*. U *Pitomači* su bile organizirane dvije šumarije: *Državna šumarija* i *Šumarija br.VII. Imovne općine đurđevačke*, dok se licitacije lovnih prava vršilo u *Kotaru*, a prihodi su išli u blagajnu *Općine*, tj. šumarijama. Sve do 1922. ovdje, u nekadašnjem đurđevačkom kotaru, nema lovačkih društava, već su postojale tzv. ekskluzivne lovačke grupe, koje su "in solidum" zakupljivale određena područja lovišta. U te je grupe bilo teško ući, pa se pravo lova prenosilo iz generacije na generaciju. Naravno, u njima nije bilo mjesta za siromašniji sloj stanovništva.

Na području *Pitomače* zakupci lovnih područja bili su uglavnom imućni obrtnici i trgovci, veleposjednici i činovnici. *Dragutin Tari* navodi neke obitelji kao zakupce lovišta: *Götz, Kos, Stejskal, Beker, Bažant* i *Ambrošić*, zatim grof *Prinke* u *Križnici*. Spominje se i to da je u postkrajiškom razdoblju zakupac na imovinskom zemljištu bio ing. *Mikšić*, upravitelj *Šumske uprave I.O. đurđevačke*.

Teritorijalna podjela lovišta bila je tada u pet dijelova:
Lovište br. 1.: od *Doljnjeg kraja* (*Strossmayerova ulica*), desna strana od magistrale prema *Kloštru Podravskom*.
Lovište br. 2.: od *Doljnjeg kraja*, lijeva strana magistrale prema *Starom Gracu*.
Lovište br. 3.: Cijela južna strana magistralne ceste, sa *Velikim poljem*, *Lisičinama*, dinjevačkom *Gušćom*, sve do bilogorskih šuma - osim polja *Götza*. To jest prostor od *Dinjevca-Pitomače* sa *Otrovancom* i *Sedlaricom*, te *V. Črešnjevicom*.
Lovište br. 4.: odnosno lovište obitelji *Götz* pa cijelom području njegovog posjeda.
Lovište br. 5.: križničko lovište na cijelom području *Križnice* i tzv. *Širina*.

Lov u to vrijeme nije imao ekonomski značaj. Predstavljao je isključivo statusni simbol. Lovačke grupe bile su konzervirane i čvrste, i to toliko da u njih nije mogao bilo tko ući, ali ni pridošlice iz krugova mlađih bogataša i imućnih doseljenika. Lovišta su bila bogat niskom divljači i iz osobnog ponosa zakupci su održavali lovišta na zavidnoj razini. U to se vrijeme pojavljuje tzv. krivolov, posebno zamkarenje i noćni krivolov na svu divljač. Ali su i krivolovci imali dobre organizacije, pa je često dolazilo i do oružanih obračuna lovaca i krivolovaca.

Nakon *Prvog svjetskog rata* organizacija lovstva nije se promijenila osim što je visina zakupa rasla. Taj je porast bio usmjeren prvenstveno da bi zakupci velikih površina omogućili novim osobama uključivanje u lovačke grupe u podzakup. No, stari lovci to nisu dozvoljavali. Do promjene je došlo tek kada je zakon dozvolio da svaki građanin države može biti zakupac lovišta (odnosno grupa građana). Promjena je bila drastična.

Godine 1922. na licitaciji lovišta na području *Općine Pitomača* i to lovište br. 1., 2. i 3. zakupljuje užarski obrtnik *Mato Katulić*, izigravši staru lovačku grupu (*Stejskal, Kos, Beker* i dr.). Namjera mu je bila ta da rasproda u podzakup lovište starim i novim interesantima i na tome ostvari dobru zaradu. Stari su lovci demonstrativno odustali od podzakupa, pa tako *Katulić* daje u podzakup lovište samo novim lovcima i bivšim krivolovcima. Naravno, zaradu nije ostvario kako je namjeravao, već je nasuprot izgubio dobar dio uloženog novca (*Tari* navodi da se *Katulić* poslije ovog poteza više nikad nije financijski oporavio).

Potaknuti tim primjerom koji bi po njihovom mišljenju mogao ugroziti lovstvo na području pitomačke općine, a i *Kotara Đurđevac*, održan je zbor lovaca đurđevačkog kotara na kojemu je predloženo osnivanje jednog društva za cijeli kotar pod nazivom "Lovačko društvo Kotara Đurđevac".

Vidjevši da je 1922. godine razbita stara lovačka organizacija koja je preživjela svoj način rada i ekskluzivitet i da neorganizirano iskorištavanje lovišta po lovcima tzv. "pečenjkarima" dovodi do istrebljenja divljači, shvatili su da je nužno potrebno pronaći

nove metode rada i učiniti nova pravila ponašanja u lovstvu.

Navedeno društvo kotara osnovano je 1922. godine, te se već 1923. pojavljuje na licitaciji lovišta kao jedini ozbiljan kupac za cijelo lovno područje Kotara Đurđevac. Sitni zakupci tipa "Katulić" otpali su.

U ovo lovačko društvo mogao je pristupiti svaki građanin. No, prilikom stupanja vršila se je stroga selekcija, s obaveznim pripravničkim stažom i obaveznim "krštenjem" pripravnika. Samo ispitani lovac i stvarni ljubitelj divljači mogao je postati član *Lovačkog društva*, naravno, ako je imao dosta novac i ugleda u ondašnjoj društvenoj hijerarhiji.

Prvi predsjednik kotarskog lovačkog društva bio je *Aleksandar Šibenik*, tadašnji predsjednik *Kotara Đurđevac*. U pravilniku društva stoji da centri društva budu u *Đurđevcu*, *Virju* i *Pitomači*, te da se svake tri godine predsjedništvo premješta u drugi centar.

Predsjedništvo u *Pitomaču* seli 1931. godine, dok se iste godine društvo liberalizira i proširuje. Grof *Prinke* je otišao iz *Križnice* 1930. godina, pa se i to lovište pripaja općinskom lovištu *Pitomač*a. Između 1922. i 1930. godine lovišta su imala 3 lovočuvara, a pripojenjem *Križnice* četiri.

U *Pitomači* je sjedište navedenog lovačkog društva od 1931. godine pa sve do početka drugog svjetskog rata. U tom su razdoblju znale biti organizirane ekskluzivne lovačke zabave, skupni lovovi i lovovi na grabežljivce. Lovišta su bila uredna, a krivolov se smanjio na normalnu mjeru.

Godine 1930. zima je bila vrlo hladna i duga, sa visokim snijegom. Sav trud kojega su lovci uložili nije spasio veliki pomor divljači. Stoga su slijedećeg ljeta nabavljeni živi zečevi i pušteni u lovište. Ovo je dovelo do ozbiljnih uzgojnih zahvata u lovištima. Kao prvo organizirano je trovanje štetočina, a zatim vođenjem brige o broju divljači i poštivanjem lovostaja. Određena su bila i zaštitna lovišta, te organizirano hranjenje divljači tokom zime.

U toku drugog svjetskog rata *Lovačko društvo Kotara Đurđevac* ne djeluje. Lovišta su bila prepuštena slobodnom lovu, krivolovu i zamkarenju. Usprkos tome fond divljači se ipak održao, tako da je svaka novoosnovana lovačka organizacija u novim uvjetima imala od čega početi."

2. Lovačko društvo (udruga) "Fazan" Pitomača

Lovačko društvo "Fazan" *Pitomača* osnovano je 1945. godine na inicijativu ing. *Vinka Lackovića*, upravitelja *Šumarije IO đurđevačke* i *Tomislava Stejskala*. U prvo vrijeme bilo je to samo nekoliko lovaca koji su nabavili lovačke puške, udružili se i išli u lov. Tada se nije obraćala pažnja na registraciju društva i na posjedovanje oružnih listova. No, vremenom je to uređeno pravilnicima.

Osnivanje *Lovačkog društva* "Fazan" održano je u jesen 1945. godine i izabran Upravni odbor: predsjednik *Tomislav Stejskal*, tajnik ing. *Vinko Lacković*, blagajnik *Dragutin Tari*, lovnik ing. *Drago Majer*, lovnik *Tomo Grgačić* i lovočuvar *Ivan Mihoković*. Nadalje, tu je bio odbornik *Ivan Dugina* i *Stjepan Crnjaković*, dok su nadzorni odbor sačinjavali *Franjo Smrček*, *Nikola Renac* i *Stjepan Kirin*.

Pravila *Lovačkog društva* "Fazan" *Pitomača* načinjena na šest stranica i u 27 članaka ovjerena su pod br.18177/1945. od 9. studenoga 1945. godine pri *Okružnom narodnom odboru Bjelovar* u *Upravnom odjelu*, ali su pravila načinjena 20. listopada 1945. godine.

Već nakon kratkog vremena broj članova ovog društva naglo se počeo povećavati i od tada počinje novo razdoblje organiziranog lovstva u *Pitomači*.

Aktivnosti *Lovačkog društva* "Fazan" *Pitomača* već od prve godine postojanja društva bivale su vremenom sve veće. Već na temelju prvog zapisnika sjednice *Upravnog odbora* sastavljenog u uredovnici *Šumarije* "Bilogora" u *Pitomači* 13. lipnja 1946. možemo vidjeti da se raspravljalo o raznim aktivnostima i o brojnim važnim stvarima. Ovu je sjednicu potakla *Okružnica Saveza lovačkih društava* br.962/46. Na temelju iste bilo je zaključeno slijedeće:

- da se *Savezu LD NRH* pošalje iskaz lovcima oduzetog oružja od okupatora, sa svim karakteristikama o oduzetom oružju,
- da se na račun *LD* nabavi 4 primjerka lovačkog priručnika i to po tadašnjih 37 dinara,
- da se izvrši prijava lovočuvara *Pavla Buđi Zajednici lovačkih društava*,

- da se nabavi 10 kilograma crnog baruta za lovce koji su se javili kod blagajnika,
- na dnevnom redu bilo je i organiziranje hajke na divlje svinje u šumi *Široki Jarak* (hajka se je održala 26. lipnja 1946.g.).

Pod točkom "eventualije" prihvaćene su bile slijedeće sugestije članova:
- na prijedlog tajnika ing. *Lackovića* zaključeno je da blagajnik pošalje razliku članarine Zajednici LD,
- zaključilo se da lovci koji nemaju oružje i ne idu u lov prijeđu u podupirajuće članove, jer je društvo na popisu imalo mnogo članova, a u nije bilo tako,
- prihvaćen je bio prijedlog da društvo održi jednu priredbu sa streljačkim natjecanjem,
- *Tomo Grgačić* je predložio da svaki lovac bi trebao barem jednom mjesečno kontaktirati s tajnikom kako bi bio u toku odluka *Upravnog odbora* itd.

Iz ovog se zapisnika vidi da je *Lovačko društvo* "Fazan" u početku bilo sačinjeno od grupe "entuzijasta i ljubitelja lova i lovačkog druženja", kako je to lijepo rekao *Dragutin Tari* u svojim zapisima o ovom društvu.

Na narednoj sjednici Upravnog odbora koja je održana 6. studenoga 1946. godine donešene su, prije lovne sezone značajne odluke:
- svake nedjelje i blagdana održavaju se skupni lovovi (ako to drugačije ne odredi lovnik), dok su skupni lovovi obavezni i svaki onaj koji ne dođe na skupni lov i lovi odvojeno ili izostane bez opravdanja biti će kažnjen sa 100 dinara, dok u radne dane nema nikakvog drugog lova osim na patke i divlje guske ili na poziv lovnika.

Odlučeno je i slijedeće: u zajedničkim lovovima "pogon" plaća društvo, dok kože idu u korist društva, a lovac koji je određenu divljač ubio dobiva nagradu od 75 dinara (u slučaju lisice, ako ju želi zadržati mora platiti navedenu cijenu).

Na istoj je sjednici blagajnik *Dragutin Tari* izvjestio da društvo ima ukupno 1713 dinara i da su primljena dva nova člana.

Zanimljivo je spomenuti da je slijedeći sastanak UO bio za mjesec dana (14. prosinca 1946. g.) posebno stoga što je data inicijativa za pripremanje lovačke zabave početkom veljače 1947. godine. To je i učinjeno 1. veljače. Zaduženja i program bio je slijedeći. Nabava igrokaza - *Drago Majer*, a izvedba *Dragutin Tari*. Točenje pića i hladna jela - *Antun Grgačić*,



Zakupci Bolto Nemet i Pavao Bradaš (1925-1939.). Nemet je bio zakupac prostora između Pitomače, Otrovanca, Turnašice i Starog Graca (Črlene Klise - Sv. Helene), a Bradaš prostora oko Male Črešnjevice i Bilogore. U to vrijeme poznat je i zakupac Antun Renac koji je imao u zakupu Malu Črešnjevicu, Kozarevac i Grabrovnicu do kuće Petra Preradovića.



Povratak iz lova 1939. godine. Prvi s slijeve strane je zakupac Bolto Nemet iz Vukosavljevice.

Pavao Bradaš 1939. godine sa veprom ulovljenim na tzv. Babičanki (odjel 40 – Nova kolona). Vepar je bio 210 kg "čiste vage".





Izlog Lovačkog društva "Fazan" Pitomača uređen povodom izbora 1947. godine u izlogu trgovine Bože Hrena u Pitomači u Gajevoj ulici.

uređenje sale - *Božo Hren* i ing. *Drago Majer* s lovočuvarima. Pripremanje tombole - *Marijan Šolić* i *Tomo Grgačić*, dok su se ulaznice mogle kupiti, odnosno pretplatiti se na njih u knjižari *Kovačević*. Program prve prave lovačke zabave bio je slijedeći: "Pismo" - igrokaz u jednome činu *Petra Petrovića*, nadalje je priređen tzv. "baletni ples", te recitacija "Željeznica" *Dade Vunaka* o gradnji pruge Brčko-Banovići. Bila je izvedena i humoristička pjesma "Reportaža" *Dragutina Tarija* o lovačkim dogodovštinama i samim lovcima.

Navedena je zabava donijela društvu značajnu dobit, a koja je iznosila ukupno 7251 dinar.

¸Prva godišnja skupština *Lovačkog društva* "Fazan" održana je 19. veljače 1947. godine. Budući da je bila prva reći ćemo nešto više o njoj. Održana je u tadašnjem *Domu kulture* (Stejskalova zgrada - staro kino - "Ton-kino"). Bio je slijedeći dnevni red: 1. pozdrav predsjednika i otvaranje skupštine, 2. izvještaj tajnika, 3. izvještaj blagajnika, 4. izvještaj lovnika, 5. razrješnica starom odboru, 6. biranje novog odbora, 7. isključenje članova koji ne udovoljavaju obavezama i 8. razno ("eventualije").

(Iz zapisnika prve godišnje skupštine)

"Predsjednik društva drug *Magdić* službeno je spriječen, u zamjeni otvara skupštinu tajnik *Lacković*. Prelazi se na drugu točku dnevnog reda - izvještaj tajnika inž. *Lackovića*: Administrativno poslovanje: primljeno 44 spisa. Od toga riješeno 44 kom. spisa. Zatim tajnik ističe visinu godišnje zakupnine ukupno 3900 dinara. Tajnik po tom upoznaje sa kratkim sadržajem spisa i zahtjeva: Lovna karta, produženje oružnih listova, zabrana lova s brakircima, raspodjela 114 patrona, izbor članova nove Savezne uprave, održavanje lovačke zabave bez članova društva, prispijeće i raspodjela prvog broja "Lovačko-ribarskog vjesnika" i naplata savezne članarine.

Ad. 3) Izvještaj lovnika druga Marijana Šolića: lovnik ističe da zaključke prošle godišnje skupštine (o kojoj nema pisanih podataka) o obaveznoj prijavi ustrijeljene divljači, članovi se uopće nisu odazvali. Od korisne divljači, prema nepotpunim podacima ustrijeljeno je 297 komada, štetnih 67 komada i grabežljivaca 107 komada, ukupno 471 komad. Održano je 11 lovova sa ubijenih 26 komada zečeva, 8 fazana, 4 šljuke i 38 lisica. Lovnik ističe nehaj članova na izvršenje skupnih lovova, slabu disciplinu članova u lovu itd. Zaključuje se da se u zaštiti održi prošlogodišnje zaštitno lovište.

Ad. 4) Izvještaj blagajnika Dragutina Tari:

- Primitak sveukupno 24.399 dinara
- Izdatak sveukupno 14.709 dinara

Saldo 9.600 dinara

Saldo se uvećava za 195. din.- proknjižen izdatak za nabavku strihnina za trovanje. Blagajnik čita pojedince svaku stavku blagajničkog dnevnika. Zaključuje se da se svi članovi koji nisu platili članarinu za 1946. godinu brišu iz društva i to slijedeći: Vinko Halusek, Ivan Dugina, Martin Magdić i Ivan Ćop, ali da se ih prethodno opomene (pismeno) i dade rok od 10 dana.

Jednoglasno se zaključuje da se na ime članarine za 1947. godinu plaća 400 dinara.

Nakon toga drug. inž. Majer iznosi kritiku rada u prošloj godini koja se sastoji u slijedećem: 1) Slabo obavještavanje članova Lovačkog društva o skupnim lovovima, te ostalim događajima. 2) Kritikuje blagajničko poslovanje koje blagajnik nije dovršio i razradio, te nadzorni odbor koji nije na vrijeme izvršio reviziju blagajne. 3) Kritikuje priredbu zabave, a naročito Antuna Grgačića, koji je na račun bife-a položio u blagajnu svega 784 dinara.

Na prijedlog druga Đure Lalića odobrava se lovcima iz Male Trešnjevice da smiju samostalno loviti skupno na području Male Trešnjevice. Obavezni skupni lovovi održavaju se svake nedjelje, a neobavezni u četvrtak u manjim skupinama uz prethodnu obavijest lovnika i lovočuvara.

Ad. 5) Razrešuje se dužnosti dosadašnji upravni odbor društva.

Ad. 6) Prelazi se na novi upravni odbor društva. Inž. Majer predlaže da u novi odbor dođe jedan član iz Trešnjevice i jedan član iz Križnice, te da u kandidacioni odbor uđe Božo Hren, Đuro Kirin i Antun Grgačić, koji predlažu slijedeću listu: Šolić Marijan, predsjednik, Martin Magdić, potpredsjednik, Inž. Vinko Lacković, tajnik, Dragutin Tari, blagajnik, Inž. Drago Majer, lovnik, Tomo Grgačić, lovnik, Đuro Kirin, član odbora, Pavao Bradaš, član odbora i Antun Grgačić, član odbora. U nadzorni odbor birani su: Božo Hren, Ivan

Razumović i Ivan Orenda.

U ime novog upravnog odbora, na povjerenju, zahvaljuje se predsjednik Marijan Šolić.

Primanje članova:

Za novog člana javlja se Tomo Šantek mesar iz Pitomače i Đuro Vučković iz Velike Trešnjevice. Zaključuje se da se gore imenovani prime u društvo.

Na prijedlog Franje Smrček zaključuje se da je nagrada za lisice 50 dinara za lovce i lovočuvare, a za ostale da ostaje po starom. Time je dnevni red iscrpljen i skupština s zaključena. Tajnik: Ing. Lacković Predsjednik: M. Šolić."

Iz ovog zapisnika vidljivo je da je *Lovačko društvo* sredilo svoje poslovanje i ostvarilo snagu da se kritički osvrne na svoje poslovanje. Disciplina u društvu postajala je sve jača. Tako slučajni članovi pomalo otpadaju, a financijsko se stanje postepeno popravlja i počinje se raditi na tome da se pomalo prelazi na ekonomsku politiku.

Već prvih godina počinje rasti interes za primanje novih članova. No, oni članovi kojima ne odgovara disciplina i pravilnik prilikom lova i društvenog rada isključuju se iz društva.

Na primjer 1947. godine (od 27. kolovoza do 25. studenoga) primjeni su ovi članovi: *Mato Keserica, Milan Vunak, Mijo Tanić, Antun Mikec, Ivan Krmpotić, Stevo Kovač, Bolto Nemet, Zvonko Podunajec, Milan Slavinić, Zvonko Crnec, Ivan Ščavničar, Stevo Lovrenčić, Dragan Morozov, Ljubomir Morozov* i *Slavko Crnec*.

Tokom 1950. godine primljeni su u članstvo *Nikola Novogradec, Ivan Presečan, Luka Hajduković, Vladimir Berta* i *Ilija Štefanec*.

Tokom 1951. godine primljeni su *Viktor Kranželić, Ščavničar, Utješinović, Luka Lalić, Andrija Vuk, Stjepan Kirin* i *Ivan Jakupec*, a godine 1952. *Vladimir Hren, Stojan Gležnjić, Tomo Begović, Franjo Magdić* i *Vid Ivanic* itd.

Vidimo da je kroz samo nekoliko godina "prodefiliralo" kroz *Lovačko društvo* "Fazan" mnogo članova.

Sve do 1952. godine osnovni prihod društva bila je članarina, pa se prema tome vodila briga da se ona i redovito plača. Tako je veliki broj članova bio izbačen iz društva radi ne plaćanja članarine.

Godine 1951. društvo uvodi obavezan otkup odstrijeljenih zečeva,



Prizori kao što je ovaj, lova na zečeve iz 1956. godine danas su velika rijetkost ili ih se više i ne može vidjeti.



Ivan Panić i Miško Mikšić pored divlje svinje ubijene u Banovom Brodu 1957. godine.



Poslije prvog lova na divlje svinje 7. ožujka 1956. godine. Ovo je bila prva divlja svinja ubijena te godine.

S lijeva: Ivan Mihoković, Đuro Mihaldinec, Pavao Bradaš, Andrija Kramar i Viktor Kranželić. Ovu divlju svinju, za koju nemamo podatke o veličini ubio je lugar Đuro Mihaldinec u šumi na Banovom Brodu.

divljih pataka i fazana, pa se tako već slijedeće godine počelo popravljati financijsko stanje društva. Pored toga krenulo se iste godine dobrovoljnim radovima na sječi, dovozu i utovaru drva za školu, te prodaji koža od divljači (koja je inače bila dosta slaba i donosila malo novaca).

Najveći rashodi bili su u to vrijeme plaće lovopazitelja, a kako im plaća nije bila redovita lovopazitelji su se često smjenjivali i dužnost nisu shvaćali ozbiljno. Tada je uvedeno i stimuliranje lovopazitelja u vidu što više ubijenih grabežljivaca. Tako je lovopazitelj duže vremena provodio u lovištu.

"1947. godina

Za nabavku knjiga knjižnici *Narodne Fronte* dat je doprinos od 400 dinara. Zakupnina za lovište iznosi 2.400 dinara. Zbog neplaćanja članarine i neaktivnosti isključeni su *Stjepan Crnjaković, Josip Banoci, Vinko Halusek, Ivan Dugina* i *Vendel Takač*. Lovci su išli na dobrovoljni rad sadnje sjemena u šumski rasadnik *Žutilo*. Blagajnik *Dragutin Tari* premješten je u *Bjelovar*. Za novog blagajnika izabran je *Marijan Šolić*. Iz članstva društva briše se *Mato Čop*. Zbog prekršaja u lovu kažnjeni su *Antun Grgačić, Ivan Novosel, Franjo Smrček* (brisan iz lovačkog društva), te *Vid Ivanic*. Ukidaju se lovovi u četvrtak.

1948. godina

Članovi duguju društvu na ime članarine 1.000 dinara. Zadužuju se lovopazitelji da vode dnevnik o odstrelu grabežljivaca i štetočina, a lovnici da vode dnevnik o odstrijeljenoj divljači u lovovima. Za zabranu lova proglašuje se područje zapadno od *Dravske ulice*, uz glavnu cestu sve do *Podravskog Kloštra* i *Sesveta*. Predsjednik društva inž. *Vinko Lacković* odlazi iz *Pitomače*. Za novog predsjednika izabran je *Tomislav Stejskal*. Donosi se zaključak da se *Lovačko društvo* učlani u *Kinološko društvo NRH*.

Donosi se obaveza da lovci izgrade 5 hranilišta za fazane i trčke i da svaki lovac pribavi 5 kilograma kukuruza u klipu i 10 kilograma sitnog zrna. Prihvaća se obaveza za postavljanje gnijezda za ptice dupljašice. (ta gnijezda nisu postavljena). Odobrava se 200 dinara za nabavku vijenca tragično preminulom lovcu *Tomi Grgačiću*.

1949. godina

Lovačko društvo broji 36 članova. Za predsjednika izabran je *Ivan Krmpotić*, tajnika *Ivan Razumović*, blagajnika *Antun Grgačić*, za lovnike *Đuro Kirin* i *Pavo Bradaš*. Disciplina među članstvom i na lovištu znatno je popustila. Godišnja skupština održana je bez izvještaja lovnika i nadzornog odbora. Članarina je povišena za lovce 600 dinara, a za članove bez puške 300 dinara. Za lovački zabran određeno je područje istočno od rudničke pruge i južno od pruge JŽ.

1950. godina

Lovačkoj sekciji *Varaždin* predano je 8 živih fazana. Članarina za lovce povišena je na 1000 dinara, a za podupiratelje 200 dinara. Glavna godišnja skupština opet je prošla bez izvještaja lovnika i nadzornog odbora. Prema rješenju *Kotara*, lovište jednog društva ne smije biti veće od 6.000 hektara, a naše ima 10.500 hektara. Treba ga razdjeliti na dva društva, s time da u drugo društvo uđu lovci *Dinjevca, Grabrovnice, Velike* i *Male Trešnjevice*. Za predsjednika biran je *Ivan Krmpotić*, za tajnika *Vladimir Berta*, za blagajnika Ivan Razumović, a za lovnike *Antun Grgačić* i *Pavo Bradaš*. Za lovački zabran određeno je područje *Jelkuša*, *Križnice*, *Kalila* i *Velikog polja* do *Turnašice*. Nema novaca za plaću lovopazitelja. Predlaže se da se lovopazitelje plaća iz prihoda od zabava. Lovopazitelje obavezno prijaviti na *Socijalno osiguranje*. Lovačko društvo dobiva svoje prostorije u šumariji. Disciplina i dalje pada.

1951. godina

Društvo broji 28 lovaca s puškom. Izvršena je obaveza predaje 5 zečeva po lovcu, to jest 140 komada zečeva od čega je ostvaren prihod od 21.575 dinara. Na godišnjoj skupštini opet nadzorni odbor nije podnio svoj izvještaj. Za predsjednika izabran je *Ivan Krmpotić*, za tajnika *Božo Hren*, za blagajnika *Nikola Novogradec*, a za lovnike *Pavo Bradaš* i *Antun Grgačić*. U poplavi uslijed izljeva rijeke *Drave* stradalo oko 40% divljači. Izgrađuje se još 15 hranilišta. Financijsko stanje kritično. Nema novaca za plaćanje lovočuvara.

1952. godina

U *Lovačkom društvu* izvršene korijenite promjene. *Lovačko društvo Pitomača*, registrirano je kao *Lovačko društvo* "Fazan" *Pitomača*. Za predsjednika društva izabran je inž. *Vladimir Hren*, upravitelj šumarije u *Pitomači*. Za tajnika *Ivan Razumović*, za

blagajnika *Božo Hren*, a za lovnika *Pavo Bradaš*. Izdani su novi propisi o disciplini i ponašanju na lovištu uz detaljno navedena pravila ponašanja. Disciplina u članstvu ponovno uspostavljena. Lovačko društvo od *Šumarije* zakupljuje 2 jutra oranice i 2 jutra livade za proizvodnju hrane za divljač.

Organizira se rad na proizvodnji i dopremi ogrjevnih drva za školu koje bi lovci obavili u dobrovoljnom radu. Taj pothvat u potpunosti je uspio. Izrađen je plan prihoda društva u visini od 94.000 dinara. Za lovački zabran određuje se područje od željezničke pruge prema Turnašici. Organiziran je odstrjel srndaća. Održana je Lovačka zabava na kojoj je prihod bio 36.502 dinara, a rashod 29.095 dinara, a čist prihod 7.407 dinara. Počele su pripreme za gradnju doma na Banovom brodu." (Iz sjećanja *Dragutina Tarija*, službenika šumarije Pitomača od 1936. godine i uživaoca lovnih prava Šumske uprave br.7. IO đurđevačke u Pitomači).

Narednih godina jedna osnovnih zadaća društva bila je što hitnija izgradnja lovačkog doma. Društvo je uprlo sve snage. Prikupljena su sredstva i u kolovozu 1960. godine počela je izgradnja današnjeg Lovačkog doma Banov brod. Pri gradnji sudjelovali su svi članovi društva "Fazan", no nekolicina se i istakla i nosi najveću zaslugu za današnje njegovo postojanje.

Koliko je društvu bilo važno da se taj dom što prije napravi i stavi u funkciju, dobro nam govori podatak da je njegovo otvorenje priređeno već 17. rujna naredne, 1961. godine.

Nakon završetka lovačkog doma već nekoliko godina kasnije društvo ga je počelo davati u zakup, od čega je dobivalo stanovitu materijalnu korist.

Nakon izgradnje doma počinje novo razdoblje u povijesti LD "Fazan". Jasno je da se imovina društva vrlo brzo značajno povećala, a članovi su dobili stanovito ohrabrenje prilikom obavljanja svih aktivnosti.

U svojim zapisima o Lovačkom društvu "Fazan" Ivan Šimunović u jednom dijelu navodi aktivnosti i događanja (ukratko) u društvu po godinama pa je to stoga vrlo vrijedan izvor za povijest lova u Pitomači. Stoga ćemo u nastavku, počev sa 1960. godinom iznijeti neke *Šimunovićeve* zapise.

1960. godina

Redovna godišnja skupština održana je 17. svibnja. Tokom godine održano je 9 sjednica upravnog odbora i 3 nadzornog odbora. Rješavana su tekuća pitanja, administracija LD, blagajna, odlasci u lov, pitanje krivolova, prijave krivolovaca organima vlasti. Prijem novih članova. Raspravljalo se i o gradnji lovačkog doma.

1961. godina

Redovna godišnja skupština održana je 12. svibnja, dok je tokom godine održano 7 sjednica upravnog i 1 nadzornog odbora, te 4 komisija. Na sjednicama je razmatran problem uzgoja plemenite divljači, uništavanje štetočina, izrada čeka i hranilišta za visoku i nisku divljač i drugo. Tokom godine vršena je raspodjela municije, naplata članarina, te prijem i isključenje članova, itd. Iste je godine izgrađen lovački dom, ali ne i dovršen.

1962. godina

Godišnja skupština održana je 12. lipnja. Tokom godine održano je opet 7 sjednica upravnog odbora, 3 sjednice nadzornog odbora, te 2 komisija. Tokom godine raspravljalo se o promjenama u Statutu i normativima LD, cjeniku odstrela, prijemu novih članova i raznim drugim tekućim pitanjima.

1963. godina

Redovna godišnja skupština je održana 18. lipnja. Tokom godine održano je 14 sjednica upravnog odbora i dvije nadzornoga. Na godišnjoj skupštini bilo je prisutno 38 članova i predstavnici LS kotara i drugi gosti. Glavna pitanja koja su rješavana tokom godine ticala su se završetka izgradnje lovačkog doma na Banovom Brodu.

1964. godina

Godišnja skupština je održana 12. lipnja, dok se tokom godine upravni odbor sastao sedam puta, a nadzorni tri puta. Uglavnom su rješavana pitanja završetka izgradnje lovačkog doma, kao i druga tekuća pitanja.

1965. godina

Dana 27. svibnja održana je konstituirajuća sjednica UO društva. Za predsjednika je izabran Luka Kovač, za tajnika Marijan Bradaš, za blagajnika Franjo Brkić, potpredsjednika

Luka Lalić, dok je za lovnika izabran Pavao Bradaš. Komisije: sekcija mladih lovaca: Marijan Bradaš, Franjo Brkić; komisija za unapređenje lovišta: Pavo Bradaš, Luka Lalić, Željko Grgačić i Mirko Šimatović. Odbor za unapređenje lova: Mijo Mikor kao predsjednik, a članovi Dušan Čubrilo i Ivan Mihoković. Komisija za poljoprivredu: Alojz Veličan, Luka Hanzir-Ladušić i Ivan Panić. Godišnja skupština je održana 23. svibnja, povodom 20. godišnjice. Na njoj su razmatrana pitanja dovršenja doma, pitanja oko pripreme otvorenja lova, rada bifea u lovačkom domu itd.

1966. godina

3. ožujka održan je sastanak UO, a 23. ožujka se razmatralo pitanje arondacije lovišta. Godišnja skupština je održana 9. listopada na kojoj su u UO izabrani kao predsjednik UO Luka Lalić, dopredsjednika Franjo Magdić, tajnika Marijan Bradaš, a lovnik je ostao Pavao Bradaš. Iste je godine (27.12.) došlo do sazivanja vanredne skupštine UO na kojoj su radi raznih problema predsjednik i tajnik tražili ostavke. No skupština ih nije prihvatila, pa su svi ostali na svojim dužnostima.

1967. godina 22. veljače bio je sastanak UO na kojem su rješavana pitanja oko lovačkog doma, naplate članarina i razne žalbe i molbe. 1. travnja riješeno je pitanje oko gostionice u lovačkome domu na Šašnatome polju. Godišnja skupština je održana 7. svibnja. Nadzorni odbor od tada se sastoji od članova Magdić, Bradaš, Mikec. U upravnom je odboru Franjo Brkić, dr. Marijan Cipriš, Stjepan Filipac, Luka Kovač, Luka Hanzir, Marijan Bradaš, Mato Majstorović, Luka Lalić, Eugen Takač i Miško Mikor. Otvorenje lova na nisku divljač te godine održano je 5. listopada."

Krajem 1960.-ih i 1970.-ih godina društvo raspolaže sa oko 11.000 hektara lovnog zemljišta. Broj članova kreće se između četrdeset i pedeset. Početkom 1980.-ih godina društvo je bivalo sve aktivnije, pa su se tako i planovi za određenu godinu povečavali.

Godine 1981. godišnja skupština se održala 25. travnja u lovačkom domu na Banovom brodu. Iste godine društvo je brojilo 46 članova. U predsjedništvu je bilo 5 članova, a u tzv. društvenoj kontroli 3. Tokom godine predsjedništvo je održavalo po potrebi i donijelo 50 različitih zaključaka i odluka, od kojih je tokom godine 90% bilo realizirano. U toku godine društvo je počelo graditi prihvatilište, a sagrađen je i most



Osnovna gradnja Lovačkog doma na Banovom Brodu bila je 1960. godine. Učesnici u toj gradnji kasnije su dali napraviti ovu uspomenu. Na slici se nalaze (s lijeve strane, odozgo prema dolje): Luka Kovač, Stevo Filipac, Luka Lalić, Zvonko Podunajec, Đuro Kirin, Stevo Huzjak, Antun Mikec, Ivan Turković, Ivan Novosel, Andrija Maresić, Eugen Takač, Pavao Bradaš, Stevo Halusek, Ivan Funtak, Ivan Panić, Josip Fabčić, Veljko Utješinović, Franjo Banak, Rudi Ćor, Franjo Magdić, Marijan Bradaš, Ivan Mihoković, Željko Grgačić, Milutin Stojanović i Ivan Presečan.



Lovački dom na Banovom Brodu 1998. godine. Gore: u prvoj prostoriji nalazila se "Božica Dijana", ulje na platnu učitelja/slikara Franje Hotija, svojevremeno učitelja poznatog podravskog slikara Josipa Turkovića.



Božo Hren, trgovac sa prijateljima pored odstrijeljenog jelena na prostoru Male Črešnjevice 1960-ih godina.

kod lovačkog doma na *Banovom Brodu*.

Na navedenoj godišnjoj skupštini dogovoreno je slijedeće. Kao prvo potrebno je bilo izgraditi gater u Jelkušu i dovršiti ulaze za divlje svinje i srne. Zaključeno je da se mora priči dovršetku zgrade tzv. *Vaktarne* kod *Grabrovnice* i *Male Črešnjevice* kako bi to postao ugostiteljski i turistički objekat od kojega bi društvo imalo koristi. Kako je svima poznato do toga ipak nikada nije došlo, pa je zgrada *Vaktarna* ostala nedovršena i nikada nije stavljena u funkciju. Tim više, danas je gotovo srušena. Godine 1982. godišnja skupština je održana 18. svibnja, a prisustvovalo joj je 37 lovaca i 12 gostiju. Pored tekućih pitanja i problema bio je donešen i kalendar lova za sezonu 1982/83. godinu, pa je tako navedeno 15 datuma za odlaske u lov, počev od 31.10. 1982. pa završno sa 30. 1. 1983. godine. Naredne 1983. godine održala se *Izborna godišnja skupština*. Za predsjednika je izabran *Srečko Stančin*, dok su predsjedništvo sačunjavali: *Marijan Bradaš, Srečko Stančin, Valent Tišljar, Damir Lukovački*. Nadzorni odbor: *dr. Šimun Jergović, Vlado Drvenkar* i *Josip Lovrenčić*, zamjenici *Jakob Rešetar*, *Stjepan Pojed* i *Mato Peterfi*. Za delegate su bili izabrani *Luka Lalić*, *Marijan Bradaš* i *dr. Šimun Jergović*. Za lovnika na četiri godine bio je izabran *Marijan Bradaš*, a predsjednika *Nadzornog odbora dr. Šimun*









Gore: predah u lovu na Banovom brodu LU VDR "Vidra" Pitomača 2004. U sredini: odlazak u lov u Jelkuš istog društva 2000. godine. Lijevo: u zimskom lovu 2009. LD "Fazan" Stari Gradac.



Jedan od čestih prizora odstrela jelena (visoke divljači) na pitomačkom prostoru. Slavko Jakupec 2002.

Jergović. Prihvaćen je bio i novi Statut *LD "Fazan" Pitomača* i to jednoglasno.

1984. godina bila je također aktivna godina, da bi 1985. društvo priredilo proslavu 40-e godišnjice u sklopu tzv. *"Pitomačkih jubileja"* iste godine kada je bilo brojnih godišnjica i kojom je prilikom cijele godine, kao nikada do tada, Pitomača bila pretrpana raznim društveno-kulturnim programima. 28. lipnja održana je svečana sjednica kojom su prigodom bila podijeljena priznanja.»

3. Lovstvo u *Pitomači* danas

Naredne godine tekle su uobičajeno. Organizirani su počeci i završeci lovova, društvo vodi brigu o fondu divljači, radi na promicanju lovstva u turističke svrhe, nabavlja municiju i tako dalje. Završetkom 1980-ih godina i početkom 1990-ih započinje novo doba u povijesti *LD "Fazan" Pitomača*, međutim, i novo doba lovstva općenito u *Pitomači*. Na području općine *Pitomača* danas postoji još nekoliko lovačkih udruga ili društava, a to je *LRUVDR "Vidra" Pitomača* osnovana 1998. i *Lovačka udruga "Fazan"* u *Starome Gracu* osnovana još 1949. i koje raspolaže sa oko 2800 ha.[234)]

E. Iz povijesti bankarstva Pitomače

Povijest novčarstva, odnosno bankarstva *Pitomače* posljednjih oko 150 godina bilo je vezano za, sada bivšu *Prvu obrtnu štedno-kreditni zadrugu Pitomača*, koja je dugi niz desetljeća bila jedan od glavnih nositelja općeg razvoja i društvenih aktivnosti u mjestu. Godine 2004. došlo je do proglašenja stečaja, a nekoliko godina kasnije i likvidacije ove zadruge nakon punih 140 godina rada. Međutim, ona će u *Pitomači* biti još dugi niz godina, odnosno njezin arhiv, temelj za proučavanje opće povijesti *Pitomače*. Na sreću, dio arhiva je sačuvan, a od 2014., se nalazi u *Državnom arhivu* u *Virovitici*. Tekst ovog rukopisa rađen je 2001. - 2003., pa je ovo prijepis.

Opće gospodarske i društvene prilike u cijeloj *Hrvatskoj* oko sredine 19. stoljeća, odnosno, ubrzani razvoj gospodarstva u svim granama i opće društvena i politička dosta povoljna kretanja dovela su do neminovnog udruživanja kapitala, a koja su se temeljila isključivo na štednim ulozima širokih slojeva pučanstva - odnosno dolazi do organiziranog bankarstva. *Hrvatska* je nešto kasnila za *Europom* u svim pogledima pa tako i u navedenom. U *Hrvatskoj* je prva bankarska institucija, odnosno štedionica osnovana tek 1846. godine i to je bila poznata *"Prva hrvatska štedionica d.d."* u *Zagrebu*. U *Podravini* je do osnivanja štedionica ili novčarskih zavoda u pravom smislu riječi došlo tek dvadesetak godina kasnije i to u *Koprivnici*, gdje je 1872. godine osnovana *"Gradska štedionica d.d. Koprivnica"*, dok je narednih godina došlo do ekspanzije osnivanja. Tako npr. 1894. godine se osniva *"Prva podravska štedionica d.d. Đurđevac"*, 1895. *"Pučka štedionica d.d. Koprivnica"*, *"Ludbreška štedionica d.d. Ludbreg"*, 1897. *"Banka za Podravinu d.d. Đurđevac"* itd. U cijeloj *Hrvatskoj* 1865. godine djelovale su samo dvije štedionice, 1880. već 56, 1900. godine 94, dok je 1910. zabilježeno čak 1011. banaka, štedionica i vjeresijskih udruga.

Upravilima tih štedionica navode se svrhe osnivanja kojih su inicijatori uglavnom bili trgovci, manufakturisti, poduzetnici, upravna oligarhija i jači zemljoposjednici. Iako se često kaže da se daje *"prilika siromašnijem razredu pučanstva pohraniti, zakamatiti i malo po malo pomnažati svoju prišteđevinu"* osnova se kod vlasnika isključivo temeljila na dobiti od datih kredita i pozajmica. No, sve te banke i štedionice postale su jezgra privrednih inicijativa, kako u matičnim naseljima tako i šire.

Međutim, obrtničke bratovštine ili zadruge (na određeni način svojevrsni cehovi) koje su osnivane od sredine 19. stoljeća, sudeći prema pravilima, također su bile na određeni način štedionice iako u početku djelovanja samo za specifični sloj stanovništva. Prometom novca od sredine 19. stoljeća bavile su se i takve zadruge,

odnosno razne vjeresijske udruge koje su osnovali obrtnici, trgovci i drugi i koje su bile vrlo značajne u manjim sredinama. Na primjer u *Hlebinama* ("Hrvatska seljačka gospodarska udruga" osnovana 1907.), *Drnju*, *Goli*, *Kloštru Podravskom*, *Malom Bukovcu* i drugdje. No, većina njih nije opstala duže vrijeme osim one "Prve obrtno štedno-kreditne štedionice" u *Pitomači* koja je izrasla iz mješovitog ceha osnovanog 1850-ih godina, odnosno službeno počela raditi 1862. godine (pod nazivom "Pitomačka zanatnička zadružnica"). Prema tome, od bankarskih institucija, odnosno zavoda u *Hrvatskoj* pitomačka štedionica je osnovana među prvim, a ako razdjelimo bankarstvo na osnovne grupe, a gdje je štedionica zaseban tip, tada je nekadašnja *"Prva obrtno štedno-kreditna zadruga Pitomača"* bila jedna od prvih koja je osnovana ne samo u *Hrvatskoj* već i u jednom velikom dijelu *Europe*.

Novčarski zavodi u *Pitomači*, kako je to već spomenuto imaju svoje korijene upravo u "Pitomačkoj zanatničkoj zadružnici" koja je prethodnik bivše *"Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača"*. Nakon već dugogodišnjeg djelovanja ovog novčarskog zavoda u *Pitomači* su se vremenom pojavljivala i bila gašena razna druga i slična uglavnom dionička društva ili zavodi. Sve do *Drugog svjetskog rata* mještani *Pitomače* i okolnih mjesta, ako nisu bili članovi pitomačke *Zadruge*, bili su ponekad i članovi drugih sličnih štedionica ili banaka u *Đurđevcu*, *Virovitici*, pa čak i *Zagrebu* i drugdje, međutim, najveći dio banaka i drugih novčarskih udruga nije bio dugog vijeka.

Tako u *Pitomači* u tom razdoblju, tj. prvih četiri desetljeća 20. stoljeća brojimo nekoliko štedionica, ali koje su uglavnom bile određene podružnice. Prva takva bila je "Pitomačka vjeresijska udruga" osnovana 1903. godine, kao član "Zemaljske Središnje Vjeresijske Udruge" koja je u *Zagrebu* osnovane 1898. godine. Tri godine kasnije (u lipnju 1906. godine) osnovana je podružnica "Hrvatske pučke štedionice d.d." ("Kroatische Volks Sparkasa Actien - Gesellschaft in Pitomača"). Osim navedenim, sve do *Drugog svjetskog rata* spominje se i još nekoliko štedionica koju je držalo nekoliko mještana i posuđivalo novac na kamate (vidi više o tome *Registre* društvenih i





Zastava Zadruge iz 1922. godine. Dolje: cehovska škrinja iz 1863. pitomačkog stolara Ivana Bažanta i prva strana "Cassa Journale" od 8.6.1862. do 31.12.1868. godine. Danas u Državnom arhivu u Virovitici. Foto: 2003.





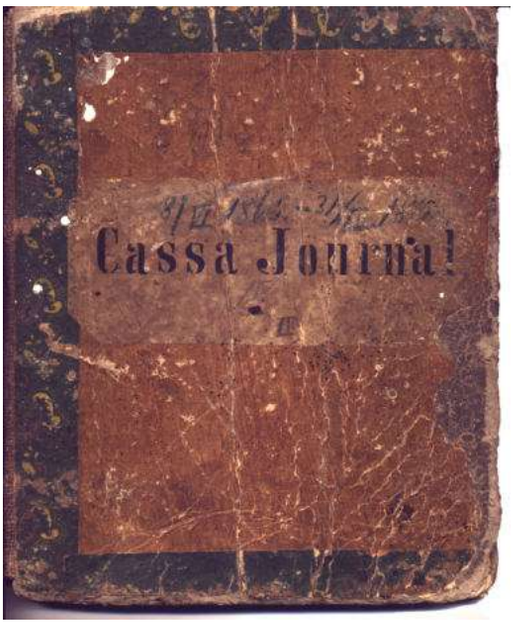

inokosnih tvrtki u nastavku ove knjige Prilozi poglavlje F. Svima njima bila je svrha čuvati i manipulirati novcem štediša uz određenu kamatu, a najviše davati kredite članovima - naravno, uz ubiranje kamata. Osim "Prve obrtne štedno-zadruge Pitomača" najbolje je poslovala "Hrvatska pučka štedionica" koja je također ponekad i pomagala, kao npr. *Dobrovoljno vatrogasno društvo* u *Pitomači*. Da je bila dosta aktivna govori podatak na primjer, godine 1907. da je bila posrednik kod izdavanja 2161 mjeničnih kredita. Vidi F u *Prilozima* ove knjige.

Nakon *Drugog svjetskog rata*, sve do 1974. godine u Pitomači nema nikakvog novčarskog zavoda ili štedionice osim *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača*. Te godine u *Pitomači* predstavništvo otvara *Zagrebačka banka*, a sredinom 1990. godina ekspoziture otvaraju *Bjelovarska banka* (kasnije "Erste Steiermärkische bank"), *Slatinska banka*, a pojavljuje se 1990-ih i *Štedionica* "Škrinjica", te ekspozitura *Podravske banke*. Vrlo je bilo očito tko je imao najdužu tradiciju u bankarskim poslovima u *Pitomači* - "Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača". Stoga - povijest te *Zadruge* ujedno je i dobar dio opće povijesti *Pitomače* i okolice, kako smo već spomenuli. Još u dalekom srednjem vijeku i u našim krajevima osnivani su razni cehovi, odnosno udruženja zanatlija kojima je osnovna namjena bila uzajamno pomaganje na razne načine. Svaki ceh imao je svoja zasebna pravila ("Artikuluše") kojima se strogo propisivao način života, posebno "dijetića" (mlađeg učenika kod nekog zanatlije), od svakodnevnih poslova, pohvala, kazni itd. Osnova osnivanja cehova bila je zaštita prodaje svojih proizvoda - tko nije bio u cehu nije mogao prodavati svoju robu itd. "Ceh određuje cijene proizvoda, nameće razmjerno oštre kriterije kvalitete, te na taj način isključuje nelojalnu konkurenciju. Svojim krutim pravilima ceh održuje broj šegrta i djetića, njihove nadnice, trajanje radnog vremena itd." U *Podravini* najstarije cehove bilježimo u *Koprivnici* i to već od 17. stoljeća (najstarija povelja je iz 1635. godine) kada se u *Koprivnici* već osniva mješoviti ceh zlatara, kovača, bravara, mačara, remenara i sedlara. Kasnije ih je u *Koprivnici* osnovan čitavi niz. U sjeverozapadnoj *Hrvatskoj* najstariji ceh je zabilježen u *Varaždinu* već 1557. godine, a on i još neki iz nešto kasnijih vremena bili su model svima onima koji su osnivani u 17. i 18. stoljeću u *Koprivnici* i drugdje - na primjer statuti varaždinskih cehova bili su ogledni koprivničkim koji su čak doslovno prepisivali pravila, a oni pak ostalima itd. Osnivanje cehova dobar su pokazatelj o razvoju obrtništva u ovome kraju iako je ovaj kraj sve do 1870-ih godina bio u sastavu *Vojne krajine*, gdje se živjelo pod stalnim vojnim režimom i vrlo strogo.

Pitomačko područje u toku 18. i 19. stoljeća pripadalo je u sastav *Đurđevačke regimente* (pukovnije) br. 6, dok se, kako je više puta navedeno u *Pitomači* nalazilo sjedište kumpanije (satnije) br. 6. *Pitomača*. Kao ipak određeno distriktno središte *Pitomača* je vremenom privlačila razne zanatlije, a posebno u prvoj polovici 19. stoljeća kada je i vojna stega počela pomalo popuštati jer je ratova bivalo sve manje. Slično je bilo i u *Đurđevcu* i diljem regimente. Tako se spominje da je na području *Đurđevačke regimente*, a gdje je pripadala i *Pitomača*, vjerojatno krajem 18. ili početkom 19. stoljeća već bio osnovan jedan mješoviti ceh, ali o kojemu neznamo gotovo ništa preciznije. Navode se podaci koji govore da se sastojao od tri ogranka i to prvi kojega su sačinjavali: kovači, kolari, tesari, bačvari, stolari, limari, bravari i kotlari. U drugom se ogranku navode krojači, užari, brijači, licitari, lončari, pekari, mlinari i mesari, a trećega postolari, čizmari, remenari, opančari, tapetari, krznari, klobučari, kožari, čohaši, dimnjačari i svi ostali. Postoje određeni podaci koji osnivanje ovog ceha svrstavaju u prva dva desetljeća 19. stoljeća, no do 1833. godine već je svakako osnovan i cehmeštar te godine je *Matija Lešćan* koji je dao na račun ceha podići kod *Đurđevca* prema *Čepelovcu* kip *svetog Ivana Nepomuka* tada još vrlo aktualnog "baroknog" sveca.

Sve do početka 1850-ih godina u *Pitomači* je već bilo razmjerno dosta obrtnika. Sudeći prema nekim podacima taj se broj u to vrijeme kretao oko brojke 50-60, da bi se do kraja 19. stoljeća popeo već do gotovo 90 do 100 zanatlija u oko 25 vrsta obrta. Sasvim je jasno da je pedesetak obrtnika sredinom 1850-ih godina, kada je *Pitomača* imala oko 2800 stanovnika, riješilo osnovati svoj samostalan ceh ili udruženje kako bi zaštitili svoju djelatnost i održali red. No, pitomački ceh osnovan je za područje

cijele satnije (i još dva susjedna mjesta koja nisu pripadala pitomačkoj satniji: *Turnašica* i *Stari Gradac*), a tu su pripadala mjesta: *Pitomača, Kladare, Otrovanec, Sedlarica, Velika* i *Mala Črešnjevica, Kloštar Podravski, Oderjan, Podravske Sesvete, Budančevica, Kozarevac, Prugovac, Suha Katalena, Dinjevac* i *Grabrovnica*. Svemu tome u prilog ide i podatak koji govori da je 1817. godine na 127 stanovnika i *Pitomače* dolazio jedan obrtnik. Te je godine sama Pitomača imala 1578 mještana što bi značilo da tada radi samo cca 15 obrtnika - taj podatak treba ipak uzeti sa rezervom. Cijelo navedeno područje imalo je 1817. godine ukupno oko 8090 stanovnika (nemamo ni približno točne podatke za *Malu Črešnjevicu*) što bi značilo da je bilo ukupno oko 70 obrtnika. Godine 1857. na istom području živi 12043 stanovnika, a procjenjuje se da je na jednog obrtnika dolazilo oko 70 stanovnika. Prema tome tada bi na ovom području radilo oko 120 zanatlija. Naime, od 1830.-ih pa do kraja 1850.-ih godina broj obrtnika općenito se u *Hrvatskoj* isključivo iz političkih prilika (*Bachov* apsolutizam itd.) i donošenja raznih za obrtnike nepovoljnih zakona nije značajno povečavao - već ponegdje i smanjivao. To je uzrok neznatnom povečanju broja zanatlika kroz 30-ak godina iako je broj stanovnika bitno rastao.

Kada se točno dogodilo osnivanje pitomačkog ceha danas nije potpuno poznato, međutim, ceh, odnosno obrtnička bratovština, već 1856. godine postoji, što je vidljivo iz sačuvane dokumentacije. Danas se špekulira kada se radi o točnom datumu osnivanja pitomačkog ceha, odnosno "Pitomačke zanatničke zadružnice". Naime, *Pravila* (ili "Štatut") od strane *Upravnog odbora* potpisana su 1863. godine, a njih je zapovjedništvo generalata potvrdilo 1864. godine. Sve ovo je razlog da se godina osnivanja uzima 1860. godina, a službeno počinje djelovati sa prvim siječnjom 1862. godine. Iste, 1862. godine (27. siječnja) već je održana prva skupština i na kojoj je odlučeno da se treba naručiti barjak (zastava), a što je i učinjeno iste godine od *Alberta Mikulčića* iz *Varaždina* za 355 forinti. O njezinoj posveti ne znamo ništa preciznije (nije poznat kum, odnosno kuma). Godine 1862. već je riješeno pravilo obaveznog dolaska svih članova na sprovod nekog člana, a riješeno je i to da ako netko tko nije član želi na sprovodu imati članove ceha mora platiti 20 forinti u zadružnu blagajnu. 1863. godine, dakle nešto prije potpisivanja i odobravanja prvih pravila, već su neke odredbe počele stupati na snagu. Na primjer, u zaključcima od 30. lipnja stoji da članovi koji ne dođu na obaveznu godišnju skupštinu moraju platiti globu od 10 novčića. Na istoj je skupštini riješeno da se naruči cehovska škrinja (tzv. "Bundeslade"), čija je izrada povjerena domaćem stolaru *Ivanu Bažantu*. Isti je napravio te godine škrinju kojoj je bravu i metalne dijelove izradio, također pitomački majstor, bravar *Ivan Herceg* koji je ujedno izmislio ovu novu vrstu brave. Cijeli je taj posao plačen 40 forinti. Danas se škrinja čuva u *Državnom arhivu* u *Virovitici*. Dobro se može vidjeti koliko su ove dvije stvari bile važne, a posebno izrada zastave, koja je bila vrlo skupa u to vrijeme, ali i narednih vremena. Već se te godine razmatralo zajedno sa upravom pitomačke satnije (budući da su često znali buknuti i veći požari) pitanje kupovine vatrogasne štrcaljke. Tako zadruga već tada odobrava čak 240 forinti za njezinu nabavku. U tu svrhu sredstva se odobravaju i narednih godina, međutim, ona je konačno nabavljena tek 1871. godine za što je *Zadruga* izdvojila čak 500 forinti. Iz ovih se podataka jasno vidi da je *Zadruga* od samih početaka imala veliki opće društveni značaj u ovome kraju.

Cehovi i cehovska udruženja ukinule su vlasti službeno 1872. godine, odmah po ukidanju *Vojne krajine*, ali je ceh u *Pitomači*, pomalo izmjenjeno, nastavio svoje djelovanje i narednih desetljeća. Iako je taj ceh u stvari nosio ime "Pitomačka zanatnička zadružnica" on je imao i nakon ukidanja svoja stara obilježja: Pravila, cehovsku škrinju, zastavu sa zaštitnikom *svetim Florijanom* - no ipak je to već bila stanovita obrtničko-štedno-kreditna zadruga, odnosno štedionica, iako u početku mala. Osim u *Pitomači* slične obrtničke bratovštine ili cehovi (uvjetno rečeno) u ovom dijelu *Podravine* osnovani su u to vrijeme i u drugim mjestima, kao na primjer u *Novigradu Podravskom* sredinom 19. st. (1850-ih ?), u *Virju* 1867. godine također je osnovana obrtničko gospodarska bratovština, u *Đurđevcu* 1866., *Kloštru Podravskom* 1890. godine itd. Kao svojevrstan ceh, kao i u *Pitomači*, 1869. godine osnovan je i u *Virju* pod nazivom "Trgovačko-obrtnička zadruga virjanska" koja je postojala svega nekoliko godina - do službenog ukidanja cehova 1872. godine.

Iako su se neke od navedenih i brojnih drugih zadruga, odnosno obrtničkih bratovština ubrzo ugasile pitomačka nije prekidala sa radom. Poveći broj obrtnika zahtjevao je i dalje stanovitu organiziranost. Jedna od osnovnih stvari bilo je već u početku izraditi valjana *Pravila*, odnosno *Statut*, što je učinjeno još 1863. godine, ako ne i ranije, no potpisana su od strane zadružnog odbora 10. prosinca 1863. godine, bila na pregledu kod *Varaždinsko-đurđevačke pukovnije* 18. listopada, a odobrena od Generalkomande 25. listopada iste godine. Pravila su se tradicionalno čuvala u kući načelnika, odnosno upravitelja zadruge i to u cehovskoj škrinji. Sve do početka 1920-ih godina zadružna zastava čuvala se isključivo u crkvi, međutim od tada, radi dosta velike vlage i prašine u crkvenim prostorijama, i ona se od tada čuva kod upravitelja (nekada ga nazivaju i "Obrtni načelnik"). Prilikom svakog preuzimanja škrinje, i pravila od strane novog pročelnika to se radilo sa velikim slavljem, a "cehovska" škrinja bila je gotovo svetinja koja se čuvala i održavala s poštovanjem.

Prva Pravila "Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača", odnosno "Pitomačke zanatničke zadružnice", to jest ceha, a koja imaju uzor u nekim pravilima vjerojatno nekog koprivničkog ceha glase:

"Warasdiner Sct. Georgen Grenz Regiment No.6 Pitomačer Compagnie No.6
STATUTEN
Pitomačer Gewerbs Genossenschaft bestehend aus den Handels - und Gewerbsleuten der Pitomačer Compagnie".

U hrvatskom prijevodu može se vidjeti da je u stvari zaista osnovana "Pitomačka zanatnička zadružnica". Pravila na hrvatskom jeziku pisana su na 17 strana (formata 20,4 x 34 cm - ukupno 24 str.) a počinju sa:
"Waraždinska Graničarska Gjurgjevačka regimenta No 6 - 6ta Pitomačka Compagnia
Pitomačka zanatnička zadružnica sastoji iz svakakovih tergovacah i majstorov pitomačke Satnije
Uredbe / Pravila /..."
i završavaju: "...Pitomača dne 10 Prosinca 1863.
(Jovo) Kosanović mp. satnik (Eugen) Pönisch mp. poručnik

U ime zadruge Odbornici:
Stefan Gregurić mp kovač Anton Metelko mp kovač Franjo Majstor lončar Pavo Ciglec mp. opančar Josip Gregurić mp brijač
Szebrani Načelnik
Johann Madzgain mp kožuvar i načelnik

U našoj prisutnosti
(Jovo) Kosanović mp satnik (Eugen) Pönisch mp poručnik

Vidjeno kod sl. cs. kr. Waraždinske Gjurgjevačke pukovnie zapovedničtva
U Belovaru 18. Listopada 1864.
Knežević Abth 7Nro 10159
Ova pomenuta pravila zadružna potverdjivaju se u smislu (člana) 127 obrtnog reda sastavljenog za vojničku Krajinu od strani visoke zemaljske General Komande U Zagrebu dne 25. Listopada 1864.
Na mesto njegove preuzvišenosti Gospodina Komandiranog Generala
L.S.Schlitter mp. Gmlt Maraš mp. Obstl"

Pravila se sastoje od 28 poglavlja, a počinju o dužnostima i koristi zadruge. Budući da je ovo iznimno vrijedan dio sačuvane ostavštine ove *Zadruge* donosim ga u cijelosti u nastavku.

Rad i svrha *Zadruge* počela je dobivati svoj smisao već prvih godina djelovanja. Za prvog predsjednika, odnosno pročelnika, počev sa 1. siječnjom 1862. godine izabran je kožar *Ivan Madzgain*, a upravni odbor imao je sve do kraja 1890-ih uglavnom 12 do 14 odbornika koji su se birali svake tri godine. Od godine 1865. do 1871. odbornici,

odnosno "pouzdanici" su bili obrtnici *Đuro Ban, Franjo Sobota, Mato Balija, Ivan Mostovljanec, Stjepan Gregurić, Mato Pavlić, Antun Hezonja, Mato Vlašić, Martin Fanta, Mijo Mihović, Petar Slukan, Miško Katulić, Valent Schohinger* i *Ivan Bažant*. Već godine 1866. (na skupštini od 8. ožujka) odlučeno je da će se zadruga učlaniti u tadašnju trgovačku komoru u Sisku, što je i učinjeno dvije godine kasnije. Naredbom Generalkomande u Zagrebu od 29. rujna 1868. (br. 10758 - odjel VII) 13. listopada iste godine zadruga je izabrala i zastupnike za izbor punomoćnika u navedenu komoru koji se je održao 18. listopada u *Bjelovaru*. Pitomačka zadruga izabrala je članove (tzv. "kotrige") trgovca i poduzetnika *Stjepana Đurđevića* i kovača *Antuna Metelka*, oba iz *Pitomače*. Tih godina *Zadruga* ima oko 45 članova.

Navedena Pravila zadruge nadopunjena su odmah, iste 1864. godine i to vezano za odvajanje iz đurđevačkog ceha. Dodano je da se iz sve tri grane navedenog ceha ima predati joj pripadajući dio zajedničke glavnice i to od prve 100 forinti, druge 80 i treće 60 forinti. To je i učinjeno tek 16 siječnja 1868. godine i to u potpunosti. Isplačeno je pitomačkoj zadruzi 240 forinti iz blagajne đurđevačkog pukovnijskog ceha. Tada ostalu imovinu "Pitomačke zanatničke zadružnice" sačinjava "godišnji namet" visinu kojeg je određivala skupština Zadruge. Zatim kamati od zadružnih glavnica, članarina novih članova, "pristojbe za izdavanje listova za oslobađanje djetića", novac od kazni prema Pravilima, naplate za sudjelovanje na sprovodima nečlanovima Zadruge, novac od iznajmljivanja mrtvačkih kola, te razni drugi prihodi od društvene imovine.

Vojna krajina ukinuta je 1871. godine, no razvojačenje je trajalo sve do 1874. Umjesto pukovnija i satnija osnivaju se županije, kotari i općine, pa tako i *Pitomača* dobiva svoju općinu, a pripaja se *Bjelovarsko-križevačkoj županiji*, a kotaru *Đurđevac*. Otprilike takva geopolitička podjela ostala je sve do *Drugog svjetskog rata*. Iako je *Krajina* ukinuta rad zadruge i dalje se nastavljao i iako su tada službeno ukinuti cehovi. Valja spomenuti da su osnivači bili promoćurni i uvidjeli da cehovi starog tipa neće dugo opstati, pa su odlučili, vjerojatno na temelju nečijeg iskustva, da je najbolje odmah osnovati zadrugu i standardnim klauzulama cehovskih pravila dodati neke modernije stavke - što je vrlo očito usporedimo li prva pravila sa nekim cehovskim iz prve polovice 19. stoljeća. 1869. godine raspravlja se na zadružnim sjednicama (održane 1.siječnja i 27. svibnja) o mnogo čemu, a između ostalog i o uvađanju kazni za sve one članove koji ne idu neopravdano na tzv. kvartalne mise koje su se davale za članove zadruge. Već iste godine zadruga je uskočila u pomoć jednom izgorjelom pekaru *Jozefu Branksu* iz *Gline* i pomogla mu sa stanovitom svotom novca.

Godine 1871. konačno je nabavljena vatrogasna štrcaljka iako više nije postojala pitomačka satnija, a za njezinu nabavu zadruga je osnovala i odbor koji se sastojao od članova *Stjepana Đurđevića*, *Josipa Gregurića, Franje Majstora, Valenta Šohingera* i *Đure Brennera*. Nabava ove, prve štrcaljke prethodila je osnivanju pitomačkog *Dobrovoljnog vatrogasnog društva*, ali tek 12 godina kasnije, kada je zadruga također pomogla prilikom kupovine nove štrcaljke i osnivanju samog vatrogasnog društva, kojega je većina članova bila i članovi obrtne zadruge.

Ivan Madzgain bio je ravnatelj *Zadruge* sve do 8. veljače 1866. godine, kada ga mijenja *Stjepan Đurđević* (trgovac i poduzetnik koji je imao velike posjede i u *Maloj Črešnjevici* i trgovinu pored crkve) koji tu čast obnaša sve do 5. siječnja 1868. godine. Istoga dana dužnost preuzima gostioničar *Đuro Brenner*. On ju obnaša sve do 1871., kada opet preuzima mjesto načelnika, odnosno ravnatelja, *Stjepan Đurđević* kojega je zateklo razvojačenje *Vojne krajine* i koji je na ovoj dužnosti bio punih jedanaest godina, sve do 31. prosinca 1882. godine. Tada tu čast, sve do 3. siječnja 1892., dobiva postolar *Martin Fanta*.

Kako smo već spomenuli rad brojnih sličnih zadruga ne samo u *Podravini* već i šire uglavnom je ukinut nakon 1872. godine. *Pitomačka* je nastavila svoju egzistenciju na opće zadovoljstvo mještana. Tokom vremena dolazi do dopuna i promjena *Pravilnika*, međutim njezina se svrha bitno ne mijenja već samo dopunjuje. Do značajne

promjene došlo je 1875. godine, a posebno 1891. kada joj se mijenja i naziv (a dijelomično i pravila) u "Prva obrtna zadruga Pitomača". Pravila se u tom stoljeću mjenjaju i dvije godine kasnije, 1893. godine i kao takva opstojala su narednih tridesetak godina. O tim posljednjim zadružna skupština raspravljala je 1. siječnja 1893. a izdala ih je *Kraljevska zemaljska vlada* u *Zagrebu* pod brojem 30838/892, 1892. godine. Upravo na temelju ovih pravila nekadašnja "Pitomačka zanatnička zadružnica" postala je jednom vrstom legalne štedionice i dobila naziv "Prva obrtna zadruga Pitomača". Od tada *Zadruga* ima svoj prvi pečat.

Svaki član zadruge morao je plačati određenu članarinu što je sve do 1913. godine bio gotovo osnovni prihod. Na primjer 1883. godine ta je članarina čak bila i nešto smanjena na 40 novčića za muške članove i 20 novčića za ženske. Do 1913. godine nije se vodilo niti neko posebno knjigovodstvo, a nisu se uzimali ni štedni ulozi. Od tada se situacija pomalo mijenja i nastupa povoljnije doba, odnosno *Zadruga* postaje štedionica u pravom smislu riječi: "Gosp. predsjednik uzima rieč o osnutku toli željene šted. i predujamne udruge ove zadruge, tumači svrhu iste i pravac kojim bi se imalo poći u ovoj stvari..." (Zapisnik sjednice ravnateljstva od 30. ožujka 1913.). Dobiva službeni naziv "Obrtna štediona za štednju i pripomoč u Pitomači". U to, a i nešto kasnije vrijeme upravu zadruge sačinjavao je predsjednik, podpredsjednik, perovođa, zatim tajnik, barjaktar, blagajnik, te upravni odbor od nešto manje članova nego do tada (uglavnom se od tada biralo 6 do 8 članova), te "revizioni" odbor od dvije osobe (o tadašnjem sastavu uprave vidi u Prilogu "Pravila" čl. br. 3, 5 i 6). Broj članova upravnog odbora često se mijenjao, a što se mjenjalo dopunama ili promjenama *Pravila*. Osim navedenih članarina zadruga je u svoju blagajnu tokom godine namaknula novac na razne načine, ali i trošila zaradu, što je ipak najčešće bilo dosta skromno. Npr. 1882. godine u blagajničkim knjigama stoji slijedeće: "poleg namire obć. načelniku *Đuri Veličanu* kao povjereniku isplačeno 2 forinte - poleg namire *Paulu Vunaku* kao perovodji isplačeno 2 forinte...poleg računa *Teizleru* za sveče isplačeno 3 forinte...poleg namire *Franc Hercegu* za pucanje isplačeno 1 forinta..." ili 1885. godine: "...poleg namire *Đuri Kraličeк* za grovanje mužara izplačeno 1 F poleg namire za sašivavanje barjaka izplačeno 1 F...".

Ulazi novca u blagajnu bili su ili kao gotovina, ili kao privatne ("osebničke") ili državne obveznice. Prilikom svakog preuzimanja mjesta predsjednika vršila se primopredaja blagajne koju je zaduživao novi predsjednik. Tako 1883. godine *Stjepan Đurđević* je predao blagajnu novom predsjedniku *Martinu Fanti* i to samo 1 novčić gotovine, 100 forinti državnih obveznica, 508 for. i 44 novčića privatnih obveznica i 241 for. i 2 nov. na dugu. 1892. *Josip Ciglec* preuzeo je od *Martina Fante* 37 for. i 44 nov. gotovine, 100 for. državnih obveznica i 812 for. i 42 nov. privatnih obveznica, te 136 for. i 17 nov. na dugu. Godine 1898. *Martin Fanta* od *Josipa Cigleca* preuzeo je 57 for. i 38 novčića, privatnih obveznica 685 for. i 20 nov., dok je na dugu bilo 68 for. i 53 novčića. Gotovih novaca u blagajni uglavnom u to vrijeme i nije bilo mnogo, što se vidi iz priloženog.

Iste, 1898. godine došlo je do promjene valute iz forinti u krune (zamjena je bila u omjeru 2:1), međutim, u stvarnu upotrebu kruna je došla tek 1902. godine. Nakon prvog svjetskog rata uvodi se dinar, no i on je došao u stvarnu upotrebu tek početkom 1923. godine.

Godine 1890. počeli su članovi koji su bili sa kloštranskog područja tražiti na zahtjev Općine *Kloštar Podravski* isključivanje članova radi osnivanja samostalne zadruge u *Kloštru* "radi sačuvanja njihovih obrtničkih interesa". Međutim, *Kloštar* nije uspio osnovati svoju samostalnu zadrugu sve do 1908. godine, kojom je prilikom pitomačka zadruga izašla ususret i pomogla im sastaviti pravila ("obrtni zakon") na temelju već tada dugogodišnjeg iskustva.

Budući da se zadružna zastava nalazila na vlažnom i prašnom mjestu u crkvi već je do 1885. godine bila toliko oštećena da se moralo pristupiti popravljanju. Te ju je godine popravio *Martin Fanta* za 1 forint (" Verhu 1 f. slovum jeden forint av. vr. (austrijske vrijednosti) koje ja dole podpisati za cehovsku zastavu pošivavanja i kerpanja iz

obertne blagajne danas u gotovom primio. Pitomača 7. svibnja 1885. Martin Fanta"). Zastava je popravljana otprilike svakih pet-šest godina. Tako je već 1890. godine ponovo u lošem stanju. Stoga je odlučena detaljna obnova što je i učinjeno početkom 1891. godine za čak 100 forinti, pa je 25. svibnja iste godine novoobnovljeni "društveni barjak" bio nanovo i posvećen, a kuma je bila supruga u Pitomači poznatog trgovca i veleposjednika *Dragutina Götza*, *Barbara Götz* rođena *Điketa* iz Pitomače.

U to vrijeme ozbiljno se u Pitomači počelo razmišljati o osnivanju vatrogasnog društva jer su česti požari odnosili iz godine u godinu sve više gospodarskih i stambenih objekata, budući da su tada još uvijek bili građeni uglavnom od drveta, na pocekima, pokriveni šindrom ili slamom. Do toga je i došlo naredne godine, ali je službeno *Vatrogasno društvo Pitomača* osnovano 1893. godine, odnosno potvrđeno osnivanje od nadležnih 1894. Zadrugi je bilo u interesu da se osnuje takvo društvo jer je npr. morala manje izlaziti ususret "pogorelcima". Tako je pomogla sa tadašnjih 500 forinti koje je društvu isplatila iz svoje blagajne do 1897. godine za kupovinu nove štrcaljke. Tada je vatrogasno društvo bila značajna društvena organizacija u *Pitomači* koje su članovi bili uglavnom razni bogatiji obrtnici, trgovci i posjednici, a koji su ujedno i potpomagali rad društva.

Pitomački zadrugari tokom cijelog svojeg postojanja riješavali su brojna komunalna i druga društvena pitanja i pomagali uvijek i svakoga kada su bili u mogućnosti. Na sjednici 13. kolovoza 1899. donešen je zaključak da bi se trebala pribaviti nova mrtvačka kola koja na pitomačkom području u vlasništvu obrtničke zadruge postoje još od sredine 1860.-ih godina. Tim je načinom već u to vrijeme bio riješen dostojanstveni prijevoz pokojnika (naravno, tko ih je mogao platiti), a ujedno vremenom i ponešto novaca namaknuto u blagajnu *Zadruge*. Sačuvani su računi i druga dokumentacija koja govori o održavanju i troškovima za mrtvačka kola. Naime, sve do početka 20.-og stoljeća kola je u ovome kraju posjedovala jedino *Obrtnička zadruga*. Troškovi za npr. mast za podmazivanje kotača i drugog, pranje, tekuće godišnje održavanje i nije bilo jeftino. Sve do izgradnje mrtvačnice kola su se nalazila kod pojedinih članova, a dobar dio vremena čuvao ih je 1880- ih i 1890-ih godina *Martin Fanta*, inaće dugogodišnji predsjednik Zadruge - za to je dobivao stanovitu godišnju "odštetu". Do oko 1900. godine stara mrtvačka kola već su bila dotrajala (no još uvijek su bila u upotrebi) pa se riješilo kupiti nova. Tako je i učinjeno. Godine 1902. nova kola su naručena od *Antuna Oberittera* iz *Beča* za 960 kruna (odnosno 480 forinti). Kola su stigla iste godine međutim nisu bila kvalitetno načinjena (navodno od starog drveta i uglavnom pokitana) pa se *Oberitteru* nije isplatila sva dogovorena svota, već 266 kruna manje (a vodio se i sudski spor 1903. godine). Kola su desetak godina (do 1904. godine) bila pohranjena u *Vatrogasnom spremištu* koje se nalazilo na početku današnje ulice *braće Radića* u *Pitomači*, a od tada u novodozidanoj prostoriji pored mrtvačnice na groblju koja je bila izgrađena 1894. godine i za koju je i tom prigodom zadruga dala 100 forinti pomoći. Za dogradnju ove prostorije zadruga je dala dodatnih 200 kruna. Cijene najma mrtvačkih kola varirale su iz godine u godinu. Prvih godina cijena za *Pitomaču* i okolicu iznosila je oko 1 do 2 forinte, a kasnije (npr. 1903. godine) za *Pitomaču* 4 krune, za *Otrovanec* i *Kladare* 5, a za sva ostala mjesta općine 10 kruna. Godine 1907. cijena je povečana za *Pitomaču* na 6,5 kruna, a za sva ostala mjesta na 10 kruna, što i nije bilo malo.

Što se tiće sprovoda nekog od članova zadruge i dalje je važila obaveza dolaska ili se plačala kazna od 1 krune. Kod takvih sprovoda križ je nosio načelnik zadruge, osim u slučajevima da je bio opravdano spriječen, onda je to učinio netko od članova odbora. Godine 1907. uvodi se odredba da na sprovod nekog člana "svi članovi bezuvjetno na sprovod ići moraju bez odkupa". Moraju 4 člana "trijezni bditi, tako zvano verestovati" pored pokojnika u mrtvačnici. 1907. godine zadruga prodaje svoja stara mrtvačka kola, budući da je pet godina prije kupila nova. Cijelo vrijeme iznajmljivanja mrtvačkih kola obrtnička zadruga za to je plačala određene takse kotaru i općini oko čega je povremeno bilo dosta nesuglasica budući da su vlasti tražile povečanje postotka poreza. Na primjer 1902. godine *Kotar Đurđevac* je tražio čak 6 % od ukupnog najma, na što su se članovi žustro žalili.

Osim svega navedenoga zadruga je priliv u blagajnu ostvarivala i na razne druge načine, ali se već ni u to vrijeme nije toleriralo nekorektno ponašanje i uglednih članova, a koji nisu redovito vračali svoja dugovanja. Na primjer jedan od članova ugledne obitelji *Brenner*, *Ferdo Brenner mlađi* bio je dužan 1890. godine svega 10 forinti: "Obrtni načelnik priobčuje članovima obrt. zadruge da g. Ferdo Brenner mladji iz Gjurgjevca duguje obrtnoj zadrugi svotu od 10 for. koju je osobno obečao prigodom pokopa njegovoga mladjega brata za pratnju članak ove obrt. zadruge." Onom koji se značajno ogriješio o pravila zadruge ponekad je slijedilo i izbacivanje iz članstva. Tako je bilo 1913. godine sa *Đurom Begović* iz *Pitomače*.

Jedan od dobrih načina kojim se dolazilo do zarade od samog osnivanja *Zadruge* bila je i organizacija raznih javnih zabava. Otprilike u prosjeku je godišnje priređivana po jedna zabava, sada da li negdje u toku godine ili za samu novu godinu. Takve su zabave bivale shvačene vrlo ozbiljno jer su ponekad donosile značajnu dobit, a bila su to vremena kada se svaka javna okcija smatrala časnim poslom i prilazilo joj se s poštovanjem. Organizirani su razni tzv. "krabuljni plesovi", sa raznim dodatnim sadržajima, kao npr. "šaljivom poštom", tzv. "zatvorom", raznim tombolama i dr. Stoga su se na sjednicama osnivali i čitavi "zabavni odbori". Tako je za zabavu koja se održala 5. veljače 1921. godine 6. siječnja osnovan odbor od čak 16 članova (*Đuro Landi, Franjo Ambrošić, Konrad Hren, Stjepan Kovačević, Simo Kerep, Ivan Kovač, Stjepan Pavleković, Ivan Kos, Mirko Vukailović, Ivan Vunak, Josip Husinec, Josip Šegregur, Marko Gucek, Marko Lovrin, Josip Gregl* i *Ivan Main*). Ta je zabava donijela 1146 kruna zarade što je bila značajna svota.

Do 1912. godine stari, iako obnovljeni barjak, odnosno zastava već je bio toliko dotrajao da se počelo razmišljati o nabavi novoga. To se tada i planiralo učiniti prigodom obilježavanja 50 godina postojanja zadruge, međutim, ustanovljeno je da se neće stići to izvesti, pa će se nova zastava nabaviti povodom 60 godišnjice koja će se zaista i obilježiti 1922. odnosno 1923. godine.

Tako je i bilo. Početkom 1922. godine naručena je zastava od trgovca *Frana Samsa* iz *Zagreba* koji je posredovao kod nabave zastave iz jedne tvornice u *Linzu*. U toku godine zastava je usprkos brojnih problema i zavrzlama oko uvoza i isporuke bila završena po cijeni od 25.000 kruna. Sudeći prema dopisima *Samsu* zadrugari su željeli da zastava izgleda upravo kakva se do danas sačuvala: "1. Barjak druga vrst u Seiden zlatu u crvenoj boji, što bi željeli da nam uzorak toga materijala pošaljete. 2. Štekarija sve kao i kod prvoga barjaka od prave svile. 3. Veličina barjaka na batini 150 cmtr. a duljina 140 cm. Znakovi i nadpisi zlatni i štikani. 4. Na jednoj strani barjaka ima biti pravi hrvatski grb nad grbom godina utemeljenja 1862 i posveta 1922. 5. Na drugoj strani ima biti obrtnički znak kojega priloženo šaljemo, nad znakom ime naše "prva obrtna zadruga u Pitomači".

Konačno je početkom 1923. godine odlučeno da će se proslava 60 godišnjice zadruge održati 20. i 21. svibnja 1923. kojom će se prigodom posvetiti novi barjak i promovirati knjižica umirovljenog ravnatelja pitomačke škole i aktivnog društvenog djelatnika *Frana Žaverskog Gabarića* "Spomenica o 60-godišnjem postojanju "Prve obrtne zadruge u Pitomači" koja je bila (planirana otisnuti se u 500 primjeraka) otisnuta u nakladi od 1000 komada. Danas je knjižica prava rijetkost, a i prva je tiskana edicija u *Pitomači* pa ju u nastavku donosimo u cijelosti. Što se tiće barjaka došlo je do određenih problema budući da je na zastavi izvezen i rimski bog zanatništva *Merkur* pa na sjednici od 29. travnja 1923. se izvješćuje "Glede posvete barjaka poručio g. župnik (Mihinić) da nemože svetiti barjak dokle je znak Merkur gore." No to su članovi ubrzo riješili odlaskom u Duhovni stol tražiti odobrenje: "Bili u Zagrebu jučer dne. 28.4. Delegati Kerep, Landi i Papišta i riešeno da se Barjak sveti na naše zadovoljstvo".

Kako je izgledala navedena proslava možemo vidjeti iz sačuvanog programa u pozivnici:

"Dana 20. i 21. svibnja 1923. proslaviti će prva obrtna zadruga u Pitomači uz

sudjelovanje domaćih društava svećanim načinom spomen svoga 60 godišnjeg obstanka ujedno i posvetu svoga novoga barjaka.
K toj svečanoj proslavi najuljudnije se pozivate.
Raspored: Dana 20. svibnja 1923.
1. Doček gostiju kod svih vlakova i nastamba istih.
2. Komers u 8 sati na večer svratište Lovački rog kod Steiskala...”

21. svibnja 1923. je to izgledalo otprilike ovako. U osam sati bio je sastanak svih društava, gostiju i članova *Zadruge* kod "Svratišta k lovačkom rogu" *Viktora Steiskala* u *Gajevoj ulici* (ugao današnje *Domjanićeve* i *Gajeve ulice*), a u 9 sati odlazilo se sa limenom glazbom u povorci do kume barjaku *Ružici Landi* (supruga dugogodišnjeg predsjednika *Đure Landija*). Nakon kraćeg govora od kume išlo se do crkve gdje je župnik *Petar Mihinić* uz prigodnu ceremoniju i misu posvetio novi barjak. Na putu prema crkvi išlo se starim pješćanim drumom pješice u pet redova. Na početku povorke prvo je išao barjaktar sa barjakom, lijevo od njega uljar *Josip Beker*, a desno mesar *Josip Husinec*. Iza njih išla je u sredini kuma *Ružica Landi*, lijevo od nje supruga *Konrada Hrena*, a desno *Josip Gregl* (tajnik). Sa svake strane od njih pratile su ih djevojčice u narodnim nošnjama. Za njima su slijedila sva ostala društva iz mjesta, kao i brojni gosti. Nakon mise predsjednik *Landi* održao je pozdravni govor nakon čega je pohranjen barjak u crkvu. Od crkve krenulo se oko 13 sati prema gostionici "Lovački rog" *Viktora Stejskala* gdje je u velikoj sali ("staro kino") održan "banket", odnosno zabava do kasno u noć. Ulaz i na ovu prigodnu zabavu se plaćao (24 dinara), pa je društvo, od prodaje ulaznica, prodanih pića i jela, zaradilo popriličnu svotu koja je popunila blagajnu.

Obilježavanje 60.-e godišnjice postojanja pitomačke obrtničke zadruge bio je značajan događaj i za *Pitomaču* i za stanovnike okolnih naselja. Osim vizualnih dojmova za mještane bio je to dobar pokazatelj o djelovanju *Obrtničke zadruge*. Članovi su se ponosili što su toliko dugo uspješno djelovali, što im je dalo i određeni podstrek za rad u narednom periodu. Upravo u to vrijeme, nakon 1922. godine, pa sve do šestojanuarske diktature *kralja Aleksandra* 1929. i velike svjetske gospodarske krize početkom 1930.-ih godina, najbolje je razdoblje u povijesti ovoga kraja za razvoj ne samo obrtništva i trgovine, već svega gospodarstva i popratnih djelatnosti. Nikada do tada, a ni kasnije, ne bilježimo toliki broj obrtnika u Pitomači, nikada kao do tada *Pitomača* nije imala veći broj stanovnika. Nikada nije djelovalo više društvenih i kulturnih društava i klubova. Stoga je *Zadruga* imala odlične uvjete za dobro poslovanje i isticanje svojih djelatnosti. Međutim, razdoblje ovih tridesetak godina karakteriziraju brojne diferencijacije, brzi usponi i padovi, brojni problemi i sl.

1920.-ih godina *Pitomača* kao mjesto i distriktno središte u ovom dijelu *Podravine* bilo je vrlo značajno. Npr. 1925. godine u samoj *Pitomači* radi i trguje više od 150 obrtnika, ugostitelja i trgovaca (u ukupno 40 vrsta zanata). Tu je veliki Nöthigov "Paromlin d.d." (osnovan početkom 1920.), rade Pitomačko-črešnjevački ugljenici (lignita). U mjestu djeluje (ili je tih godina osnovano) *Dobrovoljno vatrogasno društvo*, *Hrvatski sokol* (osnovano 1906.), *Prosvjetno društvo* "Osvit" (osnovano 1921.), *HPGD* "Sloga" (osnovano 1925.), *Nogometni klub Pitomača* (osnovano 1921.), *Teniski klub* (1924.), radi pored gostionica gotovo deset kuglana, *Pučka čitaonica* (osnovana oko 1890.), *Limena glazba* itd. Spomenimo podatak da se već 1922. godine na inicijativu *Hrvatske pučke čitaonice* počelo razgovarati o izgradnji velikog *Društvenog doma* u kojem bi bile smještene razne društvene prostorije, kao i prostorije *Prve obrtne zadruge Pitomača*. 1930. godine sama je *Zadruga* ponovo potaknula to pitanje i na prijedlog fotografa *Konrada Hrena* osnovala odbor za izgradnju navedenog doma. O tome se razgovaralo i kasnijih godina, kao npr. 1940. godine, međutim, došao je rat i do izgradnje nije došlo još dvadesetak godina i ne na način kako je to prvotno bilo zamišljeno.

Od samog početka velike gospodarske krize 1930-ih godina Zadruga je odigrala veliku ulogu u pomoći pučanstvu davanjem raznih kredita i pozajmica. Kako se bližio *Drugi svjetski rat* vrijeme je bivalo sve nepogodnije za razna kreditiranja, pa je usporedno sa time i zarada zadruge bivala sve manja - mogla je sve manje i pomagati.

Život je postajao sve skuplji, vrijednost poljoprivrednih i obrtničkih proizvoda padao je, a industrijskih je rastao.

Imamo neke podatke o "čistoj dobiti" *Obrtne zadruge* tih godina od koje je 25% išao u pričuvnu zakladu, zatim u dividendu za "poslovne odjele", a ostatak se prenosio u iduću poslovnu godinu, te nagrade.

- 1927. godine čista dobit je bila 3.169,29 dinara
- 1928. godine - 4.532,50 dinara
- 1929. godine - 2.867,11 dinara
- 1930. godine - 8.159,83 dinara
- 1932. godine - 1.261,56 dinara
- 1934. godine - 2.928,55 dinara
- 1937. godine - 3.314,99 dinara
- 1938. godine - 1.530,11 dinara
- 1939. godine - 1.145,62 dinara
- 1940. godine - 1.493,78 dinara

Kolika su to bila sredstva možemo okvirno predpostaviti budući da se radi o vremenima kada je uznapredovala manufaktura, industrija i proizvodnja mehanizacije, pa uslijed gospodarske krize umanjivala se vrijednost poljoprivrednih proizvoda, a industrijskih povećavala. Teško je komparirati podatke o vrijednosti novca, međutim, nakon 1929. godine omjeri industrijskih proizvoda koje je trebalo široko pučanstvo i njihovih proizvoda bile su katastrofalno poražavajući. Na primjer godine 1921. 1 kilogram soli koštao je od 5,5 do 6,10 kruna (još nisu bili u upotrebi dinari), kutija šibica je koštala oko 1,5 kruna, litra petroleja 23 krune, modra galica 1 kilogram 2-3 krune. Na primjer te godine dosta primitivna preša za grožđe od 200 l. vrijedila je 4100 kruna, obični (pješćani) brus za kose 450 kruna, bakrena šprica za vinograde kakve još i danas imamo u vinogradima koštale su gotovo bogatstvo, od 1200 do 1700 kruna, dok je *Gospodarski list* imao cijenu od 1,5 krune.

Godine 1926. 100 kg pšenice vrijedilo je 500-600 dinara (moramo shvatiti da je u odnosu na današnje vrijeme prinos bio gotovo četverostruko manji i iziskivao trostruko više posla), dok je 100 kg pšenice 1931. godine vrijedilo svega 140-170 dinara. Te godine 100 kg crnog brašna košta do 240 dinara, a kukuruz je vrijedio od 80 do 90 dinara za 100 kilograma. Jedno jaje za nasad u industrijskoj proizvodnji prodavalo se za 4 dinara 1931. godine, a jednodnevno pile za 10 dinara. Dvije godine kasnije cijena 100 kg pšenice pala je na oko 100 dinara, kilogram šećera koštao je 11 dinara, najobičniji par cipela oko 150 dinara, seljak je za 6-8 jaja dobio samo 1 dinar, a 20 grama duhana (oko 20 cigareta) vrijedilo je 3 dinara. Usporedimo li ove podatke sa navedenom zaradom *Obrtničke zadruge*, ona je ipak bila do 1930.-ih godina odnosno u ovom razdoblju, značajna. Ove podatke navodimo kako bi se shvatila i nemogućnost prodaje obrtničkih proizvoda (sitnih obrtnika) onima koji su općenito bili osnovni potrošaći - seljaci. Nekako od toga doba značaj i udio obrtništva u *Pitomači* i okolici postepeno opada, a što se kontinuirano nastavilo nakon *Drugog svjetskog rata*, u doba komunističke vladavine.

Zadruga je i u ovom periodu povremeno namaknula u vlastitu blagajnu određena sredstva priređivanjem već navedenih zabava koje je priređivala u prosjeku jednom godišnje.

Svoje običaje koji potječu još od samog osnivanja *Zadruge* (odnosno ceha) članovi su izvršavali i sve i do nakon *Drugog svjetskog rata*. Tako odlasci pod barjakom na kvartalne mise i na misu na dan *svetog Florijana* bile su neizbježne. Osim toga zadrugari su obilježavali i gotovo sve važne datume u određenom vremenskom periodu ma o kojoj se političkoj vlasti radilo. Tako su 9. kolovoza 1937. godine "okružnicom" pozvani svi članovi da u 7 sati dođu u *Vatrogasno spremište* (na početku današnje Ulice *braće Radića*), odakle će se ići na misu zadušnicu za pokojnog *Stjepana Radića*.

Broj članova u ovom razdoblju nije se mnogo mjenjao. Na primjer 1920.-21. zadruga ima 80 članova. Od godine 1923. do 1929. taj se broj kreće između 80 i 100. Godine 1937. ukupno je 73 člana, 1939. 71., a pred sami početak rata 1940. godine samo 64. Nakon rata broj se znatno smanjio, na oko 50, dok 1954. je upisano ukupno 54 člana. Spomenimo zanimljiv podatak za 1952. godinu kada je između svih tadašnjih članova bilo 29 koji su, kako se navodi, "nastupili u zadrugu" između 1902. i 1923. godine. Cijelo to vrijeme bilo je malo obrtnika u *Pitomači* koji nisu bili članovi, pa se prema tome može okvirno odrediti i broj obrtnika u mjestu, međutim, ti podaci trebaju se uzimati sa rezervom, jer je bilo članova i iz drugih mjesta, a za koje nemamo precizne podatke.

Svakako je važno navesti da je *Pitomača* bilo značajno obtničko mjesto, pa se tako već 1908. godine veliki dio obtnika, odnosno članova Pitomačke Zadruge opet udružuje, jer je uvidio stanovitu dodatnu korist, i osniva *Mjesnu organizaciju SHO* (Savez hrvatskih obrtnika). Prve se godine učlanilo u tu organizaciju 63 obrtnika. Za prvog pročelnika bio je izabran užar *Matija Katulić*, za tajnika kolar *Ivan Main*, kasniji dugogodišnji predsjednik Obrtničke zadruge, a za blagajnika remenar *Matija Šegregur*. U upravnom odboru bili su i poznati pitomački ugostitelj i mesar *Viktor Steiskal* i limar *Đuro Landi*. Ista organizacija djelovala je do sredine 1930.-ih godina, a 1930. brojila je već ukupno samo 23 člana, dok 1933. godine 19.

Rad *Prve obrtne zadruge* ne prekida se u *Drugom svjetskom ratu* (1941.-45.), međutim nije potpuno jasan njezin rad nakon 1945. pa sve do početka 1950.-ih godina budući da se sačuvao mali broj dokumenata. Ravnateljstvo *Zadruge* već je u srpnju 1945. godine novoj, komunističkoj vlasti predalo zahtjev za odobrenje rada i predalo svu potrebnu dokumentaciju, a, što je vidljivo iz zapisnika sjednice ravnateljstva od 28. srpnja 1947. godine, još do tada nije odobrenje stiglo, dok je *Mjesno NOO Pitomača* (pod br. 2117/47.) tražio zadružnu blagajnu na uvid i procjenu, što ravnateljstvo na čelu sa *Ivanom Mainom* nije dozvolilo sve dok ne stigne riješenje. ("Čita se dopis od mjes. N.O. Pitomača...od 25. 7. 1947. u kojem moli m. N.O. blagajnu na prosudbinu. Ravnateljstvo zaključuje sljedeće: Ravnateljstvo je na poziv vlasti zatražilo odobrenje rada još mjeseca srpnja 1945. te udovoljilo svim zahtjevima koji su bili traženi od vlasti. Buduć do danas rešidba nije nam stigla po tom predmetu ne možemo blagajnu tako dugo posuditi dok nedobijemo rešenje jer smo mi u molbi zatražili odobrenje rada koje može svaki čas uslijediti. U koliko naslov reflektira hitno neka akt na mjerodavnom mjestu požuri te nakon rešenja će ovo ravnateljstvo stvoriti zaključak...").

Iste godine Zadruga je dobila novi pravilnik te je nastavila sa radom u novom gospodarsko-političkom okruženju.

Možemo reći da je rad zadruge od 1941. do 1946. bio sveden na minimum. Nakon tih godina ona se prilaagođava novim uvjetima. 1946. godine cijela se zadruga morala učlaniti u *Narodnu frontu* i djelomićno promjeniti pravila. Prema novim pravilima predsjednik *Ivan Main* u travnju 1952. godine postavlja pitanje likvidacije zadruge jer ona u tim uvjetima više nema svrhe koju je do tada imala. Narednih godina među članovima ponavlja se mnogo puta prijedlog da se u tim novim uvjetima Zadruga počne baviti pravim kreditnim i štednim poslovanjem. Postavilo se i pitanje osnivanja nove, zasebne štedno-kreditne zadruge, a koja je i osnovana 27. prosinca 1954. godine, a koja je imala 24 člana i sasvim nova pravila. Osnivači ove Zadruge bili su obrtnici *Nikola Gregurić* (bačvar), *Mato Tari* (stolar), *Franjo Ivanic* (krojač), *Nikola Kujek* (tesar), *Franjo Šokec* (kovač), *Antun Grgačić* (mesar), *Ivan Veličan* (krojač), *Stjepan Stančin* (strojobravar), *Slavko Begović* (graditelj muzičkih instrumenata), *Tomislav Steiskal* (namještenik), *Ivan Giba* (kovač), *Stjepan Berković* (knjigovođa), *Stjepan Prović* (kolar) i *Franjo Kovač* (kovač). Prema dokumentaciji iz tog, poratnog vremena važno je spomenuti *Nikolu Gregurića*, *Matu Tarija*, *Franju Ivanica* i *Nikolu Kujaka* koji su se mnogo trudili za opstanak *Zadruge*.

Načelnici zadruge u vremenu od *Prvog svjetskog rata* pa sve do 1955. godine, godine koja se uzima kao datum osnivanja moderne *Zadruge* kakvu ljudi

pamte do kraja 1990-ih godina bili su limar *Đuro Landi* od 1918. do 1925. godine, stolar *Rudolf Bažant* od 1925. pa do 1928., zatim *Ivan Main* (kolarski majstor) od 1928. pa sve do 1954. godine - gotovo 27 godina.

Novo i posljednje doba *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača* počinje 21. travnja 1955. godine kada je *Prva obrtna zadruga* uložila sva novčana sredstva u navedenu *Štedno-kreditnu zadrugu*. Najznačajniji datum bio je 8. svibnja 1955. godine kada su navedene zadruge spojene u jednu, a to je upravo posljednja "Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača". Ovo je zaista bilo novo doba ove *Zadruge* čija se osnovna svrha nije mijenjala gotovo ništa narednih pedeset godina. Prvih godina *Zadruga* je imala desetak članova, no povoljni uvijeti privukli su mnogo novih članova. 1960. godine u *Zadrugi* je učlanjeno 327 članova, a 1981. godine već čak nešto više od 4500 članova. Od tada pa sve do početka 2000ih godina taj se broj znatno nije mijenjao. I u ovom razdoblju, kao i u vrijeme osamostaljenja *Republike Hrvatske*, te kasnije, *Zadruga* je u bezbroj slučajeva izlazila ususret i pomagala brojnim društvenim i kulturnim, te gospodarskim organizacijama.

Prilog 1.

Prva *Pravila "Pitomačke zanatničke zadruge"* iz 1863. - 1864. godine

"Uredbe (Pravila)

§ 1.
Dužnost i korist zadruge

Zadruga ove satnije je zato naredjena da skrbi za napredak svakojake trgovine i majstorie, i da ta skrb za nje sve hasnovitija bude, zato su osobito ove dužnosti:
a) Skrbeti da se stališ ove zadruge tj. medju majstori i trgovci uredno uzdržava. K ovoj zadrugi pripadaju takodjer njihovi pomagači i dečaki, tj. kalfe i šegrti - Sve svadnje i pravde ima zadruga prijateljskem putem sama raspravljati, izvan ako su takove pregreške koje spadaju na veći, to jest uredni sud.
b) Skrbeti da se zanatničtvo i trgovina sve više i više u znanju napredi, zato bi trebalo svakoverstne škole znanosti uvesti, i takove nadgledati, a gdi veće obstoje ovakove uzdržavati i plačanjem podpomagati.
c) Utemeljivati i nadgledati takove zavode koji služe za potpomaganje sviuh Kotrigah zadruge naprimer za one koji obetežaju ili u kakovu drugu nevolju priepadnu zato bi se svišešem dopuščenjem imate uvesti Casse za bolestnike, za one kojim treba u pomoč priteči kao i za umerle takove Casse ima zadruga nadgledati i tersi ti se da se ovakove male Casse sa večima spoje /sjedine/ isto tako ako neobstoji Cassa za kalfe takovu može zadruga započeti, i šnjom upravljati i najposle brinuti se za udovice i siročad umerli kotrigah, koliko je najviše moguće.
Voditi knjigu u koju če se svaki onaj upisati koj treba kalfu ili šegerta, da ga takov čim se najavilah.
Ko najti more.
Na zahtevanje višeše vlasti i trgovačkog višešeg družtva dužna je zadruga svoje poslovanje i druga potrebna takovom priobčiti.
U svima dogadjajih što odredjuje javna uprava t.j. višeše poglavarstvo a na korist je sviuh zadrugah, ima ova pripomagati, ima takodjer nastojati o tom, da se sve što je za napredak zanatničtva i trgovine na zajednički račun teraju kao napriem, da se stvari za zanat svima potrebne skupa i nabavljaju, da se uvedu Casse za posudjivanje i rasposudjivanje, ili da se kupe, ili pod arendu uzmu kakve maschine, koje bi za potreba svim zanatničkom služile. - K ovom pribavljanju nesmije se ipak nitko siliti.

§ 2.
Obsed zadruge, t.j. Tko spada u zadrugu

U zadrugu pitomačke satnije, spadaju svi zanatniki, i trgovci, koji zanat, i trgovinu u

Kotaru Satnije teraju kao naprimer Krojači, Šostari i Čižmari, Kolari, Kovači, Šlosari, Tišljari, Krznari, Opančari, Pintari, Kolovratari, Lončari, Barbiri, Mesari, Pekari, Mlinari, Škriljačari, Ribari, Vužari, Trgovci i Sitničari to jest koji male stvari prodaju.

§ 3.
Članovi ili Kotrige zadruge

Svaki Koj u Kotaru zadruge zanat na svoju ruku tera, onaj već tim što je zanatnik ili majstor postal i zanat započel, postaje kotrig zadruge i ima ispunjivati sve dužnosti zadruge. Kad majstor umre pak ako njegova udovica ili još premalena deca, zanat terati hoče, i za tosi kalfu ili drugog k zanatu veštoga uzmu to im pripada sve pravo otčino, tako dugo doklam je žena udovica i doklem deca nedorastu do punoletnosti.

Osobe ili peršone koje nisu zanatniki, ali se ipak zanatničkog posla primu imaju pravo zahtevati da ih zadruge medju se primu, a ove su ih i primiti dužne. Svaki onaj koj u zadrugu stupi, ima kao prijamninu, to j. da je u Zadrugu primit, osam /8/ forinti aus: vred: platiti i ovo more s dopuščenjem Zadruge ne na jedanput već svaki četvert godine po 2 f. dok isplati, plačati. Ove uredbe kao i sve u sledečima (člancima) protežu se na sve dučandžie, tržili oni u veliko ali u malo, kao i na trgovačke fabrike i druga trgovačka poduzetja.
Pridružnica Zadrugah Kalfe i šegerti majstorski jesu pridružnici zadruge i kao takovi podverženi su istim propisom.

§ 4.
Zastupničtvo zadruge

Zadrugu zastupa:
1. Svi kotrigi koji u zadrugu spadaju
2. Zastupaju takodjer nadčelstvo zastoječe iz Odbornikah pod rukovodstvom načelnika /ili Vorstand/. Zaufaniki ostanu kroz tri godine danah, svake godine ima jedna tretjina t.j. treči tal iztupiti, i to prve i druge godine po srečki, a posle imatće odstupiti oni koji su pred tri godine izabrani bili. Onaj koj istupi može opet i na druge tri godine izabran biti.

Koj je za načelnika izabran ima taki kazati, hočeli ostati, ili možda će se na tim zahvaliti. Ako li bi koj se, na tom zahvalijo tak na njegovo mesto bit će onaj za zaufanika uzet kojeg je iza njega najviše glasovah dopalo.

§ 5.
Skupština zadruge

Skupština sastoji iz zaufani kotrigah koji se iz zadruge negledeć na njihov zanat k tomu izaberu.

Pravo odvieta ili izbiranja pripada svim kotrigom zadruge samo ni onim kojisu radi kakova zločinstva u obče ili radi kojeg priestupka ili prekeršenja iz pohlepnosti za dobičkom ili proti javnoj čudorednosti t.j. nedostojnog ponašanja, radi težka narušaja zakonah, dohodarstveni ili poradi krive stečevine obsudjeni bili.

Ako žene ili druge peršone, koje ili pod tutorstvom ili skerbničtvom vlastjom stoje, zanat teraju, onda izveršuje onaj koj kod njih radi pravo kod izbora, ista ta naredba valja za one koji zanat teraju a majstori nisu a spadaju u društvo zadruge.

Izbor se ima preduzeti pismenima ceduljami, za izabrane smatrat će se oni, za koje se najviše glasovah dobije. Ako se trefi da su glasovi jednaki, to jest za dvie ili više pršona jednaki broj glasovah onda se odlučuje srečkom iliti Loosom.

Od združeni majstorov u zadrugi izbira svaki zanat iz svoje sredine odmereni broj pouzdanikah ili zaufani ljudi.

Svaki zanat ima iz medju sebe za svaki 5 ljudih jednog zaufanika izebrati, a koli ostane preko 5 ljudih više od 3 Čoveka tak se može još za onu trojicu jedan zaufanik izebrati.

Za zaufanike mogu se samo oni izebrati koji su glasovali, i ako već kroz tri godine zanat teraju.

U vreme ako li bi koj zanatnik radi gore naznačeni pregreških pod istragom, to jest

pred sudom stajao, ili, ako mu se zanat terati od višešeg g. poglavarstva prepovedi nemože takov za zaufanika izabran biti, i mora iz skupštine odstupiti, i ako tečajem njegovog službovanja takova okolnost nastupi, koja mu preti da bude izabran.

§ 6.
Načelstvo zadruge

Načelstvo je sastavljeno iz jednog načelnika i jednog zastupnika i iz Odbornikah. Za svaki 20 ljudi ima se jedan odbornik izebrati, osim toma ima se uvek Gospodin Verwaltungs Officier pitomačke Satnije kao poverenik ili Comissar smatrati, koji poleg člana 129 na sve za zadruge prepisane zakone ili prepise i postupanje u skupštini paziti imade.

Kotrige načelstva to jest Vorstanda, njegovog naslednika ili Stellvertretera, i odbornike izabira skupština iz medju zadruge.

Izbor taj biva upravo po večini glasovah gde se pako trefi da su glasovi jednaki u broju onda odlučuje srečka ili Loosa. Službovanje izabrani za načelstvo traja tri godine danah. Svake godine ima ih treći tal dostignuti i kroz na novo izabrane se nadopuniti.

Nitko se ne može, ako je za nešto izabran od tog izgovoriti izvan ako skupština pripozna njegove uzroke.

Koj bi prez takovih uzrokah Izbor odbijo mora po naredbi skupštine obvezati se da na njega kroz dojduće tri godine na njegovu peršonu odmerenu plaču ili nam tu dvojevrstnom iznesku t.j. dvaput onoliko za potreboču zadruge plačati hoće.

Onaj koj je već tri godine kao načelnik ili odbornik služio, ako dulje služiti neče nemože se na to siliti. Nu ako su za ovo službovanje opet izabrani i služiti hoće to im prosto stoji. Koj je pako jedno za drugim dvaput za Vorstanda il načelstvo izabran bio, taj više nemože izebran biti prije nego kad i treći Izbor prošao jest, onda opet se more izebrati Izbor Načelnika ili Vorstanda ima takodjer i višeše poglavarstvo potverditi.

Na koliko ovaje (članak) iznimakah nikakovi nezadržava valja ju isti propisi i za načelstvo t.j. Vorstanda, namiestnika i odbornike oni isti koji su u članu sastanovljeni ili odrediti.

§ 7.
Nadležnost ili poslovanje skupštine

Skupčina ima sledeče poslove ili predmete obavljati, najmre: Izabirati Odbornike, načelnika ili Vorstanda, kao i njegovog namestnika.

Uredjivati i ravnati ustanovljene ili obstoječe službe razpolagati t.j. gospodariti sa imetkom zadruge.

Prosudjivati i odabravati položene račune i godišnje proračune, i odredjivati, koliko će se imati platiti, kao namet /ili kvatre/.

Zaključivati zverhu uredjenja majstorski učionah i zavodah, koji su za kotrige zadruge namenjeni.

Odlučivati zverhu svega onoga što bi se suprotstavilo odlukam ili naredjenju načelstva.

Zaključivati ako bi se šta od ovih propisah promeniti imalo.

§ 8.
Sastanak Skupštine

Skupština sastaje se svake godine dvaputa to jest na novu godinu, i na telovo, koju uru imase skupština sastati, to odredjuje načelnik ili Vorstand. Kod ovih skupštinah ima uvik gospodin Vervaltungs Oficier poleg biti. Osim toga može Vorstand kod važni dogadjajev skupštinu zazvati, pako i onda može to isto učiniti ako bi četverti del od zaufanikah koje u skupštinu spadaju želio, da se skupština zazove.

Svi zaufanici dužni su u svaku skupštinu bez falinge dojti. Onaj koj bez dovoljnog uzroka kojeg skupština prosudi, ili posve nedojde ili zakasni, dužan je ako nedojde jedan forint, a akoli zakasni pol forinta štrofa platiti.

Svaki zaufanik mora sam svojom glavom doći, jer ako koga na mesto sebe šalje taj se neprima.

§ 9.
Dugovanja i odlučivanja skupštine

Načelnik iliti Vorstand ravna dugovanja skupštine, on odredjuje, tko ima govoriti, i kojim se redom jedna stvar za drugom raspravljati ima, zato se njegovoj naredbi cela skupština pokoriti ima. Dogovori ili odlučivanja primaju se za valjane koji više glasova dobe, t.j. na kojoj polovici više glasova imade, ako se trefi da su glasovi jednaki na obadve strane, tak onda ona strana za koju je Verstand imase pretežnija smatrati, oni zaufanici koji bi faleli od skupštine njihovi glasovi uzimaju se uvek k onoj strani koja je veča. Verhu svih odlukah ima se jedan zapisnik ili Protocoll voditi, kojeg načelnih i još dva zaufanika koje si skupština zebere podpisati imaju, ovaj protocoll ima se medju pismi zadruge čuvati.

§ 10.
Nadležnost ili poslovanje načelstva

Vorstand ili načelstvo obskerbljuje sve poslove i odlučuje sve one predmete iliti stvari, koje nisu za skupštinu odredjene. Ono ima dakle sledeče poslovanje.
1. Priredjivati ona dogovaranja koja se imadu skupštini za dogovor predstaviti.
2. Upravljati t.j. ravnati sa svim imetkom zadruge.
3. Izteravati namete iliti novac koji su od skupštine za plati odredjeni.
4. Pravedno račune sve godišnje prinesce u novcu voditi i takove skupštini predložiti, da ih ona prosuditi i odobriti može.
5. Ima nadgledati kako se upravlja s Cassama bolestnikah, pomočnimi i sa onima koje su od umerlnih gde takove obstoje.
6. Paziti na zaderžavanje dečakah t.j. šegertah i drugi pomagačah majstorskih.
7. Odmeriti štrofe ili kaštige novčane, svem onem koji zadružne prepise prekrše ili povriede. 8. Svakoverstne majstorske škole ako obstoje nadgledati.

§ 11.
Ugovori i odlučivanja načelstva

Načelnik ili Vorstand ima sve one koji k načelništvu spadaju u dogovaranja pozvati. On to može toliko puta činiti koliko to poslovi zahtevaju. Da one odluke koje načelstvo zaključi valjane budu mora barem 2/3 dve trečine od načelstva pri tom ugovoru poleg biti. Načelništvo dokanča odluke sa večinom glasovah, ako se trefi da su obadve strane jednaki broj glasovah dobile, onda ostane odluka one strane gde je glas Vorstanda. Verhu svega što se je odlučivalo i ugovaralo, ima se jedan protocoll voditi, kroz Vorstanda i pisara podpisati i kod drugi pisamah Zadruge čuvati.

§ 12.
Službeniki koje zadruga naplatja

Plaču koju će službeniki imati odredjuje skupština. Ovi službeniki sastoje samo iz jednog pismara koji pri dogovaranju načelstva kao i kod skupštine sve pismene poslove i protokole svoditi ima.

Načelstvo ima pravo ovog pisara u službu uzeti i iz takove opet odpustiti.

§ 13.
Nadležnost ili poslovanje Vorstanda

Vorstand prima sva na zadrugu spadajuća pisma, razpravlja u ime načelštva sve nastajuće poslove, koji se nemadu u dogovaranju pretresivati, on saziva načelstvo i skupštinu u dogovor, on se smatra kao najstarii u dogovaranjih i skupštini i ima sve voditi i raspravljati, on ima sve zaključke ili dogovore od načelstva i skupštine upravljati, i podpisati dati, zatim imenik ili Protocol vrhu svih kotrigah Zadruge i njihovi pridružnikov voditi, zadrugu u svima sudbenima i nesudbenima poslovi zastupati, to j. u ime njezino sve poslove obavljati, i pravomočne izprave tj. sva valjana sa dvojicom iz načelstva u ime Zadruge podpisati.

§ 14.
Zadružna imovina

Imetek ove Zadruge sastoji poleg učinjenog, računa sa Gjurgjevačkem prvem drugem i trećem cehom u 240 f. aus. vred. i to od prvog ceha 100 f od drugog 80 fr. a od trečeg ceha 60 fr kao na nju spadajući tal, i taj je Del na ovu zadružnicu kao imetek prenešen.

Sa imetkom zadruge upravlja ili gospodari načelstvo po godišnjem proračunu, kojeg je skupština po predstavlanju načelstva za dobro pronašla.

U svih oni dogodjajih, gde se o tom radi, da se godišnji proračun prekorači, tj. da se više troši nego je obračunano, gde se nepotrebna dobra tj. negibivi imetak prosvoji, ili takov posudi, založi ili otudje da se glavnice ili Capitali ulože, ili ustupe, da se zajam ili posudbina uzme da se kakve obveznice ili drugi tereti preuzmu, za koje bi zadruga sigurno stati i odgovarati imala, ili gde bi se o tom radilo, da se zadruga onog prava odrekne koje je več isteklo ili bi takovo steći mogla, ili se parnica to jest sudska rasprava povede ili se nagoda sklopi t.j. ona stvar sjedini, za sve ove dogadjaje, potrebno je privolenje skupštine.

Kovom zadružnom imetkom ima se sve što se je nabavilo priračunati, i ako ima stvari koje su suvišne u zadružnoj Cassi da se i ove kao drugi imetek shodno upotrebe.

§ 15.
Tekući prinoski ili dohodki

U zadružnu Cassu ima svako kotrig zadruge svaki fertalj leta i to najposle do 15 tog Sečnja Travona Srpna i Listopada po 25 novčića ili 1 fr na godinu platiti. Koj ove novce do rečenog termina neplati, toga če stiči kaštiga od 20 novčića za celu godinu.

Zaostalci tj. koji isplatiti nebi čeli, imajuse putem upravnijem na to priterati, zato se radi toga svake fertalj godine zanatničkoj oblasti tj. Companiji javiti ima.

§ 16.
Ini, t.j. drugi kojekakvi dohodki

U zadružnu kassu teku još i ovi
1. Dohodki iz imetka zadružnog
2. Prijamnina što oni plate koji u zadrugu stupe
3. Svi redni strofi ili kažtige koje se poleg ovog propisa odmere ili odrede.

§ 17.
Razhodci ili što se potroši

Iz kasse zadružne ima ju se namiriti:
1. Kamati ili Intereši ako zadruga ima duga kao i iste dugove izplačivati.
2. Troškovi za uredno ravnanje i upravlanje svih zadružni poslovah, a osobiti izplačivati potrebnog pisara i sve potrebne stvari za pisariu.
3. Druge kojekakve od skupštine dogovorjene stroške za hasnu cele Zadruge, kao naprimer svakojake majstorske škole, i druga ostala.
4. Troškovi za Kvaterne meše, koje se kao i dosad služiti imadu, i ako koj odonih Majstorah koji u Pitomači stanuju, bez dovoljna uzroka k meši nedojde, platiti će štrof od 50 nov. a.v.

§ 18.
Izvanredni nameti ili svakojaka druga plačanja

Ako se navadnem plačanjem troškovi isplatiti nemogu, onda se mora ono što još fali, kroz nadoplačanje od svih kotrigah zadruge nadomestiti.

Koliko će se imati zato platiti to ima skupština odredjivati, a kako se to na majstore razdeliti ima, uzme se za merilo iznos tečevine, t.j. koj više od zanata dobije više će i platiti.

Za ovakovo plačanje što je više potrebno nego je navadno, ima se uvek dopuščenje od sl. Regimente prositi.

§ 19.
Zadužna peneznica ili Kassa

Isprave i rasprave t.j. sva pisma kojima u zadrugi nešta uredjeno i razpravljeno, papiri od vrednosti, kao na primer Obligatie i gotovi novci, imadu se u jednoj ladici zadružnoj čuvati, koji pod dvojverstnim zatvorom načelnika i jednog zaufanika stoje.

Protokol vrhu novac ili Cassa Journall i gotovi novci u iznosu do 20 fr ostaju u ruku načelnika ili Vorstanda.

§ 20.
Polaganje računah

Računi zadružni imaduse svake godine zaglaviti ili dogotoviti po pisaru s gotoviti po načelniku podpisati i onda pred skupštinu predložiti, onda ih skupština kroz tri zaufanika iz svoje sredine izabranih prosuditi ima. U dogadjajih, ako bi se u računih kakvi nedostatci ili falinge našle imaju se ove rešiti ili izravnati, i zatim se računi kroz 8 dana kod Vorstanda na pregledanje zadružnim Kotrigom izlože.

§ 21.
Pripomočne blagajne Casse

Pripomočne Kasse može si zadružnica sana u svoje vreme započeti i zato potrebne naredbe sama sastaviti.

§ 22.
Primanje dečaka ili naučnika (šegerta)

Dečaci ili naučniki primajuse u navuk po učinjenem ugovoru, koj se ima sklopiti sa gospodarom i dečakom, ili pak sa zakonitim njegovim otcem ili tutorom.

U tom ugovoru mora biti naznačeno, pod kojom se pogodbom naučnik prima, i kako će se šnjime baratati. Vreme nauka ne smije u tom ugovoru dulje od 4 god. trajati, taj termin ima iza one tako dugo trajati, koji u ugovoru ništa ugovorili nisu.

Dečak se može na probu za podučavanje od 2 meseca uzeti, zatim može jedna i druga stranka kako im je volja odstupiti, ili ostati. Kod ugovora Gospodar ima primljenog dečaka načalstvu prijaviti i takovom kod mladih dečakah i onaj pismeni naukovni ugovor, tj. pogodbu predložiti.

Načelnik ima prosuditi, jeli majstor ima pravo primati mlade maloletne dečake, i jeli dečak, gledeč na njegovo telesno i duševno razvijanje t.j. na jakost tela i bistroču razuma prikladan stupiti u nauk.

Načelstvo mora vrhu svih naučnikah posebni protocoll voditi.

§ 23.
Postupanje prama Dečakom

Načelstvo ima pravo obvsvedočiti se jeli gospodar one dužnosti koje su po zakonu prepisane prama dečaku ispunjava, a osobito jeli ih polag prepisa u školu šalje, i jeli izveršivaju dužnosti verozakonske, t.j. jeli dolaze na Krstjanski nauk.

Prekomerno zlostavljanje dečakah ima on višešem poglavarstvu kažtige radi prijaviti.

Polak okolnosti može on takodjer zanatničkoj vlasti naprvo staviti da se takovom zanatniku naučnika primiti nedopusti.

§ 24.
Prijavlenje Dečakah

Gospodar mora svakojako za tri dana računajuć odonog časa kad je dečak iz nauka istupio, načelstvu to prijaviti. Pri tom se nema nato gledati, jeli dečak s privolenjem ili bez privolenja gospodarovog iz nauka istupio.

Odpust dečakah ili Oslobodjenje šegertah

Poklam je dečak ono vreme kako su se pogodili navršio i čim si je znanje za kalfu pribavio ima to gospodar načelstvu javiti. Uostalom more gospodar to i prije nego je vrieme ugovora to jest pogodbi izteklo, očitovati.

§ 25.
Primanje i odpušćanje pomagačah (kalfi)

Nijedan zanatnik nesmije Kalfu primiti, ako on nema potrebita pisma.

Pri onima koji još nigdi u službi bili nisu ni stajali, sastoje ta pisma iz naučnog lista, koj kroz načelnika podpisan biti mora, ili u očituvanju onog majstora koj će pomagača, kao kalfu k sebi uposlavanje primiti, koje pismo takodjer po načelniku potverdjeno biti mora.

Kada kalfa iz službe stupi, mora njegov majstor njegov poslovnik poslovanja zabilježiti, i po načelniku potverditi dati.

Načelstvo ima uvoditi protokol verhu svih kalfah u celoj Zadrugi.

§ 26.
Način kako se svi kotrigi zadruge u očevidnosti držati imadu t.j. da se za svakog znade

Svaki kotrig zadruge ima, čim se zanata primi, to načelstvu javiti, iliti oglasiti i o tom nastojati dase u protokoll drugih zanatnikah upiše.

Svaki zanatnik ima nadalje svoje stanovanje i radnju kao i svaku promenu u takovom načelstvu prijaviti. Na isti način dužen je svaki onaj koj više zanat terati neče prijavitise. U takvom dogadjaju ima on iz zadruge odstupiti i na taj način gubi sva zadružna prava a osobito za imetak zadružni.

Ako bi pako želio koj se bilo zanata terati odrekao, opet takovog terati i u zadrugu stupiti, to mu može skupština dopustiti, ako se obveže da će i na dalje sve zadružne dužnosti ispunjavati.

Osim toga mora svaki koj u zadrugu spada kada šegerta ili kalfu u službu primi ili iz službe odpusti, to načelstvu prijaviti, da se za takove uvek znati more.

Koj svoje pravo zanata terati u zakup ili iz arende proda ili po namiestničku t.j. po kojim drugim čoveku terati dade, mora i to oglasiti i zajedno ime arendatora ili namestnika naznačiti.

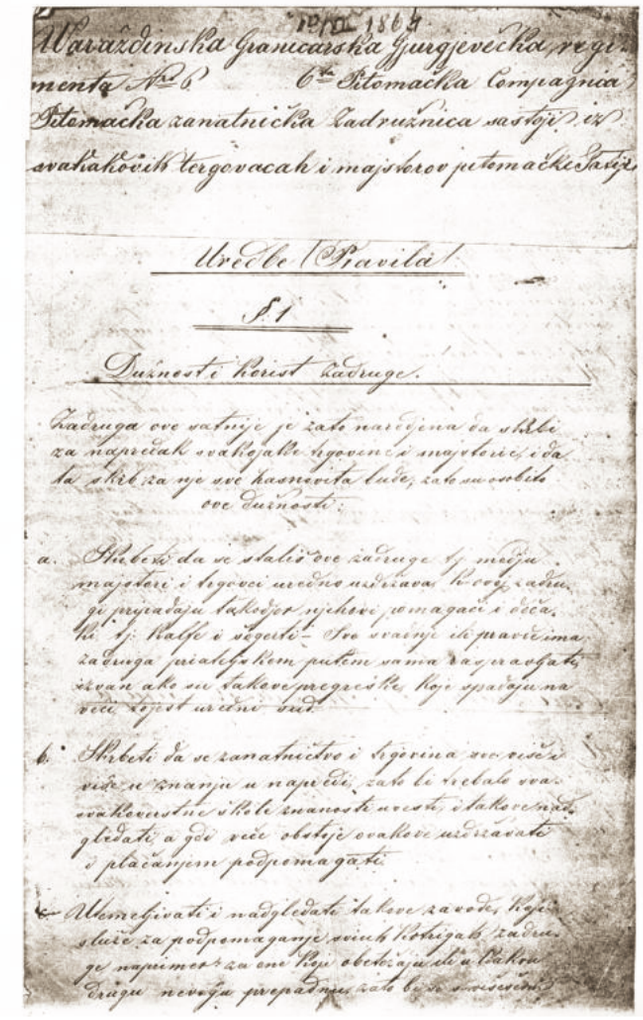

Gore: hrvatski prijevod pravila iz 1864. godine. Dolje: prva stranica Spomenice povodom 60-e godišnjice Prve obrtne zadruge u Pitomači Frana Žaverskog Gabarića iz 1922. Kopija iz 2003. godine.



§ 27.
Delokrug mirovnog ili odbornog suda

Načelstvo ima iz svoje sredine mirovni sud, koj sastoji iz predsjednika i dva prisednika sastaviti, da tužbe koje se medju zanatnici, kalfami i dečaki dogode raspravlja. Sud se taj ima sastaviti izborom iz medju načelstva. Ako koj kotrig načelstva u tužbi ili procesu umešan je, koj se raspravljati ima, takov nesmije primiti tužbu mirovnog suda.

Pri tužbaj ili procesi iz medju majstorah i kalfi, imase mirovni sud pojačati sdvojicom zastupnikah pomagačah ili kalfi.

Parnica ili tužba podnese se pismeno kod načelstva, a može se takodjer ustmenem očitovanjem. Načelstvo ima onda mirovni sud skupiti i obadve stranke u takov pozvati.

Mirovni sud koj u stanovite propise obvezan nije ima se o tužbe podpunome osvedočiti i odmah se tersiti nebilise stvar prijateljskim načinom rešiti mogla.

Ako se ovo prijateljskim načinom reši, onda se ima u protokoll zapisati i obadvem strankom ako bi to potrebovale prepis od takovog dati. Ako se pako sjedinenje mirnim načinom postiči nemože onda će mirovni sud presudu izreći, koja se također u protokoll upisati i obadvim strankom priobčiti imade.

Ako jedna ili druga stranka od ovog mirovnog suda izostane, imat će štrof od 1 fr. platiti i u drugu sednicu pozvati i zagroziti mu se da će štrof od 2 fr. platiti. Ako bi i u drugoj sednici jedna ali druga stranka iz ostala to se onda ima sud izreći na temelju ispovedanja onog koj je u sednicu došao.

§ 28.
Redoviti štrofi ili novčane kazne

Načelstvo ima pravo svem onem koji propise zadruge povriede ili prekrše, primerne redne kazne ili štrofe odredjivati.

Ove kaštige sastoje u ukorih ili pokazanja i u novčanem štrofom u iznosu od 5 forinta.

Ako načelstvo najde, da koga pokazati treba, toga ima pozvati i u nazočnosti svih odbornikah dostojnim načinom mu naprvo staviti, priestupak propisah zadružnih.

Kazan ili štrof može se samo onda odrediti ako to načelstvo večinom glasovah dokončalo je.

Pitomača dne 10. Prosinca 1863."

Prilog 2.

F. Ž. Gabarić: *"SPOMENICA o šezdeset godišnjem postojanju "Prve obrtne zadruge u Pitomači"* 1862-1922.", Koprivnica 1922.

"SPOMENICA
o šezdeset godišnjem postojanju "Prve obrtne zadruge u Pitomači" 1862-1922.
Sastavio: Fran Z. Gabarić, ravnatelj u mirovini, Koprivnica 1922. Tisak Vinka Vošickoga.

A.
Kratki prikaz postanka obrta i obrtnih zadruga (Zunfte).

Već je pračovjek, stanujući u špiljama i jazbinama pravio sebi u doba u kojem je živio (kameno, željezno, brončano doba) iz sirovina istoga doba potrebito oruđe i stvari, bilo za svoju obranu, bilo za lov i borbu, bilo kao obuću i odjeću. Dokaza tomu imamo u prehistorijskim muzejima nagomilane predmete i oruđe iz kamena, bronca, želejza, kojima se je stanovnik toga doba - pračovjek - služio i koje si je sam izrađivao.

Umnažanjem ljudstva narasle su i potrebe istoga ljudstva, pak su pojedinci izvještili se u pravljenju - izrađivanju toga raznoga oruđa, odjevnih predmeta i obuće, te ih drugima zamjenjivali bilo za sirovine, bilo opet za predmete njima potrebne. I tu je početak

rukotvorinama u najprvotnijem obliku, a ujedno je tu i početak trgovine, koja se je razvila iz međusobnog zamjenjivanja prigotovljenih predmeta i robe.

Napretkom kulture čovječanstva i tijekom mnogih vjekova uznapredovalo je i rukodjelstvo i po formi i po sadržini, te su tim načinom postale pojedine obrtne grane i trgovina kod raznih naroda u raznom obliku, a taj se je oblik potpomagan raznim povlasticama, te društvenim i narodno-gospodarskim potrebama kod mnogih naroda uzdigao do zamjerne visine i vrsnoće (Egipćani, Feničani i ostali istočni narodi, zatim Grci, Rimljani, Germani itd.).

I stari Slaveni izrađivali su sve predmete, koje su za svoj život trebali - kod kuće. Kod njih je dakle kućni obrt bio dosta udomljen, a taj se je domaći (kućni) obrt u nekojim pokrajinama slavenskoga roda sve do danas uzdržao: predenje, tkanje, šivanje, izrađivanje predmeta od drva, kao: grablje, roglje,toporišta, preslice, vretena, tkalački stanovi, dijelovi kola, ornice, jarmovi, plugovi itd..

I mi - Hrvati - kao grana velikoga stabla, imali smo u ono staro doba, kada se naši preći doseliše u ove krajeve, svoje zanatlije, koji su pravili kose, srpove, motike, lopate, gradili su kola, taljige, kovali potkove, radili lonce, tave, šerpinje, a dlijetom dubili korita, badnjeve, bačve i žlice, tesali trupce i daske i pravili sebi obitavalište.

Sve nam to dokazuje, da je onda kod nas moralo biti i drugih raznih zanata, koji su izrađivali sirovine te ih pripravljali za kućnu porabu. Da je rimska kultura, koju su naši pradjedovi ovdje naš li, znatno uplisavala na razvitak tih zanata - izvan svake je dvojbe.

Ljudi, koji su izrađivali iste, srodne i slične predmete, istim ili sličnim oruđem, zbližili su se, udružiše se i ujediniše se radi olakšanja posla, a u kasnijim vremenima izvojištiše si neke povlastice i stalne sloboštine za svoje izrađene rukotvorine. Tako nije smio nitko prodavati onih stvari, koje nije sam izradio, te je jedino njemu bio otvoren put u druge zemlje i samo on je imao pravo, svoju vlastito izrađenu robu prenašati i prodavati po tim zemljama.

Ovakova ujedinjenja istih i sličnih struka rukotvoraca u jedno društvo, nazvali su " ceh, esnaf, (Zunft)". Susjedi naši Germani, već u ono doba, kada naši pradjedovi ovamo dođoše, imali su svoj obrt, daleko razvijeniji i napredniji, pa se u njih cehovska udruženja javljaju još početkom XII vijeka.

Ta su cehovska udruženja s vremenom i do nas došla te su vrlo blagotvorno djelovala i na razvoj samoga obrta i na položaj zanatlija i njihovih obiteljskih članova, mediju koje su ubrajali za onda i šegrt i kalfe.

Prostor nam ne dopušta, da nabrojimo sve one lijepe i plemenite strane ovakovih cehovskih udruženja, ali konstantujemo, da su majstori i kalfe u ono staro blaženo doba - kako to kroničar potvrđuje - bili opće poštovani prugari čije kuće uživale su posebne povlastice i osobitu pažnju oblasti, te se je mnogo držalo do časti, ponosa i poštenja zanatlije, a cehovi su znali odlučno braniti obrtne interese i čast obrtnika.

Kalfe su na svojim naučnim putovanjima po gradovima i većim selima bili dovoljno zaštićeni imajući svoja posebna skloništa i konačišta (Herberga) sa opskrbom uz vrlo povoljne uvjete, te nisu s te strane morali stradavati; ali su mogli, ako je u njih volje bilo - mnogo štošta lijepa naučiti.

U gradovima i u većim mjestima gdje je bilo mnogo majstora jedne struke mogli su isti načiniti jedan ceh: cipelarski, mesarski, lončarski, pekarski, mlinarski ceh, itd.. Svaki bi takav ceh imao svoj posebni cimer i u njemu svoj posebni grb. Taj ceh imao je zatim svoju zastavu, pod kojom su, prigodom javne svečanosti, svi članovi ceha obvezani bili nastupiti. Nadalje imao je i svoju cehovsu škrinju (Bundeslade) u kojoj su bili pohranjeni " statuti " ceha i gibiva imovina istoga. Napokon je svaki taj ceh imao i svoga zaštitnika, ili patrona,

te bi se dan istoga u godini osobitim načinom proslavio.

U velikim selima udružiše se sve vrsti obrtnika u jedan ceh, kojemu su pristupili i mjesni trgovci. Takav onda jedinstveni ceh imao je svoj zajednički grb, u kojem su po mogućnosti znakovima bile označene pojedine udružene obrtne strukture, a imao je svoj zajednički barjak, svoju zajedničku škrinju, pa i zajedničkoga patrona (zaštitnika) npr. sv. Florijan, sv. Barbara itd..

Statute tih starih cehova odobrila je u vojnoj Krajini postojala general Komanda na temelju obrtnog reda (Gewerbe Ordnung) za c.i k. vojnu krajinu valjanoga.

Danas se ti cehovi zovu "obrtne zadruge" te im je osnovka zakonski članak XVII. iz god. 1884. bivšega zajedničkoga hrv. ugar. sabora.

B
Osnutak "Prve obrtne zadruge" u Pitomači

Iz naredbe postojale General Komande u Zagrebu od 20. lipnja 1864. odjel VII broj 5630 saznaje se, da je obrtništvo mjesta Pitomače i okolice, bilo utjelovljeno sa obrtništvom mjesta Gjurgjevac u jedan ceh (obrtnu zadrugu) koji je zapravo sastajao iz 3 ceha:

1. ceh sačinjavahu: kovači, kolari, tesari, tokari, bačvari, stolari, limari, bravari, kotlari.
2. ceh sastajao se iz ovih majstora: krojači, užari, brijaći, licitari, lončari, pekari, mlinari, mesari, soboslikari; napokon u III. cehu bili su: postolari, čizmari, remenari, opančari, tapetari, klobučari, krznari, kožari, čohaši, dimnjačari i ostali.

Da se uzmogne u jedan od ovih cehova stupiti, bio je slijedeći uvijet: a) Dotični majstor mora biti neporočan, b) Isti mora imati svoje osposobljenje (Lehr und Maisterbrief), c) Mora platiti pristupninu (upisninu), d) Mora točno plaćati godišnju članarinu (Auflage) određenu glavnom skupštinom i vršiti točno dužnosti opredijeljene statutima i zaključcima glavne skupštine.

Ovaj zajednički ceh opstojao je od davnih vremena, kojemu se začetak nije mogao pronači sve do 1. siječnja 1862. Umnožavanjem rukotvoraca razne vrsti u samom mjestu Pitomači i okoliš, nastala je potreba, da se u Pitomači osnuje poseban ceh (obrtna zadruga). Međusobnim sporazumkom odvojiše se obrtnici mjesta Pitomače i okolice od svoje matice u Gjurgjevcu, te osnovaše dne. 1. siječnja 1862. svoj posebni ceh (obrtnu zadrugu) za sve one obrtnike, koji se nalaze na području satnije (za onda) Pitomačke, a koju sačinjavahu sela: Pitomača, Kladare, Otrovanec, Sedlarica, Velika Črešnjevica, Mala Črešnjevica, Grabrovnica, Dinjevac, Klošter, Oderjan, Sesvete, Budančevica, Kozarevac, Prugovac i Suha Katalena. K tomu cehu pripadali su i obrtnici sela: Stari Gradac i Turnašica od Virovitičke županije.

Taj novo stvoreni ceh (obrtna zadruga) imao je i svoja posebna pravila, zastavu i cehovsku škrinju (Bundeslade) u kojoj su pohranjeni statuti, povelje, spisi te novčana imovina društvena.

Temeljem novostvorenih statuta te zadruge, izabran je u sjednici održanoj dne. 10. prosinca 1863. upravni odbor sa slijedećim ćinovnicima:

Ivan Majcgajn, krznar, načelnik
Antun Metelko, kovač, podnačelnik
Štefan Gregurić, kovač, odbornik
Pavo Ciglec, kožar, odbornik
Franjo Majstor, lončar, odbornik
Josip Gregurić, brijač, odbornik

Kako je Pitomača spadala pod vojnu Krajinu u kojoj se posvuda uredovalo njemačkim jezikom, tako su i pravila ovoga ceha nosila naslov:
Warasdiner, Sct. Georger Grenz Regiment No. 6. Pitomačer Compagnije No.6.

Pitomačer Gewerbs Genossenschaft bestehend aus den Handels- und Gewerbsleuten der Pitomačer Compagnije.

Ova pravila potpisao je novo izabrani odbor obrtne zadruge u Pitomači, dne 10. prosinca 1863., a u prisutnosti bivšega za onda zaapovjednika Pitomačke satnije kapetana Jove Kosanovića i upravnoga poručnika Eugena Boniseha kao komesara skupštine, te su ista pravila otpremljena bivšoj General Komandi u Zagrebu na potvrdu. Ista je ali ta pravila svojom naredbom od 20. lipnja 1864. odjel VII, broj 5630 povratila na nadopunu 14 istih pravila tijem, da se u isti umetne ova alineja:Od obrtne matice, tj. od Gjurgjevačke obrtne zadruge imade se izlučiti i to:

od I. ceha svota od 100 forinti
od II. ceha svota od 80 forinti
od III. ceha svota od 60 forinti

Ukupno: 240 forinti aw

koja se svota ima predati novo ustrojenoj obrtnoj zadruzi (cehu) u Pitomači, kao njoj pripadajući dio od zajedničke glavnice.

Tako ispravljena i nadopunjena pravila potpisali su dne. 3. kolovoza 1864. odbornici zadruge: Janko Tonković, lončarski majstor, Jakob Špolz, stolar, Franjo Majstor, lončar i Mato Pavlić, kovač, a u prisutnosti već prije spomenutih časnika Pitomačke satnije.

Pošto je ta pravila vidirala crk. Varaždinsko-Gjurgjevačka 6. krajiška pukovnijska komanda u Bjelovaru 18. listopada 1864. potvrdila ih je bivša general komanda u Zagrebu dne 25. listopada 1864. odjel VII, broj 10154.

Ova potvđena pravila služila su osnovkom daljnjemu radu u razvoju Pitomačke obrtne zadruge, a sastoje se iz slijedećih poglavlja:

I. Svrha zadruge" II. Opseg zadrugarstva III. Članovi zadruge IV. Pripadnici zadruge V. Zastupanje zadruge VI: Skupština zadruge VII. Pročelnik zadruge VIII. Djelokrug skupštine IX. Sazov zadružne skupštine X. Rasprave i zaključci skupštine XI. Djelokrug pročelnika zadruge XII. Rasprave i zaključci upravnog odbora XIII. Plaćeno pomoćno osoblje upravnog odbora XIV. Imovina zadruge XV. Tekući prinosi zadrugara XVI. Ini dohoci zadruge XVII. Izdaci zadruge XVIII. Izvanredni namet XIX. Zadružna blagajna XX. Polaganje računa glavnoj skupštini XXI. Potporna blagajna XXII. Primanje naučnika XXIII. Postupak sa naučnicima XXIV. Odjava i oslibađanje naučnika XXV. Primanje i otpuštanje pomoćnika XXVI. Popis zadružnih članova XXVII. Časni sud i njegov djelokrug XXVIII. Osuda i izvržba redne kazni nad zadružnim članovima.

Ova pravila imjenjena su god. 1875. sa drugim novim pravilima potvrđenim po kr. zem. vladi U Zagrebu, odjelu za unutarnje poslove pod dne 14. siječnja 1875. broj 12052, koja se znatno razlikuju od prvotnih pravila iz god. 1862. jer im je isvrhe druga, a i prava i dužnosti članova sasma su preinačena. I ta su pravila god. 1891. opet promijenjena i ustaljena prema smoslu 122. zak. članka XVII (1884. te ih je i kr. zem. vlada u Zagrebu odjel za unutarnje poslove pod brojem 50695) 1891 potvrdila. I prema tim pravilima zove se od sada ova zadruga: "Prva obrtna zadruga u Pitomači". Kako je već prije spomenuto, sačinjavala je od Gjurgjevačke matice izlučena svota od 240 forinti aw. temeljnu glavnicu novo stvorene obrtne zadruge u Pitomači.
Ovu svotu primila je ova zadruga dne 16. siječnja 1868. i to:
od I. ceha gotovinu od 100 forinti
od II. ceha održane obveznice broj 19048, 25406,25407,25408 po 20 forinti što čini 80 forinti
od III. ceha gotovinu od 60 forinti

U svemu 240 forinti

Drugu imovinu ove obrtne zadruge sačinjavali su:

1. Godišnji namet (Auflage), kojega je visinu odredila glavna skupština obrtne zadruge, a taj se namet imao platiti u četvrtgodišnjim obrocima, nu najkasnije do 15. siječnja, 15. travnja, 15. srpnja i 15. listopada svake godine. U prvom osnutku ove zadruge bio je namet određen sa 50 novč. za muškoga, a 30 novč. za ženskoga člana zadruge. Koji član zadruge ne bi gore navedene platežne rokove održao, potpada redovnoj kazni od 20 novčića u korist društvene blagajne.
2. Kamati od zadružnih glavnica
3. Upisnina pristupajućih članova
4. Pristojbe za izdavanje listova za oslobađanje djetića
5. Izrečene redne kazne prema društvenim štatutima
6. Naplate za korporativno prisustvovanje sprovodu nečlanova
7. Pristojbe od mrtvačkih kola izdanim prigodom sprovoda nečlanovima
8. Razni prihodi od društvene imovine

Uprava cijeloga imetka ove obrtne zadruge kao i uredno poslovanje povjereno bi odboru, koji je na godišnjoj glavnoj skupštini između društvenih članova izabran bio na tri godine. Na čelu toga odbora stajao je pročelnik (Zehmaister). U njegovoj kući pohranjena je i cehovska knjiga (Bundeslade) koja se je otvarala samo u važnim zgodama, naročito prigodom obdržavanja glavne skupštine . Ova cehovska škrinja cijenila se kao neka svetinja, pak je prigodom izmjene zadružnoga pročelnika uz veliko slavlje bila prenesena u kuću novoga pročelnika te se je taj dan osobito častio.

Cehovski barjak bio je sve do najnovijeg doba pohranjen u župnoj crkvi, nu pošto je tamo mnogo stradao od vlage i prašine, prenesen je u kuću pročelnika zadruge, gdje se i sada čuva. Zaštitnik ove obrtne zadruge jest sv. Florijan, a taj se dan svake godine svetkuje zavjetnom procesijom svetom misom a gdjekada i malom veselicom, u koju svrhu bila je dozvoljena stanovita svota iz društvene blagajne.

Kad se pako u zadružnoj blagajni sakupila veća svota gotovine, pozajmila bi se dozvolom glavne skupšine zadružnim članovima na obveznicu uz veoma niske kamate, ter bi se tim načinom oskudnije zadrugare potpomagalo. Osim to, davale su se i potpore ostarjelim ter iznemoglim članovima zadruge.

Pročelnici-cehmeštri-zadruge

Nakon izminuća trogodišnje upravne periode jednoga pročelnika zadruge i njegova upravnoga odbora birala je glavna skupština obrtne zadruge novi upravni odbor i novoga pročelnika zadruge. Taj izbor obavio bi se obično 27. prosinca, jer se je redovito toga dana održala glavna skupština.

Osobito vrijedni i pouzdani pročelnici birani su i po više perioda uzastopce pak i u drugim periodima: stoga se pojavljuje jedno ter isto ime pročelnika zadruge i po dva puta tijekom razdoblja.

Birani su pako za pročelnike slijedeći obrtnici, koji su tu časnu zadrugarsku službu vršili ovim redom:
Od 1. siječnja 1862 do 8. veljače 1866 Ivan Macgani, krznar
Od 8. veljače 1866. do 5. siječnja 1868 Stjepan Gjurgjević, trgovac
Od 5. siječnja 1868. do 31. prosinca 1882. Gjuro Brenner, gostioničar
Od 31. prosinca 1882. do 3. siječnja 1892. Martin Funta, postolar
Od 3. siječnja 1892. do 27. prosinca 1897 Josip Ciglec, opančar
Od 27. prosinca 1897. do 27. prosinca 1903. Martin Funta, postolar
Od 27. prosinca 1903. do 20. siječnja 1907. Stjepan Lovrić, kovač

Od 20. siječnja 1907. do 27. prosinca 1918. Viktor Steiskal, gostioničar
Od 27. prosinca 1918. do danas Gjuro Landi, limar.

Tajničke poslove u tom vremenu obavljali su uz neznatnu novčanu nagradu a djelomično i

besplatno: Matija Vlašić, kolar, Stjepan Mikšić, posebnik, Ivan Main, kolar, i Josip Gregel, trgovac, koji sada vodi pisarničke poslove ove zadruge.

Važniji zaključci glavnih skupština "Prve obrtne zadruge u Pitomači" od njezina osnutka do danas

1862. Zaključkom glavne skupštine održane dne 27. siječnja i g. ima se za obrtu zadrugu u Pitomači naručiti društveni barjak. Isti je izradio Albert Mikulčić iz Varaždina ter je za nj plaćeno dne 8. srpnja 1862. svota od 355 for. Dali je zastava posvećena i tko joj je kumovao nije zabilježeno.

1863. Ako u kojoj obitelji zadrugara bude smrtni slučaj, imadu sprovodu prisustvovati svi članovi obrtne zadruge. Nečlanovi ako žele imati u sprovodu ceh, platiti će u državnu blagajnu za tu svrhu 20 for. arv. (Zaključak glavne skupštine od 24. srpnja i g.).

1864. a) Članovi zadrugari, koji bi od glavne skupštine neopravdano izostali imaju platiti 10 novč. redne globe u društvenu blagajnu.

b) Ima se naručiti cehovska škrinja (Bundeslade) kod stolara u Pitomači Ivana Bažanta. Ta je škrinja iste godine predana obrtnoj zadruzi, ter je pravo remek djelo tehničke vještine dotičnoga stolara, a brava je izvanredne konstrukcije, ter je izum ovdašnjega bravara Ivana Hercega. Za tu škrinju plaćeno je iz društvene blagajne 40 for. aw..

c) Ima se u zajednici sa Pitomačkom satnijom nabaviti vatrogasna štrcaljka u koju svrhu dozvoljava se isplata od 250 for. aw. iz društvene blagajne. (Zaključci glavne skupštine od 30. lipnja 1864.).

1866. pristupiti se ima u članstvo trgovačke komore u Sisku - kad ova u život stupi sa godišnjim prinosom od 10 for. aw. (Zaključak glavne skupštine od 8. ožujkaoi. g.).

1868. Dne 5. siječnja t. g. glavna skupština ponovo tretira pitanja nabave vatrogasne štrcaljke ter se odobrava jur u sjednici od 30. lipnja 1864. dozvoljeni izdatak. U istoj sjednici bude jednoglasnim zaključkom, stari odbor, kojemu trogodište minulo, u svojoj časti ponovo potvrđen, samo bude pročelnik izmjenjen. Nadalje bude pouzdanicima obrtne zadruge izabrani: Gjuro Ban, Franjo Sobota, Mato Balija, Ivan Mastovljanec, Stefan Gregurić, Mato Pavlić, Antun Hezonja, Mato Vlašić, Martin Fanta, Mijo Mihović, Peter Slukan, Miško Katulić, Valent Šohinger i Jochan Bažant.

Dne 13. listopada i g. izabrani su na naredbu Generalkomande u Zagrebu od 29. rujna 1868. odjel VII. broj 10758. Stjepan Gjurgjević, trgovac i Antun Metelko, kovač, oba iz Pitomače, zastupnicima za izbor punomoćnika u trgovačku komoru u Sisku, koji se izbor ima obaviti dne. 15. listopada i g. u Bjelovaru.

1869. Ova je godina vrlo važna u životu ovoga krajiškoga pučanstva. Te je naime godine kraljevskim reskriptom razvojačena, varaždinsko-križevačka pukovnija broj 5. i varaždinsko-gjurgjevačka pukovnija broj 6. ter su obje pukovnije sa "majkom Hrvatskom" i potpale pod njezinu upravu. Regimente (pukovnije, kompanije, satnije) kao upravne se jedinice dokidaju, a na njihova mjesta postrojavaju se: županije, kotari i općine sa opć. odborima a upravu u općinama obavljaju načelnici, bilježnici i blagajnici.

Glavna skupština obrtne zadruge u Potomači na svojim sjednicama od 1. siječnja i 27. svibnja i. g. izriče redovne kazne nad onim nemarnim članovima, koji su od kvartalnih misa neopravdano izostali. Nadalje podjeljuje se potpora pogorelcu pekarskomu majstoru u Glini Josefu Branksu.

1871. Dne 1. siječnja o. g. održana glavna skupština odobrava daljnjih 500 for. aw. za nabavu vatrogasne štrcaljke, ter su u odbor, koji će tu nabavu obaviti izabrani slijedeći članovi ove obrtne zadruge: Stjepan Gjurgjović, Josip Gregurić, Franjo Majstor, Valent Šohinger i Gjuro Brenner.

1872-1882. Za to razdoblje, a za pročelnika ove zadruge Gjure Brennera izgubili su se svi zadružni spisi ovih godišta zato i manjkaju podaci o radu iste zadruge u tom vremenu. 1883. U sjednici upravnog odboraodržanoj dne 4. svibnja i. g. stvoren je zaključak, da se namet (Auflage) za obrtnu zadrugu ima sniziti na 40 novč. za muškoga a na 20 novč. za ženskoga člana.

1890. Po želji članova obrtnika polit. općine Kloštar (Podravski) zaključeno bje u izvanrednoj glavnoj skupštini obrtnr zadruge u Pitomači održanoj dne 6. lipnja i. g. da se isti članovi razriješe od ove zadruge u svrhu, da si osnuju sami svoju obrtnu zadrugu radi sačuvanja njihovih obrtničkih interesa.

1891. U glavnoj skupštini od 1. siječnja t. g. povela se rasprava o popravku društvenoga barjaka, ter je u tu svrhu dozvoljena pak i isplaćena svota od 100 for. aw.

Dne 25. svibnja i. god. obavljena je i posveta toga društvenog barjaka, kojemu je kumovala gđa. Barbara Gotz, supruga ovdašnjega trgovca i posjednika.

1893. Pod tačkom 7. dnevnoga reda glavne skupštine održane dne 1. siječnja 1893. pretresena su nova pravila, šrono ih je kr. zem. vlada u Zagrebu pod brojem 30838/892 na prihvat predložila obrtnoj zadruzi. Glavna skupština zaključila je promjenu 8. slova b) i 13. istih pravila, nu kr. kot. oblast u Gjurgjevcu dopisom svojim od 20. siječnja 1893. broj 272. nije pristala na izraženu preinaku dotičnih novih društvenih pravila, buduć se ta zaželjena preinaka protivi 154. obrtnog zakona.

U sjednici upravnog odbora ove obrtne zadruge održane dne 3. rujna 1893. ter u glavnoj skupštini iste zadruge održane dne 27. prosinca 1893. zaključeno bje, ponuditi općini Pitomača svotu od 200 for. pripomoći iz zadružne blagajne u svrhu ustrojstva dobrovoljnoga vatrogasnoga društva i za nabavu nove vatrogasne štrcaljke. .Zatim daljnjih 300for. u istu svrhu, koja će se svota isplatiti u obrocima po 100 for. i to dne 1. siječnja 1895., 1. siječnja 1896., i 1. siječnja 1897.. Ove svote isplaćene su u određenim obrocima polit. općini Pitomača, koja je megjutim osnovala dobrovoljno vatrogasno društvo i nabavila novu vatrogasnu štrcaljku, jer je time udovoljila davno izraženoj želji ove obrtne zadruge i mjesnoga pučanstva .

1899. Dne 13. kolobvoza i. g. stvorio je upravni odbor u sjednici svojoj zaključak, da se imadu naručiti mrtvačka kola, koja bi se rabila prigodom pogreba umrlih društvenih članova.

1902. Glavna, vanredna skupština od 20. srpnja i. g. zaključila je , da se sa tapetarom Antonom Oberri tterom iz Beča utanaći pogodba za izradu jednih mrtvačkih kola uz cijenu od K 960.

Dne 10. listopada i.g. sačinjen je ovaj ugovor, ter su mrtvačka kola gotova stigla ovamo koncem prosinca 1902. Viješ tačkom pregledbom ali ustanovilo se je, da su kola iz starog materijala napravljena, da su pukotine na istim starim kolima gipsom zatrpana, pa da ta kola ne odgovaraju pogodbenim uvijetima. Stoga se od pogođene cijene, dobavljač u ima ustegnuti K 266 u ime manje vrijednosti kola, odnosno stavljaju mu se kola na raspolaganje uz povrat primljene kapare od K 400.

1904. Mrtvačka kola pohranjena su bila u vatrogasnom spremištu, nu pošto se je medjutim u mijestu ustrojilo dobrovoljno vatrogasno društvo, koje si je naručilo još jednu vatrogasnu štrcaljku, te pripomoć ne rekvizite (kola za vodu, lijestve rastegače, sijevine itd.) nisu mogla i mrtvačka kola obrtne zadruge u istim prostorijama vatrogasnog spremišta ostati. Stoga je zaključkom svoje vanredne glavne skupštine održane dne 24. srpnja 1894. obrtna zadruga doznačila mhjesnoj općini pripomoć od K 100 za izgradnju mrtvačnice, na župnom groblju pod mjestom, da se uz mrtvačnicu prigraditi ima posebno spremište za mrtvačka kola, - što je također i izvedeno, ter od sada atoje ta kola u mrtvačnici na posebnom mjestu. I nadzor nad izdavanjem kola pojedinim strankama, kao i

nadzor, da se kola u potpunom redu uzdrže, povjeren je izabranim članovima ovoga obrtnog udruženja.

1908. Dne 22. studena i g. dostavljen je obrtnicima polit. općine Kloštar koji su se dne 5. lipnja 1890. dobrovoljno od ove obrtne zadruge odcijepili - po njihovoj želji - " obrtni zakon " da si uzmognu sastaviti pravila za novo ustrojstvo obrtne zadruge u Kloštru.

Zaključkom redovite glavne skupštine održane dne. 27. prosinca 1908. povisuje se članarinski prinos na K 2 po osobi. Istoga je dana stvoren i zaključak da ova obrtna udruga ima stupiti u "Savez hrvatskih obrtnika u Zagrebu" sa utemeljnim prinosom od K 100.

1909. Glavna skupština (vanredna) održana dne 24. siječnja 1909. anulirala je zaključak glavne skupštine održane dne 27. prosinca 1908. " da se pristupi Savezu hrv. obrtnika u Zagrebu", jer da taj pristup nije od prijeke nužde. U istoj sjednici stvoren je nadalje zaključak, da se ima naručiti "crni barjak" za obrtnu zadrugu, uz umjerenu cijenu.

Izvanredna glavna skupština ove zadruge održana dne 21. lipnja 1909. ,takljućuje :"Povodom otkrića spomen ploče našemu slavnomu prvaku pjesniku i domorodcu Petru Preradoviću na kući njegova rođenja u Grabrovnici, koje će dne 29. kolivoza 1909. obaviti društvo Hrvatskoga zmaja iz Zagreba auz sudjelovanje svih kulturnih društava ove okolice, ima kod toga svečanoga čina sudjelovati korporativno cijela ova obrtna zadruga u povorki pod barjakom, kao što je i učinjeno.

1912. U vanrednoj glavnoj skupštini od 30. lipnja i g. zaključeno je, da se poradi na tom, kako bi se upriličila proslava "pedesetgodišnjega opstanka" ove zadruge, zatim da se nabavi novi barjak, budući je sadanji sasvim trošan.

1913. Zaključkom glavne skupštine od 30. lipnja 1913. prihvaćena su pravila za osnutak "Štedne i predujamne zadruge u Pitomači, iz koje bi se zadružnim članovima pružali povoljni zajmovi, za unapređenje njihovog obrta.

1914. Glavna skupština iz sjednice svoje održane 29. lipnja i. god. zaključuje proslaviti pedeset godišnjicu svoga opstanka na dan 25. listopada 1914.

Uslijed nastalog svjetskog rata, obustavljena je cjelokupna djelatnost ovomjesne obrtne zadruge, ter je zavladalo mrtvilo na svim poljima narodnjega rada.

Mnogi i mnogi-osobito mlađi zadrugari moradoše na razne fronte, gdje mnogi izgubiše svoj život i zdravlje.
Nakon sloma Austro-Ugarske monarhije i nakon što je Narodno vijeće u Zagrebu zaključkom svojim od 29. listopada 1918. oživotvorilo ujedinjenje troimenoga plemena Hrvata, Srba i Slovenaca u jednu državu, kojoj je imalo biti ime: Jugoslavija a sada se zove: Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, počele su se i prilike u domovini našoj sređivati, pak je mogla i Prva obrtna zadruga u Pitomači nastaviti svoje djelovanje.

1918. Za dne 27, prosinca te godine sazvana glavna skupština izabrala si je pročelnika ovđešnjeg limarskoga majstora Gjuru Landia.

1919. Članarina ima se povisiti na 4 K po osobi koja pripadaju ovom društvu:zaključuje glavna skupština zadruge dne 27. prosinca i.g.

1921. Dne 23. listopada i g. saključila je glavna skupština u svojoj vanrednoj sjednici, da se zadružna mrtvačka kola, koja su u veoma derutnom stanju-dadu na popravak.
Tom je zgodom također zaključeno, da se imade novi društveni barjak naručiti, pošto je sadašnji posve istrošen. Neka se glede toga upravni odbor stavi u dogovor i pogodbu sa majstorima, koji te predmete izrađuju.

1922. a) Na svojoj redovitoj sjednici održanoj dne 2. veljače i g. pokrenuo je upravni odbor pitanje o umnožavanju mjesečnih sajmova u ovom mjestu, pak je zaključeno staviti taj predmet nadležnim oblastima na rješenje. Oblasti su uvidjele potrebu zamoljenih sajmova, jer su odobrili da se u mjestu Pitomači održi svaki mjesec po jedan sajam sa raznim životinjama i robom.

b) Dne 19. ožujka i g. na vanrednoj glavnoj skupštini stvoren je zaključak, da se izradba novoga barjaka za ovu zadrugu, povjeri Franu Sanisi u Zagrebu uz cijenu K 30.000.

c) Glavna redovita skupština održana dne 29. lipnja 1922. zaključuje da se posveta novog društvenog barjaka svakako slavi u ovoj godini.

d) Ista glavna skupština zaključuje, da se ima sastaviti "Spomenica o šezdesetgodišnjem opstanku Prve obrtne zadruge u Pitomači" a ima se ista tiskati u 500 primjeraka. Odboru stavlja se dužnost da se u tu svrhu prema svojoj uviđavnosti uprilići što je i učinjeno. - Ovaj zaključak nadopunjen je točkom 9. glavne skupštine održane dne 27. prosinca 1922. onamo, da se ta "Spomenica ima tiskati u 1000 primjeraka."

e) Glavna skupština od 27. prosinca o. g. pod točkom 5. zaključuje, da se izabere odbor, koji će sadašnja društvena pravila redigovati i prema današnjim savremenim prilikama preudesiti. U taj odbor izabrani su: gg. Viktor Steiskal, Ivan Main i Rudilf Bažant.

f) Ista glavna skupština pod točkom zaključuje, daa se ova obrtna zadruga upiše kao utemeljiteljni član "Prosvjetnoga Saveza" u Zagrebu.

g) U provedbi 8 točke zaključka glavne skupštine održane dne 29. lipnja 1922. rješava ova glavna skupština da odbor u koji su ušli gg. Rudolf Bažant, Matija Čerepinko, Ivan Barča i Ivan Main stupi u dogovor sa ovdašnjom HRSS, glede zajedničkoga istupa u izboru za ovomjesno opć. zastupstvo.

h) Zaključkom ista glavne skupštine pod točkom 9. izabire se širji odbor koji će voditi brigu 1. o utanačenju dana za posvetu društvenog barjaka 2. o



Izvršni odbor Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača 1979-1982. (s lijeve strane na desno - prema dolje): S. Jakupec, B. Kožarić, M. Pavleković, F. Šokec, S. Bušetinčan, B. Begović, I. Tišljarec, A. Begović, I. Begović, F. Pankasz, M. Bedeković. U zbirci F. Pankasza iz Pitomače.
Dolje: stara zgrada POŠKZ Pitomača na raskršću Gajeve i Preradovićeve ulice. Zgrada je bila kupljena 1962. a 1971. izgrađena je nova na istom mjestu.



Dolje: nova zgrada snimljena krajem 1970-ih.



proslavi posvete barjaka 3. o izboru kume društvenomu barjaku. U taj odbor ušli su izborom slijedeći članovi: gg. Gjuro Landi, kao predsjednik, Josip Gregl, kao tajnik, zatim u
I
Dočekni i nastanbeni odbor:
Gg. Matija Čerepinko, Josip pl. Husinec, Josip Beker i Simo Šelimber.
II
Proslavni i zabavni odbor:
Gg. Milan Kratohvil, Dominik Kos, Viktor Stejskal, Simo Kerep, Pavo Mikec, Franjo Ambrusić, Nikola Kujek, Konrad Hren, Ivan Barčan, Florijan Papišta, Ivan Vunak, Ivan Mor, Mitko Vukalović i Antun Pecek.
III
Financijski odbor
Gg. Jakob Kos, blagajnik, Marko Lovrin, Matija Šegregur i Stjepan Kovačević.

Ujedno je izabran barjaktarom brat Dominik Kos, a njegovim zamjenikom brat Toma Siladić.

Ovako sastavljeni širji odbor sastao se dne 7. siječnja 1923. u svoju sjednicu redovnu, pak je zaključioda se posvjeta društvenog barjaka obavi dne 21. svibnja 1923. t.j. na "Duhovski ponedjeljak".

Zatim je zaključeno umoliti gđu. Ružicu Landi, suprugu društvenoga predsjednika Gjure Landija da bude kuma društvenom barjaku i da kao takova prisustvuje posveti istoga barjaka.

Ujedno su birani članovi gg. Viktor Stejskal, Josip Beker, Milan Kratohvil i Dominik Kos koji će u ime cijele obrtne zadruge umoliti gđu. Ružicu Landi, da primi kumstvo kod posvete društvenog barjaka. Ovaj je odbor izvršio svoju zadaću donijevši ugodnu vijest, da je gđa. Ružica Landi primila čast kume društvenog barjaka, što je burnim odobravanjem primljeno do znanja.

Da posveta društvenog barjaka nije obavljena prema zaključku glavne skupštine od 29. lipnja 1922. naime u samoj godini 1922. najglavniji je razlog u tom, što pomenuti barjak nije na vrijeme bio gotov: a kad je prispio, nastalo je zimsko doba, ter se proslava posvete nebi mogla obaviti prema intecijama članova Prve obrtne zadruge. Stoga se je posveta istoga barjaka morala odgoditi na povoljnije godišnje doba, pa neka svemogući Bog ulije obilje svoga svetog blagoslova na pošteni rad "Prve obrtne zadruge u Pitomači" i njezin barjak, da sve bude na korist doma i roda!”

Prilog 3.

Popis članova *Upravnog* i *Nadzornog odbora*, *Izvršnog odbora*, *Radne zajednice* i predsjednika skupštine, te drugih upravnih tijela (1955. - 1994.) prema sačuvanim i raspoloživim izvorima 1999. godine

Begović Stanislav - predsj. N.O. 1955. god.
Bedeković Stjepan - član N.O. 1957., 1958. god.
Barković Stjepan - član N.O. 1960. god.
Britvić Franjo - predsj. zadruge 1964., podpredsj. U.O. 1965., predsj. savjeta zadruge 1966. i 1967. god.
Bedeković Mato - član N.O. 1957., I.O. 1967.
Barčan Josip - član U.O. 1958.
Begović Ivan - član U.O: 1960., 65., 66., 1967. predsjednik, član 1969., zamjenik predsj. savjeta 1971., predsjednik 1973. god.
Begović Branko - član N.O. 1960., U.O. član 1965., predsj. I.O. 1974.
Bušetinčan Slavko - direktor zadruge 1976., i 68., Član U.O. 1969., direktor 1972.

Britvić Franjo - podpr. U.O. 1965., predsj. savjeta zadruge 1966. i 67.,
Barčan Josip - član N.O. 1965., član I.O. 1968.
Bedeković Milan - član U.O. 1967., i 1971.
Botković Drago - član U.O. 1969.
Bareš Josip - član N.O. 1969.
Bedeković Josip - član I.O. 1967.
Begović Antun - član U.O. 1971., član I.O. 1967., član N.O. 1991., član I.O. 1994.
Begović Josip - član I.O. 1974.
Bijuk Marko - član I.O. 1974.
Bedeković Mato - član I.O. 1985.
Bokan Ankica - član I.O. 1979.
Bedeković Anđelka - tajnik I.O. 1979., član N.O. 1983., šef računovodstva 1990, upravitelj zadruge 1994.
Barišić Franjo - podpr. I.O. 1989.
Barčan Franjo - zamj. predsj. skupštine 1987.
Bedeković Ivan - član I.O. 1987., član N.O. 1990.

Crnec Josip - član I.O. 1985.

Dobrić Ružica - šef računovodstva 1968.
Demšić Ivan - član U.O. 1971.

Fišer Antun - član U.O. 1958., i 1959. godine
Franjić Branko - član U.O. 1965., i 1966. godine
Ferić Ivan - član I.O. 1985., i 1989. godine
Filjak Marija - tajnik I.O. 1987. godine
Feher Julka - član N.O. 1987. godine

Gregurić Nikola - upravitelj 1955., predsjednik 1956., ravnatelj 1957., član U.O. 1958., blagajnik 1959. i 1960. godine
Giba Ivan - član U.O. 1955. godine
Gregurić Ivan - član U.O. 1965. i 1966. godine
Gucek Milan - član U.O. 1965. godine
Giba Stjepan - član U.O. 1968., podpr. I.O. 1974. godine
Gucek Josip - podpr. 1967. godine
Gregurić Marijan - predsj. I.O. 1967., član I.O. 1977., tajnik 1979. i 1981., blagajnik 1983., predsj. R.Z.1973., predsj. Z.R. 1990., član N.O. 1990. godine
Gregurek Branko - član I.O. 1981., 1983 i 1985., predsj. predsj R.Z: 1980. godine
Grgačić Željko - član I.O. 1987. godine

Hujek Nikola - član N.O. 1955., 1957., i 1958. godine
Hrvatić Luka - član U.O. 1965. godine
Hanzir Luka - član N.O. 1991., predsj skup. 1994., član I.O. 1994. godine
Horvatinović Josip - član N.O. 1994. godine

Ivanic Franjo - tajnik U.O. 1955. i 1956., predsj. U.O. 1966., tajnik U.O. 1957., 1958., 1966. i 1967., član N.O. 1960., 1965., 1969. godine
Ivanic ana - član I.O. 1979. godine

Janeš Slavko - član U.O. 1958., zamj. predsj. 1959., potpr. 1960. i 1967., predsj savjeta 1969.,
Janči Slavko - član U.O. 1965. godine
Jakupec Stjepan - član I.O. 1967. godine
Jardas Marija - član I.O. 1977., 1981., i 1987. godine
Jakupec Milan - predsj. I.O. 1989 i 1994. godine
Kovač Franjo - član U.O. 1955. i 1957., član N.O. 1960. godine
Kos Ivan - član U.O. 1957., 1958., 1959., 1960., 1965., 1967., 1968., član N.O. 1960. godine



Franjo Hoti: "Cehovsko polaganje ispita", ulje na platnu, 1963., detalj. Slika se nekada nalazila u prostorijama Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača. Danas zagubljeno. Foto: 2004.

Kukavica Pavao - član N.O. 1957. i 1960., predsj U.O. 1965., 1966., 1968. godine
Keserica Andrija - član N.O. 1960., i 1965., dopredsj. U.O. 1966., član U.O. 1967. i 1968. godine
Kukavica Franjo - član N.O: 1966. i 1967. godine
Krpan Mato - član N.O. 1966. 1967. i 1968. godine
Kos Božo - član U.O. 1967., predsj. U.O. 1968. godine
Kristović Ivan - član U.O. 1969., podpr. 1973. godine
Kukavica Adica - član N.O. 1977. i 1979. godine
Kos Barica - član N.O. 1977. i 1979. godine
Kovač Katica - član I.O. 1983., predsj. I.O. 1987., član I.O. 1989. godine
Koren Mato - član N.O. 1991. godine

Lovreković Ivan - član N.O. 1965. i 1966. godine
Lovrin Milan - predsj. 1974. godine
Lovrin Franjo - član I.O. 1974. godine
Laslo Stjepan - predsj. I.O. 1985. godine
Lovreković Tomislav - član N.O. 1979. godine

Magenheim Antun - član U.O. 1957. i 1961. godine
Mihoković Milan - član U.O. 1959., 1966., 1969. godine
Miholčić Milan - član U.O. 1960. godine
Mogorić Milan - član U.O. 1960. godine
Magenheim Franjo predsj. zajednice 1961. godine
Majstor Antun - član U.O.1965., član I.O. 1974. godine
Mihoković Milan - član U.O. 1965. i 1967. godine
Mihevc Ivan - član U.O. 1965., 196., 1969. godine
Modrić Franjo - predsj zadr. savjeta 1968. i 1971. godine.
Maljak Ivan - član I.O. 1967. godine
Matica Stjepan - član I.O. 1985. godine
Malešević Ružica - tajnik I.O.1981. i 1983., član I.O. 1987. i 1989. godine
Malčec Višnja - predsj. I.O. 1989. godine
Mihoković Miroslav - član I.O. 1987. godine

Novaković Slavko - član I.O. 1989., član N.O. 1990. i 1991., član I.O. 1994. godine

Prović Stjepan - član U.O. 1955. godine
Prepelec mato - član N.O. 1958. godine
Pose Stjepan - član U.O. 1965. godine
Paša Ivan - član U.O. 1965. godine

Pecek Rudolf - član N.O. 1957. godine
Posavec Alojz - član U.O. 1959. godine
Petković Vlado - član I.O. 1974. godine
Pavleković Slavko - član N.O. 1967. i 1968. godine
Pankaz Franjo - član I.O. 1985., 1989., 1987. godine
Pavleković Marija - predsj I.O. 1977., član N.O. 1981. godine
Prepelec Andrija - član N.O. 1977., i 1981. godine
Počerek Marija - član N.O. 1983. godine
Prović Branko - član I.O. 1987., i 1989. godine
Petrović Zlatko - član I.O. 1989. godine

Rakijašić Marija - tajnik I.O. 1977., predsj I.O. 1979. godine
Rengel Pavao - predsj. skupštine 1987. godine

Sučić Petar - član I.O. 1994. godine
Stančin Stjepan - član U O. 1955., 1957., i 1958. godine
Steiskal Tomislav - tajnik N.O. 1955., član N.O. 1957., 1966., i 1967. godine
Stilinović Marijan - član N.O. 1960. godine
Smrček Josip - član U.O. 1967. godine
Slavica Nikola - član I.O. 1994. godine

Šokec Franjo - član U.O. 1955.,1957., 1958., 1959., 1960., 1969., 1971., podpredsj. zadruge 1964., predsj. U.O.1965., 1966., član I.O. 1967. godine
Švarbić Mijo - podpredsj. U.O. 1966., 1967., 1969. godine
Švarbić Ivan - član U.O. 1968. godine
Škrinjar Ivan - član I.O. 1987. godine
Šegregur Franjo - član U.o. 1971. godine
Štajduhar Zdenko - član I.O. 1985.
Šelimber Barbara - predsj. I.O. 1981., član N.O. 1987., tajnik I.O. 1989., član I.O. 1994. godine
Šostarić Martin - član I.O. 1987., 1989., 1994. godine
Šelimber Franjo - član N.O. 1990. godine
Široki Stjepan - član I.O. 1994. godine

Tari Matija - član U.O. 1955., predsj. 1959. godine
Tratnjak Milan - član N.O. 1968., 1990., 1991. godine
Tišljar Milan - podpr. 1974. godine
Tišljarec Ivan - v.d.dir. 1984., I.O. 1985., član N.O. 1981., 1987. godine
Tometić Anđelka - član I.O. 1981. godine
Tišljarec Katica - član N.O. 1983. godine
Tišljarec Ivan ml. - član I.O. 1987., predsj. poslov. organa 1990., član I.O. 1994. godine
Tudić Franjo - predsj. skupštine 1994. godine

Veličan Ivan - član U.O. 1955., 1958., 1959., 1965., predsj. N.O. 1966., član N.O: 1967.,1969. godine
Vunek Drago - član U.O.1968. godine
Vunak Andrija - član U.O. 1971. godine
Veličan Ivan - član I.O. 1987., član N.O. 1994. godine
Veličan Višnja - šef računov. 1994. godine

Zvonarić Dragutin - član U.O. 1968., 1969., 1971. godine
Zuber Boja - član I.O. 1977., 1983. godine
Zdeličan Mirko - član N.O. 1994. godine.

Sadržaj arhiva bivše *"Prve obrtno štedno-kreditne zadruge Pitomača"* 2003. godine

U arhivu *"Prve obrtno štedno-kreditne zadruge Pitomača"* 2003. je bio sačuvan jedan dio dokumentacije još od 1856. godine. Postojale su određene praznine zapisnika, kao i druge dokumentacije, kao računa, raznih dopisa i dr. Osim dolje navedenog postojao je i određeni broj dokumenata koji nisu bili sređeni, a koji se odnose na rad *Zadruge*. Medutim, ipak je dosta toga bilo sačuvano i bilo je u dosta dobrom stanju i djelomično sortirano. Dio ovog arhiva danas se čuva, od 2014. u *Državnom arhivu* u *Virovitici*. Ovdje iznosim osnovno stanje arhiva 2003./04. godinu (do 1955. godine):
- "Cassa Journale" od 8.6.1862. do 31.12.1868. godine. Ukupno 73 lista sa dodatkom raznih podataka od 1907. do 1955. godine
- "Blagajnički dnevnik" od 1.1.1883. do 31.12.1906. godine. Ukupno 75 listova
- Dokumenti razni od 1886. do 1937. godine. Ukupno 5 komada
- Zapisnici sjednica odbora od 22.2.1913. do 13.3.1927. godine
- Knjiga blagajne od 26.12.1913. do 10.1.1918. godine. Ukupno 299 stranica
- Dokumenti razni (namire i računi) od 1874. do 1937. godine. Ukupno 138 dokumenata
- Spisi razni od 1885. do 1943. godine. Ukupno 40 spisa
- Razni dopisi, obveznice i dr. od 1894. do 1943. godine. Ukupno 40 dokumenata
- Zapisnici sa skupština od 1883. do 1907. godine. Ukupno 38 dokumenata
- Pravila "Pitomačke zanatničke zadružnice" 1863./1864. godine
- Pravilnik od 1947. godine. Ukupno 6 listova
- Pravilnik od 1893. godine. Fragmentirano
- Zapisnici sa skupština ravnateljstva i sjednica Nadzornog odbora od 23.5.1926. do 28.7.1947. godine. Ukupno 174 stranice.[235)]

F. Iz registra obrtnika, inokosnih i društvenih tvrtki *Pitomače* i okolnih naselja (1876. - 1978.)

U ovom poglavlju donosim prijepise podataka iz registara privatnih zanatskih radnji, inokosnih i društvenih tvrtki za područje *Općine Pitomača*. Dio registara je sačuvan u *Državnom arhivu* u *Bjelovaru*, dok neki nisu, na žalost, sačuvani. Ovi registri do danas su ostali gotovo neistraženi i neupotrebljavani kod proučavanja povijesti brojnih naselja i područja sjeverozapadne *Hrvatske*, a razlog je vjerojatno njihovo neeksponiranje ili nepoznavanje ove građe. Za područje *Općine Pitomača* nemamo potpune podatke za naselja *Turnašica* i *Stari Gradac*, no ipak ih i imamo u određenoj mjeri, a nedostaje i dosta podataka za ostala mjesta općine. Dosta podataka je izostavljeno, a više dijelova u registrima nije niti završeno. Upravo u ovom poglavlju donosim navedene registre iz razloga što je u ovom periodu u *Pitomači* bilo vrlo mnogo obrtnika, trgovina i raznih firmi. Mnoge *"tvrdke"* ili firme iz perioda 19. st. se ne nalaze na popisu, a razlog je taj što su bile upisivane u dijelove registara koji su nestali. Nadasve se to odnosi na tvrtke, koje su postojale još u vrijeme *Vojne krajine*, pa su kasnije doregistrirane, ili su prestale postojati, a nitko nije javio i sl. Osim toga u registrima se pojavljuju mjesta gdje nedostaju stranice, pa su neki podaci zagubljeni i na takav način. Podaci su prenesi na način i po redoslijedu kako stoji u registrima. Jedan dio registara obrtnika (zanatlija) sačuvan je u *Državnom arhivu* u *Virovitici*. Nemamo sačuvane sve registre trgovina, a registri ugostitelja, tj. gostioničara uopće nisu sačuvani. Nesumnjivo, unatoč manjkavosti ovo je izvrsna građa za proučavanje gospodarstva pitomačkog području tijekom više od 100 godina.

Potrebno je napomenuti, da se u registrima u nekoliko navrata pojavljuju isti obrtnici, međutim razlog tome je opetovno prijavljivanje obrta, ili opetovno odjavljivanje. Svi registri, osim onih iz 1960. - 1962., koji su uređeni po abecedi, su prikazani u izvornom obliku.

1. Registar privatnih zanatskih radnji. - (1876. - 1900.) - 1946. - 1955. *Narodni odbor* kotara *Đurđevac*. U *Državnom arhivu Bjelovar*.

1. 9. 5. 1946. Jakob Županić, Grabrovnica, zidar, ne radi od 15. 12. 1945. Nastavak – 30. 5. 1953.
2. 12. 2. 1946. Stjepan Begović, Pitomača, krojač, prestao 1946.
3. 17. 6. 1942. Anka (Turk) Arko, Sedlarica, vađenje šljunka, odjava obrta 1947.
4. 13. 11. 1945. Katica udova Mije Ambrošića, Pitomača Preradovićeva 4, dimnjačar
5. 24. 1. 1920. Jakob Tome Begović, Pitomača Miškine Pavleka 33, kolar
6. 13. 11. 1945. Katica udova Mije Ambrošića, Pitomača Preradovićeva 4, dimnjačar
7. 10. 6. 1924. Mirko Baćani, Pitomača, krojač, odjava 27. 2. 1950.
8. 24. 1. 1920. Jakob Tome Begović, Pitomača Miškine Pavleka 33, kolar
9. 1. 3. 1932. Josip Tome Begović, Pitomača Strosmajerova 30, brdar
10. 21. 2. 1929. Vjekoslav Rudolf Begović, Pitomača Pavleka Miškine 13/a, stolar
11. 28. 5. 1927. Gabrijel Josipa Beke, Sedlarica, kovač
12. 17. 10. 1923. Ivan Petra Brnjak, Grabrovnica, postolar
13. 7. 3. 1938. Franjo Martina Britvić, Pitomača Braće Radića 66, kolar
14. 3. 5. 1921. Josip Britvić, Pitomača, kolar, odjava 16. 6. 1950.
15. 13. 11. 1945. Katica udova Mije Ambrošića, Pitomača Preradovićeva 4, dimnjačar
16. 10. 6. 1924. Mirko Baćani, Pitomača, krojač, odjava 27. 2. 1950.
17. 24. 1. 1920. Jakob Tome Begović, Pitomača Miškine Pavleka 33, kolar
18. 27. 8. 1930. Josip Josipa Ciglec, Pitomača Vinogradska 6, brijač
19. 6. 10. 1931. Stjepan Josipa Ciglec, Pitomača Gajeva 45/b, užar, privremena odjava od 20. 1. 1953. Nastavak rada od 6. 7. 1953.
20. 12. 8. 1936. Martin Ignaca Cik, Grabrovnica, kovač
21. 23. 6. 1933. Matija Josipa Crnković, Pitomača Strosmajerova 34, bačvar
22. 28. 7. 1882. Josip Ivana Čikvar, Pitomača Gajeva 4, postolar, stalna odjava 6. 7. 1953.
23. 18. 7. 1929. Giza Čikvar, Pitomača, brijačica
24. 18. 10. 1931. Mato Čop, Pitomača, postolar, odjavio obrt 17. 11. 1948.
25. 5. 5. 1904. Ivan Imbro Čordaš, Pitomača, brijač
26. 3. 3. 1912. Julio Dolinec, Pitomača, pekar, odjava 19. 11. 1946.
27. 19. 5. 1910. Josip Josipa Dora, Pitomača Gajeva 41, slastičar medičar
28. 2. 11. 1920. Ivan Luke Filipović, Pitomača Vinogradska 6, klobučar –
29. Franjo Filjak, Pitomača, stolčar, odjava 25. 4. 1951.
30. 22. 3. 1930. Pavao Gregur Filjak, Pitomača Braće Radića 166, stolar
31. 1930? Martin Filjak, Pitomača, limar
32. 7. 3. 1928. Ivan Franjo Franjić, Otrovanec 56, brdar, izdana dozvola za prodaju proizvoda
33. 5. 7. 1929. Filip Ivana Giba, Pitomača, Strosmajerova 104, kolar
34. 16. 7. 1924. Martin Ivana Đakić, Pitomača Braće Radića 85, kolar
35. 31. 5. 1930. Ivan Giba, Pitomača Braće Radića 84, kovač
36. 13. 5. 1929. Ignac Pavla Golubić, Pitomača Strosmajerova 54, kolar
37. 31. 8. 1912. Matko Gucek, Pitomača, bačvar, odjava 4. 6. 1949.
38. 30. 2. 1924. Nikola Josipa Gregurić, Pitomača, bačvar
39. 18. 9. 1911. August Mate Habijanec, Pitomača Braće Radića 77, postolar –
40. August Franje Habijanec, Pitomača, mesar i kobasičar, odjava 15. 12. 1950.
41. 19. 6. 1923. Bartol Halavuk, Pitomača, košaraš, odjava 15. 12. 1950.
42. 28. 7. 1920. Šimun Hegeduš, Pitomača, kovač, odjava 18. 3. 1948.
43. 4. 12. 1928. Mato Hrgarek, Pitomača, košaraš, odjavio 9. 6. 1950.
44. 17. 1. 1928 Bartol Steve Mađerić, Pitomača Braće Radića 147, motorni mlin
45. 13. 10. 1900. Ivan Majn, Pitomača, kolar, stalna odjava (1950.?)–

46. Matija Majstor, Pitomača, kovač, odjava 10. 8. 1950.
47. 8. 2. Tomo Ivana Manjkas, Sedlarica 84, kovač, odjava 10. 8. 1950.–
48. Martina Marešić, Sedlarica, čizmar, odjava 31. 8. 1946.–
49. Ivan Mlinjarić, Kladare, kovač, prestao sa radom 18. 4. 1947.
50. Fabijan Papišta, Pitomača, krojač, odjava rada 17. 5. 1950.
51. 8. 5. 1919. Stjepan Tome Pavleković, Pitomača Gajeva 21, bojadisar
52. 25. 10. 1929. Vjekoslav Martina Pavlić, Pitomača Preradovićeva 46, postolar, stalna odjava 4. 7. 1955.–
53. (1930.?) Tomo Paša, Pitomača, krojač, odjava 15. 12. 1950.
54. 12. 9. 1930. Franjo Ivana Pecek, Pitomača Vinogradska 50, stolar
55. 21. 12. 1927. Vladimir Pecek, Pitomača, bojadisar, odjava 15. 12. 1950.
56. 8. 4. 1931. Đuro Franje Rakijašić, Pitomača Vinogradska 7, bačvar–
57. Manda (udova) Rakijašić, Pitomača, sitar, odjava obrta 4. 5. 1948.
58. 28. 10. 1926. Ivan Mirka Rakitničan, Otrovanec 7, postolar
59. 22. 12. 1919. Pavao Andre Rendulić, Pitomača Br. Radića 2, proizvodnja cementne robe
60. 5. 5. 1950. Pavao Tome Saraja, Pitomača Gajeva 28/a , brijač i frizer
61. 29. 3. 1928. Franjo Siladić, Velika Črešnjevica, krojač. Nastavak rada 3. 4. 1952. , odjava 19. 2. 1954.
62. 1920. Franjo Sinković Siladić, Pitomača, mesar, ne radi. Stalna odjava 28. 2. 1951.
63. 15. 2. 1930. Ivan Sobota, Pitomača, postolar, odjava 1. 3. 1952.
64. 12. 9. 1930. Ivan Silvestar Šantek, Pitomača Dravska 27, stolar
65. 20. 2. 1929. Martin Šelimber, Pitomača, bravar, kovinar. Umro!
66. 17. 2. 1919. Matija Šegregur, Pitomača, remenar. Umro!–
67. Milan Šolinger, Pitomača, stolar. Ne radi.
68. 19. 1. 1923. Matija ml. Gabrijela Tari, Pitomača Br. Radića 10, stolar
69. 29. 5. 1912. Martin st. Tari, Pitomača, stolar. Ne radi.–
70. Đuro ml. Torbašinović, Sedlarica, mesar. Ne radi.
71. 26. 6. 1933. Urban Mateja Veršnik, Pitomača Preradovićeva 1, proizvodnja cementne robe
72. 13. 2. 1926. Pavao Vitković, Pitomača, krojač. Ne radi. 11. 2. 1947.
73. 16. 9. 1916. Mirko Vukelović, Pitomača, stolar. Odjava 1 god. 13. 2. 1953. Nastavak rada 29. 1. 1954.
74. 10. 11. 1927. Mijo Steve Vučko, Velika Črešnjevica 129, postolar
75. 24. 9. 1921. Josip Ivana Živko, Grabrovnica, postolar
76. 12. 6. 1920. Martin Ivan Živko, Otrovanec 51, kolar. Stalna odjava obrta 23. 7. 1955.
77. 12. 2. 1935. Antun Franje Župančić, Kladare 138, zidar
78. 1925. Jakob Župančić, Grabrovnica, zidar. Odjava.
79. 23. 12. 1931. Franjo Marije Pintarić. Pitomača Gajeva 59, obučar
80. 12. 7. 1928. Eugen Vinogradski, Pitomača Gajeva 11, fotograf
81. 23. 12. 1934. Đuro Petra Galjer, Pitomača Vinogradska 30/b, krojač
82. 23. 12. 1934. Marko Ivana Rešetar, Kladare 66, kolar–
83. Ivan Horvat, Pitomača, stolar. Odjava 15. 12. 1950.
84. 18. 2. 1941. Ivan Čop, Pitomača, postolar. Odjava rada 1949.
85. 31. 3. 1940. Tomo Druga, Velika Črešnjevica, motorni mlin i pilana. Ne radi.
86. 29. 12. 1936. Ivan Antuna Gucek, Pitomača Braća Radića 45, stolar
87. 31. 12. 1936. Tomo Martina Rakitničan, Otrovanec 60, stolar
88. 31. 12. 1936. Martin Ivana Franjić, Pitomača Gajeva 51/a, klobučar
89. 20. 3. 1937. Franjo Ignaca Đakić, Pitomača Dravska 139, kovač
90. 11. 6. 1937. Milan Lovrin, Pitomača, pekar. Odjava 23. 12. 1947.
91. 11. 6. 1937. Ivan Galoši, Pitomača, remenar
92. 24. 9. 1937. Florijan Fabijan Kušt, Pitomača Preradovićeva 25, krojač
93. 31. 12. 1937. Mato Ignaca Čupen, Pitomača Br. Radića 133, krojač
94. 10. 11. 1938. Ivan Đure Škrinjar, Pitomača Miškine Pavleka 36, kovač. 10. 9. 1954. Stalna odjava.
95. 10. 4. 1938. Franjo Šegregur, Pitomača, remenar. Odjava 28. 7. 1949.
96. 1. 4. 1938. Stjepan Sondi, Pitomača, kobasičar. Odjava 14. 1. 1948.
97. 19. 6. 1938. Milan Dijaković, Pitomača, kovač. Stalna odjava. Umro je 1954.
98. 27. 9. 1938. Stjepan Antuna Stančin, Pitomača Br. Radića 53, strojobravar

99. 15. 5. 1934. Petar Trgovčić, Sedlarica, mesar. Stalna odjava 1. 10. 1954. –
100. Mato Lacković, Otrovanec, mesar. Ne radi
101. 31. 10. 1941. Mijo Ivana Pecek, Pitomača Br. Radića 58, krojač. Odjava na 1 god. 1954. Nastavak rada 27. 5. 1955.
102. Martin Franje Franjić, Otrovanec 40, brdar
103. 1939. Stjepan Begović, Pitomača, krojač. Ne radi. 12. 2. 1946.
104. 28. 9. 1939. Mijo Franjić, Otrovanec, kovač. Umro.
105. 1939. Božidar Ivana Kos, Pitomača Gajeva 17, brijač
106. 26. 6. 1940. Ivan Lovre Međurečan, Pitomača Preradovićeva 17/a, krojač
107. 1941. Ivan Pavla Čop, Kladare 140, motorni mlin
108. 1. 11. 1931. Martin Stjepana Sraka, Pitomača Br. Radića 106, stolar
109. 1. 9. 1941. Lovro Bokan, Velika Črešnjevica, postolar. Stalna odjava 15. 12. 1950.
110. 19. 9. 1941. Milan Stjepana Đakić, Pitomača Prerdovićeva 17, papučar
111. 25. 9. 1941. Ivan Matije Veličan, Pitomača Br. Radića 13, krojač
112. 3. 11. 1941. Martin Šokec, Pitomača, postolar. Odjavio 1. 9. 1944.
113. 1941. Franjo Demšić, Otrovanec, postolar. Odjava 28. 7. 1951.
114. 17. 11. 1941. Antun Ivana Grgačić, Pitomača Trg Maršala Tita 1, mesar i kobasičar
115. 18. 12. 1941. Ivan Ihors, Velika Trešnjevica, postolar. Stalna odjava 7. 12. 1951.
116. 15. 1. 1943. Martin Kovač, Pitomača, papučar. Ne radi.
117. 13. 7. 1946. Franjo Ivana Giba, Kladare 167, postolar
118. 5. 5. 1929. Ivan Andre Bastalić, Dinjevac Nazorova 64, kovač
119. 20. 11. 1939. Stjepan Stjepana Gomberović, Dinjevac Radićeva 31, kovač
120. 27. 9. 1938. Tomo Presečan, Dinjevac, mljekara. Odjavio 23. 7. 1947.
121. 29. 4. 1946. Ivan Mihoković, Pitomača, urar. Odjavio obrt 4. 9. 1947.
122. 28. 7. 1943. Stjepan Martina Tonković, Pitomača Vinogradska 11, proizvodnja soda vode. Prestalo poslovanje 11. 10. 1954.
123. 13. 5. 1946. Stjepan Marinić, Pitomača, motorni mlin. Stalna odjava 24. 3 1952.
124. 16. 5. 1946. Ivan Mije Tandarić, Pitomača Prerdovićeva 68, medičar. Stalna odjava 20. 11. 1954.
125. 16. 5. 1946. Antun Mije Kovačić, Dinjevac, motorni mlin
126. 8. 7. 1946. Vjekoslav Jakoba Mihoković, Pitomača Vinogradska 17, limar. Preselio radnju u Gajevu 29.
127. 11. 7. 1946. Treza Hegeduš, Pitomača, pečenjarska prodaja suhomesnate robe i peciva na sajmovima. Stalna odjava 15. 12. 1950.
128. 12. 7. 1946. Tomo Silvestra Šantek, Pitomača Gajeva 20, mesar. Odjava obrta 9. 6. 1950. Nastavak rada rješenjem 22. 5. 1957.
129. 6. 9. 1946. Ivan Antuna Tišljar, Pitomača Gajeva 23/c, krojač muških odjela
130. 11. 9. 1946. Rudolf Ferde Tambolaš, Kladare 138, krojač muških odjela
131. 12. 9. 1946. Franjo Ivana Giba, Kladare, postolar
132. 12. 9. 1946. Slavko Janeš i Andrija Keserica, Pitomača, krojač muškog odijela
133. 15. 9. 1939. Milan Čerluka, Pitomača, pekar. Odjavio obrt 22. 12. 1947.
134. 16. 10. 1926. Matija Kos, Pitomača, postolar. Ne radi od 1940.
135. 17. 10. 1946. Ivan Krmpotić, Pitomača, stolar. Odjava obrta 20. 1. 1951.
136. 17. 10. 1946. Martin Došlin, Pitomača, postolar. Odjava obrta 12. 2. 1953.
137. 17. 10. 1946. Franjo Škrinjar, Pitomača, manji motorni mlin. Stalna odjava obrta 4. 4. 1951.
138. 17. 10. 1946. Jakob Ivana Crnec, Pitomača Štrosmajerova 7, kovač. Stalna odjava 1. 11. 1953.
139. 22. 10. 1946. Ivan Steve Mesar, Pitomača, kotlar. Privremena odjava obrta 17. 5. 1955. Nastavak rada 27. 8. 1955.
140. 22. 10. 1946. Franjo Josipa Modrić, Pitomača Gajeva 10, krojač
141. 19. 11. 1946. Josip Stjepana Široki, Pitomača Brestić – Drava, mlin na potoku. Privremena obustava 22. 5. 1954.
142. 19. 11. 1946. Katica Kovač, Pitomača, urar
143. 18. 2. 1947. Mijo Josipa Horvat, Sedlarica, krojač
144. 12. 3. 1947. Božidar Crnec, Pitomača, soboslikar
145. 20. 3. 1947. Stjepan Mate Petek, Pitomača Gajeva 92, kovač
146. 21. 3. 1947. Martin Ivana Kirin, Pitomača Pavleka Miškine 50a, kovač. Stalna odjava

27. 3. 1952.
147. 9. 7. 1947. Stjepan Jakoba Mihoković, Pitomača Preradovićeva 49, postolar
148. 10. 7. 1947. Šimun Andre Bastalić, Pitomača Vinogradska 35/a, krojač
149. 12. 7. 1947. Mato Nikole Grbačić, Grabrovnica, kolar. Preselenje radnje u Veliku Črešnjevicu 1952.
150. 12. 7. 1947. Stjepan Luke Rakijašić, Pitomača Štrosmajerova 59, sitar
151. 24. 5. 1950. Ivan Gregura Grbačić, Pitomača Gajeva, limar
152. 9. 9. 1947. Dragutin Pavlić, Pitomača, fotograf. U Pitomači nepoznat i ne nalazi se u Pitomači.
153. 13. 9. 1947. Mato Martin Spitek, Dinjevac, stolar
154. 13. 4. 1947. Ivan Španić, Dinjevac, stolar. Ne postoji u Dinjevcu.
155. 3. 10. 1947.Josip Šanj, Pitomača, kotlar. Odjavio obrt 27. 1. 1948.
156. 20. 10. 1947. Stjepan Jakupec, Pitomača, manji motorni mlin. Odjavio obrt 21. 2. 1948.
157. 19. 11. 1947. Tadek Krupka, Križnica, kovač. Odjavio obrt 24. 1. 1951. Nastavak obrta 25. 6. 1953.
158. 15. 11. 1947. Stjepan Ivana Novak, Pitomača Gajeva 10/c, manji motorni mlin
159. 22. 12. 1947. Ćiril Vunak, Pitomača, postolar
160. 1948. Andrija Ivana Đakić, Pitomača Braće Radića 68, postolar. Stalna odjava 10. 11. 1954.
161. 1948. Stjepan Stjepana Tot, Pitomača, postolar. Stalna odjava 15. 9. 1953.
162. 22. 10. 1948. Pavao Mate Mihoković, Pitomača, postolar. Privremena odjava obrta 4. 8. 1952. Nastavak rada 6. 7. 1953.
163. 22. 1. 1948. Đuro Ignaca Lončarić, Pitomača Braće Radića 117, postolar
164. 27. 1. 1948. Marijan Petar Magašić, Pitomača Štrosmajerova 2, postolar
165. 29. 1. 1948. Đuro Franje Međurečan, Pitomača Dravska 78, postolar
166. 10. 2. 1948. Jakop Mate Veličan, Pitomača Štrosmajerova 117, postolar
167. 9. 3. 1948. Slavoljub Stjepana Lauš, Pitomača Vinogradska 13, krojač
168. 9. 3. 1948. Martin Stjepana Kožarić, Pitomača Vinogradska 47, postolar. Odjava na god. dana od 1. 4. 1952. Nastavk obrta 19. 2. 1953.
169. 9. 3. 1948. Valent Pavla Golubić, Pitomača Dravska 165 a, kolar
170. 9. 3. 1948. Antun Ivana Pintar, Vel. Črešnjevica, kovač i potkivač
171. 1948. Antun Antuna Kovačić, Pitomača Dravska 83, stolar
172. 9. 4. 1948. Petar Mikec, Pitomača, postolar. Ne radi.
173. 24. 9. 1947. Vencl Hodak, Pitomača, urar. Odjava obrta 28. 7. 1952.
174. 15. 8. 1947. Slavko Main, Pitomača, postolar. Radi u zadruzi.
175. 1947. Ivan Mirka Kostadinović, Pitomača Braće Radića 64, stolar
176. 24. 8. 1947. Stjepan Šimuna Predragović, Pitomača Braće Radića 61, stolar
177. 29. 4. 1948. Andrija Ivana Novaković, Križnica, manji motorni mlin
178. 25. 11. 1948. Ivan Ignaca Begović, Pitomača, motorni mlin i pilana. Stalna odjava pilane 12. 1. 1954.
179. 19. 6. 1948. Mijo Jakoba Tišljar, Pitomača Vinogradska 82, remenar
180. 3. 8. 1948. Valentin Ferde Lovrenčec, Vel. Črešnjevica 209, kolar. Stalna odjava rada 1. 11. 1954.
181. 7. 8. 1948. Josip Filjak, Pitomača, stolar. Privremena odjava na 1 god. 2. 4. 1953.
182. 24. 11. 1949. Mato Stjepana Švarbić, Pitomača Gajeva 95, kolar. Odjava na 1 god. 9. 5. 1951.
183. 22. 3. 1949. Antun Šimuna Hegeduš, Pitomača Dravska, krojač
184. 23. 3. 1949. Stjepan Tome Kožarić, Kladare 120, stolar. Privremena odjava obrta 3. 2. 1955.
185. 4. 6. 1949. Milan Marka Gucek, Pitomača Braće Radića 55, bačvar
186. 1. 7. 1949. Stjepan Tome Dijaković, Otrovanec 170a, stolar. Privremena odjava 1952.
187. 4. 7. 1949. Tomo ml. Đure Manjkas, Sedlarica 8a, pilana
188. 1949. Vid Rasinec, Pitomača, zidar. Umro.
189. 16. 7. 1949. Franjo Stjepana Kovač, Pitomača, kovač
190. 29. 7. 1949. Hamik Sačir, Pitomača, slastičar. Odjava obrta 30. 7. 1949.
191. 17. 10. 1947. Ali Šačira Refik, Pitomača Braće Radića 17, slastičar
192. 5. 12. 1949. Josip Jakoba Begović, Pitomača Štrosmajerova 67, kolar

193. 29. 4. 1948. Marko Smrček, Pitomača, postolar. Radi u komunalnom poduzeću Pitomača.
194. 9. 5. 1950. Andrija Đure Keserica, Pitomača Gajeva 100, krojač
195. 9. 5. 1950. Slavko Antuna Janeš, Pitomača Vinogradska 40, krojač
196. 1950. Baltazar Antuna Matijašić, Pitomača Preradovićeva 83, bojadiser tkanina
197. 20. 6. 1950. Đuro Andrije Grčić, Pitomača Braće Radića 7, dimnjačar
198. 28. 11. 1950. Stjepan Luke Dergez, Pitomača Nazorova 74, mlin proste meljave
199. 22. 11. 1950. Đuro Carek, Pitomača, pilač drva sa motornom pilom
200. 23. 12. 1950. Martin Kirin, Pitomača, motorni mlin. Stalna odjava 27. 2. 1952.
201. 4. 6. 1951. Ivan Mije Šelimber, Pitomača P. Miškine 49, soboslikar
202. 31. 10. 1950. Dragutin Stjepana Kožarić, Pitomača Gajeva 63, pilač drva motorna pila
203. 30. 1. 1951. Martin Antuna Vitković, Otrovanec 24, kovač. Kao sporedni uz zemljoradnju.
204. 1. 2. 1951. Tomo Mije Tandarić, Pitomača Vinogradska 52, stolar
205. 3. 2. 1951. Pavao sin Terezije Španić, Dinjevac 86, stolar
206. 3. 2. 1951. Stjepan Tome Vranek, Pitomača Štrosmajerova 37, stolar. Privremena odjava na 1 god. 5. 6. 1952. Nastavak obrta 1. 6. 1952.
207. 15. 9. 1931. Pavao Vinka Novak, Dinjevac Vladimira Nazora 57, strojobravar
208. 7. 3. 1951. Florijan Ivana Šokec, Vel. Črešnjevica 126, mlin proste meljave. Privremena odjava na 6 mjeseci 26. 5. 1955.
209. 13. 7. 1951. Mato Franje Škrinjar, Pitomača, mlin proste meljave. Odjava obrta na 1 god. 4. 8. 1953. Nastavak rada 1954.
210. 13. 2. 1951. Franjo Malčec, Đuretina Pitomača, mlin proste meljave. Stalna odjava obrta 7. 12. 1951.
211. 13. 3. 1951. Kotarsko trgovačko poduzeće „Sloga" Đurđevac, Pitomača, prodavaona mesa. Više ne postoji.
212. 15. 3. 1951. Mjesno obrtno poduzeće, Pitomača Vinogradska 4, stolarska radiona
213. 15. 3. 1951. Jakob Sesvečan, Pitomača, pilana. Odjava obrta 2. 12. 1952.
214. 17. 3. 1951. Josip Andre Tanić, Mala Črešnjevica 27, pilana. Odjava na 1 god. 1953.
215. 30. 3. 1951. Tomo Ivana Kožar, Pitomača Dravska 76, stolar. Privremena odjava 1954.
216. 23. 4. 1951. Vladimir Stjepana Jakupec, Pitomača Nazorova 50, mlin proste meljave
217. 22. 5. 1951. Josip Mate Lončarić, Šašnato Polje Pitomača kbr. 13, motorni mlin. Privremena odjava 1. 10. 1953.
218. 1951. Stjepan Kovač, Pitomača, kovač. Uz zemljoradnju. Stalna odjava 22. 4. 1953. Preselio u Brzaju kotar Virovitica.
219. 6. 7. 1951. Milan Rakitničan, Pitomača, rezanje drva. Odjava 1952.
220. 19. 11. 1951. Ivan Kuzmana Došlin, Pitomača, motor za rezanje drva.
221. 5. 12. 1951. Ilija Rengel, Pitomača, pilač drva. Prestanak obrta – stalno 3. 4. 1953.
222. 3. 12. 1951. Vlado Mate Klauček, Pitomača, fotograf. Stalna odjava 26. 2. 1954.
223. 3. 12. 1951. Blaž Andre Posenjak, Pitomača Dravska 45a, stolar
224. 1951. Nikola Milošinović, Pitomača, stolar (?). Nalazi se u Zagrebu. Adresa nepoznata.
225. 8. 12. 1951. Josip Lovre Giba, Pitomača Gajeva 14a, motorni mlin, bez dokaza stručne spreme. Privremena odjava 26. 5. 1957.
226. 7. 10. 1951. Ivan Franje Barčan, Pitomača Gajeva 8, urar i zlatar
227. 4. 1. 1952. Tomo Ilije Halapa, Pitomača, zidar. Uz zemljoradnju. Stalna odjava obrta 5. 2. 1955.
228. 4. 1. 1952. Pavao Mate Prović, Pitomača Radićeva 18, tesar. Uz zemljoradnju. Stalna odjava obrta 29. 5. 1955.
229. 4. 1. 1952. Jakob Stjepana Mihokovića, Pitomača Dravska 71a, zidar. Uz zemljoradnju.
230. 10. 1. 1952. Stjepan Mate Rešetar, Pitomača Gajeva 89, tesar. Uz zemljoradnju.
231. 2. 2. 1952. Mjesno obrtno poduzeće, Pitomača poslovođa Čerluka Milan, pekarna
232. 2. 2. 1952. Mjesno obrtno poduzeće, Pitomača poslovođa Smrček Marko, postolarija
233. 2. 2. 1952. Poljoprivredna zadruga, Pitomača poslovođa Kos Vatroslav, mehanička radiona
234. 5. 2. 1952. Mato Martina Spitak, Dinjevac V. Nazora 46, stolar
235. 6. 2. 1952. Franjo Šimuna Kožarić, Pitomača Nazorova 22, stolar

236. 6. 2. 1952. Josip Tome Siladić, Otrovanec 1, krojač
237. 6. 2. 1952. Ivan Ivana Hanzir, Otrovanec 117, bačvar
238. 27. 3. 1952. Ivan Nikole Demšić i Kata Morenić, Pitomača Štrosmajerova 22, motorni mlin. Stalna odjava 19. 8. 1953.
239. 1948. Pavao Mate Mihoković, Pitomača Dravska 37, postolar. Odjava na 1 god. od 4. 7. 1952. do 4. 7. 1953. Nastavak rada 6. 7. 1953. Stalna odjava 4. 4. 1955.
240. 11. 7. 1952. Martin Ivana Kolarić, Grabrovnica, kovač
241. 12. 7. 1952. Josip Antuna Petak, Pitomača Gajeva 10a, postolar
242. 28. 7. 1952. Franjo Ivana Šokec, Pitomača P. Miškine 91, kovač
243. 14. 8. 1952. Ivan Mate Klinžić, Pitomača B. Radića 59, stolar
244. 14. 8. 1952. Lovro Viktora Bakan, Vel. Trešnjevica 11, postolar
245. 9. 9. 1952. Jakob Stjepana Matan, Pitomača P. Miškine – Lasci 88, zidar. 11. 1. 1954. preselio u Sesvete Podrav. Iz Pitomače.
246. 9. 9. 1952. Milan Ivana Malčec, Pitomača Braće Radića 120a, brijač
247. 1. 11. 1952. Branko Josipa Begović, Pitomača Vinogradska 3, fotograf
248. 1. 11. 1952. Stjepan Bolte Cepetić, Pitomača Štrosmajerova 17, mlinar obične i visoke meljave
249. 9. 12. 1952. Franjo Ivana Čerepinko, Pitomača Vinogradska 56a, izrada klompi
250. 12. 1. 1953. Martin Tari, Pitomača Štrosmajerova 11, stolar
251. 13. 1. 1953. Matija Franje Trstenjak, Velika Črešnjevica 119, kovač
252. 13. 1. 1953. Fabijan Petra Guščić, Pitomača Preradovićeva 71, bačvar
253. 16. 1. 1953. Tomo ml. Đure Manjkas, Sedlarica 8a, mot. mlin i pilana. Odjava 1954.
254. 20. 1. 1953. Franjo Mije Giba, Pitomača Gajeva, urar
255. 5. 2. 1953. Mato Mije Šimunija, Otrovanec 55 – Pitomača, motorni mlin
256. 20. 2. 1953. Đuro Stjepana Halavuk, Kladare 23, kovač. Uz zemljoradnju.
257. 21. 3. 1953. Stjepan Ivana Novaković, Otrovanec 52, pilana. Stalna odjava obrta 12. 3. 1955.
258. 21. 4. 1953. Martin Marka Drvenkar, Sedlarica, stolar
259. 21. 4. 1953. Branko Josipa Dora, Pitomača, mehaničar
260. 19. 5. 1953. Ivan Jakoba Domitrović, Grabrovnica, stolar
261. 30. 4. 1953. Josip Pavla Vidović, Vel. Črešnjevica, tesar
262. 17. 7. 1953. Mirko Andrije Medić, Pitomača, urar. Preselio radnju u Vinogradsku kbr. 2. 1954.
263. 17. 8. 1953. Tomo Paša, Pitomača, krojač
264. 19. 8. 1953. Stjepan Ivana Marinić, Pitomača, motorni mlin na valjke. Visoka prosta meljava.
265. 1. 9. 1953. Mato Matije Lacković, Otrovanec, mlinar motorni mlin. Privremena odjava obrta od 25. 9. 1954. Na 1 god. dana.
266. 12. 11. 1953. Stjepan Marka Rakijašić, Pitomača, stolar
267. 28. 11. 1953. Stjepan Stjepana Sondi, Pitomača, mesar i kobasičar
268. 21. 10. 1954. Ivan Došlin, Pitomača, pilać drva. Dva puta uveden.
269. 5. 2. 1953. Tomo Ivana Lovreković, Pitomača, krojač
270. 24. 6. 1953. Đuro Kovač, V. Črešnjevica, vađenje zlata
271. 8. 5. 1953. Stjepan Cicak, Kladare, mlinar
272. 21. 8. 1952. Milan Špoljarić, Pitomača, staklar
273. 20. 5. 1951. Matija Tari, Pitomača, stolar
274. 13. 3. 1951. Franjo Malčec, Đuretina, mlinar
275. 28. 1. 1954. Ivan Bajsar, Pitomača, krojač muškog odijela
276. 5. 5. 1954. Vjekoslav Sraka, Pitomača, strojobravar
277. 5. 5. 1954. Milan Šohinger, Pitomača, stolčar
278. 10. 6. 1954. Stanislav Begović, Pitomača, radiona za izradu i popravak muzičkih instrumenata
279. 7. 7. 1954. Stjepan Tišljar, Otrovanec, stolar
280. 20. 7. 1954. Filip Kovačić, Grabrovnica, zidar
281. 20. 7. 1954. Ivan Kristović, Kladare, zidar
282. 10. 8. 1954. Slavica Kos, Pitomača, krojačica
283. 14. 9. 1954. Vinko Rusak, Pitomača, dimnjačar
284. 14. 9. 1954. Ivan Kos, Pitomača, krojač

285. 29. 9. 1954. Pavao Horvat, Pitomača, strojobravar
286. 1. 10. 1954. Josip Tambolaš, Kladare, tesa
287. 1. 10. 1954. Ivan Begović, Pitomača, krojač
288. 11. 11. 1954. Ivan Hranilović, Kladare, zidar
289. 1. 10. 1954. Josip Kološ, Grabrovnica, mlin i pilana
290. 24. 12. 1954. Mato Mikšić, Pitomača, mlinar
291. 14. 1. 1955. Stjepan Tonković, Pitomača, proizvodnja soda vode i bezalkoholnih pića
292. 17. 3. 1955. Dragutin Vunak, Pitomača, pilana
293. 5. 5. 1955. Ivan Petra Krmpotić, Pitomača Gajeva 32, stolar
294. 24. 6. 1955. Šimo Kovač, Pitomača, brijač

2. Obrtnički zbor u *Virovitici* za kotar *Viroviticu*. Popis obrtnika, dne. 24. 07. 1942. (*Stari Gradac* i *Turnašica*). U *Državnom arhivu Virovitica*.

Lorinc Pavo, kovač, Stari Gradac, br. obrtnice 11363. od 21.12.1926.
Šimunić Josip, malo tesar, Stari Gradac, 13035. od 16. 09. 1911.
Peti Josip, kolara, Stari Gradac, 9715. od 20. 09. 1928.
Tot Dragutin, kolar, Stari Gradac, 8226. od 9. 06. 1924.
Arapinac Franjo, malo zidar, Turnašica, 7975. od 18. 06. 1931.
Gjurgjek Gabrijel, malo zidar, Stari Gradac, 1955. od 15. 02. 1933.
Lorinc Franjo, krojač, Stari Gradac, 12645. od 07. 09. 1938.
Sesvečan Andrija, šrotarica, Stari Gradac, 12017. od 11. 08. 1939.
Domović Đuro, mesar, Stari Gradac, 8639. od 21. 06. 1940.
Rabadjija Ivan, šrotarica, Turnašica, 1134. od 14. 05. 1941.
Tončić Nikola, mesar, Stari Gradac, 333. od 14. 07. 1933.
Novosel Ivana, kolar, Turnašica, 350. od 24. 03. 1934.
Nof Šandor, kovač, Stari Gradac, 773. od 26. 04. 1934.
Zelenbrz Karlo, stolar, Stari Gradac, 6480. od 24. 05. 1934.
Paradinović Franjo, brijač, Stari Gradac, 13142. od 29. 11. 1934.
Petak Josip, postolar, Stari Gradac, 15365. od 02. 11. 1935.
Saraga Zvonimir, stolar, Turnašica, 16258. od 21. 11. 1935.
Gjeri Stjepan, mlinar, Stari Gradac, 6202. od 23. 06. 1936.
Štefanac Blaž, kovač, Stari Gradac, 2815. od 20. 03. 1937.
Igračić Filip, bačvar, Stari Gradac, 7381. od 18. 05. 1937.

3. Registar privatnih zanatskih radnji. Povjereništvo *Pitomača* od 1. 1. 1960. (do 1978.). *Zanatsko komunalna komora Virovitica* 1960. - 1962. (1-430). U *Državnom arhivu Virovitica*.

1. Abramović Franjo, pil.ogr.drva, Turnašica B. Radića 18, 19. 4 .1968. 18. 5. 1970.
2. Ambrošić ud. Kata, Pitomača Preradovićeva 4, 5. 5. 1946. 29. 9. 1961.
3. Antoljak Rudolf, bravar, Pitomača Vinogradska 26, 25. 07. 1974.
4. Badanjek Josip, pekar, Kladare 112, 15. 8. 1968.
5. Badanjek Tomo, postolar, Pitomača Vinogradska 16, 10. 12. 1956. 1. 4. 1963.
6. Bajc Marijan, autoprijevoznik, Pitomača Vinogradska, 24. 5. 1968.
7. Bajc Zvonko, autoprevoznik, V. Črešnjevica 175, 20. 01. 1972. 21. 08. 1972.
8. Bajsar Andrija, vrš. stroj., Pitomača Preradovićeva 14, 17. 7. 1951. 9. 1. 1970.
9. Bajsar Antun, mlinar, V. Trešnjevica, 10. 4. 1956. 12. 11. 1966.
10. Bajsar Antun, vršalica, Pitomača Mesarića 1, 3. 7. 1969. 9. 9. 1969.
11. Bajsar Ivan, mlin proste meljave, Pitomača, 13. 5. 1961.
12. Bajsar Ivan, mlin, Pitomača Vinogradska 25b, 11. 6. 1968. 8. 10. 1973.
13. Bajsar Mijo, zidar, Kladare 8, 01. 04. 1971. 03. 01. 1974.
14. Bajsar Slava, krojačica, Pitomača, 1. 9. 1956. 28. 7. 1961.

15. Bajsar Vjekoslav, automehaničar, Kladare 146, 18. 01. 1972. 08. 10. 1973.
16. Bajsar Vjekoslav, vršalica, Pitomača Vinogradska 25, 15. 7. 1966. 20. 1. 1967.
17. Bakan Lovro, postolar, V. Črešnjevica, 14. 8. 1952. 27. 1. 1962.
18. Ban Tomislav, vodoinstalater, Otrovanec, 10. 08. 1971.
19. Barčan Franjo, mesar, Pitomača Gajeva 12, 09. 02. 1973.
20. Barčan Ivan st. i Barčan Ivan ml., mehaničar, Pitomača Vinogradska 75, 01. 01. 1970. 02. 08. 1974.
21. Barčan Ivan st., mehaničar, Pitomača Preradovićeva 107, 15. 07. 1974. 07. 03. 1975.
22. Barčan Ivan, mehaničar, Sedlarica? Pitomača, 3. 2. 1955.
23. Barčan Ivan, urar i zlatar, Pitomača, 7. 12. 1951.
24. Barčan Ivan, vršalica, Pitomača Vinogradska 70, 17. 7. 1965. 28. 5. 1966
25. Barčan Ivan. mehaničar, Pitomača Preradovićeva 35, 17. 3. 1970. 26. 6. 1971.
26. Barčan Ivka, kućna radinost (ukrasni predmeti) Pitomača, 8. 5. 1963.
27. Bauer Franjo, izrada luloka, Pitomača, 27. 8. 1955.
28. Bedeković Božidar, zidar, Pitomača Dravska 97, 6. 5. 1966. 1. 9. 1966.
29. Bedeković Božo, izrada predmeta od betona, Pitomača Strosmajerova 50, 12. 12. 1974.
30. Bedeković Božo, zidar, Pitomača Dravska 97, 13. 5. 1968. 12. 12. 1974.
31. Bedeković Franjo, zidar, Pitomača Dravska 18, 18. 4. 1967. 10. 1. 1975.
32. Bedeković Josip, kovač, Pitomača Štrosmajerova 43, 18. 11. 1971.
33. Bedeković Mirko, zidar, Pitomača P. Miškine, 1. 4. 1970. 14. 1. 1972.
34. Bedeković Stjepan, vršalica, Pitomača P. Miškine 60, 1. 7. 1969. 22. 8. 1969.
35. Begović Branko, fotograf, Pitomača Vinogradska, 1. 11. 1952.
36. Begović Drago, krojač, Pitomača Gajeva, 15. 7. 1960. 24. 3. 1961.
37. Begović Dragutin, krojač, Pitomača Gajeva, 6. 6. 1967. 18. 9. 1969.
38. Begović Ivan, vodoinstalater, Pitomača Dravska 17, 21. 3. 1968.
39. Begović Jela, vršalica, Pitomača, 8. 7. 1963.
40. Begović Josip, mlin proste meljave, Đuretina, 1. 7. 1961. 16. 5. 1966.
41. Begović Josip, vršalica, Pitomača P. Miškine 51, 1. 7. 1969. 20. 8. 1969.
42. Begović Josip, zidar, Pitomača P. Miškine 330, 01. 04. 1971. 05. 09. 1973.
43. Begović Nikola, kolar, Kladare, 8. 7. 1955. 24. 7. 1962.
44. Begović Pavao, soboslikar, Pitomača Dravska 242, 28. 06. 1973.
45. Begović Petar, strojobravar, Pitomača Dravska 121, 17. 11. 1966. 4. 9. 1967.
46. Beke Gabrijel, kovač, Sedlarica 58, 14. 6. 1946. (28. 5. 1927.)
47. Bokan Ivan, staklorezac, Pitomača Gajeva 7, 12. 10. 1962. 16. 4. 1970.
48. Bokan Marko, drvorezač, Pitomača, 23. 2. 1962. 23. 12. 1966.
49. Bokan Srečko, staklar, Pitomača, 28. 04. 1970. 04. 01. 1971.
50. Botković Dragutin, klobučar i kapar, Pitomača Gajeva 51a, 12. 1. 1970.
51. Bratanović Ivan, zidar, Pitomača P. Miškine 8, 30. 06. 1970. 30. 09. 1971.
52. Brdar Karlo, autoprijevoznik, St. Gradec V. Nazora 21, 12. 7. 1968. 15. 5. 1970.
53. Brdar Karlo, vrš. stroj., St. Gradec, 17. 7. 1956. 26. 1. 1961.
54. Brdar Slavko, vrš. stroj., St. Gradec, ?
55. Britvić Franjo, kolar, Pitomača B. Radića 66, 2. 6. 1946. 24. 4. 1970.
56. Brkić Mato, zidar, Turnašica B. Radića 70, 01. 03. 1972.
57. Brkić Vjekoslav, vršalica, Pitomača Dravska 48, 2. 7. 1964. 31. 5. 1971.
58. Brlas Antun, zidar, Kladare, 16. 5. 1964. 5.11.1965.
59. Brlas Ivan, vršalica, Kladare, 20. 7. 1965. 10. 10. 1965.
60. Bunderle Fabijan, bačvar, Turnašica, 14. 5. 1963. 23. 1. 1965.
61. Burlic Vladimir, mlinar, Marof, 20. 5. 1959.
62. Burlić Vlado, vršalica, St.grd.Marof 10a, 10. 7. 1968. 3. 2. 1972.
63. Cetinjan Milan, mlinar, Kladare 80, 3. 12. 1964. 7. 4. 1970.
64. Cicak Stjepan, mlinar, Kladare, 8. 5. 1953. 1. 6. 1964.
65. Ciglec Josip, brijač, Pitomača Vinogradska 6, 7. 6. 1946. (27. 5. 1920.)
66. Ciglec Stjepan, užar, Pitomača Gajeva, 11. 6. 1946. (27. 5. 1920.)
67. Ciglenec Franjo, vršalica, Grabrovnica 101, 1. 7. 1969. 18. 8. 1969.
68. Cik Martin, kovač, Grabrovnica, 17. 9. 1946.
69. Cizmar Branko, mesar, St. Gradec V. Nazora 25, 18. 6. 1968.

70. Crnec Ivan, kovač, Vel. Črešnjevica, 18. 6. 1968. 4. 8. 1969.
71. Čerepinko Alojz, vrš. stroj., Pitomača P. Miškine 117, 2. 7. 1957.
72. Čerepinko Franjo, klopučar, Pitomača Vinogradska 56 a, 9. 12. 1952. 17. 3. 1964.
73. Čičin Branko, pekar, Pitomača Nazorova 64, 26. 05. 1971. 12. 11. 1973.
74. Čičin Milan, pekar, Pitomača, 23. 9. 1960. 26. 9. 1969.
75. Čikvar Ivan, pilana, V.Črešnjevica 15a, 10. 10. 1972. 12. 03. 1974.
76. Čop Ivan, mlinar, Kladare, 18. 3. 1941. 20. 1. 1962.
77. Čop Ivan, vrš. stroj., Kladare, 25. 7. 1956. 20. 1. 1962.
78. Čupen Ivan, autoprijevoznik, Kladare 4, 24. 5 .1968. 25. 9. 1969.
79. Demšić Ivan, mlinar, Pitomača Štrosmajerova 22, 11. 11. 1957.30. 12. 1969.
80. Dent Ivan, zidar, Grabrovnica 112, 11. 03. 1971.
81. Dent Mato, zidar, Grabrovnica 37, 20. 04. 1971.
82. Dent Mato, zidar, Grabrovnica Mirogojska 37, 5. 3. 1969. 14. 9. 1970.
83. Derežić Đuro, elektroinstalater, Otrovanec 153, 10. 03. 1972.
84. Dergez Stjepan, mlin proste meljave, Pitomača, 28. 2. 1961. 25. 4. 1962.
85. Deskar Mijo, tesar, Stari Gradac Nazorova 67, 27. 3. 1948. 15. 12. 1966.
86. Deskar Tomo, brijač, St. Gradec M. Gubca 11, 24. 5. 1948. 3. 3. 1966.
87. Dikšić Martin, ciglar, Otrovanec, 13. 5. 1963. 25. 12. 1964.
88. Dinković Josip, betonski proizvodi, Pitomača Preradovićeva 12, 14. 07. 1970.
89. Dinković Milan, klesar cement roba, Pitomača Preradovićeva, 13. 3. 1956.
90. Dolenski Vlado, tapetar, St. Gradec, 25. 12. 1959. 6. 2. 1967.
91. Domitrović Ivan, prekrupar, Grabrovnica 86, 12.5.1969. 8. 3. 1974.
92. Domitrović Ivan, stolar, Grabrovnica, 21. 9. 1960. 22. 1. 1962.
93. Domitrović Tomo, stolar, Grabrovnica, 18. 4. 1959.
94. Dora Branko, mehaničar, Pitomača, 30. 10. 1962. 15. 10. 1970.
95. Dora Josip, medičar, Pitomača Gajeva 41, 3. 8. 1950. 22. 10. 1964.
96. Dora Stjepan, medičar, Pitomača Gajeva 43, 10. 6. 1966. 19. 1. 1970.
97. Đakić Franjo, kovač, Pitomača Dravska 139, 6. 5. 1937. 27. 1. 1965.
98. Đorđevski Risto, pekar, Pitomača Gajeva 12, 18. 10. 1972.
99. Erhatić Petar, pilana, Grabrovnica 179, 15.11.1974.
100. Ferenefti Drago, elektroinstalater, Pitomača Gajeva, 26. 6. 1960. 18. 10. 1963.
101. Ferić Ivan, betonski proizvodi, Pitomača Dravska, 02. 07. 1970.
102. Ferić Ivan, krojač, Pitomača Vinogradska 3, 20. 6. 1966.
103. Ferlindeš Franjo, dimnjačar, Pitomača, 16. 1. 1961. 31. 7. 1961.
104. Fertalić Mato, kolar, Otrovanec, 31. 8. 1955. 19. 1. 1961.
105. Filipović Ivan, klobučar, Pitomača Vinogradska 8, 11. 6. 1946.
106. Filipović Stjepan, zidar, Pitomača Gajeva 76, 11. 03. 1971. 28. 07. 1971.
107. Filjak Ivan, soboslikar, Pitomača A. Mihanovića 7, 20. 15. 1974.
108. Filjak Ivan, uslužno vršenje žita, Pitomača, 26. 6. 1962. 22. 1. 1971.
109. Filjak Josip, zidar, Pitomača Štrosmajerova 4, 05. 05. 1971. 08. 05. 1972.
110. Filjak Pavao, stolar, Pitomača Radićeva 166, 22. 3. 1930. 10. 4. 1963.
111. Franjić Ivan, brdar, Otrovanec, 7. 3. 1928. 24. 3. 1961.
112. Franjić Ivka, fotograf, Pitomača Gajeva 5, 21. 06. 1971. 23. 10. 1973.
113. Franjić Martin, brdar, Otrovanec 38, 6. 5. 1950.
114. Franjić Martin, klobučar, Pitomača Gajeva, 13. 7. 1946. (31. 12. 1936.)
115. Franjić Stjepan, mlinar, Otrovanec, 13. 3. 1962.
116. Franjić Stjepan, zidar, Pitomača P. Miškine 64, 18. 05. 1971.
117. Franjić Tomo, elektroinstalater, Sedlarica Mali Jarak 1, 23. 09. 1974.
118. Galjar Đuro, krojač, Pitomača Vinogradska, 23. 12. 1934. 1. 1. 1970.
119. Galjer Slavko, krojač, Pitomača Gajeva 39, 09. 06. 1970.
120. Gašpar Ivan, mlin proste meljave, Sedlarica, 26. 2. 1958. 12. 1. 1962.
121. Giba Filip, kolar, Pitomača Štrosmajerova 116, 15. 8. 1929. 15. 12. 1966.
122. Giba Franjo, postolar, Kladare 165, 13. 9. 1946. 15. 1. 1963.
123. Giba Franjo, urar, Pitomača Gajeva 16, 20. 1. 1953.
124. Giba Ivan, kovač, Pitomača B. Radića 84, 31. 5. 1930. 1. 1. 1964.
125. Giba Josip, zidar, Pitomača Štrosmajerova 126, 25. 05. 1972. 23. 12. 1974.
126. Giba Slavko, mesar-kobasičar, Kalinovac, 10. 3. 1967. 1. 8. 1969. (pogrešan unos)
127. Golubar Tomo, pletenje trske, St. Gradec, 21. 5. 1951. 22. 10. 1970.

128. Golubić Ignac, kolar, Pitomača Strosmajerova, 7. 5. 1950. 22. 10. 1970.
129. Golubić Valent, kolar, Pitomača Dravska 165, 9. 3. 1948.
130. Grbačić Ivan, limar, Pitomača Gajeva, 12. 7. 1947. 31. 8. 1963.
131. Grbačić Ivan, limar, Pitomača, 30. 6. 1964. 5. 2. 1972.
132. Gregl Ivka, krojačica, Pitomača Radićeva 11, 23. 3. 1955.
133. Greguraš Dragutin, zidar, Kladare 67, 11. 3. 1963.
134. Gregurić Nikola, bačvar, Pitomača Vinogradska, 24. 10. 1924. 19. 5. 1971.
135. Grgačić Antun, mesar i kobasičar, Pitomača, 29. 10. 1960. 15. 3. 1966.
136. Grgačić Josip, soboslikar, Pitomača P. Miškine 41, 28. 09. 1973.
137. Grgačić Željko, mesar i kobasičar, Pitomača M. Tita 1, 15. 3. 1966.
138. Grgičin Ivan, soboslikar, Pitomača Preradovićeva 26, 30. 7. 1968.
139. Grgičin Josip, kovač, Pitomača V. Nazora 96, 21. 9. 1966.
140. Grgičin Josip, kovač, Pitomača, 12. 3. 1959. 4. 1. 1966.
141. Gucek Milan, bačvar, Pitomača B. Radića 55, 4. 6. 1949.
142. Guščić Fabijan, bačvar, Pitomača Preradovićeva, 13. 1. 1953. 11. 8. 1964.
143. Habek Ivan, zidar, Prugovac, 16. 06. 1970. 22. 01. 1971. (pogrešan upis)
144. Habijanec Stjepan, postolar, Pitomača B. Radića, 31. 5. 1958. 1. 10. 1965.
145. Hajduković Luka, vrš. stroj., Kladare, 17. 7. 1956. 6. 7. 1962.
146. Halauk Đuro, kovač, Kladare, 20. 2. 1954. 10. 4. 1963.
147. Hanak Ivan, elektorinstalater, V.Čerešnjevica 188, 10. 17. 1972.
148. Hanstanović Safet, pekar, Turnašića, 29.04.1971.
149. Hanzir Ivan, bačvar, Otrovanec, 5. 2. 1952. 31. 1. 1970.
150. Hegeduš Antun, krojač, Pitomača Gajeva, 15. 10. 1959.
151. Hlapec Maks, pekar, Pitomača B. Radića, 1959. 15. 8. 1964.
152. Hlišić Antun, soboslikar, Pitomača Gajeva, 29. 4. 1957. 16. 1. 1962.
153. Homboš Stevo, autoprijevoznik, Vel. Trešnjevica 167, 16. 11. 1966. 18. 4. 1967.
154. Homboš Stjepan, autoprevoznik, V. Črešnjevica 167, 10. 01. 1972.
155. Horvat Franjo, soboslikar, Pitomača Dravska 70, 16. 11. 1970. 06. 11. 1972.
156. Igrić Ivan, tesar, Kladare, 11. 3. 1959. 13. 7. 1964.
157. Ivančević Mato, pekar, Vel. Trešnjevica 131, 24. 9. 1964. 29. 12. 1970.
158. Ivanic Franjo, krojač, Pitomača Vinogradska 1, 1950.
159. Ivanković Ante, vršalica, Turnašica 34, 16. 7. 1969. 12. 9. 1969.
160. Ivičić Smilja, frizer, Pitomača Vinogradska 18, 11. 09. 1973.
161. Jagar Franjo, vrš. stroj., Pitomača Gajeva 53, 17. 7. 1956. 16. 7. 1970.
162. Jagić Vilim, autoprevoznik, Pitomača Gajeva 126, 07. 06. 1971.
163. Jakupec Josip, vršalica, Pitomača P. Miškine 115, 15. 7. 1969. 21. 8. 1969.
164. Jakupec Martin, soboslikar, Pitomača B. radića 148, 28. 8. 1969.
165. Jakupec Stjepan, soboslikar, Pitomača Vinogradska 98, 18. 07. 1972. 22. 01. 1973.
166. Jakupec Stjepan, soboslikar, Pitomača Vinogradska 98, 21. 03. 1974.
167. Janeš Slavko, krojač, Pitomača Gajeva 2, 9. 5. 1950. 31. 12. 1972.
168. Jantol Franjo, uslužno vršenje žita, Pitomača, 26. 7. 1962.
169. Jelušić Franjo, vulkanizer, Pitomača B. Radića 9, 29. 01. 1971.
170. Jelušić Franjo, vulkanizer, Pitomača B. Radića 9, 5. 4. 1968. 30. 6. 1970.
171. Kardaš Stjepan, kovač, St. Gradec M. Gupca 15, 20. 6. 1966. 2. 12. 1970.
172. Katrić Jakob, kolar, Sedlarica, 9. 3. 1939.? 2. 9. 1968.
173. Kerecin Stjepan, užar, Pitomača, 10. 6. 1959.
174. Kerep Šimun, bačvar, Pitomača Gajeva 11, 23. 6. 1964. 1. 7. 1965.
175. Keserica Andrija, krojač za muška odijela, Pitomača Gajeva 45a, 27. 4. 1966. 30. 3. 1973.
176. Keserica Mato, prevoz traktorom, Turnašica 56a, 22. 04. 1970. 29. 06. 1970.
177. Kiš Mirko, tapetar, Pitomača Trg Republike 4, 28. 3. 1968. 29. 1. 1971.
178. Klenović Vlado, autoprevoznik, V. Črešnjevica 117, 10. 04. 1974.
179. Knežević Stjepan, remenar, Turnašica 34, 1. 9. 1969.
180. Knopek Miroslav, mesar-kobasičar, Pitomača, 3. 9. 1965.
181. Kološ Josip, mlin – pilana, Grabrovnica, 1. 10. 1954.
182. Kološ Josip, vrš. stroj., Grabrovnica, 17. 7. 1956.
183. Kos Božo, brijač, Pitomača Gajeva 15, 13. 7. 1946. 30. 4. 1970.
184. Kos Slavica, krojačica, Pitomača Gajeva 15, 10. 8. 1954. 16. 4. 1970.

185. Kos Slavko i Kos Željko, proizvodnja mužičkih instrumenata zajednička radnja, Pitomača Radićeva 54, 18. 05. 1970.
186. Kos Slavko, izrada instrumenata muzičkih, Pitomača Radićeva 54, 1. 9. 1956.
187. Kos Zvonko, elektromehaničar, Pitomača I. Mesarića 2, 28. 8. 1968. 28. 10. 1969.
188. Kostadinović Ivan, stolar, Pitomača Radićeva 64, 23. 7. 1947. 1. 1. 1970.
189. Kostadinović Stjepan, stolar, Pitomača Radića 64, 23. 4. 1970.
190. Kostanjević Đuro, autoprijevoznik, Sedlarica 28, 20. 4. 1970.
191. Kovač Franjo, drvorezač, Pitomača, 29. 9. 1961. 17. 8. 1965.
192. Kovač Josip, dimnjačar, Pitomača P. Miškine 27, 1. 3. 1965.
193. Kovač Šime, brijač, Pitomača Vinogradska 30, 14. 6. 1968.
194. Kovač Šime, brijač, Pitomača Vinogradska, 24. 5. 1960.
195. Kovačev Marica, staklar, Pitomača Gajeva, 10. 08. 1971.
196. Kovačić Jela, kućna radinost, plisiranje sukanja, Pitomača, 17. 4. 1965.
197. Kovačić Josip, autoprevoznik, Grabrovnica 60, 10. 10. 1972.
198. Kovačić Josip, prevoz traktorom, Grabrovnica 56, 07. 05. 1970. 17. 06. 1972.
199. Kovačić Mato, dimnjačar, Pitomača, 22. 7. 1961.
200. Kovačić Mato, vodoinstalater, Pitomača Strosmajerova 51, 1. 7. 1969. 22 .2. 1973.
201. Kožarić Branko, kovač, Pitomača, 26. 10. 1962.
202. Kožarić Franjo, stolar, Pitomača Nazorova 22, 5. 5. 1952. 10. 10. 1963.
203. Kožarić Martin, postolar, Pitomača, 9. 3. 1963. 23. 4. 1963.
204. Kožarić Roza, krojačica, Pitomača, 29. 1. 1960. 22. 1. 1964.
205. Kralj Franjo, elektroinstalater, Sedlarica 91, 14. 5. 1964. 14. 7. 1972.
206. Kralj Franjo, strojobravar, Sedlarica 91, 24. 9. 1964. 1. 4. 1969.
207. Kreštan Ivan, soboslikar, Pitomača, 15. 3. 1961. 16. 6. 1962.
208. Kristović Božo, zidar, Kladare 86, 27. 06. 1973.
209. Kristović Ivan, zidar, Kladare 107, 24. 6. 1966. 4. 1. 1971.
210. Kristović Ivan, zidar, Kladare, 20. 7. 1954. 31. 8. 1963.
211. Krpan Katica, krojačica, Pitomača B. Radića 18, 1. 9. 1956. 1. 7. 1963.
212. Ladušić-Hanzir Luka, bačvar, Otrovanec 117, 23. 4. 1970.
213. Landi Šandor, mesar i kobasičar, St. Gradec, 18. 4. 1960. 19. 5. 1970.
214. Laslo Mato, vodoinstalater, Pitomača Vinogradska 30b, 2. 7. 1968. 31. 12. 1968.
215. Laslo Stjepan, fotograf, Pitomača Gajeva 11, 24. 8. 1966. 31. 12. 1968.
216. Laslo Stjepan, fotograf, Pitomača Vinogradska 50, 20. 02. 1973.
217. Lauš Slavko, krojač, Pitomača Vinogradska, 9. 3. 1948.
218. Lončarević Marko, pečenjar, Pitomača, 22. 2. 1961.
219. Lončarić Ivan, zidar, Stg. Marof bb, 04. 04. 1974.
220. Lončarić Josip, mlinar, Šašnato Polje, 14. 12. 1957.
221. Lovrečec Drago, bravar, V,Črešnjevica 151, 15. 05. 1974.
222. Lovreković Pavao, izrada betonskih elemenata, Pitomača Preradovićeva 69, 24. 04. 1972.
223. Lovrenčec Gabrijel, kolar, Pitomača B. Radića 130, 16. 7. 1946.
224. Lovrenčec Stjepan, zidar, V. Črešnjevica 142, 18. 04. 1974.
225. Lovrin Anica, frizer i brijač, Pitomača Gajeva, 23. 2. 1966. 25. 7. 1973.
226. Lovrin Milan, pekar, Pitomača Gajeva, 18. 3. 1959. 2. 10. 1972.
227. Mađar Adam, zidar, Kladare 115, 14. 4. 1955. 15. 12. 1964.
228. Mađar Adam, zidar, Kladare, 27. 4. 1966. 12. 8. 1968.
229. Mađar Matija, zidar, Kladare 102, 30. 05. 1972.
230. Mađerić Mato, mlinar, Pitomača B. Radića, 14. 12. 1957., 7. 1. 1971.
231. Mađerić Stjepan, zidar, Kladare 39, 26. 03. 1973.
232. Mađerić Stjepan, zidar, Kladare, 8. 7. 1965. 26. 8. 1966.
233. Mađerić Zvonimir, brijač, Pitomača Gajeva 17, 30. 17. 1970.
234. Magdić Josip, mlin proste meljave, Pitomača, 15. 7. 1961. 30. 3. 1964.
235. Magdić Josip, mlinar, Pitomača P. Miškine, 5. 7. 1958.
236. Magenhajm Franjo, limar, Pitomača Gajeva 1, 14. 6. 1951.
237. Majstor Antun, klesar i izrada umjetnog kamena, Pitomača, 30. 3. 1961.
238. Majstorović Vlado, mesar-kobasičar, Pitomača V. Nazora 99, 6. 6. 1967. 29. 4. 1970.
239. Makvić Đuro, zidar, Pitomača M. P. Miškine 14, 23. 4. 1963. 28. 1. 1971.
240. Makvić Martin, pilana, Pitomača Dravska 49, 17. 3. 1970.

241. Malčec Alojz, mlin, Đuretina 5, 20. 12. 1966. 10. 9. 1971.
242. Malčec Milan, brijač, Pitomača Radićeva 6, 9. 11. 1952.
243. Maljak Ivan, vodoinstalater, Pitomača Gajeva 19, 21. 9. 1966.
244. Maljak Mijo, pletiona vune, Pitomača, 31. 3. 1960. 8. 5. 1961.
245. Manjkas Đuro, mlinar, Sedlarica, 16. 9. 1958. 13. 12. 1968.
246. Manjkas Tomo, elektroinstalater, Sedlarica 8, 4. 6. 1963.
247. Maras Stanko, dimnjačar, Pitomača Preradovićeva 4, 22. 2. 1965.
248. Markov Franjo, zidar, Crnac, 05. 05. 1971. 02. 12. 1971. (pogrešan unos)
249. Medić Branko, pekar, Pitomača Vinogradska 145, 25. 05. 1973.
250. Međurečan Ivan, vrš. stroj., Pitomača, 27. 6. 1959.
251. Međurečan Jakob, zidar, Pitomača Dravska 66, 1955.
252. Međurečan Jakob, zidar, Pitomača Dravska 66, 21. 3. 1967.
253. Međurečan Pavao, autoprevoznik, Pitomača Vinogradska 134, 10. 08. 1971.
254. Međurečan Pavo, autoprijevoznik, Pitomača Vinogradska 68, 6. 5. 1969. 5. 1. 1971.
255. Međurečan Stjepan, pilar drva, Pitomača, 9. 1. 1966.
256. Mehkek Stjepan, mlin, Pitomača Nazorova 41, 30. 12. 1965. 27. 12. 1972.
257. Mesar Ivan, kotlar, Pitomača Preradovićeva, 22. 10. 1946. 1. 10. 1972.
258. Mihoković Antun, autoprevoznik, Pitomača Preradovićeva 76, 24. 09. 1973.
259. Mihoković Josip, izrada betonskih elemenata, Pitomača Preradovićeva 149, 24. 04. 1973.
260. Mihoković Josip, mlin, Pitomača Preradovićeva 18, 19. 5. 1955. 7. 7. 1964.
261. Mihoković Josip, uslužno vršenje žita, Pitomača, 1. 8. 1961. 21. 1. 1969.
262. Mihoković Miroslav, soboslikar, Pitomača P. Preradovića 35, 25. 06. 1973. 23. 12. 1974.
263. Mihoković Vjekoslav, limar, Pitomača Gajeva 25, 8. 7. 1946. 14. 3. 1973.
264. Mikec Ivan, krojač, Pitomača Gajeva, 20. 10. 1959. 12. 8. 1968.
265. Mikec Tomo, brijač, Kladare, 29. 12. 1955.
266. Miklić Terezija, kemijska čistionica, Pitomača gajeva 61, 05. 11. 1974.
267. Mikolčić Franjo, mlinar, Pitomača, 20. 2. 1962. 14. 12. 1965.
268. Mikolčić Franjo, rezanje drva, Pitomača Gajeva, 11. 2. 1958.
269. Mikolčić Ivan, papučar, Pitomača Dravska, 11. 12. 1956.
270. Mikolčić Zdravko, prevoz traktorom, Otrovanec 149, 13. 10. 1970. 18. 12. 1973
271. Mikšić Ivan, mlinar, Pitomača, 6. 4. 1960.16. 1. 1962.
272. Milaković Ivan, zidar, Grabrovnica 95, 14. 3. 1963. 11. 2. 1964.
273. Miloković Stjepan, postolar, Pitomača Štrosmajerova 2, 9. 7. 1947.
274. Nikolčić Zdravko, autoprijevoznik, Otrovanec 128, 7. 8. 1969.
275. Novaković Andrija, mlinar, Pitomača Gajeva 11, 29. 5. 1948.
276. Novosel Filip, radio mehaničar, Pitomača Gajeva, 1960. 20. 5. 1971.
277. Nurevski Aleksi, pekar, St. Gradac, 28. 10. 1961. 11. 5. 1962.
278. Osmanović Martin, autoprijevoznik, Pitomača Preradovićeva 6, 15. 4. 1969.
279. Osmanović Mirko, automehaničar, Pitomača P. Miškine 107, 15. 9. 1965. 20. 12. 1968.
280. Osmanović Mirko, vršalica, Pitomača P. Miškine 107, 17. 7. 1956. 20. 12. 1966.
281. Palković Ivan, zidar, Vel. Trešnjevica, 17. 6. 1963.
282. Pankas Franjo, klesar, Pitomača Dravska 75, 24. 6. 1969.
283. Pankas Josip, krojač, Pitomača Strosmajerova 64, 17. 11. 1966. 17. 9. 1970.
284. Paradinović Ivan, mlinar, Stari Gradec 30, 17. 12. 1964. 27. 5. 1970.
285. Paša Petar, tesar, Pitomača, 23. 11. 1964.
286. Paunović Martin, rezanje drva, Pitomača Predragović, 14. 12. 1957., 2. 4. 1963.
287. Pavlić Željko, RTV mehaničar, Pitomača Vinogradska 30, 17. 10. 1974. 10. 06. 1975.
288. Pecek Mijo, krojač, Pitomača B. Radića 58, 13. 7. 1946. 10. 6. 1970.
289. Pecimotika Ivan, mlin, Pitomača Štrosmajerova, 14. 12. 1957.
290. Pecimotika Marijan, izrada betonskih elemenata, Pitomača Strosmajerova 72, 15. 05. 1974. 24. 03. 1975.
291. Pecimotika Marijan, izrada betonskih elemenata, Pitomača Štrosmajerova 72, 2. 12. 1968. 5. 12. 1973.
292. Pecimotika Milan, vršenje žita, Pitomača M. P. Miškine 32, 5. 6. 1963. 9. 4. 1968.
293. Pecolaj Froku, pekar, St. Gradac Vladimira Nazora 42, 21. 6. 1965.

294. Pecolaj Zefi, pekar, Stari Gradec, 23. 2. 1965. 15. 8. 1965.
295. Petrović Zlatko, elektroinstalater, Pitomača Preradovićeva 73, 31. 5. 1968.
296. Pintar Antun, kovač, V. Trešnjevica 203, 12. 03. 1973.
297. Pintar Antun, kovač, V. Trešnjevica, 13. 10. 1959. 25. 1. 1967.
298. Pintar Ilija, mlinar, Sedlarica, 20. 5. 1959. 29. 1. 1970.
299. Pintarić Josip, dimnjačar, Pitomača Preradovićeva, 27. 1. 1960. 13. 12. 1960.
300. Pintarić Nikola, elektroinstalater, Kladare 51, 9. 5. 1969.
301. pogrešan unos
302. pogrešan unos
303. Pojed Fabijan, mlinar, Brestić, 13. 3. 1962. 31. 5. 1971.
304. Pokupić Josip, pekar, Turnašica, 26. 9. 1967. 7. 4. 1970.
305. Poljak Đuro, stolar, St. Gradec, 27. 3. 1948. 31. 12. 1964.
306. Pongračić Mijo, pekar, Turnašica, 18. 7. 1964. 31. 5. 1967.
307. Posavec Slavko, zidar, St. Gradac, 20. 3. 1967. 21. 5. 1969.
308. Posenjak Ivan, automehaničar, Pitomača Preradovića 36a, 15. 03. 1971. 03. 04. 1974.
309. Predragović Stjepan, monter centralnog grijanja, Otrovanec 21, 14. 06. 1971. 25. 05. 1972.
310. Predragović Stjepan, monter centralnog grijanja, Otrovanec 31, 07. 05. 1973.
311. Predragović Stjepan, stolar, Pitomača B. Radića 61, 1. 2. 1950.
312. Prekpalaj Roko, pekar, V.Trešnjevica 151, 11. 03. 1971.
313. Prepelec Mijo, zidar i fasader, Pitomača P. Miškine 31b, 18. 4. 1968. 17. 9. 1969.
314. Radanović Tomo, limar, Pitomača Vinogradska 6, 9. 6. 1964.
315. Rakijašić Đuro, bačvar, Pitomača Vinogradska 9, 8. 9. 1931.
316. Rakijašić Zvonko, bačvar, Pitomača Mihanovićeva 17, 18. 11. 1971. 29. 05. 1972.
317. Rakitničan Milan, mlinar, Pitomača, 27. 9. 1958. 5. 1. 1972.
318. Rakitničan Zvonko, stolar, Otrovanec, 22. 7. 1965.
319. Rasinec Branko, zidar, Pitomača, 2. 8. 1961. 24. 7. 1962.
320. Rasinec Branko, zidar, Pitomača, 24. 7. 1962. 20. 1. 1965.
321. Refik Ali, slastičar, Pitomača Gajeva 2, 13. 9. 1947.
322. Rendulić Pavao, cementna roba, Pitomača Radićeva, 13. 7. 1946.
323. Rengel Đuro, radiomehaničar, Pitomača Vinogradska 10, 6. 10. 1969. 20. 12. 1972.
324. Rengel Đuro, radiomehaničar, Vel. Trešnjevica 83, 27. 6. 1967. 24. 10. 1969.
325. Rengel Đuro, RTV mehaničar, Pitomača Vinogradska 6, 14. 09. 1973.
326. Rešetar Jakob, vrš. stroj., Pitomača P. Miškine 127, 17. 7. 1956. 5. 8. 1960.
327. Rešetar Jakob, zidar, Đuretina 27, 15. 6. 1955. 31. 12. 1964.
328. Rešetar Josip, zidar, Turnašica Vinogradska 5, 14. 03. 1972. 23. 12. 1974.
329. Rešetar Marko, kolar, Kladare, 16. 7. 1946. (Srez Đurđevac 23. 12. 1934.)
330. Rešetar Marko, pečenjar, Pitomača Nazorova 48, 20. 4. 1955. 14. 1. 1965.
331. Rešetar Pavao, zidar, Pitomača Dravska 96, 8. 7. 1952.
332. Sabolić Ivan, pečenjar, St. Gradec Nazorova 43, 26. 3. 1948.
333. Saić Mato, zidar, Pitomača B. Radića 32, 29. 10. 1973.
334. Saraja Ljubomir, brijačko frizerska, Pitomača Gajeva 28, 4. 2. 1965.
335. Saraja Pavao, brijač, Pitomača Gajeva, 5. 5. 1950.
336. Saraja Zdravko, limar, Pitomača Gajeva 16, 8. 6. 1964.
337. Saraja Zlatko, RTV elektromehaničar, Pitomača Gajeva 51, 9. 9. 1967. 10. 1. 1968.
338. Segin Mato, fasader, Pitomača Mihanovićeva bb, 16. 14. 1974.
339. Seidl Ivan, RTV mehaničar, Pitomača I. Mesarića 13, 23. 01. 1974.
340. Seidl Ivan, RTV mehaničar, Pitomača I. Mesarića 7, 29. 05. 1971. 08. 02. 1972.
341. Seidl Mirko, mehaničar, Pitomača I. Mesarića 7, 17. 11. 1966. 5. 9. 1968.
342. Seidl Mirko, mehaničar, Pitomača I. Mesarića 7, 3. 10. 1968. 1. 8. 1969.
343. Sertić Franjo, RTV mehaničar, Pitomača Gajeva 54, 10. 03. 1972. 25. 08. 1972.
344. Sesvečan Jakob, vrš. stroj., Pitomača P. Miškine, 17. 7. 1956., 6. 12. 1963.
345. Sesvečan Mato, vršalica, Pitomača P. Miškine 47, 3. 7. 1969.
346. Siladić Josip, krojač, Otrovanec, 30. 4. 1959. 29. 1. 1970.
347. Siladić Slavko, stolar, Vel. Trešnjevica, 29. 12. 1962. 31. 12. 1963.
348. Smiljanić Željko, autoprevoznik, St. Gradac M. Tita 92, 07. 02. 1972. 17. 06. 1974.
349. Sondi Stjepan, (stariji), mesar i kobasičar, Pitomača Gajeva 43, 10. 6. 1966. 8. 11.

1966.

350. Sondi Stjepan, mesar, Pitomača Gajeva 43, 21. 9. 1963. 14. 12. 1965.
351. Sondi Stjepan, pečenjar, Pitomača Gajeva 43, 28. 3. 1962. 24. 9. 1964.
352. Stančin Stjepan, strojobravar, Pitomača B. Radića 13, 23. 5. 1946.
353. Stojković Pavle, fotograf, Pitomača Gajeva 11, 13. 7. 1966.
354. Šabijan Pavao, pilana, St. Gradec Nazorova 121, 27. 3. 1948. 1. 1. 1970.
355. Šajković Petar, mlinar, Pitomača, 20. 7. 1962 .22. 5. 1970.
356. Šalinović Ante, soboslikar, Pitomača, 7. 3. 1960.
357. Šamu Vlado, vršalica, Turnašica, 20. 7. 1965. 5. 12. 1973.
358. Šantek Tomo, mesar-kobasičar, Pitomača gajeva 22, 11. 1. 1966.
359. Šegregur Franjo, remenar, Pitomača B. Radića 8, 2. 4. 1951. 1. 4. 1970.
360. Šelimber Ivan, zidar, Pitomača, 16. 3. 1959. 20. 3 1962.
361. Šelimber Mato, uslužno vršenje žita, Pitomača, 6. 7. 1962. 26. 12. 1964.
362. Šelimber Milan, tapetar, Pitomača B. Radića 132, 05. 08. 1970. 31. 05. 1971.
363. Šimeta Ivan, tokar, Pitomača Radićeva 29, 14. 3. 1951. 1. 1. 1967.
364. Široki Josip, mlinar, Pitomača, 19. 11. 1946. 25. 3. 1961.
365. Škrinjar Mato, mlinar, Otrovanec, 13. 3. 1951. 9. 1. 1970.
366. Škrinjar Stjepan, mlinar, Pitmača Radićeva 23, 26. 3. 1955. 27. 10. 1971.
367. Škvarić Đuro, zidar, Otrovanec, 12. 7. 1961. 7. 10. 1963.
368. Šohinger Milan, stolčar, Pitomača B. Radića 13, 5. 5. 1954. 11. 11. 1966.
369. Šokec Antun, vršalica, Pitomača P. Miškine 7a, 7. 8. 1969. 21. 8. 1969.
370. Šokec Franjo, kovač, Pitomača P. Miškine, 28. 7. 1952.
371. Šoštarić Slavko, stolar, Pitomača Preradovićeva 15, 14. 6. 1968.
372. Špiranec Petar, dimnjačar, Kladare 97, 13. 7. 1964.
373. Špoljar Josip, kolar, Stari Gradac M. Gubca 53, 24. 5. 1948. 20. 12. 1966.
374. Špoljari Đuro, autoprevoznik, Grabrovnica 20, 20. 05. 1971. 02. 08. 1971.
375. Štećanec Blaž, kovač, Stari Gradac M. Gubca 40, 17. 6. 1948. 4. 3. 1970.
376. Šubić Nikola, autoprijevoznik, Kladare 126, 24. 5. 1968. 8. 5. 1972.
377. Šubić Nikola, vršalica, Kladare 126, 20. 7. 1967.
378. Šubić Valent, mlin, Kladare 70, 11. 2. 1963. 10. 11. 1972.
379. Tambolaš Josip, tesar, Kladare, 1. 10. 1954.
380. Tambolaš Josip, tesar, Kladare, 24. 6. 1966. 20. 4. 1967.
381. Tambolaš Tomo, pekar, Pitomača P. Miškine 105, 30. 12. 1968.
382. Tambolaš Vjekoslav, tesar, Kladare, 8. 11. 1960. 12. 4. 1966.
383. Tandarić Tomo, stolar, Pitomača Vinogradska, 1. 2. 1951. 16. 1. 1961.
384. Tanić Josip, mlinar, V. Trešnjevica, 13. 3. 1956. 24. 3. 1961.
385. Tanić Mijo, vršenje str., M. Črešnjevica, 17. 7. 1956.
386. Tanić Petar, mlin, M. Trešnjevica, 25. 9. 1958. 20. 7. 1967.
387. Tanić Petar, vozać žita, M. Trešnjevica, 14. 7. 1960.
388. Tari Mato, stolar, Pitomača B. Radića 10, 29. 5. 1951. 1. 5. 1965.
389. Tišjar Tomo, zidar, Otrovanec 59, 16. 06. 1972. 10. 07. 1972.
390. Tišljar Ivan, zidar, Grabrovnica, 21. 4. 1959. 23. 10. 1964.
391. Tišljar Ivan, zidar, Pitomača Vinogradska 28, 21. 5. 1968. 10. 3. 1971.
392. Tišljar Milan, izrada predmeta od betona, Pitomača Dravska 77, 11. 04. 1974.
393. Tišljar Slavko, mlinar, Pitomača, 24. 3. 1960. 14. 2. 1962.
394. Tišljar Stjepan, stolar, Otrovanec, 7. 7. 1954. 3. 1. 1968.
395. Tomenković Đuro, ciglar, Pitomača Preradovićeva 93, 30. 05. 1971.
396. Tomić Franjo, vršalica, M. Črešnjevica 29, 3. 7. 1969.
397. Tomić Ivan, vršalica, Grabrovnica, 10. 7. 1968. 23. 2. 1970.
398. Tomić Petar, autoprijevoznik, M. Črešnjevica 27, 21. 11. 1969. 20. 12. 1972.
399. Tomić Petar, vršalica, M. Trešnjevica, 10. 7. 1965. 20. 7. 1973.
400. Tonković Stjepan, soda voda, Pitomača Vinogradska 9a, 14. 1. 1955.
401. Toš Josip, uslužno vršenje žita, Turnašica, 15. 7. 1961.
402. Toth Ivan, kolar, St. Gradec Nazorova 104, 9. 4. 1948. 1. 12. 1965.
403. Trgovčić Tomo, elektroinstalater, Pitomača Vinogradska, 15. 1. 1958. 19. 2. 1964.
404. Trstenjak Mato, kovač, V. Trešnjevica, 12. 1. 1953.
405. Tržić Mijo, autoprijevoznik, Grabrovnica 187, 28. 3. 1969.
406. Tržić Mirko, vrš. stroj., Grabrovnica, 17. 7. 1956. 1. 6. 1967.

407. Unetić Roza, mlin proste meljave, Sedlarica, 28. 6. 1961. 17. 11. 1961.
408. Vedriš Stjepan, kovač, St.Gradac, 20. 2. 1962. 23. 12. 1966.
409. Veličan Ivan, krojač, Pitomača, 1958. 22. 5. 1968.
410. Veličan Ivan, tapetar, Pitomača B. Radića 128a, 25. 08. 1971. 01. 08. 1972.
411. Veličan Ivan, tapetar, Pitomača B. Radića 156, 01. 02. 1974. 13. 05. 1974.
412. Veličan Ivan, vrš. stroj., Pitomača Vinogradska, 25. 6. 1957.
413. Velićković Stojko, pekar, Pitomača Vinogradska 2, 26. 10. 1962. 9. 12. 1968.
414. Vencl Martin, užar, Pitomača gajeva 51, 10. 9. 1968. 25. 10. 1968.
415. Vinogradski Eugen, fotograf, Pitomača Gajeva 11, 12. 7. 1928.
416. Vitković Martin, kovač, Otrovnec, 30. 1. 1951. 27. 11. 1963.
417. Vitković Pavao, kovač, Otrovanec 24, 5. 5. 1969.
418. Vranek Andrija, soboslikar, Pitomača, 16. 5. 1961.5. 12. 1973.
419. Vranek Bogoljub, mesar-kobasičar, Pitomača, 3. 9. 1965. 11. 2. 1966.
420. Vukalović Mirko, kolar, Pitomača Gajeva 19, 16. 9. 1932. 24. 7. 1962.
421. Vuković Ivan, vršenje žita, Stg. Marof, 12. 07. 1973.
422. Vunak Dragutin, mlin pilana, Pitomača Dravska 51, 11. 11. 1957. 1. 3. 1970.
423. Vunak Dragutin, pilana, Pitomača Dravska 51, 17. 3. 1955.
424. Zakuš Jakob, klesar, Pitomača Vinogradska 2, 25. 7. 1954. 1. 8. 1963.
425. Zelenbrz Mato, vrš. stroj., St. Gradec, 17. 7. 1956. 31. 12. 1962.
426. Zelenbrz Slavko, zvrećanje žitarica, St. Gradec, 17. 7. 1956. 30. 6. 1967.
427. Zelenbrz Stevo, vrš. stroj., St. Gradec, 29. 3. 1956. 26. 1. 1961.
428. Zvonarek Đuro, vršalica, Otrovanec 23, 3. 7. 1969. 22. 8. 1969.
429. Živko Dragutin, drvorezač, Grabrovnica, 31. 1. 1962. 7. 1. 1967.
430. Živko Mato, pilana, Pitomača Dravska 92, 30. 8. 1957.

4. Registar za inokosne tvrtke, knj. 1. - 1976. - 1942. *Okružni sud u Bjelovaru*. U *Državnom arhivu Bjelovar*.

- 20. 10. 1894. Br. 4096. Carl Götz trgovina mješovitom robom, Pitomača, Carl Götz. Odlukom od 3. 11. 1900. Br. 4417 ova se tvrtka briše.
- 3. 11. 1894. Br. 4273. Ferd. Brenner trgovina mješovitom robom, Pitomača, Ferdinand Brenner u Pitomači. VII 33/1894. Odredjuje se brisanje tvrtke Ferd. Brenner VII 1894/33 R 479-07
- 31. 12. 1899. Br. 7480. „Ferdinanda Brennera sin ili njemački Ferdinand Brenner Sohn" trgovina mješovitom robom u Pitomači, Pitomača, „Gabrijel Brenner koj će tvrtku podpisivati sa „Ferd. Brennera sin". Odredjena zabilježba proširenja onamo da će se ta tvrdka baviti i trgovinom žeđe u Pitomači. Odredjen je upis prokuriste Milana Kratohvila iz Pitomače. Odredjeno brisanje tvrtke Ferdinanda Brennera sin pako je vlastnik umro. Proveo 10. 4. 1927., 30. 11. 1904. Br. 7139. 5.7. 1916., Br. 4898, 19. 4. 1924., br. 1983., 18. 8. (9. 9.) 1927. Br. 5843.
- 3. 11. 1900. Br. 4418., 26. 5. 1917. Br. 2354., 31. 7. 1920. Br. 3531. Dragutin Götz mladji Carl Götz Junior, Pitomaca, Götz mladji trgovina mješovitom robom u Pitomači. Ista se tvrtka bavi i trgovinom žita. VII 1900/11 B 363-06. Odlukom od 31. 7. 1920. Br. 3531 odredjeno je brisanje ove tvrtke.
- 17. 5. 1913. Br. 4252. Jak. Krausz i sin bankovni posao u Pitomači, Pitomača, Lavoslav Krausz iz Pitomače. 16. 12. 1916. Br 8271. Odredjeno brisanje ove tvrdke jer je prestala. R. 226-13.
- 31. 5. 1913. Br. 4783. Jenö Schlesinger trgovina mješovitom robom u Pitomači, Pitomača, Jenöno Schlesinger u Pitomači. 1. 3. 1924. Br. 4883. 1923. Odredjuje se brisanje ove tvrdke, jer je ista prestala svoje poslovanje danom 5. rujna 1923.
- 10. 5. Kočurko Antun iz Pitomače trgovina mješovitom robom, Pitomača, Kočurko Antun iz Pitomače.
- 26. 4. 1913. Br. 3538. Hudjek Mihael iz Pitomače trgovina manufakturne i špecerajske robe, Pitomača, Hudjek Mihael u Pitomači koji će ju sam podpisivati.
- 3. 3. 1917. Br. 508. Krausz Lavoslav trgovina mješovitom robom u Pitomači, Pitomača, Krausz Lavoslav koji će sam tvrdku podpisivati. 12. 4. 1919. Br. 1426.

Odredjeno brisanje ove tvrdke.
- 20. 8. 1919. Br, 3585, 9. 12. 1923. Br. 5586, 4. 3. 1925. Br. 1182. Ivan Kovač sitničarski obrt, Pitomača, Ivan Kovač koji će tvrdku sam podpisivati. Odredjena je zabilježba, da je po kr. Sudbenom stolu kao stečajnom sudu u Bjelovaru za molbu ove tt. Ivana Kovača, temeljem 177 naredbe od 1. 9. 1916. Broj 17.500 o postupku kod prinudne nagrade van stečaja (:Zbornik VI. Broj 61 ex 1916.) otvoren postupak o prinudnoj nagodbi van stečaja. No. 3 1923. U postupku prinudne nagrade van stečaja tt Ivana Kovača protokoliranog trgovca u Pitomači prinudna nagrada odobrava i potvrdjuje, postala pravomočnom te se postupak u predmetu ove prinudne nagrade proglasuje okončanom.
- 14. 8. 1926. Br. 3652. Josip Mesarić trgovina mješovitom robom u Pitomači, Pitomača, Josip Mesarić koji će tvrdku sam podpisivati.
- 18. 12. 1920. Br. 3538., 29. 1. 1921. Milan Götz trgovina mješovitom robom, Pitomača, vlasnik tvrdke je Milan Götz koji će tvrdku podpisivati. Određuje se brisanje ove tvrdke.
- 12. 11. 1922. Br. 6394. Dragutin Matejaš agenturni i komisionerni posao u Pitomači, Pitomača, Vlasnik tvrdke je Dragutin Matejaš trgovac u Pitomači koji će tvrdku zastupati i podpisivati.
- 31. 10. 1925. Br 7610. „Rudolf Pecek trgovina mješovite robe" u Pitomači, Pitomača, Rudolf Pecek u Pitomači.
- 10. 10. 1925. Br. 7126. Mijo Turner zidarski uži obrtnik, Pitomača, Mijo Turner.
- 9. 9. 1927. Br. 5043, 30. 12. 1927. Br. 8428, 21. 9. 1928. Br 4598, 26. 6. 1931. Br 4504. „Ferde Brennera sin, vlastnik Branko Brenner iz Pitomače, trgovina mješovitom robom, željeznom, gradjevnim materijalom, zemaljskimi proizvodima, peradi, jaja te gotovih lijesova", Pitomača, Branko Brenner koji će firmu podpisivati. Određen upis, da je vlasnik Branko Brenner iz Pitomače, trgovina mješovitom robom, željezom, građevnimi materijalom, zemaljskim proizvodima, peradi, jaja te gotovih lijesova. Nadalje upis još prokuriste gospodje Vlatke Brenner iz Pitomače, kojoj je vlasnik firme podijelio prokuru, ali samo na taj način, da ona firmu u tom svojstvu može i smije potpisivati jedino uz još potpis dosadanjeg prokuriste Milana Chratohvila, te da svi računi i ini dopisi te bilo koje vrste pismeni otpravci firme vrijede za firmu samo onda, ako su propisno potpisani ili po samom vlasniku firme Branku Brenner ili po oba prokuriste Milana Chratohvila i gospođi Vlatki Brenner zajedno. Određeno brisanje prokuriste Milana Chratohvila, te upis takovim Ivana Smrček iz Pitomače, i to kao prokuriste samostalnog čiome postaje takvim prokuristom i gospodja Vladka Brenner. Odredjen upis zabilježbe prinudne nagrade van stečaja.
- 9. 9. 1927. Br. 5422, 15. 1. 1941. Adam Mesarić postolar i trgovina cipela u Pitomači, Pitomača, Adam Mesarić koji će sam podpisivati. Određuje se brisanje tvrtke „Adam Mesarić postolar i trgovina cipela Pitomača".
- 19. 11. 1929. Br. 8621, 30. 10. 1947. Milan Kratohvil trgovina žita, zemaljskih plodina i koža u Pitomači, Pitomača, samovlastnik Milan Kratohvil iz Pitomače. Određuje se uspio brisanja ove tvrdke iz razloga što ista više ne posluje.
- 13. 9. 1938. Ferde Brennera sin vlasnik Branko Brenner iz Pitomače trgovina mješovitom robom, željezom, građ. materijalom, zemaljskim proizvodima, peradi, jaja i gotovih lijesova, Pitomača, Branko Brenner. Odredjeno brisanje i svojstvo prokure Smerček Ivana iz Pitomače koji je bio potpisan kao prokurista te tvrtke odlukom od 21. 9. 1928.
- 29. 3. 1930. Br. 1569. Šlesinger Eugen trgovina mješovite i manufakturne robe u Pitomači, Pitomača, Isti je sam član i sam će tvrdku podpisivati.
- 16. 2. 1939. Brennera naslednik E. Fürst u Pitomači, Pitomača, vlasnik Egon First prokurista Ernest Fürst. 1) Upisuje se brisanje dosadašnje vlasnice Gisele Löwy, jer je ista umrla, pa se upisuje suvlasnicima ove tvrtke Löwy Robert i Hinko, obadvojica iz Bjelovara koji potpisuju gornju tvrtku prema izvornoj njihovoj izjavi doprinešenoj gornjimi predlogom i to svaki za sebe. Gornju tvrtku ovlašteni su punovlasno zastupati i potpisivati vlasnici iste Lövy Robert i Lövy Hinko, pod napisanim natiskanim ili štampiliranim nazivom tvrtke kao u njihovoj izjavi pod D. 2) Ova tvrtka se prenaša iz registra za inokosne tvrtke u registar za društvene tvrtke.

5. Registar za društvene tvrtke. Sv. 1-2. - 1876. - 1941. *Okružni sud (Sudbeni stol) u Bjelovaru*. U *Državnom arhivu Bjelovar*.

99/1, Upis tvrdke udruge osnovane na temelju čl XXIII od godine 1898 podredjen je odlukom od 9/3 1901 broj 847 gr, Pitomačka vjeresijska udruga kao član središnje vjeresijske udruge, Nastan udruge jest Pitomača. a) Pravila su od 11 veljače 1901 b) Svrha je udruzi, poboljšati materijalno stanje članova svojih tim, da pripomaže zadovoljivanje vjeresijski zahtjeva njegovih, te ih potiče na štednju i točnost. c) Trajanje udruge ustanovljuje se na 25 godina računajuć od upisa, koje se ali vrieme može produljiti zaključkom glavne skupštine. d) Oglasi udruge obnaroduju se vazda u Zagrebu izlazećem listu Narodnih Novina zatim u Viestniku zemaljske središnje vjeresijske udruge a eventualno i u inim mjestnim listovima. e) Članovi jamče za obveze udruge do peterostrukoga iznosa imene vridnosti svojega poslovnoga diela. f) Članovi ravnateljstva su g.g. Antun Madjerić, Stefo Kuzman, Gjuro Landi, Imbro Veličan, Karl Götz, Fran Ž. Gabarić, Stjepan Jankač, Tomo Grgačić i Gabriel Brenner. g) Broj sbirki izprava 67.
Uslijed odluke od 30. srpnja 1904. R.393-02/13 zabilježuje se promjena pravila kako su dne 12. lipnja 1904. u §. 3.4.8. i 46. izpravljena.
Zabilježuje se promjena pravila kako su dne 33 ožujka 1906 u §. 3.4.8 i 46 izpravljena
Odredjuje se brisanje dosadašnjeg člana ravnateljstva Rudolfa Bažant te upis novoodabranog člana ravnateljstva Ivana Živko.

99/5 27/7 912 broj 5448, Pitomačka vjeresijska udruga kao član zemaljske središnje vjeresijske udruge Pitomača 4630 Odredjuje se upis novih temeljnih pravila prihvaćenih na redovitoj glavnoj skupštini od 14 srpnja 1912…
99/6 8/7. 1913. Br. 4830. Odredjeno brisanje dosadanjih članova ravnateljstva Gabriela Brennera i Gjure Landi, te upis novih članova Marka Lovrin i Mate Grgačić.
99/7 11/10. 1915. Br. 6892. Odredjeno brisanje dosadanjih članova ravnateljstva Ivana Živko, te upis novoizabranog člana ravnateljstva Milana Černe.
99/8. 20/5. 1916. Br. 3652. Odredjeno brisanje dosadanjih članova ravnateljstva Dragutina Götza ml, Marka Lovrin i Mate Grgačić, te upis novoitagranih članova ravnateljstva Gjure Pejnovića, Mate Šostarića i Josipa Beker.
99/9 18/11 1918 br. 4512/2. Odredjeno brisanje dosadanjih članova ravnateljstva Gjure Pejnovića i Stjepana Jankača i upis novo izabranih članova ravnateljstva Josipa pl. Husinca i Hinka Tomerlina.
99/10 6/12 1919 br. 5209. Odredjeno je brisanje članova ravnateljstva Mate Šoštarića, Josipa Bekera, Mate Gregurčevića pravo Gregurkovića, te upis novoizabranih članova ravnateljstva Štefe Hegeduš, Petra Kaša te Mirka Lovrina.

139/1 Upis odredjen ovosudnom odlukom Reg: R. 49/2-03. od 21. veljače 1903. Tvrdka glasi: „Jakob Krausz i sin" ili njemački „Jacob Krausz und Sohn" trgovina mješovitom robom. Glavni nastan u Pitomači. Trgovačko ovo družtvo bavi se trgovinom mješovite robe. Svaki član vlastan je ovu tvrdku zastupati i podpisivati. – Vlasnici tvrdke jesu Jakob Krausz i sin mu Leopold Krausz. – Sbirka broj 103.
139/2 3/3. 1917. Br. 508. „Jakob Krausz i sin" ili njemački „Jacob Krausz und Sohn" trgovina mješovitom robom. Odredjeno brisanje ove tvrdke jer je Jakob Krausz iz te tvrdke istupio i odredjen upis u trgov. Registru za inokosne tvrdke.

(prethodnica br. 62/10 od 1904.) 62/1. 8. siečnja 1898. broj 36. „Trojstvenski ugljenici dioničarsko društvo" ili magjerski: „Trojsztvoji szenbanya reszvenitar sasog" ili njemački „Trojstvener Kohlenwerke Actiongesellschaft." Belovar. Tvrdku podpisuju tri člana ravnateljstva… (sačuvane izmjene Pravilnika i dr.))

62/10 Odluka od 18/4. 1904. R. 715/46-02. „Pitomačko Črešnjevački ugljenici dioničarsko društvo" magjarski „Pitomača-Črešnjevici szenbanija reszveny tarsasag" njemački „Pitomača Črešnjevicaer kahlenwerke Actiengesellschaft." Belovar. Odredjuje se brisanje dosadanje tvrdke „Trojstvanski ugljenici dioničarsko družtvo – Trostvoji szenbaiya reszveny tarsasag" Trojstvoser kohlenwerke Actiongeselschaft" i upis novo družtvene tvrdke pod

imenom 3 stupca kao i brisanje svih dosadanjih članova ravnateljstva. Članovi ravnateljstva nove tvrdke jesu V. Miroslav Strižić ujedno kao predsjednik i Lavoslava Singer oba u Belovaru, Salamon pl. Freund i Emerick Imre pl. Toszeghij oba u Budapešti Franjo Dormish Franjo Golbach u Ljubljani i Fritz Hulsenbeck u Pitomači. Pravila su prihvaćena 10. ožujka 1906. Predmet poduzeća jest crpljenje ugljena, kamenog ulja i drugih koristnih ruda ter unovćenje istih kao i nabava na to se odnosečih rudarskih i inih prava. Društvo je utemeljeno na neizviesno vrieme. Temeljna glavnica iznaša 1000.000 kruna, podieljena je u 2500 dionicah po 400 kruna glasečih na donosnika. Družtveni zaključci obnaroduju se u službenim hrvatskim novinama. Tvrdku podpisuje pod afiskanom ili pisanom tvrdkom predsjednik ravnateljstva uz još jednoga člana ravnateljstva. Društvena pravila nose datum od 20. ožujka 1906.
62/12. 13/7. 912. br. 4755. Odredjen upis novoizabranih članova ravnateljstva Richarda pl. Toszeghy, inžinira iz Budimpešte i Osvalda Mazzolini inžinira u Udini.
62/13. 26/8.1916. Br. 5353. Odredjeno brisanje dosadanjih članova ravnateljstva Salamona pl. Freunda, Riharda pl. Toszeghy, Franje Dormicha i Oswalda Mazzolini, te upis novoizabranih članova ravnateljstva Ilije Singera upravitelja ugljenika u Pitomači i Emilije Golloh vlastelinke u Holzenegyu kao i zabilježba da su članu ravnateljstva Lavoslavu Singeru povjerene podjedno funkcije upravljajućeg ravnatelja jer je takovim imenovan.
62/14. 31/8. 1918. br. 3544. Odredjena je sliedeća promjena pravila u §. 2. Umjesto „ni Belovar" ima glasiti „ni Zagreb". § 4 ima sada glasiti „Das Action – Capital…1000.000 kruna urght ni 200 Stuck Actien a 5000 Kronen die Actien sind nuteilbar und lauten aufu den Uberbringer die Gesellschaft…§. 5. ima se brisati. §. 6. ima se brisati. §. 7. U alineji 4. umjesto „Belovar" ima glasiti „Zagreb"…(sačuvane izmjene Pravilnika i dr.)

175/1 19. svibnja 1906. Broj 2688. Hrvatska pučka štediona dioničarsko družtvo u Pitomači: Croatische Volksspar cassa Actien Gesellschaft in Pitomača. Pitomača. Kao članovi ravnateljstva upisuju se Jašo Berkeš, Ferdo Brenner, Gabriel Brenner, Albert Deutsch, Lavoslav Krausz, Dr. Yzo Lichtenberg i Lavoslav Singer ujedno i predsjednik doćim Gabriel Brenner kao podpredsjednik i ravnatelj te Lavoslav Krausz kao podravnatelj… (sačuvane izmjene Pravilnika i dr.)

184/1. 21/2. 1925. Broj 561. Ivan Barčan i Josip Gregl trgovina mješovitom robom iz Pitomače u Pitomači. Likvidatori Ivan Barčan i Josip Gregl. Odredjuje se u ovosud. Trgovačkom registru za društvene tvrtke upis tvrtke Barčan i Gregl trgovina mješovitom robom u Pitomači. – Tvrtku potpisuju oba člana zajedno, a i svaki za sebe.

39/1 Odluka od 18/2. 1911. Broj 939 Hrvatska seljačka zadruga u Otrovancu. Otrovanac. Pravila datirana su sa 11. prosinca 1910. Zadatak je zadruge, da na temelju uzajamnosti i samopodpore pomaže svoje zadrugare u njihovim gospodarskim potrebama, da ih upučuje na pošteno i uredno življenje, ti da u njima budi svijest za štednju.
Prema tome zadatku bit će u čitavom uredjenju i poslovanju zadruge mjerodavno netežnja za dobitkom već dizanje gospodarskih slabih, a kraj nastojanja, da se članovima poboljšaju imuščtvene okolnosti, treba u obzir uzeti duševno i čudoredno unapredjivanje njihovo. Polazeći otoga stanovišta, imade se djelatnost zadruge u izpunjenju njezinog zadatka protegnuti na ove točke:

a) Nabavljati i davati zadrugarima jeftine zajmove za gospodarske potrebe;
b) Primati od zadrugara i od drugih osoba novčane uložke na štednju;
c) Uzimati novce u zajamu;
d) Pomagati uputom po mogučnosti i novcem da se u području ove zadruge osnivaju druge zadruge u razne privredne svrhe;
e) Nabavljati i uzdržavati strojeve – orudja i druge gospodarske predmete na zajednički račun i prepuštati ih članovima na uporabu uz platež primjerene uporabnine.
f) Poduzimati nuždne mjere za očuvanje zemljištvnoga posjeda u obiteljima svojih članovah – a u kolikoto više nebi bilo moguće nastojati – da se zaprieči cjepanje i prodavanje zemljišta u bezcienu.
g) Spriečavati lihvarsko izcrpljivanje svake ruke (bili u novcu, robom, zemljištem i.t.d.) odstranjivati možda vladajuče zloporabe, štetne navike – kao nerazumni način

života, pijanstvo razsipnost, parbovanje i drugo.

h) Širiti gospodarske nauke, održavanjem poučnih predavanja i izlaganjem važnih izkustva, kao i dogovaranjem i zaključivanjem glede gozpodarskih mjera za poboljšanje odnošaja članova.

1) Nabavu gospodarskih potrebština
2) Prodaju njihovih proizvoda,
3) Omogučiti svojim članovima, da njenom pomoći kupuju zemljišta – a samo u slučaju ako to nebi bilo moguče izravno provesti, smije zadruga kupovati zemljišta i prodavati ih svojim članovima.

Zadruga se iznim ovih točki 1-3 nevedenih nesmije baviti nikakvim inima a naročito na poslovima spekulativne naravi.
U zadruzi nesmije biti mjesta nikakvom političkom razpravljanju, jer politika nespada u djelokrug zadruge.
Trajanje zadruge osnovano je na neodredjeno vrieme a na temelju neograničenog jamstva.
Potpisivanje tvrdke biva tako, da se izpod pisane, tiskane ili štampiljom udarene tvrdke podpisuje predsjednik ili njegov zamjenik i jedan član ravnateljstva.
Objave zadruge izlažu se u stanu zadruge na svačiji uvid, a mogu se obnarodovati i na način, koji je u mjestu uobičajen. Članovi ravnateljstva jesu: Ivan Oberan ujedno predsjednik, Tomo Miholančan član ujedno zamjenik predsjednika, Mato Blažeković, Mijo Makvić i Gjuro Predragović Kbroj 60. Članovi nadzornog odbora jesu: Tomo Pavleković, Ivan Šerepec, Franjo Predragović, Antun Zvonarek i Martin Rakitničan, a blagajnik jest Gjuro Predragović Kbroj 98.
72/2. 30/8. 1914. Br. 6219. Odredjeno brisanje dosadanjeg člana ravnateljstva i predsjednika Ivana Oberan jer je umro, te upis novoizabranog člana i predsjednika Mije Makvića.
72/3. 12/10. 1915. Br. 3868. Odredjeno brisanje dosadanjeg člana ravnateljstva Mate Blažeković i Tome Miholančan, te upis novo izabranih članova ravnateljstva Joze Pintar kbr. 33, Tome Predragović kbr. 135 i Tome Tkalčec kbr. 36 svi iz Otrovanca.
72/4. 17/11. 1917. br. 5152. Odredjeno brisanje članova ravnateljstva Joze Pintara i Gjure Predragovića te upis novih članova ravnateljstva Mije Kolara i Joze Predragovića.
72/5. 19/2. 1921. 5720. Odredjen je napis, da su na redovitoj glavnoj skupštini družtva dne 21. rujna 1919. Dosadanja društvena pravila stavljena van kreposti, te privaćena nova pravila, prema kojima tvrdka Hrvatska seljačka zadruga imade svoje sjedište u Otrovancu, osnovana je na temelju neograničenog jamstva na neodredjeno vrijeme, a svrha joj je, da na temelju uzajamnosti i samopomoći….Kao članovi ravnateljstva upisuju se: predsjednik Tomo Pavleković, podpredsjednik (zamjenik predsjednika) Stevo Sesvečan te članovi Franjo Franjić, Štefan Predragović i Mato Blažeković.
72/6. 13/10. 1923. broj 4529. Odredjuje se bezuslovno brisanje svih osobnih upisa bilo u kom svojstvu, te upis novog upravnog odbora i to: Josipa Kurtića kao predsjednika, Gjure Predragovića kao zamjenika mu, te članova odbora, Martina Rakitničana, Vjekoslava Predragovića i Ivana Novakovića.
72/7. 11/10. 1924. broj 6745. Odredjeno je brisanje Gjure Predragovića i Ivana Novakovića kao članova upravnog odbora, te upis novih članova Tome Predragovića i Bolte Tkalčeca.
72/8. 30/6. 1925. broj 4648. Odredjeno je brisanje Josipa Kurtića, Vjekoslava Predragovića i Bolte Tkalčec kao članova ravnateljstva te upis novih Antuna Pavlekovića, Franje Tišljar i Tome Dijaković.

168/1. 16/8. 1919. br 3547. Matejaš i drug. agentumni i komisionalni posao u Pitomači. Pitomača. Članovi tvrdke su Dragutin Matejaš trgovac u Pitomači i Rudolf Bažant stolarski obrtnik i trgovac kbr 40 iz Pitomače – te je svaki od njih za sebe ovlašten tvrdku zastupati i podpisivati. Ovo društvo započelo je svoje poslovanje 18. srpnja 1919.
168/2. 4/2. 1922. br. 6394. Odredjeno je brisanje ove tvrdke u ovom registru za društvene tvrdke te prijenos u registar inokosnih tvrdki pod br. 549 strana 290, a to stoga jer je član Rudolf Bažant iz tvrdke 15/9. 1919. izstupio.

191/1. 14/2. 1920. Hrvatska seljačka zadruga u Pitomači. Pitomača. Pravila ove zadruge datirana su dne 13/7. 1919. Sjedište zadruge je u Pitomači. Zadatak je zadruge, da na temelju uzajamnosti i samopomoći pomaže svoje zadrugare u njihovom gospodarskim

potrebama da ih upućuje na pošteno i uredno življenje te da u njima budi svijest za štednju.
Prema tome zadatku bit će u čitavom uredjenju i poslovanju zadruge mjerodavno ne težnja za dobitkom, već dizanje gospodarskih slabih, a kraj nastojanja, da se članovima poboljšaju imućbene okolnosti, treba u obzir uzeti duševno i ćudoredno unapredjivanje njihovo. Polazeći s toga stajalištaimade se djelatnost zadruge u ispunjenju njezinog zadatka protegnuti na ove točke:…….(vidi Hrvatska seljačka zadruga u Otrovancu od 1911. – isto).
Članovi ravnateljstva su Tomo Prepelec ujedno predsjednikMijo Ćapo ujedno podpredsjednik, Franjo Makvić, Jakob Jakupec i Ivo Pecek. Članovi nadzornog odbora su Ivan Barčan, Ignac Mikšić, Stevo Paša, Gjuro Šostarić i Mato Jakupec. Blagajnik je Gregur Klaić.
191/2. Odl. Od 22. III. 1934. R 178/2-906. Odredjeno brisanje člana ravnateljstva Brenner Ferdinanda.

155/24. 3/12. 1920. broj 1325. Hrvatski ili srpski: „Sjedinjeni paromlini dioničarsko društvo u Bjelovaru.“ Ćirilicom:…, Slovenski:…, Njemački:…, Francuski:…, Engleski:…, Talijanski:…, Madjarski:… Za podružnice: Sjedinjeni paromlini, dioničarsko društvo u Pitomači. Nastan podružnice Pitomača. Za podružnice glasi naslov Sjedinjeni paromlini dioničarsko društvo u Pitomači.
Svrha društva jest da kupuje žito za meljavu, pak da se bavi trgovanjem sa svim mlinskim proizvodima, a mljeti će žito i za ušur.
Osim toga baviti će se raznim industrijalnim podhvatima i kupovanjem dionica takovih poduzeća.
§. 4. Dionička se glavnica ovoga društva sastoji iz 80000/osamdesethiljada/ komada dionica u nominalnoj vrijednosti od 100/jednu stotinu/kruna po komadu, ili ukupno 8,000.000/osam milijuna/kruna nominalne vrijednosti. Pojedine dionice mogu glasiti na jedan, deset, pedeset i sto komada.
§. 16. Glavna skupština zastupa ukupnost dioničara. Za pravovaljani zaključak potrebna jest prisutnost od najmanje 3 dioničara, koji zastupaju barem 35000 komada izdanih dionica.
155/25. 12/2. 1921. (br.) 692. Sjedinjeni paromlini dioničarsko društvo podružnica u Splitu. Nastan podružnice Split. Podružnicu je ovlašten podpisivati Otton Jucha.
155/26. 23/4. 1921. br. 2266. Odredjen je upis promjene pravila, prema kojem se §.4. društvenih pravila nadopunjava kako sliedi: Društvo izdaje 1000 komada prioritetnih obveznica, svaka na 2000 kruna, koja glasi na donosioca i obilježena je sa tekućim brojem. Svaka obveznica providjena je sa 40 kupona svaki na 140 kruna, koji se isplaćuje godišnje na društvenoj blagajni u ime 7.70 kamata tekućih od 1. siječnja 1921. tako da prvi kupon dospijeva na platež 31. prosinca 1921. Isplata glavnice imade uslijediti za 40 godina dokle najkasnije do 31. Prosinca 1960., ali dužnik može i prije toga roka odrediti isplatu.

221/1. 17/7. 1920. broj 3313. Hrvatska seljačka zadruga u Sedlarici. Glavni nastan Sedlarica. Pravila ove zadruge datirana su dne 28. Ožujka 1920. Sjedište zadruge je u Sedlarici.
Zadatak je zadruge, da na temelju uzajamnosti i samopomoći pomaže svoje zadrugare u njihovim gospodarskim potrebama da ih upućuje na pošteno i uredno življenje te da u njima budi svijest za štednju.
Trajanje zadruge osnovano je na neodredjeno vrijeme, a na osnovu neograničenog jamstva.
Podpisivanje firme biva tako, da se ispod ispisane tiskane ili štampiljem udarene firme podpisuju predsjednik ili njegov zamjenik i jedan član ravnateljstva…
Članovi ravnateljstva su Ivan Fertalić, predsjednik, Ivan Manjkas zamjenik predsjednika te Miško Milić, Franjo Bogović i Ivo Maresić iz Sedlarice.
Članovi nadzornog odbora su Antun Rakitničan, DSuka Bogović, Stjepan Gregurek, Gjuro Kolar i Franjo Torbašinović iz Sedlarice.
221/2. 18/3. 1922. br. 1114. Odredjeno je brisanje dosadanjih članova ravnateljstva Ivana Fertalića, Ivana Manjkasa, Miška Milića, Franje Bogovića i Ive Maresića – te upis novo izabranih članova ravnateljstva: Ivana Sabo, Ćirila Gjakića. Luke Torbašinovića, Josipa Kiša

i Steve Bogovića.
221/3. 9/2. 1924. broj 439. Odredjeno je brisanje dosadanjih članova ravnateljstva Ivana Sabo, Ćirila Gjakića, Luke Torbašinovića, Josipa Kiša i Stjepana Bogovića, te upis novoizabranih članova ravnateljstva Vinka Franjevića, kao predsjednika, Miška Kovača kbr. 78. kao zamjenika predsjednika, te Miška Milića, Miška Lovrekovića i Mate Špoljarića iz Sedlarice.
Zadruga se saobrazila zakonu o privrednim zadrugama od 11. IX. 1937. te je prenešena u zadružni registar sv. III str. 64.

262/1. 28/5. 1921. br. 2831. „Korana" d.d. za trgovinu i industriju, podružnica Pitomača. Glavni nastan Zagreb. Podružnica Pitomača. Prokurista Dragutin Reman. Podružnicu je ovlašten podpisivati prokurista Dragutin Reman.
262/2. 20/8. 1926. broj 6448. Odredjeno brisanje ove tvrtke.

Dolje: detalji danas sačuvanih Registara obrtnika, zatim društvenih (Pitomačko-črešnjevački ugljenici 1906.) i inokosnih tvrtki (naslovnica sačuvane knjige br. 1) Okružnog suda u Bjelovaru od 1876. godine. U Državnom arhivu u Bjelovaru.



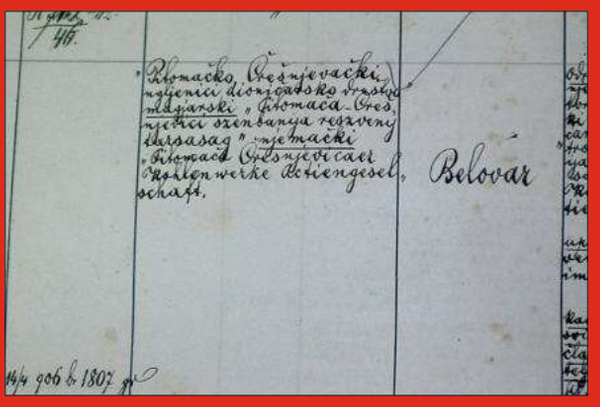



G. Izbor razglednica i veduta Pitomače od 1900. godine

Jedna fotografija ili slika uvijek govori umjesto tisuću riječi. Stoga je ovo razlog da na nekoliko stranica sa desetak fotografija, odnosno razglednica, koje su odlazile u svijet, prikažemo *Pitomaču* kroz posljednjih oko sto godina.

U današnje doba brzih kontakata i brze razmjene informacija, trenutne, gotovo je nezamislivo, da se još prije desetak godina jedan najobičniji pozdrav morao poslati danas, a onaj kome je bio namijenjen dobio bi ga tek nakon 2 ili više dana. Stoga su u prošlosti, nadasve razglednice, kojima se slala i slika i riječ, imale posebno mjesto u povijesti i životu ljudi. Ovom prilikom ćemo pokušati, sa prisutnošću romantične patine, predstaviti *Pitomaču* upravo putem razglednica, koje će nesumnjivo ostati izvrstan dokument i svjedok prošlih vremena. Ovdje je prikazan izbor razglednica, koje su se sačuvale i nalaze se po raznim privatnim zbirkama. Najstarija potječe iz 1900. godine i nadamo se da ovo nije najstarija, međutim, trenutno starije nemamo na uvidu. Kvaliteta očuvanosti je različita, no u svakom slučaju i one loše očuvane, ili lošeg tiska sigurno su, ili će biti korisne.

Nekada su dopisnice sa slikom bile i određeni izvor zarade, kao i stvar prestiža onoga koji ih je tiskao, pa ih je, npr. izdavala i trgovina *Ferdinanda Brennera* u *Pitomači*. Danas su jedinstvena i nezaobilazna arhivska građa, a prekrasne vedute i eksterijeri još će dugo svojom ljepotom plijeniti poglede znatiželjnika. Pored svake razglednice dodan je manji ili veći komentar.



Najstarija poznata razglednica Pitomače potječe iz 1900. godine. Prikazana je današnja Gajeva ulica, pogled prema crkvi. Prva zgrada na desnoj strani bila je trgovina Jakoba Krausza (na zgradi stoji veliki natpis). Zgrada se nalazila oko 40 metara sjeverno od raskršća sa Dravskom ulicom. Stupovi sa lijeve strane starog druma su stupovi za telegrafske žice. Telegraf je kroz Pitomaču proveden još 1870-ih godina.[236)]



Trg ispred župne crkve 1901. godine. Oko crkve se vidi novo postavljena drvena ograda, a u pozadini je prekrasna historicistička zgrada veleposjednika Stjepana Đurđevića, kasnije nazvana Izica.[237)]



Pogled na trg sa balkona Đurđevićeve zgrade (Izice) 1902. godine - poslana 1904. Pošiljatelj razglednice naznačio je strelicom gdje se nalazi trgovina i kuća obitelji Götz (kućni broj 8).[238)]

Dolje: ista razglednica poslana 1902. godine.[239)]





Ovo je jedna od rijetkih sačuvanih razglednica iz tzv. serije 5 ili 5000, odnosno iz 1904-1905. godine. Izdano je za sada 5 poznatih razglednica (ova je broj 5997). Veća fotografija prikazuje trg ispred župne crkve, a manja pogled na taj dio Pitomače iz Dravske ulice, tj. od jugoistočne strane. U pozadini lijevo se nalazi zgrada sa trijemom, koja je vjerojatno nekada bila vojnokrajiški magazin iz 18. st.[240)]



Današnji Trg kralja Tomislava 1905. godine sa zgradom Državne šumarije, nekada upravne zgrade pitomačke satnije ili kumpanije br. 6. Zgrada je izgrađena oko 1770. godine (?), a nalazila se na mjestu današnje Zdravstvene stanice u Pitomači. Na razglednici se odlično vidi novo posađeni perivoj lipa i drugih biljaka. Razglednica je iz navedene serije 5, koja je tiskana vjerojatno u Mađarskoj. Dolje: neobojana verzija.[241)]





Ovo je jedna od najčešće sačuvanih razglednica iz navedene serije 5 (1904-05.). Koristila se i u raznim kombinacijama kasnijih godina (npr. sa nekoliko drugih motiva na jednoj razglednici). Druga kuća desno je trgovina Jakoba Krausza, a ulica se tada, budući da je nekoliko godina ranije postavljena željeznička pruga, nazivala Željezničkom ulicom. Ova je iz zbirke I. Perovića iz Pitomače.



Razglednica iz serije 5 iz 1905. godine. Na fotografiji se odlično vidi desetak godina ranije izgrađena nova školska zgrada (danas zgrada stare škole), a na trgu postavljeni plinski kantelaberi/svjetiljke. Ovo je dosta često eksponirana razglednica, ponekad i kolorirana. Tada je to bila Školska ulica, danas J. J. Strossmayera. U stvari najstariji dio Pitomače.[242)]





Župna crkva svetog Vida 1907. godine. Prekrasna razglednica sa velikom pitomačkom crkvom - pogled od južne strane.[243)]



Razglednica kombinirana od tri slike iz 1907. godine. Tri najvažnije pitomačke zgrade tada su bile: zgrada pučke škole, župne crkve i željezničke postaje otvorene 1901. godine. Iz zbirke obitelji Dubravčić, Delft, Nizozemska.

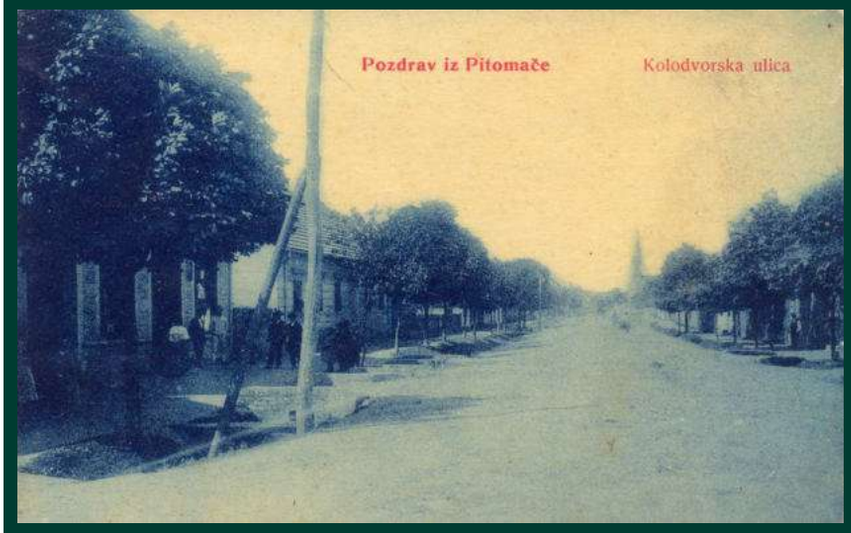

Pogled prema današnjoj Gajevoj ulici u Pitomači (od južne strane) oko 1910. godine.[244)]



Današnji Trg kralja Tomislava 1911. godine. U pozadini je zgrada krajiškog magazina iz 18. st., dok je u desnom uglu obiteljska zgrada trgovca i posjednika Götza. Izgrađena je 20ak godina prije snimanja ove fotografije (prije 1890.). Zgrada desno, druga po redu je zgrada bivše, odnosno tadašnje Imovne općine đurđevačke. Na razglednici se odlično vidi uređena drvena crkvena ograda, koja je izgrađena 1896. godine. U zbirci autora.

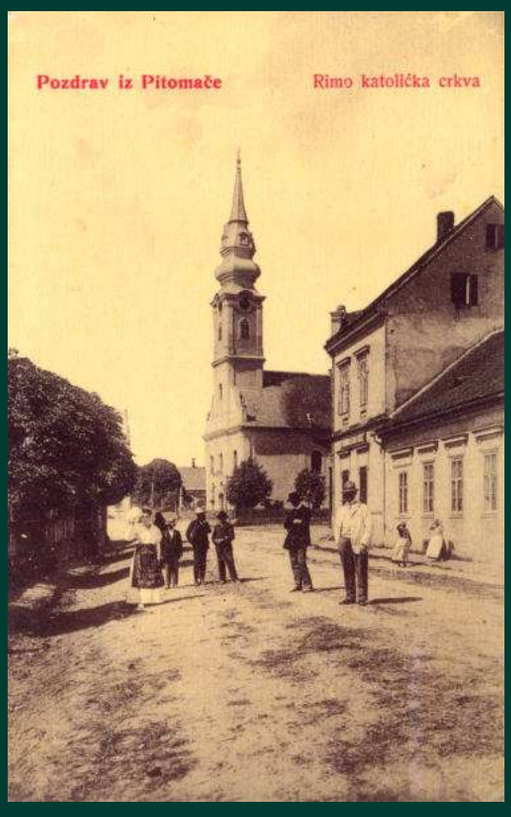

Izvrsna razglednica iz 1912. godine, koja je doživjela nekoliko izdanja. U desnom uglu izvrsno se vidi nekadašnja Đurđevićeva zgrada (kasnije nazvana Izica), dok je župna crkva tih godina u izvrsnom stanju. Danas još uvijek ne znamo na koji način i u čije ruke je, nekoliko godina ranije, došla navedena zgrada. Bogata i ugledna obitelj Đurđević doživjela je prije 1906. danas još uvijek neobjašnjivi financijski slom. U to vrijeme u navedenoj zgradi (u istočnom krilu) imao je svoju apoteku Eustahije Jurkas.[245)]



Izvrsna razglednica iz 1911. godine. Ovdje se odlično vidi most preko potoka Šušulića ili Vira, te kapelica sv. Ivana Nepomuka. Dominantna zgrada Izica, koju je izgradio, tada prije oko 25 godina Stevan Đurđević u izvrsnom je stanju i jedna je od centralnih građevina u mjestu. Ispred nje vidi se kuća obitelji Barčan, koja je srušena 2014. godine. Tada je to bila mesnica Mije Rehnigera, a na slici dolje lijevo je ista zgrada u zimi 1915. Desno: 1999.[246)]









Zgrada šumarije Imovne općine đurđevačke (desno) na trgu kod crkve (danas Trg kralja Tomislava - pogled na sjevernu stranu). Ovu je razglednicu dao tiskati trgovac Ferdinand Brenner 1915. godine.[247)]



Pogled na staru zgradu osnovne škole 1916. godine. Kolorirana verzija. Ovo je jedna od više sačuvanih razglednica sa ovim motivom, odnosno pučkom školom izgrađenom 1888/89. godinu.[248)]

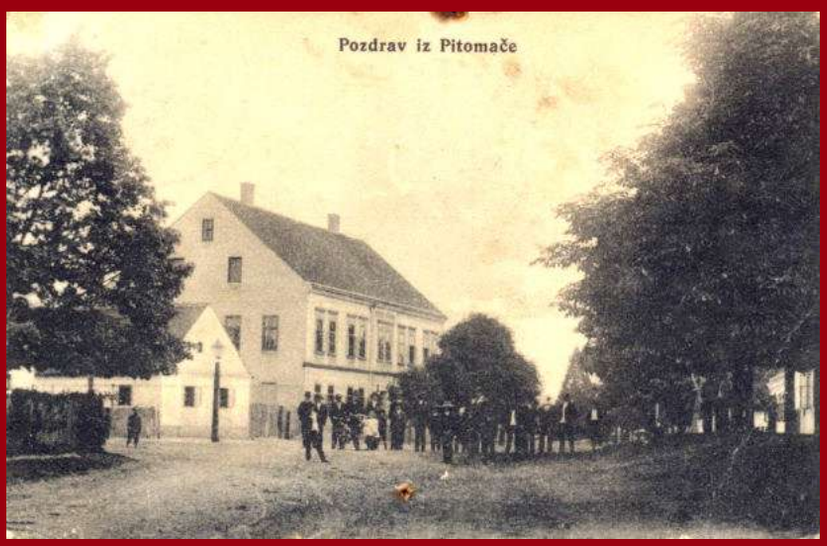

Ne kolorirana verzija razglednice iz 1916. godine.[249)]



Razglednica iz vremena Prvog svjetskog rata. Tiskana 1917. a prikazuje zgradu IOĐ i kuću obitelji Götz sa njihovom trgovinom, koju će naredne godine zapaliti Zelenokaderaši.[250)]



Svratište Filjak na željezničkoj postaji pored groblja 1920ih godina. Izgrađena je oko 1910. Dolje: gosti ispred Filjakove gostionice 1926. godine. Gore: ista zgrada danas.







Rudolf Pecek otvorio je trgovinu u današnjoj Gajevoj ulici 31. listopada 1925. godine. Bila je to jedna od svega nekoliko trgovina, koje su bile u vlasništvu Pitomačana.[251)]



Razglednica sa pogledom na župnu crkvu. Prvo izdanje iz 1912. godine. Reprint serija iz 1922. godine. Nesumnjivo najljepša pitomačka zgrada kroz prošlost bila je zgrada, koja se je nalazila do 1970. godine na uglu Gajeve ulice i Trga k. Tomislava, a koju je izgradio 1880-ih godina Stevan Đurđević.[252)]



Razglednica iz 1927. godine sa motivom iz današnje Radićeve ulice prema glavnom trgu. U pozadini je zgrada Izica, a lijevo Götzova zgrada na kbr. 8.[253)] *Dolje: razglednica iz sredine 1920ih godina snimljena sa istog mjesta.*



Trgovina mješovitom robom Ivana Barčana i Josipa Gregla, koji su trgovinu, kao društvenu tvrtku prijavili 1925. godine. Nalazila se u zgradi koja je danas u vlasništvu obitelji Krapec u Vinogradskoj ulici. Do kada je trgovina postojala nije poznato. Dolje: ista zgrada 2014.[254)]





Željeznička postaja (kolodvor) u Pitomači 1930-ih godina. Dolje: Gajeva ulica - pogled iz Gajeve ulice prema župnoj crkvi. Vrlo rijetka razglednica sa dvije vedute, koja je bila u opticaju oko 1935. godine.[255)]

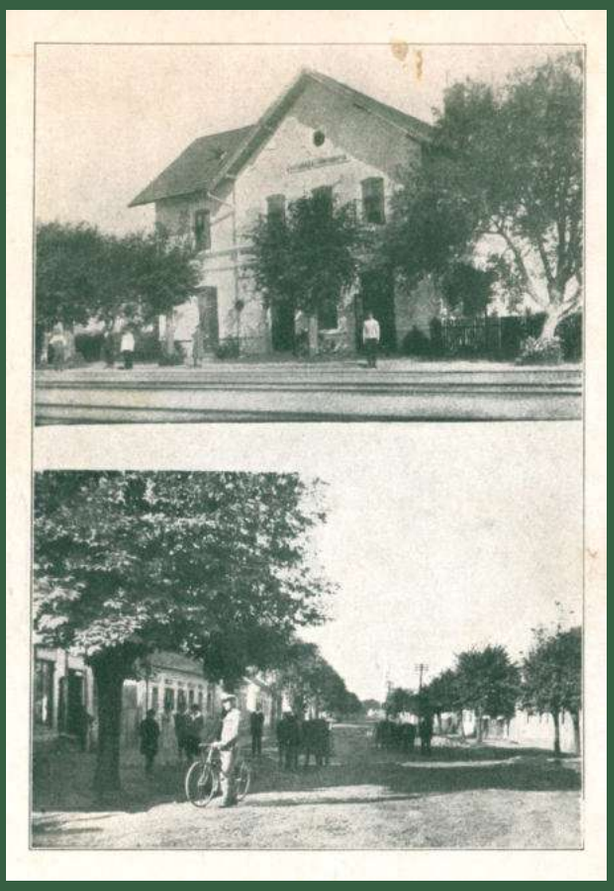



Restauracija Stejskal ili Svratište k lovačkom rogu obitelji Stejskal sredinom 1930ih godina. Na uglu iste zgrade Mirko Lovrin Micek imao je mesnicu, a automobil koji stoji ispred Lovačkog roga bio je vlasništvo fotografa koji je snimio ovu fotografiju. Mesarskim zanatom bavila se i obitelj Stejskal (Steiskal). Čini se da se radi o 1931. godini kada je načinjeno još nekoliko razglednica sličnih osobina.[256)] *Gore: Stejskalova zgrada 2014. godine.*



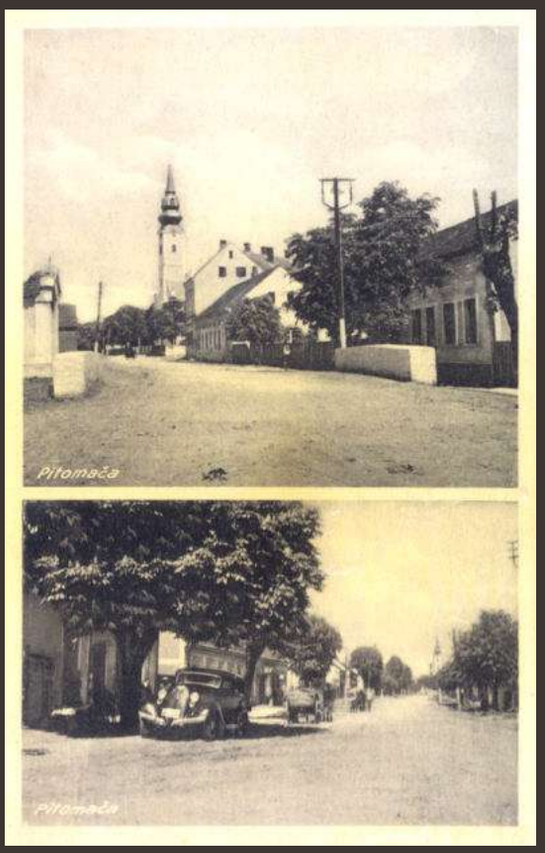

Kombinirana razglednica iz 1930ih godina. Gore: pogled na kapelicu sv. Ivana Nepomuka i most na kanalu Šušuliću. Dolje: ispred trgovine Schlesinger-Weber u Gajevoj ulici, tada Željezničkoj ulici na raskršću prema Otrovancu. Ispred trgovine je Schlesingerov automobil, prvi pitomački automobil.[257)]



Razglednica sa pogledom na zgradu koju je izgradio D. K. Götz krajem 19. st. Razglednica je iz početka 1930ih godina, kada je ovdje trgovinu imao Schlesinger i Weber.[258)]



Razglednica sa pogledom na današnji Trg kralja Tomislava iz 1930ih godina. Lijevo je zgrada, koju je krajem 19. st. izgradio D. K. Götz. Danas je ta zgrada poznata kao Baćanijeva kuća.[259)]

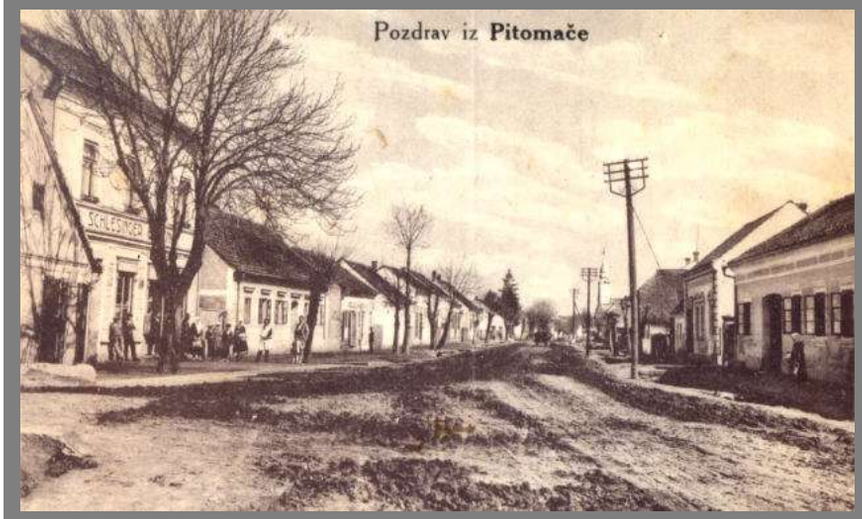

Pogled na Gajevu ulicu 1931. godine. Lijevo je trgovina Schlesinger-Weber. Snimljeno sa raskršća prema Vinogradskoj ulici.



Župna crkva sv. Vida i zgrada, koju je izgradio Stevan Đurđević na razglednici iz 1934. godine.[260)]



Pogled na Gajevu ulicu od crkve 1947. godine. Prije samo nekoliko godina ovdje su se vodile žestoke borbe između partizana i vojske NDH.[261)]



Današnji Trg kralja Tomislava sa zgradom stare osnovne škole 1950-ih godina.[262)]



Gajeva ulica oko 1963. godine.



Pogled na Stejskalovu i Papištinu kuću u Gajevoj ulici oko 1963. godine. Ugao Gajeve i Domjanićeve ulice.[263)]



Gajeva ulica 1963. godine. Pogled od ulaza u Dravsku ulicu.



Gajeva ulica 1968. godine.



Gajeva ulica u Pitomači 1970-ih godina.



Razglednica Pitomače, koju je izdalo tadašnje Turističko društvo. Predsjednik društva bio je Luka Hrvatić. Razglednica je tiskana povodom požara župne crkve, a prodajom koje su se sakupljala novčana sredstva za njezinu obnovu. 12/1968-1969. Razglednice su se masovno kupovale, tako da ih rijetko koji dom u Pitomači i na području župe još i danas nema u svojem fotoalbumu. Na pozadini piše: "Župna crkva u Pitomači - jedan od rijetkih kulturno historijskih spomenika u ovom kraju izuzetne umjetničke vrijednosti, potpuno je uništena u katastrofalnom požaru 23. studenoga 1968. godine. I Vi možete pomoći obnovi ovog dragocjenog spomenika kulture. Prilozi se šalju na žiro račun: 3121-1-1057 s naznakom "Za obnovu crkve u Pitomači" ili se predaju na blagajni Obrtničke štedno kreditne zadruge u Pitomači."



Razglednica na kojoj se nalazi tada novoizgrađena turistička atrakcija Lovački dom na Banovom Brodu Lovačkog društva "Fazan" Pitomača (1970-ih godina).[264)]



Razglednica tada Trga maršala Tita (danas Trga kralja Tomislava) kod crkve iz 1970-ih godina. Danas se na ovom mjestu nalazi promotivna kuća sa uredom Turističke zajednice općine Pitomača. U to se vrijeme u ljetu ovdje prodavao sladoled.[265)]

Razglednica iz 1963. godine, koju je snimio fotograf Branko Begović sa krova stambene zgrade pored današnje policijske postaje. Pogled na Gajevu ulicu sa južne strane. U zbirci autora.



Razglednica Pitomače iz 1964. godine. Pogled na glavni trg od Ulice braće Radića. Na motociklu se vozi poznati pitomački tamburaš Franjo Brkić i njegova supruga Kata r. Brkić. U zbirci autora.





Razglednica Pitomače sa župnom crkvom sv. Vida iz 1967. godine.



Pozdrav iz Pitomače (društveni dom, Gajeva ulica, srednja zgrada osnovne škole i Lovački dom na Banovom Brodu) 1968. godine.



Razglednica Pitomače (Obrtnički dom, robna kuća tadašnje "Sloge" iz Đurđevca i pogled prema crkvi od kapelice sv. Ivana Nepomuka) iz početka 1980-ih godina.

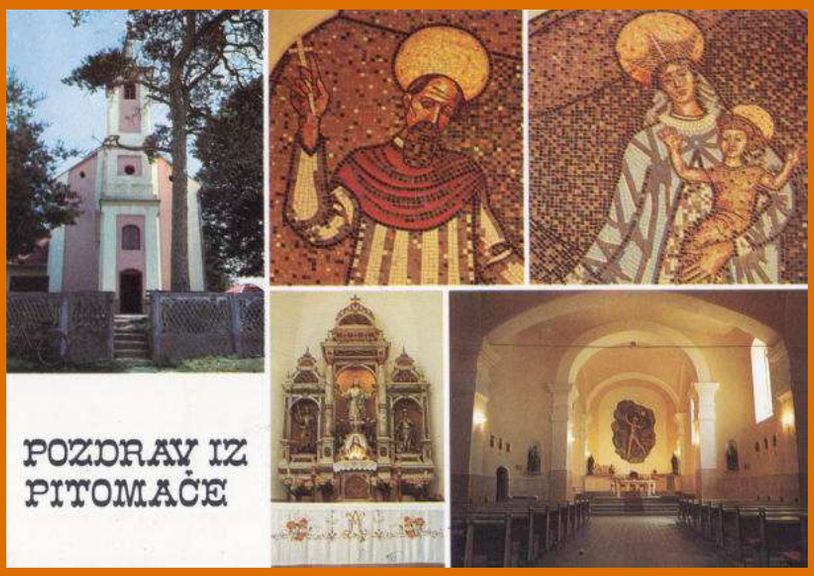

Razglednica Pitomače izdana povodom 200godišnjice izgradnje župne crkve sv. Vida u Pitomači 1983. godine (1783.-1983.).



Pozdrav iz Pitomače 1987. godine.

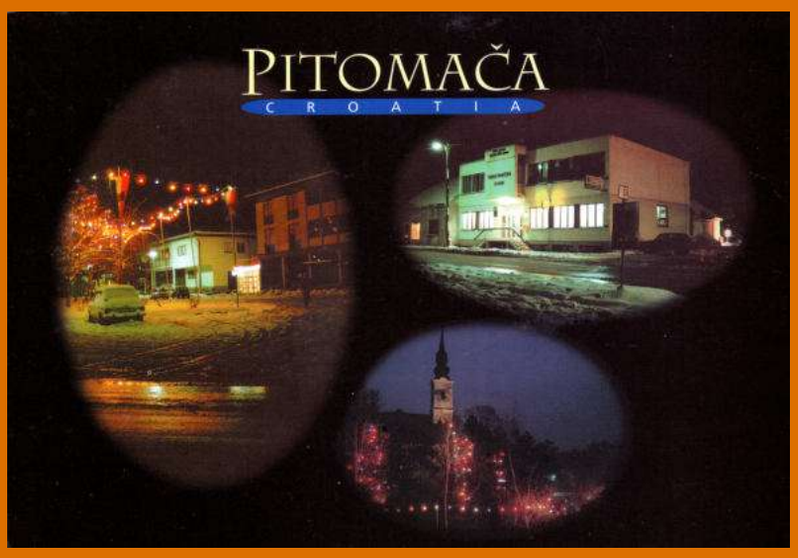

Razglednica Pitomače iz 1990-ih godina.



Razglednica Pitomače sa župnom crkvom sv. Vida iz 1990-ih godina.



Serija razglednica Pozdrav iz Pitomače od 4 razglednice iz 2004. godine. Nakladnici: Bjelovarsko bilogorski radio, Čvor i Festival pjesme Podravine i podravlja Pitomača.





Serija razglednica Pozdrav iz Pitomače od 4 razglednice iz 2004. godine. Nakladnici: Bjelovarsko bilogorski radio, Čvor i Festival pjesme Podravine i podravlja Pitomača.

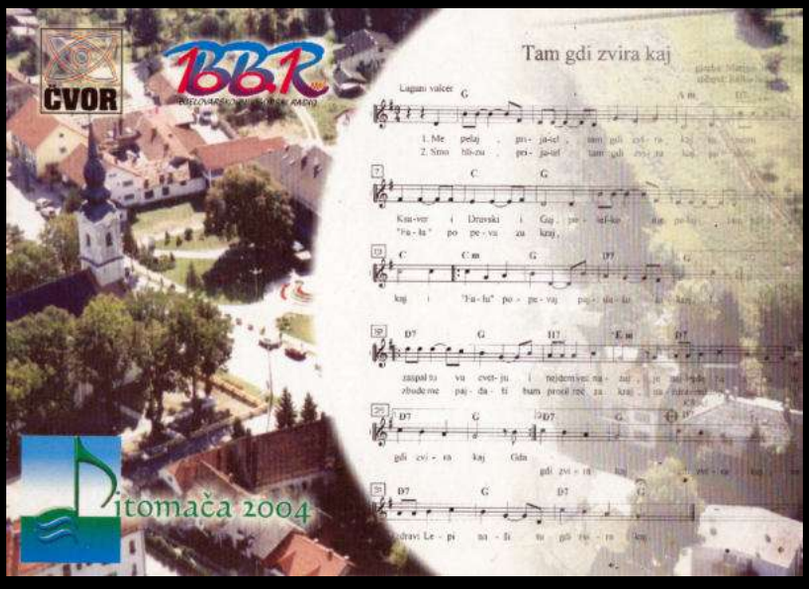

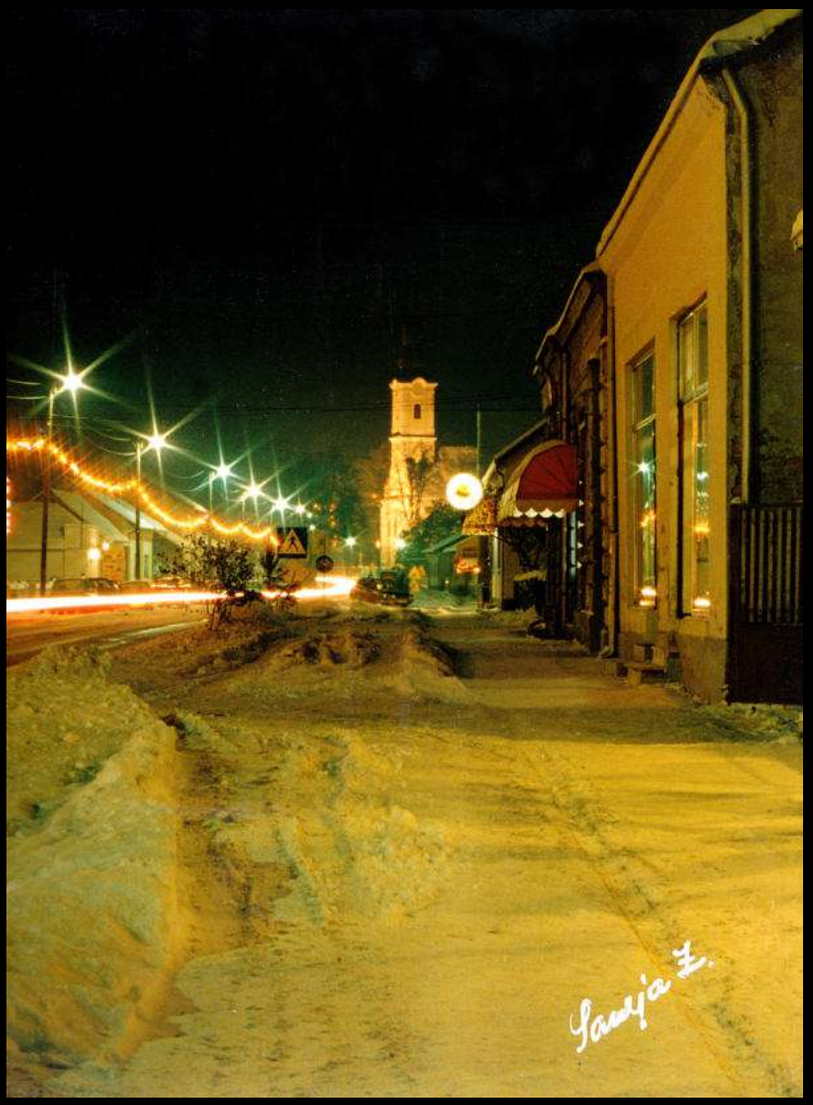

Veduta Pitomače u zimi 1997. godine. Pogled na Gajevu ulicu prema župnoj crkvi. Foto: Zlatko Saraja, Pitomača.

Dolje: razglednica Pitomače iz oko 1910. godine. Zgrada u prvom planu je tadašnja zgrada Općine Pitomača. Do nje je zgrada žandarmerije i zatvora.
U pozadini se vidi zgrada nekadašnjeg poduzetnika Đurđevića, kasnije kuća obitelji Kovačević, a nazvana Izica. Srušena je početkom 1970-ih.

U tijeku II. svjetskog rata općinska zgrada je niz puta spaljena od strane partizana, a nalazila se je na mjestu dijela parka preko puta crkve (južno), gdje se danas nalazi spomenik palim braniteljima u Domovinskom ratu, odnosno ispred ulaza u društveni dom u Pitomači. Dolje: ista lokacija označena na katastarskoj karti iz 1869. godine.

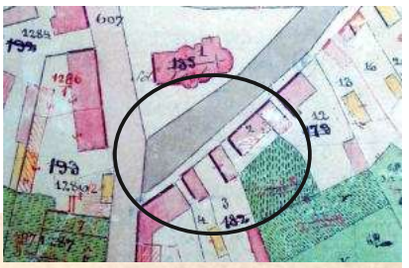



H. Pregled prezimena Pitomače (1714. - 1939.)

Tijekom proteklih oko 310 godina od osnivanja današnje *Pitomače*, u mjestu je živjelo dosta obitelji koje su doseljavale u mjesto, odseljavale iz njega u okolna mjesta ili zauvijek odseljavale u druge krajeve *Hrvatske* ili svijeta. Danas ne možemo znati kada je koja obitelj točno došla u *Pitomaču*, a niti kada je odselila i gdje, ako joj se zagubio trag. Ovom prilikom prikazati ćemo, na temelju matičnih knjiga, *Status animaruma* župe u *Pitomači* (u arhivu župe sv. *Vida* u *Pitomači*) i na temelju nekih drugih izvora i podataka kućne brojeve obitelji, tj.prezimena na kojima je bila zabilježena određena obitelj (ili prezime). Kućni brojevi, bez imena ulica upisivani su, u dokumente i razne službene i neslužbene knjige sve do *Drugog svjetskog rata* budući da službeno ulice nisu niti postojale sve do 1946. godine. Kako je koja obitelj određenog prezimena preselila ili osnovala novu obitelj, a to je bilo zabilježeno u nekoj matičnoj knjizi, tako je dobila i kućni broj. Sve do 1940-ih spominju se ulice (neslužbeno), npr. *Jelačićeva* = današnja *Ulica braće Radića*, *Donji kraj* ili *Školska ulica* = današnja *Strossmayerova*, *Glavni trg* = danas *Trg kralja Tomislava*, *Željeznička ulica* = danas *Gajeva* (kao *Gajeva ulica* spominje se 1930-ih), no ti se podaci nisu upisivali u dokumente. Osim kućnih brojeva donosimo i godinu pojavljivanja/eventualnog dolaska nekog prezimena (obitelji) u *Pitomaču*, premda su te godine često samo približne jer se prema niti jednoj matičnoj knjizi ne može znati kada je tko došao u mjesto. Neke obitelji su bile u *Pitomači* samo u prolazi, ili su ovdje bile na privremenom radu, no trag im je ostao u nekoj matičnoj knjizi ili kakvom drugom dokumentu. *Status animarum*, pak ne bilježi mjesto rođenja (ili samo rijetko).

Prezimena pored kojih nema kućnog broja navode se u *Pitomači* u nekoj od matičnih knjiga gdje su članovi upisani određene godine ili se pojavljuju u

nekim dokumentima. Kbr. (ako postoji) je naveden prema *Status animarumu* koji se vodi od oko 1870. godine (pa do 1940-ih godina) jer je određena obitelj imala ili je postojala mogućnost nasljeđivanja. Postoje prezimena, tj. obitelji kojima u *Status animarumu* nije ostavljen trag, a niti drugdje iako se zna da su obitavale *Pitomaču*. Na tim je mjestima godina stavljena oprezno, ali ipak približno.

U izvorima nalazimo više od 800 prezimena, a budući da se neka spominju u nekoliko oblika stoga ponekad nije jasno o kojem se točno prezimenu radi. Takva su prezimena, kao i ona o kojima nemamo nikakvih saznanja izostavljena.

* iznad neke godine znači da se prezime susreće u maticama ili drugdje i ranije, otprilike oko polovice prosječne generacije, tj. u okviru oko 35 godina prije navedene godine.

Godina 1717.-1732. koja se spominje u mnogo navrata ne odnosi se direktno na najstarije matične knjige pitomačke župe već je navedena iz praktičnih razloga, jer je drugu polovicu 18., kao i prvu 19. st. potrebno zasebno istražiti radi preciznosti podataka. Unutar navedenih godina, npr. uvršteni su podaci iz matičnih knjiga župe u *Kloštru Podravskom*.

U ovom prikazu navodimo 773 prezimena, a iza svakog godinu kada se pojavljuje u nekom izvoru. Iza godine nalaze se kućni brojevi na kojima su pripadnici određenog prezimena/obitelji živjeli. Ovdje su navedena prezimena koja se spominju od 1714. do kraja 1930-ih godina.

Abek - 1880.
Abramović - 1877. (Ambramović – isto)
Ajtaj - 1872.
Aleksandri - 1872.
Ambrošić - 1902.
Ambrović - 1875.
Andrašić - 1717-1732.
Anić - 1879.
Antoljak - 1901. 870
Antotić - 1900.
Aragović - 1882.
Augustić - 1919.
Bačani - 1930. 39
Badanjek - 1900. 922
Bajsar - 1860. 426, 771, 799
Balagović - 1868.
Balia - 1859.* 583, 198
Balog - 1861.
Baloget - 1869.
Banoci - 1888. 703, 754, 755, 837 (Banotzej - isto)
Barčan - 1714. 6, 12, 32, 146, 190, 191, 194, 315, 360, 381, 436, 437, 570, 571, 684, 712, 847
Bartovčak - 1937. 991
Bastalić - 1879. 696
Bazić - 1714.
Bažant - 1863. 244
Bečić - 1816.
Bedeković - 1798. 11, 12, 144, 156, 230, 322, 381, 504, 555, 617, 638, 639, 647, 811, 895, 915
Bednaić - 1858.*
Begović - 1717.-1732. 1, 10, 20, 123, 131, 157, 161, 183, 185, 186, 213, 281, 285, 304, 369, 382, 383, 392, 470, 491, 512, 513, 524, 534, 580, 598, 607, 682, 687, 692, 735, 752, 776, 791, 795, 806, 822, 830, 833, 834, 835, 840, 852, 863, 899, 913, 1039
Beker - 1860. 172, 670
Benak - 1859.
Benger - 1894.
Benko - 1717-1732.
Berki - 1896.
Bertolan - 1890.
Betlehem - 1860.
Birovčec - 1861.
Biruš - 1895.
Biščan - 1861.
Blaško - 1866.
Bogdan - 1858.*
Bohmec - 1861. 171 (Bomec – isto)
Bokan - 1717.-1732. 74, 105, 201, 252, 271, 271, 283, 283, 295, 552, 966
Bolković - 1717-1732.
Bombek - 1910. 796, 996
Borković - 1717.-1732.
Bratanović - 1860. 304, 750, 758
Bregovec - 1868.
Brenner - 1855. 2, 42
Britvić - 1896. 100, 288
Brkić – 1860.* 69, 296, 309, 553, 577, 858
Brl(j)ačić - 1858. 133
Bukovčan - 1930. 742
Bušić - 1864.
Bužand - 1861.
Capan - 1717.-1732. 460, 620, 621, 622, 714, 847
Cetinjan - 1904.
Chlumsky - 1883.
Ciglec - 1865.* 139
Ciglenec - 1862.
Cimerman - 1906.

Cinu - 1881.
Cirubaša - 1862.
Cizel - 1896.
Crlenjak - 1717.-1732. 145, 350, 450, 696, 700, 702, 831, 864, 1048
Crnec - 1816. 9, 231, 301, 377, 727, 857, 871, 907, 1024
Csoboz - 1915.
Cugovčan - 1913. 752, 931
Cupot - 1886.
Cvetković - 1880.
Čapo - 1882. 379
Čerepinko - 1717.-1732. 149, 364, 376, 394, 402, 439, 633, 646, 764, 803, 862, 957
Čerkes - 1864.
Černe - 1904.
Čiček - 1884. 333
Čičin - 1931. 1032
Čikvar - 1910. 508, 725
Čirubaša - 1859.
Čižmešija - 1717-1732.
Čižmić - 1874. 200
Čoklo - 1858.* (Čoko - 1863.)
Čolig - 1884.
Čonka - 1884.
Čop - 1858.* 55, 71, 441, 732, 736, 882,
Čor - 1902.
Čordaš - 1714. 530
Čoria - 1862.
Čulo - 1877. 498, 619
Čupić 1919. 154, 213
Delač - 1890.
Demšić - 1714. 23, 31, 158, 159, 291, 348, 443, 448, 578, 644, 650, 651, 652, 673, 761, 851, 872, 926 B
Derežić - 1862. 887
Deskar - 1886.
Desputović - 1717.-1732.
Dijaković - 1905.
Dikšić - 1894.
Dinković - 1858.* 153, 337, 342, 689
Doljanec - 1717.-1732.
Domazek - 1865.
Domitrović - 1717-1732. 105, 145, 423
Dora - 1923. 866, 975
Došen - 1935. 320
Došlin - 1717-1732. 4, 11, 416, 417, 418, 538, 635, 794, 818, 883
Dragec -1862.
Dragšić - 1884. 688 (Drakšić - isto)
Dravec - 1905.
Druga - 1905.
Drvenkar - 1905.
Dugina - 1717.-1732. 8, 228, 359, 430, 572
Đakić - 1858.* 57, 108, 114, 235, 286, 324, 325, 434, 575, 587, 588, 691
Đanić - 1895. 293
Đeri - 1892.
Điketa - 1859.* (Gjiketa – isto)
Đorđević - 1868. (Đurđević - 1860. isto?)
Đurišević - 1887. 335
Đurtan - 1815. 137, 438
Emrović - 1907. 843
Erdeli - 1860. 306
Erešinac - 1878.
Erhatić - 1912.
Eroš - 1906.
Fabčić - 1892.
Fanta - 1867. 268
Farkaš - 1876.
Feketa - 1901.
Ferdiner - 1867.
Fereža - 1717.-1732. 261, 349, 549, 592, 837
Ferić - 1858.* 152, 266, 362, 675, 676, 677, 881
Fičko - 1859.*
Filipec - 1717-1732.
Filipović - 1858.* 163, 214, 250, 310, 331, 599, 847, 869, 897, 919, 1041
Filjak - 1858.* 28, 83, 102, 112, 237, 255, 277, 317, 472, 474, 476, 499, 539, 557, 585, 589, 590, 591, 643, 657, 828, 849, 1022
Forgač - 1931. 336
Franta - 1890. 165
Franjić - 1920. 693, 710
Fras - 1924. 648
Frčirep - 1717-1732.
Frigan - 1897.
Friščić - 1717.-1732. 66, 503, 903
Fruštović - 1901.
Gabarić - 1863. 169
Gadanec - 1906.
Galamboš - 1905.
Galarčec - 1717.-1732.
Galarec - 1717.-1732.
Galović - 1867.
Galjar - 1858.* 135, 216, 312, 332, 401, 537, 592, 685, 867, 952 (Galjer – isto)
Gašpar - 1863.
Gašparec - 1717.-1732.
Gatolin - 1918.
Gelenđer - 1912.
Gerstner - 1906.
Giba - 1858.* 1, 47, 209, 253, 260, 282, 306, 343, 368, 385, 490, 500, 501, 585, 625, 721, 722, 723, 724, 792, 848, 884, 979, 1045 (Gibić/Giba 1717.-1732.)
Gibić - 1717.-1732.
Gjöri - 1906.
Glavak - 1717.-1732.
Gluhak - 1860.
Godrean - 1907.
Göleji - 1899.
Golubić - 1859.* 34, 236, 358, 600, 672
Götz - 1865. 8, 98
Grabar - 1717.-1732.
Gradišnjak - 1865.
Gregl - 1901.
Greguraš - 1909. 927
Gregurčić - 1869.
Gregurić - 1714. 168, 998
Gregurković - 1930. 15, 749, 785, 792,
Greškovljak - 1929.
Grgačić - 1738. 81, 485, 486, 487, 488
Grubić - 1938.
Grudić - 1930.
Gucek – 1870.* 56, 59, 243, 327, 518, 733, 833
Gunić - 1904.
Gyak - 1717-1732.
Habek - 1908.
Habijanac - 1937. 411
Habijanec - 1868.*
Habijanić - 1910. 138
Habun - 1858.* 699
Hajdu - 1900.

Hajmaš - 1902.
Halabura - 1870.
Halapa - 1905.
Halavuk - 1717.-1732. 57, 107, 319, 331, 581, 667, 704, 714,
Haleuš - 1938. 988 (Aleuš – isto)
Halić - 1912.
Halusek - 1717.-1732. 72, 308, 494, 654, 762
Hampovčan - 1913.
Hanić - 1908.
Haraminac - 1815.
Hargaš - 1905.
Hartman - 1876.
Hasanović - 1876.
Hegeduš - 1714. 257, 493, 785, 805, 921
Hegedušić - 1717-1732. 708
Heler - 1911.
Henbring - 1878.
Henezi - 1864.
Hengir - 1717.-1732.
Henjec - 1893.
Herak – 1935. 871
Herceg - 1861.
Hercezi - 1877. 8, 228, 645
Herent - 1906. 720
Herezi - 1909.
Herlić - 1717.-1732.
Hezonja - 1863.
Hirjanić - 1869
Hočevar -1880.
Hodoli - 1890.
Hofler - 1884.
Höhing - 1901.
Holas - 1911.
Holaši - 1908.
Holman - 1901.
Horvat - 1861. 101, 156, 304, 780, 865, 911,
Horvatić - 1717.
Horvatinović - 1859.* 97, 306, 310, 544, 705, 827
Hren - 1905.
Hrkač - 1910.
Hudjek - 1920. 893
Hurčak - 1881.
Husinec - 1900. 174
Iberit 1884.
Ignac - 1859.*
Ignat - 1887.
Ignatinis - 1864.
Ihasz - 1908.
Ingola - 1906.
Ištvanek - 1919.
Ivanec - 1910.
Ivanec 1916, 325
Ivanic - 1858.* 50, 127, 399, 615, 616, 617, 873, 898, 1028, 1036
Ivanović - 1858.* 82, 86, 199, 200, 333, 663, 664, 914
Ivčić - 1877.
Ivesa - 1864.
Ivković - 1907.
Jager - 1865.
Jakopović - 1717.-1732.
Jakupec - 1717.-1732. 110, 111, 112, 184, 193, 224, 227, 233, 234, 239, 242, 294, 303, 407, 408, 409, 410, 412, 440, 466, 469, 470, 471, 510, 521, 522, 563, 565, 586, 671, 746, 824, 841, 903, 1052
Jandrašić - 1717.-1732.
Janeš - 1934. 36
Jankač - 1920. 38
Janković - 1876.
Janoš - 1905.
Jantol - 1915.
Jelić - 1904.
Jelušić - 1907.
Jereb - 1908.
Jerešinčan - 1882.
Joanis - 1874.
Jozef -1874.
Jug - 1883.
Juguljnjak - 1868.
Jugović – 1880.
Juragović - 1904.
Jurić - 1910.
Juriša - 1859.* 197, 300, 576, 594, 740, 821
Jurkas - 1930. 498
Jušta - 1858.
K(e)rmić - 1881.
Kaček - 1891.
Kakša - 1904.
Kalanjoš - 1863.
Kalčević - 1717.-1732.
Kalendarić -1929.
Kalenik - 1904. 774, 835, 890
Kalinić - 1926.
Kalman - 1900.
Kalscez - 1922.
Kaljanoš - 1858.
Kambić - 1908.
Kamenović - 1899.
Kapan - 1874.
Kaplar - 1890.
Karali - 1935. 339, 432
Karlovčan - 1936.
Karoli - 1894.
Kaša - 1911.
Katrić - 1893. 629
Katulić - 1865. 246
Kautz - 1908.
Kelemen - 1878.
Kelić - 1714.
Kenjit - 1939.
Kerep - 1890. 718, 872
Kereš - 1931.
Ketterer -1906.
Këzele - 1910.
Kifer - 1885.
Kifs - 1874.
Kiričenko - 1927.
Kirin - 1717.-1732. 744, 956
Kirinec - 1717-1732.
Kiseljak - 1883.
Kiss - 1906.
Kiš - 1861.
Klaić - 1858.* 238, 433, 540, 694, 698, 810, 832
Klaigun - 1904.
Klauček - 1906.
Klemen - 1917.
Klenović - 1907.
Klikić - 1930.
Klinžić - 1752. 730
Klobučarić - 1920.
Knežević - 1935.
Knežić - 1937.

Kocinjer - 1905.
Kočurko - 1890.
Kohat - 1925.
Kokot - 1927.
Kolar - 1859.* 695, 778
Kolarić - 1938.
Kološ - 1905.
Komletinski – 1861. 94, 222 (Kompletinski - isto)
Kompak - 1862
Kompletin - 1858.
Könyt - 1922.
Kopadi - 1871.
Kopasz - 1876.
Koprecki - 1904.
Koprivničanec - 1937.
Korin - 1859.
Korolis - 1878.
Koronić - 1911.
Korošec - 1923.
Korparić - 1862. 187, 737, 213
Kos - 1717.-1732. 38, 65, 92, 116, 117, 273, 373, 411, 412, 936
Koset - 1863.
Kostadinović - 1858.* 115, 236
Kostanievć - 1870. (Kostanjević – isto)
Košak - 1922.
Košarić - 1717.-1732.
Kovač - 1858.* 17, 22, 24, 51, 131, 193, 211, 243, 251, 255, 276, 307, 401, 445, 454, 455, 456, 462, 561, 573, 610, 611, 618, 619, 681, 712, 716, 729, 917, 1042
Kovačević - 1717.-1732. 219
Kovačić - 1717.-1732. 16, 87, 104, 161, 210, 303, 336, 458, 477, 478, 479, 642, 968
Kozel - 1934.
Kozjak - 1899.
Kožar - 1860.
Kožar 90, 197, 480, 481, 531, 836, 918
Kožarić - 1858.* 61, 120, 296, 372, 420, 473, 525, 526, 562, 614, 632, 668, 702, 815
Krajač - 1717-1732.
Krajačić - 1879.
Krajzar - 1922.
Kralec - 1907.
Kraljiček - 1884. 446, 763
Kranželić - 1936.
Kranjčević - 1899.
Kranjec - 1879.
Krapan - 1717.-1732.
Krapec - 1926.
Kraševec - 1904.
Kratochvil - 1890. 925 (Kratohvil - isto)
Kraus - 1898. 653 (Krausz - isto)
Krenk - 1920.
Krhač - 1906.
Kristan - 1881.
Kristović - 1913.
Krmić - 985
Krnjak - 1717.-1732.
Krofl - 1922.
Krolec - 1919.
Kučan - 1880.
Kujek - 1858. 129
Kukavica - 1717.-1732. 91, 321, 519, 520, 725, 910, 1053
Kukec - 1936.
Kukučka - 1935.
Kulijaš - 1872.
KumIi - 1908.
Kunti - 1909.
Kuretti - 1879.
Kušt - 1931.
Kutanjak - 1906.
Kuti (Dudaš) - 1887.
Kuzman - 1868. 14, 507
Ladenhan - 1875.
Lalić - 1938. 916
Landekanfen - 1873.
Landi - 1861.
Lašić - 1875.
Lažanski - 1896.
Liciburg - 1935. 295
Litter - 1904.
Lončarević - 1900. 143
Lončarić - 1858.* 80, 484, 609, 787
Lorinc - 1906.
Lovreković - 1858.* 73, 109, 154, 208, 223, 252, 259, 276, 297, 322, 330, 505, 506, 510, 574, 593, 631, 679, 683, 894, 955, 1023, 1064
Lovrenčec - 1904.
Lovrenčić - 1898.
Lovrin - 1883. 178
Lukač - 1861.
Lukačić - 1717.-1732. 41, 44, 217, 278, 373, 544, 545,
Mađar - 1861. 102, 453, 502, 530, 726, 933
Mađaric - 1858.
Mađer - 1858.
Mađeric - 1929. 117, 226, 323, 475, 717, 773, 924
Mađerić - 1717.-1732.
Magašić 29
Magdić - 1858.* 71, 424, 425, 713, 734, 819
Magenheim - 1930. 177
Main 1859. 175, 400 (Majn – isto)
Majcgajn - 1863.
Majdak - 1882. 345
Majetić - 1920. 386
Majstor - 1717.-1732. 60, 126, 165, 240 (Maister - isto)
Majurec - 1859. 37, 360, 431, 497, 656, 932
Makar - 1717.-1732.
Makvić - 1812. 140, 311, 349, 361, 793, 905, 928
Malčec - 1717.-1732. 99, 113, 241, 465, 763, 844, 964
Manjkas - 1930. 291
Marinković - 1924. 264
Marković - 1717.-1732. 58, 548
Marović - 1935. 697
Martinis - 1895.
Martinušić - 1938. 216
Matoković - 1935. 611
Matolek - 1858.
Mavračić - 1930. 1027
Medić - 1714.
Međurečan - 1717-1732. 45, 302, 338, 345, 388, 427, 584, 589, 687, 772, 875, 897, 909
Mehkek - 1925. 206
Mejaš - 1889. 217
Mesarić - 1890. 129, 136
Metelko - 1858. 221
Mihal(j)ević - 1717.-1732.
Mihalić - 1717.-1732.
Mihoković - 1717.-1732. 48, 49, 100, 106, 215,

225, 272, 274, 336, 346, 351, 353, 354, 378, 446, 460, 509, 517, 529, 533, 582, 626, 627, 628, 680, 690, 762, 767, 784, 823, 854
Miholančan - 1939. 623, 816
Miholik - 1895.
Mikec - 1890. 64, 69, 188, 203, 240, 243, 245, 247, 252, 527, 542, 613, 627, 1050
Mikša - 1865.
Mikšić - 1717-1732. 27, 288, 253, 264, 287, 612, 711
Miloš - 1862.
Mlinar - 1717.-1732. (Molnar - isto)
Mozeš - 1898.
Mrak - 1717.-1732.
Naay - 1904.
Nachberger - 1933.
Nađ - 1860. (Nagj – isto)
Nemec - 1935. 592
Nemeš - 1915.
Nemet - 1886.
Nergeš - 1875.
Nethig - 1911.
Nierš - 1883.
Nijeroš - 1895.
Nikšić - 1909.
Novak - 1876.
Novaković - 1906.
Novogradec - 1714. 906, 969, 969
Novosel - 1896.
Oberan - 1904.
Ocvirk - 1909.
Odarčić - 1924.
Oluja - 1989.
Opačić - 1858.
Opančar - 1918.
Orač - 1887.
Orhić - 1732.
Oršoš - 1898.
Osmanović - 1717.-1732. 387, 566, 713, 829
Ostović - 1901.
Otolec - 1895.
Otrovančan - 1900. 322
Paal - 1879.
Pačić - 1907.
Painić - 1880.
Pajek - 1910.
Palaić - 1859.
Palko - 1859.
Palković - 1907. 75
Paloš - 1904.
Pandurić - 1858.*
Pankas - 1909.
Pap - 1921.
Papert - 1896. 70
Papišta - 1924.
Papp 800, 935
Paša - 1717.-1732. 53, 54, 326, 546, 547, 550, 634, 880
Pavić - 1913.
Pavleković - 1920. 673, 859, 953
Pavlić - 1859.* 176, 181, 457, 528, 564, 718, 947
Pavoković - 1907.
Pavunović - 1904. (Paunović - isto)
Pecek - 1858.* 141, 148, 171, 212, 278, 225, 275, 291, 395, 403, 404, 405, 413, 414, 415, 459, 461, 466, 567, 568, 789, 842, 878, 886
Pecimotika - 1717.-1732. 7, 263, 314, 318
Peić - 1925. 742, 743, 817
Perhat - 1880.
Perhot - 1909. 272
Perić - 1717.-1732.
Perko - 1859.*
Peršak - 1717.-1732.
Perštec - 1864.
Pervanja - 1930.
Pester - 1872.
Petek - 1905.
Peter - 1903.
Petho - 1904.
Peti - 1908.
Petrić - 1717.-1732. 788
Petrovčić - 1859.*
Petrović - 1880.
Petrušić - 1863.
Pichel - 1907.
Pikia - 1861.
Pintar - 1880. 19, 125, 442, 775, 790, 935
Pintarek - 1863.
Pintarić - 1924. 123, 380, 718
Pissek - 1717.-1732.
Piščenjak - 1912. 78
Platušić - 1865.
Plešec - 1931.
Pleško - 1907. 849
Podgorelec - 1900. 569
Pojed - 1885. 593
Popović - 1911.
Poredaš - 1919.
Posavec - 1717.-1732. 323
Potočki - 1925.
Požgaj - 1884.
Požun - 1922.
Praznik - 1920.
Predragović - 1818. 135, 143, 765, 776, 786
Preger - 1922.
Prepelec - 1858.* 270, 976
Presečan - 1930.
Prines - 1883.
Pritovšek - 1916.
Prodanović - 1936.
Profuntar - 1859.* 37, 124, 316,
Prohel - 1884.
Prohić - 1864.
Prokić - 1717.-1732.
Prosenjak - 1860.
Prović - 1858.* 64, 68, 229, 423, 463, 496, 495
Pšeničnik - 1909.
Puškaš - 1907.
Rac - 1891.
Racko - 1908.
Račeh - 1883.
Radanović - 1880. 1021
Radelić - 1858.* 26, 82, 87, 200, 396, 597, 659, 661, 662
Radić - 1878.
Radoja - 1875.
Radulić - 1885.
Rakačić - 1867.
Rakijašić - 1717.-1732. 6, 12, 192, 312, 313, 398, 449, 523, 558, 642, 812, 984
Rakitničan - 1714. 781
Rasinec - 1905.
Rastija - 1934.
Rauh - 1932.

Refzl - 1861.
Rehm - 1895. 177
Reich - 1886.
Reiman - 1905.
Reketi - 1923.
Rendulić - 1907. 889, 134
Rengel - 1904.
Rep - 1860.
Rešetar - 1717.-1732. 79, 104, 265, 343, 514, 515, 516, 595, 706, 759, 808, 896, 900, 901
Rihter - 1913. (Rihtar - isto)
Rođak - 1934.
Rosenberg - 1888.
Rozman - 1866.
Rupčić - 1921. 332
Rupić - 1863.
Rupnik - 1887.
Rusan - 1859.*
Ruškan - 1859.*
Sabo - 1886. (Szabo - isto)
Sabol - 1714.
Sabolić - 1859.* 29, 775, 1012
Sačko - 1918.
Sadek - 1919.
Saić - 1858.* 32, 366, 556
Sajko - 1927.
Salatić - 1717.-1732.
Sandi - 1917. 132, 221, 492, 885 (Sondi, Szondi - isto)
Saraja - 1864.* 200, 850
Schlesinger - 1910.
Schnur - 1908.
Sedlaček - 1927. 207
Segin - 1906.
Segović - 1864.
Seitz - 1909.
Sesvečan - 1889. 302, 683, 745, 769, 770, 783, 790, 798,
Shebar - 1920.
Sić - 1886.
Siladić - 1896. 377
Silady - 1714.
Simon - 1903.
Sindičić - 1930. 933
Sinković - 1923. 290
Sirovec - 1912.
Sitarić - 1882.
Sitek - 1912. 929
Skec - 1931.
Slaviček - 1935. 936
Slavojević - 1928.
Sluga - 1916.
Smiljanić - 1861.
Smolčić - 1920. 204
Smrček - 1858.* 62, 63, 93, 108, 142, 205, 249, 258, 371, 374, 391, 517, 551, 601, 603, 604, 719, 720, 731, 779, 888
Sobota - 1905. 560, 84
Sokač - 1894.
Sokol - 1875. 370
Sokolović - 1911.
Solar - 1881.
Somljačan - 1863. 778
Soreš - 1900.
Spudić - 1860.
Srebađija - 1901. 332 (Šerbađija, Srbeđija - isto)
Stančin - 1939.
Stanić - 1905. 611
Stanojević - 1871.
Stefanović - 1932.
Steiskal - 1875. 43 (Stejskal – isto)
Stevan - 1903.
Stevanović - 1929.
Stjepanović - 1909.
Strahinec - 1911.
Strahonija - 1926.
Strinko - 1882.
Strunić - 1869. (Stunić - isto)
Subimanec - 1912.
Subota - 1717.-1732.
Sučec - 1887.
Sučić - 1905.
Svedružić - 1916.
Svetlin - 1912.
Szilij - 1901.
Szlako - 1921.
Szont - 1911.
Szues - 1889.
Šabarić - 1717.-1732. 757, 760, 758, 772, 892
Šabos - 1858.
Šajatović - 1898. 543
Šakin - 1717-1732.
Šandrovčan - 1714.
Šantek - 1894. 160, 693, 955
Šanteković - 1860.
Šantić - 1860.
Šarec - 1717.-1732. 162, 807
Ščavničar - 1906.
Šegović - 1865.
Šegregur - 1717.-1732. 39, 221, 248, 301, 535
Šelimber - 1717.-1732. 71, 78, 95, 96, 118, 199, 288
Šemovčan - 1714.
Šidić - 1717.-1732.
Šimeta - 1858. 52
Šimonović - 1717-1732. (Šimunović – isto ?)
Šipek - 1930. 85
Široki - 1717.-1732. 21, 25, 205, 279, 741, 879
Širomak - 1867.
Škrinjar - 1861.* 3, 357, 703, 873
Šmrček - 1717.-1732.
Šoinger - 1867. 180, 329, 343, 701 (Šohinger – isto)
Šokec - 1910. 35, 54, 183, 232, 335, 356, 389, 699, 766, 876, 912
Šolinger - 1863.
Šostaric - 1935. 150, 179, 196, 375, 605, 606, 796, 853
Šoštarić - 1880.
Šošterić - 1920. 206
Španić - 1858.* 85, 128, 189, 406, 702, 804, 923, 948
Špegelj - 1883.
Špiranec - 1717.-1732. 234
Špišek - 1863.
Špitek - 1717.-1732.
Špoljarić - 1838.* 46, 143, 269, 384, 419, 435, 665, 715, 738, 739, 846, 1011
Šprem - 1877.
Šramko - 1904.
Štanbach - 1880.
Štefanić - 1932. 495, 937
Štefu - 1863.
Štukar - 1865.

Šulebek - 1907.
Šuman - 1900.
Švaljek - 1920. 378
Švarba - 1863.
Švarbić - 1717.-1732. 121, 122, 262, 334, 861, 920
Takač - 1910.
Tambolaš - 1864.
Tandarić - 1904. 1071
Taraba - 1884.
Tari - 1877. 344
Tavas - 1882.
Tečić - 1883.
Tegg - 1897.
Termen - 1907.
Teslik - 1904.
Tišlar - 1717.-1732. 226, 624, 703 (Tišljar – isto)
Tišljarec - 1858.* 17, 103, 222, 256, 355, 499, 1020
Tkalčec - 1881. 322, 355, 787, 800
Tkalčević - 1730.
Tomac - 1912.
Tometić - 1775. 18, 218
Tonković - 1886. 176
Topolovčan - 1862.
Torbica - 1906.
Tot - 1862. 782 (Toth – isto)
Trinker - 1909.
Tudić - 1858.* 747, 839, 902
Tuk - 1933.
Turčić - 1907.
Turnašičan - 1850.*
Turzan - 1863.
Ugrinović - 1870.
Uršoš - 1875.
Vaić - 1930. 688
Vale - 1925.
Valfnotić - 1927.
Valinger - 1961.
Vančura - 1909.
Vangya - 1899.
Varga - 1874. 40, 305
Vargović - 1717-1732.
Vart - 1885.
Vaša - 1910.
Vedriš - 1858.*
Veličan - 1830. 88, 89, 173, 174, 195, 229, 292, 323, 328, 363, 370, 397, 422, 608, 630, 705, 748, 813, 932
Veršec - 1906.
Vida - 1894.
Vidak - 1872.
Videković - 1888.
Videnković - 1901.
Vidović - 1923.
Vindiš - 1905.
Vinković - 1879. 1055
Vitelić - 1932.
Vitković - 1893.
Vlašiček - 1717-1732.
Vlašić - 1863. 167
Volaj - 1893. 756
Vranek - 1717.-1732. 155, 227, 249, 263, 365, 421, 649, 802, 852
Vrbaslija - 1877.
Vrekalić - 1906.
Vučak - 1932. 939
Vučeta - 1935. (Križnica) 903
Vučko - 1902.
Vugrinović - 1717.-1732.
Vuk - 1923.
Vukalović - 1925. 926
Vukšič - 1932.
Vunak - 1858.* 95, 119, 254, 267, 429, 464, 751, 950
Vunaković - 1920.
Vušić - 1887.
Wallinger - 1930. 339
Weber - 1922.
Wlassak - 1891.
Wolf - 1930.
Zadravec - 1914.
Zanker - 1879.
Zavrtnik - 1911.
Zdeličan - 1714. 636, 637, 5
Zeko - 1936. 314
Zelenbrz - 1863.
Zijskal - 1896.
Zimerman - 1902. 789 (Zimermann – isto)
Zingarus - 1872.
Zlatar - 1911.
Zmernik - 1717.-1732.
Zmijanović - 1880. 937
Zrnić - 1933.
Zugec - 1918.
Zvonar - 1929.
Zvonarek - 1904.
Žarković - 1910.
Žganić - 1919.
Žilinski - 1939.
Živko - 1858.* 49, 134, 251, 280, 674, 768, 777, 937, 962,
Žunac - 1877.
Žunić - 1876.
Županić - 1904.

IVANOVIĆ - RADELIĆ - BEGOVIĆ - KOVAČ - ŠAJN - JAKUPEC - ŠPOLJARIĆ - BEDEKOVIĆ - ĐANIĆ - MIHOKOVIĆ

Najčešća prezimena na području Općine Pitomača prema popisu stanovništva iz 2011. (www.dzs.hr.)

I. Časopis "Naša crkva", Pitomača 1971. (reprint verzija)

Nakon požara župne crkve 1968. godine pokušavalo se na razne načine sakupiti materijalnih sredstava da se crkva obnovi barem u toj mjeri da bi djelomično bila u upotrebi i da se sačuva taj vrijedni kulturno-povijesni spomenik. Pozivi u pomoć za obnovu crkve pokušavani su na razne načine, a jedan od njih je bio i pokušaj objavljivanja časopisa *"Naša crkva"* 1971. godine. Tadašnje su vlasti nastojale blokirati dotok i sakupljanje sredstava za obnovu. Ovaj čin bio je jedan u nizu, kako je već spomenuto, nakon *Drugog svjetskog rata* kojime su komunističke vlasti pokušavale, ali i uspijevale *Pitomaču* degradirati na svim područjima: 1942. spaljene su sve važne zgrade u *Pitomači*, 1962. ukinuta općina *Pitomača* i preseljena u *Đurđevac*, 1964. ukinuti rudnici ugljena i to u vrijeme kada je kvantitativno eksploatacija bila na vrhuncu, sve do početka 1970-ih špekulirale su tadašnje vlasti oko pomoći za obnovu crkve (posljedično se šteta osjeća i danas, jer je crkva uvijek sanirana sa mizernim sredstvima i površno), 1975. ukinuto je *Narodno sveučilište Pitomača*, pa i *Radio postaja Pitomača* i *Mjesna knjižnica*, koji su se nalazili u njegovom sastavu i pripojeni *Sveučilištu u Đurđevcu*. Odnosno, ukinuto je. Upravo tih godina počela je značajna eksploatacija zemnog plina na području današnje *Općine Pitomača*, što je donosilo važnu dobit od rente, itd. Vjerujem da će u budućnosti ovo biti jedna od odličnih tema za obradu.

Ovdje je prikazana kopija jednog od rijetko sačuvanih primjeraka navedenog časopisa. Tiskan je samo jedan broj iako je bilo zamišljeno da će izlaziti nekoliko puta godišnje. Ondašnje vlasti ocijenile su ga opasnim i nisu dozvolile objavljivanje drugih brojeva.

NAŠA CRKVA

ŽUPNI LIST PITOMAČE ZA VIDOVO 1971.

Sadržaj:

- Uvodne riječi
- Prvi spomen Pitomače i osnutak župe 1710.
- Onoga jutra kad je gorjela crkva
- Požar i obnova ukratko
- Jedan svibanjski zapis o velikom požaru
- Kronika župne crkve u Pitomači
- Iz župnog arhiva
- Vjernicima ove župe čestitamo
- Bratska pomoć
- Glas vapijućeg
- Blagajnički dnevnik
- Za prvosvibanjske blagdane
- Turističko društvo — Pitomača

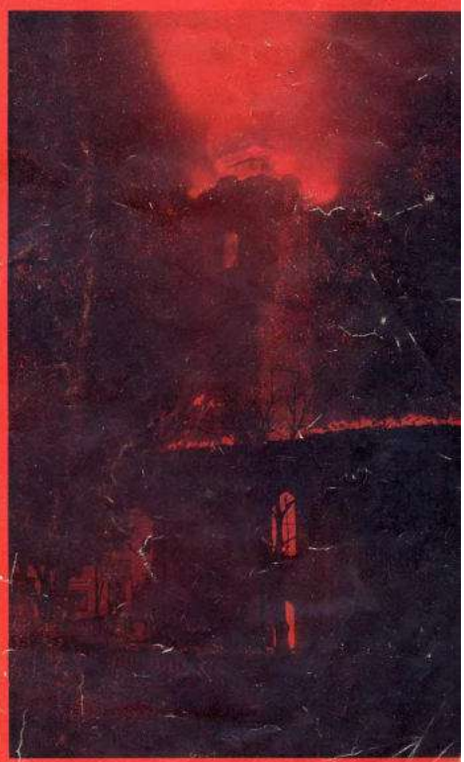

CIJENA: dobrovoljni prilog za obnovu crkve

23. studenog 1968.

NAŠA CRKVA
ŽUPNI LIST
PITOMAČE

Izdaje: Rkt. župa sv. Vida u P i t o m a č i

Glavni i odgovorni urednik: Alojzije Petrović, kapelan Strosmajerova 16, Pitomača

Dopise slati na adresu glavnog urednika

Dobrovoljni prilog prima Rkt. župni ured Pitomača ili se šalju na žiro račun: 3121-1-1057 s oznakom »Za obnovu crkve u Pitomači« ili se predaju na blagajni Obrtničko štedno kreditne zadruge u Pitomači.

Tisak: NISP »O. Prica« u Virovitici.



UVODNE RIJEČI

Koncilska Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu uči da »Bog, koji se očinski brine za sve, hoće da svi ljudi tvore JEDNU OBITELJ i da se međusobno susreću kao braća« . (br. 24)

List koji imate u rukama pokušava na svoj način pridonjeti nešto da mi — koji se svake nedjelje iznova okupljamo na jednom mjestu (u našoj dragoj obnovljenoj crkvi sv. Vida) oko jednog stola (oltara) — sve više postajemo jedna obitelj: župna obitelj sa zajedničkim radostima, brigama, tjeskobom i nadama.

Ovaj prvi, pokusni broj našeg župnog lista posvećujemo gotovo u cijelosti najvećoj nam zajedničkoj brizi i glavnoj zajedničkoj radosti: obnovi naše pogorjele crkve. Nije tu rečeno sve ono što znademo ili što bismo htjeli znati i čuti o požaru i obnovi. To je više poticaj i izazov da progovorimo i više i otvorenije i smirenije i smišljenije. U idućim brojevima (a nadamo se da će izlaziti) trebat ćemo svakako i dalje govoriti o obnovi NAŠE CRKVE, o obnovi cjelokupne PITOMAČKE CRKVE. To znači ne samo o obnovi naše pogorjele crkve (crkve-zgrade), već i o obnovi one pitomačke Crkve koju tvorimo mi kršćani — vjernici, mi zajednica ljudi koji drugujemo i živimo s Kristom Uskrslim.

Naslov »NAŠA CRKVA« želi svijesno obuhvatiti i našu crkvu (crkvu-zgradu, i zato ćemo i dalje o njoj pisati) ali još više i sve nas koji sačinjavamo pravu pitomačku Crkvu. A pitomačka Crkva će i ubuduće biti ujedinjena — vjerujemo — u JEDNU VELIKU BOŽJU OBITELJ: Crkvu Kristovu.

Bilo bi mislimo dobro da ovako zamišljena »NAŠA CRKVA« izlazi i dolazi u naše obitelji tri do četiri puta godišnje. Možda bi to moglo biti za Božić,

Prvi spomen Pitomače godine 1710. i osnutak župe u Pitomači

Turci su od god. 1552. do god. 1684. vladali u Virovitici i dalje po čitavoj Slavoniji. U to doba ne nalazimo nikakvih sela između Virovitice i Đurđevca, gdje bijaše najbliža tvrđa hrvatska. Zbog nesigurnosti od provala turskih iz Virovitice nije se nitko usudio stanovati u ovom plodnom kraju hrvatske Podravine. Istom poslije odlaska Turaka počeli su Hrvati naseljavati ovaj dio lijepe naše Podravine, gdje malo po malo niknuše krasna sela: Kalinovac, Sesvete, Brod na Dravi (današnji Ferdinandovac), Kloštar, Budančevica, Budrovac, Čepelovac, Suha i Sirova Katalena, Kozarevac, Prugovac, Dinjevac, Grabrovnica, Velika i Mala Črešnjevica, Otrovanec, Sedlarica, Pitomača, Gradac, Lozan, Bušetina, Turnašica, Vukosavljevica i Špišić-Bukovica. Naseljivanje ovih sela podupirahu krajiške oblasti, a naročito pukovnici iz Koprivnice i Đurđevca; zato je većina novih sela dospjelo pod Krajinu, te su marljivi Podravci postali: »graničari«.

PRVI SPOMEN PITOMAČE nalazimo zabilježen 28. veljače 1710. u izvještaju zagrebačkoga kanonika Jurja Šubarića, koji je po nalogu biskupa Mirka grofa Esterhazija obavio kanoničku vizitaciju u obnovljenoj Podravini. Tada je Pitomača bila još posve malo selo, zapremajući samo onu ulicu, u kojoj se sada nalazi župni dvor. Usred ove ulice, a nasuprot župnom dvoru, podigoše pobožni seljaci drvenu kapelicu sv. Vida, koja je kao filijala spadala pod župnu crkvu u Kloštru. Kanonik Šubarić u svome izvještaju, što ga je podnio biskupu zagrebačkomu, kaže, da je kapelica sv. Vida upravo sagrađena i dobro pokrivena, te da povrh glavnoga žrtvenika ima sliku sv. Vida. »Na tornju, koji još nije pokriven, nalaze se zgodni zvonovi«. Oko crkve bijaše dobro uređeno groblje.

Premda je Pitomača godine 1710. brojila još malo stanovnika, ipak su oni zamolili kanonika Šubarića, neka kod biskupa izradi, da Pitomača ne bude spadala pod župu u Kloštru. Njihova je molba bila uslišena, te je već MJESECA TRAVNJA GODINE 1710. OSNOVANA POSEBNA ŽUPA U PITOMAČI. Prvim župnikom pitomačkim postade Đuro Mužinić, a pod novu župu dođoše sela: Otrovanec, Sedlarica i Črešnjevica koju su tada zvali »Vlaško selo« (»pagus Valachorum«).

Prigodom osnivanja župe u Pitomači sklopljen je sa Župljanima ugovor o tom, koliko će oni doprinositi za uzdržavanje župnika svoga . . . . .

Sve ovo zabilježio je u svoj izvještaj kanonik Šubarić, kada je 22. veljače 1714. kao arcidakon komarnički prvi put vizitirao novu župu u Pitomači.

(Napisao profesor Dr. Rudolf Horvat u »Obzoru« 16. II 1926. pod naslovom: Crtice iz hrvatske povijesti).

Uskrs, Vidovo i za Malu Gospu. Pozivamo sve župljane — napose naše mlade — da pokušaju i putem ovog župnog lista progovoriti: kao braća obratiti se ostaloj braći.

I u daljnjoj obnovi NASE CRKVE (crkve zgrade i Crkve zajednice vjernika) očekujemo i sa zahvalnošću primamo svaku bratsku suradnju od svih ljudi dobre volje.

U r e d n i k

ONOGA JUTRA KAD JE GORJELA CRKVA

Veliki i dramatični događaji,nesreće i kataklizmi obično dolaze podmuklo i neočekivano, iznenada— kad smo najmanje spremni da ih dočekamo.

Tako je bilo i te guste kasnojesenske noći 23. studenoga 1968., zapravo oko 4 sata tog tamnog ranog jutra, o kojem nitko u Pitomači nije ni sanjao da će ga prije sunčanog crvenila osvijetliti crvenilo kobnog plamenan lomače usred sela.

Iz slatkog sna me trgnulo nervozno drmanje za rame i uzbuđen glas: »Ustani, ustani — u crkvi nešto gori!« »Ma što gori, to ti se samo čini; pusti me na miru,« otresem se ljutito, pomišljajući da supruga, onako pospana, ima u mraku neka priviđenja, i okrenem se, nastojeći da nastavim spavanje.

Ali da — uporno dokazivanje da zaista gori i da je to prvi opazio naš sin koji je slučajno bio sišao s kreveta k prozoru — formalno me izbaci iz kreveta i ta riječ »gori, gori« počela mi je u onom pospanom raspoloženju i sumraku zvučati upravo zastrašujuće.

. . . . . Počeo sam tumarati tražeći po sobi odjevne predmete. Pogledavši kroz prozor, koji je okrenut upravo prema crkvi, zaista sam opazio plamen u prozoru na prednjem dijelu crkve, ali još uvijek nisam sasvim povjerovao u požar. Nisam čuo nikakovu uzbunu ni viku, bila je savršena tišina.

»Pa kako, što je to? To je možda samo svijetlo . . .«

»Ne, gori, gori. Zar ne vidiš?« nastavljalo se naše međusobno uvjeravanje.

Sada tek nisam mogao pronaći ni cipele, ni košulju ni kaput . . . .

»Izgleda da zaista gori«, priznao sam konačno. Sinu, koji je bio već prisebniji i već se bio obukao i trčao niz stepenice van, doviknuo sam neka provali vrata crkve i povuče konop zvona radi uzbune.

Nisam trebao mnogo govoriti. Začas sam ga vidio pred crkvenim vratima. Kad sam i ja konačno došao pred crkvu, našao sam tamo još nekoliko mještana, koji su u nedoumici što da rade, samo zagledali kroz prozorčiće u crkvu, ne vjerujući valjda još uvijek da je to nešto slično požaru.

»Provalite vrata i zvonite!« povikuh.

Uspjeli su nekako otvoriti vrata, ali kad su povukli uže, ono je otpalo, jer je bilo već izgorjelo.

Sad nam je bilo konačno jasno da je to pravi pravcati požar i da je vatra negdje na koru crkve.

Pred crkvom se ubrzo našlo još nekoliko ljudi, među kojima i župnik.

»Ljudi, gori nam crkva, crkva nam gori« počeo je zapomagati kao da je pred njim čitavo selo. A bilo nas je trojica, četvorica.

Potrčasmo na stražnji ulaz, kroz sakristiju koju je već netko otvorio i upalio električno svijetlo. Stali smo pred glavni oltar i sad tek vidimo da gore orgulje. Plamen ih je već skoro potpuno obuhvatio i sad snažno osvjeljava svu unutrašnjost crkvene lađe.

Čitavi redovi vitkih svirala što su dosad proizvodili divne zvukove i akorde sada samo prskaju, pucketaju, pište i zlokobno cvile, nestajući proždrane nemilosrdnim jezicima razjarene vatre.

»Šteta orgulja . . . kad bismo ih barem mogli spasiti.«

To praskanje i jezivo treperenje i lizanje lomače na orguljama toliko

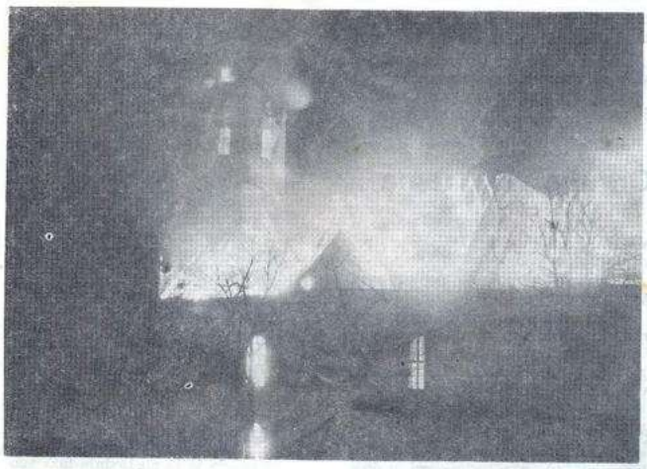

Onoga jutra 23. XI 1968. god. . . . ovako je gorjela naša crkva

nas je sve obuzelo da smo stali kao ukopani i nitko nije znao ni mogao ništa drugo reći osim »Šteta orgulja;;;«

A da bi vatra mogla krenuti i dalje i sve uništiti, činilo nam se nevjerojatnim.

»Smiješno — gorjet će i dalje, sve će izgorjeti«? posta mi jasno u jednom trenutku, a tu moju misao potvrdi praskanje na stropu iznad kora, dokazujući da se vatra proširila mnogo dalje od samih orgulja.

»Ljudi, što čekamo?!« Spasavajte što god se može skinuti i izvući!«

Nestalo je ukočenosti. Svi smo se pokrenuli kao roboti.

Brzo sam zgrabio za podnožje jedan kip sa zida, zamolivši jednog prisutnog čovjeka da ga dohvati. Skinuli smo ga i izvukli van u dvorište. Zatim drugi, treći, četvrti — sa zidova, s oltara. Sin je skidao slike sa zidova, neka žena je formalnno derala pokrivalo s ograde pred oltarom i s ostalih oltara, vukli su klupe, svijećnjake . . . .

Sin me pita kako da skinemo veliku sliku sv. Vida s glavnog oltara, koja je umjetnički najvrednija,

pokušava se popeti na oltar do slike,

udara šakama po okviru da ga izbije iz ležišta i skine, ali bez čekića ili sjekire to je nemoguće, previsoka je, a nema ljestava.

Dolazimo na ideju da sliku nožem izrežemo iz okvira, ali i to je nemoguće ovako u nervozi i bez ikakovih ljestava.

I tako je »Sv. Vid« osuđen na vatru.

Skidam svjetiljku vječnog svjetla sa zida, misleći da u njoj gori ulje a kad tamo nastaje prasak kratkog spoja električne struje.

Neki ljudi bez uspjeha pokušavaju skinuti veliki luster sa svoda,

moj sin nosi dva svijećnjaka u kojima se svijeće već vijaju od topline.

Orgulja više nema

Sa stropa nad cijelom lađom u velikim komadima se odlupljuje i pada žbuka na pod.

Opasno je, moramo pobjeći van. Više ništa ne možemo.

Sad možemo samo izvana promatrati kako kroz krov liže plamen i slušati kako pločice eternita praskaju poput mitraljeza stravično najavljujući da crkvi više nema spasa.

Vrućina od požara je nepodnošljiva na nekoliko desetaka metara.

Slika koju crkva pruža u tom trenutku izaziva u svima prisutnima osjećaj kakav valjda imaju pomorci kad gledaju potonuće broda kome je voda došla do palube i koji neminovno i bespomoćno nestaje među valovima stihije.

Ni vatrogasci koji su stigli iz nekoliko mjesta ne mogu više ništa. Oni sad moraju braniti okolne kuće, Zdravstvenu stanicu, Dom kulture, školu od čitavih rojeva iskara i žeravica od letava i greda koje prilično jak zapadni vjetar nadnosi nad krovove.

Crkvenog krovišta je potpuno nestalo, prozori su izgorjeli, oltari, namještaj, preostali kipovi i slike — sve je to sad pepeo, žeravica i ugljevlje.

Sada se i toranj pretvara u lomaču.

Ta baklja kakovu ovo selo i njegova okolina još nisu vidjeli svojom je veličanstvenom jezivošću najviše uzbudila i impresionirala sve prisutne. Svi zure u vis i pitaju se kuda će se srušiti barokni bakreni krov tornja kad u njemu izgori drveni skelet.

Promet na cesti je zaustavljen. Prolaznici i putnici znatiželjno gledaju, svijesni prvorazredne senzacije, kako plamen suklja kroz sva četiri toranjska prozora ispod satova i kako sve brže zahvaća i bakrenu kupolu — kako zatim suklja i kroz prozorčiće na samoj kupoli i očigledno se penje sve više prema vrhu kao kroz ogromni dimnjak.

Osvijetljeni stravičnim crvenilom, ljudi naklapaju što se dogodilo sa zvonima, zar su već pala, zar su se otopila, polupala . . .

Pa i kipovi svetaca spašenih iz crkve i poredanih u blizini kao da gledaju propast svog doma i postavljaju ista pitanja.

Toranj je sad sav u jednom ognju, još je pitanje trenutaka kada i kamo će se srušiti krov.

Agonija . . .

I počela je ta posljednja faza agonija. Glava, komandni most crkve počeo se lagano naginjati u pravcu vjetra i radio antene okačene oko njega.

Nagib postaje sve jači i jači.

Posljednji trzaj — barokni krov, jedan od zakonom zaštićenih umjetničko-arhitektonskih primjeraka marija-terezijanskog stila, izjeden vatrom, lomi se i ruši na južnu stranu crkve.

Sve se je rasulo po zemlji — i komadi izgorjelih bakrenih ploča i komadi žeravice — samo je sam vrh s križem i jabukom ostao okačen na lipi koja ga je — crna i pospana — dočekala među svoje gole grane kao u ruke i nastavila da s njim dalje gori.

Amen!

Bilo je to oko 6 sati, dakle 2 sata nakon što je primijećena vatra.

Velike nesreće zaista dolaze onda kad smo najmanje spremni da ih dočekamo.

Očevidac

POŽAR I OBNOVA UKRATKO

23. studenoga 1968. — subota:
- — u rane jutarnje sate katastrofalni požar je posvema uništio našu župnu crkvu zajedno sa zvonikom i zvonovima. Vatra se pojavila u noći najvjerojatnije na koru — izgleda na električnim instalacijama — i naglo se proširila na cijelu crkvu. Prvo su planule orgulje, zatim drveni kupolasti svod, pa krovište i na koncu sam zvonik.
- — Rastalila su se i sva tri zvona i posvema izgorjela barokna kupola zvonika. Pošteđena je ostala jedino sakristija i vjeronaučna dvorana iznad sakristije. Od lijepe i drage naše barokne crkve — izuzetno vrijednog spomenika kulture ovoga kraja — ostali su stršiti samo goli zidovi. Kipovi i slike su gotovo svi spašeni.
  Presveto iz svetohraništa je pravovremeno prenjeto u kuću časnih sestara.
- — oko 10 sati došao je na još tinjajuće zgarište g. biskup (sadašnji nadbiskup) Franjo Kuharić i ostavio prvi prilog od milijun st. dinara za obnovu izgorjele crkve.
- — popodne je započeto čišćenje svetišta i pripremljen je oltar za sutrašnju nedjeljnu Misu.

24. studenoga, nedjelja:
- — u 7 sati prva Misa na zgarištu.
- — u 11 sati Misa poldanjica uz molitve, suze, pjesme i tešku paniku zbog masovne sugestije da se ruši toranj.
- — popodne, zajednički dogovor o hitnoj obnovi i formiranju Odbora za obnovu pogorjele crkve.

25. studenoga
- — dolazi arhitekt iz Arhitektonskog odsjeka Nadbiskupskog Duhovnog Stola u Zagrebu radi stručnih savjeta i nacrta za restauraciju krovišta i zvonika. Ubrzo iza toga dobili smo idejni projekt za novo krovište.
- — uz masovno učešće dobrovoljaca svakodnevno se čisti zgarište, dovozi šljunak i pjesak, priprema vapno, zidari učvršćuju i betonskim serklažem pripremaju zidove za novu krovnu konstrukciju . . .
- — Kod Obrtničko štedno kreditne zadruge uplaćuju se svakodnevno dobrovoljni novčani prilozi za obnovu crkve.

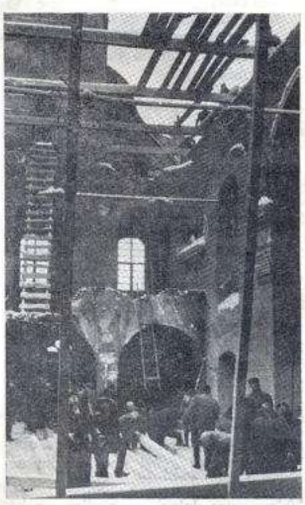

Za Novu Godinu 1969. stigla je građa za krovište

- — Radio Pitomača poziva da se dobrovoljnim prilozima pomogne obnova.
- — Uprava Mjesne zajednice Pitomača daje besplatno korištenje šljunkare.
- — Vatrogasci dovoze potrebnu vodu za vapno i betonažu.

30. studenoga: Ugovorena i zakapарena drvena građa za novo krovište i pogođeni majstori izvađači iz Slovenije.

4. prosinca: Stanica javne sigurnosti općine Đurđevac svojim Rješenjem odobrava sakupljanje dobrovoljnih novčanih priloga za obnovu crkve na području općine Đurđevac do konca go dine.
- — ovlašteni sakupljači novca svakodnevno obilaze kuće po ulicama i selima Pitomače i okolnih župa.

11. prosinca dolazi stručnjak IGH instituta iz Zagreba radi atesta (mišljenja o čvrstoći) izgorjelih zidova crkve i zvonika.
- — iz Zagorja stiže potrebni biber crijep za novo krovište.

12. prosinca: Urbanistički projektni zavod »Trešnjevka« iz Zagreba, zalaganjem našeg pitomačana dipl. ing. arh. Miljenka Kovačević, besplatno izradio kompletan projekt (nacrte) obnove krovišta pogorjele crkve.

23. prosinca: Rješenjem Sekretarijata za upravno pravne poslove i upravni nadzor općine Đurđevac odobrava se restauracija krovišta.

25. prosinca: Božić slavimo u opustošenoj crkvi pod vedrim nebom.

30. prosinca dolazi sa malim zakašnjenjem drvena profilirana građa za krovište.

GODINA 1969.

siječanj: po najvećoj zimi i snijegu dizanje krovišta, letvanje i pokrivanje crijepom. Sve je rađeno na dobrovoljnoj bazi.

17. siječnja: Pismeno smo zamolili Skupštinu općine Đurđevac, da nam novčanim prilogom pomogne restauraciju uništene crkve-spomenika kulture.

veljača: Pripremanje nacrta i potrebne stručne dokumentacije za restauraciju.

6. ožujka: Caritas Internationalis iz Rima šalje nam novčanu pomoć od DM. 10.000,—
- — Ugovoreni i zakapareni zidarski radovi u unutrašnjosti crkve sa ovlaštenim zidarskim majstorom Josipom Kolar iz Ferdinadovca.
- — započinje dizanje skele u crkvi, struganje zidova, sanacija oštećenog kora prema uputama IGH instituta iz Zagreba.

25. ožujka: Velikim zalaganjem i požrtvovanošću dipl. ing, arh. Miljenka Kovačević UPZ »Trešnjevka« iz Zagreba izradio posve besplatno svu tehničku dokumentaciju rekonstrukcije svodova iznad lađe crkve.

travanj: Započeto žbukanje ponutrice crkve i svetišta i gradnja novog stepeništa na kor. Pomoćni radnici i velik broj naših domaćih zidara radi besplatno.

16. travnja: Ugovoreni i zakapareni radovi o izvedbi svodne konstrukcije sa ovlaštenim majstorom ing. Zlatkom Kranjčec iz Zaboka.

5. svibnja: Ugovoreni i zakapareni električarski radovi.
- — žbukanje i obnavljanje figura na stupovima i izvođenje kupolaste svodne konstrukcije.

20. svibnja ugovoreno ljevanje novih zvona u Beču.



U siječnju 1969. g. po najvećoj zimi i snijegu dizali smo krovište, letvali i pokrivali crijepom

lipanj: elektrifikacija crkve, žbukanje svodova

srpanj-kolovoz: dovršavanje ugovorenih radova, nabavljanje građevnog materijala, pripremanje nove tehničke dokumentacije.

13 rujna: Arhitekt Nadbiskupskog Duhovnog Stola ing. Mladen Fučić iz Zagreba izradio idejni projekt rekonstrukcije tornja oslanjajući se na stare fotografije.

Ugovoreni klesarsko-kamenarski radovi za uređenje ponutrice crkve sa poduzećem »Jadran kamen« iz Sesveta.

15. listopada: Budući da nismo dobili očekivanu pomoć za obnovu pogorjele crkve, obraćamo se ponovo s istom molbom Skupštini Općine Đurđevac.

24. listopada Stanica javne sigurnosti općine Đurđevac po drugi puta nam dozvolila sakupljanje dobrovoljnih novčanih priloga za obnovu crkve na području župe Pitomača do konca 1969.

studeni: U Zagreb na carinarnicu došla su naša nova zvona. (Težina im je 852, 418 i 253 tj. ukupno 1523 kg.)

— Nakon prikupljenih potrebnih dokumenata, Carina je — uvažujući, da je naša pogorjela crkva spomenik kulture koji se restaurira, na osnovu Zakona o car. tarifama oslobodila naša uvezena zvona od svih carinskih dažbina.

— majstori kamenari sa zakašnjenjem započeli sa mramornim oplođenjem svetišta.

prosinac: Postavlja se novi mramorni oltar i pokraj njega ambon.

8. prosinca: Na Zboru birača u Pitomači zaključeno, da se za obnovu crkve osigura novčana pomoć u

iznosu od 30,000,00 ND za 1970. god. i 20.000,00 ND za 1971. god.

14. prosinca: Svečani blagoslov novih zvona i blagoslov obnovljenog svetišta. Svečanost je predvodio i blagoslov obavio g. biskup Franjo Kuharić.

GODINA 1970.

19. siječnja: Regionalni Zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu na našu pismenu molbu izvještava Skupštinu općine Đurđevac slijedeće »Župna crkva u Pitomači ima svojstvo spomenika kulture i upisana je u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu pod registarskim brojem 550, te da ima 3. spomeničku kategoriju«. (Broj 02-134/1-1970.) potpisala: Direktor Marija Baltić

20. veljače: Zalaganjem i požrtvovnošću dipl. ing. arh. Miljenka Kovačević UPZ »Trešnjevka« iz Zagreba izradio projekt rekonstrukcije zvonika.

3. ožujka zakupljena drvena građa za novi zvonik.

16. ožujka: Komisija za vjerska pitanja općine Đurđevac obavjestila nas »da u budžetu općine za 1970. godinu nisu osigurana nikakva sredstva« za obnovu naše crkve.

23. ožujka: Općinski nadležni organi izvršili tehnički pregled izvršenih građevinskih i zanatskih radova i nakon toga nam dostavili uporabnu dozvolu.

travanj: prodana spašena zvonovina od starih rastopljenih zvona.

— nastavljaju se kamenarko-klesarski radovi, postavljaju konzole, oblažu zidovi mramornim pločama.

svibanj: završeno uređenje i krečenje (toniziranje) ponutrice crkve.

6. lipnja: Nabavljen je novi Križni put od bronČanih reljefa.

11. lipnja: Umjesto očekivane novčane pomoći Uprava Mjesne Zajednice odgovara »da nema zakonske mogućnosti provedbe navedenog samodoprinosa, i da je po mišljenju Komisije za vjerska pitanja općine Đurđevac takva pomoć suprotna odredbi odgovarajućih propisa Zakona o mjesnom samodoprinosu«.

15. lipnja: VIDOVO! POSVETA OBNOVLJENE PONUTRICE CRKVE. Posvetu je obavio g. biskup (sadašnji naš nadbiskup) Franjo Kuharić uz sudjelovanje većeg broja svećenika i mnoštvo naroda.

16. srpnja: IGH institut iz Zagreba izradio tehnički elaborat o učvršćenju tornja radi njegovog njihanja prilikom zvonjenja.

— Pripremanje tehničke dokumentacije za gradnju tornja i dogradnju vjeronaučne dvorane.

GODINA 1971.

8. veljače: Zamolili smo intervenciju Republičke komisije za vjerska pitanja u Zagrebu, kako bi konačno dobili izglasanu pomoć Mjesne zajednice Pitomača i potrebnu pripomoć iz općinskih budžeta.

19. ožujka: Stanica javne sigurnosti iz Đurđevca po treći puta dozvoljava sakupljanje dobrovoljnih novčanih priloga za obnovu zvonika.

26. travnja: Uoči prvosvibanjskih blagdana pismeno smo se obratili poznatim pitomačkim društvima i privrednim organizacijama da se i one svojim dobrovoljnim prilogom pridruže ovogodišnjoj općepitomačkoj akciji restauracije tornja.

— za limarske radove predviđen je mjesec kolovoz i rujan.

15. lipnja: PRVA GODIŠNJICA POSVETE CRKVE — VIDOVO!

Jedan svibanjski zapis o velikom požaru

Kada je 23. 11. 1968. u jednom malom provincijskom listu (na svega pola kartice i negdje pri dnu posljednje stranice) otisnuta vijest o »katastrofalnom požaru crkve u Pitomači« učinila mi se gotovo deplasiranom ta kroničarska suhoparnost, ta neuzbudljiva i hladna informativnost koja je krasila rečenu »noticu«. I zastidjeh se onih mojih inicijala ispod nje. Ozbiljno. Zaboli me, kao da su me optužili za izdaju. Bili su tamo datumi i godine, procjena štete i nagađanja o uzrocima požara, stješnjeno sve u nekoliko lapidarnih rečenica (sve po onom zlatnom pravilu« »kratko i jasno«).

I samo to.

Ništa od one bolne, mračne, neizrecivo intenzivne impresije jezivog požara u noći, ništa od beznadanog i praznog osjećaja definitivne i nepovratne propasti, pred vrelim, crnim zgarištem crkve u subotnje jutro. Ja mislim kako još uvijek nosim tu konfuziju u čilima, čudnu neku nemoć da o tome govorim kao o DOGAĐAJU. Jer osjećati sebe poput živog, drhtavog klupka prenapetih živaca gdje stojiš u tom egzaltiranom trenu spram demonske snage ognjene stihije, spram kretanja, buke, zvukova, boja i padanja, i pisati o tome toliko vremena kasnije uistinu je nešto sasvim drugačije. Neponovljiva je ta intenzivnost doživljaja. Svijesti koja grozničavo istražuje u neshvatljivim dubinama nešto što se zove »upečatljivi detalj« »snažna slika« ili »maštovito dočaravanje« ostaje na raspolaganju jedino



. . . Nepovratna propast u subotnje jutro . . . i naša odluka: »graditi ponovo!«

masa detalja; ali blijedo, ali nepovezano i bezlično. Treperenje ognjenih spirala u zjeni bolnoj od gledanja, masivna konstrukcija krova koju taj oganj proždire, ili stravično padanje tornja, dugo i sablasno kao u usporenom filmu. I tako ostaju ta nepovezana sjećanja kao jedina autentična svjedočanstva o katastrofi. Pričaju oni koji su u tim presudnim trenucima imali dovoljno hrabrosti da se bezumno suprostave ognju, kako su se svijeće topile u rukama i užareni zrak onemogućavao disanje, a sve se rušilo oko njih, drvo, kamen, malter i željezo, pozlata i čudni kipovi svetaca u tom paklenom osvjetljenju, sve u jednom času, grčevito, istodobno. Jutro je donijelo olovno sivo nebo pod kojim su pocrnjeli zidovi, hrpe pepela i ugaraka izgledale još strašnije. (Ovo je mjesto na kome treba pisati o tome kako je jaka bol, kako je istinski strašna.)

I treba uložiti puno napora pa se u mislima vratiti onoj nadasve veličanstvenoj Misi na zgarištu, kada se kroz suze pjevalo i plakalo kroz riječi molitve, trebalo bi oživjeti onu Božićnu noć pod otvorenim nebom (činilo mi se odjednom da ništa, nijedna prepreka, ne stoji između naših glava i glasova i ogromnog budnog svemira osim tajanstvenih veza jedne Velike Ljubavi.)I ne bi se smjelo zaboraviti kako su toga jutra sva srca postalo jedno, a u tom jednom stajala je slika porušene crkve i nepokolebljiva odluka:

»Graditi ponovo!«. No ne bi se, kažem, nikako smjelo zaboraviti, da nam slučajno ne bi to srce počelo kucati slabijim ritmom, sada kad stoji ponovo pred nama naša prekrasna crkva, kad zvone svibanjska zvona Marijina i zovu, dugo zovu u blaga predvečerja.

B. J.

KRONIKA ŽUPNE CRKVE U PITOMAČI

U registru nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu pod rednim brojem 550 upisana je župa crkva sv. Vida u Pitomači a na temelju rješenja Konzervatorskog zavoda Hrvatske broj 01-70/2-1966. od 30. prosinca 1966.godine. Idući tragom tog upisa, iz starih originalnih dokumenata prikupljeni su podaci za ovu kroniku.

1. — 1783. godine sagrađena je župna crkva sv. Vida u Pitomači za župnika Vida Bosiljevca koji je u novosagrađenoj crkvi služio prvu svetu Misu na Malu Gospu iste godine.

2. — 1812. godine novosagrađenu crkvu počeo je uređivati tadanji upravitelj župe Petar Marakčević. Te godine je podignut i urešen slikarijom žrtvenik na čast sv. Petra.

3. — 1814. godine postavljena je i daščicama pokrita kupola na tornju koje do onda nije bilo, čitava je crkva iznova pokrivena i izvana pobjeljena. Počelo je i unutrašnje obnavljanje i uređivanje crkve. Podignut je žrtvenik Bl. Djevice Marije, iznova je oslikana kapelica Raspetoga Krista pod korom i podignut novi pokrajni žrtvenici: Sv. Stjepana Prvomučenika i sv. Florijana.

4. — 1871. godine na novo je načinjena kupola na tornju i pokrivena limom te postavljen munjovod.

5. — 1888. godine načinjeni su novi prozori i popravljena »prodikalnica«.

6. — 1889. godine nabavljen je i u mjesecu srpnju podignut sv. Križni put.

7. — 1891. godine postavljen je nov prekrasan žrtvenik Majke Božje a izradio ga je glasoviti kipar Josip Runggaldieri iz St. Ubrich-Grödena.

8. — 1893. godine skinut je daščani krov i crkva je crijepom pokrivena, kupola tornja obojena, munjovod popravljen, crkva pobjeljena iznutra i izvana. Na mjesto oltara sv. Petra postavljen žrtvenik sv. Valentina a izradio ga je također kipar Runggaldier.

9. — 1894. godine nabavljena su dva stara oltara iz župne crkve u Varaždinu koji su onda posve obnovljeni i postavljeni na prazna mjesta između svetišta i lađe, gdje su nekoć prije bili oltari ali su kasnije zbog trošnosti uklonjeni.

I za te obnovljene oltare sv. Josipa i sv. Ane izradio je kipove umjetnik Runggaldier.

OLTAR SV. VIDA

10. — 1897. godina. »Sada tek, pošto su bila postavljena sva četiri nova pokrajna oltara, isticala se još više potreba novoga glavnog žrtvenika; dosadašnji glavni žrtvenik, sastojeći se od menze, tabernakula i naslovne na zidu viseće slike sv. Vida, bio je oprека s novimi oltari, te su župljani rado prionuli uz poziv svoga župnika, da sabiraju milodare za novi veliki žrtvenik. Ali kako je glavni žrtvenik morao biti ljepši, a po tom i skuplji od ostalih, nije se župnik pouzdao, da traži sve od župljana, koji su jur mnogo u kratko vrieme doprinieli za popravak i uređenje crkve, pa je zato pokucao na vrata vis. Vlade, koja je zbilja dala u to ime pripomoć od 800 fr. i k tomu dala izraditi nacrt i troškovnik. Žrtvenik je izrađen po Josipu Runggaldieru u St. Ubrich-Grödenu, kao i oni pokrajni, dočim su slike sv. Vida i presv. Trojstva načinjeni u Zagrebu po Iv. Baueru slikaru i profesoru u obrtnoj školi.

Tom su prigodom također iz dobrovoljnih prinosa naroda posrebreni svječnjaci na vel. oltaru, svjetiljka za vječnu luč, luster u sredini crkve i oni sa strane popravljeni i očišćeni, dotično posrebreni. Taj tako postavljen i uređen glavni žrtvenik, blagoslovljen je na naročitu želju župnika i župljana dne 7. listopada 1897. uz veliko sudjelovanje naroda i okolišnih svećenika po domaćem odličnom sinu i velikom dobročinitelju ove župe preč. g. Stj. Kosu, kanoniku čazmanskomu... Svakako se pako mora potomstvu za vječni spomen ostaviti, da su za ukras crkve najmanje doprinieli ovdašnji bogati trgovci i tako zvana inteligencija, koja se je od svega toga držala na strani, kao što se uviek uobće od crkve tudi. Može se reći, da su najviše darovali siromasi...«

(iz Spomenice župe Pitomača)

11. — 1902. godine od kipara umjetnika Stuflassera iz St. Ubrich-Gröden nabavljen kip Srca Isusova. Kip je postavljen na oltar sv. Ane, a svetičin kip stavljen na oltar sv. Josipa. Radi toga dobio je bivši oltar sv. Ane ime Presv. Srca Isusova. Iste godine izvedeno je slikanje župne crkve. »Slikanje bi povjereno domaćem slikaru g. Otonu Iveković, profesoru na obrtnoj školi u Zagrebu za cienu od 700 fr.

On sam naslikao je u san ktuariju, na svodu četiri evanđelista, i k tomu još uz posebnu nagradu od 25 fr. nad vrati sakristije jednu sliku iz života sv. Vida.« (Spomenica str. 29)

12. — 1903. godine u jesen već po treći put je crkva izvana oličena, »budući da je vanjsko lice župne crkve poradi isprane sa zidova boje, bili odviše ružno.«

NOVE ORGULJE

13. — 1904. godine od 27. veljače do 5. ožujka postavljene su u crkvi nove orgulje. »Stare orgulje više se popraviti nisu dale, jer su bile već skoro posve trule«. Nove orgulje izradila je poznata tvrtka »Rieger et kamp.« za svotu od 6.300 kruna. Orgulje su »po vještacih pronađene kao vrlo solidne, skladne i ukusne«.

14. — 1911. godine izmjenjen je krov i crkva pokrivena eternitom.

15. — 1913. godine popravljen i nanovo obojan toranj.

16. — 1916. godine za ratne potreba skinuta su s tornja dva zvona.

17. — 1917. godine postavljeni novi keramički tarac u crkvi. Tom zgodom načinjena je »liepa ograda između svetišta i lađe crkve, a radnju je izveo Viktor Plemić, bravar u Ludbregu«. Te godine skinuo je s tornja i posljednje, veliko zvono teško 750 kg.

OPET ZVONE ZVONA

18. — 1923. godine na dan 13.veljače opet su se oglasila zvona s tornja župne crkve: malo od 252 kg., srednje od 401 kg. i veliko od 762 kg. U jesen je popravljen toranj i crkva izvana. Za nova zvona i popravak crkve »sabran je milodar

IZ ŽUPNOG ARHIVA

Objavljujemo ovaj puta samo tri dokumenta i to novijega datuma. Ne želimo time nipošto omalovažavati prošlost već samo istaknuti spoznaju o odgovornosti za sadašnji trenutak života. Bit će još vremena — nadajmo se — da se vratimo i u bližu i u daljnju prošlost naše župe. Tada ćemo vjerojatno i bolje razumjeti sve protivurječnosti sadašnjice i realnije gledati u sutrašnjicu. Iznosimo pisane dokumente koji su najuže vezani uz obnovu naše osiromašene crkve i koji su na svoj specifičan način željeli ili trebali pomoći njezinu restauraciju.

Rješenje Konzervatorskog zavoda

Prvi je Rješenje Konzervatorskog zavoda iz Zagreba (broj: 01-70/2-1966) od 30. 12. 1966.

»Na osnovu člana 50. Zakona o zaštiti spomenika kulture (»Narodne novine« br. 32/65.) Konzervatorski zavod u Zagrebu donosi

R J E Š E N J E

Utvrđuje se da Župna crkva sv. Vida u Pitomači sagrađena na kat. čest. br. 7054/185.... ima svojstvo spomenika kulture, te se određuje upis tog spomenika u registar nepokretnih spomenika kulture kotara Bjelovar.

U područje zaštićenog objekta dolazi i neposredna okolina tog spomenika kulture.

Nakon pravomoćnosti rješenje će se dostaviti Općinskom sudu u Đurđevcu radi upisa u zemljišne knjige.

.....

O b r a z l o ž e n j e

Komisija Konzervatorskog zavoda u Zagrebu ustanovila je:

Kod raskršća usred mjesta sagrađena je u drugoj polovini 18. stoljeća župna crkva sv. Vida. Kasnobarokna jednobrodna građevina ima svetište sa zaobljenom apsidom. Do svetišta je sakristija s oratorijem. Bokovi lađe proširuju se u zaobljene ni-

što u novcu što u žitu. Pitomačani su uopće ponosni na svoju crkvu i tu ne žale troška samo neka se pošteno i pametno radi«.

19. — 1925. godine naručeni su iz Tirola kipovi sv. Franje i sv. Antuna.

20. — 1926. godine kipar Miloš Honjec iz Celja stručno obnovio sve kipove u crkvi, a crkvu je obojao Franjo Horvat iz Maribora. Te godine načinjena je oko crkve betonska ograda prema nacrtima domaćega sina graditelja Josipa Begovića.

Kroničar

(nastavit će se!)

še. Glavno je pročelje raščlanjeno pilastrima, vijencem i prozorima. Zabat zaobljenih linija ukrašen je vazama. Iz glavnog se pročelja izdiže zvonik pokriven kapom baroknih oblika. Na crkvi su 3 križa od kovanog željeza.

Među starijim inventarom su: dva barokna retabla pobočnih oltara, figuralno ukrašena propovjednica, veliki barokni tabernakul bivšeg glavnog oltara, ormar na oratoriju, te niz starih knjiga.

Crkva ide u red istaknutih sakralnih spomenika iz doba baroka na području kotara Bjelovar.

.....

Direktor: Rade Vlkov v. r.«

Citirani dokumenat iz 1966. god. mjerodavno i jasno govori, da je naša crkva ne samo crkvena građevina već u isto vrijeme i izrazito vrijedni kulturno historijski spomenik naše Pitomače. U svijetlu tog službenog dokumenta još jasnije vidimo kaliko je katastrofalni požar osiromašio ovaj naš podravski kraj, te kolika je na svima nama velika odgovornost da spasimo što se spasiti dade, da što prije i vjernije obnovimo što je toliko vrijedno a nama toliko drago i sveto.

Kao drugi citirani dokumenat iz župne arhive objavljujemo Rješenje Stanice javne sigurnosti Skupštine općine Đurđevac (broj: 04-4175-1-1968. od 4. 12. 1968.) koji na svoj način govori o razumjevanju za obnovu naše crkve.

RJEŠENJE Stanice Javne sigurnosti Skupštine općine Đurđevac

»Stanica javne sigurnosti Skupštine općine Đurđevac rješavajući molbu Rimokatoličkog župnog ureda iz Pitomače za prikupljanje dobrovoljnih priloga donosi na osnovu člana 12. stav 2. Osnovnog zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica slijedeće:

R J E Š E N J E

Molba se uvažuje i odobrava se Rimokatoličkom župnom uredu iz Pitomače sakupljanje dobrovoljnih priloga na području općine Đurđevac u novcu za vrijeme od prijema rješenja pa do 30. XII. 1968. godine.

Sakupljanje priloga vršit će:

1. Demšić Ivan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	21827
2. Petrović Alojzije	iz Pitomače	br.	osob.	karte	11463
3. Kovačić Ivan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	18935
4. Rakijašić Andro	iz Pitomače	br.	osob.	karte	15807
5. Šokec Pavo	iz Pitomače	br.	osob.	karte	18415
6. Ivanec Marko	iz Pitomače	br.	osob.	karte	7882
7. Švarbić Ivan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	21488
8. Šelimber Tomo	iz Pitomače	br.	osob.	karte	4237
9. Švarbić Slava	iz Pitomače	br.	osob.	karte	22929
10. Mađar Josip	iz Pitomače	br.	osob.	karte	21476
11. Giba Slavko	iz Pitomače	br.	osob.	karte	18932
12. Begović Tomo	iz Pitomače	br.	osob.	karte	22476
13. Bedeković Franjo	iz Pitomače	br.	osob.	karte	23593
14. Golubić Josip	iz Pitomače	br.	osob.	karte	3595
15. Majstor Stjepan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	23196
16. Segregur Stjepan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	19863
17. Begović Kata	iz Pitomače	br.	osob.	karte	20249
18. Penić Dragica	iz Pitomače	br.	osob.	karte	7793
19. Begović Ivan	iz Kladara	br.	osob.	karte	7743
20. Veličan Franjo	iz Đuretine	br.	osob.	karte	14825
21. Sesvečan Slavko	iz Šašnatog Polja	br.	osob.	karte	18972
22. Pavlović Drago	iz Vl. Črešnjevice	br.	osob.	karte	1217
23. Šimunija Ivan	iz Vl. Črešnjevice	br.	osob.	karte	4020
24. Tambolaš Pavao	iz Otrovanca	br.	osob.	karte	3296
25. Kolar Ladislav	iz Otrovanca	br.	osob.	karte	23151
26. Predragović Slava	iz Otrovanca	br.	osob.	karte	25318

OBRAZLOŽENJE

Rimokatolički župni ured iz Pitomače podnio je ovoj Stanici javne sigurnosti molbu za sakupljanje dobrovoljnih priloga u novcu na području općine Đurđevac zbog obnove i izgradnje izgorjele Rkt. crkve u Pitomači.

Nakon što su razmotreni molbeni navodi ustanovljeno je, da je zahtjev osnovan, pa je stoga valjalo rješiti kao u dispozitivu.

NAČELNIK:
Milan Bogdanović v. r.«

Posjedujemo još niz službenih dokumenata koji će i budućim generacijama svjedočiti o dobroj volji državnih organa vlasti da pomognu obnovu. Tako bi mogli citirati:

— još dva Rješenja Stanice javne sigurnosti Skupštine općine Đurđevac, kojim nam se ponovo(god. 1969. i 1970.) dozvoljava sakupljanje potrebnih dobrovoljnih priloga.

— Rješenje Carinarnice Zagreb o oslobađanju svih carinskih dažbina za uvezena zvona iz Beča.

— Saglasnost Saveznog sekretarijata za vanjsku trgovinu u Beogradu, da se zvona smiju uvesti bez plaćanja protivuvrijednosti.

Uvjerenje Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu SRH iz Zagreba za potrebe carinjenja.

Dokumenat Mjesne zajednice Pitomače

Posebno rado objavljujemo dopis Mjesne zajednice Pitomača, koji nedvosmisleno govori o iskrenoj želji da se pomogne i podrži ono što je svima pitomačanima toliko na srcu. Jednako nam je posebno žao što ne možemo — barem ne još za sada — objaviti dokumenat (ne možemo, jer ga nemamo), kojim se Skupština Općine Đurđevac i Mjesna zajednica Pitomača određenim novčanim prilogom — makar simboličkim — pridružuju velikoj i uspješnoj restauraciji uništene crkve-spomenika kulture.

Mjesna zajednica Pitomača
Broj: 630/1 — 1969.
dne 12. prosinca 1969.

1. — SKUPŠTINA OPĆINE ĐURĐEVAC
2. — KOMISIJA ZA VJERSKA PITANJA SO
ĐURĐEVAC

Predmet: novčana pomoć za obnovu pogorjele crkve u Pitomači — traži se. —

Na zboru birača koji je održan u Pitomači dana 8. ov. mjeseca, među ostalim mnogo se raspravljalo i diskutiralo o potrebi popravka, restauracije i izgradnje pogorjele crkve u Pitomači, koju je kako je poznato gotovo potpuno uništio veliki požar.

U odgovarajućim diskusijama iznesено je, da je objekt crkve u Pitomači kao kulturno historijski spomenik među najljepšim i najvrednijim na području naše Općine, te da se kao kulturno-historijsko blago zemlje nalazi pod zaštitom Države.

Građani, birači Pitomače su na navedenom Zboru birača posebice inzistirali da se objekt crkve u Pitomači restaurira i popravi kako bi dobio svoj prvobitni arhitektonski izgled i očuvao kao vrijedni kulturno historijski spomenik, a time i uljepša izgled same Pitomače, te je donesen zaključak:

1. — da se u sredstvima mjesnog samodoprinosa Pitomače, odnosno Mjesne zajednice Pitomača osigura novčanu pomoć u iznosu od 30.000,00. — ND za 1970. godinu,

2. — da se putem Mjesne zajednice Pitomača zatraži što veća novčana pomoć iz budžetskih ili fondovskih sredstava Općine Đurđevac.

Novčana pomoć kako Mjesne zajednice, kao i Skupštine Općine služila bi isključivo za potrebe troškova restauracije-izgradnje zvonika-tornja pogorjele crkve, a koji bi radovi prema troškovniku, koji je prema obavijesti Župnog ureda Pitomača dostavljen Naslovu, iznosili ND 140.302,00.—

Na temelju iznesenog umoljava se u budžetu ili odgovarajućem fondu Općine osigurati i što hitnije doznačiti što znatnija sredstva u svrhu pomoći obnove i izgradnje pogorjele crkve i time pomoći nastojanjima građana Pitomače i okoline da se restaurira, izgradi i očuva ovaj vrijedni kulturno-historijski spomenik i objekat, na čemu se u ime građana zahvaljuje i drugarski Vas pozdravlja!

PREDSJEDNIK SAVJETA:
Milan Čerepinko v. r.

14. XII 1969.
BLAGOSLOV NOVIH ZVONA



Vjernicima ove župe čestitamo

Čestitku nam je uputio »Službeni vjesnik nadbiskupije zagrebačke« (br. XIII, str. 196. od 1969. god) nakon blagoslova naših novih zvona. Evo čestitke u cijelosti:

»Dne 23. studenog prošle godine izgorjela je župna crkva u Piomači. Velikim zalaganjem domaćeg župnika vlč. Ivana Demšić i kapelana vlč. Alojzija Petrović u roku od godine dana crkva je postavljena pod krov i osposobljena za bogoslužje. Uređena je prema novim liturgijskim propisima. Crkvena zvona koja su se u požaru rastalila zamjenjena su novim. Nabavljena su tri nova zvona u težini od 1.800 kilograma. Izrađena su u Beču od Firme Josef Pfunder.

Svečani blagoslov novih zvona obavio je biskup Kuharić dne 14. prosinca o. g. uz veliko sudjelovanje vjernika. Vjernicima ove župe na čelu sa njihovim svećenicima čestitamo!«

BRATSKA POMOĆ

Glas Koncila je u svom izvještaju: »Izgorjela crkva u Pitomači« istaknuo: »Očekuje se da će vjernici drugih župa pružiti bratsku pomoć za obnovu ove stare crkve, jer će trebati što prije podići barem krov da ne propadnu zidovi«.

Vijest o našoj teškoj nesreći i poziv da se pruži bratska pomoć potaknuo je u prvom redu susjedne podravske župne zajednice da nam svoje susjedanje pokažu konkretnom novčanom pomoću. Svoju kršćansku solidarnost dokazale su nam i neke udaljene župe. Prvu svakako moramo spomenuti Vrbovec, koja nam je već 6. 12. 1968.poštom poslala 750,— ND uz riječi: »Žalimo nad nesrećom i šaljemo ovu pomoć«. Crkveni odbor Vel. Trojstva »za popravak crkve u Pitomači« nedugo iza toga poslao nam 180,— ND. Župni ured Žabno kod Križevaca uz božićnu čestitku priložio 100,— ND. Župni ured Luka 170,— ND. Župni ured Karlobag 136,— ND. uz saopćenje: »Ovaj novac šalju siromašni vjernici iz župe Prizna, Hrv. Primorje«. Župni ured Prilišće 200,— ND. sa župnikovim komentarom: Čuo sam za veliku nesreću. Žalim s Vama. Evo moj skromni prilog«. O. Stanko Jelušić u ime župe Preko, Dalmacija 200,— ND. Franjevački samostan Virovitica 300,— ND. Oci Isusovci iz Zagreba 200,— Svojim većim ili manjim novčanim darom sjetili su nas se u našoj nevolji pojedine kršćanske obitelji i pojedinci iz najrazličitijih mjesta i gradova. Nemoguće nam je ovaj puta sve nabrojiti. Spomenut ćemo samo neke dobročinitelje: preč. g. Ivan Žinić župnik u Gradecu 300,— ND. + Sohinger Zvonimir iz Zagreba 200,— ND. + Mijo Sekulić iz Bruxellesa 125,— ND. + Vlč. Ivan Došlin iz Bučja 500,— ND. + Lacković Ivan iz Zagreba 200,— ND. + Giba Luka iz Banjaluke 200,—ND. + Kožar Marija iz Amerike 300,— ND. + Juraj Cipriš iz M. Bistrice 300,— ND. + O. Augustin Gregurić iz Zadra 200,— ND. + Obitelj Štiberc iz Rijeke 500,— ND. + Mila Lugomer iz Bjelovara 300,— ND i još mnogi i mnogi. Svima neka dobri Bog naplati!

Posebnu zahvalnost dugujemo susjednim Podravskim župama

Njihova bratska pomoć je bila velika i nama posebno draga. Prema Blagajničkom izvještaju sakupljeno je za obnovu naše crkve:

— u Kloštru Podravskom	11.316,00
— u Đurđevcu	7.855,00
— u Virju	6.957,00
— u Sesvetama Podravskim	5.552,00
— u Kozarevcu	5.189,00
— u Ferdinandovcu	3.386,00
— u Starom Gradcu	2.972,00
— u Turnašici	2.148,00
— u Budrovcu	2.075,00
— u Molvama	2.792,00
— u Kalinovcu	3.910,00
— u Miholjancu	883,00

Izuzetno veliku novčanu pomoć od DM. 10.000, — poslao nam je Caritas Internationalis iz Rima.

(Nastavlja se)
KAPELAN



Zvonik Sv. Vida po treći puta prima nove stanare — zvonove. Najnoviji se opet zovu: Sv. Marija od 852 kg.
Sv. Vid 418 kg.
Sv. Florijan od 253 kg.

GLAS VAPIJUĆEG U PUSTINJI!?

Doista mi je žao što ne mogu i ne smijem staviti ljepši i suvremeniji naslov iznad ovoga što slijedi. Volio bih da mogu u ime župne zajednice izreći riječi zahvalnosti za razumjevanje, suradnju i pomoć. Osjećam se malo nekako i krivim što do potrebnog dijaloga nije došlo. Koncil 2. Vatikanski to od nas kršćana kategorički traži. Kopije naših pisama koja slijede govore i o tome, da smo mi dijalog željeli, tražili i započinjali, ali naš je glas ostao »glas vapajućega u pustinji« (Lk, 3, 4) ... bez odgovora, barem za sada

Naša prva molba Skupštini općine Đurđevac

Nasłovu je poznato, da je pogorjela župna crkva u Pitomači kao tipični predstavnik terezijanskog baroka u našim krajevima zbog svojih arhitektonskih kvaliteta uvrštena u registar zaštićenih spomenika kulture, koji se vodi pri Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture Ilica 44/I Zagreb.

Uprava ove župe i Odbor za obnovu crkve poduzeli su odmah sve pravne i praktične mjere da bi se što prije moglo pristupiti zaštiti i obnovi te vrijedne crkve. Tako smo zatražili i dobili dozvolu Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture za sanaciju šteta, pobrinuli se za ekspertizu Instituta Građevinarstva Hrvatske o nosivosti zidova i substrukcija nakon požara, te za građevinsku-tehničku dokumentaciju i građevinsku dozvolu. Sakupili smo potrebna novčana sredstva, kupili crijep i svu građu za krovište nad lađom i svetištem crkve. Crkva je sada pokrivena i time sačuvana od daljnjeg sigurnog propadanja.

Odmah u proljeće započet ćemo sa obnovom unutrašnjosti crkve. Bit će to zamašni radovi, jer je ponutrica potpuno izgorjela. Svijesni smo da će to tražiti višegodišnje angažiranje financijske strane cijele naše župe, tako da — oslanjajući se samo na svoja novčana sredstva — ne ćemo moći u dogledno vrijeme pomišljati na obnovu baroknog zvonika. Radi toga se obraćamo Općinskom fondu za novčanu pomoć za obnovu izgorjelog zvonika.

Zamolili smo Arhitektonski odsjek Nadbiskupskog Duhovnog Stola u Zagrebu za podatke o potrebnim sredstvima. Slobodni smo poslati Vam približnu procjenu troškova dan u obliku opisa radova te ujedno molimo, da obnovu tornja u Pitomači uvrstite u općinski financijski program za 1969. godinu

1. Prilog: Troškovnik obnove zvonika.

U Pitomači, 17. siječnja 1969.

Upravni odbor za obnovu crkve:
Ivan Demšić, župnik v. r.
Alojzije Petrović, kapelan v. r.

Naša druga molba Skupštini općine Đurđevac

Rkt. župni ured
P i t o m a č a

Predmet: molimo novčanu pomoć za obnovu pogorjele crkve.

Domalo se navršava godina dana od katastrofalnog požara u pitomačkoj crkvi. Crkva je danas jednim dijelom restaurirana. Sve što je učinjeno — a potrošeno je već nekoliko stotina tisuća novih dinara — napravljeno je materijalnom i novčanom požrtvovnošću dobrovoljaca. Kako je ova crkva, zbog svojih arhitektonskih kvaliteta proglašena zaštićenim spomenikom kultu-

re, držimo da za njezinu restauraciju nisu zaduženi samo dobrovoljci već čitava zajednica. Mislimo da zakoni ove zemlje nalažu i općinskim organima vlasti da se brinu za kulturno-historijske spomenike na svojem području.

Sa čuđenjem i nezadovoljstvom moramo danas konstatirati, da organi vlasti općine Đurđevac nisu kroz čitavu ovu godinu dana našli za shodno i potrebno da makar simboličkom svotom novca pomognu restauraciju ovog najvrednijeg, a možda i jedinog historijsko-kulturnog spomenika u Pitomači.

Smatramo, da je ove godine trebao i mogao biti restauriran i barokni zvonik na crkvi. Mi smo Vam 17. siječnja ove god. poslali troškovnik za zvonik i zamolili Vas, da iz općinskih fondova osigurate barem djelomično novčana sredstva. Do danas nismo dobili čak niti odgovor a pogotovo ne novčanu pomoć.

Poznato je, da je zbor birača u Pitomači zatražio od Općine pomoć za pogorjelu crkvu. Zna se, da je ta jedina odluka sa Zbora birača došla i pred Skupštinu. I to je sve.

Moramo reći, da nas zbunjuje i začuđuje ovakav stav naše Općine, pogotovo kad znademo, da druge Općine u našoj Republici čak i velikodušno pomažu pri neznatnijim restauracijama crkava koje čak ni ne nose značaj kulturno-historijskog spomenika.

Nadamo se, da će općinski organi vlasti ponovo razmotriti našu molbu od 17. siječnja 1968. i razmisliti o zahtjevu Zbora birača u Pitomači.

Svijesni, da je ova pogorjela crkva i spomenik kulture zaštićen zakonima ove zemlje, da i Pitomača spada u Općinu Đurđevac, mislimo da je vrijeme da se iz općinskih fondova dodijeli za restauraciju ove crkve odgovarajuća novčana pomoć.

Očekujući razumjevanje unaprijed se zahvaljujmo.

U Pitomači, dne 15. listopada 1969.

Ivan Demšić, župnik v. r.

Alojzije Petrović, kapelan v. r.

Naša treća molba Republičkoj komisiji za vjerska pitanja u Zagrebu

Žao nam je, što je došlo do toga da moramo glasno izraziti svoje negodovanje sa stavom naše Općine Đurđevac i Upravom Mjesne zajednice Pitomača, glede obnove naše pogorjele crkve.

Pitomačka crkva uništena u katastrofalnom požaru 23. 11. 1968. jedan je od rijetkih kulturno historijskih spomenika u ovom kraju i zbog toga pod zaštitom Zakona o spomenicima kulture Rješenjem Konzervatorskog zavoda Zagreb (br. 01-70/2-1966. od 30. 12. 1966.) Iza katastrofe odmah se je pristupilo sakupljanju dobrovoljnih novčanih priloga za njezinu temljitu obnovu. Očekivala se je, zbog njezinog spomeničkog karaktera novčana pripomoć od Općine, napose od Mjesne zajednice i mjesnih privrednih

organizacija. Kako kroz cijelu 1969. god. nije dobivena niti simbolična novčana pripomoć, to je na Zboru birača u Pitomači dne 8. 12. 1969. zbog toga izrečeno čuđenje i ozbiljna zamjerka. Na inzistiranje građana birača, donesen je zato zaključak:

I. »da se u sredstvima mjesnog samodoprinosa Pitomače, odnosno Mjesne zajednice Pitomača osigura novčana pomoć u iznosu od 30.000,00-ND za 1970. g. i 20,000,00 za 1971. god. 2. da se putem Mjesne zajednice Pitomača zatraži što veće novčana pomoć iz budžetskih ili fondovskih sredstava Općine Đurđevac«. (Vidi: Dokumenat Mjesne zajednice Pitomača, br. 630/1-1966. od 12. 12. 1969.)

Tri mjeseca iza toga dobili smo od Komisije za vjerska pitanja Općine Đurđevac dopis (br. 41/1-1969. od 19. 3. 1970.) »da u budžetu Općine za 1970. za obnovu pogorjele crkve nisu osigurana nikakva sredstva«. Preporučilo nam se, »da bi obzirom na nastale promjene koje je uzrokovao požar bitrebno ponovo odrediti kategorizaciju crkve kao kulturno-historijskog spomenika. Nakon toga mogli bi podnjeti zahtjev Skupštini općine za dodijelu sredstava iz budžeta općine«. Ovo zadnje ne bi danas ni toliko čudilo, da Općina ne posjeduje traženi dokumenat još od 19. siječnja 1970. Naime na naš pismeni zahtjev Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu poslao je Skupštini općine Đurđevac službeni dokumenat br. 02-134/1-1970. u kojem se obavještava da »župna crkva u Pitomači ima svojstvo spomenika kulture ... te da ima 3. spomeničku kategoriju ... te uživa poreske, carinske i druge olakšice ...«

Na naš pismeni zahtjev Upravi Mjesne zajednice u Pitomači, da nam dodijele izglasanu pomoć, umjesto novčane pomoći dobili smo pismeni odgovor »da nema zakonske mogućnosti provedbe navedenog samodoprinosa, i da je prema mišljenju Komisije za vjerska pitanja općine Đurđevac takva pomoć suprotna odredbi odgovarajućih propisa Zakona o mjesnom samodoprinosu«. (Vidi: Dokumenat Mjesne zajednice Pitomača br. 239/1-1970. od 11. 6. 1970.)

Mi dolje potpisani građani-birači, ujedno odbornici za obnovu naše pogorjele crkve izjavljujemo, da nas zbunjuju i vrijeđaju ovakvi postupci. Osjećamo se prevarnima. Ne možemo razumjeti, da je u našoj Općini protuzakonito ili zakonski nemoguće pomagati obnovu crkve-spomenika kulture, dok se to isto po drugim Općinama normalno i legalno radi. Naglašujemo, da smo mi tražili i izglasali novčanu pomoć ne za Crkvu ustanovu, već za crkvenu zgradu spomeničkog karaktera koji se restaurira. Najviše nas zbunjuje činjenica, da su pojedinci između nas bili pozivani na odgovornost i čak indirektno kažnjavani što su obilnije novčano pomagali obnovu naše crkve.

Mislimo da sve ovo nije u duku naših demokratskih pozitivnih znakova a niti u duhu Protokola iz 1966.

Očekujemo Vaše razumjevanje i posredovanje, da bismo konačno dobili izglasanu pomoć, koja je za daljnju restauraciju nužno i hitno potrebna. Ujedno Vam se zahvaljujemo za intervenciju prilikom carinjenja naših uvezenih zvonova.

Ako je potrebno, možemo vrlo lako sakupiti i nekoliko tisuća potpisa građana-birača ovoga kraja u prilog ovog dopisa, građana koji isto ovako misle.

U Pitomači, dne 8. veljače 1971.

Prilozi:

1. Rješenje Konzervatorskog zavoda Zagreb, da crkva ima svojstvo spomenika kulture.



15. LIPNJA — VIDOVO — 1970.

POSVETA OBNOVLJENE CRKVE

2. Dokumenat Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, da crkva i dalje ima spomenički karakter.

3. Dokumenat Mjesne zajednice Pitomača, da je izglasana novčana pomoć za obnovu naše crkve.

4. Dokumenat Komisije za vjerska pitanja općine Đurđevac, da općina nije osigurala za obnovu nikakva sredstva.

5. Dokumenat Mjesne zajednice Pitomača, da nam izglasanu novčanu pomoć ne smije dodijeliti.

Odbor za obnovu pogorjele crkve:
(Uz g. župnika i kapelana još 18 potpisa)

BOGU HVALA!

Blagajnički dnevnik

Na sam dan požara ubilježeni su i time ovjekovječeni prvi dobrovoljni davaoci novčanih priloga za obnovu pogorjele crkve:

— Franjo Kuharić, biskup iz Zagreba	10.000,00 N dinara.
— Luka Hrvatić iz Pitomače	100,00 N dinara.
— Fond Petra Preradovića — Pitomača	1.000,00 N dinara
— Ivan Demšić, župnik pitomački	1.000,00 N dinara

Na poziv radio stanice Pitomača i javnog oglasa-plakata idućih je dana započeto uplaćivanje dobrovoljnih priloga na blagajni Obrtničke štedno kreditne zadruge u Pitomači. Prvog radnog dana (26. 11. 1968.) uplatili su:

— Kos Božo iz Gajeve ulice	1.000,00 N dinara
— Vranek Jelka iz Strosmajerove	500,00 N dinara
— Tratnjak Bolto iz Vinogradske	200,00 N dinara
— Šanta Bara	100,00 N dinara
— Levak Barica iz Strosmajerove	200,00 N dinara
— Papišta Florijan iz Gajeve	200,00 N dinara
— Husinec Vilko iz Trga	100,00 N dinara
— Gregurić Stanko	50,00 N dinara
— Kovač Mara	30,00 N dinara
— Galjar Marija iz Vinogradske	500,00 N dinara
— Zvonarek Đuro iz Otrovanca	200,00 N dinara
— Radanović Tomo iz Vinogradske	200,00 N dinara
— Šantek Tomo iz Gajeve	1.000,00 N dinara

31. XII 1968. na štednoj knjižici »Obnova crkve« imali smo sakupljeno 167.001,30 dinara.

Prvi veliki izdaci su bili kupovina vapna, cementa, željeza i dasaka. Iako je radna snaga bila besplatna potrošili smo

— za krovište (crijep i drvena građa)	55.050,00 dinara
— za kupolasti svod (materijal i izvedba)	40.464,00 dinara
— za zidarske radove	20.135,00 dinara
— za stolarske radove (materijali i izvedba)	26.715,00 dinara
— elektrifikaciju (materijal i izvedba)	28.856,00 dinara
— za zvono (ljevanje, montaža i doprema)	95.767,00 dinara
— za klesarske radove (mramor i izvedba)	97.376,00 dinara
— za zvonik (lim i drvena građa)	60.094,00 dinara
— za dekorativne radove	31.523,00 dinara
— za ozvučenje, za limarske radove, za nacrte, inženjere	

Do 31. XII. 1970. potrošeno je gotovog novca 522.653,30 dinara i ako k tome pribrojimo one milijune koje smo uštedjeli dobrovoljnim besplatnim dvogodišnjim neprestanim radom onda dobivamo približnu sliku o vrijednosti obnovljene crkve i o šteti požara.

(Nastavit će se)

KAPELAN

GRADIMO TORANJ

Za ovogodišnje Prvosvibanjske blagdane

Sakupljajući potrebni novac za restauraciju tornja pokucali smo i na sedmera vrata poznatih pitomačkih ustanova:

Obratili smo se pismeno:

Štedno-kreditnoj zadruzi u Pitomači

Upravi Mjesne zajednice u Pitomači

Kolektivu »G a j« D I P — Pitomača

Kolektivu duhanskog kombinata u Pitomači

Poljoprivredno-zadružnom kombinatu u Pitomači

Upravi Sveučilišta u Pitomači

Kolektivu osmogodišnje škole u Pitomači

Premda još od nikoga nismo dobili pozitivan odgovor, nadamo se da ovaj dopis ipak neće ostati samo glas vapijućega. Pisali smo ovako:

»Rješenjem Stanice javne sigurnosti općine Đurđevac (br. 04-UP-30-1-1971. od 19. 3. 1971.) dozvoljava se sakupljanje dobrovoljnih priloga u novcu za obnovu izgorjelog tornja naše župne crkve. Pitomačka pogorjela crkva je ne samo centralna vjerska građevina već već u isto vrijeme jedinstveni kulturno historijski spomenik ovoga kraja. Odlukom Konzervatorskog zavoda Zagreb (br. 01-70/2-1966. od 30. 12. 1966) crkva je na osnovu člana 50 Zakona o zaštiti spomenika kulture »kao istaknuti sakralni spomenik iz doba baroka« uvrštena u registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda pod registarskim brojem 550.

Baš radi toga, jer crkva a napose toranj nije samo vjerski objekt već tako istaknuti kulturno historijski spomenik naše Pitomače, mislimo da smijemo očekivati i Vašu novčanu pripomoć za njegovu restauraciju. Vaš dobrovoljni prilog upotrijebit ćemo isključivo za obnovu izgorjelog tornja.

Znademo, da i Vi imadete svoje financijske potrebe i teškoće, ali računamo da ćete se zbog navedenih razloga rado i velikodušno pridružiti ovogodišnjoj općepitomačkoj akciji obnove izgorjelog tornja.

Unaprijed se zahvaljujemo i cijelom Vašem kolektivu čestitamo 1. svibnja — Blagdan reda!

Odbor za obnovu crkve:

Ivan Demšić, župnik

Alojzije Petrović, kapelan

PS! Novčani prilog možete poslati na žiro račun: 3121-1-1057 s oznakom: »Za obnovu tornja u Pitomači« ili predati na blagajni Obrtničko štedno kreditne zadruge u Pitomači.

U Pitomači, 26. travnja 1971.

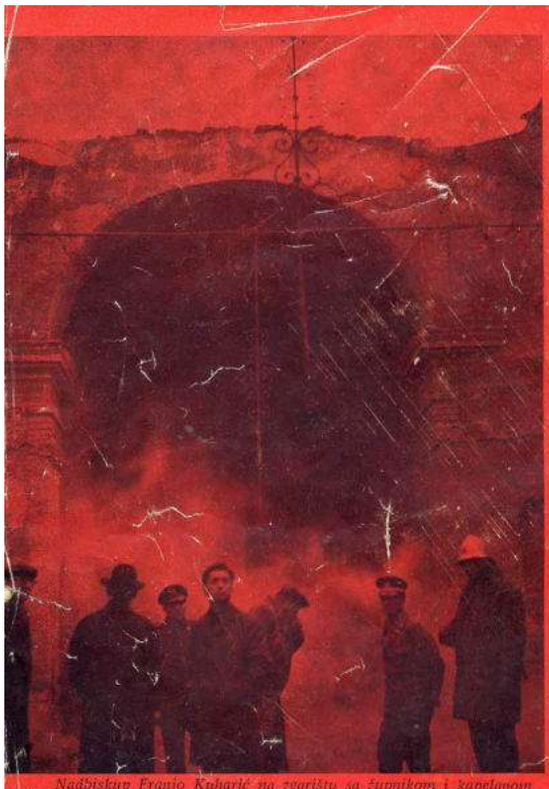

Nadbiskup Franjo Kuharić na zgarištu sa župnikom i kapelanom

CRKVA SV. V I D A U PITOMAČI

SAGRAĐENA 1783. G.

POGORJELA 23. XI 1968. G.

OBNOVLJENA 1969 — 70.

POSVEĆENA 15. VI 1970. G.

ŽUPNA CRKVA U PITOMAČI — je dan od rijetkih kulturno historijskih spomenika u ovom kraju izuzetne umjetničke vrijednosti, potpuno je uništena u katastrofalnom požaru 23. studenoga 1968. godine.

I Vi možete pomoći obnovu ovog dragocjenog spomenika kulture. Prilozi se šalju na žiro račun: 3121-1-1057 s oznakom: »Za obnovu crkve u Pitomači« ili se predaju na blagajni Obrtničko štedno kreditne zadruge u Pitomači.

(Turističko društvo — Pitomača, ispisalo je ovaj tekst na razglednicama koje je kao svoj prilog za obnovu dalo štampati.)

J. Pregled značajnih i zaslužnih osoba rođenih u Pitomači i oko nje i svih onih koji su se istaknuli na području svojih aktivnosti, a na korist pitomačkog kraja

Sudeći prema ovom dosta ambicioznom i nezahvalnom naslovu, ali koji je nezaobilazan, valja reći da je tijekom proteklih oko 200 godina *Pitomača* i njezina okolica dala brojne osobe koje su na razne načine značajnije obilježile (i dale poseban doprinos) u kulturno-društveno-javnom i političkom životu ovoga dijela *Hrvatske*, same *Hrvatske*, te pitomačkog kraja.

Odmah treba dodati da je svaka osoba, koja je živjela ili živi na području *Općine Pitomača* zaslužna za svaku, pa i najmanju promjenu u životu ovog dijela *Hrvatske*. Makar joj se niti ne zna ime.

Ovdje smo izdvojili (po abecednom redu) neke osobe koje su se istakle na nacionalnom nivou, međutim, kako da ova lista ne bila subjektivna moramo dodati da je kulturno-javnom i društvenom, te vjerskom životu tijekom navedenih godina sudjelovalo gotovo sve stanovništvo područja *Općine Pitomača* – svaka osoba na svoj način. Bilo bi još ne zahvalnije nabrojiti sve one koji su se istakli na području likovnih aktivnosti. Društveno-kulturnih, ekonomskih, te javnih. Prosvjetiteljskih ili drugačijih. Donatorskih... Kako danas tako i u prošlosti. Jedan veliki broj osoba na ovom prostoru spomenut je u brojnim poglavljima ove knjige.

Valja napomenuti da je sa područja *Općine Pitomača* tijekom proteklih desetljeća, pa i stoljeće, na mnogo visokoobrazovnih institucija diplomiralo, magistriralo ili doktoriralo više desetina osoba – pravnika, ekonomista itd. Svaka od tih osoba dala je ili će dati doprinos poznavanju i razvoju pitomačkog kraja. Nabrajanje ne bi imali nikakvog smisla i bilo bi beskrajno. Ali, bilo bi neumjesno ovdje ne spomenuti i nekoliko osoba iz medijskog i javnog prostora *Hrvatske*, kao što je meteorolog *Zoran Vakula*, spikerice *Marta Šimić Mrzlečki* i *Rosanda Tometić*. Pitomačani. U svakom slučaju značajno je spomenuti *Vladimira Smiljanića* iz *Staroga Graca*[266)] jednoga od prvih koji je od 1970-ih nastojao širem pučanstvu prezentirati podravske i druge pjesme na nosaćima zvuka. Iz *Pitomače* je potekao i poznati u više navrata nagrađivani filmski i televizijski snimatelj *Radovan Lauš* (1950. - 2015.). *Pitomača* je dala brojne inženjere, profesore itd, ali i brojne pravnike.[266a)]

Osim osoba koje su završile visokoobrazovne institucije mnogo osoba je, kao npr. samouki slikari, kipari, razni entuzijasti itd. u nekim trenucima dalo neizmjeran, pa i vrlo značajan doprinos poznavanju i boljitku ovoga kraja. Kako u *Hrvatskoj* tako i diljem svijeta.

Moramo dodati i to da će se brojni naši sumještani, *Pitomačani* i stanovnici naselja pitomačke općine vjerojatno naljutiti - zašto njihovo ime nije baš ovdje navedeno?! To je i meni, kao autoru jasno, međutim kriterije sam objasnio. Ali vjerujem da će se u tekstovima u ovoj dosta opširnoj monografiji svatko naći.

Možda je neobično, ali je ipak vrlo važno nabrojiti sve načelnike *Općine Pitomača*, budući da su oni bili ili jesu čelni ljudi dosta velike *Općine Pitomača*.

Načelnici Općine Pitomača:

- *Damir Begović* (1993. – 1997.)
- *Josip Đakić* (1997. – 2000.)
- *Zdravko Dijaković* (2000. – 2001., 2001. – 2005. i 2005. – 2007.)
- *Željko Grgačić* (2007. – 2009., 2009. – 2013., 2013. – 2017., 2017. – 2021. i 2021. do danas)

Vesna Bedeković (Bjelovar, 22. veljače 1966.), hrvatska pedagoginja i saborska zastupnica u Saboru RH. Bivša je ministrica u Vladi RH. Osnovnu školu je završila u Pitomači, srednju u Virovitici, a doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od mladosti živi u Pitomači, a uspješno se bavila i očuvanjem folklorne baštine Pitomače i okolice. Zastupnica je u Hrvatskom saboru od 2016. godine do danas. Do tada je bila dekanica Veleučilišta u Virovitici osnovanog 2007. godine. Objavila je 90-ak znanstvenih radova. (Više vidjeti www.hr.wikipedia.org/wiki/Vesna_Bedeković)

Drago Britvić (Pitomača, 6. srpnja 1935. - Zagreb, 25. prosinca 2005.), hrvatski pjesnik i novinar. Tekstopisac zabavne glazbe i šansone, te jedan od najnagrađivanijih autora stihova glazbenih festivala. Jedan je od utemeljitelja Festivala kajkavskih popevki (1965.) i njegov prvi umjetnički ravnatelj. Jedan je od osnivača 2. programa Radio Zagreba i predsjednik Saveza udruženja zabavnih i narodnih glazbenika. Popularnost je stekao kao autor velikog broja uspješnih skladbi i šansona, među kojima se ističu „Potraži me u predgrađu", „Mirno teku rijeke", „Milioner", „Kockar", „Proplakat će zora", „Pod starim krovovima", „Svirci moji" i mnoge druge. Jedan od vrlo produktivnih hrvatskih pjesnika čije su pjesme uglazbljene. Njegove pjesme izvodili su i izvode najveća imena hrvatske estrade, dok je autor i poznate domoljubne pjesme „Bože, čuvaj Hrvatsku". Jedan je od osnivača Festivala pjesme Podravine i podravlja u Pitomači. Njemu u čast danas nosi ime Centar za kulturu „Drago Britvić" u Pitomači. Počasni je građanin Općine Pitomača.[267)]

Rudolf Brkić (Pitomača, 1940.), akademski slikar. Završio je Akademiju likovnih umjetnosti 1964. u Zagrebu, a postdiplomske studije u Majstorskoj radionici Krste Hegedušića. Živi i radi u Zrenjaninu.

Josip Đakić (Pitomača, 2. studenoga 1960.), saborski zastupnik. U Saboru RH od 2003. do danas. Bivši je načelnik Općine Pitomača, umirovljeni pukovnik HV, a dugogodišnji je predsjednik HVIDR-e RH.

Luka Hrvatić (Kalinovac, 1927. - Pitomača, 2017.), prosvjetno-društveni djelatnik. Više vidjeti u bilješki.[267a)]

Božica Jelušić (Pitomača, 16. prosinca 1951.), hrvatska pjesnikinja. Živi i radi u Đurđevcu. Od mladosti piše poeziju i prozu. Objavila je 64 knjige,....Članica je Društva hrvatskih književnika od 1974. godine. Dobitnica je važnih književnih nagrada i priznanja: Nagrada 7 sekretara SKOJ-a, Maslinov vijenac za sveukupni opus, Galovićeva nagrada za djelo zavičajne tematike, Pasionska baština za duhovnu poeziju, Nagrada MH za najbolji roman, Nagrada Katarina Patačić za dijalektalnu poeziju, Nagrada „Tin Ujević", Nagrada "Dubravko Horvatić", te dvadesetak nagrada na festivalima D. Domjanić u Zelini i Loboru, za Najljepši hrvatski putopis. Više vidjeti https://hr.wikipedia.org/wiki/Božica_Jelušić.

Marijan Jergović (Pitomača, 1938. - Pitomača, 2010.), skladatelj, liječnik i društveno-kulturno-politički djelatnik. Redoviti član Hrvatskog društva skladatelja od 2000. godine. Jedan je od osnivača poznatog Festivala pjesme Podravine i podravlja 1993. godine kojega je 15 godina bio umjetnički ravnatelj. Objavio je više zbirki pjesama, uglavnom o Podravini, te uglazbio više stotina pjesama raznog karaktera. Od 2012. njemu u čast nosi ime Glazbena škola u Pitomači.

Mirko Lauš (Virje, 17. srpnja 1926. - Pitomača, 27. kolovoza 2005.), osnivač i punih trideset godina voditelj Kino kluba „Slavica" Pitomača (osnovan 1957.). Zahvaljujući aktivnostima i uspjesima Mirka Lauša, u Pitomači su 1967. i 1985. održane savezne (bivše velike komunističke Jugoslavije) revije dječjih filmova, a od 1971. do 1988. i sedamnaest festivala dječjeg amaterskog filma FEDAF, sa više od 1300 prikazanih filmova iz 150 dječjih klubova. Kino kluba „Slavica" Laušovom zaslugom je pronio ime Pitomače širom svijeta. Njemu u čast u Pitomači je 2005. godine osnovan Foto-video klub „Mirko Lauš".

Demeter Novaković (Pitomača, 1786. - Zagreb, 1845.), prvi hrvatski dagerotipista (dagerotipija je prvi fotografski proces sa komercijalnim efektom). To je preteća današnje fotografije. Izumio ju je Louis Dagurreue 1830-ih, a Novaković je bio njegov učenik. Godine 1839. snimao je vedute Zagreba. Na žalost, nije sačuvana niti jedna njegova dagerotipija (ili fotografija). (Grčević N. u Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti , Vol. 39, br. 1, Zagreb 1996. str. 117-126.)

Petar Preradović (Grabrovnica, 19. ožujka 1818. - Fahrafeld kraj Beča, 18. kolovoza 1872.), hrvatski pjesnik ilirac, krajiški general koji je sudjelovao u hrvatskom ilirskom preporodu. Poznat je po svojim domoljubnim pjesmama, a posebno po pjesmama „Rodu o jeziku", „Putnik" itd. Za života je objavio dvije zbirke pjesama. Više vidi dio 2. u ovoj knjizi (Grabrovnica), te Priloge poglavlje K.

Željko Pecek (Pitomača, 25. travnja 1954.), bio je ministar u Vladi Ivice Račana od 2000. do 2003. Završio je Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu (VŠS – inženjer organizacije i informatike). Bio je saborski zastupnik od 2003. do 2007, a od 1997. do 2000. je bio u Županijskom domu Sabora RH.



Drago Britvić Britva (1935. - 2005. godine). Foto: 1995. godine. Foto iz zbirke autora.

Sandra Petrović Jakovina (Zagreb, 21. ožujka 1985.), hrv. političarka, pravnica. Odrasla je u Pitomači. Bila je zastupnica u Saboru RH, a 2013. – 2014. zastupnica u Europskom parlamentu.

Ivan Sondi (Pitomača, 1965.), hrv. geolog, član HAZU. Diplomirao je na Sveučilištu u Zagrebu 1990. godine, a doktorirao 1995. Danas je redoviti profesor Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Objavio je 40-ak znanstvenih radova - često citiranih diljem svijeta. (Više vidjeti www.hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Sondi)

Rajko Stilinović (Pitomača, 1952.), arhitekt, pjesnik i društveno-kulturni djelatnik. 1993. je bio suosnivač Glazbenog festivala pjesme Podravine i podravlja. 2011. je dobitnik jedinog pitomačkog Porina (za najbolju folklornu pjesmu). Autor je čitavog niza (gotovo 300) popularnih uglazbljenih skladbi, te autor više objavljenih zbirki pjesama. Dobitnik je brojnih nagrada za svoj rad. Volonterski je ravnatelj Centra za kulturu „Drago Britvić".

Stjepan Sulimanac Štefina (Turnašica, 27. srpnja 1915. – Turnašica, 19. svibnja 1994.), hrvatski političar i pisac. Odrastao je u siromašnoj seljačkoj obitelji. U kraljevskoj Jugoslaviji aktivirao se je u politici, kao član HSS-a. Osuđen je 1945. godine, iz političkih razloga, na dugogodišnju kaznu zatvora, zajedno s još nekolicinom seljaka i robijao je u Lepoglavi. Kaznu nije, ipak, morao izdržati u cijelosti, nego je pušten 1951. Zbog knjige Temelji ljudske pravde, koju je 1971. tiskao u vlastitoj nakladi u Beču, osuđen je na dvije godine strogog zatvora, koje je proveo u Staroj Gradiškoj. Bio je suutemeljitelj HDZ-a i njegov utemeljitelj u Podravini, a na prvim demokratskim izborima 1990. izabran je za zastupnika u Sabor, kao predstavnik Općine Đurđevac. Obnašao je dužnost potpredsjednika Sabora. Za njega se kao za malo kojeg političara može iskreno reći da je bio - čovjek iz naroda. Znao je privući ljude svojim vatrenim govorima, a svaka njegova druga riječ bila je – „slobodna Hrvatska". Bavio se je i književnim radom. Svoje pjesme i literarne radove objavljivao je u Hrvatskoj straži, Hrvatskom zadrugaru, Žumberačkim novinama, Maruliću, Danici i drugdje. Godine 1991. objavio je knjigu Naše pravice. Posmrtno je, 1995., odlikovan Veleredom kralja Dmitra Zvonimira s lentom i Danicom. Više vidi dio 2. u ovoj knjizi (Turnašica).[268)]

Martin Špegelj (Stari Gradac, 11. studenog 1927. – Zagreb, 11. svibnja 2014.), general Hrvatske vojske u Domovinskom ratu. Ranije hrvatski general JNA s visokim funkcijama, zatim kratko drugi ministar obrane Republike Hrvatske. Kasnije je bio zapovjednik osoblja Hrvatske vojske i general-inspektor. Zalagao se je za naoružavanje novostvorene Hrvatske države u vrijeme sankcija i teških vremena za RH u vrijeme Domovinskog rata. Objavio je mnoge članke i rasprave s područja vojne tehnike, taktike, operatike i strategije. Objavio je i memoarsku knjigu Sjećanja vojnika (2001.).[269)]

Žarko Tomazetić (Pitomača, 1951.), akademski kipar. Akademiju likovnih umjetnosti završio je u Zagrebu 1978. u klasi profesora Valerija Michiellija. Iste godine postaje suradnik Majstorske radionice profesora Ivana Sabolića. Izlaže od 1977. godine na 100-tinjak kolektivnih i samostalnih izložbi. Radi i živi u Zagrebu.

Ivan Zelenbrz (Stari Gradac, 16. rujna 1939.), prof. hrvatske književnosti, lingvist. Studirao je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bio je aktivni sudionik Hrvatskoga proljeća (1971.) zbog čega je isključen iz javnog života sve do demokratskih promjena i stvaranja neovisne države Hrvatske. Jedan je od osnivača virovitičkog Ogranka Matice hrvatske. Nakon obnoviteljske skupštine Matice hrvatske u Virovitici (1991.) bio je njezinim predsjednikom u više mandata. Obnašao je dužnosti ravnatelja Gimnazije P. Preradovića i Gradske knjižnice i čitaonice u Virovitici. Bavi se književnim i znanstvenim radom, povremeno piše stihove i prozne tekstove te istražuje virovitičku kulturno-povijesnu baštinu. Prikupio je značajan dio građe za Virovitički leksikon i Zavičajnu čitanku. Pokretač je bio i urednik časopisa Zavičaj i nakladničkog projekta Virovitička zavičajna knjižnica. Za stručni i kulturni rad te društveno djelovanje primio je brojna priznanja. Nagrada za životno djelo: za cjelokupno postignuće u unapređenju odgoja i obrazovanja, knjižničarstva, kulture i ugleda Grada Virovitice.[270)]

K. Petar Preradović • život-djelo-bibliografija

Osnova ovog rukopisa o *Petru Preradoviću* nastala je uglavnom između 1986. i 1989. godine. O *Petru Preradoviću* do danas je rečeno vrlo mnogo. On je jedan, u prošlosti, sporan pjesnik kod hrvatskog i srpskog, odnosno, nekada, jugoslavenskih naroda željeli mi to priznati ili ne. Razlog tome je ne poznavanje hrvatske povijesti i ne poznavanje ideje *ilirizma* i toga povijesnoga razdoblja.

O *Petru Preradoviću* možemo reći samo jedno. On je prihvatio opće nacionalnu ideju ilirizma (što je u to vrijeme u obrazovanim krugovima *Hrvatske* bila euforija) potaknutu stoljetnom okupacijom dijela slavenskih krajeva od strane *Austrije* i *Ugarske* i *Austro-ugarske monarhije* i drugih velesila. I samo je čudo što *Petra Preradovića*, ali i brojne druge *Ilirce* koji su služili tu istu monarhiju, nisu izbacili s položaja. O životu i djelu ovog pjesnika *Ilirca* nemamo puno novoga. Jedina novost u ovoj knjizi je relativno dobro uređena bibliografija u razdoblju od 1841. do 2018. godine. Urediti bibliografiju nije bilo lako, ali reći ću samo to da su navedeni naslovi velika većina onoga što je *Petar Preradović* objavio i onoga što je o njemu napisano i objavljeno, ali svakako, sasvim sigurno, ne i sve. Stručni suradnici na izradi ovog projekta bili su: *Ivan Zelenbrz,* prof., prof.dr.sc. *Žarko Dolinar* i učitelj *Luka Hrvatić* i drugi. Vidjeti dio 2. u ovoj knjizi, naslov *Grabrovnica*. Budući da je navedena bibliografija rađena od sredine 1980-ih, dopunjavana i početkom 2000-ih, radi promjena gramatičkih i pravopisnih pravila ovdje objavljujuemo verziju koja je bila aktualna sredinom 2000-ih. Stoga je cijeli rad naveden pod navodnicima.

«1.
Grabrovnica - obitelj Johanna Preradovicha

Današnje selo Grabrovnica jedno je od niza naselja u istočnoj Podravini koja su se formirala nakon istjerivanja Turaka iz Slavonije krajem XVII. stoljeća. Još uvijek ne možemo precizno i argumentirano utvrditi tko su bili prvi ljudi koji su tada osnovali naselje,

ali je sasvim sigurno da je do početka XVIII. stoljeća ono nastanjeno uglavnom krajišnicima iz zapadnijih dijelova tadašnje Slavonske krajine (okolice Križevaca, Koprivnice i Đurđevca) i stanovnicima grčko-istočne vjerske pripadnosti zvanima Vlasi, koji su tijekom XVII. stoljeća i još od kraja XVI. stoljeća bježali pred Turcima prvenstveno iz Bosanskog pašaluka na teritorij tada već formirane Vojne (Slavonske) krajine.

Prvi poznati statistički podaci o broju stanovnika, kuća ili kućedomaćina u Grabrovnici potječu iz 1733. godine. Tada je u njoj zabilježeno svega 9 kućedomaćina (60-ak osoba). U popisu koji je izvršen 38 godina kasnije, 1771. godine vidimo da već ima 256 stanovnika, dok 1783. ima 38 kuća, a 1817. godine 303 stanovnika. Jasno je da je to bilo malo krajiško (graničarsko) selo u kojem se živjelo već tradicionalnim načinom - u kućnim zadrugama, dok se stanovništvo bavilo isključivo ratarstvom i stočarstvom (i naravno, sudjelovanjem u ratovima za monarhiju na svim ratištima Europe).

U to je vrijeme Grabrovnica pripadala krajiškoj satniji broj 6, čije je sjedište bilo u Pitomači ("Pittomačer Compagnie Nro.6"), a koja je pak bila sastavni dio velike Đurđevačke krajiške regimente ("Warasdiner Sct. Georger Grenz Regiment Nro VI"). U svakoj se kumpaniji, odnosno satniji, nalazio određeni broj graničarskih sela u kojima su bile smještene tzv. straže ili "oficirske kuće" ("štacije" i "kvartiri" - vojničke postaje i oficirski stanovi) - "domus officiales". U njima se nalazio po jedan podoficir i nekoliko vojnika koji su u mjestu čuvali red i mir i bili uvijek spremni za djelovanje. Tako je i Grabrovnica imala svoju "štaciju" (izgrađena sredinom XVIII. stoljeća - 1775. godine) koja je nakon ukidanja đurđevačke regimente predana, naredbom generalkomande financijskoj upravi, da bi nekoliko godina kasnije (oko 1875.) pa sve do Drugog svjetskog rata tu bila smještena jedna od lugarnica Državne šumarije Pitomača. Od 1963. godine zgrada nekadašnje "štacije" je zaštićena kao spomenik kulture i nalazi se pod zaštitom države. Zgrada je prvi put temeljitije obnovljena tek 1909. godine, budući da je krajem XIX. stoljeća bila u vrlo lošem stanju. Posljednja obnova bila je prilikom otvorenja Muzeja Petra Preradovića 1968. godine, što uglavnom odgovara i današnjem stanju zgrade (nekada je ista zgrada nosila kbr.11, što dovoljno govori o njezinoj starosti).

Đurđevačkoj regimenti u doba Vojne krajine pripadalo je i Grubišno Polje koje je, kao i Pitomača, također bilo distriktno središte; sjedište kumpanije broj 1. Ovdje je na razmeđu stoljeća (XVIII. / XIX. st.) jedan od podoficira bio i Ivan ("Johann") Preradović, rođen u istome mjestu 7. siječnja 1775. godine od oca Tadije i majke Zore. Do 1798. godine on je bio samo običan graničarski vojnik ("vojnik po potrebi") - kakvi su bili gotovo svi seljaci u Vojnoj krajini sve do dobi od 60 godina. Tada se aktivirao tako da je postao podoficir. Sudjelovao je u ratovima protiv Napoleona i njegove vojske u Italiji i Francuskoj. Bio je dobar i hrabar borac, pa je u činu stražmeštera bio čak i odlikovan sa srebrnom kolajnom za hrabrost (P. Preradović: "Crtica moga života" 1856.). Godine 1817. već ima čin zastavnika ("Fähnrich" - C. B. von Hietzinger: "Statistik...", 1., Wien 1817.) u kojem je činu oko 1820. godine (ili možda već 1819.) bio umirovljen s domicilom u Grabrovnici, u koju je doselio iz Grubišnog Polja već do 1818. godine. Prema nekim podacima bio je oženjen dva puta. Navodno, iz prvog braka potječu njegova kćer Marija i sin Stevan, a iz drugog Petar, i najmlađa Ana Preradović. Za navodni prvi brak nemamo dokumentiranih podataka da je postojao, no zna se da je 9. studenoga 1811. godine u Pavlovcu vjenčan za Pelagiju Ivičić, rođenu u Velikom Grđevcu 29. listopada 1792. godine, od oca Teodora i majke Teofane Ivičić.

O prvome braku, ako je i postojao, ne znamo gotovo ništa. No sasvim je sigurno da je njegovo prvo dijete, Marija, rođena 20. prosinca 1812. u Grubišnome Polju iz braka s Pelagijom. O prvom sinu Stevanu, ako je i postojao ne znamo gotovo ništa. Njegovo nam postojanje bilježi pjesnik Petar Preradović u pismu majci iz Bečkog Novog Mesta od 18. travnja 1831. godine. To potvrđuje i Petrov vršnjak Stjepan Tržić koji kaže da je Stevan već 1832. godine poginuo negdje u ratu u Italiji u koji je otišao krajem 1830. godine ili početkom 1831. kao mladić. No, u poznatim maticama rođenih do danas nije potvrđeno njegovo postojanje. Pretpostavlja se da je Stevan bio Petru Preradoviću neki bratić, odnosno bliski rod (?).

Između 1813. i 1817. Ivan je sa kćeri Marijom i suprugom Pelagijom preselio, vjerojatno po nalogu vojničkih vlasti, u Grabrovnicu i nastanio se u još i danas postojeću spomenutu "stražu". U toj im se kući 19. ožujka 1818. godine rodio sin Petar. Dvije godine kasnije, 11. veljače 1820., rodila im se i druga kćerka Ana, koja je bila lošeg zdravlja, pa je

umrla već 5. travnja 1822. godine, ne napunivši ni tri godine života. Ana je pokopana pored crkve u Maloj Črešnjevici (njezin spomenik još i danas postoji kod crkve) budući da Grabrovnica sve do 1928. godine nije imala nikakvo groblje.

Iz ovog razdoblja zanimljivo je spomenuti neke događaje u Grabrovnici. Toranj sa zvonom izgrađen je u Grabrovnici 1912. godine nakon svađe Grabrovničana sa župnikom iz Kozarevca (Grabrovnica i danas pripada župi Kozarevac) 1909. godine, povodom koje, nakon postavljanja spomen-ploče Petru Preradoviću na njegovu rodnu kuću, ovi nisu htjeli vratiti za tu priliku posuđeno zvono. Nakon prepirke zvono su ipak vratili, ali iste godine, po preporuci župnika, kupili su novo i postavili ga na četiri drvena stupa, a 1912. godine napravili zidani toranj. Danas je na tome mjestu kapelica.

Petar Preradović rodio se po Gregorijanskom kalendaru 19. ožujka 1818. godine. Bila je to subota. Po Julijanskom kalendaru to je bilo 7. ožujka, dok su ga u protokol krštenih, time i rođenih, župe u Maloj Črešnjevici roditelji upisali 22. ožujka. Petrov krsni kum bio je Teodor Piščević, poručnik iz Otrovanca, vjerovatno prijatelj Petrovog oca.

Prema riječima spomenutog Tržića (1820.-1909.) iz Grabrovnice, koje su još početkom XX. stoljeća zabilježili učitelji Josip Stjepan Jankač iz Grabrovnice i đurđevački liječnik Lujo Harazim, Preradovićev otac je bio čovjek osrednje visine, "suhonjast i crnomanjast", dok je Pelagija bila sličnog stasa, samo nešto bljeđe i plave kose. Petar je, pak, kao dječak bio vrlo nestašan, najkrupnije dijete u obitelji i vrlo nalik na oca. I "uvijek zdrav i veseo". Za Petrovu najstariju sestru Tržić kaže da je bila "ista" Pelagija.

Nešto nakon doseljenja u Grabrovnicu, nakon Petrovog rođenja i nakon što je sakupio određenu svotu novca, Petrov je otac kupio u južnom dijelu Grabrovnice kuću i tamo se preselio nakon umirovljenja. Za tu su kuću neki pomislili da je pravo mjesto rođenja Petra Preradovića, no to nije točno. Od te kuće je sve do danas sačuvan boltani podrum, a nalazi se u vlasništvu obitelji Špoljarić. Petrov je otac živio sve do "na mlado ljeto 1828." U toj su kući, sve do ponovne udaje (godine 1830. ?) za oficira Kosanovića iz Pitomače, živjele Pelagija i Marija.

Petrova sestra Marija udavala se dva puta. Prvi put 22. travnja 1833. godine za kovača Pavla Solarića iz Velike Pisanice. S njim je imala devetero djece. Međutim, nisu imali sreće i već u dobi do deset godina umrlo ih je čak petero, a Pavao 13. godina nakon vjenčanja, 3. siječnja 1846. godine. No, Marija se 29. srpnja 1858. ponovo udala i to za bačvara Josipa Jerbića, također iz Velike Pisanice.

Nakon Pelagijine ponovne udaje kuća u Grabrovnici je prodana, a ona se preselila svome drugom mužu u Pitomaču, gdje je živjela neko vrijeme. Umrla je 26. kolovoza 1848. godine u Velikoj Pisanici, gdje je bila i pokopana.

U Grabrovnici sve do 1893. godine nije postojala nikakva škola. Stoga su roditelji Petra odlučili dati u školu u Grubišno Polje, gdje je stanovao valjda kod neke rodbine. Tu je i upisan u školu početkom studenoga 1826. godine, a završio samo jedan razred. Drugu i treću godinu tzv. "trivijalke" on polazi 1827. i 1828./29. godine u Đurđevcu i to kod učitelja Ladislava Škrobota ("St. Georger Trivial Schule Eingaben-Prothokoll von Jahre 1826."). Bio je vrlo dobar učenik ("sehr gut") tako da je na koncu svojeg osnovnog školovanja upisan u tzv. "Ehrenbuch" koja se još i danas čuva u arhivu Osnovne škole u Đurđevcu. No, zgrada gdje je Petar polazio nastavu danas više ne postoji. Navedeni Stjepan Tržić spominje i to da je Petar kroz "neko pola godine" polazio sa njim školu u Pitomači, gdje je posjećivao majku, koja je bila udana za Kosanovića. No to svakako nije točno, jer se u imenicima đurđevačke trivijalke ne bilježe Petrovi prekidi u školovanju. Školu u Đurđevcu završio je u kolovozu 1829. godine, nakon čega ga je majka upisala u "tadašnji Vojnički zavod" u Bjelovaru i to na jednu godinu. Bila je to tzv. "matematička škola", koja od 1817. godine nosi i naziv "geometrijska škola", ali svakako je to bio "kadetski zavod za oficire, podoficire i građanska lica", odnosno "Zavod za pripremno vojničko naukovanje".

«Ehrenbuch» - 1829.

U školskoj godini 1829. istakli su se slijedeći učenici marljivošću i dobrim vladanjem, tako da zaslužuju da budu upisani u spomen-knjigu.

Prvaci

Stjepan Hodalić, Martin Krapec, Stjepan Zrelec i Matija Zobunđija.

Za njima slijede

Miroslav Heršić, Petar Preradović, Baltazar Fuček, Mihajlo Šotinić, Josip Šnauker, Matija Piškorec, Mihajlo Gorički i Jakop Barulić.
Đurđevac, 24. kolovoza 1829. Ladislav Škrobot»

2.
Nešto o vremenu na vojničkoj akademiji (1830. - 1840.)

Nakon završenog jednog razreda Vojničkog zavoda u Bjelovaru, odlučila je Pelagija po bilo koju cijenu upisati Petra na neke više škole, ne bi li mu tako osigurala bolju budućnost. Pelagija koja je bila dosta siromašna, s malom mirovinom, odlučila je pokušati upisati Petra na Vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu (Wiener Neustadt - čuveni Theresianum - opaska dr. Žarka Dolinara) na besplatne vojničke studije. To joj je i uspjelo, a za to je sasvim sigurno bilo zaslužno dobro vojničko službovanje njezinog muža, kao i dobre Petrove ocjene u prethodnom školovanju.

Pred kraj 1830. godine Petar je stigao na Vojnu akademiju i tu je ostao sve do 8. rujna 1838. godine.

Preradovićev odgoj na Akademiji bio je samo njemački i on bi se sasvim sigurno germanizirao i otuđio da jedan od obaveznih predmeta nije bilo i učenje jednog slavenskog jezika, i to češkoga, a i tim više što mu je profesor bio češki rodoljub. Možemo samo zamisliti dječaka od dvanaest i pol godina koji mora po strogim pravilima učiti isključivo na njemačkom, prihvaćati njemačke manire...

Kada je Preradović došao na Akademiju predavač češkoga jezika bio je poznati češki pjesnik Milota Zdirad Polak. No, on mu neće predavati taj nastavni predmet budući da se češki učio od 3. do 8. tečaja, odnosno razreda, a Polak ga je prestao predavati već iduće, 1831. godine. Ipak, šest godina kasnije, opet se vratio, ali sada kao profesor taktike i vojne povijesti.

Nakon Polaka mjesto predavača češkog jezika dobio je češki poručnik Thomas Burian koji je bio vatreni češki rodoljub i osnivač Matice Češke. Vrlo je važno ovom prilikom spomenuti njegov utjecaj na Čehe koji su se nalazili na toj Akademiji i kojima je on posvećivao veliku pažnju u rodoljubnom odgoju i obrazovanju. Upravo je on bio odgojitelj nekoliko kasnije vrlo istaknutih čeških književnika, kao što su npr. Drahotin Villani i Emanuel Mirohorski.

U tom smislu Burian je odgajao i druge kadete koji su bili južnoslavenskog porijekla, a kojih je bilo na akademiji relativno puno. Evo što o tome kaže sam Burian u jednom dosta citiranom pismu poslanom jednom svojem prijatelju, a napisanom 6. svibnja 1834. godine: "Naši mladi akademci čvrsto se prihvaćaju jezika češkoga; neki između njih, kao Srbi i Hrvati i na svoj jezik ne zaboravljajući prianjaju uza nj i u njemu vježbaju. Kupio sam im narodne pjesme Vuka Stefanovića i neke druge sitnice. Među svima najgorljiviji su Hrvati i Srbi, ti srčani junaci, puni snage i duhovitosti, ali mrvu lukavi; za njima dolaze Česi i Poljaci, pa Slovaci i Moravljani, ostalih je tu vrlo malo, a ti su obično ponijemčeni.".

U sjećanjima o svojem radu na Akademiji Burian kao jednog od najeminentnijih učenika "3. tečaja", kojeg je on primio 1832. godine spominje i Petra Preradovića.

Preradović se već na Akademiji zanimao za književnost, a posebno ga je privlačila "ljubav k' pjesništvu i želja u njemu nešto sastaviti", kako sam kaže. Dobra prilika za to zbila se 1834. godine, kada je u Novom Mjestu buknuo veliki požar u kojemu je izgorio gotovo cijeli grad. Taj se događaj dojmio profesora književnosti i poezije, pa je zadao kadetima zadaću da svaki od njih napiše nešto o tome. Preradović kaže "ja se usudih tim povodom sastaviti prvu pjesmu u njemačkom jeziku koja se profesoru dopadne, te me pohvali". Bila je to prva Preradovićeva pjesma "Der Brand von Neustadt", koju je profesor ocijenio s odličnim ("Eminentia"). Iz te se pjesme još uvijek ne može naslutiti onaj veliki pjesnički talenat koji se počeo javljati već u njegovim sljedećim radovima, iako na njemačkom jeziku.

Naslovi Preradovićeve njemačke poezije (1834./35. - 1871.)

Školska godina 1834./1835.
1. Der Brand von Neustadt
Školska godina 1835./1836.
2. Brutus bei Philippi
3. Des Jünglings Klage
4. Zum Jahreswechsel von 1836.
5.-18. (13 pjesama bez naslova)

Školska godina 1836./37. - 1837./38.
19. prijevod češke pjesničke pripovijesti "Maj" K.H. Mácha (nedovršeno)
20. Vergengenheit
21. Gegenwart
22. Zukunft
23. Trennung
24. Gefühle des Dankes

Godine 1841. - 1843.
25. Das Uskoken-Mädchen
26. Das Porträt des Banditen (nedovršeno)
27. Die Abend (nedovršeno)
28. An mein Vaterland
29. De gustibus non est disputandum!
30. Einer Freundin
31. Journal der Debatten (završetak izgubljen)
32. Der edle Graf (izgubljeno)
33. prijevod prvog pjevanja Gundulićevog "Osmana" (izgubljeno)

Godine 1836./37. - 1843.
34. Selbstbekenntnis
35. Auch ein Trost
36. Der Schutzgeist (nedovršeno)
37. Die letzten Römer
38. Die Braut des Adriatischen Meeres
39. Der erste Brief
40. Die Hieroglyphen
41. Im Traume
42. Beethoven (nedovršeno)
43. Das Kind dem Vater
44. Eine neue Fabel
45. Der Druck
46. Gasel eines sterbenden Trinkers
47. Die Sold
48. Die Flucht
49. Die Alpenliebe
50. An einen Jugendfreund

Godine 1851. - 1852.
(ciklus pjesama Lina-lieder: An Lina, Dein Bild, Der Wehruf, Das Glück der Liebe, Mein Lied, Die Bitte, Efeu, Sonett, Licht und Dunkel, Am Ball, An mein Herz, Die Zufluchtsstätte, Die Klage der Nonne, An Lina, Wilde Rosen, Traüme - ukupno 16 pjesama)

Godina 1853.
67. Lieber Freund (izgubljeno)

Godina 1864.
68. (njemački prijevod vlastite pjesme Onoj)

Godina 1871.
69. (njemački prijevod vlastite pjesme Mujezin)

U to vrijeme na hrvatsku kulturnu pozornicu već je stupio narodni preporodni pokret, zajedno sa svojim vođom Ljudevitom Gajem i drugim preporoditeljima.

Sva sreća što je profesor Burian bio sklon rodoljublju i što je pratio razvoj događaja u Hrvatskoj, posebno onih vezanih za ideju ilirizma, pa je o tome obavještavao svoje slavenske, posebno hrvatske učenike i tako u njima budio znatiželju o tim zbivanjima. Informacije su na Akademiju dolazile iz raznih strana, preko raznih časopisa i novina. Kasnije Burian nabavlja "Razgovor ugodni" Andrije Kačića Miošića koji je i inače bio osnovna literatura za stvaranje prvih hrvatskih preporodnih književnih djela.

"***Najdraža majko!***

Iz posljednjeg bratovog pisma sam razabrao da je on morao otputovati u Italiju, a odgovoriti vam nisam mogao prije nego što položim ispite, kako bih vas mogao upoznati sa ocjenama. Šaljem vam stoga u ovome pismu svoje ocjene, kako biste sami presudili kakvim sam marom radio u ovom polugodištu. Uostalom sve sam sretno položio, što možete vidjeti iz ocjena. Sada vas molim, najdraža majko, da mi sestra učini tu ljubav, da mi načini lijepu kesicu, koju bih ja nosio kao znak svoje sestre, a kako mi je Sabolić rekao da će netko od njegovih ovog proljeća doći k njemu, možete mi kesicu poslati s njim. Najdraža majko, 5 novčića koje ste mi u predposljednjem pismu poslali već sam potrošio, pa vas stoga molim, ako je moguće, da mi opet nekoliko pošaljete. Ja sam zdrav i učim marljivo, da vam time napravim veselje. Stoga vas molim, najdraža majko, da mi ispunite moju molbu.

I ostajem vaš sin i svojoj sestri ljubeći brat.
Preradović, kadet
Bečko Novo Mjesto, 18. travnja 1831."
(Pismo Petra Preradovića majci Pelagiji. Čuva se u Muzeju Petra Preradovića u Grabrovnici. Na kraju pisma nalazi se dodatak sa ocjenama i potpisom ravnatelja akademije).

Pred sam kraj Preradovićevog školovanja u listopadu 1837. godine stupio je Burian u vezu s Ljudevitom Gajem koji je tada boravio u Beču, te ga zamolio da mu pošalje sve do tada izašle brojeve "Danice". Gaj je obećao da će poslati, ali je zaboravio, pa je Preradovićev kolega Marko Hallavanya pred kraj školovanja, 22. veljače 1838. godine, poslao Gaju pismo s molbom da izvrši obećanje Burianu. Četiri dana kasnije i sam se Burian ponovo obraća Gaju i kaže da bi "Danica" trebala biti i ostati akademcima baza "ilirskog odjela njihove slavenske književnosti". Pismo Marka Hallavanye-Radojčića jedan je od rijetkih dokumenata iz vremena Preradovićevog školovanja, a i inače s te Akademije, koji nam živo govori o zainteresiranosti hrvatskih i drugih slavenskih studenata za hrvatski narodni pokret i njegove ciljeve. Iz Preradovićevih njemačkih pjesama koje je počeo često pisati nakon požara jasno se može razabrati (da i ne znamo ime njihovog autora) da on nije bio Nijemac, niti da se Nijemcem osjećao. Njemačka i njemačko je za njega bilo nešto sasvim sporedno pa u pjesmama to spominje u svim planovima (licima), samo ne u prvom ili drugom. Iz tih njegovih prvih njemačkih pjesama zrači određena ljubav, ujedno i čežnja za nečim nedostižnim, domovinom, mladošću, za nečim zauvijek izgubljenim. On čak u jednoj od tih pjesama ("Des Junglings Klage") govori o nekakvoj zemlji snova, što nesumljivo mora biti njegova domovina.

Međutim, Preradovićeva okupiranost učenjem i stvaranjem jakih predispozicija za njegovu buduću, vojničku karijeru, iz razumljivih razloga, dovela je do toga da je pao pod dosta jak utjecaj germanizacije (ali joj se nije i pokorio) pa se u to vrijeme i nije posebno (kako je to činio Hallavania) zanimao za događaje u Hrvatskoj. Ali dosta jaka prirodna čežnja za majkom, sestrom, ostalom rodbinom, rodnim krajem, vršnjacima iz djetinjstva, samim djetinjstvom koje je mogao drugačije, iako teže proživjeti, a koje je u jednom svjesnom manjem kontinuitetu održavalo i čitanje, najvjerojatnije ono malo hrvatske i srpske literature, a što je pak proizašlo iz učenja češkog jezika, ipak je u njemu održavalo

svijest kojem narodu u stvari pripada. I kao mladić bio je i suviše ozbiljna ličnost - inače ne bi bio vojnik. Tako se ne može govoriti o nekakvoj prepotentnosti ili mladenačkoj uobraženosti, već o sticaju okolnosti na koje ga je navodio život. Čini se da je tada Preradović bio zaslijepljen Monarhijom i očekivanjima od vojničkog poziva i bio pravi vojnički talenat - npr. došavši 1864. godine u Leipzig, on se nije uputio pogledati kulturno-povijesne znamenitosti toga staroga grada,već je jednostavno otišao pogledati "leipziško bojno polje" iz 1813. godine (kako kaže Emi u pismu 28. srpnja 1864. godine). Sve će se početi drugačije odvijati tek onda kada Preradović svojim iskustvom uvidi nedostatke očekivane komocije oficirskog poziva (da on ne daje toliko da bi mu se mogao posvetiti cijeli život bez bavljenja nečim drugim), kada dođe u osobni kontakt s nekim od preporoditelja i kada počne shvaćati vrijednosti hrvatske narodne riječi, odnosno, nepošten položaj hrvatske riječi (između ostaloga) prema svjetskim jezicima, a što je proizlazilo iz političkih, kulturnih i drugih odnosa Austrije, Mađarske i drugih sila prema Hrvatskoj - njegovoj domovini. To je vrijeme nakon njegovog izlaska iz Akademije, kruga stroge formalnosti. U "četiri oka" godine 1846. Preradović piše svojem bivšem profesoru Burianu (i šalje mu svoju prvu zbirku pjesama) "od vas, veledragi učitelju moj, naučio sam se, da svojem narodu treba uvijek služiti, a nikada ga zaboravljati", što i nije u doslovnom smislu točno jer Burian nije znao za Preradovićevu nezainteresiranost za zbivanja na kulturnoj pozornici Hrvatske do 1841. godine i kasnije. Trebao je Preradović reći, da je ipak točno ono što im je, ili mu je Burian govorio ("da svojem narodu..."), jer je on to tek dosta kasnije shvatio. Treba reći i to da je sasvim pogrešna, ali ne i bez povoda, vizija profesora Pavletića 1918. godine gdje on vidi mladog dvadesetogodišnjeg Preradovića nakon studija kao "oholog kadetića", koji "kao lajtnantić ode iz Zagreba zveckajući sabljicom, da se malko pokaže svojim zemljacima i vršnjacima u Pitomači nakon osam godina". S time se ni profesor Maraković ne slaže.

Upravo se radi te čežnje i otuđenosti Preradoviću počeo dopadati romantizam i romantičarski junaci; njegova se sudbina mogla sasvim usporediti sa sudbinom jednog romantičarskog junaka. On počinje simpatizirati romantizam lorda Gordona Byrona, bajronizam, pod čijim je utjecajem radio gotovo cijeli svoj život.; kod junaka krajnji nesklad počev od sebe, svojih etičkih načela i društvenih dogovora, do promašenosti i neshvaćenosti. Junaci su individualisti s izuzetno burnim duševnim životom koji ima obilje zlih duhova i demona. Uzori za junake traže se u sebi samome.

U skladu sa tadašnjim vjerozakonima na vojničkim akademijama u Monarhiji, svi su kadeti morali biti rimokatoličke konfesije pa je tako i Preradović na Akademiji morao promjeniti svoju vjeroispovijest, pokrstiti se. To je i učinjeno već nekoliko godina nakon dolaska na Akademiju, 3. kolovoza 1832. godine. Bilo mu je svega 14. godina. No, Preradović svoju pravu vjeroispovijest u kojoj se rodio nikada nije zaboravio. Često je znao čitati i ponavljati staroslavensku liturgiju i premda je kasnije postao pravim vjernikom i pristašom, koliko o tome znamo i možemo suditi, rimokatoličke crkve. Neki kažu da je na toj vjeri bila izgrađena polovica njegove stvaralačke i cjelokupne osobe - drugi dio je bila vojska.

Navedeno pokrštavanje kao dječaka (jer je tako moralo biti), čini se, u znatnoj je mjeri djelovalo na njegov kasniji ideološki i stvaralački rad. Preradović se nikako, a što je činjenica, nije mogao odlučiti govoriti konkretno o određenoj rodoljubnoj nacionalnoj misli. No, bilo je to vrijeme koje je odgovaralo Preradoviću. Vrijeme ilirizma, a što je danas još uvijek teško shvatiti. U svojim rodoljubnim pjesmama on se ne osjeća pripadnikom gotovo niti jedne konkretne nacionalnosti, već južnim Slavenom. Uvijek pazi da neargumentirano ne povrijedi niti jednu nacionalnost na ovim prostorima. Ni Hrvate, a ni Srbe... Stoga je njegova poezija rodoljubna u duhu toga vremena, ali je ipak često i izjavljivao da je Hrvat, a takovog da želi i svojeg sina Dušana ("ein echte Kroate" - iz pisma Emi 5. siječnja 1862.) - ne zaboravimo da je Dušanova majka bila Talijanka. A kako i ne bi bio nacionalno neopredjeljen; bio je srpskog podrijetla, rođen u Hrvatskoj, školovao se u Austriji, živio i službovao u Italiji, Mađarskoj, Srbiji, Hrvatskoj, jedna mu je supruga bila Talijanka, druga Njemica. Kada se pozivao na "hrvatsko", onda je to bilo diskretno. Bio je ideološki i suviše apstraktan i indirektan (što su mu neki još za života, npr. Jagić 1864. godine, zamjerali) da to ne bi bilo istinito. Zato je pjevao uglavnom (u dominantnoj rodoljubnoj poeziji) o sveslavenstvu, o ilirizmu, što je sasvim dobro pristajalo njegovoj životnoj sudbini i osobi,

iako je pravo ilirsko doba u vrijeme pojave njegove poezije na hrvatskom jeziku već bilo poodmaklo, ali ipak i aktualno.

Upravo je spomenuto razlog što su ga pojedini pripadnici pravoslavne vjere, za njegovog života, a i kasnije, čak i u rodnome kraju počeli prezirati, jer ih je navodno iznevjerio. To je navelo pojedine hrvatske, odnosno srpske kritičare i književne autoritete da (kada se postavi pitanje za koju je nacionalnost vezano njegovo ime i djelo) osporavaju vrijednost njegovog djela za Hrvate, odnosno Srbe, kao i vrijednost njegovog djela za samu književnost južnoslavenskih naroda. Književnici, kritičari i drugi kulturni djelatnici raznih generacija, od njegovog doba do danas, različito su se odnosili prema njegovoj poeziji i njegovoj osobnosti.

Tako često imamo vrlo različite kritike i ocjene. Spomenimo samo nešto iz arsenala, po Preradovića negativnih ocjena. Na primjer Miroslav Krleža, veliki književni genij, nije ga volio pa se o njemu i dosta kratko izjasnio; "Tipičan grencerski oberlajtnant koji hrvatsko, dok se bavio pisanjem svojih diletantskih pjesama nije nikada smatrao dostojnim ni jedne svoje strofe, što srećom nije dugo trajalo, jer je taj početnik vrlo brzo rezignirao." A. Haller na jednom mjestu, što se tiče Preradovićeve nacionalnosti, odlazi tako daleko da kaže da svugdje gdje Preradović spominje Srbe treba dodati "Preradović, viši austrijski oficir", a što se pak tiče njegove poezije da mu je ona "ozbiljnost samo spolnje nepjesničke prirode", za koju su "namjerno traženi "pjesnički" motivi sitne "pjesničke" idejice, subjektivno nezagrijane i neproživljene. Preradović uopće rado definiše, što je siguran znak nepjesničkog, intelektualističkog duhovnog stanja".

Tek su se, što je uobičajeno, nakon Preradovićeve smrti i njegovog vremena i dolaskom novih generacija, mnogo više nego do tada počele plesti čitave mreže pitanja i odgovora oko "identifikacije" njegove nacionalno-ideološke misli i nacionalnog opredjeljenja. Međutim, sva su ta pretresanja uglavnom bila ili neargumentirano odgovorena ili argumentirano neodgovorena.

Stvar je isuviše one nezahvalne nacionalističke prirode pa da bi bilo vrijedno njome se baviti - ali ju ne i treba ignorirati! Nesumnjivo je jedno; Preradović je tijekom cijelog svojeg dosta kratkog stvaralačkog života čeznuo za domovinom na isti onaj način kako bi to uradio i Hrvat i Srbin i Slovenac, ili netko sasvim druge nacionalnosti (na neki način možemo ga usporediti s Nikolom Teslom). Na hrvatskom je jeziku "pisao i pjevao" (što su analize njegove jezične konstrukcije pjesama odavno potvrdile), dok je u Hrvatskoj prvi počeo pisati poeziju u pravom smislu riječi, ako se smijem tako jednostavno izraziti i ujedno podržati ne mali broj istomišljenika koji su se redali tokom proteklog stoljeća, i to u vrijeme kada je Hrvatska počela stvarati svoju prvu kulturnu samostalnu misao i riječ. Sigurno je popunio arsenal lijepe hrvatske, prema tome i slavenske i europske poezije, ako ne s više, onda barem s nekoliko svojih stihova čime se svatko tko je imao imalo veze s Petrom Preradovićem treba ponositi. No, o njegovoj poeziji i njegovom imenu ne treba govoriti suviše patetično, bez književne kritike, kako se to u prošlosti često događalo. Stoga Nikola Ivanišin ima dobrog razloga dok kaže "da se od njega stvorio kult", da je ime Preradović "sinonim pjesništva, a djelo poezije". "Preradović nije bio veliki stvaralac, ali je bio dovoljno izrazit pjesnički talenat", te je "uz Mažuranića bio i ostao najznamenitiji hrvatski pjesnik XIX. stoljeća" .

Donajposlije, što je to bilo loše u tadašnjoj ideji o sveslavenstvu. Zar je to bio tako veliki promašaj jedne epohe, u vrijeme kada je i sam pojam nacionalnost bio tek izašao iz povoja, a nacionalizam još nije ni pokazao svoje prave zube. Na to je i danas i bez znanstvene potkrijepe odgovor već sasvim otrcana fraza. Preradovićevu poeziju potrebno je promatrati isključivo kroz prizmu njegovog vremena, ne zaboravljajući društvene i privatne okolnosti u kojima je živio.

Godine 1969. Ljubomir Maraković, jedan od onih koji ne osporavaju Preradovića na niti jedan način, piše o njegovoj poeziji: "Preradović - osrednji pjesnik? Tko to smije kazati? - Dakle - velik? Svakako. Njegovim odama i himnama nema premca u hrvatskoj književnosti ni njegova, ni kasnijeg vremena. Nijedan naš pjesnik - od Šenoe do Harambašića - nije to smatrao svojim glavnim i najjačim pjesničkim izrazom...I uz pjesništvo njegova vremena te vrsti u svjetskoj književnosti, mogu njegove ode i himne stajati dostojno uz bok, iako nećemo tražiti neka mjerila u imeniku velikana kao apsolutnih vrhunaca. U baladama i parabolama koje su u cijelosti nejednake vrijednosti - spjevao je

Preradović nekoliko bisera čitave hrvatske književnosti; u intimnoj lirici je dao nekoliko neospornih dragulja, kojih ljepotu ne mogu poreći čak ni oni, koji u Preradovićevoj patetičnoj lirici vide samo "refleksiju i retoriku"..." .

3.
Hrvatski pjesnik - oficir u službi Monarhije (1838. - 1872.)

Vojničku akademiju u Novom Mestu Preradović je završio početkom rujna 1838. godine i iz nje izašao u činu poručnika prve klase, bez probuđene nacionalne svijesti u pravom smislu riječi. Po njegovoj želji uvršten je u Ugarsku pukovniju broj 33. koja se tada nazivala "Bakony, a sada Gyulay: stanovala je, kao i sada u Milanu" - kako Petar kaže 1856. godine. Prije nego što je krenuo u Milano, dobio je dopust i preko Zagreba se uputio u svoj rodni kraj, da posjeti, nakon osam godina, majku, sestru i ostalu rodbinu.

U svojim autobiografskim crticama 1856. godine za ovo doba kaže: "Prolazeći kroz Zagreb čujem od moga suučenika, poručnika Hallavanye, koji je prije mene u Zagreb stigao i već pojmio bio tadašnje narodno gibanje, nešto o hrvatskoj književnosti, o njezinom kolovođi dr. Gaju i o otporu Hrvata proti Mađarom."

Odatle je nastavio do Pitomače i Velike Pisanice i tu ostao naredna dva mjeseca. O tom dolasku i boravku navedene godine dodaje: "odem kući, - ali eto žalosti, bio sam zaboravio skoro sasvim materinji jezik, a ni mati ni sestra nisu drugim znale govoriti. Međusobna ljubav tu je bila čudotvorna učiteljica, te za jedno mjesec dana uvježbao sam se toliko u narodnom jeziku, da sam o svakidašnjim stvarima prilično dobro mogao razgovarati".

U svojim drugim autobiografskim crticama iz 1862. godine za isti događaj on piše: "Premda sam u Akademiji češki učio, ipak sam svoj materinski jezik za ono 8 godina tako zaboravio, da došav k materi teško sam se š njom, koja drugog jezika nije znala, razgovarati mogao. Ali u razgovoru s majkom i sestrom probuđivahu mi se kao iz sna slatki izrazi djetinske dobe i nakon osam nedjelja koje š njimi provedoh, prilično sam opet naški govorio."

Branko Vodnik (Drechler), jedan od najboljih poznavatelja života i djela Petra Preradovića, smatra 1918. godine da Preradović nije zaboravio toliko hrvatski jezik koliko se to iz autobiografskih crtica čini. Drži da je to "samo pjesnička romantična priča, koju ne smijemo shvatiti odviše realistično" i još kaže, da "Preradović nije za vremena studija primio manje poticaja za svoje narodno osvještenje od ostalih preporoditelja, koji su također, kidajući okove svoje njemačke kulture, stvarali osnove nove narodne kulture."

Krajem iste godine Preradović je stigao u Milano, u svoju pukovniju. Tu se slučajno nalazilo i nekoliko hrvatskih oficira, kao što je Đuro Benko, Jerko Pavelić i drugi. Ovdje je nastavio pisanje svojih njemačkih stihova, trošio gotovo sav zarađeni novac na kupovanje njemačkih knjiga i časopisa i čitao samo njemačku literaturu, dok se sa svojim zemljacima, kako i sam kaže, često družio, međutim, rijetko su govorili svojim jezikom.

Dvije godine kasnije, 1840., u istu je pukovniju prekomandiran njegov zemljak, Ivan Kukuljević-Sakcinski (1816.-1889.), koji je do tada bio oficir mađarske garde i koji se još od ranije bavio preporodnom literaturom. Kukuljević je bio porijeklom iz hrvatske plemićke obitelji, koja se od davnina isticala u javnom političkom životu. Odmah po Ivanovom dolasku oni se upoznaju i to je početak trajnog prijateljstva, koje nije bilo prekinuto ni kad je Kukuljević otišao iz Milana u Zagreb - budući da je odlučio napustiti vojsku. Odmah po dolasku u Milano, Kukuljević je počeo nagovarati Preradovića da pokuša pisati na hrvatskome jeziku. U prvo vrijeme prevladava Preradovićev njemački odgoj. Evo što o tome on sam kaže: "Ali meni se to nije nikako dalo, nijesam dovoljno znao jezika, a i drugačije činilo mi se čudno, da bi ja pisao u jeziku, koji po mom tadašnjem mijenju nije dorastao izobraženosti vladajućih europejskih jezika...". Kod Preradovića je proces prinarodnjavanja, ako mogu tako reći, trajao neočekivano duže nego kod ostalih preporoditelja, koje je u početku zadesila ista sudbina (Kukuljevića, Gaja i dr.). Isključivo na poticaj Kukuljevića, Preradović se ipak prihvatio barem prevođenja hrvatskih tekstova na njemački, a nedugo zatim, premda piše na njemačkom jeziku, počinje umetati narodne elemente. Tako je tada preveo cijelo prvo pjevanje Gundulićevog "Osmana" i jednu pjesmu (?) Ignjata Đurđevića. 1841. godine piše i svoju prvu pjesmu u narodnom duhu: "Das

Uskoken-Mädchen". U studenom 1842. godine Kukuljević je odlučio napustiti vojnički poziv iz već rečenih razloga iz kojih i Mirko Bogović, također preporoditelj (1850. godine). Preradović nije bio u mogućnosti napustiti vojnički poziv prvenstveno iz materijalnih razloga, iako mu je već bio i dosadio. I Kukuljević i Bogović su imali, za razliku od Preradovića, osiguranu egzistenciju izvan vojničkog kruga. Zbog prevelike ljubavi i sklonosti prema vojničkom pozivu Preradović nije mogao izmijeniti svoj život i ne bi se snašao u svjetovnom životu.

Kukuljević se po odlasku iz Milana nastanio u Zagrebu, a Preradovićeva pukovnija 1843. godine biva premještena u Dalmaciju, u Zadar. Krenuli su iz Milana 13. lipnja preko Venecije (Mletaka), gdje su se zadržali dva tjedna. Posljednjih dana lipnja iste godine stigli su u Zadar. Prva Preradovićeva pjesma na hrvatskom jeziku proizašla je sasvim slučajno. U Veneciji se je sticajem okolnosti nalazila 51. regimenta Karla Ferdinanda, u kojoj je, također slučajno, bilo nekoliko hrvatskih oficira sklonih narodnom preporodu. Vodio ih je Špiro Dimitrović Kotaranin (1813.-1868. godine), koji se već tada bavio pisanjem rodoljubne poezije i koje ćega drugog na hrvatskom jeziku. Preradović je tada, zahvaljujući Kukuljeviću, već podosta pojmio ideje i ciljeve hrvatskog narodnog preporoda, pa se brzo upoznao i našao zajednički jezik sa Špirom i njegovim kolegama. Prvu je vrijednost narodne riječi Preradović upoznao za samo desetak dana i to upravo u Veneciji. Svake večeri redovito su se okupljali u Dimitrovićevom stanu i tu čitali Kačića, pjevali narodne pjesme, ponekad čak i u toj mjeri da su privukli pažnju policije i imali zbog toga problema. Čak si je svaki od njih dao neki nadimak uzet iz Kačićevih pjesama. Tako je Preradović postao "Petar od Perlata kapetana" - iz Kačićeve pjesme o Svetigradu iz " Razgovora ugodnih". Nakon provedena dva tjedna u Veneciji i pred Preradovićev odlazak u Zadar, Špiro mu je obećao da će napisati i poslati mu u Zadar jednu pjesmu na "slavu hrvatskih oficira 33. pukovnije", ali da mu za uzvrat isto tako Preradović napiše jednu pjesmu na hrvatskom jeziku. To je Preradović odbijao tvrdeći da ne poznaje toliko hrvatski jezik da bi mogao na njemu pisati pjesme. No međutim, nakon što je Špiro napisao i poslao pjesmu Preradoviću, ovaj se odvažio i napisao svoju prvu pjesmu na hrvatskom ("Poslanica Špiri Dimitroviću"). Špirinu pjesmu, kako spominje kasnije u "Nacrtu moga života", nešto poslije uzima policija, kada je ovaj već došao pod njihovu prismotru.

Kukuljević je i nakon što se sredio u Zagrebu ostao u vezi s Preradovićem. Slao mu je svu ilirsku književnu produkciju, naravno koliko je to ovaj mogao platiti, tako da se Preradović vrlo intezivno počeo upoznavati s pravom preporodnom literaturom i samim narodnim pokretom. U Zadru se upoznao s Antom Kuzmanićem, koji se upravo u vrijeme Preradovićevog dolaska u Zadar spremao na izdavanje "Zore dalmatinske". To je časopis koji je bio sličnog tipa kao i zagrebačka preporodna "Danica", prepun budnica, davorija i sl. Prije izlaska prvog broja Kuzmanić je molio Preradovića da napiše jednu pjesmu na hrvatskom jeziku koju bi ovaj objavio. Preradović se nakon protivljenja ipak odlučio napisati pjesmu. "Uoći mladog ljeta godine 1844." sastavio je Preradović svoju prvu pažnje vrijednu hrvatsku pjesmu, onu, kako se ponekad zna reći u literaturi - proročku, "Zora puca, bit će dana". "...piesma... podje mi čisto lako za rukom i svanu u prvom listu "Zore" s općim odobrenjem". U toj pjesmi Preradović je pokazao koliko je zainteresiran za narodni preporod, koliko se namjerava baviti preporodnom poezijom, da se konačno probudio onaj duh što je još prije nekoliko mjeseci u njemu spavao. Ovo odobrenje bilo je Preradoviću podstrek, tako da je nakon "Zore" počeo pisati čitavi lanac pjesama razne tematike.

Nešto nakon izlaska prvog broja "Zore dalmatinske" upoznao se Preradović u Zadru s Pavicom de Ponte, kćerkom pokojnog zadarskog tribunalnog (sudskog) savjetnika Ivana de Pontea talijanskog podrijetla. Pavica je u to vrijeme stanovala kod mlađe sestre udate u Zadru. U nju se Preradović tako strasno zaljubio da je postala gotovo muza njegove poezije

Odlomak pisma Petra Preradovića Ivanu Kukuljeviću (Zadar, 29. veljače 1844.)

"Pravo veliš, da me je uprav Dalmacija kući vratila i da nisam vamo došao ne bih se bio našeg jezika primio, hvala Bogu! samo da bih se ovih veriga još riješiti mogao koje me u vojničkom stavu vežu, onda bih lahkim srcem i zadovoljnošću put započeti nasljedovati mogo: ovako sam sapet (ti znaš i sam kako je), ne mogu se onako okretati, kako bih hotio, jer me misla pitajuća uvijek naskoči: gdi češ kruha naći, ako ovog ostaviš, ili izgubi. Možebiti s vremenom da se kakova prilika zgodi..."

- "ta ljubav i pjesme, to mi bijaše sav moj tadašnji život, što svaki iz samijeh pjesama uvidjeti može". Nitko u Preradovićevu životu ni prije ni kasnije nije na njegovu poeziju imao toliko utjecaja koliko njegova Pava, kako ju je od milja zvao. Sve je to navelo Preradovićevu unuku Paulu, austrijsku pjesnikinju, autoricu austrijske himne, da kasnije napiše roman vezan upravo za njih dvoje: "Pave und Pere". U rujnu 1844. godine Preradović je unaprijeđen u čin nadporučnika. U Zadru sastavlja i niz svojih najpoznatijih pjesama.

1844. godine piše "Putnika", "Braću", "Žalostinke", "Pjesmu suncu", "Jedinicu", te "Dalmatin caru svome". Već iste godine počinje surađivati s Danicom gdje mu izlazi po prvi put "Putnik". Najviše pjesama u vrijeme svog boravka u Dalmaciji objavio je u "Zori dalmatinskoj", koje je jedno kraće vrijeme, 1845. godine, do dolaska Kaznačića, bio i urednik. 1844. godine već se javljaju prijevodi Preradovićevih pjesama na talijanski, te ih objavljuje zadarski list "Gazza di Zara".

Sljedeće godine radi još više: "Pjesnik", "Djed i unuk", "Dalmatin", "Pčele slavjanske", "Vilin san", "Izdajica", "Kosovo polje", "Proljetna pjesma", "Mrtva ljubav", "Cvijetak k suncu", "Cvijeće" ili "Njojzi", "San", "Što je ljubav", "Početak ljubavi", "Primorske pjesmice", "Pomorske pjesmice", "Miruj, miruj srce moje", "Veseo danak", "Djeva i more", "Djeva i ptica", koje je gotovo sve i objavio iste godine. 1845. godine počinje prevoditi njemačke pjesme na hrvatski tako da je iste godine preveo Goetheovu "Ljubicu", Gleimovu "Pčelu", Mielandovog "Orla i sovu", Bürgerovu "Leonoru", Lübeckovog "Putnika" i Denauove pjesme "Udaljenoj" i "Na". Ni sljedeće dvije godine nisu bile manje plodne.

1846. godine: "Ruža i Ljubica", "Ljudsko srce", "Pamet i srce", "Pervenci", "Bilje", "Četri vrela", "Majka kod kolijevke", "Napitnica", "Posveta Pervenaca", "Djevojkina proljeća", "Tuga", "Vilin san", "Čežnja", a prevodi samo Vittorellijevu "Nepriliku".

1847. godine: "Dvije ptice", "Rođene sestrice", "Ribar", "Nada", "Slijepac Marko", "Zbog Jelice" i "Tužna ljubav".

Već krajem 1846. godine sakupio je dovoljno novaca da u Zadru izda prvu zbirku svojih pjesama pod nazivom "Pervenci". Zbirku je, što se moglo i očekivati, posvetio svojoj zaručnici Pavici, stoga na početku knjige stoji "rasnomu spolu jugoslavjanskog naroda u slici ljube svoje posvjetjuje pjesnik". Zbirka je tiskana na 114 stranica, a sakupio je ukupno 35 svojih dotada napisanih pjesama.

Boravak u Zadru nesumljivo je bio jedan od najsretnijih perioda u Preradovićevu životu, koji će kasnije biti ispunjen putovanjima po dužnosti zbog čega je često bio odvojen od obitelji. On se ovdje osjećao prvi puta potpuno sretan i zadovoljan. Njegova poezija ovdje pisana isključivo je rodoljubna i ljubavna, kakova će u, tematskom smislu, kasnije biti gotovo sva, samo s tim što se ponekad javlja i refleksna misaona, u kojoj se on pomalo bavi određenom filozofijom društva. Preradović je istovremeno stvarao na sva tri tematska područja, ali je bio najslabiji kada se počeo baviti filozofijom. On je bio prvenstveno lirik - "Najuspjelije pjesme u kojima zanemaruje idejnu konstrukciju i prepušta se izvornom osjećaju" - kaže Frangeš 1965. godine. Njegova rodoljubna poezija pisana u Zadru je kao i cijeli taj tematski opus, a njegov najveći dio poezije na neki je način i sinteza ideje o sveslavenstvu. Sredinom 1846. godine Preradović se namjeravao oženiti Pavicom, međutim to je ubrzo doznao komadant njegove regimente, a kako se tada nije odobravala ženidba oficira, Petru je, u kolovozu iste godine, došla naredba od komandanta grofa Gyulaya, za njegovu prekomandu u treći bataljon. Pošto se taj bataljon nalazio u Pešti, Preradović bi bio odvojen od Pavice. Stoga je teška srca odlučio otići parobrodom do Trsta, a od tuda u Beč i Peštu i tražiti od komandanta da tu naredbu povuče. Tako je i bilo. U Beču je nagovorio grofa Gyulaya da mu usliši zamolbu i poništi zapovijed. Iz Beča je otišao u Peštu gdje se upoznao s tadašnjem rodoljubom Vatroslavom Bertićem (1818. - 1901. godine). S njim je kasnije bio gotovo stalno u kontaktu i to prijateljstvo "imaše kašnje velik upliv na sudbinu moju".

Odavde se u Zadar namjeravao vratiti kopnenim putem, što je i učinio. Krenuo je preko Zagreba u kojem se zadržao jedno kraće vrijeme.

Već do tada Preradović se dopisivao s brojnim preporoditeljima, pa tako i sa Stankom Vrazom, našim prvim književnim kritičarem. S njim se u Zagrebu i susreo, te ga je ovaj upoznao sa gotovo svim vodećim osobama "našeg Parnasa"; Gajem, Šulekom,



Preradovićeva prva zbirka pjesama "Pervenci" iz 1846. godine koju je tiskao u Zadru, u tiskari Demarchi-Rougier, a posvetio suprugi Pavici. U Muzeju Petra Preradovića u Grabrovnici.

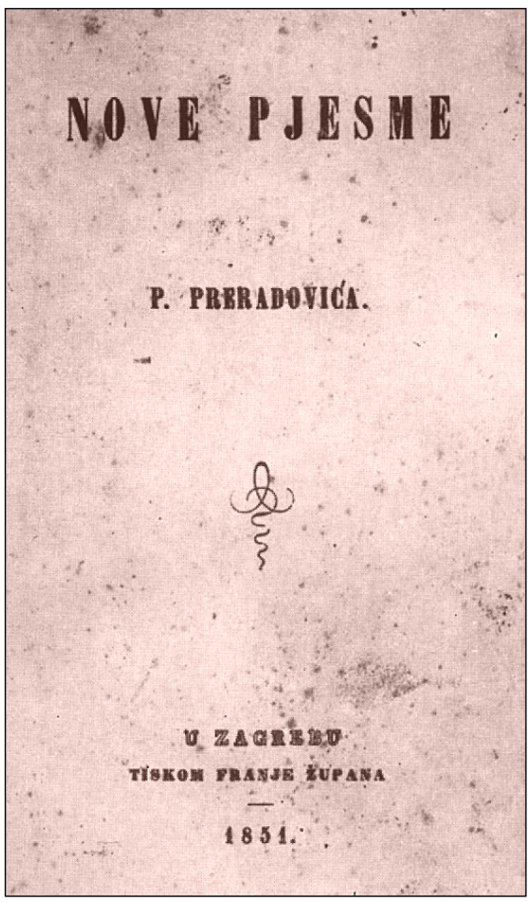

Preradovićeva druga zbirka pjesama "Nove pjesme" koje je tiskao u Zagrebu 1851. godine i posvetio je biskupu J. J. Strossmayeru. U Muzeju Petra Preradovića u Grabrovnici.

Uglazbljeni stihovi Petra Preradovića za njegovog života (1846.-1872.)

1. Vatroslav Lisinski (1819.-1854.)
- Miruj, miruj srce moje (Zagreb 1846.) - u B-molu.
- Ribar (Prag 1848.) - u C-duru.
- Laku noć (Zagreb 1850.) - u F-duru.
- Moja lađa (Zagreb 1850.) - u A-duru.
- Udaljenoj (Zagreb 1850. - po prijevodu Lenauove pjesme) - u Es-duru.
- Pet čaša (Zagreb, 1951.) - u G-duru.
- Djevojkina prolječa (Zagreb 1851.) - u As-duru.
- Proljetna pjesma (Zagreb 1851.) - u A-duru.
- Tuga (Zagreb 1851.) - u F-duru.
- Veselje mladosti (Zagreb 1852.) - u F-duru.
- Uoči blagdana (Zagreb 1852.) - u H-duru.
- Dvije ptice (Zagreb 1852.) - u As-duru.
- Pogrebnica (Zagreb 1852. - Nadgrobnica br.6.) - u C-molu.

2. Vjekoslav Karas (1821.-1858.)
- Veselje mladosti (nakon 1850.) - u D-duru.
- Laku noć (nakon 1850.) - u G-duru.

3. Ferdo Livadić (1798.-1878.)
- Tuga (nakon 1846.) - u F-molu.
- Tužna ljuba (nakon 1847.) - u As-duru.
- Moja lađa (nakon 1850.) - u G-duru.
- Kad! (1852.?) - u Es-duru.
- Kasno (1852.) - u D-duru.
- Samobor (1863.) - u G-duru.
- Bože živi (1870.) - u E-duru.
- Ivanu Perkovcu (iz "Milim pokojnikom"
- 1871.?) - u Hes-duru.

4. Ivan Padovec (1800.-1873.)
- Veselje mladosti (nakon 1850.) - u F-duru.
- Laku noć (nakon 1850.) - u F-duru.
- Kad! (nakon 1851.) - ?
- Proljetna pjesma (1855.) - u D-duru.
- Moja lađa (1863.) - u G-duru.

5. Franjo Pokorni (1825.-1859.)
- Moja lađa (nakon 1850.) - ?

6. Förschgott-Tovačovski
- Bože živi (1867. ili 1868.) - ?

7. Ivan Zajc (1832.-1914.)
- Kad! (Beč 1868.) - u C-duru.
- Bože živi (Beč 1869.) - u C-duru.

Rakovcem, Demetrom, Mažuranićima i drugima, koji su ga lijepo dočekali i primili u svoje kuće i stanove. Već je tada on bio dobro poznat u Hrvatskoj kao dobar pjesnik, čak jedan od najboljih.

Ovo je prvo direktno stupanje u vezu s ilircima i već tada je Preradović izrazio želju da dođe živjeti u Zagreb, međutim, ta mu se želja neće ispuniti još nekoliko godina.

Početkom 1847.godine vratio se u Zadar, ali ga je tu čekala nesreća. Za vrijeme njegovog odsustva umrla je Pavičina sestra kod koje je stanovala i koja se brinula za nju, tako da je Pavica morala otići drugoj, starijoj sestri, koja je živjela u Dubrovniku, a zvala se Felicija. Ona je bila udata za Franju Regnera-Blexlebena, koji je, kao i Pavičin otac, bio tribunalni savjetnik. Kod nje je Pavica ostala sve do udaje za Preradovića. Međutim, s Pavicom se ovaj put nije uspio vjenčati, jer je već 20. lipnja 1847. godine stigla regimenti naredba za odlazak iz Zadra u Italiju, u Udine. U studenom iste godine nalazio se u Bresciji, a početkom slijedeće godine (14. siječnja) stigao je u Paviju, gdje ga je zatekla talijanska revolucija 1848. Početkom travnja je u Mantovi, gdje je došao u pomoć austrijskoj vojničkoj posadi, te tu ostaje naredna četiri mjeseca. U borbi je prvi put sudjelovao sa svojom satnijom 19. travnja 1848. godine, u proboju iz Mantove kod mjesta Gli Angeli (sam Preradović 1856. krivo navodi da je to bilo u svibnju). Ovo je ujedno, pored kasnijeg juriša na ušančene linije Curtatrone - Montanara 29. svibnja bila jedina prava bitka. Ostale "bitke" u kojima je sudjelovao Preradović službeno se tretiraju u ispravama kao predstraže ili pak izviđanja: Gli Angeli 04. svibnja, Curtatrone - Montanara 13. svibnja, Gioto 30. svibnja 1848. godine. Pošto se je istaknuo, 15. lipnja 1848. godine dobiva čin "Kapitainleutnanta" (kapetan). Pošto su istjerali Piemonteze iz tadašnjeg austrijskog dijela Italije, u kolovozu iste godine je došao u Piacenzu, a u rujnu u Monzu. Tu je u listopadu dobio dopust i otputovao u Dubrovnik, gdje se 11. listopada vjenčao s Pavicom de Ponte. Po povratku u Monzu dočekala ga je tužna vijest, da mu je još 26. kolovoza u Velikoj Pisanici umrla majka Pelagija koja je u tom selu bila i pokopana, a na čiji sprovod nije mogao doći.

Njegov napredak te godine u vojsci bio je, kao i Franje Filipovića, koji je za vrijeme talijanske revolucije boravio u istim mjestima, izuzetan. Za samo tri mjeseca i petnaest dana dobio je čin kapetana prve klase (01. listopada). Inaće Preradović u vojničkoj službi nije bio posebno odlikovan za svoje vojničke sposobnosti iako je dogurao do čina generala. Jedino odlikovanje mu je bio ovaj brzi napredak u 1848. i orden za svoju zbirku pjesama "Prvenci". Ta nagrada je bila zlatna medalja s natpisom "Litteris et artibus" i vrijedila je dvanaest tadašnjih dukata (svibanj 1847.). To je bila nagrada koju dodjeljuje car. Za svog boravka u Italiji Preradović piše pjesmu "Krasno jutro" i svoje po opsegu najveće završeno djelo, dramu "Kraljević Marko", koju je počeo zamišljati još negdje u Zadru, a završio ju do dolaska u Zagreb. Ta drama objavljena je u "Nevenu" 1852. godine. Već do tog vremena Preradović je, kao poeta, stekao među preporodnim književnicima i pjesnicima veliki ugled. Koje je on mjesto tada zauzimao u hrvatskoj poeziji toga doba dobro se vidi i iz reakcije iz sredine prosinca 1848. godine, kada se za vrijeme njegovog boravka u Italiji pročulo da je poginuo. Bogoslav Šulek 1848. u Narodnim novinama, npr., piše i ovo: "... Tužnu vijest javljamo narodu našem. Ponajkrasnu liku našega Parnasa ugrabila je nemila smrt. Ne i više nježnoga pijevca Putnika i tolikih drugih miloglasnih pjesama: ne ima više Petra Preradovića. Nije mu bilo suđeno proslaviti slobodnu domovinu, kao što ju je tješio i hrabrio, kad je pod teškim jarmom stenjala... U sadašnjem stanju literature naše smrt Preradovićeva jeste za nas šteta nenaknadna. Kolikimi krasnimi stvorovi bio bi on obogatio i ukrasio našu književnost, da nam ga nije sudbina preotela!..."

Važno je spomenuti da je veliki broj Preradovićevih pjesama bio još za njegovog života "stavljen u glazbu". Neke su od tih pjesama toliko puta prepjevavane do današnjih dana, da se često puta uopće ne zna prvi pisac muzike. Prva njegova pjesma uglazbljena je još 1846. godine. Učinio je to u Zagrebu poznati Vatroslav Lisinski s pjesmom "Miruj, miruj srce moje" (ispjevana 1845.) - za bariton uz klavirsku pratnju u B - molu. Želju Petra Preradovića da dođe i živi u Zagrebu dobro je znao i tada već njegov prijatelj Bertić, koji je nešto ranije dobio namještenje u Zagrebu. On je uspio kod banskog namjesnika Mirka Lontulaja isposlovati, da Bansko vijeće piše feldmaršalu Radetskom da prekomandiraju Preradovića u Bojni odsjek Banskog vijeća (vlade). Ovo je Preradoviću početkom 1849. godine javio Bertić i već ubrzo nakon toga pisma stigla je Preradoviću naredba za njegovo

premještanje u Zagreb u koji je stigao s Pavicom 21. veljače iste godine. Već u travnju 1849. premješten je bez njegovog zahtjeva u prvu bansku regimentu, ali je ostao u Zagrebu gdje je u bojnom odsjeku nakon odlaska majora Aleksandra Kukuljevića, 1. travnja popunio mjesto podnačelnika. Tu je Preradović zatekao Ivana Perkovca (1826.-1871.), koji je do tada bio i koji će i njemu ostati pisar, i Ognjislava Utješinovića - Ostrožinskog (1817.-1890.), koji će mu biti savjetnik, a kasnije i bliski prijatelj (obojica su bili preporodni kulturni radnici). Tu je Preradović ostao sve do izdavanja naredbe od 26. lipnja 1850. kojom ban Jelačić ukida Bansko vijeće. Nakon toga, u srpnju iste godine, Preradović odlazi u prvo vojničko vrhovno zapovjedništvo u Zagrebu, a potom u veljači 1851. postaje Jelačićevim ađutantom, odnosno tajnikom. Preradović ubrzo stiće Jelačićevo povjerenje te ga ovaj 1852. godine šalje Omer-paši Latasu u Travnik na pregovore.

U Zagrebu Preradović ostaje do kolovoza 1852.godine. Kako to i sam Perkovac, s kojim je Preradović radio oko godinu dana i kojega je ovaj vrlo cijenio, kaže da je Preradović, kao zrela osoba, bio vrlo blage i mirne naravi. Bio je pun nekakve hladnokrvne energije, odlučan, dobar organizator sigurne i mirne ruke. U vojničkim je poslovima bio vrlo korektan i sposoban. "Po svojoj naravi bio je Preradović čovjek sređen, povučen u se, znajući da se u svojim izrazima disciplinira. K tomu ga je i vojnički položaj silio da bude oprezan u svojim izrazima. Stoga je najviše govorio prigušeno, zbito, često u obliku alegorija. A i po svojim načelnim pogledima na književnost bio je pristalica zbitosti i kratkoće. Sve je kod njega odmjereno, gotovo hladno - i tako ispod naoko hladne kore naslućuje se plemenita uzdrhtalost čuvstava." (Barac, 1963.). Preradovićevo vrijeme boravka u Zagrebu su godine mnogih previranja i zbivanja u kulturnoj, a najposlije političkoj povijesti Hrvatske, važne za svakoga onoga koji je nešto osjećao prema Hrvatskoj kao domovini.

Preradović je sada bio u centru svih zbivanja u Hrvatskoj pa je sticajem okolnosti već 1849. godine mogao pomoći Jelačiću s nekih 10-15.000 spremnih vojnika za ratovanje s Mađarima. Nekih pola godine nakon dolaska u Zagreb (24. rujna 1849. godine) rodila mu je supruga Pavica prvo dijete, kćer Milicu. Obiteljski život mu je bio sređen, što je utjecalo i na kvantitetu i na kvalitetu njegovog stvaralačkog pjesničkog rada. Stoga je Preradović u tom razdoblju ispjevao (1849. - 1852.) nekih 40-ak pjesama, što za njegov ukupni stvaralački opus i nije malo, a započeo je pisati i spjev "Lopudska sirotica" na kojem je radio najviše 1853. godine ali je, nažalost, ostao nedovršen (napisao je samo dva pjevanja).

1849. godine Preradović piše pjesme: "Pjesma Dubrovniku", "Pozdrav domovini", "Pjesnikova kob", "Jesen" i "Crni dan".

1850. godine piše "Trun u oku", "Naša Anka", "Zemlja suncu", "Moja lađa", "Veselje radosti", "Uoči blagdana", "Laku noć", "Poljakom", "Rusinom", "Vila i Lada", "Pitanje", a prevodi Pickove pjesme "Vltava" i "Majci", te "Zavist" (s češkog od I.K.)

1851. godine piše pjesme "Car Dušan", "Oluja", "Pjesmice", "Utjeha", "Noćne pjesmice", "Dvoslozi", "Pet čaša", "Na grobniku", "Duh slavjanski", "Svračanje", "Mica" i "Kasno". Preradovićev cijeli opus sadrži samo nekoliko povećih djela, među kojima se zalomio i jedan libreto za operu u četiri čina pod nazivom "Vladimir i Kosara" koji je napisan za ovog boravljenja u Zagrebu.

1851. godine u Zagrebu Preradović sakuplja svoja djela do tada izašla po raznoraznim časopisima, te dodaje nekoliko novih, ukupno 45, te objavljuje tiskom Franje Župana u Zagrebu pod naslovom "Nove pjesme", koje je sada posvetio Strossmayeru. Za razliku od "Pervienca" to djelo ubrzo i rasprodaje. Kako su govorili njegovi suvremenici, Preradović je bio i u muškom i u ženskom društvu vrlo omiljena osoba. Stoga ovdje treba spomenuti i njegovu ljubavnu avanturu sa Zagrepčankom Karolinom (Linom) Schauffovom rođ. Kopetzki od listopada 1851. do kolovoza 1852. godine. Iz te avanture je proizašlo šesnaest pjesama na njemačkom jeziku, koje je on objedinio pod naslovom "Lina - Lieder", ali koje su čak i za njegove prijatelje bile tajna sve do nakon njegove smrti i pregledavanja ostavštine. Uglavnom se smatra da je ovaj ciklus pjesama Preradovićev izlet u njemačku poeziju i njemački jezik.

27. veljače 1851. godine Preradović je bio izabran u odbor, tada obnovljene Matice ilirske, kojoj je bio predsjednik Ambroz Vranicanina. Ali nije bio dugo član tog odbora jer je nakon ukidanja banskog vijeća bio premješten u Cremonu, u njemačko-banatsku krajišku

pukovniju, tako da je njegovom odlukom morao biti biran drugi član. 08. prosinca 1852. godine na njegovo mjesto izabran je Antun Mažuranić. U svibnju 1852. godine Preradović je suprugu Pavicu posjetio kod njezine sestre u Marenu jer je predpostavljao da će ubrzo dobiti prekomandu. U Marenu je Pavica rodila drugo dijete, kćer Slavicu (17. kolovoza 1852. godine), a točno nakon dva mjeseca dobio je čin majora. Krajem iste godine došao je sa suprugom i djecom u Cremonu, gdje je primio pod svoju komandu dva bataljona te regimente.

Preradović nije mnogo ratovao u doslovnom smislu te riječi. Već od dolaska u Zagreb njegov će profesionalni rad, koji je od tada postao isključivo pozadinski, često ispunjavati monotonija kancelarijskog života. To mu je ostao posao gotovo svih narednih godina života. Pored te loše strane njegove profesije, počeo je sve češće dobivati prekomande (budući da ih su pomagali istomišljenici koji nisu podržavali Preradovića). U kolovozu 1853. godine dolazi iz Cremone u Veronu, a odatle nakon kraćeg vremena u Pančevo, gdje je raspustio svoj bataljon i bio prekomandiran u Kovinj na Dunavu. U siječnju 1854. godine premješten je u romansko-banatsku regimentu, gdje je (u Aradu) preuzeo pod svoju komandu jednu četu. Već te iste godine opet je bio premješten, ali sada u Beč. Pavica se zajedno sa djecom u to vrijeme nalazila u Karanšebešu u Mađarskoj.

U Beč je otputovao 07. kolovoza. Tada započinje njegova velika porodična tragedija. Već osmi dan nakon dolaska umrla je Pavičina najstarija sestra.18. rujna rodio mu se sin Dušan, a supruga Pavica se jako razboljela tako da ju je morao, po ljekarskom savjetu, poslati u podneblje s toplijom klimom, u Italiju. Krajem ožujka 1855. umire mu kćer Slavica, nakon čega je Pavica u svojoj 27. godini života počinila samoubojstvo (4. svibnja u Motti di Livenzi u provinciji Treviso kod najmlađe sestre) i ostavila Preradoviću na brizi dvoje male djece, Milicu i Dušana.

Ovo ga je jako rastužilo pa je tražio premještaj u Krajinu. Premješten je iz Vrhovnog vojnog zapovjeništva u Beču - u Glinu. Tu je ostao do 1857. godine. Nešto po dolasku u Glinu upoznao se sa Emilijom Novaković Đurabovskom koja je imala samo 18 godina. U nju se ubrzo i zaljubio. Sljedeće je godine iznenada dobio ponovno prekomandu u Beč, u Generalštab, gdje je 09. travnja 1858. godine postao potpukovnikom. Nekako u to vrijeme Emilija se preselila u Zagreb, u Vlašku ulicu, gdje je 24. kolovoza 1858. godine rodila Petrovog nezakonitog sina Radovana Preradovića koji je nakon trideset godina, 08. ožujka 1888. godine, promijenio prezime Novaković u Preradović dozvolom Visoke kr. zem. vlade br. 8198. Za vrijeme rata (1859. godine) u Italiji bio je kod prve Armije u Trstu i to do 19. lipnja, kada je otišao generalkomandi u Postojnu (01.06.1859. u Trstu je kao podzapovjednik generalštaba IV. armije) i tu ostao do 15. kolovoza, da bi 25. lipnja dobio čin pukovnika.

Preradovićev je stvaralački pjesnički rad od 1852. godine, kada je po dužnosti morao stalno seliti, pa sve do 1859. godine, gotovo sasvim utihnuo, a jedno vrijeme on sasvim nestaje i s kulturne i javne scene. Obiteljske tragedije sasvim su ga zavile u tugu. 1856. godine javlja se s pjesmama "Smrt" i "Zemaljski raj". Već u ovoj odi o smrti Preradović je počeo naslućivati svoje buduće sklonosti za traženje utjehe u općenju sa duhovima, spiritizmu - koji ga nije dao slomiti, kako je znao sam reći. Starija Pavičina sestra Felicija bila je udata za Franju Regnera Bleylebena, tribunalnog savjetnika u Zagrebu kojemu je brat, Čeh, Večeslav Prokop Regner, ministarski savjetnik, živio u Beču, a taj je pak bio otac mlađe i prelijepe Eme Regnerove. Godine 1855., ako ne i ranije, kada je Preradović premješten u Beč, upoznaje se sa rodbinom njegove supruge Pavice. Kod tih je Regnera Preradović odveo sina Dušana na čuvanje, dok je Milicu smjestio u jedan samostan u Pragu. Po dolasku u Trst Preradović se već na veliko dopisivao sa Emom. Pisma je pisao gotovo svaka dva- tri dana, ali i češće (prvo poznato od 04.05.1859. godine). Između njih se uglavnom preko pisama rodila nova ljubav, koja će ublažiti Preradovićevu tugu i izdići ga iz duševne krize.

U to vrijeme (1860.-1861.) počela mu je zadavati probleme Emilija Novaković, jer se počelo govoriti o njegovoj ženidbi sa Emom. Počela se uplitati u čast Petrove i Emine obitelji, posebno oca i brata. Preradović je Emiliji bio obećao brak, ali mu nije bilo stalo do njega pa je došlo do žestokog sukoba između njega i Emilijinog brata, vojničkog činovnika, koji se trebao riješiti dvobojem. Preradovića je izazvao njezin brat, ali dvoboj je ipak spriječila sama Emilija budući da ih je obojicu voljela.

U lipnju 1859. godine Preradović se nalazio u Temišvaru. Iz Temišvara je tijekom 1860. odlazio u Titel (srpanj), Vršac (rujan), Zadar (listopad), Beč i Prag. I tijekom 1861.-1862. nalazimo ga na raznim mjestima, Beču, Pragu itd.

Od 15.-21. lipnja 1863. nalazila se Emilija Novaković sa sinom Radovanom kod Preradovića u Temišvaru. Tamo su se dogovorili o plačanju rente za nju i sina, a ona ga je oslobodila obaveze ženidbe. Radi svih tih, za ono vrijeme nemoralnih poteza, Emilija je morala napustiti najbližu rodbinu i nastaniti se kod svoje kume Eveline Popović iz Gline, a koja je stanovala u Zagrebu. Čini se da je i ranije bila inficirana tuberkulozom, tako da je već 29. rujna 1863. godine umrla u svojoj 26. godini života. Pokopali su je na Jurjevskom groblju, a kasnije je prenesena na zagrebački Mirogoj. Radovan je ostao kod Eveline, koja ga je i odgojila, a Preradović ga je materijalno zbrinuo. Umro je 11. veljače 1908. godine u Zagrebu, gdje je i živio. Tih je godina Preradović opet aktivno pisao.

1860. godine: "Radost i muka pjesnikova", Zvanje slavjanstvu", "Rodu o jeziku", "Pjesma poslanica A.K.Miošiću".

1861.godine: "Mlado ljeto", "Priznanje", "Nepojamnost boga", "Jezik roda moga", "Molitva", "Naše gore listu", "Hrvati Dalmatinom", a prevodi Krasinskovu pjesmu "Resurrecturis"

1862. godine: "Starac klesar", "Prvi ljudi", "Pustinjak".

1863.godine: "Zvijezde", "Ljubav", "Suho drvo", "Božji sud", "Slavjanski dioskuri", "Samobor", "Pjesme slatkogorske".

1864.godine: "Anđeo čuvar", "Turske glave".

1865.godine: "Slavjanstvu", "Onoj" (prevedena na njemački)

1866.godine: "Naša zemlja".

1867.godine: "Bože živi", "Utjeha", "Nikoli Zrinskom", "Konac kraju", "Svojoj sestri jedinici", "Spomenik Jelačića bana", a prevodi Byronov "Pozdrav domovini".

1868.godine: "Bogu", "Pjesma biskupu Strossmayeru"

1869.godine: prevodi Danteov dio "Pakla" "Smrt kneza Ugolina"

1870.godine: "Zmija", "Bilo kad", "Milim pokojnikom", "Biskupu Strossmayeru", "M. Lentulaju", "A. Vranicanu", "A. Kaznačiću" itd., a prevodi 5. krug Danteovog Pakla i Mantonijevu odu "Peti svibnja".

b "Majci", "Mujezin", "Dvadeseti svibnja", "Pjesma račnica", a prevodi njemačku pjesmu nepoznatog pisca "Bogovi".

1872.godine: nije poznato da li je nešto napisao ili preveo.

Početkom 1864. Preradović je premješten u Beč. Krajem lipnja iste godine proglašen je u Matici dalmatinskoj utemeljiteljskim članom. Potkraj srpnja i kolovoza nalazi se u Njemačkoj, u Leipzigu i Dresdenu. Materijalne neprilike sprečavale su ga da se oženi Emom Regnerovom i navele ga da traži kredite od Strossmayera i Gaja, koji su ga odbili. U tim kriznim trenucima Preradović sve više bježi u svijet duhova, čime je uspio oduševiti i ozbiljnu gospođicu Emu. Tako strastveno se bavio spiritizmom da je odlučio prevesti i jednu kraću knjigu spirtističkog sadržaja francuskog spiritiste Kardeca. Ta je knjiga i izdana 1865. godine u Zagrebu. Na kraju je uvidio da mu duhovi ne daju očekivane rezultate pa se počeo pravdati i pred samom Emom.

17. travnja 1865. Preradović se konačno vjenčao sa Emom, i to nedugo nakon što je dobio plemstvo. Nakon vjenčanja u Beču Preradović se konačno opet može posvetiti obiteljskom životu, naravno koliko mu je to dopuštala vojnička služba. "Sad sam evo ovdje u Veroni zadovoljan i sretan u kućnom si životu, jerbo imam uz sebe biće koje ljubim i štujem i koje sačinjava svu sreću moju.", kaže iste godine.

Početkom 1866. (5. veljače) rodio mu se u Veroni sin Milan. 28. kolovoza 1866. dolazi u Arad, a 16. prosinca 1866. godine već ponovo Ema rađa kćer Zoru, koja je kasnije postala poznata slikarica.

21. kolovoza 1866. godine imenovan je generalmajorom, tako da njegovo ime nalazimo kasnije u monarhijskim enciklopedijama, ali uvijek s naznakom "Slavische Diosturen".

Te je godine, kao i mnogih drugih, dosta putovao po Krajini. Često je bio kod kuma Bertića u Virovitici, Gradecu kod Vukovara, Varaždinu i drugdje.

Nakon smrti prve supruge Petar je često dolazio u svoj rodni kraj, gdje je posjećivao

sestru, kasnije šogora Josipa Jerbića, te ostalu živu rodbinu. Njegov šogor Josip sakupljao mu je narodne izraze iz njegovog rodnog sela i slao mu ih. Na žalost sva pisma iz 1858. i 1859. do dan danas nisu pronađena.

U jeziku Preradovićeve poezije osjeća se određena komponenta štokavskog govora, dalmatinske i glinske karakteristike, međutim držao se je i nariječja svog rodnog zavičaja (Grubišno polje, Grđevac, Bjelovar), pa se čak znao i pozivati na riječi iz kraja stavljajući u bilješku prijevod.

Preradović je imao dobar odnos sa sestrom, a to se vidi iz pisma 1864. godine, u kojem kaže "da bih nekako došla u Beč da se liječim kod tamošnjih lijekara, jer mi se pod stare dane napravila opaka bolest u grlu". Iste je godine i došla u Beč, a Petar je plaćao sve troškove liječenja koje na žalost nije uspijelo. 25. veljače 1867. godine Marija je umrla u Velikoj Pisanici.

19. ožujka 1866. Preradović je od strane Hrvatske dvorske kancelarije u Beču bio predložen za izbor u članstvo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. No 28. veljače iste godine biva odbijen, što ga i nije posebno razočaralo. Dvije godine nakon toga je u Aradu, 1866. godine, preuzeo je drugu brigadu, a 25. srpnja 1868. biva premješten u Beč, što mu je dobro došlo, jer kako je i sam rekao - Mađarska mu je dosadila.

U Beč je otišao s cijelom obitelji, a nakon toga je na cijeli mjesec dana otišao u Litvu, u tabor kod Brucka.

Nakon dvije godine, 1870. rodilo mu se u Beču i poslijednje dijete, Jelica, koja je umrla za samo nekoliko mjeseci (13. lipnja 1870.- 27. prosinca 1870. godine).

U listopadu je Preradović po poslijednji put promijenio stan (Ungargase No. 39 Wien), te tu ostao s domicilom sve do svoje smrti.

Polovicom 1871. bio je duže vrijeme na manevrima kod Brucka. Iste godine bilo je prijedloga da se kandidira za hrvatskoga bana, međutim on je to odbio s izjavom "...ja se ne jagmim za tu čast".

Preradovićevo zanimanje za literaturu bilo je, po nekima, općenito, a ne vezano samo za hrvatsku literaturu. On je mnogo čitao, a posebno je volio romantičare, Hugoa, Byrona, a pod čijim utjecajima je i sam stvarao. Volio je jezike pa je često strane pjesme na hrvatski prevodio. Poznavao je dosta jezika: većinu slavenskih, njemački, talijanski i pomalo engleski. U tijeku svog života sakupio je veliku knjižnicu.

Također valja spomenuti da se je uvijek zanimao za političke prilike u Hrvatskoj, pa je često iznosio svoja mišljenja o određenim političkim momentima i zbivanjima. Od početka 1860.-ih, veliki broj informacija šalje mu Bogoslav Šulek, no ta pisma dugo su ležala neobjavljena, jer je "Šulek bio strančar subjekt, i u vrlo rđavom prikazuje ljude, kojim je uspomena (poč. XX. st.) još vrlo živa".

Preradović nikada nije bio zadovoljan ni svojim životom, ni svojim položajem. Stalna fizička i duševna otuđenost od njegove domovine i obitelji, ljubavnice, mnoge tragedije, smrti najbližih, bili su poticaj za njegov rad. Sve to davalo mu je snagu i mogućnost da i na svoju poeziju i na život gleda realistički (iz pisma Emi 30. travnja 1863.- "Žalim što nisam tvoj ideal, ali i razumijem zašto to ne mogu biti"- djeca iz prvog braka, siromaštvo, starost...).

Preradović je još kao mlad često bio bolestan. Često su ga boljela jetra i želudac, a što je bio stariji sva je više osjećao te i druge bolesti, a posebno "neki reumatizam u glavi", kako sam navodi. Krajem 1871. godine obolio je od "otoka slezene", te je neodložno morao otići na liječenje. Najprije se liječio u Mariabrunnu kod Munchena, a zatim u Donjoj Austriji. Tu je u Fahrafeldu (kod Vöslaua) u pola četiri sata ujutro, 18. kolovoza 1872. godine i umro. Nije mu bilo ni punih 55 godina.

Petar Preradović je pokopan u Beču, i to 21. kolovoza 1872. godine. U Hrvatskoj je nastala velika žalost. Po brojnim novinama i časopisima izašli su članci povodom njegove smrti, brojni nekrolozi... U Saboru je Strossmayer održao govor o njegovim zaslugama.

Preradovićevo tijelo nije dugo ostalo na tlu Austrije. Nekoliko godina kasnije pokrenuta je akcija za prenošenjem njegovih posmrtnih ostataka u Zagreb. To je i učinjeno 11. srpnja 1879. godine kada je izvađen lijes iz bečkog groblja, a 14. srpnja 1879. godine dovezen u Zagreb, na Mirogoj. Nadgrobni spomenik načinio mu je kipar Ivan Rendić, a na njemu pišu stihovi iz Preradovićevog "Putnika": "U tvom polju daj mu groba, tvojim

cvijećem grob mu kiti!". I sam ulaz na Mirogoj kite Preradovićevi stihovi: "Rod bu onaj koj si mrtve štuje, na prošlosti budućnost si snuje".

U narednim godinama Preradovićevo ime vrlo je saživjelo u Hrvatskoj. 1895. godine u Zagrebu je podignuta skulptura - spomenik kipara Ivana Rendića (Preradovićev - Cvjetni trg), brojne škole i ulice dobile su njegovo ime. Pojavile su se brojne Preradovićeve zbirke pjesama, te svakako možemo reći da ga narod kojem je prema svojem uvjerenju pjevao, nije zaboravio.

29. kolovoza 1909. godine na njegovoj rodnoj kući u Grabrovnici podignuta je spomen - ploča, a 23. lipnja 1968. u istoj kući Miljenko Paravić - pomoćnik tadašnjeg sekretara Republičkog savjeta za kulturu SR Hrvatske, simbolički je, a na inicijativu učitelja gosp. Luke Hrvatića, otvorio Muzej Petra Preradovića.

Još i danas u cijeloj Hrvatskoj, a posebno u njegovom rodnom selu Grabrovnici, živi živa uspomena na velikog hrvatskog pjesnika ilirca iz XIX. stoljeća.

Podrijetlo prezimena i loze Petra Preradovića

Sam je pjesnik Petar Preradović, koji je potekao iz porodice Preradovića koja je do početka druge polovice XVIII. stoljeća već živjela u Grubišnom Polju, još između 1860. i 1864. godine, ustanovio da njegova loza Preradovića potjeće od jednog od braće Preradovića kojima je 15. ožujka 1626. godine, izričito za vojničke zasluge u borbama protiv Turaka, kralj Ferdinand II. (1619.-1637.) dodijelio povelju o plemstvu, na temelju čega je car Franjo Josip Petru Preradoviću vratio (odnosno obnovio) 1864. godine to plemstvo.

Prema usmenoj predaji Preradovići su u Grubišno Polje doselili negdje iz Like, dok povijesničar, ujedno i praunuk Petrov, Nikola Preradović kaže da su u XVIII. stoljeću živjeli u Svetom Jurju kod Varaždina.

Poznato je, da su preci Petrovi, barem do drugog koljena bili samo obični graničari-krajišnici, koji su, kao i brojni drugi stanovnici Vojne krajine, služili u ratovima po potrebi, a za uzvrat dobivali zemlju na obrađivanje i korišćenje, budući da plemstvo stečeno 1626. godine na spomenuti način nije bilo nasljedno.

Prezime Preradović sastoji se od tri dijela: prefiksa, tj. predmetka pre-, sufiksa ili prezimenskog nastavka -vić i korijenske osnove -rado-. Međutim, jasno se vidi, da se ono može razlučiti na dva vrlo logična dijela: prefiks Pre- i nastavak-prezime Radović (kao npr. Pre-Dragović i dr.). Vidimo da je ovo prezime moglo nastati od starijeg prezimena Radović i to možda na taj način što neki od Radovića radi nečega više nije htio biti Radović, već je svojim "novim" prezimenom htio reći, da su to bili samo njegovi preci, a ne i on sam - ali se starog prezimena nije sasvim odrekao (?). Sa ovom pretpostavkom ne slažu se svi oni koji su se bavili proučavanjem podrijetla ovog prezimena.

Koje je prvo obitavalište Radovića i koliko je staro to prezime, nemoguće je odgovoriti. Radovići su česti u srednjem vijeku u Hercegovini, Crnoj Gori, te Srbiji, zatim u Bosni oko Bihaća, u Hrvatskoj oko Splita, Karlovca, Žumberka, Ludbrega i Varaždina, a postoji čak i ojkonim (naselje) Radović.

U jednoj listini iz 1535. kralj Ferdinand I. Habsburgovac za vojničke zasluge u borbama protiv Turaka dao je zemlju Gusinci u kranjskom kotaru ("vjernom i dragom") plem. Radovanu Preradoviću, koji se ovom prilikom spominje kao "Radouan Pre Radouich". Ovo je dobar primjer koji može potvrditi transformaciju prezimena Radović u Preradović (?).

Radovići se na spomenutim područjima počinju spominjati od XIII. stoljeća, dok se prezime Preradović sve češće počinje javljati nakon XVI. stoljeća. Nesumnjivo, čini se, postoji veza između ova dva prezimena, ali precizno koja, još uvijek ne znamo, budući da se Radovići spominju i kod rimokatolika i kod pravoslavaca.

Navode se i razne druge teorije o tome kako je postalo prezime Preradović. Jedna od njih je i ona koja ga stavlja u vezu s imenom Prerad (pre-rad), pa se navodi da je starija varijanta Preradojević, a suvremena Prerad.

Još je ranije utvrđeno da Petrova loza Preradovića potjeće od loze Preradovića, koji su obitavali Banat. Prodorom Turaka od početka XVI. stoljeća počinje postupna seoba i iz

tog područja u hrvatske krajeve. Moguće je da su krajem XVI. ili početkom XVII. stoljeća doselili negdje u Liku (iako nije ni prezime Radović, a ni Preradović na tom prostoru gotovo nikada zabilježeno), a od tuda do sredine XVIII. stoljeća u Grubišno Polje u kojem se rodio Petrov otac. Danas, a i u prošlosti, prezime Preradović je u Hrvatskoj najbrojnije u bilogorsko-podravskoj regiji.

August Šenoa o Petru Preradoviću
(Spomen govor (detalj) Augusta Šenoe kod prijenosa kosti Petra Preradovića na Mirogoju 14. srpnja 1879. godine)

"Odlična gospodo i dične gospodje!

Zagreb se digao listom, narod leti zanosita srdca i rodoljublja, vrlo gradjanstvo i živa mladež skupiše se oko mrtvačke škrinje. Zagonetka je evo središtem bučnoga rada. Da vam riešim tu zagonetku? Ta već ju je Vaše srce odgonetnulo. Tu stoji alemčaša, koja nas je sto put nudila rajskim napitkom - pukla je. Da je razbijemo? Tu stoji gnijezdo, iz koga se izvila zlatna ptica - odletila je ptica. Da joj gniezdo razkopamo? Tu leži harfa, sa koje su strujile stotine plemenitih pjesama u srdce naroda - žice su popucale. Da harfu slomimo? Tu stoji žrtvenik, na kojem je gorio sjajan plamen, ljubav naroda ljubav slobode, plam se iztrnuo. Da oborimo oltar? Tu je šaka pepela, koji i sada krije tisuću živih srdaca - hrvatski pjesnik Petar Preradović. - Da pustimo, da se dragocjeni ti ostanci gube u tudjoj zemlji, u tudjem vjetru? Ne, reče sebi narod, medju nama mora biti taj posvećeni pepeo, dok bude hrvatskog roda!

Nikad nije narod doživio ljepšega slavlja, nikad nije na hrvatskoj zemlji besmrtnost slavila ljepše pobjede nad gluhom materijom. Da, taj prah, komu se evo klanja vaskoliko narod, divnim nam je svjedokom, da se je u nam hrvatska sviest uvriježila duboko, podigla visoko, da nema te himbe ili bure, te sile ili strasti, koja bi jaka bila iztrgnuti iz našega srdca onu tvrdu vjeru, koje je slavnim apostolom bio Petar Preradović, vjeru rodoljublja, vjeru slobode.

Dobro nam došao, putniče naš! Evo si došao iz strana daleka kraja. Težko ti je tudja gruda stiskala prsi, težko si driemao i kroz san spominjao želju mladosti svoje:

"U tvom polju daj mi groba
Tvojim cviećem grob mi kiti..."

Bibliografija (od 1841.)

1. Pjesme i zbirke pjesama Petra Preradovića

1841. godina
1. Das Uskoken-Mädchen, Croatia god.III./1841., br.96.

1844. godina
2. Zora puca, biche dana, Zora dalmatinska I./1844.,1.
3. Rompe l' alba, verra il giorno!, Gazzetta di Zare I./1844.,2.
4. Putnik, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska X./1844.,15., Zora dalmatinskaI./1844.,3.
5. Pjesma našem suncu, Zora dalmatinska I./1844.,7.
6. Il viandante, Gazzetta di Zara I./1844.,9.
7. Jedinica, Zora dalmatinskaI./1844.,12.
8. Dalmatin caru svome na dan 19. travnja 1844., kao dan čestitoga narodjenja nj. c. kr. Veličanstva, Zora dalmatinska I./1844.,17.
9. Xalostinke, Zora dalmatinska I./1844.,27. i 51. (devet pjesama)
10. Bratja, Zora dalmatinska I./1844.,48.

1845. godina
11. Izdaica, Zora dalmatinska II./1845.,2.

12. Miruj, miruj srce moje, Zora dalmatinska II./1845.,4.; Koledar hrvatskoga pjevačkoga društva Kolo 1869.; Domaći prijatelj (almanah) 1870. (ćir.).
13. Pčele slavjanske, Zora dalmatinska II./1845., 6.
14. San, Zora dalmatinska II./1845., 8.
15. Died i unuk, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XI./1845., 12. i 13.
16. Prolietnja piesma, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XI./1845., 17.; Zora dalmatinska II./1845., 17.; Obći zagrebački koledar II./1847.; Slovenska bčela II./1851., 15. VIII. 1851.
17. Dalmatin, Zora dalmatinska II./1845., 19.
18. Cvetak k suncu serce k Tebi, Zora dalmatinska II./1845., 21; Serbskij narodnyi list' X./1845., 37. (ćir.).
19. Njojzi, Zora dalmatinska II./1845., 25.
20. Početak ljubavi, Zora dalmatinska II./1845., 27.; Serbskij narodnyj list' XI./1846., 1. (ćir.); Svetozar' I./1855., 27. X. 1855. (ćir.).
21. Što je ljubav?, Zora dalmatinska II./1845., 27.
22. Deva i more, Zora dalmatinska II./1845., 32.; Serbskij narodnyj list' X./1845., 47. (ćir.); Obći zagrebački koledar IV./1849.
23. Deva i ptica, Zora dalmatinska II./1845., 30.; Slovenska bčela II./1851., 15. VIII. 1851.
24. Mertva ljubav, Zora dalmatinska II./1845., 38.
25. Piesnik, Zora dalmatinska II./1845., 41.
26. Piesmice pomorske ("Brodić sprema bratac na daleko..."), Zora dalmatinska II./1845., 50.
27. Piesmice pomorske ("Dievojka se u moru ogleda..."), Zora dalmatinska II./1845., 50.
28. Piesmice pomorske ("Majka budi Radovana..."), Zora dalmatinska II./1845., 50.
29. L'infelice, Gazzetta di Zara II./1845., 94.
30. La fanciula e il mare, Gazzetta di Zara II./1845., 94.
31. L' unica, Gazzetta di Zara II./1845., 94; La Dalmazia III./1847., 38.
32. L' amore morto, Gazzetta di Zara II./1845., 98.

1846. godina
33. Il Dalmata, Gazzetta di Zara III./1846., 1.
34. Piesmice pomorske (”Na verh neba sunce sjaše...”), Zora dalmatinska III./1846., 2.; Slovenska bčela II./1851., 15. VIII. 1851.
35. Piesmice pomorske (”Sinje more vetar kosi...”), Zora dalmatinska III./1846., 2.
36. Veseo danak, Zora dalmatinska III./1846., 5.
37. Devojkina proletja, Zora dalmatinska III./1846., 11.
38. Kosovo pole, Serbskij narodnyj list' XI./1846., 12. (Ćir.).
39. Chi mai tange o cuore mio, La Dalmazia II./1846., 19.
40. Il giorno lieto, La Dalmazia II./1846., 19.
41. Majka kod kolijevke, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XII./1846., 22.
42. Tuga, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XII./1846., 37.; Biser (zabavnik) I./1863.
43. Ruža i ljubica, Zora dalmatinska III./1846., 44.
44. Ribar, Zora dalmatinska III./1846., 45.
45. Dvije ptice, Zora dalmatinska III./1846., 47.
46. Sitnica, Zora dalmatinska III./1846., 50. (Izabrane pjesme, Zagreb 1890. Vila i Lada).
47. Elica, Dragoljub' (almanah) 1846. (Ćir.).
48. Četiri vrela, Ljubitel' prosveštenja XI./1846. (Ćir.); Obći zagrebački koledar IV./1849.
49. Pervenci, Zadar 1846. (35 pjesama: Posvetjenje, Pervenci, Cvietje, Što je ljubav?, Jedinica, Žalostinke, Miruj, miruj srce moje, San, Cvietak k suncu, serce k Tebi, Mertva ljubav, Piesnik, Djevojkina proletja, Veseo danak, Bilje, Zora puca, bit će dana, Putnik, Piesma suncu, Dalmatin caru svome, Bratja, Izdajica, Pčele slavjanske, Proletna piesma, Dalmatin, Napitnica, Četiri vrela, Died i unuk, Vilin san, Majka kod kolievke, Kosovo polje, Udaljenoj, Čeznutje, Pčela, Orao i sova, Ljubica i Leonora).

1847. godina
50. Nada, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XIII./1847., 15.

51. Ljudsko serce, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XIII./1847., 41.
52. Krasno jutro, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XIII./1847., 43.
53. S bogom, Kolo 1847., V.
54. Naša Anka, Serbskij letopis' XXI./1847. (Ćir.).
55. Rođene sestrice, Zimzelen' II./1847. (Ćir.); Obći zagrebački koledar VI./1851.
56. Tužna deva, Zimzelen' II./1847. (Ćir.).
57. Sliepac' Marko, Zimzelen' II./1847.(ćir.): Srbski kalendar (Zagreb) 1852. (Ćir.).

1848. godina
58. Smrt Knežić kapetana (”Polag niemačkoga od A.S.”), Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XIV./1848., 2.
59. Pamet i srdce, Zimzelen' III./1848. (Ćir.).
60. In sul cielo il sol splendia, L'avvenire I./1848.-49.
61. Nel mar si specchia, L'avvenire I./1848.-49.
62. Il morto amore, L'avvenire I./1848.-49.

1849. godina
63. Piesma Dubrovniku, Dubrovnik I./1849.; Zora I./1852.

1851. godina
64. Na Grobniku, Kolo 1851., VIII.
65. U oči blagdana, Kolo 1851., VIII.
66. Rusinom, Kolo 1851., VIII.
67. Poljakom, Kolo 1851., VIII.
68. Stanku Vrazu, Kolo 1851., VIII.
69. Zemlja suncu, Obći zagrebački koledar VI./1851.
70. Duh slavjanski, Obći zagrebački koledar VI./1851.
71. Nove pjesme, Zagreb 1851. (55 pjesama: Posveta, Nove pjesme, Tuga, Pitanje, Mica, Vila i Lada, Tužna Ljuba, Stalnost i nepokoj, Pamet i srce, Ljudsko srce, Kasno jutro, Crni dan, Jelica, Kad, Kasno, Ribar, Pjesnikova kob, Oluja, Nada, Laku noć, Moja ladja, Utjeha, Jesen, U oći blagdana, Rodjene sestrice, Trn u oku, Svraćanje, Noćne pjesmice, Vltava, Majci, Zavist, Veselje mladosti, Sitnice, Nadgrobnice, Sliepac Marko, Naša Anka, Duh slavjanski, Zemlja suncu, Pet čašah, Na Grobniku, Pjesma Dubrovniku, Poljakom, Rusinom, Car Dušan, Smrt Knežić-kapetana, S Bogom, Pozdrav domovini, Ruža i ljubica, Dvije ptice, Dvoslozi, Proslov za otvorenje narodnog kazališta u ožujku god. 1850., Dobrovoljkinjam narodnog kazališta 12. srpnja 1850. i Pjesma Banu i Banici, dne 26. srpnja 1850.
1852. godina
72. Proslov k svečanom otvorenju narodnog kazališta dne 29. siečnja 1852., Narodne novine XVIII./1852., 24.
73. Piesan na slavu imen-dana Svietlog bana baruna Josipa Jelačića Bužimskog dne 19. ožujka, Narodne novine XVIII./1852., 65.
74. Uteha, Neven I./1852., 13. (Izabrane pjesme, Zagreb 1890., Pjesmica).
75. Kraljević Marko. Razgovor i dogovor, Neven I./1852., 38., 39. i 40.
76. Pet čaša, Srbski kalendar' (Zagreb) 1852.

1855. godina
77. Der Wanderer, Luna 1855., 4.
78. Nacht-Lieder, Luna 1855., 13.
79. Die Mutter an der Wiege, Luna 1855., 41.

1856. godina
80. Zemaljski raj, Neven V./1856., 1.
81. Zagonetke, Neven V./1856., 2., 3., 4., 5., 6. i 12.
82. Smrt, Neven V./1856., 4.

1860. godina
83. Rodu o jeziku, Danica I./1860., 21.; Leptir 1861.

1861. godina
84. Molitva, Danica II./1861., 1.
85. Preuzvišenomu i presvietlomu gospodinu Josipu Jurju Strossmayeru biskupu bosanskomu..., Leptir 1861.
86. Mlado ljeto, Leptir 1861.
87. Nepojamnost Boga, Leptir 1861.
88. Priznanje, Leptir 1861.
89. Naše gore listu, Naše gore list I./1861., 1.
90. Hrvati Dalmatinom, Naše gore list I./1861., 2.
91. Prvi ljudi. Puesan, Naše gore list I./1861., 14.; Leptir 1861.
92. Piesma poslanica Andriji Kačić-Miošiću na dan 14. prosinca 1860, stogodišnjici njegove smrti, Vienac uzdarja narodnoga o Andriji Kačić-Miošiću na stoletni dan preminutja 1861.

1862. godina
93. Starac klesar, Glasonoša II./1862.
94. Jezik roda moga, Naše gore list II./1862., 2.
95. Božji sud, Napredak IV./1862.-1863., 12.

1863. godina
96. Ljubav, Biser (zabavnik) 1863.
97. Piesme sladogorske, Glasonoša III./1863. (četiri pjesme).
98. Samobor, Glasonoša III./1863.; Vilinski darovi 1863.
99. Suho drvo, Naše gore list III./1863., 17.
100. Slavjanski dioskuri, Naše gore list III./1863., 20.; Tisućnica slovjenskih apostola sv. Ćirila i Metoda 1863.
101. Zviezde, Slavonac I./1863., 10.

1864. godina
102. Danici ("Prošlosti za budućnost"), Danica Ilirska XVIII./1864., 1.
103. Anđeo čuvar, Slavonac II./1864., 20.

1865. godina
104. Onoj (Emi Preradović), Glasonoša V./1865., 1.
105. Slavjanstvu, Glasonoša V./1865., 18.
106. Turske glave, Naše gore list V./1865., 25.

1866. godina
107. L'Aurora Dalmatica, Il nazionale V./1866., 26.
108. Il viatore, Il nazionale V./1866., 41.
109. Naša zemlja, Naše gore list VI./1866., 10.

1867. godina
110. Dragojlu bar. Kušlanu (umro 11. III. 1867.), Dragoljub I./1867., 13.; Vienac II./1870., 53. (Milim pokojnikom).
111. Svojoj sestri jedinici (umrla 25. II. 1867.), Dragoljub I./1867., 13.

1869. godina
112. Bogu, Vienac I./1869., 1.
113. Radost i muka pjesnikova, Vienac I./1869., 5.
114. Zvanje Slavjanstvu, Vienac I./1869., 6.
115. Nikoli Zrinjskomu, Vienac I./1869., 18.

1870. godina
116. Bože živi, Vienac II./1870., 5.; Zatočnik II./1870.
117. Zmija, Vienac II./1870., 11.
118. Biskupu Strossmayeru, Vienac II./1870., 2.; Zatočnik II./1870.
119. Bilo kad, Vienac II./1870., 17.
120. Milim pokojnikom. Banu Josipu Jelačiću (umro 20. V. 1859.), Vienac II./1870., 44.

121. Milim pokojnikom. Biskupu Mirku Ožegoviću (umro 8. I. 1869.), Vienac II./1870., 44.
122. Milim pokojnikom. Janku Draškoviću (umro 14. I. 1856.), Vienac II./1870., 44.
123. Milim pokojnikom. Avelinu Čepuliću (umro 10. XII. 1869.), Vienac II./1870., 45.
124. Milim pokojnikom. Gjeneralu G. Zastavnikoviću (umro 6. I. 1869.), Vienac II./1870., 45.
125. Milim pokojnikom. Josipu Vranicanu (umro 25. III. 1866.), Vienac II./1870., 45.
126. Milim pokojnikom. Stanku Vrazu (umro 24. V. 1851.), Vienac II./1870., 45.
127. Milim pokojnikom. Mati Topoloviću (26. IV. 1862.), Vienac II./1870., 47.
128. Milim pokojnikom. Nikoli Havličku (umro 12. XI. 1869.), Vienac II./1870., 47.
129. Milim pokojnikom. Pavlu Štoosu (umro 30. III. 1862.), Vienac II./1870., 47.
130. Milim pokojnikom. Špiri Dimitroviću (umro 6. II. 1868.), Vienac II./1870., 47.
131. Milim pokojnikom. Franji Žužlu (umro 13. IV. 1870.), Vienac II./1870., 49.
132. Milim pokojnikom. Knezu P. Petroviću Njegošu (umro 31. X. 1851.), Vienac II./1870., 49.
133. Milim pokojnikom. Patrijarku J. Rajačiću (umro 13. XII. 1861.), Vienac II./1870., 49.
134. Milim pokojnikom. Vatroslavu Lisinskom (umro 31. V. 1854.), Vienac II./1870., 49.
135. Milim pokojnikom. Biskupu J. Šrotu (umro 9. IX. 1857.), Vienac II./1870., 51.
136. Milim pokojnikom. Dragutinu Rakovcu (umro 22. XI. 1854.), Vienac II./1870., 51.
137. Milim pokojnikom. Knezu M. Obrenoviću (umro 10. VI. 1868.), Vienac II./1870., 51.
138. Milim pokojnikom. Tomi Blažeku (umro 26. II. 1846.), Vienac II./1870., 51.
139. Milim pokojnikom. Gjeneralu Gj. Grivičiću (umro 1. IX. 1870.), Vienac II./1870., 51.
140. Milim pokojnikom. Gjeneralu Kričaninu (umro 26. V. 1855.), Vienac II./1870., 53.
141. Milim pokojnikom. Ivanu Brčiću (umro 24. V. 1870.), Vienac II./1870., 53.; Narodni list X./1871.
142. Milim pokojnikom. Luki Botiću (umro 10. VIII. 1863.), Vienac II./1870., 53.
143. Milim pokojnikom. Branku Radičeviću (30. VI. 1853.), Vienac II./1870., 53.

1871. godina
144. Majci, Vienac III./1871., 9.
145. Konac kraju, Vienac III./1871., 12.
146. Utjeha, Vienac III./1871., 12.
147. Brjegovi, Vienac III./1871., 14.
148. Ivanu Perkovcu (Umro u Samoboru 16. travnja 1871.), Vienac III./1871., 18.
149. Pobratimu O. Utješinoviću Ostrožinskom, Vienac III./1871., 19.
150. Dvadeseti svibnja, Vienac III./1871., 20.
151. Mujezin, Vienac III./1871., 29.

2. Prijevodi Petra Preradovića (1845. - 1870.)

1845. godina
152. Nikolaus Lenau: Udaljenoj, Zora dalmatinska II./1845., 3., 18.
153. G. Philipp Schmidt: Čeznutje, Zora dalmatinska II./1845., 5., 18.
154. Nikolaus Lenau: Na, Zora dalmatinska II./1845., 32., 249.

1855. godina
155. I. K.: Zavist, Neven IV./1855., 17., 257-258.
156. V. Jaromir Picek: Majci, Neven IV./1855., 17., 258.
157. V. Jaromir Picek: Vltava, Neven IV./1855., 17., 257.

1865. godina
158. A. Kardec: Spiritizam na prosto razložen, Zagreb 1865.

1869. godina
159. F. Rački: Rijeka prema Hrvatskoj (Fiume gegenüber von Croatien), Zagreb 1869.
160. G. Gordon Byron: Iz "Childe Harold", Vienac I./1869., 4., 73-74.
161. Z. Krasinski: Resurrecturis, Vienac I./1869., 11., 209-210.

1870. godina
162. A. Dante: Pakao XXXII i XXXIII pjevanje, Vienac II./1870., 3., 37-38.
163. A. Dante: Pakao V pjevanje, Vienac II./1870., 9., 133-135.
164. A. Manzoni: Petyj maj. Oda na smrt Napoleona, Vienac II./1870., 14., 209-210.

3. Članci Petra Preradovića (1844. - 1851.)

1844. godina
165. Jezik južnoslavski, Zora dalmatinska I./1844., 13., 15., 17. i 20.
166. Opomena za spisatelje (Zaključak članka "Jezik južnoslavski"), Danica horvatska, slavonska i dalmatinska X./1844., 21., 83-84.

1845. godina
167. (Književni poziv na pretplatu Preradovićeve zbirke pjesama "Pervenci"), Zora dalmatinska II./1845., 51., 408.

1846. godina
168. Opomena g. dr. Hermanu Meynertu, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XII./1846., 1., 3.

1851. godina
169. (Književni poziv na pretplatu Preradovićeve zbirke "Nove pjesme"), Narodne novine XVII./1851.

4. Općenito o Petru Preradoviću

A. (1844. - 1870.)

1844. godina
170. I.R.C. (Stanko Vraz): Dopis' iz Zagreba, Podunavka 1844. (O književnim prilikama u Hrvatskoj).

1846. godina
171. F. Giovanni: Poesie, La Dalmazia II./1846., 19., 145-146.
172. D. (Prikaz Preradovićeve zbirke pjesama "Pervenci"), Danica horvatska, slavonska i dalmatinska XII./1846., 40., 161.

1848. godina
173. Š. Ljubić: Un pensiero a P. Preradovich, L' avvenire I./1848.-1849., 14.
174. B. Šulek (O navodnoj pogibiji P. Preradovića), Narodne novine XIV./1848., 141.
175. (O navodnoj pogibiji P. Preradovića), Agramer Zeitung XXIII./1848., 147., 648.

1851. godina
176. Nove pjesme (Prikaz Preradovićeve zbirke pjesama "Nove pjesme"), Slovenske bčele II./1851., 15. VIII., 57.

1855. godina
177. (Podatak o Petru Preradoviću), Neven IV./1855., 18., 273.

1856. godine
178. Mažuranić-Veber-Mesić: Ilirska čitanka 1856.

1859. godina
179. Bibliografia d'un istoria d'amore, Rivista dalmata I./1859., 26., 227-229.

1862. godina
180. Petar Preradović, Naše gore list II./1862., 4.

1863. godina
181. I. Trnski: Odziv suhu drvetu, Naše gore list III./1863., 17., 130.

1865. godina
182. A. Šenoa: Petar Preradović, Glasonoša V./1865., 16., 124 + 126.
183. A. Šenoa: Peter von Preradovich ("Biografische Skizzen mit Porträt"), Slavonische Blätter I./1865., 9., 411-413; 10., 434-437.

1867. godina
184. V. Korajac: Lov na - sjedečke, Dragoljub I./1867., 41-46.

1869. godina
185. I. Perkovac: Crtice iz Bojnog odsjeka, Vienac I./1869.

1870. godina
186. O. Utješinović-Ostrožinski: Pobratimu P. Preradu, Vienac II./1870., 52., 817.

B. (1872. - 2018.)

1872. godina
187. Petar Preradović umro je..., Vienac IV./1872., 34., 548.
188. General Petar Preradović, Obzor II./1872., 190.; Pučki prijatelj II./1872., 35., 164.
189. I. Trnski: Petar Preradović, Vienac IV./1872., 35., 550-554; 36., 565-572.
190. J. J. Strossmayer: O Petru Preradoviću, Vienac IV./1872., 35., 563-564.
191. I. Trnski: U smrt Petra Preradovića tuži, Vienac IV./1872., 35., 549.
192. O. Utješinović-Ostrožinski: Tužaljka. Na grobu đenerala, pjesnika Petra pl. Preradovića, Narodni list XI./1872., 72.; Vienav IV./1872., 35., 554-555.
193. Pogreb Petra Preradovića, Slovenski narod V./1872., 99., 1.
194. IT (I. Trnski): Petar Preradović, Vienac IV./1872., 36., 566.
195. I. Trnski: Odziv suhu drvetu, Vienac IV./1872., 36., 565.
196. Petar Preradović, Glas naroda II./1872., 37., 296. (ćir.); Pučki prijatelj VIII./1874., 4., 25-27.; Agramer Zeitung LIV./1879., 160.; Pučki list IV./1894., 19., 148-150.; Hrvatska X./1895., 119., 1-2.; Neven 1901.-1902., 15., 229-230. (ćir.); Banovac XXIX./1918., 11.; Slovenski narod LI./1918., 64., 1-2.; Slobodna tribina II./1922., 263., 6.; Pučka prosvjeta III./1923., 7., 108.; Radio Beograd VII./1935., 52., 3. (ćir.).
197. Moru. Iz ostavštine Petra Preradovića, Narodni list XI./1872., 50., 803.
198. L. Vukelić: Zvonjelica. Pjesniku raj, Vienac IV./1872., 50., 803.
199. L. Vukelić: Zvonjelica. Uzor pjesniku, Vienac IV./1872., 50., 803.
200. "NN": General-brigadir Petar Preradović, Narod I./1872., 168.

1873. godina
201. I. Trnski - F. Maraković: Pjesnička djela Petra Preradovića, Zagreb 1873.
202. F. Maraković: Ocjena Preradovićevih pjesama, Vienac V./1873., 37., 586-590.; 38., 602-605.; 48., 761-763.; 50., 792-797.
203. A. Molnár: Blagoj uspomeni Petra Preradovića, c.k. generala, Agramer Zeitung XLVIII./1873., 44.
204. A. Molnár: Piae memoriae Petri Preradović, c.r. generalis, Agramer Zeitung XLVIII./1873., 44.; Narod II./1873., 50.; Narodne novine XXXIX./1873., 44.
205. A. Molnár: Blaženoj sieni Petra Preradovića, c.k. generala, Narod II./1873., 50.

1874. godina
206. J. Pajk: Petar Preradović, hrvatski pjesnik, Zora III./1874., 10., 157-158.; 11., 175-176.; IV./1875., 13., 105-106.; 14., 113.; 15., 120-121.; 19., 153-154.; 20., 178.
207. F. Žigrović Pretočki: Na uspomenu slavnomu domoljubnomu pjesniku Petru Preradoviću, Vienac VI./1874., 12., 177-178.
208. A. Veber Tkalčević: Petar Preradović, Danica (kalendar) 1874., 67-80.
209. I. Krstitelj Švrljuga: Hrvati na grobu Petra Preradovića, Primorac II./1874., 89.

1875. godina
210. F. Čensky: Z dob našeho probuzeni, Praha 1875.
211. Gedichte treu nach dem Kroatischen übersetzt von Herman Sommer, Essek 1875.

1876. godina
212. (Na grobu Petra Preradovića), Primorac IV./1876., 137.

1877. godina
213. Prenos ostanaka Preradovića, Vienac IX./1877., 27., 442.; X./1878., 18., 294.
214. K. Vojnović - I. Benković - I. Žigrović Pretočki: Narode hrvatski! (Proglas odbora za prijenos posmrtnih ostataka Petra Preradovića), Vienac IX./1877., 28., 443.
215. M.P.: Proslov, rekao ga na zabavi u Kraljevici, državnoj u svrhu prenosa Preradovićevih ostanaka, Primorac V./1877., 134.
216. L-y.: Petar Preradović, Agramer presse I./1877., 147., 1-2.
217. F. Petračić: Dela Stanka Vraza V, Zagreb 1877.

1878. godina
218. S. Buzolić: Uspomeni Petra Preradovića, dne XXI ožujka MDCCCLXXVIII, kad se u Narodnoj Čitaonici zadarskoj držala glasbena zabav za prenos njegovog pepela. Pjesma, Narodni list XVII./1878., 24.; Vienac X./1878., 13., 196.

1879. godina
219. Die Preradović-Feier, Agramer Zeitung LIV./1879., 160-162.
220. Spomen na velepjesnika Petra plemića Preradovića, Galeb II./1879., 14., 1.
221. Exhumierung eines Dichters, Laibacher Zeitung LXXXXVIII./1879., 157., 1347.
222. Preradovićeva svečanost, Narodni glasnik II./1879., 79.,2.(ćir.).
223. A. Šenoa: Himna Petru Preradoviću. Za svečanost 14. srpnja 1879. Uglasbio Ivan pl. Zajc, Galeb II./1879., 14., 1.; Obzor IX./11879., 154.; Sriemski Hrvat II./1879., 28., 223-224.; Vienac XI./1879., 28., 437.
224. Prenos Preradovićevih kosti, Obzor IX./1879., 154 (+ "Himna Petru Preradoviću" od A. Šenoe).
225. Svečanost prenosa ostanaka pjesnika Preradovića, Sloboda II./1879., 88., 3-4.
226. Petar Preradović, pesnik, Srpska zora IV./1879., 9., 169+172-173. (ćir.).
227. P. M.; Petar Preradović hrvatski pjesnik, Spomenica na dan 14. srpnja 1879., Zagreb 1879., 1-22.
228. Spomenica na dan 14. srpnja 1879., Zagreb 1879.
229. A. Šenoa: Pierre Preradović, poéte Croate, Vienac XI./1879., 18., 287.
230. F. Korschmann: Preradović, Agramer Zeitung LIV./1879., 162.
231. I. E. Tomić: Petar Preradović, pjesnik hrvatski, Narodne novine XXXXV./1879., 160.
232. J. Jurčić: Peter Preradović, hrvatski pjesnik, Slovenski narod XII./1879.,186., 1-2.; 187., 1-3.
233. S. Buzolić: "Matica dalmatinska" Preradovićevu prahu prigodom prenosa u hrvatsku priestolnicu dne 14. srpnja 1879., Obzor IX./1879., 160.
234. J. J. Zmaj: Petru Preradoviću. O prenašanju mošti mu iz Beča u Zagreb, Javor VI./1879., 30., 929-930. (ćir.); Narodni glasnik II./1879., 85., 4. (ćir.); Slovinac II./1879., 16., 250; Srpska zora IV./1879., 7., 126. (ćir.); Starmali II./1879., 19., 145. (ćir.); Zastava XIV./1879., 107. (ćir.); Neven 1901.-1902., 15., 233. (ćir.); Prosveta XVII./1933., 4/5., 109. (ćir.); Osvit (Zagreb) I./1934., 1., 5.
235. A. Šenoa: Prenos Preradovićevih ostanaka, Vienac XI./1879., 29., 467-468.; Obzor IX./1879., 161.
236. H. Badalić: Petru Preradoviću. Spjevao i na svečanom komersu "Hrvatskog doma" zborio -, Vienac XI./1879., 29., 453.
237. S. K. (O životu i radu Petra Preradovića), Slovinac II./1879., 15., 234-235.

1880. godina
238. Preradovićev spomenik, Vienac XII./1880., 7., 109-112.
239. A. Kovačić: Živim pokojnikom (Travestija po Petru Preradoviću), Sloboda III./1880.,

26., 1.

1881. godina
240. Nik Kopsa: Petar pl. Preradović, Krapina 1881./1882.

1883. godina
241. Iz ostavštine Preradovićeve, Vienac XV./1883., 51., 835.

1884. godina
242. O. Utješinović-Ostrožinski: Ein Blüthenkranz aus de Musengarten, Agram 1884.

1885. godina
243. M. Šrepel: Milton i Preradović. Prilog za književnu poviest hrvatsku, Vienac XVII./1885., 2., 30-31.; 3., 42-46.; 4., 58-59.; 92-95.
244. F. Marković: U slavu preporoditeljem književnosti hrvatske, Napredak XXVI./1885., 31., 493-497.; Vienac XVII./1885., 43., 673-675.
245. "Miruj, miruj srce moje", Srpske novine LII./1885., 48., 239. (ćir.).
1886. godina
246. J. Pliverić: Pamet i srdce. Sonet od Petra Preradovića, Zvonimir 1886., 227-244.

1887. godina
247. M. Vamberger: Petar Preradović, Slovan IV./1887., 23., 355-358.
248. F. K. Kuhač: Vatroslav Lisinski i njegovo doba, Zagreb 1887.

1888. godina
249. M. Sabić: Pietro Preradović e il rinascimento poetico in Croazo, Il diritto Croato I./1888.-1889., 1-15.
250. H. Badalić - I. Broz: Hrvatska čitanka, Zagreb 1888.

1889. godina
251. Kršteno pismo Petra Preradovića, Javor XVI./1889., 39., 624. (ćir.).
252. M. Šrepel: Nekoliko pobiraka po Preradovićevim pjesmama. Prilog književnoj povijesti hrvatskoj, Vienac XXI./1889., 19., 298-300.
253. M. Grlović: Prienos Preradovićevih ostanaka. Spomen-crta, Obzor XXXX./1889., 159.

1890. godina
254. M. Šrepel: Petar Preradović - Izabrane pjesme, Zagreb 1890.
255. M. Šrepel: Utjecaj Kačićeve pjesmarice na Vuka i na Preradovića, Vienac XXI./1890., 34., 537-538.

1891. godina
256. "Miruj, miruj srce moje" (školsko razlaganje), Napredak XXXI./1891., 10., 153-156.
257. S. Širola: Književni rad "Matice hrvatske" za godinu 1890., Književna smorta IX./1891., 5., 33-36.
258. M. Šrepel: Preradović prema glazbi, Vienac XXIII./1891., 4.
1892. godina
259. V. Cajnko: Petar Preradović, Dom in svet V./1892., 11., 481-185.
260. H. Badalić: Hrvatska antologija, Zagreb 1892.

1894. godina
261. Pedesetgodišnjica "Zore dalmatinske" i ujedno Preradovićeve pjesme "Zora puca, bit će dana", Obzor XXXV./1894., 20., 3.
262. Preradovićev spomenik. Od Ivana Rendića, Prosvjeta (Zagreb) II./1894., 1., 25+26.
263. F.S.G.: Nakon 15 godina u spomen godišnjice na 13. srpnja 1879., Posavska Hrvatska I./1894., 28.
264. N. S. Kukić: Krštenica "hrvatskog" pjesnika, Srbobran XI./1894., 132. (ćir.).
265. Č.-: Preradovićeva slava Beču. Dne 15. veljače 1894., Obzor XXXV./1894., 41., 2.
266. A. Harambašić: Petru Preradoviću, Prosvjeta (Zagreb) II./1894., 4., 115-116.; Vienac

XXVI./1894., 8., 117-120.
267. Pisma F. Račkog Petru Preradoviću, Vienac XXVI./1894., 17., 271-274.
268. R. Katalinić Jeretov : Sjeni neumrlog velikana hrvatskog Petra Preradovića prigodom 50.ice pjesme "Zora puca bit će dana", Iskra IV./1894., 1., 6-7.
269. P. Kulakovski: Illiryzm, Varšava 1894.

1895. godina
270. Da li ima Srba?. Branik II./1895., 55. (ćir.).
271. Odkriće Preradovićeva spomenika, Narodne novine LXI./1895., 119.
272. Otkriće Preradovićeva spomenika, Obzor XXXVI./1895., 119.
273. Odkriće Preradovićeva spomenika, Podravac III./1895., 11. (Opis svećanosti 23.05.1895. u Zagrebu).
274. Odkriće Preradovićeva spomenika u Zagrebu, Prosvjeta (Zagreb) III./1895., 11., 348-349.
275. Odkritje spomenika pesniku Petru Preradoviću, Slovenec XXIII./1895., 121, 1-2.
276. O pjesniku Petru Preradoviću, Srbobran XII/1895., 57. (ćir).
277. Narodnost Petra Preradovića, Srbobran XII./1895., 60. (ćir).
278. U spomen odkrića Preradovićeva spomenika (1872.-1895.). Varaždinski viestnik VI./1895., 22.
279. Preradovićeva proslava, Vesnik VI./1895., 21, 2. (ćir.).
280. Mnogo vike ni za šta, Zastava XXX./1895., 78., 1-2. (ćir.).
281. P. E.: Petar Preradović, Rimski katolik VII./1895., 101-106.
282. S. Pavlović: Petar Preradović, srpski i hrvatski pesnik, Naše doba XI./1895., 37 (ćir.).
283. S. Španić: Otkriće Preradovićeva spomenika, Vienac, XXVII./1895., 22., 345-347.
284. O. Zobunđija: Grabrovnica, rodno mjesto Petra pl. Preradovića c. kr. generala, prvoga hrvatskog pjesnika, rođena 19. ožujka 1818., umrvšega 18. kolovoza 1872., Podravac III./1895., 10; Prosvjeta (Zagreb) III./1895., 17., 543-544.
285. J. Turić: Ljudsko srce od Preradovića, Prosvjeta (Zagreb) III./1895., 1., 8-11: 2., 41-43.
286. M. Kobali: Otkriće spomenika Petru Preradoviću, Napredak XXXVI./1895., 20., 290-291.
287. J. Ibler: Preradovićev "Kraljević Marko" (za pozornicu udesio dr. S. Miletić), Narodne novine LXI./1895., 119., 121., 122.
288. "Peter Preradović' s ausgewahlte Gedichte". Deutsch von Mavre Spicer. Mit biographischer Einleitung und dem Bildnisse des Dichters, Leipzig 1895.
289. "Peter Preradović' s ausgewählte Gedichte", Agramer Zeitung LXX./1895., 86.
290. "Peter Preradović' s ausgewälte Gedichte...", Obzor XXXVI./1895., 53.
291. Njemački glas o Petru Preradoviću, Obzor XXXVI./1895., 154.
292. H. Badalić: Am Preradović - Denkmal, Agramer Zeitung LXX./1895., 119.; Die Drau XXVIII./1895., 63., 6.
293. H. Badalić: Petru Preradoviću, Banovac VIII./1895., 23.; Hrvatska (Sušak-Zagreb) X./1895., 119., 2.; Narodne novine LI./1895., 119.; Prosvjeta (Zagreb) III./1895., 11., 349.; Vienac XXVII./1895., 21., 329-330.; Bog i Hrvati III./1896., 93.
294. V. Jelovšek: Prahu Preradovića, Nada (Sarajevo) I./1895., 12., 223.
295. V. Deželić st.: Preradović, Prosvjeta (Zagreb) III./1895., 11., 336.
296. J. Hranilović: U čast Petru Preradoviću. Kod svečane predstave deklamovala Ružička-Strozzi, Banovac VIII./1895., 24.; Naše doba XI./1895., 40. (ćir.); Obzor XXXVI./1895., 118.; Prosvjeta (Zagreb) III./1895., 11., 348.; Svjetlo X./1895., 21.; Vienac XXVII./1895., 21., 321-322.

1896. godina
297. Preradovićev spomenik, Živila Hrvatska (kalendar) III./1896., 117+119+150.
298. K. Šegvić: Odgojni element u Preradovićevim odama, Vienac XXVIII./1896., 9., 138-139.; 10., 188-190.; 13., 203-206.
299. J. Đorđević: Prvi sastanak Miletićev i moj s Petrom Preradovićem, Brankovo kolo II./1896., 6., 181-182. (ćir.); Obzor XXXVII./1896., 57., 2.; Srbobran XVIII./1901., 18., 3-4.
300. M. Šrepel: Pismo Račkog Preradoviću. U Zagrebu 10. srpnja 1868., Vienac

XXVIII./1896., 47., 746.
301. F. Bartuš: Izabrane pjesme Petra Preradovića, Zagreb 1896.

1897. godina
302. Preradovićeva pisma, Građa za povijest književnosti hrvatske (M. Šrepel) I./1897., 99-239 (176 pisama); Dubrovnik VI./1897., 35., 1.; Glas Crnogoraca XXVI./1897., 37., 3-4. (ćir.); Odjek XIV./1897., 155., 3. (ćir.); Srbobran XI./1897., 98. (ćir.). (Osim u Građi samo pismo V. S. Karadžiću).
303. Narodnost Petra Preradovića, Srbobran XIV./1897., 98. (ćir.).
304. J. Milaković: Biografske bilješke uz čitanke za osnovne škole u Bosni i Hercegovini, Školski vjesnik IV./1897., 489-499, 641-651, 788-821.
305. Đ. Šurmin: Pjesnik u pismima, Vienac XXIX./1897., 34., 547-549.
306. B. Livadić: Preradović kao Ilirik, književna studija, Vienac XXIX./1897., 46., 736-738.; 47., 754-756.
307. M. Šrepel: O Preradovićevim listovima, Vienac XXIX./1897., 52., 835. (povodom članka B. Livadića u Viencu 1897.).
308. M. Sabić: O autografu jedne Preradovićeve pjesme (Biskupu Strossmayeru), Lovor I./1897., 5., 36-37.; 6., 44-45.

1899. godina
309. Meyers: Kleines Konversations Lexikon III., Wien 1899., 77.
310. M. Hirtz: Mažuranić i Preradović, Preporod II./1899., 6., 184-186.
311. S. Ilijić: Ljubav domovine u Preradovićevim pjesmama, Novi viek IV./1899., 10., 519-524.
312. M. Šrepel: Preradovićevi njemački prijevodi vlastitih pjesama, Građa za povijest književnosti hrvatske II./1899., 271-272.

1900. godina
313. Hrvatski pripovjedači, dio I., Zagreb 1900. (Petar Preradović).

1901. godina
314. Pesme Petra Preradovića, Stare male novine I./1901., 26., 3. (ćir.).
315. M. Šović: Petar Preradović prema srpstvu i hrvatstvu, Nova iskra III./1901., 11., 324-326, 349-350.
316. (bilješke o ...P. Preradoviću...prigodom proslave 400. g. hrvatske književnosti), Hrvatsko slavlje, Prosvjeta (Zagreb) IX./1901., 22.
317. Petar Preradović, Neven 1901.-1902., 15., 231-233.

1902. godina
318. A. Đakić: Još nešto o Petru Preradoviću, Brankovo kolo VIII./1902., 47., 1488-1494.
319. Petar Preradović, srpski pesnik, Golub XXIV./1902., 4., 50-51. (ćir.).
320. Preradovićeva spomen-slava, Hrvatska XVII./1902., 200
321. Spomen-slava Preradoviću, Narodne novine LXVIII./1902., 200., 2-3.
322. O nekim proznim sastavcima Preradovićevim, Obzor XLIII./1902., 295.
323. M. Marjanović: Petar Preradović, Obzor XLIII./1902., 190/191., 193.
324. V. Nikolić: Petar Preradović, Brankovo kolo VIII./1902., 31/33., 987-993.; 34/36.,1105-1114. (ćir.).
325. V. Obradov: Petar Preradović prema Hrvatstvu i Srpstvu, Osvit V./1902., 24/25.
326. M. Šević: I po drugi put Petar Preradović prema srpstvu i hrvatstvu s pismom jednog srpskog pukovnika, Nova iskra IV./1902., 114-116. (ćir.); Srbobran XIX./1902., 82., 1-2. (ćir.); Dubrovnik XI./1902., 18., 1-2.
327. V. Bjelovarac Lujo: Petru Preradoviću o tridesetgodišnjici njegove smrti, Hrvatska XVII./1902., 191.
328. I. Zahar: Nekoliko opazaka povodom studije "Petar Preradović" (M. Marjanović u Obzoru 1902.), Obzor XLIII./1902., 194-197.
329. M.: Pjesme Petra Preradovića. Sa uvodom, tumačenjem i rečnikom. Beograd 1902., Sastavio MIlan Šević, Brankovo kolo VIII./1902., 10., 318-319. (ćir.).
330. J. Skerlić: Pesme Petra Preradovića, sa uvodom, tumačenjem i rečnikom. Beograd

1902., Srpski književni glasnik 1902., V./1., 73-74. (ćir.).
331. I. Trnski: Kriesnica na Preradovoj spomenslavi na 31. 8 1902., Obzor XLIII./1902., 200.
332. I. Trnski: U slavu Petra Preradovića, prigodom 400-godišnjice umjetne hrvatske književnosti, Prosvjeta (Zagreb) X./1902., 1., 30.
333. V. Bjelovarac Lujo: Petru Preradoviću o trideset-godišnjici smrti, Hrvatski branik X./1902., 66.; Osvit V./1902., 66., 1.
334. -d.: Petar Preradović, hrvatski pjesnik, Hrvatski narod XI./1902., 36., 2-3.; 38., 3.; 40., 1-2.
335. K. Š. Gjalski - S. S. Kranjčević: Spomen-slava Preradovića, Obzor XLIII./1902., 200.
336. M. Hirtz: Preradovićev zavičaj, Narodne novine LXVIII./1902., 199., 4.
337. J. Hranilović: Nešto o Preradoviću, Obzor XLIII./1902., 80.
338. J. Hranilović: Petar Preradović prema hrvatstvu i srpstvu, Obzor XLIII./1902., 159.
339. J. Janušić: Petar Preradović (Prigodom 30 god. pjesnikove smrti), Hrvatsko pravo 1902., 2042-2051.
340. R. Katalinić Jeretov: Petru Preradoviću o 30. obljetnici smrti, Prosvjeta (Zagreb) X./1902., 17., 524.
341. S. Ilijić: "Lopudska sirotica". Fragmenat Petra Preradovića, dopjevao -, Nada (Sarajevo) VIII./1902., 7., 88-90.; 8., 103-104.; 9., 119.; 10., 134.
342. M. Sević: Pjesme Petra Preradovića, Beograd 1902.

1903. godina
343. O nekim proznim Preradovićevim sastavcima, Vienac XXXV./1903., 1., 31-32.
344. B. Vodnik: Petra Preradovića "Lina-Lieder", Nada (Sarajevo) IX./1903., 18., 239-242.; 19., 255-257.
345. B. Vodnik: Preradović i Krasinski, Vienac XXXV./1903., 10., 313-314.; 11., 357-359.; 12., 377-378.; 13., 413-414.
346. B. Vodnik: Petar Preradović. Studija, Zagreb 1903.
347.-ev-: Branko Drechler: Petar Preradović. Studija, Zagreb 1903., Nada (Sarajevo) IX/1903.,21, 291.
348.S. Roca: Petar Preradović (B. Vodnik: Studija, 1903.), Novi list VI/1903.,280.
349. A. Wenzelides: B. Drechler: Petar Preradović (Studija, Zagreb 1903.), Obzor XLIV./1903., 241.
350. M. Lisičar: Lopudska sirotica, fragment Petra Preradovića, dopjevao Stjepan Ilijić, Vienac XXXV./1903., 1., 456-457.
351. -Z-: B. Drechler: Petar Preradović. Studija, Zagreb 1903., Vienac XXXV./1903., 24., 787-788.
352. N.: Lopudska sirotica. Fragmenat Petra Preradović. Dopjevao Stjepan Ilijić, Jadran I./1903., 18.
353. F. Bučar: Crtica o Preradoviću, Vienac XXXV./1903., 9, 300.
354. Lj. Dvorniković: Lopudska sirotica, fragmenat Petra Preradovića, dopjevao S. Ilijić. Donja Tuzla 1903., Školski vjesnik X./1903., 686.
355. Petar Preradović: Lopudska sirotica- dopjevao Stjepan Ilijić, Donja Tuzla 1903.
356. D. Preradović: Obitelji imena Preradović, Vitezović I./1903-04.,2, 27.- 29.,3, 42-44.

1904. godina
357. Š. Mazzura: Neke crtice iz 1865-1870. godine (iz pisama Preradovićevih i Jagićevih), Obzor XLV/1904.,232., 23.
358. D. Prohaska: Branko Drechler (Vodnik): Petar Preradović, Studija. Zagreb 1903. Archiv für Slavische Philologie 1904.,XXVIII/4., 598-608.
359. -u-: B. Drechler. Petar Preradović: Studija, Zagreb 1903.,Prosvjeta (Zagreb) XII/1904., 1, 99-100.
360. R. Perušek: Lopudska sirotica. Fragmenat Petra Preradovića dopjevao S. Ilijić, Doljnja Tuzla 1903., Ljubljanski zvon XXIV./1904.,7, 438-440.
361. F. K. Kuhač: Lisinski i njegovo doba (II. izdanje), Zagreb 1904.
362. V. Jagić: Ein Hachtrag zum Briefwechsel des Dichters Preradović, Archiv für Slavische Philologie XXVI/1904., 4, 608-626.

1905. godina
363. M. Perković: Jagićevo dopisivanje s Petrom Preradovićem, Livor I./ 1905.,5/6, 180-182., 7, 212- 213.
364. P.: Pjesničke inspiracije Petra Preradovića, Prosvjeta (Zagreb) XIII/1905.,4, 135.
365. I. Zahara: I. Perkovac, Zagreb1905., XXI-XXIX.

1906. godina
366. N. Andrić: Pod apsolutizmom (1850-1860), Zagreb 1906., 15,24,57,86.
367. Je li Preradović bio antikatolik? Hrvatska straža IV./1906.,57-66.,185-196.

1907. godina
368. Hrvatska gospoda i seljaci (Preradovićev "Kraljević Marko"), Dom I./1907.,47.
369. S.T.V. Sanjin: Narodna lirika u umjetnoj poeziji, Nezavisnost I./1907., 12-13.
370. B. Vodnik: Probrane pjesme Petra Preardoviča, Zagreb 1907.
371. K. Šegvić: Prilozi povijesti hrvatske književnosti, Glas Matice hrvatske II./ 1907.,13/16, 101-102.
372. J. S. Jankač: Rodno mjesto Petra Preradovića, Nazavisnost I./1907.,11, ObzorXLVIII./1907.,42, 2.
373. J .S. Jankač : Spomen - ploča Petru Preradoviću, Nezavisnost I./1907.,13,(na rodnoj kući u Grabrovnici)
374. J. S. Jankač: Iz djetinje dobi Petra Preradovića, Nezavisnost I./1907.,15.
375. S. Kastropil: Nacionalno pedagoški moment u Preradovića, Preporod III./1907., 10, 145-147.
376. B. Drechler: Probrane pjesme Petra Preradovića, Zagreb 1907.

1908. godina
377. S. Širola: U Preradovićevom zavičaju, Narodne novine LXXIV./1908.,92.
378. I. Beck: Petar Preradović, kao poručnik, Obzor XLIX./1908.,115.

1909. godina
379. J. S. Jankač: Petar Preradović- život i pjesme, Bjelovar 1909.
380. B. Vodnik: O ocjeni "Probranih pjesama Petra Preradovića" od dra. Prohaske, Nastavni Vjesnik XVI., 9), Nastavni vjesnik XVII/1909.,1, 52-55.
381. Die Enthüllung der Preradović,- Gedenktafel, Agramer Zeitung LXXXIV./1909.,197, 4.(svečanost prigodom postavljanja spomen- ploče u Grabrovnici).
382. Otkriče spomen- ploče Petru Preradoviću, Hrvatske novine XVII/1909.,34.
383. Otkriče spomen- ploče Petru Preradoviću u Grabrovnici, Hrvatstvo VI./1909.,197.
384. S. Širola: U Preradovićevu zavičaju. O otkriću spomen - ploče 29. VIII. 1909., Prosvjeta (Zagreb) XVII./1909.,18, 559-562.; 19, 594-598.; 20, 620+621-626.
385. S. Pecinovski: Preradović's " Lina- Lieder", Archiv für Slavichse Philologie 1909.,XXX./1-2, 134-146.
386. R. F. Magjer: Pribilježeni redci i opažanja, Narodna obrana VIII./1909., 54.; IX./1910.,17,.Književni prilog klubu književnika u Osijeku I./1910-11.,2/3, 81-84.; 5., 163-166.; 6,218-221.
387. V. Kosterčnaek: Lenau i Preradović, Savremanik IV./1909., 2, 113-114. (o raspravi S. Pecinovsky 1909.).
388. V. Gabarić: Književnici na ljetovanju, Hrvatski đak IV./1909-1910.,1, 29-30.; 2, 64 (povodom postavljanja spomen-ploče u Grabrovnici).
389. R. Horvat: Preradovićeva spomen- ploča, Savremenik IV./ 1909.,9, 533-543.
390. jan.(J.S.Jankač): Otkriče spomen- ploče Preradoviću u Grabrovnici, Ustavnost II./ 1909.,197,5.
391. J. S. Jankač: Pred rodnim domom Preradovićevim. Govor o odkriču spomen-ploče. u Grabrovnici 29. kolovoza 1909., Ustavnost II./1909.,199,2.
392. A. Kassowitz-Cvijić: Drhtaju umjetničkih duša, Narodne novine LXXV/1909.,LXXVI./1910.(...II. Ponosna druga Petra Preradovića- Milica Novaković Đurabojska
393. F. Rožić: Preradovoj pjesmi. Sonet, Glasonoša V/1909.,36.: Hrvatstvo VI/1909., 197.
394. Petar Preradović na esperantu, Glas Crnogorca XXXVIII./1909.,18, 3. (ćir.)

395. Iz pisama Petra Preradovića, Neven XXVI./1909., 6.
396. P. Ljubić: Slava Preradoviću (K otkriču spomen ploče u Grabrovnici), Hrvatske novine XVII./1909., 36.
397. F. Rožić: Otkriče spomen-ploče Petru Preradoviću, Tjednik bjelovarsko-križevački XX./1909.,46.

1910. godina
398. V. Šiffer: Pisma I. Filipovića i P. Preradovića Josipi pl. Vancaš, Savremenik V./1910., 6, 408-414.
399. P. Preradović: Iz pjesama - Na pjesnika Petra Preradovića (prijevod), Prosvjeta (Zagreb) XVIII./1910., 10.
400. V. Androević Francov: Iz epoha hrv. preporoda, Savremenik V./1910., 10., 685-691; 11., 765-772; VI./1911., 2., 111-115; 3., 169-173; 6., 341-346; 7., 419-424; 8., 463-467 (+ pisma P. Preradovića V. D. Lamblu i koncept pisma V. D. Lambla P. Preradoviću).

1911. godina
401. J. Carić: Preradović i Kranjčević (Poredbena raspravica), Program c.k. velike gimnazije u Dubrovniku 1910., 11., 3-23.

1912. godina
402. P. Preradović: An meinem Grossvater, Agramer Tablatt XXVII./1912., 301., 1 (Paula Preradović).
403. Četrdesetgodišnjica Preradovićeve smrti, Glas Crnogorca XLI./1912., 35., 2 (ćir.); Novi vaspitač XXV./1912. (Književni pregled) 11./12., 45 (ćir.).
404. Klasićna srpska književnost, Novi Srbin I./1912.-13., 1., 16-18 (ćir.).
405. dl. (Dušan Lopašić): Četrdesetgodišnjica smrti Petra Preradovića, Sloga (Karlovac) III./1912., 34.
406. Dr. M.O.: Četrdeseta godišnjica smrti Petra Preradovića, Narodne novine LXXVIII./1912., 191.
407. O Preradovićevu patriotizmu, Naše pravice IX./1912., 16.

1913. godina
408. A. Radić: Pjesnici - proroci, Dom VII./1913., 19.

1914. godina
409. Zadar u kulturi Hrvatskoj, Mlada Dalmacija I./1914., 11., 1; 12., 1; 14., 1.
410. Putnik (1844.), Srpski vitez V./1914., 4., 110-112 (ćir.).
411. A. Radić: "Ljubi rode jezik preko svega...", Mladost V./1914., 9-10.

1916. godina
412. F. Potočnjak: Petar Preradović i naša narodna misao, Slavenski jug I./1916., 37., 1-2; 38., 1-2; 39., 2-3 (ćir.).
413. R. F. Magjer: Život i pjesme Petra Preradovića, Osijek 1916.
414. I. M-d.: Život i pjesme Petra Preradovića. Priredio i izdao R. F. Magjer., Osijek 1916., Hrvatska obrana XV./1916., 58., 4-5.
415. F. Šišić: Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1916.
416. F. Ilešić: Bilješke o našim preporoditeljima, Građa za povijest hrvatske književnosti 1916., VIII., 469-474.

1917. godina
417. R. F. Magjer: Život i pjesme Petra Preradovića, Zagreb 1917.
418. A. B. Šimić: Komedija reči. Petar Preradović kao uvod, Vijavica I./1917.-18-. 3., 6--8.
419. B. Toni: Slava Preradovića, Anđeo čuvar XVII./1917.-18., 7., 106.

1918. godina
420. V. Kralj: Petar Preradović 19. marta 1818. - 19. marta 1918.,Sarajevski list 1918., 61.
421. B. Vodnik: Djela Petra Preradovića I., Zagreb 1918.
422. B. Vodnik: Izabrane pjesme Petra Preradovića, Zagreb 1918. (II. izdanje).

423. P. Karlić: Petar Preradović prema "Zori dalmatinskoj", Hrvatska njiva II./1918., 11., 183-186.
424. M. Kašanin: Preradović i omladina, Glas Slovenaca, Hrvata i Srba I./1918., 56., 2.
425. M. Kašanin: O Petru Preradoviću. Povodom njegove stogodišnjice rođenja, Ljubljanski zvon XXXVIII./1918., 246-150.
426. I. Kovačević: Zabrana Preradovićeve proslave. Interpolacija nar. zast., Hrvatska država II./1918., 59., 1.
427. F. Kovačić: Peter Preradović. K stoletnici njgova rojstva, Straža X./1918., 21., 1-2; 23., 1-2.
428. Z. Kveder: Stogodišnjica Petra Preradovića, Ženski svijet II./1918., 97-103; Hrvatski list IV./1918., 970-971.
429. G. Bulat st.: Preradović i njegova misao, Narodni list LVII./1918., 21 ("Proslov dr. G. Bulata izrečen u Splitu na proslavi Preradovićeve stogodišnjice, dne 19. ožujka 1918.").
430. M. Bergman: Njemačke pjesme Petra Preradovića, Savremenik 1918., 182-188.
431. V. Ćorović: Petar Preradović prema Srbima, Književni jug I./1918., I./6., 232-239.
432. N. Bartulović: Politički nazori Petra Preradovića (ćir.), Književni jug I./1918.,I./6., 239-246.
433. V. Deželić st.: Preradović i tajanstveni svijet, Hrvatska prosvjeta V./1918., 108-119.
434. J. Benešić: Preradovićeva stogodišnjica, Savremenik 1918., 203-208.
435. B.: Hermann Wendel o Petru Preradoviću, Hrvatska država II./1918., 118., 3.
436. S. Ilijić: O "Lopudskoj sirotici", Književni jug I./1918., I./6., 253-255.
437. J. Milaković: Odziv Preradov Zmaj Jovanu, Omladina II./1918.-19., 6. 130.
438. I. K. Ostojić: Proslov za proslavu stogodišnjice Preradovićeva rođendana u Prijedoru dne 19. marta 1918., Ilustrovane novosti I./1918., 68.
439. N. Ostojić: Sjeni Petra Preradovića, Hrvatska prosvjeta V./1918., 68.
440. Lj. Perković: Preradovitch, Tommaseo et la Dalmatic, La Serbie III./1918., 18.
441. J. Pasarić: Postanak jedne Preradovićeve prigodnice, Savremenik 1918., 199-200.
442. J. Živanović: Petar Preradović, Zabavnik II./1918., 14., 1-3 (ćir.).
443. V. Novak: Petar Preradović i naši kompozitori, Savremenik 1918., 174-182.
444. D. Prohaska:Odjeci mojega školskoga predavanja o Petru Preradoviću, Hrvatska njiva II/1918.,24, 399-402.
445. RES (Ivo Andrić): Ljubavna lirika Petra Preradovića, Književni jug I/1918., I/6.,247-250.
446. V. Novak: Rukopisi Petra Preradovića, Savremenik 1918., 195-196. (Rukopisi koji se nalaze u JAZU, Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, kod Društva Braće hrvatskog zmaja i Dušana Preradovića)
447. I. Milčetić: I. Filipović, Preradović i cenzura, Književni jug I./1918.,II./6,216-217.
448. B.Toni: Petru Preradoviću. O stotoj godišnjici narođenja, Vjerni drug XXI./1917-1918., 8, 113.
449. B. Toni: Samobor- Petru Preradoviću, Samoborski list XIII/1918.,6.
450. M. Zdziechowski: Preradović i Krasinski, Savremenik 1918., 168-174.
451. B.B.: Razvitak Slavenske ideje u hrvatskoj književnosti, Narodne novine LXXXIV./1918.,19,1-2.
452. A. Bazala: O Preradoviću kao misliocu, Književni jug I./1918.,I/6, 220-226.
453. A. Černý: Petar Preradović i jugoslavenska misao. Češki prikaz o Petru Preradoviću, Obzor LIX./1918.,63,2.
454. A. Čičić: Glavne misli Preradovićevih pjesama, Naša misao XXXII/1918.,5/8,25-50.
455. S. Ćukac: Stota godišnjica rođena dana Petra Preradovića u hrvatskim školama, Kršćanska škola XXII./1918.,3/5, 57-58.
456. Lj. Đlustuš: Kako da se Preradovićevim pjesmama okoristimo u uzgoju mladeži, Hrvatska obrana XVII/1918.,65,2-3.
457. F. R.: Životopis Petra Preradovića, Omladina I./1918.,6, 94-95.
458. G.: Petar Preradović, pesnik slovanske vzajmenosti (K jubileju 100. rojstnega dneva 19. t. m.) Domovina I/1918.,8, 2-3.
459. F. Ilešić.: Petar Preradović (1818-1872.), Demokracija I./1918.,5-6,68-71.
460. B. K. Jošt.: Pjesnik prošlosti i budućnosti, Beogradske novine IV./1918.,75,1-2.
461. n.: Petar Preradović, Hrvatska država II./1918.,60,3.
462. M. Nehajev: Preradović, Agramer Tablatt(Morgen- Ausg.) XXXIII./1918.,73.,1-2.
463. V. Novak: Plemstvo Petra Preradovića, Savremenik 1918.,196-197.

464. S. Parmačević: Petar Preradović, Hrvatska riječ III./1918., 47., 1.
465. M. Perković: Proslov izrečen od-predsjednika Matice dalmatinske progodom Preradovićeve proslave u Zadru dne. 19. ožujka 1918., Narodni list LVII/1918.,21.
466. D. Prohaska: O pjesniku Petru Preradoviću , Hrvatska njivaII/1918.,11,173-183.
467. D. Prohaska: Život i djela Petra Preradovića, Hrvatska njiva II./1918.,11,192-193.
468. D. Prohaska: Glavna djela o Petru Preradoviću, Hrvatska njiva II./1918.,11, 193-196.
469. D. Prohaska: Preradovićev narodni značaj, Narodne novine LXXXIV/1918., 65,1-2.
.470. D. Prohaska: Preradović pjesnik slavenske budućnosti, Omladina I./1918.,6,81-86. (predavanje održano u Trgovačkoj akademiji u Zagrebu 19. III 1918.)
471. S. Radić: Stogodišnjica rođenja Petra Preradovića, Dom XII/1918.,12.
472. F. Rožić: Petar Preradović, hrvatski pjesnik, Hrvatska prosvjeta V./1918.,90-94.
473. F. Rožić: Preradović i crkva, Hrvatska prosvjeta V./1918.,249-251.,338-341., VI/1919.,62-64.
474. S. V.: Petar Preradović, Zabavnik I./1918.,5,5.
475. V. Spinčić: Petar Preradović, Hrvatska država II/1918.,100., 3.; 103,3.; 106,3.
476. St. St.: Petar Preradović, Belgrader Nachrichten IV./1918.,77,2-3.
477. M. Stojković: O stogodišnjici Petra Preradovića, 19. ožujka 1818-19. ožujka 1918., Narodni list LVII./1918,20.
478. Đ. Šurmin: Petru Preradoviću za stotu obljetnicu, Savremenik 1918,161-162+ 168.
479. A.Tresić-Pavičić: Stogodišnjica Petra Preradovića. Petar Preradović kao narodni svećenik, Primorske novine III./1918.,66.
480. Poslije Preradovićeve proslave, Hrvatska riječ III/1918.,74,1.
481. Petar Preradović, O stotoj godišnjici rođenja, Hrvatski učiteljski dom XI./1918.,5/6,33-36.
482. Proslava Preradovićeve stogodišnjice. Život i djela Petra Preradovića, Jutarnji list VII./1918.,2165,5.
483. Slava Preradoviću, Male novine IX./1918.,72,1.
484. Petar Preradović. K stoletnici njegova rojstva, Napredak II./1918.,68.
485. Slava Petru Preradoviću, Sloga X./1918.,11.
486. Herman Vendel o Preradoviću, Srpske novine LXXXV./1918.,79,4.(ćir.).
487. Preradovićeve misli o metrici (do sada ne izdan pjesnikov rukopis), Hrvatska njiva II./1918.,11,190-191.
488. A. Arnautović: Un poéte et l'unite nationale, La patria Serbe II/1918.,5/6.200-208.; 7/8., 304-314.
489. L. K.: Proslava Preradovićeve stote godišnjice, Hrvatska država II./1918.,38,3.
490. B. Lovrić: Riječ o Preradovićevoj proslavi, Obzor LIX./1918.,72,2.
491. P. Ljubić: Zora puca bit će dana..., Primorske novine III./1918.,66.
492. B. Medaković: Svečana sjednica hrv. sabora u počast Preradovića, Glas Slovenaca, Hrvata i Srba I./1918.,57,.
493. I.Medved: Uz nekoje pjesme Preradovićeve (Predavanja u realnoj gimnaziji i s njom spojenoj trgovačkoj akademiji u Osijeku dne. 19. o. mj.), Hrvatska obrana XVII./1918,68-69.
494. U spomen stogodišnjice rođenja Petra Preradovića, Zagreb 1918.
495. J. Milaković: Životopis Petra Preradovića, U "Spomenu stogodišnjice rođenja P. Preradovića" 1918.,6-7.
496. I. Mičetić: Kako preniješe hrvatski đaci Preradovićev pepeo iz Beča u Zagreb god.1879.,Glas Slovenaca, Hrvata i Srba I/1918.,60,2-3.
497. I.Mičetić: Prenos Preradovićeva pepela, Omladina I./1918.,7,110-111.
498. -n-: Petar Preradović, Čas XII./1918.,3/4,201-203.
499. D.Prohaska: Preradovićeve misli o metrici, Hrvatska njiva II./1918.,11,190-191.
500. J. Pasarić: Zanimljiva epizoda iz Preradovićeva života, Savremenik XIII./1918.,197-199.
501. J. Pasarić: Postanak jedne Preradovićeve prigodnice, Savremenik XIII./1918.,199-200.
502. J. Pasarić: Preradović snovao uz dramu i narodni ep o Kraljeviću Marku, Savremenik XIII/1918.,200-201.
503. B.Toni: Pjesnik roda svoga, Omladina I./1918.,6,91.
504. B.Toni: Preradovićev sonet na samoborskom groblju, Samoborski list XIII./1918.,6.

505. B. Vodnik: Kad se rodio Petar Preradović, Hrvatska njiva II./1918.,11.196.
506. B. Vodnik: Doživljaji Petra Preradovića, Milica pl. Novaković Gjurabovska, Ilustrovane novine I./1918.,8,7., Književni jug I/1918.,I /6,253.
507. B.Vodnik: Petar Preradović kao Slavenofil, Književni jug I./1918.,I./6,210-219.
508. B. Vodnik: Život Petra Preradovića, Književni jug I./1918.,I/6,251-253.
509. B. Vodnik: Sitniji prilozi o Petru Preradoviću, Književni jug I./1918.,I/8-9,325-328. (suautori I. Milčetić i J. Nagy).
510. B. Vodnik: Petar Preradović. Povodom stote obljetnice njegova rođenja, Omladina I/1918.,7,104-108.; 8, 123-127.
511. Die Preradović- Feter in Zagreb. Zagreb 20. März, Agramer Tablatt (Morgen Ausg.) XXXIII./1918.,74.,1-2.
512. (100-godišnjica rođenja Petra Preradovića), Beogradske novine IV./1918.,75,2.
513. Petar Preradović. K 100-godišnjici pjesnikova rođenja, Dom i sviet XXXI./1918.,6,101+119.
514. Pjesnik narodnog jedinstva, Glas Slovenaca Hrvata i Srba I./1918.,56,1.
515. Slava Petru Preradoviću! Slava velikom hrvatskom pjesniku, slava proroku, budiocu naroda! Slava zvijezdi prvoga reda među zvijezdama na tisućugodišnjem kulturnim nebištuhrvatskoga naroda!, Hrvatska obrana XVII./1918.,65,1-2.
516. Preradovićeva stogodišnjica, Hrvatska prosvjeta V./1918.,87-89.
517. Ljudi i ideje. U povodu sutrašnje stogodišnjice od rođenja Petra Preradovića, Hrvatska riječ III./1918.,72,
518. S.Ivčić: Slavenske tuđice u Petra Preradovića, Hrvatska njiva 1918.,11,186.
519.T. Alaupović: Na grobu pjesnika (ćir.), Književni jug I./1918.,I./6., 227-228.
520. D. Anđelinović: Petru Preradoviću, Književni jug I./1918.,I/6,232.
521. R. K. Jeretov: Stoljetnici rođenja Petra Preradovića , Ilustrovane novosti I./1918., 8,6.
522. V. Dukat: Petar Preradović i engleska književnost, Savremenik XIII./1918.,203.
523. F. Ilešić: Motiv Preradovićevoga "Putnika", Ljubljanski zvon XXXVIII./1918., 225-226.,
524. F. Ilešić: Petar Preradović v Slovencih, Književni jug I./1918., I/6.
525. Z. Marković: Preradović u češkom prijevodu, Savremenik XIII./1918., 202-203.
526. J. Pasarić: P. Preradović i Mažuranić o promjeni pravopisa god. 1851., Savremenik XIII/1918., 201-202.
527. P. Skok: Preradovićev prijevod Danta, Hrvatska njiva II./1918., 11.

1919. godina
528. B. Vodnik: Djela Petra Preradovića II, Zagreb 1919.
529. A. Arnautović: Les chemis de la poésie Kossovienne, Revue yougoslave I./1919., 9./10, 438-468.
530. F. Rožić: Petar Preradović, Danica (kalendar) 1919., 227-243.
531. I. Milčetić: Djela Petra Preradovića I. Prvo potpuno i kritično izdanje priredio dr. B: Vodnik, Zagreb 1918., Savremenik XIV./1919., 5, 239-240.
532. V. st. Deželić: Preradović kao njemački pjesnik, Hrvatska prosvjeta VI./1919., 310-311.
533. S. Ježić: Djela Petra Preradovića I i II knjiga. Prvo potpuno i kritičko izdanje. Priredio dr. B. Vodnik. Zagreb 1918. i 1919., Omladina III./1919.-21., 21-22.

1920. godina
534. V. Jagić: Djela Petra Preradovića I knjiga. Prvo potpuno i kritičko izdanje, priredio B. Vodnik, Zagreb 1918., Archiv für Slavische Philologie XXXII./1920., 3/4, 512-522.
535. N. Vukočević: Petar Preradović kao apostol narodnog jedinstva i slovenske budućnosti, Narodni glasnik II/1920., 6, (ćir.).
536. J. Živanović: Djela Petra Preradovića I i II knjiga. Priredio B. Vodnik. Zagreb, 1918. i 1919. Venac VI./1920.-21., 5, 292-295 (ćir.).
537. D. - pp.: G. Petar Preradović i spiritizam, Hrvatski list I./1920.: 72,2.
538. S. Banović: Kačić učitelj Preradoviću, Omladina IV./1920.-21., 9/10, 210-212.
539. K. Kovačić: Naša zemlja (po Preradoviću), Koprive XVII/1920., 26, 9.

1921. godina
540. A. Petravić: Dante u našoj književnosti, Novo doba (Split) IV./1921., 208-213.

1922. godina
541. B. Vodnik: Petar Preradović: Antologija, Zagreb 1922.
542. B. Vodnik: Dvije uzorne antologije: P. Preradovića i V. Nazora, Zagreb 1922.
543. M. D.: Petar Preradović. Prigodom pedesete godišnjice smrti, Napredak LXIII./1922., 7/8, 226-230.
544. M. Šević: Antologija pesama Petra Preradovića, Srpski književni glasnik 1922., VII./1, 73-74. (ćir.).
545. ja - bun - čić: Jedan neposvećeni praznik. Prigodom pedesetgodišnjice smrti Petra Preradovića, Narod I./1922., 12, 3.
546. M. Bertić: Uspomene na Petra preradovića, Omladina VI/1922.-23., 9/10, 204.
547. F. Ž. Gabarić: Spomenica o šezdeset godišnjem postojanju "Prve obrtne zadruge u Pitomači" 1862.-1922., Koprivnica 1922., 15-16.

1923. godina
548. Dvije uzorne antologije: P. Preradovića i V. Nazora, Slobodna tribuna III./1923., 499, 4.
549. S. B.: Preradović o srpskom separatizmu, Hrvat V/1923., 977, 3.
550. A. Stojičević: O poeziji Petra Preradovića. Povodom njegove Antologije u "Narodnoj knjižnici", Prosvjetni glasnik XL/1923., 11, 670-681.
551. I. Pregelj: Petar Preradović: Antologija. Uredio i predgovor napisao B. Vodnik, Zagreb 1922., Dom in svet XXXVI./1923., 1, 31.
552. F-g.: Stručna kritika o Vodnikovoj antologiji Preradovićevih pjesama, Nastavni vjesnik XXXII/1923.-24., 238-240. (Prikaz kritike A. Stojičevića 1923.).

1924. godina
553. S. Banović: Nekoliko priloga za poznavanje Preradovićevih pjesama, Ljetopis JAZU XXXIX./1924.-25., 121-125.

1925. godina
554. Znameniti zaslužni hrvati, Zagreb 1925., 220. Petar Preradović.
555. K. Kovačić: Fiškal. Prema Preradoviću, Koprive XXI./1925. 38, 510.
556. A. Kovač: Na terenu RR. (Po pjesmi "Na Grobniku" od Petra Preradovića), Riječ VII./1925.,228, 5.

1926. godina
557. P. Bulat: Preradović pre, a slovenstvu i jugoslavenstvu (ćir.), Volja I./1926., 3, 195-205.
558. A. Kovač: Jadna zemlja (Po pjesmi "Naša zemlja" od Petra Preradovića), Riječ VIII./1926. 6,4.
559. CABE.: Poeti jugoslavi der Rinascimento, Lazione VIII./1926. 20, 37.

1927. godina
560. I. Štivić: Preradovićev "Kraljević Marko", Narodni val čovječnosti, pravice i slobode. I./1927. 36, ...
561. C. Lucerna: Unbekannte Preradović' - Briefe, Aus die Korrespondenz des Dichters mit seiner zweiten Frau 1865.- 1872., Morgenblatt XLII./1927., 353, 21., XLIII./1927. 1, 11-12.
562. S. Banović: Sitni prilozi za povijest hrvatske književnosti, Građa za povijest književnosti Hrvatske X./1927., 183-188.

1928. godina
563. A. Haler: O poeziji Petra Preradovića, Srpski književni glasnik 1928., XXIV/6., 426-439., 7, 503-517.
564. Đ. Šurmin: Ličnosti i prilike iz novije prošlosti Hrvata i Srba, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 1928., VIII./1-2, 75-106. (ćir.)
565. K. Georgijević: Jedno novo mišljenje o Petru Preradoviću. A. Haler: Poezija Petra Preradovića, Srpski književni glasnik XXIV/6-7, Beograd 1928. Letopis Matice srpske

CII./1928., CCCXVIII./3, 468 (ćir.).
566. V. Rašić: Dve savremene pesme, Otažbina III/1928. 7, 4 (ćir.) (upoređen "Putnik" P, Preradovića i J. Živojinovića).
567. R. F. Magjer: Povodom 110. - godišnjice Petra Preradovića, Narodna odbrana III./1928. 13, 217-218 (ćir.)
568. Lj. Dvorniković: Snaga Preradovićeve poezije, Napredak III/1928. 12, 165-166.
569. A. Ivić: Važna otkrića na polju istorije hrvatske književnosti, Vreme VIII./1928. 2483, 1. (ćir.).

1929. godina
570. B. Filičić: Jedan nezabilježeni jubilej: 1879. -1929. (50-godišnjici prenosa smrtnih ostataka Petra Preradovića iz Beća u Zagreb), Nezavisnost XXIII./1929. 31, 1.
571. M. Cipra: Grillparzerova pjesma među Preradovićevim djelima, Pregled III/1929. IV./71 274-280 (ćir.).
572. M. Bertić: Uspomena na pjesnika Petra Preradovića i prijateljstvo njegovo, Jutarnji list XVIII/1929. 6168, 11.

1930. godina
573. A. Tresić-Pavičić: Naš nacionalni pjesnik, Život i rad III./1930., VI./34, 721-725.; 35, 804-813; 36, 886-894, LV./1931., VII./37, 5-13.
574. S. Banović: Obaranje dvojice najvećih hrvatskih pjesnika (Preradovića i Gundulića), Hrvatsko kolo XI./1930., 205-245 (odgovor na Halerov članak u Srpskom književnom glasniku 1928.).

1931. godina
575. J. Matl: Preradović, Kukuljević, Düringafeld in Dubrovnik, Zbornik iz Dubrovačke prošlosti Milanu Rešetaru o 70- godišnjici života, 1931., 369-378.
576. A. Haler: Obaranje dvojice najvećih hrvatskih pjesnika, Riječ XXVII/1931., 8, 6-9 (odgovor Halera na članak S. Banovića 1930.).
577. S. Banović: Dr. Albert Haler: "Obaranje dvojice najvećih hrvatskih pjesnika", riječ XXVII./1931. 15, 8-9.
578. S. Banović: Nekoliko izvadaka iz Halerove kritike Preradovićeve poezije, Zora II/1931.,29,8. (prikaz Halerove studie 1928.).
579. A. Ivić: Arhivska građa o srpskim i hrvatskim književnicima i kulturnim radnicima II, Beograd 1931.

1932. godina
580. I. Vojnović: Dela Petra Preradovića, Zagreb (Beograd 1932.), (ćir.).
581. D. Bogdanović: Pregled književnosti Hrvatske i Srpske I, Zagreb 1931,376.
582. K. Šegvić: Je li Petar Preradović bio pjesnik, Hrvatska revija V/1832.,1,57-64.+66. (povodom Halerovog članka 1928.)
583. VIT: Petar Preradović austrijski general, jugoslavenski pjesnik, Domovina V./1932.,2,21-23.(ćir.).
584. A. Haler: K.šegvić i savremena estetika, Nova Evropa 1932., XXV./6,333-336.(odgovor na članak u Hrvatskoj reviji 1932.,1.)
585. I .K. Ostojić: Klasici Jugoslavenski, Jadranska vila V/1932.,6,83-85.
586. Ž. Harambašić: 60-godišnjica smrti hrvatskog pjesnika Petra Preradovića, 15 dana II./1932.,17,257-259.
587. I. Esih: Rukopisna ostavština Petra Preradovića. Novi podaci o velikom pjesniku iz njegove neobjavljene korespodencije, 15 dana II./1932.,18,273-274.
588. D. Blagojević: Jugoslavenski klasici. Dela Dositeja Obradovića, Prodanovića (Preradovića) i Milutina Uskokovića, Pravda XXVII/1932.,108, 7.(ćir.).
589. I. Franić: Slavenska duša Petra Preradovića po njegovoj odi Slavjenstvu uz 60. obljetnicu smrti (18. VIII 1972.),Narodne novine XCVIII./1932.,201,2-3.
590. Petar Preradović. Povodom šezdesetgodišnjice njegove smrti, Jugoslavenski dnevnik IV./1932.,204,1-2. (ćir.).
591. Petar Preradović ml.: Um den Demeter Preis. Eine Erklärung Peter von Preradović, Mörgenblatt XLVII./1932.,237,4.

592. P. Skok: Preradović kao ideolog Iliraca, Novosti XXVI./1932.,279,14-15.

1933. godina
593. J. Matl: Dr. Matl über Peter v. Preradović, Morgenblatt, XLVIII./1933.,26,4.
594. M. Poljanec: Petar Preradović, Narodna obrana VII/1933.,34,531-531. (ćir.).
595. S. Ristanović: Religiozno-filosofska poezija Petra Preradovića, Venac XIX/1933-34.,4/5,258-262. (ćir.).
596. A. Turk: Simon Jenko in Petar Preradović, Ljubljanski zvon LIII./1933.,1,60-61.
597. K. Šegvić: Etika i estetika u Preradovićevom "Putniku", Hrvatska smotra I/1933,1,5-14.
598. B. Kiš Šaulovečki: Petar Preradović (Povodom 115. godišnjice rođenja), Narodne novine LIL./1933.,66.3-4.

1934. godina
599. S. Ristanović: Rodoljubna poezija Petra Preradovića, Venac XX./1934-35.,7,497-501.(ćir.)
600. P. Grgec: Prije devedeset godina. Preradovićevi savjeti pučkim piscima. Opreka između seljačke kape i gospodskog klobuka. Klice koje su se dalje razvijale, Hrvatska straža VI./1934.,246,4.
601. M. Breyer: Dva Preradovićeva pisma Bogoslavu Šuleku, Hrvatsko kolo XV./1934.,268-270.
602. R. F. Magjer: Petar Preradović, Osvit (Zagreb) I./1934.,3/4,68.
603. P. Preradović, Izdajici, Konavoski seljački dom I./1934.,4,3.
604. I. Maričić - A. Žeželj: Petar Preradović, Beograd 1934.

1935. godina
605. S. Ristanović: "Kraljević Marko" Petra Preradovića (ćir.). Glasnik jugoslovenskog profesorskog društva XVI./1935-36.,4,324-329.
606. A. Šimčik: Najstarija obrad, pučka predaj i historijska podloga "Lopudske sirotice", Nastavni vjesnik XLIII./1934.-35., 119-127.
607. M. Deanović: Talijani i hrvatski preporoditelji, Hrvatska revija VIII./1935., 12., 648-660.
608. J. S. Jovanović: Poziv Slavenstva u svetu. P. Preradović: "Zvanje slavjanstva", Spomenica Slobodana J. Jovanovića 1935., 33-34 (ćir.).
609. N. Gelenčir: Hrvatski pjesnik Petar pl. Preradović, Život II./1935., 11., 179.

1936. godina
610. V. Lozovina: Dalmacija u hrvatskoj književnosti, Split 1936.
611. M. Ujević: Hrvatska književnost, Zagreb 1936., 100-101.
612. M. Ujević: Hrvatski narodni preporod ili ilirski pokret i njegovi pesniki, Naša domovina (kalendar) 1936., 71-78.
613. A. Vrgoč: Raspačavanje prvih pjesama Petra Preradovića, Nastavni vjesnik VL./1936.-37., 59-61.
614. Lj. Maraković: Petar Preradović, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 1936., XVI./2., 367-368 (ćir.).
615. S. Bosanac: Petar Preradović govori... (1862.), Hrvatska straža VIII./1936., 295., 12.

1937. godina
616. I. Miličević: Preradović i njegove "Nove pjesme" 1851. Po rukopisu P. Preradovića, koji se nalazi u Napretkovoj kulturno-historijskoj zbirci, Obzor LXXVII./1937.-38., 8., 3.
617. Oda Jelačiću banu, Glasnik Podmlatka Crvenog krsta XVII./1937.-38., 8., 3.

1938. godina
618. D. S. Nikolajević: Dve majke. Đura Jakšić-Petar Preradović, Vreme XVIII./1938., 5837., 6 (ćir.).
619. A. Radić: Hrvatska gospoda i seljaci, Narodni napredak X./1938., 4., 84-87.

1939. godina
620. N. Bartulović: Kulturni radnici i dvadesetogodišnjica Jugoslavije, Pravda XXXV./1939.,

12268-12271 (ćir.).
621. S. Kordić: Najnacionalniji pesnik novog jugoslavenskog nacionalizma. Ilirski pesnik Petar Preradović, Pravda XXXV./1939., 12268-12271 (ćir.).
622. K. Anastasijević: Misticizam Petra Preradovića, Srpski književni glasnik, 1939., LVII./6., 421-426 (ćir.).
623. V. Nazor: Četiri soneta. Pread pjesnikovim likom na Zrinjevcu, Hrvatska revija XII./1939., 100., 522.
624. Hrvat ili Srbin? "Jedan narod sa dva vjerozakona", Slavonija I./1939., 26., 3.

1940. godina
625. A.G.: Slovenstvo u pesmam Petra Preradovića, Slovenska misao II./1940., 11., 123-124 (ćir.).
626. P. Preradović: Pave i Pero, Zagreb 1940.

1941. godina
627. Lj. Maraković: Plodovi srca i uma, Zagreb 1941.
628. I.G. Kovačić: Hrvatski književnici i Dubrovnik. Od iliraca do Krleže, Novosti XXXV./1941., 32.
629. A. Barac: Književnost i narod, Zagreb 1941.

1946. godina
630. D. Tadijanović: Izabrane pjesme Petra Preradovića, Zagreb 1946.
631. V. Nazor: Slavjanstvo Petra Preradovića, Radio vjesnik I./1946., 6.

1947. godina
632. Odabrane pjesme Petra Preradovića, Zagreb 1947.

1950. godina
633. V. Car Emin: Pisma Bogoslava Šuleka Preradoviću, Građa za povijest književnosti hrvatske XIX./1950., 33-88.
634. I. Esih: Preradovićeva pisma Vatroslavu Bertiću, Građa za povijest književnosti hrvatske XIX./1950., 233-269.

1952. godina
635. Z. Škreb: Preradovićeva pisma Emi Regnerovoj, Građa za povijest književnosti hrvatske XXII./1952., 7-146.
636. A. Barac: Pred osamdeset-godišnjicu Prerdovićeve smrti, Narodni list VIII./1952., 2034.
637. A. Barac: Preradović u pismima i stihovima, Republika VIII./1952., 8.
638. V. Maštrović: Bibliografija književnih radova Petra Preradovića, kao i pjesama, članaka i rasprava o njemu objavljenih u Zadru, Zadar 1952.
639. J. Ravlić: O tobožnjoj pogibiji Preradovića, Hrvatsko kolo V./1952., 7. i 8.

1953. godina
640. R. Maixner: Preradovićevo posredovanje između narodnjaka i Lonyaya, g. 1871./72., Građa za povijest književnosti hrvatske XXIV./1953.
641. I. Mamuzić: Antologija ilirskog pokreta, Beohrad 1953.
642. J. Ravlić: Nešto o ciklusu "Milim pokojnicima" Petra Preradovića, Zadarska revija II./1953., 1.

1954. godina
643. R. Bogišić: Petar Preradović i Dubrovnik, Dubrovački vjesnik V./1954.
644. Stanko Vraz, Petar Preradović: Djela (A. i V. Barac), Zagreb 1954.
645. A. Nametak: Odabrane pjesme Petra Preradovića, Sarajevo 1954.

1956. godina
646. D. Tadijanović: Izabrane pjesme Petra Preradovića, Zagreb 1956., 1969., i 1963. (I., II. i III. izdanje).

1957. godina
647. B. Svilokos: Hrvatska poezija od preporoda do Kranjčevića, Zagreb 1957.

1958. godina
648. J. Ravlić: Posljednje veze Petra Preradovića sa Zadrom, Zadarska revija VII./1958., 1.

1961. godina
649. F. Petre - Z. Škreb: Uvod u književnost, Zagreb 1961.

1962. godina
650. Novija jugoslavenska poezija (antologija), Zagreb 1962.

1963. godina
651. A. Barac: Jugoslavenska književnost, Zagreb 1963.
652. Proslava 150-godišnjice Petra Preradovića, Virovitički list XII./1963., 447.

1964. godina
653. L. Hrvatić: Dragutin Tadijanović u Pitomači, Bjelovarski list XVIII./1964., 29.
654. L. Hrvatić: Rodna kuća Petra Preradovića pod novim krovom, Virovitički list XIII./1964., 492.
655. L. Hrvatić: U posjeti rodnom kraju, Virovitički list XIII./1964., 472.
656. Spasavanje rodne kuće Petra Preradovića, Vjesnik 1964., 20.
657. Dragi gosti iz Amerike u posjeti svom starom kraju (Pjevačko društvo "Petar Preradović" iz SAD gostovat će u Grabrovnici), Bjelovarski list XVIII./1964., 23. VII.
658. L. Hrvatić: Otpočeli radovi na uređenju rodne kuće Petra Preradovića u Grabrovnici, Bjelovarski list XVIII./1964., 35.
659. L. Hrvatić: Ugledni gosti iz Amerike i Zagreba u posjeti Pitomači i Grabrovnici, Bjelovarski list XVIII./1964., 42.
660. L. Hrvatić: Sylvia Nikšić posjetila Pitomaču, Matica 1964., 6. IX.
661. L. Hrvatić: Pjesnikova kuća pod novim krovom, Vjesnik 1964., 20. XII.
662. L. Hrvatić: Rodna kuća pjesnika P. Preradovića u Grabrovnici pod novim krovom, Bjelovarski list XVIII./1964., 17. XII.

1965. godina
663. Stanko Vraz: Pjesme i članci, Petar Preradović: Pjesme, Prvi ljudi, zapisi (A. i V. Barac), Zagreb 1965.
664. J. Horvat: Hrvatski panoptikum, Zagreb 1965.
665. M. Kudumija: Petar Preradović u svom i u našem vremenu, Bjelovarski list XIX./1965., 28. I.
666. L. Hrvatić: Uz godišnjicu rođenja hrvatskog pjesnika Petra Preradovića, Bjelovarski list XIX./1965., 18. III.
667. V. Maštruko: Obnovljena rodna kuća hrv. pjesnika Petra Preradovića u Grabrovnici, Narodni list 1965., 15. X.
668. L. Hrvatić: Učenici na grobu pjesnika Petra Preradovića, Bjelovarski list XIX./1965., 44.
669. L. Hrvatić: Uz godišnjicu rođenja hrvatskog pjesnika Petra Preradovića, Virovitički list 1965., 25. II.
670. L. Hrvatić: Gostovanje društva naših iseljenika, Virovitički list 1965., 25. III.
671. L. Hrvatić: Uređenje pjesnikove kuće, Vjesnik 1965., 11. VI.
672. L. Hrvatić: Privodi se kraju obnavljanje rodne kuće Petra Preradovića, Virovitički list 1965., 23. VII.
673. L. Hrvatić: Poklon Predsjednika Tita muzeju Petra Preradovića u Grabrovnici, Bjelovarski list XIX./1965., 36.
674. L. Hrvatić: Poklon Predsjednika Tita muzeju Petra Preradovića u Grabrovnici, Virovitički list 1965., 515.

1966. godina
675. Vukovi prijatelji Ilirci, Vukov zbornik CAH, Beograd 1966., 253-254.

676. L. Hrvatić: Obnovljena rodna kuća pjesnikova - pripreme za uređenje muzeja, Bjelovarski list 1966., 12.
677. L. Hrvatić: Pripreme za uređenje muzeja, Virovitički list 1966., 536 (u Grabrovnici).
678. R. Bogišić: Preradović i Dubrovčani, Večernji list 1966., 2102.
679. T. Šimunović: Petar iz Grabrovnice (1), Večernji list 1966., 2078.
680. Fond Petra Preradovića, Večernji list 1966., 19. V.
681. P. Kičevac: Učenici otkrivaju nepoznate podatke o Petru Preradoviću, Pionir (Kekec) 1966, 6. VI.
682. T. Šimunović: Petar iz Grabrovnice (2), Večernji list 1966., 2084.
683. T. Šimunović: Petar iz Grabrovnice (3), Večernji list 1966., 2090.
684. T. Šimunović: Petar iz Grabrovnice (4), Večernji list 1966., 2096.
685. T. Šimunović: Petar iz Grabrovnice (5) - pronađeni svi potomci, Večernji list 1966., 2111.
686. T. Šimunović: Rodna kuća pjesnika Petra Preradovića preuređena za memorijalni muzej (1), Zajedničar (Pittsburgh) 1966., 8. VI.
687. T. Šimunović: Rodna kuća pjesnika Petra Preradovića preuređena za memorijalni muzej (2), Zajedničar (Pittsburgh) 1966., 15. VI.
688. N. J.: Potomci pjesnika Petra Preradovića, Zajedničar (Pittsburgh) 1966., 22. VI.
689. L. Hrvatić: Obnovljena rodna kuća pjesnika Petra Preradovića, Bjelovarski list 1966., 22. IX.
690. L. Hrvatić: Gospođa Sylvia Nikšić opet u Grabrovnici, Virovitički list 1966., 5. VIII.
691. L. Hrvatić: Počeci suradnje Zadra i Pitomače, Virovitički list 1966., 25. XI.
692. K. Šćiran: Počeci suradnje Zadra i Pitomače, Narodni list 1966., 3. XII.
693. L. Hrvatić: Počeci suradnje između Zadra i Pitomače, Bjelovarski list 1966., 24. X.
694. M. Živančević: Izabrana djela Petra Preradovića, Beograd 1966.
695. T. Šimunović: Pismo majci, Večernji list 1966., 2158.

1967. godina
696. Neobičan izlet u Grabrovnicu, Glas Podravine 1967., 27-28 (1. VIII.).
697. L. Hrvatić: Kulturna suradnja Pitomače i Zadra, Virovitički list 1967., 3. X.
698. T. Šimunović: Gdje se rodio Petar Preradović?, Večernji list 1967., 2336.
699. T. Šimunović: Najmađi Preradović, Večernji list 1967., 4. II.
700. S. M.: (obavijest o pripremi proslave 150 godina rođenja Petra Preradovića), Bjelovarski list 1967., 16. III.
701. L. Hrvatić: Pripreme za jubilej, Bjelovarski list 1967., 12. IV.
702. Preradovićev praunuk u Zagrebu, Večernji list 1967., 29. XI.-2. XII.
703. J. Puljizević: Dobar dan knjigo, VUS 1967., 29. XI.
704. T. Šimunović: Petar Preradović na poštanskim markama, Večernji list 1967., 22. III.
705. L. Hrvatić:i, Virovitički list 1967., 24. III.
706. L. Hrvatić: Posjet rodnoj kući Petra Preradovića, Virovitički list 1967., 14. VII.
707. L. Hrvatić: Grabrovnica se priprema za proslavu velikog jubileja, Virovitički list 1967., 3. XI.
708. L. Hrvatić: Suradnja Pitomače i Zadra, Narodni list 1967., 7. X.
709. S. Mihalić: Izazov iz Pitomače, Telegram 1967., 394.
710. L. Hrvatić: Pripreme za proslavu 150-godišnjice rođenja Petra Preradovića u njegovom rodnom kraju, Virovitički list 1967., 24. XI.

1968. godina
711. N. Ivanišin: O poeziji Petra Preradovića, Zadarska revija 1968., 5.
712. J. Ravlić: "Milim pokojnicima" P. Preradovića, Zadarska revija 1968., 5.
713: O. Delorko: Snaga Preradovićevog pjesničkog jezika, Zadarska revija 1968., 5.
714. C. Mika: Petar Preradović u talijanskim prijevodima XIX st. u Zadru, Zadarska revija 1968., 5.
715. I. Bilan: Kako je zadarski "Narodni list" zabilježio stogodišnjicu rođenja Petra Preradovića, Zadarska revija 1968., 5.
716. L. Hrvatić: Preradovićev muzej u Grabrovnici, Zadarska revija 1968., 5.
717. Preradovićev muzej (katalog), Grabrovnica 1968.
718. D. Tadijanović: Pozdrav domovini, Zagreb 1968. i 1970. (i. i II. izdanje).

719. Lj. Maraković: Petar Preradović (1), Marulić 1968., 1.
720. L. Hrvatić: U susret proslavi 150-godišnjice rođenja Petra Preradovića, Đurđevački vjesnik 1968., 2.
721. L. Hrvatić: U spomen velikom pjesniku, Narodni list 1968., 20. I.
722. T. Šimunović: Apel iz Pitomače, Večernji list 1968, 2634.
723. V. Čović: Rječnik i atlas preporodne lirike, Vjesnik 1968., 24. II.
724. T. Šimunović: Suradnja "Matice hrvatske" - "Jugoton", Večernji list 1968., 2662.
725. S. Lipovčan: Dostojan spomenik pjesniku, Telegram 1968., 411.
726. Suvremenici i kritičari o Petru Preradoviću, Telegram 1968., 15. III.
727. D. Erceg: U čast Preradovića, Vjesnik 1968., 16. III.
728. (ag): 150-godišnjica rođenja Petra Preradovića, Telegram 1968., 22. III.
729. Glavna svečanost u rujnu, Narodni list 1968., 15. III.
730. I. Frangeš: Između tuđe noći i domorodnog dana, Vjesnik 1968., 19. III.
731. Z. Grčman: U spomen Preradoviću, Vjesnik 1968., 20. III.
732. N. Akrap: U kraju Petra Preradovića, Narodni list 1968., 13. IV.
733. R.A.: Proslava u pjesnikovu rodnom kraju, Telegram 1968., 29. III.
734. V. F.: U Pitomači održano književno veče, Đurđevački vjesnik 1968., 15. IV.
735. F. B.: Veliki jubilej, Đurđevački vjesnik 1968., 15. IV.
736. V. F.: Baletno veče u Pitomači, Đurđevački vjesnik 1968., 1. V.
737. L. Hrvatić: Otvorenje pjesnikova muzeja 23. lipnja u Grabrovnici - Program proslave 150-godišnjice rođenja Petra Preradovića, Đurđevački vjesnik 1968., 8. VI.
738. T. Šimunović: Pjesniku u spomen, Večernji list 1968., 18. VI.
739. "Slogaši" na proslavi 150-godišnjice rođenja Petra Preradovića, Zanatski list 1968., 15. VI.
740. Z. Novak: Pjesme Petra Preradovića, Modra lasta 1968., 17.
741. S. M.: Preradovićeva proslava u Bjelovaru, Večernji list 1968., 17. V.
742. J. P.: Skup posvećen Petru Preradoviću, Vjesnik 1968., 20. V.
743. L. Hrvatić: Zahvaljujući pjesniku jedno mjesto mijenja lice, Telegram 1968., 21. VI.
744. Ž. Car: Muzej i bista velikom pjesniku, Vjesnik 1968., 19. VI.
745. V. Farkaš: Zajam za proslavu, Glas Podravine 1968., 22. VI.
746. U čast Preradoviću, Glas Podravine 1968., 22. VI.
747. J. R.: Svečanost u rodnom mjestu pjesnika, Vjesnik 1968., 24. VI.
748. T. Šimunović: Svečanost u Grabrovnici, Večernji list 1968., 24. VI.
749. Akademija u povodu 150-godišnjice rođenja Petra Preradovića, Narodni list 1968., 8. VI.
750. Grabrovnica i narod Podravine Petru Preradoviću, Đurđevački vjesnik 1968., 1. VII.
751. V,: "Slogaši" oduševili, Zanatski list 1968., 1. VII.
752. (nastavk od 1. VII.), Đurđevački vjesnik 1968., 15. VII.
753. I. Čičin: Grabrovnica je slavila, Glas Podravine 1968., 4. VII.
754. Z. T.: Slavlje u Grabrovnici, Hrvatski književni list 1968., 1. VII.
755. 150 godina od rođenja Petra Preradovića, Danica (kalendar) 1968.
756. Z. A.: Zadar se odužio Preradoviću, Vjesnik 1968., 25. X.
757. Iš.: Gimnazija dobila ime Petar Preradović, Virovitički list 1968., 18. X.
758. L. Štefković: Slike inspirirane Preradovićevom poezijom, Đuređevački vjesnik 1968., 1. XI.
759. B. M.: Spomenik pjesniku, Narodni list 1968., 26. X.
760. Spomenik Petru Preradoviću, Vedri dani 1968., 8.
761. Preradović u Zadru, Vedri dani 1968., 8.
762. (tanjug): Počeli "Zagrebački tjedni" u Beču, Vjesnik 1968., 19. IX. (U Beču otkrivena spomen-ploča na kući gdje je od 1870. do 1872. živio P. Preradović).
763. Kulturna savjest pod stečajem, Vjesnik 1968., 19. I.
764. L. Hrvatić: Preradovićev muzej u Grabrovnici, Prosvjeta 1968., novembar-decembar (ćir.).
765. I. Golub: Grobovi govore, Glas koncila 1968., 2. XI.
766. Otvoren muzej u rodnoj kući P. Preradovića, VUS 1968., 10. VII.
767. V. Farkaš: Recital poezije u Pitomači Grabrovnici, Đurđevački vjesnik 1968., 1. IX.
768. V. Farkaš: Slavisti u Grabrovnici, Đurđevački vjesnik 1968., 1. IX.
769. (d): Još jedan izazov, Telegram 1968., 20. XII.

770. I. Golub: Grobovi govore, Glas koncila 1968., 3. XI.
771. P. Ban: Pozdrav domovini (Kompozicije na riječi Petra Preradovića), Pitomača 1968.

1969. godina
772. mn.: Preradovićev muzej, Virovitički list 1969., 1. I.
773. G. Ledić: Drugi rođendan Grabrovnice, VUS 1969., 8.
774. T. Šimunović: Pogača jedne ljubavi, Večernji list 1969., 13. II.
775. V. Farkaš: Film u pjesnikovu domu, Večernji list 1969., 13. II.
776. Budi li se Podravina, Đurđevački vjesnik 1969., 1. IV.
778. Lj. Maraković: Petar Preradović, Marulić 1969., 1. i 2.
779. Lj. Maraković: Petar Preradović, Zagreb 1969.
780. (mm): Neoilirizam, Đurđevački vjesnik 1969., 1. V.

1970. godina
781. M. C.: Susret literarnih sekcija, Glas Podravine 1970., 3. IV.
782. M. C.: Grabrovnica, Glas Podravine 1970., 10. IV.
783. E. Č.: Pioniri i umjetnici, Male novine (Sarajevo) 1970., 11. V.
784. Posljednji dani škole u Đurđevcu u kojoj je učio i Petar Preradović, Glas Podravine 1970., 12. VI.
785. Mladost na Podravskoj brazdi 70, Male novine 1970., 5. I.
786. M. Ciprijanović: Mladost na Podravskoj brazdi 70, Večernji list 1970., 12. V.
787. Pomoć za Preradovića, Glas Podravine 1970., 15. V.
788. M. Ciprijanović: Jedino Pitomačani, Glas Podravine 1970., 8. V.
789. O Petru Preradoviću (zbornik), Zagreb 1970.

1972. godina
790. D. Tadijanović: Rodu o jeziku, Grabrovnica 1972.

1975. godina
791. M. Krleža: Panorama pogleda, pojava i pojmova, Zagreb 1975.

1978. godina
792. B. Pavleš: Zapis o pjesniku Petru Preradoviću, Podravski zbornik 1978.

1995. godina
793. I. Bojničić: Der Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg 1899. (pretisak 1995.)

1996. godina
794. D. Tadijanović: Petar Preradović (Ljudsko srce), Virovitica 1996.

1999. godina
795. V. Brešić: Petar Preradović - izabrane pjesme, Zagreb 1999.

2002. godina
796. B. Begović: Petar Preradović - veliki hrvatski pjesnik, Podravski zbornik 2002., Koprivnica 2002.

2018. godina
797. M. Medak Gaga: Petar Preradović kao nadahnuće, Pitomača

Popis periodike iz Bibliografije (1841. - 2002. godine) - kronološki popis prema predstavljenoj bibliografiji:

Croatia (Zagreb), Zora dalmatinska (Zadar), Danica hrv. sl. i dal. (Zagreb), Gazzeta di Zara (Zadar), Koledar hrv. pj. dr. Kolo (Zagreb), Dom.prijatelj., Serbskij nar. list, Svetozar (Beograd), La Dalmazia (Zadar), Slovenska bčela (Ljubljana), Biser (Zagreb),

Dragoljub (Zagreb), Obći zag. koledar (Zagreb), Kolo (Zagreb), Zimzelen (Zagreb), Srbski kalendar (Zagreb), L'avvenire, Dubrovnik (Dubrovnik), Zora (Beograd), Narodne novine (Zagreb), Neven (Novi sad), Luna (Zagreb), Danica (Novi sad), Leptir (Zagreb), Naše gore list (Zagreb), Glasonoša (Beč), Napredak (Zagreb), Biser, Vilinski darovi (Zagreb), Slavonac (Požega), Il nazionale, Vienac (Zagreb), Podunavka, Agramer Zeitung (Zagreb), Slovenska bčela (Ljubljana), Rivista dalmata, Slavonische Blatter, Obzor (Zagreb), Slovenski narod, Glas naroda, Pučki prijatelj, Pučki list, Banovac (Zagreb), Slobodna tribina, Narodni list, Radio Beograd (Beograd), Narod, Danica (Zagreb), Primorac, Agramer Presse (Zagreb) Galeb, Narodni glasnik, Sriemski Hrvat, Sloboda, Srpska zora (Beograd), Javor (Novi sad), Slovinac, Starmali, Zastava, Prosveta, Srpske novine (Pešta) Zvonimir, Slovan, Dom in svet (Gorica), Prosvjeta (Zagreb), Posavska Hrvatska (Zagreb), Iskra (Zadar), Slovenec (Ljubljana), Srbobran (Beograd), Varaždinski viestnik (Varaždin), Rimski katolik (Gorica), Naše doba, Vesnik (Beograd), Podravac (Virje), Bog i Hrvati (Zagreb), Nada (Sarajevo), Svjetlo, Živila Hrvatska (Zagreb), Brankovo kolo (Sr. Karlovci), Glas Crnogorca, Školski vjesnik (Zagreb), Lovor (Zadar), Preporod, Novi viek (Zagreb-Split), Građa za povijest hr. knj. (Zagreb), Stare male novine, Nova iskra (Beograd), Golub, Hrvatska (Zagreb), Osvit (Zagreb), Srpski knj. glasnik (Beograd), Hrvatski branik (Zagreb), Hrvatski narod (Zagreb), Hrvatsko pravo (Zagreb), Jadran, Vitezović, Arhiv für Sl. (Zagreb), Hrvatska straža (Zagreb), Neza-visnost, Glas Matice hrvatske (Zagreb), Nastavni vjesnik (Zagreb), Hrvatske novine (Zagreb), Književni prilog klub knj. u Os. (Osijek), Savremenik (Zagreb), Ustavnost, Hrvatstvo (Zagreb), Tjednik bjel.-križevački (Bjelovar), Agramer Tablatt (Zagreb), Novi vaspitač (Beograd), Novi Srbin (Beograd), Sloga (Karlovac), Naše pravice (Zagreb), Mlada Dalmacija (Split), Srpski vitez (Beograd), Mladost (Zagreb), Slavenski jug (Beograd), Hrvatska obrana, Anđeo čuvar (Zagreb) Sarajevski list (Sarajevo) Glas SHS, Ljubljanski zvon (Ljubljana), Hrvatska država, Straža (Novi sad), Hrvatski list (Zagreb), Književni jug (Zagreb), Omladina (Zagreb), Ilustrovane novosti, Hrvatska prosvjeta (Zagreb), La Serbie (Beograd), Zabavnik, Hrvatska njiva (Zagreb), Vjerni drug, Samoborski list (Samobor), Naša misao (Zagreb), Krščanska škola (Zagreb), Hrvatska obrana (Zagreb), Domovina (Zagreb), Demokracija, Beogradske novine (Beograd), Hrvatska riječ (Zagreb), Narodni list, Dom (Zagreb), Hrvatska prosvjeta, Belgrader Nachrichten (Beograd), Primorske novine (Rijeka), Hrv. učit. dom (Zagreb), Jutarnji list (Zagreb), Male novine (Mostar), Srpske novine (Beograd), La patria Serbe (Beograd), Čas (Ljubljana), Dom i sviet (Zagreb), Revue yougoslave, Narodni glasnik, Venac (Beograd), Novo doba (Split), Narod, Slobodna tribuna, Prosvjetni glasnik, Hrvat (Zagreb) Ljetopis JAZU (Zagreb), Koprive (Zagreb), Riječ, Volja, L'azione, Narodni val čovj, prav i slob., Morgenblatt (Zagreb), Prilozi za knjiž, jez. ist i folk., Letopis Matice srpske (Beograd), Otadžbina (Beograd), Narodna obrana, Vreme (Beograd), Pregled, Život i rad (Beograd), Hrvatsko kolo (Zagreb), Hrvatska revija (Zagreb), Nova Evropa (Zagreb), Jadranska vila (Omiš), 15 dana, Pravda, Jugoslavenski dnevnik (Beograd), Novosti, Hrvatska smotra (Zagreb), Konavoski seljački dom, Glasnik jug. prof. druš., Život (Zagreb), Naša domovina (Zagreb), Glasnik pod. crv. krsta (Novi sad), Narodni napredak, Slavonija (Osijek), Slavonska misao, Narodni list (Zagreb), Republika (Zagreb), Zadarska revija (Zadar), Dubrovački vjesnik (Dubrovnik), Virovitički list (Virovitica), Bjelovarski list (Bjelovar), Vjesnik (Zagreb), Matica (Novi sad), Večernji list (Zagreb), Pionir (Kekec) (Zagreb), Zajedničar (Pittsburg), Glas Podravine (Koprivnica), VUS (Zagreb), Đurđevački vjesnik (Đurđevac), Telegram, Zanatski list, Vedri dani, Marulić (Zagreb), Male novine (Sarajevo), Podravski zbornik (Koprivnica)."[271)]



Gore: pogled na rodnu kuću ilirskog pjesnika Petra Preradovića (2021.). U njegovoj kući 2019. je otvoren Interpretacijski centar Kuća Petra Preradovića. Dolje: naslovnica web stranice www.preradovic.eu (posljednji pristup 9.1.2022.).

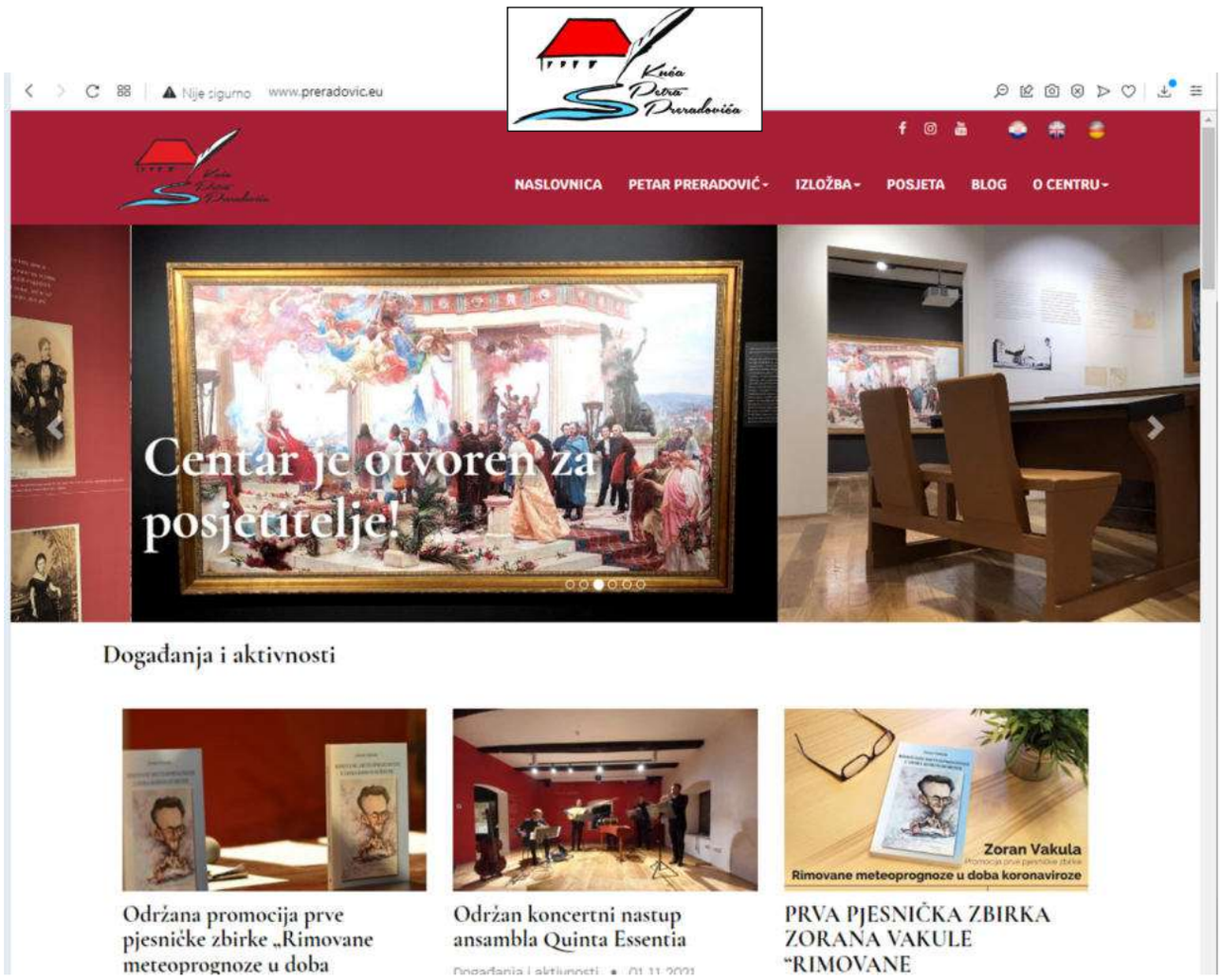





Lijevo: Pavica de Ponte, Preradovićeva prva supruga (1828.- 1855.). Faksimili svih fotografija u Muzeju Petra Preradovića u Grabrovnici.

Desno: Preradović sa svojom drugom suprugom, prelijepom Emom Regnerovom 1865. godine, nešto nakon vjenčanja.





Lijevo: jedan od nekoliko posljednjih Preradovićevih portreta. 1866. godine.

Desno: Petar Preradović kao general snimljen krajem 1860.-ih godina, nekoliko godina prije smrti.

Prijavljen projekt “Petrov vrt”

Dolje: godine 2019. Općina Pitomača u suradnji s tvrtkom Draft d.o.o. pokrenula je, u okviru projekata turističko-gospodarskih karaktera projekt Petrov vrt, u sastavu Interpretacijskog centra Kuća Petra Preradovića u Grabrovnici. Realizacija projekta očekuje se narednih godina.





Zusammenfassung (Petar Preradović)

Petar Preradović ist ein kroatischer Schrifsteller, geboren am 19.03.1818. in Grabrovnica (ein kleines dorf in der Nahe von Pitomača). Er kam aus eine Offiziersfamilie. Besucht hat er die Schulen in Grubišno Polje, Đurđevac, Bjelovar und danach ging er an die Bundeswehr Akademie in Wien Neustadt. Nach der Beedingung seiner Ausbildung zum Offizier, diente er in verschiedenen Orten in der Österreishisch-Ungarischen Monarchie: Milan, Zadar, Zagreb, Glina, Wien... Dann wurde er zum General ernannt. Er strab am 18.08.1872. in Fahrafeld in Österreich.

Während seiner Ausbildung an der Akademie lernte er mehrer Fremdscprahen und befasste sich tiefer mit der Literatur. Schon da fing er an seine ersten Gedichte zu schreiben, und zwar in deutscher Sprache. Mit dem Schreiben auf Ktoatisch fing er erst einige Jahre später an, nach dem kennen lernen mit Ilyrern (Ilirac), als er die Akademie schon verlassen hatte. Sein Leben verlief sehr unglücklich und es var auch sehr anstrengend: immer mehr entfremdete er sich vin seiner Familie und der Heimat (er war zweimal verheiratet: mit Pavica de Ponte, sie stammte aus Italien und Ema Renger die deutscher Abstammung war), er war öfters krank, früh blieb er ohne seinen Vater, kurz nach der Heirat starb seine erste frau Pavica... Im Kreise illyrischer Bewegungen, hatte man ihn gut aufgenommen, das war kurz nach seinen ersten Gedichten in der Muttersprache. (von 1843). Nach seinem Tod wurde war er oft als Schriftsteller umstritten. Trotz der umstrittenen Meinungen blieb er (neben Ivan Mažuranić) einer der bekanntesten Schrieftsteller des 19. Jhr. In Kroatien.

Seine bedeutendsten Gedichte sund:Die Morgenrote knistet, Reisender, Grossvater und Enkel, Die Feirer und noch andere. Am meisten schrieb er patriotische, Liebesund reflexive Gedichte. Erflogreich waren Gedichte, wo er sich seinen Gefuhlen überlies und die Konstruktion der Ideen vernachlässigte. In seinem Leben gab er zwei Gedichtsammlugen heraus. „Die Ersten" (Zadar 1846) und „Neue Lieder" (Agram 1851)

An sein Gedenken zum 190 Jahrestag seiner Geburt (1818-2008) und zum 40 Jahrestag der Eröffnung des Museums (1968-2008 in Grabrovnica) widemt man diesem Schirftsteller diese Ausgabe.

(Prijevod na njemački jezik: Jasna Nemčević, 1988. - dopuna 2008.)[272)]



Summary (Petar Preradović)

Petar Preradović was a Croatian writer born on March 19, 88 in Grabrovnica (a small village near Pitomača). He was born into offcer's family. In his early life he attended schools in Grubišno Polje, Đurđevac, and Bjelovar. After that, he joined the Military Academy of Wien Neustadt. After completing his officer training there, he served in various places of the Austro-Hungarian Monarchy. He served in Milan, Zadar, Zagreb, Glina and Vienna, just to name a few, and soon he was promoted to the rank of a general. Preradović died on August 18, 1872 in Fahrafeld in Austria.

Petar Preradović studied several foreign languages during his schooling at the Academy which involved him more deeply into literature.

He started to write his first poems in German language at the Academy and after a few years he started to write in Croatian too, but after the Academy and after he met Iliyrians. His life is known to be really unhappy and stressful. With time, he became increasingly estranged from his family and homeland. He was married twice; his first wife was Pavica de Ponte from Italy, and his second wife Emma Renger who was of German descent.

He was ill quite often, lost his father in the early years and his wife Pavica died soon after they married. Even though he had a rough and unhappy personal life, he was well acknowledged in Iliyrian movement, just shortly after he wrote his first few poems in Croatian (dated around 1843). After his death, he was called a controversial writer because of his oppinions, but despite that, he was one of the most famous writers of the 19th century in Croatia, along with Ivan Mažuranić.

His most notable poems are „The Traveler" and „Grandfather and Grandson" among others.

His themes varied, but mostly he wrote patriotic poems, love poems and reflective poetry. His most successful poems were the ones in which he indulged his feelings and completely neglected the construction of ideas.

He published two colections of poetry during his lifetime. First one was „Prvijenac" in Zadar in 1846., and „Nove pjesme" in Zagreb, in 1951.

This text is dedicated to the writer commemorating the 190th anniversary of his birth (1818 – 2008), the 40th anniversary of the opening day of his museum (1968 – 2008) in Grabrovnica and for the 150th anniversary of his death (1872 – 2022).

(*Prijevod na engleski jezik: Vanessa Kovač, 2022.)*

Prirodne vrijednosti na području Općine Pitomača

Valja istaknuti da na području pitomačke općine postoji više zaštićenih i značajnih krajobraza.

Močvarno stanište Vir

Močvarno stanište Vir nalazi se na č.k.br. 1237 u k.o. *Stari Gradac* u blizini naselja *Starogradački Marof*, površina je 1,15 ha. *Močvarno stanište Vir* ima stalan dotok vode, a zaštićen je zbog rijetkih biljnih i životinjskih svojti koje ovdje obitavaju. Ovdje je zabilježena i rijetka biljna zajednica koja se javlja samo na dva lokaliteta u *Hrvatskoj – Hydrocharo-stratiotetum aloides*. Od biljnih svojti potrebno je spomenuti rezac (*Stratoides aloides*), zlatnica (*Solidago sp.*), žabogriz (*Hydrocharis morsusranae*), ladolež (*Calystegia sp.*) i dr., a od životinjskih ugroženu ribu crnku (*Umbra krameri*).

Širinski otok

Lokalitet *Širinski otok* smješten je na sjevernom dijelu *Općine Pitomača* u k.o. *Stari Gradac*. Granica područja prirodno je određena, sa sjevera je omeđena tokom rijeke *Drave*, a sa zapadne, južne i istočne strane rukavcem rijeke *Drave*. Granica se proteže sa sjeverne strane obalom rijeke *Drave* prema sjeveroistoku do izlaska rukavca u glavno korito na sjeveroistoku, zatim obalom uz rukavac prema jugu, uzvodno rukavcem do ulaska u glavno korito rijeke *Drave* na zapadnoj strani otoka. Površina je 105,65 ha. *Širinski otok* ima izuzetnu biološku i estetsku vrijednost. Ovaj prirodni krajobraz je zbog

svoje izoliranosti ostao sačuvan od onečišćenja. Na otoku nema poljoprivrednih površina osim 0,5 ha kukuruza posađenog za potreba lovaca. Za vrijeme niskog vodostaja korito rukavca se može prijeći pješice. Ornitološkim istraživanjima utvrđeno je da ovdje povremeno ili stalno obitava preko 150 vrsta ptica.

Jelkuš

Lokalitet *Jelkuš* smješten je na sjevernom dijelu *Općine Pitomača* u k.o. *Pitomača II*. Granica područja proteže se državnom granicom sa *Republikom Mađarskom* od graničnog kamena oznake B 618 prema istoku do graničnog kamena označenog kao B 648 te obalom rijeke *Drave* na lijevoj strani uzvodno do početne točke graničnog kamena B 618, površine je 291,60 ha (VPŽ 286,70 ha, KKŽ 4,90 ha). Izolirano je stanište ptica. Pješčani sprud je mjesto gniježđenja brojnih ptica poput kulika sljepčića (*Charadrius dubius*), crvenokljune čigre (*Sterna hirundo*), male čigre (*Sterna albifrons*), male prutke (*Actitis hypoleucos*), vivka (*Vanellus vanellus*). Ptice sprudova ugrožavaju učestale promjene vodostaja, prirodne ili umjetne, te dolazi do uništenja gnijezda ili ptića.

Križnica

Lokalitet *Križnica* nalazi se na zapadnom dijelu *Općine Pitomača* u k.o. *Pitomača II*. Granica područja proteže se državnom granicom sa *Republikom Mađarskom* od graničnog kamena oznake B 654 prema istoku do graničnog kamena označenog kao B 777 te obalom rijeke *Drave* prema zapadu do početne točke graničnog kamena B 654, površine 802,57 ha. Na području *Križnice Drava* čini meandre na malom prostoru, u velikim zavojima kakvih nema od *Austrije* do ušća u *Dunav*. Jedan je od najbolje razvijenih meandara *Drave* koji je svojim oblikom cvjeta lako prepoznatljiv i predstavlja simbol ovog dijela njenog toka. Kako se radi o presječenom meandru formirao se veliki otok na koji se pristupa skelom ili pješačkim mostom. Stari tok rijeke *Drave* i vode stajaćice su staništa za mnoge vrste riba. *Križnicu* karakterizira raznolikost i brojnost ptica sprudova (crvenokljuna čigra, kulik sljepčić), ptica strmih riječnih obala (vodomar, bregunica), ptica močvarnih staništa (divlja patka, crvenokljuni labud, crna roda)…

Regionalni park Mura – Drava

Regionalni park Mura-Drava ukupne površine je 87.448,70 ha, a na području *Virovitičko-podravske županije* prostire se na 17.801,95 ha.

Bilogora

Zajedno s *Kalničkim gorjem*, *Bilogora* je proglašena područjem očuvanja značajnim za ptice. Svrha zaštite je očuvanje 19 vrsta ptica, od kojih je 6 vrsta stanarica, 12 vrsta gnjezdarica i 1 vrsta je zimovalica. U odnosu na nacionalnu razinu, za 10 vrsta ptica se procjenjuje da ih na ovom području ima u manje od 2 % nacionalne populacije, 7 vrsta ovdje je prisutno između 2 i 15 % nacionalne populacije, za lještarku nema dostupnih podataka, a samo patuljasti orao ovdje ima brojnost veću od 15 % nacionalne populacije. Eja strnjarica jedina se od svih vrsta javlja pojedinačno. Za goluba dupljaša nema dostupnih informacija dok se ostale vrste javljaju u parovima ili drugim jedinicama.

Izvor: *arhiv Općine Pitomača*.[273)]



Pogled na prostor oko Banovog broda 2020. i 2021. Sa visećim mostom (izgrađenim 1967., a obnovljenim 2019.) i skelom. Dolje: foto 2021.





Gore: jedno od mnoštva turističkih zbivanja na području Općine Pitomače tijekom godine je i tzv. Veliki skok (Big Jump) kojega tijekom ljeta organizira TZ Općine Pitomača pored visećeg mosta na Banovom brodu. Fotografija sve govori - svake godine se ovdje sakupi mnoštvo domaćih i stranih gostiju.

U turističkoj ponudi Općina Pitomača ima čitavi niz kvalitetnih ugostiteljskih objekata sa i bez ležajeva. Moramo spomenuti neke.

Najstariji je Restoran/prenočište Zlatni klas Otrovanec (www.zlatni-klas.hr) koji je otvoren 1977. godine.

Valja spomenuti OPG Fabčić Ruže i Dravsku ižu u Križnici, koji nude brojne dravske specijalitete, noćenje i brojne sportske sadržaje. (www.dravskaiza.com.hr). Ova destinacija je otvorena krajem 1980-ih godina.

Hotel Divino nudi prenočište, sale za svatove i druga slična zbivanja, ima restoran, a nalazi se u istočnom dijelu Pitomače.

Za usluge ovih i drugih ugostiteljskih objekata i sadržaja valja se obratiti Turističkoj zajednici Općine Pitomača (www.tourism-pitomaca.hr).

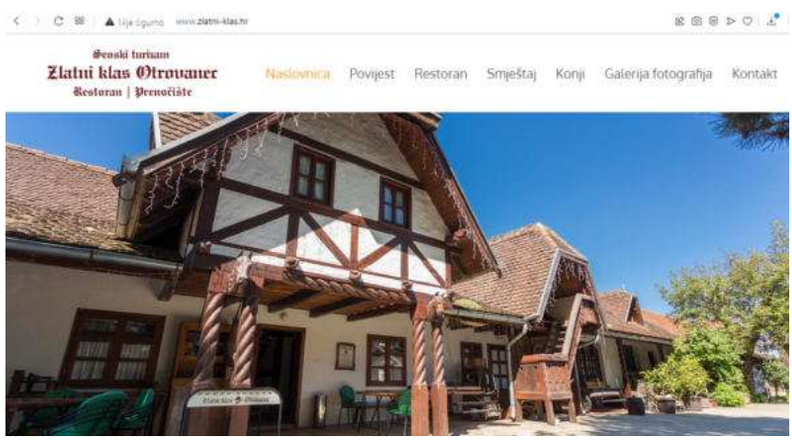





Pitomača
Tamo gdje osjetila plešu

Izvori i literatura

Izvori pojedinih podataka unutar tekstova u knjizi *Pitomača kroz prošlost*, 1, bili su naznačeni brojem u zagradi plave boje (npr. 252) itd., a koji se odnose na određenu literaturu ili izvore navedene u ovom dijelu knjige. Fus note ili bilješke nismo rabili, jednostavno iz razloga što smo željeli prikazati povijest *Pitomače* i okolice na jedan popularan način, međutim, ipak sa naznakama o podrijetlu podataka. U ovom izdanju fus-note su navedene u klasičnom obliku, ali odvojeno od vezanog teksta, radi vrlo velike količine teksta pojedinih bilješki, a koje bi narušile standardni redoslijed. Stoga se sve nalaze iza poglavlja *Izvori i literatura*, a kojih su brojevi zadržani radi dopune i usporedbe prvog izdanja ove knjige.

1. „Bilo" Rudnici lignita Pitomača – Program rekonstrukcije jame „Podvis", Pitomača 1965. (iz obiteljske zbirke Dražena Kukavice iz Pitomače).
1a. "32. divizija NOVJ", Zagreb 1988. http://www.deseti-korpus.com (posljednji pristup 10.4.2015.).
2. Adamček J.: Prilozi povijesti Virovitice (od sredine 18. do sredine 19. stoljeća), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 157-180.
3. Adamček J.-Kampuš I.: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976.
3a. Adamček J., Filipović I., Hrg H., Kolanović J. i Pandžić M.: Seljačke bune XV-XVIII. stoljeća (građa), Arhivski vjesnik 16, Zagreb 1973., 7-40.
3b. Almási Tibor: Anjou–kori Oklevéltár, XI, 1327. Budapest–Szeged 1997., 110.
4. Altić Slukan M.: Povijesna kartografija - kartografski izvori u povijesnim znanostima, Samobor 2003.
5. Apostoli F.: Lettere Sirmiensi per servire alla storia della deportazione de'cittadini cisalpini in Dalmazia ed Ungheria, 1801., 86.
6. Balthasaris Adami Kerscelich de Corbavia, Historiarum cathedr. Ecclesiae Zagrabiensis I, 1, Zagrabiae 1770.
7. Barišić D., Pecek B., Petković V., Stilinović R.: Osamdeset godina nogometa u Pitomači 1921-2001., Pitomača 2002.
8. Barlé J.: Crkve komarničkog arhiđakonata pod turskom vlasti god. 1658., Katolički list 1902., br. 32, Zagreb 1902., 410-411.
9. Barrington Atlas of the Greek and Roman World Hardcover - urednik R. J. A. Talbert, Princeton 2000., sekcije D3, F3, 292.
10. Begović B. – Brzović D.: Novootkriveni srednjevjekovni lokalitet kod Otrovanca, Muzejski vjesnik sjeverozapadne Hrvatske 5, Varaždin 1982.
11. Begović B. – Jakupec T.: Prilog povijesti lovstva u Pitomači 1., Podravski zbornik '05., Pitomača 2005.
12. Begović B.: Stjepan Sulimanac – sve za Hrvatsku (rukopis), Pitomača 1997.
13. Begović B.: Barokizirana župna crkva Presvetog Trojstva u Turnašici, Podravski zbornik '88., Koprivnica 1988.
14. Begović B.: Crkva Svetih 318 blagonosnih otaca u Maloj Črešnjevici, Podravski zbornik

'86., Koprivnica 1986.
15. Begović B.: Ftem Sesvetam, Podravske Sesvete 2003.
16. Begović B.: Kapela svete Jelene u Otrovancu, Podravski zbornik '89., Koprivnica 1989.
17. Begović B.: Petar Preradović (život i djelo – bibliografija), Pitomača 1999.
18. Begović B.: Petar Preradović-veliki hrvatski pjesnik: u povodu 130. godišnjice smrti, Podravski zbornik '02., Koprivnica 2002.
19. Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.
20. Begović B.: Pitomačka dobrodošlica, Pitomača 1999.
21. Begović B.: Povijesni spomenici Đurđevca, I., Đurđevac 1986-1988.
22. Begović B.: Pozdrav 'z Pitomače, Pitomača 2003.
22.a Begović B.: Nogomet u Pitomači, Pitomača 2001.
23. Begović B.: Pregled i analiza arhitekture u strogom središtu Pitomače prema stanju u srpnju 2009. godine, Pitomača 2009. www.povratakpitomace.blog.hr
24. Begović B.: Prilog povijesti obrtništva i novčarstva u Pitomači, Podravski zbornik '04., Koprivnica 2004.
24a. Begović B.: Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači, Pitomača 2004/05. (rukopis)
25. Begović B.: Prilog poznavanju povijesti društvenog života u Pitomači (Dopuna monografiji „Tri stoljeća Pitomače" na temelju novih izvora), Podravski zbornik '85., Koprivnica 1985.
26. Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.
27. Begović B.: Primjer baroknog sakralnog drvenog graditeljstva iz đurđevačke Podravine – kapela sv. Križa u Sedlarici, Podravski zbornik '87., Koprivnica 1987.
28. Begović B.: Putne bilješke i skice 30. 3. i 5. 4. 2014., te 8. 6. 2014.
29. Begović B.: Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218.
30. Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.
31. Begović B.: Za gospodskim stolom pitomačkih obitelji Brenner i Götz, Podravski zbornik '03., Koprivnica 2003.
31a. Begović B.: Život u pjesmi Marijana Jergovića (50-godina društveno-kulturnog rada dr. Marijana Jergovića), Podravski zbornik '08., Koprivnica 2008.
31b. Begović B.: Općina Špišić Bukovica, Špišić Bukovica 2020.
32. Bertol A.: Nalazi rimskog novca s lokaliteta Virovitica-Kiškorija Jug i Orešac, Opvsc. archaeol., Vol 35, Zagreb 2011., 225-263.
33. Bilić T.: Ostava srebrnog novca 15. i 16. st. iz Bukove kod Virovitice, Katalozi i monografije Arheološkoga muzeja u Zagrebu, Sv. VIII, Zagreb 2010.
34. Blašković V.: „Hrvatska sahara" nekad i danas, Podravski zbornik '77., Koprivnica 1977.
34a. Blazovich L.: Anjou–kori Oklevéltár, VIII, 1324., Budapest–Szeged 1993., 215-216.
34b. Blazovich L. i Géczi L.: Anjou–kori Oklevéltár, X, 1326., Budapest–Szeged 2000., 278 i 320.
35. Bognar A.: Geomorfološka obilježja korita rijeke Drave i njenog položaja u širem području naselja Križnica, Hrvat. geograf. glasnik 72/2, Zagreb 2008., 49-72.
36. Bojničić I.: Kraljevske darovnice, koje se odnose na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga "Libri regii" 1, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 7, sv. 4, Zagreb 1905.
37. Bojničić I.: Kraljevske darovnice, odnoseće se na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga „Libri Regii" 2, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 8, sv. 1, Zagreb 1906.,133-134.
37a. Borsa l.: A gorbonoki, majd belosovci Kerhen család történetéhez, (Szili Ferenc: Somogy megye múltjából), Levéltári évkönyv, 22, Kaposvár 1991., 5-12.
37b. Borsa I.: A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban (Forrásközlés) (Második közlemény) 1301-1330. (Szili F.: Somogy megye múltjából), Levéltári évkönyv 27, Kaposvár 1996., 64.
38. Bösendorfer J.: Crtice iz slavonske povijesti, Osijek 1910.
39. Brozović L.: Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978.

40. Brunšmid J.: Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1897.
41. Brunšmid J.: Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. XXXIX. Nahođaj sitnig ugarskih srebrnih novaca iz druge polovine XIV. stoljeća u Hampovici (kotar Đurđevac)". VHAD, NS, 13, Zagreb, 1913-14., 296-298.
42. Bulat M. – Pinterović D.: Novi rimski natpisi iz Osijeka, Osijek 1967.
43. Bulat M.: Dio rimske ceste Poetovio-Mursa u Podravini, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983., 263-270.
43a. Bulat R.: 10. korpus "Zagrebački" NOV i POJ, Zagreb 1984. http://www.deseti-korpus.com (posljednji pristup 10.4.2015.).
44. Buturac J.: Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine. Knj. 59, Zagreb 1984.
45. Buturac J.: Popis župa Zagrebačke biskupije od god. 1334., Zbornik zagrebačke biskupije 1094-1944., Zagreb 1944., 409-454.
46. Cajnko V.: Ženidbeni običaji. Pitomača u hrvatskoj Podravini, Zbornik za narodni život i običaje JAZU/HAZU, knj. 1., Zagreb 1896., str. 178-184.
47. Carnuntum - Wiedergeborene Stadt der Kaiser (zbornik radova), Darmstadt 2014.
48. Cik N.: „Nacrt podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje" iz 1780. godine, Podravina, Vol. 12, br. 24, Koprivnica 2013., 57-73.
48a. Cik N.: Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovici 18. stoljeća, Diplomski rad - Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, Đurđevac 2015. http://darhiv.ffzg.unizg.hr/5150/1/Nikola%20Cik%20-%20Ekohistorija%20%C4%90ur%C4%91evca%20i%20Virja%20u%20drugoj%20polovici%2018.%20stolje%C4%87a.pdf (posljednji pristup 24.5.2015.).
49. Cjeloviti porezni popisi od 1495. do 1596. iz zbirke Adamček, (Filozofski fakultet u Zagrebu, Odjel za povijest), Zagreb 2011. http://ebookbrowsee.net/skupni-popis-toponimi-xls-d56442365 (posljednji pristup 14.11.2014.).
50. Clavdii Ptolomei viri Alexandrini Cosmographie octavvs et vltimvs liber explicit opvs Donni Nicolai Germani secvndvm Ptolomevm finit. Anno M CCCC LXXXII. Avgvsti vero Kalendas. XVII. Imprssvm [sic] Vlme per ingeniosvm virvm Leonardvm Hol prefati oppidi civis, Ulm 1482., list 22-23.
51. Cuvaj A.: Građa za povijest školstva, knj. 1., Zagreb 1907., 505. knj. 2., Zagreb 1910., 144, 240.
52. Cvekan P.: Đurđevac – kakav nije poznat, Đurđevac 1991.
53. Cvekan P.: Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog, Kloštar Podravski 1990.
54. Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.
55. Cvekan P.: Podravske Sesvete – Selo i župa, Sesvete 1994.
56. Cvetković B. – Kahrić D.: Tragom prošlosti Špišić Bukovice, Virovitica 1971.
56a. Czinár M.: Index alphabeticus codicis diplomatici Hungariae per Georgium Fejér editi – Fejér György magyarországi okmánytárának betűrendű tárgymutatója, Pest 1866., 148.
57. Debenham F.: Discovery and Exploration, London 1960., II pog. (frag. Tabule Peutingeriane).
58. DELMAT GALIOT d.o.o. - Izvješće o zaštitnom arheološkom istraživanju na lokalitetu AN 13 Petrijevci – Čerin, Split 2013.
59. Demo Ž.: Draganovec, Koprivnica – antička postaja Piretis (Piretur ?), Arh. Pregled 23., Beograd 1982., 71-75.
60. Demo Ž.: Rezultati arheoloških iskapanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice, Podravski zbornik '82, Koprivnica 1982., 279-327.
61. Demo Ž.: Skupni nalaz novca i nakita 3. stoljeća iz Bušetine kraj Virovitice, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981., 214-227.
62. Dizdar M.: Terenski pregled i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-2 – obilaznica Slatine, Ann. Inst. archaeol. VI/2010., 99-102.
62a. Dizdar Z.: Prilog istraživanju problema Bleiburg i križnih putova, Senjski zbornik, Vol. 32, br. 1, 12/2005., 117-193.
63. Dobronić L.: Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz 1201. god., Rad JAZU 283., Zagreb 1951.
64. Dočkal K.: Srednjovjekovna naselja oko Dobre Kuće, Starine 48, Zagreb 1958., 124.
64a. Dočkal K.: Samostan sv. Benedikta u Bakvi (1301.), 1952. (rukopis u arhivu HAZU u Zagrebu MS XVI 29a).

65. Donationum regnorum saecularum, tom. I, knj. 8 (HDA, fond br. 3, Prava kralj. Hrv. Dalm. i Slav. – Transumpta documentorum iura Croatica tangentium). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.
66. Dostavna knjiga niže pučke škole u Otrovancu – od 1914.
67. Dukat Z. – Mirnik I.: Nacrt numizmatičke topografije Podravine, Podravina, Vol. 4, broj 8, 121 - 146, Koprivnica 2005.
68. Dukat Z.: Nalaz rimskog bakrenog novca u Pitomači. Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva, 5/1967., 11, 8.
69. Đurić T. - Feletar D.: Stari gradovi, dvorci i crkve Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema, Zagreb 2002.
70. Etnografski muzej u Zagrebu. Negativi (Sedlarica): Vladimir Tkalčić 1916. (br. 3-10), Tereza Paulić 1938. (br. 3867-3880), Milovan Gavazzi 1939. godine (br. 3995-3997.).
71. Fejér G.: Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis, t. 9, vol. 2, Budae 1833., 748-752.
72. Fejér G.: Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis, t. 10, vol. 2, Budae 1834., 557-563.
73. Fejér G.: Croatiae ac Slavoniae cum Regno Hungariae, Budae 1839., str. 43-46.
74. Feletar D.: Duhan u Podravini, Podravski zbornik '82., Koprivnica 1982., 150-156.
75. Feletar D.: Podravina, Koprivnica 1973.
76. Feletar D.: Stanovništvo Podravine 1981., Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981.
76a. Feletar D.: Koprivničko-križevačka županija, Koprivnica 2009.
77. Forcellini E. & De Vit V.: Totius Latinitatis Onomasticon, Prato, 1887.
77a. Fuis M. F.: Putopisne reportaže - Biciklom kroz Hrvatsko zagorje, Prigorje, Podravinu i Slavoniju, Virovitica 2011., 140-149.
78. Gabričević – Mamut A.: Životni odbljeci, III, Zagreb 1997.
79. Gaj Julije Cezar: Galski rat, građanski rat (prijevod A. Tuzlić), knj. I., gl. XXVI-Galska utvrda od kola, Novi Sad 1988. (ćir.).
80. Geographia Claudii Ptolemaei, prvi prijevod Giacomo da Scarperia 1411., karte Claus Clausson Swart početak XV. st., http://soltdm.com/sources/mss/ptol/ptol_illyr.htm (posljednji pristup 2.11.2014.)
80a. Giba L: Naša starina (rukopis), Banja Luka 1968. (u vlasništvu obitelji Branka Novosela iz Pitomače).
80b. "Godišnjak" Radio-televizije Zagreb 1967., Zagreb 1967.
81. Gračanin H.: Bitka kod Murse 351 i njezin odjek, Scrinia Slavonica 3, 2003., 9-29.
82. Gračanin H.: Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća), Zagreb 2011.
83. Gračanin H.: Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, Scrinia Slavonica 10, Zagreb 2010., 9-69.
84. Graf. A.: Übersicht der antiken Geographie von Pannonien, Dissertationes Pannonicae ser. I fasc. 5, Budapest, 1936.
85. Granice Hrvatske na zemljovidima od XII. do XX. stoljeća, Katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1992/1993.
86. Heicke J.: Seressaner und Croaten, 1848/1849. http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=12999863 i http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=12999884 (posljednji pristup 21.11.2014.).
87. Henzen W.: Inscriptiones urbis Romae latinae, Pars prima, Corpus inscriptionum Latinarum, Berlin 1876., 781.
88. Horbec I. i Jukić I.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Virovitička županija, Zagreb 2002., sekcija 1.
89. Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.
90. Horvat A.: Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, Horvat A., Matejčić R., Prijatelj K.: Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982.
91. Horvat A.: O baroku u srednjoj Podravini, Podravski zbornik 77., Koprivnica 1977., 203-228.
92. Horvat R.: Župe u Hrvatskoj Podravini, Pitomača, Hrvatska prošlost II, Zagreb 1941., 66-73 (pretisak, Koprivnica 1997.), – isto dio, u Crtice iz hrvatske povijesti 1 (Hrvatska

Podravina), Zagreb 1933., 23-25.
93. Hranilović H. i Hirc D.: Prirodni zemljopis Hrvatske: Zemljopisni i narodopisni opis kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb 1905.
93a. "Hrvat" (Gospić), 10. travnja 1909. Objava oglasa o prodaji zemljišta posjeda Đurđević iz Male Črešnjevice.
94. http://blog.dnevnik.hr/dvdturnasica/ (posljednji pristup 26.12.2014.).
95. http://dinjevac.blogspot.com/2010_08_01_archive.html (posljednji pristup 25. 11. 2014.).
96. http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska#mediaviewer/File:UN-Zemljovid-Hrvatske-2006.png (posljednji pristup 29.1.2015.).
97. http://it.wikipedia.org/wiki/Legio_XXX_Ulpia_Victrix (posljednji pristup 31.10.2014.).
98. http://it.wikipedia.org/wiki/Lista_di_legioni_romane (posljednji pristup 31.10.2014.).
99. http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015.).
100. http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.).
101. http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25.12.2014.).
102. http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/06/kriznica-nekoliko-vaznih-nepoznatih.html (posljednji pristup 25.12.2014.).
103. http://preradovic.hr/ (posljednji pristup 26.12.2014.).
104. http://preradovic.hr/2010/11/podrucna-skola-starogradacki-marof/ (posljednji pristup 26.12.2014.).
104a. https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/posts/670795396325410 (posljednji pristup 24.2.2015.).
104b. https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/photos/a.650683861669897.1073741826.650653021672981/669204973151119/?type=1&theater (posljednji pristup 24.2.2015.).
104c. https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/photos/a.650683861669897.1073741826.650653021672981/693198704085079/?type=1&theater (posljednji pristup 24.2.2015.).
105. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Ptolemy_Cosmographia_Pannonia%2BDanube.jpg (posljednji pristup 11.12.2014.).
106. http://www.antikregiseg.hu/ajandekbolt/kepek/magyar_varmegye_terkepek_belovar-koros_varmegye_terkep_1127_nagy_1.jpg?1352303837
107. http://www.arcanum.hu/mol/lpext.dll/dldf42/3/2b/9d24/a779?fn=document-frame.htm&f=templates&2.0 (posljednji pristup 16.11.2014.).
108. http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/medium_zoom/original_map_15_1.html Tabula Peutingeriana (posljednji pristup 9.11.2014.).
109. http://www.jakobus-weg.de/aRoradw/roemstr/ItinAntoni.jpg (posljednji pristup 11.12.2014.).
110. http://www.radixforum.com/vezeteknevek/gereczy/, http://www.babocsa.hu/index.php?mode=2&sub=4, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Somogysard/pages/010_a_saardi_somssich.htm, http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0018/15.html (posljednji pristup 19.2.2015.).
111. http://www.tabula-peutingeriana.de/tp/tpx.html Tabula Peutingeriana (posljednji pristup 9. 11. 2014.).
112. http://www.zadarskilist.hr/clanci/07092008/dragutin-ancic (posljednji pristup 22.12.2014.).
113. http://www.zlatni-klas.hr/?do=home (posljednji pristup 26.12.2014.).
114. https://www.facebook.com/133889240049373/photos/a.133889866715977.22149.133889240049373/549566965148263/?type=3&theater (posljednji pristup 22.12.2014.).

115.
https://www.facebook.com/photo.php?fbid=589297574549050&set=pcb.589297791215695&type=1&theater (posljednji pristup 17.12.2014.).
116.
https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/photos/a.650683861669897.1073741826.650653021672981/690741140997502/?type=1&theater (posljednji pristup 22.12.2014.).
117. https://www.google.nl/maps/@45.855232,17.51049,12141m/data=!3m1!1e3?hl=nl, http://www.livius.org/00croatia.html, http://imperium.ahlfeldt.se/places/13785.html, http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerkeszt%C5%91:Hollomis/K%C3%A9sz%C3%BCl%C5%91_cikkek/Tabula_Peutingeriana_%28Pannonia%29, http://pleiades.stoa.org/places/197191, http://www.trismegistos.org/place/41297 (posljednji pristup 13.12.2014.).
117a. https://www.jan-spider.hr (posljednji pristup 17.4.2015.).
http://www.spidergrupa.hr/, https://www.gardenolo.com/o-nama/o-spider-grupi/ (posljednji pristup 26.1.2022.)
117b. http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com (posljednji pristup 26.1.2022.).
117c. https://www.icv.hr. (posljednji pristup 26.1.2022.).
118. Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevine Hrvatske i Slavonije 1901., Zagreb 1901., 106.
119. In memoriam Ivan Milk Curk (1935-2013.), Arheološki vestnik 64, Ljubljana 2013, 397–407.
120. Itinerarium Provinciarum Antonini Augusti. Vibius Sequester de fluminum et aliarum rerum nominibus. P. Victor de regionibus urbis romae. Dionysius Afer de situ orbis, Prisciano interprete, Lugduni cca 1550., 33-34.
121. Ivančan I.: Narodni plesovi Hrvatske, Dio 1 i 2, Zagreb 1989. i 1991.
122. Ivančan-Sekelj, T.: Rezultati arheoloških rekognosciranja terena oko Slatine (Virovitičko-podravska županija), Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, br. 3/XXVIII, 1996., 49–56.
123. Ivanček L.: Nedovršeni spomenar – Bjelovaru u pohode, Bjelovar 1996.
124. Izvješća hrvatskih muzeja 2003.
(http://www.mdc.hr/UserFiles/File/Izvjesca/izvjesca_hr_muzeja_2003.pdf (posljednji pristup 17.11.2014.).
125. Izvješća zagrebačkih muzeja 2004.
http://www.mdc.hr/UserFiles/File/Izvjesca/MDCzagrebWEB2004.pdf (posljednji pristup 17.11.2014.).
126. Izvješća zagrebačkih muzeja 2005.
http://www.mdc.hr/UserFiles/File/Izvjesca/MDC%20Zg.pdf (posljednji pristup 13.12.2014.), 5.
127. Jakovljević G.: Srednjovjekovna konjanička oprema, Opusc. archaeol. 32, 2009., 101-131.
127a. Jekelfalussy József: Magyarország iparosainak és kereskedőinek czím- és lakjegyzéke, Budapest 1885. i 1892.
128. Jelinčić K.: Rimska keramika lokalne proizvodnje na području hrvatskog dijela rimske provincije Gornje Panonije, Zagreb 2009.
129. Jurković I.: Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka, 2, Zbornik Odsjeka povij. društ. znan. HAZU 21, Zagreb 2003., 119-181.
129a. Jurković Petras J.: Svatovski običaji u Pitomači, Zavičaj MH 31-32, Virovitica 2012., 76-78.
130. Kampuš I.: Popisi i obračuni dike u vrijeme Habsburgovaca 1572-1596., Radovi zavoda za hrvatsku povijest Vol. 34-36, Zagreb 2004., 9-27.
131. Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 ("Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.
132. Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Obćina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.
133. Klaić V.: Atlas za povijestnicu hrvatsku, Zagreb 1888.

134. Klaić V.: Povijest Hrvata, knj. 2, Zagreb 1900.
135. Klemenc J.: Limes u Donjoj Panoniji, Zbornik simpozija „Limes u Jugoslaviji", Beograd 1961., 11-12.
136. Kolar-Dimitrijević M.: Podravski ugljenokopi u vrijeme drugog svjetskog rata, Podravski zbornik '79., Koprivnica 1979.
137. Kolar-Dimitrijević M.: Prijeratno podravsko rudarstvo, Podravski zbornik '78., Koprivnica 1978.
138. Königreich Kroatien und Slawonien http://www.edelleute.eu/familien.php?id_kronland=19 (posljednji pristup 14.11.2014.).
139. Kos (Nacek) V.: Struja i kino Pitomače (rukopis). Pitomača. Od oko 1950.
140. Kos G., Feletar P., Orešić M.: Prometna i turistička valorizacija podravske magistrale, Podravina, Vol 12, br. 24, 150-165.
141. Kotar Bjelovar – monografija, Zagreb 1966.
141a. Kovačević V.: Pitomača, diplomski rad na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, 1967.
142. Krčelić A. B.: Annuae sive Historia ab anno inclusive 1748. et inclusive 1748. et subsequis /1767/ ad posteritatis notitiam, Zagreb 1952.
143. Kreačič G.: Prilog za rekonstrukciju povijesti hrvatskih plemićkih obitelji Tompa de Horzowa i Tompa de Palychna, Arh. vjesn. 55, Zagreb 2012., 117-155.
143a. Kristó G.: Anjou-kori Oklevéltár, IV, Budapest-Szeged 1996., 87.
144. Krivošić S.: "Virje 2" - Iz demografske povijesti đurđevačke regimente, Podravski zbornik '87., Koprivnica 1987.
145. Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.
146. Kudumija M.: Đurđevac, Đurđevac 1968.
147. Kukavica A.: Izbor najprikladnijih mjera od slučajnog i povišenog dodirnog napona u električnoj instalaciji jame „Oštra kosa II.", Diplomski rad, Zagreb 22. prosinca 1967.
148. Kukuljević - Sakcinski I.: Borba Hrvatah s Tatari i Mongoli, Zagreb 1863.
149. Kukuljević - Sakcinski I.: Panonija Rimska, Rad JAZU 23., Zagreb 1873.
150. Kukuljević I.: Nadpisi sredovječni i novovjeki, Zagreb 1891., 183.
151. Lauš M.: Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981.
152. Lauš M.: Revolucionar Dragutin Mađerić, Podravski zbornik '80., Koprivnica 1980.
153. Lauš M.: Trideset godina kinokluba „Slavica", Pitomača 1995.
154. Lawrence J.F. Keppie: Legions and Veterans, in Roman Army Papers 1971-2000, 2000.
154a. Lazarus J. O.: Tabula Hungariae, Ingolstadt 1528.
155. Le Bohec Y.: Legio XXX Vlpia, "Les légions de Rome sous le Haut-Empire: actes du congrès de Lyon, 17-19 septembre 1998 / rassemblés et éd. par Yann Le Bohec; avec la collab. de Catherine Wolff". Paris 2000., 71-74.
156. Leček S. – Botica S.: Za slobodu i pravicu, Zagreb 1999.
157. Leksik prezimena RH, Zagreb 1976. (prema popisu 1971.)
158. Levin L. A. - Arnold A. C.: Neuro-ophthalmology: The Practical Guide, 2000., 292.
159. Liber baptisatorum de anno 1717. et copulatorum 1720. – usque ad annum 1732. U arhivu župnog ureda u Pitomači.
160. Liber memorabilium parochiae Kloštar Podravski (od 1780.) – arhiv župnog ureda u Kloštru Podravskom.
161. Liber memorabilium parochiae Kozarevac (od 1745.) – u arhivu župnog ureda u Kozarevcu.
162. Liber memorabilium parochiae Pitomača (od 1891.) – župni ured u Pitomači.
163. Liber memorabilium parochiae Podravske Sesvete (od 1889.) – u arhivu župnog ureda Podravske Sesvete.
164. Liber memorabilium parochiae Stari Gradac (od 1924.) – u arhivu župnog ureda u Starom Gracu.
165. Liber memorabilium parochiae Turnašica (od 1821., tom 1 i od 1931., tom 2) – u arhivu župnog ureda u Turnašici.
166. Liberati A. - Silverio E.: Organizzazione militare: esercito, Museo della civiltà romana, Roma 1988.

167. Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe Virovitički prsten 2013. - 2014., Virovitica 2/2013., 11-22. http://ravidra.hr/wp-content/uploads/2014/06/LRS-LAG-VIP-2013-2014.pdf (posljednji pristup 20.12.2014.).
168. Lončarić M.: Kajkavština u ranim podravskim toponimima, Folia onomastica Croatica 12-13, Zagreb 2003-2004., 303-322.
169. Lopašić R.: Slavonski spomenici za XVII. viek. Pisma iz Slavonije u XVII. vieku (1633.— 1709.). Starine 30, Zagreb 1903., 147.
170. Lovrenc M.: Župa svetog Petra apostola Stari Gradac – Revni u molitvi, dobrim djelima i pjesmi, Zajedništvo, glasilo Požeške biskupije, 10, 2014., 26.
171. Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199.
172. Ložnjak-Dizdar D.: Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, Pril. Inst. arheol. Zagrebu, 22, 2005, 25-58.
173. Ljubić S.: Odkriće bakrenih rimskih novaca iz I. i II. stoljeća po Isukrstu u okolici Prugovca u Podravini, svi velikoga modula, Vjesnik HAD, god. 10, br. 2, Zagreb 1888., 33-45.
173a. Mađar I.: Kako su to radili naši stari - Lan, od sjemena do platna, Kladare 2015.
174. Mađer B.: Časti dobru zavičaja, Zagreb 1937.
174a. Mályusz E.: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos-kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (I, közlemény) - Bakva, Levéltári Közlemények, 3 (1925) 1–4, Budapest 1925., 100-120.
174b. Mályusz E.: Zsigmondkori oklevéltár I. (1387–1399) Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1, Budapest, 1951., 513 i 617.
174c. Mályusz E.: Zsigmondkori oklevéltár II. (1400–1410) Második rész (1407–1410) Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 4, Budapest 1958., 21-22.
174d. Mályusz E.: Zsigmondkori oklevéltár XII. 1425. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 52, Budapest 2013., 180, 183 i 233.
175. Mappa Geographica novissima Regni Hungariae, (...) Regnorum Croatiae, Sclavoniae, Dalmatiae, Magni Principatus Transilvaniae, partis Bosniae, Serviae, Bulgariae et Walachiae (...), HDA, Kartografska zbirka, sign. D.XIV.5 (1780.).
176. Markač Z.: Arheolozi otkrili temelje kule iz srednjeg vijeka, Večernji list 14. 10. 2014. http://www.vecernji.hr/sjeverozapadna-hrvatska/arheolozi-otkrili-temelje-kule-iz-srednjeg-vijeka-967055 (posljednji pristup 28.12.2014.).
177. Marković M.: Geografski položaj i povijesno-geografski prikaz područja Virovitice, Virovitički zbornik 1986, 42.
178. Marković M.: Klaudije Ptolemej – o razvitku kartografije do otkrića longituda, Zagreb 2002., 48-49.
179. Marković M.: Slavonija – Povijest naselja i podrijetlo stanovništva, Zagreb 2002., 11, 13, 50, 271, 274, 276, 293-294.
180. Marković Z.: Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini (katalog izložbe), Muzej grada Koprivnice 1984-85., karta 2.
181. Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.
182. Marković Z.: Pregled prethistorijskih promjena na području sjeverozapadne Hrvatske, PZ '81., Koprivnica 1981., 228-244.
183. Martines J.: Povijest Male Črešnjevice, (rukopis), Mala Črešnjevica 1968.
184. Matice krštenih župe Sv. Vida 1858-1870., Pitomača 2014.
185. Matične knjige rimokatolika (popis Državnog arhiva Bjelovar), župe Bjelovar – župa Ždala, 1-54. - Državni arhiv u Bjelovaru (2011. preseljeno u Državni arhiv u Virovitici).
186. Matične knjige rođenih župe Pitomača: tom 1732-1768., tom 1768-1810., tom 1810-1832. i 1832-1857. (Hrvatske državni arhiv u Zagrebu).
187. Matične knjige rođenih župe Pitomača: tom 1858-1871. (02.04.) - Hrvatski arhiv u Bjelovaru (2011. preseljeno u Državni arhiv u Virovitici).
188. Matične knjige rođenih župe Pitomača: tom 1893-1903., tom 1904-1910 (02.09.), tom (03.09.) 1910-1921., tom 1922-1928., tom 1929-1945.(29.06.) i tom (01.07.) 1945-1949.(17.01.) - Matični ured u Pitomači.
189. Matične knjige umrlih župe Pitomača ("Liber mortuorum") tom za god.(12. 10.) 1912-1928. i 1929. -1949. (17. 01.) (u Matičnom uredu u Pitomači).

190. Matične knjige umrlih župe Pitomača: tom 1728-1785. (+1740-1745.), tom 1786-1832., tom 1832-1857. i tom 1858-1871. (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu) br. 948-951.
191. Matične knjige umrlih župe Pitomača: tom 1871-1892., tom 1893-1903. i tom 1904-1912. (13.10.) - Državni arhiv u Bjelovaru (2011. preseljeno u Državni arhiv u Virovitici).
192. Matične knjige umrlih župe u Turnašici, 18. st. (1742.?) – samo jedna neoznačena godina (župni ured u Turnašici).
193. Matične knjige vjenčanih župe Pitomača: tom (26. 08.) 1871- 1892. i tom 1893-1903. - Državni arhiv u Bjelovaru (2011. preseljeno u Državni arhiv u Virovitici).
194. Matične knjige vjenčanih župe Pitomača: tom 1732-1832., tom 1832-1857. i tom 1857-1871. (Hrvatske državni arhiv u Zagrebu) br. 945-947.
195. Matične knjige vjenčanih župe Pitomača: tom 1904-1922. i tom 1923-1949. (Matični ured u Pitomači).
196. Mayer A.: Die Sprache der alten Illyrier, Bd. 1, Einleitung; Wörterbuch der illyrischen Sprachreste (Schriften der Balkankommission 15), Wien 1957.
197. Mayer A.: Die Sprache der alten Illyrier, Bd. 2, Etymo-logisches Wörterbuch des Illyrischen; Grammatik der illyrischen Sprache (Schriften der Balkankomission 16), Wien 1959.
198. Mayer A.: Iasi, Vjesnik hrv. Arh. Dr. XVI, Zagreb 1935., 69-82.
199. Mažuran I.: Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine, Osijek, 1988.
200. Mažuran I.: Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine, Osijek 1966., 61-95.
201. Mažuran I.: Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga, Osijek 1993., 479-482.
202. Mažuran I.: Virovitica i njezina okolica za osmanske vladavine (1552-1684.), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 127-141.
203. Mažuran I.: Virovitica pod upravom vojske, dvorske komore i vlastelina (1684-1736.), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 141-156.
204. Mela P.– Asulanus F.: Pomponivs Mela. Ivlivs Solinvs. Itinerarivm Antonini Avg. Vibivs Seqvester. P. Victor de regionibus urbis Romae. Dionysius Afer de Situ orbis Prisciano Interprete, Venetis 1518., 145.
205. Mesić M.: Gradja mojih razprava u "Radu": Listine i izprave, Starine (JAZU) 5, 1873, 109–288.
206. Mikecz J.: The place that lies between: Slavonia in the 10th and 11th centuries, Budapest 2009.
207. Mikl Curk I.: Novo iz Formina. – Arheološki vestnik 27, 1976 (1977), 135-183.
208. Miller K.: Itineraria Romana: Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana, Stuttgart, 1916., 445-446. Jovija, pripada joj Kordono i Cucona.
209. Miller K.: Weltkarte des Castorius, gennat Die Peutingersche Tafel, Ravensburg 1888.
210. Milošević D.: Povijest Valpova, župe i Valpovštine, http://www.zupa-valpovo.com/dokumenti/Valpovo-povijest_DM.pdf (posljednji uvid 27.10.2014.)
211. Mimica B.: Slavonija od antike do XX. stoljeća, Zagreb 2009.
212. Minichreiter K.: Pregled arheoloških nalaza na području općine Virovitica, Virovitički zbornik 1986., 81-98.
213. Mirnik I.: Coin hoards in Yugoslavia. British Archaeological Reports, International Series (Oxford), 95, 1981.
214. Mirnik I.: O numizmatičkoj topografiji virovitičkog kraja, Virovitički zbornik 1986., 107-112.
215. Mócsy A.: Pannonia, RE Suppl., Bd. IX., Stuttgart 1962., 516-775 (615).
216. Mommsen T.: Inscriptiones Asiae, Provincirum Evropae, Graecarvm, Illyrici Latinae…, Pars prior, Berolini 1873., 507.
217. Laszowski E.: Monumenta Habsburgica, Vol. 1, Zagreb 1914., 357.
217.1 Nagy L.: Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae..., 2, Budae 1829.
217a. Naša crkva, časopis Župe svetog Vida u Pitomači, br. 1, god. 1, Pitomača 1971.
217b. Naše plavo nebo (zbornik), Pitomača 2009.
218. Nemeth-Ehrlich D.: Arheološka istraživanja u Orešcu kod Virovitice, Virovitički zbornik 1986., 103-106.

219. Neueste statistisch-geographische Beschreibung des Köngreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und der ungarischen Militär-Grenze, Leipzig 1832.
220. Nodilo N.: Stara vjera Srba i Hrvata, Split 1981. (zbirka radova iz Radova JAZU), 48, 49, 241, 329, 348, 409.
220a. Novosel M.: 120 godina vatrogastva u Pitomači, Pitomača 2014.
221. Općina Novigrad Podravski: izabrane teme, Koprivnica-Novigrad Podravski 2001.
222. Općina Pitomača http://www.pitomaca.hr (posljednji pristup 17.12.2014.).
223. Pálffy G.: Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima Ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća – Popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskoga Carstva, Scrinia Slavonica 14, 2014, 9-39 (31).
224. Pálosfalvi T.: The noble elite in the Couty of Körös (Križevci) 1400-1526, Budapest 2012., 92-95.
225. Parker H. M. D.: The legions of Diocletian and Constantine, in Journal of roman studies br. 23, London 1933.
226. Parthey G. – Pinder M.: Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum, Berolini 1848., 61-62, 266-267.
227. Parthey G. – Pinder M.: Ravennatis anonymi cosmographia et gvidonis geographica, Berolini 1860., 215-216.
228. Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.
229. Pavleš R.: Ljudi i rijeka Drava u srednjem vijeku na sjeverozapadu križevačke županije, Podravina Vol. 12, br. 24, Koprivnica 2013., 46-56.
229a. Pavleš R.: Osobine popisa župa u Podravini, Podravina Vol. 2, br. 4, Koprivnica 2003., 75-99.
230. Pavleš R.: Vlastelinstvo Grabovnik (Gorbonok) – Prilog za poznavanje povijesti Kloštra Podravskog, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 29-42.
231. Pavličević D.: Krajiško zadružno zakonodavstvo 1807-1889., Rad zavoda za hrvatsku povijest 25, Zagreb 1992., 149-162.
231a. Pelikan M. i Gazda M.: Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine, Osijek 2003., str. 229-231.
232. Petrić H.: Kulturni krajolici u djelu „Status familiae Patachich" i njihove današnje percepcije, diplomski rad, Zagreb 2013. http://darhiv.ffzg.unizg.hr/2414/1/Dragani%C4%87,%20M.%20-Kulturni%20krajolici%20u%20djelu%20SFP%20i%20njihove%20dana%C5%A1nje%20percepcije%20-%20diplomski%20rad.pdf (posljednji pristup 28.12.2014.).
233. Petrić H.: O podravskom kraju u 17. stoljeću, 1/2003., 1-30 https://bs.scribd.com/doc/114868605/Podravina-17-St (posljednji pristup 21.12.2014.).
234. Petrić H.: Pogranična društva i okoliš - Varaždinski generalat i križevačka županija u 17. stoljeću, Zagreb 2012.
235. Petrić H.: Postanak slobodnjaka u Križevačkoj županiji, Cris, god. VII., br. 1/2005., Zagreb 2005., 53-59.
236. Petrić H.: Prilog poznavanju srednjovjekovnih putova u središnjoj Hrvatskoj, Rad Zavoda za hrvatsku povijest, Vol. 26, Zagreb 1993., 17-26.
237. Petrić H.: Prilozi poznavanju etnokonfesionalnih promjena u Podravini u XVII. stoljeću, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, 18, 2007., 277-300.
238. Petrić H.: Rijeka Drava od Štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina, Ekonomska i ekohistorija, Vol. 7, br.7, Zagreb 2011., 49-63.
239. Petrić H.: Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću, Ekonomska i ekohistorija, Vol. 1, br. 1, Zagreb 2004., 37-62.
240. Pinterović D.: Limesstudien in der Baranja und in Slawonien, Archlug 9, 1968., 55-82.
241. Pinterović D.: Mursa i njeno područje u antičko doba, Osijek 1978., 71.
242. Pitomača – župna crkva sv. Vida – konzervatorska studija s arhitektonskom dokumentacijom postojećeg stanja i idejnim prijedlogom obnove i uređenja crkve („Koping d.o.o." Požega), Požega 11. 2009/12. 2010.
243. Pitomačke novine br. 1-17, Pitomača 4/2001. – 2003/2004.
244. Pitomačke novine - broj naveden prema potrebi, kao literatura, sa oznakom stranice.

244a. Pleskalt Ž.: Povijest Križevačke i Đurđevačke graničarske pješačke pukovnije, Bjelovar 2008.
245. Političko i sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta Kraljevine Hrvatske i Slavonije 1913., Kralj. Zemalj. Statistički ured u Zagrebu, Zagreb 1913.
246. Popis obrtnika, Obrtnički zbor u Virovitici za kotar Viroviticu, dne. 24. 07. 1942. Državni arhiv Virovitica.
247. Preradović P.: Nove pjesme, Zagreb 1851. (55 pjesama).
248. Preradović P.: Pervenci, Zadar 1846. (35 pjesama).
249. Priručnik za trajno motrenje tala Hrvatske, Zagreb 2006., 16-18.
250. Program „Pitomačkih jubileja 1985.", Pitomača 1985.
251. Prostorni plan uređenja Općine Pitomača 2003-2012., Virovitica 2003. - 2012.
252. Prostorni plan uređenja Općine Suhopolje 2003-2009., Virovitica 2003. - 2009.
253. Protocoll. ab Anno 1787, die 28. Aprilis: inceptum, 1-259. U župnom arhivu u Pitomači.
254. Protokoli kanonskih vizitacija br. 89/Ia (1658.), 92/IV (1706. - 1714.), 94/VI (1733. - 1738.), 95/VII (1744. - 1745.), 96/VIII (1746. - 1758.), 97/IX-X (1778. - 1783.), 103/XVb (1840.) U HDA u Zagrebu.
255. Protokoli Status animarum za Otrovanec, Kladare i Veliku Črešnjevicu od 1848. godine - župe Pitomača. U župnom uredu u Pitomači.
256. Rabar I.: Poviest carstva rimskoga, knj. II, Zagreb 1889.
257. Rački F.: Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501 godine, Starine JAZU, knj. 4, Zagreb 1872., 201-229.
258. Rauš Đ., Vukelić J., Spanjol Ž.: Bagremova šuma kao ispaša za pčele, Šumarski list 8, 1988., Zagreb 1988.
258a. Ravančić Grahek M.: Na križnom putu kroz Slavoniju, Scrinia slavonica 8, Zagreb 2008., 301-316.
259. Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar 1997.
260. Registar inokosnih tvrtki za Pitomaču i okolna mjesta u Državnom arhivu u Bjelovaru. Okružni sud u Bjelovaru – 1876-1942. Registar za inokosne tvrtke, knj. 1.
261. Registar obrtnika za Pitomaču i okolna mjesta u Državnom arhivu u Bjelovaru. Narodni odbor kotara Đurđevac (HR DAB 309) – (1900) - 1946-1955. Registar privatnih zanatskih radnji.
262. Registar privatnih zanatskih radnji 1960-1962. Zanatsko komunalna komora Virovitica, Povjereništvo Pitomača (1-430). Državni arhiv u Virovitici.
263. Rimsko selo na autocesti, Jutarnji list 9.10.2007. http://www.jutarnji.hr/rimsko-selo-na-autocesti/271506/ (posljednji pristup 4.11.2014.).
264. Rješenje Ministarstva uprave Klasa UP/0-017-02/95-010/24, urbroj 505-04-03/1-95-1 od 13. srpnja 1995. – Općina Pitomača.
265. Sabljar V.: Miestopisni reičnik kraljevinah Dalmacije, Hervatske i Slavonije, Zagreb 1866., 313.
266. Salajić S.: Arheologija virovitičkog kraja, Katalog izložbe, Virovitica 2001.
267. Sanader M.: Rimske legije i njihovi logori u hrvatskom dijelu Panonskog limesa, Opvsc. archaeol. 27, 2003., 463-468.
268. Schejbal B.: Nova razmatranja o Aquae Balissae i narodu Jaza, Opvsc. archaeol. 27, 2003., 393-416.
269. Sekelj-Ivančan T.: Catalogue of Mediaval Sites in Continental Croatia, BAR S615, Oxford 1995.
270. Sesvečan S.: Veliko srce bake Soke, Zagreb 2002.
270a. Sjeverozapadna Hrvatska u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941-1945., sv. VII, 1987., 814-816.
271. Slukan-Altić M.: Kartografski izvori za povijest Đurđevca od srednjovjekovne utvrde do idealnog grada, Podravina, Vol. 2, br. 3, Koprivnica 2003., 90-102.
272. Službene novine Općine Pitomača, br. 1/2011, 07. 03. 2011.
273. Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 10, Zagreb 1912., 1335. - 199, 1336. - 265, 1337. - 312, 314, 315, 317-318.
274. Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 11, Zagreb 1913., 1347. - 393-396.
275. Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 12, Zagreb 1914., 1358. - 538.
275a. Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 13, Zagreb 1915.., 1366. - 589.

276. Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 16, Zagreb 1976., 1380. - 60-61.
277. Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 3, Zagreb 1905., 1231. - 347-350.
278. Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 4, Zagreb 1906., 1251. - 474-476.
279. Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 5, Zagreb 1907., 1259. - 132-133, 1266.-363-364, 1286. - 544-545.
280. Spomenica Osnovne škole „Petra Preradovića" u Pitomači.
281. Spomenica područne Osnovne škole u Grabrovnici.
282. Spomenica područne Osnovne škole u Maloj Črešnjevici.
283. Spomenica područne Osnovne škole u Otrovancu (od 1879.).
284. Spomenica područne Osnovne škole u Sedlarici.
285. Spomenica područne Osnovne škole u Turnašici.
286. Spomenica područne Osnovne škole u Velikoj Črešnjevici.
287. Spomenica župe Pitomača (Liber memorabilium parochiae Pitomača) – od 1891.
288. Sršan S.: Inquisitio et conscriptio super fasssionibus fundo et facultatibus incolarum regni Sclavoniae peracta anno 1698. et 1702, Osijek 2000.
289. Starčević M.: Kako da si imovna općina gjurgjevačka osjegura obstanak?, Šumarski list, siječanj 1885., 21-27.
290. Status animarum Loci Pitomača novitus confectus Anno 1872. per - Antonium Halla, Parochum, Consist. Assessorem. U župnom uredu u Pitomači.
291. Status animarum tom 1-5 (u župnom uredu u Pitomači) kbr. 1 na dalje.
292. Statut Općine Pitomača (pročišćeni tekst), 11. 03. 2013., Službene novine Općine Pitomača, br. 2/2013., 11. 03. 2013.
http://www.pitomaca.hr/images/Dodaci/Statut_Opcine_Pitomaca.pdf (posljednji pristup 22.12.2014.).
293. Statut Općine Pitomača (pročišćeni tekst), 16.07.2009., Službene novine Općine Pitomača, br. 5/2009., 16. 07. 2009.
294. Statut Osnovne škole Petra Preradovića Pitomača - Na temelju članka 98. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi („Narodne novine", broj: 87/08., 86/09., 92/10., 105/10. 90/11., 5/12., 16/12., 86/12., 126/12. – pročišćeni tekst i 94/13.), donio Školski odbor Osnovne škole Petra Preradovića Pitomača, na 12. sjednici održanoj 10. travnja 2014. godine. www.preradovic.hr/wp.../Statut-OŠ-P.Preradovića-Pitomača-4.-2014..doc (posljednji pristup 26.12.2014.).
295. Stewart A.: Itinerary from Bordeaux to Jerusalem, London 1887.
296. Stilinović R.: Pjesma moje Podravine - Spomenar uz dvadeseti rođendan, Pitomača 2012.
297. Strzygowski J.: O razvitku Starohrvatske umjetnosti, Zagreb 1927.
298. Sulimanac S.: Naše pravice, Zagreb 1991.
299. Sulimanac S.: Temelji ljudske pravde, Beč 1971.
300. Šimunović I.: Pitomačko zdravstvo (rukopis).
301. Šimunović I.: Povijest Pitomače (rukopis).
302. Šimunović I.: Povijest pitomačkog školstva (rukopis).
303. Šimunović P.: Hrvatska prezimena, Zagreb 1995.
304. Šiša – Vivek M., Leleković T., Kalafatić T.: Ostava rimskog novca i srebrnog posuđa iz Petrijanca, Opvs. Arch. Vol. 29, Zagreb 2005., 231-245.
305. Šišić F.: Iz arkiva u Körmendu. Arhivski vjesnik 7, Zagreb 1905., 252.
306. Šišić F.: Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1962.
307. Šrepel M.: Petar Preradović - Izabrane pjesme, Zagreb 1890.
308. Šufflay M.: Iz arkiva ug. narodnog muzeja, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 7, sv. 4, Zagreb 1905.
309. Šufflay M.: Osuda plemića križevačke i virovitičke županije od 1481. 2 februara, Vjesnik Kr. Hrv. Slav. Dalm. zem. Ar. VIII., sv. 2 i 3, Zagreb 1906., 156-164.
310. Tabula Peutingeriana, http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/4_picenum/, http://peutinger.atlantides.org/map-a/ (posljednji pristup 11.12.2014.)
311. Talbert R. J. A.: Rome's World: The Peutinger Map Reconsidered, Cambridge 2010., 181, 251.
312. Težak S.: Županija varaždinska u srednjem vijeku, katalog, Gradski muzej Varaždin, Varaždin 1999. (str. 14).
313. TIR, Tabula imperii Romani, (Tergeste), Rim 1961, Foglio L 33.

314. Tišljar K.: Dnevnik sa zbirkom pjesama (rukopis) – od 1924-1979.
315. Tkalčec T., Dizdar M., Kovačević S.: Arheološko rekognosciranje zaobilaznice Slatine i obilaznice vodocrpilišta Medinci, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, br. 2/XXXV, 2003., 70–77.
316. Tkalčić I. K.: Monumenta historica episcopatus zagrabiensis, II-III, Zagreb 1874.
317. Tomičić Ž.: Arheološka slika međurečja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdskog kulturnog kompleksa (doktorska disertacija), 1989.
318. Tomičić Ž.: Suhopolje – Kliškovac. Od toponima do arheološke spoznaje!, Star. Prosvjeta ser. 3, sv. 36, Split 2009., 229-245.
319. Tomičić Ž.: Arheološka topografija i toponimija (Iovia-Botivo-Ludbreg), Ludbreg - Ludbreška Podravina, Zagreb 1997. 21-41.
320. Tomičić Ž.: Zvonimirovo i Josipovo: groblja starohrvatskoga doba u Virovitičko–podravskoj županiji. Institut za arheologiju, Gradski muzej Virovitica, Centar za kulturu Slatina, Zavičajni muzej, Zagreb–Virovitica–Slatina 1997.
321. Tomlin R. S. O.: Seniores-iuniores in the late roman field army, in American Journal of Philology 93, vol. 2, Baltimor 1972.
322. Topografska karta – Pitomača i Stari Gradac, Državna geodetska uprava, Zagreb 2008.
323. Tóth E.: Tetrarchia-kori Iovia-Herculia helynévadás Pannoniában? / Tetrarchiezeitliche Namensgebung von Iovia-Herculia in Pannonien?, ArchErt 109, 1982., 55-72 (67).
324. Turistički vodič Pitomače, Pitomača 1969.
324a. Vampovac Z.: Gornje Bazje, Virovitica 2014., 23.
325. Vaniček F.: Specialgeschichte der Militärgrenze: aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft, Vol. 1-4, Wien 1875-1876.
326. Véber János: Elfeledett középkori oklevelek, Levéltári Közlemények, 74, 1-2, 2003., 185-186.
327. Velagić S.: Kronologija događaja na području općine Đurđevac, Đurđevac 1972.
328. Velagić S.: Virovitica u NOB-u i Socijalističkoj revoluciji, Virovitica 1979.
329. Veliki atlas Hrvatske, Zagreb 2002., 25-26.
330. Vidmar J.: Prilozi građi za povijest 1917-1918., Arh. Vj. I, Zagreb 1958.
331. Vikić – Belančić B.: Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu, 1, Vjesnik HAD, Vol.5 Br. 1, Zagreb 1972., 97-182.
332. Vikić – Belančić B.: Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu, 2, Vjesnik HAD, Vol. 9, Br. 1, Zagreb 1976., 49-70.
333. Vikić – Belančić B.: Istraživanja u Jalžabetu kao prilog upoznavanju života u zaleđu dravskog limesa, Vjesnik HAD, Vol. 3, Br. 1, Zagreb 1969., 75-102.
334. Vikić - Belančić B.: Tipovi naselja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 2, Zagreb, 1978., 159-176.
335. Vikić B. – Gorenc M.: Aqua Iasae – Varaždinske Toplice u antičko doba, Kaj 1973., br. 4-5., 93-110.
336. Vikić B. – Gorenc M.: Ludbreg – Iovia, Kaj 1970., br.3-4., 23-26.
337. Vikić B. – Gorenc M.: Prilog istraživanja antiknih naselja i putova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb 1969., 3-23.
338. Vinski - Gasparini K.: Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar 1973.
339. Visy Z.: A RÓMAI HADSEREG A LIMESEN THE ROMAN ARMY AND THE LIMES A RÓMAI LIMES MAGYARORSZÁGON THE ROMAN LIMES IN HUNGARY – D. J. Breeze, S. Jilek, A. Thiel: A RÓMAI BIRODALOM HATÁRAI FRONTIERS OF THE ROMAN EMPIRE, Pécs, 2009.
340. Vukičević-Samaržija D.: Tri priloga istraživanju sakralne gotičke arhitekture u Slavoniji, Rad. Inst. povij. umjet. 27, Zagreb 2003. 55–57.
341. Webster G.: The roman imperial army ao the I-II centuries AD, Oklahoma 1998.
342. Wesselingio P.: Vetera romanorum Itineraria sive Antonini Augusti Itinerarium cum integris…, Amstelaedami 1735., 130, 561-562.
343. Zahvala za postignuti razvoj „Gaj-a" i uspješnu poslovnu suradnju u razdoblju od 1976. - 1982. godine. Pitomača 22. 3. 1982. U zbirci Dražena Kukavice iz Pitomače.
343a. Zala vármegye története. Oklevéltár. Első kötet 1024-1363., Budapest 1886., 405.
344. Zapisnici (Općina Pitomača): 1. konstituirajuće sjednice Općinskog vijeća Pitomača

od 16. travnja 1993., 2. sjednice OV Pitomača od 3. svibnja 1993., 31. sjednice Općinskog poglavarstva Pitomače od 2. veljače 1994., 69. sjednice OP Pitomača od 24. siječnja 1996., 1. kontituirajuće sjednice OV Pitomača od 7. svibnja 1997., 3. sjednice Općinskog vijeća od 20. svibnja 1997., 2. sjednice OP od 25. svibnja 1997., 33. sjednice OP od 1. ožujka 1999., 1. konstituirajuće sjednice OV od 26. rujna 2000., 1. sjednice OP od 29. rujna 2000., 2. sjednice OV od 18. listopada 2000., 5. sjednice OV od 3. travnja 2001., konstituirajuće sjednice OV od 19. lipnja 2001., 2. sjednice OV od 2. srpnja 2001., 1. sjednice OP od 4. srpnja 2001., 3. sjednice OV od 7. kolovoza 2001., 13. sjednice OV od 17. rujna 2002., 1. sjednice OV od 9. lipnja 2005., 1. sjednice OP od 24. lipnja 2005., 2. sjednice OV od 18. kolovoza 2005., izvanredne 8. sjednice OV od 25. ožujka 2006., izvanredne 9. sjednice OV od 13. travnja 2006., konstituirajuće sjednice OV od 29. siječnja 2007., 1. sjednice OV od 29. siječnja 2007., 1. sjednice OP od 3. veljače 2007., konstituirajuće sjednice OV od 8. lipnja 2009., 1. sjednice OV od 30. lipnja 2009., 15. sjednice OV od 15. prosinca 2010., konstituirajuće sjednice OV od 10. lipnja 2013., 1. sjednice OV od 24. lipnja 2013. – u arhivu Općine Pitomača (Općina Pitomača: Klasa: 022-01/14-01/124, Ur. Br. 2189/16-14-4, 23. 12. 2014.).

345. Zdeličan N.- Šmit K.: Prostorni razvoj Pitomače od početka 18. do kraja 20. stoljeća, Prostor 20, 1 (43), Zagreb 2012., 132-145.

346. Zdeličan N.: Urbanistička studija razvoja Pitomače - istraživanje mogućnosti urbane afirmacije naselja, s naglaskom na turistički potencijal mjesta i okolnog prostora, Zagreb 2010.

- Na pojedinim mjestima korištene su kao izvor karte: Google Earth i Google Maps (posljednji pristup 12/2021.).

Neki podaci, dokumenti, ilustracije/fotografije, predmeti i slično potječu iz usmenih razgovora, privatnih zbirki, foto-teka, zapisa i albuma obitelji i pojedinaca: 1. B *Marijana Begovića* iz *Pitomače*, 2. B obitelji *Begović* iz *Pitomače*, 3. B obitelji *Branka M. Begovića* iz *Otrovanca*, 4. B *Rudolfa Brkića* iz *Zrenjanina*, 5. C Nikole Cik iz Đurđevca, 6. D *Ivana Dubravčića* iz *Delfta*, *Nizozemska*, 7. D obitelji *Darka Domitrovića* iz *Pitomače*, 8. D *Rudolfa Dravca* iz *Velike Črešnjevice*, 9. E obitelji *Ivana Erhatića* iz *Dinjevca*, 10. F *Foto* „Begović" *Pitomača*, 11. F *Franje Franjića* iz *Otrovanca*, 12. F obitelji *Fabčić* iz *Križnice*, 13. F obitelji *Ivana Franjića* iz *Otrovanca*, 14. F obitelji *Slavka Franjića* iz *Otrovanca*, 15. G *Zdravka Grbačića* iz *Grabrovnice*, 16. J *Dr. Marijana Jergovića* i *Ladislave Jergović* iz *Pitomače*, 17. J *Višnje Jergović r. Brenner* iz *Pitomače*, 18. J *Tomislava Jakupca* iz *Pitomače*, 19. K *Dražena Kukavice* iz *Pitomače*, 20. K obitelji *Mirka Klinžića* iz *Zagreba/Pitomače*, 21. L *Ivana Lovrekovića* iz *Zagreba*, 22. M obitelji *Marija Marakovića* iz *Otrovanca*, 23. N *Branka Novosela* iz *Pitomače*, 24. N *Radivoja Novakovića* iz *Zagreba/V. Črešnjevice*, 25. P *Franje Pankasza* iz *Pitomače*, 26. P *Igora Perovića* iz *Pitomače*, 27. P obitelji *Paranos* iz *Otrovanca*, 28. P *Zdravka Petrovića* iz *Pitomače*, 29. P *Željka Peceka Đente* iz *Pitomače*, 30. R obitelji *Branka Rakitničana* iz *Otrovanca*, 31. R *Zlatka Rešetara* iz *Pitomače*, 32. S obitelji *Zlatka* i *Paule Saraja* iz *Pitomače*, 33. Š *Đure Škvarića* iz *Otrovanca*, 34. Š *Ivana Šoštarića* iz *Pitomače/Đurđevca*, 35. Š obitelji *Hrvoja Šokca* iz *Pitomače*, 36. Š *Stjepana Škvarića* iz *Otrovanca*, 37. T *Branka* i *Bernarda Tkalčeca* iz *Otrovanca*, 38. T *Žarka Tomazetića* iz *Zagreba/Pitomače*, 39. V *Franje Veličana Canje* iz *Pitomače* i drugih

i iz zbirki i arhiva: 1. Arheološkog muzeja u Zagrebu, 2. Arhiva Hrvatske u Zagrebu (Hrvatski državni arhiv - HDA), 3. DVD Dinjevac, 4. DVD Grabrovnica, 5. DVD Kladare, 6. DVD Mala Črešnjevica, 7. DVD Otrovanec, 8. DVD Pitomača (Dokumentacijski centar DVD Pitomača), 9. DVD Sedlarica, 10. DVD Stari Gradac, 11. DVD Starogradački Marof, 12. DVD Turnašica, 13. DVD Velika Črešnjevica, 14. Etnografskog muzeja u Zagrebu, 15. Glazbenog festivala pjesme Podravine i podravlja Pitomača, 16. Muzeja grada Koprivnice, 17. Muzeja grada Virovitice (Gradski muzej u Virovitici), 18. HPGD „Sloga" Pitomača, 19. Hrvatske šume – šumarija Pitomača, 20. (Hrvatskog) Državnog arhiva u Bjelovaru, 21.

(Hrvatskog) Državnog arhiva u Virovitici, 22. LD „Fazan" Pitomača, 23. LD „Fazan" Stari Gradac, 24. LU UHVDR „Vidra" Pitomača, 25. Muzeja Petra Preradovića Grabrovnica, 26. NK „Croatia" Grabrovnica, 27. NK „Pitomača" Pitomača, 28. NK Dinjevac, 29. NK Kladare, 30. NK Otrovanec, 31. NK Sedlarica, 32. NK Stari Gradac, 33. NK Turnašica, 34. NK Velika Črešnjevica, 35. Općine Pitomača, 36. Osnovne škole Petra Preradovića u Pitomači, 37. Sportske zajednice općine Pitomača, 38. Župnog ureda u Kloštru Podravskom, 39. Župnog ureda u Kozarevcu, 40. Župnog ureda u Pitomači, 41. Župnog ureda u Podravskim Sesvetama, 42. Župnog ureda u Starom Gracu, 43. Župnog ureda u Turnašici.



Najpoznatiji pitomački glazbeni sastav Podravski mužikaši. Osnovan 1994. godine.

Prvi sastav iz 1998. (s lijeve strane od gore): Josip Tončić, Damir Begović, Alojz Lach, Franjo Kos, Damir Hajduk, Josip Kaša, Dragan Vlajinić i Nikola Šubić.

Dolje: nakon oko 30 godina 13. prosinca 2021. godine u Pitomači je opet otvoreno kino, u organizaciji Centra za kulturu „Drago Britvić" Pitomača. Pogled na obnovljenu dvoranu društvenoga doma i kina u Pitomači.

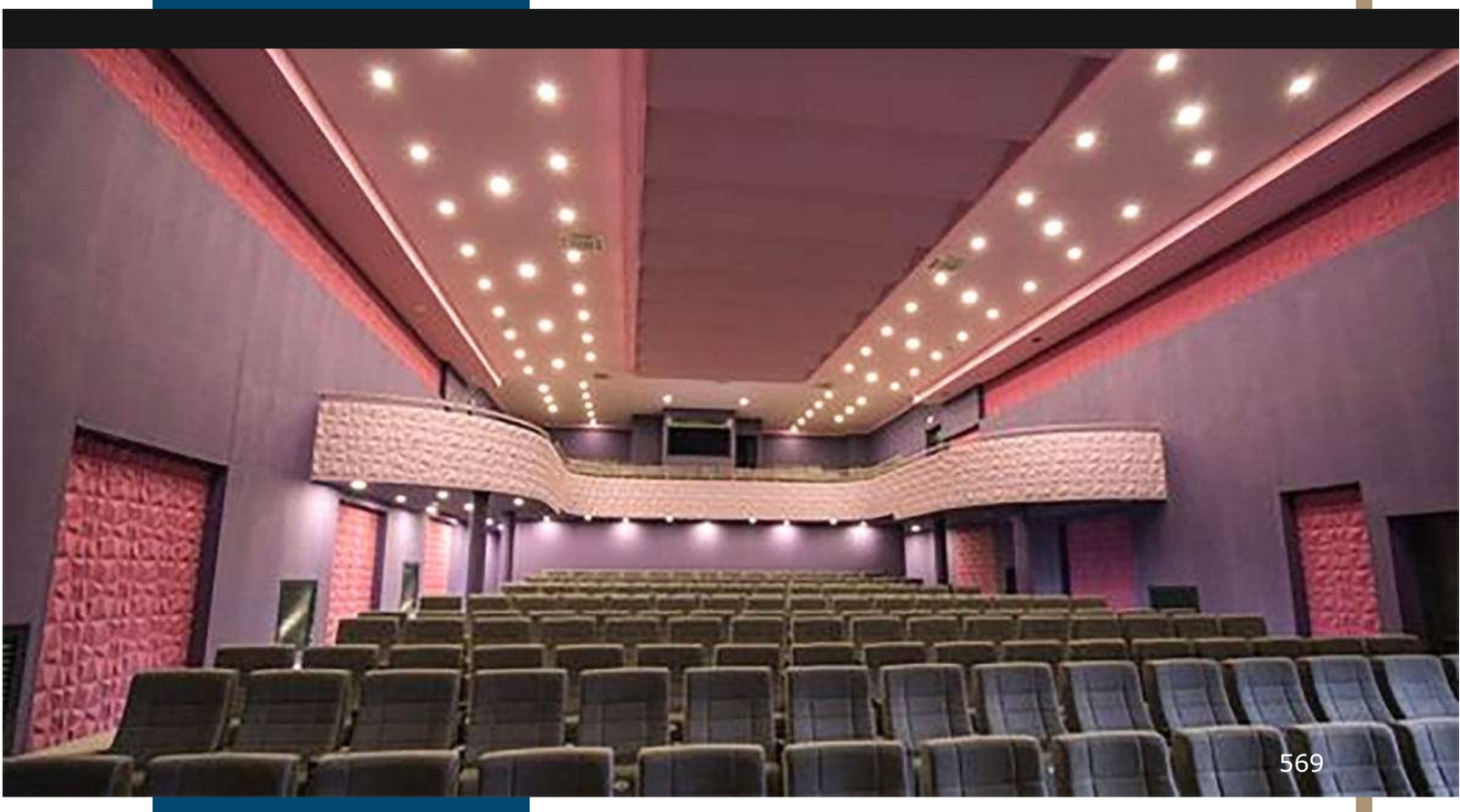

Dolje: članovi Likovne udruge „Duga" Pitomača 2021. godine. Valja napomenuti da u Pitomači danas djeluje dosta osoba koje se bave likovnim umjetnostima. Kako smo već spomenuli, organizirane su u okviru navedene likovne udruge. Vidi dio 1, pogl. 21 u ovoj knjizi.
Potrebno je spomenuti da su tijekom prošlosti dosta zavidne rezultate u slikarstvu ostvarili Pitomačan Ivan Lovreković (u zajednici sa Draženom Pavićom), zatim Pitomačani Andrija Vranek, Ivan Petak, Miroslav Vukčević. Ovdje je nezaobilazan i Božidar Puškaš i Zorka Forko, koji nisu rođeni u Pitomači, ali su svoje znanje o likovnim umjetnostima pretočili svojim brojnim učenicima.
Osim njih valja spomenuti i zapažene slikare Pitomačana Želimira Kukavicu, koji se bavi povremeno i hiper realizmom, Tomu Krmića, te Darka Domitrovića (rođ. u Šandrovcu), Žarka Gibu i dr. Godine 1939. u Pitomači je bio rođen slikar naive Josip Horvat (+ 1981.).

Osim likovnih umjetnika valja dodati da na području pitomačke općine djeluje ili je djelovalo ili pak poteklo sa ovog prostora relativno dosta vrsnih glazbenika raznih profila. Kao što je Dragutin Vlajinić, Denis Špegelj (član Najboljih hrvatskih tamburaša), a nadasve Vladimir Smiljanić, o kojemu je već bilo riječi. Valja spomenuti i kantautora Tomislava Tišljara iz Pitomače.
Već smo spomenuli Podravske mužikaše, no valja kazati da je to glazbeni sastav koji je objavio 10-ak albuma. 2002. godine zvukove podravske glazbe pronijeli su Kanadom i SAD-om. Vokal ovog sastava je poznati vatrogasac iz Turnašice Alojz Lach.
Od glazbenih sastava valja spomenuti Vesele Podravce i Josipa Škrinjara koji su uz Podravske mužikaše, promovirali lengerovski melos Podravine. Prije oko 20-ak godina popularan je bio sastav Podravske tamburice, prvi pitomački tamburaški sastav koji je nastupao na javnim koncertima i televiziji. Nakon njih djelovali su i Less band, te Licitari - to su pitomački bendovi koje je iznjedrio pitomački festival.

Osim već spomenutih, valja dodati da je Glazbeni festival u Pitomači iznjedrio i brojne soliste, kao Maju Zeko, Anu Majstor, Kristinu Domović, The Fusion, Željka Sesvečan, Tenu Grlica, Jelenu Predragović, Mateu Siladić. Treba spomenuti i sastav Svirci moji.

Dragan Vlajnić je glazbenik, koji je osim solo karijere bio član u glazbenim sastavima Stranci, Grupa X i Tajna, koji su u prošlosti bili dosta popularni, kako u Podravini, tako i u Hrvatskoj.



Bilješke (fus-note)

1) Begović B.: Tri Stoljeća Pitomače. Pitomača 1985., str. 1 i Statut Općine Pitomača (pročišćeni tekst), 11.3.2013., Službene novine Općine Pitomača, br. 2/2013., 11.3.2013. http://www.pitomaca.hr/images/Dodaci/Statut_Opcine_Pitomaca.pdf (posljednji pristup 22.12.2014.).

2) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995., http://www.zadarskilist.hr/clanci/07092008/dragutin-ancic (posljednji pristup 22.12.2014.).

3) Begović B.: Tri Stoljeća Pitomače. Pitomača 1985., str. 1 i dalje.

4) Isto.

5) Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe Virovitički prsten 2013. - 2014., Virovitica 2/2013., 11-22. http://ravidra.hr/wp-content/uploads/2014/06/LRS-LAG-VIP-2013-2014.pdf (posljednji pristup 20. 12. 2014.) i Prostorni plan uređenja Općine Pitomača 2003-2012., Virovitica 2003. - 2012.

6) Begović B.: Tri Stoljeća Pitomače. Pitomača 1985., str. 1 i dalje.

7) Begović B.: Tri Stoljeća Pitomače. Pitomača 1985., str. 1 i dalje i Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978., str. 5 i dalje.

8) http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska#mediaviewer/File:UN-Zemljovid-Hrvatske-2006.png (posljednji pristup 29.1.2015.).

9) Begović B.: Tri Stoljeća Pitomače. Pitomača 1985., str. 5 i dalje.

9a) Begović B.: Tri Stoljeća Pitomače. Pitomača 1985., str. 5 i dalje i http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5. 11.2014.)

10) http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.) i Rauš Đ., Vukelić J., Spanjol Ž.: Bagremova šuma kao ispaša za pčele, Šumarski list 8, 1988., Zagreb 1988.

11) Političko i sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta Kraljevine Hrvatske i Slavonije 1913., Kralj. Zemalj. Statistički ured u Zagrebu, Zagreb 1913., str. 79; Prostorni plan uređenja Općine Pitomača 2003-2012., Virovitica 2003. - 2012.; Begović B.: Tri Stoljeća Pitomače. Pitomača 1985., str. 5 i dalje i Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.

12) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995., Prostorni plan uređenja Općine Pitomača 2003-2012., Virovitica 2003. – 2012.

13) Begović B. – Brzović D.: Novootkriveni srednjevjekovni lokalitet kod Otrovanca, Muzejski vjesnik sjeverozapadne Hrvatske 5, Varaždin 1982.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Pitomačka dobrodošlica, Pitomača 1999.; Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218; Tri Stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Bertol A.: Nalazi rimskog novca s lokaliteta Virovitica-Kiškorija Jug i Orešac, Opvsc. archaeol., Vol 35, Zagreb 2011., str. 225-263; Brunšmid J.: Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1897.; Dukat Z. – Mirnik I.: Nacrt numizmatičke topografije Podravine, Podravina, Vol. 4, broj 8, 121 - 146, Koprivnica 2005.; Dukat Z.: Nalaz rimskog bakrenog novca u Pitomači. Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva, 5/1967., 11, 8.; Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199; Ložnjak-Dizdar D.: Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, Pril. Inst. arheol. Zagrebu, 22, 2005, 25-58; Marković Z.: Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini (katalog izložbe), Muzej grada Koprivnice 1984-85., karta 2; Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Marković Z.: Pregled prethistorijskih promjena na području sjeverozapadne Hrvatske, PZ '81., Koprivnica 1981., 228-244; Mirnik I.: Coin hoards in Yugoslavia. British

Archaeological Reports, International Series (Oxford), 95, 1981., Prostorni plan uređenja Općine Pitomača 2003-2012., Virovitica 2003. - 2012.; Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar 1997.; Salajić S.: Arheologija virovitičkog kraja, Katalog izložbe, Virovitica 2001.; Tomičić Ž.: Arheološka slika međurečja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdskog kulturnog kompleksa (doktorska disertacija), 1989.; Tomičić Ž.: Zvonimirovo i Josipovo: groblja starohrvatskoga doba u Virovitičko–podravskoj županiji. Institut za arheologiju, Gradski muzej Virovitica, Centar za kulturu Slatina, Zavičajni muzej, Zagreb–Virovitica–Slatina 1997.; Vukičević-Samaržija D.: Tri priloga istraživanju sakralne gotičke arhitekture u Slavoniji, Rad. Inst. povij. umjet. 27, Zagreb 2003., 55–57 itd. Vidi Begović B.: Pitomača kroz prošlost, 1, str. 30.

14) Ostava je pronađena na vrtovima današnjeg kbr. 165 u Dravskoj ulici u Pitomači. Vidjeti u nastavku. A ne kbr. 75.

15) Lazarus J. O.: Tabula Hungariae, Ingolstadt 1528.

16) P. du Val: Les Confis des Chrestiens et des Turcs en Terre Ferme..., Paris 1663.

16a) Lokalitet ili prostor sv. Helena ili sv. Jelena se nalazi na predjelu Črlena Klisa, kojega stanovnici nekih okolnih naselja nazivaju i Črljena Klisa.

17) Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199.

18) Begović B. – Brzović D.: Novootkriveni srednjevjekovni lokalitet kod Otrovanca, Muzejski vjesnik sjeverozapadne Hrvatske 5, Varaždin 1982.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Pitomačka dobrodošlica, Pitomača 1999.; Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Bertol A.: Nalazi rimskog novca s lokaliteta Virovitica-Kiškorija Jug i Orešac, Opvsc. archaeol., Vol 35, Zagreb 2011., 225-263.; Brunšmid J.: Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1897.; Dukat Z. – Mirnik I.: Nacrt numizmatičke topografije Podravine, Podravina, Vol. 4, broj 8, 121 – 146., Koprivnica 2005.; Dukat Z.: Nalaz rimskog bakrenog novca u Pitomači. Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva, 5/1967., 11, 8.; Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199.; Ložnjak-Dizdar D.: Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, Pril. Inst. arheol. Zagrebu, 22, 2005, 25-58.; Marković Z.: Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini (katalog izložbe), Muzej grada Koprivnice 1984-85., karta 2.; Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Marković Z.: Pregled prethistorijskih promjena na području sjeverozapadne Hrvatske, PZ '81., Koprivnica 1981., 228-244.; Minichreiter K.: Pregled arheoloških nalaza na području općine Virovitica, Virovitički zbornik 1986., 81-98.; Mirnik I.: Coin hoards in Yugoslavia. British Archaeological Reports, International Series (Oxford),1981., 95.; Prostorni plan uređenja Općine Pitomača 2003-2012., Virovitica 2003. - 2012.; Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar 1997.; Salajić S.: Arheologija virovitičkog kraja, Katalog izložbe, Virovitica 2001.; Tomičić Ž.: Arheološka slika međurečja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdskog kulturnog kompleksa (doktorska disertacija), 1989.; Tomičić Ž.: Zvonimirovo i Josipovo: groblja starohrvatskoga doba u Virovitičko–podravskoj županiji. Institut za arheologiju, Gradski muzej Virovitica, Centar za kulturu Slatina, Zavičajni muzej, Zagreb–Virovitica–Slatina 1997.; Vukičević-Samaržija D.: Tri priloga istraživanju sakralne gotičke arhitekture u Slavoniji, Rad. Inst. povij. umjet. 27, Zagreb 2003. 55–57.; podaci iz privatnih zbirki Zdravka Grbačića iz Grabrovnice, Darka Domitrovića iz Pitomače, Arheološkog muzeja u Zagrebu, Muzeja grada Koprivnice i Gradskog muzeja u Virovitici.

19) Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.

20) Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Begović B.: Pitomačka dobrodošlica, Pitomača 1999.; Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Ložnjak-Dizdar D.: Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, Pril. Inst. arheol. Zagrebu, 22, 2005, 25-58.; Marković Z.: Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini (katalog izložbe), Muzej grada Koprivnice 1984-85., karta 2.; Marković Z.: Pregled prethistorijskih promjena na području sjeverozapadne Hrvatske, PZ '81., Koprivnica 1981., 228-244.; Minichreiter K.: Pregled arheoloških nalaza na području općine Virovitica, Virovitički zbornik 1986., 81-98.; Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar 1997. i Salajić S.: Arheologija virovitičkog kraja, Katalog izložbe, Virovitica 2001.

21) Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Demo Ž.: Draganovec, Koprivnica – antička postaja Piretis (Piretur ?), Arh. Pregled 23., Beograd 1982., 71-75.; Demo Ž.: Rezultati arheoloških iskapanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice, Podravski zbornik '82, Koprivnica 1982., 279-327. i Demo Ž.: Skupni nalaz novca i nakita 3. stoljeća iz Bušetine kraj Virovitice, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981., 214-227.

22) Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986., str. 149.

23) Topografska karta – Pitomača i Stari Gradac, Državna geodetska uprava, Zagreb (www.dgu.hr) i Veliki atlas Hrvatske, Zagreb 2002., 25-26.

24) Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986., str. 149.

25) Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Bulat M.: Dio rimske ceste Poetovio-Mursa u Podravini, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983., 263-270.; Demo Ž.: Draganovec, Koprivnica – antička postaja Piretis (Piretur ?), Arh. Pregled 23., Beograd 1982., 71-75.; Demo Ž.: Rezultati arheoloških iskapanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice, Podravski zbornik '82, Koprivnica 1982., 279-327.; Demo Ž.: Skupni nalaz novca i nakita 3. stoljeća iz Bušetine kraj Virovitice, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981., 214-227. i Petrić H.: Prilog poznavanju srednjovjekovnih putova u središnjoj Hrvatskoj, Rad Zavoda za hrvatsku povijest, Vol. 26, Zagreb 1993., 17-26.

26) Isto.

27) Parthey G. – Pinder M.: Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum, Berolini 1848., 61-62, 266-267. i Stewart A.: Itinerary from Bordeaux to Jerusalem, London 1887.

28) http://www.jakobus-weg.de/aRoradw/roemstr/ItinAntoni.jpg (posljednji pristup 11.12.2014.); Itinerarium Provinciarum Antonini Augusti. Vibius Sequester de fluminum et aliarum rerum nominibus. P. Victor de regionibus urbis romae. Dionysius Afer de situ orbis, Prisciano interprete, Lugduni cca 1550., 33-34.; Mela P.– Asulanus F.: Pomponivs Mela. Ivlivs Solinvs. Itinerarivm Antonini Avg. Vibivs Seqvester. P. Victor de regionibus urbis Romae. Dionysius Afer de Situ orbis Prisciano Interprete, Venetis 1518., 145.; Parthey G. – Pinder M.: Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum, Berolini 1848., 61-62, 266-267. i Wesselingio P.: Vetera romanorum Itineraria sive Antonini Augusti Itinerarium cum integris…, Amstelaedami 1735., 130, 561-562.

29) Miller K.: Weltkarte des Castorius, gennat Die Peutingersche Tafel, Ravensburg 1888. i Parthey G. – Pinder M.: Ravennatis anonymi cosmographia et gvidonis geographica, Berolini 1860., 215-216.

30) Debenham F.: Discovery and Exploration, London 1960., II pog. (frag. Tabule Peutingeriane).; http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/medium_zoom/original_map_15_1.html Tabula Peutingeriana (posljednji pristup 9.11.2014.); http://www.tabula-peutingeriana.de/tp/tpx.html Tabula Peutingeriana (posljednji pristup 9.11.2014.); https://www.google.nl/maps/@45.855232,17.51049,12141m/data=!3m1!1e3?hl=nl, http://www.livius.org/00croatia.html, http://imperium.ahlfeldt.se/places/13785.html, http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerkeszt%C5%91:Hollomis/K%C3%A9sz%C3%BCl%C5%91_cikkek/Tabula_Peutingeriana_%28Pannonia%29, http://pleiades.stoa.org/places/197191, http://www.trismegistos.org/place/41297 (posljednji pristup 13.12.2014.); Miller K.: Itineraria Romana: Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana, Stuttgart, 1916., 445-446. Jovija, pripada joj Kordono i Cucona.; Miller K.: Weltkarte des Castorius, gennat Die Peutingersche Tafel, Ravensburg 1888.; Tabula Peutingeriana, http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/4_picenum/, http://peutinger.atlantides.org/map-a/ (posljednji pristup 11.12.2014.) i Talbert R. J. A.: Rome's World: The Peutinger Map Reconsidered, Cambridge 2010., 181, 251.

31) Vidi Priloge u ovoj knjizi, dio 1.

32) Gračanin H.: Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, Scrinia Slavonica 10, Zagreb 2010., 9-69.; Pinterović D.: Limesstudien in der Baranja und in Slawonien, Archlug 9, 1968., 55-82. i Pinterović D.: Mursa i njeno područje u antičko doba, Osijek 1978., 71.

33) Henzen W.: Inscriptiones urbis Romae latinae, Pars prima, Corpus inscriptionum Latinarum, Berlin 1876., 781.

34) Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 10, Zagreb 1912., 1335. - 199, 1336. - 265, 1337. - 312, 314, 315, 317-318. i Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 16, Zagreb 1976., 1380. - 60-61.

35) Barrington Atlas of the Greek and Roman World Hardcover - urednik R. J. A. Talbert, Princeton 2000., sekcije D3, F3, 292.; Levin L. A. - Arnold A. C.: Neuro-ophthalmology: The Practical Guide, 2000., 292. i Schejbal B.: Nova razmatranja o Aquae Balissae i narodu Jaza, Opvsc. archaeol. 27, 2003., 393-416.

36) https://www.google.nl/maps/@45.855232,17.51049,12141m/data=!3m1!1e3?hl=nl, http://www.livius.org/00croatia.html, http://imperium.ahlfeldt.se/places/13785.html, http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerkeszt%C5%91:Hollomis/K%C3%A9sz%C3%BCl%C5%91_cikkek/Tabula_Peutingeriana_%28Pannonia%29, http://pleiades.stoa.org/places/197191, http://www.trismegistos.org/place/41297 (posljednji pristup 13.12.2014.).

37) Miller K.: Itineraria Romana: Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana, Stuttgart, 1916., 445-446.

38) Bulat M.: Dio rimske ceste Poetovio-Mursa u Podravini, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983., 263-270. i Gračanin H.: Bitka kod Murse 351 i njezin odjek, Scrinia Slavonica 3, 2003., 9-29.

39) Mela P.– Asulanus F.: Pomponivs Mela. Ivlivs Solinvs. Itinerarivm Antonini Avg. Vibivs Seqvester. P. Victor de regionibus urbis Romae. Dionysius Afer de Situ orbis Prisciano Interprete, Venetis 1518., 145.

40) Clavdii Ptolomei viri Alexandrini Cosmographie octavvs et vltimvs liber explicit opvs Donni Nicolai Germani secvndvm Ptolomevm finit. Anno M CCCC LXXXII. Avgvsti vero Kalendas. XVII. Imprssvm [sic] Vlme per ingeniosvm

virvm Leonardvm Hol prefati oppidi civis, Ulm 1482., list 22-23.; Geographia Claudii Ptolemaei, prvi prijevod Giacomo da Scarperia 1411., karte Claus Clausson Swart početak XV. st., http://soltdm.com/sources/mss/ptol/ptol_illyr.htm (posljednji pristup 2.11.2014.); http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Ptolemy_Cosmographia_Pannonia%2BDanube.jpg (posljednji pristup 11.12.2014.) i Marković M.: Klaudije Ptolemej – o razvitku kartografije do otkrića longituda, Zagreb 2002., 48-49.

41) Isto.

42) Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.

43) Miller K.: Itineraria Romana: Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana, Stuttgart, 1916., 445-446.

44) Gaj Julije Cezar: Galski rat, građanski rat (prijevod A. Tuzlić), knj. I., gl. XXVI-Galska utvrda od kola, Novi Sad 1988. (ćir.).

44a) Ljubić S.: Odkriće bakrenih rimskih novaca iz I. i II. stoljeća po Isukrstu u okolici Prugovca u Podravini, svi velikoga modula, Vjesnik HAD, god. 10, br. 2, Zagreb 1888., 33-45.

45) Henzen W.: Inscriptiones urbis Romae latinae, Pars prima, Corpus inscriptionum Latinarum, Berlin 1876., 781.

46) In memoriam Ivan Milk Curk (1935-2013.), Arheološki vestnik 64, Ljubljana 2013, 397–407.

47) Sanader M.: Rimske legije i njihovi logori u hrvatskom dijelu Panonskog limesa, Opvsc. archaeol. 27, 2003., 463-468.

48) Mócsy A.: Pannonia, RE Suppl., Bd. IX., Stuttgart 1962., 516-775 (615).

49) Gračanin H.: Bitka kod Murse 351 i njezin odjek, Scrinia Slavonica 3, 2003., 9-29.

49a) Barrington Atlas of the Greek and Roman World Hardcover - urednik R. J. A. Talbert, Princeton 2000., sekcije D3, F3, 292.; Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Begović B.: Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Bertol A.: Nalazi rimskog novca s lokaliteta Virovitica-Kiškorija Jug i Orešac, Opvsc. archaeol., Vol 35, Zagreb 2011., 225-263.; Bulat M.: Dio rimske ceste Poetovio-Mursa u Podravini, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983., 263-270.; Debenham F.: Discovery and Exploration, London 1960., II pog. (frag. Tabule Peutingeriane).; DELMAT GALIOT d.o.o. - Izvješće o zaštitnom arheološkom istraživanju na lokalitetu AN 13 Petrijevci – Čerin, Split 2013.; Demo Ž.: Draganovec, Koprivnica – antička postaja Piretis (Piretur ?), Arh. Pregled 23., Beograd 1982., 71-75.; Demo Ž.: Rezultati arheoloških iskapanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice, Podravski zbornik '82, Koprivnica 1982., 279-327.; Demo Ž.: Skupni nalaz novca i nakita 3. stoljeća iz Bušetine kraj Virovitice, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981., 214-227.; Dizdar M.: Terenski pregled i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-2 – obilaznica Slatine, Ann. Inst. archaeol. VI/2010., 99-102.; Dukat Z. – Mirnik I.: Nacrt numizmatičke topografije Podravine, Podravina, Vol. 4, broj 8, 121 - 146, Koprivnica 2005.; Dukat Z.: Nalaz rimskog bakrenog novca u Pitomači. Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva, 5/1967., 11, 8.; Forcellini E. & De Vit V.: Totius Latinitatis Onomasticon, Prato, 1887.; Gaj Julije Cezar: Galski rat, građanski rat (prijevod A. Tuzlić), knj. I., gl. XXVI-Galska utvrda od kola, Novi Sad 1988. (ćir.); Geographia Claudii Ptolemaei, prvi prijevod Giacomo da Scarperia 1411., karte Claus Clausson Swart početak XV. st., http://soltdm.com/sources/mss/ptol/ptol_illyr.htm (posljednji pristup 2.11.2014.); Gračanin H.: Bitka kod Murse 351 i njezin odjek, Scrinia Slavonica 3, 2003., 9-29.; Gračanin H.: Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća), Zagreb 2011.; Gračanin H.: Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, Scrinia Slavonica 10, Zagreb 2010., 9-69.; Graf. A.: Übersicht der antiken Geographie von Pannonien, Dissertationes Pannonicae ser. I fasc. 5, Budapest, 1936.; Henzen W.: Inscriptiones urbis Romae latinae, Pars prima, Corpus inscriptionum Latinarum, Berlin 1876., 781.; http://www.jakobus-weg.de/aRoradw/roemstr/ItinAntoni.jpg (posljednji pristup 11.12.2014.).; http://www.tabula-peutingeriana.de/tp/tpx.html Tabula Peutingeriana (posljednji pristup 9.11.2014.); https://www.facebook.com/photo.php?fbid=589297574549050&set=pcb.589297791215695&type=1&theater (posljednji pristup 17.12.2014.); https://www.google.nl/maps/@45.855232,17.51049,12141m/data=!3m1!1e3?hl=nl, http://www.livius.org/00croatia.html, http://imperium.ahlfeldt.se/places/13785.html, http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerkeszt%C5%91:Hollomis/K%C3%A9sz%C3%BCl%C5%91_cikkek/Tabula_Peutingeriana_%28Pannonia%29, http://pleiades.stoa.org/places/197191, http://www.trismegistos.org/place/41297 (posljednji pristup 13.12.2014.); In memoriam Ivan Milk Curk (1935-2013.), Arheološki vestnik 64, Ljubljana 2013, 397–407.; Klemenc J.: Limes u Donjoj Panoniji, Zbornik simpozija „Limes u Jugoslaviji", Beograd 1961., 11-12.; Lawrence J.F. Keppie: Legions and Veterans, in Roman Army Papers 1971-2000, 2000.; Le Bohec Y.: Legio XXX Vlpia, "Les légions de Rome sous le Haut-Empire: actes du congrès de Lyon, 17-19 septembre 1998 / rassemblés et éd. par Yann Le Bohec; avec la collab. de Catherine Wolff". Paris 2000., 71-74.; 158.Levin L. A. - Arnold A. C.: Neuro-ophthalmology: The Practical Guide, 2000., 292.; Ljubić S.: Odkriće bakrenih rimskih novaca iz I. i II. stoljeća po Isukrstu u okolici Prugovca u Podravini, svi velikoga modula, Vjesnik HAD, god. 10, br. 2, Zagreb 1888., 33-45.; Mayer A.: Die Sprache der alten Illyrier, Bd. 1, Einleitung; Wörterbuch der illyrischen Sprachreste (Schriften der Balkankommission 15), Wien 1957.; Mayer A.: Die Sprache der alten Illyrier, Bd. 2, Etymo-logisches Wörterbuch des Illyrischen; Grammatik der illyrischen Sprache (Schriften der Balkankomission 16), Wien 1959.; Mela P.– Asulanus

F.: Pomponivs Mela. Ivlivs Solinvs. Itinerarivm Antonini Avg. Vibivs Seqvester. P. Victor de regionibus urbis Romae. Dionysius Afer de Situ orbis Prisciano Interprete, Venetis 1518., 145.; Mikl Curk I.: Novo iz Formina. – Arheološki vestnik 27, 1976 (1977), 135-183.; Miller K.: Itineraria Romana: Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana, Stuttgart, 1916., 445-446.; Miller K.: Weltkarte des Castorius, gennat Die Peutingersche Tafel, Ravensburg 1888.; Mayer A.: Iasi, Vjesnik hrv. Arh. Dr. XVI, Zagreb 1935., 69-82.; Mirnik I.: Coin hoards in Yugoslavia. British Archaeological Reports, International Series (Oxford), 95, 1981.; Mirnik I.: O numizmatičkoj topografiji virovitičkog kraja, Virovitički zbornik 1986., 107-112.; Mócsy A.: Pannonia, RE Suppl., Bd. IX., Stuttgart 1962., 516-775 (615).; Mommsen T.: Inscriptiones Asiae, Provincirum Evropae, Graecarvm, Illyrici Latinae…, Pars prior, Berolini 1873., 507.; Pinterović D.: Limesstudien in der Baranja und in Slawonien, Archlug 9, 1968., 55-82.; Pinterović D.: Mursa i njeno područje u antičko doba, Osijek 1978., 71.; Sanader M.: Rimske legije i njihovi logori u hrvatskom dijelu Panonskog limesa, Opvsc. archaeol. 27, 2003., 463-468.; Schejbal B.: Nova razmatranja o Aquae Balissae i narodu Jaza, Opvsc. archaeol. 27, 2003., 393-416.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 10, Zagreb 1912., 1335. - 199, 1336. - 265, 1337. - 312, 314, 315, 317-318.; Šiša – Vivek M., Leleković T., Kalafatić T.: Ostava rimskog novca i srebrnog posuđa iz Petrijanca, Opvs. Arch. Vol. 29, Zagreb 2005., 231-245.; Tabula Peutingeriana, http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/4_picenum/, http://peutinger.atlantides.org/map-a/ (posljednji pristup 11.12.2014.); Talbert R. J. A.: Rome's World: The Peutinger Map Reconsidered, Cambridge 2010., 181, 251.; Tkalčec T., Dizdar M., Kovačević S.: Arheološko rekognosciranje zaobilaznice Slatine i obilaznice vodocrpilišta Medinci, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, br. 2/XXXV, 2003., 70–77.; Tóth E.: Tetrarchia-kori Iovia-Herculia helynévadás Pannoniában? / Tetrarchiezeitliche Namensgebung von Iovia-Herculia in Pannonien?, ArchErt 109, 1982., 55-72 (67).; Vikić B. – Gorenc M.: Aqua Iasae – Varaždinske Toplice u antičko doba, Kaj 1973., br. 4-5., 93-110.; Vikić B. – Gorenc M.: Ludbreg – Iovia, Kaj 1970., br.3-4., 23-26.; Vikić B. – Gorenc M.: Prilog istraživanja antiknih naselja i putova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb 1969., 3-23; Visy Z.: A RÓMAI HADSEREG A LIMESEN THE ROMAN ARMY AND THE LIMES A RÓMAI LIMES MAGYARORSZÁGON THE ROMAN LIMES IN HUNGARY – D. J. Breeze, S. Jilek, A. Thiel: A RÓMAI BIRODALOM HATÁRAI FRONTIERS OF THE ROMAN EMPIRE, Pécs, 2009.; Prilozi u ovoj knjizi, poglavlje C.

50) Gračanin H.: Bitka kod Murse 351 i njezin odjek, Scrinia Slavonica 3, 2003., 9-29.

51) Granice Hrvatske na zemljovidima od XII. do XX. stoljeća, Katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1992/1993.

52) Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, Podravski zbornik '85, Koprivnica 1985., str. 168-199.

53) Begović B.: Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218.

54) Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Begović B.: Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; Jakovljević G.: Srednjovjekovna konjanička oprema, Opusc. archaeol. 32, 2009., 101-131.; Kukuljević - Sakcinski I.: Borba Hrvatah s Tatari i Mongoli, Zagreb 1863.; Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199. i Martines J.: Povijest Male Črešnjevice, (rukopis), Mala Črešnjevica 1968.

55) Pitomačke novine, god. 1, br. 13.

56) Tomičić Ž.: Suhopolje – Kliškovac. Od toponima do arheološke spoznaje!, Star. Prosvjeta ser. 3, sv. 36, Split 2009., 229-245.

57) Barlé J.: Crkve komarničkog arhiđakonata pod turskom vlasti god. 1658., Katolički list 1902., br. 32, Zagreb 1902., 410-411.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978. i Protokoli kanonskih vizitacija br. 89/Ia (1658.), 92/IV (1706. - 1714.), 94/VI (1733. - 1738.), 95/VII (1744. - 1745.), 96/VIII (1746. - 1758.), 97/IX-X (1778. - 1783.), 103/XVb (1840.) U HDA u Zagrebu.

58) Mályusz E.: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos-kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (I, közlemény) - Bakva, Levéltári Közlemények, 3 (1925) 1–4, Budapest 1925., 100-120.

59) Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Tomičić Ž.: Arheološka slika međurečja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdskog kulturnog kompleksa (doktorska disertacija), 1989.; Tomičić Ž.: Suhopolje – Kliškovac. Od toponima do arheološke spoznaje!, Star. Prosvjeta ser. 3, sv. 36, Split 2009., 229-245.; Tomičić Ž.: Arheološka topografija i toponimija (Iovia-Botivo-Ludbreg), Ludbreg - Ludbreška Podravina, Zagreb 1997. 21-41.; Tomičić Ž.: Zvonimirovo i Josipovo: groblja starohrvatskoga doba u Virovitičko–podravskoj županiji. Institut za arheologiju, Gradski muzej Virovitica, Centar za kulturu Slatina, Zavičajni muzej, Zagreb–Virovitica–Slatina 1997.; Muzej Grada Koprivnice i Gradski muzej u Virovitici.

60) Begović B.: Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218.

61) Isto. 62) Isto.

63) http://www.radixforum.com/vezeteknevek/gereczy/, http://www.babocsa.hu/index.php?mode=2&sub=4, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Somogysard/pages/010_a_saardi_somssich.ht

m, http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0018/15.html (posljednji pristup 19.2.2015.) i Pálffy G.: Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima Ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća – Popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskoga Carstva, Scrinia Slavonica 14, 2014, 9-39 (31).

64) Pálosfalvi T.: The noble elite in the Couty of Körös (Križevci) 1400-1526, Budapest 2012., 92-95.

65) Isto.

66) Adamček J., Filipović I., Hrg H., Kolanović J. i Pandžić M.: Seljačke bune XV-XVIII. stoljeća (građa), Arhivski vjesnik 16, Zagreb 1973., 7-40 i Mályusz E.: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos-kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (I, közlemény) - Bakva, Levéltári Közlemények, 3 (1925) 1–4, Budapest 1925., 100-120.

67) Mályusz E.: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos-kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (I, közlemény) - Bakva, Levéltári Közlemények, 3 (1925) 1–4, Budapest 1925., 100-120.

68) Adamček J.-Kampuš I.: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976. i Cjeloviti porezni popisi od 1495. do 1596. iz zbirke Adamček, (Filozofski fakultet u Zagrebu, Odjel za povijest), Zagreb 2011. http://ebookbrowsee.net/skupni-popis-toponimi-xls-d56442365 (posljednji pristup 14.11.2014.).

68a) Begović B.: Crkva Svetih 318 blagonosnih otaca u Maloj Črešnjevici, Podravski zbornik 1986. i Vukičević-Samaržija D.: Tri priloga istraživanju sakralne gotičke arhitekture u Slavoniji, Rad. Inst. povij. umjet. 27, Zagreb 2003. 55–57.

69) Borsa I.: A gorbonoki, majd belosovci Kerhen család történetéhez, (Szili Ferenc: Somogy megye múltjából), Levéltári évkönyv, 22, Kaposvár 1991., 5-12.

69a) Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978. i Protokoli kanonskih vizitacija br. 89/Ia (1658.), 92/IV (1706. - 1714.), 94/VI (1733. - 1738.), 95/VII (1744. - 1745.), 96/VIII (1746. - 1758.), 97/IX-X (1778. - 1783.), 103/XVb (1840.) U HDA u Zagrebu.

70) Véber János: Elfeledett középkori oklevelek, Levéltári Közlemények, 74, 1-2, 2003., 185-186.

71) http://www.arcanum.hu/mol/lpext.dll/dldf42/3/2b/9d24/a779?fn=document-frame.htm&f=templates&2.0 (posljednji pristup 16.11.2014.).
72) Buturac J.: Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine / Josip Buturac. // Starine. Knj. 59, Zagreb 1984. i Rački F.: Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501 godine, Starine JAZU, knj. 4, Zagreb 1872., 201-229.

73) Adamček J., Filipović I., Hrg H., Kolanović J. i Pandžić M.: Seljačke bune XV-XVIII. stoljeća (građa), Arhivski vjesnik 16, Zagreb 1973., 7-40. i Mályusz E.: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos-kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (I, közlemény) - Bakva, Levéltári Közlemények, 3 (1925) 1–4, Budapest 1925., 100-120.

74) Laszowski E.: Monumenta Habsburgica, Vol. 1, Zagreb 1914., 357.

75) Cjeloviti porezni popisi od 1495. do 1596. iz zbirke Adamček, (Filozofski fakultet u Zagrebu, Odjel za povijest), Zagreb 2011. http://ebookbrowsee.net/skupni-popis-toponimi-xls-d56442365 (posljednji pristup 14.11.2014.).

76) Fejér G.: Croatiae ac Slavoniae cum Regno Hungariae, Budae 1839., str. 43-46. i Šufflay M.: Osuda plemića križevačke i virovitičke županije od 1481. 2 februara, Vjesnik Kr. Hrv. Slav. Dalm. zem. Ar. VIII., sv. 2 i 3, Zagreb 1906., 156-164.

77) Cjeloviti porezni popisi od 1495. do 1596. iz zbirke Adamček, (Filozofski fakultet u Zagrebu, Odjel za povijest), Zagreb 2011. http://ebookbrowsee.net/skupni-popis-toponimi-xls-d56442365 (posljednji pristup 14.11.2014.).

78) Adamček J., Filipović I., Hrg H., Kolanović J. i Pandžić M.: Seljačke bune XV-XVIII. stoljeća (građa), Arhivski vjesnik 16, Zagreb 1973., 7-40.; Dočkal K.: Samostan sv. Benedikta u Bakvi (1301.), 1952. (rukopis u arhivu HAZU u Zagrebu MS XVI 29a). Isto vidjeti Begović B. Općina Špišić Bukovica, Špišić Bukovica 2021., str. 343 i dalje i Mályusz E.: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos-kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (I, közlemény) - Bakva, Levéltári Közlemények, 3 (1925) 1–4, Budapest 1925., 100-120.

79) Lopašić R.: Slavonski spomenici za XVII. viek. Pisma iz Slavonije u XVII. vieku (1633.— 1709.). Starine 30, Zagreb 1903., 147.

80) Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199.

81) Czinár M.: Index alphabeticus codicis diplomatici Hungariae per Georgium Fejér editi – Fejér György magyarországi okmánytárának betűrendű tárgymutatója, Pest 1866., 148.; Fejér G.: Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis, t. 10, vol. 2, Budae 1834., 557-563. i Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 12, Zagreb 1914., 1358. - 538.

82) Prilozi u ovoj knjizi, poglavlje C.

83) Buturac J.: Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine / Josip Buturac. // Starine. Knj. 59 (Zagreb 1984.) / urednik Grga Novak.; Buturac J.: Popis župa Zagrebačke biskupije od god. 1334., Zbornik zagrebačke

biskupije 1094-1944., Zagreb 1944., 409-454. i Rački F.: Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501 godine, Starine JAZU, knj. 4, Zagreb 1872., 201-229.

84) Horbec I. i Jukić I.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Virovitička županija, Zagreb 2002., sekcija 1.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17. i http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015. i 10.1.2022.).

85) Blazovich L.: Anjou–kori Oklevéltár, VIII, 1324., Budapest–Szeged 1993., 215-216.; Blazovich L. i Géczi L.: Anjou–kori Oklevéltár, X, 1326., Budapest–Szeged 2000., 278 i 320.; Borsa I.: A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban (Forrásközlés) (Második közlemény) 1301-1330. (Szili F.: Somogy megye múltjából), Levéltári évkönyv 27, Kaposvár 1996., 64. i Almási Tibor: Anjou–kori Oklevéltár, XI, 1327. Budapest–Szeged 1997., 110.

86) Mályusz E.: Zsigmondkori oklevéltár XII. 1425. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 52, Budapest 2013., 180, 183 i 233.

87) Isto.

88) Isto.

89) Fejér G.: Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis, t. 10, vol. 2, Budae 1834., 557-563.

90) Isto.

91) Bojničić I.: Kraljevske darovnice, koje se odnose na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga "Libri regii" 1, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 7, sv. 4, Zagreb 1905. i Bojničić I.: Kraljevske darovnice, odnoseće se na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga „Libri Regii" 2, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 8, sv. 1, Zagreb 1906.,133-134.

92) Pavleš R.: Vlastelinstvo Grabovnik (Gorbonok) – Prilog za poznavanje povijesti Kloštra Podravskog, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 29-42.

93) Dočkal K.: Samostan sv. Benedikta u Bakvi (1301.), 1952. (rukopis u arhivu HAZU u Zagrebu MS XVI 29a). Vidi objavljeni rukopis u Begović B.: Općina Špišić Bukovica, Špišić Bukovica 2020., str. 343-452.

94) Adamček J., Filipović I., Hrg H., Kolanović J. i Pandžić M.: Seljačke bune XV-XVIII. stoljeća (građa), Arhivski vjesnik 16, Zagreb 1973., 7-40.

95) Mályusz E.: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos-kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (I, közlemény) - Bakva, Levéltári Közlemények, 3 (1925) 1–4, Budapest 1925., 100-120.

96) Mályusz E.: Zsigmondkori oklevéltár I. (1387–1399) Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1, Budapest, 1951., 513 i 617. Više o Bartolovcu vidi Begović B.: Općina Špišić Bukovica, Špišić Bukovica 2020.

97) Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 13, Zagreb 1915., 1366. - 589.

98) Zala vármegye története. Oklevéltár. Első kötet 1024-1363., Budapest 1886., 405.

99) Pálffy G.: Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima Ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća – Popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskoga Carstva, Scrinia Slavonica 14, 2014, 9-39 (31).

100) Adamček J.-Kampuš I.: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976.; Altić Slukan M.: Povijesna kartografija - kartografski izvori u povijesnim znanostima, Samobor 2003.; Barlé J.: Crkve komarničkog arhiđakonata pod turskom vlasti god. 1658., Katolički list 1902., br. 32, Zagreb 1902., 410-411.; Begović B.: Crkva Svetih 318 blagonosnih otaca u Maloj Črešnjevici, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Bojničić I.: Kraljevske darovnice, koje se odnose na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga "Libri regii" 1, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 7, sv. 4, Zagreb 1905.; Bojničić I.: Kraljevske darovnice, odnoseće se na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga „Libri Regii" 2, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 8, sv. 1, Zagreb 1906.,133-134.; Buturac J.: Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine , Starine. 59, Zagreb 1984.; Dočkal K.: Srednjovjekovna naselja oko Dobre Kuće, Starine 48, Zagreb 1958., 124.; Donationum regnorum saecularum, tom. I, knj. 8 (HDA, fond br. 3, Prava kralj. Hrv. Dalm. i Slav. – Transumpta documentorum iura Croatica tangentium). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.; Fejér G.: Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis, t. 9, vol. 2, Budae 1833., 748-752.; Fejér G.: Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis, t. 10, vol. 2, Budae 1834., 557-563.; Fejér G.: Croatiae ac Slavoniae cum Regno Hungariae, Budae 1839., str. 43-46.; Jurković I.: Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka, 2, Zbornik Odsjeka povij. društ. znan. HAZU 21, Zagreb 2003, 119-181.; Kampuš I.: Popisi i obračuni dike u vrijeme Habsburgovaca 1572-1596., Radovi zavoda za hrvatsku povijest Vol. 34-36, Zagreb 2004., 9-27.; Königreich Kroatien und Slawonien http://www.edelleute.eu/familien.php?id_kronland=19 (posljednji pristup 14.11.2014.).; Mesić M.: Gradja mojih razprava u "Radu": Listine i izprave, Starine (JAZU) 5, 1873, 109–288.; Laszowski E.: Monumenta Habsburgica, Vol. 1, Zagreb 1914., 357.; Pálffy G.: Izvanredan izvor o

zemljopisnim znanjima Ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća – Popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskoga Carstva, Scrinia Slavonica 14, 2014, 9-39 (31).; Pálosfalvi T.: The noble elite in the Couty of Körös (Križevci) 1400-1526, Budapest 2012., 92-95.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 10, Zagreb 1912., 1335. - 199, 1336. - 265, 1337. - 312, 314, 315, 317-318.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 11, Zagreb 1913., 1347. - 393-396.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 12, Zagreb 1914., 1358. - 538.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 13, Zagreb 1915.., 1366. - 589.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 16, Zagreb 1976., 1380. - 60-61.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 3, Zagreb 1905., 1231. - 347-350.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 4, Zagreb 1906., 1251. - 474-476.; Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 5, Zagreb 1907., 1259. - 132-133, 1266. - 363-364, 1286. - 544-545.; Šufflay M.: Osuda plemića križevačke i virovitičke županije od 1481. 2 februara, Vjesnik Kr. Hrv. Slav. Dalm. zem. Ar. VIII., sv. 2 i 3, Zagreb 1906., 156-164.; Véber János: Elfeledett középkori oklevelek, Levéltári Közlemények, 74, 1-2, 2003., 185-186.; Vikić – Belančić B.: Istraživanja u Jalžabetu kao prilog upoznavanju života u zaleđu dravskog limesa, Vjesnik HAD, Vol. 3, Br. 1, Zagreb 1969., 75-102. i Prilozi u ovoj knjizi poglavlje C. Više o Bartolovcu ili Gornjoj (Turnašici), kao i Donjoj Bukovici (Špišić Bukovici) vidjeti Begović B.: Općina Špišić Bukovica, Špišić Bukovica 2020.

101) Šišić F.: Iz arkiva u Körmendu. Arhivski vjesnik 7, Zagreb 1905., 252.

102) Kreačič G.: Prilog za rekonstrukciju povijesti hrvatskih plemićkih obitelji Tompa de Horzowa i Tompa de Palychna, Arh. vjesn. 55, Zagreb 2012., 117-155.

103) Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Donationum regnorum saecularum, tom. I, knj. 8 (HDA, fond br. 3, Prava kralj. Hrv. Dalm. i Slav. – Transumpta documentorum iura Croatica tangentium). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu. i Kreačič G.: Prilog za rekonstrukciju povijesti hrvatskih plemićkih obitelji Tompa de Horzowa i Tompa de Palychna, Arh. vjesn. 55, Zagreb 2012., 117-155.

104) Bojničić I.: Kraljevske darovnice, koje se odnose na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga "Libri regii" 1, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 7, sv. 4, Zagreb 1905.

105) Kreačič G.: Prilog za rekonstrukciju povijesti hrvatskih plemićkih obitelji Tompa de Horzowa i Tompa de Palychna, Arh. vjesn. 55, Zagreb 2012., 117-155.

106) Šišić F.: Iz arkiva u Körmendu. Arhivski vjesnik 7, Zagreb 1905., 252.

107) Isto.

107a) Adamček J.: Prilozi povijesti Virovitice (od sredine 18. do sredine 19. stoljeća), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 157-180.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Mažuran I.: Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine, Osijek, 1988.; Mažuran I.: Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine, Osijek 1966., 61-95.; Mažuran I.: Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga, Osijek 1993., 479-482.; Mažuran I.: Virovitica i njezina okolica za osmanske vladavine (1552-1684.), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 127-141.; Mažuran I.: Virovitica pod upravom vojske, dvorske komore i vlastelina (1684-1736.), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 141-156. Vidi i Priloge u ovoj knjizi poglavlje C.

107b) O životu krajišnika ili graničara u Pitomači godine 1850. dobro ilustrira članak pitomačkog kapelana Franje Drobčeca (1858. preseljen je za župnika u Molve, gdje je sudjelovao 1862. pri završetku velike molvarske crkve, koja je koštala basnoslovne svote i građena 7 godina. Tamo je bio sve do 1866.) u Listu Družtva gospodarskoga hervatsko-slavonskoga, Zagreb 1850., 42-45. Pa ga je stoga ovdje vrijedno objaviti:
„Član g. Franjo Žav. Drobčec, duhovni pomoćnik u Pitomači...

Ja sam za to, da se u našoj domovini patriarkalni život sasvim ukine. Ovo sedam godinah, što sam u vojničkoj krajini za duhovnog pomoćnika, naučilo me izkustvo, da je takovo življenje mnogih kućam na propast. Mimoiduci ostala města vojničke Krajine, hoću samo na kratkom da progovorim o pitomačkoj satnii.(„U gjurgjevačkoj regimenti.") U ovoj satnii imade do 800 kućah; svaka kuća ima dovoljno zemaljah, pa još k tomu sva sredstva, za svoju zemlju tako obraditi, da ne samo što nebi kućanom ništa pomanjkalo, već bi svega u izobilju prodati mogli; ima dosta marhe (marve = stoke, opaska autora), kerme (hrane za stoku, opaska autora), gnoja i rukuh za dělo. Ali da pored svih sredstvah neobradjuju svoje zemlje, kako bi valjalo, da polag tolikih zemaljah toliki i toliki već měseca veljače potrebitu hranu kupuju, uzrok je život patriarkalno, to jest, iz njega proiztičuća nesloga, koja u takovoj kući vlada.

U kući ima više oženitih, oni neizlaze svi od jedne, već od različitih liniah, i zato premda su si rodbina, netérpe se medju sobom, te jedan drugomu uzpèrkos radi. Gazda brini se i trudi samo za svoju obitelj, on gleda, da njegova dětca sretnia i razumnia od kućanske budu; iz tog uzroka šalje svoju dětcu – ako nije kod kuće němačka učionica – u druga města, gdě se takova nalazi; poslě opet trudi se, kako bi mu sin, ako ne dalje, barem do koprolie dotěro (da zna čitati, pisati računati, opaska autora). Da sve ove troškove iz kućanskog dobra čini, o tome netreba ni dvojiti; - što se družtvu dàbogme nedopada. Ali i medju ostalim družtvom nesloga je, jer gděkoi imade veću, gděkoi manju obitelj. Onaj, što imade manju, morguje (ljuti se, opaska autora) proti onomu, koi imade veću, govoreći: „Zašto bi se ja toliko kinio (mučio, opaska autora)? neimam za kog se skèrbit, zašto da ja za gazdu i domare život si kratim? – Nek on radi, koi ima dětce, njima će hasniti (skrbiti, opaska autora)." – Iz ovog dakle sudim, da bi dobro bilo u vojničkoj Krajini patriarkalni život ukinuti, te dopustiti brez svake zapréke svakomu i slědnjemu – ako volju imade – odělit se od kuće; jer tad bi bio svaki gazda svog dobra, te ako bi baš i manje imao, tèrsio bi se dobro obradit svoju zemlju, znajući, da, što više bude radio, više će imati i sam odtuda korist cèrpiti; kao što sam to izkusio u někih kućah, gdě živi sám otac sa svojom dětcom, te akoprem ima dovoljno zemlje, ipak nikada zapuštena neostaje. On već nadje način, kako sve obradi, ter mnogo više imade, jer takovi samo na izliku rade, kao što kažu, za druge, a osim toga opet svaki za sebe posebno vodi gospodarstvo, hrani posebnu marhu, imade posebno vino, i s

tim tèrguje, i to oni zovu perčia; svaki pako takov perčiaš imade više novacah, nego čitava kuća, jerbo svak samo za svoje mari, a kućansko smatra kano tudje, i akoprem je perčio dosad zabranita bila, vĕndar (ipak) su tako marljivo otaj zanat tĕrali, da je svaki volio, da sve kućansko propane, samo njegov osebujnak čitav da ostane; onaj pako, koji sám u kući sa svojom obiteljom živi, nemisli tako, jer dobro znade, da sve, što ima i uradi, njegovo je i drugo ničije.

Ali na svrhi ovoga moga mnenja bojim se, da mi nebi tkogod prigovorio, da nemaran gazda, ako i sám bude, uvek će stradat, pustu kuću i zemlju umat. To i ja dopuštam, no pitam, koliko vrĕmena može nemarni gospodar obstojati? On, kad opazi, da nemože bez dĕla živiti, sudim, da ili će se sasvim poprimiti posla, te postati svega pun, kao i drugi dobri, marljivi gospodari, ili će prisiljen biti svoje dobro – osobito sad, gdĕ je to svakomu polag novih zakonah slobodno – prodati marljiviemu od sebe, kao što viditi možemo po većih gradovih, gdĕ mnogih kućah i zemaljah gazde skoro svaki čas se mĕnjaju, nemaran radi duga ili druge potrebоće mora prodat svoje dobro, pa vĕndar (ipak) radi toga grad nerpropadne, nego većma u svemu napreduje. Tako i kod nas u vojnićkoj Krajini nije se bojati, da bi kuće i zemlje propale s nemarnih gospodarah, kad bi se život patriarkalno ukinuo.

Veoma bi probitačno bilo za dĕlovanje družtva, da si kupi gospodarstvo za svakojake pokuse, koji su u svakomu gospodarskomu družtvu potrebiti, i da iz ovog gospodarstva dobrim gospodarom poda prolazeće dobre vinove loze, sĕmenje, voćke, dudove, i to ako je moguće badava, ter seljaka poduči, kako valja šemenjem, voćkami, dudovi i t.d., postupati, kako saditi, kakovu brigu na njih imati, te ih ovako uputiti, da nije sve ono dobro, što oni rade, da više ljudih više znade, ter da nevalja ono, štono je rĕč: „tako su moji stari radili pa su živili.“

Osim toga još i to napominjem, da bi poglavarstvo strogo imalo paziti, je li gospodar ono, što je dobio, na hasnu (korist) obratio. Badava svi pokusi, badava trud, ako se nebude pazilo na seljaka, što radi; on se neda tako lako od svoje navade odvratiti. U vojničkoj Krajini imade svaka satnia svoju bašću, gdĕ se svake godine s velikom marljivostju množina dudovah, svakojakih voćkih iz sĕmenja proizvodi, gdè se voćke kaleme (cĕpe) i svake godine na hiljade Krajišnikom badava davaju; no sa žalostju sam opazio, da je hasna (korist) malena, budući da neima nikakve pazke. Zato seljak posadi dud, voćku i t.d., pa nit neogradi, niti kad prigleda, već veli: nek raste ako hoće; nadodje marha (stoka), vĕtar, ter tako se na jedan put unište oni lĕpi proizvodi, koji su mnogo truda stajali; - pitao sam već mnoge, zašto tako malo za svoje dudove i voćke mare? ali u svom neznanstvu sasvim hladno odgovoriše: da neimadu veselja s tim se zabavljati, jer nikakva hasna (korist) odtuda ne dolazi; hranimo, kažu, svilene bube, i kada već odrastu, nĕšto jim nadospĕ, te poginu, badava naš trud. Bacaju krivnju na mĕsto. Za voćke pako kažu, da nĕkoliko godinah živu, onda na jedan put propadnu. Uzrok tomu, kažu, da je zemlja. Zato sudim, da bi se, osim gospodarskog pokusa, seljakom najbolje pomoglo, kad bi se u učionicah predavao nauk o poljodĕlstvu, kako se voćke sade, dudovi uzdižu, svilene bube hrane, i t.d., kako bi seljak opazio, da nije mĕsto krivo, što svilene bube ginu, nije zemlja, što voćke propadaju.

U Pitomači, dne 7. listopada 1850.“

108) Državni arhiv u Bjelovaru - zbirka pečatnjaka. Pleskalt Ž.: Povijest Križevačke i Đurđevačke graničarske pješačke pukovnije, Bjelovar 2008.

109) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje B.

110) Isto. B.1.

111) Biruš ili biroš = Onaj koji čuva stoku na paši, svinjar ili govedar; najamni radnik na imanju. Dolazi od mađ. biros = govedar. https://hrvatski.en-academic.com/21426/biroš.

112) Svinjar ili čordaš. Onaj koji čuva svinje na nekom imanju. Izraz čordaš više se koristio i koristi (za čuvare svinja u šumi na paši žirovine) u Slavoniji. U stvari radi se o onome koji čuva stado. Dolazi od mađ. csorda = stado. Na svakom imanju nadglednik ili upravitelj imanja, predradnik se nazivao španom. Dolazi od mađ. ispán = župan, upravitelj i sl. Prema nekom španu danas nozi naziv srednjeg dijela Vinogradske ulice u Pitomači. Evo nešto o tome. Kada smo krenuli u istragu - zašto se Vinogradska ulica naziva Prešpan, došli smo do brojnih podataka. Evo rezimea! Prešpan: je naziv dijela starinske preše za vino i to je gornja greda na starinskoj drvenoj preši na navoj kojih je danas sačuvano vrlo malo: jedna, naime, stoji pored kleti suca Mirka Klinžića u Otrovan(j)skom bregu. Objašnjenje poznatog ugostitelja iz Otrovanca, vlasnika Zlatnog Klasa g. Branka Tkalčeca je slijedeće: budući da je Vinogradska ulica u stvari ulica prema vinogradima ljudi su pronašli vezu sa vinogradima i po navedenom dijelu preše prozvali taj dio Pitomače - Prešpan!

Postoje i druga objašnjenja, i nakon kratkog istraživanja dobili smo slijedeću priču.

U knjizi "Tri stoljeća Pitomače" iz 1985. naveo sam da je Prešpan dobio naziv po predradniku, odnosno prvim birušom ili pre (prvim) španom koji je radio kod veleposjednika Götza i živio pored današnje željezničke pruge. Stvari stoje u ovako. Danas se Vinogradska ulica, prema narodnim nazivima, dijeli na 3 dijela: od Gajeve ulice do pruge = Vinogradska ulica, od pruge do Gračanove kuće (ili brega, tj. Saraje) = Prešpan i od brega do početka Otrovanca = Dol. Prema kazivanju g. Marije Rakijašić r. Vranek, te dokumentaciji i fotografijama iz obitelji Franje Veličana Canje vidljivo je da je netko od obitelji Götz bio krsni kum Magdaleni (Mandi) Ivanic ud. Vranek (r. 1908.). Spominje se ime Franje Götza, što prema izvorima (Status animarum, Matične knjige župe Pitomača) nema neke osnove. Dakle, neznamo o komu se u stvari radi.

Naime, priča je slijedeća: Mato Ivanic, muž Ane Ivanic r. Marinković, bio je predradnik (i to prvi "špan" ili "biruš") na imanju obitelji Götz. Budući da su bili u odličnim odnosima s Götzevima jedan od obitelji Götz je nosio na krštenje njegovu kćerku Magdalenu (Mandu) Ivanic, kasnije udanu Vranek (r. 1908.).
Kako se u ovim pričama spominje ime Franje Götza, nije jasno o kojoj se osobi konkretno radi. Da li je to Antun-Ferdinand (osmo dijete po redu rođ. 1886. vjenčan 1919. za ?) koji je umro (prema Status animarumu pitomačke župe) 24.03.1941. u Urugvaju ili netko drugi - neznamo.

Poznato je to da je navedeni Franjo Götz bio krsni kum navedene Magdalene Ivanic 1908. godine. Da joj je kupio skupocjene naušnice i jednu skupocjenu ogrlicu. Oporučno joj je ostavio i dio zemljišta njihovog posjeda. Navedena Magdalena u stvari je baka Franje Veličana Canje na početku Prešpana kod pruge (sin Ane Veličan r. Vranek).

O navedenom Franji Götzu postoji jedna priča koja kaže da je u vrijeme kada su ratni ruski zarobljenici

gradili obiteljsku grobnicu na pitomačkom groblju (1916.), te današnju Vilu Ančicu (1917.) došao u svađu sa svojim ocem D. K. Götzom ml. jer prema tim zarobljenicima se uopće nisu ljudski ponašali. On im je kriomice nosio za jesti i piti, pa su ga i izopćili iz obitelji. Navodno, prilikom izrade oporuke tražio je da ga se ne pokopa u obiteljsku grobnicu izgrađenu 1916. na pitomačkom groblju (koja i danas postoji) - već u nekakav mali grob bez velikih obilježja. Navedeni Franjo se nikada nije ženio, jer mu se navodno njegova najveća ljubav - djevojka utopila valjda negdje u Dravi. I sam je poginuo u čudnim okolnostima: poginuo je u lovu - budući da je bio strastveni lovac. Nisam uspio ustanoviti o kojem se zapravo Götzu radi. No nesumnjivo je da je netko od djece Dragutina Karla ml. Koliko je od navedenog istine, neznam. No, u svakom slučaju postoje dobre osnove u vezi rješavanja pitanja podrijetla naziva Prešpan za dio Vinogradske ulice u Pitomači.

Kada sam ovo počeo pisati mislio sam da se ovdje radi o Antunu-Ferdinandu (osmo dijete po redu D. K. Götza ml. - rođ. 1886. vjenčan 1919. za ?) koji je umro 24.3.1941. u Urugvaju. Navodno su njega zvali Franjo!? Dakle - još jedna zagonetka. Navedeni Mijo Vranek i njegova supruga Magdalena (Manda) Ivanic r. Vranek (kumče Götzovih) preselili su se iz Krešteloveca (današnja Gajeva ulica od oko policije do benzinske pumpe) na početak dijela današnje Vinogradske ulice kojega zovu Prešpan. Mandin tata Mato bio je glavni (prvi-pre)špan kod Götza, a kasnije je zaposlio i Pavla Kovača kao kočijaša kalesa Götzovih - tj. tzv. paradni kočijaš. Bio je to Pavao Kovač (otac poznatog Tošice) nasuprot njihove kuće u tom dijelu današnje Vinogradske ulice - Prešpana. (http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/01/razne-pitomacke-zagonetke-zgode-i.html - posljednji pristup 26.1.2022.).

113) Apostoli F.: Lettere Sirmiensi per servire alla storia della deportazione de'cittadini cisalpini in Dalmazia ed Ungheria, 1801., 86.; Barlé J.: Crkve komarničkog arhiđakonata pod turskom vlasti god. 1658., Katolički list 1902., br. 32, Zagreb 1902., 410-411.; Begović B.: Ftem Sesvetam, Podravske Sesvete 2003.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cik N.: „Nacrt podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje" iz 1780. godine, Podravina, Vol. 12, br. 24, Koprivnica 2013., 57-73.; Cuvaj A.: Građa za povijest školstva, knj. 1., Zagreb 1907., 505. knj. 2., Zagreb 1910., 144, 240.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Cvekan P.: Podravske Sesvete – Selo i župa, Sesvete 1994.; Heicke J.: Seressaner und Croaten, 1848/1849. http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=12999863 i http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=12999884 (posljednji pristup 21.11.2014.).; Hranilović H.: Prirodni zemljopis Hrvatske: Zemljopisni i narodopisni opis kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb 1905.; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 26.1.2022.).; Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 ("Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Općina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.; Kudumija M.: Đurđevac, Đurđevac 1968.; Kukuljević I.: Nadpisi sredovječni i novovjeki, Zagreb 1891., 183.; Liber baptisatorum de anno 1717. et copulatorum 1720. – usque ad annum 1732. U arhivu župnog ureda u Pitomači.; Liber memorabilium parochiae Pitomača (od 1891.) – župni ured u Pitomači.; Petrić H.: Rijeka Drava od Štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina, Ekonomska i ekohistorija, Vol. 7, br.7, Zagreb 2011., 49-63.; Petrić H.: Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću, Ekonomska i ekohistorija, Vol. 1, br. 1, Zagreb 2004., 37-62.; Pitomačke novine br. 1-17, Pitomača 4/2001. – 2003/2004.; Protocoll. ab Anno 1787, die 28. Aprilis: inceptum, 1-259. U župnom arhivu u Pitomači.; Protokoli kanonskih vizitacija br. 89/Ia (1658.), 92/IV (1706. - 1714.), 94/VI (1733. - 1738.), 95/VII (1744. - 1745.), 96/VIII (1746. - 1758.), 97/IX-X (1778. - 1783.), 103/XVb (1840.) U HDA u Zagrebu.; Protokoli Status animarum za Otrovanec, Kladare i Veliku Črešnjevicu od 1848. godine - župe Pitomača. U župnom uredu u Pitomači.; Sabljar V.: Miestopisni reičnik kraljevinah Dalmacije, Hervatske i Slavonije, Zagreb 1866., 313. Vidi i Priloge u ovoj knjizi poglavlje B.

114) Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983. i www.dzs.hr.

115) Giba L: Naša starina (rukopis), Banja Luka 1968. (u vlasništvu obitelji Branka Novosela iz Pitomače).

116) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje B.1.

117) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje C.

118) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015.).; Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 ("Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Općina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Starčević M.: Kako da si imovna općina gjurgjevačka osjegura obstanak?, Šumarski list, siječanj 1885., 21-27.

118a) Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.

119) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Primjer baroknog sakralnog drvenog graditeljstva iz đurđevačke Podravine – kapela sv. Križa u Sedlarici, Podravski zbornik '87., Koprivnica 1987.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Etnografski muzej u Zagrebu.

Negativi (Sedlarica): Vladimir Tkalčić 1916. (br. 3-10), Tereza Paulić 1938. (br. 3867-3880), Milovan Gavazzi 1939. godine (br. 3995-3997.).; Horvat A.: Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, Horvat A., Matejčić R., Prijatelj K.: Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982.; Horvat A.: O baroku u srednjoj Podravini, Podravski zbornik 77., Koprivnica 1977., 203-228.; Strzygowski J.: O razvitku Starohrvatske umjetnosti, Zagreb 1927.; Prilozi u ovoj knjizi pogl. B i C; Gradski muzej u Virovitici; Etnografski muzej u Zagrebu i župni ured u Turnašici.

120) Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.

121) Protocoll. ab Anno 1787, die 28. Aprilis: inceptum, 1-259. U župnom arhivu u Pitomači.

122) Pitomača – župna crkva sv. Vida – konzervatorska studija s arhitektonskom dokumentacijom postojećeg stanja i idejnim prijedlogom obnove i uređenja crkve („Koping d.o.o.“ Požega), Požega 11. 2009/12. 2010.

123) Begović B.: Pitomačka dobrodošlica, Pitomača 1999. i arhiv župe u Pitomači.

124) Isto i Pitomača – župna crkva sv. Vida – konzervatorska studija s arhitektonskom dokumentacijom postojećeg stanja i idejnim prijedlogom obnove i uređenja crkve („Koping d.o.o.“ Požega), Požega 11. 2009/12. 2010.

125) Pitomača – župna crkva sv. Vida – konzervatorska studija s arhitektonskom dokumentacijom postojećeg stanja i idejnim prijedlogom obnove i uređenja crkve („Koping d.o.o.“ Požega), Požega 11. 2009/12. 2010.

126) Arhiv župnog ureda u Pitomači.

127) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje B.1.

128) Siniša Preiner u Pitomači je župnik od 2020. godine. Vlč. Preiner bio je župnik u župi Sveta tri kralja u Goli, te župni upravitelj u župi Presvetog Trojstva u Ždali. Dužnost je preuzeo u kolovozu 2020., dok je vlč. Ivica Puškadija premješten u župu sv. Marije Terezije u Starigradu u Koprivnici. Za svoje zasluge i aktivnosti na području pitomačke Podravine Općina Pitomača je 2020. dodijelila Ivici Puškadiji Srebrnu plaketu Općine Pitomača. https://www.icv.hr/2020/07/umjesto-ivice-puskadije-sinisa-preiner-bit-ce-novi-zupnik-zupe-sv-vida-u-pitomaci/
129) Arhiv župnog ureda u Pitomači.

130) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Horvat A.: Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, Horvat A., Matejčić R., Prijatelj K.: Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982.; Horvat A.: O baroku u srednjoj Podravini, Podravski zbornik 77., Koprivnica 1977., 203-228.; Liber memorabilium parochiae Pitomača (od 1891.) – župni ured u Pitomači.; Pitomača – župna crkva sv. Vida – konzervatorska studija s arhitektonskom dokumentacijom postojećeg stanja i idejnim prijedlogom obnove i uređenja crkve („Koping d.o.o.“ Požega), Požega 11. 2009/12. 2010. i Prilozi u ovoj knjizi pogl. B.1. i G.

130a) Sestra Ivana (Ana) Berhmana Šimeta (Pitomača, 16.3.1912. – Zagreb, 9.11.1997.) nakon završene gimnazije i učiteljske škole počela je raditi kao učiteljica u osnovnoj školi u Sarajevu. Svoj umjetnički dar iskazala je u portretiranju. Nakon početka studiranja u Zagrebu otišla je zajedno sa sestrom Grgec na daljnje školovanje. Po završetku studija predavala je crtanje u samostanskoj gimnaziji na Savskoj cesti u Zagrebu, a kraće vrijeme radila je kao profesor umjetnosti i crtanja u Interdijecezanskoj školi na Šalati i na Marianumu. I njoj je zabranjen rad pa se povukla u samostan i bavila se slikarstvom, uglavnom portretiranjem. Naslikala je mnoge znamenite osobe, ponajviše crkvene velikodostojnike. Ostalo je malo njezinih sačuvanih slika, a nalaze se u samostanskom muzeju i nekim drugim samostanima. Ostale su završile kod portretiranih osoba. Osim portreta umjetnički je izrađivala i božićne jaslice. (Izvor: https://podravske-sirine.com.hr/arhiva/4074?fbclid=IwAR3xiShgKS7wGb8I1Zn3hwRaXFJpVHBg9-UPYFc6xT05zdF4DiJB2Sdx2as - posljednji pristup 21.3.2022.).

131) Arhiv župnog ureda u Pitomači.

132) Više vidjeti Novosel M.: 120 godina vatrogastva u Pitomači, Pitomača 2014.

133) Giba L: Naša starina (rukopis), Banja Luka 1968. (u vlasništvu obitelji Branka Novosela iz Pitomače).

134) Iz privatne zbirke Igora Perovića iz Pitomače.

135) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.

136) Više vidjeti i Barišić D., Pecek B., Petković V., Stilinović R.: Osamdeset godina nogometa u Pitomači 1921-2001., Pitomača 2002.

137) Iz privatne zbirke Branka Novosela iz Pitomače.

138) Arhiv župnog ureda u Pitomači.

139) Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985. i Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.

140) Begović B.: Prilog poznavanju povijesti društvenog života u Pitomači (Dopuna monografiji „Tri stoljeća Pitomače“ na temelju novih izvora), Podravski zbornik '85., Koprivnica 1985.

141) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995. i Begović B.: Prilog poznavanju povijesti društvenog života u Pitomači (Dopuna monografiji „Tri stoljeća Pitomače" na temelju novih izvora), Podravski zbornik '85., Koprivnica 1985.

142) Iz privatne zbirke Zdravka Petrovića iz Pitomače.

143) Status animarum Loci Pitomača novitus confectus Anno 1872. per - Antonium Halla, Parochum, Consist. Assessorem. U župnom uredu u Pitomači. i Status animarum tom 1-5 (u župnom uredu u Pitomači) kbr. 1 i dalje.

144) Iz privatne zbirke Branka Novosela iz Pitomače.

145) https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/posts/670795396325410 (posljednji pristup 24.2.2015.).

146) Hrvat" (Gospić), 10. travnja 1909. Objava oglasa o prodaji zemljišta posjeda Đurđević iz Male Črešnjevice.

147) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje C.

148) Iz privatne zbirke Igora Perovića iz Pitomače.

149) Gabričević – Mamut A.: Životni odbljesci, III, Zagreb 1997.; Begović B.: Crkva Svetih 318 blagonosnih otaca u Maloj Črešnjevici, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; "Hrvat" (Gospić), 10. travnja 1909. Objava oglasa o prodaji zemljišta posjeda Đurđević iz Male Črešnjevice.; https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/posts/670795396325410 (posljednji pristup 24.2.2015.).; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Obćina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Liber memorabilium parochiae Pitomača (od 1891.) – župni ured u Pitomači.; Martines J.: Povijest Male Črešnjevice, (rukopis), Mala Črešnjevica 1968.; Status animarum Loci Pitomača novitus confectus Anno 1872. per - Antonium Halla, Parochum, Consist. Assessorem. U župnom uredu u Pitomači.; Status animarum tom 1-5 (u župnom uredu u Pitomači) kbr. 1 na dalje.; Prilozi u ovoj knjizi poglavlja B.1., E i F; fotografije iz privatne zbirke Višnje Jergović rođ. Brenner i arhiv DVD Pitomača.

150) Gabričević – Mamut A.: Životni odbljesci, III, Zagreb 1997., str. 433.

151) Gabričević – Mamut A.: Životni odbljeci, III, Zagreb 1997.

151a) Kanonska vizitacija iz 1733. zabilježila je da je u Starom Gracu ukupno 60 kuća, od kojih 52 Vlaške (srpske) i 8 katoličkih (Cvekan P.: Od Kopačevca..., 1978, str. 61). Godine 1829. u Starom Gracu ima ukupno 149 kuća (931 stanovnik katoličke vjere i niti jedan pravoslavni), dok godine 1929. u Starom Gracu je 1700 rimokatolika, 5 pravoslavaca i 2 protestanata - Begović B.: Općina Špišić Bukovica, 2020., str. 235 i 237. U Velikoj Črešnjevici prije Drugog svjetskog rata, 1936., bilo je oko 90% rimokatolika (820 osoba) - vidjeti Cvekan P.: Od Pitomače..., 1978., str. 85. Nije jasno zašto su se stanovnici Starog Graca u velikoj mjeri odlučili na opciju koju je vodio Tito? Vjerojatno stoga što su već 1919. godine osnovane ćelije Komunističke partije u Bušetini, Lozanu, Starom Gracu, Vukosavljevici, Špišić Bukovici i drugdje - Begović B., isto, str. 178-179.

152) Isto.

153) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje F.

154) Sjeverozapadna Hrvatska u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941-1945., sv. VII, 1987., 814-816.

154a) Navedeni čempresi srušeni su 2018. godine.

155) Dizdar Z.: Prilog istraživanju problema Bleiburg i križnih putova, Senjski zbornik, Vol. 32, br. 1, 12/2005., 117-193. i Ravančić Grahek M.: Na križnom putu kroz Slavoniju, Scrinia slavonica 8, Zagreb 2008., 301-316.

156) "32. divizija NOVJ", Zagreb 1988. http://www.deseti-korpus.com (posljednji pristup 10.4.2015.).; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Bulat R.: 10. korpus "Zagrebački" NOV i POJ, Zagreb 1984. http://www.desetikorpus. com (posljednji pristup 10.4.2015.).; Gabričević – Mamut A.: Životni odbljesci, III, Zagreb 1997.; Dizdar Z.: Prilog istraživanju problema Bleiburg i križnih putova, Senjski zbornik, Vol. 32, br. 1, 12/2005., 117-193.; Ravančić Grahek M.: Na križnom putu kroz Slavoniju, Scrinia slavonica 8, Zagreb 2008., 301-316.; Sjeverozapadna Hrvatska u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941-1945., sv. VII, 1987., 814-816.; Spomenica župe Pitomača (Liber memorabilium parochiae Pitomača) – od 1891.; Velagić S.: Kronologija događaja na području općine Đurđevac, Đurđevac 1972. i Velagić S.: Virovitica u NOB-u i Socijalističkoj revoluciji, Virovitica 1979.

157) Bulat R.: 10. korpus "Zagrebački" NOV i POJ, Zagreb 1984. http://www.desetikorpus.com (posljednji pristup 10.4.2015.).i "32. divizija NOVJ", Zagreb 1988. http://www.deseti-korpus.com (posljednji pristup 10.4.2015.).

158) Pelikan M. i Gazda M.: Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine, Osijek 2003., str. 229-231. Savo Velagić navodi (u Bilogorski partizanski odred, Virovitica 1969., str. 240-241) da su na području Pitomače i okolice od fašističke ruke stradali (partizanski borci): iz Križnice Andrija Antoljak, Ivan Lovrenčić, Đuro Orač, Franjo Puhač, Franjo Radoja i Željko Rakitničan. Iz Sedlarice: Mato Antoljak, Josip Knežević, Ćiro Lovreković, Ivan Lovreković, Stjepan Maresić, Tomo Mihoković, Franjo Moštek i Mato Oslovčan, te još tri civilne osobe. Iz Starog Graca (partizani): Mato Aragović, Stevo Araminac, Imbro Borondić,

Pavao Brezovački, Ivan Čizmar, Marko Čizmarija, Ivan Deskar, Ivan A. Deskar, Ivan J. Deskar, Đuro Farkaš, Mirko Gereg, Josip Grim, Franjo Hanić, Stevo Ivaković, Antun Ivanković, Jozo Ivanković, Franjo Jug, Ivan Kovač, Mato Kovač, Stevo Kovač, Stjepan Kovač, Ilija Krmić, Marko Kršić, Andrija Krapac, Miško Lelek, Stevo Paramus, Ivan Petak, Franjo Petti, Ivan Petrović, Mato Petrović, Vinko Podravac, Ivan Smiljanić, Kata Smiljanić, Valent F. Turopoljac, Franjo Vedriš, Stevo Vedriš, Franjo Vida, Franjo Zelenbrz, Ivan Zelenbrz i Mato Zvonar. Civilne žrtve: 20. Iz Starogradačkog Marofa (partizani): Đuro Bartolić, Milan Galjar, Ivan Hanić, Mato Hrvoić, Ivan Kolarić, Tomo Kovačić, Đuro Krmić, Josip Krmić, Ivan Kruljac, Mato Lelek, Jordan Marković, Milan Navračić, Fabijan Sitek i Jakob Vlašić. Civilne žrtve: 6. Iz Turnašice (partizani): Đuro Brkić, Luka Fertaljić, Vinko Komar, Franjo Kovač, Ljubica Nemet, Ivan Novosel, Vinko Ostović, Stjepan Špoljarić i Franjo Vedriš. Civilne žrtve: jedna. Za ostala naselja ne navodi nikakve podatke. U kojoj mjeri su ovi podaci autentični, pokazati će buduća istraživanja.

159) Iz privatne zbirke Zlatka Rešetara iz Pitomače.

160) Iz privatne zbirke Dražena Kukavice iz Pitomače.

161) „Bilo" Rudnici lignita Pitomača – Program rekonstrukcije jame „Podvis", Pitomača 1965. (iz obiteljske zbirke Dražena Kukavice iz Pitomače).; Kukavica A.: Izbor najprikladnijih mjera od slučajnog i povišenog dodirnog napona u električnoj instalaciji jame „Oštra kosa II.", Diplomski rad, Zagreb 22. prosinca 1967. i podaci iz obiteljske zbirke Dražena Kukavice iz Pitomače.

162) Iz privatne zbirke Branka Novosela iz Pitomače.

163) Pitomačke novine, br. 4, 2001. Pitomača 2001.

164) Barišić D., Pecek B., Petković V., Stilinović R.: Osamdeset godina nogometa u Pitomači 1921-2001., Pitomača 2002.; Begović B.: Nogomet u Pitomači, Pitomača 2001.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985. i fotografije iz privatne zbirke autora. U nastavku donosimo, na temelju sačuvanih fotografija, popis igrača NK „Pitomača" od kraja 1930-ih do Domovinskog rata.
NK Pitomača. Ovaj popis igrača od 1935. do Domovinskog rata, tj. do 1991./1992. – od 1946./47. popis se temelji na sačuvanim fotografijama pojedine godine. Stoga valja reći da pojedinih godina vjerojatno nisu spomenuti svi igrači koji su tijekom određene sezone igrali. Izvor popisa – Begović B.: Nogomet u Pitomači, Pitomača 2001. i fotografije iz privatne zbirke autora. Redoslijed je ovdje upisan na temelju smještaja određenog igrača na fotografijama, a ne abecednim redom. Dakle, ovdje su navedena imena igrača najmanje jedne cjelokupne postave. Od 1992./93. do 2021. godine valja vidjeti arhiv NK „Pitomača" u Pitomači i Barišić D., Pecek B., Petković V. i Stilinović R.: Osamdeset godina nogometa u Pitomači, Pitomača 2002.1935. – 1941.: Ivica Pecek, Josip Fereža, Branko i Božo Kos, Josip Hren, Milan i Ivica Mesarić, Tomo Giba, Ivan Seidl, Franjević ?, Matija Kožar, Majurec ?, Milan Čerluka, Đilda ?, Milan Lovrin, Babić Ivica i Lojz Ivanic, Željko Götz, Josip Bereš, Vlado Nöthig, Antun Fišer, Luka Kovač, Mato Rendulić.
1946./47.: Milan Lovrin, Ivica Pecek, Tomo Giba, Josip Hren, Ivan Begović, Milan Čerluka, Josip Fereža, Mato Rendulić, Tomo Giba, Saša Debeljak, Antun Fišer, Josip Horvatinović, Kruno Baćani, Zdravko Kos, Milan Ivanic.
1954./55.: Marijan Stilinović, Kruno Baćani, Antun Fišer, Antun Begović, Tomo Giba, Tomo Jakelić, Presečan, Franjo Begović, Franjo Barčan, Ivica Jergović, Božo Begović, Marijan Kukavica, Marijan Jergović, Ivan Petrović, Josip Tomljanović, Mato Kožar, Franjo Lovrin, Petar Vranek, Branko Kožarić.
1956.: Branko Kožarić, Luka Kovač, Antun Fišer, Marijan Kukavica, Ivan Begović, Mato Rendulić, Ivan Međurečan, Mato Kožar, Milan Čerluka, Đuka Habijanec, Ferić, Časar, Tomo Giba, Antun Begović, Antun Fišer, Ivan Petrović, Ivica Jergović, Marijan Jergović, Marijan Stilinović, Josip Tomljanović, Kruno Baćani, Ćop.
1957.: Mato Kožar, Tomo Giba, Časar, Miroslav Lipohar, Ivan Bedeković, Marijan Jergović, Ivica Jergović, Josip Begović, Srečko Kos, Marijan Stilinović, Antun Fišer, Milan Lovrin, Tihomir Gregl.
1958.: Miroslav Lipohar, Časar, Marijan Stilinović, Milan Lovrin, Mato Kožar, Branko Bedeković, Antun Fišer, Ivica Jergović, Marijan Jergović, Božo Kos, Petar Vranek.
1959.: Antun Fišer, Zlatko Kos, Zvonko Gregl, Franjo Lovrin, Ivica Jergović, Srečko Kos, Petar Vranek, Marijan Jergović, Ivan Šokec, Miroslav Lipohar, Ivan Posavec.
1960.: Antun Fišer, Zvonko Gregl, Ivica Jergović, Srečko Kos, Franjo Lovrin, Miroslav Lipohar, Ivan Šokec, Petar Vranek, Zlatko Kos, Marijan Jergović, Ivan Posavec.
1961.: Petar Vranek Franjo Lovrin, Ivan Posavec, Jakob Špiranec, Ivica Petrović, Franjo Begović, Ivica Jergović, Ivan Bedeković, Josip Tomljanović, Antun Kukavica, Antun Begović, Zvonko Gregl, Franjo Barčan.
1962.: Petar Vranek, Zlatko Kos, Zvonko Gregl, Antun Begović, Ivica Bedeković, Šimun Jergović, Ivica Jergović, Marijan Jergović, Ivica Petrović, Ivan Šokec, Ivan Posavec.
1963.: Ivica Bedeković, Zvonko Gregl, Petar Vranek, Marijan Stilinović, Šimun Jergović, Marijan Jergović, Stjepan Begović, Franjo Barčan, Ivica Petrović, Ivan Begović, Antun Begović, Ivica Jergović, Ivan Posavec, Stjepan Kostadinović.
1964.: Zvonko Gregl , Zlatko Kos, Ivan Pecek, Šimun Jergović, Ivica Jergović, Marijan Jergović, Mato Rešetar, Petar Vranek, Stjepan Španić, Stjepan Begović, Zlatko Mihoković, Vlado Petković, Stjepan Kostadinović, Ivan Posavec.
1965.: Petar Vranek, Stjepan Lovrin, Ivica Jergović, Mato Rešetar, Marijan Jergović, Jakob Špiranec, Stjepan Begović, Zlatko Mihoković, Zlatko Kos, Ivan Posavec, Stjepan Kostadinović.
1966.: Alojz Kovač, Marijan Jergović, Stjepan Begović, Ivan Posavec, Željko Pecek, Petar Vranek, Stjepan Lovrin, Šimun Jergović, Antun Bedeković, Stjepan Kostadinović, Ivica Jergović.
1967.: Petar Vranek, Zlatko Kos, Stjepan Lovrin, Ivica Jergović, Mato Rešetar, Marijan Jergović, Stjepan Begović, Zlatko Mihoković, Stjepan Kostadinović, Jakob Špiranec, Ivan Posavec, Matija Kos.
1968.: Stjepan Lovrin, Petar Vranek, Mato Rešetar, Šimun Jergović, Ivica Jergović, Marijan Jergović, Jakob Špiranec, Stjepan Kostadinović, Ivan Šokec, Zlatko Kos, Ivan Posavec, Matija Kos, Petar Begović.
1969.: Petar Vranek, Stjepan Lovrin, Ivica Jergović, Mato Rešetar, Marijan Jergović, Jakob Špiranec, Stjepan Begović, Zlatko Mihoković, Zlatko Kos, Ivan Posavec, Stjepan Kostadinović, Božidar Kos, Matija Kos, Mirko Hencl, Branko Kukavica, Marijan Ivanic, Berislav Brcković, Petar Begović.

1970.: Ivan Pecek, Ivan Hencl, Rudolf Nemeš, Ivan Kovačić, Ivan Rešetar, Rajko Stilinović, Mirko Rakijašić, Berislav Brcković, Vinko Bedeković, Matija Kos, Marko Ivanic, Alojz Kovač, Ivan Ivanic.
1971.: Ivan Kovačić, Ivan Hencl, Rudolf Nemeš, Ivan Rešetar, Rajko Stilinović, Ivan Kostadinović, Mirko Rakijašić, Marko Ivanic, Marijan Bajsar, Ivan Živko, Alojz Kovač, Ivan Pecek.
1972./73.: Žarko Giba, Željko Pavlić, Damir Kožar, Mladen Ivanec, Zlatko Matica, Zlatko Rendulić, Vlado Matan, Željko Kukavica, Stjepan Pintar, Zdravko Kovač, Franjo Ivanic, Stjepan Kovač, Marijan Sabađija, Ivan Pintarić, Milan Đorđevski, Branko Pecek.
1973./74.: Ivan Živko, Željko Kukavica, Zlatko Matica, Žarko Giba, Josip Brusač, Rajko Stilinović, Zlatko Rendulić, Damir Kožar, Milan Đorđevski, Marijan Sabađija, Ivan Ivanic, Ivan Pintarić, Franjo Veličan, Vlado Novogradec.
1974./75.: Zlatko Rendulić, Žarko Giba, Franjo Veličan, Damir Kožar, Marijan Sabađija, Rajko Stilinović, Stjepan Pintar, Željko Kukavica, Ivan Kovačić, Željko Pavlić, Vlado Matan, Ivan Pintarić, Mato Koren, Marko Zalović, Zvonko Deskar.
1975.: Zlatko Rendulić, Rajko Stilinović, Franjo Veličan, Damir Kožar, Žarko Giba, Marijan Sabađija, Stjepan Pintar, Željko Kukavica, Ivan Kovačić, Željko Pavlić, Vlado Matan, Ivan Pintarić, Mato Koren, Marko Zalović, Zvonko Deskar.
1976./77.: Marko Zalović, Zdravko Kovač, Franjo Ivanic, Željko Kukavica, Mirko Sučić, Vlado Matan, Branko Pecek, Josip Brusač, Marijan Giba, Zlatko Matica, Srečko Šelimber, Ivan Ivanec, Željko Fabčić, Stjepan Demšić. Juniori: Željko Lovreković, Mladen Greguraš, Ivan Begović, Vlado Šimunija, Željko Aleuš, Ivan Čerepinko, Zvonko Buri, Branko Brkić, Mirko Stevanović, Ivan Igrić, Darko Rešetar, Zdravko Štrkalj, Branko Jakupec, Marijan Begović.
1977./78.: Marko Zalović, Željko Kukavica, Stjepan Kovač, Mato Koren, Ivan Tišljarec, Ivan Budaj, Zlatko Rendulić, Ivan Kovač, Stjepan Pintar, Marijan Sabađija, Damir Kožar, Branko Rođak, Stjepan Demšić, Željko Aleuš. Juniori: Branko Pintar, Željko Ivanović, Vlado Manjkas, Zdravko Ivanović, Ivan Čerepinko, Marijan Lovreković, Željko Lukačić, Zdravko Ivanović, Franjo Veličan, Marijan Begović, Željko Janeš, Tomislav Filipović, Zdravko Ivanović, Vlado Međurečan.
1978./79.: Zdravko Kovač, Željko Fabčić, Ivan Kovačić, Željko Kukavica, Marijan Sabađija, Žarko Giba, Ivan Tišljarec, Mato Koren, Zlatko Rendulić, Željko Aleuš, Vlado Matan, Stjepan Kovač, Damir Kožar, Branko Rođak, Marko Zalović. Juniori: Damir Bedeković, Davor Bajić, Stjepan Čerepinko, Marijan Balija, Zdravko Radelić, Željko Lukačić, Božo Šokec, Zdravko Ivanović, Neno Habijanić, Marijan Begović, Branko Pintar, Danijel Petković, Tomislav Šokec, Željko Janeš, Tomislav Filipović.
1979./1980.: Zlatko Matica, Ranko Karanović, Mato Koren, Ivan Turudić, Ivan Tišljarec, Damir Kožar, Srečko Šelimber, Damir Harš, Tomo Šokec, Marko Zalović, Stjepan Međimurec, Darko Rešetar, Miodrag Perović, Vlado Matan. Juniori: Vlado Peršić, Jadranko Jabijanić, Dražen Švarbić, Boris Bradaš, Neno Habijanić, Darko Rešetar, Dražen Kukolj, Željko Grgačić, Tomislav Barišić, Srečko Ćop, Mladen Kožarić, Vlado Matišić, Danijel Petković, Slavko Lovreković, Darko Mihoković.
1980./81.: Zlatko Rendulić, Mato Koren, Stjepan Pintar, Mato Sabađija, Stjepan Kovač, Vlado Matan, Željko Kukavica, Marko Zalović, Srečko Šelimber, Zdravko Pintarić, Ivica Tišljarec, Branko Pecek, Damir Kožar, Branko Rođak, Stjepan Demšić. Juniori: Željko Lukačić, Mirko Lovrin, Dražen Švarbić, Božo Osmanović, Vlado Peršić, Šabarić ?, Neno Habijanić, Žarković ?, Davor Pavlić, Mirko Borundić, Danijel Petković, Jadranko Habijanić, Darko Mihoković, Tomislav Barišić, Vlado Matišić, Željko Horvatinović, Mladen Kožarić, Darko Rešetar, Tomislav Šokec, Srečko Ćop.
1981./82.: Marko Zalović, Ivica Tišljarec, Vlado Matan, Stjepan Pintar, Zlatko Rendulić, Ivan Kovačić, Željko Kukavica, Mato Koren, Ivan Budaj, Željko Lovreković, Branko Rođak, Branko Pecek, Zdravko Ivanović, Zdravko Pintarić, Stjepan Demšić. Juniori: Boris Bradaš, Željko Lukačić, Vlado Peršić, Božo Osmanović, Marijan Đakić, Dražen Švarbić, Dražen Kukolj, Damir Begović, Mirko Lovrin, Tomislav Barišić, Vlado Matišić, Darko Mihoković, Mladen Kožarić, Tomislav Šokec, Jadranko Habijanić, Srečko Ćop, Željko Grgačić.
1982./83.: Davor Bajić, Ivan Kovačić, Marijan Sabađija, Tomo Tišljar, Zlatko Matica, Srečko Šelimber, Damir Kožar, Mato Koren, Stjepan Pintar, Branko Pecek, Darko Vranek, Marko Zalović, Branko Rođak, Tomo Kovačević, Stjepan Demšić, Ivan Budaj. Juniori: Srečko Ćop, Jadranko Habijanić, Marijan Hencl, Ivan Grgičin, Tomislav Barišić, Ivan Kožarić, Mirko Lovrin, Željko Grgačić, Slavko Lovreković, Darko Maresić, Igor Šokec, Vlado Matešić, Kruno Bedeković, Damir Rakijašić.
1983./84.: Zlatko Rendulić, Marijan Sabađija, Mato Koren, Darko Vranek, Srečko Šelimber, Zlatko Matica, Tomo Tišljar, Marko Zalović, Danijel Petković, Branko Rođak, Branko Pecek, Stjepan Demšić. Juniori: Mladen Kožarić, Jadranko Habijanić, Srečko Ćop, Pero Špiranec, Darko Mihoković, Tomislav Barišić, Vlado Matišić, Željko Grgačić, Igor Šokec, Darko Begović, Dražen Švarbić, Damir Rakijašić, Luka Šelimber, Danijel Bijuk, Slavko Lovreković, Marko Maresić.
1984./85.: Srečko Šelimber, Mato Koren, Zlatko Matica, Davor Bajić, Tomo Tišljar, Marijan Sabađija, Danijel Petković, Darko Vranek, Marko Zalović, Branko Pecek, Vlado Matan, Branko Rođak, Stjepan Demšić. Juniori: Vlado Šabarić, Vlado Pešić, Dražen Kovač, Željko Prskalo, Dražen Kukolj, Boris Bradaš, Mirko Lovrin, Jadranko Habijanić, Mladen Kožarić, Darko Mihoković, Željko Horvatinović, Srečko Ćop, Darko Rešetar, Vlado Matišić.
1985./86.: Željko Janeš, Davor Bajić, Ivan Kožarić, Srečko Šelimber, Damir Kožar, Vlado Matan, Danijel Petković, Darko Rešetar, Branko Rođak, Šaban Ćilić i Darko Herent.
1986./87.: Željko Janeš, Jadranko Habijanić, Željko Grgačić, Neno Habijanić, Srečko Ćop, Ivan Kožarić, Željko Skec, Darko Maresić, Anđelko, Kožarić, Željko Fabčić, Željko Lovreković, Branko Rođak, Danijel Petković, Dražen Bedeković.
1987./88.: Mato Koren, Zlatko Matica, Fredy Čižmar, Darko Maresić, Srečko Šelimber, Vlado Matan, Željko Grgačić, Miodrag Perović, Damir Harš, Šaban Ćilić, Marijan Matočec, Darko Herent, Darko Rešetar, Danijel Petković, Željko Lovreković.
1988./89.: Stjepan Demšić, Mirko Sučić, Vuk ?, Zlatko Matica, Tomo Tišljar, Srečko Šelimber, Neno Habijanić, Boris Bradaš, Vlado Matan, Mato Koren, Željko Kukavica, Dražen Kukolj, Darko Rešetar, Marijan Bajsar, Branko Rođak, Miodrag Perović, Lagančić ?, Marko Zalović, Željko Skec.
1989./1990.: Branko Bedeković, Fredy Čizmar, Srečko Ćop, Damir Župan, Željko Grgačić, Darko Maresić, Ivan Kožarić, Srečko Šelimber, Darko Mihoković, Darko Rešetar, Željko Lovreković, Nenad Bedeković, Igor Šokec, Danijel Petković, Željko Janeš, Darko Herent.
1991./92.: Srečko Ćop, Željko Grgačić, Župan, Vlado Matan, Barišić, B. Bedeković, Šandrovčan, Neven Bedeković, Neno Habijanić, Šaban Ćilić, Kovač, Danijel Bijuk, Dario Grgačić, Miodrag Perović, Danijel Petković, Darko Rešetar, Željko Janeš.

165) Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.

166) Giba L: Naša starina (rukopis), Banja Luka 1968. (u vlasništvu obitelji Novosel iz Pitomače). Radio postaja Pitomača počela je s radom 1963. godine u radionici RTV majstora Filipa Novosela. Majstor Novosel samostalno je konstruirao postaju i odašiljač od 100 W. Kasnije je konstruirao za srednji val snage 1 KW za grad Đurđevac. Pojedini dijelovi za izgradnju radio postaje kupovani su u Trstu, Italiji. Prvi urednik bio je Filip Novosel. Pitomačka radio postaja redovno je krenula s radom u sastavu Narodnog sveučilišta Pitomača 3.8.1966. godine. Prvi direktor radio postaje bio je Milivoj Kos, a urednica Slavica Đakić. Prostorija radio postaje nalazila se na mjestu stare zgrade Dječjeg vrtića Pitomača. Radio Pitomača emitirao je lokalni program svakog dana od 12 do 13 sati. Lokalni program tjedno je trajao 420 minuta. Radio Pitomača emitirao je program preko vlastitog odašiljača 100 W. Imao je režijski stol i 3 magnetofona. Frekvencija na kojoj se emitirao program bio je na srednjem valu 1358 KHz. Kada nije emitiran vlastiti program prenosio se Prvi program Radio Zagreba, a prenosio od 13 do 14 sati, te Drugi program Radio Zagreba od 10 do 12 sati i od 14 do 16 sati. Vlastiti program sastojao se od lokalnih vijesti, glazbenog dijela s popularnom domaćom i stranom glazbom, kao i želje i pozdravi. Redovno su snimane kontakt emisije s poznatim osobama, likovnim i glazbenim umjetnicima. Najslušanije emisije su bile Mladi za mlade, Pop scena, Liječnik vam savjetuje, te Emisija za poljoprivredu. (Izvor: Branko Novosel Pitomača).

Pitomi radio (Radio Pitomača) 93,5 MHz - Inicijatori osnivanja radija u Pitomači bili su Tomo Mlinjarić i Branko Rakijašić iz Pitomače, a investitor Vladimirom Jakovinom. Bilo je to 1998. godine. Prvi direktor i voditelj je bio Branko Rakijašić. Lokalne vlasti su radiju u najam dale prostor iznad Dječjeg vrtića „Potočnica" Pitomača. Pitomi radio se i danas nalazi na tome mjestu. Novoosnovana radio - tvrtka je dobila naziv Pitomi radio d.o.o. i koncesijom je obuhvaćala općinu Pitomača. Pitomi radio u eteru se prvi puta oglasio 8.2.1999. godine sa „Dobar dan ovdje Pitomi Radio", stoga se taj datum obilježava kao službeni dan početka rada Pitomog radija. Već tada je imao 24 satni program i bio je među prvima u Hrvatskoj koji su dnevni program radili po One – man sistemu, digitalnim biranjem sa touch – screenom. 1999. godine kad se radio osnivao, Zakon o vlasništvu nije dozvoljavao 100% privatnog vlasništva na radiju, nego samo 25%, pa su kao osnivači bili Vladimir Jakovina, Tomo Mlinjarić, Julijana Pečar i Zlatko Homar. Godinama su se vlasnici radija mijenjali sve do 2006. godine, kada je Zakon o vlasništvu omogućio da privatna osoba bude 100 % vlasnik radija. Tada Zvonko Horvat postaje 100% vlasnik Radio Pitomače d.o.o. što je i danas. Odlukom članova društva od 8.5.2000. tvrtka mijenja naziv iz Pitomi radio d.o.o. u Radio Pitomača d.o.o. pozivni znak i dalje ostaje Pitomi radio. Julijana Pečar je funkciju direktora vršila od 2000. sve do 2014. kada funkciju direktora preuzima Dubravka Igračić Bukvić i sve je do danas. Danas Radio Pitomača lokalnim signalom na 93,5 MHz, pokriva dvije županije Virovitičko – Podravsku (općine Špišić Bukovica i Pitomača) i Koprivničko - Križevačku (općine Podravske Sesvete i Kloštar Podravski). (Izvori:www.pitomi.hr/93-5-mhz/o-nama/ (posljednji pristup 31.1.2022.) i Branko Begović).

167) Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.

168) Iz privatne zbirke Igora Perovića iz Pitomače.

169) Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659. - 1859., Podravski zbornik '83, Koprivnica 1983., str. 160 (1733. - 1857.), www.maps.arcanum.com (1781. - 1783.) i Nagy L.: Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum Notiae politicogeographicostatisticae partium Regno Hungariae adnexarum, seu Slavoniae et Croatiae, Litoralis item HungaricoMaritimi commercialis, et confiniorum militarium Hungaricorum, 2, Budae 1829., str. 64, 69, 186-190 (1829.).

170) Nagy L.: Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum Notiae politicogeographicostatisticae partium Regno Hungariae adnexarum, seu Slavoniae et Croatiae, Litoralis item HungaricoMaritimi commercialis, et confiniorum militarium Hungaricorum, 2, Budae 1829., str. 64, 69, 186-190.

171) Isto.

172) Pregled političkog i sudbenog razdijeljenja Kraljevinah Hrvatske i Slavonije i uredjenja upravnih općina, Zagreb 1877., str. 82 i 126.

173) Izvor: www.dzs.hr (posljednji pristup 6.1.2022.).

174) Prema posljednjem popisu stanovništva od 2021. godine, neslužbeni rezultati o broju stanovnika su slijedeći (po naseljima – Općina Pitomača ukupno 8464 stanovnika) – Dinjevac: 363, Grabrovnica: 362, Kladare: 416, Križnica: 77, Mala Črešnjevica: 155, Otrovanec: 532, Pitomača: 4885, Sedlarica: 286, Stari Gradac: 540, Starogradački Marof: 191, Turnašica: 268 i Velika Črešnjevica: 389. (www.dzs.hr.).

174a) Da su neki Pitomačani već 1885. imali uzorna i velika gospodarstva dobro govori podatak da su na poznatoj "Zemaljskoj izložbi" u Budimpešti 1885. (Izvor: Hrvatska i Slavonijana občoj Zemaljskoj izložbi u Budimpešti 1885., Zagreb 1885., str.43, 361 i 996.) sudjelovali Brenner Ferdo, koji je izlagao vino "stolno bielo i vino crno - šljivovica stara" i Götz Dragutin koji je izlagao "Heljda - pšenica jesenska - raž - proso" i "Razno gospodarsko orudje: žitne lopate, krušne lopate, gnojna lopata, vile i jarmovi"

175) Osnivač jedne od respektabilnih tvrtki Jan spider u Pitomači, koja zapošljava mnogo ljudi, bio je Nikola Nemčević. Evo nekoliko riječi o njemu. Rođen je 1957. u Maloj Črešnjevici, a umro 2013. „Osnovnu školu završio je u Pitomači, srednju Kemijsku tehničku školu u Zagrebu. Godine 1977. upisao je Fakultet poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Diplomirao je 1982. godine na Ratarskom odsjeku, magistrirao 1991. godine na odjelu Specijalna proizvodnja bilja i stekao titulu magistra poljoprivrednih znanosti.
Nakon završenog fakulteta radi godinu dana kao asistent-pripravnik na Zavodu za poljoprivredne melioracije Fakulteta poljoprivrednih znanosti u Zagrebu. Od 1983. do 1992. godine radi u poduzeću Duhanprodukt d.d. u

Pitomači, najprije kao tehnolog u proizvodnji duhana, a nakon toga dvije godine na mjestu tehnologa u razvoju gdje je, uz ostale poslove bio zadužen i za razvoj programa ljekovitog bilja. Od 1992. do kraja 1994. godine radi u poduzeću Viržinija Virovitica na mjestu savjetnika direktora za istraživanje i razvoj, na poslovima selekcije i sjemenarstva duhana i ljekovitog bilja te na poslovima razvoja obiteljskih gospodarstava-kooperanata Viržinije. Godine 1996. Nemčević je zajedno sa suprugom Jasnom krenuo u proizvodnju kultiviranog ljekovitog bilja, otkup i preradu samoniklog ljekovitog bilja te razvoj širokog programa proizvodnje čajeva. Već prve godine, otkupom kamilice koju su plasirali u inozemstvo, uspjeli su ostvariti pozitivnu bilancu.
Od 1996. do danas tvrtka se razvijala od male stanice za otkup i preradu ljekovitog bilja s nekoliko zaposlenih radnika, do organizacije sa preko stotinu zaposlenih koja od 2009. godine posluje kao Spider grupa u čijem sastavu se nalaze Jan-spider d.o.o. koji se bavi preradom ljekovitog i aromatičnog bilja i proizvodnjom čajeva, tvrtka Herbarium d.o.o. koja se bavi opremanjem čajeva, tvrtka Biofarma d.o.o. koja se bavi ekološkim uzgojem ljekovitog bilja, tikvi uljarica, stoke i poljoprivrednih proizvoda, tvrtka Đolta d.o.o. koja se bavi kooperativnim uzgojem i otkupom ljekovitog bilja i tikvi uljarica. Od 2002. godine društvo ima certifikat ISO 9001:2000, a 2007. godine uveden sustav upravljanja sigurnošću hrane ISO 22000:2005, HACCP i GMP za prirodne lijekove, GLOBAL G.A.P. Poduzeća Spider grupa d.o.o., Jan-Spider d.o.o, Herbarium d.o.o Biofarma d.o.o. i Đolta d.o.o. su povezana društva, u kojima je Nikola Nemčević obavljao poslove direktora a njegova supruge vodi komercijalu.
Za rezultate u poslovanju i razvoju Virovitičko-podravske županije, društvo Jan-spider je pet puta nagrađeno Zlatnom kunom kao najbolje trgovačko društvo u Županiji, u kategoriji malih trgovačkih društava, a isto tako društvima Jan-spider i Herbarium dodijeljen je pet puta status gazele, kao jednom od najbrže rastućih gospodarskih subjekata. Spider grupa Pitomača. značajno doprinosi razvoju kulturnog, zabavnog i sportskog života, te razvoju vatrogastva Općine Pitomača i Virovitičko-podravske županije, putem programa podrške i financiranja značajnih projekata.“ (Izvor: https://virovitica.info/umro-nikola-nemcevic-vlasnik-pitomacke-spider-grupe/).

176) Izvor: www.lagvip.hr/opcina-pitomaca/ (posljednji pristup 10. siječnja 2022.).

177) Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.

178) Osnovni izvor: https://registri.uprava.hr/#!udruge/ (posljednji pristup 14.1.2022.). Pojedini izvori podataka dodani su unutar tekstova o udrugama.

179) https://web.facebook.com/nkpitomaca1921/photos/a.228048640926498/1297081774023174 (posljednji pristup 18.1.2022.).

180) www.pitomaca.hr (posljednji pristup 27.1.2022.).

181) Izvor: arhiv Općina Pitomača.

182) Izvor: www.izbori.hr (posljednji pristup 17. 12. 2021.).

183) Izvor: arhiv Općina Pitomača.

184) Zapisnici (arhiv Općine Pitomača): 1. konstituirajuće sjednice Općinskog vijeća Pitomača od 16. travnja 1993., 2. sjednice OV Pitomača od 3. svibnja 1993., 31. sjednice Općinskog poglavarstva Pitomače od 2. veljače 1994., 69. sjednice OP Pitomača od 24. siječnja 1996., 1. konstituirajuće sjednice OV Pitomača od 7. svibnja 1997., 3. sjednice Općinskog vijeća od 20. svibnja 1997., 2. sjednice OP od 25. svibnja 1997., 33. sjednice OP od 1. ožujka 1999., 1. konstituirajuće sjednice OV od 26. rujna 2000., 1. sjednice OP od 29. rujna 2000., 2. sjednice OV od 18. listopada 2000., 5. sjednice OV od 3. travnja 2001., konstituirajuće sjednice OV od 19. lipnja 2001., 2. sjednice OV od 2. srpnja 2001., 1. sjednice OP od 4. srpnja 2001., 3. sjednice OV od 7. kolovoza 2001., 13. sjednice OV od 17. rujna 2002., 1. sjednice OV od 9. lipnja 2005., 1. sjednice OP od 24. lipnja 2005., 2. sjednice OV od 18. kolovoza 2005., izvanredne 8. sjednice OV od 25. ožujka 2006., izvanredne 9. sjednice OV od 13. travnja 2006., konstituirajuće sjednice OV od 29. siječnja 2007., 1. sjednice OV od 29. siječnja 2007., 1. sjednice OP od 3. veljače 2007., konstituirajuće sjednice OV od 8. lipnja 2009., 1. sjednice OV od 30. lipnja 2009., 15. sjednice OV od 15. prosinca 2010., konstituirajuće sjednice OV od 10. lipnja 2013., 1. sjednice OV od 24. lipnja 2013. – u arhivu Općine Pitomača (Općina Pitomača: Klasa: 022-01/14-01/124, Ur. Br. 2189/16-14-4, 23. 12.2014.). Više vidi isto.

185) Iz obiteljskih albuma dr. Marijana Jergovića i Ladislave Jergović-Horak.

186) Isto.

187) Stilinović R.: Pjesma moje Podravine - Spomenar uz dvadeseti rođendan, Pitomača 2012.

188) Projektant posljednje faze izgradnje zgrade OŠ Petra Preradovića bio je Radimir Čačić. Više o ovoj školi valja vidjeti http://www.os-ppreradovica-pitomaca.skole.hr (posljednji pristup 27.1.2022.).

189) www.pitomaca.hr (posljednji pristup 27.1.2022.).

190) Izvori i literatura: matične knjige vjenčanih i rođenih župe sv. Vida u Pitomači 1717. – 1732. (Liber baptisatorum et copulatorum (1720) de anno 1717.); www.mapire.eu; Lipszky de Szredlicsna I.: Repertorium locorum..., Budae 1808. (1808.); Nagy L.: Notitiae politico-geographico-statisticae..., Budae 1829., str. 64, 69, 186-190; Sabljar V.: Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hérvatske i Slavonije, Zagreb 1866.; Pregled političkoga i sudbenog razdieljenja...na temelju naredbe...od 5. veljače 1875., Zagreb 1877., str. 82; Topografska karta RH prema reambulaciji iz 1930., Zagreb 2002. i faksimil LD „Fazan“ Pitomača 1995. i Topografska karta RH 2021.www.dgu.hr .

191) Horbec I. i Jukić I.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Virovitička županija, Zagreb 2002., sekcija 1.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17. i Državni arhiv u Bjelovaru.

192) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog, Kloštar Podravski 1990.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; http://dinjevac.blogspot.com/2010_08_01_archive.html (posljednji pristup 25.11.2014.).; ttp://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20. 2. 2015.).; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; Liber memorabilium parochiae Kloštar Podravski (od 1780.) – arhiv župnog ureda u Kloštru Podravskom. i Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.

193) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje F.

194) Begović B.: Petar Preradović-veliki hrvatski pjesnik: u povodu 130. godišnjice smrti, Podravski zbornik '02., Koprivnica 2002.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog, Kloštar Podravski 1990.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5. 11. 2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25.12.2014.).; http://preradovic.hr/ (posljednji pristup 26.12.2014.).; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Obćina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.; Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.; Preradović P.: Nove pjesme, Zagreb 1851. (55 pjesama).; Preradović P.: Pervenci, Zadar 1846. (35 pjesama). i Spomenica područne Osnovne škole u Grabrovnici. Mnoštvo građe (arheološke i pisane) čuva se u obitelji Zdravka Grbačića iz Grabrovnice. Vidjeti i Priloge u ovoj knjizi poglavlje K.

195) Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 ("Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.

196) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20. 2. 2015.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25. 12. 2014.).; Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 ("Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.; Liber baptisatorum de anno 1717. et copulatorum 1720. – usque ad annum 1732. U arhivu župnog ureda u Pitomači.; Liber memorabilium parochiae Pitomača (od 1891.) – župni ured u Pitomači.; Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953. i Protocoll. ab Anno 1787, die 28. Aprilis: inceptum, 1-259. U župnom arhivu u Pitomači.

197) Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 ("Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.

198) Bognar A.: Geomorfološka obilježja korita rijeke Drave i njenog položaja u širem području naselja Križnica, Hrvat. geograf. glasnik 72/2, Zagreb 2008., 49-72.

199) Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 ("Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.

200) http://www.radixforum.com/vezeteknevek/gereczy/, http://www.babocsa.hu/index.php?mode=2&sub=4, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Somogysard/pages/010_a_saardi_somssich.htm, http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0018/15.html (posljednji pristup 19.2.2015.).

201) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25.12.2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/06/kriznica-nekoliko-vaznihnepoznatih. html (posljednji pristup 25.12.2014.).; http://www.radixforum.com/vezeteknevek/gereczy/,

http://www.babocsa.hu/index.php?mode=2&sub=4, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Somogysard/pages/010_a_saardi_somssich.htm, http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0018/15.html (posljednji pristup 19.2.2015.).; Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 ("Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Občina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.; Petrić H.: Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću, Ekonomska i ekohistorija, Vol. 1, br. 1, Zagreb 2004., 37-62.; Starčević M.: Kako da si imovna občina gjurgjevačka osjegura obstanak?, Šumarski list, siječanj 1885., 21-27 i Prilozi u ovoj knjizi poglavlje B.1.

202) Begović B.: Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218. i Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 4, Zagreb 1906., 1251. - 474-476.

203) Begović B.: Crkva Svetih 318 blagonosnih otaca u Maloj Črešnjevici, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25.12.2014.).; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Občina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.; Lončarić M.: Kajkavština u ranim podravskim toponimima, Folia onomastica Croatica 12-13, Zagreb 2003-2004., 303-322.; Lopašić R.: Slavonski spomenici za XVII. viek. Pisma iz Slavonije u XVII. vieku (1633.- 1709.). Starine 30, Zagreb 1903., 147.; Martines J.: Povijest Male Črešnjevice, (rukopis), Mala Črešnjevica 1968.; Mažuran I.: Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine, Osijek 1966., 61-95.; Petrić H.: Postanak slobodnjaka u Križevačkoj županiji, Cris, god. VII., br. 1/2005., Zagreb 2005., 53-59.; Petrić H.: Prilozi poznavanju etnokonfesionalnih promjena u Podravini u XVII. stoljeću, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, 18, 2007., 277-300. i Vukičević-Samaržija D.: Tri priloga istraživanju sakralne gotičke arhitekture u Slavoniji, Rad. Inst. povij. umjet. 27, Zagreb 2003. 55–57.

204) Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.

205) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje F.

206) Hirc D. i Hranilović H.: Prirodni zemljopis Hrvatske: Zemljopisni i narodopisni opis kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb 1905.

207) Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.

208) Ovo je jedna od izuzetno rijetkih fotografija Otrovanca kod kapelice sv. Jelene 1970-ih. U to vrijeme pored ceste bio je posađen drvored jablana i drugih stabala. Iz obiteljskog albuma obitelji Slavka Franjića iz Otrovanca. Navedeni jablani porušeni su krajem 1980-ih godina.

209) Protokoli Status animarum za Otrovanec, Kladare i Veliku Črešnjevicu od 1848. godine - župe Pitomača. U župnom uredu u Pitomači.

210) Begović B.: Kapela svete Jelene u Otrovancu, Podravski zbornik '89., Koprivnica 1989.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cuvaj A.: Građa za povijest školstva, knj. 1., Zagreb 1907., 505. knj. 2., Zagreb 1910., 144, 240.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Dukat Z. – Mirnik I.: Nacrt numizmatičke topografije Podravine, Podravina, Vol. 4, broj 8, 121 - 146, Koprivnica 2005.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; Hirc D. i Hranilović H.: Prirodni zemljopis Hrvatske: Zemljopisni i narodopisni opis kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb 1905.; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25.12.2014.).; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Občina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Liber baptisatorum de anno 1717. et copulatorum 1720. – usque ad annum 1732. U arhivu župnog ureda u Pitomači.; Liber memorabilium parochiae Pitomača (od 1891.) – župni ured u Pitomači.; Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.; Spomenica područne Osnovne škole u Otrovancu (od 1879. – danas zagubljena ?). Prilozi u ovoj knjizi poglavlje F.

211) Mályusz E.: Zsigmondkori oklevéltár XII. 1425. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 52, Budapest 2013., str. 180, 183 i 233.

212) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje F. Vidi i str. 205 i dalje u ovoj knjizi.

213) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Primjer baroknog sakralnog drvenog graditeljstva iz đurđevačke Podravine – kapela sv. Križa u Sedlarici, Podravski zbornik '87., Koprivnica 1987.; Begović B.: Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Etnografski muzej u Zagrebu. Negativi (Sedlarica): Vladimir Tkalčić 1916. (br. 3-10), Tereza Paulić 1938. (br. 3867-3880), Milovan Gavazzi 1939. godine (br. 3995-3997.).; Feletar D.: Stanovništvo Podravine 1981., Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća -Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; Horvat A.: O baroku u srednjoj Podravini, Podravski zbornik 77., Koprivnica 1977., 203-228.; Horvat R.: Župe u Hrvatskoj Podravini, Pitomača, Hrvatska prošlost II, Zagreb 1941., 66-73 (pretisak, Koprivnica 1997.), – isto dio, u Crtice iz hrvatske povijesti 1, (Hrvatska Podravina), Zagreb 1933., 23-25.; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Općina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.; Liber baptisatorum de anno 1717. et copulatorum 1720. – usque ad annum 1732. U arhivu župnog ureda u Pitomači.; Liber memorabilium parochiae Pitomača (od 1891.) – župni ured u Pitomači.; Liber memorabilium parochiae Turnašica (od 1821., tom 1 i od 1931., tom 2) – u arhivu župnog ureda u Turnašici.; Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199.; Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.; Velagić S.: Kronologija događaja na području općine Đurđevac, Đurđevac 1972. i Prilozi u ovoj knjizi pogl. B.1.

214) Adamček J.: Prilozi povijesti Virovitice (od sredine 18. do sredine 19. stoljeća), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 157-180.; Adamček J.-Kampuš I.: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976.; Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Horbec I. i Jukić I.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća – Virovitička županija, Zagreb 2002., sekcija 1.; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Općina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.; Liber memorabilium parochiae Stari Gradac (od 1924.) – u arhivu župnog ureda u Starom Gracu.; Lovrenčević Z.: Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199.; Mažuran I.: Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga, Osijek 1993., 479-482.; Mažuran I.: Virovitica i njezina okolica za osmanske vladavine (1552-1684.), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 127-141.; Mažuran I.: Virovitica pod upravom vojske, dvorske komore i vlastelina (1684-1736.), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 141-156.; Pálosfalvi T.: The noble elite in the Couty of Körös (Križevci) 1400-1526, Budapest 2012., 92-95.; Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.; Tomičić Ž.: Arheološka slika međurečja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdskog kulturnog kompleksa (doktorska disertacija), 1989. Vidjeti i Priloge u ovoj knjizi poglavlje B.2.

215) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25.12.2014.).; http://preradovic.hr/2010/11/podrucna-skola-starogradacki-marof/ (posljednji pristup 26.12.2014.).; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.; Liber memorabilium parochiae Stari Gradac (od 1924.) – u arhivu župnog ureda u Starom Gracu.; Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953. i Vampovac Z.: Gornje Bazje, Virovitica 2004., str. 23.

216) Prilozi u ovoj knjizi poglavlje C. Popis stanovništva iz 1736. godine.

217) Adamček J.: Prilozi povijesti Virovitice (od sredine 18. do sredine 19. stoljeća), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 157-180.; Adamček J.-Kampuš I.: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976.; Begović B.: Stjepan Sulimanac – sve za Hrvatsku (rukopis), Pitomača 1997.; Begović B.: Barokizirana župna crkva Presvetog Trojstva u Turnašici, Podravski zbornik '88., Koprivnica 1988.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cjeloviti porezni popisi od 1495. do 1596. iz zbirke Adamček, (Filozofski fakultet u Zagrebu, Odjel za povijest), Zagreb 2011. http://ebookbrowsee.net/skupni-popistoponimi-xls-d56442365 (posljednji pristup 14.11.2014.).; Cuvaj A.: Građa za povijest školstva, knj. 1., Zagreb 1907., 505. knj. 2., Zagreb 1910., 144, 240.; Horbec I. i Jukić I.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća – Virovitička županija, Zagreb 2002., sekcija 1.; http://blog.dnevnik.hr/dvdturnasica/ (posljednji pristup 26.12.2014.).; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20 2.2015.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25.12.2014.).; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Općina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.; Leček S. – Botica S.: Za slobodu i pravicu, Zagreb 1999.; Liber memorabilium parochiae Turnašica (od 1821., tom 1 i od 1931., tom 2) – u arhivu župnog ureda u Turnašici.; Mažuran I.: Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine, Osijek 1966., 61-95.; Mažuran I.: Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga, Osijek 1993., 479-482.; Mažuran I.: Virovitica i njezina okolica za osmanske vladavine (1552-1684.), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 127-141.; Mažuran I.: Virovitica pod upravom vojske, dvorske komore i vlastelina (1684-1736.), Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 141-156.; Pavičić S.: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.; Spomenica područne Osnovne škole u Turnašici.; Sulimanac S.: Naše pravice, Zagreb 1991.; Sulimanac S.: Temelji ljudske pravde, Beč 1971. Vidjeti i Priloge u ovoj knjizi poglavlje B.3.

218) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Cvekan P.: Od

Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978.; Horbec I. i Jukić I.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća – Virovitička županija, Zagreb 2002., sekcija 1.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; 2014.).; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/ (posljednji pristup 5.11.2014.).; http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html (posljednji pristup 25.12.2014.).; Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Općina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.; Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.; Liber baptisatorum de anno 1717. et copulatorum 1720. – usque ad annum 1732. U arhivu župnog ureda u Pitomači.; Lončarić M.: Kajkavština u ranim podravskim toponimima, Folia onomastica Croatica 12-13, Zagreb 2003-2004., 303-322.; Petrić H.: Postanak slobodnjaka u Križevačkoj županiji, Cris, god. VII., br. 1/2005., Zagreb 2005., 53-59.; Petrić H.: Prilozi poznavanju etnokonfesionalnih promjena u Podravini u XVII. stoljeću, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, 18, 2007., 277-300. Vidjeti Priloge u ovoj knjizi B.1. i fotosi iz zbirke Radivoja Novakovića iz Velike Črešnjevice.

219) Horbec I. i Jukić I.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Virovitička županija, Zagreb 2002., sekcija 1.; Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.; http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765, http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652, http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191 (posljednji pristup 20.2.2015.). i Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Općina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji", izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.

220) Feletar D.: Koprivničko-križevačka županija, Koprivnica 2009.

221) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985.; Marković Z.: Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini (katalog izložbe), Muzej grada Koprivnice 1984-85., karta 2.; Marković Z.: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?, katalog izložbe, Koprivnica 1981.; Marković Z.: Pregled prethistorijskih promjena na području sjeverozapadne Hrvatske, PZ '81., Koprivnica 1981., 228-244.; Prostorni plan uređenja Općine Pitomača 2003-2012., Virovitica 2003. - 2012.; Tomičić Ž.: Arheološka slika međurečja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdskog kulturnog kompleksa (doktorska disertacija), 1989.; Tomičić Ž.: Suhopolje – Kliškovac. Od toponima do arheološke spoznaje!, Star. Prosvjeta ser. 3, sv. 36, Split 2009., 229-245.; Tomičić Ž.: Arheološka topografija i toponimija (Iovia-Botivo-Ludbreg), Ludbreg -Ludbreška Podravina, Zagreb 1997. 21-41. i Tomičić Ž.: Zvonimirovo i Josipovo: groblja starohrvatskoga doba u Virovitičko–podravskoj županiji. Institut za arheologiju, Gradski muzej Virovitica, Centar za kulturu Slatina, Zavičajni muzej, Zagreb–Virovitica–Slatina 1997.

222) Pitomačke novine, Pitomača br. 17.

223) Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 4, Zagreb 1906., 1251. - 474-476.

224) Smičiklas T.: Codex diplomaticus, sv. 12, Zagreb 1914., 1358. - 538.

225) Véber János: Elfeledett középkori oklevelek, Levéltári Közlemények, 74, 1-2, 2003., 185-186.

226) Bojničić I.: Kraljevske darovnice, koje se odnose na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga "Libri regii" 1, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 7, sv. 4, Zagreb 1905. i Bojničić I.: Kraljevske darovnice, odnoseće se na Hrvatsku. Iz kraljevskihregistraturnih knjiga „Libri Regii" 2, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 8, sv. 1, Zagreb 1906.,133-134.

227) Mažuran I.: Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine, Osijek 1966., 63.

228) Mažuran I.: Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga, Osijek 1993., 479-482.

229) Isto.

230) Starčević M.: Kako da si imovna občina gjurgjevačka osjegura obstanak?, Šumarski list, siječanj 1885., 21-27.

231) Cajnko V.: Ženidbeni običaji. Pitomača u hrvatskoj Podravini, Zbornik za narodni život i običaje JAZU/HAZU, knj. 1., Zagreb 1896., str. 178-184.

232) O obitelji Brenner se danas dosta malo zna. Čak nisu niti u kojem obliku obrađene obiteljske veze i načinjeno kakvo obiteljsko stablo. Do kraja 19. st. rodbinske veze se mogu, ali kasnije ne. I o navedenom Milanu Brenneru o kojem govori Miroslav Krleža ne znamo gotovo ništa. Valjalo bi u budućnosti posvetiti više pažnje o obiteljima koje su obilježile povijest Pitomače tijekom dugi niz desetljeća i bile aktivne u društveno-kulturno-javnom životu Pitomače. A jedna od njih je i obitelj Brenner.

233) Pitomačke novine br. 1-17, Pitomača 4/2001. – 2003./2004. (nakladnik BB-art Pitomača, vl. Željka Begović, Otrovanec 60, Pitomača).

234) Begović B. – Jakupec T.: Prilog povijesti lovstva u Pitomači 1., Podravski zbornik '05., Pitomača 2005. i Pitomačke novine br. 1-17, Pitomača 4/2001. – 2003/2004.

235) Begović B.: Pitomača, Pitomača 1995.; Begović B.: Prilog povijesti obrtništva i novčarstva u Pitomači, Podravski zbornik '04., Koprivnica 2004.; Begović B.: Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači, Pitomača 2004/05. (rukopis). Begović B.: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača 1985. i Lauš M.: Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981.

236) Iz zbirke Igora Perovića iz Pitomače.

237) Isto.

238) Isto.

239) Iz zbirke Branka Novosela iz Pitomače.

240) Iz zbirke Igora Perovića iz Pitomače.

241) Iz zbirke Branka Novosela iz Pitomače.

242) Iz zbirke Igora Perovića iz Pitomače.

243 - 265) Isto.

266) „Rodil sem se u najlepšem kraju 19.3.1947. u Starom Gracu na samo Jožefovo i odma su mi v ruke tamburu deli. Japa su odma rekli nebu nigdar grunta imal, kaj bu komedijaš, ali papa Franjo nije odustal. Dok je on igral sa svojim tamburašima, ja sem drgljal po svojoj tamburici z Marije Bistrice. Došla je 1954 i mrl je bugarista i ja sem moral prijeti bugariju. Prvi svati kod Đurjevi su trajali tri dana, prsti mali natekli su kak krumper. Si su me preštimavali, pape se špinčil a meni se plakalo i spalo. No saki početek je težek, ali nigdar nema kraja. Učitelj me je v pondeljek špotal i dobil sem tri packe po natečenim rukama a tak mi se dremalo da niš nisem zabardal taj dan. Rasel sem brzo i već sem prešel na prim, pa sem dobil harmoniku i to veliku, kupljenu v Belovaru. gdi sem hodil v školu. Denes znam da se je ružno faliti se, ali odma sem znal i z basovima igrati, doduše u C – duru. Te godine su došli Švarbići iz Lozana i žnjima sem igral puno let i navčil harmoniju i note.Znjima mi je bilo najlepše igrati jel smo igrali pravilno se svetske šlagere. Tek nakon 50 godin sem svatil da sem imal sreću kaj sem od njih navčil.Onda nisem znal Za Duka Ellingtona a igral sem njegve melodije i druge svetske hitove. To je se bilo do 1970. A onda je došel Blažina Lengerov v Grace i sa Ivicom i Martinom otišli smo u Belovar i igrali sake noći do ranja, a ja sem prvim autobusom v Grace išel delat do 14 h u 15 opet v Belovar i opet celu noć. To je bil najteži del života,al sem navčil mađarsku harmoniju, otišel v Zagreb v Jugoton i opet delal do 14 h, a onda redovnu muzičku školu Vatroslav Lisinski gdi sem 6 godin navlačil mačka za rep.To bi rekel moj japa Jandro. Nisem više bil selski mužikaš, al bome ni srečen, pa sem krenul za tonskog snimatelja i od tad sem delal kaj sem najviše volel. Uz put sem igral i delal, prešel sveta više put sa Vice Vukovom, Đukom Čaićem,Verom Svobodom, Ex Panonniom, Tajnom, Pet za pet, orkestrom Vanje Lisak i puno s raznim sastavima i svojim sinovima. Došel sem do penzije puno sem popevki napisal najviše podravskih i slavonskih. Živim V Zagrebu, bez Podravine nemrem i malo, malo sem na Dravi. Grunta nemam imam mužikaše i srce puno Podravine naše. To sem ja Vladina Smiljanićev ili Vlado Smiljanić.“ (Vlado Smiljanić).

266a) Kao Mirka Klinžića, koji je svojevremeno od 2005. do 2009. bio predsjednik Općinskog suda u Zagrebu, tada najvećeg suda u Europi. Bio je i dugogodišnji predsjednik Zavičajnog društva Podravec u Zagrebu, te u dva mandata predsjednik Konjičkog saveza Hrvatske. Pitomački kraj dao je kroz povijest i mnogo medicinskih i inih stručnjaka. Tako se navodi ime Kuček Ivana Krst., kulturni djelatnik (Pitomača, 31.5.1837 - Vrapče, 14.5.1906.). U Zagrebu je završio gimnaziju, a u Pešti od 1856. studirao teologiju i 1860. primio svećenički red. Bio je kapelan u Bjelovaru 1860.-62., potom u Zagrebu nadstojnik Nadbiskupskoga sirotišta i kapelan u župi sv. Petra. Potkraj 1862. postavljen je za profesora povijesti i statistike u Nadbiskupskom liceju, a od 1869. do kraja života bio je župnik u Vrapču, gdje se istaknuo kao propovjednik. Članke o F. R. de Chateaubriandu, F. Fénelonu, G. Doréu, J.-J. Rousseauu, G. C. Mezzofantiju i drugim temama objavljivao je u Zagrebačkom katoličkom listu (1864.–65., 1867.–69., 1873.). Svirao je glasovir, skladao crkvene popijevke (na instalaciju župnika tiskana u zbirci Pjevnik. Kantuale crkvenih popievaka, Zagreb 1895.), te je skupljao muzikalije.

Tu se može spomenuti i Brausil Beata, internistica (Pitomača, 2.4.1902. - Zagreb, 21.7.1969.). Medicinu je studirala u Parizu i Zagrebu, gdje je 1928. i promovirana. Od 1930. do umirovljenja radi u Internoj klinici u Zagrebu, gdje vodi Centralni laboratorij, odn. od 1947. Hematološki laboratorij. God. 1949. habilitirala se za privatnog docenta radom Razvitak Gaucherovih stanica u srži kosti (Rad JAZU, 1951., 284). Sveučilišni docent postaje 1950., a izvanredni profesor zagrebačkoga Medicinskog fakulteta 1959. - Osobito se bavila hematološkom morfologijom proučavajući limfoidne stanice retikuluma u koštanoj srži (Liječnički vjesnik, 1950.; Radovi Medicinskog fakulteta u Zagrebu, 1953.), abnormalne tipove limfocita (Nature, London 1958.), diferencijalnu dijagnostiku između atipičnih mijeloblasta i limfoblasta (Liječnički vjesnik, 1953., 1954.; Acta haematologica, 1954.). Pisala je o dijagnostici filarijaze (Liječnički vjesnik, 1938.), proučavala terapeutsku vrijednost kalcija (Medicus, 1935.; Liječnički vjesnik, 1958.) i laktobacila (Liječnički vjesnik, 1930.). Bavila se i dijetetikom (Terapeutski vjesnik, 1932.; Medicinski glasnik, 1947.), o čemu je objavila priručnik Osnovi dijetetike, Beograd - Zagreb 1949. Valja spomenuti i neuropsihijatra Otta Horetzky (Pitomača, 30.8.1904. - Zagreb, 2.9.1973.). Studij medicine završio je 1928. u Zagrebu te postao sekundarni liječnik u Bolnici za duševne bolesti „Stenjevec“, u kojoj 1933. završava specijalizaciju iz neuropsihijatrije. God. 1936. dekretom je premješten u Bolnicu za duševne bolesti u Toponici kraj Niša, ali je,

nakon protesta Zbora liječnika Hrvatske, vraćen u Zagreb na mjesto voditelja Sanatorija za živčano bolesne u Podsusedu. Kad je 1948. Sanatorij pripojen Psihijatrijskoj bolnici Vrapče kao odjel za liječenje psihoneuroza, ostaje na čelu tog odjela do umirovljenja 1968. U našu je psihijatriju uveo nove psihoterapijske metode, primjerice psihodramu, te razradio pantomimu kao metodu u grupnoj psihoterapiji. Radove je objavljivao u časopisima Neuropsihijatrija (1958.), Praxis der Psychotherapie (Berlin 1960.), Zeitschrift für Psychotherapie und medizinische Psychologie (Stuttgart 1965.), Strasbourg médical (1967.) te u spomenici Stenjevec 1879.-1933. (Zagreb 1933.) i zborniku Topical Problems of Psychotherapy (Beč 1961.). Snimio je i tri filma o psihoterapijskim metodama. (Više vidi u Hrvatski biografski leksikon www.hbl.lzmk.hr/ - posljednji pristup 27.1.2022.).

Od sportaša koji su se istaknuli valja spomenuti Ladislavu Jergović Horak (rođ. 1938.) koja je bila dugogodišnja reprezentativka bivše Jugoslavije i članica rukometnoh prvoligaša Lokomotive, a koja živi u Pitomači gdje je predavala u OŠ Petra Preradovića (Horak Jergović L.: Zlatne godine Virovitičkog rukometa, Virovitica 2012.). U istom tadašnjem jugoslavenskom rukometnom prvoligašu igrala je i Pitomačanka Erna Lach Marinčić (rođ. 1931.). Ovdje je potrebno dodati i Mihaelu Barčan koja je 1996. bila prvak (mlađe kadetkinje) Hrvatske u kuglanju http://www.kuglacki-savez-os.hr/clanak/Prvaci-Hrvatske-1996--godina-33-214-20-10/ (posljednji pristup 29.1.2022.). Osim toga treba spomenuti Pitomačana Borisa Mađerića koji je igrao rukomet u jugoslavenskom prvoligašu Crvenoj zvezdi, zatim Željka Janeša koji je igrao također za nogometnog prvoligaša Željezničara. Od mlađih generacija pažnje je vrijedan spomen Pitomačana nogometaša Ivana Begovića. On je igrao za hrvatski prvoligaš Varteks.

Valja ovom prigodom spomenuti i Željka Kožarića, Pitomačana (rođ. 2.5.1954. u Virovitici), koji danas živi u Đurđevcu, a odrastao je u Pitomači. Od mladosti se bavi pisanjem poezije, a uglazbljeno mu je 70-ak raznih pjesama. Objavio je zbirku pjesama Rime podravskog trubadura (2016.), član je Hrvatskog društva skladatelja, te vrlo aktivan u društveno-kulturnom i javnom životu Đurđevca.

267) Vidi više www.hr.wikipedia.org/wiki/Drago_Britvić (posljednji pristup 27.1.2022.).

267a) Luka Hrvatić rođen je u Kalinovcu 19. rujna 1927. godine u obitelji Tome i Sofije Hrvatić rođ. Živko. Osnovnu školu polazio je u rodnom Kalinovcu, a Građansku u Đurđevcu. Obrazovanje u Učiteljskoj školi započeo je u Križevcima, a dovršio na Pedagoškoj akademiji u Osijeku dok je u međuvremenu polazio Šumarsku školu u Karlovcu. Najprije je službovao kao u učitelj u osnovnoj školi u Draškovcu, zatim je radio u različitim šumarskim institucijama te na posljetku kao nastavnik biologije i kemije u Osnovnoj školi Petra Preradovića u Pitomači. Zasnovao je svoju obitelj 1952. godine s učiteljicom Marijom Pantelić iz Kalinovca. Njihovi sinovi su Želimir Hrvatić (pravnik i sudac) i Neven Hrvatić (profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu). Živio je u Pitomači gdje je i radio u osnovnoj školi. Ondje je potaknuo razvoj amaterskog zvjezdoznanstva s grupom učenika koja je započela djelovati kao „Mladi astronomi", a što je kasnije pretvoreno u „Astronomsko društvo". U tu je svrhu osnovao i opremio zvjezdarnicu u Pitomači. Podravce je trajno zadužio i svojim nesebičnim trudom oko obnove rodne kuće pjesnika Petra Preradovića u Grabrovnici. Na Hrvatićevu inicijativu ondje je uređena dvorana za priredbe i muzejski prostor što je svečano otvoreno prigodom proslave 150. obljetnice rođenja Petra Preradovića 1968. godine. Nakon uređenja graničarske štacije (Preradovićeve rodne kuće) u Grabrovnici inicirao je uređenje štacije u rodnom Kalinovcu. Ondje je uređen i 1971. godine svečano otvoren Zavičajni muzej s tri tematski uređene prostorije. O svojim aktivnostima na području razvoja amaterskog zvjezdoznanstva i uređenja muzejskih postava u Grabrovnici i Kalinovcu objavio je radove u Podravskom zborniku i mnogim drugim publikacijama. Mnogo je objavljivao o zavičajnim temama. Godine 2009. uredio je monografiju Astronomskog društva iz Pitomače pod naslovom „Naše plavo nebo". Pred kraj života objavljena mu je knjižica „Bajka o Golom otoku" (2016. godine) sa svjedočanstvima o zatočeništvu u tome logoru i tako je dao doprinos poznavanju jednog dijela povijesti 20. stoljeća. Luka Hrvatić umro je u dubokoj starosti u siječnju 2017. godine i pokopan je na groblju u rodnom Kalinovcu. (Izvor: Nikola Cik - www.podravske-sirine.com.hr/arhiva/6843 - posljednji pristup 27.1.2022.).

268) www.hr.wikipedia.org/wiki/Stjepan_Sulimanac (posljednji pristup 27.1.2022.).

269) Vidi više www.hr.wikipedia.org/wiki/Martin_Špegelj (posljednji pristup 27.1.2022.).

270) Osnovni izvor svih podataka: www.wikipedia.org i www.eciklopedija.hr (posljednji pristup 10.1.2022.).

271) Rukopis Begović B.: „Petar Preradović – život, djelo i bibliografija» nalazi se u arhivu Općine Pitomača.

272) Sažetak o Petru Preradoviću na njemačkom jeziku načinila je Jasna Nemčević iz Pitomače 1988. godine.

273) Vidjeti i www.pitomaca.hr/gospodarstvo-i-financije/zastita-prirode/ (posljednji pristup 12.1.2022.).





Gore lijevo: pogled na početak današnje Ulice Lj. Gaja sa zvonika župne crkve u Pitomači prvih godina 1960-ih - prije postavljanja asfalta (Foto: S. Laslo). Desno: pogled na istu lokaciju 2015. godine sa zvonika župne crkve (Foto: BMBB) - 55 godina kasnije.



Žarko Tomazetić: „Blažena Djevica Marija", 2000. godine. Tehnika: drvo, gips, kolorirane intervencije. Foto: BMBB 2001.

Zahvale

Posebna zahvala prvenstveno načelniku *Općine Pitomača* gosp. *Željku Grgačiću* koji je uvidio potrebu objave jedne ovakve edicije na korist svim mještanima *Općine Pitomača*. Na dalje velika zahvala bivšem župniku *Župe svetog Vida vlč. Ivici Puškadiji* iz *Pitomače*, na susretljivosti, bez čijega angažmana bi mnogo podataka iz povijesti sa područja općine *Pitomača* bilo sakriveno u arhivima, i tko zna kada bilo javnosti dostupno. Zahvala *Marinku Barčanu*, voditelju *Odjela za društvene djelatnosti Općine Pitomača*, zatim *TZ Općine Pitomača Ivoni Pankaz*. Zahvala i cijelom *Jedinstvenom upravnom odjelu Općine Pitomača*.

Zahvala, ovom prigodom mojoj supruzi *Željki Begović* i kćerkama na strpljivosti. Osim toga posebna zahvala i župnicima *pok. vlč. Slavku Petrleu* iz *Starog Graca* i *vlč. Mihaelu Kosu* iz *Turnašice*, te novom župniku *Ivanu Pofuku* iz *Starog Graca*, te vlč. *Zdravku Radošu* iz *Turnašice*. Zahvala i župniku *Siniši Preineru* koji je nedavno zamijenio vlč. *Ivicu Puškadiju*. Želim se zahvaliti *Marijanu*, *Darku* i *Danijelu Begoviću* (*Foto Begović - Pitomača*) iz *Pitomače*.

Zahvala obitelji *Klinžić* iz *Zagreba*, profesoru *Ivanu Zelenbrzu* iz *Virovitice* (koji je svojim savjetima pomogao prilikom lekture i uređivanju cijelog koncepta), kao i akademiku *Dragutinu Feletaru* (na svesrdnoj pomoći u raznim oblicima), *dr.sc. Zorku Markoviću* iz *Zagreba*, *Dubravki Sabolić* iz *Virovitice*, *Zlatku Đurđeviću* iz *Virovitice* (*Državni arhiv* u *Virovitici*), *Mladenu Vezmaroviću* i *Željku Pleskaltu* (*Državni arhiv* u *Bjelovaru*), zatim ostalim djelatnicima *Državnog arhiva* u *Bjelovaru* i *Virovitici*, te djelatnicima *Etnografskog muzeja* u *Zagrebu*, *Zlatku Radanoviću* iz *Pitomače*, *Branku Novoselu* i *Franji Veličanu* iz *Pitomače*. Zahvala *Josipu Šimiću* iz *Pitomače*, *Stjepanu Ivancu* iz *Kladara*, *Žarku Tomazetiću* iz *Zagreba*. *Josipu Ratajcu* iz *Kladara* i *Darku Domitroviću* iz *Pitomače*. *Zdravku Grbačiću* iz *Grabrovnice*, te *Ivanu Erhatiću* iz *Dinjevca*.

Velika zahvala *Matiji Golubiću*, *Štefici Kaša*, *Vanessi Kovač*, te *Jasni Nemčević*. Ne mogu a da se ne zahvalim *Arheološkom muzeju u Zagrebu* i *Gradskom muzeju u Virovitici*, te *Silviji Salajić*.

Poimenačne zahvale ne bi nikada imale kraja, stoga se zahvaljujem i svima drugima, koji možda ovdje i nisu spomenuti, a na bilo koji način su pomagali prilikom pisanja ove knjige i sakupljanju građe za nju.

Stjepan Ivanec: „Kula Babilonska", 1974., ulje na staklu, 60x60 cm. Predstavljeni rad je iz fundusa Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti u Zagrebu.

Stjepan Ivanec • istaknuti je hrvatski slikar naive, rođen u Kladarama 22. listopada 1953. godine. Slikarstvom se bavi od 1960-ih godina. Izlagao je diljem svijeta na preko 500 samostalnih i skupnih izložbi. Pripada krugu Hlebinske škole naivnih umjetnosti Hrvatske. Proslavio se je svojim osebujnim izražajem u tehnici ulja na staklu, te povremeno i akvareliranim tušem. Redovni je član HDNU. Živi i radi u svojem rodnom mjestu, Kladarama.

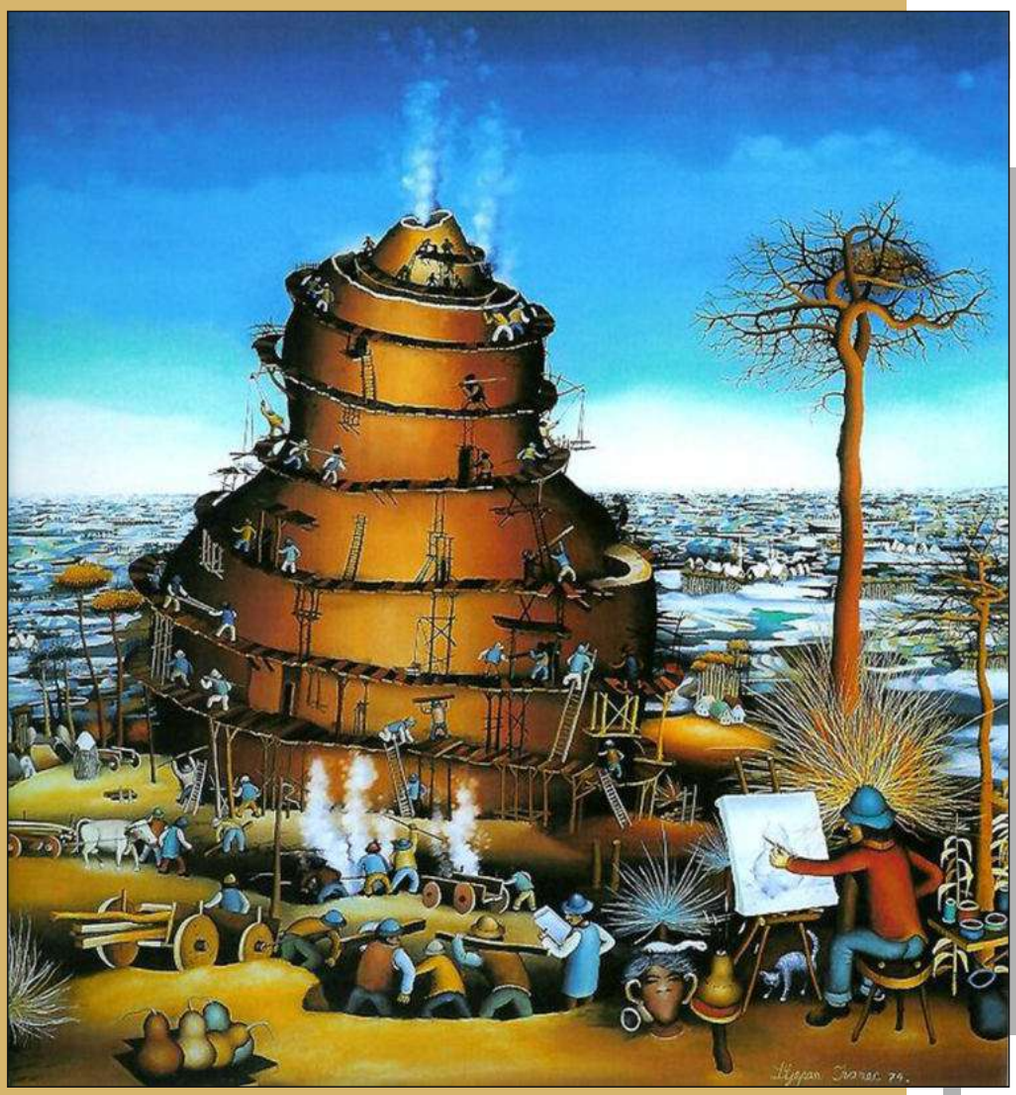

Godine 2019. u Kladarama, u prostorijama stare školske zgrade, Čuvarice kulturne baštine iz Kladara uredile su i otvorile Etno zbirku pod nazivom „Bakina priča". Izuzetno aktivna udruga, koje je glavni pokretač Ivka Mađar, organizira razne prigodne izložbe, predstavljanje starih, zaboravljenih poslova, običaja i sl. Foto: detalj iz Etno zbirke u Kladarama 2022. godine.



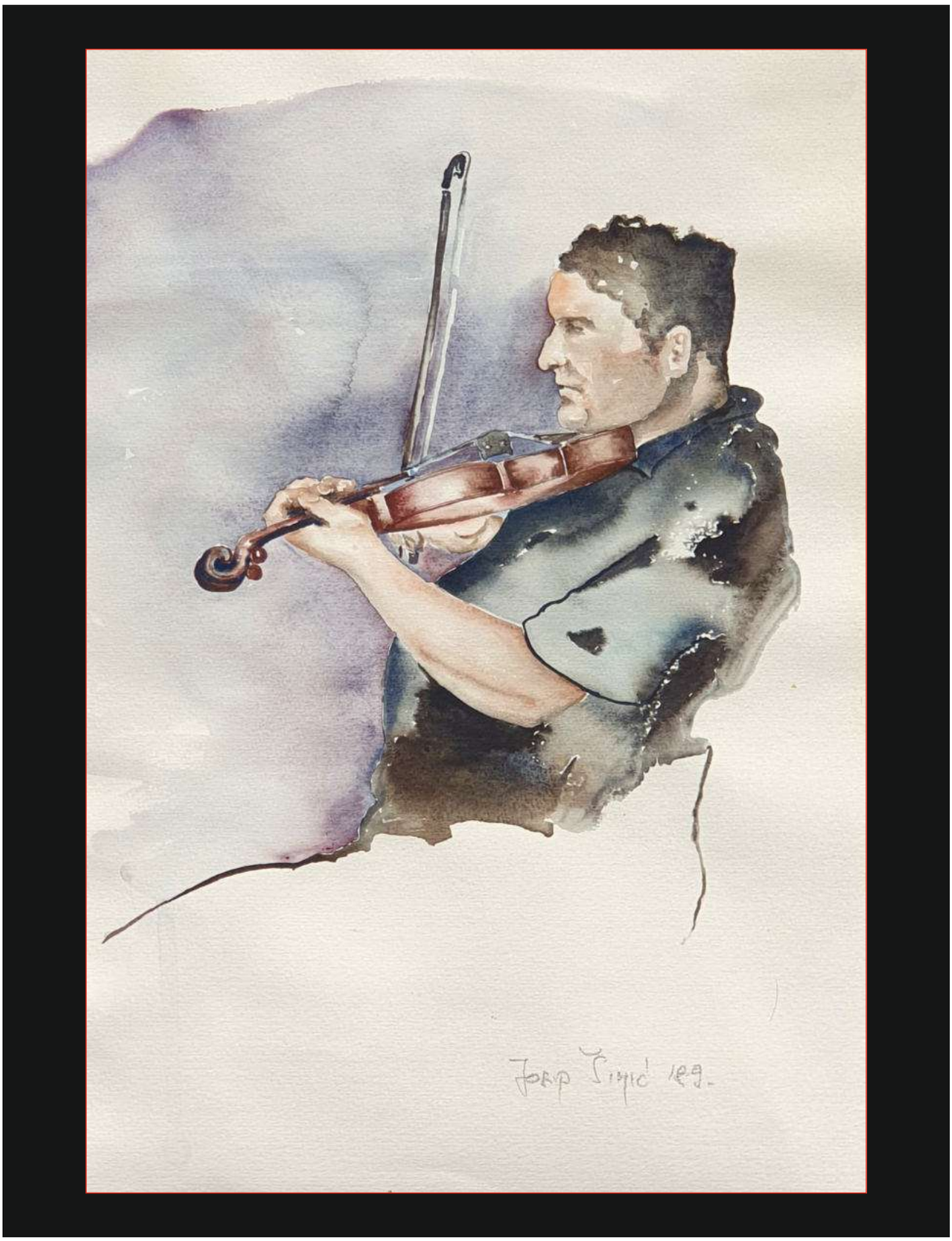

Josip Šimić: „Violinist", 1989., akvarel, 56x40 cm. Iz privatne zbirke autora. Danas kod nepoznatog vlasnika. Foto: 1989.

Josip Šimić • hrvatski je kipar i slikar. Rođen je 13. travnja 1947. u Slavonskom Brodu, a dio života je proveo u Virovitici, zatim u Pitomači, gdje i danas, u Šašnatom Polju pored rijeke Drave, ima svoj atelje. Bavi se kiparstvom, ali i slikarstvom (ulja na platnu, akvareli) od 1960-ih godina. Izlagao je diljem svijeta na više stotina samostalnih i skupnih izložbi, dok je redoviti član HDNU. Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja.

Pogovor i ključne riječi

Budući da smo ovom prigodom namjeravali prikazati *Pitomaču* i njezinu prošlost, kao i okolna naselja, u nešto drugačijem obliku kao što je uobičajeno, ali na način da teme moraju biti zanimljive, jasne, potkrijepljene izvorima, a nadasve od koristi za buduća istraživanja povijesti ovoga dijela *Podravine* i *Hrvatske*, nadamo se da smo to i uspjeli kako smo zamislili. Rijetko se pojavljuju prilike kojima bi mogli predstaviti nešto što zanima pučanstvo, a da se odnosi na prošlost, jer je prošlost pitomačkog kraja vrlo slabo istražena. Stoga je ovo idealna prigoda, i osobno ću biti izuzetno sretan ako sam uspio barem djelomično ponešto razjasniti iz povijesti ovoga kraja, posebno teme o kojima se malo ili ništa nije znalo. Osim toga biti ću još sretniji, ako će ovaj rad biti poticaj drugima da pokušaju dodatno obraditi i prezentirati pojedine dijelove iz prošlosti pitomačke *Podravine*.

Nadam se da će ovaj rad biti dobar prilog proučavanju povijesti *Pitomače* i okolice, posebno iz razloga što je na jednom mjestu sakupljeno i ponešto osnovne građe, koja će se u svakom slučaju moći dopunjavati novim i novim podacima i činjenicama, te će, vjerojatno, tijekom budućih kritičkih istraživanja biti dobar oslonac, kako znanstvenicima, tako i svima drugima koji vole povijest i žele se baviti upoznavanjem povijesti ovoga kraja.

Autor

Ključne riječi: Pitomača, povijest Pitomače, povijest Podravine, Općina Pitomača, rimokatolička župa Pitomača, Podravina
Key words: Pitomača, History of Pitomača, History of Podravina, Municipality Pitomača, Roman Catholic Parish Pitomača, Podravina

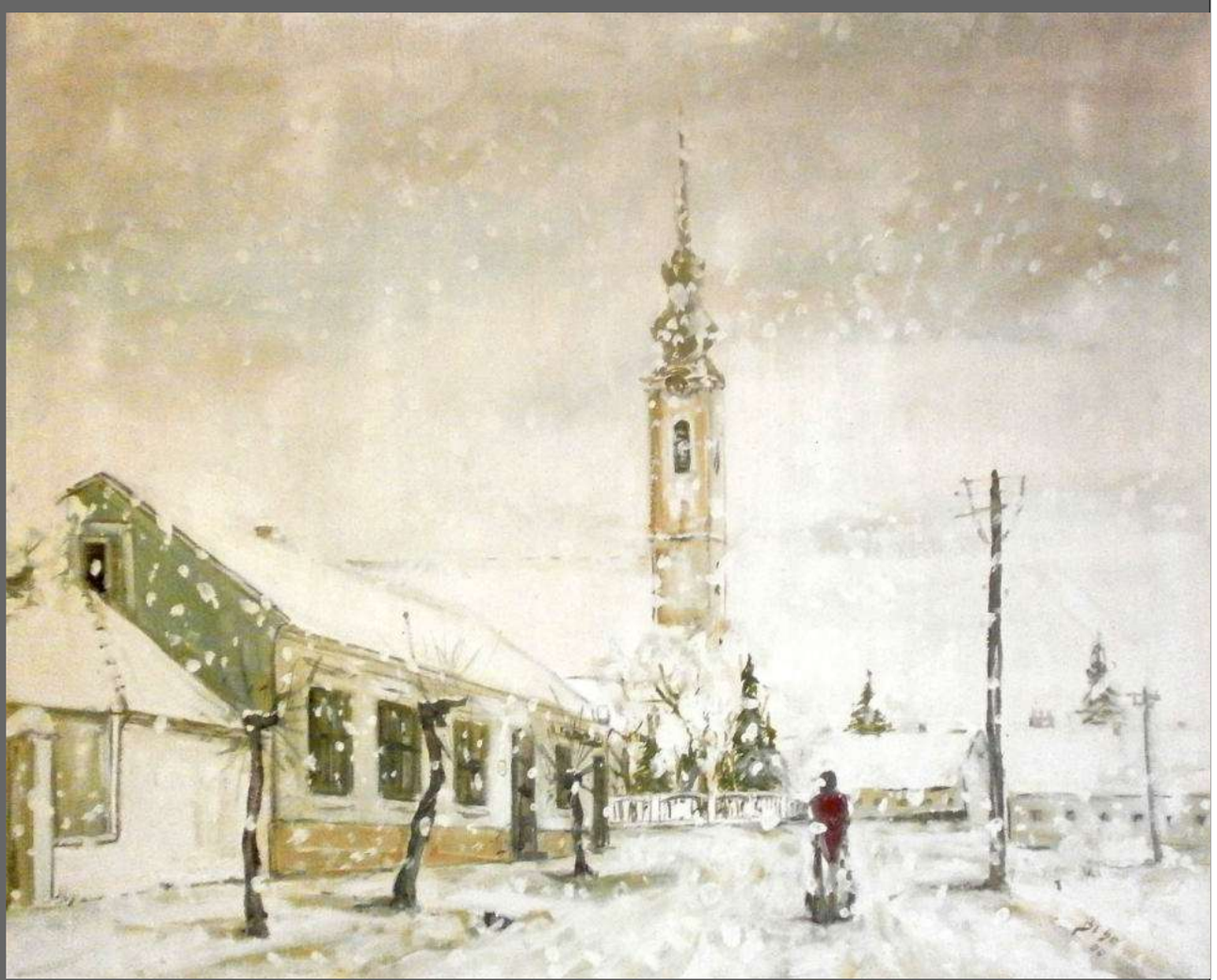

Branko Begović Bego: „Zima u staroj Pitomači", 2000., ulje na platnu. U privatnoj zbirci obitelji Marijana Kovačića iz Pitomače.

Summary

The municipality of Pitomača was first inhabitated about 8 thousand years ago. In the Ancient times (until the 4th – 5th century BC) there were several Roman settlements in this area. The famous Roman road that connected the former Petovion (now known as Ptuj in Slovenia) and Mursa (Osijek city) went through the Pitomača. The route of this road can be partially seen even today. The Croatian people inhabited this area in the 10th and 11th centuries.

In the Middle Ages (until the 6th century and the occupation of this area by the Turks), there were several villages and Roman Catholic parishes. Parts of Ghotic sacral buildings are perseved to this day in Turnašica and Mala Črešnjevica. Until the end of the 16th century there was a settlement called Pitomci on the land of today's Pitomača, which was first mentioned in written sources in 1535. The Pitomača land is rich with archeological findings and sites from almost all historical periods.

In 1684, after the liberation of Slavonia from the Turks, a new settlements began to form in the area between Virovitica, which was occupied by the Turks and Đurđevac, which was never occupied.

Thus, at the beggining of the 18th century, today's Pitomača was built (between 1706. and 1709.) and the Middle Aged Pitomci were restored.

During the 18th and 19th century, this area was a part od Vojna krajina which was a part of Habsburg Monarchy.

At that time, Pitomača was the center for military unit No. 6, former Đurđevac Regiment. With the abolition of the Vojna krajina in 1871., Pitomača became the center of the municipality and remained so until 1962.

After the independence of Republic of Croatia in 1991., Pitomača once again gained its status as municipality cente in 1993. Until today, Pitomača has included numerous villages, 12 of them: Pitomača, Dinjevac, Grabrovnica, Kladare, Križnica, Mala Črešnjevica, Otrovanec, Sedlarica, Stari Gradac, Starogradački Marof, Turnašica and Velika Črešnjevica. According to the last census from 2011., Pitomača had 10,049 inhabitants and 159,14 square kilometers in land.

This area has a rich cultural and social heritage with multitude of cultural and social facilities trough out of the existance of the municipality.

In economic terms, this part of Podravina has been developed and attracted people and therefore has always been very well populated.

(*Prijevod na engleski jezik: Vanessa Kovač, 2022.)*

Bilješka o autoru



***B**ranko Begović-Bego*, hrvatski slikar i publicist, rođen je 1962. u *Pitomači*. Živi i radi u pitomačkom naselju *Otrovanec*. Kao slikar izlagao je na pedesetak skupnih i više samostalnih izložbi diljem *Hrvatske*, zatim u *Mađarskoj*, *Njemačkoj* i drugdje (počev od 1978. godine – *Gimnazija* u *Virovitici*). Nemirna je duha, vrlo znatiželjan, voli i dobro poznaje svoj zavičaj, ali uvijek želi saznati nešto više zato uporno istražuje i objavljuje na više područja ljudske djelatnosti. Pored šest-sedam knjiga na temu *Pitomača* (1985. - 2015. posljednja www.pdf-archive.com/2015/08/06/bego-pitoma-a-kroz-pro-lost-1/) objavio je više stotina članaka u *Podravskom zborniku*, *Virovitičkom listu*, *Lovačkom vjesniku*, *Večernjem listu* i raznim drugim poznatim i lokalnim listovima. Pritom je vrijedno spomenuti da je izdavao i uređivao *Pitomačke novine*, koje su izlazile od 2001. do 2003. godine, te bio supokretač *Kalnovečkog lista* i *Sesvečkih novina*.

U 21. stoljeću, u skladu s globalnim trendovima *Branko Begović* uređuje brojne web i blog stranice. Osobito je poznata njegova e-knjiga popularno-znanstvenog enciklopedijskog formata o čudesnoj biljci *"Ginkgo biloba Nature's Miracle, vol. 1-2"* (2011. www.pdf-archive.com/2015/08/02/bego-nature-s-miracle-ginkgo-biloba-book-1-2011/), potom i priručnik *"Eliksir života • ginko"*. Ta internetska izdanja stekla su priznanja eksperata na tom području i vrlo su čitana i citirana, više u svijetu nego u domovini. Kad znamo da se autor bavi slikarstvom i grafičkim dizajnom (što se očituje i u ovoj knjizi - to mu je u osnovi i struka – završio je i *Primijenjene umjetnosti i dizajn* u *Zagrebu*), a imajući u vidu bibliografski niz njegovih knjiga, te posljednjih nekoliko tiskanih i digitalnih izdanja: *npr. "Podravske Sesvete 1"*, 2016. (www.podravske-sesvete.hr/images/pdf/Monografija%20PODRAVSKE%20SESVETE%202016..pdf), *"Općina Šandrovac"*, *Šandrovac* 2017., *"Općina Nova Rača"*, *Nova Rača* 2018., *"Općina Veliki Grđevac"*, *Veliki Grđevac* 2019., *"Općina Lukač"*, *Lukač* 2020., *"Općina Špišić Bukovica"*, *Špišić Bukovica* 2020. kao i rukopisa (*"Povijesni spomenici Đurđevca 1"*, 1989., *"Lovrakovi dani kulture"*, *Veliki Grđevac* 2019./2021. itd.), možemo istaknuti da je *Branko Begović* i dalje neumoran entuzijast. I ova knjiga plod je uspješnih istraživanja po mnogo čemu znamenite njemu rodne *Pitomače*, kako naselja tako i područja cijele općine. Ovo je drugo i dopunjeno izdanje monografije iz 2015. godine. Stoga je u ovom izdanju povijest *Pitomače* i pitomačkog kraja dopunjena brojnim novim/starim činjenicama ili podacima i svakako će biti važna i nezaobilazna prilikom proučavanja ili predstavljanja povijesti i sadašnjosti prostora *Općine Pitomača*.

Ivan Zelenbrz, prof. (siječnja 2022.)



Pitomača (nazivi ulica i trga):

1. *Trg kralja Tomislava*
2. *Ulica Ljudevita Gaja*
3. *Ulica Josipa J. Strossmayera*
4. *Ulica Janka Draškovića*
5. *Ulica braće Radića*
6. *Ulica Ivana Mažuranića*
7. *Ulica M. Pavleka Miškine*
8. *Ulica Tina Ujevića*
9. *Ulica Aantuna Gustava Matoša*
10. *Ulica Matije Gupca*
11. *Ulica Vladimira Nazora*
12. *Ulica Dobriše Cesarića*
13. *Ulica Đure Basarićeka*
14. *Ulica Petra Preradovića*
15. *Ulica Dragutina Domjanića*
16. *Ulica Frana Galovića*
17. *Livadska ulica*
18. *Ulica Petra Zrinskog*
19. *Ulica Stjepana Sulimanca*
20. *Ulica Petra Krešimira IV.*
21. *Dravska ulica*
22. *Ulica Mate Lovraka*
23. *Ulica Ante Kovačića*
24. *Ulica Vatroslava Lisinskog*
25. *Vinogradska ulica*
26. *Ulica Antuna Mihanovića*
27. *Ulica Augusta Šenoe*

Podloga: Google Earth, 1/2022.

Pitomača *(nazivi ulica i trga):*

1. Trg kralja Tomislava - od 1946. do 1993. Trga maršala Tita - do 1946. Glavni trg.

2. Ulica Ljudevita Gaja - do 1946. Željeznička ulica (od oko 1900.) - predio od raskršća sa Vinogradskom ulicom narod naziva Krešteloveс (ali samo od skretanja prema Mihanovićevoj ulici do benzinske crpke INA). Cijeli taj dio Pitomače narod naziva Gornji kraj.

3. Ulica Josipa J. Strossmayera - naziv od 1946. Ranije: Školska ulica. Narodni naziv je Donji kraj.

4. Ulica Janka Draškovića - naziv od 1993. - narodni naziv je Kut.

5. Ulica braće Radića - naziv je od oko 1900. godine i nije mijenjan sve do danas. Pa ju narod naziva jednostavno Radićeva. Ulica je, između dva svjetska rata i u ratu nazivana i Jelačićeva ulica.

6. Ulica Ivana Mažuranića - naziv od 1993. - narodni naziv je Buljinec.

7. Ulica M. Pavleka Miškine - od 1946. - narodni naziv je Greda. Od 1993. posebno ime dobio je odvojak prema Podravskim Sesvetama i to Ulica Tina Ujevića. Nastavak prema Šašnatom Polju narod naziva Lenišće.

8. Ulica Tina Ujevića - nastala 1993. od odvojka Ulice Pavleka Miškine prema Podravskim Sesvetama.

9. Ulica Antuna Gustava Matoša - od 1993. spoj između Ulice braće Radića i Ulice Tina Ujevića - narodni nazij je Peski.

10. Ulica Matije Gupca - od 1993. - nastavak Ulice braće Radića prema Kladarama.

11. Ulica Vladimira Nazora - od 1946. - narodni naziv Molvica, a nastavak Đolik.

12. Ulica Dobriše Cesarića - izdvojena 1993. iz Ulice Vladimira Nazora prema istoku i Ulici braće Radića.

13. Ulica Đure Basarićeka - od 1993. - odvojak od Ulice braće Radića prema jugu i Ulici V. Nazora.

14. Ulica Petra Preradovića - naziv je od 1946. - narodni i stari naziv je Nova ulica

15. Ulica Dragutina Domjanića - od 1993. - od 1946. Ulica Ivice Mesarića - narodni naziv je Sokak.

16. Ulica Frana Galovića - naziv od 1993. - drugi odvojak od početka Ulice D. Domjanića.

17. Livadska ulica - naziv od 1993. nastavak Ulice Frana Galovića.

18. Ulica Petra Zrinskog - prvi odvojak od početka Ulice D. Domjanića.

19. Ulica Stjepana Sulimanca - ulica između Trga kralja Tomislava i Dravske ulice.

20. Ulica Petra Krešimira IV. - naziv od 1993. - prvi južni i odvojak od Dravske ulice, spojen sa Gajevom ulicom.

21. Dravska ulica - naziv od 1946. - narodni naziv je Dravska ulica.

22. Ulica Mate Lovraka - naziv od 1993. - odvojak od Dravske prema sjeveru, do tzv. Šodrane.

23. Ulica Ante Kovačića - naziv od 1993. - odvojak od Dravske ulice prema jugu.

24. Ulica Vatroslava Lisinskog - naziv od 1993. - odvojak iz Gajeve ulice kod Inine benzinske crpke, pored bivšeg sajmišta.

25. Vinogradska ulica - naziv od 1946. - duža ulica prema jugu i Otrovancu. Narodni nazivi: do željezničke pruge Vinogradska, od pruge do sredine ulice, oko kbr. 120 Prešpan i nastavak Dol.

26. Ulica Antuna Mihanovića - naziv od 1946. - narodni naziv je Ritakovec.

27. Ulica Augusta Šenoe - naziv od oko 1975. (?) - odvojak na početku Vinogradske, prostor oko nekadašnjeg sajmišta i lokacije starog igrališta NK Pitomača.





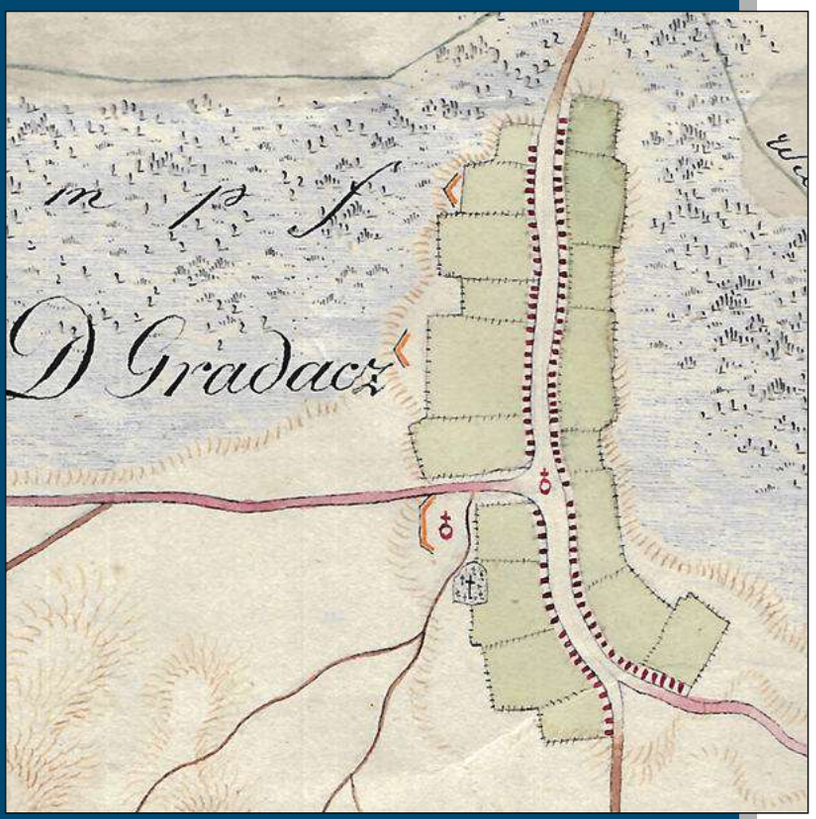

Karta graničnog područja Đurđevačke regimente na istoku iz 1811. („Plan der Stellung zwischen Pitomatscha und Sedlaritza." - Prikaz (graničnog) prostora između Pitomače i Sedlarice), sa graničnim naseljima Turnašicom i Starim Gracom, koji su pripadali Virovitičkom vlastelinstvu. U Državnom arhivu u Beču, sig. KVII l 186 E. Faksimil u arhivu Općine Pitomača.



Karta graničnog prostora Vojne krajine kod Pitomače sa Virovitičkim vlastelinstvom iz 1811. (Izvor - Görög Demeter - Márton József: Magyar átlás az az magyar, horvát és tót országok vármegyéji, s szabad kerületei…, Viennae 1802.-1811.).

„Plan der Stellung zwischen Pitomatscha und Sedlaritza."
Na navedenoj karti iz 1811. iz Beča prikazan je pogranični prostor Đurđevačke pukovnije prema Virovitičkom vlastelinstvu. Međa nije precizno označena, ali je zato na jednoj drugoj karti (Görög Demeter - Márton József: Magyar átlás az az magyar, horvát és tót országok vármegyéji, s szabad kerületei…, Viennae 1802.-1811.) iz istog doba granica točno naznačena. Navedena karta, odnosno „Plan der Stellung zwischen Pitomatscha und Sedlaritza" ima detaljan pisani („Beschreibung") i crtani kartografski prikaz i predstavlja izuzetno važan dokumenat iz početka 19. st. U pisanom opisu naveden je opis navedenog prostora, zatim putova itd., čak i groblja. Osim toga, budući da je karta vojnog karaktera navedeni su strateški položaji sa kojih bi trupe mogle ići u napade na okolni prostor, ali i opis odstupnica („Retraite wege") za vojne trupe prema sjeveru, jugu i istoku.
Karta je dosta slična vojnoj karti iz 1781./83., a iz nje saznajemo mnoštvo toponima, prikazani su prostori oko navedenih naselja od i oko Pitomače, Otrovanca, Sedlarice, Turnašice i Staroga Graca.
U izradi ovog prikaza sudjelovali su graničarski kapetan (hauptman) Hiller i zastavnik (fahnrich) Stanoević, a kartu je nacrtao stanoviti poručnik (lieutenant) Julije Brönner iz Petrovaradinske graničarske pukovnije.
Na karti su prikazane brojne kote i položaji na kojima se mogu načiniti zaštitni bedemi. Uglavnom orijentirani prema zapadu. U današnjem prekodravlju navedeni su prostori Križnica, Zelenika, Vuska luka, Franjičeva jada, te Gradačka polja (felder). Između Pitomače i Drave navedeni su brojni prostori, kao šuma Banov brod, Brestić, šuma Crlenika, Grabov dol, polje Medvedička, Greda, šuma Lug, Veliko polje, brojni potoci, kanali i močvare, dok se na mjestu gdje se otprilike nalazi današnji viseći most i skela navodi tzv. „Otrovansky – Brod" (vjerojatno prijelaz - skela). Oko Sedlarice spominje se Otrovanski i Kladarski breg, te Aršanj („Arschain").
U Pitomači je ucrtano ukupno 178 kuća, a u Otrovancu 41. Što, zapravo, otprilike odgovara stanju prema popisima iz kraja 18. st. (Krivošić S.: Stanovništvo Podravine 1659. - 1859., Podravski zbornik '83, Koprivnica 1983., str. 160).





Pitomača - Križnica. 28. svibnja 2022. otvoren je već spomenuti Centar za posjetitelje Križnica - na oko 11.000 m^2. Na vanjskom dijelu Centra nalazi se poučna staza, umjetno biološko jezero, a okoliš je uređen s autohtonim biljnim vrstama i odličan za provođenje aktivnosti škole u prirodi. U cilju neposrednog doživljaja Križnice i rijeke Drave nabavljeni su električni vlak i 20 bicikala, od čega je 10 električnih, a instalirana je i punionica za električna vozila. Posjetiteljima je na raspolaganju i 5 kanua s potrebnom opremom koji će se koristiti za vožnju netaknutom prirodom rijeke Drave i razgledavanje flore i faune. Centar za posjetitelje Križnica ima opremljenu i bio istraživačku stanicu, opremljenu svjetlosnim mikroskopima, stereoskopskim lupama, aparatom za analizu vode,







ključevima za determinaciju ptica, sisavaca, gmazova, riba i ostalom stručnom literaturom koja omogućuje posjetiteljima da pobliže upoznaju zaštićene vrste i bioraznolikost područja Križnice. Kapitalni projekt Općine Pitomača sufinanciran je europskim sredstvima. Izvor: https://www.pitomaca.hr/2022/05/centar-za-posjetitelje-kriznica-na-zavrsnoj-konferenciji-prezentirani-moderni-turisticki-sadrzaji-za-uzivanje-i-istrazivanje-u-prirodi/ (posljednji pristup 31.5.2022.).



Stranice 608-609: slikovni prikaz arheoloških nalazišta i nalaza na području Općine Pitomača. Podloga: Topografska karta prema reambulaciji iz 1930. godine.

Kratka objašnjenja za najstarije građevine na području Općine Pitomača:

1. Župna crkva sv. Vida u Pitomači građena je između 1781. i 1783. godine, a sasvim završena i posvećena 1787. Godine 1968. je stradala u požaru, a tek je 2019. godine, konačno, uz velike napore župnika (2005. - 2020.) Ivice Puškadije, župljana i lokalne samouprave, zazvonilo stvarno zvono na obnovljenom zvoniku. Nakon 50-ak godina. Dakle, obnovljeno je sve što se je trebalo obnoviti i to po pravilima struke.

2. Kapelica sv. Jelene (Helene) Križarice u Otrovancu građena je od oko 1790. (ili 1780-ih godina), dok je završena, odnosno dobila današnju formu izgradnjom zvonika 1883. godine. Obnovljena je od temelja do krova u razdoblju od 2015. do 2020. godine. U građevini je sačuvan barokni oltar, koji je obnovljen 1988. - 1994. godine.

3. Bivša drvena kapelica sv. Križa u Sedlarici bila je građena od oko 1716. godine. Postojala je sve do konačnog rušenja 1963. godine. Bio je to biser barokne drvene sakralne arhitekture u ovom dijelu Hrvatske. Dijelovi navedene kapelice i inventara su sačuvani u Gradskom muzeju u Virovitici i Etnografskom muzeju u Zagrebu, dok se nekoliko skulptura (njih četiri) čuva u novoizgrađenoj kapeli koja je izgrađena na mjestu navedene, stare kapelice.

4. Gotička crkva sv. Martina u Maloj Črešnjevici (do 16. st. Čresno - ili Chresno) u to je vrijeme bila katolička župna crkva. Početkom 18. st. ovaj dio pitomačkog prostora naseljavaju stanovnici pravoslavne vjere, te obnavljaju i dograđuju staru gotičku crkvu, ali rade prenamjenu za svoju službu. Čini se da je glavna obnova bila sredinom 18. st., a završena 1762./63. godine - gradnjom novog zvonika. U građevini je bio postavljen oltar, odnosno ikonostas sa 55 ikona vjerojatno tada vrlo poznatog i cijenjenog ikonopisca Jovana Četirevića Grabovana, koji je oko 1775. radio u Lepavini, Orahovici i drugdje. U Domovinskom ratu je građevina stradala, međutim arheološkim i dr. istraživanjima je ustanovljeno da je osnova ove građevine, u stvari, gotičkog podrijetla. Ta se župa prvi put spominje još u 13./14. st. Od inventara sačuvana je kasnobarokna kamena krstionica.

5. Današnja župna crkva Presvetog Trojstva u Turnašici većim dijelom, uključujući i zvonik potječe iz razdoblja prije 16. st. Nekada je to bila župna crkva sv. Bartola u tadašnjoj Gornjoj Bakvi ili Bartolovcu. Do početka 18. st. sačuvan je veliki dio crkve, a glavna barokizacija zgrade bila je 1782. godine, koja je godina ucrtana na ulazna vrata u građevinu. Tada je glavni brod proširen prema jugu, dok je sačuvani barokni inventar (oltari i propovjedaonica) iz nešto ranijeg doba.

Posljednja stranica: neslužbeni grb Općine Pitomača iz 1985. godine. Grb je koloriran prema tadašnjem prijedlogu Mirka Lauša.


(4.)
Gotička crkva
sv. Martina
(15. st. - oko 1750.)
Kladare
(1.)
Župna crkva
PITOMAČA
Dinjevac
Grabrovnica
(2.)
Kapelica sv. Jel
(oko 1790. - 18
Otrovanec
(2.)
(4.)
M. Črešnjevica
V. Črešnjevica
Sedlarica
(3.)
Turnašica
(5.)
Župna crkva
Presvetog Trojstva (15. st. - 1782.)

Slikovni prikaz arheoloških lokacija i lokaliteta, te povijesnih sakralnih i profanih građevina i inventara na području Općine Pitomača (do 18. st.)

va sv. Vida (1781. - 1783./87.)
(1.)

elene
883.)

S. Marof

Stari Gradac

Stari Gradac

- Pretpovijest
- Barokni inventar
- Rimsko carstvo
- Bjelobrdska kultura
- Srednji vijek
- 17/18. st.

Numizmatički nalazi

- Rim
- Srednji vijek

- Trasa rimske (antičke) ceste



Nakladnik: **Općina Pitomača**
Gajeva 26/I, 33405 Pitomača
www.pitomaca.hr

ISBN 978-953-48184-1-1